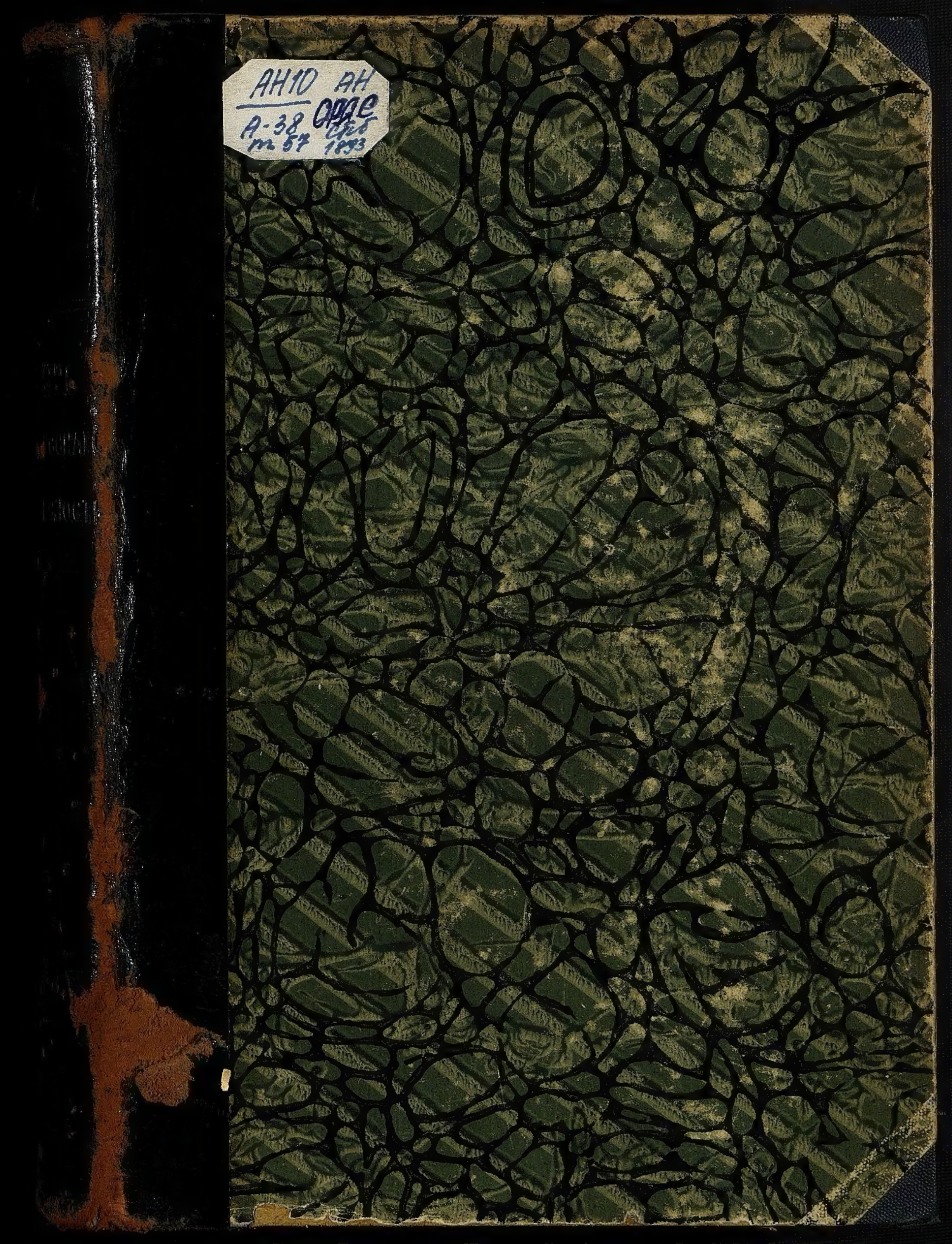
АН10 АН
А-38
т 57
1893

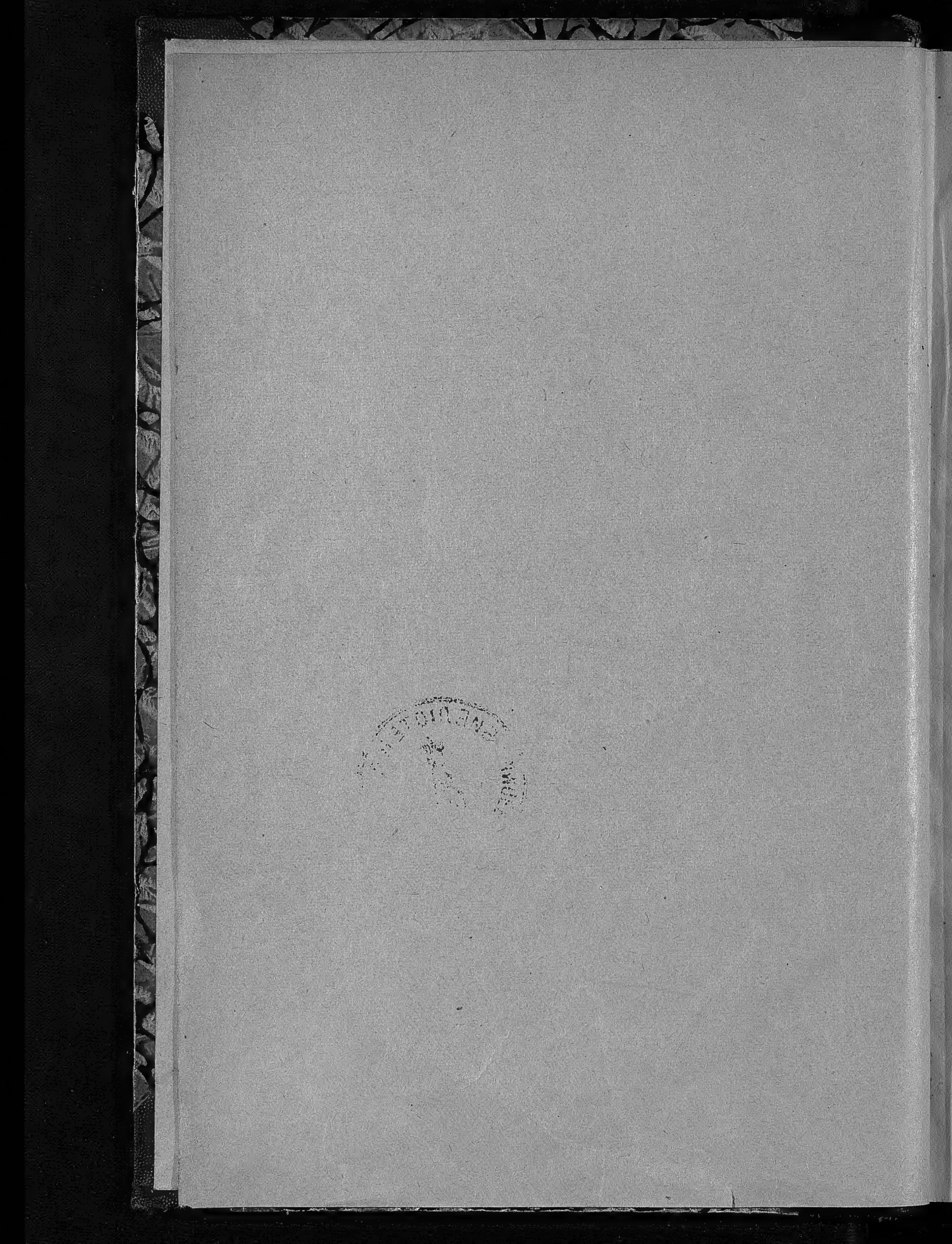

СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

X

ТОМЪ ПЯТЬДЕСЯТЪ СЕДЬМОЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лин., № 12.
1893.

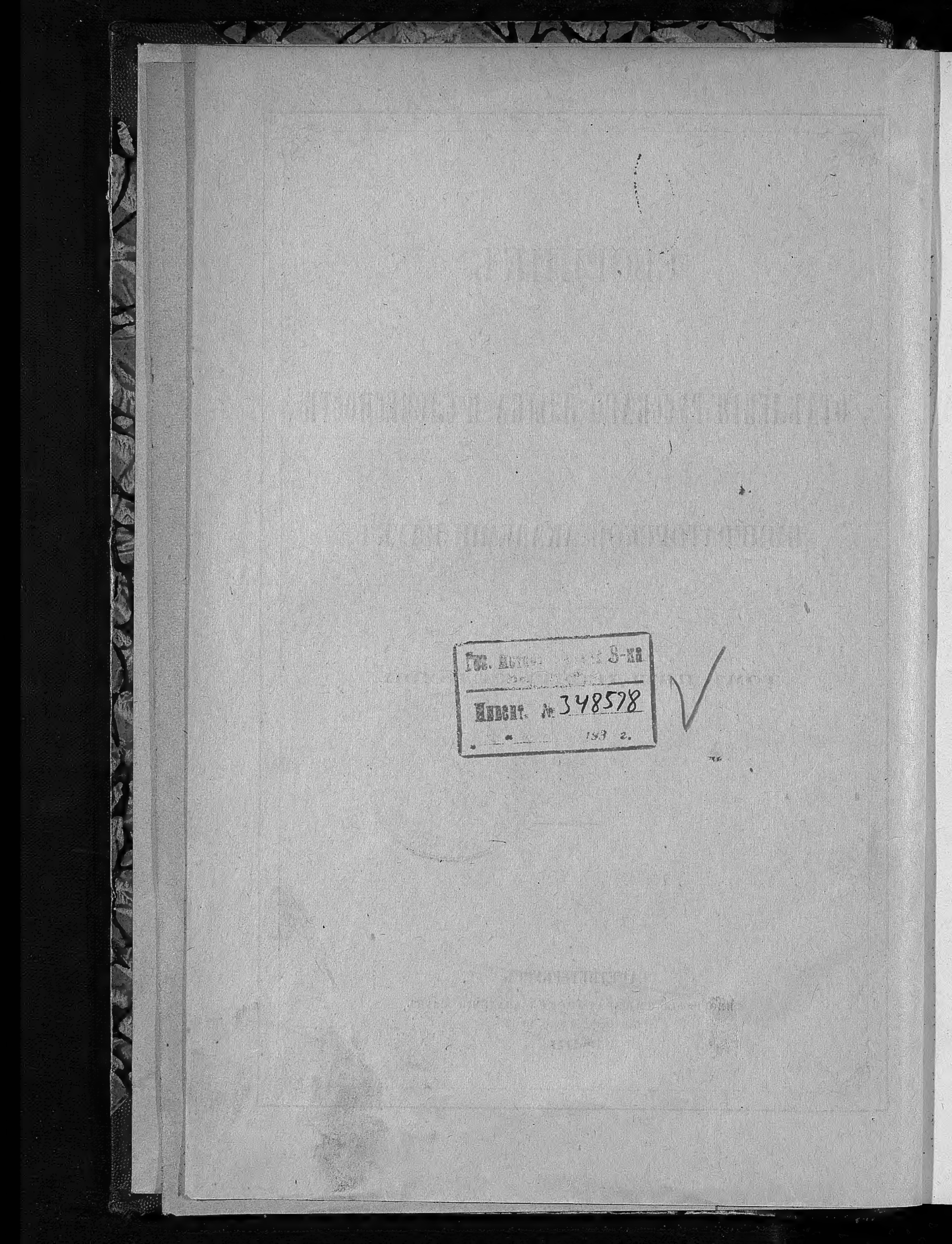

ИЗДАНІЯ
ВТОРОГО ОТДѢЛЕНІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

СБОРНИКЪ ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

Томъ I. Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, И. И. Срезневскаго. — **Характеристика Державина какъ поэта**, Я. К. Грота. — **Сношенія П. И. Рычкова съ Академіею Наукъ въ XVIII столѣтіи**, П. П. Пекарскаго. — **Мнѣнія о Словарѣ славянскихъ нарѣчій**, А. Б. Шлейхера и И. И. Срезневскаго. — **Очеркъ дѣятельности и личности Карамзина**, Я. К. Грота. — **О второмъ Отдѣленіи Академіи Наукъ**, его же.

Томъ II. Жизнь и литературная переписка П. И. Рычкова, соч. П. П. Пекарскаго. — **Литовскія народныя пѣсни**, И. Юшкевича. — **Коренное значеніе родства у Славянъ**, П. А. Лавровскаго. — **Редакторъ, сотрудники и цензура въ русскомъ журналѣ 1755 — 1764 годовъ**, П. П. Пекарскаго. — **Труды югославянской академіи наукъ и художествъ**, И. И. Срезневскаго. — **Литературные труды П. И. Кеппена**, А. А. Куника. — Къ тому этому приложены два портрета: 1) московскаго митрополита Филарета, 2) П. И. Рычкова.

Томъ III. Древніе Славянскіе памятники юсоваго письма, съ описаніемъ ихъ и съ замѣчаніями объ особенностяхъ ихъ правописанія и языка, И. И. Срезневскаго. — Цѣна каждаго тома 1 р. 50 к.

[**Томъ IV. Ѳеофанъ Прокоповичъ и его время**, И. А. Чистовича].

Томъ V, вып. I. **Воспоминанія о научной дѣятельности митрополита Евгенія**, И. И. Срезневскаго, съ прибавленіями гг. Полѣнова и Саввaитова, съ письмами къ Городчанинову и Анастасевичу. — **Переписка Евгенія съ Державинымъ**, Я. К. Грота, съ письмами къ гр. Хвостову и къ К. К. Гирсу. — **О словаряхъ Евгенія**, А. Ѳ. Бычкова, съ перепискою между преосв. и Ермолаевымъ и съ др. приложеніями. — Цѣна 75 коп.

Томъ V, вып. II. **Переписка А. Х. Востокова въ повременномъ порядкѣ**, съ объяснительными примѣчаніями И. И. Срезневскаго. — Цѣна 1 р. 50 к.

[**Томъ VI. Литературная жизнь Крылова**, Я. К. Грота. — **Дополн. біогр. извѣстіе о Крыловѣ**, его же. — **О басняхъ Крылова въ худож. отношеніи**, А. В. Никитенко. — **О языкѣ Крылова**, И. И. Срезневскаго. — **О басняхъ Крылова въ переводахъ на иностр. языки**, А. Ѳ. Бычкова. — **Сатира Крылова и его Почта Духовъ**, Я. К. Грота. — **Слово въ день юбилея Крылова**, преосв. Макарія. — **Пирогъ; Лѣнтяй; Кофейница**, драматич. сочин. Крылова. — **Пиръ басня**, его же. — **Объясненіе Крылова. Письмо его къ В. А. Олениной. Замѣтка о нѣкот. басняхъ Крылова**, Я. К. Грота. — **О новомъ англ. переводѣ басенъ Крылова**, его же. — **Библіографическія и историческія примѣчанія къ баснямъ Крылова**, сост. В. Ѳ. Кеневичемъ. — **Матеріалы для біографіи Крылова**, доставл. гг. Кеневичемъ, Княжевичемъ и Семевскимъ. — **Къ книгѣ приложены снимки съ почерка Крылова. — Цѣна 2 р.**]

Томъ VII. О трудѣ Горскаго и Невоструева: «Описаніе славянскихъ рукописей Синодальной библіотеки», записка И. И. Срезневскаго.—**Записка о томъ же**, А. Ѳ. Бычкова. — **Дополненіе къ исторіи масонства въ Россіи XVIII столѣтія**, П. П. Пекарскаго. — **Толковый словарь В. И. Даля**, записка Я. К. Грота. — **О зоологическихъ названіяхъ въ словарѣ Даля** записка Л. И. Шренка. — **О ботаническихъ названіяхъ въ словарѣ Даля**, замѣтка Ф. И. Рупрехта.—**Дополненія и замѣтки къ словарю Даля**, Я. К. Грота. — **Дополненіе къ областному словарю**, Н. Я. Данилевскаго.— **Объясненіе темныхъ и испорченныхъ мѣстъ русской лѣтописи**, Я. К. Эрбена. — **Разсмотрѣніе рецензій «Описанія рукописей Синодальной Библіотеки»**, статья К. И. Невоструева. — **О греческомъ кондакарѣ XII—XIII в.**, архим. Амфилохія. — **Итальянскіе архивы и матеріалы для славянской исторіи**, В. Макушева.—**Отчеты о дѣятельности Отдѣленія за 1868 и 1869 гг. и очеркъ біографіи А. С. Норова**, сост. А. В. Никитенко.—Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ VIII. Ломоносовъ какъ писатель. Сборникъ матеріаловъ для разсмотрѣнія авторской дѣятельности Ломоносова. Составилъ А. Будиловичъ. — **Матеріалы для библіографіи литературы о Ломоносовѣ**, С. И. Пономарева. — **Замѣчанія объ изученіи русскаго языка и словесности въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ**, И. Срезневскаго. — **Итальянскіе архивы и хранящіеся въ нихъ матеріалы для славянской исторіи. — II. Неаполь и Палермо. III. Неаполь, Бари и Анкона**, В. Макушева.—Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ IX. Историческія бумаги, собранныя К. И. Арсеньевымъ. Приведены въ порядокъ и изданы П. П. Пекарскимъ съ біографіею и портретомъ Арсеньева —Цѣна 1 р. 50 к

Томъ X. Воспоминаніе о Сперанскомъ, А. В. Никитенко. — **Петръ Великій, какъ просвѣтитель Россіи**, Я. К. Грота.—**Словарь русскихъ гравированныхъ портретовъ**, Д. А. Ровинскаго. — **Когда основаны Уфа и Самара**, П. П. Пекарскаго. — **Повѣсть о судѣ Шемяки**, М. И. Сухомлинова. — **Библіографическія находки во Львовѣ**, Я. Ѳ. Головацкаго. — **Дополненія къ словарю Даля**, П. В. Шейна. — **Воспоминанія о Далѣ и Пекарскомъ**, Я. К. Грота.—Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ XI. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ первый. М. И. Сухомлинова. — **Записка о путешествіи въ Швецію и Норвегію**, Я. К. Грота. — **Русскій театръ въ Петербургѣ и Москвѣ (1749 — 1774)**, М. Н. Лонгинова.—**Дополненіе къ очерку славяно-русской библіографіи В. М. Ундольскаго**, сост. Я. Ф. Головацкимъ.—**Дополненія и замѣтки** І. Ф. Наумова **къ Толковому словарю Даля.** Къ книгѣ приложенъ портретъ академика Пекарскаго.—Цѣна 2 р.

Томъ XII. Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, И. И. Срезневскаго. — **Сборникъ Бѣлорусскихъ пословицъ.** И. И. Носовича.—Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ XIII. Общественная и частная жизнь Августа Людвига Шлецера, имъ самимъ описанная. Пребываніе и служба въ Россіи, отъ 1761 до 1765 г. Извѣстія о тогдашней русской литературѣ. Переводъ съ нѣмецкаго съ примѣчаніями и приложеніями В. Кеневича (съ портретомъ Шлецера). Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ XIV. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ второй. М. И. Сухомлинова.—Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ XV. Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ. И. И. Срезневскаго. — **Палеографическія наблюденія по памятникамъ греческаго письма**, И. И. Срезневскаго. — **Отрывки греческаго текста каноническихъ отвѣтовъ русскаго митрополита Іоанна II**, А. С. Павлова.— **Матеріалы для исторіи Пугачевскаго бунта**, Я. К. Грота.—Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ XVI. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ третій. М. Сухомлинова.—Цѣна 1 р. 75 к.

Томъ XVII. Апокрифическія сказанія о Ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки, И. Я. Порфирьева.—**Іерусалимъ и Палестина въ русской литературѣ, наукѣ, живописи и переводахъ (Матеріалы для библіографіи)**, С. И. Пономарева. — **Замѣтки о языкѣ и народной поэзіи въ области великорусскаго нарѣчія**, М. А. Колосова. — Цѣна 1 р. 75 к.

Томъ XVIII. Екатерина II и Густавъ III, Я. К. Грота. — **Воспоминанія о четырехсотлѣтнемъ юбилеѣ Упсальскаго университета**, Я. К. Грота.—**Подлинники писемъ Гоголя къ Максимовичу и напечатанные отрывки изъ нихъ** С. И. Пономарева. — **Библіографическія и историческія замѣтки. Орѣховецкій договоръ. Происхожденіе Екатерины I**, Я. К. Грота. — **Рѣчь въ торжественномъ собраніи Императорской Академіи Наукъ по случаю Столѣтняго юбилея Александра I**, М. И. Сухомлинова.—**На память о Бодянскомъ, Григоровичѣ и Прейсѣ, первыхъ преподавателяхъ славянской филологіи**, И. И. Срезневскаго — **Отчетъ комиссіи о присужденіи преміи графа Н. А. Кушелева-Безбородки за біографію канцлера князя А. А. Безбородки**, Я. К. Грота. — **Замѣтки о сущности нѣкоторыхъ звуковъ Русскаго языка**, Я. К. Грота. — **Новые труды преосвященнаго Порфирія Успенскаго**, С. И. Пономарева. — Цѣна 1 р. 50 к.

Томъ XIX. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ четвертый. М. И. Сухомлинова.—**Чешскія Глоссы въ Mater Verborum.** Разборъ А. О. Патеры и дополнительныя замѣчанія И. И. Срезневскаго. — Цѣна 1 р. 50 к

Томъ XX. Некрологъ князя Вяземскаго, составленный акад. Я. К. Гротомъ. — **Екатерина II въ перепискѣ съ Гриммомъ**, Я. К. Грота. — **Слово о двѣнадцати снахъ Шаханши, по рукописямъ XV вѣка**, академика А. Н. Веселовскаго. — **О славянскихъ редакціяхъ одного аполога Варлаама и Іоасафа**. А. Н. Веселовскаго. — **Свѣдѣнія и Замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ LXXXI—XC**, И. И Срезневскаго. — **Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности за 1878 годъ**, составленный академикомъ М. И. Сухомлиновымъ. — **Заботы Екатерины II о народномъ образованіи**. Я. К. Грота. — **Князь Вяземскій**. М. И. Сухомлинова. — **Памяти кн. Вяземскаго**. С. И. Пономарева. — **Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ**, академика А. Н. Веселовскаго. Къ книгѣ приложены портреты кн. П. А. Вяземскаго и А. В. Никитенко. Цѣна 2 руб.

Томъ XXI. Записки объ ученыхъ трудахъ И. В. Ягича и А. Н. Веселовскаго составленныя ак. Я. К. Гротомъ. — **Русско-нищенскій словарь** Минской губерніи мѣстечка Семежова. — **Старообрядческій синодикъ**, А. Н. Пыпина. — **Разысканія въ области духовныхъ стиховъ**. А. Н. Веселовскаго. — **Диссидентскій вопросъ въ Польшѣ**. И. А. Чистовича. — **Екатерина II въ перепискѣ съ Гриммомъ**. Ст. II, Я. К. Грота. — **Фріульскіе Славяне**. И. И. Срезневскаго. — **Дополненіе къ Бѣлорусскому словарю**. И. И. Носовича. — **Отчетъ Отдѣленія р. яз. и слов. за 1879 г.**, составленный М. И. Сухомлиновымъ. — **Нѣсколько припоминаній о научной дѣятельности А. Е. Викторова**. И. И. Срезневскаго. Цѣна 2 руб.

Томъ XXII. Исторія Россійской Академіи. М. И. Сухомлинова. Выпускъ V.— **Южно-русскія былины**. А. Н. Веселовскаго. — **Croissans-crescens и Средневѣковыя легенды о половой метаморфозѣ**. А. Н. Веселовскаго.— **О Ксанфинѣ. Греческая Трапезунтская былина Византійской эпохи**. Г. С. Дестуниса. — **Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ**. И. И. Срезневскаго. — **Отчетъ Отдѣленія русскаго языка и словесности за 1880 г.**, съ некрологомъ И. И. Срезневскаго, составленный А. Ѳ. Бычковымъ. Къ книгѣ приложенъ портретъ И. И. Срезневскаго. — Цѣна 2 руб.

Томы XXIII — XXVII. Русскія народныя картинки. Д. А. Ровинскаго. Книга I. **Сказки и забавные листы**. — Кн. II. **Листы историческіе, календари и буквари**. — Кн. III. **Притчи и листы духовные**. — Кн. IV. **Примѣчанія и дополненія**. - Кн. V. **Заключеніе и алфавитный указатель именъ и предметовъ**. — Цѣна за всѣ 5 томовъ 10 руб.

Томъ XXVIII. Жизнь и дѣянія великаго Тамерлана. Сочиненіе Клавихо. Дневникъ путешествія ко двору Тимура въ Самаркандъ. 1403—1416. Подлинный текстъ съ переводомъ и примѣчаніями, составленными подъ редакціею И. И. Срезневскаго. — **Разысканія въ области духовнаго стиха. III—V**. А. Н. Веселовскаго. — **Богатырское слово въ спискѣ начала XVII вѣка**, открытое Е. В. Барсовымъ. — Цѣна 2 р.

Томъ XXIX. Эрикъ Лаксманъ. Я. К. Грота. — **Отчетъ II Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1881 годъ**. А. Н. Веселовскаго. — **Новыя**

свѣдѣнія о Котошихинѣ по шведскимъ источникамъ. Я. К. Грота. — Библіологическій словарь и черновые къ нему матеріалы. П. М. Строева. Изданъ подъ редакціею А. Ѳ. Бычкова съ составленнымъ имъ особымъ указателемъ. Цѣна 2 р. 25 к.

Томъ XXX. Памятники Болгарскаго народнаго творчества. Выпускъ I-й. Собралъ Владиміръ Качановскій. — Цѣна 1 руб. 50 коп.

Томъ XXXI. Славянскія рукописи въ заграничныхъ библіотекахъ. Г. Воскресенскаго. — Письма Погодина къ Максимовичу. С. И. Пономарева. — Исторія Россійской Академіи. Вып. VI. М. И. Сухомлинова. — Отчетъ о первомъ присужденіи премій Пушкина. Я. К. Грота, Н. Н. Страхова и О. Ѳ. Миллера. — Отчетъ II Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1882 годъ. А. Н. Веселовскаго. Цѣна 2 руб.

Томъ XXXII. Очеркъ жизни и поэзіи Жуковскаго. Составленъ и въ день его столѣтняго юбилея читанъ Я. К. Гротомъ.—Пожаръ Зимняго дворца 17 декабря 1837 года. Записка В. А. Жуковскаго. — Списокъ сочиненій, переводовъ и изданій академика Я. К. Грота. Составленъ С. И. Пономаревымъ. — Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха. VI—XI. А. Н. Веселовскаго. — Письма В. С. Сопикова къ К. Ѳ. Калайдовичу. Сообщилъ И. Шляпкинъ. — А. Н. Радищевъ, авторъ «Путешествія изъ Петербурга въ Москву». I—VIII. М. И. Сухомлинова. — Замѣтки по литературѣ и народной словесности. А. Н. Веселовскаго. I. — Матеріалы для библіографіи литературы о Карамзинѣ. Къ столѣтію его литературной дѣятельности (1783—1883). Собралъ С. И. Пономаревъ. — Цѣна 2 руб.

Томъ XXXIII. Отчетъ о дѣятельности II Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1883 годъ. Составленный М. И. Сухомлиновымъ. — Отчетъ о присужденіи Ломоносовской преміи въ 1883 году, съ приложеніемъ четырехъ критико-палеографическихъ статей. И. В. Ягича. (Съ тремя литограф. таблицами). — Николай Ивановичъ Гнѣдичъ. Нѣсколько данныхъ для его біографіи по неизданнымъ источникамъ. Къ столѣтней годовщинѣ дня его рожденія (1784—1884). Сообщилъ П. Тихановъ.—Екатерина II въ перепискѣ съ Гриммомъ. Статья третья. Я. К. Грота.—Лекціи о русской литературѣ, читанныя въ Парижѣ въ 1862 г. С. П. Шевыревымъ. Цѣна 2 р. 50 к.

Томъ XXXIV. Разысканія о греческихъ богатырскихъ былинахъ средневѣковаго періода. Г. Дестуниса. — Описаніе славяно-русскихъ книгъ печатанныхъ кириловскими буквами. Томъ I. Съ 1491 по 1652 г.— Ц. 1 р. 50 к.

Томъ XXXV. Литовскія свадебныя народныя пѣсни, записанныя Антономъ Юшкевичемъ и изданныя Иваномъ Юшкевичемъ. — Цѣна 1 р. 50 коп.

Томъ XXXVI. «Русское правописаніе». Руководство, составленное по порученію Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ академикомъ Я. К. Гротомъ. — Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности за 1884 г. Составленъ и читанъ Я. К. Гротомъ. — Южно-русскія былины. Академика А. Н. Веселовскаго. (III—XI). — Отчетъ о присужденіи Пушкинской преміи въ 1884 г., съ приложеніемъ рецензіи профессора И. В. Помяловскаго. — Цѣна 1 руб. 50 коп.

Томъ XXXVII. Исторія Россійской Академіи. Вып. VII. М. И. Сухомлинова. — Цѣна 1 руб. 75 коп.

Томъ XXXVIII. Вопросъ о Кириллѣ и Меѳодіи въ славянской филологіи. И. В. Ягича. — Странствующій Жидъ. Предсмертное произведеніе Жуковскаго. —«Книги законныя», содержащія въ себѣ, въ древне-русскомъ переводѣ, византійскіе законы земледѣльческіе, уголовные, брачные и судебные. А. Павлова. — Взглядъ на учебную часть въ Россіи въ XVIII столѣтіи до 1782 г. Графа Д. А. Толстого. — Академическая гимназія въ XVIII столѣтіи, по рукописнымъ документамъ архива Академіи Наукъ. Графа Д. А. Толстого. — Академическій университетъ въ XVIII столѣтіи, по рукописнымъ документамъ архива Академіи Наукъ. Графа Д. А. Толстого.—Къ изданію Иліады въ переводѣ Гнѣдича. С. И. Пономарева.— Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1885 г. А. Н. Веселовскаго. Цѣна 2 руб.

Томъ XXXIX. Письма Добровскаго и Копитара въ повременномъ порядкѣ. Трудъ орд. акад. И. В. Ягича. (Съ портретомъ и двумя снимками автографовъ). Цѣна 2 руб.

Томъ XL. Нѣсколько разъясненій по поводу замѣчаній о книгѣ «Русское Правописаніе». Записка Я. К. Грота. — **Изъ исторіи романа и повѣсти.** Матеріалы и изслѣдованія А. Н. Веселовскаго. — **Древнія поученія на воскресные дни Великаго поста.** Е. В. Пѣтухова — **Къ вопросу о славянскомъ переводѣ Евангелія.** Г. А. Воскресенскаго. — **Изъ ученой дѣятельности Спиридона Юрьевича Дестуниса. Его переводъ сравнительныхъ жизнеописаній Плутарха.** Г. С. Дестуниса. Цѣна 2 руб.

Томъ XLI. Отчетъ о третьемъ присужденіи Пушкинскихъ премій въ 1886 году, составленный Я. К. Гротомъ. — **Городскія училища въ царствованіе императрицы Екатерины II.** Графа Д. А. Толстого. — **Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края,** собранные и приведенные въ порядокъ П. В Шейномъ. Томъ I, часть I. — **Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности въ 1886 году,** составленный А. Ѳ. Бычковымъ. Цѣна 3 руб.

Томъ XLII. Къ Библіографіи церковно-славянскихъ печатныхъ изданій въ Россіи. Э. Калужняцкаго. — **Народная поэзія.** Ѳ. И. Буслаева. — **Къ вопросу о Кириллахъ-авторахъ въ древней русской литературѣ.** Е. Пѣтухова. — **Пушкинъ, его лицейскіе товарищи и наставники.** Нѣсколько статей Я. К. Грота съ присоединеніемъ и другихъ матеріаловъ. Ц. 3 р.

Томъ XLIII. Отъ Второго Отдѣленія Академіи Наукъ. — Торжественное собраніе Отдѣленія русскаго языка и словесности 22 ноября 1887 года, посвященное чествованію К. Н. Батюшкова. — Очеркъ личности и поэзіи Батюшкова, рѣчь академика Я. К. Грота. — **Характеристика Батюшкова какъ поэта,** рѣчь члена-корреспондента Императорской Академіи Наукъ. Л. Н. Майкова. — **Изъ исторіи русской переводной повѣсти XIII вѣка.** Академика А. Н. Веселовскаго. — **Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ,** составленный предсѣдательствующимъ въ Отдѣленіи ординарнымъ академикомъ Я. К. Гротомъ. — **Исторія Россійской Академіи.** Выпускъ VIII и послѣдній. Академика М. И. Сухомлинова. — **Указатель ко всѣмъ восьми выпускамъ Исторіи Россійской Академіи.** — Цѣна 2 руб.

Томъ XLIV. Хронологическая канва для біографіи Пушкина. Составилъ Я. К. Гротъ Изданіе второе, съ дополненіями С. И. Пономарева. — **Пушкинъ въ родной поэзіи.** С. И. Пономарева. — **Изъ исторіи романа и повѣсти. Славяно-романскій отдѣлъ.** А. Н. Веселовскаго. — **Приложенія. — Симбирская молвь.** А. Мотовилова. — Цѣна 2 руб.

Томъ XLV. Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ. Географія. — Исторія. — Этнографія. — Археологія. — Современное положеніе. Составилъ П. Ровинскій. Томъ I. — Цѣна 3 руб.

Томъ XLVI. Четвертое присужденіе Пушкинскихъ премій.—Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1888 годъ, составленный М. И. Сухомлиновымъ.—**Третье присужденіе премій имени графа Д. А. Толстого. — Матеріалы для исторіи русской литературы. Николай Филипповичъ Павловъ** (1805—1864). С. И. Пономарева. — **Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка.** И. В. Ягича.— **Пятое присужденіе Пушкинскихъ премій. — Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха.** А. Н. Веселовскаго. Цѣна 2 руб.

Томъ XLVII. Сочиненія А. А. Котляревскаго. Томъ I. Цѣна 1 руб. 50 коп.

Томъ XLVIII. Сочиненія А. А. Котляревскаго. Томъ II. Цѣна 1 руб. 50 коп.

Томъ XLIX. Сочиненія А. А. Котляревскаго. Томъ III. Цѣна 1 руб. 50 коп.

Томъ L. Сочиненія А. А. Котляревскаго. [Томъ IV печатается].

Томъ LI. Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ, за 1889 годъ, составленный Л. Н. Майковымъ.—**Слово о нѣкоемъ старцѣ. Вновь найденный памятникъ Русской паломнической литературы XVII вѣка,** сообщеніе Хрисанѳа Лопарева.— **Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края,** собранные и приведенные въ порядокъ П. В. Шейномъ. Томъ I, часть II.—Цѣна 1 р. 50 коп.

Томъ LII. Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ за 1890 г. — Библіографическій списокъ сочиненій, переводовъ и изданій ординарнаго академика А. Ѳ. Бычкова.

1838—1890. — Указатель къ періодическимъ изданіямъ Россійской Академіи и Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. — Апокрифическія сказанія о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, по рукописямъ Соловецкой библіотеки. И. Я. Порфирьева. — **Къ вопросу о древне-русскихъ скоморохахъ.** А. И. Кирпичникова. — **Шестое присужденіе пушкинскихъ премій. — Наши писательницы.** С. И. Пономарева. **Разсказы Нартова о Петрѣ Великомъ.** Л. Н. Майкова. Цѣна 2 руб. 50 коп.

Томъ LIII. **Пятидесятилѣтіе Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ 1841—1891. Очеркъ дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности за пятидесятилѣтіе отъ 1841 по 1891 г.** Рѣчь Предсѣдательствующаго въ Отдѣленіи Вице-президента Императорской Академіи Наукъ Я. К. Грота. — **Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1891 г.**, составленный акад. К. Н. Бестужевымъ-Рюминымъ. — **О родинѣ и происхожденіи глаголицы и объ ея отношеніи къ кириллицѣ.** Историко-литературное изслѣдованіе архимандрита Леонида, члена-корреспондента Императорской Академіи Наукъ. — **Седьмое присужденіе Пушкинскихъ премій. — Матеріалы и изслѣдованія по старинной русской литературѣ.** Л. Майкова. II—III. — **Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха XVIII—XXIV.** Акад. А. Н. Веселовскаго. Выпускъ шестой. — **Новыя данныя для исторіи романа объ Александрѣ.** Акад. А. Н. Веселовскаго. — **А. А. Потебня 1835—1891. Библіографическіе матеріалы для біографіи Александра Аѳанасьевича Потебни** собралъ Э. А. Вольтеръ. Цѣна 2 руб.

Томъ LIV. **Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1892 г.**, составленн. акад. Л. Н. Майковымъ. — **Публичное засѣданіе Императорской Академіи Наукъ 19 октября 1892 г.** (8-е присужденіе Пушк. прем.). — **Вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности Константина Философа,** первоучителя славянъ св. Кирилла, акад. И. В. Ягича. — **Древняя Русская Пчела** по пергам. списку. В. Семенова. — **Переписка Карамзина съ Лафатеромъ,** сообщена др. Ф. Вальдманомъ, приготовлена къ печати Я. Гротомъ. — Цѣна 3 р.

Томъ LV. **Сочиненія Петра Хельчицкаго.** Трудъ Ю. С. Анненкова. Окончилъ по порученію Отдѣленія русскаго языка и словесности ордин. акад. И. В. Ягичъ. — Цѣна 2 руб.

Томъ LVI. **Боккачьо его среда и сверстники.** Томъ I. Акад. А. Н. Веселовскаго. Цѣна 3 руб.

Томъ LVII. **Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края,** собранные и приведенные въ порядокъ П. В. Шейномъ. Томъ II. Цѣна 3 руб.

ДРУГІЯ ИЗДАНІЯ ОТДѢЛЕНІЯ:

Сочиненія Державина съ объяснительными примѣчаніями Я. Грота:

Томъ I (съ портретомъ Державина и 1-й жены его, со снимками и многочисленными рисунками). Спб. 1864: 4 р.
Томъ II (съ рисунками), 1865: 3 р.
Томъ III (съ портретомъ 2-й жены Державина). 1866: 2 руб.
Томъ IV (съ алфавитнымъ указателемъ къ 4-мъ томамъ). 1867: 2 руб.
Томъ V (съ портретомъ Державина, снимками и указателемъ). 1869: 2 руб. 50 коп.
Томъ VI (съ портретомъ Державина и указателемъ). 1871: 2 руб. 50 коп.
Томъ VII (съ указателемъ). 1872: 2 руб.
Томъ VIII (съ портретомъ, рисунками и снимкомъ). 1880: 3 руб.
Томъ IX (со снимками портретовъ, нотами и общимъ указателемъ ко всему изданію). 1883: 3 руб.

Цѣна всѣмъ **девяти томамъ** роскошнаго изданія **Сочиненій Державина** 25 руб.

Сочиненія Державина съ объяснительными примѣчаніями Я. Грота, 2-е изданіе, общедоступное, безъ рисунковъ:

Томъ I (съ портретомъ Державина). Спб. 1868: 1 руб. — Томъ II. 1869: 1 руб. —

Томъ III. 1870: 1 руб.—Томъ IV. 1874: 1 руб.—Томъ V. 1876: 1 руб. — Томъ VI. 1876: 1 руб. — Томъ VII. 1878: 1 руб.

Жизнь Державина (съ портретомъ, рисунками и снимкомъ). Спб. Т. I. 1880. Томъ II. 1883: Цѣна I тома 5 руб. II тома 3 руб.

Матеріалы для біографіи Ломоносова, собранные П. П. Билярскимъ. Спб. 1865. Цѣна 1 р. 50 к.

Дополнительныя извѣстія для біографіи Ломоносова, П. Пекарскаго. Спб. 1865. Цѣна 50 к.

Матеріалы для исторіи Пугачевскаго бунта. Бумаги Кара и Бибикова (со снимкомъ). Я. Грота. Спб. 1862. Цѣна 30 к.

То же. Переписка Екатерины II съ графомъ П. И. Панинымъ, Я. Грота. Спб. 1862. Цѣна 25 к.

То же. Бумаги, относящіяся къ послѣднему періоду мятежа и къ поимкѣ Пугачева. Я. Грота. Спб. 1874. Цѣна 60 к.

Письма Ломоносова и Сумарокова къ Шувалову, Я. Грота. 1862: 30 к.

Очеркъ академической дѣятельности Ломоносова. Его же. 1865: 20 к.

Редакторъ, сотрудники и цензура въ русскомъ журналѣ 1755—1764 годовъ. П. Пекарскаго. Спб. 1867: 35 к.

Путешествіе акад. Делиля въ Березовъ 1740 года. П. Пекарскаго. 50 к.

Жизнь и литературная переписка П. И. Рычкова, изслѣдованіе П. Пекарскаго (съ портретомъ и снимкомъ). Спб. 1867: 75 к.

Новыя извѣстія о Татищевѣ. Его же: 45 к.

Словарь Бѣлорусскаго нарѣчія, И. Носовича. Спб. 1870: 3 р.

Филологическія Разысканія. Я. Грота. 2 тома. 3-е значит. пополнен. изд. 1885. Ц. за оба тома 2 р. 50 к.

Исторія Императорской Академіи Наукъ, П. Пекарскаго. Т. I. Спб. 1870. Цѣна 3 р. Т. II. Спб. 1873. Цѣна 3 р. 50 к.

Записка о путешествіи въ Швецію и Норвегію, Я. Грота. Спб. 1873: 25 к.

Исторія Россійской Академіи. М. Сухомлинова. Выпускъ I—II*). Вып. III, цѣна 1 р. 75 коп. Вып. IV, цѣна 2 р. Вып. V, цѣна 2 руб. Вып. VI, цѣна 1 руб. 95 коп. Вып. VII, цѣна 2 руб. 50 коп.

Екатерина II и Густавъ III. Я. Грота. Спб. 1877: 50 коп.

Воспоминанія о четырехсотлѣтнемъ юбилеѣ Упсальскаго университета. Я. Грота. Спб. 1877: 30 коп.

Рѣчь по случаю столѣтняго юбилея Александра I. М. Сухомлинова. 1877: 45 к.

Библіографическія и историческія замѣтки. Орѣховецкій договоръ. Происхожденіе Екатерины I (со снимкомъ рукописи договора). Я. Грота. Спб. 1877: 25 коп.

XIII Словъ Григорія Богослова въ древнеславянскомъ переводѣ по рукописи Императорской Публичной Библіотеки XI вѣка. Критико-палеографическій трудъ А. Будиловича. Спб. 1875. 1 руб. 50 к.

Русская историческая библіографія за 1865—1876 включительно. Составилъ В. И. Межовъ. Томъ I. 1882. 2 р. 50 к. — Томъ II. 1882. 2 р. 50 к. — Томъ III. 1883. 2 р. 50 к. — Томъ IV. 1884. 2 р. 50 к. — Т. V. 1885. 2 р. 50 к. — Томъ VI. 1886. 3 р. — Томъ VII. 1888. 2. р. 50 к. — Томъ VIII. 1890. 2 р. 50 к.

Древніе памятники русскаго письма и языка (X—XIV вѣковъ). Общее повременное обозрѣніе. И. И. Срезневскаго. Второе изданіе. 1882. 2 рубля.

Памятникъ глаголической письменности. Маріинское четвероевангеліе съ примѣчаніями и приложеніями. Трудъ И. В. Ягича. Спб. 1883 г. Цѣна 5 руб.

Списокъ сочиненій, переводовъ и изданій академика Я. К. Грота съ приложеніемъ нѣкоторыхъ документовъ, относящихся къ 50 лѣтнему юбилею его. Спб. 1883. 20 коп.

Очеркъ жизни и поэзіи Жуковскаго. Рѣчь Я. К. Грота. Цѣна 25 коп.

Пожаръ Зимняго дворца въ 1837 году. Статья В. А. Жуковскаго. Цѣна 25 коп.

Н. И. Гнѣдичъ. Нѣсколько данныхъ для его біографіи, съ рисункомъ и снимкомъ его почерка. Сообщилъ П. Тихановъ. Цѣна 70 коп.

Сочиненія и переписка Плетнева. Три тома. 1885. Издалъ Я. Гротъ. Ц. 6 руб.

---

*) Отдѣльно уже не имѣются; но заключаются въ тт. XI и XIV Сборника Отдѣленія.

Словарь Архангельскаго нарѣчія. Составилъ А. Подвысоцкій. 1885. Ц 2 руб.

Служебныя минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь. Въ церковнославянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ 1095—1097 г. Трудъ И. В. Ягича, съ 6-ю таблицами снимковъ. 1886 г. Ц. 6 руб.

Матеріалы для исторіи Императорской Академіи Наукъ. Томъ I (1716—1730) съ 8 портретами. 1885 г. Ц. 3 р. —Т. II (1731—1735) съ 4 портретами. 1886 г. Ц. 3 р.—Т. III (1736—1738). 1886 г. Ц. 3 р.—Т. IV. 1887. Съ 2 порт. Ц. 3 р. Т. V. Ц. 3 р. Т. VI. Ц. 3 р.

Странствующій жидъ. Предсмертное произведеніе Жуковскаго по рукописи поэта. С. И. Пономарева. Спб. 1885 г. Ц. 50 коп.

Пушкинъ, его лицейскіе товарищи и наставники. Я. К. Грота. 1887. Ц. 1 р. 75 к.

Народная поэзія. Очерки Ѳ. Буслаева. 1887. Ц. 2 р. 25 к.

Хронологическая канва для біографіи Пушкина. 1888. Изданіе 2-е Я. Грота и С. Пономарева. Ц. 30 коп.

Пушкинъ въ родной поэзіи. С. Пономарева. 1888. Ц. 20 коп.

Библіографическій списокъ сочиненій, переводовъ и изданій орд. акад. А. Ѳ. Бычкова. 1838—1890. Составлен. по поводу празднованія, 7 окт. 1890 г., 50-ти лѣтн. юбилея его учено-литературн. дѣятельности. 1890. 20 коп.

Эрикъ Лаксманъ. Его жизнь, путешествія, изслѣдованія и переписка. А. Лагуса (перев. Э. Паландеръ). 1890. 1 руб. 50 коп.

Указатель къ періодическимъ изданіямъ Россійской Академіи и **Отдѣленія рус. яз. и слов.** 1890. Ц. 40 коп

Пятидесятилѣтіе Отдѣленія рус. яз. и слов. Имп. Ак. Наукъ 1841—1891. Рѣчь предсѣдательствующаго въ Отдѣленіи Вице-президента Академіи Я. К. Грота. 1891. Ц. 30 коп.

Словарь русскаго языка, составленный Вторымъ Отдѣленіемъ Императорской Академіи Наукъ. Выпускъ I. (А — Втас). Спб. 1891. Ц. 85 коп. Вып. II (Втас — Да). 1892. Ц. 75 к [Вып. III печатается].

Матеріалы для Словаря древне-русскаго языка по письменнымъ памятникамъ. Трудъ И. И. Срезневскаго. Томъ I. (А.—К.) 1893. Ц 3 руб; Вып. I-го отдѣльно болѣе не имѣется; Вып. II. (Г — начало И.) 1892. Ц. 1 руб. (Вып. III. (И — К.) 1 руб. [Вып. IV печатается].

Сочиненія М. В. Ломоносова съ объяснительными примѣчаніями акад. М. И. Сухомлинова. Т. I. (съ портретомъ). 1891. Ц. 3 руб. 50 коп. Т. II (съ портрет.). 1893. Ц. 3 р. 50 к. [Т. III печатается].

Томы Сборника, обозначенные въ скобкахъ, въ продажѣ болѣе не имѣются.

Лица, покупающія книги въ Комитетѣ Правленія Императорской Академіи Наукъ на наличныя деньги, пользуются уступкою 25% съ цѣнъ, назначенныхъ въ семъ спискѣ; иногородные же адресуютъ свои требованія въ Комитетъ и, прилагая деньги по выставленнымъ здѣсь цѣнамъ, получаютъ книги безъ платежа вѣсовыхъ.

СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

X.

ТОМЪ ПЯТЬДЕСЯТЪ СЕДЬМОЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лин., № 12.
1893.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, декабрь 1893 года.
Непремѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ.*

СБОРНИКЪ
ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Томъ LVII.

МАТЕРІАЛЫ
ДЛЯ ИЗУЧЕНІЯ
БЫТА И ЯЗЫКА РУССКАГО НАСЕЛЕНІЯ
СѢВЕРО-ЗАПАДНАГО КРАЯ.

СОБРАННЫЕ И ПРИВЕДЕННЫЕ ВЪ ПОРЯДОКЪ
П. В. ШЕЙНОМЪ.

ТОМЪ II.

СКАЗКИ, АНЕКДОТЫ, ЛЕГЕНДЫ, ПРЕДАНІЯ, ВОСПОМИНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ, ЗАГАДКИ, ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА, ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ, ЗАГОВОРЫ, ДУХОВНЫЕ СТИХИ И ПРОЧ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лин., № 12.
1893.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Декабрь 1893.
Непремѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

Матеріалы предлежащаго тома первоначально были весьма далеки отъ того объема, въ которомъ они являются теперь передъ публикой. До настоящихъ своихъ размѣровъ они постепенно дошли ужъ во время довольно продолжительнаго періода ихъ печатанія, благодаря съ одной стороны неослабному участію моихъ прежнихъ почтенныхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, въ числѣ которыхъ первое мѣсто занимаютъ: гг. Н. Як. Никифоровскій, Н. Гр. Яцко, А. Е. Богдановичъ, И. О. Карскій, и г-жи А. Фр. Лисовская, С. Н. Рачинская — а съ другой благосклонному содѣйствію ихъ превосходительствъ, начальниковъ губерній: Могилевской, Минской и Гродненской, по распоряженію коихъ Статистическими Комитетами, состоящими подъ ихъ начальствомъ, была собрана, по моей программѣ, и мнѣ доставлена масса этнографическихъ данныхъ разнаго рода и достоинства. Хотя разобраться въ этой массѣ было дѣло не совсѣмъ легкое и потребовало не малаго времени для критической выборки подходящаго матеріала, но за то въ результатѣ оно оказалось, какъ намъ думается, не совсѣмъ безынтереснымъ для науки. Въ этомъ, кажется, можно легко убѣдиться даже изъ однихъ записей волостнаго писаря Мстижской волости Борисовскаго уѣзда, А. Гануса. Обращаемъ также вниманіе читателя на запись сказки № 133 (стр. 276) волостнаго писаря (скрывшаго свое имя) Якшинской

волости Игуменскаго уѣзда, которая и въ фонетическомъ отношеніи отличается замѣчательной выдержанностью. При этомъ само собою является вопросъ о благонадежности, въ научномъ отношеніи, сотрудничества такихъ лицъ, какъ и вообще о достовѣрности этнографическихъ матеріаловъ, собираемыхъ путемъ оффиціальнымъ, но чтобы его подробно разсмотрѣть и удовлетворительно себѣ уяснить потребовалось бы достаточное количество вѣрныхъ статистическихъ данныхъ, которыхъ, къ сожалѣнію, не имѣемъ пока въ своемъ распоряженіи. Поэтому намъ остается утѣшать себя только надеждой, что спеціалисты-статистики и мѣстные корреспонденты, поднявшіе недавно въ нашей періодической печати вопросъ о писаряхъ вообще, не преминутъ обратить свое вниманіе на ту его сторону, которую мы здѣсь слегка лишь затронули. А пока позволимъ себѣ здѣсь только замѣтить, что тѣ опасенія насчетъ возможной утайки или фальсификаціи статистическихъ данныхъ, которыя небезосновательно внушаетъ изслѣдователю и самой высшей администраціи обычный доселѣ способъ ихъ добыванія посредствомъ земской полиціи, волостныхъ старшинъ и писарей, едва ли окажутся основательными въ примѣненіи ихъ къ фактамъ этнографическимъ, собираемымъ этимъ же путемъ. Во-первыхъ какой расчетъ могъ бы заставить этихъ сельскихъ людей скрывать или выдавать въ искаженномъ видѣ все то, что искони бытуетъ въ ихъ семейной и общественной жизни, что ихъ радуетъ и огорчаетъ, все то, что у всѣхъ на виду и на слуху́, и очень часто не только въ своей деревнѣ, но и въ сосѣдней и во всей даже околицѣ? А во-вторыхъ что касается исключительно волостныхъ писарей, то ихъ всѣхъ нельзя подводить подъ одну мѣрку; въ настоящее время между ними встрѣчаются уже нерѣдко немало и такихъ, которые вышли изъ 5-го и даже 6-го класса гимназіи, или окон-

чили курсъ въ учительскихъ семинаріяхъ, которые съ любовью наблюдаютъ бытовую духовную жизнь окружающихъ ихъ поселянъ, знакомы даже съ трудами Снегирева, Сахарова и т. д. и владѣютъ въ достаточной степени литературнымъ языкомъ. Сказанное могу подтвердить цѣлымъ рядомъ писарскихъ записей, предоставленныхъ въ мое распоряженіе статистическими комитетами означенныхъ выше губерній.

Въ заключеніе считаю пріятнѣйшимъ долгомъ выразить глубокую мою признательность всѣмъ тѣмъ лицамъ и учрежденіямъ, которыя словомъ и дѣломъ оказали мнѣ содѣйствіе къ посильному исполненію той части порученія Императорской Академіи Наукъ, осуществленіемъ которой является теперь настоящій томъ. Болѣе подробный отчетъ о степени и характерѣ оказаннаго мнѣ содѣйствія со стороны старыхъ и новыхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, какъ и о многомъ другомъ, касающемся исторіи и хода моихъ работъ по означенному порученію, будетъ приложенъ къ заключительному тому настоящаго моего сборника.

П. Шейнъ.

2-го декабря 1893 г.
С.-Петербургъ.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

Сказки, анекдоты, легенды, преданія, воспоминанія, пословицы, загадки.

СКАЗКИ.

А. Изъ міра животныхъ.

Б. Миѳическія.

В. Бытовыя.

1) Ошибочно: 105.

ДОПОЛНЕНІЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

А) Изъ міра животныхъ.

Б) Миѳическія.

В) Бытовыя.

Анекдоты.

Про солдатъ.

Про цыганъ и другихъ инородцевъ.

Легенды.

Про смерть.

Преданія.

1) Ошибочно: 205.

1) Ошибочно: 450.
2) Ошибочно: 451.
3) Ошибочно: 264.

Б) Заговоры.

1) № 13 пропущенъ.

1) Ошибочно 44.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

Духовные стихи, вирши религіозно-нравственнаго содержанія, молитвы:

А. Духовные стихи.

Б.) Вирши (псальмы) религіозно-нравственнаго содержанія.

В. Молитвы и молитвенные стихи.

с. Новоселки: 73, 74, 95.
в. Погостская, с. Мацкевичи: 9.
Застѣнка Пасѣкъ: 62.
в. Пуховичская м. Пуховичи: 102.
в. Цитвинская м.: 67, 80.
в. Узденская: 46.
в. Якшинская: 133.

Минскій уѣздъ.

в. Койдановская м. Койданово: 8.
в. Новосырженская, с. Николаевщина: 52.
в. Рубежевичская, м. Рубежевичи: 138.
в. Самохваловская, Дубицкая слобода: 118, 106, 200, 201.
в. Столпецкая, с. Николаевщина: 141.

Мозырскій уѣздъ.

в. Петриковская: 83.

Новогрудскій уѣздъ.

с. Березовцы: 57, 63, 95, 105 *б*), 124, 132.
в. Городищенская: 281.
в. Еремичская, м. Еремичи: 21, 122, 280.
в. Кореличская, д. Качицы: 131.
в. Негнѣвичская, м. Негнѣвичи: 218.
— д. Роскоши: 32.
в. Сновская: 37.
в. Щорсовская, урочище Борки: 44.

Пинскій уѣздъ.

в. Столинская, д. Хотомля: 127.

Рѣчицкій уѣздъ.

в. Якимовичская-Дуричская, д. Рудня: 24.
в. Мухоѣдская, с. Мухоѣдъ: 282.
в. Дубичская
Въ отд. Заговор.: 12, 21, 23, 36, 42, 48, 49, 57.
Въ отд. Дух. стих.: 30.

Слуцкій уѣздъ.

в. Быстрыцкая, д. Можевичи: 155.
м. Вызня: 145.
в. Грицевичская, с. Іодчицы: 82.
в. Кіевичская, м. Семежево: 213.
в. Ланьская, въ отд. дух. ст.: 29, 46.
в. Погостская (въ отд. Заговор.): 65.
с. Полѣсье: 151.
в. Романовская, м. Романово: 96, 134, имѣн. Рачковичи: 140.
в. Синявская: 79, 116. — въ отд. Дух. стих.: 15, 16.
в. Старобинская, д. Пивоши: 108.
в. Тимковская, м. Тимковичи: 16.
в. Царевская, застѣнка Малыя Млынки: 135.
в. Шацкая, м. Шацкъ: 103.

Могилевская губ.

Быховскій уѣздъ.

Въ отд. Дух. стих.: 40.

Гомельскій уѣздъ.

в. Старо-Юрковичская: 2, 54, 165, 166, 175, 193, 151.
Въ отдѣлѣ Заговор.: 27, 33, 46, 63.

Горецкій уѣздъ.

в. Дубровинская, м. Дубровна: 15, 35, 55, 137, 181.
в. Савская, с. Савва: 90, 125.
в. Святошицская: 18, 19, 85, 94, 134, 140, 147, 168, 169, 180, 229 *а*).
Въ отд. Заговор. в. неозн.: 26, 45 *а*), 56.

Климовичскій уѣздъ.

в. Хотовижская
Въ отд. Дух. стих.: 20, 33, 36.

Мстиславскій уѣздъ.

с. Монастырщино: 224, 225 (ошиб. 205).

Оршанскій уѣздъ.

в. Мошковская: 144, 159.
Въ отд. Дух. ст.: 27.

Сѣнинскій уѣздъ.

в. Боброкская.
Въ отд. Дух. ст.: 21.

Рогачевскій уѣздъ.

в. Столбунская, д. Яново: 30, 35, 75.
Въ отд. Заговор.: 29.
в. Кормянская, с. Корма—въ отд. Дух. стих.: 13, 28.

Чаусскій уѣздъ.

Въ отд. Дух. ст.: 34.

Чериковскій уѣздъ.

в. Малятическая, въ отд. Духов. стих.: 17.

Смоленская губ.

Бѣльскій уѣздъ.

в. Поникольская, д. Межененка: 190.
д. Котиловка: 18. 30, 68.
д. Майкова: 4, 5, 7, 8, 15, 17, 24, 25, 38, 40, 52, 60, 61, 70.
д. Межененка: 2, 9, 14, 45 *б*).
д. Никитина: 6, 16.
д. Новая: 10.
д. Рехлице: 1.

Порѣчскій уѣздъ.

д. Борки: 3, 11, 19, 31, 41, 43, 66.

Смоленскій уѣздъ.

с. Прудки: 207 и въ отд. Загов.: 55, 62.

Черниговская губ.

Новозыбковскій уѣздъ.

с. Денисковичи: 77, 81.
Суражская, д. Чертовичи: 84, 123, 231.

ОПЕЧАТКИ И ПОПРАВКИ.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
13	12—11	снизу:	
		покуль панъ голову	покуль панъ голову помыиць.
15	4 сн.	рубелъ	рубель.
9	9 св.	пьяцё	пьецё.
24	14 св.	ляжець	ляжи́ць.
26	2 св.	Могил. губ.	а) Могил. губ.
»	7 сн.	Слуцк. у.	б) Минск. г. Слуцк. у.
»	19 св.	дикимъ	дзикимъ.
31	подъ № 18	пропущено слово:	Мышона.
40	13 св.	скажи пихай	скажи, нихай.
41	9 св.	мѣшокъ	мяшокъ.
42	2 сн.	Небочинымъ	Небогинымъ.
52	12 сн.	ўéгу	ў éту.
62	8 сн.	Воставъ	Во ставъ.
»	6 сн.	смиловался	смиловався.
63	1 сн.	Попялышъ	Попéлышъ
»	10 сн.	табе	тябе.
92	11 св.	Витебской губ., Маделино	Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.
110	12 сн.	Мядѣжья вушко	Мядвѣжья вушко
126	6 сн.	вылясъ	вылѣсъ.
128	2 св.	подъ № 58 пропущено	. . . . . а)
137	8 сн.	Игуменску Застѣнка	Игуменск. у. застѣнка.
140	14 сн.	Новогруден. уѣзда	Новогрудск. у.
144	9 св.	тахъ	такъ.
144	16 св.	углядѣў	углядзѣў.
»	9 сн.	нахлойцоў	на хлопцоў.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
147	9 св.	гуляйко	гуляймо.
153	7 сн.	одиуовечку	одну овечку.
172	19 св.	214—«Кирило	217—«Курило
203	6 сн.	пропущено слово:	Новогрудск. у., с. Березовцы.
210	4 сн.	Киролевской	Королевской.
226	16 сн.	105	106.
»	15 сн.	двананцъ	двананцаць.
241	11 св.	жонцѣ правды	жонцѣ праŭды.
252	19 св.	уМозырь	ŭ Мозыры
279	18 сн.	пропущено:	м. Романово.
305	8 сн.	вирожбитка	ворожбитка.
305	4 сн.	Тамъ же	Той же г. Борисовск. у.
267	2 сн.	Ітокъ	цмокъ.
309	4 сн.	Прочхнуся	Прочхнуŭся.
323	8 св.	ксендзь	Ксендзъ.
397	1 сн.	въ М.	въ м.
399	11 сн.	205	225.
409	14 св.	подъ слов. «Про смерть», пропущ. 229.	
431	8 сн.	450	250.
432	14 св.	451	251.
435	15 св.	264	254.
447	2 св.	Бабовщинскій	Бабовнищинскій.
462	3 св. подъ № 270 пропущены слова: Минск. г., Борис. у. Витебской губ., Полоцк. у.		
469	6 сн.	ж. Орлы	м. Орлы.
485	7 св.	Пріижждай	Пріижджай.
491	1 сн.	Въ Новогородск.	Въ Новогрудск.
527	1 сн.	Отъ	Обѣ отъ
545	9 св.	44	45 а)
546	1 св.	45	45 б)
558	1 сн.	Зап.	Обѣ зап.
591	2 св.	6	5
608	5 сн.	Зап. псаломщика	Зап. псаломщик.
632	6 сн.	змарый	змарлый.
676	подъ 1 строкой сн. пропущено: Всѣ зап. ученик. 4-го кл. Витебск. гимназ. Ивановымъ.		

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

СКАЗКИ, АНЕКДОТЫ, ПРЕДАНІЯ, ВОСПОМИНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ, ЗАГАДКИ.

СКАЗКИ:

А. ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

1.

КОТОКЪ, ПѢТУХЪ И ЛИСИЧКА.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда д. Пацун.

Быў сабѣ котокъ су пѣўничкомъ, зробили ены сабѣ хатку. Коцикъ накорміў пѣўничка, а самъ пошоў на улóвы. Тогды лисичка пришла и сказала: «Пѣўничку, пѣўничку! оччини мнѣ!» Пѣўничёкъ, оччиніў, а лисичка увойшла ў хату, ухопила пѣўничка и понесла до свое хатки. А пѣўничёкъ стаў крычаць:

Коце, браце!
Мене лиска несе
Ў высокія горы,
Ў глубокія нóры,
По бору по каменю,
По ўселякому зелью».

Коцикъ почуў, прибѣгъ, пѣўничка одобраў, привёў до хатки и сказаў ему: «Гледзи́шъ, бэстыя, не слухай лисицы, екъ ена при́дзя, бо я пойду далѐко». Коцикъ пошоў, а лиска зноў прибѣгла и кажа: «Пѣўничку, голубóчку, оччини мнѣ! я огню возьму».

— Ни оччиню, бо ты мене ухóпишь.

«Не бось, я не буду хопиць». — Пѣўничекъ оччиніў, а лисичка ухопила его и понесла до хатки. Пѣўничекъ зноў крычиць:

Коце, браце!
Мене ли́ска несе,
Ў высокія горы,
Ў глубокія норы,
По бору по каменю,
По уселякому зелью.

Коцикъ учуў, прибѣгъ, пѣўничка одобраў, набіў, набіў, принесъ до хаты и сказаў: «Ну гледзижъ, не пускай ее ў хату, бо я пойду еще далѣй». — Коцикъ пошоў, а лиса прибѣгла и зноў говорицъ:

«Пѣўничку, голубочку, подай мнѣ огню!»

— Ни подамъ, бо ты меня ухопишь.

«Не бось, ну подай празъ дзирачку».

Пѣўничекъ подае, а лисица—хапъ! и понесла до свое хаты.

Пѣўничекъ крычаў, крычаў, — коцикъ не почуў, а лисица унесла ў хату, сказала своимъ дочкамъ: наварице ѣсьци, честовацъ госьця.

А когда коцикъ пришоў, не застаў пѣўничка, ўзяў, зробіў скрыпочку и сталя́ную пушку, пошоў, сѣў надъ норою и стаў грацъ:

А ў лиски,
А ў лиски,
Новы дворъ,
Три дочакъ,
Три дочакъ,
На выборъ,
Четвертый пѣўничекъ,
То-то мой!

А у лиски,
А у лиски
Новы дворъ,
Одна лисица
На выборъ,
Четвертый пѣўничекъ
То-то мой!

А дочки лисицы сказали:

«Ахъ матко — якъ хтосьце хороше грая, пойдземъ поглядзимо». Дочки вышли глядзѣць, а коцикъ пушкою по ихъ забіў, коло ее положіў и зноў грая:

А лисица кажа:

«А, подла нейдуць ѣсьци! ўзяла дубца, вышла, а коцикъ и ее

забіў, увойшоў ў хатку до пѣўника и стали жиць ў двухъ ў лисицы ў хаци».

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. Учит. Семинаріи Багновиковъ.

2.

КОТЪ, ЛИСА, ВОЛКЪ и пр.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юрковической волости.

Винисъ человѣкъ ў лѣсъ шкодливаго кота, да пустивъ. Встрикаить яго лысица и говóрить: «Ти будашь мине, котокъ, за ходяина?» — «А чомъ ни быть? буду...» Отъ яны увойшли въ лысьины хату. Ажъ бяжи́ть мидьвѣдь, а лысица яму и говорить: «А коцала́пи, куды бяжишь! у мине вже есть ходяинъ!» Мидьвѣдь изликався и втекъ. Бяжить вовкъ. «А ты куды лупа́ты: у мине вже ё ходяинъ!» и вовкъ изликався и втекъ. Бяжить кобане́цъ. «А ты куды, зубати? у миня вже ё ходяинъ». Бяжить заяцъ. «А ты, косовоки, куды? у мине вже ё ходяинъ!» и заицъ зликався и втекъ. Позьбирались яны ўсѣ въ ку́чу и гадають: «икъ би намъ полядить ходяина». Отъ яны приходять къ лысицѣ: «Икъ би намъ побачить твого ходяина?» — «А чомъ нильга? Принясить тольки бога́та меду да мьяса, а сами схова́йтесь: ёнъ вельми сильни». Отъ яны достали меду и мьяса, принесли къ лысици, а сами исховались: Мидьвѣдь залѣсъ на дуба, вовкъ сѣвъ подъ дуба, кобане́цъ зарився ў лисьтя, а заяцъ подъ хоростъ. Котъ почавъ ѣсьть мьяса да и говóра: «мявъ, мявъ», — мало, мало; а мидьвѣдь на дуби сѣдячи, говоритъ: «Ишь самъ мали, а ѣсьть по богату». Кобанецъ хотѣвъ полядѣть, а муха сѣла яму на вухо; ёнъ ухомъ затрипавъ, а коту думалось, що ета мишь, — ёнъ на кобанца вѐрхи; а кобанецъ усхопився да втикать, а котъ сабѣ изликався, да втикать на дубъ, а мидьвѣдь подумавъ, що вже ето на яго, чепнувся съоттуль да на вовка; самъ убився и вовка убивъ, а заицъ убачивъ бяду, да и сабѣ втикать. Оттыхъ поръ яны перестали икъ лысици ходить.

Зап. учит. народнаго училища П. С. Батуринымъ.

3.

ЛИСИЦА И ЗБАНОКЪ.

Гродн. губ. Волковск. уѣзда, Толочманск. волости, дер. Великая-Весь

Покинули жонцы на поли збанки. Бѣгла тудэю лисица; чуя яна, што ўсе нѣшто гудзе. Коли яна приглядзѣлася, аножъ гэто збанокъ. Якъ повѣя вѣцяръ, то ёнъ гудзѣў. Яна взяла, начапила яго на шыю и понесла ў рѣку топиць. Принесла яна яго до рѣки и ўсадзила ў воду, кабъ утопиць. А збанокъ якъ набраўся поўный воды, ды *пошоувъ* на дно и поцягнуў за собою и лисицу.

Зап. учен. приготов. класса Свислоч. учит. Семинаріи.

4.

ПРОКАЗЫ ЛИСЫ.

а) Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Жіў дзѣдъ да баба и у ихъ была курочка, и пошла ена на смѣтникъ и зачала копацця, и нашла горошину и принесла бабѣ. Баба дужа рада и дзѣдъ сказаў: «Кабъ зъ гэтой горошины спячи пирогъ!» Баба побѣгла на млинъ и змолола и зачала пячи пирогъ. Дзѣдъ пошоў ў лазню и зачаў мыцця. Баба прибѣгала нѣскольки разъ и казала: чи скоро ёнъ помыецца? Тымъ часомъ прибѣгла лиса и украла той пирогъ; украла, выѣла сярадзину, туды наклала щепокъ, побѣгла къ пастухамъ и каже: «Пастушки! дайце мнѣ вола трецячка, а я вамъ дамъ гэтый пирогъ, и якъ я заѣду за цемные лѣсы и за высокія горы, тоды вы зъѣсьце гэтый пирогъ». Тые пастухи дали ей вола, а сами ўзяли пирогъ. Лиса побѣгла и ўстрэкаець ена воўка. Воўкъ ей каже: «куманька лисинька! куды ты ѣдзишь?» — «А я ѣду за тридзесятое царство, гдзѣ земля и вода горыць». — «Возьми и мяне къ сабѣ». Лиса ўзяла и поѣхала ена далѣе. Сустрэкаець ихъ мядзьвѣдзь. Ены мядзьвѣдзя приняли къ сабѣ и поѣхали далѣ. Сустрэкаець ихъ заець, курочка, пѣтухъ и яны ихъ побрали; поѣхали яны далѣ. Ўвалились ў волкоўню. Дзень и другій сидзяць яны и хо-

чепца имъ ѣсьць. Тоды лиса каже: «Хто только запяёць, того трэба зъѣсьць. Ўпяродъ курочка запѣяла — яны курочку и зъѣли. Просядзѣли изноў два дни, изноў такъ само зъѣли ўсѣхъ звѣроў, остались зъ однымъ мядзьвѣдземъ. А лиса штó ѣла, а штó и пратала. Просядзѣли яны еще два дни. Мядзьвѣдзю дужа захоцѣлось ѣсьць. Ёнъ углядзѣў, што лисица што-то ѣсьць. Ёнъ и каже: «Куманька! што ты яси́?» — «И, куманёкъ! распорола бруха и цягаю кишки». Ена выняла клочекъ изъ-подъ сябе и дала мядзвѣдзю. Мядзвѣдзь зъѣў. «А, куманька, дужа смашна! дай еще». — «А! я табѣ буду давацъ! Раздзяры сабѣ и ѣшъ». Мядзвѣдзь засунуў лапу ў бруха и зачаў рвацъ. «А! куманька, дужа больно!» — «А дзеры еще, тоды не будзе болѣць». Мядзвѣдзь якъ раздзёръ сабѣ брухо, такъ и здохъ, а лиса поѣла мядзвѣдзя и углядзѣла, што синица вьецъ гняздó около ямы. Лиса каже: «Я табѣ скажу: коли ты поўну яму палокъ нанесешъ, такъ твоихъ дзяцей не поѣмъ, а коли не зробишъ гэто, такъ я твоихъ дзяцей поѣмъ». Синица нацягала поўну яму. Лисица выбѣгла, ўзлѣзла на древо и поѣла синицины дзѣци и пóтомъ стала жиць ў лѣсу.

Зап. учен. борисовскаго уѣзднаго училища.

5.

б) Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда, Изабелинской волости.

Была́ сабѣ одна ли́ска́ (лисица) и яна́ была надто пуглива. Ду́мае яна сабѣ, што тутъ зроби́ць? Пришло ей на мысль выйци замужъ. Одного ра́зу пошла яна шукаць сабѣ му́жа. Идзе такъ, идзе, спотыка́е яна кота́; котъ ей сподобаўся и яна коту подобалася, и яны сабѣ поженились и жили въ вяликой угóдзѣ. Прошло килька рокоў, якъ яны побрались, захоцѣлось имъ погуляць; такъ пошли яны на прогулку. Идуць такъ, идуць, котъ трохо застаўся зъ заду, а листа пошла напередъ и споткала яна мядзвѣдзя и воўка́ и такъ до и́хъ говóриць: «Я цяперъ васъ ня боюсь, бо у мяне уже ёсьць мужъ». Такъ яны кажуць: «Покажи намъ свойго мужа!» А листа казала: «Коли хочеце забачиць

мойго мужа, такъ положице-жъ тутъ вола, а якъ придзе яго ѣсьць, то вы яго забачице, только поховайцесь куда-нибудзь». Заразъ воўкъ пошоў зарѣзаў вола, принесъ, положіў, дзѣ яму лиска показала, самъ же схаваўся ў хворостъ, который недалеко лежаў и только хвосьцикъ видно зъ хвороста, а мядвѣдзь ўзлѣзъ на высокое дзерево, ажъ на самый верхъ. Лиска кликнула мужа. Пришоў котъ, мужъ лиски, и не вѣдаўши, што тамъ ёсьць мядзвѣдзь и воўкъ, и забачіўши мясо, а якъ ёнъ быў надто голодный, зачаў ѣсьць. Котъ кушае и кричиць: «Мьяў, мьяў, мьяў!..» А мядзвѣдзь поциху говориць до воўка: «Якій ёнъ самъ маленькій, а ўсе кричиць, што мало». Котъ наѣўшись досыта, стаў озирацца во всѣ стороны и замѣціў хвостъ воўка, што было видно изъ хвороста, подумаў, што гэто мышъ, такъ ёнъ помаленьку прикраўся, дай схопіў воўка за хвостъ. Воўкъ, сполохаўшись, разваліў хворостъ и стаў уцекаць. Котъ, забачіўши, што гэто ня мышъ, а воўкъ, самъ сполохаўся, да дзѣ тутъ уцекаць? — такъ ёнъ на дзерево. Мядзвѣдзь же забачіўшись, што котъ лѣзе на дзерево, на которомъ самъ сидзиць, сказаў: «Ёнъ и по мяне идзе, дай со страху — бухъ! на землю и забіўся на смерць. Котъ забачіўши, што никого нима, злѣзъ зъ дзерева на землю и пошоў съ лискою до хаты. Лиска, забачіўши, што яе мужъ поразгоняў такихъ велькихъ звѣроў, — зъ гэгого часу никого не боялась.

Зап. учителемъ изабелинскаго приходскаго училища.

6.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.

Якъ жіў дзѣдъ зъ бабый, мѣли яны одну ра́ду, ѣли хлѣбъ съ оўсомъ и били одзинъ одного ў лобъ коўшомъ. Жили яны, жили, дожилися — нечего ѣсьци, а корова у ихъ была. Пошоў дзѣдъ короўкѣ даваць — нашоў бобинку ў соломцѣ, прынесъ, дый кажиць: «На ты, бабка, звари ету бобинку». — «Дзѣдька мой, дзѣдька, говорыць баба, што тутъ зъ естый бобинки, я й горшка ни подбяру; запа́шымъ мы яе лучше». — «Ахъ, бабынька, а и

дзѣжъ мы зямлй подбяремъ подъ ету бобинку, хиба запашымъ яе ў лазни подъ полкомъ». Ну, и запахали. Бобинка тая ўзыйшла, росла, росла, подымаиць полокъ. Дзѣдъ ўзяў полокъ разобраў, а бобинка тоды росьци, росьци, доросла до крышы. Яны ўзяли, дый подняли яе. пóтымъ того знясли нá токъ, высушили, змолоцили, змолóли; змолоўши, хлѣбъ учынили. Хлѣбъ тотъ росьци, росьци, зъ дзѣжки вонъ лѣзиць. Яны яго ўзяли ў печь ўсадзили, а хлѣбъ той росьци, росьци, съ печки на загнѣту ўзыйшоў, зъ загнѣты вонъ лѣзиць. Заслонку отслонили, а ёнъ чиразъ хату пирайшоў ў вокно, — вокно отперли, уцёкъ хлѣбъ той за вокно. Дзѣдъ зъ бабый кинулися за тымъ хлѣбомъ — косюць косцы — пытаюццо: «Косцы, косцы, чы ня бѣгъ тутъ пирожокъ?» Косцы кажуць: «Грабцы грабуць, пытайцися у ихъ, мы ня видзѣли». Грабцы кажуць: «Вунъ пастушки пасуць, пытайцися у пастушкоў». Пастушки кажуць: «Заяцъ бяжиць, пытайцися у зайца». А пирожокъ говорыць зайцу: «Я отъ дзѣда уцёкъ, и отъ бабы уцёкъ, и отъ косцоў уцёкъ, и отъ грабцоў уцёкъ, и отъ пастушкоў уцёкъ, и отъ цябе уцяку». Бяжиць лисица: дзѣдъ зъ бабый изнову пытаюцца: «Ахъ лисица, лисица! чы ня видзѣла ты нашыго пирожка?» А пирожокъ бяжиць, дый кажиць лисицѣ: «Яй отъ дзѣда уцёкъ, и отъ бабы» и т. д., и отъ цябе уцяку». А лисица, хитрая, ўсё къ яму́ ближе, ды ўсё ближе: што, ды што?—схвацила яго, мякишыкъ выглодала, а ў корочку . . . . Пасуць пастушки, а йна кажыць: «Пастушки, пастушки, дайци мнѣ быка трыццяка́, а я вамъ дамъ пирожокъ». Пастушки глупы, а пирожокъ жоўцінькій такей, вѣдомно, бобовый,—погалилися на пирожокъ, дали ей быка трыццяка, а йна имъ ужо кажиць: «Ня ѣшьце пирога, покуль я далеко отъѣду, за гору сховаюся», а сама поѣздъ справила и поѣхала на быку. А пастухи кажуць: «Сядзимъ на пясóчку, зъядзёмъ по кусóчку». Хвацилися яго ѣсьць—ня гожа; што-жъ: поплакали, поплакали, такъ и остались. Лисица-жъ ѣдзиць, запрогши быка, вось на сустрѣчу ей мидзьвѣдь, дый говóрыць: «А, лисынька! а кумынька! подвязи́ хоць лапку, ни хочу пѣшчу

ходзиць», а йна: «Што лапку везьць, садзися ўвесь». Ѣдуць далѣ, сустрыкаюць зайца, той ей: «А, лисынька! а, мамынька! подвязи хоць хвостикъ», а йна: «Што хвостъ везьць, садзися ўвесь». Усѣлись и ѣдуць ўтроихъ, а тутъ дай зломилося имъ оглобля, лисица кажиць: «Мидзвяжище, дурачище, сходзи за оглоблей». Мидзвѣць пошоў, прынесъ ясенину сухую, суковатую такую, рогатую, нягожую. Лисица говóрыць: «Ахъ, мидзвяжище, дурачище, чы ты ў лѣсѣ ни бываў, чы ты лѣсу ни видаў и ни знаешь, якая лясина нада? сходзи-тка ты, зайчикъ, прыняси мнѣ оглоблю». Заяцъ, вѣдомно тое, побѣгъ, ды трусочку прынесъ ў зубахъ — якую тамъ оглоблю приладзиць? Ена и кажиць: «Ахъ вы, мидзвяжище дурачище, зайчище дурачище, чы вы ў лясў ни бывали, чы вы лѣ́су ни видали, пойду-тка я сама, прынесу запасину». И пошла за оглоблей. Мядзвѣць зъ зайцымъ тоды кажуць: «Ошукала-жъ ена ни разъ, ошукаимъ и мы яе», — зъѣли того быка трыццяка, а скуру соломой наткали, поставили и пошли сабѣ. Лисица прышла, оглоблину здѣлаўши, запрыглá. Запрогши — подъ быка, — ёнъ ня идзець. Ина говóрыць: «Ахъ, мидзвяжище, я дýмыла дурачище, а ёнъ мяне ошукаў». Ну, што-жъ? ўзила скуру подъ пазуху, ды идзець дорогой. Штобъ тэй лисицѣ схитроваць? Ўзила скуру на бокъ свороцила, а сама сяродъ дороги ляжиць, ня жива, а рыбакъ наѣхаў на яе — ну, што-жъ? — ляжиць лисица ня живая, надо яе ўзяць. Злѣзъ, обглѣдзіў яе, дый ўзяў ў коробъ уложіў, ў рыбу ў свою. Ѣдзиць ёнъ сабѣ, ѣдзиць, ўзадъ ни поглидаиць, а йна, лéжучи тамъ ў коробѣ, ўсю рыбу тую кидала; потýль кидала, покýль ўсю выкидала вонъ, дый сама выскочила. Рыбакъ, прыѣхаўши домоў, кажиць хозяйкѣ своей: «Ахъ, хозяйка, хозяйка, мнѣ Богъ счасьця даў, рыбы коробъ наловіў и лисицу табѣ на коўнеръ прывезъ». Хозяйка тая ўзрадовалась, побѣгла глядзѣць, ажну ни рыбы тэй, ни лисицы нигдѣ нѣтъ ў коробѣ. Хозяинъ уробѣў и говóрыць: «Ахъ, я такъ быў радъ, ажну лисица такая хитрая, коробъ рыбы выкидала вонъ и сама уцикла». Штожъ? нéчего дзѣлаць, пошоў, коня выпрагъ, дый ў хату. А лисица, вѣдомно хитрая, рыбу тую подо-

брала, дый идзець, дый ѣсь, — вось на сустрэчу ей шѣрый воўкъ: «А, лисинька, а, кумынька, ай дзѣ-жъ ты рыбку брала? дай мнѣ зъѣсць». — «Ты, воўчище, дурачище, самъ сабѣ прохвату ни знайдзишь, я баба, и то нахожу». — «Поучи-жъ мяне, дзѣ-жъ мнѣ найци?» Ина ўзяла и повела яго къ лункѣ на рацэ́, дый говорыць: «Ну, кладзи хвостъ ў лунку, кабъ рыба за хвостъ набралася, посядзи трошку, попробуй, коли будзиць легко, сядзи ящо, а коли цяжка — цягни. Ёнъ попробоваў — цяжоў ужо, и думаиць: «Нихай ящо больше набираицца». Посидзѣў, посидзѣў, хвостъ ду́жа ця́жекъ, ажну выцягнуць ня можно; а хвостъ тотъ прымерзъ, бо морозъ дужа большей быў — воўкъ такъ и остаўся. А лисица побѣгла ў дзяреўню, глядзь — ў хозяина печка топицца, а хозяйка блины пеке́ць. Ина имъ кажиць: «Што вы ето, вунъ у васъ воўкъ ў лункѣ сядзиць». Ўси кинулися воўка того бицць, хто съ помила́ми, хто съ кочыргами. А йна ўзила дзѣжку на голову, и расчиной ўся умазалася дый побѣгла. Бяжиць, а на сустрэчу ей мидзвѣдзь. «А, лисынька! а, кумынька! што-жъ ты ѣла, дай жа мнѣ хоць трошку». А йна: «Гей ты мядзвяжище дурачище, што ты прохвату ни знайдзешь, я й баба, а й то зъ голоду ни здыхаю, сабѣ клёцокъ съ ср... нацигала». — «А, лисынька, а, кумынька, научи-жъ и мяне». — «Постой, пойду кручокъ табѣ здзѣлаю». Прынесла кручокъ, торкъ яму въ ср... кишка и выцягнула. Бяжиць заяць: «А, лисынька! а, мамынька! ай дзѣ-жъ ты ето што брала, покажи и мнѣ». А йна: «Ай ты зайчище, дурачище, што ты прохвату ни знайдзешь, я й баба, а й то зъ голоду ни здыхаю, я зъ головы мозги цигала, ходзи и табѣ покажу». Ладно. Прывела яго къ пуни, дый кажиць: «Стукни моцно головою ў сцѣнку!» Заяцъ якъ ударіўся — дый до горы ногами, яму́ тамъ и капутъ.

Я и тамъ была, медъ, вино пила, ў ро́цѣ ни было́, и по бородзѣ цякло, якъ дали мнѣ сковороду́, я побѣгла по городу́, дали мнѣ чипялу́ я побѣгла по сялу́, якъ дали мнѣ шлыкъ, я подъ вороты шмыкъ, а старая баба кочаргой тыкъ.

Зап. отъ бывшей дворовой М. Игн. Хмѣлевской.

7.

ОТЪ ЧАГО ВОЎКИ ЗВОНКА БОЯТЦА?

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Служила у становаго лисица и пильно свою службу исполняла. Не вѣдомо чимъ и якъ яна служила, али ма быць, яму куръ на обѣдъ доставляла. Одного разу становой каже лисицѣ: «Проси у мене чаго хочешь за свою службу и я все тябѣ дамъ». Думала. думала лисица, чаго-бъ тутъ лѣпшъ попросиць, да и каже яму: «Отъ я бы просила у пана, штобъ панъ мнѣ даў свой дзвонокъ, штобъ коли я пойду гдзѣ, штобъ ўсѣ боялися мене, якъ пана становогo». Сгодзіўся становый на гэто, дае ёй дзвонокъ да каже: «Глядзи-жъ, штобъ ты яго не страцила; страцишь, чи отдаси кому, — я съ цебе шкуру сдзеру». Побожилася лисица, што никому ни отдасьць, ни страциць и пошла собѣ гуляць по свѣту. Гдзѣ тольки хто не почуе дзвонокъ, ўсякій боитца яго и дае лисицѣ, што яна не скаже. Провѣдаў воўкъ, што лисица добыла собѣ у становогo дзвонокъ и што ее каждый боитца и даюць ей чаго яна тольки не захоче, пройшоў до лисицы и просиць ее, штобъ яна и яму дала хоць на часокъ гэтый дзвонокъ. Не хоцѣла лисица даваць, але надто ужъ стаў ее воўкъ просиць. «Ну, кумъ», каже лисица: «на, бери, але коли гдзѣ страцишъ, то глядзи-жъ, шкодуй тогды своей шкуры, бо становый зъ цебе и зъ мене здзере за него шкуру». Ўзяў воўкъ дзвонокъ да и побѣгъ скорѣй достаць чаго. Прибѣгае на поле къ пастухамъ да каже: «Отъ мене становый прислаў, штобъ вы ему дали самаго лѣпшаго барана, а не дасьцё, то ёнъ самъ заразъ пріѣдзе и васъ въ холодную посадзиць». Не повѣрили яму пастухи, да давай биць яго, насковали собаками, били, били — дзвонокъ отобрали. Пропаў дзвонокъ, плаче воўкъ, идзе до лисицы и разсказывае, што такъ и такъ. Заплакала и лисица, але што зробиць? треба уже поминаць, якъ и звали становогo дзвонокъ. Съ этого часу якъ тольки воўкъ почуе гдзѣ дзвонокъ, то ёнъ думае,

што гэто становы ѣдзе, яго шукаци, и якъ жіў, скорѣй уцекае отъ дзвонка.

Зап. восп. молодеченской учител. семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

8.

КОТЪ МАКСИМЪ (СВАТЪ), ЗАЙЦЫ, ВОЛКИ.

Минск. губ. и уѣзда, м. Кайданова.

Быў дзѣдъ и зъ ба́бый, мѣли яны сынка и котка̀; сынъ быў Марцинъ Глински-Попялински, котъ быў Мааксимъ. Жили́ яны сколько тамъ лѣтъ, по̀томъ померли; остаўся сынокъ и котокъ. Нѣсколько время прожили, обярнулася гэта хата и сгнила, осталася одна печь. Гэты Марцинъ Глинскій навучіўся говорыць по кошачаму, а гэтотъ котъ навучіўся говорыць по чаловѣчаму. Жили яны нѣсколько годоў. Гэты Марцинъ жаницца захоцѣў: такъ котъ кажа яму: «Ты жаницца захоцѣў; сѣдзѣчи ў гэтой печи, у цабе волосъ ни чаловѣччи. Што-жъ ты сѣдзѣў, я цябе корміў, поіў, ты нічо́го ни робіў, только пярасыпаў». — «Ну идзи ты», кажа Марцинъ Глинскій—Попялински, «до цареўны ў сваты». Носіў котъ ѣсьци яму большую кучу—мышей тамъ усякаго сала, мяса лошадзи, усяго. Нанасіўши ѣсьци, пошоў ёнъ ў сваты́. Идзе да идзе, выходзиць ў лѣсъ; выходзиць изъ лѣсу на полянку, сустрэў зайца. «Куды ты котъ идзешъ?» пытаицца заяць. — «Иду до цара на судъ», кажа котъ. — «На яки судъ?» — «Гдзѣ што кошка пору́шиць сала, чи колбасы, чи ў муку насцыць, тамъ, прыдзя господаръ ў свиранъ, на кого подумая? — на кота, и скажа на кота. А гэто соўсимъ тамъ и кота ня было, а кошка. Якъ я буду цярпѣць гэтакой нясла́вы», сказаў котъ. А заяцъ подумаў да и говорыць: «И я пойду съ тобою!» — «На счетъ чаго ты пойдзешъ?» пытаяцца у яго котъ. — «Да вотъ гдзѣ што зайчиха ў садъ ўлѣзе, щепы поѣсьць, яблынки, и грушки — ўсё кажуць на зайца, гдзѣ зайчиху собаки гоняюць, — ўсё ка́жуць, на зайца; якъ гетакой нясла вы цярпѣць? Пойду и я съ тобой до цара на судъ. — «Штожъ ты, кажа, одзинъ?» Заяцъ на кота кажа: «А ты

же чаму одзинъ?»—«Эхъ ты! потыкауся у мяне жь тамъ дзяцьки, бацьки, дзяды́, прадзяды́, сёстры, брацця—ўсѣ по слову кинуць, дыкъ мнѣ и вѣры дадуць. А ты што одзинъ», котъ кажа зайцу, «кабъ васъ изъ гэтого лѣсу половина, дыкъ бы вамъ вѣры дали». А заяць гэты послухаў, якъ покóцицца, якъ наробиць крыку — гдзѣ которы заяць ня дочуў, дыкъ такъ бѣгъ на гукъ, а которы чуў, дыкъ прышоў и гэты, пособляў крычаць. Собралося ихъ нѣсколько тысячъ, али ни то што нѣсколько тысячъ, али нѣсколько милліоноў. Што якъ ишли циразъ лѣсъ, дыкъ тамъ повыбивали кореньня копытами — што ажъ лѣсъ поусыхаў, а якъ ишли по поли, дыкъ до воды зямлю убили, кабъ яны пиць ня хоцѣли, дыкъ бы увесь свѣтъ затопила вода. Прышли сякъ такъ до цара. Ну гэто котъ сказывая на ихъ: «Зайдзиця вы ў гэтотъ сарайчикъ, постойця, выйдзя мой судъ, тогды я вашу жалобу занясу». После котъ сказывае: «я васъ позову». Якъ гэтые зайцы ускакали ў сарай, такъ котъ — хлобъ! ды заперъ ихъ и пошоў сабѣ пѣсянки пяючи, подскакиваючи и ў ладки плеще. Прыходзиць на ганакъ до цара и стучиць: «Одчиняйца!» Одчиніў — тамъ солдатъ одзинъ.—«Покажиця, дзѣ царъ живе. — Показали яму: «Здраўствуйця ваша вяличества вимператорства!».—«Здраствуй, котокъ, здраствуй! Што жа ты скажешъ мнѣ хорошоя?»— «Да вамъ прислаў Глински-Попялински госьцинчика». Осуда́ръ отвячая яму: «Хорошо здзѣлаў, да ня вочимна». Подъѣхаў государъ — посмотрѣў у гэтотъ сарай: «мусиць у яго еще больша ёсьць, коли ёнъ мнѣ толька прыслаў». Накорміў государъ гэтого котка и мѣха наклаў, на дорогу даў. Прыходзиць гэты котокъ до Марцина Глинскаго — Попялинскаго. Ажь гэты Глински чуць живе́, а еще пытаецца, што царъ казаў. «Ци пойдзя яна за мяне, ци не?» — «Годзя табѣ пытацца, коли ты ня устаняшь ужо». — «Да ты ня отказывай, што я ня устану, да давай ѣсьци скорѣй мнѣ». Котъ на самы первы случай пошоў коло рѣчки, зловіў 25 жабъ. «Вотъ табѣ царъ прыслаў квашанины ѣсьцы холодной». После стаў носиць «што дзѣ ня зарваў; откорміў яго, отпоіў, отхаяў сожъ такъ. — Посылае Глински изноў до цара ў сваты. Котъ

яму наносіў якъ першы разъ, дыкъ гэтыкія дзвѣ часьци. Идзе котъ да идзе чиразъ лѣсъ, выходзиць на гэту-жъ самую полянку, сустрѣў воўка. Котъ сполохаўся воўка, скокъ на хвойку. Воўкъ кажа на кота: «Ты ня полохайся на мяне, али ты раскажи мнѣ, куды ты идзешъ». — «Я-бъ расказаў табѣ, але боюся цябе».—«Празъ якую стацью ты боисься мяне?»—«Коли зайцоў много ходзила, то васъ ище боли пойдзе».—«Ня бойсь, раскажи». Такъ гэты воўкъ подскочіў, хваціў кота за коўнеръ и прыциснуў до зямли. Коли ска́жашъ, дыкъ ня зьѣмъ табе, а ня скажешь изъѣмъ».—«Ня ѣжъ и скажу». — «Ну, кажи, ня буду ѣсьци». Одпусціў яго одъ зямли. «Ну ты-жь ужо соўсимъ пусьци мяне, ужо скажу, ня уцяку». — «Алежь ты ня откажися, глядзи, а то табѣ вялики соромъ будзя». — «Чаму такъ?» пытаецца воўкъ. — «Коли зайцоў стольки ходзила, дыкъ васъ треба 3 часьци гэтульки». — «Куды?» «Куды и я иду». — «Куды ты идзешъ?» — «До цара на судъ». — «И я пойду». — Што ты одзинъ пойдзешъ?» — «А ты чаму одзинъ идзешъ?» — «А ты што натыкаўся со мной? ты ня глядзи, што я одзинъ иду, бо мяне ўся царская хвамилія знае, о одъ цябе и собаки уцекаюць, якъ углядзяць, ня то царъ. Сбярися трецяя часьць изъ гэтого лѣсу, дыкъ повѣриць царъ вамъ. Ты ня глядзи, што я одзинъ, мое тамъ бацьки, дзяцьки, дзѣды, прадзѣды. — «Ну раскажишъ мнѣ на яки судъ ты идзешъ?» — «Але ты таки тыкаесся?— пойдзи съ мужикомъ ў лазню, покуль панъ голову, дыкъ мужикъ сраку. Отожъ я наперадъ ни скажу. Збяры ты зъ гэтого лѣсу трэцяю часьць, кабъ были свѣтки, дыкъ табѣ вѣры дадуць и тогды я раскажу на яки я судъ иду». Гэты котъ разхловаў воўка такъ, што ажъ воўкъ плакаць почаў, подскочіў, объ зямлю ударыўся и стаў гэты воўкъ голосиць моцно. Дыкъ ўсѣ воўки почули, што гэтакъ гэты воўкъ плача, хто яго обидзіў тамъ? Давай яны збѣгацца, ўсѣ чиста почуўши. Тогды назбиралася ихъ богато, и воўки давай пытацца у кота. Гэты котъ отвѣчае имъ: «Намъ стояць, да говорыць, дыкъ много дзёнъ пройдзе; пойдземъ по дорозя и будземъ говорыць идучи». Йшли яны йшли, ёнъ имъ разказаў уловину. «Праўда» воўкъ кажа, «и намъ треба

исьци, ты ня солгаў». Воўки кажуць: «Мы ўпародъ пойдземъ на судъ. А котъ кажа: «Якъ жа вы ўпародъ пойдзяця, коли моя жалоба занесена? Якъ выйдзя мой судъ, подамъ я вашу жалобу, тогды я васъ позову. Цяперъ жа вы постойця ў гэтымъ сараю». Яны послухали, а котъ—хляпъ! да и запёръ. Котъ гэты пошоў подскакиваючи, пяючи, ў ладки плещучи, прышоў на ганакъ: «стукъ, стукъ!» солдатъ одчиніў; прыходзиць котъ до цара прама. «Здраствуйця ваша вимператорства величества!»—«А што, котокъ, скажешъ?»—«Да вотъ вамъ Глински—Попялински прыслаў госьцинчика».—«Хорошо, хорошо здзѣлаў, да ня вотчимна». Подъѣхаў осударъ посмотрѣў, яны скачуць на балькахъ, такъ ёнъ ихъ набіў ў той сарай. Царъ кота напоіў, накорміў, на дорогу даў, а воукоў и зайцеў казаў побиць. Царъ кажа коту: «Скажи Глинскому—Попялинскому, пущай прыѣжджаець до моей дочки ў сваты. Котъ гэто прыбѣгъ бязъ духу къ Глинскому ў поўночъ, давай яго будзиць — «Ўставай, ўставай, я одъ цара прышоў».—«А што ёнъ табѣ сказаў?»—«Да вотъ казаў, кабъ ты ѣхаў жаницца на яго доццэ». — «Ну цяперъ жа ты котъ сватаў, сватаў, кабъ табе Богъ съ свѣту жратаў. На чемъ жа я поѣду, коли я голы якъ бизунъ?»—«Ты ня плачъ, али проси, кабъ я ухитрыўся, дыкъ ты заѣдзешъ». Пошли яны сяродъ ночи, а тамъ кола цара солдатоў много и у каждаго солдата дзвѣ шапки, а котъ жа ў каждую хату ўлѣзя и у каждаго солдата по шапца украдзя. И украў ёнъ тонкаго драпу. Наклали яны два мѣха гэтыхъ шапокъ — понесли на мостъ. Гэта робилася ў поўдни и котъ гэты пиць захоцѣў. Котъ гэты, поставіўши шапки на мосьцѣ и, покинуўши Глинскаго ля шапокъ, пошоў пиць воду. Ёнъ піе воду, а царъ скликаў ўсихъ ракоў; одзинъ ракъ надто вялики, котъ яго выцягнуў на берахъ. «Пусьци», кажа ракъ, «жыў ня буду». — «Сослужишъ жа ты гэтакую службу?» кажа котъ на рака». — «По водзѣ сослужу, якую ты хочешъ, а по березѣ заби мяне, ничого ня сослужу». — «Скопай жа ты гэты мостъ!— «Скопаю», кажа ракъ. Котъ ня вѣручи, прывязаў рака на дротъ, а на Марцина Глинскаго кажа: «Якъ поплыве мостъ,

дыкъ ты раскидай шапки по рацэ». Котъ циразъ мостъ перескочыў, а Глински на мосьцѣ. Мостъ поплыў, а гэты ўсё Глински раскидая шапки по рацэ. Котокъ побяжаў до цара. Прыбѣгъ до цара и кажа: «ѣхаў Глински до цара жаницца, узъѣхаў на мостъ, мостъ уломаўся, солдаты потопилися, пяхота и конница, остаўся ёнъ одзинъ на мо́сьцѣ». Тутъ царъ послаў солдатоў на лодкахъ — шапки плывучь на рацэ. На лодца ѣдзець нявѣста зъ дзѣўками и кухварками. Яны и познакомилися и ожанилися зъ тымъ Глинскимъ. Царъ даў имъ 8 милльіоноў войска, дзенегъ. Яны поѣхали у Змяёўски дворецъ и пираполохали змѣя. Ёнъ циразъ каминъ пиралѣзъ съ своей любоўницей, а Глинскій яе застрэліў изъ хвузіи. Тоды стали яны жиць ў тымъ дворцу. Тамъ золота изъ стрѣхъ капала.

Запис. Учен. VIII кл. Минск. гимн. Коваленко, отъ крестьянина Василія Познякова.

9.

О МУЗЫКАНТѢ, КОТИКѢ И СОБАЧКѢ.

Той же губ. Игуменскаго уѣзда, Погостской волости, въ с. Мяцѣевичахъ.

Жыў быў на сьвѣци музыка́нта, наскучыло яму жиць до́ма, разду́маўсе ёнъ и пойшо́ў ў свѣтъ (по́ міру). Идзе дай идзе, бѣжиць собачка: «Куды ты идзешь?» — «Иду ў свѣтъ, говориць музыканта. — «И я съ тобой пойду!» — «Ходзи!» Ишоў—ишоў музыканта съ сабачкою, ажъ на ўстрѣчу имъ бѣжиць коцикъ. «Куда вы идзецё?» пытаецца коцикъ. — «Ў свѣтъ», отвѣчаюць яны. — «И я за вами пойду». И пойшли ўсѣ ра́зомъ. Ишли цѣлы дзень; ночъ ужо́ бли́зка, бачаць хатку коля дороги; зайшли сейчасъ ў ету хатку. Ляцяць черци: «стукъ — стукъ! — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, сабачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музыканта!» Стаў музыканта играць: што поведзе разъ по стру́нахъ, то и ё рубелъ. Якъ тольки пѣвянь запѣў «кукаре́ку!», такъ черци и поляцѣли. На другую ночъ прилятаюць изно́у: «стукъ — стукъ!» «Хто тутъ е?» — «Коцикъ, сабачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музы-

канта;» Музыканта стаў играць: што повядзе разъ по струнахъ смыкомъ, то и ё рубель отъ чарцей. Гуляли — гуляли доўго, потомъ, якъ запѣў пѣвянъ, такъ черци и поляцѣли. Ў дзенъ прыходзя Богъ и говора коцику, собачку и музыканту: «Вы просиця у чарцей того каменчыка, што яны пьюць и ядуць» и даў имъ книжачку, и говора: «якъ черци приляцаць, такъ ты, музыканта, играй, а вы клейця дзьверы. Пѣвянь, якъ запѣе, такъ черци будуць просицца, штобъ вы ихъ пусьцили, тогды вы скажице: «дайцё намъ того каменчыка, што вы пьяцё и ядзицё!» Сейчасъ у вечара прилятаюць черци и стукаюць: «Стукъ, стукъ! Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ!» говорацъ чэрци къ музынанту. Музыканта, што повядзе разъ по струнахъ, такъ рубель и ё отъ чарцей. Набраў ёнъ дужа богата отъ ихъ грошей; а коцикъ и собачка ўсё клеяць да клеяць дзверы своей хатки. Скоро на бѣду чарцей пѣвянь запѣў: «Стукъ — стукъ». Агу! заперта. «Пусьциця насъ!» — «Не, ня пусьцимъ! Дайця намъ той каменчыкъ, што вы пьецё и ядзицё, тоды пусьцимъ!» Черци бачаць, ничого ни зробляць, ўзяли дай отдали каменьчыкъ. Тоды имъ отперли дзверы; чэрцы и поляцѣли; якъ тольки яны поляцѣли, коцикъ, собачка и музыканта выйшли изъ той хатки, пойшли икъ мору и музыканта тамъ проговорыў такіе слова: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, я хочу, кабъ у насъ быў домъ лутшій, якъ у цара и одзёньне лутшае!» Такъ и случылосё. Посылае царъ земли той свойго слугу разузнаць, хто тамъ такій поѣхаў — и хто жыве ў такомъ домѣ, што дайже лутшый чимъ у яго. Слуга царьскій прыѣжджае икъ дому и пытаецпа, хто ў ёмъ живе. Яму отвѣчаюць, што коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта. Прыѣжджае слуга икъ цару и говора, што тамъ живуць коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта. Царъ, ня иняуши яму вѣры, посылае ёнъ вѣрнѣйшаго свойго слугу и говора: «Зьѣзьдзь, полядзи, хто тамъ ё». Поѣхаў другій слуга: — «стукъ, стукъ!» — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта!» Отправляецца слуга къ цару и говора: «Жыве тамъ коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта».

Посьля́ гѐтаго посылае царъ трэйцяго—са́маго найвѐрнѣйшаго свойго слугу; гетый слуга сказаў, якъ и першые. Царъ, ня вѣ-рыўшы, запрогъ тройку своихъ ко́ней и поѣхаў самъ полядзѣ́ць. Прыяжджа́е царъ и пытаецца: «Хто тутъ ё?»—«Коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта». Царъ позавидуваўшы ихъ богатству, ўзяў икъ сабѣ, и музыканту жаніў на своёй доццэ́. Молодая жана́ пытаепца свойго мужа — музыканта: «чаму́ гэ́то вы такіе богатые?» Мужъ ёй гово́ра, што у ихъ ё такій ка́меньчыкъ, цяра́зъ которы́й имъ можно ўсё получы́ць, што тольки захо́чуць. Жана́ ноччы открала ка́меньчыкъ отъ свойго мужа, пойшла икъ мору и говора: «Ка́меньчыкъ, ка́меньчыкъ! зроби́ такъ, штобъ я була́ на томъ боку́ мо́ра! Ка́меньчыкъ—ка́меньчыкъ—я хо́чу, штобъ у мене було́ усё лу́тшае, якъ у мойго мужа!» Такъ и ё. Царъ ўзяў и ўмуроваў музыканта ў стоу́пъ (въ столбъ); а ко́цикъ и собачка пойшли икъ мо́ру, сѣли на бе́рэзи отдыхаць. По́тымъ коцикъ гово́ра собачку: «Чаго-жъ мы бу́дзимъ тутъ сядзѣць, *плывома́* лутша на той бокъ мора». Тутъ стали яны судзиць да радзиць, якъ пераплыва́ць цяра́зъ рѣку. Собачка гово́ра коцику: «Садзись на мене́, дыкъ я цябе́ перавезу́». И такъ яны пераплыли на другую сторону мо́ра, дзѣ стояў домъ царськой дочки́, жаны́ музыканта. Коцикъ и собачка задумали откра́сьци у жаны музыканта каменьчыкъ. До́ўго коцикъ и собачка совѣтувались, кому́ ици́ ў домъ царськой дочки́. По́тымъ коцикъ осмѣліўсе и пойшоў. Прыходзя ў домъ царе́ўны и закрычаў: «Курня́ў!». Цареўна почула и ўзяла́ коцика ў свой домъ, накормила яго́. На першый дзень котъ зловіў мышку и зъѣў, на другій дзень зловіў другую; гэта мышъ страпяну́лася, назьбира́лася бога́то ду́жо мышей и стали просиць кота, штобъ ёнъ отпусьціў мышку; но коцикъ говора: «Прогрызи́ця сундучо́къ гэ́ты и достаньця оттуль каменьчыкъ». Мышы ўсѣ по разу якъ грызану́ли, такъ и прогрызьли сундучо́къ, и достали каменьчыкъ; тоды́ ко́цикъ пусьціў мышку и ла́пкой по вокенцу бразнуў (ударилъ). Царе́ўна, догада́ўшысь, закрычала: «А Божа мой, Божа, вотъ коли́ я пропала!» Выйшла на дворъ и закрычала на своихъ собакъ:

«Цю́цьки, куси́ця яго́, зло́дзѣя!» Собаки за коцикомъ погна́лися, той на плотъ, той на шу́лу ки́далисе и ня догна́ли. Ко́цикъ прыбѣгъ икъ собачку и поплыли цяразъ море. На тую бѣду коцикъ упусьціў каменьчыкъ ў море. На етый часъ поўзе ракъ. Коцикъ ду́жа стаў проси́ць рака, штобъ ёнъ пода́ў каменьчыкъ. Ракъ доста́ў изъ мора каменьчыкъ и пода́ў коцику. Пераплыўшы море, коцикъ и собачка прышли икъ стоўпу́, дзѣ замуро́ваный быў музыка́нта. Собачка коля́ стоўпа подзяржаў коцика, а ёнъ ўзлѣзъ на самуй верхъ стоупа. Тамъ ў сяре́дзину була дзирка, и ўкинуў туды́ каменьчыкъ; музыканта ўзяў ў руки каменьчыкъ и говора: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, зроби такъ, штобъ етый стоупъ разваліўсе!». Такъ и случылосё и музыка́нта ву́зволіўсе изъ нявО́ли. . .[1]).

Зап. изъ устъ крестьянки учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

10[2]).

ПРО МУЖИКА И ЛИСУ.

Жіў сабѣ дзѣдъ да баба, дзѣдъ и кажа баби: «Ты печи пироги, а я поѣду по рыбу». — «До́бра», кажа. Наловіў дзѣдъ рыбы цы͡элы возъ да и везе до дому. Ѣдзе дзѣдъ по дорози и бачиць: лежиць лисичка на дорози. Злѣзъ дзѣдъ зъ воза, подой-

---

[1]) Хотя въ этой сказкѣ принимаютъ участіе и черти, но преобладающую роль въ ней все-таки играютъ животныя. По этому мы не могли рѣшиться помѣстить ее въ слѣдующемъ за симъ отдѣлѣ: Б. (Сказки миѳическія). Вообще разсказы о похожденіи животныхъ въ животномъ эпосѣ, какъ извѣстно, часто такъ переплетаются миѳическими элементами, что ихъ выдѣлить и провести между ними рѣзкую грань дѣло довольно мудреное. Во всякомъ случаѣ, позволяемъ себѣ думать, что принятыя нами здѣсь рубрики, хотя до нѣкоторой степени, облегчатъ будущимъ изслѣдователямъ бѣлорусской народности трудъ изученія нашихъ «Матеріаловъ», если они найдутъ нужнымъ ими воспользоваться для своихъ цѣлей. *Ш.*

[2]) Указаніе, гдѣ и кѣмъ записана эта сказка, упущено въ перебѣленномъ оригиналѣ, по недосмотру, но мы твердо помнимъ, что она, вмѣстѣ съ другими матеріалами, была доставлена намъ въ концѣ 70-хъ годовъ нашимъ неутомимымъ сотрудникомъ, бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Н. Я. Никифоровскимъ и записана однимъ изъ его учениковъ изъ района бѣлорусскихъ уѣздовъ Гродненской губ. Болѣе точное указаніе дать пока, къ сожалѣнію, не можемъ. По содержанію своему

шоў къ лисицы, а яна и не ворушицца, лежиць сабѣ ўсе роўна якъ не живая. «Отъ будзе коўнеръ [1]) баби на шубу», сказаў дзѣдъ. Ўзяў ёнъ лисичку. положіў на возъ, да и поѣхаў. А лисичка и почала выкидаць рыбу изъ воза; выкидала ўсю рыбу да и уцекла [2]). Пріѣхаў дзѣдъ до дому да и кажа: «Отъ я табѣ привёзъ яки коўнеръ на шубу. Пойдзи, возьми, унь [3]) тамъ лежиць на вози». Пришла баба, поглядзѣла на возъ и бачиць: нима ни рыбы, ни коўнера. Пришла баба ў хату дай и кажа: «Ахъ ты хіусъ [4]), еще ўздумаў обманываць». Тутъ уже дзѣдъ догадаўся, што гэта лисичка была живая, да нечего уже робиць. А лисичка собрала ўсю рыбку, сѣла на дорози да и ѣсьць. Идзе воўкъ: «Дзень добры, кумка голубка!» — «Дзень добры, кумокъ». — «Дай мнѣ хоця трошка поспытаць рыбки». — «Отъ табѣ на! подзи налови да и ѣшъ». — «Я не умѣю», кажа воўкъ. А лисица кажа: «Я цебе навучу, якъ ловиць. Подзи на рѣчку, ўсунь хвыўстъ ў полонку [5]) та рыба сама за хвыўстъ начапляецца; да только дзержи доўго, то быўльшь начапляецца». Пошоў воўкъ на рѣчку, усадзіў хвыўстъ ў полонку, сѣў да и сидзиць. Сѣдзѣў цыэлую ныўчь, а хвыўстъ его и примерзъ къ лёду. «Ахъ, якъ

предлагаемая сказка извѣстна во всей Россіи — во многихъ варіантахъ. Печатаемъ здѣсь свой единственно ради двухъ, весьма интересныхъ фонетическихъ отличій, которыя доселѣ были извѣстны лишь изъ района говоровъ малороссійскаго нарѣчія. Онѣ состоятъ въ переходѣ *о* въ ыў, а *ѣ* (подъ удареніемъ) послѣ ц — въ ыэ. Такъ, напр., *хвыўстъ, быўльшъ, ныўчъ*, — хвостъ, большъ, ночь, и *цыэлый*, вмѣсто цѣлый. Эти отличія, особливо первое, какъ видно, такъ рѣзко и отчетливо преобладаетъ въ мѣстномъ говорѣ записавшаго, такъ глубоко и нерушимо засѣли съ дѣтства въ его слухъ, что онъ ни разу не промахнулся въ буквенномъ его изображеніи, между тѣмъ, какъ въ передачѣ остальныхъ, обычныхъ, но менѣе рѣзкихъ примѣтъ бѣлорусской фонетики, онъ кое-гдѣ погрѣшаетъ. Данный случай, а онъ не единственный, можетъ служить новымъ доказательствомъ, что въ дѣлѣ собиранія фонетическихъ данныхъ и ученики сельскихъ школъ могутъ быть далеко не безполезными помощниками. *Ш.*

[1]) Воротникъ.

[2]) Убѣжала.

[3]) Вонъ.

[4]) Обманщикъ.

[5]) Прорубь, небольшая полынья. *Ш.*

много рыбы начаплялося, трудно и выцягнуць», думая воўкъ. Бачиць, бабы идуць по воду; якъ углядзѣли воўка, да давай его биць коромыслами; скакаў, скакаў воўкъ, одорваў сабѣ хвыўстъ, да и уцёкъ.

11.

ВОЙНА ВОЎКА СЪ СОБАКОЮ.

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Въ одномъ селѣ у богатаго господара было весельле. Была у его собака и надто пріязно жила зъ воўкомъ. Наѣлася собака на весельли ўсего, чаго только хоцѣла, и пошла вечеромъ ў поле, за хлѣў и качаетца собѣ, объѣўшись. Выходзиць воўкъ и пытаетца у ей:

«Чаго ты сегодня такая сытая?»

— «А у мойго господара цеперъ весельле — ўсѣ пьяные и мяса и ўсего добра по хацѣ такъ и валяетца, и я ѣла, ѣла, сколько хоцѣла. Ходзи, коли хочешь и ты. Цеперъ уже цемно и ўсѣ пьяные, нихто цебе не забачиць».

Подумаў воўкъ, подумаў и хоць страшно яму ици до людзей, алежъ ѣсьци надто хочетца. Послухаў воўкъ и пошоў за собакою. Пришли до хаты — и сѣни расчинены; людзи пьяные и нихто не забачіў воўка. Подвёў яго собака подъ столъ и давай ёнъ уплетаць и мясо и ўсё, што только пьяные раскидали. Наѣўся воўкъ да и дзякуе собатцы, хоче уже ици до своихъ. «Постуй», кажа собака, «заразъ будуць коровай дзѣлиць, пѣсьни спѣваць, дакъ и ты послухаешь». Вотъ стали дзѣлиць коровай и пѣсни спѣваць. Подобалися воўку пѣсни и кажа ёнъ собатцы:

«Чуешь, браце, и я заспѣваю зъ ими!»

— «Што ты? Цихо сѣдзи».

Посѣдзѣў воўкъ, посѣдзѣў да и зноў каже собатцы:

«Не, братко, не уцѣрплю, и я заспѣю».

— «Што ты одурѣў? Хочешь бѣды? Моўчи и сѣдзи», кажа яму собака.

Тымъ часомъ собака гдзѣсь отвернулася, а воўкъ-таки не сцерпѣў, — надто яму подобалися пѣсни, узяў и завыў подъ сто-

ломъ. Якъ почули людзи, дакъ першъ спугалися, а пóтымъ — схваціўши хто кочаргу, хто ёмку [1]), хто полѣно и давай воўка биць; насилу воўкъ выскочіў изъ хаты. Отбѣгъ ёнъ къ лѣсу, а потымъ вернуўся назадъ къ селу и зове собаку. «Ну», кажа воўкъ собатцы, «ты мене обмануў, черезъ цебе побили мене, гэтого я тобѣ не пробачу [2]). Давай войну весьци: хто кого побье, той того и зъѣсьць. Выбирай ты сабѣ войска, а я сабѣ выберу и заўтра гэттака [3]) будземъ воевацъ». Боязно собатцы воевацъ зъ воўкомъ, алежъ робиць нечего — треба воевацъ. Думаў, думаў цѣлу ночь собака: якое-бъ тутъ выбрацъ собѣ войско? Назаўтра бере ёнъ барана, пѣўня и гуся и идзе. А воўкъ ўзяў кабана, зайца и рыся. Вышла собаково войско за село да чекаюць воўка. А воўкъ тымъ часомъ хоцѣў вѣдаць: якое тамъ войско у собаки? и каже зайцу: «Пойдзи, брáцинька, развѣдай, што тамъ у яго за войско?» Побѣгъ заяцъ, издалеку оглядзѣў; прибѣгае къ воўку и разсказывае: «Братце! пропадземъ мы ўсѣ отъ того войска: собака одзинъ надто великій и здоровый; другій москаль нѣкій съ красной мѣдной шапочкой, зъ великимъ помяломъ ззаду, зъ острымъ ножомъ во рту идзе собѣ да каже собатцы :«Куда, куда идзешъ? Я всѣхъ одзинъ побью». Другій великій, великій, косматый зъ большущими вилами на головѣ идзе да каже: «Бе! я ўсѣхъ на вилы понижу!» Треци идзе зъ доўгою жóрдкою и на концу еї острый крукъ, идзе и пытаетца: «Гдзѣ яны, гдзѣ яны? я ўсѣхъ ихъ потопчу». Испужалося воўково войско и давай ховатца: кабанъ зарыўся ў лисцця да и лежиць — не дыше; рысь ўскочіў на дзерево и не дыхне, а воўкъ бачиць, што сховатца не успѣе, — схваціўся, стаў на заднія лапы къ собакову войску и стоиць. «Ёны подумаюць, што я пень, не познаюць», каже соби, а заяцъ сховаўся за яго да стоиць. Тымъ часомъ собака ближей подходзиць зъ своимъ войскомъ. Подыйшоў баранъ подъ воўка, захоцѣлось яму погуляць, але пень разогнаўся да и стукъ лбомъ ў воўка, але такъ моцно,

1) Ухватъ.
2) Не прощу.
3) Здѣсь.

што и мозги выскочили изъ воўка. Заяцъ спугаўшись, хоцѣў уцекаць, але собака яго заразъ — царапъ! и зловіў. А пѣвенъ ўзлѣзъ на кабана и давай ли́сцьця разгребаць и клеваць: якъ клюне, такъ прамо кабана за шкуру и дзере́. Церпѣў, церпѣў кабанъ, але бачиць, што болиць, думая, што яго ножемъ рѣже, схваціўся и наўцёки. Бачиць рысь, што бѣда, — цишкомъ собѣ сѣдзиць на дзеревѣ и нихай яго нихто не забачіў. А собаково войско оглядзѣлося кругомъ, — нема уже нигдзѣ никого — и пошли собѣ до дому.

Съ того часу якъ тольки воўкъ почуе гдзѣ есть весельле, то якъ жіў уцекае.

Зап. воспит. молодеченской учительской семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

12.

КОНСКИ СТАРЫКЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, с. Латыголычи.

Быў у старыка *одзинъ* лошадзь — дужа стары. Дзѣдъ жалѣў запрагаць ў соху. Подковаў яго сталёвыми подковами и пусьціў ў поле — на лугъ. Леў идзець лошадзи на ўстрэчу и пытаецца: «Хто ты таки́?» — «Коньски старыкъ.» — «А ты хто такій?» — «Я надъ ўсими звѣрами царъ». — «Коли гэтакъ, дакъ будземъ бороха́цьца, хто зъ насъ дужѣй». Леў говорыць: «Якъ будземъ борохацца?» А лошадзь кажець: «Идзи къ гэтому камню и би объ гэты камень лапой: коли цяпло сви́снець, дакъ ты будзишъ дужѣй, а коли у мяне, дакъ я дужѣй». Леў пошоў къ камню: біў, біў ногою — цяпло не свиснула, а лошадзь якъ ударыў о камень сталёвою подковою — цяпло свиснула. Леў уцёкъ. Бѣгучи сустрэкаець воўка, а ёнъ яму кажець: «Здрастви, царъ! Гдзѣ ты быў?» — «У зялёномъ лугу и видзѣў коньскаго старыка». — «Я не тольки што видаў», кажець воўкъ, «да й ѣдаў. Пойдземъ зъѣдзимъ», а леў кажець: «Боюся, самъ лѣпѣй идзи и по(г)лядзи. А тымъ часомъ ўзяў воўка въ *ошлапку* и понесъ на е́лки. Якъ нёсъ, дакъ задавіў да кажець воўку: «Полядзи, гдзѣ ёнъ?». А увидзѣў леў, што воўкъ ни глядзиць, да ни вѣдаўши, што несучи задавіў воўка, да и кажець: «Эге! ты якъ

по(г)лядзѣў, дакъ уже и сомлѣў, а штобъ же пошли разомъ, дакъ ёнъ бы насъ ободвыхъ зъѣў». Тогды леў ўзяў и уцёкъ.

Зап. учителемъ народной школы П. В. Шолковичемъ.

13.

ЧЕЛОВѢКЪ И КОЗЫ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Быў на свѣци одзинъ бѣдный чилавѣкъ. Ня мѣў ёнъ сабѣ притулку. И пошоў ёнъ ў свѣтъ; пошоў, куды вочи глядзяць. Зайшоў ёнъ ў густый лѣсъ. Доўга блудзіў ёнъ по лѣсу, замаріўся, проголодаўся, а ѣсьци нечаго. Выбіўся таки ёнъ на полянку. Полянка большая, а кругомъ лѣсъ. Трава на ей зялёная, густая. Никого не видаць. Пошоў той чилавѣкъ по полянцы. Напоткаў хатку, ды такую цекавую, што и николи яще ёнъ такой и не бачіў. Сбудована хатка зъ блиноў, печь зъ сыру, а коминъ зъ масла. Ня доўга ёнъ дзивіўся: голодъ ня цётка, якъ убачіў ёнъ блины, сыръ, масло — давай обдзираць ихъ и ѣсьци. Такъ ѣсь, што ажъ за вушами тращиць, ажъ носъ гбаитца... Пооблупливаў сцѣны, попсуў печь, коминъ...

Ажъ чуиць—гулъ пошоў, топотъ, лопотъ, шумъ... Спужаўся ёнъ. «Куды мнѣ дзѣтца», думае сабѣ. «На дворъ выскочиць бо́язно»... Убачіў подпечикъ и нырнуў туды. А гэто бѣгло стадо козъ, большое-пребольшое. Прибѣгли козы, якъ убачили, што нѣхто ихъ хатку пошкуматаў, дуже жалосно забліяли. По́тымъ кинулися шукаць злодзія: бѣгали и туды и сюды — никого не нашли. Не́чаго робиць, стали попраўляць хатку: напякли блиноў, набили масла, оттопили творагу — позамазывали коминъ, печку, позалѣпливали сцѣны. Ночь подыйшла — полягли спаць. Наступіў ранокъ — пошли на пасту, али покинули одну козу, кабъ ина сьцерегла хатку. Ляжиць коза́, вокомъ ня змигнець, сцяражець. А ужо́ чилавѣку тому и ѣсьци захоцѣлося, ды боитца вылѣзци зъ подпечьча. Стаў ёнъ на козу сонъ напущаць: глядзиць на яе и приговаривае: «Спи, во́чко! спи, во́чко! спи, во́чко!» Одно воко заснуло. Ёнъ по́тымъ: «Спи, другое! спи, другое, спи, другое!»

И другое заснуло. Тогды ёнъ вылѣзъ зъ подпечьча, наобдзiраў блиноў, наколупаў сыру и масла — ды подъ печь и ѣсь тамъ сабѣ помаленьку. Пришли козы зъ пасты — спиць ихъ вартоўникъ, блины со сцѣнъ подзираны, печь и коминъ поколупаны. Стали яны биць бѣдную козу́ и рогами и ногами; прибили чуць не до смерци. «Што я виновата», кажиць имъ ина, «я старалася, якъ могла, глядзѣла прытко. Али сильно стали мое вочи зачинятца и я заснула». Кинулися шукаць виноватаго; шукали, шукали — никого не нашли. Собралися козы ўкругъ, стали брацъ ра́ду, якъ збыць такую бяду́. Ра́дзилися, ра́дзилися и положили поставиць вартоўникомъ такую козу́, у которой три воки. Нашля такую козу́, съ трима вочами. Сказали ей вартоваць хату, а сами пошли на пасту. Нашъ чилавѣкъ ничо́го гэтаго не знаў. Бачиць ляжець коза, думае, навяду на яе сонъ, а самъ наѣмся. Стаў ёнъ прытко на яе глядзѣць и приговариваць: «Спи, вочко! спи, вочко! спи, другое! спи, другое!» Заснуло у козы одно вочко и другое. Вышоў той мужикъ зъ-подъ печки и хоцѣў уже обдзiраць сцѣны и печь,—ажъ тутъ коза убачила яго трейцимъ вокомъ, прочахнула и заблѣяла дикимъ голосомъ. Козы почули, прибѣгли и кинулиси биць того чилавѣка и рогами, и ногами. Стаў ёнъ ихъ просиць-молиць: «Козочки дороженькія, пусьцице живого, буду вамъ вѣкъ служиць»... Змиловалися тогды козы, перестали биць того чилавѣка и поставили яго за пастуха у сябе. Ёнъ ихъ пасціў, доіў, робіў масло, сыры... Зъ той поры и пошли козы чилавѣку служиць.

Зап. А. Егор. Богдановичемъ.

14.

ДѢДЪ, КОЗА И ЗВѢРИ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жіў дзѣдъ да баба и была у ихъ коза. Дзѣдъ на первый дзень посылае свою дочку кабъ яна яе попасила. Дочка́ яе погнала. Подъ вечаръ погнала домоў. Дзѣдъ сѣў ў вороцяхъ и пытаецца: «Коза моя, ко́зачка! чи пила ты, чи ѣла?» Каже коза:

«Ни пила, ни ѣла; якъ бѣгла чиразъ мосто́чекъ, ухвацила клиновый листо́чыкъ, якъ бѣгла чиразъ крыни́ченьку, ухвацила капель водзи́ченьки». Дзѣдъ дужа разгнѣваўся, набіў дочку и отослаў отъ сябе. Дочка побѣгла. Подъ вечеръ гониць козу съ пазьбы. Дзѣдъ сѣў изноў при вороцяхъ и пытаецца у козы: «Коза ты моя, ко́зачка! чи пила ты, чи ѣла?» — «Не пила, не ѣла, якъ бѣгла чиразъ мосточекъ, ухвацила клиновый листочыкъ, якъ бѣгла чиразъ крыниченьку, ухвацила капель водзиченьки». Дзѣдъ разгнѣваўся, набіў бабу и прогнаў отъ сибе. На треций дзень самъ погнаў ў поле. Нако́рміўши, погнаў домоў, а самъ скоренько забѣгъ напяродъ и сѣў на лавочку. Якъ коза пришла, дзѣдъ зачаў у яе пытацца: «Коза моя, козинька! чи пила, чи ѣла ты?» — «Не пила, ни ѣла», коза каже, «якъ бѣгла чиразъ мосточекъ, ухвацила клиновый листочыкъ, якъ бѣгла чиразъ крыниченьку, ухвацила капельку водзиченьки». Дзѣдъ дужа разгнѣваўся и задумаў яе зарѣзаць. Ўзяў козу, привязаў и пошоў къ ковалю ножикъ остриць. Коза якъ гэта учула, — вырвалась и побѣгла ў лѣсъ и убѣгла ў зайцеву хату; зайца выгнала. Сѣў заяць при дорозѣ и зачаў плакаць. Ишоў воўкъ и пытаецца у яго́: «Чаго ты, зайчикъ, плачешь?» — «Якъ жа мнѣ не плакаць: не́якій невиданный звѣръ выгнаў мяне изъ хатки и зачаў тамъ жиць». Воўкъ каже: «Ну я яго выгоню!» и пошоў ў хатку и каже: «Звѣръ, выходзи изъ хатки!» Коза якъ затрепае и крикнула: «Я цябе рожками заколю, ножками притопчу и хвосцикомъ подмяту». Воўкъ спужаўся и уцёкъ. Приходзили ўсѣ звѣры и ўсѣ не могли яе выгнаць. Тоды йшоў пѣтухх и пытаецца у зайца. А заяцъ яму ўсё сказаў. Пѣтухх каже: «Я яго выгоню!» — «И гдзѣ ты яго выгонишъ! ўсѣ звѣры прибѣгали и нихто не могъ яго выгнаць. Ну, пойдземъ!» и пошли яны. Пѣтухъ, пришоўши, каже: «Я иду зъ косой ў красныхъ сапогахъ, я цябе зарѣжу!» Коза дужа спужалась и смяцѣла, а яны яе забили и потомъ стали сабѣ жиць да поживаць да добра наживаць.

Зап. ученикъ уѣзднаго училища.

15.

ПОШЕЛЪ КОЗЕЛЪ ЗА ОРѢХАМИ.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Пошоў козелъ въ орѣха́, нашипаў три мѣха́, а коза ни во́дного. «Погоди, коза, я на тябе волка́ пошлю. Волкъ иди козу ѣсть».— «Ни пойду». — «Погоди, волкъ, я на тябе стралца пошлю. Стрэлецъ иди воўка бить».—«Ни пойду». — «Погоди, стралецъ, я на тябѐ вяровыкъ пошлю. Вяроўки, идите стралца вязать». — «Ни пойдемъ». — «Погодите, вяроўки, я на васъ тяпло пошлю. Тяпло, иди вяроўки палить». — «Ни пойду». — «Погоди, тяпло, я на тябе воду пошлю вода, иди тяпло тушить».—«Ни пойду».— «Погоди, вода, я на тябе волоў пошлю. Волы идите воду пить.— «Ни пойдемъ». — «Погодите, волы, я на васъ доўбню пошлю. Доўбня, иди вола бить». — «Ни пойду». — «Погоди доўбня, я на тябе червей пошлю. Черви, идите доўбню точить». — «Ни пойдемъ». — «Погодите, черви, я на васъ курей пошлю. Куры, идите червей клевать». — «Ни пойдемъ». — «Погодите, куры, я на васъ ястреба пошлю. Ястребъ иди курей драть». Ястребъ пошоў курей драть, куры пошли червей клевать, черви пошли доўбню точить, доўбня пошла волоў бить, волы пошли воду пить, вода пошла тяпло тушить, тяпло пошло вяроўки палить, вяроўки пошли стралца вязать, стралецъ пошоў волкоў бить, воўкъ пошоў козу ѣсть. Коза пошла подъ мостъ, воўкъ яе за хвостъ.

Зап. учен. народнаго училища Софроній Козловъ.

16.

Слуцкаго уѣзда, м. Тимковичи.

Сѣў веробейка на былинку и хоцѣў, кабъ ена его поколыхала, но былинка не поколыхала, а поръ! ў срачицу, да и упарѣла. Тогды веробейка и говорицъ былинкѣ: «Постой, былинка, нашлю я на цябе козы. «Козы, козы, идзице былинку глодаць, бо былинка не хоче веробейки колыхаць». Не захоцѣли и козы. «Постойце-жъ, козы, нашлю на васъ воўкоў. «Воўки, воўки! идзице

козъ душиць, бо козы не хочуць былинки глодаць, а былинка — веробейки колыхаць». Не захоцѣли и воўки. «Постойце-жъ воўки! нашлю на васъ людзей. Людзи, людзи! идзице воўкоў биць, бо воўки не хочуць козъ душиць, а козы не хочуць былинки глодаць, а былинка веробейки колыхаць». Не захоцѣли и людзи. «Постойце-жъ людзи! нашлю на васъ огонь. «Огонь, огонь! идзи людзей палиць, бо людзи не хочуць воўкоў биць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣў и огонь. «Постой же огонь! нашлю я на цябе воду. Вода, вода, идзи огонь тушиць! бо огонь не хочець людзей палиць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и вода. «Постой же вода, нашлю я на цябе вола. Волъ, волъ! идзи воду пиць, бо вода не хоче огня тушиць и т, д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣў и волъ. «Постой же волъ! нашлю я на цкбя доўбню. Доўбня, доўбня! идзи вола биць, бо волъ не хоче воды пиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и доўбня. «Постой же доўбня! нашлю на цебя червей. Черви, черви! идзице доўбню точиць, бо доўбня не хоче вола биць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Черви послухались воробья и пошли доўбню точиць и цеперъ точаць, а доўбня — вола биць, и цеперъ бье, а волъ — воду пиць, и цеперъ пье, а вода — огонь тушиць, а огонь — людзей палиць, а людзи — воўкоў биць, и цеперъ бьюць, а воўки — козъ ѣсьць, а козы — былинку глодаць, и цеперъ глодаюць, а былинка — веробейку колыхаць, и цеперъ колышець.

Зап. ученикъ приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Михалевичъ. Сообщ. учителемъ той же семинаріи П. А. Введенскимъ.

17.

МЩЕНІЕ ДЯТЛА.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Звіў сабѣ дзяцелъ гняздзечка, нанёсъ яѐчикъ и вывёў дзѣтокъ — трое дзятлинятокъ. Радуитца дзяцелъ: «Выгодую, думае,

дзѣтокъ — будзе уцѣха, а на старось подмога. Али не здарма людзи кажуць: «Хто-бъ дзятла знаў, капъ ни яго доўгій носъ?» Ня умѣў ёнъ радоватца самъ зъ собою, а раструбіў по ўсяму лѣсу, што Богъ яму дзѣтокъ послаў; кого зъ птушекъ ня споткае — на родзи́ны просиць. Собралися госьци, згуляли родзины, участовалися такъ, што ледзь домоў доволоклися. Пошла по ўсяму лѣсу слава, якія *гучныя* родзины справіў дзяцелъ. Прочула объ гэтымъ лисица. «Постой же, поганецъ, — каже ина сабѣ, — мяне на родзины не позваў, я-жъ табѣ дамся ў знаки.

Дзяцелъ дзяцей году́иць, кормиць, по́иць, а лисица коло яго гнѣзда похадживае, зубы скалиць, придумывае, якъ бы дзяцей дзятловыхъ со свѣту зве́сьци. Надумался таки. Подходзиць разъ къ тому древу, гдзѣ было дзятлово гняздо́ и начинае стукаць хвостомъ по дзераву.

«Што ты, лисица, робишь? пытае ў яе дзяцелъ: на што моихъ дзяцей пужаешь?

— Во якъ, каже лисица: у цябе и дзѣци ёсь... а я и ня вѣдала... Ну, выгоняй-тка ихъ вонъ зъ гнязда, бо мнѣ гэтое древа потребна на дровы...

«А лисынька, а кумочка! — стаў просиць дзяцелъ: дай ты мнѣ дзѣтокъ ўзгодоваць, тагды сабѣ сячи дзерава».

— Не могу я чекаць, каже лисица: хто-жь табѣ виноватъ, што ты тутъ звіў гняздо! Мало табѣ было лѣсу?

«Яно праўда, лѣсу не мало, каже дзяцелъ: али хто-жъ цябе знаў, што ты гэтае древа маешь сѣчь?»

— Треба было запытатца, языкъ маешь, каже лисица: самъ виноватъ, не на кого жалковаць.

«Што-жъ мнѣ робиць, кумка? Дай ра́ду!» про́сиць яе бѣдный дзяцелъ.

— Ты рады просишь? Вотъ табѣ моя рада: не тримай дзяцей при сабѣ, бо спесьцятца[1]), разгультаютца, а отдай ихъ лѣпей ў людзи ў навуку, коло людзей вытрутца, рабоци навучутца—

[1]) Избалуютца.

людзьми будуць. И табѣ будуць дзяковаць и шановаць подъ старосць...

«Можё и праўда твоя, — каже дзяцелъ: али-жъ я такихъ людзей не знаю, кабъ кому отдаць дзяцей ў навуку».

— Отдай ихъ мнѣ, — каже лисица: я табѣ помогу, я отдамъ твоихъ дзяцей ў навуку.

«А дзякуй же табѣ, моя кумочка, што ты вызволяешь мяне изъ бяды. Буду табѣ вѣкъ дзяковаць...

— Подзякуишь посли, — каже лисица: а цяперь кидай ихъ ко мнѣ.

Кинуў дзяцелъ одного дзяцёнка; лисица подхвацила яго, забѣгла за кустъ и зъѣла. Облизалася и идзець къ дзятлу: «Отдала, каже́, вучитца кова́льству: прибыльная работа. Кидай другого!» Скинуў дзяцелъ и другого. Схвацила яго лисица, занесла за кустъ, зъѣла. Вярнулася къ дзятлу. «Отдала, кажець, вучитца столя́рству. Самая работа для дзятла: будзе кусокъ хлѣбя мѣць. Давай третцяго: отдамъ яго ў бондари, — дзятлы къ бондарству здо́льны».

Скинуў ёй дзяцелъ и третцяго дзяцёнка, дзякуючи лисицѣ, што такъ ина клопо́цитца объ яго дзѣцяхъ.

Зъѣла лисица и третцяго дзяценка, якъ и двухъ перших. Пришла къ дзятлу.

«Кидай ящо, коли ёсь», каже яму.

— Ужо ўси, каже ей дзяцелъ.

«А коли ўси, — дыкъ за задъ мяне ўкуси: я твоихъ дзяцей поѣла. Было не чванитца».

Якъ почуў гэто дзяцелъ, якъ заплачиць ёнъ бѣдный, якъ заго́лосиць: и дзяцей жаль, и злосьць яго ўзяла, што лисица такъ яго обсміяла. Кабъ сила, — разорваў бы яе погануюу на часьци, али силы не даў Богъ дзятлу. А лисица наругаитца — зубы скалиць.

«Што я кому зробіў кепскаго?» думае ёнъ сабѣ: Обяздзѣцила мяне лисица, насмѣялася надо мной, насмѣюся-жъ и надъ кимъ-нибудзь. Будуць и мяне помниць.

И поляцѣў дзяцелъ шукаць, на комъ бы яму злосьць сорваць. Ляциць дзяцелъ, бачиць — ѣдзиць мужикъ, нѣшто ў бочцы вязець. «Вотъ на комъ я злосьць сорву, на мужику: ёнъ ў воўсимъ виноватъ». А мужикъ вёзъ ў бочцы мазь продаваць, хоцѣў соли купиць.

Сѣў дзяцелъ на бочку зъ мазьзю и давай дзяўбци носомъ ў бочку. Глянуў мужикъ: продзяўбе, думае, бочку, мазь выліе. Выхваціў топоръ зза пояса и — дрататахъ! обухомъ, али не по дзятлу, а по бочцы. Разбіў бочку. Яще и не опамятоваўся мужикъ, глядзиць — дзяцелъ сѣў на лобу у коня и дзяўбе. Мужикъ размахнуўся топоромъ, хоцѣў забиць дзятла, а сѣкануў по лбу коня — конь и ня жіў, а дзяцелъ — фурръ! — и поляцѣў. Плачиць мужикъ: «бочку разбіў, мазь выліў, коня забіў, ўсё празъ проклятаго дзятла. Вотъ кабъ яго попасьци, помніў бы ёнъ!»

А дзяцелъ поляцѣў ў мужикову хату. Мужикова жонка хлѣбъ расчиняла, а ногой дзиця колыхала. Сѣў дзяцелъ ў колыску и давяй дзиця ў лобъ клепаць. Дзиця заплакала. Глянула баба — видзиць дзяцелъ клюёць дзиця: «Ахъ, кабъ ты выдохъ!» закричала ина и тропъ! полоникомъ, али не по дзятлу ды по дзяцёнку. Забила дзяцёнка. Злось ўзяла яе на дзятла, кинулася яго ловиць. Зловила-таки и горшкомъ закрыла. Стала придумываць, якую дзятлу смерць зробиць? Ажъ тутъ надходзиць яе мужъ, идзець и плачиць. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго. Такъ и такъ, разсказывае ёнъ ей.

«А я-жъ хоць дзиця забила, али проклятаго дзятла зловила», каже яму баба.

— Покажи яго, я яго жіўцомъ зъѣмъ, каже мужъ.

Подняў мужикъ горшокъ, ўзяў дзятла ў руки: «Я цябе зъѣмъ, гадъ ты!» — и ротъ разинуў. А дзяцелъ пурхъ! яму ў ротъ, а зъ роту ў животъ пролѣзъ. Трапéчитца ў живоцѣ. Ня вѣдае мужикъ, што яму и робиць: болиць животъ — дзяўбе тамъ дзяцелъ; и на дворп ходзиць не дае, за задъ кусае. И нима якъ яго оттуль выдобыць. Али таки надумаўся мужикъ. «Ходзи-тка ты сюды, бабо! — каже ёнъ жонцы: бяри косу ў руку и якъ тольки

дзяцелъ покажець голову—рѣжь его косой». Узяла баба косу, глядзиць прытка, пильнуиць дзятла. А ёнъ покажиць голову ды и ўзноў скоренько схова́итца, якъ бы зъ ими дражиитца. Высунуў ёнъ таки нось—баба шась! косой. «А-я-яй!» заенчіў мужикъ: баба яму задъ отрѣзала, а дзяцелъ живехонькій выляцѣў.

Зап. учит. минск. приходск. училища А. Е Богдановичъ.

Б. МИѲИЧЕСКІЯ.

18.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, с. Святошицы.

Жыў сабѣ воробей и мышо́на; задумали яны лядо копаць и пшаницу сѣиць. Пошоў воробей ў поле зернитки збирaць пшаничныя, а мышо́на пошла зернитки искаць. Видзиць воробей зъ мышеной, што людзи сѣюць пшаницу — и воробей кажець мышонѣ: «Будзимъ и мы съ тобою сѣиць пшаницу на своемъ лядзи». Мышона говориць воробью: «Што твое будзиць, воробей: ти корашки́, ти вершки́?». Воробей отвичаиць мышенѣ: «Самъ не знаю, што мое будзиць: ти вершки, ти корашки?» — А мышона кажець: «Бери вершки!». Посѣили пшаницу. Пора ее́ жаць. Мышона ўзяла сабѣ вершки, а воробью оставила корашки. Мышона зволочила вершки ў свою нору и стала покойно зимовaць, а воробей покопаўся ў своихъ корашкахъ да нечего ему ѣсьць. Ёнъ полецѣў зимовaць на дзереўню. Тамъ мышона позвала яго, воробья, ў госьци и почастовала яго своими вершками. Воробей позваў къ сабѣ мышону. Мышона зъ воробьемъ покопалась и такъ пошла ў свою нору. Посли гэтого воробей кажець мышонѣ: «Будзимъ сёлито сѣиць рѣпу, и мое будзиць сёлито вершки, а твое—корашки». Мышона согласилася. Посѣяли рѣпу. Уродзилась рѣпа большая пребольшая. Мышона кажець воробью: «Прибирай свое вершки, мнѣ надобе прибираць корашки». Воробей сняў вершки, а мышона вытащила корашки и затащила

ў свою нору. Такъ осталися яны зимоваць. Мышона позвала воробья ў госьци и почастовала яго рѣпою. На други дзень воробей позваў мышону ў госьци. Мышона покопалась, покопалась зъ воробьемъ ў мерзломъ г . . . . и побѣжала ў свою нору. Ляциць ворона и говорыць: «Га, га, воробей! обмахнула цебе мышона; соберы войну пциць проціў мышоны, а мышона собере своихъ звѣроў». Воробей побѣжаў къ мышонѣ и сказаў такъ. Мышона собрала звѣроў, а воробей пциць и начали воеваць. Звѣры мышоны поѣли воробьевыхъ пциць, — только воробей остаўся да ворона, которая говорыла собираць войну. На други дзень ляциць ворона и говорыць: «Га, га, воробей! ни того ты собраў, кого надобе. Кылибъ ты позваў морскаго сокола, тэй поѣў бы ўсѣхъ звѣроў».

Пошоў воробей къ мышонѣ и говорыць: «Ну-ка сянни соберы своихъ звѣроў, я — своихъ пцицъ». Мышона послушалася и начали воиваць. Воробьевъ соколъ якъ разинуў ротъ отъ неба до зямли, такъ поѣў ўсихъ мышониныхъ звѣроў, одна тольки мышонка подъ межу сховалася. Соколъ сѣў на межу нучуваць, а воробей стаў на колу, стаў щебатаць и заснуў. Увидала ето мышона, побѣжала на поле къ огоньку, ўзяла головешычку и потпалила иржище, дзѣ спаў соколъ. Иржище загорѣлося воколу крыльля, такъ што яму нельзя было литаць. Соколъ посидзѣў, посидзѣў и потомъ пошоў дорогою.

Жіў тамъ царъ; у яго быў сынъ Иванъ Ивановичъ. Ёнъ любіў заниматца охвотою. Пошоў ёнъ одзинъ разъ на охвоту и бачиць: ни то звѣръ, ни то пцица. Иванъ хоцѣў выстрѣлици въ яго, а ёнъ говорыць яму: «Не би мене, Иванъ Ивановичъ, русски царъ царевичъ, а живьемъ лучше возьми мене». Иванъ ўзяў сокола и повьезъ домой. Дома сокола углядзѣў отецъ Ивановъ и говорыць: «Я еще не видаў геткія пцицы». Соколъ кажецъ: «Ну, царъ, корми мене годъ, тогды я табѣ услужу». Царъ стаў кормиць сокола кажды дзень по шесь волоў. Прокорміў царъ — ашъ побиднѣў. Соколъ подняўся лецѣць, ды не могъ. Тогды ёнъ кажецъ цару: «Покорми еще поўгода». Царъ

послухаўся и прокорміў 6 мѣсяцевъ. Послѣ гетого соколъ кажецъ Ивану: «Ну, садзись на мене и *полецимо*». Иванъ сѣў и соколъ подлецѣў высоко и показаў домъ: «Вунъ», кажецъ, «моé сестрѣ домъ — дзверы мѣдзяныя. Якъ прилецимъ мы ў тэй домъ, тогды ты мене ведзи и палкою би». Ёнъ ўзяў и ведзе. Наўстрѣчу вышла яго сестра и говóрыцъ: «За што ты бьешь мойго брата? Я табѣ самому! . . .» Тогды соколъ кажецъ: «Нѣтъ, не надо! Ёнъ мене отъ смерци спасъ». Сестра ўзяла Ивана и повела къ сабѣ ў госьци, а соколъ сказаў яму: «Проси сабѣ бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала, да кажецъ: «Братца мнѣ жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколъ кажецъ: «Садзись на мене, Иванъ Ивановичъ, полецимъ къ средней моей сестрѣ». Иванъ сѣў и яны полецѣли. Соколъ спрашиваицъ у Ивана: «Ци видзишъ сребреный домъ? ето моé сестры и коли спусьцимся на землю, то ты возьми палку и би мене, кабъ перья сыпались». Якъ туды прилецѣли, Иванъ Ивановичъ такъ и здзѣлаў. Сестра сокола и спрашиваицъ: «За што ты бьешъ мойго брата? Я цебе зъѣмъ». Тогды соколъ кажецъ: «Не ѣжь яго, ёнъ мене отъ смерци откупіў». На гето сестра кажецъ: «што табѣ дацъ за гето, што ты мойго брата отъ смерци откупіў?» — «Дай мнѣ бацькову сумучку!». Сестра подумала, подумала и говóрицъ: «Брата жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколъ кажецъ: «Полецимъ къ моей старшой сестры и якъ злѣзимъ на землю, ты беры палку и би мене, штобъ перья сыпались». Иванъ такъ и здзѣлаў: ведзе сокола и бье яго палкою. Убачила ето сестра и кажецъ Ивану: «За што ты такъ бьешь мойго брата? я цебе за ето зъѣмъ!». А соколъ кажецъ: «Не, не ѣжь ты яго; ёнъ мене отъ смерци откупіў». Тогды сестра кажецъ: «Што-шъ табе дацъ, Иванушка, за ето?». А Иванъ кажецъ: «Дай ты мнѣ за ето бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала и отдала Ивану бацькову сумку. Тогды соколъ вывіў Ивана на дорогу и кажецъ: «Идзи и ўсе верни ў право, ды не открывай сумки». Иванъ пошоў дорогою. Шоў, шоў, захоцѣлось яму поглядзѣцъ, што тамъ ў сумцы ёсь? Якъ

открыў ёнъ сумку, такъ стаў горотъ и стали яму грошы носиць. Иванъ думаў, думаў, якъ бы тутъ яму горотъ собраць. Тутацьки прибѣжаў къ яму чортъ и говбриць: «Дай мнѣ то, чаго ты дома не знаешъ, то я соберу табѣ горотъ». Иванъ стаў думаць, чаго ёнъ дома не знае? передумаў и кажець: «Я ўсе знаю». Тогды чортъ кажець: «Ну, распишися!» Иванъ расписаўся и приложіў печать свою, а чортъ ўзяў сумку и накрыў ею горотъ. Янъ накрыў, такъ горотъ и увойшоў ў сумку. Иванъ пришоў домоў и положіў записку ў щелку. Тутъ яму сказали, што у яго родзіўся сынъ. Иванъ ўспомніў, што ёнъ продаў новорожденнаго сына чорту и стаў тужиць и плакаць. Сынъ выросъ и нашоў ету записку, прочитаў и кажець ойцу: «Вотъ ты продаў мене чорту?» Ойцець кажець: «Да! продаў». Тогды сынъ одзѣўся и пошоў. Ишоў, ишоў и зашоў ў хатку. А ў той хаци дзѣўка вариць чорту обѣдъ. Ёнъ ей и кажець: «Здрастуй, дзѣўка!» — «Здрастуй!» ена яму отказываець, «куды ты, молодзецъ, идзешь?» — «Иду чорту служиць». — «Ну, идзи и скажи: «здрастуй, чортъ, поганое твое мясо! — Якъ пошле чортъ цебе за обѣдомъ и ты, якъ принесешъ, то скажи: «на, ѣжь! лопни твой требухъ!» Мальчикъ пришоў къ чорту и говбриць: «Здрастуй, чортъ, поганое твое мясо!» Чортъ послаў яго за обѣдъ. Ёнъ принесъ обѣдъ и говориць: «На ѣжъ! Кыли-пъ твое кишки лопнули!» Чортъ увидзѣў, што ёнъ пришоў недаўно и стаў такъ грубиць, то приказаў распалиць лазню и ўкинуць туда мáльца и дзѣўку. Черци такъ и здзѣлали. Дзѣўка стала молиць Бога и ўзяла платокъ, махнула на лазню и сказала: «Буйные дожджи, густые вѣтры, прохладзиця намъ лазню!». Пошли дожджи и вѣтры и прохладзили лазню. Ў лазни дзѣўка зноў махнула платкомъ — лазня отчинилась, ены ўзяли пару лошадзей и поѣхали. Ѣхали, ѣхали — дзѣўка говориць мальцу: «Иванъ! злѣзь и послухай, може насъ догоняюць?». Иванъ злѣзъ, послухаў и кажець: «Насъ догоняюць!» Ена махнула млаточкомъ. Якъ махнула, такъ кони зробилися оўсомъ, дзѣўка — бабою, а Иванъ — дзѣдомъ: баба жне овесъ, а дзѣдъ носиць снопы. Тутъ ѣдуць чортовы слуги и спра-

шиваюць: «Чи ни бачили кого ѣдучи?» — «Не, никого мы ни бачили». Слуги вернулися, а дзѣўка махнула платочкомъ и стало яково было: дзѣдъ — Ивано́мъ стаў, овесъ — коньми и поѣхали дальше. Ѣхали, ѣхали, потомъ дзѣўка кажець Ивану: «злѣзь и послухай: може насъ догоняюць?» Малецъ Иванъ послухаў и кажець. «Я ничо́го не слухаю». Тогды злѣзла дзѣўка, сама послухала и кажець: «Насъ догоняюць» и махнула платочкомъ. Якъ махнула — такъ кони стали капли́чкой, Иванъ — попомъ, дзѣўка — матушкой и начала просвиры печи. Пріѣхали слуги чорта и спрашиваюць: «Ци не видзѣли тутъ мальца молодого и дзѣўки?» Яны кажуць: «Никогочко не бачили». Слуги вернулися, а дзѣўка махнула платочкомъ — и капличка зробилася конями, попъ — Ивано́мъ, а матушка — дзѣўкою и поѣхали дальшей.

Ѣхали, ѣхали, по́томъ дзѣўка кажець: «Злѣзь и послухай: може насъ догоняюць?» Иванъ злѣзъ, послухаў и кажець: «Я ничо́го не слухаю». Тогды злѣзла дзѣўка, послухала и кажець: «За нами погоня» и махнула платочкомъ — и изъ коней зробилося синее море, дзѣўка зробилася лебье́дкою, а малецъ — ле́бедземъ. Послѣ етого чортъ кажець: «Цеперецька зловимъ» и послаў свиньню. Пошла свиньня къ синему морю и стала пиць воду и выпила ўсю. Лебедка якъ стрепенулася — свиньня лопнула и вода вся разлилася. Лебьедка стала дзѣўкой, а лебедзь — мальцемъ. Дзѣўшка поѣхала ў свой горотъ, а малецъ — ў свой. Уѣзжаючи, дзѣўка кажець: «Не забывай на мене, якъ пріѣдзешь ў свой горотъ домоў, (то) со всѣми цалуйся, тольки не цалуйся съ тымъ, кого ты не вѣдаешь дома».

Ёнъ пришоў домоў, ўсѣ обрадовалися и стали цалувацьца. Потомъ подносюць къ яму новорожденнаго брата. Иванъ отказаўся цалуваць и лёгъ спаць, а во снѣ яму поднесли робёнка и ёнъ яго поцалуваў. За ето на яго разсердзились и прогнали изъ двора вонъ. Иванъ пошоў и по дорози махнуў платочкомъ: стала непроходимая лоза, у Ивана ногъ не стало и ёнъ увидзѣў огонекъ. Пришоўши туды, ёнъ увидзѣў хатку и ў хатци — бабу. Ёнъ зайшоў и разсказаў баби свое горе. Баба дала яму кошелёкъ и

шапочку-невидзимочку и сказала: «Якъ придзешъ къ мору, то сядзь на кошолёкъ и надзѣнь шапочку-невидзимочку и переѣдзешъ черезъ море». Иванъ такъ здзѣлаў, якъ сказала баба и переправіўся черезъ море и пошоў ў го́ротъ. Та̀мъ наняўся ёнъ у цара. Царъ выслаў яго на часы. У того цара была дочка́, а къ ей ходзили черци. Дочка лижала ў сцеклянымъ гроби. Иванъ ўзяў ружье, надзѣў шапку-невидзимку и стаў ў дверахъ. Въ поўночь цареўна стала звацъ часово́го, а ёнъ якъ толкнецъ яе, ина вернулася и зноў лигла ў гроби. На утро царъ кажецъ слугамъ: «Идзице и выкиньце косьцей часового!» Слуги пошли, а часовой сабѣ ходзицъ по комнацѣ. Слуги испугалися и сказали цару, што часовой жіў. Царъ позваў Ивана въ свою комнату, пучастува́ў яго и даў яму сто рублей. На другую ночь пошоў Иванъ, надзѣў шапку-невидзимку и стоицъ. Цареўна ўстала изъ гроба и говорицъ: «Часовой, часовой!» — «На што табѣ часовой? Ёнъ тутъ». Потомъ ёнъ толкнуў ружьемъ ў груди такъ, што ена повалилась и зноў лигла ў сцекляный гробъ. Видзицъ Иванъ, што пришли къ ей дьяволы и говоруцъ: «Пойдземъ ў золотыя палаты» и пошли и цареўну съ собою ўзяли. Иванъ ў шапцы-невидзимцы пошоў за ими. Пришоўши туда, цареўна здзѣла три персни, а Иванъ ихъ украў. Тоды самый старшій дьяволъ гово́рицъ: «Гдзѣ вы подзѣли персни?» А слуги яго гово́руцъ: «Мы не знаемъ». А Иванъ ўзяў рогожу обвёў ўсихъ черцей и поволокъ ў болото. Тамъ ёнъ обойшоў кругомъ болото и кажецъ: «Вотъ вашъ дзѣ-домъ!» и бросіў ихъ, и цеперъ яны тамъ живуцъ.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

19.

ОСИЛОКЪ-РАБОТНИКЪ И ПОПЪ.

Тамъ же.

Пошли бабы ў лѣсъ збирацъ ягоды. Тамъ напаў на ихъ медзвѣдзь. Бабы поуцекали ўсѣ, а одну молодуху медзвѣдзь схваціў и понёсъ ў свою берлогу. Тамъ ёнъ ее корміў, такъ што прой-

шло съ поўгода. Молодуха отъ медвѣдзя стала беременна. И такъ медвѣдзь ў ее́ увѣріўся, што думаў, ена отъ его не уцече́ць. Пошоў медвѣдзь шукаць харчи далёко, а молодуха ўзяла дзиця и уцикла. Ёнъ вернуўся назатъ, поледзѣў ў берлози — ее́ тамъ нима; ёнъ слѣдомъ ее побѣхъ догоняць. Догнаў ее ў дзереўни. Яна ўзышла на дворъ, — медзвѣдзь за ею. Мужуки́ собралися, увидзя, што медзвѣдзь прибѣхъ на дворъ, обступили и забили яго. Мужъ етыя молодухи жаніўся на другой и ёнъ сказаў ей: «Идзи туды, гдзѣ круци́лася и прижила дзиця; я цебе, кажець, не знаю».

Тогды яны собрали людзей, штопъ разсудзили, якъ молодуси жиць, потому што мужикъ ее не хочець брацъ. Людзи сказали такъ: «штопъ ёнъ зробіў ей хату и даў горо́тъ, такъ штопъ ей можно было прокормицца зъ етымъ дзѣцёнкомъ, што ена прижила зъ медвѣдземъ». Такъ ей и присудзили. Согласіўся на ето мужикъ, согласилася и иго жонка. Построили ей хату и дали горо́тъ, и ина жила съ естымъ дзѣцёнкомъ такъ годы два. Дзѣцёнокъ еты выйдзе, бывало, на вулицу гуляць зъ дзѣцьми — дзѣци якъ придуць къ яму, дыкъ ёнъ котораго пихнець рукою, дыкъ той отвалицца и ударицца крѣпко объ землю. Бабы стали къ ей приходзиць и казаць, штопъ яна ни пущала яго гуляць къ ихнимъ дзѣцямъ, «а то ёнъ намъ», кажуць, «позабьецъ дзѣцей». Одна баба кажець, што мойму дзѣцёнку уже пяць годоў, а твойму ище два, и ёнъ яго забиваиць, якъ выйдзець на вулицу.

Тогды еты малецъ и кажець своей матцы: «Што я буду у цебе, мама, жиць? пойду куды наймуся служиць». Тогды маци кажець: «Куды ты пойдзешь е́таки малы?» А ёнъ кажець: «Нічо́го, хоць хлѣба кусокъ сабѣ зароблю». И пошоў.

По дорози идучи, стрѣў попа. Попъ кажець:

«Куды ты, мальчикъ, идзешь?»

— Иду, бацюшка, кабы дзѣ наняцца.

«Наймися у мене», кажець попъ.

— «Наймуся», кажець мальчикъ.

«А чимъ же цебе зовуць», кажець попъ.

— «Мишамъ», кажець мальчикъ.

«Ну, садзися!» кажець попъ, «поѣдзимъ». Мальчикъ сѣў и яны поѣхали. Мальчикъ дужо быў цяшки, што ашъ конь стаў потъ пѣной. Попъ спрашиваець: «Чаго гето нашъ конь потъ пѣной?» Мальчикъ кажець: «Гето што мы дужо шипко ѣдзимъ». А яны и ѣхали цихо. Попъ моўчиць, думаиць, што ето праўда, а того не вѣдаиць, што мальчикъ еты быў дужо цяжекъ. Привьезъ попъ ў дворъ яго, дали яму ѣсьць. Тогды стаў казаць попъ:

«Скольки-шь табѣ даць за готъ?»

— «Ничо́го не хочу отъ васъ, бацюшка», кажець мальчикъ, «только якъ отслужу готъ, дамъ ў хрибитъ (спину) расъ табѣ, бацюшка, и матушцы расъ».

Попъ и согласіўся, думае, што тамъ ето, коли дась по разу ў хрибитъ? а того не вѣдаў, што якъ дасьць по разу ў хрибитъ, той забьець; ёнъ быў осилокъ [1]), а попъ думаў, што ето просты мальчикъ.

Попъ даець яму топоръ и кажець: «Идзи, Миша, дровы сѣчь». А ёнъ кажець: «На што мнѣ бацюшка, топоръ? я и такъ насѣку». Попъ думаець: Якъ же ёнъ будзиць сѣчь, етки малы? Тогды Миша пошоў на вулицу къ дровамъ и возьмиць полѣно тоўстое; якъ подымиць яго, да объ землю, дыкъ яно и поломаитца на нѣскольки штукъ. Попъ глядзиць ў вокно и кажиць матушцы: «Во наняли мы сабѣ якого работника, што безъ топора дровы сѣче́ць». Ето было зимою. Дожидали яны лѣта. Посылаюць яны Мишу орацъ ў поле; дали яму соху и коня и показали, куды ѣхаць ораць. Миша запрогъ коня и начаў ораць. Орець Миша, и конь нисколько не утоміўся, потому што Миша самъ большъ пьеръ соху за коня. Принесъ попъ Мишу обѣдаць и кажець: «До [2]) уже Миша ораць! отпрегай, ходзи обѣдаць». Миша отпрогъ коня и пусціў ды якъ хлопнець ладонею по

---

[1]) Силачъ. Слов. Носовича.
[2]) Сокращеніе отъ: до́сыць (досыта)—довольно. *Ш.*

крыжу[1]), — конь и покаціўся на землю. Попъ кажиць: «Што ето конь поваліўся?» А Миша кажиць: «Ето ёнъ качацца захоцѣў».

Миша сѣў обѣдаць. Пообѣдаў и кажиць: «Берит-ка, бацюшка, соху, будземъ ораць». Попъ ўзяў соху, а Миша стаў ў хомутъ, и стали ораць. Орали покуля сонце зайшло. Попъ кажець: «Поѣдзимъ ужо ў дворъ, Миша».

Пріѣхали ў дворъ, повечерали, легли спаць. Бацюшка и хвалицца матушцы, што Миша дужо много ўзораў, большей дзесяцины за дзень, и кажиць попъ матушцы, што якъ задаў Миша коню по крыжи, такъ ашъ конь упаў на землю. Матушка и думаиць, потомъ кажиць попу: «Коли конь поваліўся отъ яго удара, то намъ якъ дасьць ў хрибитъ по разу, дыкъ и забьéць насъ. Во што мы яму здзѣлаимъ: ў нашъ овесъ ходзюць мядзвѣдзи, дыкъ мы яго пошлемъ ноччи и скажемъ: «Идзи, Миша, и выгонь короў изъ оўса, а кылѝ уловишь, дыкъ приведзи ў дворъ одну корову». Попъ такъ и здѣлаў: ноччи ўзбудзіў Мишу и кажиць яму: «Идзи, Миша, выгонь короў изъ оўса, а кылѝ уловишь, то приведзи ў дворъ одну».

Миша ўстаў, ўзяў вероўку и пошоў короў изъ оўса выгоняць. Пришоў къ оўсу, полядзиць — ашъ ў оўсѣ мядзвѣдзи. Ёнъ якъ закричаў: «Куды ты!» — мядзвѣдзи стали уцикаць, а одного ёнъ уловіў, да вероўкой зачапіў и ведзéць къ попу. Привьёў и кажиць: «Оччинице, бацюшка!» Попъ не оччиняець — боицца. Тогды ёнъ якъ стукнуў ногою ў вороты, — вороты оччинилися и якъ стаў цягнуць ў дворъ, а мядзвѣдзь якъ упьерся лапами ў шулы[2]), ашъ шулы вывернулися и заборъ зарыўся, а у бацюшки зъ матушкой ашъ гниды подохли. Яны думали, што ёнъ зъ мядзвѣдземъ увесь дворъ зарыецъ. А Миша кажиць: «Бацюшка! дзѣ-шъ мнѣ корову поставиць?» — «Ў пуню пусьци». Миша привязаў короў (мядзвѣдзя) и пришоў ў комнату и кажиць: «Матушка: ци доилишъ вы корову? — Идзице доиць!»

---

[1]) Крыжъ — крестецъ у животныхъ. Слов. Носовича.

[2]) Шула — столбъ съ пазами въ строеніи или въ огородѣ. Слов. Носовича.

— «А нехай такъ будзець», кажець матушка.

Бацюшка зъ матушкой надумалися и кажуць: «Идзи ў мельницу ў ноччи, тамъ ёсь у дзесяцциника и сыщи гроши, сто рублеў, а не отдасьць ёнъ грошей, дыкъ ты приведзи яго самого къ намъ». А ў етой мельницы днемъ мололи людзи, а ноччи — черци. Миша пошоў у самую поўночь и кажиць: «Оччинипи!» Черци не оччиняюць. Тогды Миша якъ дась ногою ў дзвери — дзвери отворилися, ёнъ войшоў, а черци стали разбѣгацца. Ёнъ одного ухваціў и кажиць: «Ето ты дзесяцинникъ етой мельницы? Давай гроши! бацюшка казаў!» Чортъ моўчиць. Тогды Миша поволокъ чорта къ бацюшку. Привьёўши, Миша кажиць:

«Я привьёў дзесяцинника, дзѣ яго дзѣць?».

— Скажи нихай идзець ў пуню, покуль я ўстану.

Миша повьёў чорта ў пуню и привязаў къ мядзвѣдзю, а самъ лёгъ спаць. Бацюшка на заўтра ўстаў, поледзѣў ў пуню — ашъ тамъ мядзвѣдзь и чортъ привязаны за стоўпъ. Бацюшка видзиць, што ничого не зробишь зъ Ми́шамъ, стаў совѣтываться зъ матушкой, штопъ зъ имъ зробиць, а готъ уже кончаецца. Матушка говóриць: «Вотъ што мы зъ имъ зробимъ: напишемъ яму бумагу, дадзимъ коня и целѣгу и скажемъ яму: ѣдзь, Миша, къ государу и получишь ты тамъ наше жалованьне восемъсотъ рублей, и тогды, покуль ёнъ пріѣдзець, мы выѣдземъ ў другое мѣсто и ёнъ насъ не найдзець тутъ, якъ пріѣдзець назатъ, — едакъ мы и спасемся, може, отъ удара ў хрибитъ».

Попъ призывае Мишу и говориць такъ: «На табѣ бумагу, бери коня и целѣгу и ѣдзь къ государу; тамъ ты получишь намъ жалованьне восемсотъ».

А Миша ни браў ни коня, ни хорошей целѣги, а ўзяў старыя колёсы, што навозъ возили, запрохъ мядзвѣдзя ў корень, чорта на присьцяжку и покаціў къ цару. Ѣдзець ёнъ прамо потъ крыльцо государа. Часовые доложили государу, што «пріѣхаў малецъ на мядзвѣдзю и чорту и хочецъ ици прамо къ вамъ». Царъ сказаў: «Спросице у яго, чаго ёнъ пріѣхаў?». А ёнъ говóриць: «У мене бумага отъ попа, штопъ я получіў жалованьня

восемсотъ». Часовые ўзяли бумагу и понесли государу. Государъ прочитаў бумагу, отсчитаў восемсотъ, даў часовому и говорицъ: «Отдай яму и скажи, штопъ ёнъ скорѣй ѣхаў».

Миша получіўши гроши, вернуўся назатъ. Пріѣхаўши къ попу, ёнъ ўзяў мядзвѣдзя и чорта сховаў за осѣцъ, а самъ пришоў ў дворъ и видзицъ, што попъ собраўся выѣзжацъ: сложіў ўсё на возы свое ужо и пошоў прощацца зъ родными. А Миша ўзяў на возу одзинъ мѣшокъ, ў которумъ были сухари, — сухари ёнъ нѣкуды вытрасъ, а самъ ўлѣзъ ў тэй мѣшо́къ и лежицъ. Кони были запражены. Бацюшка зъ матушкой пришли, сѣли на возы; матушка сѣла на тэй мяшо́къ, ў которумъ быў Миша—и поѣхали. На дорози Миша стаў *трещацъ*. Матушка подумала, што у яе ломаецца восъ; ена стала казацъ бацюшкѣ: «Бацюшка! у мене нѣшто трещицъ; ци не восъ хоче зломацца?» Попъ пришоў и кажецъ: «Што ты выдумала?» А Миша якъ зашевеліўся ў мяшку́, дзѣ матушка сядзѣла, такъ матушка соскочила зъ колёсъ. Яны развезали мяшокъ, полядзѣли — ашъ тамъ Миша. «Ци ты тутъ?» кажецъ попъ.

— «А кому-шь я тамъ буду служицъ?» кажецъ Миша. А попъ смоўчаў. Матушка тогды сѣла зъ бацюшкомъ и поѣхала наперотъ, а Миша за ими. На дорози попъ стаў говорицъ матушцы: «Мы останимся нучува́цъ ля етого во́зера и положимъ Мишу посеротъ себе. Якъ ёнъ заснецъ, я табѣ подамъ руку подъ Мишу, а ты мнѣ свою и ўкинемъ яго въ возеро» Миша ето ўсё чуў, ўслѣтъ ѣдучи. Пріѣхали яны къ возеру, отпрагли коней, сѣли, повечерали и легли спацъ, а Мишу положили посеротъ.

Матущка зъ бацюшкомъ якъ легли, такъ и заснули, а Миша не спаў. Ёнъ перейшоў на край, а бацюшку на посеродокъ положіў къ матушцы, а самъ лежицъ цихо, яны-шь спяцъ. Проснулась матушка и подаецъ потъ бацюшку руку Мишу. Миша ўзяў матушку за руку и ўкинули бацюшку ў возеро. Тогды Миша и кажецъ: «Во якъ яму, матушка! было не ѣхацъ къ возеру нучу-

вацъ». Матушка и говорицъ: «Ци ето ты, Миша?» — «Я, матушка».

Яна сѣла зъ Мишамъ и поѣхала обратно туда, дзѣ были ўперотъ...

Слаўный быў Миша!

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Ѳ. Николаевичемъ 1).

20.

СИРОТА ИВАНЪ, ДѢВИЦА ЧАРОВНИЦА И ПОПЪ.

Минской губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ сынъ Иванъ. Дзѣдъ и баба ў скоросьци помёрли, одзинъ тольки Иванъ застаўсе бѣдною сироци́ною: нѣчого было яму навыдь и ѣсьци.

Пошоў Иванька ў свѣтъ: куды вочы глядзяць. Глядзь, ажъ насустрѣчу яму идзець дужа красивая дзѣўка и пыта́ицца яго: «Куды ты идзешь, Иванушка-сирота? Пойдземъ на твою бацкоўщыну, будзимъ съ тобою жыць да пожывацъ». Такъ яны и зробили. Жыли иный дзень, другый.

Увѣдаў панъ, што у Ивана красивая дужа жубнка. Посылая ёнъ къ Ивану свойго па́ропка: «Идзи», гово́ра панъ, къ Ивану и скажы, штопъ ёнъ прышоў ко мнѣ». Прышоў Иванъ икъ пану. Панъ дый гово́ра яму:

«Што-жъ ты, Иванъ, забога́циў? ня хочышъ и ко мнѣ прыйици?»

— Ни можно было́, пане, неколи было́.

Панъ задумаўшы Ивана стра́цицъ [2]), посылая яго на границу ў лѣсъ ля охвоты на дзикаго вола́; жубнку яго ўзяць думаў сибѣ, а свою паню задавиць.

Прышоў Иванъ домоў отъ пана дый пла́ча. А жубнка пы-

---

1) Всѣ записи учителей народныхъ училищъ Могилевской губерніи доставлены г. директоромъ этихъ училищъ, А. Н. Поповымъ, отчасти однимъ изъ его помощниковъ-инспекторомъ А. С. Небочинымъ.

[2]) Извести.

таицца: «Чаго ты, Иванюшъ, плачишъ?» А ёнъ кáжа: «Посылая мине панъ на границу на дзикого волá. Я вѣдаю, што мнѣ будзя тамъ ниминучая сьмерць».

— Ни плачь, мой дорогой Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ. Куды будзя клубочыкъ кацицца, туды и ты идзи!»

Иванъ и пошоў. Кáцицца клубочыкъ, а Иванъ идзе ўслѣдъ за имъ. Прыкаціўсе клубочыкъ на границу къ мядзвѣдзю. Подыйшоў Иванъ къ мядзвѣдзю и вскинаў на его муздэчку. Мядзвѣдзь ўстаў и пойшоў, а Иванъ за имъ ўсьлѣдъ. Прыйшоў Иванъ и къ пану и пытаецца:

«Дзѣ мнѣ подзѣць вола?»

Панъ приказаў ўпусьцицъ икъ коровамъ. Ўпусьциў Иванъ вола икъ коровамъ ў хлѣў и пойшоў домоў.

На заўтра панъ ўстаў рано и пойшоў ў хлѣвъ — ажны ўсѣ коровы ляжаць ниживыя; одзинъ мядзвѣдзь стоицъ. Якъ тольки панъ очыніў вороты, — мядзвѣдзь и уцёкъ празъ вороты ў лѣсъ. На другый дзень изноў панъ посылая паропка къ Ивану: «Идзи, скажы, штобъ ёнъ сайчáсъ прыйшоў ко мнѣ». Прышоў паропокъ и сказў Ивану отправицца къ пану.

«Што ты, Иванъ, забогáциў—ня хочышъ ко мнѣ прыйци?

— А што-жъ, панъ? ўсё нéколи ды нéколи.

«Идзи ты, Иване», кажецъ панъ, «икъ гусьлямъ и скажы, штобъ яны дали гусьлю».

Прыходзя Иванъ домоў и плáча; а жуóнка пытаецца:

«Чаго ты, Иванъ, такъ изьбѣдзіўсе?»

— А вотъ посылая мине панъ икъ гусьлямъ по гусьлю.

«Ни плачь, Иванюшъ! На табѣ клубочыкъ; куды ёнъ будзя кацицца, туды и ты идзи за имъ.

Кáцицца клубочыкъ, а Иванъ идзе ўслѣдъ; прыкаціўсе клубочыкъ икъ гусьлямъ и стаў. Подыходзя Иванъ икъ гусьлямъ и прося отдаць яму одну гусьлю.

«За што мы табѣ отдадзимъ гусьлю?» говóруць тыя-другыя гусьли. И стали яны бицца. Билися, билися, а потымъ Иванъ просицца отдыхнуць. Сѣў Иванъ, а пóтымъ достаў платочыкъ

и стаў имъ уциракцца. А гусьли увознали етый платочыкъ и пытаюцца у Ивана:

«Дзѣ ты гетый платочыкъ ўзяў? Ге́то на́шай сястры платочыкъ».

А Иванъ отвѣчая, што яму жубнка дала.

«А-а! гэта твоя жубнка ёсь наша сястра. Ну, такъ циперъ дадзимъ табѣ гусьлю».

Идзе Иванъ домоў, ажно сустрѣчу яму якій ся-то панъ.

«Здрасьцьви, Иванъ бяздомный! Отдай мнѣ гетую гусьлю, а за яе я табѣ дамъ кіёчыкъ. На кого будзишъ сярдзитъ, такъ и скажышъ кіёчку: «эхъ кіёчыкъ: шахни, махни и уби!» Отдаў Иванъ пану гусьлю и пошоў далій. Идзець Иванъ бизъ гусьли, ни ве́селъ. «Ахъ, кіёчыкъ! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю приняси». Кіёчыкъ нашъ шахнуў, махнуў, пана догнаў, забиў и гусьлю прынёсъ.

Идзе Иванъ играя и скача. Ѣдзя другый па́нъ.

«Здрасьцьви, Иванъ бяздомный! отдай мнѣ гетаю гусьлю! на табѣ сякерку. Ты гетой сякеркой што захочышъ, то́я и зробишъ». Отдаў Иванъ пану гусьлю, ўзяўшы у яго сякерку и пойшоў ни веселъ. Потымъ гово́ра свойму кіёчку: «Гэхъ кіёчыкъ мой! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю возьми!» Кіёчыкъ такъ и зробиў. Пойшоў Иванъ домоў и прынёсъ пану гусьлю.

«И свою паню задавили и Ивана не страцили», гово́ра панъ свойму паропку.

На другый дзень посылая панъ паропка по Ивана. Прыходзя паропокъ къ Ивану и кажа: «Идзи, Иванъ, икъ пану!» — «Нечаго робиць, трэба ици», подумаў себѣ Иванъ.

Прыходзя Иванъ къ пану и пытаицца, што панъ кажа яму робиць?

«Идзи, Иванъ», кажа панъ, «на той сьвѣтъ и попытайся на тымъ сьвѣця у бацьки, дзѣ ёнъ грошы сховаў?

Прыходзя Иванъ домоу и плача, а жубнка пытаицца: «Чаго ты, Иванъ, плачышъ?»

— А вотъ посылая мине панъ на тэй сьвѣтъ.

«Ничогó, ни лякайсь, Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ, идзи съ паропкомъ: куды клубочыкъ будзя кацúцца, туды и ты идзи».

Иванъ ўзяў клубочыкъ и пошоў съ паропкомъ. Кóцицца клубочыкъ, а Иванъ съ паропкомъ ўсьлѣдъ идуць.

Идуць, идуць, — ажны одзинъ чаловѣкъ плотъ потпирая. Зайдзя со одного боку, тыкъ ёнъ валицца на други, и николи ни потперъ.

«Эй, чаловѣча!» закрычаў яму Иванъ, «я потопру съ энтаго боку, а ты съ другóга и будзя стояць».

— «Идзи, куды идзóшь, — табѣ твое будзя», говóра чаловѣкъ.

Идуць яны дальшъ, — ажны птушка съ птушкой бьюцца. Паропокъ и кажа на одну птушку:

«Я-бъ оттуль цяпнуў, оттуль махнуў — и забіў бы яе».

— «Идзи, куды идзóшь, — твое табѣ будзя».

Идуць яны дали — ажны молодзúца по молоцэ плавая и николя на берахъ ни вы́плывя. Паропокъ ўдрухъ отзываицца до яе:

«Эй, баба! я-бъ оттýль шахнуў, оттýль махнуў!»

А тая молодзица кажа въ отвѣтъ пáропку:

— «Идзи, куды идзешъ, твоé табѣ будзя».

Пойшли Иванъ съ паропкомъ на той свѣтъ. Бачуць: ажны на Ивановымъ бацьку смолу возюць.

«Ходзи, тата, съ тобою трошки погомонимъ!» говóра Иванъ икъ бацьку.

— «Ай, сынокъ, нéколи!»

«А вотъ у мине гулящый чалавѣкъ ё».

Ўзяли яны паропка и запрагли смолу возиць. А Иванъ съ бацькомъ сѣли поговоры́ць. Бацька и кáжа: «Одна скрыня грошэй подъ ясьлями, а другая — дзѣ хомуты вѣшаюць».

Посьля гэтого Иванъ съ паропкомъ пошли домоў на свой бѣлый сьвѣтъ. Глядзь — ажны молодзица, тая самая, на молоцэ плавая и обзываицца къ имъ: «Вотъ я на тымъ сьвѣця была вѣдзмою и отбирала у коровъ молоко — дыкъ мнѣ на гэтымъ сьвѣци молока — скольки хочышъ».

Идуць дый идуць Иванъ съ паропкомъ, бачуць — ажъ тыя самыя птушки бьюцца. Одна птушка кажа: «Вотъ я была на тымъ сьвѣця чароўницаю, и йна была чароўница; я іе было счаровала, и йна мине счаровала. Вотъ мы на гэтымъ сьвѣця бьёмся и ни якъ ни собьёмъ одна другую».

Идуць нашы товарышы далій — глядзяць: ажны той самый чалавѣкъ потпирая плотъ и кажа имъ: «Вотъ мине на тымъ сьвѣця было не добро жыць, дыкъ я просиў Бога, штобъ померци, ды штобъ на тымъ сьвѣця хоць плотъ потпирацъ. Померъ я и на гэтомъ сьвѣця потпираю плотъ».

Иванъ нашъ и съ паропкомъ прышли на гэтый бѣлый сьвѣтъ и отправились просто[1]) къ пану. «Вотъ, пане», говора Иванъ, «одна скрыня грошый подъ ясьлями, а другая — дзѣ хомуты висяць», и потомъ пойшоў Иванъ домоў.

Панъ пытаицца у паропка, якъ бы Ивана страцицъ?

«Я ни вѣдаю, якъ вы яго страциця», отвѣчая паропокъ.

— «Идзи-ка ты мой вѣрный слуга», кажа панъ, «позагадуй, кабъ зъ кажной хаты по тры гарцы смолы набрали».

Прынясьли ўсѣ по тры гарцы смолы. Панъ прыказаў паропку, кабъ ёнъ наклаў ў коцёлъ и растопў іе, штобъ ажъ закипѣла, а потымъ послаў за Иваномъ.

Якъ тольки явіўся Иванъ икъ пану, попъ оддае строги прыказъ лѣсьци яму ў смолу, закипѣўшую ў котлѣ.

Стаў Иванъ просицца у пана, штобъ позволў яму сходзицъ домоў. Прыходзицъ Иванъ къ жонцы и плача горками слизами.

«Чаго ты, Иванъ, плачышъ?» пытаицца жуўнка.

— «Вотъ панъ кажа лѣсьци мнѣ ў горачаю смолу», отвичая Иванъ.

«Ну, што-жъ, Иванъ? пойдемъ съ тобою разомъ».

Якъ прыйшли Иванъ и съ жуўнкою, такъ и ўскочыли обоя ў смолу и стали золотомъ. Стало пану завидно: ўскочивъ ёнъ ў

[1]) Прямо.

коцёлъ и скипѣў ў смолѣ. Вотъ тогды Иванъ вылисъ изъ смолы съ жуо̑нкою, сховали пана подъ плотомъ, а сякерцы сказали построиць дуо̑мъ. Сякерка построила за сутки дуо̑мъ. Тогды Иванъ ўзяў тыя дзвѣ скрыни грошый и жывуць сибѣ и циперъ съ жуо̑нкою ды пожываюць ды и добра нажываюць.

Зап. учитель Колбчанскаго народн. училища Н. Г. Яцко отъ крестьянки.

21.

О ПИЛИПѢ-СЫНКѢ (ПРОКАЗЫ СЪ ВѢДЬМОЙ).

Той же губ., Новогрудскаго уѣзда, Еремической волости, м. Еремичи.

Быў сабѣ у одной жонки Пилипка сынокъ, быў ёнъ сабѣ быў, покуля маци не послала яго ловиць рыбу. Якъ пошоў ёнъ, дакъ ловіў дзень и ночь. Маци прынясе яму каши зъ масломъ, дакъ ёнъ зъѣсьць ды зноў ло́виць. Якъ почула гэто вѣдзьма, дакъ и пошла на раку́ да и начала яго кликаць: «Пилипка сынокъ, золотый чоўнокъ! вязи рыбку на беражо́къ, я табѣ кашки зъ масломъ прынясла». Якъ подъѣхаў ёнъ, дакъ яна за его ды ў мяшокъ, ды ка́жа: «Агашь! цяперь жа-шъ ты ня будзишъ рыбки ловиць».—Узяўши вѣдзьма Пилипку на плечи, несе, несе; доўго несла, покуль уморылась, якъ уморылась дакъ сѣла отдыхаць, а Пилипка тымъ часомъ ножикомъ прорѣзаў ў мяху́ дзирку, вылязъ зъ мяха, а каменьня наклаў ды пошоў самъ зноў ловиць рыбку, а вѣдзьма—за каменьня, ды понесла. Прынесла яна тое каменьня до хаты ды кажа на свою наймичку: «Глядзи жъ ты, мнѣ яго спячи». Якъ высыпала — дыкъ каменне. Яна такъ засердовала, ды зноў пошла ко Пилипку. Пришоўши къ рацэ, яна начала кликаць яго, якъ на першъ, а Пилипка вжо познаў яе голосъ, ды отказывая: «Ты ни моя маци, ты вѣдзьма», а яна кажа: «Нябось, твоя». Таки Пилипка яе не послухаў. По́тымъ яна пришла други разъ, да якъ начала кликаць тонкимъ голосомъ, якъ начала, дыкъ яна за яго ды ў мяшо́къ; да вжо якъ несла дыкъ не отдыхала, а просто понясла до хаты, ды кажа на наймичку:

«Глядзи, капъ ты мнѣ яго назавтраё спякла», а сама ўзяла ды зноў пошла. А наймичка кажа на Пилипку: «Ну, ложися на лопатку ды лѣзь ў печь. «Дыкъ ёнъ лёгъ, ды голову спусціў, дыкъ яна ка́жа: «Ня гэдакъ!» дыкъ ёнъ руку спусціў, по́тымъ ногу, а по́тымъ Аленка — гэдакъ называлася тая наймичка — легла на лопату сама да выпросцилась, а Пилипка за лопату ды ў печь, а самъ ўзяў вышоў зъ хаты, ўлѣзъ на яваръ высокій ды сѣў. Якъ пришла вѣдзьма, дыкъ начала кликаць Алёнку, кабъ яна одчинила. Ажно-жъ кликала, кликала, дыкъ тая не одчиняя. Тогды яна сама выбила дзвери, зъѣла Алёнку, а по́тымъ вышла на дворъ ды спява́я: «Покачуся, повалюся, Пилипковаго мяса наѣўшися, крови напіўшися». А Пилипка, сидючи на яворы, одказывая ей: «Покацися, повалися, Алёнчикаго мяса наѣўшися, крови напіўшися», Якъ зирнула яна на яворъ, якъ убачила Пилипку, — дыкъ заразъ пошла къ ковалёмъ ды кажа: «Ковале, поковале, робеце мнѣ топорэ, бо я ваши дзѣци поѣмъ». Яны ей наробили, а яна ўзяўши гэтые топорэ, пошла подъ яворъ и начала сѣчь яго, а Пилипка ка́жа: «Ни ў яворъ, да ў камень!» Вѣдзьма же: «Не ў камень, да ў яворъ!» А по́тымъ бачиць, што за́расъ яворъ сяче вѣдзьма, дыкъ ни вѣдая, што робиць. Лецяць гуси коле явора. Пилипко гэто зарадоваўсё ды каже: «Гуси, лебедзи, скиныце мнѣ по перцу, я зъ вами полячу́, — тамъ мой бацько, тамъ моя маци, я васъ погощу». Якъ скинули яны, дыкъ ёнъ, вобраў ўсё по колѣни. Лецѣли другіе, дыкъ ёнъ и къ гэтымъ, по́тымъ къ трецимъ, чецьвертымъ, ўсё просиць, кабъ яны скинули ему по перцу. Якъ скинули ўсѣ чатыры ча́роды́[1]) по перцу, дыкъ ёнъ вобраўсё ўсей зъ ногъ до головы ды поляцѣў зъ гусьми. Якъ приляцѣў до маци, дыкъ яму дали ўсяго ѣсьци, пиць, а гусямъ оўса. А я тамъ быў, мёдъ піў, по бородзѣ цекло, а ў ро́цѣ не было́.

Зап. учен. Несвижской учительской семинаріи Семеномъ Масловскимъ.

---

[1]) Просто — прямо.

22.

ВѢДЬМА.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ да баба, и быў у ихъ сынъ. Дзѣдъ ожаніў сына и взяў сабѣ нядобраю дужа нявѣстку. Молодая жана́ ня любила мужыка и зьдзѣлала яго собакой. Тэй собака, доўго ни думаючы, побѣгъ ў свѣтъ. Бѣжыць сабѣ дорожкою и бачэ: пастухъ пасе́ короў; подыходзиць ёнъ икъ пастуху. Даў пастухъ собаку хлѣба и сказаў: «Куси!» Тэй собака стаў брэха́ць на короў. За гэто пастухъ начаў добрэ кормиць собаку: што дадуць пастуху ў по́ля, то ёнъ самъ ни ѣсь, а ўсе собачку оддась.

Пасціў ў одзинъ разъ пастухъ короў нидалёко отъ дороги; ѣхаў тудой панъ, убачіў гэтого собачку и прося пастуха, штобъ яе яму продаў. «Коли даси двацацць рублей, дыкъ оддамъ, а не то — не во́зьмешъ», говóра пастухъ. Панъ оддаў двацацць рублей, ўзяў собаку съ собой, накорміў и прывьезъ домóў. Собака лёхъ на дзи́рцы ў ворацяхъ пилновацць панськаго задвора. Бача ёнъ: ажъ идзе воўколака[1]). Ўсхваціў собака и задавіў воўкола́ку. Тогды панъ стаў кормиць собаку ище луччэй. Соскучыўсе ёнъ бѣдный, захоцѣлось зьбѣгаць домоў на дзѣды́. Тольки собачка ўбѣхъ ў хату, жуо́нка пекла блинцы, ударыла яго чапе́льникомъ, и собака зьдзѣлаўсе веробьемъ. Поляцѣў веробейка ў гумно и попаўсе ў пастку. Ў пастцѣ ўзяли яго сходзѣци и прынесьли домоў. Веробей уцёкъ ў каменикъ[2]) и сховаўсе тамъ. Прышоў зъ лѣсу дзѣдъ и сказаў внукамъ пошукаць веробья́. «Хорошый гэто веробей!» говóра дзѣдъ. «Веробей гэтый задавіў вашаго бацьку. Коли будзишъ годова́ць моихъ ўну́коў, такъ я ни буду биць цебе, а коли ни будзишъ, то сайчасъ зроблю табѣ конпы», отзываицца дзѣдъ до веробья.

---

[1]) Оборотень въ волка. Слов. Носовича.
[2]) У Носовича: каменикъ—*очажокъ*.

— «Дзѣцей годовацъ-то я ни буду, а луччэй жанюсь на твоёй доццэ́», говóра веробей.

Дзѣдъ согласіўсе и ожаніў сына веробья съ своею дочкóю. Захоцѣў веробей жъ жуонкою къ матцѣ ў госьци. Стаў ёнъ жъ жуонкою просиць своей матки, штопъ пусьцили на ночь. «Нейдзѣ у мине ночовацъ; у мине циперъ весельля», говóра матка свойму сыну веробью. Пóтымъ ўсё-таки дозволила старушка легци веробью ў хаця подъ лаўкою, а жуонка яго положыла ў коморца. Но ў гэтой же хаця была и першая жуонка веробья, ина-то ўзяла и зьдзѣлала нашаго веробья мурашкою. Сама пойшла ў коморку и стала разказувацъ новой жуонца веробья, якъ йна ожанилась съ однымъ мужыкомъ, ни любила яго и зьдзѣлала собакомъ». Прыйшоў ко мнѣ собака и я зьдзѣлала йго веробьёмъ; нѣйдзя ужо пропаў циперъ». А мурашка цихонько подпоўзла икъ дзьверамъ и ўсё подслухала. Новая жуонка веробья, а циперашняй мурашки, замѣцила мурашку и кинула соломинку на іé кáракъ[1]). Изъ тэй соломинки стали волы и соха, а мурашка обернулася ў чаловѣка. На заўтра ёнъ объявіўсе старуси, што ёнъ яé сынъ, а йнá йго мацъ и за гэтымъ указаў на свою новаю жуонку, а першую йго жуонку мацъ ўзьненавидзила и прогнала изъ дому за іé чáры. Матка зъ сыномъ и зъ молодою доброю нявѣсткою жывуцъ да пожываюцъ да добра нажываюцъ.

Зап. со словъ крестьянки учителемъ Колбчанскаго народнаго училища Н. Гр. Яцко.

23.

ЗНАЙДЗЁНЪ.

Той же губ., уѣзда и волости, въ с. Колбчѣ.

Жыў быў дзѣдъ и бáба, была у ихъ кобыла. Стáла баба ў цяжку (забеременѣла) и кобыла жаруобна. Нá-табѣ! Прышлó дзѣду гóра: баба обрадзилася и кобыла ожарабилася. Дыкъ той дзѣдъ думае сабѣ: «што мнѣ робиць?» А баба говóра яму: «Я сына споўю, а ты жаробóчка запрытáй ды вядзи, прывяжы къ ёлацца». Дзѣдъ поўеў и прывязаў икъ ёлацца жаробкá; той жа-

[1]) Каркъ, каракъ—затылскъ, зашеекъ.

робочыкъ стаў ржаць; почуў ета панъ и сказаў свойму слузѣ: «Ѣдзь туды и поглядзи́, хто тамъ таки и прывядзи яго сюды». Поѣхала та́я слуга́ и убачыў тамъ хло́пчыка и жарабо́чка; слуга ўзяў хлопчыка на возъ, а жаробчыка прывязаў икъ колёсамъ и прывьёзъ ихъ къ пану. Такъ той панъ пытаецца у слугъ: «Якъ же мы будземъ звацъ хлопчыка?» А слуги говорацъ пану: «Няхай бу́дзя ёнъ звацца «Знайдзёнъ». Знайдзёнъ выросъ и поѣхаў на жаробку́ ў свѣтъ. По дорози ѣдучы, ёнъ знайшоў такоя пяро́, якъ зо́лота-блиску́чае. Такъ той конь гово́ра: «Знайдзёнъ, ня рушъ пяра́, бо бу́дзя табѣ бяда́!» Якъ прыѣхаў Знайдзёнъ домоў икъ пану, да ўнёсъ пяро ў покой, такъ яно и засвяцщи́ло. Панъ позави́дуваў Знайдзёну и гово́ра яму найци птаха зъ такими зья́ющими перъями. Знайдзёнъ прышоў икъ коню и пытаецца: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» Дыкъ той конь отвѣчае: «А што, Знайдзёнъ, я табѣ казаў — ня рушъ пяра, а то будзя табѣ бяда, такъ и ё. Ну, што-жь робиць, гово́рыць конь, скажы пану́омъ, штобъ дали табѣ тры хунты шо́ўку». Знайдзёнъ ўзяў тры хунты шоўку и поѣхаў на коню ў лѣсъ; обмо́таў тамъ шоўкамъ ўсю хвою. Прыляцѣла ду́жа хорошая пташка, сѣла на хво́и и ўплуталася ў шоўковуя нитки; Знайдзёнъ ўзяў птушку и прыѣхаў домоў. «Могъ ты зловиць етаго птаха», гово́ра панъ, «ѣдзь жа ты и прывязи мнѣ тры воды: го́ющую[1]), жывущую и мяртвую». Такъ той Знайдзёнъ изноў икъ коню: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» — «Ну, што-жъ робиць, — заўтра поѣдзямъ». Заѣхали яны ў няоглядныя поля. Конь тогды гово́ра Знайдзёну: «Заби мене!» — А якъ же я тогды поѣду домоў?» — «Тогды ты поле́ишъ мене́ жывущаю водою и я отжыву́». Знайдзёнъ забіў коня и ўлѣзъ ў сяредзи́ну (въ трупъ). Ляци́ць ста́до кру́къ [2]). «Ахъ, яко́е свѣжае мясо», но старый крукъ гово́ра: «Ня ѣсьця, гета наша зрада!» Ляци́ць друго́я стадо. Ў гетумъ стадзи тоже старшый крукъ ня позволіў подъѣсьци

[1]) Отъ глаг. *гоицъ*—способствовать къ затягиванію, къ заживленію. Слов. Носовича.

[2]) *Крукъ*—воронъ. Тамъ же.

коньскаго мяса. Ляцицъ трейцяе стада крукоў, гетые дўжа позавидували, што хорошае, свѣжае мясо, сѣли и стали кля́ваць. Знайдзёнъ тогды ухваціў одно кручаня́. Ўсѣ стали просиць, штобъ ёнъ отпусьціў. «Прынясица мнѣ тры воды: гоющаю, мяртваю и жывущаю, тогды́ отпущу», говора Знайдзёнъ. Поляцѣла сама кручыха и прынясла тры воды́. Знайдзёнъ поліў той живущай водой на свойго́ коня, и ёнъ отжыў. Посьля гетаго Знайдзёнъ сѣў на свойго коня и прыѣхаў домоў. Панъ даў яму много грошай и отдаў за яго свою дочку...

Зап. изъ устъ крестьянки тѣмъ же.

24.

ЧУДА-ЮДА.

Той же губ., Рѣчицкаго уѣзда, Якимовичской-Дуричской вол., д. Рудня.

Буў сабѣ мужычокъ бѣдный и було у яго тры сына: два разумныхъ вельмо, а трэйцій дурачокъ, и посѣяў мужычокъ пшаницу; уродзила пшаница золотая. Ѣхаў государъ и спрашувае: «Чыя ето пшаница?» — «Ивана мужычка», говорацъ яму. Откупіў государъ у Ивана ету пшаницу. На лихую годзину уго-дало што-сь [1]) ў егу пшаницу и поядая яе. Государъ постановіў караульныхъ и часовыхъ. Часовуе стояли, а пшаницу ўсе-таки поѣдае што-сь кажынную ночъ. Государъ разослаў кличъ по ўсему государству: коли хто поймае злодзѣя, то той получицъ сто рублей, а коли ня поймая, такъ голову долоў. Иванъ мужычокъ явіўсе къ цару и говорыцъ: «Царъ-государъ! мой старшый сынъ поймаецъ!» Старшій сынъ Ивана пойшоў, цѣлую ночъ не спаў и вора не видаў. Государъ ему сто рублей не даў и голову изьняў. Ўторой сынъ говорыцъ оцщу: «Я, оцецъ, укараулю вора; пойшоў ўторой сынъ Ивана, тожэ самое — цѣлую ночъ не спаў и вора не видаў. Государъ и етому дзенегъ не даў и голову изьняў. Трэйцій сынъ Иванька-дурачокъ говорыцъ свойму

---

[1]) Т. е. повадилось што-то (или хто-то, нѣкто).

оцпу: «Я вора поймаю!» Оцецъ ѐтаго сына ужэ не пускаў, но Иванька-дурачокъ насилно пойшоў. Прыходзиць къ государу и говóрыць: «Ваше ампираторськае величество!» коли дасьцé чатырыста рублей, такъ я укаравулю и поймаю вора». Пойшоў Иванька-дурачокъ каравулиць, натаскаў къ той пшаницы солому, зарыўсе ў солому и лёгъ спаць. Прыйшла Чуда-Юда и думало, што ѐго пшаница ижжатая и узьлѣзло на солому. Иванька-дурачокъ ўсхваціўсе изъ солому и сѣў на Чуду-Юду верхомъ; Чуда-Юда Иваньку якъ повезла, такъ цѣлый свѣтъ обвозила; потомъ Иванька-дурачокъ говорыць Чуду-Юду: «Вези мене къ государу, бо цярáзъ цябе государъ моихъ двохъ братоў потрабіў». Чуда-Юда повезло Иваньку къ государу. Иванька-дурачокъ и говóрыць къ государу такую рѣчъ: «Царъ-бацюшка, вотъ той воръ, што твою пшаницу поѣдаў!» Государъ тогды́ ўзяў и засадзіў Чуду-Юду ў турму́, потомъ разослаў по ўсяму государству газэти, штобъ ўсѣ изьяжджались Чуду-Юду посмотрѣць. У государа бýў небольшой ище насьлѣдникъ; наслѣдникъ ўзяў свой лукъ и пойшоў изьи́мъ гуляць по двору. Ў турмѣ, дзѣ сядзѣло Чуда-Юда, було небольшое вокошко; оцьцёгъ государскій сынъ свой лукъ и пусьціў стрѣлу; стрѣла якъ поляцѣла, такъ и попала акурàтъ ў вокошко турмы. Подходзиць государскій сынъ къ окну и говóриць: «Чуда-Юда, подай мнѣ стрѣлу!» а Чуда отвѣчае яму: «Коли ты выпусьцишъ мене отсюль, такъ я табѣ подамъ стрѣлу». Царевичъ говорыць Чуду-Юду: «Якъ же мнѣ цябе выпусьциць, когда я не знаю якъ?» Чуда-Юда стало вучиць царэвича, якъ ёнъ дóўжанъ выпусьциць яго изъ турмы: «Ты, царевичъ», говóрыць Чуда-Юда, идзи къ своей маминьки и вытащи ключы исъ кармáна, отопры́ мнѣ турму и выпусьци мене, то я табѣ буду ў большой прыгóдзи». Царэвичъ пойшоў, вытащыў ключы исъ мамінькина кармана и выпусьціў Чуду-Юду, а ключы маминьки ў карманъ ўложыў. Чуда-Юда поблагодарыла царэвича и, отхóдзечи, говóрыць яму́: «Коли табѣ будзе, Иванька-царэвичъ, якая прыбѣда, такъ ўспомяни про Чуду-Юду». Ўзяли изьяжджáцца короли и цары посмотрѣць Чуду-Юду, отперли

турму, ажъ-но нѣту Чуды-Юды; государъ тогды пойшоў икъ государыни и говóрыць грозно: «На што ву вупусьцили Чуду-Юду?» Государыня отвѣцила, што яна и знаць не зная, и вѣдаць не вѣдае, хто выпусьціў Чуду-Юду, но государъ ня повѣрыў и велѣў яе кáтаваць. Видзиць Иванъ-царэвичъ, што плохáя рáда, упаў ёнъ на свою матушку и говóрыць: «Катуйце мене, бо я выпусьціў Чуду-Юду, а моя маминька ня виновата!» Тогды государъ даў царэвичу свидзицельство, што ёнъ государській сынъ, даў яму слугу и сослаў ў чужое царство за провинносъ. Царэвичъ и яго слуга идуць по дорози; дзень бýў жаркій, захоцѣлось имъ обоимъ пиць, подыйшли яны къ колодзезю: «Подзяржи́ мене за ноги и я напьюса воды», сказувае царэвичъ свойму слузѣ, а слуга отвѣчае: «Нé, ты мене, царэвичъ, подзяржи ўпéродъ». Царэвичъ ўзяў и ўперодъ подзержаў слугу, а пóтымъ слуга яго, и напилисе воды. Напіўшись воды, царевичъ каже: «Цягни мене, слуга, исъ колодзезя!» Слуга на éто отвѣчае: «Коли ты мнѣ оддаси своé свидзицельство, то вуцяну изъ колодзезя, а нé — такъ утоплю». Царэвичъ побояўсе и оддаў слузѣ свое свидзицельство. Царэвичъ и слуга прышли къ цару другого царства; царъ поглядзѣў ихъ свидзицельства, и настоящаго царэвича царъ земли чужой послаў на конюшню лошадзей доглядаць, а слугу яго ўзяў къ сабѣ ў дворэцъ (у яго було свидзицельство царэвича, а царъ éтаго обману не знаў). У цара була дочъ красавица. Царськая дочъ часто бачыла конюха, разговáрывала зьимъ и вóчымъ полюбила, и стала просиць оцца, штобъ ёнъ наградзіў ягó чынамъ — што ёнъ вóчымъ вумный. Царъ наградзіў конюха инеральскимъ чынамъ и прызьвѣў ў старшые конюхи, а слуга ётаго старшаго конюха, который жыве у цара за царэвича, нá-чаў изводзиць цару, што старшый конюхъ яго разбáлуваўсе и молодшыхъ конюхоў тожэ поразбáлуваў. Царъ, дóўго ни думаючы, ражжалуваў старшаго конюха; царэвни стало вочымъ жалко яго и началá яна просиць свойго отца, штобъ ёнъ ўзяў конюха ў свой дворецъ познаць, што ёнъ за чаловѣкъ. Государъ, вузнавшы, што яго ражжалуванный конюхъ, вочымъ вумный чало-

вѣкъ, изноў яму вороціў инеральскій чынъ и званьне старшаго конюха, а якъ царэўна было ўлюблина ў яго, то у стóли постоянно зьимъ пила и ѣла, а бувшый слуга éтагó старшаго конюха прыслужуваў, но яму стало уже завидно и вотъ што ёнъ вудумаў: «давай я на ихъ сонъ крѣпкій наведу сонными порошками!» И такъ и зьдѣлаў. Царевна зъ конюхомъ поснули за столомъ. Тогды прыслужникъ ихъ ўзяў царэўну, положыў ў покояхъ дали, а на яе мѣсто заснуўшаго конюха и прызваў государа посмотрѣць. Государъ будзіў-будзіў ихъ, но ніякъ ни разбудзіў. Посьля́ прыказаў зробиць бочку зъ залѣзными обручами, ўсадзиць сонныхъ ў бочку и пусьциць на море. Царэвичъ и яго любезная проснулись; цяперь тольки царевичъ ўспомніў про Чуду-Юду. Чуда-Юда явилось, вынесло бочку на берэгъ, прывело къ государу и расказала, што éто не конюхъ, а царэвичъ, а той, што жыве у государа за царэвича, той его слуга, што ёнъ отняў у царэвича свидзицельство и обмануў цара, показаўшы ня свое свидзицельство. Царъ тогды велѣў обманьщика растрѣляць и ўкинуць ў морэ, а за настоящаго царэвича оддаў свою дочку. Я тамъ быў, мёдъ, вино піў, по усамъ и по бородзѣ цекло, а ў ротъ не попало, а ўзяўсе за вухо и въ роци сухо; огляну́ўсе назадъ, идзёць войско солдатъ, яны менé подхвацили, зарадзили пушку, выстралили ў тую сторону, откуль я прышоў, я остаўсе неўредзимъ, сѣў на мосту и éту кáзку кажу.

Зап. тѣмъ же.

25.

ТРИ СЕСТРЫ И КОРОЛЬ.

Виленской губерніи, Свенцянскаго уѣзда, Вишневской волости, дер. Шляпы

Было у бацьки три дочки́; пошли яны на рѣчку бѣлизну мыць. Ѣхаў королеў сынъ. Одна кажиць: «Вотъ кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ я однэй голкой увесь дворъ обшила». Другая кажиць: «Кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ я однэй булкой увесь дворъ обкормила». А трецяя кажиць: «Кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ два

сыны привела: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздацца». Пріѣхаў король до тэй жаниться, што казала: два сыны привела-бъ, и ожаніўся. Живуць яны годо́къ, другій, стала яна ў ценжи[1]). Поѣхаў круль и приказываиць мацяри: «Што Богъ дась жо́нца, то няхай году́иць». Одъѣхаў ёнъ миль двадцаць, дакъ Богъ даў жо́нца дзиця, привела яна два сыны: на ло́бѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣ́здацца. Написала жо́нка карточку, што Богъ даў ей два сыны: на ло́бѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣ́здацца. Паробокъ понёсъ карточку до яго и зайшоў до яе сястры ночовацъ, и ня вѣдаў, што яна яго пани сястра. Лёгъ ёнъ спаць; тогды яна ўзяла дай открыла карточку, тоя скасовала, што было написано: «на ло́бѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздацца» и написала, што «ни ву́жъ, ни гадъ, ни знаць што привела.—Той чаловѣкъ догнаў круля, подаў яму листъ. Ёнъ прочитаў, што ей Богъ даў дзиця: «ни вужъ, ни гадъ, ни знаць што» и отписаў ей, «што Богъ даў, то нехай не тра́циць безъ мене». Ужъ паробокъ пошоў назадъ съ запиской и зайшоў зноў до сястры яго пани ночовацъ; яна ўзяла зноў листы, открыла и тоя скасовала, што ёнъ написаў и написала: «покуль ёнъ верницца, кабъ поховаць тыя сыны». Янъ ёнъ пришоў, королёва жонца пирачитала и стала плакаць; ей шкода было тые сыны поховаць. На дворѣ выкопали двѣ могилы и поховали. Выросли два яворы — золотая калина и сребранная. Пріѣхаў круль до хаты и отправіў отъ себе жонку за тоя, што поховала безъ яго. Поѣхаў ёнъ жаницца до другой, до жончинай сястры и ожаніўся. Живуць яны живуць, дыкъ разъ жонка кажиць: «Мой мужу найжнѣйши! кабъ гэтые яворы ссѣкли, да сробили сабѣ ложко». Мужъ такъ и зробіў. По́тымъ яна говориць: «Ахъ мужу найжнѣйши! посячомъ мы гэто ложко и спалимъ, а попелъ на дорогу высыпимъ». И гэто ёнъ зробіў.

Гнаў пастухъ овечки; одна оўца забѣгла и попелу ухвацила, прывела два бараны: на ло́бѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣ́з-

[1]) Т. е. забеременила.

дацца. Дыкъ новая королёўна знялюбила тыхъ бараноў, сказала порѣзаць и кишки на вулицу выкинуць. Першая жонка вышла, кишки подобрала, зварила и зъѣла и стала ў ценжи и привела два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, на потылицы по звѣздацца. Дыкъ тыя сыны ростуць дыкъ ростуць и ни перадъ кимъ шапочку не здымаюць. Дыкъ круль захоцѣў кабъ хто шоў байки баяць; яму сказали: ёсь два браты, яны умѣюць байки баяць. Круль приказаў ихъ позваць. Стали яны байку баяць и баяли, якъ яны родзилися и якъ дзѣ были. Хлопчики гэтые склонилися, да шапочки зняли, такъ и засвяцили ўвесь покой.

Другую жонку на жалѣзнаю борону расцягали, а першаю круль ўзяў и стали яны жиць да поживаць[1]).

Зап. восп. Свислочской учительской семинаріи С. А. Балашъ. Сообщено бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса этого заведенія Н. Я. Никифоровскимъ[2]).

26.

ХИТРАЯ НАУКА.

а) Гродненской губ. и уѣзда, Лашинск. приводи.

Быў сабѣ одзинъ чаловѣкъ, имѣў ёнъ много дзяцей. Такъ прышоў одзинъ вельми научный панъ, але ёнъ быў надто здалекъ, такъ кажа ему: «Дай мнѣ одного твоего сынка на службу, такъ я его до ўсего выучу». — «Добре!» кажу. Ўзяў ёнъ его, посадзіў до *кареты* и повезъ шесцьцю коньми, завезъ ёнъ его ў свой бокъ и выучіў его переворачивацца ў разные звѣры и пташки. Такъ пошоў его бацька искаци, ашъ знашоў въ первомъ мѣсьцѣ и кажа: «Глядзи ты, татку, якъ ты прыдзешъ до мого пана, то ёнъ кажа мнѣ, кабъ я ўперотъ перевернуўса

---

[1]) Въ общихъ чертахъ эта сказка сходна съ той, которую Пушкинъ записалъ отъ Арины Родіоновой и потомъ пересоздалъ въ извѣстную сказку о царѣ Салтанѣ и т. д. См. соч. Пушкина изд. подъ ред. г. Морозова, т. III, стр. 449—50. Ср. также въ III выпускѣ 1-го т. Бѣлорусскаго сборника г. В. Р. Ромѣнова: «Три сестры», стр. 293.

[2]) Здѣсь, во избѣжаніе лишнихъ повтореній, замѣчу, что большая часть записей воспитанниковъ названной семинаріи вызваны и доставлены мнѣ г. Никифоровскимъ, а отчасти бывшимъ директоромъ этой семинаріи, г. Гедеоновымъ. *Ш.*

въ голуба и скажа ёнъ табѣ: «коли одгадаешъ, который твой сынъ, то я оддамъ табѣ, а коли нѣтъ, не дамъ табѣ сына, а насъ ўсихъ голубей будзе двѣнадцаць, то у меня будзе на шіи бѣлинькая ниточка». — «Добре». Прышоў ёнъ до гэтого пана и кажа: «Я прышоў по свойго сына».—«Добре», кажа, «коли познаешъ, который твой, возьми сабѣ, а коли не твой — мой будзе. Вывёў ёнъ и показаў дзвѣнадцаць голубей; поглядзѣў ёнъ и познаў: «Гэто, кажу, мой сынъ!» Потомъ гэты панъ казаў перевернуцца имъ въ пѣтухи, але ему ўперотъ казаў сынъ, што: «я буду пѣтухомъ и меня будуць щипаци ўсѣ». — «Добре». Вывёў 12 паръ, ёнъ и сказаў: «Который твой сынъ?» Ёнъ бачиць, што одзиннадцаць пѣтухоў щиплюць дзвѣнадцатаго и сказаў: «Гэто мой сынъ!» Потымъ панъ сказаў: «Перевернicеся вы ўсѣ за людзей!» и ўсѣ ўдругъ стали людзьми; але сынъ ему ўперотъ сказаў, што: «у меня будзе на шіи бѣленькая хусциночка» — и познаў его бацько: «Гэто мой сынъ!» — «Добре», кажа, «возьми его сабѣ». Идуць ёны сабѣ дорогою и прышли до перваго мѣста, дзѣ быў торгъ, такъ сынъ бацьку сказаў: «Татку! я перекинуса за коня, а ты мене продай, але, глядзи, обруць (узду) возьми сабѣ». И бачаць людзи, што чаловѣкъ продае коня стáеннаго — и купіў его одзинъ панъ, даў ему сто рублеў, а обруць ўзяў сабѣ назадъ. Але ёнъ якъ прышоў до хаты и бачиць, сынъ уже дома. Пóтымъ сынъ кажа: «Татку! я перевернуса за вола и ты зноў продай меня». Перевернуўся ёнъ за вола и бацька повёў его продаваци, ашъ познаў его той самый панъ, дзѣ ёнъ быў и кажа: «Чаловѣчку: продай мнѣ гэтого вола». — «Купи, панъ». Попросіў ёнъ шесьцьдзесятъ рублей. Панъ отъ слова даў, але татко не хоцѣў даци *воловода* (шкура), такъ ёнъ кажа: «На, такъ другіе шесьцьдзесятъ рублеў, оддай мнѣ воловодъ». Ёнъ и даў ему. Тогды гэтый панъ натто начаў мучици гэтого вола. Мучыў, мучыў, а пóтымъ повёў до коваля и хоцѣў потковаци, але ёнъ якъ быў прывязаны до кузьни, такъ перабúлъ кузню и волъ гэтый уцёкъ и перевернуўса за зайца, а панъ забачыў и перевернуўса за хóрта и побѣгъ за имъ. Бѣгъ, бѣгъ, не догнаў и

потымъ заяцъ добѣгъ до великой рѣчки и перевернуўса за рыбу. Догнаў панъ и перавернуўса за великую рыбу. Такъ гэты мелкая рыба перавернуласа ў жуковинку (персьцень) и вышоў на берагъ. Али йшла панечка одна, вельми прекрасна и нашла ету жуковину и наложила на свой палецъ. Панъ гэты познаў его и сказаў паненцы: «Оддай мнѣ гэту жуковнинку». Але паненка не оддала ему, и гэта жуковинка шапнула на ухо паненцы: «Тогды оддай ему, якъ ёнъ ўсенки столъ наложиць грошай». Ина гэдакъ и сказала. Такъ гэтый панъ насыпаў поўны столъ грошай, то ена ўперотъ ўзяла ўсѣ гроши, понесла до шапы, заховала якъ ей было сказано ўперотъ, а потымъ начала здымаць жуковинку съ пальца, и жуковинка упала зъ рукъ, разсыпаласа на 10 зеренъ маковыхъ, и пьяць въ одзинъ бокъ, пьяць ў други. Коли одные пьяць зеренъ паненка ногой затоптала, то тогды гэтый панъ перевернуўса за пѣтуха и пьяць зеренъ маку зъѣў, а якъ паненка поднесла ногу свою, то зъ другихъ пьяци зробіўса вельки птакъ и гэты птакъ ўзяў ды и зъѣў пѣтуха. Тогды ёнъ ўзяў перевернуўса зноў ў человѣка, и зъ гэтою паненкою оженіўса. И тамъ на веселли быў, медъ, вино и горелку піў, по бородзѣ цикло, ў ротъ не попало.

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

27.

б) Минскъ.

Жіў сабѣ дзѣдъ да баба и быў у нихъ сынъ. Захоцѣли яны кабъ ёнъ быў разумнымъ человѣкомъ. Вотъ дзѣдъ и повёзъ свойго сына ў навуку. Идуць яны сабѣ дорогой да идуць, а после видзяць ў лѣся гориць цяпло, а коля цяпла стоиць сивеньки дзѣдка и коля яго скачуць два голубка. Стареньки дзѣдка и пытаецца: «Куды вядзешъ ты свойго сына?» — «А вотъ», кажа, повяду ў навуку». — «Добра, я умѣю вучиць, давай яго мнѣ, — я навучу». Дзѣдъ и оддаў свойго сына. После той дзѣдъ и кажа: «Придзешъ церезъ годъ и принясешъ сто рублёў». Дзѣдъ пошоў

домоў и церезъ годъ и зноў пошоў, и видзиць того самаго дзѣда. А сынъ яго зробіўся голубомъ и скакаў коля цяпла. Дзѣдъ познаў свойго сына и пошоў зъ имъ домоў. Пришоўши домоў, дзѣдъ говориць сыну: «Чи навучіўся то чаму-нибудзь, сынокъ мой?» — «Чаму, кажа, навучіўся? а вотъ коли хочешъ, дыкъ я зроблюся конемъ, а ты мяне вядзи продаваць и табѣ будуць даваць много грошай, аля ты ихъ ни бяри, бяри только сто рублёў». Сынъ такъ и зробіўся конемъ, бацька и повеў продаваць, а на встрѣчу яму той самы дзѣдъ, што учіў яго. Доўго яны торговались, а посьля дзѣдъ и продаў свойго сына за тысячу рублёў [1]).

Зап. уч. Несвижской учительской семинаріи Ф. Матусевичемъ. Сообщ. П. А. Введенскимъ.

28.

ЖЕЛѢЗНАЯ ГОЛОВА И КОТЪ.

Той же губ., Слонимскаго уѣзда, дер. Заполье.

Быў дзѣдъ и баба, имѣли *цвѣ* дочки. Старшая умѣла робиць, а младшая не умѣла, ены её за гетае не любили и хоцѣли страциць. Дзѣдъ ўзяў съ собою меньшую дочку ў лѣсъ, кабъ страциць. Екъ ены пришли ў лѣсъ, дзѣдъ сказаў ей: «Ты сбирай грибы тутъ, а я пойду далѣй, и *буцемъ* [2]) ици туды, гцѣ *буце* брасцаць дощечкою. Ена пришла до тыхъ дощечекъ и не нашла его. Ена хоцила по лѣси цѣлый цень. Ў томъ лѣси стояла хата и никого ў гетой хаци не было; только оцинъ котъ быў. Ена пришла до гетой хаты и стала вариць кашу. Котъ лѣзе до ее и ена дала ему ѣсьци. Послѣ прихоцуць залѣзная голова и просиць отчиниць. Ена отчинила и стала прислуживаць. На другій цень

---

[1]) Ср. Сказки Аѳанасьева кн. II, сказку подъ этимъ же названіемъ, стр. 463—85 и кн. VI, стр. 329—332. *Ш.*

[2]) Т. е. *будземъ*. Этотъ оригинальный способъ изображенія *дз* (а онъ повторяется не разъ и въ другихъ имѣющихся у насъ записяхъ, сдѣланныхъ мѣстными уроженцами), такъ консеквентно выдержанный во всей записи, можетъ, по нашему мнѣнію, служить не лишнимъ соображеніемъ при разсужденіи объ означенномъ характерномъ звукѣ бѣлорусскаго нарѣчія. Съ этой цѣлью мы и печатаемъ настоящую сказку, не отличающуюся ни содержаніемъ, ни формою. *Ш.*

нашлисе скриньки, ỹ гетыхъ скринькахъ была дорогая оцежа. Ажно ле гетое хаты ѣхали люци, ена ихъ попросила, штобъ ены завезли скриньки до ее бацьковъ. Ены завезли. Бацьки отчинили скриньку и убачили оцежу. Ены уже тогды ее стали любиць, лѣпей екъ старшу. Послѣ гетого завели и старшую ỹ лѣсъ. Ена была ỹ той хаци, ỹ которой была и тая меньша. Ена не прислуживала головѣ и кашу ѣсьци не давала. На другой цень скриньки гетакъ само стояли, але ỹ гэтыхъ скринькахъ были гады. Ена убачила, ѣхавши, люцей и просила, кабъ ены завезли. Коли открыли скриньки, то угляцѣли однихъ гадовъ. Меньшая сказала: «Треба было прислуживаць головѣ и не биць кота».

Зап. ученикомъ Свислот. учит. семинаріи Ермоловичемъ.

29.

ДУРЕНЬ И ПАНЪ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жыỹ быỹ дзѣдъ и баба. Жили яны много годъ. Пошла разъ баба ỹ рэ́чку купа́цца. Посяро́дъ рэ́чки быỹ ка́минь и вода плиска́лася. Ина попли́ла туды мыцца, ажъ чу́иць нѣхто ка́жиць ỹ водзѣ: «Ня мыйся, одъ гэтого у цябе будупь пляшы́выя дзѣци». Ина сабѣ думая: «я стара и мужыкъ мой старый, до гэтуль ня было дзяцей, то ужо и ня будуць» и стала тамъ полоскацца. Ажъ нѣхто яе укусіỹ. Ина пошла домоỹ. Ажно на гэтымъ году родзи́лося у яе семъ пляшы́выхъ сыноỹ. Росли яны ни по годамъ, а по мѣсяцамъ, и за тры годы выросли якъ стало быць. Ỹсѣ яны были́ пляшывые: шесь были́ разумныхъ, а меньшій быỹ дурынь. Разумные пожанилися и побрали нявѣсты богатыя. Стали яны добра жиць, и якъ кажа пословица, ни объ чемъ ни тужиць. И дурынь захоцѣỹ жаницца и кажа: «Я самъ пляшивый, мнѣ трэба и нявѣста пляшивая. Такъ, сякъ, нашоỹ бы ёнъ, ня нашоỹ, кабъ матка нявѣсты дурня ня выголила ей головы. Ина была такая самая дурынь, якъ и пляшивый, але троху заяго разумнѣй. Разъ дурынь кажа жонцѣ: «Спячи пироги бѣлыя, якъ

снѣгъ». Ина думала, думала: што зъ снѣгу спечь. Ина ўзяла намясила, масла налила и ў печь посадзила, а дурынь пошоў звадь братоў разумныхъ ў госьци, на пироги. Яны и прышли. А жонка глядзь, — ажъ тамъ ничего нима, якъ тольки воды, а сама сказала дурню, што мыши поѣли. Дурынь за гэто жонку утопіў. Послія, чиразъ нѣсколька мѣсяцоў семъ пляшивыхъ пошли на охвоту, яны нашли подъ мосткомъ гроши. Разумныя побрали гроши, а дурынь ўзяў ступу и валки. Яны остались ночовадь подъ сосной. Дурынь видзя: ѣдзя панъ и ѣсьць мяса — и пляшіўцу гэтому захоцѣлось мясца. Вотъ ёнъ крычиць: «Панъ, постой, ножыкъ згубіў!» Панъ стаў просиць дурню, кабъ ёнъ оддаў, а дурынь кажа: «Дай обрэжу у цябе на языку кусокъ мяса, тогды оддамъ драгоцѣнны ножыкъ». Панъ першъ ни хоцѣў, а посля даў. Дурынь ўзяў, положыў пану на языку мяса — чирыкъ! — и прорэзаў пану языкъ. Панъ крычиць: «Борло, борло, борло! а лакей спужаўся ды давай убѣгадь, а панъ догоняць и ўсе крычиць: «борло, борло!» Пляшивыя браты со смѣху помирали, а ихъ и поховали. А панъ зъ лакеемъ бягуць, бягуць — одзинъ другого ни догонюць. Будуць бѣгадь дотуль, покуль забягуць свѣтъ, хоць яны еще ни забѣгли, але неколи забягуць.

Зап. учен. II-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Ник. Нацкевичемъ.

30.

ИВАНЪ ПОПЕЛЫШЪ.

Могилевской губ., Рогач. уѣзда, Столбунской вол., дер. Янова.

Живъ бывъ сабѣ такъ чаловѣкъ, ёнъ бывъ дужа богатъ и нимавъ дѣтей. Воставъ ёнъ просить Бога, штобъ Богъ давъ яму дитя, ёнъ свѣчки по цѣлковому становивъ и старцовъ даривъ. Богъ смиловался надъ имъ и давъ яму дитёнка съ куриными ногами. Якъ кажицца пословица, што съ Богомъ бицца ня будишь; дитёнокъ тэй росъ ня по днямъ, а по часамъ, за одинъ день ёнъ выросъ якъ вяликій мущина да и кажа: «Татъ! а татъ! ходи-ка мы съ тобой къ царю въ сваты?» — «Не», кажа, батька, «идзѣ намъ къ царю въ сваты ициць». — «Не», татка «ходимъ».

Во пошли яны. Приходють къ царю. Царь и пытая у ихъ: «Што, люди добрые, чаго пришли до мяне? ти зъ якой жалобой, ти просить чаго?» — «Не», кажа сынъ, «ня просить и ня жалицца, а за дѣломъ: мы чули, што у тябе ёсть дочка, мы въ сваты пришли». — «Сватъ, ня сватъ, а коли добрый чаловѣкъ, заночуй у насъ, а завтри поглядимъ, якъ тамъ будя». Чуть свѣтъ, проснувся царь и побудивъ гоствъ. Тогды и пытая у ихъ: «Што-жъ вы за люди: ти боярскаго, ти царскаго роду и якъ васъ зовуть?» — «Не», кажа сынъ, «ня боярскаго и ня царскаго мы роду, а роду мы простого, христьянскаго, зовуть мяне Иванъ Попелышъ». Тогды пошли яны въ хоромы, стали пить и гулять. «Ну, Иванъ», кажа царь, «коли ты хочешь ўзять мою дочку замужъ, то выпи гэту чару яду, коли живъ застанесся, мой зять, ня живъ, то не. . . . . .». Иванъ Попелышъ ўзявъ гэту чару, лизнувъ, мазнувъ и — чара сухая покатилась къ порогу. «Мой зять, да не усимъ, ёсть у мяне булава: коли ты яе пирякинишъ тирязъ мой дворъ, тогды и Богъ благословить». Иванъ Попелышъ ўзявъ тую булаву, да якъ шибнувъ яе въ гору, дыкъ яна и изъ вочъ сховалась. Царь пожанивъ ихъ съ дочкой. Царевни стала якась стыдна жить съ такимъ мужикомъ, што у яго ноги куриныя. Ина взяла да и отсѣкла ихъ. Проснувся Иванъ — глядить, ажно у яго ногъ нима. Ёнъ рассердився на царевну и пойшовъ въ бѣлый свѣтъ. Ишовъ ёнъ, ишовъ, тольки сустрикая чаловѣка безъ рукъ. Во Иванъ и пытая у яго: «Откуль ты, Божій чаловѣкъ и якъ табе зовуть?» — «Я самъ ня зъ етаго царства, а зовуть мяне Торокъ». — «Идзѣ-жъ твое руки?» пытая Иванъ. «Э! братъ», кажа Торокъ, «мое руки далека оттюлить-ка, коло царскаго двора, булава мнѣ ихъ оторвала: ина летѣла тирязъ дворъ, а я яе хотѣвъ уловить». — «Куды-жъ ты идешь?» пытая Иванъ. — «Куды вочи глядять», кажа Торокъ. — «Ну, брать, и я туды иду, пойдемъ разомъ». — «Пойдемъ!» кажа Торокъ. Во яны ишли, ти доўга, ти коротка, — скоро казка кажицца, да ня скоро дѣло дѣлается, только встрѣкають на дорози чорта. Во Иванъ Попялышъ загребъ яго обѣручъ за хохолъ да

и давай бить кулакомъ ў хрибитъ; бивъ, бивъ ти ще, ти *годь*. Во чортъ тогды и кажа: «Эй, Иванъ Попелышъ! ня би мяне, я табѣ дамъ зелья, што твое ноги будуть цѣлы». Иванъ Попелышъ пустивъ яго, чортъ привевъ яго къ крыницы да и кажа: «Лѣзь сюды, сычасъ будишъ зъ ногамы». Иванъ Попелышъ кинувъ ў перидъ палочку, — палочка изгорѣла. Тогды ёнъ давай бить изновъ чорта за то, што ёнъ его обманивъ. Чортъ привевъ яго къ другой крыницы, а Иванъ Попелышъ изновъ палочку кинувъ — палочка згнила. Тогды Иванъ Попелышъ давай изновъ чорта бить, чуть живаго пустивъ. Но тогды чортъ привевъ яго къ третьей крыницы. Иванъ Попелышъ изновъ палочку кинувъ, — палочка ростки пустила; во тогды Иванъ Попелышъ полѣзъ самъ, обдався — у яго ноги стали чаловѣчьи, и Торокъ обдався и у яго стали руки. Тогды яны убили чорта и сами пошли: одинъ въ одинъ бокъ, а другій — ў другій. Приходя Иванъ Попелышъ въ нѣйкій городъ, ажно тамъ вяселье, царь дочку отдаеть замужъ. Иванъ Попелышъ купивъ сабѣ дудочку, да якъ заигравъ, дыкъ ўсё заскакало. Люди тогды взяли да и повяли яго на царскій дворъ. Ёнъ и тамъ якъ загравъ, дыкъ и дѣти малые пустились скакать, не тольки вяликіе. Царь приказавъ привесть гэтого мужика къ сабѣ въ дворъ. Тольки привяли, дыкъ ёнъ якъ заграя, дыкъ и царь, и царица, и царевна пустились скакать. Во тогды царевна стала потчавать яго горэлкой да и вбачила свой перстянь. Ина тогды кинулась къ яму да и давай цаловать, а царь у яе пытая: «Што гэто за чаловѣкъ? што ты яго цалуишъ?» Ина яму разсказала, якъ яна яму ноги отсѣкла и якъ ёнъ пошовъ на Божій свѣтъ. Во царь тогды догадався, што гэто яго первый зять, приказавъ другого убить, а гэтый остався жить зъ царевной и теперь живеть, хлѣбъ ѣсть и вино пьетъ.

Зап. учен. Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

31.

ТРИ СЕСТРЫ И РУКА-НЕВИДИМКА.

Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда.

Одаль вески была хатка, тамъ жили три сястры: одна прала, другая мыла, а трейця шила. Одзинъ разъ погасъ у ихъ огонь. Тогды одна на другую каже: «Идзи по огонь». Яны ни хоцѣли итци по огонь. Одна каже: «Я буду по ночи мыць», другая каже: «Я буду по ночи прасьць», а трейця каже: «Такъ я буду по ночи шиць». Одна стала шиць, другая стала прасьць по ночи, а трейця, што по́рне го́лкою, то ни ў полотно, а ў палецъ. Таки пошла тая по огонь да до вески, што прошла. Приходзиць ў одну хату, набрала ў чаропо́къ огню, идзе и гово́рыць дзѣду тому, што сядзѣў на пячи: «Чаму у васъ гэто на мѣсьцѣ *заслуки* рука». Якъ ажно яна такъ сказала, такъ тая рука ўзяла и забила першу сястру, по́тымъ пошла другая — и другую забила тая сама рука. По́тымъ стало страшно трейцей сястрѣ. Яна пошла, набрала огню, ничо́го никому ни казала и принесла огню.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи Андр. Рутковскимъ, урож. м. Свислочи.

32.

ЖЕНА БЕЗЪ РУКЪ.

Минск. губ. Новогрудскаго уѣзда, Негнѣвичской волости, д. Роскоши.

Быў бацько зъ маткою, мѣли дочку́ зъ сыномъ. Бацько зъ маткою помёръ и покинули брата зъ сестрою. Ўзяў братъ дай ожаніўся; идзе ў госьци сястру-клича, идзе на спацыръ — сястру клича, идзе якою сукню купиць, то дли сястры лѣпшую. Такъ жонцы крыўда стала. Даў Богъ сястры дзицятко, а у сястры ёсьць мужъ, да вельми далёко. Жонка кажа: «Ну што ты лѣпше сястры глядзпшъ, якъ мяне. Прыѣдзе іе мужъ, то будзе яе глядзѣци. Погодзіўшы, прыѣзжая мужъ; дакъ яна го́ворыцъ: «Ты прыѣхаў до іе, а яна зъ братомъ живе, не глядзиць цябе́». Дакъ мужикъ кажа: «Жонко! прыбяры́ся, пойдземъ на спацыръ и возьми дзиця зъ собою». Пошли яны ў лѣсъ, прывёў ёнъ яе до

карча [1]) и каже: «Положи руки!» Якъ яна положила, дакъ ёнъ ўзяў дай по локци одсѣкъ. Яна ўзела дзиця и пошла. Прыходзиць яна до воды, дакъ рукъ нима. Якъ напицца воды? Нагнулася, дай дзиця упусьцила. Стоиць, бѣдная, дай плача, дакъ ей зъ воды одзываецца: «Дзѣўка, дзѣўка, не плачъ! беры дзиця!»

— Якъ же-жъ я буду брацъ, коли у мяне рукъ нима?

«Точи въ воду, дасьць Богъ руки».

Якъ яна одточила, даў Богъ руки. Идзе дорогою, сустрѣчае яну панъ; дакъ ёнъ пытаецца: «Одкуль ты, кобета?» Дакъ яна одказала: «Нима чаго пану казаць—одкуль я; нѣколи была паняй, цяперъ кобетой зовуць.

«Ни пошла-бъ ты ко мнѣ на службу?» Яна кажа: «Пойду, али ци возьмешъ мене зъ дзицемъ?» Дакъ ёнъ кажа: «Возьму!» Яна прыѣхала, дакъ той сынъ росьце́ да ўсё зове́ яго та́томъ. Ёнъ кажа: «Якій я твой тато?» Дакъ сынъ тый кажа: «Прошу, татулячко, не прогнѣвацца, моей матульцѣ татулько руки одсѣкъ, дакъ матулька пошла плачучи и мяне ў воду ўкинула; зъ воды оддалося матульцы: «Не плачъ, кобетко! бяры дзиця, дась Богъ руки». Дакъ матулько уточила въ воду, даў Богъ руки. Матулька шла и татулька познала, а татулька матульки — не».

Изъ Дмитріева: «Опытъ собранія пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края», стр. 178—180.

33.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Могилевской губ., Рогачевскаго уѣзда, Столбунской вол., д. Янова.

Живъ сабѣ такъ чаловѣкъ, и бывъ ёнъ ду́жо богатый, а тольки одного сына мавъ. Во тый сынъ и кажа: «Татъ! дай мнѣ мою долю добра, абы я хочу попытать свойго счастья». Батька давъ яму дужо бога́то гроши и пару коневъ. Забравъ ёнъ свое добро и поѣхавъ, куды вочи глядять. Ѣхавъ ёнъ, ѣхавъ, пріѣзжая въ нѣйкій городъ, да и остановився въ трахтирѣ, а хозяинъ того трах-

---

[1]) Ка́рша, карша́ или ка́рча—суковатый пе́нь, колода или корчага, польск. karcz. Оп. Областн. слов. и Дополн къ нему. *Ш.*

тира умеръ годы съ два тому назадъ, одна тольки хозяйка, да и тая голо́ся, плача. Ёнъ пытая у яе: «Чаго ты плачешъ?» — «Э! якъ жа мнѣ не плакать, коли хозяинъ мой умеръ да довговъ богато кинувъ, штобъ я заплатила, а заплатить не́чимъ, ўси люди клянуть яго». Во тэй богачъ ўзявъ да заплативъ за яго ўси довги и у яго ня осталось ня копѣйки. Тогды поѣхавъ ёнъ безъ гроши, а да́ли на дорози встрѣкая старцовъ и яны клянуть того хозяина, одинъ кажа: «У мяне ўзявъ коня» и другій кажа: «И у мяне ўзявъ коня». Во ёнъ ўзявъ, оддавъ имъ кони, а самъ пошовъ пяшко́мъ и встрѣкая на дорозѣ чаловѣка и пытая: «Куды ты ѣдешъ?». — «А куды вочи глядять». Во пошли яны разомъ и уговорились такъ, идзѣ заробють што, то все пополамъ. Приходють яны въ одну корчму; жидъ имъ и кажа: «Паноцки! у насаго пана умерла доцка и взо хто переноцуя, тому панъ дасть богато гроси». Богачъ тэй сказаў, што ёнъ пераночуя. Жидъ побѣгъ скорѣй, сказавъ пану. Панъ прислявъ за имъ карету. Лакеи взяли богача и повязли́ яго на паньскій дворъ. Панъ яго почаступавъ и давъ тысячу цалковыхъ гроши, штобъ ёнъ пераночовавъ ў коплицы. Во богачъ тэй набравъ харчи и пошовъ ў коплицу. Сядѣвъ ёнъ тамъ, сядѣвъ, тольки стало смеркацца, стало яму страшно: чуя нѣхто стукая ў двери, ёнъ пытая: «Хто тамъ?» — «Я, товаришъ твой, на табѣ крыжикъ и надѣнь яго на шію, а то худо табѣ будя». Ёнъ ўзявъ поспасибковавъ яму и надѣвъ на шію. Тольки настала повночь, чуя крышка труны отчинилася и выходя пане́нка, дужо пригожая да и кажа: «Слава Богу, сягодни ёсть чимъ поживицца». Але шукала, шукала яго, покуль пѣвни запѣли, ни якъ ня знашла. Ина лягла изновъ ў труну. На завтряго пріѣхали за яго костями, глядять — ажно ёнъ живъ. Во яны повязли́ яго на паньской дворъ. На другую ночь яму такъ са́мо было съ помершею, а на третью ночь товаришъ яго сказавъ яму, штобъ ёнъ лёгъ коло крышки труны и якъ ина пойде изъ склепа на верхъ, то штобъ ёнъ лёгъ ў труну. Ёнъ такъ и здѣлавъ; запѣли пѣвни, ёна хотѣла лечь ў труну, ажно ёнъ ни пуская яе, ина яго давай просить, кажа: «Няко́ли ня буду ужо ходить», а ёнъ все-таки

ня пущая ие, да ище взявъ хрестикъ, надѣвъ ей на шію, повёвъ яе на верхъ и тамъ ставъ изъ ей говорить. Пріѣхали за имъ, ажно и яна жива. Во яны посадили яго и яе, и повязли домовъ. Привозять: батька и матка бояцца яе и ня ютяцца къ ей, тольки ёнъ говоря зъ ей. Во яны повѣнчали ихъ, а тый товаришъ яго взявъ да просѣкъ яе пополамъ, выкинувъ изъ яе *вонтробы*[1]), — ина тогды стала пригожей, чимъ была,—склавъ изнова, ина и зрослась. На завтра батька и матка и вси гости стали говорить зъ ей и любить яе, а товаришъ кажа: «Проводи мяня». Во богачъ пошовъ яго провожать, — тогды товаришъ и пытая: «Ти знаешъ ты хто я такій?» Богачъ кажа: «Ня!» — «Я тый чаловѣкъ, за кого ты довги отдавъ и самъ невѣдомо куды дѣвся». А ёнъ ставъ жить да поживать.

Зап. ученикомъ Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

34.

а) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Велятичской волости.

Быў сабѣ дзѣдъ да баба. Дбўго яны жыли да дзяцей ня мѣли. Разъ пошла баба воды брацъ ў колодзисы, зачарпнула вядрóмъ ды и поглядзѣла: ци поўно зачарпнула? Поглядзѣўши, видзиць-кáливо гороху ў-вы днѣ ляжиць. Баба достала да изъѣла. Вотъ яна отъ гэтого гороха и затоўсьцѣла. Баба поносила ўремя и родзила сына маленького зъ кулачокъ. Одзинъ разъ поѣхаў дзѣдъ ў пóля орацъ, ды сказаў баби, кабъ прынясла яму обѣдацъ. Баба зготовалá обѣдъ ды и хоча ужо нясьци ў поля, ажну Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «Мáмо! я понясу». Баба злякнулася, ды кáжа: «Куды понясешъ? Ты гэтаки маленьки, ты и пóля ня вѣдаешъ».

— Знайду, мамко!

Маци нэлáдзила горщóчокъ ды и кáжа: «Ну, готовы». Сынокъ якъ сѣў вярхóмъ на горшки, ды такъ шпарко поѣхаў, што якъ вóкомъ змигнуць. Прыѣхаўши къ бацьку, ёнъ поставіў

1) Утроба. Вонтробы, употребл. во мн. ч.—кишки. Слов. Носовича.

горшки, а самъ сховаўся за курганъ и крычиць: «Тáто! ходзи обѣдаць!» Бацька оглянууся, ды никого ня увидзѣў, ды сабѣ изноў орэ́ць. Сынокъ други разъ клича: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька изноў яго не увидзѣў. Ёнъ вышоў на курганъ ды якъ закрычиць: «Бацько! идзи обѣдаць!». Бацька яго увидзѣў и прышоў, а Сынокъ сѣў на соху вярхóмъ ды давай ораць. Коло гэтэй нивы ѣхаў одзинъ панъ ды и пытаецца у мужыка, ци ни дась ёнъ яго? Мужыкъ кáжа: «Коли пана воля хоча, дыкъ я и такъ оддамъ». Панъ даў мужыку тысячу рублёў, а сабѣ ўзяў Сынка зъ кулачокъ, завярцѣў яго ў бумажку ды и схоўваў ў кишень. Сынокъ вылѣзъ изъ кишеня ды и скакнуў зъ воза на дорогу, а панъ поѣхаў дáли. Сынокъ сышоў ў рыштъ и сядзиць, а по дорозѣ идуць злóдзіи и помежду собою гомóнюць: «Пойдзимъ къ пану, украдзимъ вола». А Сынокъ почуў гэто ды и крычиць: «А я скажу». Злодзіи напералися ды и кажуць: «Хто тамъ? Ходзи зъ нами». Сынокъ вышоў ды и пошоў зъ ними. Прышоўши къ паньской пуни, гдзѣ стояли быки и кажуць: «Хто-жъ полѣзя ў пуню?» Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «я!» дый и полѣзъ ў пуню. Прышоўши къ быку, Сынокъ закрычаў: «Якого вамъ быка ўзяць?» Панъ почуў гэто ды прыбѣгъ съ цяпломъ ў пуню, но ня увидаў никого, ёнъ вярнууся зноў домоў, а Сынокъ выбраў самаго лѣпшаго быка дый вывёў къ злодзіямъ. Злодзіи ўзяли быка ды зарэзали, и *коўвбъ* кинули на дорозѣ, а сами поѣхали. Сынокъ остаўся ды й ўлѣзъ ў коўвбъ. Прыходзя воўкъ, ўзяў коўвбъ ды и зъѣў. Якъ тольки зъѣў воўкъ коўвбъ, то Сынокъ и стаў крычаць ў сярадзиня у воўка. Воўкъ спужаўся, ды кажа: «Што хочешъ дыкъ я табѣ здзѣлаю, тольки ни крычи». Сынокъ кáжа: «Вязи мяне къ тату». Воўкъ и повезъ. Якъ тольки прыѣхали яны къ дзверямъ бацьки, то Сынокъ и стаў крычаць: «Тато! одчини дзверь!» Бацька одчиніў. «Бяры, бацька, тоўкачъ ды бей воўка». Бацька забіў, содраў шкуру зъ воўка, выдзѣлаў и пошіў Сынку шубу.

Зап. ученикомъ 3-го класса Несвижской учительской семинаріи М. Мельниковымъ. Сообщ. директоромъ этой семинаріи И. Ф. Николаевскимъ.

35.

б) МАЛЬЧИКЪ СЪ ПАЛЬЧИКЪ.

Могилевской губерніи, Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Жыў сабѣ мужикъ съ женкой и ни было у ихъ дядцей. Баба горывáла объ éтомъ, а мужикъ, штобъ утѣшить свою бабу, пошоў и здѣлаў изъ дерева мальчика и принёсъ домой и говóрить: «Положи яго въ люльку и забаўляйся имъ». Инá все колыішить и дýжо рада, а мальчикъ тэй стаў живымъ и говóрить: «Мàмо! ти ты тутъ?». Тая матка стала рада, якъ почýла, што яе сынъ говóрить и сказала свойму мужику. Якъ даў Богъ, вы́рысъ тэй мальчикъ уже порадошны, поѣхаў батька орать ў поле и говóрить: «Якъ заснеть сынокъ, дыкъ ты приняси обѣдать». Стала ина готувáть обѣдъ, а сынокъ проснуўся и кажить: «Мáмо, а мамо! давай я понясу тáту обѣдать».

— Ай ты не донясéшь.

«Не, донясý».

Принесъ лапоть, поставіў на яго горшокъ, а па яго блины, а самъ сѣў и поѣхаў. Ѣдить, ѣдить и крычить: «Тáто, тáто! я тябѣ обѣдать нясу!» Привезъ и оддаў яму. Мужикъ радъ дужо стаў, а сынъ говóрить: «Тато, дай я буду орать».

— А не, якъ ты будешь орать?

Мальчикъ взяў и сѣў на сохý и давай орать.

Ѣдеть панъ и говóрить: «Дай ты мнѣ гэтого сына».

— А не, панóчыкъ, у мяне только ёнъ одинъ.

«Што хочишь возьми, только оддай мнѣ яго».

А сынъ подбѣгъ къ батьку и шепчить яму на вуха: «Тáто, оддавай мяне, тольки возьми у яго магерку золота».

Тэй панъ яму и даў магерку золота, а мальчика того взяў и посадіў яго въ карманъ. А мальчикъ тэй взяў, карманъ прорѣзыў, а самъ вы́лизъ. Бѣжить ёнъ дорогой и сустрѣўся зъ разбойниками и чуў ёнъ, якъ ены зюкали: «Куды тутъ ўлѣсть?» А ёнъ говорить: «Возьмитя мяне съ собой, я вамъ скажу; пойдемъ мы зъ вами къ попу, у яго есть хорошіе волы». Пошли

яны, украли у попа одного вола и стали тольки яго дѣлить, а ёнъ (т. е. мальчикъ) якъ закрычить: «Попъ, попъ! волоў твоихъ крадуть». Яны кинули яму трабухъ, а сами побрали все мясо. Мальчикъ ўлѣзъ.ў трабухъ и сядить. Бѣгъ по тэй дорозѣ воўкъ, пытаеться: «Хто тамъ?» — «Я, Иванька». — «Вылизай вонъ». — «Не, ня вылизу, няси мяне ў мой дворъ». Принесъ ёнъ яго. «Вылизай», говорить воўкъ, а ёнъ говорить: «Няси мяне въ сѣнцы». Воўкъ внесъ яго въ сѣнцы, а Иванька вылизъ, заперъ сѣнцы и крычить: «Тато, ходи воўка бить!» Тата ухопіў палку и забіў воўка. И пошили яму зъ воўчія шкуры шубу и тяперь живуть, поживають и добро наживають.

Зап. учен. народнаго училища Николай Трутко.

36.

в) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Марьинской волости, дер. Сосновки.

Жіў быў мужичекъ, у яго быў сынокъ зъ кулачекъ, жили ены при великомъ озерѣ; сынокъ зъ кулачекъ ловіў рыбу. Разъ якъ пошоў ёнъ ловиць рыбу, зловіў ёнъ тридцаць штукъ, и одну такую великую, что ледва выволокъ изъ воды; ёнъ покинуўши ловиць рыбу, ўзяў кія, забіў рыбу и подволокши, подъ ольховы кустъ положіў. Самъ побѣгъ до хаты къ бацьку, прибѣжаў и кажа: «Ахъ, таточку, якъ я наловіў рыбы, якъ стаў считаць, то якъ разъ насчитаў поў копы и одну такую великую, што не могъ несьци до хаты. «Ходземъ бардзей, запрагаймо коня и ѣдзьмо по рыбу». Пріѣхали ены къ тому мѣсту, остановились, забрали трицаць штукъ рыбы и подъѣхали подъ ольховы кустъ, ўзяли тую рыбу, положили на возъ и поѣхали до хаты; пріѣхаўши ўнесли рыбу ў хату, порѣзали ее на куски, высушили и ѣли весь годъ и веселились.

Зап. учен. приготов. класса Свислочской учит. семинаріи Захаріемъ Ракуцемъ.

37.

О ТОМЪ, КАКЪ ИЗЪ ДЕРЕВА СДѢЛАЛСЯ РЕБЕНОКЪ.

Минской губ., Новогрудскаго уѣзда, Сновской волости, м. Снови.

Даўно уже гэто было. У одномъ царстви жіў чалавѣкъ жъ жонкою. Прожили яны много годъ и у ихъ ня было дзяцей, и яны объ гэтомъ вельми плакали. Ўзяли яны, вырубали изъ олѐшины полѐно и положивши яго ў колубель, стали колыхаць и говорили: «Люли, люли, олѐшинка зъ ручками, зъ ношками, зъ бѣлыми очи́цами, зъ чорными плячи́цами». Колыхали яны яго гэтакъ три дни и ў гэтого полѐна ўпяротъ зроби́лася голова, далѣй руки и ноги, а по́тымъ зробіўся и цѣлы сынъ. Бацько и маци вельми были рады и отдали свойго сынка учиць за рыбака. Сынокъ ихъ бо́рздо научіўся ловиць рыбу. Тогды́ бацько ўзяў яго къ сабѣ до до́му, зробіў яму чоўнокъ и ёнъ ў ёмъ ловіў на мори рыбу, а маци яго приносила яму кажды расъ ѣсьци. Якъ только бывало принясе яна яму ѣсьци на бе́рагъ, то и стане кликаць свойго сынка къ берагу; сынокъ прiѣдзе-наѣсьца, напьетца и зноў поѣдзя ловиць на мори рыбу. Но *прендко* [1]) узнала объ гэтумъ вѣдзьма, и хоцѣла, штобъ извесьци съ свѣту гэтого сынка. Пошла яна на берагъ моря и стала кликаць молодого рыбака, но ёнъ познаў, што гэто быў го́лосъ не яго мацяри, а вѣдзьминъ, и ня прiѣхаў къ ей. Тогды́ яна ўзяла побѣгла до коваля и стала просиць яго, штобъ ёнъ вытончіў ей языкъ. Коваль вялѣў ей высолопиць языкъ и положиць на ковадло, а самъ ўзяў молотъ и стаў клепаць языкъ. Когда наклепаў, то вѣдзьма подзя́ковала яму и побѣгла на берагъ моря. Прибѣгши туда, стала кликаць молодого рыбака, но цяперъ ёнъ уже не познаў вѣдзьми, а подумаў, што гэта яго маци и приплыў къ бе́рагу. Тогды вѣдзьма яго ухвацила и помчала ў свою хату. Примчаўши ў свою хату, яна оддала яго своей доццэ и вялѣла ей спячи́ яго, а сама побѣгла зноў на берагъ. А дочка ўзяла натопила печи, штобъ

[1]) Скоро.

ўбросиць туда рыбака, потомъ унесла лопату и стала говориць тому рыбаку, штобы ёнъ легъ на лопату. Ёнъ легъ на лопату ўпародъ, ўпоперокъ, потомъ удоўшъ [1]) и раскидаў руки, такъ што дочка вѣдзьмина ни якъ ня могла ўкинуць яго ў печь. Тогды яна засердова́ла на яго и легши на лопату, сказала: «Вотъ ты ляжи гэтакъ», а рыбакъ схваціў за лопату и ўкинувъ вѣдзьмину дочку ў печь и яна сгорѣла, а рыбакъ уцёкъ домой до своихъ родзи́цялей.

Зап. учен. Несвижской учительской семинаріи Никодимомъ Бейни. Сообщ. г. учителемъ приготовит. класса названной семинаріи П. А. Введенскимъ.

38.

ЦѢЛЬПУШОКЪ.

Той же губ., гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ и баба, не было у ихъ дзѣцей. Дзѣдъ пошоў ў лѣсъ, вырубіў осину, отрубіў цѣльпушекъ и понёсъ къ бабѣ своей и каже: «Во гэта будзець нашее дзѣцёночка; покупай яго». Баба ўзяла покупала и швырнула на́ печь, капъ сушилась, а сама зачала обѣдъ варяць. Мужъ яе поѣхаў на поля. Жонка наварыла обѣдъ и каже: «Ай, Боже! нима кому занясьци́ обѣдъ», Цѣльпушокъ соскочіў зъ печи и каже: «Мамо! я занясу обѣдъ татку». Дзивицца баба, што маленьки ходзиць. «На, сыночекъ, няси́». Цѣльпушокъ пошоў, и што ўвалицца ў коньскій копытъ, то и закрычиць: «Татко! я табѣ нясу́ обѣдъ». Дзѣдъ увидзѣў, што гэто яго Цѣльпушокъ, ўзяў обѣдъ потомъ и яго на руки, цѣловаў. Тоды Цѣльпушокъ каже: «Тато, посадзи́ мяне на соху и я буду орацъ». Дзѣдъ посадзіў Цѣльпушокъ на соху и ёнъ начаў орацъ. Ѣхали паны́, увидзѣли, што таки маленьки мальчикъ орецъ. «Здороў, мужикъ! Продай намъ свойго мальчика, мы табѣ бумашками заплацимъ и волоў твоихъ обкла́дзимъ». Подбѣгъ Цѣльпушокъ къ татку и каже: «Продавай! я буду дома». Поѣхали паны́, ўзяли съ собой мальчика. Радуюцца имъ; уѣхали ў лѣсъ, мальчика дзержуць. Тымъ часомъ мальчикъ — шмыгъ!

1) Вдоль.

ў лѣсъ; яны за имъ — нема мальчика, пропаў. А Цѣльпушокъ ўлѣзъ ў березовый пень. Тые яго шукаюць. «Ну», кажуць, «пропадай ёнъ! — поѣдзимъ». А Цѣльпушокъ отозваўся. А яны: «Еще гдзѣ гэто ёнъ? треба шукаць». Шукали — нема. Поѣхали домоў. Досядзѣў Цѣльпушокъ до ночи, — ў ночи шли коло того пня разбойники и радуюцца[1]): якого имъ вола украсьць? А Цѣльпушокъ каже: «А я скажу». — «А хто ты?» — «Я тоды скажу, коли выйду». Разбойники сказали: «Выходзи, а не выйдзишь — табѣ и духъ вонъ». — «Ну, иду», и вышоў изъ-за пня и пошоў зъ ими. Пошли, украли вола, прицягнули ў лѣсъ и зачали варыць и кажуць къ Цѣлпушку: «Што табѣ даць?» — «А ничого, возьмице мяне, ўложице ў трыбухъ волоў и положице на перахресткѣ». Яны ўсё гэто зробили, положили. Одкуль ни взяўся воўкъ, схваціў трыбухъ и *протатіу (?)* съ мальчикомъ. Воўкъ подъ вечеръ захоцѣў дужо ѣсьць; пошоў ў поля и подкрадываўся къ пасцухамъ, хоцѣў схвациць овечку. Якъ крикне Цѣльпушокъ ў сярадзинѣ воўка: «Пастушки, сцерегайцесь, воўкъ подходзиць». Воўкъ дужо спугаўся, начаў ўцекаць, яго тутъ собаки *апонавали*, рвуць шерсьць воўка. Воўкъ уцёкъ ў лѣсъ и каже мальчику: «Вылѣзай вонъ!» Мальчикъ каже: «Нѣтъ, не полѣзу, няси къ воротамъ мойго отца». Воўкъ понёсъ. Прынесши, каже воўкъ: «Вылѣзай!» — «Нѣтъ, не вылѣзу; няси ў сѣни». Прынесши ў сѣни, воўкъ каже: «Ну, лѣзь!» — «Нѣтъ, не сунусь, ўняси ў хату». Воўкъ понёсъ ў хату. Тоды мальчикъ вылѣзъ и крикнуў: «Тато! бей воўка!» Ўсѣ дужо спужались, воўка забили, а мальчикъ стаў жиць тамъ добро».

Зап. ученикомъ уѣзднаго училища. Ср. выше, стр. 69.

39.

СЫНЯТКА.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Быў дзѣдъ да баба, дзяцей у ихъ ня было, а имъ дужо хоцѣлося мацъ дзяцей. Отъ и кажа баба дзѣду: «Идзи ў лѣсъ и

1) Совѣтуются.

одсячи цяльпушокъ. Дзѣдъ пойшоў ў цёмный лѣсъ и одсѣкъ цяльпушокъ. Тутъ прыходзя икъ яму други ста́раньки дзядо́къ и пытаецца: «Што ты робишъ?» — «Няма у насъ дзяцей», отказывае дзѣдъ, «дыкъ баба моя кажа: идзи ў лѣсъ и одсячи́ цяльпушокъ, такъ будзе намъ забаўка». — «Идзи-жъ ты домоў», гово́ра стареньки дзядо́чакъ «и возьми трыццаць тры яйцы и яе́чко и посядзи́ на ихъ трыццаць тры дни и дзянёчыкъ». Дзѣдъ прышоў домоў, ўзяў трыццаць тры яйцы и яе́чко и посядзѣў трыццаць тры дни и дзянёчакъ и выйшло трыццаць тры сыны́ и сыно́чакъ. «Давай бацька работаць», гово́рацъ сыны. Бацька ўзяў и поўёў ихъ ў па́сяку: сыны тые ру́блюць, а сыночакъ съ корэньнями ве́рня. И вывалили яны много па́сяки и насѣяли пшани́цы, ну и зародзила пшаница богатая. Унадзилося у тугю пшаницу Сивуха бязъ бруха и бязъ вуха и стала за ночъ на *марку* пшаницы изъядаць. «Трэба, сыны мое́, пшаницу каравулиць», говора бацька икъ сыно́мъ, «а то нѣ́што ужо богато потопта́ло и подъядало». Стали сыны пшаницу каравулиць по во́чародзи.

На першую ночъ пойшоў старшы сынъ, на другую — моло́дшый за имъ и такъ ўсѣ трыццаць тры, и нихто ня найшоў злодзѣя. Прышлося на посьлѣднюю ночь ици Сынятку. Сынятка прыйшоў на по́ля, обыйшоў коло пшаницы, перахрысьціўся, Богу помоліўся и сѣў на мяжы́. Ажъ ў поўночь прыходзиць Сивуха бязъ бруха и бязъ вуха и стала жраць пшаницу. Сынятка подкраўсе и вловіў кобылу за грыву. Кобылица скидалася разнымъ звѣ́ромъ, огнёмъ и по́ломёмъ. Сынятка крэпко дзержыцца, ўплеўшыся за грыву. По́тымъ кобылица говорыць икъ яму: «Ну, коли ты удзержыў мяне, такъ сядай на мине». Кобылица икъ ўзяла яго носиць вышай лѣсу стоячаго и о́болока ходзячаго. Сынятка дзержыцца крэ́пко. «Ну, коли ты задзержыўсе на мнѣ, то я прынясу цибе на свою стайню и позволю табѣ выбраць самаго лѣпшаго коня.

Прыѣхаў Сынятка на стайню, а ужъ на той стайни стоиць трыццаць тры кони и конёчыкъ. Сынятка выбраў конёчка и

прыѣжджае къ оццу. «Ну, бацька», кажа Сынятка, «я циперъ ни буду съ тобою жыць, а поѣду ў свѣтъ.»

Доўго ня думаючы, Сынятка собраўсе и поѣхаў ў свѣтъ. Ѣхаў, ѣхаў и прыѣхаў икъ цару. Царъ ўзяў яго икъ сабѣ и стаў Сынятка первымъ царськимъ поплечникомъ: што тольки Сынятка задумае, то царъ ўсё робіў, якъ хоцѣў Сынятка. Стало жалко санатóрамъ и задумали яны Сынятка изъ свѣту зьвясьци́. Знайшлася баба волшэбница и сказала санаторамъ: «Идзи́ця вы къ свойму цару и скажиця яму, што ёсь за трыццаць тры мили и зь ми́лькою такая волшэбница, што мáе самопи́тный жбанъ и няхай Сынятка достаня яго». Прыходзяць санаторы икъ цару и говóраць: «Вѣрно Сынятка служа цару, да ня вѣрно ўсё скáзувае. Вотъ ёсь за трыццаць тры мили и зъ милькою у волшэбницы самопитный жбанъ; хай Сынятка яго достáня».

Царъ вызывая Сынятка и говóра яму: «Вѣрно, Сынятка, служышъ, да ня вѣрно ўсё сказывуишъ. Ёсь у волшэбницы самопитный жбанъ; гэтый жбанъ ты доўжэнъ доставиць мнѣ; коли ни доставишъ, то мой мечъ, а твоя голова съ плечъ».

Пошоў Сынятка на конюшню, плачучы. Пытаецца конёкъ у Сынятки:

«Чаго, Сынятка, плачышъ?»

— Загадаў мнѣ царъ службу, говóра Сынятка, а конёкъ перабивае: «Не, гэто ни служба, а службочка. Возьмитка ты одзинъ пудъ сала и одзинъ пудъ масла, садзись на мине и поѣдзимъ».

Яны и поѣхали. Прыѣжджаюць икъ волшэбницѣ, ажъ собаки ни допускаюць, трэбуюць пудъ сала. Оддаў Сынятка пудъ сала и поѣхаў далѣй, ажну подскочыли коты и яны ни допускаюць до волшэбницы: «Дай», говораць, «пудъ масла, — тогды позволимъ ѣхаць икъ волшэбницы». Собаки и коты занялися ядóю, а Сынятка ци́хонько прыѣхаў ў домъ волшэбницы, ўзяў жбанъ и поѣхаў. Оглéдзилася волшэбница и погналася ўсьлѣдъ за Сынятгкомъ; но ня тутъ было: конёкъ и вочы ей закидаў пяскомъ отъ своихъ копытовъ.

Вярнулася волшэбница назадъ и обсѣкла собакъ и котоў.

Сынятка прывьёзъ икъ цару жбанъ. Тогды санаторы и кажуць: «Анъ то ничóго ня будзя. Сынятка прывьёзъ самопитный жбанъ; коли-жъ ёнъ гэто прывьёзъ, то хай прывезе пцицу». Пойшли пóтымъ санаторы икъ цару и говоруць: «Ваша ампирáторство! Вѣрно Сынятка служыць, да не вѣрно ўсё сказувае. Сказываў намъ Сынятка, што ёсь ў тыя волшэбницы дзiўная пцица; гэтая пцица якъ запѣе, такъ трыццаць тры губéрни и губéрнячка трасёцца». Вызывая восударъ Сынятка и кажа: «Вѣрно, Сынятка, служышъ, да ня вѣрно ўсё сказуваешъ: ёсь у волшэбницы такая пцица, што дўжо крэпко и хорошо пѣé. Коли ты яé ни достанишъ, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ». Сынятка заплакаў и пошоў на конюшню. «Чаго ты, Сынятка, плачышъ?» пытаяцца конёкъ. «Того я плачу», кажа Сынятка, што загадаў царъ службу цижолую: достаць пцицу у волшэбницу».—«Ну, ничóго, гэто ищó ни служба, а слўжбочка,—бяры только два пуды сала и два пуды масла и поѣдзимъ». Прыѣжджаюць яны икъ двору волшэбницы, ажъ тамъ собаки ни допускаюць. «Коли даси», говоруць, «два пуды сала, дыкъ пўсьцимъ». Сынятка оддаў два пуды сала собакамъ и поѣхаў далiй, а тамъ ужó коты ни допускаюць. Отдаў Сынятка котóмъ два пуды масла. Ўсѣ занялисе ѣсьци, а Сынятка тымъ чáсомъ ў вѣдзьминумъ цéрами ўзяў пцицу и поѣхаў. Оглéдзилася волшэбница дый пусьцилася ўсьлѣдъ за Сынятксмъ, штобъ отобраць пцицу. Ну ни тутъ-то было: конёкъ позалѣплюваў зямлсю изъ своихъ копытовъ и вóчы волшэбнацы; прывьёзъ Сынятка икъ цару пцицу. Санаторы, доўгó ни чакáючы, отправилисе икъ баби волшэбницы и сказали, што Сынятка достаў пцицу и прывьёзъ икъ цару. «Идзиця-жъ къ свойму цару и скажиця яму, што ёсь ищó у тыя волшебницы гусьли самогрáи». Прыходзяць санаторы икъ цару и говоруць: «Ваша ампираторское вяличество! Вѣрно Сынятка служа, да ни вѣрно вамъ сказувае. Говорыў намъ Сынятка, што ёсь за трыццаць тры мили изъ мúлькою у волшэбницы гусьли-самогрáи и што яны якъ зайграюць, такъ трыццаць тры губерни и одна губернячка трасёцца». Вызывая царъ икъ сабѣ Сынятка и сказувае: «Вѣрно,

Сынятка, служышъ, да ни вѣрно сказываешъ: говорыў моимъ санаторамъ, што ёсь у волшэбницы гусьли-самограи; табѣ трэба ихъ достаць; ни шутку ты зашуціў, а коли ихъ ни достанешъ, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ».

Идзе Сынятка на конюшню и плача. Спрашувае конёчакъ: «Чаго ты, Сынятка, плачышъ?» — «Загадаў мнѣ царъ дужо службу цяжкую», отвѣчая Сынятка. «Ни плачъ, сынятка, гэто ищо ни служба, а службочка. Бяры тры пуды сала и тры пуды масла и зроби дзвинаццаць крукоў залѣзныхъ и тогды поѣдзимъ». Суполніў Сынятка ўсё, што говорыў конёкъ, сѣў наверхъ и поѣхаў. Прыѣжджаюць яны икъ двору волшэбницы, ажъ тутъ собаки окружыли и ни даюць далій проѣзду. Сынятка стаў просиць собакъ, штобъ пусьцили яго проѣхаць, а собаки кажуць: «Коли даси тры пуды сала, дыкъ пусьцимъ». Сынятка оддаў собакамъ сало и поѣхаў даляй. На свою бяду сустрыкаицца ёнъ изноў изъ котами; тые просюць тры пуды масла. Сынятка доўго ни думая, оддаў котамъ масло, а самъ стаў подкапываць вѣдзьминъ подвалъ, дзѣ схованные были гусьли-самограи. Поломаў Сынятка ўсѣ дзвѣнаццаць лопатъ и крукоў залѣзныхъ, а гусьли ўсё-таки достаў, сѣў на свойго конёчка и даў ходу. Оглѣдзилася вѣдзьма и пусьцилася догоняць Сынятка, штобъ отобраць гусьли-самограи, но ни зь яе носомъ было отъ нашаго молодца отняць. Сынятка прывьёзъ икъ цару гусьли-самограи. Кинулисп нашы санаторы изноў къ той баби-вѣдзьмы на раду. «Ничого», говоруць, «ни зробиць Сынятку: прывьёзъ и гусьли-самограи». — «Ну, коли ёнъ и гэто прывьёзъ, такъ идзиця-жъ и скажыця свойму цару: ёсь на моры сличная паненка, хай ёнъ прывезе яе».

Прыходзюць санаторы икъ свойму цару и говоруць: «Вѣрно Сынятка служа, да ни вѣрно ўсё сказувае. Сказаў Сынятка намъ, што ёсь на моры сличная паненка и можно яе достаць». Царъ прызывая Сынятка и прыказувае яму изъ мора паненку достаць. Царъ тутъ прыгрозіў Сынятку, што коли ни достане, такъ своимъ мечомъ отрэжэ яму голову.

Идзе Сынятка на конюшню къ свойму конёчку и пѣсеньку

пѣе. Спрашувае конёкъ: «Чаго, Сынятка, пѣ́ешъ?» — «Загадаў намъ восударъ достаць паненку на моры. Коли мы доставали тое, што было труднѣй достаць, а надъ гэтымъ и задумавацца ни станемъ». — «Праўда, Сынятка! забирай тольки съ собою циперъ самопитный жбанъ, пцицу, гусьли-самограи и поѣдзимъ». Яны и поѣхали. Ѣхали, ѣхали, — прыѣжджаюць икъ мору; ажъ бачаць: стоиць на моры церамъ панёнки. Конёкъ тутъ и говора Сынятку: «Посадзи пцицу на вокнѣ, а самопитный жбанъ постаў на столѣ и прыкажы, штобъ пцица пѣла, жбанъ ўсё подносіў, а гусьли-самограи, штобъ играли, а мине циперъ выведзь ў поле и зарэжъ, а самъ залѣзь ў мое коўбы». Сынятка такъ и зробіў: зарэзаў свойго вѣрнаго конечка и забраўсе ў яго коўбы. Ажъ тутъ ляцяць два *крумкачы*[1]); одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мьяса». А другой одзываецца: «Не! гэто наша зра́да», — и поляцѣли да́ляй. Ўскоросьци ляцяць другіе два крумкачы. Одзинъ кажа: «Крумъ! сьвѣжае мьясо». Други кажа: «*Сядзьмо, поядаймо*!» А Сынятка нашъ ни duракъ — сайчасъ и схваціў одного крумкача за ноги, а други стаў просиць: «Пусьци!» — «Нѣтъ», отвѣчая Сынятка. «Коли прынясешъ гоющой и жывущой воды, тогды отпущу твойго товарыша!» Поляцѣў крумкачъ ў далёкую страну и прынёсъ гоющой и жывущой воды. Сынятка отпусьціўшы крумкача, ўспрыспуў на свойго конёчка гоющою и жывущою водою. Конёчакъ и отжыў и говора Сынятку: «Я-жъ циперъ *оцъ* цибе пойду, а ты няси гэтую гоющою и жывущою воду и постаў на вокнѣ ў панёнчынумъ церами, а самъ стань пры порозя на дворэ. Коли будзишъ циперъ жыў, такъ ищэ пожывешъ на свѣця, а коли я табѣ потрэбенъ буду, такъ ты свиснешъ тры разы, и я икъ табѣ явлюся.

Вотъ и выходзиць изъ мора ў свой церамъ и паненка. Якъ убачыла яна Сынятку, дыкъ схвацила, исьцерла, изьмяла и откинула отъ порога свойго церама. Только войшла яна ў свой церамъ, самопитный жбанъ ўсё подноси, пцица пѣе, гусьли-само-

---

[1]) Вороны.

граи играюць, такъ што сама яна изьдзивилася. Тутъ замѣцила яна, што на вокнѣ стоиць гоющая и жывущая вода; ўзяла яна тогды гэтой и попрыскала Сынятку, — ёнъ очнуўсе. «Чаго табѣ отъ мине трэба?» пытáецца паненка. — «Потрабу́я нашъ царъ, штобъ ты прыѣхала до яго». — «Ну, ладно, поѣдзимъ». Сынятка выйшоў ў поля и свиснуў тры разы́, — такъ конёчакъ и стаў передъ имъ. Забраў конёчакъ самопи́тный жбанъ, пцицу, гусьли-самогра́и, паненку и поѣхали къ цару. Санаторы такъ и руки опусьцили, якъ убачыли, што Сынятка достаў и паненку. Пошли икъ цару и говоруць яму: «Ваша ампираторство! Сынятка достаў паненку и жыве уже зъ е́ю». Царъ велѣў выкопаць глубокую я́му коло воротъ свойго дворца, насыпаць туды жару и заслаць зьверху соломой. «Коли перэйдуць гэтую яму Сынятка съ паненкою», гово́рыць царъ, «дыкъ ищэ пожывуць». Прыяжджаюць яны икъ ямы, паненка говора икъ Сынятку, ўзяўшы яго за руку: коли мы съ тобой, Сынятка, ни знаимся, то и перо́йдамъ». Царъ крэпко уподобаў тую паненку и ожаніўся зь ею, а Сынятка стаў вѣрнѣйшымъ слугою цара.

Я тамъ быў, мёдъ, вино піў, по вусамъ цикло, ў ротъ ни попало.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

40.

а) БОБОВОЕ ЗЕРНО.

Той же губ. г. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ да баба и было ў ихъ пятушо́къ и курочка. Пошли разъ пятушокъ съ курочкой и зачали копацца у сме́тника и пятушокъ нашоў зярно бобо́вoя, а курочка — пшани́чноя. Дзѣдъ и баба дужа рады. Тогды дзѣдъ кажа: «Бабко! што мы зъ бобовымъ зярну́шкомъ будземъ робиць?» — «А што будземъ робиць?» баба кажець, «посадзимъ подъ поломъ». Ну, яны и посадзили. Зачало тоя зярну́шко росьци не по днямъ, а по часамъ, выросла яно, ажъ зачала прыперацца къ полу. Тогды

дзѣдъ кажа бабѣ: «Ну, што мы, бабко, будземъ робиць?» — «Трэба полъ разбирацъ», кажа баба. — «Ну, што-шъ? разбяры». Ўзяў дзѣдъ и разобраў полъ и пошла гэтая бобинка росьци изноў, дажа доросла ажъ до столи. Дзѣдъ и столь разобраў. Бобинка якъ росьце, такъ росьце, доросла до неба. Дзѣдъ пошоў, ўлѣзъ на бобинку и полѣзъ къ небу, кабы яго разсѣчь. Лѣзъ доўго и прылѣзъ къ небу, ўзлѣзъ на небо и углѣдзіў, што тамъ хатка стоиць. Ёнъ ўлѣзъ ў тую хатку и углѣдзіў, што тая хатка поўна козъ и зачаў у гэтыхъ козъ просицца, кабъ яны прыняли яго къ сабѣ. На заўтра козы пошли и оставили козлёнка, кабъ ёнъ сторожыў, кабъ ничого ни ѣў дзѣдъ, а сами побѣгли. Дзѣдъ ўзяў козлёнка и зачаў яго колыхаць. Козлёнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ ўзяў поѣў и самъ уцёкъ. Козы прыбѣгаюць и находзюць козлёнка, што ёнъ спиць. Разбудзили яго и кажуць: чаму ёнъ не пильноваў? Козлёнокъ зачаў казаць, што яго дзѣдъ заколыхаў. На други дзень козы изноў побѣгли и заставили козлёнка зъ трэмя вочами; яны думали, што дзѣдъ заговора на два вочка, кабъ не глядзѣли, а трейци забудзе. Сами побѣгли. Изноў прышоў дзѣдъ, ўзяў козлёнка и начаў яму казаць: «Спи, воко, спи другоя, спи трейцея!» Козлёнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ поѣў и изноў уцёкъ. Прыбѣгаюць козы и видзюць, што изноў козлёнокъ ихъ спиць. На треци дзень козы побѣгли и оставили козу съ четырмя вочами, а сами недалёко побѣгли. Коза наварыла ѣсьць и сама сховалася. Дзѣдъ прышоў и углѣдзіў, што никого нима, ёнъ зачаў ѣсьць, а тутъ козы прыбѣгли и дзѣда забили.

Зап. учен. у. училища. Ср. выше № 13, стр. 23, 4; Романова, Бѣлор. сб. т. I, вып. 3, стр. 382.

41.

б) Гродн. губ.. Слонимск. уѣзда, Мижевической вол., д. Вязевичи.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба; пошоў дзѣдъ по воду и знашоў гороховое зѣрня, принесъ его до хаты, зловіў жябу и мышку, ўзораў подъ лавою и посіяў горохъ подъ лавою. Горохъ руосъ,

ру̑осъ подъ саму ла́ву. Дзѣдъ каже баби: «знимимъ, бапка, лаву!». Зняли яны лаву. Горохъ ру̑осъ, ру̑осъ подъ полицу. Дзѣдъ сказаў баби: «знимимъ, бапко, полицу!» Зняли яны полицу. Горохъ ру̑осъ, ру̑осъ подъ дахъ. «Знимимъ, бапко, дахъ!» Зняли яны дахъ. Горохъ ру̑осъ, ру̑осъ подъ стрыку. Зняли яны стрыку. Горохъ ру̑осъ, ру̑осъ подъ небо. Дзѣдъ каже баби: «лисьмо, бабо, жаць!» Дзѣдъ каже на бабу: «Лись ты на перу̑одъ!» а баба каже: «не, лись ты!» Дзѣдъ полись, а за имъ баба; ўзлизли на небо и стали жаць гору̑охъ. Жали до вечера. Вечеромъ пришли къ Бу̑огу и просилися ночеваць. Бу̑огъ каже: «вы наробице мнѣ шкоды». А дзѣдъ каже: «ни, Боже, не будземъ робиць».

Пусьціў ихъ Бу̑огъ ночаваць въ садъ, гдзѣ росли яблыки. Баба знюхала яблыки и каже дзѣду: «Дзѣду, дзѣду, яблыки пахнуць!». А дзѣдъ каже: «цихо, бабо, шкоды наробишъ». Дзѣдъ заснуў, а баба встала и стросяну́ла яблыню—всѣ яблыки и посыпалися. Баба пришла къ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! яблыки сыплютца». Дзѣдъ встаў и стаў на баби рваць косы и привязываць яблыки. На другій день пошли яны зноў жаць горохъ и жали до самаго вечера. Вечеромъ пришли зноў къ Бу̑огу и стали просицца ночаваць, а Бу̑огъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ каже: «не, Боже; гето моя баба наробила». Бу̑огъ пусьціў ихъ зноў ночаваць въ той самый садъ. Баба знюхала квасъ и каже дзѣду: «квасъ пахне!» А дзѣдъ каже: «цихо, бабо, ты зноў наробишъ шкоды!». Дзѣдъ заснуў, а баба встала и вывернула квасъ, пришла къ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! квасъ выліўся». Дзѣдъ встаў и стали пригорішнями збираць квасъ въ кадушку. На трейци дзень пошли яны зноў жаць горохъ; жали до самаго вечера. Вечеромъ пришли зноў къ Бу̑огу и стали просицца ночаваць, а Бу̑огъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ каже: «не, Боже, гэто ўсе моя баба робиць шкоду». Бу̑огъ пусьціў ихъ въ той самый садъ, куды пущаў ихъ наперу̑одъ. Лягли яны спаць. Баба крычиць дзѣду: «подъ бокъ цвердо!» Дзѣдъ встаў и скинуў съ себе кожухъ и даў ей подъ бокъ. Якъ дзѣдъ заснуў, баба встала и вглядзѣла коляски; пошла и сѣла на ихъ. Коляски

и поѣхали. Баба крычиць: «дзѣду, дзѣду! я ѣду». Дзѣдъ встаў и кличе: «пристань, бапко, пристань!» Баба пристала, а дзѣдъ пошоў и сѣў на коляски и поѣхали; въѣхали въ роў и коляска ростала, а яны остались безъ гороха, якъ жили ў перуо̆дъ.

Зап. ученикомъ Свислочской учительской семинаріи А. Орочко. Сообщено г. директор. той же семинаріи Гедеоновымъ.

42.

в) Гродн. губ., Волковыскаго уѣзда, д. Меньки (вблизи м. Свислочи).

Быў сабѣ дзѣдъ и баба. Посадзили ены́ подъ ла́вою бобъ. Росъ, росъ бобъ, доросъ до ла́вы. Баба и каже: «Дзѣдку, соко́лику, выкруци дзи́рочку ў лави». А дзѣдъ каже: «Дзѣ я табѣ буду псоваць лаву?» Баба зноў просиць: «А, дзѣдку, а соко́лику, выкруць, выкруць». Дзѣдъ выкруціў. Отъ бобъ сабѣ росьце́, росьце́—выросъ до сто́ли. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзирочку ў столи». — «Дзѣ я табѣ буду псова́ць столь? Настане зима, то будзе холодно ў хаци». Баба ўсё просиць. Отъ дзѣдъ выкруціў. Бобъ росъ, росъ, выросъ до стрѣхи. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, продзери стрѣху». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць стрѣху». А баба ўсё просиць. Дзѣдъ продраў стрѣху. Отъ бобъ росъ, росъ, доросъ до неба. Баба каже дзѣдови: «Полѣземъ, дзѣдку, обирацъ бобъ». Ўзяли ены́ ножичка и полѣзли на бобъ. Обирали, обирали,—ажъ настала ночь. Пошли ены до Бога просицца на ночь. Богъ пусціў ихъ ў садъ и сказаў, кабъ ены не зачапа́ли яблыкъ. Легли ены спаць. Баба каже: «Дзѣдку, соколику, я оборву одно яблычко». А дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, такъ баба пошла дэй зорвала яблычко. А тутъ ены ўзели дэй ўсѣ осыпалиса. Баба збудзила дзѣда и каже ему: «Дзѣдку, соколику, бѣда, ўсѣ яблыки осыпалиса». Дзѣдъ бачиць, што нима ра́ды, давай на баби обрываць волосы́ и привязываць яблыки. Привязываў ёнъ, привязываў, ажъ приходзиць Богъ. «А што», каже, «я казаў, што вы наро́бице тутъ мнѣ шкоды».

На други дзень дзѣдъ зъ бабою зноў пошли обирацъ бобъ. Обирали, обирали, ажъ настала ночь. Идуць ены зноў просицца до Бога на́ ночь. А Богъ каже: «Пущу я васъ ў каморку, только тамъ стоиць дзѣжа зъ рощиною, глядзѣ́це, кабъ вы ее не вывернули». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже: «А дзѣдку, а соколику, я хоць палецъ помочу». — «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела́ на палецъ рощины, хоцѣла покоштова́ць, а рощина тутъ ўся зъ дзѣжи и полиласа. Збудзила баба дзѣда дэй давай пригорщами збирацъ рощину зноў ў дзѣжку. Пришоў Богъ и каже: «А што, зноў наробили шкоды? На други дзень пошли ены зноў обирацъ бобъ. Обирали, обирали да самой ночи. Идуць зноў да Бога на ночь просицца. Богъ пусьціў ихъ ў возоўню и каже: «Не зачапайце только коляски». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже дзѣдови: «А, дзѣдку, а, соколику, я подвезуса». Дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда»; а баба просиць: «А, дзѣдку, а соколику, я хоць ножку подвезу». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела дэй сѣла на колясачку. Колясячка и поѣхала. Бачиць баба, што бѣда, давай дзѣда кликаць; а колясячка якъ полецѣла, такъ и разнесла бабины косточки.

Зап. ученикъ Виленскаго учительск. института С. Величко.

43.

БОБОВОЕ ЗЕРНО И ГОРОХОВОЕ.

г) Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Жыў сабѣ дзѣдъ и баба. Были у ихъ пѣвень и курыца. Пошоў пѣўникъ и курочка на вулицу; пѣўникъ нашоў бобовое зярно, а курочка гороховое. Дзѣдка кажа: «Змелимъ!». Бабка кажа: «Посѣимъ!» Вотъ и посѣяли яны. Горо́шакъ ўецца, бобокъ росьце́. Вырось ёнъ подъ полатки, — яны прыняли полатки, — горо́шакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ дахъ. Подняли яны дахъ, — горошакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ небо. Вотъ и полѣзъ дзѣдъ рвацъ бобъ. Вы-

рваў ёнъ одно ка́ляво, вырваў другоя, а за чацвёртымъ и самъ зваліўся. Вотъ баба полѣзла сама на дзерэво бобовое и гороховоё, нарвала бобу и гороху, наварыла да исправила хаўтуры.

Зап. ученикъ Несвижской учительской сениначіи Леонтій Лаптенка.

44.

д) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, Щорсовской вол., урочища Борки.

Были жили въ одной хацѣ дзѣдъ и баба. Посѣяли яны подъ лавою бобъ. Бобъ росъ, росъ подъ самую лаву. Дзѣдъ прокруціў сверделкомъ лаву, — бобъ росъ, росъ подъ столь. Дзѣдъ раскрыў столь; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ стрѣхъ, — дзѣдъ раскрыў и стрѣхъ; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ самое небо. Дзѣдъ, штобы пракруцицъ небо, зробіў драбины, поставіў гэныхъ близко бобу и полѣсъ до неба. Когды ёнъ быў якъ расъ около неба, то повѣяў великій вѣцеръ; драбины зломалася и ёнъ полёцѣў ў тую сторону, куда вѣяў ў вѣцеръ. Лецѣў, лецѣў гэный дзѣдъ, ды упаў ў болото и ўлѣзъ ў яго по самую шію. Доўгоё время сѣдзѣў ёнъ тамъ. Яму натто хоцѣлось ѣсьци, да и было яму натто холодно. Ёнъ стаў просиць Бога послаць яму избавицеля. Богъ пошкодоваў яго и посылаець избавицеля воўка. Воўкъ гэны быў тоже голодны и, летая по болоцѣ, глядзиць: нѣтъ чаго поѣсьць? Ёнъ стаў нюхаць и обнюхаў дзѣда, сѣдзѣўшаго ў болоцѣ, раззя́ваў ротъ и думаў ўзяць яго за голову, но побояўся. Яму показалось, што гэто быў корчъ и ёнъ не хоцѣў тупиць своихъ зубъ. Такъ ёнъ, штобы узнаць живое гэто што, ци нѣтъ, махнуў хвостомъ, якъ разъ по головѣ дзѣда. А дзѣдъ гэны не station дуракъ: екъ ўзяўся за хвостъ воўка и давай гукаць. Воўкъ сполохаўся, — давай вельмы бѣжаць ў лѣсъ и выцягнуў наверхъ изъ болота дзѣда. Дзѣдъ обмыўся, обцерся и пошоў до дому. Увидзѣўши тамъ бабу, ёнъ бросіўся ёй на шію и долго плакали. Цеперь яны живуць, хлѣбъ и соль ядуць.

Зап. учен. приготовит. класса Молодеченской учит. семинаріи Моничемъ.

45.

КАЦИГОРОШЫКЪ.

а) Той же губ., г. Борисовъ.

Жіў быў дзѣдъ зъ бабою. У ихъ не было дзяцей. Баба мыла бяли́зну, по́томъ пошла на раку́ полоскаць яе и убачила горо́шеньку. Ёна ўзяла яе и зъѣла и имѣла сына Кацигорошыка. Ёнъ росъ не по годамъ, а по годзи́намъ, и коли выросъ ёнъ, сказаў бацьку: «Тато! купи ты мнѣ желѣзный кій, ў пудоў пидзесятъ». Бацька купіў яму кій. Ёнъ вышоў на дворъ и подбросіў руками кій подъ небо; пока ёнъ закурыў люльку и вышоў на дворъ, кій зъ неба ляциць и ёнъ наставіў свой лобъ и гэтый кій разломаўся на лбу на чатыре часьци, по́томъ ёнъ ка́жа бацьку: «Купи мнѣ, тато, други кій ў восемдзесятъ пудоў». Ёнъ пусьціў яго подъ небо, а самъ пошоў ў хату, закурыў люльку и вышоў на дворъ,—кій ляциць зъ неба ёнъ и наставіў свой мезенецъ и кій согнуўся, и каже Кацигорошыкъ бацьку: «Цяперъ мнѣ гэты кій, тато, добрый, будзець ходзиць. Цяперъ пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць. Ишоў ёнъ горой и видзя *лохчину*[1]); у той лохчинѣ стоиць дубовикъ: «Здорово, дубовикъ!» — «Здорово, Кацигорошыкъ!» И якъ увидзя, гдзѣ гора и лохчина, ёнъ возьмя и ссуня ў лохчину, што́бъ было роўно и шоў ёнъ лохчиной. На горѣ стоиць мельникъ, а у яго на однымъ усу́ двадцаць камней кру́цяцца и на другимъ 20. «Здраствуй, Кацигорошыкъ!» — «Здраствуй мельникъ!» По́томъ ёнъ идзе лохчипой и видзя дуровика и кажа: «Здороў дуровикъ!» — «Здороў Кацигорошыкъ!» — «Куды идзешь?» — «Пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць». — «Чи не прымешъ, братъ, мяне?» — «Ступай», кажа Кацигорошыкъ; по́томъ кажа мельникъ и дубовикъ: «Чи не примешъ насъ?» — «Ступайце!» и пошли ў троихъ. Прыходзяць яны ў нѣйкую вяликую пущу, и яны ў тэй пущѣ построили хату прыгожыю. Ў тэй хаци кинули яны дубовика, штобъ ёнъ зварыў имъ ѣсьци, а сами пошли ў лѣсъ на работу. Наварыў дубовикъ ѣсьць, ду́жо хорошая яда́ была, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ,

[1]) Лощина. Слов. Носовича.

тоўкачами погоняя, помяло́мъ слѣдъ заметая: «Здороў, дубовикъ?» — «Здорова, вѣдзьма!» — «Давай, дубовикъ, ѣсьци». Ёнъ каже: «У меня ёсь рабочіи». Вѣдзьма кажа: «Якіе у цябе рабочіи?» — «У мяне работники изъ большей фамиліи: мельникъ, дубовикъ и Кацигорошыкъ». Вѣдзьма каже: «Вѣрно изъ такей фамиліи, якъ и ты». Вѣдзьма ўсё кушанья поѣла, а остальное ў корыто вылила. Узяўся дубовикъ ў зало́пки зъ вѣдзьмой. Вѣдзьма дубовика окруцила, и смуцила, и въ уголъ посадзила, и поѣхала. Не́чаго яму сидзѣць подъ вугло́мъ и вылѣзъ ёнъ и стаў варыць ѣсьци и зготоваў яду́, ажъ приходзяць рабочіе и стали ѣсьць обѣдъ и кажа мельникъ Кацигорошку: «Гэта ѣда ня добрая, по такой ядзѣ и ноги звядзешъ». Кацигорошыкъ кажа: «Возьму дубовика ў лѣсъ, а мельника трэба покинуць, штобъ зготоваў ѣсьць». Мельникъ наварыў ѣсьць, ажъ ѣ́дзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачомъ погоняя, помеломъ слѣдъ заметая и кажа: «Здороў, мельникъ!» — «Здорова, вѣдзьма!» «Давай, мельникъ, ѣсьци». — «Не дамъ ѣсьць, у мяне рабочіи». И кажа вѣдзьма: «Вѣрно фамиліи такей, якъ ты?» Мельникъ кажа: «Лучше мяне». Вѣдзьма кажа: «Я одного дурака выбила, выбью и цябе, давай, мельникъ, ѣсьць!» — «Не дамъ». И начали ў залопки цягацца, вѣдзьма яго скруцила, смуцила и подъ вуголъ посадзила. Вѣдзьма ўсё поѣла, а остальное ў корыто вылила и сама поѣхала. Вылѣзъ мельникъ оттуда и наварыў ѣсьць, прышли рабочіе и стали обѣдъ ѣсьць и кажець дубовикъ: «Худая яда́, по такой ядзѣ́ ноги звядзешъ». Кинуў Кацигорошыкъ дуровика, и зъ дуровикомъ случилось тоже, што и зъ тыми. Прышли изъ лѣсу работники и стали ѣсьць обѣдъ и кажуць: «Гэта яда́ не добрая, по такой ядзѣ ноги звядзешъ» и кинули Кацигорошыка, а сами пошли ў лѣсъ на работу. Кацигорошыкъ наварыў ѣсьць. Ѣ́дзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачами погоняя, помяломъ слѣдъ заметая. «Здороў, Кацигорошыкъ!» — «Ни хочу я зъ тобой здоровацца, ты моихъ рабочихъ надувала» и начаў кіимъ бицъ вѣдзьму. По́томъ волосы у вѣдьмы скруціў, ў дровы зацапіў и пробіў яе своимъ кіемъ насквозь зямли. Вѣдзьма лижала на зямли́, яна яще была живая, но́ ни якъ ни

могла ўстаць. Прышли яго рабочіи и кажа Кацигорошыкъ: «Чи добрая яда́?» — «Добрая», кажуць работники. «А знаице, хто васъ окладоваў?» Яны кажуць яму: «Знаемъ, но ни за што ни кажемъ табѣ». — «Ходзице», кажа Кацигорошыкъ, «поглядзице» и повёў ихъ на дворъ и показаў имъ гдзѣ лижала вѣдзьма и кажа Кацигорошыкъ: «Я просадзіў яе насквозь зямли, а мнѣ гэтого кія жалко, и пойду на той свѣтъ за кіемъ. Возьмице вяроўку и прычапице *звонъ* вяликій, и прывяжице скамейку, и я сяду и спущусь по кій, и тгды звонице, якъ я буду лѣсьци». И полѣзъ ёнъ ня тэй свѣтъ, и увидзѣў тры дочки́ вѣдзьмины. Дочки́ кажуць Кацигорошыку: «Сягоння будуць баню топиць и вѣдзьма скоро прыляциць и вы пойдзице ў баню». И дочки́ кажуць Кацигорошыку: «Мыйся въ той водзѣ, которая стоиць на правый сторонѣ». Прыляцѣла вѣдзьма и кажа: «Здорово, Кацигорошыкъ!» — «Здорова, вѣдзьма! пойдзимъ ў баню». И Кацигорошыкъ ўзяўся ў залопки. «Постой, вѣдзьма, я помыюсь водой, которая стоиць на правый». И якъ помыўся, то ёнъ яе забіў и ўзяў шкуру, содраў ў клочки, кинуў на печь и показаў дочка́мъ. Яны кажуць яму: «Мы ня хочимъ жиць тутъ, полѣзимъ на тый свѣтъ». Кацигорошка посадзіў ихъ на скамейку, закрычаў своимъ товарищамъ и ихъ вытащили, по́томъ сѣў Кацигорошыкъ самъ и зноў закрычаў. Датые кажуць: «На што ёнъ намъ, у насъ ёсь по едной жонкѣ» и не хоцѣли яго выцягнуць, а кинули назадъ. Кацигорошка ўваліўся ў я́му и чуць не забіўся. По́томъ ёнъ пошоў, гдзѣ верба цвѣце и соловьи поюць, ёнъ ихъ стаў закрываць хусткой, и яны яму кажуць: «Мы покажимъ табѣ дорогу». И ёнъ пошоў гэтый дорогой и зашоў ў нѣкую вяликую дзяреўню. Тамъ нашоў своихъ товарищоў, и ёнъ имъ поотсѣкаў головы, а самъ стаў одзинъ жиць, да поживаць да добра наживаць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища — Сравн. въ «Опытѣ пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края» Дмитріева (стр. 152—177). Сказка «Кати-горошекъ» записан. въ Новогрудскомъ уѣздѣ.

46.

ПОКОЦИ—ГОРОХЪ.

б) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Узденской вол., мѣст. Узды.

Жыў сабѣ дзѣтка съ бапкою. Яны имѣли три сыны и одну дочку, но яны пропали, были бѣдные: ни мѣли чаго ѣсьци и носицъ [1]). Доўго яны идакъ цярпѣли, а потымъ Богъ даў имъ щасьце. Расъ бапка шла по воду и убачила што кацицца гороховое зярно, и сказала идакъ: «Божа, Божа! Нашто гэто зярно валяецца?» взяла подняла яго и зъѣла. Ледзве [2]) пришла до дому яна отъ радосьци. Якъ яна йшла до дому, дакъ маленькій съ середзины хлопчикъ сказау ей: «матко, гэто Богъ даў мане табѣ, штопъ я помохъ табѣ жиць на свѣцѣ. Идзи скорѣй, *бу* [3]) я зарасъ роджуся? Назовеця мяне идакъ: Покоци-Горошекъ, бу я быў горохомъ». Якъ тольки яна пришла, дыкъ у яе родзіўся сынъ, яго назвали Покоци-Горошекъ. Стаў росьци сынъ, якъ разъ, якъ на масли. Помогаў жашь ёнъ мацяри, много трудоў уменшіу. Расъ соснилося матцы, што дзѣци ихъ, три сыны и одна дочушка, находзяцца у чорта, што три сыны яе были повѣшаны, а чортъ жыў съ дочушкою, якъ съ жонкою. Якъ тульки яна разбудзилася, то разсказала свойму любимому сыночку. Почуіўши гэто, Покоци-Горошекъ сказаў: «не, яны, три брата, уже неживые, а сястра моя Алёнка живая, гэто праўда. Пусьци мяне, мамко, на свѣтъ Божій. Благослови мяне».

Передъ благословеніемъ ёнъ пошоў къ бацьку и задаў яму такую задачу: «бацька; зроби мнѣ зъ маленькаго гузичка [4]) такую булаву, штобъ ни одзинъ чалавѣкъ, которы живе на земли, ни подняу яго». Стаў бацька гороваць и думаць объ булавѣ. Расъ бацька шоў у кузницу и убачыў гузикъ. Гузикъ принесъ ёнъ ў кузницу и начаў палиць яго. Гузикъ зробіуся вельми вя-

---

1) Одежды не было.
2) Едва.
3) *би* вм. *бо*, т. е. ибо. Ш.
4) Пуговичка.

лики, што ни могъ бацька понесьци яго. Пришоў сынъ, якъ убачыў булаву, то вельми радоваўся. Попроцаўся ёнъ съ бáцькомъ и съ маткою и пошоу на свѣтъ. Идучи по дорогѣ, ёнъ кинуў булаву къ небу, потымъ подставіў лопь. Булава вищялася вельми моцно. Пришоў ёнъ ў лѣсъ и бачиць хорошая палата и ў окнѣ сядзиць яго сястра. Выскочила яна къ яму и сказала: «идзи, бу пропадзешь». «Ни бойся, я твой братъ, я цябе спасу». Спроси у гетаго чорта: «можно ли войци ў хату». «Можно», отвѣчали яму. Якъ ёнъ увойшоу ў хату, то сказаў на чорта: «здравствуй щуринъ». Ну, яны гедакъ дали одзинъ другому дзиньдобры. «Подай, жана, напиткоў и наѣдкоў». Принесла яна шклянку жалѣзнаго бобу. «Дайжа-шь упяротъ сѣсьци, а потомъ давай ѣсьци». Подаў чортъ кресло. Покоци-Горохъ, якъ сѣў, дыкъ кресло изломалося. «Ухъ, шуринъ, шуринъ! Нима у цябе навятъ [1]) добрыхъ креселъ для мяне». Чортъ подаў яму другое кресло, но жалѣзное, штобъ ни зломалось. Покоци-Горошекъ, якъ сѣў, дыкъ и гето кресло зломалося. Сполохаўся чортъ, што Покоци-Горошекъ вельми дужи. Подала яму уже сестра жалѣзнаго бобу [2]), тольки одну шклянку. Покоци-Горошекъ заразъ ўсе и ўсыпаў ў ротъ и крычиць! «Алёнка, што ты шкодуешь [3]) чертоўскаго бобу? подавай большъ». Принесла яна цѣлое рѣшето бобу, а Покоци-Горошекъ ўсе ѣсьць ды ѣсьць.

Якъ яны ўсе поѣли, то чортъ ўзяў Покоци-Горошка за руку и повёў показаць богатства. Привёў ўперотъ ў хлѣў, гдзѣ стояло дванатцаць жерабцоў и каждый жеребецъ привязанъ за дванатцаць ланцугоў. Чортъ начаў хвалицьца, а Покоци-Горошекъ сказаў: «коники, коники зробецеся тресками». Яны зробилися. После чортъ привёў къ колодзѣ жалѣзной и сказаў: «коли ты зрубишь безъ сякеры и спалишъ безъ огню гэту колоду, то будземъ бицца, а коли не, то я цебе убъю». «Не, чортова ты хара,

---

1) Даже.
2) Бобовыхъ зеренъ.
3) Жалѣешь.

не быць табѣ на свѣцѣ». Взяў мѣдзанымъ пальцамъ дочапіўся [1]) къ колодзѣ и яна зробилася ў пясокъ. Потымъ начали бицься [2]). Якъ даў чортъ по головѣ Покоци-Горошку полонѣмъ, дыкъ ёнъ по колѣни ўлѣзъ ў землю, а Покоци-Горошекъ якъ даў тымъ же, дыкъ соўсимъ забіў чорта. Забіўши чорта, Покоци-Горошекъ ўзяў сястру къ сабѣ ў другую хатку и начаў распрашиваць, якъ было съ его брацьцями и дзѣ яны. Яна сказала: «убитые ляжаць». Покоци-Горошекъ пошоў ў хлѣў, вынясъ коня, положіў на поли и самъ ўлѣсъ ў яго и ляжиць. Прилятаець ворона съ воронятками и садзяцца кляваць. Покоци-Горошекъ схваціў одного малого ворона. Стары стаў просиць его, штобъ пусьціу. «Приняси живой и мертвой воды, дакъ пущу». Поляцѣў стары воронъ и принесъ воды. Вспрыснуў воду на братоў и яны зробилися живыми. Потымъ яны пошли до дому. Якъ тульки яны пришли до дому, то бацьки вельми радовалися, что ўсѣ живы и здоровы. А потымъ стали яны жиць, поживаць да добра наживаць.

Запис. учен. Несвиж. учительс. семин. Стефаномъ Прокопцевымъ.

47.

БАБИНА ДОЧКА И ДЗѢДОВА ДОЧКА.

а) Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда, имѣнія Янова.

Жіў сабѣ дзѣдъ зъ бабою, у дзѣда была дочка́ и у бабы была дочка́. Дзѣдова дочка́ была работница, што баба ей не скаже, то ена́ ўсё ро́биць. У бабы былъ бычо́къ и дзѣдова дочка́ па́свила его. Баба хоцѣла того бычка зарѣзаць. Дзѣдова дочка́ пасвила на той часъ яго и зачала плакаць. Бычокъ почуў, што ена плаче, каже ей: «Дзѣўка, дзѣвица, чаго ты плачешъ»? — «Якъ же мнѣ не плакаць: баба каже, што цебе зарѣже». — «Не плачъ, дзѣўка, якъ мене зарѣжуць, то ты перебери моё кишки

1) Дотронулся.
2) Драться.

и тамъ знайдешъ зерно, и гэто зерно возьми и посадзи перадъ своимъ вокномъ». Зарѣзали бычка, дзѣўка перебрала кишки и знашла зерно и посадзила яго подъ своимъ вокномъ. Тамъ выросла яблоня и на той яблони — яблочки золотые. Ѣхаў нѣки панъ и бачіў золотые яблочки, и каже до дзѣўки, кабъ ена вырвала яму яблочко. Дзѣўка вырвала яблочко и дае тому пану; панъ ухопіў дзѣўку за руку и ў кочъ. Пріѣхаўши до хаты ожаніўся зъ ею.

Зап. ученикомъ приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи А. Астаповичемъ.

48.

б) Витебской губ., Маделино.

Быў дзѣдъ ды зъ бабый, была у дзѣда дочка ды у бабы дочка. Ня ўзлюбила баба дзѣдову дочку. Дзѣдъ той угодзіў, угодзіў бабы, ни якъ ня угодзиць. Жалко яму своей дочки́, а баба одказываиць: «дзѣнь яе гдзѣ хочешъ». Тогды ёнъ говóрыць: «Надзѣвайся, дочу́шка, пойдземъ зъ тобой». Тогды яны пошли ў лѣсъ. Прыходзюць ў лѣсъ: стоиць хатка на куръихъ ножкахъ. Ёнъ говóрыць: «Хатка, хатка! стояла по новому, стань по старому, ко мнѣ вокномъ, а къ дочкѣ моей дзверъми». Та хатка оборуцилася и стала по старому: къ няму вокномъ и къ дочкѣ яго дзверъми. Тогды ёнъ говóрыць: «Идзи живи зъ Богомъ, а я пойду дроўцы сѣчь». Отсѣкъ вѣничекъ, и побоéшачку связаў и повѣсіў на осинку. Вѣничекъ: шась, шась, а побоешачка: стукъ, стукъ! Ина ду́маиць, што бацька дроўцы сѣкець и ўсё яго ожидаець. Вечыръ прыходзиць, бацька яна ждала, ждала,— нихто ни прыходзиць. Тогды яна говорыць: «Хто ў лѣси, хто ў болоцѣ, ходзи ко мнѣ ночувць». Мядзвѣдзь отгукáицца: «Я ў лѣси, я ў болоцѣ, прыду къ табѣ ночуваць». А яна думала, што бацька ей одказываиць. Тогды прышоў къ ей мядзвѣдзь на ночь: «Ну, дзѣўка, одмыкай дзверы». Яна одомкнула и дужо упудзилася. «Ну, говорыць мядзвѣдзь до дзѣўцы, всцяли посьцель: радъ камéння, радъ полéньня и ступу ў головы. Ёнъ лёгъ и даў ключики, и прыказаў бѣгаць по хацѣ и бразгáць ключами. А щурки

подскочили и яе подмѣнили. «Дай» говóрыць, «мнѣ ключики, я цябе подмѣню, а то цябе убье́ць». На другой дзень мядзвѣдзь, ўстаўши, говорыць: «Счастливо. Ну, дзѣўка, мы зь тобой жаницца будземъ»: Яны ожанилися и стали жиць хорошо. Ёнъ ей наносіў и мёдъ и лошадзей и ўсяго.

У яе отца была сучка рабая, — яна выскочила на вулицу и стала брехáць: «Гаў, гаў, гаў! дзѣдова дочка ў госьци шесцёркей ѣдзиць и гроши много везець». А бабѣ то не сподобалося». Яна сучку чапелой: «Што ты, сучко, воўкъ тѣ зьѣшъ, брешешъ! дзѣдовы дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». А тутъ дочка и прыѣхала и дзенегъ бацькѣ прывезла. Бабѣ гэто не понравилося и кажець: «Отвядзи и мою дочку тўды, гдзѣ твоя была». Не́чаго дзѣлаць, дзѣдъ отвёў у сабе ў хацѣ. Прышоў дзѣдъ ў лѣсъ—тамъ стоиць хатка на куръихъ ножкахъ. Ёнъ говориць: «Хатка, хатка» и т. д. Ну, дзиця, живи тутъ, я пойду дроўцы сѣчь и т. д. (опять тотъ же разговоръ). «Ну, говорыць медзвѣдзь, затопи печь, вары кашу, печи блины». Тогды щурка подскочила и говóрыць: «Дзѣўка, дзѣвица, красная красави́ца, дай ложечку каши облизаць». А яна говóрыць: «Мядвѣдзь! мядвѣдзь! щурка кашки просиць». — «Ўлобъ яе ложкой». Яна яе ударила, щурка побѣгла, сама стала печь блины. «. . . . . . дай мнѣ блинка зъ пеци, ў худой годзины прыгожуся. . . . . Яна: «Мядзвѣдзь, мядзвѣдзь! щурка блина просиць. Ёнъ: «Ў лобъ яе чапелой!» Яна яе ударыла, щурка побѣгла подъ печку и закацилася и завалилася. Яны повячерали. Мядзвѣдзь говорыць: «Сьцели мнѣ посьцель. . . . Якъ ёнъ стаў кидаць полѣньнями, дыкъ съ перваго раза яе и забіў. Дзѣдова сучка выскочила: «Гаў, гаў, гаў! бабины дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». Бабѣ гэто не сподобалось. «Што сучка брешешъ? моя дочка шесьцерней прыѣдзець, ў карецѣ, гроши прывязець. Дзѣдъ! што твоя сучка на мяне на *прыклясцу*. Идзи, прывязи мнѣ мою дочку, а то сучку убью». Дзѣдъ ўзяў кошелёкъ на плечи, пошоў за бабиной дочкой. Прыходзиць ў тую хату, ажъ тамъ дочки нема, одни косьци лежаць. Тогды дзѣдъ

побраў косьци ў кошелекъ и пошоў домоў. Тогды сучка: «Гаў, гаў, гаў! бабину дочку домоў вядуць, ў кошельку косьци нясуць». Бабы гэто не сподобалося. — «Што ты брешешъ? моя дочка шесьцерней прыѣдзець, ў карецѣ, гроши прывязець Сучка зноў забрехала . . . . . . Дзѣдъ прышоў я ее забіў. Тогды баба уробѣля и злигла ў посьцьлю. А кабъ яна щуркѣ блинокъ дала зъѣсць, то бы жива была.

49.

ДУНЬКА-КОЛОДКА.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.

Якъ жыў дзѣдъ зъ бабый и было у ихъ родныхъ дзвѣ дочки́ и бабина падчырка, прозвала мачыха яе Дунькой-Колодкой, здзѣлала ей кудзельку и выправила ў поля, прыказала, кабъ спрала. Была у ихъ короўка бўрынькая. Мачыха прыказала Дуньки: «Глядзи Дунька-Колодка, короўку попаси, кудзельку выспрыдзи́, сотки́, збялú и ў трубочку скаци». Дунька-Колодка выгнала короўку, сѣла на кичывычкѣ, дый плачыць, подыйшла къ ей короўка бурынькая. «Дзѣўка красна! Чаго ты плачышъ?» — «А якъ жа мнѣ ни плакаць, коли мнѣ мачыха дала кудзельку, кабъ я и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скацила». Короўка бурынькая кажыць: «Спи вочко, спи другое». Дунька и заснула; короўка бурынькая и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скацила, и дзѣўкѣ подъ головы подложыла.

Дзѣўка гониць короўку бурынькую домоў, пѣсни пяѣць, ўзила йна и здала мачыхѣ тую трубку ужо. И зноў на заўтраго: «Ну, дочу́шка, надо Дунькѣ-Колодкѣ здзѣлаць большую кудзельку ў поля. Дунька на заўтраго . . . . На трецій дзень мачиха кажиць ужо доццэ своей: «Гони, дочу́шка, съ Дунькой ў поля и глядзи, чы сама йна прадзець, и ткець, и бѣлиць, и ў трубочку кацила?» А у тэй дочки дый было трэціе воко ў поты́лицы. Сѣла узноў Дунька на кичывычкѣ съ сястрой своей дый плачыць. Подыйшла короўка (повтореніе съ измѣненіемъ)

Короўка сказала: «Спи вочко, спи другоя, а объ трецимъ, што ў потылицѣ, ни знала. Дзѣўки тыи заснули, а тое треціе воко ўсё видзѣла, якъ короўка и прала, и ткала, и бялила и ў трубочку кацила. Гонюць яны домоў и обѣдзьвѣ пѣсни пяюць; прыгнали яны домоў. И пытаець матка у дочки: «Што-жъ дочушка, чы сама йна и прала, и ткала, и бялила, и ў трубку кацила?» Дочка маткѣ говóрыць: «Мамынька моя! короўка бурынька и прала, и ткала, и бялила, и ў трубочку кацила. Дунька-Колодка спала». Матка отвичаиць дочкѣ: «Ну, дочушка, мы заўтры ужо короўку-буронушку зарэжемъ». Погнала на заўтраго Дунька-Колодка короўку-буронушку ў поля, ды бизъ кудзельки, ни дала ей ужо мачиха кудзельки. Дунька-Колодка сядзиць на кичывычкѣ, дый плачиць, но буронушка-короўка подходзиць къ ей изноў и пытаиць: «Дзѣўка красна! чаго ты плачишъ?» — «Якъ же мнѣ ни плакаць, коли цябе будуць ў вéчеры рэзаць?» — «Дзѣўка красна ни плачь, а якъ мяне зарэжуць, хватай пирыбирацъ кишки мое, найдзешъ тамъ зяронышко, зувяжи яго ў шмыпычку (тряпка) и за вокóнце закинь. Божухно! дыкъ завёўся тамъ садъ за воконцымъ, золотая яблонька и сиребренная, золотэй яблочекъ и сиребренный, стоиць ли яблонки козелька ў золоцѣ, а ли краснэй дзѣвўки золотоя плацьце, сиребренные чы́ровички. Ўстала Дунька-Колодка на заўтраго рано ў нядзѣлю, увобралася ў тое плацьце золотоя, ў чировички сиребренные, сѣла на золотого козельку и поѣхала на кирмашъ. На кирмаши коло яе ўси ходзюць паничи, заглидаюцца, подъ руки такъ и водзюць, а была тамъ и мачихина дочка съ трэмя волами,—коло тэй нихто. Дунька-Колодка прыѣхала ў садзикъ, разобралася, козельку привязала и пошла къ мачихѣ, а якъ ѣхала по дорозѣ, *поцирала* сиребренный башмачокъ — мачиха ужо пытаиць у дочки: «Дочушычка, якъ жа тамъ Дунька-Колодка на кирмаши ходзила?» Дочка маткѣ говóрыць: «Ту, мамынька, Дунька наша якъ прыбралася, ўся ў золоцѣ, на золотымъ козельку, а коло яе паничи такъ и ходзили, за руки водзили». На другій дзень прыіжджаюць къ Дунькѣ ў сваты, прывязли

два башмачка: сиребренный и простой. Мачихины дочки думали, што къ имъ, такъ и ходзюць около тыхъ паничоў, а Дунька-Колодка сядзи́ць ци́хинько. Мачихины дочки стали мѣрыць тыя башмачки, одной — малы, другой — велики, мачиха кажиць: «Пойду-жъ я со старосьци, помѣру, чы ня прыдуцца мнѣ? Помѣрыла—ажну и ей малы, дый кажиць Дунькѣ: «Дунька-Колодка, помѣръ же и ты!» Дунька пойшла, помѣрыла и — якъ разъ ей. Матка кажиць доццэ своей бо́льшей: «Идзи, дочу́шка, насцыпли яблыкоў сватамъ». Пошла йна ў садъ, подыйшла къ яблонкѣ, а яблоки ўси на макушку ўзыйшли, послала матка малую дочку: «Идзи, дочушка, може ты насцыплишь». Пошла малая и тая ни насцыпала, ўси яблоки отъ яе на макушку ўзыйшли. Матка тогды ужо сама ўздумала ици: «Пойду-жъ я со старосьцы, може отсцыплю». И йна ни отсцыпнула. «Дунька-Колодка, сходзи-тка ты, чы ни отсцыплишь?» Дунька якъ пошла, козелька коло яблонки такъ и пляшыць ў золоцѣ, пташычки пяюць, яблочки клююць золотыя и сиребренныя. Дунька-Колодка насцыпала скольки надо, яблочки сами насыпалися, ўси на низъ схлынули. Прынесла Дунька-Колодка яблокоў сватамъ, пошла йна замужъ, ўзяли яе, повязли, а за ней пошоў садокъ и козяло́къ и стали подъ яе вокошычкомъ. Живи йна поживи, дзяцёнычко родзила. Зазвала яе мачиха ў госьцы; стало мачихѣ жалко, што йна замужъ зайшла, и вытопила йна лазню, и дожидаицца. Прыѣхала Дунька зъ мужемъ и зъ дзяцёнычкомъ, а за ей прышоў садокъ и козелька прибѣгъ. Послала мачиха зяця ў баню, мущины помылися, зяць пошоў на дзирэўню, Дунька пошла зъ большэй сястрой и сказала матка доццэ: «Дуньку-Колодку подопры, а сама домоў прыходзи.—Йна такъ и здзѣлала, надзѣла плацьця Дуньки и дзяцёнычка ўзила на руки. Прыходзиць зяць, закусили, чымъ Богъ послаў, и отправляюцца домоў. Дзяцёнокъ крычиць, а систра яго ня ўнимаиць и ка́жиць: «Поѣдзимъ скорэй домоў», а ѣхаць имъ надо коло тэй бани. Ѣдуць яны коло бани, а тамъ стоиць Дунькинъ са́дзикъ и козелька́ золотэ́й. Ёнъ и гово́рыць: «Дунычка, чаго нашъ садъ сюды зайшоў?» а йна отказываиць:

«Ёнъ напередъ зайшоў». — «А на што-жъ ета лазня у васъ подперта?» — «А мы ўсё такъ подпираемъ». А ёнъ: «Я зайду, погляджу». — «А што тамъ глидзѣць?» Али ёнъ зайшоў, поглидзѣў и тамъ нашоў жо́нку. Йна сказала: «Отопры мнѣ!» Ёнъ отперъ, ўзяли раздзѣли сястру, скуру ей содрали, на печь разостлали, голову раздзёрли, ў вокно уторнули, сами поѣхали, а за ими садзикъ пошоў и козликъ побѣгъ. Идзець мачиха Дуньку-Колодку рэ́зать — голова торчиць ў вокнѣ разинуўшись. Мачиха говóрыць: «А, Дунька-Колодка, смяешься! я цябе сійчасъ зарэжу!» Схвацила скуру, — ажну ейная дочка. Заплакала, заголосила и пошла домоў.

Збáіў сказку до конца
И по рýмыньцѣ винца;
И нашъ *баринъ* ни такой
Поднясець намъ по другой.
Дзѣвочкамъ хворо́ста,
Мальчикамъ коро́ста,
Кабъ мальчики скраблися.

Обѣ зап. М. Игн. Хмѣлевскій.

50.

г) Гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ съ бабой и съ дочко́й. У того дзѣда́ помёрла баба, осталось отъ той бабы сирота-дзѣвочка. Дзѣдъ пожаніўся на другéй. У той были дзвѣ дочки́. Мачиха ни жалѣла сироты, заўсегда яе ругала. Йна по сту разъ ей кажа: «Ты гультаешъ, — на табѣ пáсму лёна и спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Сирота погнала стадо ў поля. Сѣла на курганъ и плача. Подхóдзя лысая корова, чмыхае: «Дзѣўка руси́ца, чорна косица! чаго ты плачышъ?» — «Коро́вочко, мамочко! якъ мнѣ ни плакаць? мачиха мнѣ дала пасму лёну, кабъ спрасьць, и соткаць, и ў трýбочку скруциць». — «Ничóго, дзѣўка, — возьми ляно́къ, надзѣнь мнѣ на рожки, вярацено́ ўдзѣнь ў вушко, и сама кладзись и спи». Дзѣўка ляглá спаць, ўстала — ажъ глядзиць —

трубочка и ляжиць коло ей. Яна возрадовалась. Гониць короў и пяе́ць. Прынясла къ мачихѣ и кажа: «Мамо! на полотно». Мачиха ўзяла, а потомъ ўсё яе ругаець. На другій дзень даець, ей тры пасмы льна: «На табѣ, дармоѣдзина, спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Дзѣўка погнала короў, прыгнала, сѣла на курганъ и пла́ча. Подходзя лысая короўка, чмыхае и кажа: «Дзѣўка русица, чорна косица! чаго ты плачешъ?» — «Ай, короўко, мамко! якъ мнѣ не плакаць?» мачиха мнѣ дала тры пасмы льна, кабъ ўсё зробила, што ў первый разъ». И изноў короўка сопрала ей лёнъ. Гониць короўку и пяе́ць. Прыносиць полотно. Матка якъ накинеща на ей: што яна ни прадзець, лянуець, мусиць. Корову заре́зали, послали сироту мыць кишки. Яна зачала мыць и нашла два зернушка; посадзила ихъ и на заўтра прыходзиць и видзиць, што стояць два дрэва, на ихъ серебрынные и золотые листки и яблоки. Посеродъ дзярэўку быў колодзецъ, ў которомъ было доброе вино и золотой коўшъ. Ѣхали купцы, заѣхали, попросили вина и яблокоў зъ гэтыхъ дзереўцоў, али яны не могли достаць. Якъ сироточка вышла, такъ и подала имъ ўсяго. Дужо купеческій сынъ ўлюбіўся ў яе, прыслаў ей одзежы. Якъ только прыслали, такъ мачиха сиротку заперла подъ корыто, хоцѣла подмануць купца, дочкў въ одзежу одзѣць въ тую, што не прыходзилась; яна обрубливала топоромъ, но одзежа не прышлася. Купецъ прыѣхаў, забраў на коня свою нивѣсту, и дзерева и колодзець пошли зъ ими и стали жиць ў ихнемъ дому, и потомъ пожанились и стали сабѣ жиць, да поживаць, да добря наживаць.

Зап. ученикъ уѣзднаго училища. — Ср. Б. сб. г. Романова, вып. III, стр. 289—95.

51.

а) МУЗЫКА КЛИМЯТА И ЧЕРЦИ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Часто людзи загораютца на чужое добро, на большое бога́тця, а помруць—ўсё тутъ достанетца, съ собой на той свѣтъ ня забяруць, а тольки грѣхъ на душу бяруць.

Такъ одзинъ чиловѣкъ вельми быў кваплывый [1]) до чужого добра и собраў незличимое богатця. Померъ той чиловѣкъ. Положили яго ў домоўку и поставили ў церкву. Пришли на другой дзень ховаць яго, ажъ бачуць, што ёнъ изъ домовиной проваліўся скрозь зямли—зямля не утримала яго грахоў. Тольки дзирка ў земли засталася. Плачицъ по ёмъ жонка. И захоцѣлося ей узнаць, што зробилося зъ имъ на тымъ свѣци, ў якую пакуту [2]) попаў ёнъ. Ўзяла гэто йна талерку чирвонцоў, пошла на рынокъ и стала кликаць охвотника: хто спусьцитца на той свѣтъ и принясе вѣсьци про яе мужа, дыкъ той ў заплату получиць талерку зъ чирвонцами. Ўзхваціўся бѣдный музычка Климята.

«Чи вярнуся, чи ня вярнуся зъ того свѣту», думае ёнъ сабѣ, «а дзѣтки мое голодаць ня будуць». Рашіўся. Ўзяў талерку чирвонцоў. Наняла гэтая ўдова рымароў и стали яны рѣзаць воловыя скуры на пасы и спиваць ихъ, къ пасамъ привязали скрыню и сѣу Климята ў скрыню, ўзяўши съ собой торбочку съ хлѣбомъ и скрыпочку. «Коли моркотно будзець на тымъ свѣци», думае ёнъ сабѣ, «дыкъ хоць ў скрыпочку пойграю, душу развесялю». И стали яны спущаць яго на той свѣтъ ў скрыни на пасахъ. Спущали, спущали — пасоў не хвацило. Стали надтачиваць. Надтачивали дотуль, покуль не почули, што уже Климята тамъ на зямлю стаў.

Вышоў Климята изъ скрыни и пошоў. Идзецъ ёнъ, идзець— кругомъ поле и небо надъ головой (а гэто наша земля тамъ небомъ). Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ бачиць — стоицъ палацъ. Подыйшоў Климята къ палацу — а ни души не видаць. Сѣў ёнъ на ганку. «Може кого,» думае, «убачу». Сядзиць — ажъ бачиць — пыль куриць: ѣдзиць поѣздъ за поѣздомъ; фурманы ёнъ сядзиць, — жалѣзными прутами кони погоняюць, а зъ ихъ ажъ пѣна валиць. Подъѣхали къ ганку паны и пани, пососкакивали зъ поѣзду, идуць ў палацъ

---

[1]) Жадный, прихотливый. Слов. Носовича.
[2]) Наказаніе, епитимія. Тамъ же.

мимо Климяты, глядзяцъ на яго и смѣютца, радуютца. И кажиць одзинъ конь Климяту: «Гэто ты мяне пришоў отвѣдаць, Климята? Видзишь, я въ якую муку попаў, а ўсё чиразъ свою зайздросьць [1]): черце́й пришлося возиць на сабѣ. Гэто не паны, а нячи́сьцики. Яны цяперъ вясельля гуляюць и ду́жо ўзрадовалися, што цябе убачили съ скрыпкою; скажуць табѣ вясельля играць, ты не отказывайся, бо отсюль ня ве́рнешься. Якъ черци разгуляютца, дыкъ ты возьми и, бытцымъ ни нарокомъ, поби скрыпку. Яны табѣ дадуць новую, али ты говори, што ина не зру́чная, ня ёмко играць, дыкъ яны цябе пошлюць зъ нячисьцикомъ на той свѣтъ, кабъ ты купіў сабѣ скрыпку. Ты нарови ухвацитца за хрищонную душу́ и наложиць на сябе хрестъ, ажъ цябе нячисьцикь и отхилетца. Будзешь на тымъ свѣци, разскажи моей жонцы, куды я попаўся и прикажи ей, кабъ ина ўсё мое бога́тця раздала убогимъ: нехай за мою душу Богу молютца».

Тольки скончіў конь свою гово́рку, ажъ заразъ зовуць Климяту ў палацъ вясельля играць. Нечого робиць, играе Климята, а черци скачуць, ажъ палацъ дрыжиць. Тольки яны разгулялися, Климята бразьне скрыпку объ подлогу — и разбіў.

«Што ты зробіў, розбойникъ?» кричаць на яго черци, «на што скрыпку разбіў?»

— «Ни нарокомъ, панёчки, сама зъ рукъ выпала» каже Климята.

Подали Климяцѣ другую скрыпку — попробоваў ёнъ играць —ўсё збиваетца. «Ня зручная», каже, «играць ня ёмко, треба, каже, выбраць на тымъ свѣци, кабъ по руцѣ была». Рагулялися черци, ня хоцѣли сопсу́ць вясельля; позвали горбатаго чорта, посадзили яму на горбъ Климяту и послали ихъ на той свѣтъ скрыпку купляць. Тольки сѣў Климята на чорту на горбъ — и вочами не мигнуў, якъ на тымъ свѣци опынуўся. И пошоў Климята съ чортомъ выбираць сабѣ скрыпку. Увыйшоў Климята въ

---

[1]) За́висть. Слов. Носовича.

одну краму, гдзѣ торговала шкаплерами[1]) и хрестами одна кобета. Ощапіў яе Климята за шію и закричаў: «А бабулечка родненькая! ратуй мяне отъ нячисьцика»! Гэто кобета-шась! на яго хрестъ надзѣла. Нячисьцикъ скрозь зямлю и проваліўся. А Климята пошоў и разсказаў ўдовѣ, што робитца на тымъ свѣци зъ яе мужемъ и яки ёнъ даў ей приказъ.

Ина, праўда, начала раздавацъ убогимъ ўсё мужнино богатця, а у кого ёнъ што нибудзь забраў при житци и не отдаў—ўдвойчи зворочила. Богъ вѣдае, може и вызволили мужа зъ пакуты.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ.

52.

б) Минск. губ. и уѣзда, с. Николаевщина Ново-Сырженской волости.

Даўнѣй у насъ было много черцей и яны ўсё смяялися съ пьяныхъ, а часто было отъ ихъ и цвярозымъ.

Расъ йшоў зъ вясельля пьяны музыка и ёнъ любіў нюхаць табаку, а табакерку носіў за пазухою. Вотъ икъ ёнъ йшоў, прибѣгли къ яму черци, а ёнъ не познаў, што гэто черци, бо яны зробилися яго товарищами, што ёнъ покинуў на вясельли. Музыку захоцѣлося понюхаць табаки и ёнъ выняў табакерку и занюхаў. Икъ убачіў чортъ, дьакъ прибѣгáя и кажа: «Ну помѣняймо на табакерки; поглядзи у мине золотая!» Поглядзѣў музыка на чортову табакерку, а тая ашъ *зяхциць*. Музыка помѣнаўся съ чортомъ на табакерки. Оглéдзицца музыка, дакъ сѣдзиць ёнъ на кресли ў такихъ покояхъ, што и царъ ў гэтакихъ не живé. Такъ ёнъ и ратъ уже. Прибѣгая къ яму одзинъ чортъ и кажé: «Грай, музыка!» А музыка кáже: «Не хочу!» «Грай, музыка!» у други расъ каже чортъ, а музыка зноў: «не хочу!» «Ну, коли не хóчишъ, дакъ сѣдзи-шь!» Поглядзѣў музыка, — ашъ ёнъ сядзиць на пни посярóтъ вóзяра. Вотъ ёнъ процвярозіўшись трóхо, зачаў крычаць. Почули людзи и лéдвя спасли яго. На заўтра поглядзѣў

---

[1]) Шкаплеры — особаго рода, амулеты, носимые бѣлоруссами на груди. Это нѣчто въ родѣ ладонки, заключающей въ себѣ молитву, которую носящій шкаплеры долженъ 7 разъ произносить утромъ и вечеромъ. *Б.*

ёнъ ў кишени, — дакъ тамъ ляжиць коньски копытъ, а табакерка ляжала на березѣ и ёнъ потымъ яе тамъ нашоў.

Гэто робилося за панами, а тогды быдло гонили пасьвиць ище цёмно, бо ў дзень не было часу,—ўсё робили пано́мъ. Вотъ на трейци дзень, ище цемненько, погнаў музыка пасьвиць волы, а за ймъ гнали ище подъ мостомъ, кудэю имъ треба было гнаць, сядзѣло вельми много черце́й, а музыка той быў шутливы, и якъ подогнаў ёнъ на мостъ волы ды закрычаў: «А ну, вы́лась!» Икъ выскочіў чортъ да зробіўся сивою цялу́шкою да за волами, ды якъ заравуць волы, ды покидалися ў рыштокъ, а потомъ выкарапкалися, помяли вярмо, ды ў лѣсъ и побѣгли. Ледвя на трэйци дзень ихъ знашли. Ну и поцярпѣў жа-шъ той музыка отъ черцей! не разъ яны яго и на стогъ засаджвали. За тоя-жъ и отплацили яны яму: высватали яму вѣдзьму. Яна ходзила ў ночи и одбирала у коровокъ молоко, а якъ яна конала [1]), то черци выбрали столяницу [2]) и ухопили яе душу.

Зап. воспитан. Несвижской учительской семинаріи П. Лойка.

53.

СУЧКИНЪ СЫНЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопенчи.

Зловили рыбаки щуку — рыбу прожиръ; большущая была щука. Принясли яе пану до столу. Стаў кухаръ варицъ щуку, варицъ — ни надзивитца — такая йна тлустая. И даў кухаръ покоштовацъ кусочикъ рыбы своей жо́нцы. Подали щуку до паньскаго столу—ѣсь пани ни наѣсьца. Косьци сучьцы выкинули— и йна поживилася. И забяременили отъ рыбы—прожира пани, кухарыха и сучка. И родзили яны по сыну: па́нинъ сынъ хорошъ, куха́рыхинъ лучшъ яго, а сучкинъ яще лучши. Разомъ дзѣци годова́лися, разомъ ихъ и въ адукацію отдали. Панинъ сынъ вучіўся хорошо, кухарыхинъ лучшъ яго, а сучкинъ яще лучши.

Выросли хлопцы, ў силу вобралися. Силенъ па́нинъ сынъ,

---

[1]) Кончалася.

[2]) Доску съ потолка.

кухарыхинъ сильнѣй яго, а сучкинъ ящо сильнѣй. Жили яны ў радосьци, ў вясялосьци.... Тольки и была у ихъ одна пляга[1])—сучкинаго сына ўсѣ звали собачанё. И каже сучкинъ сынъ своимъ товаришамъ: «пойдземъ, братцы, ў свѣтъ, ў такую сторону, гдзѣ мяне не знаюць, хоць звaць мяне ня будуць такъ пога́но». Надумалися яны и стали збиратца ў дорогу—булавы сабѣ ковaць. Па́нинъ сынъ сковаў булаву воловя́ную, кухарыхинъ мѣдзя́ную, а сучкинъ сынъ зялѣзную. Куець ёнъ, куець—выйдзиць на дворъ и пробуе яе крѣпось—подкинець подъ небо и подставиць колѣно. Першій разъ подкинуў, ударилася булава объ колѣна — зломалася пополамъ. Зваріў ёнъ яе, наковаў зялѣза большъ—подкинуў ў верхъ, ударилася объ колѣно—согнулася. Ящо наковаў залѣза—якъ подкинуў ў верхъ, большъ часу ляцѣла, ударила́ся объ колѣно, тольки нога ў зямлю увязла, а булава и ни кранулася.

Собралися хлопцы и пошли ў свѣтъ. Идуць яны, идуць и зайшли ў такій лѣсъ, ў цемражъ, што и выбратца ня могуць. Пробиралися яны лѣсомъ, пробиралися — выйшли таки на полянку. Идуцъ по полянцы, ажь бачуць — стоицъ палацъ, а кругомъ яго каменная сцѣна. Подыйшли къ воротамъ — запёрты. Стукали яны, стукали—не отчиняюць.

«Выбивай вороты!» крикнуў сучкинъ сынъ па́нином у. Той стукнуў разы сотройчи булавой—тольки булава согнулася, а вороты и не кранулися.

Постойтка-жь, я попробую, каже кухарихинъ сынъ. Стукаў —стукаў—вороты не поддаютца. Разсердзіўся тутъ сучкинъ сынъ, якъ стукнуў своей залѣзной булавой — вороты и разляцѣлися.

Увыйшли хлопцы на дворъ—никого зъ людзей нима, а ўсяго много: и збожжа, и быдла . . . .

Ну што-жь, каже сучкинъ сынъ, нима господароў, значитца гэто усё наша — будземъ мы господарами тутъ.

---

[1]) *Пляга* — наказаніе, кара вообще. Словарь Носовича.

Пошоў сучкинъ сынъ, зарѣзаў вола, обѣліў яго, завѣсіў коцёлъ и наваріў мяса. Стали яны ў троихъ ѣсьци. Подъѣўши, послали посьцели и полягли спаць. На заўтрашній дзень умовилися, што одзинъ изъ ихъ будзе имъ ѣсьци варыць, а другіе пойдуць для разрыўки [1]) на полеваньня. И застаўся на першій дзень варицъ яду панинъ сынъ, а кухарыхинъ и сучкинъ пошли на полеваньня. Зарѣзаў панинъ сынъ вола, обѣліў яго, положіў ў коцёлъ и стаў варицъ. Якъ зварилася мяса якъ слѣдываицъ быць, тогды ёнъ лёгъ отдыхаць, поджидаючи товаришоў. Ажъ чуицъ—нѣхто стукаицъ ў дзвери.»—Отчини хату! кричицъ.

Глянуў панинъ сынъ празъ вокно и обомлѣў—такъ спужаўся. Стоицъ страшидла—Самъ-Скокыцъ, борода зъ локыцъ, а носъ съ сажень.

— «Отчини дзвери!» узноў кричицъ. Нечого робицъ—отчиняе панинъ сынъ дзвери.

— «Пирасадзи чыразъ порогъ!»—Дрожицъ, а пирасаджывае.

— «Узсадзи мяне на лаву!»—Садзицъ.

— «Давай пицъ и ѣсьци!»—Подаецъ.

Самъ-Скокыцъ поѣў ўсе; поѣў, збіў панинаго сына на горькій яблыкъ, подкинуў подъ лаву, а самъ якъ скрозь зямлю проваліўся. Ўсьцягнуўся панинъ сынъ на посьцель, ляжицъ—чуць дышицъ. Пришли яго товариши зъ полеваньня—нема чаго ѣсьци.

—«Што-жь ты», кажуць, «паньская морда! ничого не наварыў?»

—Соўсимъ, каже, быў нездороў и цяперъ чуць дыхаю. Нечого робицъ—мусили яны сами сабѣ ѣсьци готовацъ. Ящe и яго накормили.

На заўтрашній дзень застаўся варыць ѣсьци кухарыхинъ сынъ, а тые пошли на полеваньня. Тольки кухарыхинъ сынъ приготоваў яду, ажъ ужо стукаицъ Самъ-Скокыцъ, борода зъ локыцъ, а носъ съ сажень, и кричицъ: отчини дзвери, пирасадзи чиразъ порогъ, ўзсадзи на лаву». Спужаўся и кухарыхинъ сынъ—

[1]) *Разрыўка*—развлеченіе. Слов. Носовича.

отчиніў дзвери, пирасадзіў чиразъ порогъ, ўзсадзіў на лаву гэтае страшидла, а самъ стоиць и трасéтца.

«Давай мнѣ ѣсьци!» кричиць Самъ-Скокыць. Подаў яму и ѣсьци. Зъѣў ўсё Самъ-Скокыць, а кухарыхина сына збіў на горькій яблыкъ и самъ зникъ.

Пришли зъ полеваньня товариши — нима чаго ѣсьци.

«Занедужаў», каже имъ кухарыхинъ сынъ, «потому и ѣсьци не наварыў!»

— Што гэта васъ хвороба опановала, закричаў сучкинъ сынъ, што мнѣ приходзитца вамъ ѣсьци варицъ?»

Нéчого робиць — мусіў и на гэтый разъ самъ готоваць яду́. На трейцій дзень прышла чарода сучкиному сыну вариць ѣсьци для сябе и для товаришоў. А яны пошли на полеваньня, радуючися, што и сучкиному сыну достанетца на барыши отъ Самъ-Скокця. Яно и праўда: тольки зготоваў обѣдъ сучкинъ сынъ — зъявіўся Самъ-Скокыць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень, и крычиць: отчини дзвери.

— Кого тамъ нялёгкая принясла? «Дзвери не запёрты — самъ отчинишь!» такъ отказывае яму сучкинъ сынъ. Мусіў Самъ-Скокыць отчиниць. Якъ увидзѣў сучкинъ сынъ Самъ-Скокця, ня ўцерпѣў — разсмѣяўся. «Скольки», каже, «я живу на свѣци, а такой уродзины не бачіў». Разсердзіўся Самъ-Скокыць: «чаго», каже, «сабачанё, зубы лупишь? ўзсадзи вотъ мяне на лаву и давай ѣсьци. Ў моимъ домѣ живецё, моё добро пьицё и ясьцё, ды яще надо мной кпинки строиця?» Тутъ разсердзіўся и сучкинъ сынъ, што яго обызваў Самъ-Скокыць собачанемъ.

— Ахъ ты, каже, почвара [1]) несуразная! Околѣешь ты ўпяродъ, покуль я на цябе буду готоваць. А вотъ я табѣ покажу, якъ мяне собачанемъ называць. Вось я цябе накормлю, што доўго будзишь облизыватца! — Схваціў сучкинъ сынъ зъ сцѣнки булаву и давай битца зъ Самъ-Скокцемъ: сучкинъ сынъ — булавой, а Самъ-Скокыць — головой, и такъ моцно другъ дружку

---

[1]) *Почвóра* — страшное лицо, личина. Слов. Носовича.

тузаюць, што ажъ сцѣны трасутца. Видзиць Самъ-Скокыць, што не змогчи яму сучкинаго сына — урѣпіўся за булаву и проваліўся зъ ею скрозь зямли — тольки дзирка ў зямлѣ осталася, ды гро́хотъ пошоў по ўсимъ свѣци. Хоцѣў слѣдомъ за имъ кинутца и сучкинъ сынъ, али думае сабѣ — треба почака́ць товаришоў, пора́дзитца зъ ими. Ажъ скора ўходзюць ў хату, усмѣхаючися, и товариши. Мигнули одзинъ другому, дый кажуць: «а што, зварыў обѣдъ?»

«Зварыць—то не большая штука—и вы варыли, али хто яго ѣў? А вотъ я хоць булаву страціў, ды обѣду не отдаў гэтаму чортовому насѣньню[1]), што сюды прихо́дзило вамъ хворобы додаваць. Вунъ по́венъ коцелъ мяса — ѣшьце, дый живице тутъ одны, покуль я вярнуся, а я пойду свою булаву добываць. Чи самъ головой положу, чи гэтую по́гань доконаю.»

Послѣ обѣда стаў сучкинъ сынъ съ товаришами волоў рѣзаць, бялиць ихъ и кроиць скуры на паски. Паски посшивали въ одзинъ доўгій шлякъ; къ шляку привязали корзинку. И каже сучкинъ сынъ, прощаючися, своимъ товаришамъ:

«Пильнуйце тутъ по чередзѣ. Коли я буду ворочатца, дыкъ, торгану тогды за шлякъ[2]), вы и цягнице». И стаў спущатца на той свѣтъ. А вядомо, што ёсь зямля подъ нами, и зямля надъ нами. Надъ нами Богъ со святыми живець, а подъ нами—ўсякая нячистая сила. На зямлю къ нячисьцикамъ и спусьціўся сучкинъ сынъ. Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ подходзиць къ пала́цу. Ўходзиць ў першій покой и спотыкае пригоженькую паненку. Сядзиць ина шіиць и плачиць. Убачила йна сучкинаго сына, засмѣялася и кажиць: здороў, Собачанё!

— «А лиханько на васъ! Якій чортъ вамъ вѣсьци заносиць, якъ кого зовуць?» каже ей сучкинъ сынъ.

«Ня гнѣвайся на мяне», каже паненка, «бо безъ мяне табѣ своей булавы не бачиць и отсюль головы ня вынесьци.

---

[1]) Насѣньня — сѣмя.
[2]) *Шлякъ* — кайма, кромка. Словарь Носовича.

А якъ цябе зовуць, мнѣ сказаў ня чортъ, а мой бацька — Самъ-Скокыць. Ёнъ чуць выходзіўся послѣ битвы съ тобой. И доклядоваў задаць табѣ такую лазьню, кабъ ты до новыхъ вѣникоў помніў. Али ты слухай мяне, дыкъ цѣлъ останешься. А цяперъ идзи къ моимъ сястрамъ и бацьку.»

Сучкинъ сынъ подзяковаў ей и пошоў далѣй. Уходзиць ёнъ ў другій покой, и спотыкае тамъ двухъ паненокъ, сидзяць и шіюць. Гэто были большія дочки Самъ-Скокцевы. Ёнъ ихъ большъ любіў, чимъ меньшую, а яе тримаў ў загони. Тольки увыйшоў сучкинъ сынъ, ажъ заразъ яны и закричали: Здороў, Собачанё!

— «А кабъ вы выхворѣли, чортова насѣньня, што вы лаецеся?» каже ёнъ имъ со злосьци.»

«Ты ня сѐрдзися, Собачанетка», кажуць яны яму, «дыкъ мы скажемъ бацьку, што ты пришоў: ёнъ съ тобой скорѣй разквитаетца». Зъ гэстымъ и пошли до бацьки.

Трошки почакаўши выходзиць и Самъ-Скокыць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень.

— «Здороў — здороў, Собачанё! Таки ты зъявіуся за булавой! Я тольки цябе и чакаў. Али ты тогды получишь булаву, коли со мной ў лазьни попаришься», каже такъ Самъ-Скокыць.

«Добре», каже сучкинъ сынъ, «мытца я готоў, тольки ты ўпяродъ булаву отдай.»

— «Получишь, получишь и булаву, тольки не вядомо, чи поможе тутъ ина табѣ. А цяперъ, покуль лазьню намъ приготуюць, погосьци у мяне». Сказаў такъ Самъ-Скокыць и пошоў сказаць меньшой дочцѣ, кабъ ина лазьню приготовала и поставила ў правомъ вуглу кадушку воды живицы, а у лѣвомъ мяртвицы. Пошла молодзѣйшая дочка́ топиць лазьню. Вытопила, али поставила воду живицу на лѣво, а мяртвицу на право. Пришла и сказала про гэто сучкиному сыну.

— «Стане,» каже ина, «бацька зъ тобой битца ў лазьни и коли обязсиліе, дыкъ, кабъ набратца силы, будзе полоскатца ў кадушцѣ на право, думаючи, што тамъ вода живица, а ты полощися ў той кадушцѣ, што стоиць на лѣво, бо я тамъ поставила жи-

вицу — дыкъ ты и зможешъ бацьку». Сказаўши гэто, йна пошла къ бацьку обвясьцыць, што лазьня готова. И пошоў Самъ-Скокыць съ сучкинымь сыномъ ў лазьню. Стали яны паритца и отъ пару стали млѣць. Тогды и кинуўся Самъ-Скокыць на сучкинего сына и стаў зъ имъ битца. Билися яны, билися, — обезсилили. Кинуўся Самъ-Скокыць ў кадушку на право, а сучкинъ сынъ на лѣво. Самъ-Скокыць ослабѣў еще большъ, а сучкинъ сынъ посильнѣў ўдвое. Бьютца ўзноў. Стаў Самъ-Скокыць ослабѣваць. «Дай», каже, «собяромъ силы, окунемся ў холодную воду». Окунуўся Самъ-Скокыць — яще большъ ослабѣў, а сучкинъ сынъ яще большъ посильнѣў, и бьютца далѣй. Кинуўся Самъ-Скокыць ў свою кадушку и уже не може вылѣзци зъ яе, и просиць ёнъ сучкинаго сына, кабъ ёнъ пяранесъ яго ў лѣвую кадушку, бо познаў, што вода замѣнена, али сучкинъ сынъ яго не послухаў.— «Здыхай тутъ», каже, «мара чорная!» — и затопіў яго ў водзѣ мяртвицѣ. Тамъ ёнъ и сосвяжіўся.

Потымъ сучкинъ сынъ выняў яго изъ воды мяртвицы и закопаў подъ печкой, нациснуўши каменьнемъ. А самъ, ўзяўши булаву, пошоў ў палацъ.

— «Ну, дзякуй табѣ, моя любая, што ты помогла мнѣ змогчи гэтую нячистую силу. За гэто, коли хочешь, возьму цябе замужъ и вывезу на нашъ свѣтъ». Ина зъ милой охвотой згодзилася. И стали яны собиратца ў дорогу. Забирае зъ собой сучкинъ сынъ и другихъ сясьцёръ.—«Будуць жонками моимъ товаришамъ, а то якъ я одзинъ буду жапатый, то имъ будзе завидна». Подыйшли яны къ корзинѣ. Посадзіў сучкинъ сынъ старшую сястру ў корзину, торгонуў за шлякъ, корзина стала подниматца. Спусьцилася яще разъ,—сучкинъ сынъ посадзіў другую сястру. Торгонуў — и яе подняли. Яще спусьцили корзину — сѣла молодшая сястра и яе ўсьцягнули И большъ корзинки не спущаюць. Чакаў, чакаў сучкинъ сынъ—нѣтъ корзинки.

«Ну», думае ёнъ сабѣ «зрадзили мяне товариши, придзетца погибаць на гэтымъ свѣци!» Почакаў ёнъ яще трохи — видзиць корзинки не спущаюць и пошоў, куды вочи глядзяць.

Ишоў ёнъ, ишоў—нигдзѣ чаловѣчьчей души не видно. Моркóтно яму зробилося. . . . . Ажъ загремѣў громъ, моланка заблищала и пошоў такій большій градъ, якъ яблыки. Подыйшоў сучкинъ сынъ подъ дзерева, кабъ одъ граду заховатца. Бачиць — подъ дзеревомъ большущае гняздó зъ птушечками голопуппами, кажиная величиной зъ нашую гусину. Пищаць яны, курчутца отъ граду. Жаль стало ихъ сучкиному сыну и закрыў ёнъ ихъ своей сербмяжкой. Перайшоў градъ, уцихъ вѣцеръ. Ажъ чуиць сучкинъ сынъ, нѣшто шугáиць, якъ бы узноў вѣцеръ ўзнимаетца. А гэто ляцѣла большущая — прабольшущая птушка, — матка тыхъ птушанятъ, што сучкинъ сынъ закрыў одъ граду. Подляцѣла йна къ гнязду, глянула, што дзѣци яе цѣлы и закрыты сербмяжкой, стала дзáковаць сучкиному сыну за гэто. — «Дзякуй», каже, «табѣ сучкинъ сынъ, што ты моихъ дзяцей обороніў одъ граду; я табѣ за гэто отудзенчу, чимъ ты захочешь.»

— Выбаў мяне на нашъ свѣтъ, каже ей сучкинъ сынъ. — «Добре!» каже ина яму. «Тольки ты приготуй мнѣ яды́ и питьця́ на дорогу, бо такъ ня ўздóлѣю цябе подняць, ты надто цяжкій».

И стаў сучкинъ сынъ робиць силки, ловиць пту́шакъ и складываць ихъ ў кадушку. Наклаў поўную кадушу. Собралися яны ў дорогу. Поставіў сучкинъ сынъ, якъ птушка яму сказала, на правое крыло кадушку зъ пту́шачьчимъ мясомъ, а на лѣвое — кадушку зъ водой, а самъ сѣў посяредзинѣ. Стали яны подыматца. Якъ повéрне птушка голову на право — ёнъ кладзе ей ў ротъ кусокъ мяса, поверне голову на лѣво — дае коўшъ воды и такъ ўсё вышѣй и вышѣй подымаютца.

Не хватае у сучкиного сына мяса. Поворачивае птушка голову на право, а ёнъ дае ей коўшъ воды. Птушка воды не бяре.

Бачиць сучкинъ сынъ, што птушка ажъ задыхаитца и ужо тольки крыльлями машиць, а вышѣй не поднимаетца, а ужо и до нашей зямли не далёко. Што тутъ робицъ? Ўзяў ёнъ ножъ и — шась—кусокъ сцегна своего одрѣзаў и сунуў птушцы ў ротъ, зъѣла ина, тольки зкоса на яго поглядзѣла. Повярнула голову на лѣво — запила мяса водой. Ўзноў повярнула голову на право —

одрѣзаў ёнъ кусокъ другого сцегна и подаў птушцѣ. Выпила йна коўшъ воды и выляцѣла на гэтый свѣтъ.

— «Ну, добралися», каже; «злѣзай, Сабачанё!»

— Не могу злѣсьци — у мяне сцегны одрѣзаны.

«А — а! Яжъ бо гляджу; што мяса нѣшто солóдкое. Ну, постой-жашь»... Кáрханула птушка одзинъ разъ — выплюнула кусокъ сцегна; карханула другій разъ — выплюнула и другій.

«Прикладывай, каже, къ ногамъ — ўдругъ приживуць.» Приложіў сучкинъ сынъ свое мяса къ сцегнамъ и, праўда, заразъ же яны и прижили. Злѣзъ ёнъ зъ птушки, подзяковаў яе, попрощаўся зъ ёй и пошоў своихъ зрадливыхъ товаришоў шукаць. А птушка пожировала на гэтымъ свѣцп и узноў поляцѣла ў свою сторону.

Отыйскаў сучкинъ сынъ своихъ товаришоў, ажъ яны ужо пожанилися на большихъ сестрахъ, а сучкиного сына молодуху зробили молодчанкой. Разсердзіўся сучкинъ сынъ, схопіў свою булаву и порадкомъ отмѣсіў боки своимъ товаришамъ. Хоцѣў навэтъ выкинуць ихъ на той свѣтъ, алп потымъ таки ўзмиловаўся, и стали яны ўсѣ разомъ жиць. —

Зап. А. Е. Богдановичъ.

Болѣе полный списокъ въ 3-мъ выпускѣ I-го тома Бѣлор. сборника г. Романова, стр. 110—120.

54.

ИВАШКА-БАРАШКА МЯДѢЖЬЯ ВУШКО.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юровичской вол.

Живъ сабѣ попъ. Посѣевъ ёнъ на горóдѣ овса; уродивъ овесъ доброй; и внадився мядвѣдь овса ѣсть. Огледивъ попъ, що овесъ яго набитой, вотъ ёнъ и посылаеть свого парубка стярегть. Парубокъ ни пошовъ на овёсъ, а пошовъ у сусѣда пираночувавъ. Приходя парубокъ домой; попъ спрашиваить: «ну встярогъ? Парубокъ говорить: «никóго, батюшка, ни видавъ» На другу ночь, попъ самъ пошовъ стярегти; сѣвъ подъ пряcломъ и задримавъ. Встае рано вутромъ; а овесъ ще хуже побитой. Приходя попъ, а поподдя спрашиваить: «ну, милиньки, ничóго ни слыхавъ?» — Ничого, душичка. — Настасей Ивано-

вичъ, миленьки, вось я пойду, дакъ устярагу». — Пошла, сѣла подъ прасло, ажъ идеть мядьвѣдь; ина зликалась вельми. Мядьвѣдь приходя икъ попаддѣ, взявъ на плечи и понесъ въ темны гай, въ свое кубло́, дѣ ёнъ живъ. И проживъ съ попаддей годъ и прижили сабѣ сына и годають: якое яму дать имя. Отъ поподдя и говорить: Нумъ ми яго назовёмъ Ивашка Барашка, Мядьвѣжья вушко. Ивашка-Барашка ни росте по днямъ, а росте по минутамъ, ни росте по минутамъ, а росте по годинамъ. Вишло яму повгода, ёнъ и спрашивая: «Оччаго ми, матушка, тутъ живемъ?» Ина яму кажить: «а ето мидьвѣдь укравъ мине отъ батюшки». Отъ ёнъ вышевъ изъ кубла, ухопивъ дуба за вяршокъ и вивьярнувъ иззямли́. Увойшевъ икъ матушци и говорить: «треба матушка ще обождать съ повмѣсица». Чиразъ повмѣсица ёнъ опьять вышевъ и дуба вывьернувъ, голля обломавъ, на плечи наклавъ и говорить: «ну матушка ходе́мъ отсюда». — Боюсь, ёнъ сильни, насъ задереть. — «Ня бойся, матушка». Отъ яны выходятъ въ поля. Оглянулась поподдя назадъ, — ажъ ёнъ бяжить, зъ вушей димъ иде, зъ рота попелъ сыпля. Матушка зликалась и говоря: «ёнъ насъ ззѣсть». — Ня бойся, матушка, иди, а я постою. Мядьвѣдь икъ бяжить, такъ яму на груди; а Ивашка взявъ яго за уши, кости струхновъ, кожу на плечи и пошли. Пришли икъ попу домовъ, поздоровкались. Попъ и спрашивая: дѣ ты жила? — Съ мядьвѣдимъ. — А ето хто? — Я родила сина и дали яму имя Ивашка-Барашка, Мядьвѣжая вушко. Ставъ ёнъ жить у попа. Ни богато яму треба ѣсти: бохонъ хлѣба, бязменъ соли, вядро воды на'динъ расъ. Объѣвъ ёнъ совсимъ попа и говора: пошій минѣ батюшка таки лантухъ, икъ твой дворъ. Батюшка пошовъ. И пошевъ ёнъ въ за́молотки; приходя къ хольварку, войшовъ икъ пану и спрашивая: «що, надо вамъ, баринъ, молотниковъ?» — Надо! а скольки васъ? — «Що», мовлявъ, «скольки? я зроботаю большъ за дисяти.» — А що табѣ за працу? — «А стольки даси́, скольки понясу; лишниго брать ня буду.» — До́бра! Ивашка принявся молотить; за'динъ день все помолотивъ и повѣивъ. Приходя икъ пану и говора, що вже все

сдѣлавъ. Панъ позвавъ парубка: погляди, ти ня брешитъ ёнъ? Поглядѣвъ парубокъ и говора: «правда.» Отъ пошли яму давать хлѣба. Сипали въ лантухъ, сипали, що и пану мало осталось. Ивашка завярнувъ хохолъ и понесъ домовъ. Принôся икъ попу, насипавъ усѣ амбары; недѣ вже дивать. Отъ ёнъ поживъ, поживъ и говора: «купы мине, батюшка, мяккаго зилѣза, зьдѣлай такую булаву, щобъ пара кони насилу ўдворъ ўвязьли. Попъ купывъ и сковавъ. Отъ Ивашка размахавъ, рашатавъ, да пустивъ ў гору, а самъ лёхъ спать и сказавъ: икъ буде стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть, то будитя. Отъ ёнъ заснувъ и стало стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть. «Ўставай, Ивашка!» кажеть попъ, «вже кóтитца.» Ивашка швидко вставъ, колѣни надставивъ, а йна объ колѣни вдарилось, да й россипалось. Ну батюшка типерь искуй мине вже такую, щобъ тройка кони чуть повизла. Попъ исковавъ. Отъ ёнъ опьять рашатавъ, размахавъ и пустивъ ў верхъ, а самъ лёхъ спать и приказавъ: «икъ буде стукатѣть, лопатѣть, грукатѣть, то будитя мине.» Чиризъ годину стало стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть. Яни и кричать: «Ивашка-барашка ўставай.» Ёнъ ўставъ, лопъ подставивъ, а йна тольки увогнулась. Ивашка-Барашка поприщався зъ батюшкой, зъ матушкой и пошевъ ў бѣлой свѣтъ, взявши булаву на плечи. Идеть дорогой встрикаицца изъ имъ чиловѣкъ. «Здрастуй Ивашка-Барашка, Мядьвѣжая вушка!» — «Здрастуй, Вярни-Гора! куды Богъ нясеть?» Ходемъ за товариша». Идуть вже ў двохъ. Встрикаицца зъ ими человѣкъ. «Здрáстуйтя, людьи добрые!» — «Здрастуй человѣкъ. Що ти за человѣкъ?—Я Вярни-Дубъ. А ви що за людьи? Я Ивашка-Барашка, а я Вярни-Гора. Ходемъ за товариша. Отъ идуть вже ў грохъ. Встрикаицца имъ человѣкъ. «Здрастуйтя, людьи добрые!» — Здрастуй человѣкъ добри. Що ти за человѣкъ?— Я Вярни-Каминь. А ви що за людьи? А я Ивашка-Барашка, я Вярни Гора, я Вярни-Дубъ. Ходемъ за товариша. Идуть въ читыромъ. Стоить дворецъ; яны въ той дворецъ; ажъ тамъ повна воловъ. Ну що браццы будомъ дѣлать?—Нумъ объѣдать! Зáразъ вола щовчкомъ убыли, зварили, простудили, побъѣдали. «Ну типерь, браццы, ходемъ подъ охоту.

Которы изъ насъ застаницца дома? ну застанься ти, Вярни-Каминь». Вярни-Каминь заставься, вола щовкомъ убивъ, наваривъ, пристудивъ, на лавку лёхъ и въ гусли играя. Ажъ увойшевъ якойся си́виньки дядо́къ; самъ съ ко́коть, борода съ локоть, зилѣзными товкачамы посту́кивая, дротяно́й пу́гой поляскивая. «Ахъ ви сукины сины! мое добро пьитё, ястё, а минѣ ничимъ отбуваитя»; почавъ яго жарить; снявъ зъ спини полосу, я́шной поло́вой натеръ, въ карманъ исховавъ и вышевъ. Вярни-Каминь — неколи играть. Вола знова вбивъ, наваривъ, ажъ тутъ идуть яго браття. «Що, бра́тицъ, наваривъ?»—Наваривъ. — «Простудивъ?»—«Не, браццы, ета бабская работа: туды да сюды, отъ и день». — Ну добре, ѣвши, простудимъ. Отъ повиче́рали. На завтра Ивашка-Барашка говора: «ну, браццы, хто сягони изъ насъ заста́ницца. Застанься ти знова, Вярни-Каминь!»— Не, браццы, я вже ни хочу: — «Ну застанься ти, Вярни-Дубъ.» Вярни-Дубъ заставься, вола щовчкомъ убивъ, простудивъ, на лавку лёхъ, въ гусли йграя. Отъ увойшовъ дядо́къ; самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой поля́скивая. «Оччини!» — Ня лихо дѣлаишь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» Ня лихо дѣлаишь, самъ пирилѣзишь. — «Ахъ ви, сукины сины, мое пьитё, ястё, а минѣ ничимъ отбуваитя!» Увойшевъ и давай яго жарить: чистивъ, чистивъ, снявъ съ спини полосу, ячной поло́вой натеръ, въ карманъ схoвавъ; самъ вола зьѣвъ и вышевъ. Вярни-Дубъ неколи йграть, скорѣй вола вбивъ, наваривъ и студить. Ажъ идуть браття. «Ну, що, наваривъ?» — Наваривъ. «Простудивъ?» —Не, браццы, ето бабская работа: туды да сюды, отъ и день. (Далѣе тоже самое и о Вярни-Горы). На завтра Ивашка говора: «застанься сновъ Вярни-Гора.—«Ажа я остався, не, вже ни хочу». Отъ браття и говоруть: застанься вже ти, Ивашка-Барашка. Ивашка заставься, вола щовчкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, лёхъ на лавку, въ гусли йграя. Ажъ вось идеть дядо́къ, самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой, поляскивая. «Оччини!»— Ня лихо дѣлаишь, самъ оччинишь.—«Пирисади!»—Ня лихо дѣлаишь,

самъ пирилѣзишь. — «А, сукини сины, мое пьитё, ястё, а минѣ ни чимъ отбуваитя!» и тольки хотѣвъ увойти, а Ивашка за булаву и давай яго пѣтувать [1]); бивъ, бивъ, товкачи потымавъ, полоси потымавъ, да и за бороду потегъ ў лѣсъ, рощапивъ пень, и засадивъ яго туды бородой, а самъ пошевъ на лавку, лёхъ, ў гусли играя. Ажъ вось идутъ яго браття. «Ну, що, братóкъ, наваривъ? —Наваривъ. «Простудивъ?»—Простудивъ. Сѣли объѣдать. Отъ Ивашка и спрошуеть: «що вамъ тутъ било? — А ничóго. — «А ко мнѣ пришевъ якійся бѣсъ, самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзнимъ товкачомъ стукая, дротянóй пугой ля́ская. Я, мовлявъ, икъ ставъ яго пѣтувать, отпѣтувавъ добре». И Ивашка вынивъ ихъ полосы исъ кармана и пытая: «А се чіе полосы?» Нéчиго змогацца, браття говóруть: «наши.»—«Ну, стань, Вярни-Каминь!» Ёнъ ставъ. Ивашка поднявъ сорочку, приклавъ полоску, дмухнувъ — ина и приросла; тогда другому и треттиму. Отъ яны говóруть: «дѣ жъ дядокъ?» — А я яго у пень бородой ущамивъ. — «Ходемъ, полядимъ». Ивашка ихъ повевъ икъ пню; ажъ тамъ тольки сторчить борода. Отъ яны пошли слѣдомъ, ажъ той слѣдъ вядеть на той свѣтъ, въ гримадную ямку. «Ну хто полѣзя?» — Лѣзь хоть ты, Вярни-Каминь. — «О не, вельми страшно, я ни полѣзу.—Ну ты, Вярни-Дубъ. «Я що хужи боюсь.» — Ну ты, Вярни-Гора.— «Лихо яго бяри, я ни полѣзу» — «Ну дакъ вы бáбы!» сказавъ Ивашка, спускайтя миня, да глядить икъ я брáзну, тоды и волочитя. Спустили Ивашку, ажъ тамъ четыри дѣвки вельми пригожія. «Здрастуйтя!» — «Здрастуй Ивашка-Барашка-Мядьвѣжая Вушко.» Отъ яни стали бицца: тая говорить: я за тибе! и тая: я за тибе. . . . . За що вы бьитесь? У мине ще ёсть три брата на томъ свѣти. Отъ яни и говоруть: по воли, ай по няволи? Ивашка говора: по воли. Отъ иду приклятаго змѣя увобью. А йди Ивашка; ёнъ тамъ типерь въ бани парицца и тамъ дьвѣ кринычки обаполъ [2]) бани: одна дужая, а другая нядужая. Отъ Ивашка пошевъ, попираставлявъ криночки и приходя ў банью. А ты

1) Бить, колотить. Слов. Носовича.

2) По обѣ стороны.

тутъ, прикляты? Ай ты тутъ? Отъ змѣй говора: «бицца, ай мирицца?» — «Ня зъ тымъ, щобъ мирицца.» И взяли бицца, Ивашка вже по колѣни въ зямлѣ, а змѣй по косточки. Отъ змѣй говора: «Цицъ, Ивашка: царьи, князьи бьюцца и то мируцца; нумъ и мы помиремся и сдѣлаимъ одишку.» Икъ стали отдыхать, змѣй пошевъ напився съ праваго боку — и знядужавъ, а Ивашка съ лѣваго — и ящо вельми посильнѣвъ. Почали яны зновъ бицца и Ивашка убивъ змѣя, мясо яго поразрубавъ и колля постиркавъ. Приходя, а дѣвки пытають. Ну що, Ивашка, вбывъ? — Эге! Ну типеръ дѣвки ходеть сюды. Отъ ёнъ одну посадивъ и бразнувъ, яе и потягли на той свѣтъ, тоды другую и треттію, тоды и свою посадивъ, и самъ сѣвъ. Яны потягли яго да и пустили, думали що ёнъ убъецца. Ивашка вельми изляknувся, вставъ, заплакавъ и пошевъ. Ходивъ, ходивъ и обросъ вже ходючи. Отъ встрикаицца яму змія. «Драстуй Ивашка-Барашка-Мядьвѣжая Вушко. Що по воли, ай по няволи?» — Ходивъ по воли, а типерч по няволи, змѣюхна-матухна. — «Я табѣ вызволю на той свѣтъ; иди поймай двинадцать паръ птицъ.» Ивашка вловивъ двинадцать паръ птицъ, и приходья икъ берегу. Змія и говора: «гляди: икъ зихну, дакъ ты парку и кинь минѣ въ ротъ.» Енъ сѣвъ, а йна повизла чиразъ мóра. Икъ зихне, дакъ ёнъ ей парку и бросл. Отъ вже покидавъ ўсю, а беригъ ще далёко. Йна разъ зихнула — нема, ў другови зихнула — нема, ў третти разъ зихнула, дакъ ёнъ вырязавъ у сабе икры да й кинувъ ў ротъ. Отъ змія вынисла яго на беригъ й говора: въ послѣдни разъ ты кинувъ вельми сладкія птички. — А не тожъ ня птички, а мое икры: ты разъ зьихнула — нечаго кинуть; у другови — нечаго, ў третти — нечаго, дакъ я ихъ выразавъ, дай кинувъ табѣ ў ротъ. Тоды змія говора: «А ну, стань задомъ!» Ёнъ иставъ; ина карханула, икры й приросли. Отъ ёнъ пошовъ; ходивъ, ходивъ и напавъ зновъ на той дворецъ. Увойшовъ — ажъ яго браття гуляють, а яго вже въ чилядкахъ. Ивашка сѣвъ на полу, а яны яго нивгадали, думали що ёнъ гость и дали яму рюмку, дали дьвѣ, у яго вже закружилась въ головѣ. Отъ ёнъ сядить, на булаву глядить

8*

и говора: «Отъ щобъ хозяинъ!» Сколько бъ яму тутъ топоровъ було!» Браття слухали, слухали да говоруть: «що се ты сказавъ? а ми битцамъ ни хозяины!» и хотѣли яго вдарить. А Ивашка, икъ узявъ исъ полу булаву, да икъ начавъ ихъ бить! бивъ, бивъ; бивъ, бивъ, — повбивавъ; а съ той дѣвкой, що ёнъ выбравъ за жену, съ той повинчався, а тыя, що имъ були женами, тыя стали за чилядокъ. И я на томъ бувъ, медъ вино пивъ, а въ роти ни було, по бородѣ потякло.

Зап. учит. народн. учил., П. Степ. Батуринъ.

55.

ЧОРТЪ, МЕДВѢДЬ И ЗАЯЦЪ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, м. Дубровна.

У водной дяреўни жыў дѣдъ зъ бабый. Яны имѣли три сынѣ, но тольки жили бѣдно. Якъ умираў ихъ батько, ёнъ имъ раздѣліў свое добро: большому сыну даў жорны, сяреднему рожокъ, а меньшему лыки. Якъ умеръ ихъ батька, больши сынъ узяў жорны и идеть дорогой, и видить ёнъ, што стоить якая-то хатка. Ёнъ ўзлѣзъ на крышу и поклаў на коминъ отъ жеронъ камни. Пришли туды разбойники и стали считать свои гроши, а ёнъ якъ загручить камнями и кинуў ихъ ў хату. Яны спужались и кинули на столъ гроши. А ёнъ злѣзъ зъ крыши и ўзяў, сдѣлаўся богатымъ и не даеть своимъ братамъ хлѣба. Вотъ середни братъ ўзяў свой рожокъ и пошоў дорогой. Видить ёнъ — стоить будка, а ў тэй будци быў запертъ мядвѣдь. Пошоў ёнъ подъ двери и стаў трубить ў рожокъ, а мядвѣдь якъ замычить, ажны будка трасеться. Ѣдеть панъ на троихъ коняхъ и пытаить ў яго: чаго ёнъ тутъ стоить? А ёнъ говорить: «звѣра стерагу». — «Покажи мнѣ яго». Тольки ёнъ одчиніў двери и зайграў ў рожокъ, якъ мядвѣдь выскочить, прамо и кинуўся на пана и забіў яго, а ёнъ сѣў на кони и утекъ. Стаў ёнъ богатымъ лучши большаго брата и стаў ни давать меньшому брату хлѣба. Ну тяперъ што яму дѣлать? Ёнъ ўзяў свои лычки и пошоў ў драмучи лѣсъ и зайшоў ў боль-

шоя болото, сѣў на купину и давай кроить лыки, а чортъ выскочіў зъ того болота и пытáить у яго: «штожъ будешь дѣлать?» А ёнъ говорить: «буду тутъ строить церкоў». Чортъ побѣгъ къ свойму старшаму и сказаў: «яки-то чаловѣкъ будить тутъ строить церкоў». А старши и говорить: «иди, скажи: што хочить, нихай возьмить, абы ни строіў тутъ церкоў». Ёнъ пошоў и сказаў éта. А еты человѣкъ говорить: «насыпьте мнѣ поўну я́му золота, што я выкопаў». Яны насыпали, но тольки жаль стало золота. Пришоў къ яму́ чортъ Крѣпки и говóрить: «хто кого сборіеть, — тому и будеть ето золото». А человѣкъ говóрить: «вотъ подъ éлкой ляжить мой стары дѣдъ и зъ тымъ поборайся, чимъ ўпяродъ со мной, молодымъ». Ёнъ пришоў къ мядвѣдю и говорить: «давай, будемъ бороться!» А мядвѣдь якъ узяў яго корчить — чуть ёнъ живы остаўся. Пошоў ёнъ къ свойму старшому и говорить, што ёнъ ду́жо крѣпки. Идеть други́ чортъ, Шибки, къ яму и говóрить: «хто кого перегонить тому будуть гроши». А ёнъ сказаў: «вунъ подъ елкой сынъ мой, — згонься зъ имъ!». Чортъ подыйшоў къ яму и говóрить: «хто кого перагонить», а заяць спужаўся и побѣгъ. Чортъ говóрить: подожджи, пораўнуимся, а ёнъ зъ вочей пропаў. — Пошоў чортъ къ старшому и сказаў, што ёнъ якъ побѣгъ, тольки яго и бачили. Идеть третти чортъ, Свистунъ, «Ну, тяперъ жа хто кого пирасвищить, тому и гроши». — Давай! ну свищи! Сказаў ёнъ на чорта. Чортъ якъ свиснить, ажны лѣсъ затросса. «А тыжъ, милы, завяжи вочи свои, а то я якъ свисну, то яны у тябе зъ лоба выскочуть». Ёнъ завязаў вочи хусткой, а человѣкъ еты якъ сви́снить доўбежкой, такъ чортъ закричаў. Тогды ёнъ сказаў: «давай я еще разъ свисну». — «Ай, браточикъ, ни свищи больши, и такъ чуть вочи ни выскочили зъ лоба, бяры сабѣ гроши». Ёнъ узяў гроши и стаў такимъ богатымъ, лучши за своихъ братоў. — Я купіў у водного мужика оўся — и ета сказка ўся.

Зап. учен. дубровинскаго народн. училища.

56.

ИВАНЬКА ДУРАЧОКЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ., Полоцк. уѣзда.

Жiў сабѣ дзѣдъ изъ бабой,—було́ у ихъ тры сыны́: два разумныхъ, а трецці́й Иванька дурачокъ. Баба скоро померла и дзѣдъ ужо быў близко къ смерци; тоды́ ёнъ раздаў свое хозяйство дзѣцямъ: большому сыну даў жоўтинького котка́, сяредниму вѣ́ялку, што хлѣбъ на току вѣюць, а Иваньку дураку даў вязочку лыкъ, а самъ скоро и померъ. Дзѣци жили, жили, поѣли увесь бацькинъ хлѣбъ, надобе ужо самымъ зароблянь. Вотъ большій братъ ўзяў того котка́, што даў яму бацька, и пошоў зароблянь гроши. Доўго ёнъ йшоў до самого вечера и зашоў ў такій бокъ, гдзѣ нима котоў. Зайшоў ёнъ къ одному пану и стаў просицця ночуваць, а въ гэтого пана было дужо много мышей, дакъ ёнъ и пусьциў яго ночуваць и сказаў своимъ молодцамъ завесь яго ў клѣць спаць, кабъ яго зъѣли тамъ мыши. Молодцы завяли яго ў клѣць и ёнъ лёгъ на за́сикахъ спаць. Ящё ёнъ ни поспѣў заснуць, а мышина прибѣгла и начала кусаць яго за ногу, тоды ёнъ высадзіў зъ торбочки котка, а самъ лёгъ спаць. Якъ тольки мы́шина выскочиць, тоды котъ яе зъѣсь, а якъ наѣўся котъ, ёнъ стаў ихъ рѣзаць да ў засикъ кидаць, дакъ ёнъ ихъ до дня накидаў поўный за́сикъ. Якъ стало видно, панъ посылаець молодцоў выкинуць мужука. Молодцы пришли и видзюць, што мужыкъ спиць, а ли яго сядзиць нѣйкій звярокъ. Тоды яны побѣгли да сказали гэто пану. Панъ пошоў зъ молодцами побудзіў гэтого мужука и стаў просиць у яго кота́. «Што хочашь бяры, только продай намъ гэтого звѣра» кажець панъ. А вотъ што я возьму зъ васъ, паночакъ: «обсыпци ўсяго кота золотомъ». Мужыкъ забраў гроши и пошоў домоў. Жили яны тоды жили, покуль проѣли гэты гроши. Тоды ужо сяредній братъ ўзяў свою вѣялку и пошоў зароблянь гроши. Йшоў ёнъ дзень и ночь и на другій дзень зайшоў въ однэй дзя-

реўни къ мужыку на токъ, а тамъ только што змолоцили и сѣли коло кучи выбирацъ по одному зярну зъ мякины. Тоды ёнъ пытаецца у ихъ, «а побѣдали вы?» А яны кажуць: «нейщо». Гэтотъ мужикъ кажиць имъ: «идзици обѣдаць, а я пирабяру гэту ўсю кучу, покуль вы побѣдаици». Яны пошли, а ёнъ сійчасъ сѣў, кучу пиравѣіў и зсунуў мякину ў одну кучу, а зерны ў другую. Пришли тэи людзи и стали дзивувацця, што ёнъ скоро такъ пирабраў. Ёнъ разсказаў имъ, якъ ёнъ дзѣлаў и показаў имъ вѣялку. Яны стали просиць, капъ ёнъ продаў яе. — Коли обсыпици мнѣ яе золотомъ, якъ поставлю я яе торчкомъ, дакъ продамъ. Яны обсыпали яму. Мужикъ гэтотъ забраў гроши у торбочку и пошоў домоў. Жили яны жили, прожили ужо и гэты гроши, приходзицца ужо ици Иваньку дурачку заробляць гроши. Ёнъ ўзяў вязочку лыкъ, што даў яму бацько, пиракспіўся и пошоў. Прышоў ёнъ къ рацѣ, сѣў и стаў плесь лапци. Выскакиваиць къ яму чортъ и пытаицца: «што ты Иванька дурачокъ робишь?—Што я роблю? Вяроўку ўю да буду васъ чарцей зъ раки цигаць».—А, Ваничка, a ро́дниинькій што хочешь бяры, тольки ни цигай насъ зъ раки́!» Кажець чортъ. «Насыпъ мнѣ шапку золота, дакъ ня буду», кажець Иванька дурачокъ. Чортъ согласіўся и пошоў за грошми. А Ванька выкопаў глубокую ямку и поставіў надъ ей шапку. Чортъ принёсъ мяшокъ гроши и высыпаў ў шапку, поглядзіў, ажну йна́ ищо няпоўна; тоды ёнъ побѣгъ ящо и тры разы́ такъ бѣгаў, покуль насыпаў поўну шапку. Якъ насыпаў поўную, тоды кажець: «Ну поднимай». Ванька подняў, а чортъ и увидзіў, што гроши остались ў ями. «А не», кажець чортъ, я не уступлю, ты мяне ошукаў, я пойду скажу ста́ршаму чорту, якъ ёнъ скажець, такъ нихай и будзиць. «Старшій чортъ даў имъ кобылу и кажець: «хто скорѣй обнясець яе кругомъ болота, што́ коло раки́, тому нихай гроши». Перши ўзяў чортъ кобылу на плечи и понёсъ. Несъ, несъ, дый заваліўся, а Иванька кажець: «ахъ ты, дуракъ, плохая у цябе си́ла па плечохъ, ня занесъ кобылы: вотъ я мижи ногъ обнясу. Тоды сійчасъ сѣў на кобылу верхомъ и объѣхаў кругомъ болота. Тоды гэтотъ чортъ

пошоў къ старшому и сказаў, што ёнъ ня обнесъ кобылу, а Ванька обнесъ.» Ну, хто дужѣй свисниць, тому и гроши». Чортъ пошоў къ Иваньку и сказаў яму гэто. «Ну, свищи!» кажець Ванька чорту. Чортъ якъ свиснуў, дакъ у Ваньки ажну шапка зъ головы звалилася. Тоды Ванька кажець чорту: «ты закрый вочи, а то я якъ свисну, дакъ яны у цябе выскочуць». Чортъ завязаў вочи, а Ванька якъ дась яму палкой по головѣ, дакъ ёнъ ажну заваліўся. Тоды изнова ёнъ побѣгъ къ старшому, сказаў што Ванька дужэй свиснуў. «Ну», кажець чортъ старшій: идзици колиццися скрось проканъ, хто кого заколиць, тому гроши. Гэтотъ чортъ ўзяў штыкъ, а Ванька вилки. «Ахъ, братъ у цябе зъ двумя рогами, а у мяне зъ однымъ» кажець чортъ. «Будзимъ мѣняцца», сказаў Ванька. Чортъ согласіўся и яны помѣнялися и пошли колоццися скрось проканъ. Чортъ якъ кольнуў, а вилки и задержалися. Тоды Ванька ўзяў, дай заколоў чорта, а гроши ўзяў сабѣ и яны живуць и циперъ ящо за гэты гроши.

Зап. восп. Полоцк. учит. семинаріи.

57.

КЛИМКО́.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда.

Быў ў пана ў дворѣ одзинъ мужикъ; яго называли Климко́. Часто вельми ёнъ краў и часто яго били, а послѣ панъ прыказаў выгнаць яго зъ двора.

Пошоў Климко́, наняўся у жидоў гу́рки пилновац. Ёнъ у ша́басъ жидоўски назбяраў хлопцоў, поворо́чаў имъ ўсѣ гурки́, продаваў по трояку копу. По шабасу огле́дзилися жиды, што гурки ўсѣ попсова́ны, пошли яны збирацъ свою компаню, кабъ Климка выбиць. Климко тымъ ча́сомъ пошоў ў мястэ́чко и купіў новы горщо́къ. Прышоў подъ будку, разложыу огонь, наліў ў горщокъ воды и заварыў воду. Климко ўзяў, загарнуў пескомъ огонь, а горщокъ ў горачымъ пяску и варытца, а самъ положыўся и храпе́. Прыходзюць жиды съ компа́няю биць Клим-

ка, — глядзяць: Климко храпе, горщокъ стоиць на пяску бизъ огню и ва́рытца. Давай будзи́ць Климка: «Климко́! Климко́!» — Га!» одозваўся Климко — и изноў храпе. Жиды изноў кличуць. «Климко! Климко!» — «Га?» изноў одзываетца Климко. «Цуешъ Климко», кажуць жиды, «цему гэто твой горщокъ безъ огню варытца?»

— Штошъ вы не ви́дзице, што гэто таки́ горщокъ: ёнъ ўсе мнѣ безъ огню варыць.

«Цуешь, Климко, продай намъ гэты горщокъ, сто хочешъ дамо, толкы продай».

— Дайце 30 рублёў, то продамъ.

«Цуешъ, Климко, будзе съ цябе 20, ты жъ намъ столко шкоды наробіў».

— «Ну, то чортъ васъ бяры! Давайце гроши и бярéце». Ўзяли жиды горщокъ и вельми рады, што Климка ошукали. — Пошли яны до хаты, налили воды ў горщокъ, поставили ў попели на прыпечку, а горщокъ не кипиць дзень, не кипиць и други́. Жиды яще горшъ зазлова́ли на Климка, — хочуць яго забиць.

Климко тымъ ча́сомъ купіў за рублёў тры коня, и стаў кормиць яго сѣномъ и оўсомъ, а якъ подъѣў конь до́бро, то Климко подставіў подъ хвостъ коню цéборъ, а якъ конь ў цеборъ опорожніўся, то Климко насыпаў ў гной гро́шай, размѣшаў. А тымъ часомъ жиды назбиралися Климко биць; видзяць Климко ў цэбри ў гною ко́нскомъ выберае гро́ши.

«Што ты робисъ, Климко?

— Што шъ вы не видзице, што я роблю? Грошы зъ гоўна выбираю!

«Сто твой конь грошми сяре?»

— Што шъ вы, па́длы, ослѣпли, не видзице, што грошы?

«Ну цуесъ, Климко, продай ты намъ гэтого коня».

— А што шъ вы мнѣ за яго дасьцё?

«Сто хоцесъ дамо»

— Сто рублёў дайце, то продамъ.

«Эй, на́ сто такъ дорого?»

— Што? Дорого? Пошли вонъ, пáдлы!

«Ну, ну Климко! цуесъ, отпусцися, Климко! Будзе съ цябе трыцаць рублёў».

— Не меншъ, якъ 50.

И на барысъ ницóго?

— Ани гроша!

«Ну, то на, бяры! нехай будзе намъ сцасце!»

Дали Климку 50 рублёў, а коня повяли ў стадолу и давай кормиць яго ўсимъ, чимъ ни попало и кожды жидъ свои ладони подставляў, а съ подъ хвоста грошы не падаюць. Жиды видзюць, што Климко ихъ изноў ошукаў, пошли скаржицци на яго до пана. Панъ якъ выслухаў ихъ скаргу, сказаў прывясьци до сябе Климка; запытаў у яго: якъ умѣе красьць и обманваць? Прыказаў Климку: «коли ты таки здатны, то глядзи, кабъ ты украў у мяне ночную кошулю».—«Дóбро, пане» каже Климко.» Ёнъ попросіўся у лёкая показаць яму той покой, гдзѣ панъ спиць. Ёнъ закраўся туды и сховаўся подъ лóжакъ. Якъ прынясли пану кошулю, Климко съ подъ лошка за кошулю и помаленку за тымъ, што прынесъ — и выбѣгъ; пóтомъ пошоў до корчмы, узяў за кошулю кварту горѣлку и пье.

Прышоў панъ спаць, глядзиць — нема кошули. Сказаў знайсьци Климко. Прывяли яго до пана. Панъ пытае яго: «ты, Климко, украў мою кошулю?»

— Я!

«Гдзѣ шъ ты яе подзѣў?»

— Узяў за яе кварту горѣлки. Подмацаваўся, што мучіўся подъ панскимъ лошкомъ.

«Глядзишъ, ты Климко, коли ты таки здатны, кабъ ты мою паню украў».

— Дóбро, пане.

«Климко знаў, коли пани ѣдзиць на шпацыръ; пошоў, купіў новые боты и прыпилноваў, якъ пани выѣхала съ фурманомъ; одыйшоўся одъ палацу, сѣў пры дорозѣ, кудóю пани будзе ѣхаць. Якъ увыдзѣў, што пани ѣдзе, кинуў одзинъ ботъ пры дорози, а

самъ побёгъ да́лѣй съ поўверсты и кинуў други ботъ, и самъ сѣў и чака́е. Ѣдзе фурманъ съ па́няю, угле́дзѣў: ляжиць на дорози новый ботъ. Фурманъ проситца у пани, кабъ позволила поднять ботъ; але пани не позволила. Поѣхали да́лѣй — видзяць: ляжиць други ботъ однэй па́ры. Тогды пани позволила побѣгчи и по той ботъ. А Климко изъ за куста выбѣгъ, сѣў на кони, дай драло съ паняю; завезъ паню ў самую пропасьць, гдзѣ живуць че́рци, позваў чарце́й и продаў имъ паню, а самъ пошоў до хаты.

Панъ дочуўся, што пани уже нима, догадаўся и послаў по Климко. Ле́дви знашли Климко: пьяны спаў. Будзяць яго: «Климко! а Климко! идзи до пана,

— «Га?»

«Чуешъ, Климко, идзи до пана!»

— «Га?» и еще спиць.

«Идзи до пана!

— «Идзѣце вы до чорта! ёнъ мнѣ гро́шай даў, и я цяперъ таки самъ панъ, маю за што выпиць и закусиць».

«Але шъ идзи до пана».

— «Дайце мнѣ послѣ працы выспатца, — я быў ў далекой доро́зи, ў пе́кли, видзѣў самого старшаго чорта, дайце мнѣ выспатца».

Самъ панъ не дождаўшися Климка, прыбёгъ до яго и спрашивае: «Климко! ты паню украў?»

Климко схопіуса и стаў предъ паномъ и говорыць:

— Я, пане.

«Гдзѣ шъ ты дзѣў яе?»

— Продаў, пане, чорту.

«Якъ гэто чорту?»

— Але, чорту ў пекло.

«И гдзѣ шъ яна цяперъ?»

— «У чорта, пане, ў пеклѣ».

«А мойжешъ ты Климко, мойжешъ ты добры! Чи-неможешъ ты одобраць у яго паню назадъ?»

— «Поглядзимо, пане, може якъ одбяремъ, але вельми трудно».

«А змилуйся, Климечко, што захочашъ дамъ, только одбяры».

— «Добро, пане, постараемся, только дайце мнѣ, пане вяску колочкоў и вялики клубокъ ницей, альбо якой-нибудзь пражы».

Панъ прыказаў и заразъ дали Климку ўсяго! Климко ўзяў вяску колочкоў и вялики клубокъ ницей и пошоў туды, гдзѣ чарцямъ продаў паню. Стаў ёнъ надъ тымъ мѣсьцемъ биць ў кружочакъ колочки и обводзиць нитками на вокόло колочкоў. Обводзиць ды обводзиць. Ашъ выбѣгае одтуль чорцикъ.

«Што, Климко, гэто робишъ?»

— Цэркву! ци ты не видзишъ?

«Чуешъ, Климко, покинь ты тутъ робиць цэркву!» мы цябе просимъ.

«А вамъ што за дзѣло? мнѣ муси трэба тутъ строиць цэркву». И ўсе обводзиць нитками на вокόло колочкоў. Чорцикъ йзноў просиць яго: «Чуешъ, Климко, што хочашъ дамо, только тутъ цэркви не роби».

— Нехай такъ, коли оддасьцё мнѣ назадъ мою паню.

«То почакай, не роби; я пойду скажу нашому старшому». И побѣгъ чорцикъ до старшого. Ажъ выходзиць одтуль и несе съ собою жалѣзный колъ и кажа:

«Ну, Климко, хто зъ насъ вышѣй подкине гэту палку, то того будзе пани».

— «Ну, кидай ты», сказаў Климко на чорта. Якъ кинуў той, чуць стало видно жалѣзо. Подаў чортъ Климку: «Ну кидай ты!» Климко спёрся на колъ ледве,—дзержиць яго и ўсё глядзиць на слонце, на небо, и ўсё глядзиць. Пытае яго чортъ: «што ты тамъ глядзишъ?»

— «Я гляджу — унъ тамъ дзвери показывае на слонцѣ; тамъ кузня, тамъ мой братъ ковалёмъ живе; я хочу яму закинуць гето жалѣзо, то яму будзе много чаго наробиць яго.

«А не кидай туды! Гэто наша палка, што мы подпираемъ пекло, кабъ нихто безъ насъ туды не войшоў». И одобраў у Климки палку, пошоў до Люцыпора на скаргу. Ашъ выходзиць за другимъ разомъ и говорыць чортъ Климку:

«Ну попробуемъ: хто изъ насъ выцисне изъ каменя большъ воды, то того будзе пани».

— «Ну ци́сни!» каже Климко.

Чортъ стаў циснуць камень — ледве показалоса вода. А Климко оглянууся—видзиць: козлякъ—грыбъ сидзиць—ухопіў ёнъ гэты грыбъ и якъ поци́сне, такъ и полилася вода; ўзяў и пляснýў ў вóчи чорту. Той изноў побёгъ до свого стáршаго дьябла. Давай яны ўсимъ пекломъ рáдзиць, што съ Климомъ зробиць? Послали изноў къ яму чорта: «Идзи й скажы: хто зъ васъ скорѣй коня обнясе на около того лѣсу?»—Прыбѣгае чортъ къ Климу и каже: «хто зъ насъ обнясе унъ того коня на воколо гэтого лѣсу, того будзе уже пани».

— «Ахъ ты падла! што мнѣ нясьци гэтого коня? Няси ты ўпяротъ». Чортъ ўзяў коня на плечи и понёсъ на вокóло лѣсу. Ледве обнесъ, весь з́адыхаўса. А тогды Климъ якъ сѣў верхóмъ на коня, якъ прыспиціў яго, конь, якъ видзишъ, обнёсъ Климко. «А кабъ вы попроподали! Я буду съ вами доўго тормосовацца [1])? буду робиць цэркву».

«Ай! почакай, не строй, не строй! я заразъ прыйду и оддамы паню твою». Пошоў чортокъ, сказаў стáршаму чорту, якъ Климко прэндко обнёсъ коня на вокóло лѣсу. Чортъ удзивіўся и подумаў, што тутъ цяперъ робиць? Пани шкодо оддавадь. Послаў яще разъ того чортка: «Няхай Климко съ тобою бяжиць на вы́перадки: которы зъ васъ котораго перагóниць». Покуль чортъ уговарыўся, Климко, йдучи, напаў на двохъ маленькихъ зайчикоў и побраў ихъ у торбочку и трымаў. Прыбѣгае чортокъ и говóрыць: «Климко! яще одно дзѣло зроби, то тогды оддамо паню: бѣжѣмъ мы съ тобою на вы́перадки: хто зъ насъ скорѣй обяжиць на воколо лѣсу».

— Ахъ ты пáдла! дурны! Табѣ збѣгчися зо мною? Ось поглядзимо: чи збѣгнись ты зъ моимъ маленькимъ сынкомъ» и вынўў Климко зайчика и пусьціў. Чортъ побёгъ сабѣ, а зайчикъ сабѣ.

---

1) Таскаться, тереться, трястись. Слов. Носовича.

Прыбѣгае чортъ до Климки, отъ Климко трымае уже зайца за уши и показывае чорту. «А што? покуль ты прыбёгъ, ёнъ даўно уже у мяне на рукахъ». Пошоў чортъ и заплакаў. Чутно было, якъ ўсё пекло плакало. Выводзяць паню зъ пекло и даюць на ру́ки Климку. Глядзиць ёнъ и чисто злекаўся: не мо́жа познаць свое́ пани; яна лѣзе яму руки цалавацъ, а ёнъ боицца яе. Завозиць Климко паню до пана — и панъ не можа яе познаць: ўся чорна — ни очей, ни твару[1]) ни видаць, и одзѣньне перамѣнилосё на ёй и гово́рыць не такъ. Панъ заплаціў Климку — попросіў жидоў, кабъ яны Климка зловили и ўтопи́ли. Жиды позбиралися Климка распытваць, якъ ёнъ воеваў съ черцями ў пекли. Климко имъ стаў разказваць. Жиды накинули на яго своимъ талесо́мъ и тогды ухопили яго и зразу и ўпихнули яго ў мяшо́къ и цыцами завязали, кабъ Климко зъ яго не уцёкъ. Зацягнули жиды Климка ў мяшку́ подъ проломку и покинули яго тамъ, а сами пошли еще до кагалу народу: — што рабинъ ска́жа? чи можно жидамъ хрысьціянина топиць, кабъ рукъ не *отрэфиць?* А Климко тутъ лежучи, давай крычаць: «не умѣю ни читаць, ни писаць; за короля обираюць. Гвалтъ! ратуйця!» Доўго Климко такъ крычаў. Ѣ́дзе якисьць вялики панъ на чацвярыку, слухае, што ў мяшку крычиць чаловѣкъ: не умѣю ни читаць, ни писаць, за короля обираюць! я гэтого не хочу; — гвалтъ! людзи ратуйця!» остановіўся панъ и пытае у Климки: коли хочашь, чаловѣча, я цябе одмяню́.

— «Ай добро́, пане!»

«Я у́мѣмъ чи́таць и пи́саць и мо́гу быць кру́лемъ». Развязаў панъ мяшокъ, — вылисъ Климко́. Панъ оддаў яму свое одзѣньне и кони съ фурманомъ, самъ ўлѣзъ ў мяшо́къ и попросіў Климка яго завязаць.

Климко́ поѣхаў до маёнтку того пана и съ па́нею яго познаўся, а панъ трохо полежаў, поку́ль жиды прышли и пытаюць:

«А сто? хоцесъ быць за короля?»

---

1) Лица.

— «Хочу!»

«Ось мы цябе зробимъ королёмъ», — поцягнули мяшо́къ и ўпхнули ў поло́нку, только бульбатки заболмотали — и ўсё. . . . Жиды тамъ постояли и ў ладжи заплескáли: «тутъ узе табѣ, Климко, зиць, до насъ больсъ не ходзиць».

Празъ поўгодзи́ны жиды стали збирацца до пана, кабъ подзя́коваць, што панъ позволіў зло́дзѣя со свѣту звéсьци и хоцѣли ў той дзень свято заложиць. . . . Глядзь госьць ѣдзе до пана на чацвярыку. Выбягае самъ панъ зъ панею прынимаць госьця; хочуць заспытацца, якъ гэты госьцъ зовецца и скуль ёнъ? Ажъ ёнъ самъ ўперодъ сказаў, што ёнъ Климкó, съ того свѣту прыѣхаў звацъ ихъ туды.

Давай *зидки* яму руки цаловаць, кабъ ёнъ разказаў имъ, якъ тамъ на тымъ свѣци. Климкó давай имъ разказваць: «Якъ вы мяне ўкинули, такъ мяне заразъ ухопили по́дъ руки, повяли́ мяне ў такіе покои, што я ў бацьки нашаго пана не видзѣў такихъ, а што тамъ золота, алмазоў — и не поличиць и не перамѣриць! Я захоцѣў поѣхаць, якъ бачице, чацвёрку коней подвели — и я сюды прыѣхаў. . . . Ахъ што тамъ за богатство!

«Пане Климачко выбачайце, ой на насъ за васъ. Можа вы насъ туды прыпусьцили бы».

— А чаму жъ? Можно.

«Пане Климко, ай кабъ заразъ, ой вей!» И самъ панъ стаў просиць яго, кабъ пана на ўпяродъ ўпусьциць ў тоя королеўство.

Ўсѣ позбиралися подъ полонку и подлазили ў мѣшки, а Климко цягне и ўпихае ў полонку, а пана свояго на упяродъ ўпихнуў, а за имъ жидоў наупихаў, — только яны тамъ пищали. А самъ Климко остаўся паномъ надъ ўсѣми маёнтками и надъ жидоўскими хатами [1]).

Записалъ по памяти Ѳ. Новицкій. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.

---

1) Ср. у Садовникова: «Сказки и преданія Самарскаго края», сказку: Кузька воръ, стр. 139, и въ III вып. Народн. русск. сказ. Аѳанасьева, серію сказокъ, подъ заглавіемъ: *Воръ*, гдѣ событія и ихъ сцѣпленіе почти во всемъ сходятся съ

58.

КОТЪ И ДУРЕНЬ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Было у одного чиловѣка тры сыны: два разумные, а трецьцій дурень. Захворѣў ихъ бацька и выжиць ужо не сподзѣваўся. Пирадъ смерцьцю раздзѣліў ёнъ свою господарку пополамъ двумъ разумнымъ сынамъ. Дурень, ба́чучи, што яму бацька ничо́го не повыдзѣліў, стаў жалковаць и плакаць: «Што ты, татка, мнѣ покидаешь?» каже ёнъ бацьку. Подумаў, подумаў бацька да й каже яму: ўсё господарство, сынокъ, раздзѣліў я твоимъ старшимъ братамъ; осталися тольки отъ подзѣлу мой котъ ды мазная печь, што дзёгоць гнали: нехай яны табѣ останутца». Дурень и за гэто подзяковаў.

Помёръ бацька. Тольки поховали яго, дыкъ разумные браты дурня ў ка́ршень дый за дзвери выштурхнули, а за имъ выкинули и яго кота. «Шукайце», кажуць, «сабѣ хлѣба, а мы гультаёў кормиць ня будземъ». И пошоў дурень, заплакаўши, ў свою бацькоўщину — мазную печь. Лёгъ тамъ на по́пилѣ, кота положіў ў головахъ, кабъ согрѣтца. Лежаў ёнъ, лежаў — захоцѣў ѣсьци, и давай кричаць: «ѣсьци хочу! ѣсьци хочу!» схопіў кота и каже: «я цябе зьѣмъ». — «Почекай трохи, ня ѣшь мяне», говорыць яму котъ, «я табѣ принесу яды». И пошоў котъ по стрехахъ лазиць — яды́ шукаць; принесъ килбасъ, накорміў дурня. Тольки ёнъ наѣўся, стаў кричаць: «жаницца хочу!» Тутъ уже и котъ ничого не могъ дородзиць. Такъ дурень кричаў, покуль узноў ѣсьци захоцѣў. И такъ кажиный дзень: выголодаетца, кричиць: «ѣсьци хочу», подъѣсь — кричиць: «ожанитца хочу». Навэтъ биць кота стаў. «Треба яго жаниць» думае сабѣ котъ. «Али жъ якъ пока-

---

нашимъ варіантомъ, за исключеніемъ участія чорта въ укрывательствѣ похищенной барыни и т. д. Тамъ, въ вар. *в.и е.* и имя вора-художника тоже *Климка.*— Сравнительно литературный обзоръ сказокъ объ искусномъ ворѣ читатель найдетъ въ IV кн. назван. сказокъ Аѳанасьева, стр. 496—502. Ш.

затца ў сваты съ такимъ слупомъ ў пóпилѣ? Хто за яго за такого пойдзе за мужъ?» Думаў, думаў котъ и надумаўся.

Пошоў на шумéтникъ кравéцкій, насобираў окромóскоў ружныхъ и пошіў яму одзѣньня; пóтымъ пошоў на шуметникъ шавéцкій, насобираў кусочкоў скýры, кончикоў дратвы и пошіў яму боты. Накорміў дурня, обмыў яго и надзѣў ў новую одзéжу. А вѣдомо, што прибяры пень, — дыкъ и пень хорошъ; такъ и гэтый дурень зробіуся такій пригожій, што хоць къ королеўнѣ вядзи яго; ажъ котъ на яго залюбоваўся. «Ну пойдземъ ў сваты къ нашему пану» каже дурню котъ. «Ты зови сябѣ паномъ Попялинскимъ (бо ты ў пóпилѣ качаўся), сядзи якъ бы вяликій панъ, ничóго не говоры, голову дзяржи прамо, на себе не оглядывайся».

И пошли яны ў свѣтъ, къ пану. Пришли. Панъ ажъ дзиву даўся, убачіўши такого кота, што умѣе говорицъ; не такъ дзивіўся, якъ паненка, яго дочкá. А якъ котъ разсказаў, скольки у пана Попялинскаго маёнткоў и што ёнъ хочицъ зъ ей жанитца — згодзилася наветъ зъ охвотой. Али бацьки же хоцѣли дознатца, чи прауда, што котъ разсказывае про маёнтки пана Попялинскаго и надумали предъ вясельлемъ зъѣздзиць къ яму ў госьци. Собрали сусѣдзей, посадзили дурня ў карету и поѣхали. Котъ поперáду побѣгъ. Ѣхали, ѣхали, ажъ заѣхали ў маёнтки Змѣя Горыновича. Пасьцили тамъ пастухи большоя, большоя стадо короў. Котъ и пытаиць у ихъ: чіе вы, пастушки?»

— Змѣя Горыновича.

«Не кажи́це, што Змѣя Горынывича, а кажице пана Попялинскаго: бо ззаду за мной ляцицъ Громъ зъ Пяруномъ — забьецъ васъ». Пастушки такъ и зробили, якъ ихъ паны запытали: чіе яны.

Пóтымъ котъ споткаў конюшкоў Змѣя Горыновича и ихъ застрашіў Громомъ съ Пяруномъ и приказаў говорицъ, што и яны пана Попялинскаго. Яны такъ и сказали на паньское запытаньня. Бацька паненки росъ якъ на дрожьжахъ отъ радосьци, што такій богатый панъ мае быць яго зяцемъ. Прибѣгъ котъ ажъ ў самый дворъ Змѣя Горынывича и кричицъ: скорѣй ховайся куды

нибудзь, пане Змѣю! Бо ляциць Громъ съ Пяруномъ, забьець цябе и сотрець на муку!» А змѣй, вѣдомо, боитца Грому, — спужаўся. «Куды жъ», каже, «мнѣ сховатца?» — Серадъ змѣёва двора росла большая дуплистая липа. «Лѣзь худчѣй [1]) ў дупле!» каже котъ змѣю. А ёнъ съпуду, вичого не разобраўши, будзь дурень и полѣзъ ў дуплё. Коту тольки гэтого и треба было: забіў дуплё полѣномъ и глиной замазаў. Потымъ того котъ крикнуў змѣевой дворнѣ: «Коли хочетце живымъ быць, дыкъ не кажице, што вы змѣя Горынывича, а кажиця: пана Попялинскаго, бо ляциць Громъ съ Пяруномъ — забьець васъ, помолоциць, зожнець на горкій яблыкъ». Ўсѣ слуги страшно попужалися. — Тымъ часомъ подъѣжджаець къ двору вясельные госьци. Ўзъѣхаўши на дворъ и дзиву дадися — такъ ўсё было пригоже и по паньску прибрано. Слуги вышли на сустрѣчь и повяли молодыхъ ў покой. Тамъ госьци и вясельля згуляли. Гучное [2]) было вясельля. Такъ и стаў дурень пановаць ў Змѣявымъ дворѣ. Яно праўда, што разумнѣйшимъ ёнъ не зробіўся, али и на што богатому розумъ? У кого стае, дыкъ и розумъ додае.

Зап. учит. Минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ.

59.

б)

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовцы.

Быў дзѣдъ да баба; было у ихъ тры сыны: два разумные, а треци дурны. Одзинъ быў за настаўника, други за писара, а дурны ўсё сядзиць на пячи, попилъ перасыпае, и ўсѣ яго не любяць, вѣдомо голова струпливая. А котъ у яго быў таки разумны, — коле яго сѣдзѣў. Якъ дурны ѣсьць захоче и попросиць, такъ ўсѣ яго кочаргою лупяць, такъ ёнъ и плаче голодны. Котъ каже: «цихо, братъ, не плачь! мы съ тобой ляпѣй ѣсьць будзимъ, якъ яны». Такъ пошоў котъ, коўбасъ по-

1) скорѣй.
2) шумное

одрываў, скорынку съ бохона хлѣба здзёръ, прынёсъ дурному и ѣдўць ў двохъ. Послѣ якъ наѣлися и такъ рады. Захоцѣў дўрань сыроў и сала, — и котъ пошоў, прынёсъ, — изноў ѣдўць. Послѣ дурны говорыць коту: «якъ бы у бацька тую фаску масла украсьць, што ёнъ не дае намъ». Котъ зноў прынёсъ и фаску масла, скорынку хлѣба зъ бо́хона здзёръ. Ѣли гэто ўсё, покуль зъѣли. Потомъ дурны захоцѣў жаницца. Го́няе бацька, кабъ ёнъ даваў яму коня ѣхаць ў сваты. А бацько каже: «Дўрань ты, дурань! хто за цябе по́йдзе?» Такъ ничо́го, таки колоцить бацько. Дае яму бацько коро́сливого коня. Ничо́го; ўзяли яны гэтого коня. Што тутъ робиць? Котъ гово́рыць: «конь коросливы, — ѣхаць брыдко». Узяў котъ, зробіўся чаловѣкомъ, ўзяли украли у бацька добраго́ коня, сѣли и поѣхали ў сваты! Ѣдуць подъ городъ, — котъ гово́рыць: «што тутъ будзе, што у цябе одзѣньня подралося?» Прыѣжджаюць ў городъ, котъ бяжиць, видзиць—продаюць бо́ты, крычиць: «што тутъ робице? ѣдзе князь Пячуры́нски». Тые жиды зъ ботами уцекаюць, а котъ за самые лѣпшіе боты — и на уцёки да и понёсъ и даў тому дурню. Ёнъ одзѣў тые боты, а подраные скинуў. Тогды поѣхали да́лѣй ў городъ: продаюць жиды ўсё мяккую одзёжу солдацкую, такъ той котъ крычиць на жиды: «што вы тутъ расположилися продаць? Ѣдзе князь Пячурынски, ёнъ вамъ задасьць». Тые жиды на ўцекачи: «Ай вуй!» Одзѣньне тоя пораскидали. Той котъ за самоя лѣпшое хутро (шубу) и понёсъ и даў дурному одзѣць, и поѣхали да́ляй. Такъ прыѣхали ў трэцій городъ: продаюць жиды шапке́. Такъ само поразгоняў котъ жиды: «ѣдзе князь Пячурынски, задасьць вамъ!». Жиды на уцекачи, а котъ схопіў шапку найлѣпшую — и ѣдуць даляй. Бяжиць сабѣ зайчикъ; такъ прымѣрковалися биць яго. Заяцъ каже: «ня би мяне! я буду табѣ ў велькой одгодзѣ». Котъ каже: «бѣжишъ за нами». Зайчикъ каже: «до́бро! буду бѣгчи». Такъ ѣдуць, — бяжи́ць лисъ, такъ яны прымѣрковалися, хочуць лиса биць. Лисъ просицца: «не бійце мяне; я буду вамъ ў велькой одгодзѣ и што вы кажеце, то я вамъ буду робиць.» Ѣдуць ўжо даляй, — бяжиць воўкъ. Изноў прымѣрковалися уже воўка́ биць—

и той каже: «не бійце мяне: я буду вамъ ў великой одгодзѣ» Ѣдуць да́ляй,—йдзе мядзвѣдзь,—такъ уже мядзвѣдзь просицца: «ў великой я буду вамъ одгодзѣ». Такъ идуць, идуць, и Пячуры́нски князь кажа на зайца «засвищи мнѣ, кабъ одзинаццаць зайцоў прыбѣгло, а ты будзешъ двинаццаты». Такъ ёнъ и на лиса каже: «засвищи мнѣ, кабъ прыбѣгли одзинаццаць лисоў, а ты двинаццаты будзешъ». А потомъ ёнъ на воўка кажа: «завый мнѣ, кабъ двинаццаць воўкоў прыбѣгло.» А цяперъ уже мядзвѣдзю такъ само сказаў. Цяперъ уже прыѣзджаюцъ къ цару на дворъ. Котъ прыходзицъ къ цару ў покой и гово́рыць: «До васъ прыѣхаў князь Пячурынски, хо́ча до вашей дочки ў сва́ты». Такъ той царъ гово́рыць: «добро! будземъ сватацца». Котъ гово́рыць: «у мояго князя Пячурынскаго много дичи, звяроў. Ци нема у васъ гдзѣ хлѣва загнаци ихъ?» Такъ вѣдомо у цара хлѣвоў много, вышли людзи и позагоняли ихъ ўсѣхъ ў хлѣвэ. Царь ашъ задзивіўся, што такъ много у яго звѣроў «и у мяне» кажа ёнъ, «такъ много нема». Такъ ўже и зробили ладъ, свадзьбу, такъ уже къ вясельлю прыбираюцца: шіюць одзежу, выправу. Такъ той котъ и кажа на дурня: якъ будуць даваць табѣ одзе́жу, такъ ты кажи: «я не хочу такой одзежи,—я николи не носіў такой». Такъ уже, вѣдомо, покликали краўцоў: той—полу, той—рукаў, прымѣрали уже тому князю Пячурынскому. Якъ прымѣрали, такъ ёнъ и гово́рыць: «я не хочу такой одзежи, я николи такой ни носіў». Такъ тую уже покидали, давай лѣпшу шиць. Пошили другую, такъ отъ зыяе ў золоцѣ. Тогды говорыць: «такъ гэто добро». Тогды уже поѣхали, сжанилися. По́томъ прыѣхали до дому до цара, пообѣдали. Цяперъ уже гово́рыць: «поѣдземъ до мояго дому, поглядзишъ, сколько у мяне стадоў быдла, ко́ней да овець, свиней. Большъ у мяне, якъ у вашаго ойца».

Якъ ѣдуць, такъ ѣдуць,—пасуць стадо коней пастушке́. Котъ имъ кажа: «Якъ тутъ будзе ѣхаць князь Пячурынски съ своими солдатами, со всею прыслугой и съ жо́нкою, якъ яна будзе пытаць у васъ, то скажице, што мы князя Пячурынскаго». Ѣдуць даляй: ходзиць стадо короў. Котъ каже: «якъ васъ за-

пытаюць: чае́ вы, то кажице, што мы князя Пячурынскаго.» Яна ѣдзе, пытаецца: «чае́ гэто стадо короў?» Яны говорaць: «гэто князя Пячурынскаго». Якъ яны сказали, што князя Пячурынскаго, такъ яна имъ высыпала колько сотъ. Ѣдуць яны еще даляй,— ходзиць стадо ове́чакъ; яна пытае: «чае гэто стадо овечакъ?» Яны говорaць: «князя Пячурынскаго». Яна имъ изноў высыпала колько тысячъ.

Такъ ѣдзе — ходзиць стадо свиней. Такъ пытаецца: «чае гэто?» — Пастухе́ кажуць: «князя Пячурынскаго». Такъ яна зноў высыпала колько тысячъ и говорыць: «Якъ ў мойго князя Пячурынскаго много ўсяго!» Ѣдуць яны, ѣдуць и прыѣжджаюць надъ бе́регъ воды: тамъ стоиць таки хорошы дворъ (усадьба), што быў заклятый даўнѣй; людзи ў ёмь не жили. Ўзяў котъ ска́заў чарця́мъ, што тамъ жили: «уцекайце, — ѣдзе князь Пячурынскій, васъ поразабъецъ своимъ войскомъ». «Куды шъ намъ лѣзьци?» пытаюць у кота.—Котъ гово́рыць: «ў гэту вярбу лѣзьце». Яны наузлазили ў тую вярбу. Яна ѣдзе съ своимъ княземъ Пячурынскимъ. Князь каже: «пожалуйця ў гэту вярбу выстрѣлиць, поглядзимъ яко́я ваше войско? чи до́бро ваше войско стрэляе?» — Якъ пальну́ли ўсѣ, такъ тые черци зъ вербы: бахъ бахъ! — ўсѣ чисто посыпались. Яны выйшли ў тые покои, стали жиць поживаць, медъ—вино попиваць, виноградомъ закусываць, и ўсѣхъ людзей частоваць. Я тамъ быў, зъ ими піў и закусываў.

Зап. отъ Евдокіи Манкевичъ М. Новицкая и сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.— Ср. въ 3-мъ вып. бѣлор. сборн. г. Романова сказки «Панъ Копичинскій» и «Попелышка», стр. 224—27.

60.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И МЕДВѢДЬ.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ жіў царъ, а у яго было три сыны, два разумныхъ, а трейци Иванъ-дуракъ. Повадзіўсе въ яго конюшню воръ коней красьци. Ўсѣ покраў, одно осталося шасьцеро. Тогды царъ сказаў своимъ сы-

намъ: «Мое дзѣци любезныя, сохраница мнѣ гэтыхъ коней и поймайци мнѣ вора». Тогды яны сказали: «будзимъ ходзиць ў ночи пилноваць того вора». На першую ночь пошоў старши сынъ, пошоў и лёгъ. Цѣлую ночь проспаў, а на другій дзень ўстаў, одножъ нима пары ко́ней. На другую ночь пошоў сре́дни сынъ и также са́мо цѣлую ночь проспаў, а пара коней зноў пропало. На трейцюю ночь пошоў Иванъ дуракъ, ўзяўши съ собою таба́ки, ведро воды, палку, пошоў и сѣў собѣ, заннюхивая табаку. Доўго ёнъ сядзѣў тамъ, а ў самую поўночь пришоў бѣлы мядзвѣдзь и стаў разнюхиваць, а потомъ начаў драць гэту послѣднюю пару коней. Дуракъ выліў воду и мядзвѣдзь начаў уцекаць, а Иванъ побѣгъ за ймъ. Гнаўся, гнаўся и нако́нецъ мядзвѣдзь упаў ў зимлю, а дуракъ заткнуў на гэтомъ мѣсьци свою палку, а заткнуўши, ёнъ пошоў до свого дому и набраўши у свого ойца много дзе́нягъ, наняў работникоў и сказаў имъ, кобъ яны копали. Тыя работники копали и докопалися до нѣякое но́ры. Тогды дуракъ пошоў до коваля и изробіў жалѣзное кресло, длинны ланцугъ и сказаў своимъ брато́мъ, кабъ яны яго спусьцили ў гэтую нору. Яны яго спусьцили туда и ёнъ пошоў. Одножъ тамъ стоиць мѣдный пала́цъ, а ў гэтумъ палацы жила панна. Ёнъ пошоў до яе и сказаў: «здраствуй!» «А! Иванъ дуракъ! Што цябе сюда принясло? Чи тобѣ жизнь наскучила? Тутъ есьць бѣлы мядвѣдзь, ёнъ цябе забъе». А дуракъ отвѣчая: «нѣтъ, я его забъю»; а до тое панны мядзвѣдзь доўженъ быў прици снѣдаць. Когда бѣлы мядзвѣдзь йшоў, то яна яго зробила платкомъ и повѣсила на ко́лочку, а мядзвѣдзь пришоў и каже: «што то у цябя па́хня храсціанскою кроўю»? А яна каже: «Гэто ты бѣгаў тамъ по храсціанахъ и нанюхаўся того духу, то табѣ здаецца, што и тутъ па́хня». Мядзвѣдзь, поснѣдаўши, пошоў, а яна зробила яго зноў чаловѣкомъ и ёнъ пошоў даляй, ажъ тамъ стоиць сребра́ны палацъ, а ў гэтумъ палацу жила средняя сястра гэтой панны. Дуракъ и до гэтое зайшоў, а одъ яе пошоў зноў да́ляй. Ажъ тамъ стоиць золоты палацъ, а ў ёмъ жила меньшая сястра, а у яе стояло дзвѣ бочки зъ водою: ў одной бочки была такая вода, што коли

яе выпиць, то сила прибавицця, а коли выпиць зъ другое, то сила убавицця. Яны ўзяли поперастаўляли тыя бочки. Пришоў бѣлы мядзвѣдзь и каже: «здравствуй, Иванъ дуракъ!» и сѣли ужинаць, а поужинаўши, мядзвѣдзь говóриць: «давай бицца! «А дуракъ говóриць: «давай»! И напіўшись воды, яны начали бицца и дуракъ забіў мядзвѣдзя и спаліў яго и закопаў ў зямлю, а потомъ забраў меньшую сястру и пошоў. И шоўши, оглядаўся на той палацъ. Тогды яна сказала: вѣрно табѣ жалко гэтаго палаца и зробила яго ў клубочакъ и яны пошли до средняе сястры, а потомъ и до старшае, и когда тыя сястры поробили свое домы ў клубочки, дуракъ забраў ихъ и пошли яны до норы. Тамъ ёнъ потросъ за ланцугъ, и посадзіў старшу сястру. Тогда тое кресло поцягнули браты яго ўверхъ, а пóтымъ и тыхъ паняй и яго самого выцягнули оттуль на-верхъ. Послѣ гэтого яны пошли до свойго ойца и тамъ пожанились на тыхъ панняхъ: старши сынъ ўзяў старшую сястру, средни—среднюю, а Иванъ дуракъ меньшую и задали пиръ на цѣлы міръ, а на томъ пиру и я быў, медъ и пиво піў, по вусамъ цякла, а ў ротъ ня попало.

Зап. учен. приготов. класса Свислочьск. учит. Семинаріи Габецъ.

61.

а) БАБА ХИТРѢЙ ЧОРТА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Жіў такъ сабѣ мужъ изъ жонкой. Были яны людзи дуже справедливые и добрые—и такъ жили душа-ў-душу, што нáвэтъ никóли не сказали одзинъ другому—брéдзишъ. Зайздростно гэто стало чóрту и захоцѣў ёнъ довесьци ихъ до грѣха—посварúць мúжды собою; алú зъ якой стороны ёнъ не подходзіў, скольки ёнъ ни трудзіўся—прáца яго пропала дáрма.

Идзе чортъ и плаче. Спотыкáе ёнъ бабу.

— «Чаго ты, чортъ плачешь?» пытáе йна у яго.

— Якъ-же мнѣ, бабка, не плакаць, коли ёсь у васъ на сялѣ мужъ съ жонкой, што, скольки яны не живуць, никóли не сказали одзинъ на другого навэтъ: «и бредзишъ».

Я, гаротный, ничо́го не могу зъ ими порадзиць! И за гэто мнѣ отъ старшаго житця нима.

— «А што ты мнѣ даси́», ка́же баба, «коли́ я зроблю, што яны ня тольки посва́рутца, али и побъютца».

— А што-жь ты хочешь? пыта́е чортъ.

«Даси мнѣ тогды чирвоныя чиравики».

— Ну, добре.

«Цяперъ ты тольки дзивися, якъ я ихъ звяду».

Прихо́дзиць баба ў хату до тыхъ добрыхъ людзей. Мужа не было́ дома.

«Дзень-добрый табѣ, Ганнуля!» каже баба.

— Здороў, здороў!

«А гдѣ-жь гэто твой Ригоръ?»

— А поѣхаў по дро́вы; за́разъ ве́рнитца.

«Ну, што у васъ, Ганнулька, добраго чува́ць?»

— А ничо́го; дзякуй Богу, ўсё доброе.

Баба тро́шки помоўчала, а по́тымъ ўзноў заговорила.

«Нико́му такъ не-удалося, моя ты Ганнулька, якъ табѣ: вотъ живицё вы съ своимъ Риго́ромъ такъ цихо, спокойно... ёнъ цябе такъ шануе...»

— Дзякуй Богу, не пожа́люся на свою долю,—каже Ганнуля.

«Али вѣдаешь што, моя ты Ганнулька, я табѣ пора́ю лѣкарство, што твой Ригоръ будзе цябе ещо большъ шановаць».

— А якое-жь бы гэто лѣкарство?..

«Вотъ якъ пріѣдзе твой мужъ до дому, ты схова́й бритву ў рукаў, а ў руки возьми подплёточку и скажи: «ходзи Ригоръ, я цябе пошукаю ў головѣ.» Якъ ёнъ положиць табѣ голову на колѣни, дыкъ ты вырѣжь яму на-крыжъ по три волоски и гэтые волоски у поўнычь на ростанькахъ закопай. Вотъ убачишь, што ёнъ цябе ещо лѣпѣй будзе шановаць!»

— Попро́бую, лябе́дка моя, попро́бую,—каже Ганнуля.

«Попробуй, будзешь дзяковаць! А Божечка ты мой, якъ я у цябе засѣ́дзилася! Часу нима ни крошечки, дуже треба до дому итци».

Зъ гэстымъ и пошла. Идзе и спотыкае Ригора.

«Дзень добрый!»

— Здороу!

«Што ци вѣдаешь, Ригоръ, — твоя жонка хоче цябе зарѣзаць».

Што ты, бабка, схоменися? За што йна́ мяне будзе рѣзаць?

«Вотъ обачишь, што я кажу праўду. Йна ужо и бритву приготовала, у рукавѣ носицъ».

Задумаўся Ригоръ. «А што», думае, «у бабы волосъ доўгій, а ро́зумъ короткій,—може быць, праўда. Погля́дзимъ!»

Пріѣхаў Ригоръ до дому, скинуў дровы и увыйшоў ў хату.

«Давай, каже, Ганнуля, полу́днываць.»

— Еще рано, Ригорка; недаўно обѣдали. А вотъ ходзи я цябѣ ў головѣ пошука́ю». И ўзяла подплётачку ў руки.

Ригоръ цапъ яе за рукаў: ляжиць бритва.

«На што-жь ты гэто бритву носишь ў рукавѣ?»

Ганнуля моўчиць.

Ригоръ яе бацъ ў ву́хо.

«Гэто ты, гадзина, мяне зарѣзаць хоцѣла?»

— Нѣ, Ригорка; гэто я хоцѣла у цябе вырѣзаць волосоў...

«Волосоў!.. Заговаривай зубы! Ёнъ яе ящо́ ў вухо...

А чортъ стоиць надъ ими ды ў ладошки плеще.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

62.

б) БАБА ПЕРЕХИТРИЛА ЧОРТА.

Той же губ., Игуменску Застѣнка *Пасѣкъ*.

Жили такъ сабѣ дзѣдка Игнатка, да яго жо́нка Уллянка; жили яны до́бро, якъ честныя людзи, николи ни билися, николи не сварылися, на сябе гнѣва Божія не навлекали. Ужо намъ естъ вѣдома, што чортъ естъ непріяцель чаловѣческій и стараецца звесьци яго ў грѣхъ, такъ и тутъ ёнъ часто приходзіў и честныхъ людзей зводзіў, али ни-якъ ни могъ звесьци ни якимъ способомъ, кабъ яны хоця разъ коли́ побилися, або посварылися.

Вотъ чортъ, бывало, кидаецца ў горщокъ вýжамъ, то жабою, то мышью и другими гнусными уродами, а жонка Уллянка, ни видзѣўши гэтого, якъ бы нехоця подавала мужу свойму ядý нечистую, а ёнъ пóтомъ ни-коли и слова *кепскаго* не скажа, а церпиць *якъ чаловѣкъ зъ честнымъ* [1]) *сэрцомъ*. Стараўся, трудзіўся чортъ лихого духу пусьциць мижъ ихъ, али ничóго незробіўши, ёнъ изсохъ якъ щепка, на ёмъ осталися только косьци да скура, волосы́ на головѣ поўстали дыбомъ, што на яго страшно быль́ и взглянуць, а коли и взглянешъ, то заколоцишся якъ сухая осина. Вотъ пошоў чортъ отъ честныхъ и добрыхъ людзей, куды вочи глядзяць, зъ *великаго* жалю, ажъ бачиць ёнъ вѣдзьму, старую бабу. Яна убачіўши чорта, сказала: «дзинь добры, пане куме! чаго жъ ты такъ изхудзѣў, што и волосы дыбомъ на табѣ стояць?» А чортъ каже вѣдзьмѣ: «ахъ ты добрая кобéта, ў одномъ сялѣ живуць Игнатъ съ жонкою своею, Уллянкою, и живуць яны такъ честно и законно, што ни яки чортъ ни искусиць; и я ужо годы́ три трудзіўся и цеперъ плачу и сохну, што ничóго не порáдзіў».—«Ахъ ты, куме, ты мой куме! я все могу зробиць, только купи ты мнѣ новые чаровики!»—Чортъ якъ стаў, такъ и подросъ ў три доли и сказаў: «ня только чаровики, но и што только хочашъ—ўсё табѣ дамъ, абы только ты мнѣ услужила ў гэтомъ вяликомъ дзѣли». Пошла вѣдзьма, думаючи, якъ бы тутъ помогчи чорту. Прошла ужо верстъ 10 и убачила кобету Уллянку, на чистомъ поли, жнучи́ жито. Подыйшоўши бли́жай, яна сказала: «дзинь добры! Поможи́ Божа! што доброе чуваць новое, ци ўсё у васъ по старому? Ци ўсѣ живы и здоровы?» «Охъ моя бабка!» сказала Уллянка, «жива, дзякую Богу, по старому, ничого такъ нового ни чуваць». Тутъ вѣдзьма зачала своé разговоры: «ци вѣдаешъ, моя ты кобета, што я виджу за несчасцьця у васъ: у твойго мужа естъ на головѣ *жовты* волосъ, одзинъ только *помижъ* черныхъ,—гэто пéршая твое несчасцьця, бо мужъ твой отъ гэтого волоса захворѣя дый тую минуту умре,

1) Вѣроятно: зъ щирымъ.

и мнѣ вельма шкода цябе и твойго мужа, бо вы добрые людзи, я чула отъ многихъ; я пора́ю табѣ што ту́така зробиць: возьми, пришо́ўши до дому, бритву, сховай ў кишеню, да подговарывай мужа, штобъ ёнъ подстригъ свое волосы́, такъ якъ яны ужо были́ вялики. Коли только ёнъ ня будзе хоцѣць, такъ ты яго, якъ знаешъ, уговаривай, бо будзе табѣ бѣда вѣчная; а коли только ёнъ согласицца, то ты пошукаўши тайкомъ того во́лоса, дай вырѣжъ бритвой и старайся якъ можно скорѣй, бо гэто штука вѣдомая, гэто лихо не нашаго Бога», а сама пошла дальше. Пройшоўши зъ поўвярсты, яна ужо нашла и мужа Уллянки, оручи полянки, недалеко отъ своей хатки. Вѣдзьма также поздоровкалася зъ Игнатомъ, якъ и зъ яго жонкою, потомъ подумаўши трохо, яна зачала и яго искушаць: «Добры чело́вѣча! у сяго дня видзѣла твою жонку и чула про твое несчасцьця, табѣ, чаловѣча, прыходзиць близкая смерць; твоя жонка хочець цябе зарѣзаць. Якъ только ты прыдзешъ домоў, яна цябе начне уговарываць, штобъ ты подстрыгъ свое волосы и яна во́зьмя ножницы, начне табѣ услуживаць; упяродъ во́зьмя бритву, сховая ў кишеню и за нѣйкую прычину цябе зарѣжа; али только глядзи». Вотъ пошоў добрый чаловѣкъ, думаючи: якъ бы яму спасьцися отъ своей жонки? Идзе ёнъ до дому и гово́рыць самъ сабѣ: на чомъ постаўлю, то постаўлю, али мине жонка не зарѣжа, и не якъ не допущу до гэтого». Якъ прышли до дому Игнатъ да яго жонка Уллянка, стали яны навлекаць грѣхъ на свое́ души. Уллянка начала уговарываць свойго мужа, якъ яму сказала вѣдзьма, штобъ ёнъ подстрыгъ сабѣ волосы и такъ настала, што мужъ не могъ церпѣць и подъ конецъ ни-якъ ни спираўшися, согласіўся, штобъ жо́нка подстрыгла, али только *подзираючи* надъ жонкою, штобъ яна часомъ ня ўзяла брытвы. Ажь видзиць, што Уллянка, яго жонка, ци́хонько ўзяла брытву изъ кишеню и идзе подстрыгаць яго. Ёнъ тутъ, ничого не чака́ўши, схваціў свою жонку, *одобраў* у яе бритву изъ кишеню и давай дубашиць, якъ ма́я силу, прыговарываючи: «ахъ ты баба, чортова ю́ха! ци бачишъ, што яна задумала мине изъ свѣту звесьци!» Ахъ якъ жа сходзилася шура, бура, якъ при-

ляцѣў чортъ да якъ стаў зъ радосьци скакаць подъ вокномъ гэтыхъ людзей, што ажъ хата колóцицца и подросъ чортъ ў дзвѣ часьци якъ быў, ни вѣдая одъ радосьци, што и робиць. Дай, думая ёнъ, што гэто за баба, што мудрѣй чорта; дый боицца, штобъ яна и яго ня звела. Вотъ купіў ёнъ бабѣ-вѣдзьмѣ ў подарокъ чаровики, што ёнъ даўно ей обѣщаў. Алижъ яму такъ думаецца объ гэтой вѣдзьмѣ, такъ сницца, што ёнъ боицца зъ ею и споткацца, до штожъ зробиць? треба подарокъ вѣдзьмѣ потомъ. Али зъ вяликой боязни, альбо страху, ёнъ ўзяў доўгую и вельма тонкую жордку, на *которую* повѣсіў свое новые чаровики и якъ осина *колоцяся*, понёсъ къ вѣдзьмѣ ў подарокъ и то отдаваў ихъ, на дыбóчки стаўши, а якъ только отдаў, такъ изъ страху вяликого ў мора паў и больше къ бабѣ на совѣтъ не встаў.

Зап. учен. I-го класса Молодеченской учительской Семинаріи Ив. Боровикомъ.

63.

в) ЖЕНА СТРАЖНИКА И ЧОРТЪ.

Той-же губ., Новогруден. уѣзда.

Быў собѣ одзинъ стрáжникъ, ў яго была вельми жóнка лихая. Бывало, якъ прыйдзе ёнъ изъ лѣсу, жонка кажды разъ якъ зачне грызци яго: «а ты ўсё цягаесься по лѣси и чортъ зная гдзѣ, а я сама ўсе мушу робиць!» Одзинъ разъ ёнъ йшоў празъ лѣсъ и увидзѣў тамъ вельми глыбокую яму; и якъ прышоў до дому, жонка начала усялякъ яго лáяць: «А ты сяки и таки! ты до дому прышоў только ѣсьци, а я сама мусѣла робиць ўсё!» Мужикъ каже ёй: «покинь ты лáяцца! Я нашоў ў лѣси одну глыбокую яму, а ў той ямы на днѣ вельми много золота и дорогихъ рѣчоў»[1]). Тогды жонка каже на яго: «але то на-шъ, ѣшъ!» Якъ начаў мужикъ ѣсьци, то жонка яго начала ўсё гоняць: «ѣшъ ты прэндзѣй[2]) да вядзи показывай мнѣ тую яму!» Мужикъ ня успѣў ложакъ пяць зъѣсьци стрáвы, якъ жонка прыстала мусѣў

1) вещей (съ польск.).
2) скорѣй (тоже съ польск.).

вясьци яе ў лѣсъ. Прывёўши яе ў лѣсъ и показаў я́му, ёнъ сказаў: «прыглядзи на само дно!» Жонка наклонилася глядзѣць ў яму, а мужъ яе за плечи дай попхнуў ў яму, а самъ пошоў до дому. Исчекаўши днёў тры, стало мужу скушно, што дзѣцямъ не кому ни ѣсьци зварыць, ни обмыць, ни подаць. Позбıраў ёнъ ўсѣ вяроўки, позвязваў и пошоў до ямы жонку доставаць, прывязаў до вяроўки камень, кабъ ёнъ цягнуў вяроўку до дна; ўспусьциць вяроўку и изноў попягне, пробуе: ци не ця́гнецца жонка, и одзинъ разъ попробаваў—ажъ уже цяжко цягне и выцягае,—глядзиць: ажъ чортъ. Спугаўся и стаў пускаць яго назадъ, ажъ *той* якъ зачне просицца у яго: «Змилуйся, выцягни мяне одъ гэ́туль, я зроблю цябе вельми богатымъ».

— Коли я не цябе хоцѣў выцягнуць? Мнѣ трэба дзяцей доглядзѣць.

«Не трэба табѣ будзе жонки: ты такъ ўсяго будзѣшъ мѣць».

Пытае стражникъ у чорта: «А ты чаго одтуль уцекаешъ?»

—Ай дороги́ мой! дней тры тому назадъ попала сюды, у гэту яму якая-сць баба, да якъ начала ўсѣхъ насъ мучиць: того штурхне, того по́рне, того гоняе хату мясьци́, того по воду пре́, того ў печи па́лиць,—а ўсё крычиць, енчиць, што уже ўсѣ наши черци поуце́кали, а я одзинъ безъ ногъ, то яна на мене чисто заштурхала. Змилуйся, ратуй мяне одъ яе.

«Гэто-жъ моя жонка!»

— Ай няхай яна тамъ одна будзе.

«Йдземъ мы съ тобой; чи не знаешъ, хто тутъ естъ вельми богаты?»

— Не знаю нико́го опрычь священника нашаго: ёнъ вельми богаты.

«Але то до́бро; я ўлѣзу ў коминъ яго и буду яму пискомъ и свистомъ вельми доѣда́ць и нихто мяне одтуль не выжне, а только дорого згодися зь имъ и прыйдзешъ туды и скажешъ: «я прышоў, а ты идзи!» и я выйду одтуль.

Якъ ўлѣзъ чортъ къ священнику ў коминъ, якъ зачаў пищаць, вищаць, не даваў имъ спокойносьци! и што́ священникъ не

робіў: и водою свяцціў и рóзное закляцьце читаў, а злы духъ не выходзиць и што разу ўсё горшъ чортъ дурыць ўсѣхъ.

Узнаўши про гэто, стражникъ стаў говóрыць: «я могу гэтого чорта выгнаць зъ комина». Священникъ прызывае яго и пытаецца: «чы можешъ ты мнѣ злого духа зъ комина выгнаць?» — «Могу; только дóбро заплацице».—«А што ты хочешъ?»—«Пяцьсотъ рублёў, бочки дзвѣ жита, бочку пшаницы, поўтора пуда сала, и 20 коўбасъ».

«Не, грóшай много будзе, — не хоци такъ много грошай. Хлѣбъ, сало и каўбасы дамъ, а грошай будзе съ цябе дзвѣсьцѣ рублёў».

— Ну што зъ бацюшкомъ робиць? няхай такъ сабѣ будзе.

Якъ прышоў ёнъ туды подъ коминъ, такъ выслаў ўсѣхъ изъ хаты и сказаў на чорта: «Я прышоў, а ты пошоў», и чортъ и выскачіў зъ комина и сказаў яму: «Ну я-шъ цяперъ пойду ўлѣзу до цара ў коминъ, але ты уже не выженешъ одтуль, и не важься»

Якъ ўлѣзъ чортъ до цара ў коминъ, царъ ззываў священникоў, мудрецоў и вѣдзьмароў и нихто не могъ выгнаць гэтого чорта зъ комина царскаго. Гдзѣ царъ не посылаў, нихто не нашоўся выгнаць яго. Ажъ послѣ учуў царъ, што ёсьць таки чаловѣкъ, што може выгнаць. Заразъ послаў царъ по стрáжника просиць яго, кобъ зробіў ласку и послухаў яго, обѣщаў даць вялику награду, коли выжене чорта. Тогды мужикъ попросіў ў цара, кобъ хто выдумаў зробиць яму такую коляску, якая могла и крычаць и пищаць и граць на разные голосы и тогды выжене яго.

Царъ постараўся знайсьци чаловѣки, кабъ зробіў такую коляску.

Якъ ўзяў мужикъ тую коляску и зачаў граць коле тое трубы; чортъ мусѣў выскочиць одтуль. Углéдзѣў свого сябра и пытае: «А, ты тутъ? Якъ ты мяне одъ гэтуль выгнаў?

— А я свою жонку достаў зъ ямы и сюды прывезъ.

«А якъ жонка твоя уже тутъ, то я уцяку ў лѣсъ и сюды николи не покажуся».

Царъ зъ радосьци зробіў мужика найбогатшимъ паномъ. Мы наветъ заѣджали до того пана и зъ имъ пили и закусвали.

Зап. М. Новицкая. Сообщ. Е. Ѳ. Карскій.

64.

г) БАБА И ЧОРТЪ.

Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Была баба, тыка́я злая, што работникъ у ней не якъ не живе́ць: ина яго ўсё побьець. Стаў къ ней чортъ ў работники, ну служіў ёнъ скольки силы яго, стыра́ўся, а ўсё дыки йна яго пымяло́мъ би́ла. Ёнъ побёгъ уцикаць отъ іе́. Везъ мужикъ вуга́льля, ну ёнъ ў вуга́льля ўваліўсь. Баба рыскыпа́ла ўсё вуга́льля, ды чорта ня нышла́, дыкъ набила мужику тому пымяло́мъ. Чортъ послѣ якъ отчуралыся баба, вы́скычіў, дый спасибо тому мужику даў.—И гово́рицъ: ня будзишь-жа ты цяперъ вуга́льлемъ тыргува́ць я табѣ другоя средство дамъ. Вотъ пыйду́ я ў церкву и буду порчъ ў церкви дзѣлаць; а ты выскажись, што ты вывидзишъ. Бяры ўзятку хорошую: табѣ дадуць, а я выйду оттуля, ну и перайду́ ў другую церкву. «Вотъ чортъ и пошоў ў церкву и стаў тамъ порчъ дзѣлаць, а мужикъ и выскызаўся, што ёнъ умѣиць порчъ выводзи́ць и вывёў; яму дали двѣсьци рублей. Тоды зачалася порчъ ў другей церкви. Мужика того ужо и требоваюць, кабъ ёнъ порчъ вывёў. Ёнъ и ў етой церкви порчъ вывёў. Тоды чортъ яму кажиць: «ну цяперъ я пойду ў соборъ, тольки ты туды ня йдзи, а то я цябе зыдаўлю». Вотъ якъ тольки зробилася порчъ ў соборѣ, мужика того и требываюць. Ёнъ было и не хоцѣў, али яго ўзяли дый силко́мъ прыстановили. Вотъ ёнъ ду́мыў, ду́мыў и выду́мыў сабѣ. Сказаў кабъ разставили кыла собора войска и зъ пушкыми и зъ трубами, кабъ зачали стрѣляць и трубиць, якъ тольки ёнъ увы́йдзиць ў соборъ. Вотъ увыйшоў ёнъ ў соборъ, а чортъ къ яму: «яжъ табѣ казаў, кабъ ты ня ходзіў! Што ты, дуракъ, я къ табѣ пы добросьци! Ци чуишь якъ грючиць? Ета-жь за тобой

баба тая прыѣхала». Чортъ якъ стояў, такъ скрось донныя и проваліўся и съ тыхъ поръ и ня стаў ёнъ по свѣту ходзиць.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

65.

КОВАЛЬ, ЧОРТЪ И ПАНЪ.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда.

Быў сабѣ коваль, кузня яго стояла пры госцинцѣ (т. е. при почтовой дорогѣ) и пры кáрчмѣ. Ёнъ имѣў у себя много прыслугоў и тáхъ казаў имъ: «уставайци рано и што мы изробимъ, то самъ чортъ не зробиць». Чорту стало досадно; ёнъ перакинуўся чаловѣкомъ и пошоў до коваля. Той коваль подаў яму крэсло и сказаў чорту: «чаго табѣ трэба?» Чортъ сказаў: «я прышоў на службу до цебя, я хочу заработаць сабѣ на дорогу». Той коваль сказаў чорту: «работай сабѣ, заработаешъ, тогды получышь гроши».

Той стаў работаць. Коваль углядѣў, што ёнъ лепѣй за яго работаець. До яго прывозили много работы и ёнъ робіў. Разъ до яго прывезъ работу одзинъ старый панъ, яму подали крэсло и ёнъ сѣў. Ёнъ узираўся на того чорта, якъ ёнъ робіў. Той панъ сказаў: «ўсяку работу можаце здзѣлаць, только изъ старого на молодого не зробице», а чортъ толкнуў коваля подъ бокъ и сказаў «можно». Той панъ сказаў: «што бы мяне хто пераробіў на молодого, я отдаў бы половину своего маёнтку (т. е. имѣнія). Той панъ разписаўся зъ ковалемъ, штобъ ёнъ пероробіў яго, тогды ёнъ отдасьць яму половину имѣньня. Чортъ ўзяў молотъ, ударіў пана ў лобъ, послѣ крыкнуў нахлойцоў, тые ўзяли яго, положыли на огонь, выпалили хорошо, потомъ положыли на ковадло, выбили, очысцили напильникомъ. Чортъ ухваціў пана, кинуў на землю—и сѣў молодзенькій панъ. Той панъ ўзяў коваля и отдаў яму, што ёнъ казаў половину, то только даў четверць. Якъ прыѣхаў коваль, чортъ сказаў: «дай мнѣ за то, што я служіў», той отдаў яму грошы и чортъ пошоў сабѣ.

Не далеко того пана быў другій панокъ. Учуўши, што того пана перароби́ли зъ стараго на молодого и ёнъ поѣхаў. Прыѣ-

хаўшы, ёнъ уже не просіў: «пераробицы миня, якъ того пана», а сказаў: «ўсяку работу мо́жаце зробиць, только стараго на молодого не можаце зробиць». Коваль сказаў: «а тутъ мы перароби́ли того пана на молодого». Панъ расписаўся зъ ковалемъ. Коваль ўзяў молотъ, забіў того пана и крыкнуў на хлопцоў, капъ ўзяли яго. Тѣ ўзяли, положыли на огонь, панъ стаў смярдзѣць; стали вымаць изъ огня́,—стаў рвацца кусками; ўзяли и выкинули яго на землю. Якъ прышли того пана хурманы и угле́дзѣли свойго пана забитаго, то ўзяли коваля и повели на судъ; тамъ яго осудзили застрали́ць. Якъ прывели яго уже до растрэли, прывязали до стоўпа, а сами пошли. Чортъ угле́дзѣў свойго коваля и сказаў: «чаго ты сюда прышоў?» Коваль сказаў: «я попаўся ў бяду́, я хоцѣў также зробиць стараго пана на молодого, но не зробіў.» Тоды чортъ сказаў: «на што ты говорыў своимъ прыслугамъ,—што мы здзѣлаемъ?—того самъ чортъ не здзѣлаець а цяперъ, бачишъ, ты не зробіў того, што зробіў чортъ.»—Тоды коваль стаў просиць: «змилуйся надо мною, я уже болѣй ни буду». Той чортъ ўзяў коваля, а тамъ поставіў ку́ликъ соломы и пошоў. Якъ прышли страля́ць,—то страля́ли, стряляли, страляли, той ниякъ не па́дае. Пошли поглядзѣли, ажно ку́ликъ соломы. Той коваль пошоў сабѣ до кузьни. Якъ ёнъ прышоў до кузни и стаў ковацъ, то тыя хурманы, углядзѣўши яго, повяли зноў на судъ; тамъ уже осудзили яго повѣсиць. Прывели уже вѣшаць, той чортъ зноў прышоў до яго и сказаў яму: «а што? чаго ты йшоў до кузни?» Той коваль стаў просицца у чорта, капъ ёнъ зноў яго выручіў изъ бяды. Чортъ ўзяў яго, а тамъ поставіў ку́ликъ соломы и сказаў, капъ ёнъ не йшоў до кузни, бо зноў попадзецца ў бяду. Якъ прышли вѣшаць, то угле́дзѣли, што куль соломы и ушли, а коваль жывецъ сабѣ, да пожываець, да добра нажываець.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи, Игнатій Веретило.

66.

ПАНЪ БОГАТЫЙ, МУЖИКЪ И ЧОРТЪ.

Могилевск. губ., Климов. уѣзда, м. Милошовичи.

Якъ живъ сабѣ такъ одзинъ панъ и у яго ни было ни дзяцей,

ни жóнцы, а грóши было́ ду́жа много. Вотъ ёнъ и ду́мыиць: куды мнѣ ихъ дзивацъ? я старъ, скоро помру́ и грóши моé рызьбяруць бы́длы, дай-ка я луччи зыкыпáю ихъ ў зямлю́, нихай ни надыстáннища никóму. Вотъ ёнъ взявъ пирамѣ́рывъ грóши и намѣ́рывъ шесьць чытвирыковъ зо́лыта и дзесиць чыцвирыковъ сирыбрá, а бумажки штобъ ни погни́ли въ зямлѣ, дыкъ ёнъ взявъ ихъ ды и спаливъ, а сирыбро и зо́лыто зыкыпáвъ ў зямлю́. А одзинъ бѣдный мужучóкъ и пыттямивъ ихъ (уворовалъ). Панъ почувъ объ гэтымъ и призвавъ къ сабѣ гэтыго мужукá и спрáшывыиць у яго: «Ти ты ўзвявъ моé гроши?» Мужикъ зыбыя́всь открыцца яму́ и нычáвъ отпирацца, што ёнъ ни якихъ гроши ни знаиць. Но другія людзи пыкызáли ны ягó. Тогды панъ вялѣвъ засѣчъ мужукá на смерць,—мужука и засѣкли. Тогды пришовъ къ пану чортъ и говóрыць: «здоровъ панъ!» А панъ бывъ слипуватъ, дыкъ ёнъ ду́мывъ, што гэто мужыкъ засѣченный прышовъ къ яму, дыкъ ёнъ якъ спужавсь, якъ зыкрычы́ць, якъ побяжиць, а чортъ за имъ ды и зыдави́въ яго.

Зап. воспит. Полоцкой учит. Семинаріи, О. Залѣскій.

67.

ЗЛОДѢЙ, ПАНЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Игуменск. уѣзда, с. Цитво.

Жіў сабѣ чаловѣкъ; у яго ни было ни бацьки, ни мáцяры. Ёнъ быў сусвѣтный лянця́й; робиць ёнъ ня хоцѣў, а тольки шляўся, якъ свиньня ў дожъ, и краў кони, жита, лазіў ў клѣць. Божа збаў, чаго ёнъ ня робіў. Одзинъ разъ ёнъ украў коня и повёў яго ў гóротъ продаваць. Вёў ёнъ, вёў, а на сустрѣчу яму ѣдзя панъ шасьцерикóмъ. Панъ гэты вельмы быў богаты: ѣў ёнъ тольки сала, мясо, блинэ́ зъ масломъ, а объ грошахъ своихъ такъ ня пóмняў. Етому-то пану полюбыўся еты конь и ёнъ купіў яго за сто рублёў, и наняў етого самого злодзѣя къ сабѣ ў пáробке,-хурманомъ. Згодизлися яны за трыццаць рублёў ў годъ на панскомъ хлѣби и одзёжи. Прыѣхали яны къ пану ў дворъ, а панъ у яго пытае: «Што, пане хурмане, ты умѣешъ робиць?».

— Этъ, пане, ўсё умѣю робиць: кони красьци зъ хлѣва и ў карты умѣю гуляць.

«А большъ ничóго ня знаяшъ?» пытая панъ.

— Ага, бачь забыўся! умѣю аще шиць.

«Ну, дóбро», кажа панъ, коли такъ, то обыграй мяне, а коли ня обыграешъ, такъ голова табѣ долоў зъ плячей».

— Дóбро, паня, обыграю.

Сѣли яны за столъ и стали гуляць. Хурманъ выграў ужо у пана ўси гроши, а панъ ўсё кажа: «гуляй-ко аще! *бы*[1]) я поставлю свою жóнку и ўсё мое имѣньня и самъ сябе». Ўзяли яны послѣдній разъ карты и хурманъ выграў и цяперъ. «Што робиць? треба ужо служиць хурману», думая сабѣ панъ и, скинуў зъ сябе плацьця панскоя и надзѣў свиту, обуўся ў лапци съ ременными оборами, погнаў волѐ на раниццу [2]) и пасьціў ихъ до позныхъ обѣдоў. Прыгнаўши волэ съ раницы, ёнъ пошоў орацъ нáщо [3]). Ораў ёнъ, ораў и думая самъ сабѣ: «Вотъ, Божа мой, быў я пáномъ, ѣў я сало съ мясомъ и блинѐ зъ масломъ, а цяперъ и хлѣба зьзѣў бы сухома, ды того нимáшка». Сѣў ёнъ ды плача. Прыходзиць къ яму чортъ и кажа: «чаго ты плáчашъ, панъ? ня плачъ: я табѣ помогу, тольки продай мнѣ свою душу». Панъ думаў, думаў, а даляй кажа: «Няхай будзя, якъ ты хочашъ, только у мяне нимáшка ножа разрѣзаць пáляць, бо я чуў, што у васъ треба расписувацца кроўю». Поетому», кажа панъ, «ты садзиса ко мнѣ ў мяшокъ и ходзѣмъ къ ковалю,—няхай зробиць намъ ножъ». Чортъ ўлѣзъ ў мяшокъ и панъ понёсъ яго ў кузьню, икъ ковалю, да на дорозѣ раздумаўся и ня захоцѣў продаваць своé души и кинуў чорта вóбъ землю и начаў лупиць яго бярезиною, такъ што чортъ заскакаў, якъ на вясéльли. Пóтымъ ёнъ развязаў мяшокъ и выпусьціў чорта, а чортъ екъ ўскочиць на шію етому пану, да екъ начаў его душиць, такъ ёнъ ня вѣдаў дзѣ дзѣцца. Даляй панъ ухваціў за хвостъ чорта, скинуў яго до-

1) т. е. *бо*,—ибо.

2) раница,—утреннее время. Слов. Носовича.

3) т. е. натощакъ.

лоў зъ сябе и хоцѣў яму надзѣць крыжыкъ, но чортъ стаў яго просиць, штобъ ёнъ ня надзѣў яму крыжика, но што ёнъ будзя яму такъ служиць. Панъ тогды зраховаўся съ чортомъ, кабъ якъ нибудзь выгнаць хурмана изъ хвальварка. Пошли яны туды,—прышли ў дворъ, а тамъ хурманъ віў сабѣ пугу, штобъ биць пана за тоя, што мало ораў и только натрудзіў волэ. Панъ выпрагъ волэ изъ сохи и хоцѣў ици ў хату, а хурманъ яго повалiў на землю ды начаў лупиць пугою, а панъ крычиць: «А братко, чортъ, ратуй мяне, забъе хурманъ мяне!» А чортъ такъ спужаўся, што ня вѣдаў, што робиць, бояўся тольки, кабъ яго ня лизгануў. Отлупіўши пана воловицою, хурманъ пошоў и лёгъ спаць. Проснуўшись, ёнъ пошоў поглядзѣць, што робиць яго панъ, а панъ уже даўно ўстаў и погнаў волэ на раницу. Только чортокъ дрыжаў, екъ бараньни хвосцикъ: вельми далася яму ў знакъ пуга.

Зап. учен. Несвижск. учит. Сем. Т. Штыхой.

68.

ЧОРТЪ НА ВОРОВСТВѢ.

Гродненск. губ., Слоним. уѣзда, деревня Заполье.

Оцинъ[1]) мельникъ быў и имѣў у себя млина. И *хоціў* туды *злоцѣй* и краў жито, пшаницу. Такъ мельникъ каже: «яжь пойду пилновацъ гетого *злоцѣя*». Пошоў мельникъ ў млинъ и *сѣцицъ*, ажъ ў поўночи пры*хоцицъ* зло*цѣй*; а то быў чортъ; и носіў отъ гетого мельника ўсе изъ млина. Сѣ*ци*цъ мельникъ, улегши ў кошъ. Прышоў чортъ и бере уже ў мѣхи, а мельникъ сѣ*ци*цъ ў коши, и каже: «бери уже гето послѣдній разъ». Ўзяў на вероўку, и ве*це* уже до жонки своé; уже радъ, што поймаў зло*цѣя*. Привёў ў хату, кличе жонку свое: «*Ици*», каже, «уже поймаў зло*цѣя*», а жонка вышла тогды на дворъ; такъ ёнъ дый зачиніў ў комору, и замкнуў его тамъ. Пришла жонка; такъ ёнъ каже: «поймаў зло*цѣя* уже я», а ена каже: «а *цѣшъ* ёнъ?»—Ёсь ў комори.—Пошли, одчиняюць комору, жонка каже: *ици* ты наперэдъ, а ёнъ каже:

1) Смотри выше стр. 60 въ выноскѣ 2).

хо*цѣ*мъ! чего ты боьсся? *Лецятиъ*[1])—ажно уже *нимашака* его. *Цѣ*шь ёнъ?» Жонка каже: «ци я вѣдаю? яжъ зачиніў и замкнуў. Бодай табѣ добро не было! здумаў подманываць мене. А той высоніў *голоў* церезъ окно, и каже: «што ты мене шукаешь? Одъ *ици*, твой млинъ понесло водою». Мельникъ выскочіў да екъ бѣгъ, до озеро ўскочіў и утопіўсе.

Зап. учен. приготовительн. класса Свислочск. учительск. Семинаріи Ермоловичемъ.

69.

ДѢДЪ И ЧОРТЪ.

Гродненск. губ. и уѣзда.

Жыў собѣ дзѣдъ и баба—такіе бѣдные, што не было у нихъ чаго ѣсьць. Ёнъ пошоў жабровать и думае самъ про сябя: якъ добре гэтымъ богатымъ людзямъ, хоць бы мнѣ хто даў трецьцю часьць гэтого богатства, што у ихъ есьць, я бы ничо́го не хоцѣў бы. Приходзиць до яго хлопчикъ и каже: «Бѣдны! идзи собѣ жабровать, только не хресьцись, — будзешъ богатымъ,— якъ перахресцисься — твое богатство пропадзе». Думае собѣ дзѣдъ: якъ разбогацѣю, то куплю коня, корову, хату. Сыпле хлопчикъ гроши пригорщами дзѣду. Тутъ панъ ѣдзе. Якъ забачіў дзѣдъ, зняў шапку, перахресціўся и просіў милосьци яго. Ўсё пропало: хлопчикъ обярнуўся ў камень, золото зробилося пепломъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Ѳ. Ахрамовичъ.

70.

КОВАЛЬ.

Гродненск. губ. и уѣзда, Массаляно-Богородицкой волости, д. Новоселки.

Быў сабѣ коваль; было у яго троя дзицей: дзвѣ дочки́, натто хорошыя, и одзинъ сынъ, натто дурны. Дочки гэтыя похватаў чортъ и занёсъ на той свѣтъ, остаўсо тулько одзинъ сынъ. Гэты сынъ натто бидоваў по своихъ сестрахъ, а потымъ пошоў ихъ

1) т. е. глядятъ.

искаць. Ишоў ёнъ, ишоў целы дзень и нашоў на мосьци вельку булаву. Потымъ пришоў на одзинъ лугъ. Тутъ пастухé пасвили быдло, а коло ихъ была дзира на той свѣтъ. Сынъ ковалёў сказаў пастухамъ: «порѣжча ўсё быдло, зъ скуры зробьця вельку корзину, ў гэту корзину складзѣця ўсё и спусьцѣця мине на вяроўкахъ на той свѣтъ празъ гэту дзиру».

Пастухé послухали, зробили такъ, якъ ёнъ казаў и спусьцили яго на той свѣтъ. На томъ свѣци ёнъ стаў искаць своихъ сяструў. Искаў, искаў доўго, пóтымъ углéдзѣў одзинъ срыбрáны домъ. Ёнъ увойшоў ў гэты домъ и углéдзѣў свою сястру. Сястра натто уцѣшилася, якъ углéдзяла брата, и стала угощаць яго. А зноў заразъ прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣснаго дужа пáхня?» а жонка яго кажа: «Гэто прышоў твой зяць, а мой братъ». Чортъ кáжа на зяця: «Будзямъ тры дни пиць и ѣсьць, а на чацьвёрты пóйдзямъ на сухую долину боротца».

Тры дни яны пили и ѣли, а на чацьвёрты пошли на сухую долину боротца. Чортъ якъ ўзяў яго и стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ[1]) по колѣни. А той якъ вы́лязъ изъ зямли и якъ ўзяў чорта, такъ стукнуў яго ў зямлю,—ёнъ устрахъ по шыю. Тогды ўзяў сынъ ковалёў булаву, разбіў чорту голоў, самъ пошоў, сястру свою вы́вяў зъ сяребранаго дому, а домъ ўзяў, скачáў ў голушку, уложыў ў кишень и пошли яны даляй. Ишли яны, ишли, ажъ зноў стоиць золоты домъ. Яны увойшли ў гэты домъ, а тамъ зноў сядзиць ихъ сястра. Яна натто уцѣшилася, якъ углéдзѣла брата зъ сястрою, и стала у ихъ пытатца: дзѣ яны были? Зноў прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣсно дужа пахня?» А жонка кажа: «Гэто прышоў мой братъ и твой зяць». Чортъ кажа на зяця: «тры дни будзямъ пиць

---

1) Вѣроятно отъ глаг. устракаць т. е. устрекать, а въ болѣе ходячей формѣ: под-стрекать; *стрекануть* въ тверск. и псковской губ. — по обл. слов. Акад. н. значитъ: быстро уйти, скрыться; отсюда выраженіе: дать стречка, застрять. Что *к* въ народномъ произношеніи часто звучитъ какъ *х*, такъ это явленіе заурядное. Въ Слов. Носовича мы находимъ только *устряць*—попасться въ тѣсное мѣсто, завязнуть, застрять, задержаться. Ш.

и ѣсьць, а на чацьвёрты пойдзямъ на жалѣзну долину боротца». Зяць прыстаў на гэтоя. Тры дни яны пили и ѣли, а на чацьвёрты пошли на жалѣзну долину боротца. Якъ стали яны боротца, то чортъ якъ ўзяў свого зяця и якъ стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ по колѣни ў жалѣзо; а якъ выбраўсо ёнъ изъ жалѣза, то ўзяў чорта, стукнуў ў жалѣзо, такъ ёнъ устрахъ по шыю. Тогды сынъ ковалёў ўзяў булаву, розбіў яму голоў, а самъ прышоў до золотого дому, забраў своѐ сéстры, а золоты домъ скачаў ў голушку и уложыў ў кишень, а самы прышли до дому, стали жыць пожываць и добра нажываць.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Лук. Солоневичъ.

71.

КОВАЛЬ И ОДНОВОКУЯ ГÓРА.

Минск. губ., Игум. уѣзда с. Микуличи.

«Быў сабѣ», коваль, а у яго были тры сыны́, одзинъ-шавецъ, други-кравецъ, а трецци-коваль. Зжили яны уже и вѣкъ свой, а николи ня бачыли гóра. Вотъ и пошли яны шукаць, да пытацца, што-гэта за гóра?

Пошли. Прыходзяць яны ў водну кáршму. Ў каршмя найшли яны много людзей; яны бядовáли, да горавáли; одзинъ кажа: бядá, хлѣба нямáшика; други—короўку задавили воўки́; трецци—мядзьвѣдзь выдраў пчолки. А ковальчуки́ глядзяць, слухаюць, да дзивятца, чаго ето людцы горýюць, да бядýюць, да ўсё у ихъ дужа добро вялось и ня бачыли яны ни якóго гора.

Посядзѣўши трóхи ў кáршмя, пошли яны даляй шукаць гора. Прышли ў лѣсъ; ажны ў лѣся, на дорóзя, напали на ихъ разбойники. Бяда! якъ ета отъ ихъ одборонидца? Але нéякъ тыки́ одборонились, хоць и имъ трохи довялóся.

Пошли яны дáляй по дорозя, а тамъ зьвярнули сусимъ ў лѣсъ. Ходзили яны по лѣся, ходзили, ажъ глядзь—стоиць хата, а ля дзвярэ́й ляжыць дýжа вялики кáмянь. Яны ў хату— ажны тамъ ни духу. Полядзѣли ў печъ, ажъ тамъ пячéцца цѣлая овечка; а подъ лаўкою и подъ столомъ ходзяць тры овечки.

Яны гэто достали изъ печи пячы́стую, да и давай ѣсьци; ажъ тымъ часомъ глядзяць—прышоў ў дзвери нѣйки дужажъ вяли́ки чаловѣкъ, зъ однымъ во́комъ. Убачыўши ихъ, одново́ки бо́ўдзила кажа: «добро-жъ, пожджы́ця; до́бро мнѣ будзя пообѣдаць вами».—Сказаў ёнъ етакъ, да и заваліў камнямъ дзверы, а самъ пошоў—чортъ яго вѣдая—куды. А ета было Го́ра.

Бѣдныя ковальчуки отчуралися уже и *пячени*; стояць, дай кажуць: «во дзѣ Гора! чаго насъ погнало нячыстая зъ дому?... Што тутъ робиць? Якъ ета тутъ вылязьци!»

Попробовали яны, кабъ якляль[1]) откаци́ць камянь отъ дзверэй,—дакъ дзѣжъ?—а ни близко: дужа вялики, кабъ яго мацъ пропала! А тутъ вылязьлибъ, можа, ў вокны, дакъ дужа малыя и голова ня ўлазиць.—А, лихо *матары*, мабыць, прыходзицца пропадаць!»

Ажъ чуюць — идзе той са́меньки, што заваліў камянямъ дзверы, Одновокуя Гора и кажа имъ: «Во якоя щасьця; никого ня покинуў, якъ выходзіў, ажъ тутъ разомъ нашоў трохъ,—будзя чымъ закусиць!...»

«Хто ты? пытаяцца яно ў одного».

— Я—шавецъ.

«А, у мяне боты ще цѣлы,—ня треба мнѣ шаўца!» Сказаў—да шаўца за ноги, да ў горачую печъ и ўсадзіў яго.

Пячéцца той няборака ў печы, а етыя два стояць, да и колоцицца, якъ осины.

«А ты хто?» пытаяцца Одновокуя Гора у другого.

— Я кравецъ.

«Ня треба жъ и ты мнѣ!» Сказаў—да й того ў печъ.

Пякуцца уже два; остаўся трецьци.

«А ты жъ хто?» пытаяцца Гора у трецяго.

— Я—кова́ль.

«А до́бро, коли ты коваль», кажа яму одновокуя Гора. Ци ня уставіў ба ты мнѣ одно воко?» «А чаму? Коли трэба, дакъ

1) какъ-нибудь.

ўстаўлю. Тольки ты прыняси мнѣ вяровокъ и зялѣзны штыхъ, бо мнѣ трэба зьвязаць цябе, кабъ можно было ўставиць воко; а то ты ня будзяшъ стояць супокойно». Трэба вѣдаць, што гэты коваль быў дужо хицяръ.

Пошло нѣкуды одновóкуя Гора, прынесло вяровокъ и зялѣзны штыхъ. Коваль ўзяў да й прывязаў Гора вяроўками, да и кажа яму: «страпянися!» Гора страпянулося да такъ, што и вяроўки ня судзержали. Коваль нанова прывязаў Гора; яно якъ ня трапяталося, але няя́къ ня оторвалося. Ма быць коваль крэпко прывязаў яго. Тогды коваль ўзяў, да нагрэў чырвоно—чырвоно зялѣзны штыхъ. Выняўши изъ цяпла горачы штыхъ, коваль и кажа Гору: «ну, глядзи-жь, стой цихо, а я табѣ ўстаўлю другоя воко».—Да и сунуў штыхъ ў видущуя воко...

«А бра.».. якъ рванецца Гора, якъ закрычыць: «а што-жъ ты гэто зробіў, трасца твоей *матары?*.... На вóштожъ ты выколоў мнѣ видущуя воко!... Стой жа, вы́родокъ, ня выйдзяжъ жа ты отсюль: обмацаю [1]) жъ я цябе якъ!» Да й почало мацаць и ловиць коваля по хаця. А коваль чуць жыў забіўся ў куточакъ, да й сядзиць моўчыкамъ. Гора мацала, мацала по хаця, ловила, ловила, да ня зловило коваля, а тольки обмацала своихъ овечакъ; яны были подъ столомъ и подъ лаўкой. Тогды Гора сѣло на порогъ, да й кажа: «ну, ня дзѣ-жъ ты дзѣнясcься: пяразъ дзверы будзешъ выходзиць,—ня дождзешъ, кабъ я цябе ня зловило». Коваль ета вылязъ тогды ци́хонько изъ куточка, зловіў одну овечку да *кидзель* [2]) сляпому Гóру на улоння [3]). Гора помацала, бачиць овечка, ўзяло да й выкинула яе за дзверы. Коваль такъ-сáмо и другую овечку кинуў на улоння Гóру; Гора и гэту овечку выкинуло за дзверы. Тогды коваль ўзяў, вывярнуў кожухъ, надзѣў яго, да и *бабухъ* на улоння Гóру; Гора думало, што гэто уже трэцcяя овечка: ўзяло, да замѣсъ овечки, выкинуло коваля за дзверы.

---

1) нащупаю.

2) Кидзéль и кидзень — слово, означающее быстрое бросаніе: «Кидзéль (кидзéнь) ему въ вочи грязью». Слов. Носовича.

3) Улоня—объятіе, лоно. Тамъ-же.

«А дзякуй-жа жъ табѣ, Гора, што ты хоць ослобонило мяне», закрычаў коваль зъ да́ляку.

— А, лихо-жъ твоей матары и бацьку твойму, коли ето я цябя выкинуло!... Ну, зло́дзяй, маяшъ щасьця, ня жывъ ба ты бо́ляй! «Глядзи-жъ будзяшъ ты ицци ў лѣся ля колоды, ня возьми ты тамъ хоця мое сяке́рки—*золотоя лязо* [1]), *срыбны обушокъ*, што уткнуто ў колодзя!».

— «Трасца табѣ ў бокъ, хвороба ў животъ, да ня сякерка! Выхвораяшъ ты, покуль я ня возьму! Абы тольки нашоў!» Идзе, ажъ бачыць: ляжиць ве́лязная [2]) колода, а ў колодзя уткнута сякерка: *золотоя лязо срыбны обушо́къ.* Коваль ето хопъ за топорыща, ажъ рука и прыстала къ топорыщу. Ёнъ и такъ и сякъ рваўся, рвауся—ничо́го: ня якъ ня оторвець руки. Ажны тутъ, чуя, бяжиць, сляпоя Гора. Ёнъ гэто рвацца зноў, ниякъ, а тутъ уже и Гора близко. «Вотъ жа жъ цяперъ ня выскрабясься ты отъ мяне!» крычыць Гора. Што тутъ робиць?... Обмацаў коваль коля сябе ў кишени ножъ, достаў яго скорэй, да чырахъ!—отрэзау руку, да скорэй на уходала̀,—неколи было уже разиньки продавець. И ище радъ быў, што хоця и такъ откупіўся.

После жъ того годзя уже и Гора шукаць, бо уже бачьў, яко́во яно.

Зап. со словъ фермера С... восп. Минск. Духовной сем. А. Ральцевичъ.

72.

СТРАХИ. [3])

а.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Быў сабѣ господаръ, мѣў ёнъ сына. Якъ сынъ доросъ до лѣтъ, такъ ёнъ бацька просіў, кабъ ёнъ показаў яму страха.

---

1) *лязо*, по Носовичу: *ле́зиво*—лезвее.

2) велязный (въ др. мѣст. *вялі́зный*)—большой.

3) Подъ этимъ названіемъ во многихъ мѣстахъ Бѣлоруссіи, среди народа, весьма въ ходу разсказы о встрѣчахъ съ нечистой силой, съ духами, мертвецами и пр. Ш.

Бацька завёў его ў лѣсъ и показаў яму мядзвѣдзя. Такъ ёнъ ўзяў мядзвѣдзя за лапы и забіў. Ёнъ узноў стаў просиць бацька, кабъ ёнъ показаў яму страха. Бацька кажа: идзи, ты, сынку, ў Божжи свѣтъ и самъ шукай страха. Такъ ёнъ йшоў, йшоў и прышоў ў пустую ка́рчму, ўзяў разложыў огонь и стаў ксёншки читаць. Яму нудно робилосо одному сидзѣць и ёнъ пошоў шукаць сабѣ пріяцеля и знашоў мерца. Принесъ, поставіў коло коминка, а самъ зачаў Богу молицца. Той мерле́цъ якъ разгорэўса коло огню и стаў смердзѣць. А той кажа: «Браце! не смердзи, бо ў морду дамъ!» а мерле́цъ смердзиць, сабѣ, смердзиць. Ёнъ якъ даў ў морду, дыкъ мерлецъ оджыў и зачаў дзяковаци: «што ты мине забавіў, бо я быў страшны разбойникъ и много людзей забіў и ў гэтуй ка́рчмѣ покутоваў. Чиразъ мою поку́ту тутъ людзи не могли жиць».

Такъ той сынъ пошоў далѣй ў дорогу и пришоў до двора. Догадаўшись, што тамъ ў палацу есьць страхи, такъ ёнъ пошоў туды ночоваць. Тамъ сѣў на середзины хаты и обвёў околе сибе свенцо́нною крыдою и свенцонную воду поставіў, запаліў дзвѣ свѣчки и Богу моліўсо. Ажъ о поўночи зъ вяликимъ стукомъ проѣзжджаюць паны́ и ўбѣгаюць лёкаи до того сына и крычаць на яго: «уцекай, бо мы табѣ голоў зорвемъ». А ёнъ ихъ не бояўсо и свенцонной водою ихъ покропіў, такъ яны не могли до яго проступицци. Яны подпущали подъ яго воду, огонь, жабы, ящурки, ужы, кабъ ёнъ ўстаў зъ того мѣста; тогды яны задушили бы его. Але ёнъ свенцо́нною водою свенціў а ўсё тое згинуло, а ёнъ ихъ не бояўсо и Богу моліўсо. Тые лёкаи ўвяли двохъ паноў до яго, посадзили коло стола и поили ихъ горача́ю смолою и дзёхцемъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Костюкъ.

73.

б.

Минск. губ., Игум. уѣзда, село Новосёлки.

Одзинъ охвицэръ пошоў на поляваньня. Ничо́го не застрѣліў, ворочаўся назадъ позно. На дорозѣ ёнъ убачіў возеро и сѣў коло

яго нядалеко на ўзгорку. Тутъ сѣў и яго собака. Охвицэръ закуріў папяроску и стаў глядзѣць на возеро и бачиць, што яно покрываятца лёдомъ. Ёнъ начиная проциpаць вочи и лѣпяй приглядатца—ажно высовваетца изъ во́зяра бѣлая цѣнь, якъ бы подобная на чаловѣка. Якъ убачіў ёнъ ето, такъ и умлѣў, волосы стали дыбомъ, шапка зъ головы хлопь на землю. У собаки такъ само шерсьць стала дыбомъ, яна ляжиць и ўсё вурчиць, а цѣнь бѣлая ўсё ближай подходзиць. Охвицэръ попробоваў ўстаць, да бяда!—ня мо́жа, Страхъ яго такъ приковаў къ земли. Цѣнь пришла къ охвицэру, обняла яго и крыкнула: «которая годзина?» Охвицэръ отвячая: «дванадцаць!» А цѣнь изноў крыкнула: «Ўрошъ! 11» и отышла одъ яго на шагоў пяць. Охвицэръ якъ опомніўся, ускочіў на ноги и давай бѣгци, но и цѣнь за имъ. Якъ ёнъ пярабягая чаразъ роў, дзѣ есьць вода, такъ и чуя: «чихъ, чихъ, чихъ!» Якъ ножомъ нѣхто по лёдзё рѣжа. Наконецъ чуць жіў прыбѣгъ ў дзяреўню и скорэй ў хату. Ў еты самый часъ цѣнь заля́скала руками и сказала: «Маешь щасцьця».

Зап. учен. Виленск. учительск. Института А. Остаповичъ.

74.

в.

Тамъ-же.

Разъ москаль пошоў ў лѣсъ съ стрѣльбою[1]) и собакою подъ вечаръ. Ужо зайшло слонца. Ёнъ пошоў ў лѣсъ для того, штобъ тамъ пяраночоваць и на заўтра чуць дзянёкъ отправитца на поля́ваньня. Прышоўши ў лѣсъ, ёнъ разложіў косьцёръ огня, лёгъ и грѣятца съ собакою коло огню. Ня прошло и годзи́ны, якъ ёнъ почуў ў лѣся: «Ого-го!» нѣхто гукая. Собака забурчала. Ўзноў нѣхто крыкнуў: «ого-го!», но цеперъ бли́жай. По́тымъ ўзноў крыкнула «ого-го!» и еще ближай. Наконецъ крыкнула соўсимъ бли́зянько: «ого-го!» и высунулася изъ за дзерава нѣшто чорноя, высокоя, косматоя, подобноя на слупъ: ни головы, нічо́го ня

1) стрѣльба — ружье.

видаць, тольки видаць вочи, якъ два вугальки́. Еты Страхъ подышоў къ дзераву, стаў и глядзиць на чаловѣка. Вочи такъ якъ моло́нка и блищаць. Солдатъ такъ и умлѣў, хоцѣў ўстаць, не можа. А Страхъ стояў, стояў, а потымъ давай къ солдату подходзиць. Собака убачіўши ета (праўда, была добрая, Сибирская собака) ўскочила на ноги и стала пярадъ солдатомъ. Убачіўши, што Страхъ идзе къ ея хозяину, яна доўго ня чакаючи, кинулася на Страха. Тутъ и пошла разня́. Москаль, убачіўши ета, давай Богъ ноги. Собака убачіўши, што ея господаръ далёко, яще трохи порэзалася съ Страхомъ, мабыць, съ чортомъ и давай догоняць господара. Но Страхъ быў трохи ямчейши, перагнаў и чуць ухвациць солдата, якъ собака ў еты часъ скочила яму на ка́ракъ; тутъ яны изноў давай рэзатца. Солдатъ одбѣгъ трохи далеко. Собака кинула рэзатца и давай догоняць господара, ажно Страхъ изноў яе перэгнаў и чуць ухопиць чаловѣка, якъ собака ўскочила яму на плечу и зубами за каракъ; изноў пошла рэзня́. Такъ было нѣскольки разъ,—ўсё хоцѣў Страхъ ухопиць чаловѣка и у ўсяки разъ собака обороняла господара, покуль ёнъ ня взбѣгъ на по́ля. Тутъ нядалёко быў дворъ, а ў дворэ собаки. Екъ учули ены, што нѣхто коло лѣсу рэжатца, такъ и понялися туды. Доўго яще яны тамъ рэзалися. Москаль далеко одбѣгъ. Но вотъ нѣшто заляскала и нѣхто сказаў: «маяшь щасьця!» Ета сказаў Страхъ, убачіўши, што уже ня поймаць яму чаловѣка. Солдатъ отхворэў двѣ нядзѣли, а за имъ разомъ и собака. Яна отхворэла оттого, што Страхъ ў нѣскольких мѣйсцахъ попробива́ў яе якъ бы жалѣзнымъ рожно́мъ.

Записано тѣмъ-же.

75.

СЧАСТЬЕ И ГОРЕ.

Могил. губ., Рогач. уѣзда, д. Яново.

Жили сабѣ такъ два браты́; одзинъ изъ нихъ бывъ вельми богаты, а другій бѣдный. Пойшовъ разъ бѣдный попросить у богача коня—поля попахать, а богачъ яму и ка́жа: «идзи—сабѣ

возьми да глядзи ня змучъ». Во бѣдный и пойшовъ. Тольки вышовъ за гумны, ажно кони тутъ и ходзять. Ставъ ёнъ забротовать коня, а нѣйкій чаловѣкъ подышовъ къ яму да и ни дае́. Бѣднякъ и пыта́е у яго: «што ты за чаловѣкъ такей, што мнѣ коня мойго брата ня даешъ?» А тэй яму и кажа: «я счастя брата твойго.» Во бѣднякъ и пытая у яго: «а дзѣ жъ мое счастьтя?»—«Вонъ тамъ подъ кустомъ ляжить въ красной сорочцы». Бѣднякъ узявъ добрый колъ да и пошовъ къ ку́сту, глядить, ажно вялікій чаловѣкъ ляжить, ростянувши. Бѣднякъ подыйшовъ да якъ тре́сня яго по боку да и кажа: «што жъ ты тутъ ляжишь, а?» Тогды якъ подхо́пицца тэй чаловѣкъ да и кажа: «ой ня би ты мяне, я ня прывыкъ зямлю пахать, а коли ты хочешь, такъ идзи да продавай што, я табѣ тогды буду помогать». Бѣднякъ кинувъ коня да и пойшовъ домовъ. Тогды ўзявъ ёнъ новый жонкинъ андаракъ, пойшовъ на базаръ и продавъ яго за два цѣлковыхъ, а другій купивъ за полтинникъ да ище продавъ; такъ ёнъ нядѣли двѣ попродававъ и заробивъ богато гроши, купивъ сабѣ тамъ у го́родзи дворъ и сялибу да и ставъ пиривозицца, забравъ ўсе да хоцѣвъ изъ хаты ити,—чуя нѣхто плаче. Во ёнъ и пытая: хто тамъ—ета? «Я»; кажа. Хто жъ ты такей? «А Горя твоё».—Чаго-жъ ты плачешь—«А што ты мяне ня бярешь съ собой?»—«Цицъ жа! ня плачь, я возьму,—лѣзь во въ ету скрыню.» Горя влѣзло, а бѣднякъ ўзявъ замкнувъ скрыню да и закопавъ, а самъ поѣхавъ и ставъ жить богачомъ. Пріѣхавъ разъ къ яму яго братъ ў гости да и пытая: «чаго, братъ, ставъ такой богатый?» А ёнъ и кажа: «я Горя закопавъ ў зямлю»—«Гдзѣ?»—«А на старомъ дворищи». Богачъ и радъ, што бѣднякъ сказавъ яму, гдзѣ ёнъ закопавъ. Пріѣхавъ ёнъ домовъ да и откопавъ и кажа: «идзи изновъ къ мойму брату», а Горя яму кажа: «ня! твой братъ чаловѣкъ лихій, а ты добры, што мяне откопавъ,—я къ табѣ и пойду». Хотѣвъ ёнъ изновь поймать да закопать, а Горя и ня видно стало. Тогды сбяднѣвъ сусимъ богачъ, а бѣднякъ разбогатѣвъ.

Зап. восп. Полоцк. Учит. Семинаріи И. Адамовичъ.

76.

КУПЕЦКІЯ ДѢТИ И БѢДА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, Бродецкой волости, с. Колбча.

Жили два богатые купцы, у одного быў сынъ, у другого дочка. Ўзяли купцы да и пожанили своихъ дзяцей, выстроили имъ палацъ и отдзялили ихъ. Прожили молодые нябольшъ, можа, якъ поўгода. Выходзя молоды купецъ одзинъ разъ ў вечера на дворъ, — ажъ чуе груке ў браму[1]). — «А хто тамъ?» пытаицца купецъ. — «Я!» говора. — А хто ты? — «Авось я, Бяда твоя».

— Чаго ты потрабуишъ зь мине?

А вотъ того: «ци добро жиць зъ молодосьци, ци подъ старосъ?»

— А вотъ постой, пойду попытаюся у жонки.

Жонка сказала, што лѣпій подъ старось, якъ зъ молодосьци. Выходзя купецъ и говора Бядзѣ, што лѣпій подъ старось. Такъ церазъ гэтою самую ночь загарэўся ихъ домъ, тольки выскочыли самы зъдушами. Давай бацьки молодыхъ раду радзиць—и поставили новы домъ, ищэ лучшай того и надавали своимъ дзѣцямъ ўсяго усякаго; стали яны жыць. Пожыли, можа быць съ поўгода, выходзя купецкій сынъ ў вечера на дворъ, ажъ изноў ў браму груке.

«А хто тамъ?»

— Я, Бяда твоя!

«А чаго ты потрабуишъ отъ мине?»

— А вотъ: ци ты подъ старось хочышъ жыць лѣпій, ци зъ молодосьци?

«Постой пойду у жонца попытаюся.

Выходзя потомъ и говора: «лучшай подъ старось жыць, якъ зъ молодосьци».

Загорэўся домъ изноў, празъ ночъ ўсё чысто згорэла, тольки сами выскочыли. Давай зноў бацьки раду радзиць; поставили

---

1) *груке у браму*—стучатъ въ ворота. Ш.

ужо домикъ ни богáтэньки и дали дзѣцямъ што-нибудзь. Пожыли яны нибóляй, якъ съ поўгода—выходзя сынъ купецки на дворъ, ажъ груке зноў ў браму.

«А хто тамъ?»

— Авось я, Бяда твоя.

«А чаго ты потрабýишъ?»

— А вотъ того потрабую: ци ты хочишъ зъ молодóсьци лучшай жиць, ци подъ старось?

«Пойду зноў у жонки попытаюся».

Выходзя купецки сынъ икъ бѣдзѣ и говора, што лѣпій подъ старось, якъ зъ молодóсьци.

Зноў загорэўся домъ и ўсе добро погорэло, осталися изноў только сами. Ну давай бацьки изноў раду радзиць, позвали купцоў и сусѣдоў прочыхъ и разрашúли молодымъ ужо ў свѣтъ ици, тольки по разуму. Тоды́ взелá купецкаго сына жонка унесла срэбны пéрсьцень и хýсточку, разрэзала пополамъ персьцень и хýсточку, одну половину сабѣ взелá, а другую отдала мужу. Циперъ яна говора икъ мужу: «дзѣ ты будзишъ, дыкъ кабъ ўсё былó пры тцибѣ». Ну и пойшли яны ў свѣтъ: мужъ пойшоў въ одзинъ бокъ, а молодая жонка ў други. Яна скоро сабѣ найшла мѣсто у помѣщика, за охмистрыню[1]) стала; а мужъ пойшоў: дзѣ пираночуя ночь, дзѣ другую—и далій. Што ёнъ бѣдны набраўсе холоду и гóлоду! Купецкому сыну работаць нихочыцца. Зайшоў ёнъ дзѣ-то нá ночь къ ходзяину, а ходзяинъ пытáицца: «Ци ни мóжышъ ты дроў посѣкаць мнѣ?»

— «Што жъ дзѣлаць! хоць я никóли ня сѣкъ, а трэба, ды я ужо зголодаўся». Ну и пошоў ёнъ съ ходзяиномъ дровы ў лѣсъ сѣкци, а торбочку ўсе съ собою нóся. Стаў ёнъ дровы сѣкци, а торбочку повѣсіў. Дзѣ съ чорта была ворóна, ухвацила торбочку и поляцѣла. «Ахъ Божа мой, Божа! вотъ коли жъ я пропаў! штой жонка дала и тоя утраціў».—«А я тутъ! ни отхожу отъ тцибе» отзываицца жóнка. Тоды ёнъ и дровы кинуў

1) охмистры́ня—ключница, домоправительница. Слов. Носовича.

сѣкци и пошоў далій. Ишоў ёнъ мѣсиць, ишоў два и до́ліи: хлѣба попро́ся, и отпраўляицца далій, ажъ ужо зьвёўся зъ голоду. Подорозѣ зайшоў икъ ходзяину, пираночаваў, а на заўтрэ пойшоў съ ходзяиномъ ў лѣсъ сѣкци дровы. Бача ёнъ—ў цёмнумъ лѣся стоиць со́сна, а на сосьнѣ хайлукъ[1]). Подыйшоў купецки сынъ къ со́сня и поваліу яе́,—ажъ тамъ яго торбочка. «Хвала жъ Табѣ, Божа, што я свою торбочку знайшоў!» Кинуў свойго ходзяина ў лѣся и пойшоў далій, дужа радуючыся, што найшоў свою торбочку. На доро́зя стала обнимаць яго ночь; заходзя ёнъ ў хвальварокъ и просицца поночова́ць. «Не, чаловѣча, ня пусьцимъ! панъ нашъ хворъ». Ажъ прыходзиць ў скоросьци охмустрыня. «Пусьциця, паночки», говора купецки сынъ, «поночаваць!»

— «Ночуй сабѣ!» отвычая охмустрыня. «Откуль жа ты?»

«Ахъ, па́ничка, стаўши табѣ казаць ўсё, дыкъ пройдзя ўся ночь».

— «Ничаго́,—бай, бай, чаловѣча! Ты по свѣту походзіў, богато чаго́ бачыў». И купецки сынъ стаў расказываць: «Я купецки сынъ, насъ бацьки жанили, мы нѣсколько расъ горэли, потомъ насъ разлучыли». Тогды охмустрыня пыта́ицца: «А дзѣ жъ твоя торбочка?».

— «А вотъ пры мнѣ». Тоды яна найшла и прынясла половинку срэбнаго пе́рсьня и косынку; ну и ёнъ свое́ вынуў исъ торбочки; якъ прыставили, такъ перьсцень и косынка и зросьлися. За гэ́тою ночь панъ помьёръ, а у яго ни было дзяцей, такъ увесь хвальва́рокъ и застаўся сусимъ бога́цьцемъ купецкимъ дзѣцямъ. Яны цеперъ живуць и дужа бога́то.

Зап. учителемъ народн. училища Н. Гр. Яцко.

77.

ПРО ОХОТНИКА.

Чернигі. губ., Новозыбск. уѣзда, с. Денисковичи.

Пошовъ чаловѣкъ ў лѣсъ на охоту. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничаго не вбивъ. У вечари убивъ козу, наклавъ тяпла[2]), от-

1) кукла. Слов. Носовича.
2) тепло—огонь.

рѣзавъ стягно́, испекъ и ставъ ѣсьць. Ѣвши и кажа: «Ой, Господи, яко́я мнѣ горя!». Коза поднялась да и кажа: «Коли-бъ табѣ такоя горя, якъ Чарнышо́вому!». Охотникъ и пошовъ шукаць Чарнышового. Пришовъ ў одно сяло, попытавъ: «Ти няма тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, няма». Пошовъ ёнъ ў друго́я сяло, дай пытая зновъ: «Ти няма тутъ Чарнышового?» — «Нѣ, няма». Пошовъ ёнъ въ трейтее сяло. По́я чаловѣкъ ко́няй. Ёнъ и питая: няма тутъ Чарнышоваго? — «Ё! ходѣмъ-ка, я табѣ ўкажу!» Пошли ў дворъ, чаловѣкъ и кажа: «Я самъ Чарнышовъ. На што ёнъ табѣ?» — «Ды пошовъ я ў лѣсъ чаго убиць. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничаго не вбивъ. Ў вечари ўбивъ я козу́, наклавъ тяпла́, отрѣзавъ стягно́, испекъ, дай ставъ ѣсьци и кажу: «Господи, якоя минѣ горя!» Коза поднялась, дай говоря: «Што табѣ! колы-бъ табѣ такоя горя, якъ Чарнышовому!»—Дакъ я и пошовъ шукаць Чарнышового. Ну, кажи какоя табѣ горя?—«А вотъ: ожанивъ мине бацька. Пошли мы зъ жонкою спаць. Жонка ударила мине тримя палочками,—я и побѣгъ собакой. Бѣгавъ, бѣгавъ, захотѣвъ я ѣсьты. Пасуць пастухи паньскихъ овецъ. Я хотѣвъ одну овечку украсти. Яны мине стали прогонять, а я вярчусь. Яны мине дали хлѣба. Я поядав́ъ. Пастухи лягли спать и я лёгъ. Пришли два вовки, ухвацили овечку и понясли. Я ўставъ, и пошовъ шукаць: найшовъ. Я вовковъ поразрывавъ и пасу тую овечку. Пришли пастухи. Пріѣхавъ сюды панъ; яны разсказали про мине. Панъ ўзявъ мине, вовковъ и овечку и повезъ домовъ. Родила барыня. Вовколака пришовъ и укравъ. Я побѣгь и отнявъ. Панъ мине ставъ еще лучи жалѣць. То я живъ ў кухни, а то ставъ жить ў комнаци. Вотъ я захотѣвъ довѣдацьца бацька. Ўзявъ, утёкъ. Сустрѣла мине жонка, ударила палочкой и я полятѣвъ вярябямъ. Лячу. На дворѣ даеть хло́пяць ко́нямъ кормъ. Я ставъ клявать, а ёнъ мине поймавъ, принесъ ў хату.—«Мамъ, извари минѣ вярябя́!» а самъ пошовъ гулять. Матка забула изварить. Ёнъ пришоў, дай питая: «мамъ, изварила вярябя?»—«Нѣ! Ёнъ можа уже издохъ,—погляди!»— «Хлопяцъ поглядѣвъ, а я и ноги откинувъ. Ёнъ ўзявъ мине за

ноги и выкинувъ. Я полятѣвъ, сѣвъ на гной[1]) и клюю. Потуль клявáвъ, покуль и примерзъ. Ѣхали паны́. Вотъ одинъ панъ кучяру и кажа: «сопуни коняй, возьми того вярябя и няси сюда.» А панъ гэтой бувъ вовколака. Кучяръ ўзявъ мине ў приполъ, отогрѣвъ, а панъ вовколака и кажа: «Нашто ты у мине дитёнька отнявъ?»—«Мине загадаў панъ». Вовколака сдѣлавъ мине чаловѣкомъ и сказавъ: «иди ты ў дворъ. На табѣ гетую палочку. Жонка будя сустракать тябя черязъ десять дворовъ. Ты ей не кажи ничого; а якъ увойдишь ў вороты, ты ударь ее палочкой три разы́». Я пошовъ ў дворъ. Жонка мине стрѣтила. Я ей ничого не казавъ, а якъ войшовъ ў вороты, ударивъ ее три разы палочкой,—яна и побѣгла козой.—Видно тая-то коза.

Зап. учит. народнаго училища. Н. Котляръ.

78.

ПАНЪ И МУЖИКЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Пытае разъ мужикъ у пана: чаму гэто, панóчикъ: панъ— пàнымъ, а мýжикъ—хáмымъ?» — «А тому, што кажиный панъ возъ лозы зъѣў. Вотъ и мяне учили и били», каже яму панъ. Захоцѣў мужикъ быць паномъ, поѣхаў ў лѣсъ, насѣкъ возъ лозы, повязаў яе ў пучки и приказывае своей жонцы бицъ яго. «Чи не ошалѣў гэто ты? Што-тки гэто табѣ зробилоса? За што я цябе буду бицъ?» каже жонка.—«Би, а не то я на табѣ зъсяку гэтый возъ лозы. Я хочу быць паномъ.» Жонка стала спричатца зъ мужомъ, дыкъ ёнъ яе за косы ўзяўши, такъ отхвостаў, што посли йна со злосьци йяго стала сѣчь. Али скольки ня сѣкла, ўсё мужикъ паномъ не зробiуся. Тольки пролежаў, бѣдный, цѣлую вясну ў посьцели, покуль раны загамилися. Провѣдыли объ гэтымъ на сялѣ, стали надъ бѣднымъ мужикомъ сьмiятца: «вось» кажуць, «чорная скура, захоцѣў быць пáномъ. Нехай цяперъ цацкаетца.... Варта!» Нима куды вочъ показаць мужику, ўсюды

---

1) гной—навозъ.

надъ имъ насмихаютца. «Ну, каже, мужикъ сусѣдзямъ, на злосьць вамъ зроблюся паномъ. Ўзяу окрайчикъ хлѣба ў торбў и пошоў ў свѣтъ шукаць паньства. Ишоў ёнъ, ишоў...., и зайшоў ў большущій лѣсъ; попаў ў такую цемразь, што а ніякъ не выбратца зъ яе. Зблудзіў нашъ мужикъ. Хлѣбъ ужо увесь зъѣў, нéчого ѣсьци; выголодауся и замаріўся. Ажъ чуиць—яблыками запахнуло. Бачиць—стоиць яблыня зъ дужа пригожими и пахучими яблыками. Нарваў ёнъ ихъ и давай ѣсьци. Зъѣў ёнъ одно яблыко, другоя.... смашны. Ѣсь трецьціе. Нѣшто бачиць шапка на головѣ стала подниматца. Пощупаў рукою — выросли три роги. Спужаўся мужикъ и давай уцекаць отъ гэтой яблыни. Али зъ рогами стало ящо трудней продзиратца яму празъ цемражъ. Змогся зоўсимъ и упаў на землю, хоць голова яму и болѣла, али заснуў потомъ. На заўтришній дзень прочнуўся, бачиць—росьце надъ имъ яблыня. «Попробую и гэтыхъ яблыкъ, што будзе, то отбудзе», думае сабѣ мужикъ. Зъѣў одно яблыко—одзинъ рогъ отпаў, зъѣў другоя—другій отпаў, трецьцее — отпаў и трецьцій. Ў торбытцы у мужика были ящо тые благіе яблыки—ёнъ ихъ пираложіу ў кишеню, а добрыхъ нарваў ў торбу. Доўго ящо ёнъ блудзіў по лѣси, али таки вышоў изъ яго. Пришоў нашъ мужикъ ў другоя королеўство. Быў святый дзень, ёнъ и стаў подъ косьцéлымъ просиць милосьцины. Ў косьцели была королеўна. Почула йна, што яблыками дужа пáхне; послала своихъ слугъ купиць яблыкъ, али што яны ни принясуць, ня тые. Усердзилася королеўна, вышла съ косьцела и сказала подаваць карету. Тольки подъѣхала йна къ убогимъ, сильнѣй запахнуло яблыками. И пытае королеўна у кого такіе пахучіе яблыки? Мужикъ нашъ и подносиць ей. Ина дала яму чирвоницъ. Ѣдучи ў кареци, стала королеўна ѣсьци яблыки. Скольки зъѣла яблыкъ, стольки рогоў выросло на головѣ. А покуль пріѣхала домоў, ня можно ужо было ей изъ кареты вылѣзьци. Созвали доктороў, тые и кажуць, што треба отпиловаць роги. Стали пиловаць,— кричиць королеўна гвалту. Нима рады. Приказаў король обвясьцúць, што хто выличиць королеўну, того ёнъ зробиць своимъ

сына́тыромъ. Вызваўся нашъ мужикъ. Дохторы скоса на яго поглядзѣли, али король приказаў имъ выйци вонъ. Мужикъ сказаў зробиць ванну и посадзіу королеўну ў ванну. Якъ зробилося ей млосно, даў ей яблычки зъѣсьци. Зъѣла яблыка, рогъ и отпаў. Такъ и ўсѣ роги поотпадали. Убачили гэто дохторы, стали уцекаць, али ихъ половили и по приказанью короля повѣшали. А мужика король зробіў сынатыромъ и хоцѣў за яго королеўну замужъ выдаць; али ёнъ сказаў, што у яго ужо ёсь жонка. Пожіў нашъ мужикъ ў гэтымъ королеўстви, одукаваўся и поѣхаў тогды за своей жонкой. Вядомая рѣчь, што дома яго не познали. Ўсе сяло собралося глядзѣць на пана, што возъ лозы зъѣў. Потымъ ёнъ забраў свою жонку, поѣхау ў свое королеўство, и цяперъ тамъ пануе.

Неуглумъ сказано: за битаго двухъ нябитыхъ даюць, да и то не бяруць.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ. Ср. сказку «Рога» у Аѳанасьева «Народн. р. сказки.» Кн. II, стр. 138—150, и кн. IV, стр. 248—252.

79.

ДЗИВО.

Минск. губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Жыў сабѣ чаловѣкъ вельми бѣдны, не было у яго чаго ѣсьци. Покинуў ёнъ свою жану дома, а самъ пошоў ў свѣтъ. Идзець ёнъ дзень, идзець други и приходзиць ў лѣсъ. Ў лѣси стоиць хатка; ёнъ и зайшоў ў гэту хатку, а тамъ сядзиць какой-то старичо́къ. Вотъ ёнъ и пытае: «ци ня можно у цябе, старичокъ, пираночуваць?» А старикъ отвѣчае: «чаму же? ночуй!» Сидзяць яны часъ, а може, два, пора уже вечѐраць, а на столѣ и хлѣба ни куска. Вотъ старикъ и говориць: «Мо́й, братъ, руки!» и самъ помыў. Сѣли за столъ, а ходзяинъ и гово́риць: «Дзи́во, идзи ў хату жи́во! сѣчися, рубайся, ў горщокъ накладайся, до огню пристаўляйся и на столъ подавайся!» Вотъ ўходзиць ў хату нѣкій индыкъ,—самъ зарѣзаўся, оскубся, до огню приставіўся, сваріўся и на столъ подаўся. Ходзяинъ и каже госьцю: «ѣжъ,

братъ, только косьцей ня грызи!» Зъѣли яны ўсе мясо, косьци положили на столъ, а ходзяинъ каже: «Дзиво, собирайся, да и за порогъ выбирайся». Дзиво собралось, соскочило со стола и пошло за порогъ. Вотъ госьцю стало зайздросно [1], — ёнъ и просиць: «продай мнѣ, добрый чаловѣкъ, гэто дзиво!» А старичокъ отвѣчае: «я не продаю никому за дзеньги, а добрымъ людзямъ и такъ даю» и подаріў гэто дзиво чаловѣку. Чаловѣкъ ўзяў яго къ сабѣ, занесъ домоў и каже жанѣ: «вотъ я принесъ дзиво, ты тольки посмотри, што тутъ будзя!» и вялѣў накласьць дроў ў печку, а самъ съ жаною сѣли за столъ. Индыкъ стоиць ў сѣняхъ. Вотъ ходзяинъ каже: «Дзиво! идзи ў хату живо, сѣчися, рубайся, ў горщокъ накладайся и до огню приставайся». Дзиво входиць, само зарѣзалося, оскублося, до огню приставилося и на столъ подалося. Зъѣли яны ўсе мясо, а косьци положили на столъ и каже ходзяинъ: «Дзиво, собирайся и за порогъ выбирайся!» Собрало яно ўсѣ свои косьци, соскочило со стола и пошло какъ приходзило. Побыли яны съ дзень и вышли у нихъ ўсѣ дровы. Ходзяинъ поѣхаў ў лѣсъ по дровы, а къ жанѣ яго приходзиць попъ и зовець къ сабѣ мыць бялизну [2]). Вотъ яна и хвалицца: «Охъ мой бацюхна! што у насъ естъ за дзиво! Садзись одно за столъ.» Сѣли. А яна и зовець: «Дзиво идзи ў хату живо!» а Дзиво и не думаиць исьци. Вотъ яна изноў такъ само зовець, а Дзиво ўсё не слухаець. Ўзяла баба кочаргу и кричиць: «ось, яжъ табѣ!» да якъ дась по ёмъ кочаргою—кочарга такъ и ўросла къ дзиву, а баба къ кочаргѣ. Кричиць баба на ўсё горло: «ой, бацюшка, поможи одъ кочарги одорвацца!» Пришоў попъ и говориць: «Да што гэто такоя?» Ўзяўся спасаць бабу и самъ приросъ. Приходзиць дзьзякъ и каже: «Бацюшка! да што такъ долго сядзицё? треба обѣдню служипь». А попъ говориць: «видзишь, што ни могу одорвацца». Дзьзякъ стаў помогаць попу одрывацца и самъ приросъ. Приходзиць староста и тоже стаў спасаць бацюшку, да и ёнъ приросъ. Пришла матушка, а попъ кричиць: «ня бярися, а то приросьцешь,—пойдзи позови шаптуху [3]), штобъ помогла намъ».

---

1) завидно; 2) бѣлье; 3) знахарку.

Пришла шаптуха, стала шаптáць, да, якъ возьмецца за кочаргу да и сама приросла. Дзиво поволокло ихъ ўсѣхъ ў лѣсъ, къ ходзяину, чаразъ греблю, гдзѣ быў мостъ. Выскакиваиць изъ подъ моста чортъ и говориць попу: «Коли пусьцишь за царскія дзвери, то я цябе одорву». Попъ обѣщаў пусьциць. Чортъ ўзяўся одрывáць попа одъ кочарги и самъ приросъ. Идуць ўсѣ яны къ ходзяину; пришли на мѣсто, а ходзяинъ высѣкъ шесьць дубинъ,—на чорта самую тоўстую, да и говóриць къ яму: «А ты чаго тутъ?» да якъ стаў давацъ! біў, біў, а потомъ самъ ўзяўся за кочаргу и чортъ одстаў. Одорваўшись, ёнъ пусьціўся на свое мѣсто, откуль выскочіў, тольки линію лѣса выломаў по дорозѣ. Пришла чородъ и до попа. «А ты чаго?» пытаиць ходзяинъ—да и на попа побіў дубину. Пусьціўся попъ бѣжаць до дому,—ажъ рукавы да полы мотаюцца. Такъ ўсѣхъ ёнъ угосьціў дубинами и ўсѣ поуцекали домоў. А ходзяинъ ўзяў свое *дзиво* на возъ, привезъ яго до дому—и цяперъ ёнъ живець съ жаною и ни нуждаюцца ни ў какой пищѣ.

Зап. учительницей народнаго училища Степанидой Берестовичъ. Сообщ. г. инспекторомъ народн. училища Минск. губ. Квасницкимъ. — Ср. у Афанасьева «Народн. русск. сказки» кн. II, № сказку: Диво-дивное, Чудо-чудное стр. 492—494.

80.

ШАВЕЦЪ [1]) И РЫБАКЪ.

Минской губ., Цитвянской волости, с. Цитво.

Жіў, быў вельми бѣдный шавецъ; было у яго пяцеро дзяцéй и жонка. Одзинъ разъ пошоў шавецъ ў дорогу, сустрэў ёнъ двухъ купцоў. Купцэ́ знали яго бѣдносьць и дали яму́ сто рублей. Прышоўши до дому, шавецъ купіў хлѣба, а другіе гроши сховаў ў мякинѣ. Разъ му́ляръ возіў по сялѣ горшке; жонка шаўца ўзяла мякину и оддала муляру за горшокъ. Ўзнаў объ гэтумъ шавецъ и доўго плакаў, да и пошоў ў дорогу. Сустрэли шаўца тыя купцэ и дали яму сто рублей. Шавецъ купіў ў го́родзѣ хлѣба, мяса, а другіе гроши зашіў ў шапку, надзѣў

1) сапожникъ.

на голову, да и пошоў до дому. Якъ йшоў шавецъ дорогою, воронъ почуў мясо и хоцѣў вырвацъ изъ рукъ шаўца, да мѣсто мяса сорваў шапку и понёсъ ў гнѣздо. Погораваў шавецъ, да и пошоў ў дорогу. Сустрэли яго купцэ и дали шаўцу кусокъ вôлова. Прынёсъ шавецъ волово до дому и кинуў подъ лаву, а самъ шіў боты. Разъ прышоў къ шаўцу рыбакъ и углядзѣў волово, сказаў: «На што йно табѣ, оддай яго мнѣ; першую рыбу, што зловлю, оддамъ табѣ». Шавецъ сказаў: «Бяры сабѣ». Рыбакъ ўзяў. Вотъ рыбакъ изловіў рыбу и прынесъ шаўцу. Въ гэтуй рыбѣ шавецъ нашоў вельми дорогѝ ка́меньчикъ, дыямантъ, за который купіў хвальварокъ и садъ. Тогды только забогацѣў шавецъ.

Зап. учен. приготôвительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Винниковъ.

81.

ИВАНЪ ПРЕКРАСНЫЙ И КНЯЗЬ ЛАДЫМЯРЪ.

Черниг. г. Новоз ыбск. у. с. Денисковичи.

Живъ бывъ себѣ Иванъ прекрасный, сирота несчасный, и служивъ ёнъ по князя́мъ, по пана́мъ и по всѣмъ богатырямъ; не имѣвъ ёнъ себѣ ни плятья цвѣтнаго, ни слова добраго. Нанявся ёнъ къ князю Ладымяру, Кіявскому содержателю, многомилосливому. Прослуживъ ёнъ у князя трѝ года, — тоже не имѣвъ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго.

Дождали праздника Свѣтлаго Воскресенія. Князь Ладымяръ ставъ своихъ прислугъ суряжать, которые были у него. Бывъ у него Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова. Князь Ладымяръ спрошуеть у Алёшки: «Нихто на насъ не обижаетца,— ни одна душа?»—«Есть у насъ Иванъ прекрасный, сирота несчасный,—тотъ обижаетца». Призвавъ Князь Ладымяръ къ себѣ Ивана, даеть яму ку́ни нячиня́ны и шуба няши́тая: «Вотъ тибѣ куни нячиняны и шуба няшитая,— штобъ этія куни починивъ и себѣ шубу пошивъ и штобъ ты со мною на завутрянь поспѣвъ». Получивъ Иванъ прекрасный, сирота несчасный, горько заплакавъ.

Пошовъ ёнъ икъ рѣкѣ Днѣпру и думая самъ себе погубить. Являетца къ яму баба, якъ сѣнная копа: «Опъ чёмъ ты Иванъ прекрасный, сирота несчасный, журисься? Я твойму горю помогу: Будишь мине маткой звать?»

— Буду!

«Садись на мине!» Баба старáя перевязлá Ивана на тотъ бéрягъ рѣки. Тамъ стоить домъ — ни вздумать, ни взгадать, только пярóмъ написать. Принося баба къ воротамъ, бразнула въ кольцо. Выскакýя икъ нимъ дѣвушка, Алёна Сиволобовна. «Вотъ тибѣ другъ! Будишь ты яво своимъ мужамъ называть?» — «Буду!» — «Вотъ жа ты яму куни почини, шубу поши́ и выправи съ княземъ Ладымярамъ на заутрянь». — «Ложись, другъ мой, Иванъ прекрасный, спать», говоритъ Алёна Сиволобовна, а сама вышла на крыльцо, крикнула богатырскимъ гóлосомъ. Идуть къ ней всѣ ея слуги. «Опъ чёмъ ты насъ спрошýешъ?» — «А вотъ натя, штопъ вы куни починили и шубу сей часъ жа пошили».

Алёна Сиволобовна стала Ивана будить: «Ўставай, мой другъ! вотъ шуба готова, — на заутрянь звонять». Иванъ прекрасный, сирота несчасны, надѣвъ шубу тую. Тогда Алёна даеть яму три яéчка: «Однымъ ты яéчкомъ князя Ладымяра похристосуй, другимъ попа, а третья вязи́ ў дворъ».

Посли заутряни Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, и кáжа Ивану: «Похристосуй, братъ, и мине». — Похристосовавъ Иванъ и яго.

Пріѣзжая Иванъ ў домъ, Алёна говóря яму: «Похристосуй и мине!» — «Я», говорить Иванъ, «Алёшку похристосовавъ». — «Ты дурáкъ, хамъ! себѣ безголовье получишь».

Князь Ладымяръ собиравъ богатыхъ и убогихъ на обѣдъ. Ёнъ спрашувавъ у богатыхъ: «хвалитесь богатствомъ? Буду за богатство хвалить, а убогихъ надарять». Иванъ прекрасный сѣдить, ничóго не отвѣчаеть. Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ нá слова, запышевъ [1]) и говорить: «Иванъ сибѣ жану наживъ, краше

1) разсердился.

въ свѣтѣ нѣтъ». Ладымяръ на это и кажа: «послать яго къ Вовку Минчигрею за самограйными гуслями,—Минчигрей яго истребить, а жана яго у насъ останетца». Написали письмо и послали Ивана къ Вовку Минчигрею и сказали яму: «если ты не приставишь намъ самограйныхъ гусель, то тибѣ плаха и мечъ и голову съ плечъ». Получивъ тое письмо, Иванъ прекрасный, сирота несчасный, заплакавъ. Приходя ёнъ ў домъ Алёны Сиволобовны. Узнавъ объ этомъ, яна говоря: «Я тибѣ говорила, што будетъ тибѣ безголовье. Ну, на тибѣ ширинку, рубашку и портки. Когда жъ тибѣ будеть притуга, вспомяни мине три разы».

Пріѣхавши къ Вовку Минчигрею, Иванъ подавъ яму письмо. Вовкъ Минчигрей прочитавъ письмо, говоря: «У мине нѣтъ готовыхъ, надо ковать, а тибѣ Иванъ прекрасный дуть, не отдыхаючи, трое сутокъ.

Иванъ прекрасный за трое сутокъ три раза отдыхавъ, а Вовкъ Минчигрей на яго сильно осерчавъ и хотѣвъ съѣсть. Иванъ прекрасный попросивъ у Вовка Минчигрея сибѣ баню, штобъ на смерть помыться. Помывшись, ёнъ ставъ рубашку надѣвать и Алёну Сиволобовну поминать: «Спасибо, Алёна Сиволобовна, што ты по смерть мою рубашечку дала». Вовкъ Минчигрей спрошуя у яго: «А што тибѣ Алёна Сиволобовна?»—«Жана минѣ», кажа Иванъ!—«Чаму жъ ты минѣ раньше этого не сказавъ? Яна сястра минѣ. У мине есть гусли готовыя». Вовкъ Минчигрей давъ Ивану гусли. Ёнъ ихъ привезъ и отдавъ князю Ладымяру. Черезъ Алёну Сиволобовну остався живъ. И теперъ яны живуть, медъ вино пьють. И я тамъ бывъ, медъ вино пивъ, по вусамъ тякло, а въ ротъ не попало.

Сообщ. учит. народн. училища Н. Котляръ.

82.

КИРИЛО КОЖЕМЯКА.

Минск. губ., Слуцкаго уѣзда, Грицевичской волости, с. Іодчицы.

Колись быў ў Кіеви князь, а быў коло Кіева змій и кажного году князь посылаў яму дань. Давали або молодого хлопца,

або дзѣўчину. А то пришла чаргá [1]) и до дочкú самого князя. Нечого робиць: коли давали горожане, треба и яму даваць.

Послаў князь свою дочкў змѣю. А дочкá была такая хорошая, што и сказаць не можно. То змѣй яе и полюбіў. Отъ енá до яго прилисилась да и пытаетца разъ у яго: «ци е», кажа, «на свѣци таки чаловѣкъ, кабъ цябе подужаў?»

—«Е», кажа, «такій ў Кіеви надъ Днѣпромъ: якъ затопиць хату, то и дымъ ажъ надъ небесами спелецца, а якъ выйдзе на Днѣпръ мочиць шкуры, то не одну несе, а дванадцаць разомъ, и якъ набракнуць яны водою въ Днѣпрѣ, то вóзьмя и учапицца за ихъ: ци выцягне? А ёнъ таки жъ и не чуя, возьмя и мене зъ ими трохи на берагъ и выцягне. Того чаловѣка тольки мнѣ и страшно».

Княжна ўзяла сабѣ гэтое на душу и думае: якъ ей карту до дому подаць и на волю до отца достатцца? А при ёй не было ни души, только одзинъ голубокъ. Ена вы́годовала яго за счастливы,—и написала до пана отца: «Гэтакъ и такъ», кажа, «у васъ», кажа, «панóченку, е ў Кіеви чаловѣкъ, на имя Кирило, а на прозвище—Кожемяка. Просѣце вы яго чаразъ старыхъ людзей, ци не захоче ёнъ изъ зміемъ побицца? ци не зволиць мене, бѣдну, зъ неволи выручаць? Просѣце яго, панóченку, и словами и подарýнками, кабъ не обидзіўся ёнъ за якоя незвычайноя слово. Я за яго и за васъ буду до вѣку Богу моллицца.» Написала такъ, привязала подъ крыло голуба да и выпусьцила ў вокно. Голубокъ звіўся подъ небо да и пролецѣў до дому, на подворъе князя. А дзѣци сами углядзѣли голубка. «Бацько, бацько!» кажуць, «ци бачишъ, голубокъ одъ сястры прилецѣў?» Князь першъ зарадоваўся, а далѣ подумаў, подумаў да и сумѣўся: «Проклятый уже згубіў видно мою дочкý!» А далѣй прикликаў до себе голубка, глядзь—ажно подъ крыломъ карточка. Ёнъ за карточку, читая, што дочка пи́ша. Той разъ призваў до себе ўсю старши́ну, сякъ такъ порадзилися да и послаў до Кирилы Кожемяка самыхъ

1) череда, очередь.

старыхъ людзей. Приходзяць яны до яго хаты, отчинили помалу дзвери да и сполохались. Дзивятца; ажъ сѣдзиць самъ Кожемяка и мне́ руками дванадцаць шкуръ. Отъ одзинъ зъ тыхъ посланцоў «Кахи!» Кожемяка сполохаўся и дванадцаць шкуръ разорваў. Ены поклонилися яму и говорацъ: «Князь зъ прозьбою къ табѣ прислаў насъ». А ёнъ и не слухае, што чаразъ ихъ дванадцаць шкуръ порваў. Просили, просили да и пошли, понуріўши головы. Тогды князь послаў малыхъ дзяцей. Тыя якъ стали плакаць, то и самъ Кожемяка не выцерпѣў, заплакаў и кажа: «Ну, уже ля васъ я зроблю». Пошоў до князя, ўзяў дванадцаць бочекъ смолы и дванадцаць возъ конопель, обмотаўся коноплями и обсмоліўся смолою; ўзяў булаву пудоў съ дзесяць и пошоў бицца зъ зміемъ. Бились, бились Кожемяка зъ зміемъ, и таки Кожемяка забіў змія, вызволіў княжну и оддаў князю. Князь уже не знаў, якъ яму и дзяковаць, чимъ яго и надариць. Такъ уже зъ того-то часу и почало зватца то урочище, гдзѣ ёнъ жіў—Кожемяками.

Зап. воспит. приготовительн. класса Молодечененск. учит. сем. О. Борисовичемъ.—Ср. въ Бѣлор. сб. г. Романова, вып. III, 214—«Кирило Кожемяка», «Труды» Чубинскаго т. II, № 45, стр. 129, Народн. русск. сказки Аѳанасьева, кн. I, стр. 405, и кн. IV стр. 143—146.

83.

КАЗКА О ЗМѢЮ.

Минской губерніи, Мозырскаго уѣзда, Петриковской волости.

Ото, пано́чку, почну казаць тобѣ гету казку, бэзъ приказокъ, бо нема часу.

Жыў собѣ на свѣци бацько и маци, було у ихъ два сыны́ и трецьця дочка́; сыны етые були такіе рабоця́щіе хлопцы, што на́вотъ поробіуши ўсю работу ў домосцы, ходзили поробковаць й у другэ́е царство.

Отъ разъ и пойшли яны ажно на три дни и кажуцъ бацькомъ: «коли насъ ня будзе празъ три дни, то няхай Палагья (сестра ихъ) принясе намъ харчоў, а кобъ яна вѣдала гдзѣ мы пробаўлаемса, то мы йдучи, будземъ цярушиць дорогою солому.» Ну добрэ! отъ

яны и пойшли. Идуць яны да йдуць и солому цярушащь да й приговариваюць: «ото наша Палагья йцимэ и дорогу бачицьмэ.»

А то бачъ, бра (братъ), етта гдзесь недалеко жiу змѣй зъ залѣзнымъ языкомъ, страшный, такiй страшны, да ўсе хопаў ёнъ молодыхъ жонокъ да дзѣвокъ и цягнуў ў свой косьцаный дворецъ, а оттуль уже нихто не ворочаўся.

Отъ еты змѣй подслухаў, якъ браты́ казали, на што яны солому по дорози цярушаць; отъ ёнъ ўзяў да й позбираў ўсю тую солому, поцярушiу дорогу къ собiѣ ў дворецъ и чекае Палагью; думае собiѣ, якъ яна йциме къ братóмъ, то якъ разъ зайдзе по соломцы къ ёму. Такъ ёно и зробилосо. Пройшоў дзень— братоў нема, пройшоу и други́, треци, а ихъ ўсё немáшака.

Отъ бацьки собраўши харчоў, посылаюцъ дочку́, дай кажуць: «тыжъ, донько, идзи борджей къ братóмъ зъ естою ѣдою по той дорози, што яны соломою поцярушили.» Палагья и пойшла; а яна була уже вэльми хороша — усѣ хлопцы за ёю бiѣгали, навотъ панъ не даваў бацькóмъ и ёй спокою, ўсе кажэ: «ходземъ ко мнѣ, тамъ тобѣ вэльми хороше будзе», а яна и не схоцѣла.

Идзе яна идзе, ажно бачыць той косьцяный дворецъ змiѣеў; яна етта борджей назадъ... бiѣжыць, бiѣжыць, ажно чуе штосъ такъ гудзé, гудзé, яна озирнуласа, — ажно змѣй; такъ ёнъ iе схопiу да и понесъ ў той дворецъ, да и кажэ: «я даўно уже до цебе добираўса, да тольки цеперъ цебе схопiу; цеперъ жэ ты уже будзешъ жиць со мною якъ жонка». Яна ў слёзы, але штожъ ето помóжа? якъ мэртвому кадзило...

Браты-жъ Палажчыны знайшли собiѣ добрую работу у нѣйкогось пана. Заробилися у яго и на чатвертый дзень у ихъ уже не хопило хлiѣба; отъ яны кинуўши работу, пошли до дому, проклинаючы Палагью и бацькоў, што яны не прислали харчоў.

Отъ приходзяць яны до дому, да якъ подняли ў хаци таки крикъ, лементъ[1]) на бацькоў за хлiѣбъ, штой страхъ, а бiѣдные бацьки и рóты пороззяўляли, сами не вѣдаюць, што ето такее за дзиво? послали Палагью къ сынóмъ, а яны iе навотъ ў вочи не

1) шумъ.

бачили, отъ яны и кажуць такъ сынóмъ, што мы іе вуправили до васъ зъ хлѣбомъ яще ўчора.... Ўсе буцымто одурнѣли и стояць біѣлые, біѣлые якъ крэйда; *мо бъ* [1]) ены и доўго такъ стояли, одначе старшій сынъ и кажэ: «пойду я шукаць Палагью!»

Якъ сказаў такъ и зробіў, пойшоу; и идзе ёнъ, идзе по той дорози, што соломою поцярушено да и не примѣціу, што ето не та дорога, кудою яны шли, и дойшоў до тыхъ косцяныхъ палацоў, ажно сустрѣкае Палагью. Яна ёму и кажэ: отъ такъ и такъ, попаласа я несчасна, уцекай, бра, борджей, бо змѣй цебе зъѣсь. А той и кажэ: «колижъ ужэ уцекаць, такъ уцекаймо рáзомъ» а яна и кажэ: «Не, бра, ёнъ чуе мой духъ и дожене мэне, а ты уцекай!» Тольки што яна еттэе сказала, ажно якъ загудзе, але моцно такъ, ажно ихъ оглушило, глядзяць яны-ажъ то змѣй.

Отъ Палагья и кажэ ёму: «Ето мой братъ прійшоу до насъ!»—«Добрэ», каже змѣй,—«вэдзижъ яго ко мнѣ у госьци.» Той пошоу. Прійшоуши до дому, змѣй и кажэ: «Жонка! подай намъ посмаковаць залѣзнаго бобу!»—тая принесла. Змѣй якъ зачаў іѣсци, ажно искры зъ рота посыпалиса, а той неборака ўзяў одну бобину да чуць быў зубы собіѣ не поломаў. Отъ ёнъ гэтую бобину и вукинуў зъ рота; змѣй побачіўши етое дзѣло, напаў на біѣднаго хлопца: «чэму кажэ не ѣси, а кидаешь, не хочешь лё того, што ето мое?»—Крычаў той змѣй, крычаў, ды и кажэ: «ходзѣмъ побачемо мое богацство!» Той пойшоу; а змѣй ёго тамъ за дворомъ и повіѣсіў на вороцяхъ. Прійшоў да и кажэ: «жонко, я твойго брата повіѣсіў, бо ёнъ не схоцѣу бобу іѣсьци». А тая, біѣдная, и залилася дробными слезами... але штожъ? поплакала, поплакала да и пэрестала.

Пойшла яна на други дзень на шпáцаръ, на дорогу, ажно бачыць други братъ идзе, іе шукаючи.—И той неборака, не зъѣўши бобу, повисъ коле брата.

Чекаюць бацьки сыноў дзень, чекаюць други... такъ чекали дзень зъ шесь, а ихъ ўсё немáшака.

---

1) Сокращено: можетъ быть.

Отъ, одного разу, до свята пойшла баба по воду, ажно бачыць: ка́цицца по дорози горошокъ; яна ёго подняла, поглядзѣла да й зъѣла. Чуе *яна* празъ колькихъ тамъ дзёнъ, што яна ў ценжи[1]), а празъ тыжнею (недѣль) два (?), ци тры и обродзи́ла хлопчика такого хорошого, хорошого и такого великого, великого! да якъ только родзіўуся, такъ заразъ и закричаў: «Мамо, дай іѣсьци!» а голосъ таки грубы, грубы, ажно ўсп попужалиса, сами не вѣдаюць, што ето такэе за дзиво.

Отъ той хлопчикъ росьце не по днямъ, а по годзи́намъ, и выросъ за міѣсёцъ таки вялики, да й ще зъ бородою, ажно бацько ёго бояўса. Думали, думали, якъ яго назваци—якее ёму имья даць? да и назвали яго Горо́шкомъ.

Отъ той Горо́шокъ и кажэ бацькомъ «Наце вамъ бацьки шпульку (булавку), идзице къ ковалю: няхай ёнъ ву́куе зъ іе́ булаву ў семъ пудоў». Бацько и думае собіѣ: «ото дурный екій, зъ шпульки, што паны собіѣ пришпуляюць квѣтки, альбо усто́нжки, хоче зробиць доўбэшкў ў 7 пудоў!» — покиваў головою, да и поѣхаў ў городъ и купіў семъ пудоў залѣза да и загадаў ковалю вуковаць сыну доўбэшку. Коваль коваў, коваў—на силу ву́коваў. Бацько радъ, што таки страхъ! Пріѣзджае до дому и скоціу зъ возу сыну тую доўбэшку.

Горо́шокъ якъ ўзяў тую булаву однэю рукою, да якъ шибнуў іе́ ў гору, ажно яна ў небо схоoff сховаласа. Кинуўши доубню, ёнъ пойшоу сабѣ снѣдаць. Поснѣдаў, поговоріу зъ бацьками, да й кажэ. «Ну ходзѣмъ, бацько, на погной[2]), заразъ булаву вэрнецца». Той бацько ажъ дрыжыць, але пойшоў.

Отъ прійшли яны на по́гной, дакъ сынъ и кажэ: «Отожъ бачь, тато, уньто штось чарнѣе ў неби, то моя́ булава ляцицъ». Не поспѣў бацько зирнуць, ажно булава ужэ такъ и загула коле ихъ, а Горошокъ ўзяў да й подставіў колѣно, доўбэшка удырыўшись объ колѣно, такъ и переляцѣла на палъ, а Горошокъ и кажэ: «А

---

1) беременна.
2) *погной*—унавоженная пахатная земля. Сл. Носовича.

што, тато, бачь яку ты мнѣ доўбэшку зробіу, ты бо, мусиць, не зъ тэé шпульки зробіў, што я тобѣ даў».

Бацько такъ пэрелякаўся, ажно зубами ля́скаючи, собіѣ кусокъ языка откусіў, але отдыхаўши трохи, заразъ жэ поѣхаў ў городъ и купіў ў крами семъ пудоў залѣза а́глицкаго и той самы́й коваль вуковаў зъ гэтого залѣза новую доўбэшку. Бацько, узяўши тую доўбэшку, привёзъ іé сыну. Той зноў постукаў іé якъ и пэршую, але доўбэшка була мо́цная, — такъ тольки зогнуласа трохи. Горошокъ ажно повесялѣў, ўзяў доўбэшкў, струсенуў ею, ажно загуло, да й кажэ: «Ну, тато, пойдужъ я ціперъ сёстру шукаць». Ну, думае собіѣ бацько: «Божэ тобѣ поможи.»

Горошокъ, доўго не думаючи, ўзяў свою кацавэльку (була́ву) да и пойшоў просто къ змѣю; змѣй, почуўши силу вяликую, вускочіў до яго и сустрѣкнуў яго на дорози.

Зирнули яны одно на другэе да и моўчацъ, такъ якъ бы попужалиса одно другого; а тутъ недалечко и Палагья стоиць. Горошокъ глянуў и догадаўса, што етто здаецца яна, але ничо́го не сказау. Чи доўго яны такъ стояли, чи не, але змѣй и каже сыну: «ходзѣмъ, браце, зъѣдзи́мъ, трохи бобу».

Отъ яны и пошли—посяда́ли на залѣзные столки́. Якъ тольки сѣў Горошокъ, дакъ той столо́къ такъ и посыпаўса, а змѣй ажно здзивіўса и даў ёму другій столокъ тэжъ залѣзны, але моцнѣйшій. Горошокъ сѣў, а столокъ той ўсё таки трохи согнўса, и стали іѣсци залѣзны бобъ; ѣли, ѣли, покуль ўсё не зъѣли.

Змѣй ажно почирвонѣу, такъ ёму мотошно стало, што знашоўся чаловіѣкъ, што навотъ дужэй яго... круціуса ёнъ, круціуса, да й кажэ Горошку «ходзѣмъ, бра, оглядзимъ мое богаство».

«Добрэ!» Пойшли. Приходзяць яны ў гумно, на *мясоидзовы* (?) токъ, а зъ того гумна видно були вороця, а на тыхъ вороцяхъ висяць два чаловіѣки ужэ, неживые. Отъ ёнъ и пытаецца. «А хто ето таки?»—«А то», ка, (сокращенное: кажэ—говоритъ) «браты́ мое́ жонки». Горошка ажно затрасло и думае собіѣ: «Отъ тобіѣ и разъ,—спозніўса, але заразъ жэ и кажэ: «ахъ ты змѣю негодзи́вы, таки да сяки, тэжъ ты моихъ братоў повіѣшаў!» да якъ ўсхопіў яго

за грудки да и гэпнуў его объ землю, ажно змѣй по поясъ ў той токъ ўрѣзаўса, а потымъ схопіўши свою доўбэшку да якъ вурзнуу ёму по пэреносицы, ажно юшка[1]) поцякла, а якъ дзвинуў яще разъ, дакъ той змѣй и соўсѣмъ *киркнўу*.

Убіўши того змѣя, Горошокъ пойшоу къ сяcтрѣ, да и кажэ: «я твой братъ, а ты моя сястра́. Змѣя твого я ужэ убіў», а тая и не віѣриць тому, «Яки» кажэ, «ты мнѣ братъ? У мене большъ братоў нима, якъ тые, што на ворóцяхъ висяцъ», да и заплакала. Горошокъ ўспомятоваў братоў; пойшоў поздыймаў ихъ зъ ворецеў, убіў вола, здзёръ зъ яго шкуру, ўлѣзъ ў тую шкуру, да и ляжиць, ажно приляцѣли вороны чóрные да и стали кляваць тую шкуру, а той зъ подъ шкуры—хапъ! да и поймаў—ворона. Той біѣдный просицца, пусьци мяне, што хочашъ зроблю да тольки пусьци.

«А отъ», кажэ Горошокъ, «принеси мнѣ живэе воды» и коли воронъ подыкляроваў, ёнъ его и пусьціу.

Не ўспѣў яще Горошокъ добрэ оглядзéцца, ажно воронъ ужэ и принесъ ў дзюбы пля́шочку живэе воды. Горошокъ ўзяўши тую воду, помочіў братóмъ водою очи, дакъ ены и обжили, да и пытаюцца: «Хто ты такій, кому намъ дзяковаць?» А Горошокъ и кажэ. «Я вамъ братъ и дзякуй ваше мнѣ не потребно». А яны не віѣряць да думаюць собіѣ: «яки ёнъ намъ братъ? откуль ёнъ ўзяўся?» Але ўсёжъ таки подзяковали, да давай, Божэ, ноги. Ўзяўши Палагью и побіѣгли до дому. Прибіѣгли яны до дому да и кажуць бацькомъ, што зъ ими зробилоса и што той чаловіѣкъ называе себе ихъ брáтомъ. Бацьки вуслухаўши ўсё, подзяковали Богу, да и кажуць, што праўда у насъ родзіўса якись вуродокъ вэльми дзіўны, а гдзѣ ёнъ цяперъ?...

А Горошокъ пойшоу ў стойло змѣёву, вубраў собіѣ добраго коня и два хорты, што заусюгды цахлѣли, и поѣхау ў свѣтъ, а гдзѣ ёнъ цеперъ, дакъ и хто ёго вѣдае? мо, и цеперъ гдзесъ ѣзд-

---

1) Жидкость, жижица, т. е. кровь.

зиць; а тые бацьки зъ дзѣцьми живуць по старому, тольки хлопцы не женихаюца до Палагьи.

Зап. волостн. писаремъ и доставлена Минск. статист. комитетомъ.

84.

СЯВРЮКЪ.

Черниговской губ., Суражск. уѣзда, дер. Чертовича.

Ой хто жъ того нязнавъ,
Якъ бѣлый свѣтъ наставъ?
Якъ и солнушко взойшло,
Якъ и ярки мѣсячко,
Якъ и частыя звѐздочки,
Якъ и тцемныя хма́рычки,
Якъ и сильныя до́жчачки?
Якъ царь да сыновъ пожанивъ,
Якъ царь дочарей поотдавъ?
Сяврукъ на весельли бывавъ,
Сяврукъ и горелки пивавъ,
Сяврукъ позыва́тымъ бывавъ.
Якъ пошовъ жа то Сяврукъ—
Семсотъ городовъ пройшовъ,
Семсотъ казаковъ созвавъ,
Семсотъ да бояриновъ,
Семсотъ да татариновъ,
Семсотъ полковъ Доньскихъ казаковъ.
Якъ крикнувъ то Сяврукъ,
Якъ свиснувъ то сильно́й,
Да на свой дворъ широкъ,
Да на свой тцерямъ високъ.
Якъ бѣгатзь къ яму борци,
Изъ борцовъ да на выборца,
Якъ да удалыя Калужанци,
По ба́тюищи Микитовичи,
По ма́тущци Маринины сыны;
Яны усики зажимаючи,
И рука́вики засу́чиваючи,
И сапо́жаньки подцягиваючи,
И чулочики подвязиваючи.

Ухативъ жа то Сяврукъ
Ёнъ наибольшаго брата̀,
Якъ за лѣвое плячо́,
Якъ за правую па̀шку,
Якъ за тонку рубашку;
Якъ подзнявъ жа то повыша сябе,
Якъ ударивъ жа пониже сябе,—
Земля стряхну́лася,
Вода спляснулася,
Москва улякну́лася,
Яго пуговици поло́палися.
И пяцелики потрескалися,
И жалу́дки повискочили,
И пячонки повикатились;
По колянки въ землю убивъ.
Охъ што жана яго, Сявру́шаница
Бѣло-удалая Чарка́шаница,
Яна по двору ходзя,
Бѣлы ру́чанки ломя̀.
Якъ пойшло-жа̀ то Сявру́шиница,
Бѣло-удалая Чарка́шаница,
Семъ сотъ городовъ пройшла
По сябѣ борца не найшла. [1])

Зап. учит. народн. училища.

---

1) По характеру и по всѣмъ пріемамъ былеваго стиля видно, что эти стихи составляютъ только начало былины, созданной на сѣверѣ Россіи и занесенной въ Черниговск. губернію въ весьма древнюю эпоху вольными или невольными выселенцами или побродягами великорусскими. Жаль, что нашъ отрывокъ прерывается на самомъ интересномъ мѣстѣ. Печатая его здѣсь, мы имѣемъ главнымъ образомъ въ виду вызвать мѣстныхъ любителей и знатоковъ народнаго творчества на поиски какъ полнѣйшаго текста нашей былины, такъ и другихъ подобныхъ, еще уцѣлѣвшихъ доселѣ среди сельскаго населенія въ устахъ записныхъ пѣвцовъ и пѣвицъ стараго поколѣнія, и тѣмъ сослужить своего рода службу отечественной наукѣ. Ш.

В. БЫТОВЫЯ.

85.

МУЖИКЪ И ПАНЪ.

а) Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ мужикъ увидзѣў ў помѣщика хорошую свинью съ поросятами. Ёнъ пошоў и стаў кланяцца свиньни. Гэто видзѣла пани зъ балкона. Яна послала лакея спросиць: чаму ёнъ свиньни кланяецца? А тэй кажець: «Гэто моя Рапка же́ницца, а ваша Бѣлка моей Рапци родная цётка, дыкъ я зову на вясельле, а яна ўсё кажець: ни хочу!» Лакей пошоў и разсказаў пани. Тая расхохоталась и сказала призваць мужика. Мужикъ пришоў. Тогды пани каже: «Што ты нашуй свиньни кланисься?»

— «А во што: у мене ёсь Рапка, а ваша Бѣлка ей родна цётка, дыкъ моя Рапка же́ницца и просиць вашае Бѣлки на вясельле,—вотъ я и пришоў просиць, а яна кажець: ни хочу!»

«Ха, ха, ха!.. ну дакъ якъ же ты яе повядзешь»; кажець пани, ци повязешь?»

— Не, поведу, коли пойдзе, — я пришоў.

«А поросяты якъ будуць?»

— И зъ дзѣтками просила Рапка, штопъ пусьцили.

«Ну такъ я скажу, штопъ запрагли коня и положили Бѣлку, а коли не захоче ляжаць, то привязаць, а поросятъ ў мяшокъ». Пани приказала запрагчи коня, положиць на возъ свинью и поросятъ и даць мужику. «Ци скоро ты назатъ привязешъ?»— «Скоро, моя па́ничка». Мужикъ сѣў и поѣхаў. Па́на ни было ў дворэ. Якъ пріѣхаў панъ, такъ пани яму кажець: «У насъ быў мужикъ, ёнъ нашу Бѣлицы кланяўся, просіў на вясельле. Я яе пусьцила и коня дала ѣхаць.» А панъ кажець: «во дура, а мужикъ обмануў; пропадзе и конь и свиньня съ поросятами.— Скорэй лошадзей давайце!»

Дали тройку съ колоколомъ. Панъ сѣў и спрашиваиць: Кудышъ мужикъ поѣхаў?—«А во сюды», кажуць людзи и по-

казали пану дорогу. Панъ туды и поѣхаў. А мужикъ почуў колоколъ, звярнуў ў лѣсъ. Тамъ убіў свиньню зъ поросятами, коня привязаў, а самъ вышоў на дорогу, наклаў кучу помёту, накрыў шапкою и сядзиць. Ѣдзе панъ. «На бокъ!» крычиць панскій кучаръ. — «Не, паноночекъ, не! ѣдзьце вы сабѣ на бокъ,—мнѣ не можно!»—Панъ сказаў кучару объѣхаць мужика. Минуўши мужика, панъ остановіўся и спрашиваиць: «Ци не бачіў ты, мужичокъ, тутъ мужика ѣдучи и вéзучи свиньню зъ поросятами?»

— Видзѣў, паночакъ! ёнъ тутъ недаўно ѣхаў.

«А ци знаешъ, куды ёнъ поѣхаў?»

— Знаю.

«Покажи жъ намъ дорогу».

— Не, паночекъ, не! Мнѣ и зъ мѣста не можно сыйци. Коли хóчаця, то я вамъ дорогу скажу: вы будзице тутъ прамо, потомъ звороциця круто, круто ў право, а тамъ круто, круто ў лѣво и такъ далѣй.

Панъ и спрашивае у кучара: «ци поняў ты?»

— Не, пяня!

«И я не поняў».

Тогды панъ спрашивае у мужика:

«Ци догнаў бы ты яго?»

— Чаму не, пáня? Я яго заразъ бы прицягъ къ вамъ.

«Ну, догони, я табѣ заплачу».

— Не, Боже сохрани! мнѣ зъ мѣста не можно сыйци.

«Чамужъ табѣ не можно сыйци? Што ты тутъ робишь?»

— Гэто, паночекъ, ѣхаў мой панъ и сустрѣўся съ знакомой пáнею и тая пáни подарила яму щигла. Дыкъ панъ сказаў мнѣ яго дзержаць, покуль ёнъ будзець ѣхаць назатъ.

«Ну такъ ты ѣдзь зъ моимъ кучаромъ, а я буду вартоваць».

— Не, паня, не хочу; тогды мнѣ отъ пана жицьця не будзе, якъ ты упусьцишь щигла.

«Я не упущу».

— Не, паня, не повѣру.

«Ну дыкъ я буду вартовацъ зъ хурманомъ, а ты ѣдзь одзинъ».

— Нѣтъ, не хочу!

«На табѣ сто рублей, ѣдзь!»

— Не, боюся, паня: вы пусьцице щигла.

«Да не пусьцимъ же!»

Мужикъ ўзяў сто рублей и сѣў ѣхаць. А панъ спрашивае: «ци скоро ты вѐрнесься?»

— Церазъ часъ, паночекъ, я тутъ буду».

Мужикъ поѣхаў. По дорозѣ ёнъ отчапіў колоколъ, заѣхаў ў лѣсъ, ўзяў коня зъ свиньнею и поросятами и уѣхаў.

Панъ зъ кучаромъ прождали часъ—мужика нима, прождали други—яго нима. Тогды кучаръ кажецъ: «Пани была дурень: отдала коня зъ свиньнею и поросятами, а панъ яще дурнѣй—отдаў тройку коней и сто рублей». А панъ кажецъ: «цо ты мувишь, дурню! Я икъ здзѣлаю объяўленьне: чій щиголъ, такъ и найду вора».

Пòтомъ стало сонце заходзиць, а кучаръ кажецъ: «Не хочу уже сядзѣць,—я ѣсьць хочу,—ходземъ ў дворъ». А панъ кажецъ: «Ну такъ ты бяры щигла, а я буду подымаць шапку». Трохо подумаўши, панъ кажецъ: «Не! ты упусьцишь; ты подымай шапку, а я буду браць щигла». Кучаръ ўзяў за вяршòкъ шапки, а панъ ободзвѣ руки подсунуў подъ шапку. Кучаръ якъ подыме шапку, дыкъ панъ разомъ обѣими руками якъ хвациць — дыкъ прамо ў помётъ. Тутъ якъ закрычиць: «А дурень! а гáлганъ! во щиголъ!» А кучаръ кажецъ: «Я говорыў, што пани дурная, а панъ дурнѣй». А панъ крычиць: «На отсѣчь мнѣ руки! Цо мнѣ зробиць?» — «А што вамъ, паня, зробиць?» каже кучаръ, оботрэтце опъ траву». Панъ такъ и здзѣлаў и пошли яны ў дворъ. Пришоўши, панъ и кажецъ пани: «Ты дурная: отдала коня и свиньню зъ поросятами, а я дурнѣй: отдаў трохъ коней и сто рублей, а яще рэнки упачкаў, воняюць дужа, хоць отсѣчь нужна». Пани расхохоталася. А мужикъ и цеперъ ѣздзиць на панскихъ коняхъ.

Зап. учител. народн. училища Н. Николаевичемъ.

86.

б) Гродненск. губ. и уѣзда, Массаляно-Богородицкой вол., д. Новоселки.

Были сабѣ дзѣдъ и баба; было у нихъ двое дзицей: сынъ й дочка́. Пошла дочка на рэчку плацьця праць. Попрала яна плацьця, сѣла на бе́рэзи и плача. Пришла маци и кажа: «чаго ты пла́чашъ?» А дочка кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рэчки, и якъ у мине будзя сынъ и якъ ёнъ будзя ици до васъ, то ў гэтуй рэцци утопитца». Маци кажа: «такъ!» А потомъ и сѣли и плачуць ў двохъ. Пришоў бацька и кажа: «чаго вы пла́чаця?» А дочка кажа: «якъ я пойду на той бокъ рэчки замужъ, и якъ у мине будзя сынъ, то ёнъ будзя ици до васъ и ў гэтуй рэцьци утопитца», и бацька сѣў и уже ў троихъ плачуць. Пришоў сынъ и кажа: «чаго вы, дураки, плачаця?» А сястра кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рэчки и якъ у мине будзя сынъ, то ёнъ будзя ици до васъ и ў гэтуй рѣцьцы утопитца»—Братъ кажа: «Ци пойдзяшъ ты замужъ, ци не́, ци будзя у цибе сынъ, ци не́, и будзя ёнъ ици, ци не́, а вы циперъ, дурни, пла́чаця. Коли вы такіе дурни, то я покину васъ и пойду ў свѣтъ. Коли найду таких дурняў, якъ вы, то вярнусо, а коль не найду, то ня вярнусо»

Пошоў ёнъ ў свѣтъ. Ишоў, ишоў, приходзиць до одного двора и бачиць: ходзиць свиньня съ поросятами по дворѣ. Ёнъ скинуў шапку и ўсё ходзиць по дворѣ за свиньнею, да кланяятца. Пани угле́дзяла прэзъ вокно, што ёнъ ходзиць за свиньнею, но бясъ шапки, и кажа на свого па́ропка: «пойдзи, попытайся,—чаго гэты чаловѣкъ идзе́цъ за свиньнею бясъ шапки?» Па́робокъ пошоў и кажа: «чаго ты, чаловѣчку, ходзишъ за гэтою свиньнею?» А ёнъ кажа: гэта свиньня мое́ мацяры сястра и я пришоў просиць яе на вясе́льля.

Паробокъ пришоў до пани и кажа: «чаловѣкъ кажа, што гэта свиньня яго мацяры сястра и ёнъ пришоў просиць яе на вясельля». Пани уцѣшилася и кажа: «Я ня вѣдала, што у нашай свиньни есть сястра» и вялѣла запрагци чацве́ро ко́няй ў повоску. Слуги запрагли, а потымъ зловили свиньню, звязали, положили

ў повоску и дали яму́, кабъ ёнъ везъ до свое мацяры на вясельля.

Пана ня было ў дома, якъ пани оддавала свиньню, потымъ ёнъ пріѣхаў. Пани стала казаць яму, што чаловѣкъ просіў свиньню на вясельля и што яна дала яму ко́ни, повоску и свиньню. Панъ познаў, што той чаловѣкъ ошукаў паню, ўзяў запрогъ шасьцеро коняй и погоніў того чаловѣка. Гоніў, гоніў,—пріѣхаў ашъ ў лѣсъ, а той чаловѣкъ почуў, што яго гоняць, и ўзяў скироваў кони ў лѣсъ, а самъ вышоў на дорогу, накрыў шапкою камяня и дзяржиць. Зноў ѣдзя той панъ и пытаяцца у яго: «ци ня бачіў, ѣдучи, чаловѣка чацьвярыми коньми?» Ёнъ кажа: «бачіў».— «Аля ци ня вѣдаешъ куды яго гониць?»—«Я табѣ яго догоніўбы, аля тутъ у мине дорогая пцица подъ шапкою, то я боюса, кабъ яна ня уцякла́. На, ты подзяржи, то я догоню». Панъ дзяржаў дзяржаў, а потымъ поглядзѣў, ашъ подъ шапкою камянь,—такъ ёнъ увярнуўсо до дому [1]).

Зап. учен. Свислоч. учит. семинаріи, Солоневичемъ.

87.

МУЖИКЪ, ЕГО ЖЕНА И ПАНЪ.

а) Гродн. губ. и уѣзда.

Жіў сабѣ чаловѣкъ. Гэты чаловѣкъ быў бѣдны. Мѣў ёнъ сабѣ жонку. Гэтая жонка была кры́шку [2]) дураковáта и пьяница. Поѣхаў одзинъ разъ гэты чаловѣкъ на кирмашъ съ своею жонкою. Дзень быў туманны. Пе́радъ ими ѣхаў панъ, а гэтого пана яны были подданными и служили яму па́нщину. У пана выпаў съ кареты купаръ (сундукъ) съ грошими. Чаловѣкъ гэты бачіў,

1) Въ этомъ варіантѣ, какъ видно не достаетъ конца. Мы не узнаемъ, напримѣръ, ничего о томъ: вернулся ли нашъ странникъ къ своимъ вслѣдствіе того, что нашелъ имъ равныхъ по глупости, или онъ еще продолжалъ отыскивать болѣе плоскихъ дураковъ? Вѣроятно варіантъ нашъ составленъ изъ двухъ отрывковъ сказокъ, изъ которыхъ первый,—до отправленія въ странствіе, напоминаетъ отчасти «Die kluge Else» въ собраніи Haus- und Kindermärchen брат. Гримма, а отчасти «Лутонюшко» въ Собраніи сказокъ Аѳанасьева. III.

2) т. е. крошко (немного).

застановіў коня́, пошоў, ўзяў гэты купаръ, занесъ ў лѣсъ, закопаў яго тамъ, самъ пришоў, сѣў ў возъ и поѣхаў да́ляй. Пріѣхаў на мѣсто (мѣстечко), войшоў ў ка́рчму и зачаў поиць жонку. Ёнъ упоіў яе такъ, што яна́ стала па́даци. Тогды ёнъ вышоў на мѣсто, зачаў купля́ць булки и обаранки. Набраў поўны мяшо́къ и схаваў ў сани и зноў вышоў ў ка́рчму. По́сляй яны поѣхали до хаты, ажно́ бачиць, што далеко ходзяць свиньня. Жонка была пьяна и не бачила што тамъ ходзиць, и пытаецца у мужика, «што гэто тамъ ходзиць?» Мужикъ кажа, што гэто ксендзъ же́ницца на другой жонцы. Поѣхали яны даляй, ажъ жонка зноў пытаяцца: «якоя сягодня свято?» Мужикъ кажа Конопелька. Тогды жонка кажа: «Ахъ, але, праўда сягодня Конопелька». И поѣхали яны даляй. Пріѣхали до хаты. Тамъ жонка заснула. Тогды мужикъ ўзяў булки и обаранки, разсыпаў на подворку. Якъ ўстала жонка, дай стала пытаць у мужа: «што гэто?» Мужъ кажа: «гэта надышла пироговоя хмара, цяперъ будзе хлѣба на три мѣсяцы.» Черазъ скольки часоў жонка пытае: «дзѣ тыя гроши, што ты знашоў?» Мужикъ зачаў выпирацца и казаў, што ёнъ не знашоў грошей. Яна́ кажа: «не, ты знашоў гроши!» Тогды мужикъ выбіў жонку и сказаў, кабъ яна ничо́го не говорила. Жонка пошла до ка́рчмы, упилася и разсказала ўсѣмъ. Гэто дойшло и до па́на. Тогды панъ прислаў по ўсѣхъ и по мужика и по жонку яго и по ўсѣхъ тыхъ, которые слышали отъ жонки. Панъ запытаў у тыхъ бабъ: «скуль яны чули?» Яны́ сказали, што чули отъ жонки. Запытали у жонки. Тогды жонка сказала: «Даль Богъ, што, пано́чку, ёнъ знашоў гроши». Тогды запытали у яе: «Коли гэто было?» Яна сказала: «Якъ было свято Конопелька, якъ ксендзъ на другой жонцѣ жаніўся и якъ пироговая хмара па́дала». Панъ зачаў смя́яцца. Мужъ сказаў: «Вотъ бачишъ, панъ, што яна дурная кажа. Нигды нѣтъ свята Конопелька, альбо капъ ксендзъ жаніўся на дру́гой жонцы, альбо пироговая хмара па́дала.» Панъ посмѣяўся, дай прогнаў бабу, а гроши остались мужику.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислочск. учит. Семинаріи, Владим. Василевскій.

88.

б) Минск. г. Новогрудск. уѣзда, д. Роскопи, Негнѣвич. волости.

Гэто было за панами, якъ мѣли панэ волю надъ мужыками.

Быў сабѣ чаловѣкъ съ жонкою; жонка завсегда зъ имъ сварылася. Бывало пойдзя къ пану и наговóрыць на свойго мужа, што ёнъ кепскій, бъётцы зъ ею. Панъ за тоя жонку любіў, а яе мужа не любіў, яще часами бъе яго. Разъ поѣхаў той чаловѣкъ ў лѣсъ по дрóвы и нашоў скрыню грошай. Прывезъ ёнъ ихъ до дому и хоцѣў схова́ць, кабъ жóнка ня бачила. Жонка на той часъ выбѣгла на дворъ и *влѣдзяла* [1]) тыя гроши. Мужыкъ бояўся, кабъ яна не пошла, не сказала пану про гэтыя гроши, зачаў думаць, якъ бы яе ошукаць. После ёнъ поѣхаў ў лѣсъ, купіў тамъ у рыбака щупака [2]), прывезъ до дому и кажа жóнцы: «што я бачіў за дзиво! До хвоины прылипъ щупакъ; вотъ я ўзяў и прывезъ до дому». Жонка ка́жа: «гэто праўды было?»

— «Невгожъ ня праўды?» ёнъ одказывая.

После́ ёнъ поѣхаў на торгъ, накупляў пирогоў за тыя гроши, што знашоў ў лѣся, и ў ночи пораскладаў на своемъ дворѣ. Нараньнё ёнъ ўстаў и ка́жа жóнцы: «што гэто зробилосё? Гэтожъ ў ночи была пирогова́я туча, нашъ ўсей дворъ покрытъ пирогами». Позбраў ёнъ съ жонкою пироги и никому не говорыў. Пошоў мужыкъ давацъ быдлу и прышоўши, ка́жа жóнцы: «гэтожъ нашъ панъ сало вкраў, яго будуць гнаць сялóмъ и треба будзя ўсякому биць яго. Якъ ты будзяшъ биць яго, гэдакъ ты добро зъ имъ живешъ?» Яна кажа на мужика: «ты мяне гдзѣ сховай, кабъ мнѣ ня треба было биць пана». Мужикъ кажа: «сховайся подъ гэтую бочку». Яна подлѣзла и сядзѣла тамъ, покуль перавяли пана. Немного обождаўши жонка, засварылася зъ мужикомъ и кажа: «Я пойду скажу пану, што ты знашоў много грошай». Пошла и сказала. Панъ позваў мужика и пытаецца: «Коли ты ихъ знашоў?» — Мужыкъ кажа: «я ни якихъ ня знашоў грошай».

1) т. е. углядѣла, увидѣла.
2) *щупакъ*—щука.

«Ёнъ тогды, паня, знашоў,» кажа жонка, «якъ пріѣхаў зъ лѣсу и казаў, што щупакъ прылипъ къ хвоины.»—Ти гэтожъ, панъ, праўды, кабъ щупакъ до хвоины прылипъ?—«А ты ўсе таисься» гово́рыць жонка, «и кажешъ, што не знашоў, а гэто тогды само робилосё, якъ была пироговая туча.»

— Ти гэтожъ, паня, праўды, кабъ пироговая туча была? гэтого николи не было».

А панъ ўсё слухая.

«Я пану нѣшто сказалабъ, колибъ панъ не сярдоваў бы.»

— «Не, я не буду», каже панъ.

«Гэтожъ тогды, пане было, якъ ёнъ знашоў гроши, якъ панъ сало вкраў и пану по сялу́ гнали»...

«Якъ!».. закрычаў панъ «я сало вкраў? Ахъ ты негодная! Коли жъ я сало вкраў?» Ўзяў, выбіў яе и прогнаў, а гроши у мужика осталися.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвижск. учит. Сем. К. Чурко.

89.

в) Той-же губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городки.

Жіў сабѣ въ одномъ сялѣ Сенька и была у яго жонка, але надто лѣнивая. Пошла одного разу жацъ,—нажала снопъ и лягла спацъ. Выспалась и пошла до дому. Сенька стаў пытацца: «скольки жъ ты нажала?»

— Копню, да изложила копню.

Пошла на другій дзень, нажала стольки жъ, и на трецій дзень нажала стольки жъ—ўсяго за три дни нажала три снопы.

Поѣхаў Сенька забирацъ жито. Пріѣхаў туды, глядзиць—ажно жонка яго спиць, а жито нажато ўсяго три снопы. Ёнъ забраў снопы, жонки не будзіў, обмазаў яе смолою, осыпаў перъями и поѣхаў до дому. Сеньчиха ўстала, поглядзѣла на себе, испугалася и сказала себѣ: «Гэто жъ не Сеньчиха, однакожъ пойду на сяло, коли будуць собаки брехацъ, да дзѣци палками кидацъ, то я уже не Сеньчиха». Пришла яна на село—собаки не

бре́шуць, дзѣци палками не кидаюць; стала считаць хаты: «гэта ку́мова, гэта — Нау́мова, гэта сва́това, гэта — бра́това, а гэта Сенькова». Подыйшла подъ окно и пытаетца: «Сенька, а Сенька! чи Сеньчиха дома?» — «Дома, — ляжиць на ло́жку, якъ ступа». Пошла далѣй. — Нихто ў хату не пускае; зайшла ў пустый млинъ, сѣла ў кошъ, — сѣдзиць. Пришли ў ночи злодзѣи и стали дзѣлиць гроши. Одзинъ кажа: «мнѣ!», другій: «мнѣ!» и трецій кажа: «мнѣ!» Тогды яна бачиць, што ей ўсе роўно — бяда ей пришла и кажиць: «а дзѣ жъ мнѣ?» Злодзѣи попугалися, думали, што чортъ и разбѣглись. А яна набрала грошей и пошла до дому. Пришла до дому и каже: «Сенька! Сенька! отчини».

— Хто тамъ?

«Я, Се́ньчиха!

— Не треба! у мене ёсьць своя Сеньчиха.

«Не, Сеничка, отчини, я гроши несу».

Сенька отчиніў и каже: «дзѣ жъ ты ўзяла?» Яна разсказала, якъ было да и каже, што еще ўсихъ не забрала. Сенька пошоў наперодъ на рѣку, ўсадзіў ў неротъ зайца, а наборъ ў жалѣзы занёсъ щуку, посадзіў и пошоў за ею. Пришли, забрали гроши и пошли до дому. Ишли чиразъ мостъ. Сенька каже ей: «зайдземъ, поглядзимъ нерота на рэ́ццѣ». Пошли, глядзя́ць — сѣдзиць заяцъ. «Вотъ счасьцьця!» каже Сеньчиха, «але сча́сьцьця». «Пойдземъ же ище», каже Сенька, «на боръ поглядзимъ жалѣзы!» Пошли, глядзяць: сидзиць щука. «А, а! вотъ счасьцьця! але разомъ счасьцьця», каже Сенька. Пришли до дому и сховали гроши. — «Ну глядзишъ, цеперъ же якъ поѣдзишъ на мѣсто, дакъ купи мнѣ шубу яното́ву». — «Добро, куплю, якъ поѣду». — Поѣхаў ёнъ на мѣсто, накупляў обаранкоў, начапляў на дугу, на оглобли и ѣдзе до дому. Тольки што Сенька пріѣхаў, Сеньчиха выбѣгла на дворъ и пытаетца: «Ну, што жъ? привезъ шубу?»

— Да не!

«Чаму?»

— Што было робиць? якь знайшла обаранкова хмара, было забила — насилу упёкъ.

«Ну, глядзишъ: якъ поѣдзишь ў другій разъ, дакъ уже купи!»

— Куплю.

Поѣхаў Сенька ў другій разъ и изноў пріѣхаў безъ шубы.

«Чаму жъ ты не купіў!» пытаетца Сеньчиха.

— Коли панъ на мѣсьци украў колбасу, да яго били по носу, дакъ и я спужаўся и насилу уцёкъ.

«Ахъ счáсьцьця! — ну глядзишъ, якъ уже поѣдзишъ изноў-дакъ уже конéшне купи!» приказывае Сеньчиха.

Поѣхаў Сенька трейци разъ и купіў волову шкуру и пріѣхаў до дому. Сеньчиха выбѣгла на дворъ и пытаетца:

«А што жъ? купіў? купіў?.... Дзѣ?».

— «А отъ я несу ў хату». Принесъ, надзѣў на яе волову шкуру и яна пошла ў церкоў. Ўсѣ людзи тамъ разбѣглися по куткахъ. Яна глядзиць и дзивитца, — подошла къ своёй кумѣ и каже: «Што гэта, кумка, людзи отъ мене уцекаюць?»

— Але, кумка; гэто жъ ты волову шкуру надзѣла.

«Гэто жъ мнѣ Сенька купіў, казаў, што янотова шуба. Пойдужъ, скажу пану, што у яго ёсьць богато грошай».

Пошла и сказала. Панъ призваў къ сабѣ Сеньку зъ Сеньчихой и говориць:

«Штожъ ты, Сенька, гроши маешъ, а пóдаци не плацишъ?»

— Дзѣ у мене, пане, тыя гроши? мало што яна намонила!»

«А я кажу примѣты», каже Сеньчиха, «якъ мы несли гроши да бачили»...

— Отъ слухай, пане, што яна шалёная, будзе говориць.

«А што жъ, не вывялишъ мы зайца изъ нерота на рацѣ, а не щуку на бору изъ жалѣзъ?»

— Бачъ, пане, што яна кажа.

«А ты жъ казаў, якъ ты ѣздзіў на мѣсто купляць шубу, да якъ обаранкова хмара найшла, да ты насилу ўцёкъ, да якъ панъ быў на мѣсьци, украў килбасу и яго били по носу; да ты мнѣ говоріў?»

— Чуешь, пане, чи гэтому была праўда, што яна шалёная каже?

Разозловаўся панъ, казаў набиць Сеньчиху и прогнаць ей вонъ. Пропали ей и гроши, и шуба. А Сенька спожіў ей грошу и посли ей смерти ўзяў сабѣ молодую и разумную жонку.

Зап. воспитанникомъ Молодеченской учительск. Семин. Осипомъ Зубцомъ [1]).

90.

г) Могилевск. губ., Горецк. уѣзда. с. Савва.

Дзѣло было за панами [1]). Ў одной дзяреўни нидалеко отъ паньскаго двора, жіў одзинъ разумный мужикъ съ злою и дурною жонкою, подъ злосьць и бацьки родного не пошкодуя, а не тольки што свойго мужика. Бывало якъ тольки посварыцьца съ своимъ мужикомъ, побѣжиць къ пану и кажець: «Паночекъ! мой Иванъ на цебя тое и тое говоріў, тое и тое у цябя ўкраў.» Панъ за-

---

1) Другой вар. изъ той-же мѣстности:

Быў сабѣ дзѣдъ, да баба, а близко ихъ жіў панъ. Баба была такая лихая, што ей господаръ ни зробиць, дакъ яна заразъ скажа пану. Одного разу господаръ ей выкопаў три мѣрки золота; першъ ёнъ бояўся ей сказаць, штобъ яна не сказала пану, а потомъ сказаў, и яны поѣхали, и забрали знайдзенное золото и поѣхали до дому. Ѣдучи, дзѣдъ кажа своей бабѣ: «нѣхто ўлѣзъ ў клѣць, и яго зловили тамака, и колбасами били и целятами сковали». Баба повѣрила и дзивилась. Прыѣхавши до дому, ёнъ ссыпаў золото въ засѣкъ. Але бабѣ ніякъ не церпѣлося, хоця и ей дзѣдъ нашоў гэто золото, але ей надто хоцѣлось сказаць пану; што яны нашли. Бачиць гэто дзѣдъ, што уже бабу лихій мучиць и што яна хоча ици до пана да и кажа ей: «Баба! лѣзь подъ печъ хутко, войско идзець». Баба зноў повѣрила и полѣзла, а ёнъ ўзяў да и зачиніў яе тамъ, а самъ тымъ часомъ ўсе золото перанесъ ў хлѣў и схаваў ў солому, а баба ўсе сидзѣла подъ печьчу. Колижъ ёнъ пришоў и выпусьціў яе, то яна вельми засердзилася, пошла сказаць пану, што ей господаръ нашоў золото. Панъ пріѣхаў и стаў пытаць, гдзѣ золото. Мужикъ стаў отмоўлятца, што у яго нима ніякого золота; а баба стала говорыць: «а ў клѣци што? а тыжъ забыўся якъ мы везли, да ты говоріў, што одзинъ чаловѣкъ ўлѣзъ ў клѣць, да яго зловили, колбасами били; да якъ войско йшло да я подъ печьчу сѣдзѣла?» Мужикъ сказаў пану: «Пане: чи може гетому быць праўда? Чи скуюць же людзей целятами и колбасами бъюць? «Не», отвѣчаў панъ. «А чи йшло жъ цеперь вуйска?—«Не,—не йшло!» Дакъ, бачъ, пане, яна ўсе маниць, яна жъ наманила, што я и золото найшоў, а у меня золота ніякого нема». Панъ бабу покараў, а самъ поѣхаў, ни съ чимъ и баба съ того часу не стала ходзиць на скаргу къ пану.

Записано тѣмъ-же.

2) Закрѣпост. правомъ.

всегда вѣріў етой бабѣ, сичасъ прызываў къ сабѣ мужика, посылаў яго на конюшню и тамъ порядкомъ угощаў.

Мужикъ етой быў чаловѣкъ промыслóвы: забиваў язы на рэчьцы, становіў нираты[1]), а ў лѣси нацягваў изъ вяроўокъ петли, ў которыя попадали воўки, лисицы, а больше ўсяго зайцы. Вотъ разъ ў вечары пошоў Иванъ глядзѣць, ти ни попало што нибудзь ў пятлю́, або ти ўлѣзла йкая нибудзь ры́бина ў ниряты. Идучи дорогой ёнъ увидзіў, што нидалечко нѣшто блищиць, — глядзь — ажно гроши; стаў копаць — ажъ тамъ цѣлая куча чирвонцеў. Радъ нашъ Иванъ, да не знаець, якъ сложиць, што нашоў, бо ёнъ знаў, што жонка яго дужа сярдзитая и дурная баба, якъ усердзицьца, сабѣ думаиць, скажиць пану, што я гроши нашоў, дыкъ и отбярэць. Бывало-жъ такъ. Вотъ ёнъ задумаў якъ нибудзь обморочиць свою жонку. Прышоўши къ язу, ёнъ подняў нерятъ,—ажъ тамъ дужа большій щупакъ; ёнъ яго ў торбу и пошоў ў лѣсъ къ петлямъ. Ў пятлѣ нашоў большого зайца, ўзяў того ў торбу, а щупака запутаў ў пятлю; зайца-жъ ўзяў, ўкинўў ў неротъ, прынесши съ язу, а самъ пошоў ў дворъ. Дорогою ёнъ зайшоў ў ко́ршму къ жиду, вакупляў тамъ пирогоў, да и пораскидаў по дорози, йдзѣ йшоў. Прышоўши ў двору, ёнъ жонцы й кажиць: «такъ и такъ — я нашоў сяння дужа много гроши; одзинъ ня донясу; возьмемъ обоя по мяшку́, ды пойдзимъ за грошами.» Баба была той дзень ў ласцы съ своимъ мужикомъ, сичасъ нарядзилась и пошли яны обоя за грошами. Иванъ идзець напе́редзь, а жонка отзаду, икъразъ тою самою дорогою, по которой Иванъ пироги пораскидаў. Вотъ жонка идзець, идзець, да и споткнецца на пирогъ, сичасъ яго ў хвартукъ, а мужику ни кажиць, а той даўно бизъ яе знаиць. Наклала йна ўже цѣлый хвартукъ пиро́гоў, дай кажиць: «Иванъ! што ето такоя, што ўся дорога пирогами завалвна?!»—«Во, дыкъ ти ня видзѣла, якъ сягоня пироговая туча йшла! ета йна и покидала по дорози пирогоў». «Во счастя намъ, мой ты Ива́ничка, Богъ сяння даў». По дорози, идучи къ

1) Рыболовная снасгь.

грошамъ, яны зайшли ў лѣсъ къ петлямъ, поглядзѣць—ажъ тамъ запутаўся большущій щупакъ; мужикъ выняў яго, да й кажиць: «вѣрно щупакъ етый переходзіў изъ одного возера ў другоя, дыкъ во и попаўся ў пятлю.» Жонка ня здивитца, што ў пятлю, ды щука запуталась. Зайшли къ езу,—тамъ ў нероти нашли зайца; мужикъ й того отдаў жонцы, приговаривая: «чортъ таки ўнесъ яго сюды; должно быць перебигаў съ одного лѣсу ў другій, стаў переплываць черазъ рэчку, да и попаўся ў нератъ.» Сама сабѣ баба ня вѣрыць и ўсё бурчиць: «знаць мы, Иваничка, Богу угодны, што Богъ намъ посылаиць такоя счасьця.» Забраўши тыя пироги, зайца, щупака, яны зайшли, ўзяли гроши и пошли ў двору. Якъ проходзили яны мимо паньскія конюшни, дыкъ тамъ пановы жирябцы посорвались, рэзались другъ съ другомъ и дужа громко рзали. «Што-ета здзѣлаецьца сянни ў паньскимъ дворѣ, што нѣшто дужа большій пискъ?» спрашиваець жонка.—«А ета, моя родная, пана черци душуць, дыкъ ёнъ во и крычицъ дурнымъ матомъ», казаў ей Иванъ и пошли дальше.

Прышоўши ў двору, мужикъ схуваў гроши, бязъ вѣдома жонки, такъ што йна о Божжемъ свѣцѣ ня вѣдала, йдзѣ яны лижаць. Недзѣли чарызъ дзвѣ, ти чарызъ тры посварыўся нашъ Иванъ съ своею жонкою; йна сичасъ къ пану. «Паночикъ! мой Иванъ на прошлой нядзѣли нашоў дужа много грошай и пану ни слова объ томъ ни сказаў; ўси чисто нѣйдзѣ схуваў, я и сама ня вѣдаю!» Ну, а за панами-жъ бывало не то, што цяперъ: ти идзѣ што найшоў, скорэй къ пану няси, а то коли дочуетцца, — кожу зрэжиць на конюшни. Панъ якъ только почуў, што Иванъ гроши нашоў, сичасъ ключъ—нойта за имъ; прызваў и ну допрашиваць: йдзѣ гроши дзѣваў? А Иванъ ўсе одно дзяўбець: «ета паночикъ, моя жонка одурэла, цыкъ йна и пляцець нима вѣдомо што». — Панъ къ жонцы: «ти праўда, што твой Иванъ гроши нашоў?» — «Праўда, паночикъ, я и примѣты пану кажу, коли-ета было, — тэй дзень пироговая туча по небу йшла и по дорози пирогоў накидала, а мы икразъ тэй вечеръ зъ Иваномъ зъ мяшками йшли за грошами, дыкъ я ўсе спотыкалась на пироги». — Ну,

во видзице, паночикъ, йна соусѣмъ одуре́ла — ци бываюць-же пироговыя тучи?!» —Панъ нямного сумніуся, но усе таки хочецца допытацьца яму, ти истинная ета праўда. Давай ўзноў мужика пытаць а ёнъ ўсё одну пѣсню нясець: «Неправда, да и тольки». Жонка-жъ хочець ўсе таки свое доказаць: «лгець ёнъ, паночекъ! Я пану и другую примѣту скажу, коли-ета было, — тоды намъ ў неротъ ўлѣзъ заяцъ, а ў пятлю запуталась щука. Мужикъ зноў почаў отговаривацьца, што жонка по своей дуросьци говорицъ пану чапуху, а панъ ўсе таки ня вѣрицъ. Баба моўчала, моўчала, а тоды и кажець: «Хоць ўжо и стыдно мнѣ говорицъ, но скажу пану еще одну примѣту, коли ета было: — тэй вечаръ, якъ мы нашли гроши, дыкъ пана черци душили, дыкъ ты пищаў и рзаў дурнымъ матомъ». — Тутъ уже панъ увидзѣў, што баба соусимъ одурѣла, перастаў допрашиваць, да скорѣй ў покой; а мужикъ ў двору и давай тыя гроши споживаць да добра наживаць.

Зап. И. П. Лимаренко.—Ср. у Аѳанасьева «Жена докащица» въ его сборн. «Народн. русск. сказки», кн. III, стр. 459—64, и кн. IV, стр. 530—33.

91.

ОКОНУМЪ.

Витебской губ. Лепельск. уѣзда, м. Чашники.

Любіў око́нумъ ко́ни, любіў, любіў кони,—побіў, полупіў и пошоў красьци. Идзець дорогой, ажно идзець на ўстрэчу чаловѣкъ. «Здорово!» гово́рыць чаловѣкъ, «куды идзешъ? — Хто ты?» — «Я» говорыць, «око́нумъ. Любіў кони, любіў, любіў, побіў, полупіў, ды иду красьци». Цяперъ оконумъ спрашываець у чаловѣка:

«А ты хто?»

«Я» говорыць, «Антонъ и я объ томъ».—«Коли объ томъ», гово́рыць око́нумъ, «тыкъ пойдземъ красьци ў двоёмъ».

Ну пошли яны. Шли, шли дорогой и зашли ў ко́рчму, —ажъ тамъ сядзи́ць чаловѣкъ. Чаловѣкъ спрашиваець: «хто вы?» одзинъ говорыць: «я око́нумъ,—любіў кони и т. д.»,—други говорыць: «а я Антонъ, я объ томъ». Тоды чаловѣкъ гово́рыць: «А я Апанасъ,

трэцьци дзень жду васъ». Тоды пошли яны ўмѣсци. Окóнумъ говóрыць дорогой: «я вѣдаю богатого пана, пойдземъ къ яму красьци». Яны ўси и пошли къ пану. Прышли во дворъ, разломали подвалъ, нацадзи́ли цебры водки, ўзяли хлѣба, ды ў тую водку нацюпи́ли и собакамъ постановили ѣсьци. Собаки подбѣгли и напилиси. Тоды яны собакъ ўзяли, позвязывали ноги и на паркани повѣсили. Пóтомъ пошли разломали панскую кладовую и нашли тамъ много гроши и сабельку золотую. Подзяли́ли гроши пороўну ўси тры, а сабли ни могли ў трохъ раздѣлиць: окóнумъ говóрыць: «мнѣ сабля!» Антонъ говóрыць: «мнѣ сабля!» а Апанасъ говóрыць: «мнѣ сабля!» Тоды окóнумъ говóрыць: «Я пойду, у пана спрошу: кому саблю? а вы ходзице слухайце: кому будзець панъ говоры́ць сабля». Пошоў окóнумъ къ пану; прышоў и говорыць: «Вотъ, паночыкъ, прыѣхали воры, разломали пански подвалъ, нацадзили цебры водки, нацюпили хлѣба, накормили собакъ, повѣсили ихъ на парканъ и пошли ў панскую кладовую, нашли тамъ сабяльку золотую. Антонъ говóрыць: «мнѣ сабля!» Апанасъ говорыць: «мнѣ сабля!» а я говору: «мнѣ сабля!» — Панъ быў смяшливы и любіў ўсякія басни и думаў, што гэто яго оконумъ, сказаў: «Ну табѣ сабля!» Тоды окóнумъ вышоў вонъ, ўзяў сабѣ саблю, а на ихъ говорыць: «Ну пойдземъ циперъ ў конюшню». Прышли ў конюшню, разломали яе и возоўню, ўзяли тройку кони самыхъ лучшихъ, ўзяли самую лучшую сбрую и самы лучши пóѣздъ, запрагли и поѣхали. Ѣдучи, окóнумъ говóрыць: «Я вѣдаю богатаго пана, поѣдзимъ и яго обкрáдзимъ, только надо купиць свѣчакъ *сабасóвокъ* [1]) и аракоў [2]) полови́ць и даць имъ ў ихныя лапы по свѣтцы, поутаркиваць ў ноги и пусьциць по дзядзи́нцу [3]). А вы разоприци обору [4]) и выгонци увесь скотъ вонъ, посли разоприци ворóты ў горóдахъ и повыгоняйци туды увесь скотъ,

---

1) сабасовка или шабосовка—свѣчка, зажигаемая евреями наканунѣ субботы. Слов. Носовича.

2) аракъ—ракъ.

3) по двору.

4) обора—скотный дворъ. Сл. Носовича.

а сами возьмици больший мѣхъ и разопници надъ вокномъ и дзяржици ободва, а я пойду къ попу ў покой и скажу: «Бацюшка, што ты спишъ? ўставай, ужо пора, ужо анели прышли съ того свѣта, позапаливали свѣчки». Такъ яны и здзѣлали. Попъ ўскочіў зъ вокна, ў мѣхъ ўваліуся,—яго и ўзяли. А матушка побѣгла выгоняць скотъ изъ горо́ду. А око́нумъ ўзяў шкатулку зъ дзеньгами, пошоў вонъ и сказаў: «гдзѣ вы?» Антонъ и Апанасъ говоруць: «мы тутъ». Тоды ёнъ прышоў къ имъ и сказаў: «ходзице скорэй». Яны побѣгли къ конюшнѣ, разломали яе, ўзяли тройку кони, — тогды прышли къ возоўни[1]), разломали и яе, ўзяли самы лучши поя́здъ и самую лучшую збрую, запрагли и поѣхали, ўзяли съ собой попа и прывязли ў лѣсъ. Око́нумъ написаў ў картоццы: «хто ў Бога вѣрыць, той тройчи кіемъ по мяху измѣрыць». Гэту карточку яны прывязали къ мяху́, ўсцягнули мѣхъ зъ попомъ на сосну и прывязали тамъ. Око́нумъ отсѣкъ больши кій и говорыць имъ: «хто Богу вѣрыць, той тройчи по мяху́ кіемъ измѣрыць»—и ударыў тры разы кіемъ по мяху и поѣхали яны своей дорогой.

Ўстаў панъ на заўтра—видзиць ў вокно, што собаки на паркани висяць и пищаць. Тоды панъ засміяўся, вышоў вонъ и говорыць: «ну, молодцы, до́бро здзѣлали!» Посмотрэў ў подвалъ, ашъ подвалъ разломанъ, и горэлка нацѣжина. Пошоў панъ ў кладовую—и увидзіў, што гроши укра́дзины,—пошоў панъ у конюшню и ў возоўню, и увидзіў, што кони, поя́здъ и збруя украдзины. Тоды сказаў панъ лакею: «бяги, скажы кучару, штобы запрогъ лошадзѣй». Коли кони запрагли, яны поѣхали. Ѣхали яны, ѣхали и ўѣхали ў лѣсъ, уви́дзили на сосни мяшо́къ висиць. Панъ остановіўся, вылизъ вонъ зъ брычки и пошоў къ соснѣ. Прышоў къ соснѣ, ёнъ увидзіў карточку;—прочитаў карточку, ўзяў кій и ударыў тры раза по мяху́. Тоды гово́рыць на кучара и лакея: «А вы у Бога вѣрыци?»—Яны гово́руць: «чаму, паночыкъ, вѣрымъ». «Коли вѣрыци», говорыць панъ, ходзици, тройчи кіемъ

1) возоўня—сарай для возовъ, экипажей разныхъ. Ш.

по мяху́ измѣрци». Прышоў лакей, ўзяў кій и ударыў тры разы по мяху́ кіемъ, злѣзъ и кучыръ, ўзяў кій, ударыў тры разы по мяху́. Потымъ панъ вороціўся домоў. А око́нумъ сказаў Антону и Апанасу: «больши красьци ни пойду». Тоды яны раздзялили по роўну ўсё накрадзенное и оконумъ стаў жиць самъ собою—хозяйствомъ. А Антонъ и Апанасъ, куды ня пойдуць красьци, нигдзѣ имъ ни шанцуиць: то уловяць ихъ, то найдуць. Шли яны коло оконума дому, ажно оконумъ на поли орэць. «Богъ помочь!» гово́руць яны яму и стали у яго просиць напицца. «Нѣтъ», гово́рыць око́нумъ, «ничого, сходзици къ жанѣ, яна нихай дасьць квасу напицца». Тоды яны прышли къ жанѣ и сказали: «дай намъ напицца квасу, твой мужыкъ сказаў». Яна ўзяла коўшъ и пошла ў кладовую за квасомъ и яны пошли за ей и увидзѣли, што тамъ висиць много сала. Напились яны квасу и пошли, а око́нумъ прыбѣгаиць зъ поля и спрашиваиць у жаны: «ци ты давала имъ квасу?»—«Давала», гово́рыць жана. «Ци были яны ў кладовой?»—Были́.—Тоды оконумъ ўнесъ ў домъ ўсё сало. Назаўтра пошоў до свѣта молоциць, а Антонъ зъ Апанасомъ прышли, ўзяли, выгнали скотъ вонъ, прышли ў хату и гово́руць: идзи, повылизъ ўвесь скотъ изъ оборы вонъ. Тоды хозяйка пошла скотъ загоняць, а яны ўзяли мяшо́къ съ саломъ, ды уцякли. Прышоў око́нумъ домоў, увидзіў мишка́ нѣтъ,—стаў спрашываць: «гдзѣ мяшокъ?» Жана гово́рыць: «я ни знаю». Око́нумъ догадаўся, што мяшокъ украли и давай на жану сварыцца. Посварыўся, посварыўся и пошоў догоняць ихъ. Антонъ цягнець мяшокъ, а Апанасъ попираду́ пошоў. Оконумъ догнаў Антона и гово́рыць: «дай, братъ, мяшокъ, табѣ нясьци цяжко». Антонъ думаў, што гэто Апанасъ, оддаў мяшокъ съ саломъ, а самъ пошоу́ упе́радъ дорогой поскорэй и догоняець Апанаса. Апанасъ отвороціўся ды спрашиваець яго: «гдзѣ ты дзѣў мяшокъ?» Антонъ говорыць: «а я жъ табѣ оддаў!»—«Гдзѣ? коли?» гово́рыць Апанасъ, «ты мнѣ даваў мяшокъ?» ды давай драцца; подралися, подралися сабѣ, пирэстали и увидзили, што гэто у ихъ око́нумъ ўзяў мяшокъ. Тоды яны давай догоняць о́конума.

Бѣгли яны, бѣгли и ни догнали. Окóнумъ прышоў домоў съ саломъ, поставіў мяшокъ ў сянёхъ, а самъ пошоў на токъ молоциць. Антонъ и Апанасъ прышли къ окóнуму ў хату, ўзяли мяшокъ, яны ни пошли той дорогой, а другою—къ рэ́ццѣ. Прышли яны къ рацэ, разложили огонь, ўзяли поставили коцёлъ и наложили сала и давай варыць. Окóнумъ прышоў съ току домоў, увидзіў — сала нѣтъ и пошоў ихъ догоняць. Прыбѣжаў къ имъ и видзиць, што яны варуць сала ў котлѣ. Варучы сало, Антонъ говóрыць Апанасу: «Я братъ одзинъ разъ зъ своимъ братомъ гэтакъ само ды украли я́ловичины и стали для раки варыць, а нѣхто ў рацэ якъ запялéщыца, дыкъ мы и уцякли. Окóнумъ гэто слушаў и пошоў напародъ къ рэ́ццѣ, ўлѣзъ ў раку́, прышоў напроци ихъ ракой и стаў пелéскацца. Тоды выскочіў изъ раки къ имъ, а яны испугалися и уцякли оттуль. Окóнумъ забраў сала и ихныя котлы и пошоў домоў. А Антонъ и Апанасъ пошли и бросили красьци.

Зап. учен. VIII кл. Калужск. гимназіи С. Степукъ.

92.

КАЦЯРЫНА.

Витеб. губ. и уѣзда Старое село.

Жіў быў дзѣдъ. У яго была дочка Кацярына. Одзинъ разъ дзѣдъ пошоў ў лѣсъ и нашоў тамъ золотую ступу, прынесъ домоў и кажиць дочкѣ:

«Дочу́шка! я гэту ступу однясу́ пану.

— «Ни няси, тату́лька, пану, бо панъ ўзяўши яе, захочиць и тоўкачи».

Только дзѣдъ ни послухаў дочки, понёсъ ступу пану. Коли дзѣдъ прынесъ ступу, панъ вышоў на дворъ, поглядзѣў яе и сказаў дзѣду: кабъ къ ступи были́ тоукачи́. Дзѣдъ заплакаў и пошоў.

Прышоў дзѣдъ домоў и кажиць дочкѣ:

— «Праўда ты казала, што панъ захочиць и тоўкачоў».

Тогды Кацярына говорыць бацьку: «идзи, бацьку, и скажи

пану трохъ дуракоў: одзинъ, што поцяряў ступу, другій што нашоў, а трецій ты панъ—што ўзяў ступу и хочешь ящо тоўкачоў.

Дзѣдъ пошоў и сказаў. Тогды панъ сказаў: «Дзѣдъ, твоя дочка, Кацярына, разумна. На табѣ жменьку лёну, сняси яго своей дочкѣ, нехай яна мнѣ гэтый лёнъ спрядзецъ, соткецъ и здѣлаецъ мнѣ къ вечару рубашку».

Дзѣдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, ёнъ сказаў дочкѣ, што прыказаў панъ. Тогды дочка дала дзѣду палочку и сказала: «на табѣ, татулька, гэту палочку, одняси яе къ пану и скажи яму, штобъ ёнъ мнѣ перша здѣлаў ўси прыпасы для того, штобъ можно было ткаць.—Дзѣдъ пошоў и оддаў пану палочку. Панъ ўзяў яе и сказаў: «разумна, братъ, твоя дочка Кацярына». Послѣ гэтого панъ ўзяў дзисятокъ яёцъ, сварыў ихъ и сказаў дзѣду: «штобъ яго дочка посадзила курыцу на гэты яйцы и штобъ чырозъ 2 недзѣли были циплять». Дзѣдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, оддаў дочкѣ яйцы и сказаў, што панъ прыказаў. Тогды дочка ўзяла гарнецъ ячменю, одварыла яго и сказала бацьку, штобъ ёнъ яго донёсъ пану, штобъ ёнъ яго посѣяў, сжаў, смолоцiў и надраў крупъ, для того, кабъ було чимъ кормиць циплятъ.

Дзѣдъ пошоў и оддаў ячмень пану. Панъ тогды сказаў: «разумна твоя дочка Кацярына, али ты ей скажи, штобъ яна ко мнѣ ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзѣтая». Дзѣдъ прышоў и кажиць гэто Кацярынѣ. Яна тогды ўзяла наварыла жидкаго кисялю, нахлебалася яго, укруцилася ў сѣтку, ўзяла труса, сѣла на козла и поѣхала къ пану. Тольки што панъ зъ вокошка увидзѣў Кацярыну, вялѣў напусциць на яе собакъ. Якъ тольки собаки кинулися на яе, яна заразъ кинула имъ труса, а сама на козлѣ подъѣхала подъ крыльцо къ пану. Панъ вышоў къ Кацярынѣ, говбрыць:—«яжъ табѣ казаў, штобъ ты ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзѣтая.—«А яжъ такъ кисялю поѣла, сѣць надзѣла и на козлѣ прыѣхала».

— Ну, будзимъ, Кацярына, жаницца, сказаў панъ.

«Будзимъ, паночекъ».

— Тольки ты, Кацярына, мой судъ не перасуживай.

«А панъ на мяне: «брэдзишь» не скаже». Вотъ яны и ожанилися и живуць. Тольки разъ, ў навозную толоку, у одного мужука жарабилась кобыла, а жарўбенокъ подкаціўся подъ колёса. Тогды мужўки начали спорыць. Одзинъ говóрыць: моя кобыла жарабилася, — другій: мои колёсы, и панъ говóрыць: колёсы жирабились.

Тогды Кацярына сказала, штобъ ўзяли колёсы и кобылу и пусцьили зъ горы, за кимъ побяжиць жарабенокъ, того кобыла. Тогды панъ сказаў: Кацярына! ты мой судъ пирасудзила.

На ночи ў мойго бацьки, сказала Кацярына, куры ўзлѣсши на домъ, клювали звѣзды, а щуки, вылизши зъ воды, собирали горохъ.

— Што ты брэдзишъ?

«Во панъ, на мяне сказаў: «брэдзишъ».

— Будземъ, Кацярына, разженивацца.

«Будзимъ, паночекъ».

— Али ты, сказаў панъ, Кацярына, бяры у мяне, што табѣ мило, што табѣ любо.

Тогды Кацярына ўзяла напоила горэлкой пана, положила яго ў лодку и поѣхала зъ имъ по рацэ́.

Тольки панъ проснуўся и говóрыць: «я табѣ казаў, Кацярына, бяры, што табѣ мило, што табѣ любо».

— Панъ мнѣ милъ, панъ мнѣ любъ, я пана и ўзяла.

Послѣ гэтого панъ и Кацярына стали жиць и поживаць умѣсьци.

Записана ученикомъ Витебск. Гимназ. Станевскимъ въ Витебской губерніи и уѣзда.

Ср. во 2 т. «Трудовъ» Чубинскаго, стр. 611—616, № 84 и № 85, Народн. р. сказки Аѳанасьева, кн. III, стр. 188 «Мудрая дѣва» и кн. IV, стр. 469—77; Сказки Худякова, в. 1, № 6; Die Kluge Bauerntochter въ «Kinder-und-Hausmärchen бр. Гриммовъ, т. 2, стр. 37, и наконецъ «Семилѣтка» въ III вып. бѣлорусск. сб. г.Романова, стр. 392, № 94;—также Uhland's Schriften znr Geschichten der Dichung und Sage, 3 Band, стр. 212.

93.

ПАНЪ, ЧАЛОВѢКЪ И ЖИДЪ.

Минск. губ.. Борисовск. уѣзда, Мстижск. волости.

Панъ згубіў загарокъ, а чаловѣкъ нашоў и нясе къ пану. По дорозѣ зайшоў ў ка́ршму. Жидъ рандаръ якъ довѣдауся, што ёнъ нясе пану загарокъ, даў чаловѣку выпиць кватэрку и кажа: «Пойдземъ разомъ зъ тобой,—ты скажи, што мы загарокъ нашли ў двоёмъ, я лѣпій умѣю говорыць, дыкъ панъ намъ и госьцинца боли дасьць, подзѣлимъ тоды госьциницъ пополамъ, а я дамъ табѣ за тоя кварту горэлки». Ну и пошли ў дворъ. Панъ пытае: «Чаго вы?» Мужикъ кажа: «я нашоў загарокъ паноў, дыкъ прынесъ» А жидъ кажа: «гэто ми ў двухъ нашли, — ёнъ йшоў, я ѣхаў, ёнъ увидзіў, а я нашоў». Панъ кажа: «Добрэ! А што вамъ за гэто дацьʹ дамъ вамъ по коровѣ,—годзѣ будзя». Жидъ отказывая: «ой чаму не до́бро, пане?» А мужикъ: «не панъ, мало!» Панъ: «Коли мало, то дамъ по двадцаць рублей». Жидъ мужика штурхае подъ бокъ, кабъ сказаў: «годзя!», а той ўзноў: «Не, панъ, давай болѣ за гэтакій загарокъ, што якъ живы круцицца и шэпчэ и самъ гово́рэ, а панъ даець гэдакъ мало». Тоды панъ узловыўся: «Ну, колишь, мало, то я вялю дацьвамъ 50 бизуноў!» Мужикъ поклоніўся и кажа: «дзякуй, пане, я гэтого тольки и хоцѣў, гэто найлѣпшій для мяне госьциниць» и, обярнуўшися къ жиду, говорэ: «Хоць ты и просіў мяне даць тольки половину паньскаго госьцинца, али я чаловѣкъ низайздросный, дарую табе ўвесь, бяры сабѣ бизуны и трымайся на здороўя». Тоды панъ догадаўся, што гэто жидъ ни находзіў загарка, а тольки прычапіўся къ мужику ў хаўрусъ, ну и сказаў ўсыпать жиду 50 бизуноў.

Зап. отъ крест. Якова Бузы волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

94.

МУЖИКЪ И ЦАРЬ.

Могилевск. губ., Горицк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ мужикъ копаў погрепъ и нашоў тамъ кусокъ золота. Ёнъ узяў гэто золото и думае: «дзѣ мнѣ яго дзѣць? Оддаць пану?

панъ и скаже, што я краў. Оддаць жиду? Жидъ обмане, што ето ни золото. Не! понясу я лѣпшъ къ цару и дамъ госьцинца». Надзѣў лапци и сермягў и понесъ. Дни церасъ три зайшоў ёнъ къ цару. Тамъ яго часовый спрашивае: «Куды ты, мужикъ, лѣзешъ?».

— Къ цару, служивеньки.

«Што табѣ тамъ треба?»

— Ахъ служивеньки, пусьци, мнѣ дужа треба.

Такъ яго пропусьціў первы и други часовы и ёнъ дойшоў до царское комнаты, а тамъ ле царское комнаты стояў ганаралъ. Той суняў мужика и спрашивае: «Куды ты, мужикъ, идзешъ?»

— Къ цару

«Чаго?».

— А во чаго: копаў я погрепъ и нашоў кусокъ золота и нясу цару госьцинца.

«Покажи!»

Мужикъ достаў и показаў гэто золото. Тогды ганаралъ каже! «ну коли даси половину того, што табѣ царъ дась, то пущу, а не даси, то идзи назатъ».

— Добре, паночекъ, дамъ!

Ганаралъ доложіў цару. Царъ вышоў и спрашивае:

«А што табѣ нужно, мужичокъ?»

— Ничого, царочекъ-паночекъ! я принёсъ вамъ госьцинца», и даў яму кусокъ золота. Царъ ўзяў золото и каже:

«Што-жъ табѣ одаць за гэто?»

— Ничого царочекъ-паночекъ. Коли ёсь чарка горэлки, то дайця.—Царъ приказаў принясьци горэлки грахвинъ и бѣлаго хлѣба. Мужикъ пошендзѣў на бѣлы хлѣбъ и кажець:

— А мой же ты царочекъ-паночекъ! мой дзѣтъ такого хлѣба ни ѣў и я ня буду,—я боюся яго ѣсьци. Ци нима у васъ солдацкаго хлѣба?

Царъ приказаў принясьци солдацкаго хлѣба. Принясли. Царъ поставіў хлѣбъ на горэлку и мяса, а самъ пошоў ў другую комнату и глядзиць съ царицаю, якъ мужикъ пъе и ѣсь. А

мужикъ наліе чарку, выпъе, закусиць, и зноў наліе, выпъе и закусиць; такъ и выпіў ўвесь грахвинъ, ды ґлядзиць нима никого, ёнъ перахрысьціўся. Тутъ царъ вышоў. Тогды мужикъ: «спасибо царочекъ-паночекъ: напіўся, наѣўся!» А царъ каже:

«Штошъ яще табѣ нужно, мужичокъ?»

— А царочекъ-паночекъ! Штопъ цеперъ поскакаць.

«Музыку!» сказаў царъ. Тутъ пришла полковая музыка.

— «Не, не! царочекъ-паночекъ! Я по такой музыцѣ ня умѣю скакаць; мнѣ штопъ дуду!»

Царъ разослаў по городу,—нашли дуду. Мужикъ скакаў, скакаў, потомъ сказаў: «до!» [1])

Тогды царъ спрашиваець:

«Што шъ цеперъ табѣ нужно?»

— Цеперъ царочекъ-паночекъ, штопъ поспаць.

Царъ приказаў приготовиць посьцель, а мужикъ якъ углядзѣў посьцель, такъ ажъ удзивіўся:

— Не, не, царочекъ-паночекъ! мнѣ штопъ грохоўя!

«А што такое: ґрохоўя?»

— Гэто солома зъ гороху.

Царъ приказаў достаць грохоўя. Привезли цѣлый возъ грохоўя и положили ўсе ў комнату мужика. Тогды мужикъ шапку положіў потъ голову и тутъ жа захрапѣў. А царъ ўсе слухае: ци жіў ёнъ, што выпіў цѣлый грахвинъ горэлки. Храпиць мужикъ. Потомъ ўстаў, а царъ спрашиваець:

«Ну што цеперъ табѣ нужно?»

— А мужикъ, скрабя солому, кажець: «а што царочекъ-паночекъ?—Чарку горэлку, голова дужа болиць, ажъ тращиць.

Царъ даў яму горэлки. Мужикъ выпіў дзвѣ чарки, а царъ спрашивае:

«Цяперъ, што нужно, мужикъ?»

— Спасибо, царочекъ-паночекъ! Я вамъ тутъ нагрубеяніў,

---

1) Сокращеніе итъ *досыць*, т. е. довольно.

наскакаў, насоріў, окраукаў, изъ лапцей накидаў, за гэто мнѣ сто ро́зокъ.

«На што табѣ ро́зки? ты шъ мнѣ даў золото».

— Не, царочекъ-паночекъ, не хочу; дайця мнѣ сто розокъ.

«Ро́зокъ!»

Тутъ принясли лозы, мужикъ лёхъ, обнажіўся и стали яго драци лозами. Якъ одличили яму 50 лозъ, ёнъ вскрычаў:

«Не, царочекъ-паночекъ! у мяне ёсь полови́никъ».

— Какой?

«Якъ я ишоў къ вамъ, царочекъ-паночекъ, такъ ганаралъ ня пускаў мяне къ вамъ и сказаў: «коли даси мнѣ половину того, што царъ дась табѣ, то пущу. Я обѣщаў даць; такъ дайця наперотъ яму пецьдзесяць, тогды мнѣ пецьдзесяць».

Царъ приказаў здзѣць ганаралу одзежа и легчи. Ганаралъ лёхъ, я́го одлупили. Тогды мужикъ гово́рицъ:

«Ахъ, царочекъ-паночекъ! ёнъ у васъ добре служицъ, дайце яму и мою часьцъ».

Тогды ганаралу дали еще 50, а усихъ сто и разжалували на радовые солдаты. Царъ распросіў мужика: откуль ёнъ и хоцѣў яго наградзицъ, а му́жикъ за шапку да за дзверы, тольки яго и бачили. Яще мужикъ ни пройшоў домоў, якъ яго ослобонили отъ пригону, зробили дворани́номъ и назначили пенсію. Панъ тогды удзивіўся: за што гэто мужику такая чесь? И до сихъ поръ не вѣдаецъ.

Зап. Учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

95.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ.

Солдатъ йшоў зъ службы, — напо́ткаўса зъ разбойниками; тые пытаюцъ яго: «Хто ты таки?» Ёнъ одвяча́я: «Я таки сами, якъ и вы». Увидзѣли; чаловѣкъ вязе́ цяля́ продавацъ, — разбойники говорацъ солдату: «Коли ты таки, якъ и мы, то глядзи, кабъ ты украў сорочку, што́ на гэтомъ чаловѣку». — «До́бро;

украду». Солдатъ несъ съ собою новые боты; ўзяў одзинъ ботъ вымазаў ў гразы и кинуў пры доро́зѣ. Ѣхаў мужикъ, увидзѣў ботъ, поглядзѣў, што вельми ў грази́, покинуў и поѣхаў да́лѣй. Солдатъ одышоў далѣй и кинуў други́, чисты ботъ. Мужикъ угле́дзѣў тутъ чисты ботъ, покинуў возъ съ це́лямъ, а самъ вярнуўся по той перши ботъ, думае сабѣ: «обмыю и той да гэты и будзе два добрые новые боты». Покуль мужикъ сходзіў по той ботъ, солдатъ ўзяў, скорэнко одрэзаў целяци голову́ и ўкинуў ў возеро́ далеко одъ бе́рэгу. Мужикъ вярнуўся, глядзиць — целяци нима на во́зѣ, тольки голоўку видаць ў водзѣ. Думае мужикъ: «Якъ цибе воўкъ ўнёсъ туды!» — раздзѣўся, одзѣнье положіў на бе́рэзѣ, а самъ полѣзъ по це́ля. Солдатъ ухопіў кошулю и свое́ боты и уцёкъ. Мужикъ вышоў, — нима ни кошули, ни ботаў. Разбойники похвалили солдата и говорацъ: «цаперъ еще роби одно дзѣло: пойдзи ў городъ, ўлѣзъ потайно ў казначейство и прыняси намъ мяшочкоў два золота». — «До́бро!» Пошоў солдатъ ў ночи, нашоў вокно, гдзѣ ня было́ каравульныхъ, зробіў сабѣ вяроўчаные драбинки и по ихъ ўлѣзъ, ўзяў кольки яму было трэба золота и уцёкъ. Послѣ огле́дзилися ў казначействѣ, што гроши нѣхто краў, нашли тое мѣсто, кудою злодзѣй лѣзъ, осудзили, кабъ злодзѣя зловиць, проціў того мѣсьца выкопаць потайную яму: «якъ будзе ёнъ други разъ лѣсьци, кабъ упаў ў яму и не вылѣзъ и по гэтомъ познаемъ злодзѣя».

Якъ зпотрэбилосё разбойникамъ други разъ грошей, то солдатъ одзинъ уже няйшоў, а ўзяў съ собою товарыща. Прышли туды, солдатъ кажа на разбойника: «лѣзь ты цяперъ!» Той якъ ступіў, такъ и ўпаў ў тую яму. Солдатъ увидзѣў, што тутъ бяда не минучая, ўзяў, обрэзаў тому разбойнику голову. «Цяперъ, думае ёнъ, нихто не довѣ́даяцца, — хто злодзѣй». Якъ прышло начальство и нашли злодзѣя, але глядзяць ёнъ безъ головы. Што тутъ роби́ць, кабъ узнаць злодзѣя? Обдумалися: трэба ўсюды возиць гэтого трупа: чи не признаецца хто до яго? Начали ўсюды возиць яго, — нихто не прызнаецца, а потымъ довязли до тую хату, гдзѣ жіў той солдатъ съ тыми разбойниками, ажъ выходзиць

жонка забитаго и познае своего мужа, начала плакаць надъ имъ, а солдатъ ухопіў чигунъ зъ печи воды кипитку и опарыў дзиця яе. Якъ стали доходзиць ўсе: «чи гэто яе мужъ, што яна плача, то солдатъ показаў дзиця и сказаў, што яна плача по дзицяци, што яно опарылосё. Ўсѣ повѣрыли и одступили одъ ихъ. Донясли объ гэтомъ цару и просили, кабъ царъ позволіў изъ того золота, што яще осталося ў казначействѣ вылиць барана и поставиць на горы и пильноваць добро, покуль злодзѣй той прыйдзе красьць яго. Царъ позволіў; такъ и зробили. Солдатъ увидзѣў, што такъ пильнуюць барана, поѣхаў ў городъ, купіў сабѣ за злотыхъ пяць коня зъ возомъ, священническую расу, подрасникъ, накупіў рызоў, а затымъ купіў водки бутэлекъ двѣ и засыпающихъ (усьнительныхъ) капель, ўліў ихъ ў водку, самъ одзѣўся ў подрасникъ и расу, рызу съ скрынею поставіў на возъ и поѣхаў подъ тую гору, гдзѣ стояў золоты баранъ, ўѣхаў тамъ ў вяликую гразь и стаў. Крычиць на тыхъ караўльныхъ: «братцы! идзице, вывядзице мяне съ конемъ одсюль, бо я чисто сабѣ одзѣньне напачкою». Тые видзяць, што священникъ, двое подышли и вывязли яго съ конемъ. Ёнъ жа-жъ такъ радъ, такъ дзякуе имъ, — вымае бутэльку горэлки, частўе ихъ: выпійце, братцы, винца за свой трудъ и позвѣце и тыхъ, нехай и яны подыдуць и выпьюць». Якъ подышли тые и выпили, то и ўсѣ поснули, бо водка была зъ сыпучими каплями. Якъ поснули яны, солдатъ ўзяў барана, забраў, а ихъ ўсихъ поодзѣваў ў рызы и покинуў. Послѣ прыходзиць начальство, находзиць чатыре священника спяць ў рызахъ, а барана нима, узнаюць што гэто караульные, разбудживаюць ихъ,—тые ничого ни понимаюць.

Дали знаць объ гэтомъ цару,—а царъ не знае, што робиць: и казну соўсимъ згубіў, и злодзѣя не зловили.

Назначае царъ баль и кабъ ўсихъ на тымъ балю попоиць, думая, што той злодзѣй, якъ добро упьецца, прыдзе до царской дочки спаць и сказали ей, кабъ яна яму помазала лобъ чорною хварбою, што пяць дней не смываецца. И прауда! Ёнъ якъ упіўся, прышоў до царской дочки спаць—яна и помазала. На

заўтра ёнъ предъ люстромъ якъ поглядзѣўся, и увидзѣў што ёнъ помазаны, то нашоў хварбу и ўсимъ госьцямъ помазаў лбы. Ну тутъ не познали злодзѣя. По́тымъ царъ изноў назначае баль и велѣў, што коли той изноў прыдзець до царской дочери спаць, то выкопаць я́му коля яе ложка и прыкрыць яму соломою, кабъ ёнъ упаў ў яму.

Видзиць солдатъ бяда,—ўзяў круцель соломы, нашоў пры сабѣ сѣрничекъ, подпаліў круцель, потымъ выкинуў зъ огнемъ наверхъ. Ўсѣ якъ увидзѣли пожаръ; кинулися ратова́ць царэўну и попадали ў яму. Солдатъ выбраўся наверхъ и вылѣзъ изъ ямы.

Тутъ видзиць царъ, што гэты злодѣй мае ро́зуму большъ за ихъ ўсихъ, выдаў указъ и вялѣў прыбиць объяўленьне по ўсѣмъ улицамъ ў городзѣ, што нехай хто умѣе робиць такіе штуки, прызнаецца, то царъ яму даруе ўсё и свою дочку́ оддасьць за яго.

Тогды той одъ сибе написаў объяўленьне, што нехай царъ справядли́ве подпишецца и выдасьць манихвестъ, то я прызнаюся. Тогды той самъ показаўся цару, прызнаўся воўсёмъ. Царъ дароваў яму ўсе и оддаў за яго дочку свою и зробіў яго княземъ свояго царства.

Записала по памяти М. Новицкая. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.

96.

б) Минск. губ., Слуцкаго уѣзда, Романовской волости, м. Романово.

У одного цара до старосьци не было дзяцей. Гэты царъ стаў просиць вѣдзьмы, штопъ яна попросила Бога, кабъ ёнъ даў цару дзиця. Вѣдзьма помолилася Богу и ёнъ ей показаў зельле. Гэто зельле царица сварила и выпила и чаразъ годъ родзіўся сынъ. Коли сынъ гэты подросъ, то здзѣлаўся очень вяликимъ злодзѣемъ, а когда яму было годоў 18, то царъ за яго кражу выгнаў вонъ. Наняўся гэты царевичъ къ шаўцу робиць боты,—зъ выогворомъ: по пяци годзинъ гуляць ве́чаромъ. Шавецъ согласіўся и ўзяў царевича ў хату. Хата шаўца была близко

коле дома на моры, гдзѣ ховалось золото. Царскій злодзій достаў лодку и поѣхаў къ дому. Пріѣхаў туда, ёнъ продраў сцѣну и ўлѣзъ ў домъ. Набраўши золота, ёнъ изноў вылѣзъ, замазаў дырку и отправіўся до своей хаты зъ золотомъ.

Икъ угледзѣў шавецъ золото, дыкъ ёнъ стаў просиць гэтого злодзія, кабъ ёнъ ўзяў яго съ собою красьци золото.

Вечаромъ гэтого дня сторожы догадались, што нѣхто украў трохи золота и выкопали роў и напусьцили живою смолою. Вечаромъ шавецъ и царевичъ пошли ў гэты же домъ красьци золото. Царевичъ казаў шаўцу: «не бяги!» Но ёнъ быў такъ радъ, што не захоцѣў слушаць царевича и побѣгъ ўпяродъ, думаючи, што тамъ сухая земля — и съ размаху упаў по шыю ў живую смолу. Царевичъ ніякъ ни могъ яго выволокци. Тогды ёнъ вынёў ножъ зъ кишени и изрѣзаў голоў шаўцу, а пришоўши, сказаў жонцѣ, што изъ яе мужемъ зробилося.

Назаўтра сторожы выняли мерца и ніякъ не могли узнаць, хто гэто такій. Тогды одзинъ изъ сторожоў сказаў цару, што треба ўсихъ горожанъ вызваць изъ хатъ на вулицу и возиць цѣло мреца и хто стане плакаць, то изъ тое хаты и злодзій. Жана шаўца говориць: «я не вцярцлю, а заплачу». Тогды царевичъ ей говориць: «ты зроби во якъ: купи дорогого вина, разби и стань плакаць, а коли хто спросиць: чаго ты плачешь, то ты скажешь, якъ я цебе навучу».

Повозили, повозили цѣло да и повѣсили, неузнаўши, хто гэто такій перадъ тымъ домомъ, гдзѣ золото. Жана шаўца стала просиць царевича, штопъ ёнъ украў цѣло и закопаў. Царевичъ придумаў хитросьць: ўзяў купіў за три рубля кобылу и набраў много ризъ и вина. Ў вино ёнъ наклаў добро зельле. Когды ёнъ пріѣхаў близко къ дому, то кобыла яго увязла ў грази и ёнъ стаў зваць сторожоў, кабъ яны помогли яго бѣдзѣ. Тые послухали яго. За труды ёнъ даў имъ вина зъ зельлемъ; яны выпили и полягли спаць. Тогды ёнъ ихъ поодзѣваў ў ризы, загробъ цѣло шаўца и набраў золота, вярнуўся назадъ. Назаўтра сто-

рожа поўставали и угледзѣли, што яны ў ризахъ и говорацъ одинъ на одного: «ты попъ! ты попъ! ты попъ!»

Тогды яны придумали другую штуку, штопъ угадацъ злодзія: пусьцицъ козла и хто гэтого козла украдзе, той злодзій. Царевичъ украў козла, але такъ хитро, што нихто яго ни угледзѣў. Тогды стали шукацъ козлинаго мяса и гэто нашли у царевича и написали на воротахъ яго дома: «гэттака козлинное мясо».—Царевичъ пошоў ночьчу и написаў то само на ўсихъ домахъ. Тогды самъ царъ сказаў, хто такій злодзій и нараградзіў яго полцарствомъ.

Зап. 22 мая 1885 г. учен. пригот. класса Несвиж. учит. Семинаріи, С. Команскимъ.

97.

ЧЕСТНЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ., Игум. уѣзда, с. Микуличи.

Быў сабѣ не́йдзя мужыкъ, да и ня вяли́ся у яго ко́ни. Думаў ёнъ, думаў, што тутъ робиць, а да́ляй и прыдумаў дзѣльляль[1]) украсьци кобылу, кабъ якляль разве́сьци коняй. Але́ ўпе́радъ, якъ ици́ красьци, пошоў мужыкъ къ свойму пану. Прышоўши къ пану, ёнъ просіў яго написацъ яму карту.—«Што жъ табѣ мужыкъ написа́цъ у ка́рця?» попытаўся у яго панъ. «Пиши, паня, што я буду казацъ». Панъ ето ўзяў папе́ры, колома́рку[2]) зъ чорнымъ, пяро́, да й прымосьціўся писацъ. Мужыкъ и кажа пану: «Пиши, паня, такъ ў карця: Жыве мужыкъ на слободзѣ, ня́ма́ вѣдома дзѣ; дай Божа, щасьця: иду кони красьци; якъ разжывуся, дакъ назадъ привяду». Панъ якъ разъ написаў такъ, якъ говорыў мужыкъ. Подзяковаў ёнъ пану, ўзяў карту, да й пошоў. Йшоў, йшоў, ажны́ бачыцъ ёнъ нѣйки дворъ паньски, а кола двора хлопяцъ ў дзвѣ бороны́ скородзицъ ниву. Подышоў

---

1) гдѣ-нибудь.
2) чернилицу.

мужыкъ ближай къ хлопцу, полядзяў на коняй, ажны́ бачыць, што ў боронáхъ запражаны конь и кобыла. Тутъ мужыкъ почаў думаць, якъ ба яму вы́чапиць кобылу, а даляй ёнъ во якъ схитроваў: подышоўшы къ хлопцу уже сусимъ близко, мужыкъ заенчіў [1]) животомъ. «А братко, а ро́дны! на, заняси карту къ свойму пану; я ни якъ ня зайду: животъ рэжа, няхай Го́сподзь-Богъ кры́я и рату́я,—авой умираю; идзи братко, няси скорэй пану карту, а я тутъ поляжу, и ко́няй твоихъ попилну́ю». Той хлопяцъ ўзяў карту у мужыка да й понёсъ яе къ свойму пану. А мужыкъ, якъ только хлопяцъ сховаўся за паньскія пуни, ско́ранька ўстаў, выпрагъ кобылу, сѣў на яе, да й поѣхаў. Прышоў тымъ часомъ хло́пяцъ къ свойму пану и подаў яму карту. Панъ надзѣў окуляры [2]), да й прочитаў: «Жыве мужыкъ на слободзѣ, ня́ма́ вѣдомо дзѣ; дай Божа щасьцьця, иду кони кра́сьци,—якъ разжывуся, дакъ назадъ прывяду́». Якъ закрычиць на хлопца панъ: «Бяжы́, дурань, скорэй на по́ля къ конямъ, етажъ злодзяй даў табѣ ету карту; ёнъ хо́ча ко́няй украсьци; бяжы скорэй!» Хлопяцъ якъ кинуўся, якъ побяжиць на поля,—прыбягая, ажны бачыць, што только одзинъ конь ў боронѣ стоиць, а кобылы няма. А мужыкъ даўно уже прыѣхаў домоў. Кобыла прывяла́ яму 7 жарабятъ; ёнъ развёў ко́няй изъ ихъ; а после прывёў яе назадъ туды, дзѣ украў, да й пусьціў яе на дворэ.

Зап. со словъ крестьянъ и крестьянокъ воспитанникомъ Минской духовной семинаріи А. Ральцевичемъ.

98.

б) Той же губ., Борисовск. уѣзда, Мстижск. волости.

У одного чаловѣка, што бывало купиць коня, дыкъ ци воўкъ зъѣсьць, ци такъ згине — ниякъ ни вядзе́цца. *Построили* (?) яму людзи, кабъ ёнъ гзѣ нибудзь ўкраў кобылу, дыкъ зъ яе прыплоду и заведзець кони. Пошоў гэто ёнъ къ пану и кажа: «такъ и такъ построили мнѣ—трэба исьци украсьци кобылу. Напиши мнѣ, панъ, карточку, — пойду, попробую». Панъ говорэ; «што ты здурнѣў, ци што? Якъ я табѣ гэто могу писаць? за гэто отвѣчаць можно.

---

1) застоналъ. 2) очки.

— А не, панъ, напиши тольки трохо я буду казаць:

Жiў Иванъ на слободзѣ,
Чортъ вѣдае дзѣ;
Идзе кобылу красьци,—
Дай, Божа, яму счасьцьця!
Коли украдзець
И Богъ яму повядзець,
Дыкъ назадъ отвядзець,
А коли Богъ ни повядзець,
Дыкъ и гэта пропадзець.

Панъ такъ и написаў яму. Ёнъ ўзяў карточку и пошоў. Пройшоў скольки миль, бача: коля дороги чаловѣкъ на кобылицѣ орэць попаръ;—ёнъ подыйшоў къ яму и кажа: «Помогай Богъ!»

— Дзякуй! Куды йдзешъ, чаловѣча?

«А къ вашаму пану отъ свойго пана зъ карточкой, али такъ уморыўся, боляць ноги. Заняси, ты братъ, а я за цябе поору трóхо! Ды вотъ мою золотоўку, дыкъ посли и выпъемъ зъ тобой за тоя.»

Чаловѣкъ той послухаў и пошоў зъ карточкой къ пану. Дворъ быў зъ поўвярсты, нидалёко. Ёнъ разбáiў пану, хто яму даў карту нясьци. Панъ прочитаў и кажа: «бяжи, догоняй! гэто злодзiй,—ёнъ твою кобылу пеўня ўкраў». Той бягомъ на пóля— нима кобылы, тольки соха осталося.

Пройшло семъ годъ: у гэтого чаловѣка, што украў кобылу, ужо нискольки жарабятъ завялося добрыхъ. Тогды ёнъ тую кобылу ды ящо съ жарабенкомъ однымъ отвёў назадъ ноччу и привязаў на дворы.

Записано волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. отъ Садовича. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

99.

МАСТЕРОВОЙ, ЕГО ЖЕНА И СОЛДАТЪ.

Витебск. губ. и уѣзда, Киролевской волости.

Якъ жыў быў ў однымъ городзѣ масцировэй, стыля́ръ, абы можа куваль. И почуў ёнъ разъ, ходзя на рабоци, што къ яго жóнцѣ ходзюць тры попы. Вотъ ёнъ самъ сабѣ и дýмыиць: дай-

ка-жъ поймаю я тыхъ попоў! дый говóрыць жонци: «ну, жонка, прыготоў мнѣ чаго ў дорогу; я пойду ны работу». Жонка тая и рада, наварыла, напикла яму чаго было, справила. И пошоў ёнъ. Отыйшоушы нямного, стаў зы вугломъ дый глядзиць, глядзиць ажъ бягиць, бягиць къ яго жонци попъ. Ёнъ тоды пошоў другэй стыронэй вулицы, ў боки ўзяўшы. Жонка якъ увидзѣла гэно: «авой, бацюшка, кудыжъ вамъ хувацца? Лéзьця ў каминъ!» а тамъ подпольля не было. Попъ и ўлѣзъ ў каминъ. Прышоў мужикъ, быццымъ забыўся нѣшто, и стаў искаць пы хáци, а самъ ўсё заглядываиць, куды ето жонка попа схувала? Глядзь! ажъ попова борода черазъ душникъ торчиць. Вотъ ёнъ тоды сѣў на лаўку, дый кажиць жонци: «жонка, а жонка! прагú мнѣ iéчню». Жонка тая и такъ и сякъ: «ёсь готовая, тольки ѣшь!»—Ни хочу, свѣжихъ давай! Нéчыго робиць, разложила жонка огонь; стала пречъ iечню, попъ тамъ и затохся. Мужикъ iечни можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў, вышыў на вулицу, стаў зы вугломъ дый глядзиць; — глядзиць ажъ бягúць, бягúць къ яго жонци други попъ. Ёнъ тоды пошоў другэ́й стыронэй вулицы. Жонка якъ увидзѣла: «авой, бацюшка! ета-жъ мужикъ! кудыжъ вамъ хувацца? лѣзьця ў каминъ»! Прышоў мужикъ, быцымъ[1]) забыўся нѣшто. А йна яму и кажиць: «авой, што ето у васъ нѣшто памиць такая дурная, што вы забываицися». А ёнъ сѣў на лаўку: «жонка, пяки мнѣ блины!»—Йна и такъ и сякъ: «готовыи ёсь!»—«Ни хочу, свѣжихъ давай». Нечыго робиць; разложила йна огонь, стала печъ блины, — и други попъ затохся. Мужикъ тый блины можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў и пошоў. Отыйшоўшы нямного, стаў за вугломъ дый глядзиць; ажъ бяжиць къ яго жонци трецьцiй попъ. Ёнъ опяць идзець другэй стыронэй вулицы, у боки узяўшы. Жонка увидзѣла: «авой бацюшка, куды-жъ вамъ хувацца? Лѣзьця ў каминъ! Прышоў мужикъ, быццымъ забыўся нѣшто. Походзiў, поискаў пы хаци, сѣў на лаўку дый вялѣў жонци крупéню варыць. Нечыго робиць: разложила жонка огонь, стала варыць крупеню—и трецьцiй попъ затохся. Вотъ тоды ужо му-

1) будто.

жикъ помоліўся Богу, сыбраўся и сусимъ пошоў. Ходзиць баба колы хаты, плачиць, руки ломаиць, што дзѣлаць? Ажны три попы ў каминѣ! Сустрэўся ей солдатъ:

«Што, бабка, горýишъ?»

— Ай, служивинькій, такоя у мяне гóра и сказаць ня можно!

«Якъ то можиць быць, — ня можно! Скажи, бабка, мнѣ; я, можа, помогу».

Баба звилá яго къ себѣ, напоила, накормила, дый говóрыць:

«Авой, служивинькій, попъ у мяне ў каминѣ сядзиць!»

— Ничого, бабка, я табѣ помогу: я яго ў лунку ўсуну. Погодзи ды ночи.

Вотъ якъ тольки ночь, солдатъ ўзяў попа, ўзваліў сабѣ на плечи дый пошоў. Идзець коло кылавурныго солдата, а солдатъ и пытаицца:

«Хто идзéць?»

— Чортъ!

«Кого нясéць?»

— Попа!

Дый пошоў, а кылавурный солдатъ дýмыиць самъ сябѣ: «вотъ табѣ и молись; чортъ попа понёсъ!»—Вярнуўся солдатъ, а баба яму:

«Авой, служивинькій, якъ жа вы яго топили? ёнъ жа ўзноў прыбѣгъ!»

«Ахъ! зорви зъ яго животы! Дывáй, бабо, ягò: цяперъ я яму камень на шыю прычаплю!» Ўзваліў другого попа на плечи дый понёсъ. Идзець коло кылавýрнаго солдата, а солдатъ спрашиваиць:

«Хто идзéць?»

— Чортъ!

«Кого нясéць?»

— Попа!

Солдатъ самъ сябѣ думыиць: «авой и обѣдни не кому служиць будзець: ўсѣхъ попоў чортъ пяратопиць!» — Вярнуўся тэй солдатъ къ бабѣ, а баба яму:

«Авой, служивинькій, якъ ето вы ихъ топиця? ёнъ жа опяць прыбѣгъ!»

«Прыбѣгъ?! Ну цяперъ жа я яго коликомъ попихну. Дывай яго, бабо!» И етого попа понёсъ топиць. Нясець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ яму:

«Хто идзець?»

— Чортъ!

«Кого нясéць?»

— Попа!

Дый побѣгъ къ рацэ́. Солдатъ кылавурный ни уцирпѣў, хуць ня можно яму было отъ кылаву́ру отыйциць, али ёнъ побѣгъ къ своя́му пылковому попу (ў ўсякимъ поўку ёсь свой попъ), дый кажиць:

«Авой, бацюшка, чорть ужо трохъ попоў топиць понёсъ! Уцикайця вы скорэй!»

Попъ тый спросоньня ўскочіў; хваціў подрасникъ дый на вулицу. Тольки ёнъ выбѣгъ, ажъ солдатъ ворочіўся отъ раки́. И па́далося яму, што ето тый самый попъ, што ёнъ топиць носіў. Ёнъ за имъ: «Постой, постой!» Крычиць: «куды ты?»—Попъ уцикаць, а ёнъ за имъ! Али дыки догнаў яго; сгробъ дый поцягнуў ў раку́ и етого попа утопіў, дый далекó подъ лёдъ запихнуў, кабъ ня выскочіў ящо.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

100.

КАЗКА ПРО ПОПА И ДЗЯКА.

а) Минск. губ., городъ Слуцкъ.

Быў собѣ ў вдномъ сялé попъ да дзякъ; обу́два пьяницы; а по даўнѣйшему обнакновенію попы да дзяки мало жалованьня брали. Хочетца имъ пиць, да нима за што. Отъ дзякъ и каже попу: «Естъ у цебе, бацюшка, книга тоўстая, ты будзешъ на гэтой книзѣ гадаць, а я пойду красьць, то намъ и будзе съ чаго выпиваць».

«А куды-жъ ты, дзяче», говорицъ попъ, «пойдзешь красьци?»

«А у нашаго Апанаса ў сялѣ волы добрые, то я пойду вола украду, ў лѣсъ повяду да къ бярэзинѣ и привяжу; дакъ ёнъ къ

табѣ и прибѣжиць заразъ, бацька, пытацца, а я пристаўлю хлопца пильноваць, капъ и одъ насъ, хто не украў». Якъ сказаў дзякъ, такъ и зробіў. Ось приходзиць Апанасъ, да плюсь! бацьку ў руку.

«А чаго ты, свѣтъ, пришоў ко мнѣ?»

— Гэто я, бацюшка, сказаць вамъ про свое несчасьцьця. Вола у мене украли.

«А што ты, свѣтъ, даси? я выворожу твойго вола; у мене книга такая естъ, то я якъ прочитаю, то и узгадаю».

— Капъ то да была праўда, бацюшка, то я, што захоцѣли бы, то даў».

«Яжъ табѣ сказаў, што вычитаю. Даси пяць рублёў, да гарнецъ горэлки, то и волъ будзе табѣ».

— Да я, бацюшка не буду и спориць за гэтымъ; заразъ пойду, да и принясу.

«Приняси жъ першъ гарнецъ горѣлки, а пяць рублёў послѣ, якъ вола вычитаю».

Отъ мужикъ и поплеўся по горэлку. Принесъ гарнецъ. Попъ и зъ дзякомъ сѣли, да и пъюць. Пъюць, да и ў книгу попъ глядзиць, да и каже мужику: «Отъ вѣдаешъ, Апанасъ, я уже выгадаў, гдзѣ волъ. Отъ идзи ты ў лѣсъ, кола на́шая полянки, тамъ и волъ твой привязанъ къ бярезинѣ; уже яго хочуць весьци, да боятца, што дзень».

А дзякъ хлопцу сказаў яще ўпередъ: «коли, небожь, хто будзе исьци по вола, то ты и уцекай». Мужикъ пошоў, куды бацька казаў и найшоў свойго вола. Найшоўши, прійшоў къ попу, подзяковаў яму и пяць рублёў оддаў.

Попъ зъ дзякомъ ўзяўши гроши, давай попиваць. Якъ грошай нима, а выпиць треба, то дзякъ и пойдзе на промыселъ: у одного овечку украдзе, у другаго свиньню, альбо перажене ў другоя сяло, дакъ и идуць къ попу, да гроши и нясуць, а попъ ўсё вычитывае. Такъ доўгій часъ и проживали, да горэлку попивали.

Ось разъ фурманъ, лёкай, да кухаръ, украли шка-

тулку съ грошами у свойго пана. Панъ, почуўши, што попъ ўсимъ вычитывае, вялѣў запрегчи трое коней ў буду, да и послаць по попа. Пріѣжджаюць. А попъ пъяный, ажъ очи почырвонѣли отъ горэлки, якъ бураки.

«Просіў панъ, кабъ бацюшка пріѣхали къ намъ ў дворъ», говориць фурманъ.

Попъ заразъ кудры свое причасаў, раску надзѣў святочную, сѣў ў буду, да и поѣхаў. Пріѣжджае. Панъ стаў яго частаваць, да и каже: «Я чуў, бацюшка, што вы помогаеце людзямъ ў несчасьцьцяхъ, поможице и мнѣ. У мене грошай много украли. Коли только вы мнѣ ихъ, бацюшка, выявице, то я вамъ за гэто дамъ пшаницы возоў два и тысячу рублёў грошай.

«Цеперъ, пане, я не могу; дома ксенжка у мене, придзетца, може, и цѣлую ночь сидзѣць». — А самъ собѣ и думае, якъ бы скорэй зъ двора удраць (бо дзякъ не украў, то угадаць не можно). Панъ сказаў: «добре! Заўтра я пришлю за вами и велѣў отвязци попа до дому».

Пріѣхаў попъ до дому, позваў къ сабѣ дзяка, разказаў яму усё, да и каже:

«Пропали мы цяперь зъ своею штукою, мы-жъ не можемъ одгадаць, хто у пана гроши украў. Треба уцекаць намъ, дзяче, съ гэтого сяла. Дзякъ и пытае: «А коли-жъ мы будземъ уцекаць?»

— «Отъ до вечера посидзимъ», говориць попъ, «да допиваць-мемъ горѣлку, а якъ заспѣвае пѣвень, разъ, да другій разъ, да трейцій, дакъ мы и дадзимъ цягу зъ сяла, бо панъ, якъ донясе архирею, што мы людзей обманываемъ, то будзе намъ обудвымъ».

«Добре!» каже дзякъ. Ты изноў тамъ будзешъ попомъ, а я дзякомъ».

Прійшла и ночь, а попъ съ дзякомъ сидзяць за горэлкую балакаюць.

Фурманъ, лёкай, да кухаръ бачили, што попъ быў ў дворѣ, догадалися, што попъ будзе ворожиць, да и зачали змоўляцься

пойсьци къ попу, якъ паны улягутца, да и попросиць яго, кабъ ничо́го не говорыў про тое, што ены́ украли́ гроши у пана.

Якъ только паны заснули, дакъ ены́ ў дворъ къ попу и войшли, а попъ зъ дзякомъ попиваюць сабѣ горѣлку.

Фурманъ и подошоў къ окну, а пѣвень «куку-рэку!» Отъ попъ и каже: «Дзяче, дзяче, уже естъ одзинъ! А фурманъ, почуўши гэто, подумаў, што попъ познаў. Прибѣтъ къ товарищамъ, да и гово́риць, «попъ, каже, познаў, да и сказаў, што уже естъ одзинъ».

«Пойду и я послухаю», гово́рыць лёкай. Отъ ены́ и ў двухъ пошли подъ окно. Подходзяць, а пѣвень «куку-рэку!» другій разъ. Попъ и каже: «Дзяче, дзяче, уже два!

Фурманъ и лёкай со страху къ трейцьцему, да и кажуць, што познаў, што и обудва пришли.

«Ходземъ, каже, ў трохъ», говориць кухаръ, «послухаемъ». Подойшли ены́ ўсѣ тры, а пѣвень «куку-рэку!» ў трейцій разъ. А попъ и каже: «Дзяче, дзяче, уже ўсѣ тры».

Отъ ены́, цопъ! да ў хату. Попъ испужаўся, думаў, што гэто по его прислали зъ двора. А ены яму бухъ ў ноги.

«Бацюшка, не выказывайце пану, што гроши украли! Мы вамъ дадзимъ за гэто по тридцаць рублёў ўсѣ ў трехъ, только не выказывайце насъ».

Попъ возрадоваўся, да и пытаетца:

«А кдзѣ-жъ вы дзѣли гроши?»

— Мы ихъ закопали ў стайни, ў другомъ стоянѣ отъ дзверей.

«А вы-жъ грошей ничо́го не ўзяли, цѣлы ены ўсѣ?» пытае попъ.

— Ничо́го, бацюшка, ўсѣ цѣлы, якъ мы ихъ украли, такъ и закопали.

«Идзице-жъ вы до дому, я васъ не выкажу».

Поцалавали ены ўсѣ ў трохъ ў руку попа и выйшли зъ хаты.

Попъ собѣ и думае: «попаў же я щасьцьце, да и бу́дзиць дзяка́, который и заснуў подъ столомъ: «Уставай, дзяче, будземъ пиць горэлку до самаго дня. Наша ўзяло!

На заўтра попъ яще спиць, а уже панъ прислаў чатвёрку кбняй зъ бўдою. Проснуўся попъ, умыўся, ўзяў книгу тоўстую, да и поѣхау ў дворъ. Приходзиць попъ ў покои, да и каже:

«Вычитаў, пане! Знайшлися гроши панскіе!»

Панъ одъ радосьци давай попа частовàць, а попъ ни стаў горэлки пиць, да каже пану: «Дайце мнѣ двухъ работникоў». Дали. Отъ ёнъ и пойшоў зъ ими ў стайню. Розложіў свою книгу тоўстую. Поглядзѣў, побормотаў, да и каже: «Ну, копайце тутъ, ў другомъ стоенку». Прокопали. Отъ и гроши знайшлися. Пану уже трэба давàць попу два возы пшаницы и тысячу рублёў грошай. Пшаницы то ништо, а тысячи рублёў шкода зробилоса пану. Якъ бы тутъ зробиць? думае панъ, кабъ тысячи не даць. Ляциць жукъ, панъ и ухваціу жука ў руку. Вярнуўся ў покои и говорыць попу: «Бацюшка, згадайце, што у мене ў рутцѣ? Якъ узгадаеце, то я тогды уже оддамъ ўсё, што дакляроваў, да яще и горэлки прибаўлю». Попъ, почасаў сабѣ голоў, да говорыць:

«Отъ то-жъ попаўся жучку ў панскую ручку!»

А панъ и не знаў, что попъ Жукоўскій зовѐтца, до и каже:

«Справедливый вы, бацько — угадзька». Показаў яму жука, да и кинуў на землю.

Нѐчого робиць пану. Трэба оддавàць тоя, што дакляроваў попу.

Насыпаў пшаницы два возы, даў тысячу рублёў гроошай и нѣсколько вѐдзеръ горѣлки, подзяковаў яму, да и отправіў попа до дому. Попъ, прыѣхаўши до дому, позваў дзяка, да и говòрыць:

«Удалася и гэта намъ штука, будземъ цяперъ пиць, да гулять, да панскую шкатулку поминаць».

Зап. Ф. Веровскій.

101.

б) Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Якъ были у однэй церкви попъ ды дзякъ, такіе бѣдные, што имъ и ѣсь нѐчыго было. Вотъ разъ дзякъ и кажиць попу: «буд-

земъ мы зъ вами, бацюшко, коній красьць: я украду, а вы выскыжыцися, што умѣица отгыда́ць дзѣ яны; тольки барышъ пыпыла́мъ». Вотъ и стали яны такъ дзѣлыць: дзякъ украдзиць, а попъ отгыда́иць, дзякъ украдзиць, а попъ отгыда́иць. На тую бяду́ прыпаў у цареўны пе́рсьцинь дорогій; искали яго ўсю́дыхъ, ды ня́йдзѣ ня могли найци. И почуў ето царъ, што ёсь попъ такій угодникъ. Вотъ ёнъ и пытре́быває, кабъ яму попа того дыста́вили. Ну дыста́вили, а царъ яму и кажиць: «ну одгадывай, а ни отгыда́ешъ, смерць табѣ значицца». Попъ тый сабѣ тоды и ду́мыиць: «во кыли́ бяда́ мыя! Ўсё роўно пымирація прыходзицца». Попросіуся ёнъ, кабъ яго на тры дни ў особномъ покою зыста́вили. Заперъ ёнъ дзверы, дый стаў молицца, молицца ды прыгывариваиць: было-жъ табѣ худо Трябло; будзиць табѣ хужи Хрябло. А у цыра́ были слуги Хрябло и Трябло. Яны стояли пыдъ дзьвярми, дый слухали, якъ ета попъ отгадывяць будзець; оттого—што ета яны персьцинь украли. Вотъ якъ почули—яны што попъ кажиць: было табѣ худо, Трябло, будзець тебѣ хужи Хрябло, кинулися ў ноги попу: «бацюшка! ни кажи-жъ ты нико́му, што мы украли». А ёнъ имъ: «а што дзѣтки, яжъ дыки згыдаў, што вы. Ну упихниця-жъ вы тэй персьцянокъ ў рыбину, што къ царскому столу готовиць будуць». Яны такъ и зробили, а попъ тоды и кажиць цару: «персьцинь знайдзецца ў кишкахъ ў рыбины, якъ будуць къ царскому столу пыдавяць, кабъ безпремѣнно пыглядзѣць, ци мыя праўда». Якъ тольки сѣла за столъ царская хвамилія, сѣў зъ ими и попъ. И стали пыдыва́ць разныя пытра́вы, а ны пыслѣ́дыкъ пыдали́ рыбу. Царъ и своей рукой разрѣзыў, глядзь, ажъ тамъ персцянёкъ; зъдзиву даўся ёнъ, а попъ и кажиць: «а што, дзѣтко, видзишъ, яжъ дыки згыдаў». Али царъ ўсё ето самъ собѣ ня вѣрыць; няго-жъ ето можиць быць, штобъ ёнъ згыдаў? Вялѣў ёнъ, кабъ на другій дзень пригыту́вили попу ворону замѣсто пячистаго. Вотъ якъ тольки сѣли зы столъ, попъ ето и кажиць самъ ны сябе: «во ци думылыся то ворони зы царскимъ столомъ быць?» А царъ и зыкрычаў: «вой ци ты-жъ згыдаў».—«А якъ жа, дзѣтко, во яжъ дыки згыдаў».

—Ну якъ тольки отъѣзжаць ужо попу тому, царъ обдарыў яго золытымъ и сыребромъ, запрогъ ямў карэту; а пыдъ сядзення пыдсыпаў іёць,—ўсё самъ сабѣ думыиць: ци згыда́иць то ёнъ, што ны яйцахъ сядзиць? Попъ сѣў дый кажиць самъ ны сябе: «во цяперь сяду якъ курыца ны яйцахъ», а царь тоды: «вой ци ты жъ узноў згыдаў!»—А якъ-жа, дзѣтко, дыки казаў, што згыдаю.

Зап. А. Ф. Лиссвскій.

102.

ДѢДЪ И БАБА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, м. Пуховичи.

Быў сабѣ дзѣтъ и баба и тая баба не любила дзѣта, не давала яму ни ѣсьци, ни бѣлой сорочки, и хоцѣла, кабъ яго истрациць. Вотъ одзинъ разъ дзѣтъ поѣхаў по дрова и знашоў тамъ дзерево зъ дупломъ, да зъ такимъ вяликимъ, што можно было ўлѣзци чаловѣку. Вотъ еты́ дзѣтъ пріѣхаў домоў и говорыць своей бабѣ: «ци вѣдаешъ, бабка, што я табѣ скажу?»

— А што, дзѣтка?

«А вотъ што: ў лѣсѣ явіўся святы́, вылязъ изъ дупля и вотъ чаго ты хочешь, ёнъ табѣ скажа ўсё».

— «А што-жъ яму трэба не́сьци за ето?» Пытаецца баба.

«А вотъ няси булку хлѣба, кусокъ сала, блиноў». Разсказаў ўсё якъ трэба, да самъ напяредъ поѣхаў ў лѣсъ и сѣў ў томъ дуплѣ. Прыходзиць баба, уклѣнчила, Богу помолилася, пирахращилася, подошла къ дуплѣ, положила хлѣбъ, сала и блины да и стала пытацца: «скажи мнѣ, мой ты свя́ценьки, якъ мойго дзѣта истрацить?» Яна не познала, што ета быў яе дзѣтъ.

— «До́бро!» гово́рыць святы (т. е. дзѣтъ) бабѣ; идзи ты домоў и пячи́ сухія блины, ничимъ ня мажъ; ёнъ стане ѣсьци и уда́вицца».—Баба пошла домоў и давай пячи блины. А ў той бабы быў полюбоўникъ, называўся ёнъ Хома́. Дакъ ёнъ прышоў, сѣў за столомъ и стаў ѣсьци блины, дакъ баба гово́рыць: «Хома́! ня ѣшъ сухихъ блиноў, я пойду ў клѣць, прынясу масла», и пошла ў клѣць, а дзѣтъ изъ за порога, да Хому тоўкачомъ, да и забіў

яго, а ў ротъ напхаў блиноў да и схоcваўся. Прыходзиць баба изъ клѣци и бачиць, што Хома не живы, да и говóрыць: «А што, Хомá, я казала ня ѣшъ сухихъ блиноў, отъ и удавіўся» и сама ня вѣдая, што робиць. Прыходзиць дзѣтъ и говóри: «што-жъ ета ты зробила?» Дакъ яна стала просиць яго: «мой ты дзѣтка, таки́ да сяки́, сухи́, не мазаны! няси ты куды Хомý, да сховай, а то будзя бядá». Вотъ якъ прышоў вечаръ—дзѣтъ Хому у мяшóкъ, на плечи и понёсъ. Нясе да нясе, прыносиць къ рацэ́ и бачиць: ѣдуць по рацэ́ рыболовы ў чоўнахъ, а на бéразѣ стояў порожны човенъ, даў яму ў руки вясло, да и отпихнуў яго съ чаўномъ отъ бéрега, напроціў рыболовоў. Рыболовы якъ углядзѣли, што нѣхто ѣдзе, стали яму крычаць: «а, братко, ня ѣдзь, рыбу побýдзишь!» А пóтымъ одзинъ рыболоў якъ даў весломъ, дакъ Хома и поваліўся ў човенъ да и ляжиць, вѣдомо, якъ ня живы. А дзѣтъ той, которы Хому прынесъ, сказаў: «Эге, братки рыболовы! на што вы чаловѣка забили? Дакъ яны испужалися, да стали просиць кабъ ёнъ никому ни говорыў и дали яму 120 рублёў. Дакъ той дзѣтъ ўзяўши гроши—Хому на плечи и пошоў. Идзе ёнъ да идзе, прыходзиць ў лѣсъ—ажъ тамъ на дзеравѣ чаловикъ пчёлы подглядае, а на зямли́ стояць ночвы зъ медомъ; дакъ дзѣтъ ўзяў Хому, ўсадзіў и зъ руками и зъ ногами ў медъ, а самъ и сховаўся за кустомъ. Пчальникъ углядзѣў Хому ў ночоўкахъ, говóрыць: «Чаловѣча! чаго ты ўлѣзъ у медъ зъ ногами? ета-жъ грѣхъ! Лѣпись возьми да изъѣшъ». Крычаў, крычаў да йзлѣши зъ дзерева, якъ даў Хому по вуху, дакъ ёнъ и покаціўся. А дзѣтъ изъ за куста: «Эй ета-жъ пчальники робяць! Чаловѣка забіў!» Той яму 120 рублей ў руки: «на возьми и гроши и мёду, тольки няси яго». Дзѣтъ ўзяўши гроши и Хомý на плечи да и пошоў. Идзе да идзе, прыходзиць къ попу — а у того попа быў балъ, такъ што поўно ўсяго настаўляли на столѣ; дакъ дзѣтъ того Хому за столъ, да и помочіў руки ў ядý. Прыходзиць попъ да и говорыць: «Хома! што дзѣлаешъ? выйдзи отселѣ». Говорыў, говорыў да якъ даў по вуху, дакъ ёнъ и покаціўся на лаўцѣ и ляжиць, а дзѣтъ изъ за дзверей и говóрыць:

Э бацюшка, духоуны чаловѣкъ! Чаловѣка забіў». Той бацюшка говóрыць: «тише мы зъ тобою похоронимъ яго». Стала шкода дзѣду Хомы. Ёнъ пошоў откопаў яго, да и отрѣзаў яму рукý и пошоў ў сяло и просицца у одного мужика на ночь. «Я», кажа дзѣтъ, «хоць подъ лаўкою поляжу». Пусьцили яго ў хату и ёнъ ложицца подъ лаўку и бичиць подъ короваецею цялý, да и кажа: «Господару! боюсь, кабъ цялá ня иззѣла мянá». Дзѣтъ пошоў да и лёгъ. А якъ ўсѣ заснули, ёнъ ўстаў цихонько да и пошоў, а рукý покинуў на полаткахъ. А на заўтра рано, якъ поўставали прыходзицъ подъ окно и пытаецца: да не ночоваў у васъ яки чаловѣкъ?» Яны говоруць: «ночоваў». «А дзѣшъ ёнъ?» пытаецца дзѣтъ.—«А вотъ на палаткахъ спиць. Идзи ў хату, да побудзи яго». Ёнъ увойшоў, полѣзъ на палатки, да и показаўя рýкý. «Эй», кáжа дзѣтъ, дакъ вы етакъ чаловѣка зарэзали!» Тыя стали оправўдацца, што мы ня вѣдаемъ, якъ ета зробилося». Стали яны просиць, кабъ ёнъ никому ня говорыў и прынясли яму грошай и горѣлки, зробили балъ дзѣду. Якъ балъ скончицца, тогда и казка будзе далѣй говорицца, а цяперъ будзе ўся.

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Савва Рѣдко.

103.

НЕДОВОЛЬНЫЙ МУЖЪ И ХИТРАЯ ЖЕНА.

Той же губ., Слуцк. уѣзда, м. Шацкъ.

Жыў такъ сабѣ чаловѣкъ зъ молодзицаю, да ёнъ быў вельми лихи и николи не вѣрыў, што дома естъ работа, бо ёнъ якъ пойдзе ў поля косиць и якъ ня прынясе яго жонка обѣдаць, то ёнъ вельми крычиць на яе и говóрыць: «чаму ўсѣ обѣдъ нясуць своимъ господарóмъ, а ты лянуясься, а дома ничóго не робишъ». Доўго яна цярпѣла яму, а пóтомъ и ня выцярпѣла и говорыць: «пойду сама косиць, а ты будзь дома, роби тóя, што я скажу и обѣдаць не няси». Яна-жъ яму сказала, што робиць: «першъ на першъ», намялú мукú на замѣсь, а после замясú и усадзú хлѣбъ ў печъ, а после избú масла ў макатры и пильнуй цялятъ на болоцѣ, кабъ яны ў шкоду ня ўлѣзли и кабъ ихъ за гэто не забрали ў хлѣў,—

пильнуй, кабъ курыца ня зляцѣла съ яéцъ и кабъ яны ня простыли», а сама ўзяла хлѣба ў торбочку и пошла косиць ў поля, покинуўши дома мужа за господыню. Косиць яна дакъ косиць, ажъ ѣдзя казакъ на чорномъ кóни и яго нагайкою погоняя. Якъ подъѣхаў ёнъ къ гэтуй кобѣця, дакъ ёнъ стаў да й пытáя у яе: «чаму ты сама косишъ? Ци у цябе нима господарá, ци ты такая бѣдная, што ня можешъ наняць?» А яна яму разсказала ўсё, якъ было зъ ея мужемъ, чаму яна косиць, а яе мужъ дома. А после сказала казаку, гдзѣ ихъ хата и просила яго зайци и поглядзѣць, што ёнъ робиць. Казакъ сказаў: «дóбро!» Господаръ дужа той, якъ тольки пошла яго жонка ў поля, дакъ ёнъ сабѣ думая: «постой! я лѣпѣй выиграю, я и работу ўсю ня робля, да яще и выcплюся». Першъ нá першъ стаў молоць и кабъ гэто дзвѣ работы робиць ёнъ ўзяў да прычапіў къ поясу макацяръ зъ сметанкою, кабъ збиць масло, стаў ёнъ меля ў жорны и киваяцца, дакъ масло и бъецца. А дзѣ быўши дзѣци, якъ закрычаць подъ окномъ: «Ай, дзяцка, дзяцька, твоé цялата ў хлѣў забрали!» ёнъ якъ побѣгъ зъ хаты, кабъ надаць цяляць, да зачапіўся за макацяръ да й разбіў и смятану разліў и цялятъ ня одобраў, — забрали ў хлѣў. Покуль ёнъ прышоў ў хату, дакъ яна была одчинята и свиння прышла ў хатў, спужала курыцу, што сядзѣла на яйцахъ и разсыпала мукý, што ёнъ молоў и разлила ращину, што стояла ў дзяжи. Бачиць ёнъ, што и ўздумаў, што жонка казала, кабъ курыца ня зляцѣла и ня остыли яйца, дакъ ёнъ за курыцу самъ сѣў на яйцахъ. Якъ гэто ўсё зробилося и покуль ёнъ сядзѣў на яйцахъ, прышоў казакъ. Дакъ ёнъ, якъ познаў, што гэты той самы, што яго жонка косиць, дакъ ёнъ ўзяў свой бизунъ, да якъ стаў яго биць! Бачиць мужикъ: негдзя дзѣцца, — да на горý. А тамъ стояла перъя ў корóбѣ, дакъ ёнъ ў тоя перъя сховаўся, а казакъ набіўши, поѣхаў изноў своею дорогою. Сядзиць ёнъ, да сядзиць, ажъ пріѣзджаюць *яго жонки бацьки*, — прышли ў хату, ажно тамъ якъ у хлявѣ: болота, гразь. Бацьки и говоруць мацеры: «ня дзива, што ёнъ бъе нашу дочкý, ба и вáрта: гэтакъ ў яе брытка ў хацяǃ» А после кажа бацька: «што мѣла

ты доцдэ даваць большій пирогъ, дакъ дай зяцю». А ёнъ гэто ўсе чуў и хоцѣў поглядзѣць на пирогъ, да якъ пиравѣсіў брухо *ся*разъ коробъ,—коробъ обярнуўся, а ёнъ кинуўся объ зямлю, бацьки попужалися, а ёнъ ўстаў да и сховаўся ў конопли пры дорозя. Бацьки трохо почисьцили ў хаця, да чакаюць своихъ дзяцей зъ поля, а гэтого чаловѣка яны посчитали за чорта. Якъ ишла до дому яго жонка, дакъ ёнъ изъ конопель якъ выскочиць, да якъ стаў просиць, кабъ яна объ *гэтумъ* никому ня казала и прышли до дому обоя. Прышоўши и прывитаўшися зъ бацьками, дакъ бацьки и говоруць: «цяперъ вы будзяце жиць добро, бо мы выгнали изъ короба чорта: ёнъ сядзѣў на горы ў перъи». Жонка ничого ня говорыла бацькомъ и после мужъ ужо болѣй николи ня говорыў, што дома ничого нима робиць и ужо стали добро жиць. И я тамъ быў, медъ вино піў, ў роця ня было, по бородзѣ цякло. Дали мнѣ вясло, мяне жъ сюды прынясло.

Зап. ученикъ Несвижской Семинаріи Игнатій Липицкій.

104.

БРАТЬЯ И ГОСТИ.

Гродн. губ., Волков. уѣзда, Изобелинск. волости, дер. Дрогичаны.

Были сабѣ два брата, жили яны вотъ такъ, якъ Ботъ даў. Прыязджаюць разъ до ихъ госьци. Госьцяць яны дзень, госьцяць други и трэйци, а посля тыдзень и уже навєтъ и на другую ндзѣлю. Такъ браты говорадь между собою: «Што гето за госьци? няхай бы яны погосьцили бъ дзень-два, а то другая нядзѣля йдзе, а яны ўсё тольки ядуць и ничого ни робяць. Якъ бы ихъ выгнаць?» И прыдумали завясьци драку, и такъ яны зробили. Пошли ў гумно молоциць и, молоцячи,—слово за слово, зачали сварыцися, после и бицца и менши братъ зачаў крычаць: «давай мнѣ, злодзѣй ты, половину!» Ну и посварыўшися, дзѣляцца ўсимъ, што мѣли и наконецъ подзялилися и госьцьми: старши бярэ одного госьца, а менши другого. Ну прыходзиць обѣдъ. Старши, якъ мѣў, здаецца, лѣпшо сэрцо, прыготовіў

добры обѣдъ для своего госьця: была штука мяса, коўбаса, а также и пляшка гетое негодное горэлки, а у меншого нічо́го ни было́, только навары́ў капусты, дэй то съ постомъ, такъ што нима госьци нічо́го даць. Такъ менши братъ кажа свойму госьцю, кабъ ёнъ ўзяў ковáлочакъ коўбасы у старшаго. Той бярэ, а старши братъ—трахъ! яго ложкою *по лоби*. А менши братъ кажа: «Якъ! ты мого госьця будзяшъ биць ложкою?— Колижъ ты мого ложкою, то я твого ополонникомъ».—«А ты мого бъешъ ополонникомъ?—Я жъ твого кочаргою!»—дай чабарахъ того по спини кочаргою. «Ахъ ты, гицлю! кабъ цябе холера упратала! За што гэтакъ моцно перацягнуў яго, што ажъ небо зъ оўчинку яму показалосё».

«Да гето за братняго госьця!» Якъ ухопиць за лопъ дэй выкинуў за порогъ. А той братъ своимъ чарадо́мъ другого госьця. И такъ дзѣло кончилось.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. сем. И. Купрашевичъ.

105.

КОРОЛЕВА И РАЗБОЙНИКИ.

Виленск. губ., Свенцянск. уѣзда. Закарочской волости, с. Закарочи.

Жіў собѣ круль съ крулевой, имѣли яны одну дочку́ натто стройною; до яе сваталися дванасце кавалераў, а тыя кавалеры были ўсе разбойники. Разбойники тыя просили, капъ коли кольвакъ яна до ихъ пришла богато убраная.

Одного разу безъ вѣдома бацьки, яна собралася и пошла тэй дорогой, якой яны ей сказали. Идзець яна, да идзець лѣсомъ, ажъ ў лѣсѣ стоиць палацъ. Ўвышла яна ў той палацъ, ажъ ў першой хáцѣ стояць бочки и съ кроўю чаловѣчьчай, а ў другой хацѣ ўсе чаловѣчьчы головы, ноги, руки, ў трецьцей ўсё сярэдзина; а ў чацвертой боты да чаравики, ў пятой одзѣнья, ў шо́стой и ў сёмой сребра да золота, а восьмая, хата, гдзѣ жили разбойники сами. Ходзила яна, ходзила по ўсихъ покояхъ и, якъ почула стукъ, сховалася подъ ложакъ. Сядзиць яна тамъ — ажъ ўходзяць

тыя дванасьце разбойникоў и прыводзяць съ собой нѣйкою натто стройною и богатою панну; ўзяли яе, разобрали до гола, положили на колодку и зарэзали, а после стали здымаць пярсьцёнки зъ рукъ, и зъ одного пальца ни якъ не могли знять. Одзинъ кажиць: оддайце мнѣ гэты пярсьцёнякъ. «Добро» кажаць ўсѣ. Ёнъ ўзяў сякеру, дыкъ па́ляцъ съ пярсьценкомъ и поляцѣў потъ той ло́жакъ, гдзѣ сядзѣла кролеўна. Разбойникъ полѣсъ подъ ло́жакъ шукаць пярсьцёнка, али якъ было цёмно, дыкъ ёнъ ня знашоў пярсьцёнка, а одложіў на заўтра. Кролеўнѣ ажъ млосно зробилося съ страху, бо яна чула ўсю ихъ гуторку. Яны говорыли, кабъ якъ кольвякъ звясьци кролёўну до сябе убраную и после забиць.

Доўго гуляли, пили, ѣли разбойники, а якъ подошоў поўночъ, дыкъ ўсѣ и порасходзилися. Одзинъ пошоў ў лѣсъ, други на госьцинецъ [1]), треци на други госьцинецъ, а рэшта порасходзилася на ўсѣ стороны. Кролеўна, якъ яны повыходзили, вылѣзла зъ подъ лошка дый пошла просто до дому. Прышоўши до дому, яна ничо́го ни кому ни казала, што бачила и лягла́ спаць.

На други дзень рано разказала кролеўна объ ўсёмъ свойму бацьки, а ёнъ конечне захоцѣў ихъ половиць. Ажъ ў той самы дзень прыѣджаюць ўсѣ тыя разбойники, на обѣдъ до короля. Доўго сядзѣли тыя разбойники, а после стали обѣдаць. Якъ тольки стали ѣсьци, кролеўна зачала такъ разсказываць: «Мнѣ снилосъ сягодня, што я пошла до васъ ў госьци. Йшла я да йшла тэй дорогой, якъ вы мнѣ сказали исьци, ашъ стоиць пала́ць; ўхожу я ў той палаць, ашъ ў першой ха́цѣ стояць бочки съ кроўю чаловѣчай, ў другой хацѣ головы, руки, ноги, ў трецей сярэдзины (туловища), ў чацвертай — боты, чаравики, ў пятой — одзѣньня суконная, ў шо́стой — сярабро да золото. А после почула стукъ, сховалася подъ лошко. Сядзѣла я тамъ, сядзѣла, ашъ ўходзяць дванасьце мущинъ и прывели съ собой натто стройною и богатою панну; положили яе на колотку и зарэзали. После познимали пярсьцёнки зъ рукъ, але одного пярсьцёнка ни якъ не могли знять. Дыкъ одзинъ разбойникъ кажиць: оддайце мнѣ гэты пярсцёнокъ, я яго

1) Госьцинецъ — большая дорога.

здыму. Яны оддали той персьцёнокъ и ёнъ отсѣкъ зъ па́льцамъ, той палецъ поляцѣў подъ той ложокъ, гдзѣ я сядзѣла».

Якъ разсказала кролеўна, дыкъ разбойники ўсѣ почирвонѣли и подогадалися, што кролеўна была ў ихъ и ўсе бачила. После кролеўна вынясла пярсьценокъ съ пальца зъ кишени и кажиць: «гэто, што я говорыла, мнѣ не снилося, але было праўда!» Тыя разбойники, ба́чучи, што будзе кепско, зъ за стола дый ў ноги ву вокно; але тамъ сядзѣли прыготованные людзи, которые ихъ ўсихъ половили, повязали и прывяли́ до короля. Король заразъ казаў прыготовацъ зялѣзныя бороны и ўсихъ дванасце разбойникоў поразносиць, а кролеўну оддаў замужъ за одного богатого кролевича. Вясельля было гучная, а по вясельли поѣхали до палацу, гдзѣ жили разбойники и позабирали ўсе богацство, и прыѣхали назадъ, дали балъ. На гэтомъ балѣ и я быў, метъ вино піў; по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. восп. Молодеч. учит. семинаріи Ермолаемъ Сурвиломъ.

105.

ДОЧКА МЕЛЬНИКА И ДВАНАНЦЬ РАЗБОЙНИКОЎ.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовецъ.

Жыў сабѣ одзинъ мельникъ, не мѣў ёнъ много дзяцей, а только одну дочку́. Самъ быў богатый, ўсяго мѣў и навотъ якъ жыў недалёко одъ лѣсу, то на потрэбны часъ мѣў сабѣ военну оборо́ну: шаблю и ружьжо.

Дочка́ якъ дойшла до лѣтъ, то стали довѣдвацца и свахэ. Жыли недалёко одъ тое мельницы, ў лѣсѣ, разбойники. Нихто ихъ не знаў. Разбойники чули, што тутъ живе́ мельникъ и што ёнъ добро маецца, захоцѣли, кабъ якъ напасьць на яго домъ и обобрацъ у яго ўсё. Але цяжко было разбойникамъ у яго красьць, бо тутъ ўсегда было и людзей поўно. Одзинъ разъ попросили, мусиць святомъ, мельника съ жонкою на якисць баль ў вёску и тамъ здарылися[1]) хрысци́ны, такъ ёнъ быў тамъ тры дни, а дома была одна дочка́ и якъ складъ ихъ богатства быў ў мельницы,

1) случились.

такъ дочка́ тамъ найбольшъ и сядзѣла да пилновала. Разбойники, дочуўшися, што мельника нима дома, собралися ў двананцацёхъ и подыйшли подъ тую мельницу. Посылаюць одного туды зъ ихъ: «лѣзь туды и распраўся». Ёнъ туды и полѣзъ; а дзяўчина увидзѣла, што нѣхто суне голову празъ вокно́, зняла зъ сцяны́ шаблю, одрубала тому голову и ўцягнула яго туды. Тые доўго чака́ли свого товарыща и не дочакалися. Гово́рацъ, што ёнъ такъ доўго зъ ёю распраўляецца? «Лѣзь ты, други!» Яна и другому такъ са́мо одрубала голову и ўцягнула до сабе. Потымъ и трейци полѣзъ — и такъ само зробила и ажъ до одзинацци, а двананцатому тольки расшарпанула черепъ, — и той якось уцёкъ.

Прышли бацьки до дому, видзяць, што дочка́ штосци (что-то) смутна. Пытаюца у яе: чаго яна такъ смутна? — Не ка́жа. По́тымъ допыталися. Якъ повяла́ яна ихъ ў свой складъ и показала имъ, што было, то яны ўзялися за го́ловы. Послѣ ўзяли: которыхъ поховали, а которыхъ ў воду поукидали и никому ничо́го не казали, але большъ одное́ дочки́ не покидали у дома.

Разбойникъ якъ загоіў [1]) голову, то прыбраўся и прышоў до ихъ ў сваты. Сватаецца, сватаецца и бацьки уже готовы за яго оддаць, а дочка́ ни зашто ня хо́ча, бо яе сэрце прычувала. По́тымъ ёнъ яще много разъ прыѣджаў и госьцинцоў много прывозіў, ажно не хоча ничо́го. Одзинъ разъ молоды вышоў съ своимъ сватомъ, а дзяўчина прытаи́лася ў сѣняхъ и подслухала. Ёнъ кажа: «ни якъ яе не звесьци, вельми хитра». Ёнъ хоцѣў одмсьцицъ ей за своихъ товарыщоў. Потымъ яны поѣхали до дому, а дзѣўка вышла за ими и назиркомъ йшла за ими и якъ была во́сень, то ни почули, што яна́ бяжи́цъ. Прыѣхаўши подъ домъ и завернулися одъ дому подо вёску; яна увойшла, — ашъ тамъ чисты палацъ. Зайшла ў одну комнату — видзиць тамъ много мярцвецоў и ўсякой ўсячины. Ашъ чуе — яны прышли. Гдзѣ ей дзѣвацца? Видзиць, што ло́жка позасцѣ́ляны коўдрями [2]), ашъ до зямли — ўзяла схowалася подъ ложакъ. Бачиць: прыходзиць яще дзесяцъ, прыводзяць панѐнку хорошу и богату и гово́рацъ:

1) заживилъ, вылѣчилъ. 2) одѣялами.

«намъ удалося, а табѣ?» — «Я ни якъ своé не обмануў и бацьке навотъ хочуць пусьциць яе, а яна ни якъ». Такъ други каже: «я цибе навучу, якъ зробиць: якъ яна не будзе согласна исьци за цибе, то ты одъѣжжаючи, попроси яе провесьци цибе и возьми ў кишень ножъ и якъ выйдзе съ тобою, ты возьми яе ножомъ ў сэрце и самъ уцекай». Потымъ ўзяли, у той паненьки знимали золоты пярсьцянёкъ зъ пальца и не могли знять, то откруцили палецъ, пярсценёкъ узяли, а палецъ кинули и ёнъ подкаціўся подъ ложакъ. Яна ўзяла и палецъ до сябе. Цяперъ сѣли разбойники, стали ѣсьць разныя пячéньня и пиць разныя вина, якъ найлѣпшіе паны. Наѣўшися, поклалися спаць. Дзѣўка боялася, кабъ не открыли ложка, подъ которымъ яна сядзѣла, але не открывали. Якъ поснули, храпуць, якъ забитье, яна поцягнула коўдро и не шавельнецца. Вышла яна зъ подъ ложки, помаленьку прышла до дзверей, помаленьку одчинила, вышла и прыбѣгла до хаты. Бацьки пытаюцца: «Гдзѣ ты была?» Яна кажа: «тамъ у знакомыхъ была». Послѣ яна просиць, кабъ позволили ей бацьки зробиць вячерынку, што и сватъ мáе быць. Бацьки позволили. Збираецца на той вечаръ много дзяцюкоў и дзѣвокъ и музыку. Гуляюць; ашъ прыѣжджае и сватъ. «А што у васъ гуляньне?» — Ага! гуляньне; просимъ и васъ. Прыняли ихъ, частýюць, даюць имъ ўсяго. Дзѣўка сказала дзѣцюкамъ: «яны будуць мяне кликаць проводзиць ихъ, вы тогды стойце ў сѣняхъ: якъ тольки выйдуць, хопайце ихъ за руки и вяжице». Уговарывалися, уговарывалися доўго. Дзѣўка кажа: «Дайце подумаю!» але ни обѣщаю. Просяць дзѣўку провесьци ихъ. Дзѣўка проводзиць. Выходзиць ў сѣни. А дзѣўка на дзяцюкоў: «Нуце молойцы!» Тые ухопили ихъ за руки. Яны: «Што вы? мы людзи праўдзивые, не разбойники». А дзѣўка до кишени, — вымае у одного ножъ — у другого — пистолетъ. «А што? гэто вы такіе сваты?» Повязали ихъ. У разбойникоў на той разъ была уже хорошая брычка и добрые кони. Посѣли и на своé и на тые кони, и дзѣўка повялá ўсѣхъ туды, гдзѣ яна видзѣла разбойникоў домъ. Ажъ тамъ побрали и тыхъ ўсѣхъ и ўсё чисто побрали.

Донясли гэто цару. Узнаўши царъ, што дзѣўка такая разумна и храбра и такъ много зробила добра, зробіў яе стоўбовою дворанкою, даў ей волókъ тры зямли, одъ ўсяго освободзіў и выдаў яе замужъ за добраго чаловѣка.

Зап. Ѳ. Новицкимъ. Сообщ. Евф. Ѳ. Карскимъ.

106.

ДУРЕНЬ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Жили такъ сабѣ тры браты; два разумныхъ, а трецьцій—дурень. Разумные працовали, вяли́ господа́рство [1]), а дурень тольки ляжаў на пячи, ўсё ў жалейку играў. До работыньки не было охвотыньки, а жраў, якъ ў процьму. Разумные браты́ были жанаты. Швагерки часто на дурня голошили и били яго за гультайство, але ёнъ такій быў убоина, што хоць колъ яму на головѣ цяши. Поѣхали разъ разумные браты орацъ. Подъ поўдзенъ бабы и кажуць: «чаго ты, дурница, ляжишь? кабъ цябе обло́жная обложила! Хоць бы ты обѣдаць занёсъ бра́тцамъ. Тые ни свѣтъ, ни зара ўстаўши, працу́юць ящо на́що, а ты, ле́галь [2]), ужо даўно нáлопаўся... Пошоў съ пячи! няси обѣдаць работникамъ!»...—«Откосниcя ты! чаго ты пристаешъ?» — крычиць дурень. Али яго таки господыни, перицягнуўши по сярeдзинѣ трепкачомъ разоў со тройчи, согнали съ пячи; завязали дурню за плечи окрайчикъ хлѣба, дали ў руки горщокъ каши и горщокъ капусты. Таки выправили....

Идзе дурень. Оглянуўся ёнъ кругомъ сябе—бачиць—за имъ идзе яго сьцѣнь [3]). Дурень подумаў, што гэто якій нибуць чиловѣкъ и каже: «чаго ты прыстаў ко мнѣ? Идзи особня... Ну-жь отчапися, бо вось якъ гракну горшками, дыкъ тутъ табѣ и садухи». Сьцѣнь не отстаé. Дурень ну бѣгчи—и сьцѣнь бяжиць. Дурень бразьче ў яе горшками! Ёнъ стаў—и сьцѣнь стоиць. — «А што! я табѣ сказаў, не бяжи́!» Побѣгъ дурень, оглянуўся—сьцѣнъ бяжиць». «А кабъ ты выхворэў—ты яще жіў! Вотъ жешъ табѣ!»

1) Хозяйство. 2) лежебока. 3) тѣнь.

и дурень гвоздануў сьцѣнь хлѣбомъ. Сьцѣнь потомъ бяжиць. Тогды давай дурень крычаць гвалту. Почули браты и прышли на помочь.—Чаго ты, дурень, крычишь?—«А вось нѣйкый чилавѣкъ прывязаўся ко мнѣ, дый бяжиць за мной. Я ужо яго просіў отчапитца и горшками кидаў,—не отстае»....—Ахъ ты дурнапей, ты дурнапей! Гэто-жъ сьцѣнь, а ни чилавѣкъ! Вось и у насъ йна ёсь и у кони ёсь... а ёнъ яе спужаўся. И горшки ящо побіў? кабъ ты выхворэў, дай Божа! — А чаго ёнъ бѣгъ? — «Бо ты, бѣгъ, дыкъ и ёнъ бѣгъ».—Ну што тутъ зъ гэтымъ пнемъ говорыць, пойдзимъ домоў обѣдаць». А тѣ: «дурнóя полѣно, глядзи тутъ кони, отгоняй вóднёў [1]) и комароў». И пошли браты.

Дурень поотсѣкаў [2]) шматъ порадошныхъ дубинокъ и давай одгоняць воднёў. Згониць ихъ, а яны ўзноў посядуць на кони. «Постойце-жъ», каже дурень, «я васъ, проклятыхъ, позабиваю». Якъ тольки посядуць водни на кони—дурень и давай гвоздаць ихъ. Али замѣстъ воднёў позабиваў кони. «Ну», каже, «видаць подъѣли, поганые, што спаць полягли. Лягу-жъ и я, отпочну трохо». Вярнулися браты, пытаюць, гдзѣ кони. «А ужо наѣлися, спяць». —А ты-жь воднёў гоняў?—«А няужо-шъ не? И якъ ящо гоняў?... Зразу спаць полягли»... Глядзяць браты—ажъ кони ня живы.— «А Божухна нашъ высокій! за што ты покараў насъ гэтымъ дурнемъ? Гэто-жь ёнъ соўсимъ насъ окалѣчіў!» А дурень пошоў сабѣ домоў, ўзлѣзъ на печь, да ў жалеечку играе. Скоро за имъ пришли и браты и кажуць жонкамъ: «на бяду вы послали зъ ядой гэтого дурницу! Мы пошли домоў, а ёнъ звеў со свѣту послѣднее живёло. Што мы будземъ робиць цяперъ безъ кони?» Ўси яны кинулися биць дурня. Али ёнъ, якъ мякнуў одного брата поўху—дыкъ другіе и не полѣзли. Здороў быў дурень.

Ночьчу доўго говорыли разумники зъ бáбами, што робиць и надумалися уцечь отъ дурня ў другую сторону. Дурень чуў, якъ браты съ жонками сговорылися яго покинуць. Жонки стали на дорогу пячи сухары и насыпаць ихъ ў мяшки. Дурень же той ночи, которой собиралися браты ици ў прóчки, отсыпаў съ одного

1) оводовъ. 2) много.

мяшка сухароў и самъ ў яго ўлѣзъ. Ночьчу браты зъ жонками ўзяли по мяшку на плечи и ну уцекаць отъ дурня. Бягуць... А дурень сядзиць ў мяшку и цыхынько крычиць: «по-сто-о-ой-це!»—«Ай, дурень прочнуўся, гонитца за нами: уцекаймо худчѣй!» кажа одзинъ братъ. — «Не, мой мяшокъ дужа цяжкій, треба отпочнуць. Вось я тутъ на сукъ прыпруся. А ну ты помалу, мнѣ бокъ не проби!» енчиць дурень, сѣдзючи ў мяшку.— «А богдай цябе хвороба цяжкая ўзяла... Ты отъ бяды за морэ, бяда за тобою, мы отъ яго уцекаемъ и яго за плечами нясемъ!» кажуць браты. Дурень выскочіў зъ мяшка: «Ишь вы, разумники, ўпрочки ици зговорылися, а мяне и покинули»... — «Ничого ня будзе—мусимъ ици разомъ». Идуць. Наступіў вечаръ. Прышлося ночоваць коло раки. Жонка большого брата просила положиць дурня съ краю отъ раки, кабъ яго ночьчу спихнуць ў воду. Дурень догадаўся, али потомъ лёгъ коло берега. Браты здорожилися и скоро заснули и ихъ жонки. Одзинъ дурень ня спиць: ўзяў, зняў хустку и споднзицу зъ бабы и надзѣў яе на сябе; перакаціў жонку свойго брата на свое мѣсто, а самъ лёгъ на яе мѣсто. Прочнуўся большій братъ, своей жонки ни познаў и спихнуў яе ў воду замѣсто дурня. А яго тоўкае подъ бокъ и говорыць: «Ходора, Ходора! ўставай. Я ужо дурня утопіў!»—«А ну ты откасьнися! Я ящо спаць хочу!» крычиць дурень. Тогды и большій братъ закрычаў: «А што-жь гэто я зробіў? Гэто-жь пеўне я свою Ходору утопіў!» Бачуць—нима Ходоры. Тутъ ўсѣ накинулися на дурня, обложили яго, звязали и ўсадзили ў мяшокъ. «Пойдземъ, отсячомъ жардзину», каже сярэдній братъ, «треба яго утопиць посярядзинѣ раки, бо ёнъ выплыве, коли мы утопимъ яго зъ бярагу. И пошли ў лѣсъ сѣчь жердзь. Дурень, сѣдзючи ў мяшку, думае, што ужо яму конецъ прышоў. Ажъ чуе, што нѣхто ѣдзиць. Дурень и стаў енчиць: «Божа-жь мой, Божа! ня ўмѣю ни читаць, ни писаць, а мяне на королеўство содзяць». А гэто ѣхаў жидъ крамникъ [1]) со своей шафычкой. Стрымаўся жидъ, послухаў, послухаў и кажиць дурню: «Цуесъ, цаго ты тамъ ен-

1) лавочникъ, торговецъ.

цысъ?» — «Со́дзюць мяне на королеўства, а я ня ўмѣю письма», отка́зывое яму дурень. «Слухай, милютоцка, я умѣю и цитаць и писаць — пусьцы мяне ў мясо́къ, нехай я буду королёмъ. — «Лѣзь»! каже дурень: «али цихо сядзи́ — покуль ня опануюць цябе!» — Жидъ и полѣзъ ў мяшокъ, а дурень, завязаўши яго, поѣхаў торговаць замѣстъ жида. А браты прышоўши и утопили жида.

Идуць яны далѣй. Прыходзюць у сяло, — бачуць: дурень крамку разкрыў и крычиць: «бабки, бабки! нясице тра́пки, купляйце хустки, перкали, рузные товары: шпонки, иголки, истужки, пярсьцёнки»... И кажуць браты: «обачь, гэто-жь, здаетца, нашъ дурень». — «Ай добре нашъ!» — Подходзяцъ къ дурню. «Ну якъ же гэто ты тутъ зъявіўся?» — «А вы думали мяне утопиць?» каже имъ дурень: «и ня вѣдаеця, што тамъ виръ водзяньника. Гетожь ёнъ мнѣ стольки товароў надаваў. Коли хочиця, — идзице, я и васъ, по до́брысьци, ўтоплю. Бу́дзиця дзяковаць; у яго много ўсякого добра». Браты думали, думали и пошли топитца. Ну и не вярну́лися.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ.

107.

б) Витебск. губ. и уѣзда, Королевск. вол.

Жыў быў мужыкъ и было́ у яго тры сыны́. Два разумныхъ, а одзинъ дуракъ. И умёръ той мужыкъ и остаўся у яго тольки одзинъ волъ. Сыны́ думали, думали, якъ того выла́ дзяли́ць и прыдумыли: здѣлали тры зыгоро́дки и стали выла́ гыня́ць, ў чыю́ зыгоро́дку ўскочыць, того и бу́дзиць. Волъ дай и ўскочіў ў дуракову зыгоро́дку. Ладно — Ўзяў дуракъ выла́, — зарэзаў, — мясо зьѣў, а шкура́цину надзѣў ны сябе́, и пошоў! Йшоў — ишоў дуракъ, и зайшоў ў дзиреўню — видзиць: зъ краю хата стоиць, и ёнъ дыва́й узьлѣсъ на крышу, разобраў столь [1]), здзѣлыў сабѣ дзирку и глядзиць: што то тамъ у етый хаци дзѣ́лыицца? А ў хаци дый ў етый хызя́инъ куды то пошоў, вясьци́мо, можа, за якимъ дзѣ́лымъ отлучыўся. А къ жонки тымъ часымъ попъ прыйшоў. Вотъ ина́, напикла́ яму блиноў, напрыгла́ іе́чни — сѣли

1) потолокъ.

за столъ и ядуць. А дуракъ ўсё ето и видзиць. Ажны тутъ одкуль ўзяўся,—мужыкъ идзець. Спужáлыся мыя баба, скорэй іечню, блины ў печку схувала, а попа некуды хувацъ, ўзила дый ў подпольле ўпихнула. Ўлѣзъ мужыкъ ў хату и стаў у жонки ѣсьць просиць: «Дывай, жонка, вичырыць!» — Жонка яго пысадзи́ла за столъ, дыстáла зъ печки капусты ды крупéни и пыстáвила на столъ. А тутъ и дуракъ злѣзъ зъ крышки и прышоў ў хату и стаў просицца: «Ци ня пусьциця пирануччуваць?» А мужыкъ кажыць: «чаму не? я самъ ў людзёхъ ночую и къ сабѣ людзей пускаю, садись за столъ». Вотъ яны сѣли и стали хлибáць капусту съ крупеній. Якъ поѣли, вотъ дуракъ ўзяў дый нычáў свою шкуру биць; *біецъ* дый приговариваиць: «Нашто ты мнѣ сылгала! — Нашто ты мнѣ сылгала!» а мужыкъ и спрашиваиць: «за што ты іе *біешъ?*» А дуракъ кажиць «за то, нашто йна мнѣ сылгала; йна скызала, што тутъ іечню ды блины ядууць». Мужыкъ и прыстаў къ жонки: — «дывай іечню ды блины». Жонка туды сюды, отнѣкивалася, а ёнъ ўзяў, самъ полѣзъ ў печку, нашоў тыи блины ды іечню, ўзяли ўсё ды съ дуракомъ и поѣли. Тоды дуракъ ўзяў ды и зноў стаў свою шкуру биць. Біецъ дый прыговариваецъ «нашто ты мнѣ сылгала, нашто ты мнѣ сылгала!» А мужыкъ опяць спрашиваиць, за што ты іе *біешъ?* А дуракъ кажыць: «а нашто йна мнѣ сылгала? йна мнѣ скызáла, што тутъ подъ полымъ попъ сядзиць». Полѣзъ мужыкъ подъ полъ — и найшоў тамъ попа. Ўзяў яго, выцигнуў, набиў, набиў, скольки ўлѣзло, и выпихнуў ў каршень за дзверы — и стаў просиць мужыкъ дурака: «Прыдáй ты мнѣ свою шкуру — што йна табѣ такъ ўсю праўду говóрыць? я табѣ дамъ питдзисятъ рублей». Дуракъ ўзяў дый прыдáў яму свою шкуру за питдзисятъ рублей. Тоды ўзяў дуракъ свои дзеньги и пошоў домоў къ братáмъ. Прышоў дый кажыць: «Дураки вы дураки, ни за жывую скоцину бяруць гроши, а за лýплиную. Во я за свою шкурáцину питдзисятъ рублей ўзяў». А браты были ужо трошки зажылиси, и скоцинку зывяли, а якъ увидзили, што дуракъ за свою шкуру

питдзисятъ рублей ўзяў, ўзяли пыпорэ́зали своихъ короў, пылупи́ли и пывязли́ ў го́рыдъ прыдава́ць — вѐдымо, имъ тамъ ни дали по питдзисятъ рублей. Ну вотъ и разсердзилися браты́ на дурака, и сгыворилися, кыбъ яго со свѣта звесьць. Прыѣхали домоў, ажны тутъ матка помёрла. Ны́чаго дзѣлаць, надо матку хуваць. Вотъ и стали браты́ спорыць. Старшый говорыць на меньшаго: «ты меньшый, ты матку хувай», а малый на старшыго: «ты старшый, ты хувай». Спорыли, спорыли, дый пыложыли: «ня будзимъ дурака забиваць, нихай матку хуваиць». Вотъ ўзяў дуракъ матку ўзвалиў на санки и повезъ хуваць. Ѣдзиць, ѣдзиць, ажны на сустрэ́чу яму́ гынча́ръ съ горшками. Гынчаръ крычыць: «цихо, цихо, — горшки побіешъ». А дуракъ ня слухаиць, ѣдзиць ды ѣдзи́ць. Вотъ гынчаръ схваціў хворасьци́ну, я́къ цю́книць пы саняхъ, а дуракъ, якъ зыкрычыць: «аво́йньки! матку забіў!» Гынчаръ глянь,—отъ, ўзабыль [1]) мёртвая женщина ляжы́ць. Спужаўся мой гынчаръ, дывай кланицца дураку: «милинькій, сякій, такій! На табѣ питдзисятъ рублей, только ў судъ мине ни цигай». Дуракъ ўзяў питдзисятъ рублей, схуваў матку, и ѣдзиць опяць къ брыта́мъ. «Дураки вы, дураки, ни́ за жывыхъ людзей гроши бяруць, а за мёртвыхъ: вотъ я матку прыда́ў, питдзисятъ рублей ўзяў». Браты́ тоды ўзяли, своихъ жоныкъ зарэзали, и пывязли́ ў городъ прыдава́ць. Ажны ихъ тамъ схвацили, ў цюрму пысадзи́ли, дый у Сибиръ сысла́ли. Ну вотъ и были яны на Сибиры, ажны по́куль выйшуў царскій манихфестъ, штобъ ўсѣхъ сибирникуў просьциць. Вотъ и браты́ вярнулися домоў, ажны тамъ дуракъ сядзиць, хызяйствами ихными кымандуиць. Вотъ и зговорилися браты́, кыбъ яго́ утопиць. Ўзяли ў мяшокъ пысадзи́ли и пыцягнули ў прорубъ — прыцягнули къ рацэ́, глядзь — ажны лунка замёрзла, а топоръ яны съ собой и ни ўзяли, вотъ и стали опяць спорыць, кому ици за тыпоро́мъ. Старшый говорыць «ты идзи» а малый «не, ты идзи». Спорылися, спорылися и пошли обои за тыпоро́мъ. А дурака ў

---

1) въ самомъ дѣлѣ.

мяшкѣ оставили ў лунки. Вотъ дуракъ сядзиць тамъ ў мяшкѣ, дый пѣець «ня умѣю ни чытаць, ни писаць, кыролемъ посодзюць». Ажны на ту пору ѣдзиць панъ, ў карэци, съ лакеемъ съ кучарымъ, — почуў тотъ панъ, што дуракъ такъ пѣець, и стаў яго просиць: «миленькій, пусьци мяне ў мяшокъ — я умѣю и чытаць и писаць, хочу быць кыролёмъ, а самъ беры мою карэту и коней и кучароў». Вотъ дуракъ ўзяў, дый пысадзіў пана ў мяшо́къ — панъ тамъ и запѣў «умѣю и чытаць и писаць, кыролёмъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролёмъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролёмъ ни содзяць!» А самъ сѣў ў карэту и поѣхыў. А браты́ прышли дый пана утопили. Тольки што вярнулися яны домоў, — глядзь! ѣдзиць дуракъ ў карэци, дый крычыць имъ: «Дураки вы! дураки! Ни на етымъ свѣци жицьцё, а на тымъ, глядзиця якую мнѣ тамъ дали, карэту, коней, и кучыра, и лакея!»

Вотъ браты́ якъ почули ета, пошли ў лунку, дый пытопилися. А дуракъ ўзяў ўсё ихъ добро и цяперъ живець.

Зап. А. Фр. Лисовская.

108.

ДУРЕНЬ, ПОПЪ И ЦЫГАНЪ.

Минск. губ., Слуцкаго у., Старобинской вол., д. Пивошовъ.

Было у бацька тры сыны, два разумные и одзинъ дурны. Пошли ены ў лѣсъ на полеваньне. Прышоўши ў лѣсъ, ены выкопали великую яму. Оставіўши дурня гле ямы́, сами пошли по лѣсѣ шукаць звѣроў. Екъ тоўлькоў ены отышли, уваліўса ў яму за́ецъ; дурень вынеў гэтого зайца и стаў крычаць на братоў: «ходзѣце сюды, я зловіў звѣрка». Заецъ екъ стаў кусацца, отъ дурень и пусьціў яго, а екъ прышли браты, дакъ оўнъ и каже имъ: «екъ стаў звѣрокъ просицца, декъ я и пусьціў яго». Браты и кажуць яму: «други разъ екъ што углѐдзишъ, дакъ ты яго барджѣй би́». Якъ туолькоу ены пошли, дурень угльдзѣў бабу, котора збирала ягоды. Подошоўши цишечкамъ, оўнъ выцеў ее, отъ ена и повалиласа. Забіўши бабу, зноў крычиць братоўмъ:

«ходзѣце сюды, я забіў дзикаго вепрука». Прышли браты да и кажуць яму: «ахъ! штожъ ты гэто зробіў? мыжъ пропали». Сказаўши гэто, ены хоцѣли отъ дурня уцечи, а дурень не оставаўся отъ ихъ и зъ бабою за плечима и принёўсъ ее до дому. Дома екъ насваріўса на яго бацько, дакъ оўнъ понёўсъ бабу къ попу и поставіў ее гле жаронъ, нагробъ ёуй ў пелену муки и одноею рукою даў дзержаць пелену, а другую усадзіў ў лехчею и самъ сховаўса. Екъ вышоў поўнъ ў сѣнцы и углѐдзѣў, што баба крадзе муку. Оунъ подышоў къ бабѣ, выцеў ее по патылицы, отъ ена и повалиласа. Дакъ той дурень (што быў сховаўса) выскочіў и каже поўпу: «штожъ гэто ты зробіў? на што ты мою мацеру забіў». Екъ стаў его пуопъ просиць, штобъ ни кому не казаў, што оўнъ бабу забіў и штобъ обыгдзѣ сховаў ее; даў за гэтэ дурню цѣлы капелюшъ грошей. Дурны ўзяў сабѣ гроши, а бабу понёўсъ зноў ў лѣсъ, ўзлѣсъ зъ бабою на дзерево и сѣдзиць сабѣ тамъ. Прыѣхали ў лѣсъ цыганы и екъ разъ подъ тымъ дзеревомъ осталиса ночоваць и стали сабѣ еёчину печи. Екъ помлѣли у дурня руки, отъ оўнъ и кинуў долоў бабу. Цыганы попужалиса да и побѣгли; покинули дурню еечиню и повоўзку зъ коўньми. Дурень злѣзъ зъ дзерева и стаў тую еечиню допекаць и ѣсьци. Вернуласа цыганка, подышла къ яму и каже: «дай мнѣ еечинки». Дурень ўзяў на ноўжъ еечни и каже: «на, тоулькоў зъ ножа». Ена раззявила ротъ и хоцѣла ўзяць гэту еечню, а оўнъ узяў да одрѣзаў ёуй коўньчикъ языка. Цыганка бѣжиць за своими и кричиць: «балалала....» Тые цыганы екъ попужаюцца да и поўцекали, покинули соўсѣмъ дурню повоўзку и кони.

Запис. Іовъ Тишкевичъ, житель Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Старобинской вол., деревни Пивошовъ.

109.

О НАБИТОМЪ ДУРАКѢ.

а) Минск. губ., Борисовскаго уѣзда.

Жыли тры брацця, два разумныхъ, а треци дурень. Пошли яны ў лѣсъ дровы рубаць. Разумные брацця рубаюць добрые

дровы, а дурный гнилую колоду. Рубили доўго; брацця разумныя насякли много дроў, а дурень злота коцелъ. Брацця якъ гэто увидзѣли, такъ и зарадовалися, насыпали сабѣ и рубашки и шапки и боты; одни забрали ўсё золото, самы остались сцярагчи, а дурня послали по мѣхъ. Идзець дурень по мѣхъ, дойшоў до половины дороги и забыўся, пошто идзець? Вярнуўся назадъ къ разумнымъ и пытаецца: «братцы я забыў зачѣмъ вы мяне послали». По мѣхъ! кабъ болѣ не забыў, ты ўсё же кажи: «мѣхъ!» Дурный бяжиць, ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ». Сустрэкаець яго панъ и кажа: «гдзѣ тутъ дорога?» Дурный яму кажець: «сюды мѣхъ, туды мѣхъ и туды мѣхъ». Панъ разсярдзіўся на дурня, даў яму крѣпко. Дурень изноў забыў. Бѣжиць и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — Дурнище! по мѣхъ! — Братцы! мяне сустрэкаў панъ и пытаўся дороги и я яму сказаў: «сюды паночекъ, мѣхъ, туды, паночекъ, мѣхъ и туды мѣхъ» — и ёнъ мяне за гэто біў. — «Дурнище! ты бы сказаў: сюды, паночекъ, дорога и сюды дорога, ѣдзьце куды вамъ треба». Пошоў изноў дурень по мѣхъ и кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ў дзяреўнѣ опановали яго сабаки, а ёнъ имъ и кажа: «сюды дорога, и сюды дорога, бяжице, куды вамъ трэба». Глядзиць ёнъ, што собака не слушаюць, — уцёкъ, забыў по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ, дурень ты!» А мяне якъ собаки опановали, я имъ казаў тое, што вы мнѣ казали». — «Дурень ты! ты бы ихъ паўкой біў». — Пошоў дурень по мѣхъ, ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» и ўзяў съ собой паўку. Сустрэкаець яго свадзьба. Молодуха злѣзла и кланяецца, а ёнъ яё паўкой. Тутъ ўсѣ яе одборонили, дурня набили. Дурень зноў забыў по што бяжиць. Изноў вярнуўся и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — «Ахъ кабъ табе пранцы зъѣли! — по мѣхъ!» — А мяне сустрэкала свадзьба, зачала молодуха кланяцца, а я яе паўкой. — «А дурище, ты бы сказаў: «кабъ вы такъ каждый дзень радовались». Побѣгъ дурень, кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» — Вязуць мертвеца хороницъ, — ёнъ и кажа имъ: «Ахъ кабъ вы каждый дзень такъ радовались!» Тые яму опяць оддубасили, ёнъ изноў

забыўся по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ!» — «Ахъ братцы мои! вязли мертвеца и я тое сказаў, што вы мнѣ сказали и мяне за то выбили». — «Ай дурнище ты! здзѣў бы шапку, да Богу помоліушись пошоў». Дурень побѣжаў и ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Видзиць ёнъ, што мужыкъ смоле на дворѣ свинку, ёнъ сняў шапку, на колѣнки Богу молицца. Той мужыкъ обліў яго водой, — ёнъ уцёкъ и забыўся по што бѣжиць. Вярнуўся, зноў пытаецца. Видзяць браты, што не дождуцца яго мѣха, пошли сами, ўзяли мѣхъ, прышли ў лѣсъ, забрали золото и стали ўсё богато жиць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго уѣздн. училища.

110.

б) Той же губ., Борисовск. у., Березинск. волости.

Жыў дзѣдъ зъ бабэй и быў у ихъ сынъ и той дурень. Пошоў ёнъ зъ бацькой ў лѣсъ сѣкци дрóвы и сѣкучи дровы зломаў топоръ. Гэтый топоръ зазвинѣў, а дурень думаў, што гроши зазвинѣли и крычиць: «Тато, я гроши нашоў!» А бацька, не поглядзѣўши, крычиць: «Быжи, сынокъ, за мяшкóмъ!» Ёнъ трохи пробѣгъ и забыўся, чаго бяжиць домоў. Вярнуўся назадъ и пытаецца: «Чаго я, тато, бѣгъ домоў? — «Ты за мяхóмъ бѣгъ. Ты, дурень, коли забываисься, то бяжи и ўсё говоры: мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ёнъ такъ и зробіў—бяжиць и крычиць: «Мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ѣдзя на сустрэчу панъ и крычиць: «Што ты, дурень, мяне мѣхомъ зовешь» и даў яму по мордзи. Вярнуўся ёнъ къ бацьку и плáча.

«Отъ, дурань» кажа бацька, «гдзѣ пана убачишъ, то здзѣнь шапку и ў руку поцалуй. «Бяжиць ёнъ изноў, ажъ сѣдзиць сука, дакъ ёнъ здзѣў шапку и хоцѣў поцаловаць ў руку, а яна ято укусила. Вярнуўся ёнъ къ бацьку и плаьа.

— Чаго ты, сынокъ, плачешъ?» пытаецца бацька.

— Мяне сука укусила!

Ду́рань, ты дурань! Ты якъ суку убачишь, такъ ты полѣномъ яе.

Побѣгъ ёнъ изноў, ажъ ѣдуць кумы́, дакъ ёнъ за колъ и давай ихъ биць, а кумы справилися и дужа моцно яго набили.

Вярнуўся дурань къ бацьку и плача. «Дурань, ты дурань», кажа бацька «гдзѣ кумоў убачишъ, то и скажи: сягодня по двоя, а заўтра по троя».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ вязуць умарлаго, дакъ ёнъ и говóрыць: «сягодня по двóя, а заўтра по троя». И тутъ яго набили.

Изноў идзе ёнъ къ бацьку и плача.

«Чаго ты, сынокъ, плачешъ?»

— «Везли», кажа, умарляго, а я сказаў: сягодня по двоя, а заўтра по троя.

Яны за гэто мяне и набили.

«Дурань ты, дурань! ты коли умарлаго убачишъ, то зними шапку и помолись Богу».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ бачиць: смоляць кабана. Ёнъ зняў шапку, уклѣнчіў и молицци Богу. «Чаго ты, дурань, молисься?» сказаў хозяинъ того кабака, да головѣшкой яму ў зубы.

Пошоў ёнъ, плачучи, къ бацьку. «Чаго ты, сынокъ, плачешъ?»

— А я, кажа, йшоў и убачіў, што смоляць кабана, — я зняў шапку и стаў молицца Богу, яны мяне за гэто и набили».

«Дурань ты, дурань усюдыхъ!» крыкнуў на яго бацька и бóляй яго ни посылаў [1].

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минск. статистич. комитетомъ.

111.

ЛЫСЫЙ И РЫЖІЙ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской волости.

Одзинъ заможный хозяинъ пирадъ смерцьцю казаў сыну, кабъ той заўсёды осьцирагаўся лысыхъ и рыжыхъ людзей, бо,

1) Содержаніе этой сказки мы довольно часто встрѣчаемъ и въ пѣсенномъ изложеніи, какъ въ Великой, такъ и Бѣлой Руси. Ср. Древн. Россійск. стихотворенія Кирши Данилова, изд. 1818, стр. 390 «*Дурень*»; въ моихъ сб. Русск. народн. пѣсни, ч. I, стр. 279, № 34, и бѣлорусск. (1874 г.), также у Аѳанасьева «Р. н. сказки: «О набит. дуракѣ» кн. III, стр. 378 и кн. IV, стр. 510 наконецъ въ «Трудахъ» Чубинск., т. II, стр. 143—92 стр. 420 и «Опытъ собранія пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-западнаго края», М. А. Дмитріева, стр. 143—49. *Ш.*

кажа, лысы дужа разумны, а рыжи надто хитры; яны могуць подвясьци такъ, што и ня выробицьца. Чиразъ годъ сынъ и забыўся, што бацька казаў, ўзяў ўсѣ гроши, што засталися посли бацьки, рублей двѣсьци и поѣхаў ў городъ купляць, што было трэба. Захоцѣў ёнъ ѣсьци, заѣхаў по дорозѣ ў каршму и кажа рандару, рыжаму жиду, подаць, што зъѣсьци. Той наліў яму миску щаўя. Чаловѣкъ покоштоваў и кажа: «вотъ щаўя отличноя, кажная лыжка варта рубель». Покуль ёнъ ѣў, жидъ сядзѣў коля стола и ціхонько, якъ той зъѣсьць лыжку, ёнъ крэйдой подъ столомъ и запишэ. Подъѣўши, чаловѣкъ пытае: «скольки табѣ, рандаръ, за щаўя заплациць?» — «А скольки?» кажа, «по рублю за лыжку, якъ ты и самъ казаў». — «А ты почёмъ знаешъ, скольки я лыжэкъ зъѣў?» Жидъ пиравярнуў столъ, стаў личиць и наличыў 200 лыжэкъ. «Давай», кажа, «200 рублёў!» — «Авось табѣ лихо», думае чаловѣкъ, «попаўся къ рыжому жиду! Праўда бацька казаў, али што тутъ робиць? Ни якъ ни отпросіўся». Жидъ забраў ўси яго гроши. Поѣхаў гэто чаловѣкъ зъ каршмы, чуць ни плачучи. Ашъ ѣдзя нѣйкій панъ на брычцѣ, дрэмя, шапка зъѣхала, а голова лысая ды проци сонца блищиць, якъ патэльня [1]). Обачіў гэто чаловѣкъ, — «ну», думае, цяперъ соўсимъ муся, пропаду; «рыжій гроши отбираў, а лысы пэеўня коломашку и коня отбярэ» ды скорэй ў лѣсъ стаў уцикаць. Глядзѣў гэто панъ, кажа хурману: «погоняй за имъ кони. Чаго ёнъ уцикаиць зъ дороги ў лѣсъ? гэто ни, начи, якъ пеўня злодзій». Ў минуту догнали чаловѣка, панъ зъ разу и кажа: «Прызнавайся, што ты украў чаго уцикаў зъ дороги». Той нечого робиць, разсказаў прычину. Тогды панъ говорэ: «Ну поіжджай за мной ў тую каршму, я табѣ вярну гроши назадъ». Прыѣхали, жидъ пираняў пана. На столѣ лижала цялячьча лопатка, панъ хлопъ, хлопъ по плячи жида, пытае: «сколько стоя твоя лопатка?» Той думаў, што панъ пытае объ цилячьчю, кожа: «а рубли тры». «Добро!» панъ выняў тры рубли, заплаціў, ўзяў ножъ и говорэ жиду: «ну на што

1) сковорода (съ польск. patelnia). *Ш.*

порциць твой лапсардакъ, [1]) дай я такъ голую лопатку у цябе вы́рэжу».

Ну якъ ни круціўся жидъ, мусіў отдаць чаловѣку яго дьвѣсьци рублей и ящо своихъ прыложіў зъ половину. Радъ чаловѣкъ, дзякýе пану и ка́жа: «дай Богъ, кабъ ўсихъ головы побла... и были якъ колѣни голые» и поѣхаў.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы. Сообщ. Минск. Губернск. Статист. Комитетомъ.

112.

ПАНУ ВѢРНО НИ СЛУЖИ, СЪ ЖИДОМЪ ДРУЖБЫ НИ ДРУЖИ, ЖОНЦѢ ПРАВДЫ НИ КАЖИ, А ЧУЖОЯ ДЗИЦЯ НИ ХОВАЙ ЗА РОДНОЯ.

Тамъ же.

Одзинъ полясоў [2]) у пана ўсю жисьць праўдзиво и вѣрно служыў. Мѣў ёнъ тольки жо́нку и па́сынка и подъ старосьць захоцѣў вытробоваць [3]): ци праўда, што людзи кажуць: «пану вѣрно ни служи, зъ жи́домъ дружбы ни дружи, жо́нцѣ праўды ни кажи, а чужоя дзиця ни ховай за родноя».

У пана быў дороги́ соколъ; ёнъ пану ловіў ўсякія пту́шки и панъ яго дужа любіў и бяро́гъ. Ляснúкъ гэты ўзяў и сховаў сокола, а прынёсъ домоў курчяна [4]), отдаў жо́нцѣ и кажа: «я украў паньскаго сокола; на, возьми, спячи́! попробуимъ ци сма́чанъ? Тольки глядзи! никому ни кажи, бо панъ якъ довѣ́даицца, дыкъ ня быць мнѣ живу». Тая спикла́. Яны повячэ́рали. Мужикъ пошоў ў пуню на сѣнѣ отдыхаць, а жонка ня вытрымала, сичасъ къ корчма́рцѣ Ентэ побѣгла, — а яна зъ ей заўсида вяликую дружбу вила́, — и подъ сакрэ́томъ разсказа́ла ей объ сокола. Тая, вядо́мо, къ пану: такъ и такъ, кажа, зъ паньскимъ соколомъ зробили. Огледзіўся панъ, — нима сокола. Сыскаў полясоўщика. «А ты», кажа, «таки-сяки, якъ смѣў сокола мойго зъѣсьци? Я цябе сичасъ повѣшу!» Той ў ноги пану: «Пробачь [5]),

1) или: лапсурдукъ сл. сложное: изъ лапи́ть — чинить налагая заплату и сюртукъ: оборванная одежда, лохмотья. Слов. Нос.

2) полясовщикъ 3) испробовать.

4) пѣтушка, — цыпленка, 5) извини, прости.

паночку, виноватъ, даруй! Яжъ пана два разы на облавѣ отъ мядзвѣдзя обороніў и стольки годоў щиро служыў, — ни губи, пане, даруй мнѣ!» Панъ и слухаць ни хоцѣў; вялѣў висилицу поставиць и повѣсиць лисника. Прышла жонка и пасынокъ, голосюць. Лясникъ кажа имъ: «ни плачьця: разъ помираць; тольки ня вѣдую: гдзѣ мнѣ гроши свои подзѣць? ўсѣ-бъ отдаў тому, хто мнѣ захочэ вяроўку-пятлю на шыю надзѣць». Дыкъ пасынокъ кажа: «Давай, татко, мнѣ гроши, я табѣ пятлю надзѣну!» Тоды лясникъ кажа пану: «цыцъ, пане, ня вѣшай: соколъ ёсьць! Я тольки тробу робіў и цяперъ на сабѣ вѣдую, што справедлива пословица: пану вѣрно ни служи, зъ жидомъ дружбы ни вядзи, жонцэ праўды ни кажи, а дзиця чужоя ни ховай за родноя, бо здрадзюць. [1])

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы.

113.

РАБИНЪ И ТЕЛЕНОКЪ.

Тамъ же.

Даўней дохтороў было мало и рэдкое здарэньне [2]), коли гдзѣ ёнъ покажицца. Али разъ дохторъ пираѣзджаў чиразъ малоя мястэчко, а тамъ жидоўски рабинъ быў хворы. Пошли жиды къ дохтору и просяць, кабъ навѣдаўся хворого рабина. Ёнъ кажа: «нима часу, али я такъ познаю хворобу и дамъ зельля; принясиця тольки трохо мочи яго». Жиды вярнулися домоў, ўзяли ў чаропочикъ рабиновой мочи и дали мужыку нясьци, бо самимъ стыдно, ци ня можно было, — хто ихъ вѣдае? — Той понёсъ и жиды за имъ пошли. Сыходзючы зъ ганку, мужыкъ спотыкнуўся и выліў мочу. Али тутъ корова стояла, мочилася, ёнъ скорэй подставіў чаропочикъ, а жиды гэтого ничого ня видзили, — идуць. Прыходзюць къ дохтору. Той ўзяў чаропокъ, поглядзѣў, поглядзѣў и кажа: «Цѣльна, скоро родзиць!» и поѣхаў далій. Жиды вярнулися, разсказали рабину. Ўсѣ дзівюцца: «якъ гэто можно, кабъ рабинъ родзіў цялёнка? дохторъ обмыліўся пеўня, али, можа,

1) обманетъ, измѣнитъ
2) случай

скорэй будзе тоя, што рабинъ майсіяша родзиць?» и выправили рабина ѣхаць ў городъ, гдзѣ была одна старая жидоўка—повитуха, кабъ, знача, помогла ра́бину обродзицца. Поѣхаў рабинъ зъ болаго́льщикомъ ў будцѣ. Отъѣхали мили дзвѣ, подъижджа́юць къ засьцѣнку, ажъ стала мяцѐлица, — завѣя такая, — нима якъ далій ѣхаць. Попросилися у водного мужыка пироночаваць. Прынясли солому и послали рабину посьцель на полу, ко́ля пе́чи, и поклалися спаць. Ў хацѣ ў той была цѣльная корова и гэту ночь обродзи́ла цялёнка. Якъ цѣля высохло и стало ходзиць коля печи и нѣякъ ўскочило на рабина. Ёнъ прочнуўся, ўхопіўся за цѣ́ля, думае, што гэто ёнъ самъ родзіў, ўстаў, сказаў болагольщику запрагаць коня́ и скорэй, кабъ нихто ня видаў, и поѣхаў ў городъ. Корова ба́ча, нима цялёнка, стала раўсьци. Прочнулася господы́ня и видзя—корова оцѣлилася, а цялёнка нима и жида такъ само нима: пеўня ёнъ украў. Господаръ сичасъ коня запрогъ догоняць жида. Догнаў яго за скольки вёрстъ и крычиць: «На што ты цѣля моё украў?» А той кажа: «якоя твоё, коли гэто моё? я самъ родзіў, якъ дохторы казали».

— Што ты? гэто наша цялу́шка родзила; отдавай цѣля́!—Рабинъ ни дае́. Господаръ завярнуў болаголу и ѣдуць назадъ. Прыѣхали и пошли къ пану, кабъ той разсудзіў ихъ.

Рабинъ разсказаў пану, якъ дохторъ ўсимъ жидамъ сказаў, што ёнъ цѣ́льны и ѣхаў ў городъ для гэтого, кабъ обродзицца тамъ, ажъ якъ ночоваў у мужыка, дыкъ тамъ родзіў цѣля, а цяперъ мужыкъ прызнаецца, што гэто яго, хо́ча одбираць яго родного сына. Мужыкъ прывёў корову, кабъ панъ удостовѣрыўся, што яна оцяли́лась, а ни рабинъ. Панъ посміяўся, а дыли кажа: «Ну, добро! Мой судъ таки: постаўця посяродъ цѣля, а зъ одного боку нихай на 10 шагоў стане́ рабинъ, а зъ другого постаўця корову; жидъ повининъ стояць ра́комъ, бизъ лапсардака, и къ кому пойдзе циля, то той яго матка, ци бацька». Зробили гэдакъ. Ашъ циля́ глядзиць, — першъ пошла къ жиду.... той ухопўся за яго: «а мой зўндылька!» ды на возъ ў будку — и поѣхаў, радуючися, ў городъ, къ жидамъ, а тые цялёнка того поставили ў

школѣ и тамъ яго доглядáли, ховали, кормили, поили и ўсе чикали, коли яно пиравернецца имъ ў масіяша.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ, отъ кр. Як. Бузы. Ср. Чубинск. «Труды», т. II, стр. 503, сказку: Дурной.

114.

НЕ ЛЮБО—НЕ СЛУШАЙ [1]).

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Одзинъ панъ дýже любіў слухаць казки. Разъ и призваў ёнъ мужика говорыць казки. И каже ямý панъ: «вотъ талерка золота; коли скажешъ ты мнѣ такую казку, кабъ ня было ў ей ни слова праўды, кабъ я сказаў на цябе: лжешъ, дыкъ тогды отдамъ табѣ гэтую талерку съ золотомъ».

И начáў мужикъ.

— «Чаго, паночикъ, на свѣци не бывае. Вотъ со мной разъ такая пригóда [2]) злучилася. Было гэто якъ я ещо не родзіўся. Наняўся я у одного господарá пчолъ пасьциць, — питдзесятъ роёў пчолъ. Кажи́ный разъ трéба было ихъ обсчитаць и выпусьциць за пожіуносьцьцю; вéрнутца, — треба ўзнóў periличиць ихъ, выдоиць и ў вуллья позагоняць».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць праўда», каже панъ.

Глянуў мужикъ на золото и говóрыць далѣй.

— «Разъ рáнкомъ выпусьціў я пчолъ на пасту. Вярнулися яны домоў—дваннадцаци пчолъ нимá. Што тутъ робиць? Може гдзѣ ў болóци завязли.... Кинуўся я ихъ шукаць. Якъ итци—

1) Этотъ разрядъ сказокъ-небылицъ гораздо больше распространенъ въ средѣ сельскаго населенія великорусскаго, чѣмъ бѣлорусскаго и малорусскаго, если судить по печатнымъ сборникамъ. Вообще до сихъ поръ этихъ сказокъ у насъ очень мало собрано. Въ Германіи же этотъ родъ эпической поэзіи существуетъ въ значительно бóльшемъ количествѣ и имѣетъ уже свою исторію. Тамъ мы ихъ уже встрѣчаемъ въ памятникахъ 12-го и 13-го вѣка, (см. Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage, 3 т. стр. 221—229). Добрая часть нашихъ народныхъ сказокъ-небылицъ (о несбыточныхъ вещахъ) поражаетъ своимъ сходствомъ съ нѣмецкими. См. Р. Н. Сказки Аѳанасьева. Кн. II, стр. 401—21 и кн. VI, стр. 512—17. *Ш.*

2) Пригода — нечаянное, непріятное происшествіе, обстоятельство. Слов. Носовича.

дыкъ — итци. . . ажъ ба́чу — одзинанцыць пчолъ ляци́ць — окрываўленыя, пора́неныя, а двананцатой и нима́. Будзе бяда!. . . Я итци далѣй. Бачу за ракóй стадо воўкоў опанова́ли[1]) мою́ пчалу и дуўшаць; яна́ отбиваетца, ни подаетца имъ. Я ну бѣгчи шпарчѣй на по́мычь. Прибѣгъ къ рацэ́ — пиравозу нима́. А бачу, што ящо часи́нку, и воўки яе разорвуць. Я гэто схваціў самъ сябе за чуприну, размахаў, размахаў, — якъ штурхну, такъ и перакинуўся на той бо́къ раки́».

— «Може быць», каже панъ.

— «Али зъ разгону якъ гопнуў я объ зямлю́, дыкъ по поясъ и увязъ. Я и ту́ды, я и сю́ды—не вылѣзци. Бязъ ры́для ничого не зробишъ, думаю сабѣ. Я гэто кинуўся, якъ мога до дому, схопіў рыдзель[2]) ды и назадъ; откопаў сябе, тогды кинуўся къ пчалѣ́ на помычь».

— «Свѣтъ вяликъ, може быць и праўда» каже панъ.

— «Прибѣгъ гэто я къ пчалѣ, отогнаў воўкоў, бачу, што ей уже не жиць: по бокахъ боўтаетца мясо якъ шма́тця[3]), а крыви — крыви . . .! Я гэто, ня доўго думаючи, шась яе ножомъ по го́рлу и прирэзаў; потымъ обѣліў яе и привёзъ мясо до дому: дваннадцыць кадзей мяса наклаў!. . .»

— «Свѣтъ вяликъ, може быць и праўда!»

— «Тутъ я ўспомніў, што косьци осталися на пожни. Думаю сабѣ — ла́яць будуць людзи, што загромоздзіў косьцями большь дзесяцины сѣножа́ци. Побѣгу, ды скину ихъ ў раку́. Прыбѣгъ; стаў поднимаць храбе́тъ зъ рабра́ми; подняў я яго, по́тымъ якъ штурхну отъ сябе!. . . Я думаў, што ёнъ ўпадзе́ ў раку́, а ёнъ однымъ концомъ стоиць на зямлѣ, а другимъ ў небо упёрся».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць и праўда».

— «Полѣзъ я по гэтымъ храбцѣ́ на небо. Якъ лѣзьци, дыкъ лѣзьци и ўзлѣзъ. Бачу — у одной хацѣ́ пирушка; святыя гуляюць: пъюць горэлку и вино, закусываюць, пѣсьни такія преподобныя пяю́ць . . . Ну думаю сабѣ, съ пъяными, чилавѣча, не за-

1) окружили, 2) заступъ, 3) лоскутье.

нимайся, а то еще ненарокомъ боки́ намнуць. Иду далѣй. Ў другой хацѣ святы Микола набраўся горэ́лки, якъ пучекъ, ляжиць, подъ лавой и хра́пѣць, якъ пшаницу продаўши.

— «Може и праўда».

— «Коло яго ляжиць шапочка, сама золотая зъ дорогими каменьнями. Я гэтую шапочку за пазуху ды й назадъ; ажъ тутъ св. Микола прочхнуўся, стаў искаць своей шапки. Подняўся ва́рхалъ [1]), крикъ... Ну, думаю, коли зловяць, — будзе ке́пско. А тутъ аніякъ не найду того мѣста, гдѣ стояў храбетъ. Бачу — ляжаць пиловиньня. Я давай изъ ихъ вяроўку виць».

Звіў доўгую вяроўку; привязаў одзинъ конецъ яе и стаў спущатца зъ неба по вяроўцы. Спусьціўся до самаго конца вяроўки, а ящо земли нима. Што тутъ робиць? Я гэто возьму ды одрэжу зверху кусокъ вяроўки, а знизу надточу и спускаюся далѣй.

— «Свѣтъ вяликъ — може быць и праўда!»

— «Стаў гэто я на землѣ. Бачу, — не наша зямля́. Ну, думаю сабѣ, гэто пэўно пекло. Иду далѣй. Ажъ бачу... паньскій бацька — покойникъ — оборваный, обшарпаный, босый — пасьциць свиньней...»

— «Лже́шь, хаме!...»

Мужикъ цапъ за талерку зъ золотомъ ды и за дзверы.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

115.

б) Той же губ. и у., Березинск. волости.

Я жыў зъ дзѣдомъ, а бацьки яще ни было. Были у насъ зъ дзѣдомъ пчалы́ по собаку [2]), носили медъ *резгинями?* Одна пчалина нясла медъ чиразъ возеро и упусьцила резгинь [3]) мёду ў возеро; — гэто возеро стало соло́ткое. Ходзила тамъ моя кобылка и выпила

1) Шумъ, смятенье. Слов. Нос.

2) Пчолы по собаку значитъ: улей не выше ногъ собаки. Е. Ѳ. Карскій.

3) Ре́згинь или рѣзгини (по польски redzginy) или резгини (попольски rezhini) состоятъ изъ двухъ дугъ, переплетенныхъ бичевками. Эти дуги связываются

гэту воду, такъ, што ажъ упилася и ляжала безъ вумá, — пъяная. Толку не могли мы даць зъ дзѣдомъ (а бацьки яще ни было). Ўзяў мой дзѣдъ да шкуру здзёръ зъ яе. Проспалася гэта кобылка и ўстала посля, якъ напали на яе оводни съ мухами, а яна-жъ и безъ шкуры. Я-жъ ўзяў зъ дзѣдомъ (а бацьки яще ни было), обсыпаў яе грэцкой, дзеля́ того, штобы была гнѣдая. Якъ поросла грецка на кобылѣ, да якъ унадзилася ў тую грецку цецяруки́, то и тутъ мало зъ яе толку. Дзѣдъ мой кажець (якъ бацьки яще ни было) надобе связаць дзвѣ вяровочки и пиракинуць чиразъ кобылу, прывязаўши коробочку, а къ хвосту прывязаць доўбешачку: цецярукоў якъ налециць, яна хвостомъ якъ махне́ць, то цецярука и забъе́ць. Зробили мы такъ зъ дзѣдомъ (якъ бацьки яще ни было). Стала гэтая кобыла биць цецярукоў и набила поўну коробочку, такъ што стало цяшко и пирарэзала поводко́мъ кобылку. Трэба-же тутъ даць рату́нокъ [1]), — якъ жа жиць безъ кобылки? Мой дзѣдъ кажець (якъ бацьки ящо ни было) «надо одсѣчь дзвѣ дубинки и сыши́ць кобылку». Мы такъ и зробили. Якъ поросли дубы на кобылѣ зъ гэтыхъ галиць дубовыхъ, такъ што ни могла яна и ходзиць: возьмуць и обярнуць яе на бокъ. Што намъ тутъ робиць зъ дзѣдомъ? (а бацьки ўсё яще ни было). Давай мы уже бычками па́сѣку орацъ. Поорали, посѣяли мы зъ дзѣдомъ (якъ бацьки ящо ни было) пшаницы, ячменю. Якъ поросъ ячмень — старому воробъю поколѣно, а молодому по бру́ху, колосъ отъ колоса, — ни чуя голоса. Сжали мы зъ дзѣдомъ (якъ бацьки яще ни было) ячмень гэтый, а якъ уже сложили, дакъ копá отъ копы́, — на дзень ѣзды. Пиравязли́

вмѣстѣ и употребляются для носки въ нихъ сѣна. По-русски, кажется, *розвины*. Ихъ форма:

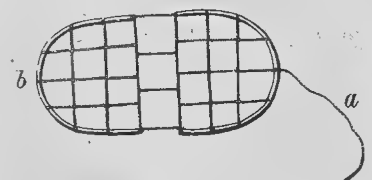

Когда наложатъ сюда сѣна, то веревку *a* протягиваютъ въ *в* и завязываютъ. Въ приводимомъ нами мѣстѣ конечно иронія. — Можетъ быть это слово можно писать и черезъ *ѣ*, тогда оно будетъ отъ рѣдкій: рѣдзкины. Изъ письма Ев. Ѳ. Карскаго.

1) Помоцъ.

мы яго зъ дзѣдомъ домоў и сложили сторону [1]) ў хацѣ на стоўпѣ, што коло печи стоиць, и стали мы уже зъ дзѣдомъ молоциць (а бацьки ўсё яще ни было), такъ што страту ни было; ложками мѣрали, а коўшиками сносили, съ току гэто уже збирали. Цяперъ стали мы зъ дзѣдомъ (а бацьки яще ни было) гэтымъ ячменемъ кабана кормиць и выкормили во́чимъ большо́го, што якъ разъ подлѣзець подъ чигунъ и сховаецца. Выгнали мы яго зъ дзѣдомъ вонъ уже на дворъ. Ухвацила яго ворона, може яще молодая, ўзяла ў дзюбу и раздзѣўбла,—на колѣ сѣдзячи.

Нѣтъ у насъ зъ дзѣдомъ (а бацьки ўсё яще ни было) говядзины, дакъ мы колъ гэтый рубимъ и ў горщокъ бросаемъ: кабанъ нашъ во́чимъ жирный быў, такъ што и колъ жиру набраўся и отъ яго ў горщку накипаецъ. А цяперъ, слава Богу, мы и лучшей живемъ, бо родзіўся мой бацька. Мы зъ дзѣдомъ поста́рэлись и посивили, да и бацька уже цибукъ порадочиный выросъ.

Я тамъ быў, мёдъ, вино піў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало. Дали мнѣ борону́,—я оттуль сморгонуў, дали мнѣ смоляную кобылу: ѣхаў я, ѣхаў на ней,—стало мнѣ холодно. Разложыў я огонь, начаў грэцьца, а кобыла моя и растаяла, извѣстно дѣло: смоляная.

Зап. волостн. писаре́мъ отъ крестьянина села Березины Емельяна Бабича. Сообщ. Минск. Статистическимъ Комитетомъ.

116.

в) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Разскажу я вамъ про свою малолѣтнюю жизнь. Коли мнѣ было ящо 12 лѣтъ, то я о́стаўся служиць у хозяина. Хозяинъ даў мнѣ пасвиць пчалы и прыказаў: «глядзи! коли ты мнѣ хоць одну́ пчалу́ згубишь, то твоя служба пропадзе, ня заплачу табѣ за цѣлы годъ».—Добре.—Я къ выгоню пчалы, то ихъ пераличу и до дому прыгоню зноў пераличу. Одного разу прыгнаў я ихъ домоў, пераличіу: нема одной пчалы. Я бяго̀мъ яе шукаць, а уже умрокъ на дворэ. Чую я за лѣсомъ, што пчала раве́ць. Я бягомъ туда,—гляджу: ажъ за ракой 7 воўкоў душаць мою пчалу. Я пусьціўся отгоняць тыхъ воўкоў, ды чиразъ раку̀ ня можно

1) въ гумнѣ, пазуха, гдѣ складываютъ хлѣбъ въ снопахъ: давѣ сторона жита наклавъ. Слов. Носовича.

было пирайсьци — рака́ дужа глубокая. Ўзиў я сябе за волосы, кабъ пиракинуцци чиразъ раку́, а попаў ў самую раку́. Выбраўся я кое-какъ изъ раки́, ўзяў други разъ сябе за волосы и якъ махнуў и пирабросіў сабе чиразъ раку. Воўкоў я отогнаў, а пчалу яны уже задушили. Ўзяў я два полѣнца, накрыў пчалу, штобъ воўки яе зъѣли, а самъ пошоў домоў и кажу хозяину: «бяда мнѣ здарылося!».

— «Што такоя?» спрашивае хозяинъ.

«Да воўки пчалу задушили.

— А яще ня зъѣли?

«Не, яще цѣла.

— Ну хорошо, коли цѣла. Поѣдзимъ, забяремъ.

Запрагли мы дзвѣ пары волоў, — поѣхали. Тамъ порубили гэту пчалу на куски, ўзложили на возы, привязли до дому, посолили три кадзи мяса и цѣлый годъ мы ѣли гэту пчалу. За то хозяинъ оддаў мнѣ ўсѣ гроши за годъ. Зъ гэтыми грошми я и отыйшоў отъ хозяина. Ну подумаў я, цяперъ трэба мнѣ уже жаницца, одному жиць скушно. Высватаў я сабѣ дзѣўку, потомъ попросіў госьцей на вясельле къ сабѣ, напёкъ пирогоў, достаў горэлку, зарэзаў барана, собраўся соўсимъ и здѣлаў вясельле, якъ трэба быць. Госьцей собралося бояръ — и прошенвыхъ и не прошенныхъ: ўсяго барана зъѣли, остаўся тольки одзинъ задокъ. Жана мнѣ и кажа: «купи ты корову, будзимъ доиць, да хоць горшокъ забѣлимъ, а то заўсегды ни щимный [1]). крупникъ мы ѣдзимъ». Послухаў я жаны, купіў корову. А жана тому и рада: я ни дужа люблю молоко и мясо, — а мясо даўно уже у насъ ни было. Ўзяў я зарэзау гэту корову: пиреднюю половину порубіў на куски, а заднюю повѣсіў ў хлѣвѣ. И доіў я гэтый задокъ яще тры годы́. А жана якъ начнець печку топиць, такъ зъ ей сичасъ и начинаимъ сварыцци: яна хочиць зъ мясомъ, а я съ молокомъ; дакъ мы сварымся, сварымся и ничого не сварымъ и остаемся цѣлы дзень ни ѣўши.

Зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

1) Слитное слово изъ трехъ: ни съ чимъ (не съ чѣмъ) т. е. пустой. *Ш.*

117.

г) Гродненск. губ., Пружанск. уѣзда, дер. Буды.

Быў сабіе́ дзѣдъ и баба и имѣли воны сабіе́ три сыны: старши слѣпы, середни крывы и найменши го́лый. Пошли воны сабіе́ на поліеваніе: старши угледзіэў зайца, середни зловіў, а найменшему дали за пазуху сховаци. Ишли воны, ишли ажно вошли въ о́ступу, — такую великую пущу, що ту́лько небо и землю видно. . . Захоцѣлося имъ ѣ́сьци . . . думаютъ сабіе: кабъ дзѣ достаць огню́ — спіекли бъ зайца и зъѣли. Стали шукаци огню, не забачіў; полѣзъ середни — ничо́го не забачіў; якъ полѣзъ найстаршій бачиць вунъ — що подъ ёлкою сидзиць дзѣдъ и мижи ногами огонь кладзіе. Пошоў найстарши до дзѣда: — «помогай Богъ, дзѣдку!» — «Бывай здороў сынку! . . .» — «Дай дзѣдку, огню! . . .» — «А скажи́, сынку, казку и приказку — то дамъ огню». — «Не умѣю». «Якъ вунъ тое сказаў, що не умѣю» — тогды дзѣдъ ўзяў ёго, задраў ёму шкуру отъ пятъ до головы, насыпаў ячменною поло́вою, зноў насу́нўў шкуру и пусьціў. Пошоў сяредни . . . «Помогай Богъ, дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!». — «Дай, дзѣдку огню! . . .» — «Кажи сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Не умѣю!» — «Не умѣешь? . . .» тогды вунъ и яму́ злупіў шкуру съ пятъ до головы, насыпаў ячменною поло́вою, завернуў шкуру назадъ и пусьціў. . . Пошоў найменьши . . . — «Помогай Богъ дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!» — «Дай, дзѣдку огню!» — «Скажи, сынку, казку и приказку, то дамъ огню́!» — «Добре, дзѣдку, я та́біе скажу и казку и приказку, . . . а́ле якъ ты, дзѣдку, скажешь, що я брешу́, то я таби́, дзѣдку, зроблю то́е, що ты зробіў моимъ братамъ!» — «Добре, сынку, кажи! . . .» — «Отожъ я иду до цебе́, дзѣдку! Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Иду, иду и чую, що щось бяжыць и гудзе́ . . . Праўда, дзѣдку»? — «Праўда, сынку!» — «Коли я оглянуўся — ба́чу, що чмель[1]) зъ медвѣдзіёмъ войну

---

1) шмель.

ведзіе... праўда дзѣдку?» — «Праўда сынку!» — «Думаю сабіе: се чмель забъе медвѣдзя — будзе шуба, — се медвѣдзь чмеля — будзе медъ...» — «Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Коли я тое думаў, гляджу — рѣка меду стала..... праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Стаў я коло рѣки и ѣ́мъ сабіе той медъ.... праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Ѣмъ я той медъ, ѣмъ, а вунъ все мни по пальцахъ цече, все мни по пальцахъ цече. Тогды я згадаў, що ў хаци на вокнѣ ножичокъ лежиць, ось таки кулайчикъ. Побѣ́гъ я до хаты, ўзяў той кулайчикъ, зрѣзаў сабіе́ черепъ зъ головы и стаў имъ медъ черпаци и ѣсьци. Ѣмъ я его, ѣмъ, а надъ головою у мене щóсь шумитъ.... Дзіўлюся, а на моюмъ мозгу хмара мухъ насѣла.... Вдэрыў я въ ихъ кулакомъ, ажъ воны всѣ разлѣцѣлися..... Покуль одмываў я свою руку, дзіўлюся ажно муй черепъ посерудъ рѣки плывіе. Кинуў я на ёго лутекомъ[1]) — не докинуў; якъ же кинуў потомъ чимъ лыко дзерутъ — докинуў. Взяў я свуй черепъ, примоцоваў ёго, глядзь, дзѣдку, якъ муцно сидзиць.... Ѣў я медъ, ѣў, а восочекъ все собираю, все собираю.... Думаю сабіе, щобъ зъ того восочку зробици?... Вылѣпіў я съ того восочку кобылчину[2]), сѣў и ѣду. Ѣду я сабіе, ѣду и чую, що ў дупліе пе́ченые дзятлы пищатъ.... Думаю собіе, кабъ ўлѣзци ў дупло и зъѣсци тые дзятлы. Лѣзу я ўтóе дупло головою — неўлѣзъ... лѣзу рукой — неўлѣзъ, ногою — неўлѣзъ, якъ же кинуўся ўси́мъ цѣломъ — ўлѣзъ. Поѣў я тые дзятлы.... Лѣзу назадъ головою — невы́лѣзъ, — рукою — невылѣзъ, — ногою — невылѣзъ; кинуўся всѣмъ цѣломъ — невылѣзъ. Тогды я згануў, що ў хаци за лавою сокіерчинка стырчитъ. Побѣгъ я до хаты, взяў тую сокіерчинку, вырубаў ў ду́би дзѣрку и вылызъ. Сѣў я на кобылчинку, ѣду я собіе́, а сокіерчинку за поясъ заткнуў. Ѣду я собіе ѣду, а сокіерчинка якъ цюкъ — такъ цюкъ, якъ цюкъ — такъ цюкъ.... Кобылчинка моя пріостаноўляетця.... Коли я оглянуўся: бачу, што я на переду ѣду, а задъ пасецся.... Тогды я

1) клиномъ, коимъ лыко съ липъ сдираютъ.

2) Лошадку.

побѣгъ за задомъ, приставіў до переду, збіў вербовымъ колкомъ и ѣду. Ѣду я, ѣду, а кобылчинка моя и стала.... Коли я сглянуўся — бачу що зъ того колка выросла верба, ажъ до самого неба.... Стаў я лѣзци по туй вербіе и долѣзъ ажъ до самого неба.... — «Щожъ ты тамъ сынку бачіў?» — «А все, дзѣдку бачіў. Матка Боска панчошку робиць; Панъ Езусъ спиць.... и всихъ кого а сюмъ свѣци знаў — всихъ бачіў!» — «А моёгожъ, сынку, бацька, бачіў?» — «Бачіў! твуй, дзѣдку, бацько на моюмъ сра́ци ѣздзиць!» — «А що, сынку! — бачь муй на твуюмъ, сынку!» — «Такъ, дзѣдку, але якъ муй споткнетца, то твуй, дзѣдку, ў гоўно носомъ воткнетця.... праўда дзѣдку?» — «Брешешь сынку!» Коли вунъ сказаў: «брешешь, сынку», тогды голый злупіў зъ дзѣда шкуру зъ пятъ до головы, якъ вунъ зробіў зъ ёго братомъ, посыпаў ячменною мякиною, взяў огню, пришоў до братоў, спікли зайца и зъѣли.

И я тамъ быў, медъ вино піў, по бородзѣ и усахъ цекло, ничого въ ротъ не попало.

Зап. бывшимъ врачемъ при Молодеченск. учительск. семинаріи, уроженцемъ Пружанск. уѣзда.

118.

д) УРОДА [1]) УМОЗЫРЫ.

Минск. у., Самохваловской волости, Дубицкой слободы.

Быў чаловѣкъ, имѣў у сябе ўсяго много, только ня было у яго грошай. Ёнъ думаў, думаў, гдзѣ ихъ ўзяць, посля сказаў: «пойду ў свѣтъ!» и пошоў. Идзе ёнъ дорогою и бачиць: боронуя хлопецъ. Ёнъ пришоў къ яму и кажа: «ходземъ дзѣця со мною, грошай шукаць». Той кажа: «ходземъ, дзядзько». Идуць яны и бачаць—стоиць дворъ. Тоды чаловѣкъ ка́жа хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ; тколи будуть у цябе чаго пытацца, то вѣдай, што отвѣчаць». Пришоў чаловѣкъ ў дворъ и пытаецца: «хто ў гэтомъ дворѣ живе»? Яму сказали пани. Тоды ёнъ пошооў къ пани. Якъ вошоў въ яе покой, то пани, яго убачивши, спыталася: «одкуль ты чаловѣча»?

1) урожай; въ Слов. Носовича: уродъ,

Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— «Якъ тамъ урода? кажуць, што вельми добрая».

— На ўсе, пани, добрая урода, но вельми капуста добрая уродзила, такая хорошая, што зъ одной голоўки можно пошаткоў ватць дванадцаць кадзей. Пани, кажа, яму: «ты манишь».

«Не, коли, пани, хочашь вѣдаць праўду, то спосылай свойго чаловѣка, нихай тамъ поглядзиць у насъ на мѣсьцѣ».—Пани кажа: «коли непраўда, што ты мнѣ заплатишь за гэто, што мой чаловѣкъ туда поѣдзе»?

— А коли праўда, то пани мнѣ што даси!

Яна кажа: «сто рублеў.»

— Але коли неправуда, то я останусь у пани служиць.

«Ну, добра». Пани вялѣла свойму лёкаю запрагчи пару коней и ѣхаць поглядзѣць ў Мозыры, ти праўда гэто, што ей чаловѣкъ говорыў. Лёкай поѣхаоў и повстрачаў того хлопца, которы быў съ тымъ чаловѣкомъ, што къ пани зайшоў. Пытаятца лёкай у яго: «одкуль ты, хлопча? «Ёнъ кажа: «зъ Мозыры». А якая тамъ урода ў гэтомъ году?

«Добрая ўсё, но вельми капуста уродзила, такъ што подъ однымъ листомъ можно чатырнадцаци чаловѣкомъ схавацца одъ дождждну». Тоды лёкай ўзяў дай вярнуўся домоў и кажа пани: «што сустрѣў хлопца, которому боляй ня будзя якъ семъ, ти восемъ годоў, и мнѣ здаетца, што ёнъ маниць не умѣя ище, ёнъ мнѣ сказаў, што ў Мозыры капуста такъ уродзила, што подъ однымъ листомъ могуць сховатца чатырнадцаць чаловѣкъ отъ дождждна; а таки хлопецъ маниць ня будзя, ище малъ». Тоды пани дала чаловѣку сто рублеў и подзяковала, што ёнъ ей сказаў вяликоя чудо. Чаловѣкъ ўзяў гроши, пошоў къ свойму хлопцу и кажа: «Ужо сто рублеў ё, ходзимъ даляй!» Идуць яны и бачаць други дворъ. Тоды чаловѣкъ кажа свойму хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ, но ты только вѣдай, што казаць, коли будуць у цябе пытацца чаго». Приходзиць ў дворъ, и пытаетца: хто тутъ *живецъ*. Яму кажуць, што пани. Ёнъ отправиўся къ ей.

Пани убачіўши яго, спыталася: одкуль ты чаловѣче? Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— А якъ тамъ урода?

«Хорошая на ўсё, но вельми гарбузы уродзили, такъ што одного гарбуза не поднимуць 20 чаловѣкъ. Пани кажа: «манишь». А ёнъ ей кажа: «коли хочешь, пани, вѣдаць праўду, то пошли туда свойго чаловѣка, ти лёкая, нехай поглядзиць тамъ на мѣсьцѣ». Пани кажа: «а што будеть мнѣ за гэто, коли гэто што ты говоришь, ня будзя праўда»?

— Ну, а што будзя, коли будзя праўда»?

«Я табѣ дамъ сто рублёў».

— Ну, а я коли ня будзя праўда останусь у цябе служиць.— Пани вялѣла свойму чаловѣку ѣхаць поглядзѣць на мѣсьцѣ. Чаловѣкъ поѣхаў. Ѣдзе ёнъ, ѣдзе, а на сустрѣчу яму идзе той хлопецъ, которого чаловѣкъ, ишоўши къ пани, оставиў на дорозя. Лёкай пытаетца у яго: «одкуль ты, хлопча?» —«Зъ Мозыра», кажа ёнъ.

— А ня вѣдаешь ты, якая тамъ урода?

«Добрая, но якъ гарбузы уродзили, то вельми вяликія, такъ што одного гарбуза двадцаць чаловѣкъ выкацили зъ города на вулицу и такъ оставили. Свиньня прибѣгла прогрызла ў ёмъ бокъ и вы́яла ўсѣ внутренноьци. После гэтого ѣхаў почтальёнъ на тройцѣ коней, и зъ разгону вляцѣў ў гарбузъ, гдзѣ ѣздіў три дня, покуль выѣхаў на дорогу».

Лёкай вярнуўся и кажа пани, што яму сказаў хлопецъ. Пани повѣрила и дала чаловѣку сто рублеў. Чаловѣкъ ўзяў и пошоў къ свойму хлопцу и кажа: «ну, добра! дзѣсьци рублеў ё. Ходёмъ ужо на вяликаю дорогу». Пришли. Чаловѣкъ кажа: «я лягу, а ты плачъ надо мною, то людзи будуў думаць, што я померъ и будуць класци цябѣ гроши ў шапку, капъ было за што поховаць мяне». Стары лёгъ и ляжиць, а хлопяць сядзиць дай плача. Людзи бачаць мертваго чаловѣка и дзиця, котороя плаче, надъ имъ сѣдзя, стали даваць яму гроши и надавали половину шапки. После ѣдзя панъ, бачиць: ляжиць на дорозя чаловѣкъ и дзиця плача, для яго стоячи. Ёнъ слѣзъ зъ своей повозки, поглядзѣў на ляжачаго чаловѣка и одъ

разу догодаўся, што ёнъ ня мяртвецъ. Панъ ўзяў свой аграпникъ, зложыў ўдвоя, да разхинувъ яго одежу и ну аграпникомъ бицъ яго. Хлопецъ жа повалиўся на голову свойго бацьки, якъ ёнъ яго ужо зваў, и стаў яще больше кричацъ: и приговаривацъ: «а таточка, цярпи мертвоя цѣло, будзя душа спасена». Панъ бачицъ, што чаловѣкъ не встае, выняў чатыры рубли и даў хлопцу, а самъ на повозку да и уцёкъ. Тоды чаловѣкъ ўстаў и кажа: «кабъ яще одзинъ разъ выцянуў, ябъ закричаў». Идуцъ яны дорогою и пришли ў лѣсъ. Лѣсомъ ѣдзя панъ. Хурманъ кричицъ на бокъ. А яны кажуцъ: «мы зъ брахунцами.»

— «Што»? пытаетца панъ.

— Мы зъ брахунцами.

— Што то за брахунцы? пытаетца панъ.

— А вотъ такія, коли панъ хочашь, то выпражамъ у цябе пару коней.

«Ну брашитца», кажа панъ.

— Не, мы ня можамъ скоро выбратцъ, но вунъ тамъ, што дымъ вялики за лѣсомъ идзе, тамъ живуцъ старыя брахунцы, тыя скоро могуть выбрахацъ, вотъ панъ отпролни пару коней и даў мойму хлопцу, няхай ёнъ зъѣдзицъ по старыхъ. Панъ кажа хурману: «одпражи яму пару коней, няхай зъѣдзицъ.» Хурманъ кажа: ня треба одпрагацъ, ёнъ якъ поѣдзе, то и не прідзя. Панъ крыкнуў на хурмана и вялѣў яму одпрагчи пару коней. Ёнъ одпрогъ. Хлопецъ сѣў верхомъ дай поѣхаў. Панъ ждаў, ждаў,—ня вязé хлопецъ брахунцоў. Тоды стары кажа: «яны яго ня слухаюцъ, вотъ кабъ я, ябъ ихъ скоро привезъ.» Панъ одаў и другую пару. Чаловѣкъ поѣхаў то и ня вярнувся къ пану. Скоро настала ночь. Панъ злѣсъ зъ своей брычки зъ хурманомъ и пошоў у сяло на ночь, а чаловѣкъ зъ хлопцемъ запрагли кони да и поѣхали въ Мѣнскъ. Продали ихъ тамъ за 200 рублеў и вярнулись домоў, стали жицъ поживацъ, да вино попивацъ.

Зап. Петръ Ломако, ученикъ Несвижской учительск. семинаріи. — Конецъ не ясенъ, составляетъ, видно, прицѣпку изъ другой сказки. *Ш.*

119.

ж) Минск. губ., Борис. у. въ окрест. Плещеницъ.

Нашъ панъ посылаў колись-то мяне зъ паперой. Ды гэтакъ я ишоў ды и стаў ў Стаховѣ ночова́ць. Спросіўся я у одной хацѣ ночовацъ, дыкъ на пускаюць. Мущинъ, видзишъ, тогды ня было́, яны были ў лазьни. Ну гэто прыходзяць мущины и кажуць: «нехай сабѣ ночуець». Стали яны вячерацъ, стали Богу молицца. Ходзяинъ гово́рыць: «хоць ты молися, ня молися, вячерацъ ня будзешъ». Гэто дзѣло было якъ разъ на Радоўницу. Яны гэто повячерали и положилися спаць. Ходзяинъ лёгъ ў той хацѣ, дзѣ вячерали, а другія попяраходзили ў клѣць. Дыкъ я тогды ўстаў ноччу, пошоў за столъ залѣзъ, дый повячераў-тки до́бро. Послѣ гэтого я ўстаў и увидзіў ў вядры сыту—я гэто къ той сыцѣ, ды давай тую сыту пиць, я у мяне ножикъ за по́ясомъ быў; мой ножикъ за вядро зачапіўся, да сыту тую выліў на подлогу. Ходзяинъ почуў, што нѣшто нядоброя ды и давай крычаць. «А што, я казаў», кажа, «што злодзій ночуець, я казаў, што ня трэба яго пущаць». Яны усѣ справили крыкъ, а я цихонько побѣгъ ды и лёгъ. Самъ ходзяинъ прышоў ды своимъ языкомъ лизь мяне, «а што» кажа, «ёнъ злодзій, гэто ёнъ сыту поѣў». Мяне сяйчасъ на вяроўку зачапили и привязали коля стоўпа. Сяджу я ажъ до дня, покуль яны ўсѣ ни ўстали—ни собралися. Вядуць мяне ў Борисоў, — по дорозѣ зайшли мы къ мойму куму, сусѣду, ажъны тамъ хресьбины. Тамъ мяне узноў прывязали ля стоўпа, я гэто сѣў и ня видзіў, што тамъ было дзицянё ў ночоўкахъ. Я прыпёрся ноякъ и дзицянё тое зациснуў. Ма́тка гэто якъ увидзѣла, дыкъ справила крыкъ. Тамъ за мяне узноў ўзялися и крапчей увязали. Поснѣдали и вядуць мяне ў Борисоў, ужо и тыя, дзѣ я дзицяне зациснуў — идземъ мы гэто дорогой, ажъ тамъ жидъ цягас кобылу, яна ў болоця загразла ў нѣякой колдубинѣ ля грэбли. Стаў той жидъ просиць, кабъ мы тую кобылу выцягнули; яны гэто цягали, цягали — ни выцягнули дый, давай мяне просиць. Я прышоў къ той кобылѣ и якъ ухваціў за хвостъ, якъ ўчапіўся, дыкъ и одлупіў хвостъ по самую шыю. Жидъ ўзяўся

за мяне и вядуць яны мяне разомъ зъ жидомъ ў Борисоў. Приходзимъ ў Борисоў, ажъ-ны нашъ панъ тамъ. Панъ гэто сказаў дацъ мнѣ колоду пчёлъ, кабъ я оддаў тому ходзяину мёдъ на сыту. А што дзиця зациснуў, дыкъ панъ сказаў, дацъ моему куму жонку, кабъ ёнъ одробіу сабѣ дзиця. Жиду панъ сказаў оддацъ той хвостъ.

Зап. учен. Минск. гимназіи г. Коваленко.

ДОПОЛНЕНІЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

а) ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

120.

КОТЪ, ЛИСИЦА И ЗВѢРЬЁ.

Витебск. г. и у Королевск. в.

Якъ быў ў мужика котъ старый, старый. Ни стали яго ходзяины любиць; ни стали любиць — стали ў кусты прогоняць. Котъ ходзіў, ходзіў одзинъ, сустрэкаиць яго лисица: «ну што, котъ, будземъ мы съ тобой жаницца, а то я цябе зъѣмъ». Котъ говóрыць: «ай, лисинька, ня ѣшъ ты мяне, ожанимся мы съ тобой»!—«Дóбро»! кажа лисица и пошла сабѣ далѣ, знышла мидзьвѣдзя, воўка и дзикаго выпрá. «Вотъ цяперъ, звѣръё, я васъ ни боюсь: у мяне ёсь котъ мацюрэй».—«Ай, кажуць яны, кýмынька, лúсынька, покажижь ты намъ яго! якъ ёнъ мацюрэй!» А йна говорыць: «а, звѣрьё, прыносиця госьцинцы большіи». Мядзьвѣдзь прынёсъ коня; воўкъ прынёсъ барана. А вопéръ просиць воўка, кабъ ёнъ прынёсъ подцёлка: «братъ воўкъ, прыняси за мяне подцёлка!» Мядзьвѣдзь полѣзъ на ялушку, воўкъ полѣзъ подъ грудъ, а вопёръ закопаўся ў листъ (ето яны отъ кота хувалися), а лисица пошла за котомъ. Воўкъ спрашиваиць у мядзьвѣдзя: «ай мядзьвѣдзь! Ци идзець лисица зъ мацюромъ?» — «Не, братъ, моўчиць, ни видаць». — Воўкъ ўзноў спрашиваиць: «ай мядзьвѣдзь! Ци идзéць лисица зъ мацюромъ?» — «А браццы! идзець», говóрыць, «и пику на сабѣ большую нясéць».

Ну якъ прышоў-жа котъ, ёнъ ўсѣў на коня, ды вурчиць:

«ма́ло, мало, ма́ло, ма́ло!»... Тоды увидзіў ёнъ съ коня, што тамъ нѣшто шаве́лицца ў листочку. Вонъ ёнъ ў листъ, а воперь на уходала—съ листу на грудъ, а воўкъ съ подъ груда, зъ груда на ялушку, а мядзьвѣдзь зъ ялушки и зваліуся. А лисица гово́рыць: «ага́ звѣръё! во! до сихъ поръ я васъ боялась, а цяперъ котъ мацюрой васъ ўсѣхъ прыбярець».

Зап. Ек. А. Бирулей.

121.

СОБАКА, ВОЛКЪ, БАРАНЪ, КОТЪ И ЛИСИЦА.

а) Минск. губ., Борис. уѣзда, Мстижск. вол.

Быў у хозяина стара собака, дыкъ господыня яму ѣсьци ни давала. Ёнъ зоўсимъ схудаў одъ голоду и думая: «чимся такъ жиць, пойду лѣпій къ воўку —нихай мяне зъѣсьць». Пошоў ў лѣсъ, спотыкая воўка. Той видя, што у собаки одны косьци ды скура, нима чимъ поживицца, пытая: «Куды идзешъ?»—«Ды къ табѣ», кажа, «зьѣшъ мяне» и разсказаў яму своё го́ра. Воўкъ подумаў ды кажа: «идзи назадъ къ свойму господару, а я прыду туды, ухоплю яго кабана, а ты гонися за мной, браши́. Тогды я выпущу кабана, а господаръ, якъ увидзя гэто, дыкъ ёнъ цябе ўзноў будзя кормиць до́бро и тогды чиразъ мѣсяцъ, якъ потлўсцѣишъ [1]), прыходзь ко мнѣ ў лѣсъ, я и зьѣмъ цябе, а цяперъ ни хочу, бо тольки зубы на табѣ попорчу».

Вярнуўся собака назадъ, ажъ подъ вечаръ бяжиць воўкъ,—цапъ! за кабана и понёсъ. Хозяинъ углядзѣў, стаў ту́кацъ, а собака за воўкомъ погнаўся, отобраў кабана и за вухо прывёў яго къ господару. Той погла́дзіў собаку, поласкаў, прывёў ў хату и стаў крычаць на господыню, кабъ цёнгле [2]) кормили добро собаку. Пройшоў мѣсицъ — собаку и ни познаюць, зробіўся тлусты, ашъ шерсьць блищиць и не хочицца ужо яму исьци ў лѣсъ къ воўку. Воўкъ пожаловаўся вядзьмедзю и дзику [3]), што со-

---

1) пополнѣешь, пожирнѣешь.

2) Съ польск. *ciągle*: безпрестанно, безпрерывно, всегда, Словарь Польско-Россійск. Глюксберга. Варшава 1843 г.

3) дзикъ — кабанъ.

ба́ка няйдзе́ ў срокъ. Тые потребовали собаку на судъ. Лисица написала повѣстку. Не́чаго робиць: собака пошоў смутны ў лѣсъ; тамъ спо́ткаў барана. Той яго́ рогами—штурхъ! ў бокъ. Собака кажа: «отвяжися! табѣ жарты[1]), а мнѣ плачъ» и сказаў барану, куды и зачимъ идзе́ць. Баранъ кажа: «ну и я пойду зъ тобою». Идуць. А далій котъ, сѣ́дзючи на пло́цѣ [2]), фыркаець. Собака и яму сказаў свое́ дзѣла́. Котъ тоже пошоў зъ йими. А пятухъ, сто́ючи тутъ, почўў гэто и тоже къ имъ прылучіўся. Подходзюць къ лѣсу. Лисица ихъ увидзила и кажа сэндзямъ (судіямъ): «Уже идзець собака, али ни одзинъ, а зъ цѣлымъ войскомъ — у во́дного на перэ́дзѣ два пистолета, у другого — пика торчиць зъ заду, а трэцій—шабли трымае». Попу́жалися сэндзи: воўкъ схоеаўся за колоду, дзикъ зарыўся ў ли́сьцьця, а вядзьмедзь полѣзъ на дубъ. Подыйшли собаки зъ товарышами къ гэтому мѣсту. Котъ почўў нѣшто ша́стае ў ли́сьцьця, побѣ́гъ туды, стаў фыркаць, баранъ стукнуў лобомъ ў колоду; дзикъ выскочіў, повапіўся на колоду, наступіў на воўка и выпусьціў тому кишки, а самъ драло! Котъ спужаўся, полѣзъ на дубъ; пятухъ залопаў крыльлями и закудахтаў, вядзьмедзь тогды со страху ўсё лѣзъ вышэй ды вышэй—ни додзержаў сукъ, зваліўся вядзьмедзь долоў и забіўся на смерць. Радъ собака, што вызволіўся, вярнуўся зъ товарышами назадъ зъ лѣсу, а лисица, сѣдзю́чи ў норцѣ, сміялася, што добро зробила—выдумала спужаць вядзьмедзя и дзика. «Цяперъ» мысля, «мнѣ надоўго будзе корму, покуль вядзьмедзя и воўка зьѣмъ, а тобъ яны зьѣли собаку и мнѣ косточки полизаць ни далибъ;— знаю я ихъ! А цяперъ ўсё мое!» и вылизла зъ норки.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ крест. Василія Ала́я. Сообщ. Минск. Статист. Комитетомъ. Ср. выше стр. 3, 2.

122.

б) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, м. Еремичи.

Жыў быў богаты мужыкъ; въ яго была добрая собака.

---

1) шутки; 2) плотъ—плетенная изгородь. Слов. Носовича.

Ёнъ вельми яе любіў по самое смерци и йкъ яна соўсимъ постáрэла, то ёнъ вжо ни любіў яе и ни даваў ей ѣсьци.

Жонки гэ́тое хаты пошли жаць жыто и ўзяли съ собою малоя дзицятко и яго колыску, за ими йшоў старый собака. Жонки прышли на полё, повѣсили колыску и ўложыли туды дзицятко, а сами зачали жаць жыто, а собаку ўзяли и прогнали, штобъ ёнъ ни поѣў ихъ хлѣба. Собака зъ гóра отышоўшись, лёгъ подъ кустомъ. Прыходзиць къ яму сѣрый воўкъ и пытая: «што ты ляжишъ?» Собака кажа яму: «отступися, прокляты! што ты лѣзишъ ко мнѣ ў вочы? ты наѣўся, а я еще ничóго не ѣў». Воўкъ кажа яму: «дурань ты! вотъ я цябе навучу! ты глядзи! я пойду и схвачу дзиця, а ты бяжы за мною и гаўкай и кусай мяне за лытки». Ёнъ такъ и здзѣлаў. Жонки икъ почули, што собака гаўкая, такъ озирнулися назадъ и вбачыли, што воўкъ понёсъ дзиця, а собака одбираець. Яны прыбѣгли и дзиця одобрали. И зъ гэтыхъ поръ стали вжо даваць собакѣ ѣсьци и ёнъ стаў прогоняць зъ двора и свиньней. А хлопчыкъ гэтый росьце да росьце, ни по годамъ,—по годзинамъ и доросъ до восимнадцатый годъ и бацька засватаў яго. Ў гэтую самую пору прышоў той воўкъ подъ гумно, штобъ поживитца. Собака почула воўка и стала на яго гаўкаць. Воўкъ познаўшы гэту собакў, подыйшоў икъ яму и кажа: «яжъ табѣ даў хлѣбъ, а ты мяне прогоняяшъ!» — «А гэто ты, братъ?» пытая собака.—«Я!» кажа воўкъ.—«Ну, такъ прыдзи ты, братъ, къ намъ за дзвѣ нядзѣли: у насъ будзя вясельлё и я цябе затоя почастую». Воўкъ почакаўшы дзвѣ нядзѣли, прыходзиць и стаў за гумномъ. Настало вясельлё. Собака пъе, гуляе и забыў о своемъ брацѣ, а послѣ здумаў: «в' мяне есьць братъ; пойду, погляджу яго!» и вышоў, глядзиць, — ажъ воўкъ ляжыць за гумномъ. Собака яму кажа: «што ты ляжышъ тутъ? пойдземъ ў хату!» Воўкъ кажа: «Якъ жа ты ввядзешъ мяне ў хату?» — «Небось», кажа собака, «пойдзёмъ». Прыходзяцъ яны къ сѣнямъ и собака кажа воўку: «Ты постой гэттака [1]), а я ўпяродъ схожу

---

1) тутъ.

ў хату». Воўкъ стоиць, а собака вошоў ў хату, мельнуў хвостомъ по лучынѣ, потушыў яе и борздо побѣхъ и сказаў воўку: «бяжы борздо ў хату и лѣзь подъ столъ». Собака добро накорміў и напоіў воўка и ляжаць сябѣ ободзвѣ подъ столомъ. Зачали коровайницы спѣваць:

У на́шаго господара́
Кудравая голова;
Ёнъ кудзёрками потрасе́
И намъ горэлки поднясе́...

Собака ляжыць сабѣ ци́хонько,—ничо́го, а воўкъ кажа: «Я, братъ, не вытрываю[1]), заспѣваю посво́яму!» А собака яму кажа: «Моўчы! бо будзя табѣ и мнѣ!» Други разъ коровайницы заспѣвали:

У нашаго свата
Побяля́на хата;
Печь яго кахля́на,
Чесьць яго коха́на...

Воўкъ зноў кажа собакѣ: «ни вытрываю»... и зачаў спѣваць посво́яму. Людзи познали, што гэто воўкъ и ухвацились: хто за кочаргу́, хто за чапялу́[2]) и зачали биць воўка и собаку. Били ихъ, били и выгнали о́боихъ вонъ. Воўкъ кажа собакѣ: «я табѣ за гэто не подарую! ты мяне до́бро угосьціў». А собака кажа: «чаго ты крычаў! я табѣ казаў: моўчы!» Воўкъ яму кажа: «я на цябе пойду войно́ю и будземъ съ тобою воеваць подъ (такою-то) хвоиною. Ты возьми сабѣ на помощь трохъ, и я возьму сябѣ трохъ. Воўкъ ўзяў сабѣ дзикаго япруку, мядзвѣдзя и льва, а собака ўзяў качора,[3]) пѣўня и кота. Воўкъ прышоў на мѣсто напяродъ и чакаў ихъ годзинъ тры. Кажа воўкъ мядзвѣдзю: «полѣзь ты на дзерево и поглядзи: «можа вжо идуць». Мядзвѣдзь ўлѣзъ и глядзиць — ци идуць? Яго пытаюць: «ци идуць?» Мядзвѣдзь кажа: «вжо идуць, братъ!» Воўкъ кажа яму: «ну злѣзь!» А мядзвѣдзь

1) вѣроятно: невытрымаю — невыдержу. *Ш.*
2) Въ Слов. Носовича: «че пела́,—сковородникъ, родъ ухвата для сковородника». 3) Качоръ, — селезень.

кажа: «ня злѣзу, страшно!» — «И што тамъ таки за страхъ и хтошъ тамъ идзе?» — «Одзинъ», кажа воўкъ «съ пикою, а други нясе дзвѣ шабли, а трэцьци кажа: «тому такъ будзя и тому такъ будзя!» Дзикъ зарываё ў мохъ. Прыходзиць собака съ своимъ войскомъ — и начаў воява́ць. Зайшоў котъ ззаду и ўзяў дзика за хвостъ, дзикъ-то и схваціўсё, а пѣвянь яго сполохаўсё, подляцѣў ў гору и закрычаў: «Кудахъ! кудахъ!» А мядзвѣдзь думаў, што кажуць: «па́дай, па́дай!» и просто съ гэтого дзерева сваліўсё на зямлю. Леў глядзиць, што мядзвѣдзь вцёкъ и дзикъ вжо вцёкъ — и ёнъ самъ вцёкъ, по́тымъ ўсѣ вцякли́; остаўсё воўкъ одзинъ, — одными словомъ ўсѣ повцякали и зъ гэтыхъ поръ яны стали жыць добро, мирно.

Зап. учен. приготов. класса Молодеченской учительской семинаріи Ив. Жукомъ. Ср. выше стр. 20, 11.

123.

БАРАНЪ И ВОЛКЪ.

Черниг. г. Суражск. у., д. Чертовичъ.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ, а именно въ томъ, въ которимъ мы живёмъ, около города Парижа̀, къ намъ поближа̀, па́ствивъ пастухъ на поли овецъ, остався ёдзинъ баранъ, на ёго вовкъ нарвався и хотцѣвъ ёго заѣсть. Баранъ видзя што пришла бида неминуча и прося вовка: «нѣтць, не рѣжь мяне, сѣрай вовкъ! я тябѣ дамъ хлѣба кусокъ вѣчны, потому што у насъ семъ лѣтць управляющаго нѣтць, ти на ёго мѣсто заступишь». Вовкъ на то бувъ согласенъ, и кажа-ка яму: «ну ходзи, братць, пакажи на то мѣсто.» «Пойдземъ!» кажа-ка баранъ, и повевъ его на сямеиное гумно, идзѣ въ шестць цаповъ молотцили. Баранъ прямо убѣжавъ въ его гумно, а вовкъ за имъ. Увидзѣли мужики, што вовкъ за бараномѣ гоницца въ гумно, дочекали, што ёнъ вышòвъ, припёрли ворота на замокъ, да якъ почали́ етого вовка гонятць цапа́ми по гумну, вовкъ кидався, кидався, — насілачку вырвався живы. Умотавъ ня мало вярстовъ двадцетьпяць, сѣвъ, повѣсивъ свою голову и думая: «да семъ лѣтъ, якъ

управляюшаго нѣтцъ, народъ разбалованный, и сказавъ: «будзя вы проклятци, штобъ битць управляющимъ у васъ.»

Зап. учител. народн. училища А. Ляхницкимъ.

124.

БѢЛЫЙ ВОЛКЪ.

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба, мѣли яны сабѣ одну дочку́. Жили яны бѣдно. Дзѣду треба было пойсьци ў лѣсъ дроў нарубаць. Рубае ёнъ, рубае, — ашъ йдзе стадо воўкоў, а попэродъ ихъ самы больши воўкъ, — бѣлы. Прыходзяць до старо́го и говораць: «Стары́! мы цябе зъѣмо». Стары стаў кланяцца бѣлому воўку, ашъ бѣлы воўкъ одзываецца: «Я чуў, што у цябе, стары́, есьць хороша дочка́; коли оддаси́ за мяне, то яще поможемъ табѣ дровы ў вязку позбирацъ и задаць на плечи». Стары поклоніўся и согласіўся оддаць дочку́ за бѣлаго воўка. Воўкъ назначіў дзень, коли яны прыйдуць жаницца зъ дочкою; подпомогли́ дро́вы старому забраць и одпусьцили яго.

Стары́ прышоў до дому, сказаў бабѣ и доццѣ, што ёнъ видзѣў ў лѣсѣ и што мусѣў обѣщаць выдаць за бѣлаго воўка дочку́. Маци зъ дочко́ю поплакали и уже чака́ли того дня, коли мѣў бѣлы воўкъ прысьци съ свадьбою. Стары́ пора́дзіўся зъ своею бабою, кабъ хоця самымъ уцячи́ одъ воўкоў, бо якъ не догодзимъ имъ, то и насъ зъѣдуць. «Няхай остаецца дочу́шка одна, што ей Богъ дасьць, а мы уцакаймо за учасу за мора». Убрали дочушку, якъ дошлюбу, поблагословили яе, а самые за тры дни наупяро́дъ уцякли́.

Дочка́ чака́е сватоў и пла́че, заливаецца слёзами, якъ хова́ючи нябощика[1]). А быў у яе козе́льчикъ да вельми разумны; распытаецца ёнъ: «Чаго ты, паненочка моя, плачешъ?» Яна яму разсказала обо ўсёмъ: якъ татка обѣщаў яе выдаць за бѣлого воўка и што яны празъ дзень уже прыдуць жаницца. Козёлъ яе успокоіў: «Не бойся! Скидай зъ сябе ўсѣ гэтые истушки [2]) и убёры,

1) Небощикъ — покойникъ. 2) ленты.

давай ку́ликъ соломы». Убрали куль, якъ молодую, и поставили на покуцѣ за столомъ. Самъ козелъ ўзяў набраў ў рѣдзгини сѣна, уклаў ў сярэдзину дзяўчину и закинуў сабѣ на плечи и давай уцекаць за мо́ра. Ашъ зустрэкаецца на дорозѣ зъ тыми воўками. Яны уже йшли до молодой. Пытаюць у козла: «Куды ты гэто идзешъ зъ сѣномъ?»—«У моего господара будзе вясе́льля,—дочку́ оддае за бѣлаго воўка, иду за мо́ра купляць разные вина и прыправы и нясу сабѣ сѣна на дорогу».

Прыходзяць молодые до хаты, стали перадъ дзверями. Якъ завяду́ць небыто (будто бы) музыки,—хоцѣли, мусиць, марша заграць, но вѣдомо, якъ воўки: одзинъ тончѣй, другой тоўщей... и равуць подъ хатою... Ўходзиць самъ бѣлы воўкъ, глядзиць — нико́го нема ў хацѣ, а только молодая сядзи́ць на куцѣ убрана. Залѣзъ туды и молоды́, прыглядаецца до молодой, але яна была—очи завѣшаные; заговарвае до яе,—а яна не одзываецца. Ёнъ и сякъ и такъ, а яна моўчиць. Не стало воўку цярпѣньня и якъ штурхне яе—ашъ, глядзь: куль соломы упаў на землю. Якъ скокне воўкъ и ўся яго свадзьба, якъ затарзянуць ўсѣ гэты куль—разорвали яго и растрасли по соло́минцы, а самые побѣгли догоняць козёльчика. Але покуль яны добѣгли до мо́ра, козелъ уже пераплыў на други бокъ. Тогды яны одзинъ на другого: «скачи, ты, уперо́дъ ў во́ду!» А той: «скачи, ты!» И ни той, ни други не скаче. А потомъ якъ попхнули одзинъ другого—и ўсѣ потопилися.

Козелъ увидзѣў зъ того боку мора, што воўки потопилися, быў вельми радъ, послаў дочку, кабъ знайсьци бацькоў,—дзѣда да бабу. Тые довѣдалися, што воўки потопилися, што не будзе кому ихъ ѣсьци, вярнулися назадъ до свое́ хатки. Стали та́мъ смѣло жиць да поживаць и стали уже цяперъ богатами. Купили сабѣ уже коня. Стары́ уже не на сабѣ дроў носіў, а возіў возомъ; дочу́шка уже сама ткала и прала и кошули шила и кроила. Козелъ глядзѣў у ихъ за порадками.

Зап. Ѳ. и М. Новицкими. Сообщ. Евф. Ѳ. Карскимъ.

125.

ЖОРУУ И ЧАПЛЯ.

Могил. губ , Горецк. уѣзда, с. Савва.

Жили сабѣ по концахъ болота жоруў и чапля. Стало имъ скучно жиць и вотъ вздумаў жоруў къ чапли ў сваты иціць. Ципяхў, липяхў, семъ верстъ по мохў, чиразъ боръ да ў чаплинъ дворъ. «Здравствуй, чапля!» — «Здороў жоруў!» — «Ци не пойдзишь, чапля, за мяне замужъ?»—«А, твои ноги доўги, перъя коротки, дўжа ты не пригожъ и ни къ чорту ня гожъ; идзи сабѣ, йдзѣ быў!» Жоруў пирабраўся ўзноў чиразъ боръ, да и пришоў ў свой дворъ. Раздумалась чапля, што за жорува замужъ нé пошла; «дай-ка пойду яго перапрошу». Ципяху, липяху, семъ верстъ по моху́, черезъ боръ, да и къ жоруву ў дворъ. «Здороў, жоруў!»—«Здравствуй, чапля!»—«Возьми мяне замужъ за сябе!» — «Твоя шея и синя, и крива и сама ты горбата; такая мнѣ не надо!» Хоць и стыдно и обидно, однако чапля поплялась чиразъ боръ назадъ ў свой дворъ. Жалко стало жоруву, што не ўзяў чаплю убогую и ўзнова пошоў ёнъ тою самою дорогою. Ципяху, липяху и проч....

Такъ цѣлый свой вѣкъ яны ходзили другъ къ другу ў сваты, но ўсе таки по концахъ болота обоихъ ихъ остались хаты.

Зап. И. П. Лимаренко.

126.

ДЯТЕЛЪ, ВОЛКЪ И ЛИСА.

Минск. губ., Игуменск. у., Бродецкой волости.

Дзяцелъ дзяўбе на дзеравѣ, а воўкъ подыходзиць и пытае: «Што шъ ты дзяўбешъ вѣкъ вульли, а мёду ня спытуешъ?»

— А ты шъ вѣкъ овéчакъ рэ́жэшъ и бесъ кожуха ход ишъ.

Вотъ воўкъ пошоў и давай овечки рэзаць и ў кучу зносиць; наносіў изъ сянную копў, — ажъ бяжыць лисица:

«Што ты, кумъ, гэто робишъ?»

— Гэто, я думаю сабѣ кожухъ пошыць. «Ахъ, кумъ, яй краўца, добраго вѣдаю: добрэ шые, добрэ и мѣрае. У попа жа-

рабокъ на цапи прывязаны» [1]). Лисица ўзяла пятлю и накинула воўку на шыю, а сама кинулась жарабцу подъ ноги. Жарабецъ испужаўся и стаў бѣгаць по пляцу и къ попу на дворъ и зацёгъ воўка. Лисица стоючы, давай смѣяцца: «а што? я табѣ казала, што за твое выскалки [2]) будзешь у попа на дворэ? Такъ ўсѣ овечки и осталися мнѣ».

Зап. учит. народнаго училища Н. Гр. Яцка.

б) миѳическія.

127.

ЧЕЛОВѢКЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Пинск. у., Столинской волости.

Живъ-бывъ на бѣлымъ свѣцѣ одзинъ чоловѣкъ. Звали его самого Мьяло, а жонку его жъ Макатрище. Дожили воны до глыбокае старосци, а дѣцей не мѣли, хотя объ гэтомъ и просили Господа Бога. Екъ настала вестна, то Мьяло, по обычаю мужицкому, поѣхавъ орацъ поле. Вотъ пройшовъ ёнъ одную межу, а коли начавъ проходиць другую, то такъ спужався, шо руки и ноги его стали не володаць, а самъ ёнъ трасса, екъ ў шендзи (лихорадкѣ). Наконецъ, екъ страхъ перейшовъ, увидавъ передъ собою чорта. Сразу Мьяло чорта не познавъ, а коли выпучивъ добри вочи, то угледѣвъ на головѣ роги, которые и показали ему, што гэто чаловѣкъ кепскій. Чортъ заразъ такъ и схвацивъ Мьялу за бороду и каже: отдай мнѣ тэ, що есть у цебэ дома, а ты его не вѣдаешь. Подумавъ, подумавъ Мьяло да и каже такъ: здаетца що я ўсе знаю, но нехай буде по твоёму, бери. Екъ тольки сказавъ гэто Мьяло, такъ чортъ и оставивъ его, а самъ не вѣдомо

1) Послѣ разговора волка съ лисицей, вѣроятно пропущено: что волкъ издѣвался надъ лисицей, а та рѣшила ему отомстить и хитростью заманила его къ усадьбѣ попа. Тамъ на лугу пасся жеребецъ, привязанный на веревкѣ. Лиса отвязала жеребца отъ колышка, къ которому привязанъ былъ конецъ веревки и, сдѣлавши изъ нея петлю, набросила на волка. Примѣч. Е. Ѳ. Карскаго.

2) Насмѣшки.

гдѣ дѣўся. Послѣ оранья Мьяло вернуў(в)ся до дому. Екъ пришовъ ёнъ до дому, то увидѣвъ, що жонка его прикацила сына, екъ барина. Вотъ ёнъ и догодався, що сына отдавъ чорту. Поплакавъ, потуживъ Мьяло украдкою, штобъ жонка не бачила, да и только того. Сынка свойго воны назвали Микитою. Ставъ Микита росци и учитца. Екъ тольки вонъ возвращавса съ школы, то зори съ неба говорили на его такъ: Микита, Микита, чортовъ сынокъ!» Надоскучило ему слухаць гэты слова, такъ ёнъ и каже свойму бацьку такъ: «ба[1]), зроби ты мнѣ булаву—ни велику, ни малу, и я съ ею пойду шукаць чорта. Бацька троха знаўся во коло гэтой работы, то ему была не велика штука зробиць ее. Коли была булава готова, то Микита и пошовъ къ чорту. Пришовши туды, вонъ отыскавъ его на печи, гдѣ той (чортъ) лежавши, крехтавъ. Вонъ, то есць Микита хвацивъ чорта по headовѣ такъ, що той чортъ и ноги выкруцивъ. Самъ же Микита, узявъ у убитаго имъ чорта дочку и женивса на ёй, такъ какъ вона вѣрила ў Бога. На весельи играли хорошіе музыки, а скакали дѣўчата и молодицы. Я тамъ бывъ, медокъ съ перцомъ пивъ, мимо губъ ишло, а ў ротъ нищо не уплыло. Порѣзали коровай, дали мнѣ кусокъ, но я загледзѣўся на сусѣдову хату, що съ ее дымъ иде, а собака съ подъ полу цапъ за каровай да и уклáвъ.

Зап. учен. приготовительн. класса Несвижск. учительск. Семинаріи Александромъ Цвирко, жителемъ деревни Хотомля Столпинск. волости. Сообщ. учит. той же семинаріи П. А. Введенскимъ въ 1885 г. — Говоръ переходный.

128.

ЦМОКЪ. [2])

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Поѣхаў чаловѣкъ ў лѣсъ по дровы. Чуя нѣхто ў лѣсѣ надто жалобно крычиць, — ёнъ туды; зайшоў ў самы гусьцяръ, бача:

1) Бацька.

2) Цмокъ въ Слов. Носовича: «см. *смокъ*», а подъ этимъ сл. въ 4 его значеніи: «сказочное *названіе* змѣи. Сличи Цмокъ». Болѣе вѣрное опрѣделеніе, вполнѣ подходящее къ чудовищу нашей сказки, находимъ въ маленькомъ польскороссійскомъ словарѣ г. Глюксберга (Варшава 1843 г.): «Iтокъ — драконъ, баснословное чудовище изъ рода крылатыхъ змѣй». *Ш.*

ажъ гэто цмокъ кричиць; яго придавило скалой и только торчиць вонкахъ[1]) страшная ляпа[1]) зъ зубами и лапы зъ кощцюрами. Цмокъ якъ углéдзѣў чаловѣка, молицца, просицца: «ратуй! што хочишь дамъ за тоя!» Чаловѣкъ сичасъ ўзяў колъ, подвярнуў скалу, цмокъ и вылизъ и кажа: «ну братъ! цяперишнимъ свѣтомъ ўсюды задобро зломъ плацюць, дыкъ и мнѣ трэба, чаловѣча, за твою добросьць зъѣсьци цябе» и уже раззинуў ляпу, кабъ палкнуць яго. Чаловѣкъ спўжаўся, зняў шапку и проси: «паночикъ! таки—сяки, змилуйся, ня ѣжь мяне! гэто нипраўда, што кажишь: ўсѣ за добро зломъ отдаюць».—«Якъ ни праўда?» кажа цмокъ, «ну ходзишъ, пóйдзимъ! у перваго ўстрэчнаго запытаимъ,—ўсяки скажэ». Ну и пошли. Идуць, идуць, бачуць,—идзе по дорозѣ на ковилахъ[2]) стары солдатъ. Яны яму разсказали ўсё якъ было. Солдатъ кажа:—«Цмокова праўда! я трыдцаць годоў служіў, на войнахъ ўсякихъ быў, скалѣчинъ зуси́мъ, а во иду домоў, жабрýючи»[3]). Тогда цмокъ зноў раззинуў ляпу, хоцѣў зьѣсьци чаловѣка, той отпросіўся: нихай ящо хто посудзиць ихъ. Прошли дáли; видзюць: нѣйкій стары хромы конь ѣсьць вересъ. Яны яму сказали объ своё дзѣло—и конь ска заў, што цмокова праўда. «Я» кажа, «першъ вунака яки быў: лицары на мнѣ по войнахъ ѣздзили, изъ огню, изъ воды ихъ выносіў, а цяперъ, якъ застарэў и прыци тэй нимашка, дыкъ мяне жидамъ продали, а тые воду на мнѣ возюць и яки́ кормъ даюць, знача, нима праўда: за добро зломъ плацюць». Ну што тутъ робиць? плача человѣкъ, бядýе, али цмокъ кажа яму: «Ну, нихай сабѣ и ящо трэцій посудзиць!» и пошли дáлій. Ашъ спотыкаюць бяжиць собака облѣзлая и тая кажа, што цмокъ праўду говорэ. «Я», кажа, «ў дворэ у пана ўсю жисьць вѣрно и щиро брахáла, дворъ обороняла, злодзѣіў ни пускала, а цяперъ, якъ стара стала и подурнѣла, мяне и выгнали вонъ. Цяперъ во иду по дорозѣ голодная, можа, яки добры воўкъ здáрыцца, пожалѣя,

---

1) внѣ, на дворѣ. Слов. Носовича. *Ляпа* въ Слов. Носов. нѣтъ. По смыслу выходитъ: пасть. *Ш.*

2) костыляхъ.

3) побиртсья.

дый зьѣсьць, хоць ня буду большъ мэ́нчицца». Посли гэтого чаловѣкъ ящо ў послѣдни разъ отпросіўся у цмока и пошли. Ажъ заразъ бяжиць, виляючи хвостомъ лисица, добрая молодзи́ца. Яны разсказали ей свои дзѣла и просюць разсудзиць ихъ по справедливосьци. Лисица цишко́мъ шапну́ла чаловѣку на вухо: «коли будзишъ, што дзень по курыцѣ давацъ мнѣ, дыкъ по табѣ посуджу». Ну той шапнуў: «до́бро, буду».

— «До́бро»! лисица имъ сказала, «я разсуджу васъ по справедливосьци, якъ слѣ́дываиць, тольки мнѣ першъ трэба поглядзѣць мѣсто, гдзѣ было тоя пройшэство». Пришли туды. Лисица сказала человѣку: «А ну якъ ты подворачиваў скалу? покажи!» Той подвярнуў коло́мъ скалу. «А ну, цмокъ, покажи, якъ ты тамъ сядзѣў?» Цмокъ ўлѣзъ ў дзирку. Тогды лисица мургнула чаловѣку—опусьциць колъ. Ну звѣстно, скала и придавила цмока такъ, што ёнъ и повярнуцца ня могъ; стаў узноў просицца ослобониць яго. Чаловѣкъ было зъ жалосьци ўзноў хоцѣў яго выратовацъ, али лисица ни допусьцила гэтого и сама доўго ўсё ящо дражнилася зъ цмокомъ. Вярнуўшися домоў, чаловѣкъ кажный вечаръ даваў ўсё лисицѣ по курыцѣ, и, можа, прошло такъ зь нидзѣлю, ци боли. Бабы насѣлися на чаловѣка: «што ты? здурнѣў», кажа, «ци што? ўсѣ куры повыцягиваишъ». Тогды чаловѣкъ, якъ пришла лисица, дыкъ ёнъ замѣсто курицы, якъ сви́сня ей по головѣ, тая и ноги выцягнула, прыговорила тольки: «во якъ за добро мнѣ заплацили!»

Збаю байку объ лося́, — вотъ и байка ўся́.

Запис. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Осипа Новицкаго.

129.

МУЖИКЪ, ЧОРТЪ И МЕДВѢДЬ.

Тамъ же

Поставіў чаловѣкъ сабѣ новую хату. И ўсяки разъ, якъ тольки ля́жа спаць на печи, дыкъ чэрци и вынясуць яго вонъ на дворъ. Али разъ зашоў къ яму скоморохъ [1]) зъ мядзьвѣ́дзямъ, навязаў

1) вожатый ученыхъ медвѣдей.

на ланцугъ мядзьвѣдзя коля печи, а ў печъ насаджаў рѣпы, кабъ спиклася мядзьвѣдзя поснѣдаць. А якъ поклалися спаць, прыходзя чортъ, озяў кочарыжку, ўзлѣзъ на прыпячакъ и стаў лупиць и ѣсьци рэпу, а мядзьвѣдзь стаў подбирацъ коля прыпячка шалупины[1]), што чортъ кидаў долоў. Углѣдзіў гэто чортъ, ударыў мядзьвѣдзя кочарэшкой: «апсикъ!» кажэ. Ёнъ думаў гэто котъ. Тогды мядзьвѣдзь ўзяў ланцугъ, зложіў ў двоя, ды давай пярыць чорта. Біў, біў, ажны ухопіў яго за коўнеръ и выпинуў[2]) вонъ празъ окно. Посли гэтой лязьни ужо чортъ ни прыходзіў боли, а чиразъ скольки, можа, годоў, чаловѣкъ той ораў на поли,—ажъ прыходзя къ яму чортъ и кажа: «мужикъ, мужикъ! а ци у цябе ящо тоя ёсьцъ кошка, ци нима»? — «А тошъ гдзѣ»?, кажа, «у мяне ящо чатвёра коцинятъ родзила». — «Ну дыкъ якъ табѣ боли николи ни пойду, боюся, хоцъ мнѣ и дужа трэба было поглядзѣць, ци цѣлы гроши, бо тамъ у цябе подъ печчю ў зямли стоиць цѣлая скрыня золота». Прыѣхаў домоў чаловѣкъ, достаў тые гроши и на ихъ построіў ў своимъ сялѣ церкоў и школку и сибѣ зямли купіў болій и стаў жыць вунъ, якъ добры.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина деревни Волокъ, Ильи Тарасевича.

130.

БОЛОТНЫЕ ПАНЫ.

Тамъ же

Ўзяў чаловѣкъ топоръ и пошоў ў лѣсъ по дровы; поставіў топоръ коля сосны и только на момантъ отхиліўся. Глядзиць — нигдзѣ нима топора; шукаў, шукаў, — якъ ў воду. Вярнуўся домоў, ўзяў други топоръ и узноў пошоў туды. Тольки войшоў— глядзиць: яго першій топоръ ляжиць коля сосны. Ёнъ подняў и дзивицца: «во штука!» мысля, — ажъ чуе нѣхто кажа: «гэто ничого! а вотъ ў Полоцку Гаўрылѣ была штука, во дыкъ штука!» Чаловѣкъ поглядзѣў ўсюды—никого нима. Ёнъ плюнуў, насѣкъ дроў, запрогъ бычка, наклаў возъ дроў и повёзъ ихъ ў Полоцка

1) шелуху.
2) вытолкнулъ.

продавець. Ѣдзя и ду́мая: «Ну тамъ довѣдаюся, можа, якая такая была штука Гаўрылѣ». Прыѣхаўши на базаръ разговорыўся съ чаловѣкомъ и пытае: «гдзѣ гэто у васъ живе́ Гаўрыла?» Той кажа: «Ни одзинъ Гаўрыла ў Полоцку ёсьць, и я, кажа, Гаўрыла, — на што табѣ?»

— А ци было зъ тобой якая здарэньне, ци не?

«А якъ жашъ? Пошоў я, кажа, ў лѣсъ ды заблудзіўся, ни могу выйци ниякъ, а ужо звичарэло; разложіўся коля болота цяпло, бядую. Ажъ бяжиць нѣйкій яго́мосьць, кричиць: «якъ ты, мужикъ, смѣишъ по паньской до́розя огонь раскладаць! тутъ паны скоры будуць ѣхаць». Озяў, пирэскидаў головѣшки и самъ побѣгъ. Я гэто стою, думаю: «якая табѣ тутъ дорога, коли одно болото ўсюды!» Ажъ бачу карэта шисьцирыкомъ ко́ця, зъбича па́ля, «на бокъ, мужикъ!» крычиць. Гляджу — сидзяць паны́ ў капелюшахъ [1]). Я зняў шапку, кланяюся: «мое паночки, мое городочки! покажиця дорогу, якъ мнѣ выйсьци, заблудэіўся». — «Чапайся» кажуць «ззаду за карэту». Я сабѣ и ухопіўся и понялисяжъ мы, якъ куля. Ляци́мъ, ѣдзимъ; близко, далёко, вузко, широко — мяне ужо страхъ ўзяў. Виджу сяро́дъ дороги, надъ головой чорная полѣно; я цупъ! за яго дзержуся — карэта и понялася, тольки хурманъ крыкнуў: «ну, маишь счасьця!» Я дзяржуся за полѣно, крычу гвалту. А дыли огле́дзіўся, — ажъ гэто я ў своей хаци на печи, дзяржуся за коминъ, а жонка цяпло́ ўздуваиць. «Якая», кажа, табѣ чаручка, чаго ты лопаисься пьяница!» — Во, брахна, якая штука.

— Праўда, штука дыкъ штука, горэй якъ мнѣ зъ топоромъ.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина Мартына Стрэльченка.

131.

ДЗѢДЪ, БАБА И ВѢДЗЬМА.

Минск. г., Новогрудск. у., Кореличск. в., д. Качицы.

Быў сабѣ дзѣтко зъ бапкою, — пошли яны шукаць счасьцьця. Пошоў дзѣтко своёю дорошкою, а бапка своёю. Нашла бапка лычко

1) шляпахъ.

и крычиць: «дзѣду, дзѣду! а я нашла жыцо». Прышоў дзѣтко къ бапкѣ, поглядзѣў на лычко и сказаў: «якоё табѣ гэто жыцо [1])? гэто лычко». Узяў дзѣтко лычко и стаў имъ биць бабу, прыговарывая: «а гэто табѣ жыцо!» побіў дзѣтко на бапцы лычко и пошли яны зноў: дзѣтко пошоў своёй дорогою, бабу клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Нашла бапка ножыкъ и зове дзѣда: «дзѣду, дзѣду! а я нашло жыцо!». Прышоў зноў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на ножыкъ и стаў ножыкомъ биць бапку, прыговарвая: «гэто табѣ жыцо!» побіў дзѣтко и ножыкъ на бапцы. После яны зноў пошли: дзѣтко своёю дорогою, бапку клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Бапка зноў нашла здохлаго воўка и стала кликаць дзѣда: «дзѣтко, дзѣтко! а я нашла жыцо!» Прышоў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на здохлаго воўка и сказаў: «гэто-то жыцо, кабъ цяперъ было тое лычко, то добро было бъ зачапиць за воўка и цягнуць, а кабъ быў бы той ножикъ, то добро было бъ обголиць воўка». Бапка стала крычаць на дзѣда и сказала: «гэто жъ забабу зробіў, ножыкъ и лычко побіў на мнѣ». Узяў дзѣтко воўка за заднія ноги, а бапка за голоў и понясли яго до дому. Бапка *остроiла* воўка и стала яго часаць, а дзѣтко здзёръ зъ яго шкуру и стаў мясо варыць. Прышоў подъ вокно воўкъ и стаў пѣсню пѣць:

Курачки подъ печчу кудахчуць,
А пѣўнички скачуць.
Дзѣтко моё мясо варыць,
А бапка мою воўну чеша!

«Дай яму курачку за пѣсню!» сказаў дзѣдъ бабѣ.» Дала бапка воўку курачку. Узяў воўкъ курочку, занёсъ ў лѣсъ и подъ пень положыў, а самъ прышоў зноў подъ вокно и запѣў пѣсню: «Курачки кудахчуць» и т. д. Сказаў зноў дзѣдъ бабѣ: «дай яму другую курачку!» Воўкъ ўзяў и другую курачку, занёсъ ў лѣсъ и

1) Въ Словарѣ Носовича: «Жи́цецъ — трава: растущая во ржи и имѣющая нѣкоторое съ нею сходство по колосу, въ которомъ находятся очень мелкія зерна».

положыў подъ пень и потомъ прышоў зноў и запѣў тую самую пѣсню. Тогды дзѣтъ выкинуў празъ вокно́ и бабу воўку. Воўкъ и бабу занёсъ ў лѣсъ и положыў и яе подъ пень, а самъ пошоў даляй ў лѣсъ. Потомъ якъ ишоў ёнъ ѣсьци бабу, то баба ўзлѣзла на пенчу́къ и стала говорыць:

Росьци, росьци пенчучо́къ,
Кабъ ни достаў воўчучо́къ!

Пенчучо́къ такъ высокъ выросъ, што воўкъ прышоўшы, ни могъ достаць бабы. Якъ пошоў воўкъ зноў ў лѣсъ, то баба зноў стала говорыць:

Ни́жай, ни́жай, пенчучо́къ,
Кабъ достаў воўчучо́къ!

Пенчучо́къ понизіўсё. Тогды баба злѣзла зъ пенчучка и пошла ў лѣсъ. Ишла яна одзинъ дзень, други́, на трэцьци дзень яна нашла ў лѣся хатку изъ сыра и масла. Бапка войшла ў хату: масла лизнула, сыра лизнула, пошла и накрылась корытомъ. Прыгнала вѣдзьма ў гэту хату козоў и понюхаўшы, почула чый-то духъ и слѣдъ. Шукала, шукала яна ў хаци и никого не нашла. На други дзень, якъ гнала козоў па́свиць, то поставила сцерагчи злодзѣя одного двубо́кого и двуво́кого козла. Баба сядзѣла, сядзѣла подъ корытомъ, а потымъ, якъ захоцѣла ѣсьци, то сказала: «драмли́, драмли вочко двубо́кого, двуво́кого ко́зличка!» козёлъ и задрама́ў. Тогды баба вылѣзла изъ подъ корыта: сыра поѣла, масла поѣла и зноў корытомъ накрылася. Вечаромъ, прыгнаўшы козоў, вѣдзьма узнала знакъ свѣжы и ў други разъ поставила сцерагчы злодзѣя однобокого и одновокого козла. Баба зноў якъ захоцѣла ѣсьци, сказала: «драмли́, драмли́ вочко однобокого и одновокого козлика!» Задрамаў и однобо́ки и одново́ки козликъ. Тогды баба вылѣзла изъ подъ корыта, масла и сыръ поѣла и зноў пошла, накрылася корытомъ. Вѣдзьма прышоўшы, зноў узнала свѣжы знакъ выѣдзянаго масла и сыра. Тогды яна прыказала ўсимъ козламъ шукаць бабы. Козлы доўго шукали бабы,

подъ конецъ яе нашли подъ корытомъ. Вѣдзьма, нашоўшы бабу, хоцѣла забиць яе, но баба стала проситца у вѣдзьмы и сказала: «ни би мяне, я табѣ буду помогаць доиць козъ». Вѣдзьма гэтому была рада и ня йла бабы.

Пожыўшы у вѣдзьмы, баба захоцѣла сходзиць къ дзѣду и поглядзѣць, якъ ёнъ жывé. На дорогу яна ўзяла съ собою масла и сыра. Прышоўшы къ дзѣду, баба увидзѣла, што дзѣдъ засунуў дзверы. Тогды яна ўзлѣзла на страху и раздзерла яе... и угледзѣла, што дзѣтко ляжыць на вышкахъ (палатяхъ), выщарыўшы зубы. Баба кинула яму ў ротъ кусокъ сыра, — дзѣдъ поворýшыўсё и сказаў: «ци сорока, ци ворона?—дрисни большъ»! Баба кинула яму ў ротъ кусокъ масла, — дзѣтъ подняў голоў и сказаў зноў: «ци сорока, ци ворона? — дрисни большъ». Тогды баба войоўшы ў хату, накормила, напоила дзѣда и потымъ, якъ хоцѣла уйци ў лѣсъ до свойго дому, то дзѣдъ стаў проситца, штобы яна ўзяла и яго съ собою, но баба ни захоцѣла и сказала: «мнѣ ня можно цябе брацъ съ собою, бо ты, наѣўшыся сыра и масла, якъ пéрдняшъ, то попугаешъ моихъ козъ». Дзѣдъ стаў проситца и сказаў: «ни покидай мяне, бапко! лѣпяй заби мнѣ ў задницу гвоздъ, кабъ я ни пугаў твоихъ козъ». Баба ўзяла съ собою дзѣда и забила яму ў задницу гвоздъ. Дзѣдъ якъ наѣўсё сыра да масла да пéрднуў такъ моцно, што гвоздъ выскочыў изъ задницы и козы пополохаўшыся, побѣгли ў лѣсъ.

Зап. учен. Несвижск. учит. Семинаріи Лавр. Данько.

132.

ВА́НЕЧКО И ВѢДЗЬМА.

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдко и бапка; не было у ихъ дзяцей. Пошла баба по воду и знашла зéрнятко золота и зъѣла; народзіўся у яе сынъ Ва́нечко. Баба рада сына. Посадзила яго на пры́печку, дала яму згáрочкоў. Ва́нечко зъѣў згарочокъ и подросъ. «Я, мамо, пойду рыбку ловиць, а ты зварышъ и прынясешъ мнѣ кашки зъѣсьци, а я вамъ рыбы доброй налоўлю».

Такъ уже маци кашку прынесла Ва́нечку. Пры́шла до рѣчки и зове́: «Ва́нечко сыно́чакъ, прыплыви на беражо́чакъ! Ты дай мнѣ рыбки, я табѣ кашки!» Ва́нечка оддаў рыбку, а маци рада, што сынъ наловіў рыбки много и понясла домоў зъ дзѣдомъ пякци́ рыбку. Вѣдзьма позайздро́сьцила, што Ва́нечка рыбу ловиць; наколоцила по́пелу и понясла Вани и запѣла: «приплыви чоўночакъ на бережо́чакъ! Ты мнѣ, Ванечка, дай рыбки, а я табѣ кашки». А ёнъ гово́рыць: «да́лѣй, чо́венъ, одъ бе́рага! гэто не моя маци, то вѣдзьма». Пошла вѣдзьма до коваля: «накуй мнѣ язычокъ на кляновый листо́чакъ, кабъ я тоненько говорыла». Такъ вѣдзьма зноў наколоцила по́пелў, понясла Ванечку ѣсьци и уже тоненко заговорыла, якъ маци: «Ванечко сынокъ, ты мнѣ дай рыбки, а я табѣ кашки. Я не вѣдзьма, а твоя маци; смѣло плыви, не бойся нико́го». Такъ Ванечко прыплыў до беражо́чка, а вѣдзьма то яго за руку да ў мѣхъ и понясла. Нясла, нясла и сѣла сопочиваць и заснула. Такъ Ванечко у́зяў, прорэзаў дзирку ў мяшку́ и вылѣзъ; наклаў каменьня поўный мѣхъ вѣдзьмѣ, а самъ уцёкъ. Вѣдзьма прочхнулася и понясла каменьня до хаты, думаючы, што Ваньку. Прынясла подъ сѣни: «Алёнка сястрыца, одчини! Ваньку нясу, будземъ печь». Якъ высыпала вѣдзьма мяшо́къ, — такъ каменьня. «Ахъ, па́дло, ёнъ уцёкъ. Ничо́го! Я пойду, зноў злоўлю, — не уцяче́ ёнъ одъ мяне». Такъ изноў наколоцила попелу горшокъ и понясла Ванечку. «Ванечка сынокъ! ты мнѣ дай рыбки, я табѣ кашки!» Ванечка думаў зноў, што яго маци прышла, зноў прыплыў до бе́рага, а тогды вѣдзьма яго за лобъ да ў мяшокъ, да уже и понясла и нигдзѣ не одпочива́ла. Прынясла подъ сѣни: «Алёнка сястрыца, одчини, Ванечку нясу». Ўсѣ рады, што Ванечко прынясла. Посадзила яго на прыпячку. Ты, Алёночко, напальвай[1]) печку, а я пойду госьцики збирацъ». Вѣдзьма пошла госьцики збярацъ; Аленка печь палила. Ванечку ў печь трэба посадзиць. Посадзила Ванечку на лопату, — Ванечка то руку спусьциць, то ногу. Яна каже: «не гэтакъ садзисься! не спускай ни рукъ, ни ногъ, — добро сядзь!» Ёнъ каже: «то покажишь мнѣ,

1) Напаливаць — натапливать. Слов. Носовича.

якъ сѣсьци: якъ умѣю, такъ и саджуся». Яна якъ сѣла, подкурчіўшися, а ёнъ яе на лопату да ў печь, да и замазаў Алёнку ў пéчи; подходзіўся, замёў хату, самъ вышоў, на сосну подъ хату и сѣў. Такъ уже йдзе вѣдзьма, вядзé госьци: «Алёнка сястрыца, одчини, госьцы вяду». Нихто не оказаваетца. Сама одчинила, достала печени. Ѣдýць Аленкино мяско и хвалюць: «а то доброа Вáнечково мяско». «Ванечково мясо смашно» говóрыць вѣдзьма. Трэба Алёнцы клешейку покинуць». А Ванечка одзываетца: «скула табѣ, Ваничково мясо! гэто Алёнчино мясо». Яна выслала ўсѣхъ вѣдзьмароў сосну грысци: тые рубаюць, тые грызуць. Ляцѣли гуси лебядзи, — кличе ихъ Ванечка: «дайце мнѣ по крылцу, по пéрцу, я зъ вами полячу». И кинули яму гуси по крылцу, по перцу. А яны ўсе грызуць сосну. Такъ ляцѣли другіе и зноў скинули яму по крыльцу, по перцу, — трэйціе ляцѣли и яще яму скинули по крыльцу, по перцу. Такъ ўзяў и ёнъ зъ ими поляцѣў, а сосна ўзяла и повалилася. Ванька поляцѣў до бацькоў. Тамъ ямý были вельми рады; яго прыняли, почастовáли виномъ, закуской; оставили уже яго дома господаромъ, ожанили и ёнъ цяперъ тамъ живе, господáрыць, — засадзіў сабѣ садъ хорошы, и своихъ старыхъ по саду водзиць и ўсяго имъ даé.

Зап. отъ Евдок. Монкевичъ М. Новицкой. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ. Ср. Народн. русск. сказки Аѳонасьева кн. IV, 62—7, и выше (о Пилипѣ — сынкѣ), стр. 47—7.

133.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И ВѢДЬМА.

Минской. губ., Игуменскаго уѣзда, Якшинской волости.

Бы́ў собѣ дзѣдъ и баба и не было у ихъ дзяцéй; вельми яны тужи́ли и бидовáли объ гэ́тумъ. Одзинъ разъ пошóу дзѣдъ зъ бабою ў лѣсъ, и нашли яны тамъ гнѣздо, а ў гнѣздзѣ 100 яéцъ. дзевяцьдзесятъ девяць было быольшенькихъ, а одно мéньшанькое. «Отъ» кáжа баба дзѣду: «возьмѣмъ гэ́тыя яйца; я сяду на ихъ, якъ курыца и мóжа што вы́сѣджу». Отъ и ўзяли яны гэтыя яйца, принясли до дому, баба сѣла на ихъ и высядзѣла 100 сыньуў: дзевяцьдесятъ девяць было хорошыхъ, а одзинъ нѣкій неудáленькій. Отъ призвали яны священника, кабъ уже охрысциць

ихъ. Прыѣхаў священникъ, охрысціу дзевяцьдесятъ дзевяць и даў имя каждому, а того неудаленькаго и забыў.

Ўспыюмнили дзѣдъ и баба, што яще одзинъ ня хрыщоны и просяць яны священника, кабъ и того охрысціу. Отъ ёнъ и кажа: «ну нихай ёнъ уже называетца Иванъ и прозываетца: «дурачокъ». Отъ ростуць яны удалыя и хорошія, тыолько одзинъ быў неудалый: дзѣдъ и баба не нарадуютца, глядзючи на ихъ. Тыолько одзинъ разъ замѣцили яны, што ихъ пшаницу нѣхто стаў травиць, и якъ яны ни пильновали, а хто травиць ихъ пшаницу, упильноваць не могли, и сами старыя пильновали и дзѣци ихъ, дзевяцьдесятъ дзевяць, а никого не бачили, а пшанипу ўвсе таки нѣхто травіў. Отъ пошоў уже напослѣдокъ Иванька дуракъ и удалося яму углѣдзяць, хто травиць ихъ пшаницу. Такъ ляжиць ёнъ коля мяжы ныочьчу и бачиць: идзе изъ мора кобыла, да такая хорошая, одзинъ волосъ золоты, а други серэбряны; идзе и просто ў ихъ пшаницу. Подкраўся къ ёй Иванъ, подскочіў, хоцѣў зловиць, да не удалося—вырвалася кобыла и уцякла ў мора. Пошоу Иванъ до дому и раскасаў, што бачіў. Пошоў ёнъ на другую ныочь пильноваць пшаницу; изноў тыолько бачіў кобылу да не зловіў,—уцякла ў мора. Тогды ёнъ зробіў собѣ двонадцаць паръ жалѣзныхъ лапцей, засмоліў одзежу смолою и пошоў ў мора шукаць тае кобылы. Доўго ёнъ яе шукаў, — уже стоптаў одинанцаць паръ лапцей, надзѣў двананцатую пару, да таки нашоу и зловіу яе. Стала яна у яго проситца, кабъ ёнъ пусьціў яе ў мора, на свободу. «Дамъ я табѣ», кажа яна, «сто жарабцыоў, моихъ дзяцей, тыолько яны не ўсѣ роўныя, одзинъ изъ ихъ есьць брыдзеньки и ты возьми яго собѣ и ёнъ тобѣ сослужиць вяликую службу». Сдаўся Иванъ на прозьбу кобылы, ўзяў ў яе сто жарабцыоў, а яе пусьціў. Прыгнаў Иванъ до дому гэтыхъ сто жарабцыоў. Браты ўзяли собѣ по хорошому коню, а Ивану остаўся той брыдзенькій. Ўздумали браты ѣхаць ў сваты, а бацьки ихъ и рады гэтому. Отъ посѣли яны на своихъ коней и поѣхали. Ѣдуць, ѣдуць, — бачиць Иванъ: ляжиць на дорози пяро, да такоя хорошоя, што трудно вамъ сказаць. Пяро гэтоя

было отъ пцицы, — Жаръ-пцицы. Захоцѣлося Ивану ўзяць гэтоя пяро, да конь яго и кажа яму: «Ни бяры, Иване, гэтого пяра, бо яно намъ мнього бяды прынясе». Ни послухаў Иванъ коня свойго, ўзяў таки пяро и поѣхаў. Прыѣхали яны къ одньюй бабѣ, а у ея было сто дочокъ. Баба гэтая была вѣдзьма, а яны гэтого и не знали. Даў Бьогъ ньючь и гетая баба, кабъ задобриць ихъ, своихъ госьцей, положила ихъ на ньючь съ своими дочками спаць. Ўсѣ уже поснули, тьолько одзинъ Иванъ не спиць и чуя ёнъ, што гэтая баба вѣдзьма точиць пожы. Догадаўся Иванъ, што яна хоча ихъ порэзаць. Сполохаўся ёнъ и не вѣдая, якъ тутъ уцячи. Замѣціў ёнъ, што баба куды-то вышла. Пошоў ёнъ къ свояму коню да и бѣдуя. Отъ кьонь и кажа: «а што, я табѣ казаў: ни бяры пяра, бо будзя бяда? Идзи ты цяперъ скорэй ў хату и завяжи братьюмъ на головы хустки дочокъ яе, а имъ надзѣнь братнія шапки, вѣдзьма и обманетца». Пошоў Иванъ барждей ў хату и зробіў такъ, якъ яму казаў яго кьонь. Вѣдзьма, праўда, обманулася и ўцемнечи порэзала за мѣстъ ихъ своихъ дочокъ. Порэзаўши, пошла яна копаць яму, кабъ куды положиць ужо ихъ, а Иванъ скорэй разбудзіу своихъ братьоў, сѣли яны на коней, и давай Бьогъ ноги, — поѣхали. Прыѣхали до дому и расказали бацькамъ, што зъ ими случилося ў дорози и старыя вельми были рады, што ихъ дзѣци прыѣхали цѣлыми и здоровыми до дому.

Послѣ ўсѣ браты таки пожанилися, одзинъ тьолько Иванъ остаўся не жанатымъ, да и ёнъ скоро ожаніўся да яще на тьокой красавицы, што, якъ кажуць, ни ў казцы сказаць, ни пяромъ написаць.

Разъ якто Иванъ замѣціў на мора, на выспи [1]), што тамъ мнього разложано ўсякихъ хорошыкъ паркаляў и ўсякаго яства. Ўзяла яго цякавосьць хто тутъ есьць. Начаў ёнъ пильноваць и ньючьчу ўглядзяў, што туда выходзиць изъ мора, якъ я уже сказаў, вельми хорошая панна. Полюбилася яна яму и захоцѣў ёнъ яе украсьци отсюль. Пошоў ёнъ попытатца у свойго коника,

1) Съ польск.: Wyspa — островъ. Ш.

што тутъ робиць. Отъ ёнъ и кажа: «я яе знаю, да яе трудно украсьци, бо яе пильнуя змѣй съ двананцацьцью головами и ўсякаго, хто тыолько хо́ча украсьци яе, ёнъ поѣдая, одзинъ я тобѣ могу помогчи́ яе украсьци: зроби тыолько на дорозѣ 12-й кузней, да постаў ў каждуй по двананцаць чаловѣкъ зъ мо́лотами и тогды поѣдзямъ съ тобою». Иванъ зробіў такъ, якъ сказау яму яго ко́никъ. Поѣхали яны туды и ныочьчу удалося имъ яе схвацицъ, якъ яна вышла изъ мора. Тыолько яны яе схвацили, якъ выскочіў змѣй и погна́уся за ими: да якъ тыолько подбѣжиць ёнъ къ кузни, такъ выскочаць людзи и отобъюць змѣя, отсѣкуць яму го́лову, такъ што коле послѣдней кузни отсѣкли яму и послѣднюю го̂лоў, и Иванъ жаніўся на тыой паннѣ.

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минскимъ Статистическ. Комитетомъ.

134.

ИВАНУШКА ДУРАЧЕКЪ И КОНЕКЪ-ГОРБУНОКЪ.

Минск. губ., Слуцк. у.

У одного чаловѣка было три сыны: два разумные, а трейци дуракъ. Оцецъ ихъ сѣяў много пшаницы. Хто-то унадзіўся пшаницу ѣсьци, ни такъ ѣсьци, якъ биць и топтаць. Вотъ оцецъ гово́риць своимъ сыно́мъ: «хто мнѣ вора зловиць, тому я отпишу половину наслѣтства».

На першую ночь отправіўся старшы сынъ. Ёнъ зайшоў на по́ля, полядзѣў пшаницу, зайшоў ў сѣновалъ и проспаў. На утро идзе́ ёнъ и стучиць ў дзверы: «яй вы, братцы, спице? дзверы отворице! я ўвесь прозяпъ, а вора ў глаза не видаў». На другую ночь идзе средни сынъ, зайшоў на поля, поглядзѣў пшаницы, потомъ пошоў къ дзѣўкамъ и провьёў тамъ цѣлую ночь. На утро идзе домой и стучиць ў дзверы: «Эй вы, братцы, спице? брату дзверы отворице, я прозяпъ ўвесь и вора не видаў. На трейцюю ночь приходзиць о́чередзь до дурака, которы ничого ни робіў, тольки на печи ляжаў да попеломъ пересыпаўся. Ёнъ стаў собирацца, а брацьця яму и говорацъ: «ну идзи, дурень! увидзимъ, што ты поймаешъ». Дуракъ набраў хлѣба и пошоў. Зайшоўши на поля, ёнъ

сѣў на мяжи́, дожидая вора. Тутъ чуе ёнъ, што зямля дрыжиць, потомъ бачиць бяжиць разношерсная кобыла; прибѣгла ў пшаницу и начала ѣсьць и топтаць. Дуракъ подкраўся и схваціў яе за гриву. Тогды стала кобыла просицца у яго чаловѣческимъ голосомъ: «пусьци мене Иванушка дурачокъ! я пришлю табѣ трохъ своихъ сыноў: двухъ ты можешъ продаць, а трейцяго, конька-Горбунка, ни продай, — ёнъ табѣ будзе много помогаць». Иванъ пусьціў кобылу. Тутъ чуе ёнъ бѣгуць троя кони: два хорошіе, а трейци мале́ньки, горбаты. Ёнъ ўзяў и повъёў ихъ домой. Привъёўши, ёнъ поставіў ихъ ў порожны хлѣў, запъеръ ихъ, и подышоўши къ дому, стаў ў дзверъ стукаць: «Эй вы, собаки, спице? дзверы отворице. Ей, ей, я чорта видаў». Брацьця отворили дзверы и гово́рацъ: «Отъ коли дурень, то и робиць по дурному». Потомъ бачищъ, што съ того дня дурень ни ляжиць на печи, а ходзиць нѣкуды. Яны стали смотрѣць, — видзяць: стояць три кони ў хлѣвѣ. Яны зговорилися украсьци двухъ лучшихъ — и украли. Повяли́ ихъ продаваць. Оглядзѣўся дурень, пришоўши ў хлѣў, — икъ заплаче! А конёкъ-Горбунокъ говориць: «ни плачь, Иванушка, коней твоихъ украли твои брацьця. Коли ты хо́чашъ, садзися на мене, — мы ихъ догонимъ». Иванъ сѣў и помчалися. Увидзѣўши брацьцьёў, Иванъ кричиць: «Ахъ вы, сукины сыны! на што вы украли моихъ коней?»

Бра́цьця гово́рацъ: «ня кричи, Иванъ, мы купимъ табѣ за кони много булокъ». Иванъ согласіўся и поѣхали ўмѣсьцѣ. Ў лясу́ яны увидзѣли, што-то блищциць; разумные брацьця гово́рацъ дураку: «ѣдзь поглядзи, што тамъ: коли хата, то заѣдзимъ отдыхнуць». Дуракъ поѣхаў, — видзиць: Жаръ — пцица. Ёнъ за пяро́, а Горбунокъ яму и гово́рицъ: «ни бяры гэтого пяра́, церазъ яго примешъ много го́ра». Иванъ ни послухаў и ўзяў. Коли ёнъ подъѣхаў къ брацьцямъ, яны стали яго спрашиваць: «А што тамъ?» — «Ничого, малая колода?» — «Отъ дурень не хоче и сказаць». Яны и поѣхали дальши. Приѣхаўшы ў горотъ, яны ўзъѣхали на базаръ и стали. Тутъ подходзиць къ имъ янаралъ, которы закупляў цару пару коней и спрашивая: «што хо́чаце за пару коней?» А ду-

ракъ говóрóць: «восемъ тысячъ». Янаралъ посмотрэў, посмотрэў и пошоў далій. Обходзіў ёнъ ўвесь базаръ и небачіў такихъ хорошихъ коней, якъ у дурака. Ёнъ други расъ подышоў, даў восемъ тысячъ за пару коней и ўзяў дурака къ цару ў конюхи. Тамъ ўсѣ чисьцили коней при огни, а дуракъ возьме пярó Жаръ-пцицы, утнé ў сцѣну, пóчисьцицъ коня и зноў сховае пяро. Потомъ подпіўши зъ другими конюхами, дуракъ сказаў, што «ёсь такая пцица, отъ которое видно, якъ отъ огня, и коли царъ захоче, то я яе достану». Потомъ ёнъ посварыўся съ однимъ конюхомъ и той сказаў цару, што говорыў Иванъ. Царъ заразъ призывае Ивана и говóрыць яму: «коли ты мнѣ ни достанешъ Жаръ-пцицы, то— мой мечъ, твоя голова съ плечъ». Дуракъ пошоў къ коньку-Горбунку и плаче. А конекъ-Горбунокъ тогды яму и говорицъ: «я табѣ говорыў: ни бяры пяра, а ты ўзяў. Яще гóршая гóра табѣ бýдзе, а гэто ня гора; ложися спаць, — утро вечера мудрыннѣе». На други дзень Горбунокъ сказаў Ивану, штопъ ёнъ попросіў у цара вина, пшаницы и корытъ. Царъ яму ўсё гэто выдаў. Тогды Иванъ сѣў на Горбунка и поѣхаў ў поля. Тамъ ёнъ пшаницу разсыпаў ў корыто, виномъ поліў, а самъ ховаўся подъ корыто. Тутъ прилятае цѣлая стадо жаръ-пцицъ и начали клявацъ пшаницу, а Иванъ съ подъ корыта цапъ! одну за ноги и стаў звацъ Горбунка. Горбунокъ скорэй подбѣгъ, Иванъ сѣў на яго—и помчалися. Пріѣхаўши, Иванъ понёсъ цару Жаръ-пцицу. За такую услугу царъ здзѣлаў Ивана старшимъ конюхомъ.

Ни забыў яще Иванъ Жаръ-пцицы, ёнъ, подпіўши, стаў говóрицъ конюхамъ сказку про Царъ-дзѣвицу. «Коли бъ царъ захоцѣў», говорыў ёнъ, «то ябъ яе достаў». Конюхи послѣ новой какой то ссоры съ Иваномъ донясли цару, што Иванъ хавалицца достацъ Царъ-дзѣвицу. Царъ призывае Ивана и каже: «коли ты мнѣ ни достанешъ Царъ-дзѣвицы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ.» Иванъ пошоў къ свойму коню и плаче. «Чаго ты плачешъ, Иванушка?» спрашивае яго конь.—«Царъ казаў, што коли ня привьезу Царъ-дзѣвицы, то отсѣче мнѣ голову». «А што, Иванушка, гэто ўсё пяро надзѣлало: не браў бы пяра, не поѣхаў бы за Царъ-

дзѣвицею. А цяперъ ложись спаць: утро вечера мудрыннѣе». На заутра конёкъ сказаў Ивану: «идзи и попроси у цара косникоў, цукеркоў и разныхъ штукъ». Иванъ пошоў и принёсъ ўсё, што конекъ говорыў, сѣў на конька и помчаўся. Пріѣхаўши къ мору, конёкъ сказаў Ивану зробиць столикъ. Иванъ зробіў. Тогды конекъ каже Ивану: «Ну цяперъ ты сховайся подъ столикъ и выжидай; яна подъѣдзе, выдзе на берагъ и будзе разсматриваць, што на столикѣ. А ты схваци яе за косу и зови мене».

Иванъ такъ и здзѣлаў и поймаў Царъ-дзѣвицу; привьезъ ёнъ яе къ цару. Царъ наградзіўши за гэто Ивана, отпусьціў яго. Тогды царъ ўздумаў жаницца на Царъ-дзѣвицы, а яна и сказала: «отвязи къ мойму отцу, мѣсяцу, письмо и попроси яго на свадзьбу; коли ёнъ позволиць, то я выйду за цябе». Царъ изноў призывае Ивана, дае яму письмо и говориць, штопъ отвьёзъ къ мѣсяцу. Иванъ пошоў къ коню и плаче. «Не плачъ, Иванушка», каже конь, «мы гэтому гору пособимъ. Ложися спаць — утро вечера мудрыннѣе». На други дзень Иванъ ўстаў утромъ и поѣхаў. По дорозѣ ёнъ ѣхаў черазъ кита, выбрашеннаго на сушу. Иванъ и спрашивае у кита: за што ты такъ наказанъ? — «Я самъ» каже китъ, «не вѣдаю зашто; гэто мяне выкинуў мѣсяцъ». Иванъ доѣхаў до мѣсяца и отдаў яму письмо. Мѣсяцъ, прочитаў письмо, сказаў: «я зъ ею буду бачицца ночьчу». Тогды Иванъ стаў спрашиваць: за што ёнъ выбросіў кита? Мѣсяцъ сказаў: «коли ёнъ выпусьциць три корабли зъ людзьми, то я яго спущу ў мора». На обратномъ пути Иванъ сказаў киту, што коли ёнъ выпусьциць три корабли зъ людзьми, то опусьцица на дно. Раздаўся шумъ; видзиць Иванъ: выходзяць одзинъ за другимъ корабли изъ кита. Китъ тутъ обѣщаў помочь Ивановому гору. Иванъ, пріѣхаўыши, ўсё разсказаў Царъ-дзѣвицы. Тогды Царъ-дзѣвица говориць цару: «коли ты достанешъ зъ моры шкатулки, а ў тэй шкатулцы мой персьцень, то выду за цябе замужъ». Царъ вялѣў позваць Ивана. Иванъ вызваў кита и попросіу яго, штопъ ёнъ отыскаў шкатулку. Китъ якъ опусьціўся ў мора, якъ даў указъ, дыкъ ўсѣ рыбы разбѣжалися шукаць шкатулки; оказалося, што

шкатулка нашлася ў предзѣлѣ ёрша. А ершъ не подыме шкатулки. Тогды призвали сома и ёнъ вынёсъ шкатулку къ Ивану. Иванъ доставіў шкатулку и персьцень. Тогды Царъ-дзѣвица говóриць цару: «коли ты скупаешься у кипячей водзѣ, молоцѣ и холодной водзѣ, тогды выду за цябе замужъ».

Царъ приказаў нагрэць воды, молоко. Коли ўсё было готово, царъ сказаў Ивану: «Ну, Иванушка! сягоння мы съ тобою будземъ купацца». Царъ думаў: «коли Иванъ искупаецца, тогды и я». А Иванъ пошоў къ конику и плаче. «Чато ты плачешъ, Иванушка?» — «Якъ жа мнѣ ни плакаць? Царъ сказаў купацца мнѣ ў кипни».

— «Ничого! якъ ўсё будзе готово, то ты скажи, штопъ привяли мяне къ табѣ попрощшацца». — «Дóбро!» каже Иванъ, и когды ўсё было готово, то ёнъ сказаў: «привядзице мойго коника, я хочу зъ имъ попрощадца». — Царъ приказаў привесьць. Привяли коника. Иванъ стаў раздзѣвацца. Коли раздзѣўся, конь понюхаў ў одзинъ конецъ зъ молокомъ, — Иванъ туды, пóтымъ конь ў други коцёлъ, — Иванъ туды, а ў холодную воду конь ни нюхаў. Тогды Иванъ туды войшоў, выкупаўся, а якъ вышоў оттуль, ёнъ здзѣлаўся такимъ хорошимъ, што другого не было. Коли Иванъ купаўся, то и Царъ-дзѣвица глядзѣла, а якъ стаў купацца царъ, то яна отвярнулася. Царъ якъ ўскочіў ў одзинъ коцёлъ, такъ тамъ и остаўся. Тогды царъ-дзѣвица обраціўшися къ народу, сказала: «Коли хочаце, штопъ я была вашою царицаю, то дозвольце мнѣ жаницца зъ гэтымъ молодцомъ». Ўсѣ согласилися. Иванушка дурачокъ жаніўся съ Царъ-дзѣвицою и устроили пиръ на ўвесь міръ. И я тамъ быў, мъедъ пиво піў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. учит. народн. училища Н. Николаевичъ. Ср. Народн. русск. сказки Аѳанасьева, кн. II (сказку: Сивка-бурка), стр. 68—77, и кн. IV, стр. 202—9.

135.

БОБОКЪ.

Минск. губ., Слуцк у. Царевской волости, застѣнки Малой Млынки.

Жіў быў сабѣ дзѣдъ да баба. Посадзили ены сабѣ бобóкъ подъ поломъ. Стаў той бобокъ росьци и выросъ подъ самый

полъ. Ба́чаць ены́, што уже вяликъ выросъ бобокъ подъ самый полъ. Тогды дзѣдъ кажа баби: «высоки уже нашъ бобокъ, таки, што подпёръ до́шки; разсу́нимо ихъ, то бобокъ еще больши выросьце». Разсунули ены дошки пола и бобокъ стаў еще больши росьци и выросъ подъ саму столь, — ёнъ еще бы росъ больши, да столь не пускае. Тогды баба каже свойму дзѣду: «столь ци што треба разсунуць». А дзѣдъ ей говориць: «еще длѣ гэтого глупства́ буду глумиць[1]) хату!» и не захоцѣў длѣ баби разсовацъ столи. После гэтого бобокъ той перестаў росьци ў гору. Стали на ёмъ росьци цвѣтки, а потомъ стали показыватца и стручки, у которыхъ спѣюць зернятка, а далѣй и соу́сѣмъ стручки поспѣли. Навыбирала баба зернятъ зъ стручка, наварыла ихъ, — тогды дзѣдъ, зъѣу́ши гэтого бобу, гово́рицъ. «Эки смашный бобъ твой, баба!» А ена яму каже: «Але смашный, екъ я сюды много накидала прыправъ, то тогды и ты кажешъ, што смашный. Штобъ то было, кабъ я его не зварэла? тобъ ты его сырымъ жаваў уже,—нейначей». Дзѣдъ же каже: «а ничого не зробилабъ тогды, екъ горохъ росъ, безъ мене». После доу́го ены еще гутарылисе, дошло и до сварки. Тогды дзѣдъ засердзіу́се на свою жо́нку и прогнаў ее зъ дому. Дзѣдъ остау́се одзинъ, — зжаў ёнъ той бобъ, да послѣ его обмолоціў, звѣеў, стаў збирацъ его ў осмину,— назбираў поу́ную, а бобу еще много. Тогды ёнъ высыпаў тое, што было ў осминѣ ў мѣшокъ да еще стаў большъ збирацъ, — назбираў еще осмину. Тогды бачицъ ёнъ, што назбирацъ много назбираў, да понесьци не понесе того мѣшка зъ бобомъ. Што тутъ ему робиць? Ѣдзя ему на сустрѣчь яки то чаловѣкъ. Просиць его дзѣдъ естьй: «поддай мнѣ, чаловѣче, мойго мѣшо́чка на плечи!» Мужичекъ послухаў его и стаў подавацъ мѣшокъ на плечи дзѣду. Мѣшокъ быў цяжки. Дзѣдъ же ўзяў гэтого мѣшка, поваліу́се, а мѣшокъ и задавіў дзѣда. Почула гэто дзѣдова жонка, да и стала хвалицъ Бога, што Ёнъ ўзяў душу ее мужика и ей стало цеперъ добре, и ена была еще баба не вельми старая. Задумалосе ей прыняць сабѣ примака, и стала ена соу́сѣмъ зби-

[1]) портить.

ратце къ гэтому дзѣлу. Ни отсюль, ни откуль пришла смерць да задушила ее. Такъ то баба зъ дзѣдомъ и помéрли, не помирившиса.

Зап. ученик. Несвижской учительск. семинаріи Леонтій Сосновскій. Ср. выше («Бобовое зерно») стр. 80—85.

136.

ОТДАЙ МНѢ, ШТО Ў ДОМИ НИВЯДОМО.

Минск. губ., Борис. у., м. Холопеничи.

Ѣхаў богатый купецъ съ торгу домоў. Дорога ляжала черезъ пущу; нигдзѣ живой души не видаць.

Засьцигла яго ночь на дорози, цёмно хоць вóко выколи, ничóго не видно. Мусіў ёнъ остановитца и заночеваць. Разложіў ёнъ огонь, спутаў коня, пусьціў пасьцися, а самъ сѣў кола огня, пячець сало на рожобчику и вячéряе. За дорогу змаріўся ёнъ, скора заснуў.

Прочхнуўся на заўтра — глядзиць и вочамъ нявѣриць: кругомъ яго вода огарнула, волны такъ и хлещуць — вось-вось яго зальлюць. Спужаўся купецъ. — «Пропаў я» — думае сабѣ — «нявыбратца мнѣ отсюль»; а вода ўсё прибываиць и прибываиць, волны усё вышей и вышей ўздымаютца. Ажъ бачиць ёнъ — чиловѣкъ ў чоуни плывець. «Дзякўй Богу, ратунокъ послаў»! — «Чилавѣча, плыви скорѣй сюды, бо утоплюся»! закричаў якъ мога купецъ. Човенъ повярнуўся ў яго сторону и скоро чиловѣкъ проплыў досыць близко, али къ берагу не подплыў, остановіўся. «Ратуй мяне, братко!» — молиць яго купецъ, «што хочашь возьми — ды ратуй».

— «Добре», кажа той чилавѣкъ — «я цябе ратую, али не дармо: отдай мнѣ, *што у доми невядомо*». — Подумаў — подумаў купецъ — «што ў мяне невядомо? Здаетца ничого такого нима. Што будзе, то будзе, а торговатца неколи, треба годзитца».

— Добре, каже, тольки ратуй; бяри *што у доми невядомо.*

— «Мáло што ты говоришъ! гэто не порадокъ... потымъ яцо зрачешься. Вынь кусочикъ скуры, разрѣжь мезяный палецъ и

напиши гэто. Такъ крапчѣй будзе». Купецъ такъ и зробіў, кинуў ў човенъ кусочикъ скуры. Той чилавѣкъ подняў яго и зареготаў дзикимъ голосомъ.

Воды якъ бы и не было. Тогды нашъ купецъ догадаўся, што гэто не йначи, якъ нячи́сьцикъ. Не́чого робиць, зловіў свойго коня, запрогъ яго и поѣхаў домоў. Дорогой такъ яму моркотно зробилося, што хоць помирай. Сэрце бяду вящуе. Погоняе ёнъ коня, якъ мога — до дому спишаетца. Пріѣхаў домоў скорѣй ў хату. А ў хаци госьцей поўна, а жонки не видаць.

«Здороў ў хату, каже ёнъ, што у васъ новаго»?

— Хорошая новина... Жонка твоя родзила сына..., сказаў хтось-ци. Якъ почуў гэто купецъ, ў вочахъ помуцилося, голова яго закружилася и обомлѣў ёнъ. Быў ёнъ бяздзѣтный; сына Богъ послаў, а ёнъ яго запродаў нячи́сьцику! А госьци думали, што гэто ёнъ зъ радосьци.

Хлопчикъ уродзіўся такій пригожій; росъ, якъ цѣсто на дрожджахъ. Называўся ёнъ Юрья. Отдали яго ў навўку—ўсихъ обогнаў ў навуцѣ:—такій уже уродзіўся до ўсяго зда́тный. Людзи радуютца, гладзючи на яго, бацькамъ завидуюць; а бацька яго усё моркотнѣў и моркотнѣў. Сынъ догадаўся, што тутъ што-сь не такъ—пристаў разъ къ бацьку: «Скажи, татко, чимъ ты нидоволенъ мною, што я такого зробіў, што ты мяне якъ бы не любишь»? — Бацька моўчиць, тольки такъ жалосно глядзиць на яго.

«Хиба я не твой сынъ? — пытае ёнъ.

— Ни мой, сынокъ... запрадаў я цябе нячисьцику, якъ ящо ты и не родзіўся... И разсказаў яму якъ было дзѣло.

— «Коли такъ, татка, дыкъ бывай здороў»! сказаў сынъ. «Невядомо ци скоро убачимся. Абы головой наложу, абы твою запродажу разабъю». Стаў ёнъ собиратца ў дорогу. Зробіў сабѣ лукъ, настругаў стрѣлъ; ўзяў кошулю ў запасъ, краюшку хлѣба, кусокъ сала, трохи гроши... и цихонько ночьу вышоў, кабъ бацькоў прощаньнемъ не трывожиць.

Ишоў ёнъ чи доўго, чи коротко, тольки пришоў къ рѣчцѣ.

Мясьцина выдалася такая пригожая, што захоцѣлося яму отпочнуць трохи. Лёгъ ёнъ; отдыхае, хлѣбомъ зъ саломъ закусывае, ажъ бачиць — ляциць двананцыць вуточекъ. Ёнъ ужо схопіў было лукъ, кабъ застрѣлиць которую нибудзь, якъ сядуць на воду, ажъ яны ударилися объ зямлю и зробилися дзѣўчатами, ды такими пригожими, што залюбоватца. Стали яны купатца, а Юръю тихонько подпоўзъ и сцягнуў одной плацья, котороя съ краю лижала. Покупалися яны, вышли зъ воды, стали надзѣватца — одной одзёжи нима. Кидалася ина, бѣдная, и туды, и сюды — не нашла. Тыя надзѣлися, обярнулися вутками, ўзнялися и поляцѣли, а йна сядзиць и плачиць. На остатокъ стала йна выкликаць: «отгукнися, хто ўзяў моё одзэньня! коли ты старѣй мяне — будзешь дзяцька мой, коли молодзѣй мяне — будзешъ братъ мой, коли роўня мнѣ — будзешъ милый мой»! — Тогды Юръя кинуў ей плацьця. Надзѣлася йна, вышоў Юръя къ ей, поличили годы, — роўня ей. Пытае йна у яго, хто ёнъ и откуль? куды идзець и зачимъ? Ёнъ ей ўсё пайсткомъ и разказывае. Выслухала йна яго до конца и кажиць: «нейначе, якъ ты идзешъ къ мойму бацьку. Коли такъ — я твоя слуга; а безъ мяне табѣ пропасьци тамъ. Такъ ужо не одзинъ пропаў. Бывай здороў, тамъ убачимся, а цяперъ мнѣ треба догоняць своихъ сясьцёръ». Обярнулася вуткой и поляцѣла. Ў тую сторону, куды йна поляцѣла, пошоў и Юръя. Пришоў ёнъ къ двору. Збудованъ дворъ на горахъ и такій замчистый. Стукаиць ў вороты: «ходзяина, — каже, хочу видзѣць». Вышоў самъ ходзяинъ ў дорогомъ убраньню, золото такъ на ёмъ и кипиць. — «Чаго табѣ треба? — пытае у Юръя. «Такъ и такъ» — разказывае той, «шукаю свойго пана, кому мяне бацька запродаў, якъ я яще и не родзіўся».

— «Я твой панъ, каже нячисьцикъ, и хоцѣў ужо за тобой гонцоў посылаць, бо ты ўжо ў суполныя лѣты ўходзишь, ажъ ты и самъ зъявіўся на пригонъ. Такъ и треба; за гэто хвалю цябе».

— Прибачай, паночикъ, а чи маешъ, панъ, запись отъ мойго бацьки?

«Ёсь и запись, ёсь; ты мой изъ скурой. Коли ты мнѣ будзешъ вѣрно служиць,—отдамъ табѣ запись и выпущу на волю—идзи куды хочешь,—а будзешъ обо мнѣ недбаць,—зъ живого скуру сдзяру. Вотъ табѣ работа: скрозь ночь ўспаши поле, засѣй пшаницей, сожни яе, змолоци, змяли и къ ранку на заўтра напячи мнѣ пирогоў. Зробишъ,—пойдзешъ на волю... Работа лехкая»... Сказаў такъ, завярнуўся и пошоў сабѣ ў покои.

— Ну загадаў загадку!—подумаў Юрья. Быў я ў большихъ навукахъ, а якъ гэто зробиць,—ни знаю. Пропаў я соўсимъ!...

Заплакаў ёнъ и пошоў бродзиць по двору. Такъ ёнъ зайшоў на самый конецъ двора. Бачиць—стоиць хатка. Изъ вокна знаемый голосъ зовець яго: «Юрья! Юрья! а на мяне и забыўся? Я табѣ дораджу»!—Глянуў ёнъ,—тамъ паненка, што ёнъ плацьця сховаў, стоиць и зовець яго. Увыйшоў ёнъ ў хату и дзиву даўся: такъ прогожа была прибрана. Поздороваўся ёнъ зъ паненкой, разказаў якую работу яму загадали.

— Ня бойся, спи спокойно, будзець зроблино. Я табѣ помогу.

Безъ мяне ня вынесьци табѣ головы на плечахъ. Тутъ такъ ужо много народу загублено. Ложися и спи.

Мусіў ёнъ послухаць паненки, лёгъ спаць. Спаў крѣпко, бо дуже змордоваўся дорогой.

А тая паненка ў поўнычь вышла на ганокъ, махнула тройчи пруточкомъ и зъявилося трыдцаць молойцоў: одзинъ подъ одзинъ; стояць, чикаюць приказу. Сказала паненка — и пошла работа: той пашець, той сѣиць, той жнець, молоциць, мелиць, пячець... и пироги удрухъ готовы.

Прочхнуўся Юрья зъ ранку—першая яго думка: «чи ёсь пироги»? Ажъ бачиць лежаць на столѣ и такіе румяные, пульхлые... И паненка сядзиць коло ихъ.

— Не бойся, каже, готовы. Няси тольки до столу. Показала йна яму тоя мѣсто, гдзѣ росла пшаница, гдзѣ солома зложена, гдзѣ мякина,—кабъ была признака, коли бацька не дась

вѣры, што гэто яго, самого Юръи, работа. Подзяковаў ёй Юръя и понёсъ пироги до столу.

Прочхнуўся панъ, выходзиць зъ покою, бачиць Юръя стоиць зъ пирогами.

«Готовы», каже, «пано́чекъ! Якъ панъ приказаў, такъ и зро́блина». Поглядзѣў нячи́сьцикъ на пироги, понюхаў, покоштоваў— ўсе якъ треба.

— «Ну, молодзецъ ты, Юръя... Ра́ботникъ ты, якъ бачу, зъ ня горшихъ [1]): видаць, што быў ў навуцѣ. А я ужо думаў, што быць твоей скурѣ ў рабоцѣ [2]). Коли-жъ ты такій масьцеръ, дыкъ я за цябе дочку отдамъ. У мяне ихъ дванацыць, ўсѣ на вы́даньню... выбирай любую... которую сподоба́ешъ, тая и твоя. Тольки бяда́: ни будзе гдзѣ вамъ жиць, особныхъ покоёў нима. Али ты даси рады: чилавѣкъ ты вучо́ный... Дыкъ вотъ збу́дуй [3]) ты празъ ночь камени́цу [4]), кабъ было ў ней стольки покоёў, скольки дзёнъ ў году, кабъ столь [5]) была якъ небо, кабъ ходзили по ей сонца, мѣсяцъ и зоры, кабъ процекала кругомъ каменицы рака́, кабъ быў чиразъ раку́ мостъ,—золотая мосьни́чина [6]), сяребряная мосьничина,—кабъ чиразъ мостъ перакинулася вясёлка [7]), а концами ў воду упиралася... Однымъ словомъ, кабъ ня стыдно было людзямъ показаць. Збу́дуешъ такій покой — будзешъ зя́цемъ, не збудуешъ — головой положишъ. У мяне такъ: «коли ласка — дыкъ ласка, а гнѣў — дыкъ гнѣў. А цяперъ идзи сабѣ».

Заморкоцiўся нашъ Юръя, почуўши такій приказъ. «Вотъ кабъ ты лопнуў, нячистая сила!» — подумаў ёнъ сабѣ: «што разъ, то труднѣйшую работу загадываиць! Што тутъ робиць? Треба исьци до пане́нки, нехай вызволяе зъ бяды». И пошоў ёнъ. Приходзиць и разказывае ей, якую работу загадаў яму бацька яе.

«Не печалься, будзе зро́блина... Къ сроку будзе готово»

---

1) Не изъ плохихъ.

2) что будешь битъ. 3) сострой; 4) каменный домъ 5) потолокъ. 6) т. е. мостничина (отъ сл. мостъ). 7) радуга.

каже йна, «а цяперъ походзи по двору, быдцымъ [1]) ты выглядáешъ мѣста, гдзѣ будовацьъ». Такъ ёнъ зробіў: ходзіў, бродзіў, выглядаў, а къ вéчару цихонько зайшоў ў хатку паненки. Ящо до поўночи было далеко, разговорилися яны...

«Чаму ты живешъ ў гэтой хаци на одзинóцы, а твои сёстры живуць съ бацькомъ ў камени́цы?» — пытае Юръя у паненки.

— А тому мяне на задворки загнали, што у мяне матки нима, а мачиха. Йна зъ своими дочкáми ў покояхъ роскошуяца, а меня ў гэтомъ хлѣўчуку посяли́ли.

Поговорили, поговорили и спаць лягли́. Ў поўнычь паненка ўстала, вышла на дворъ, махнула тройчи прутóчкомъ и зъявилося тридцаць молойцоў, стояць, чикаюць приказу. И каже йна имъ: «Збудуйце празъ ночь такую каменицу, кабъ было ў ей стольки покоёў, скольки дзёнъ ў году, кабъ столь была якъ небо, кабъ ходзили по столи сонца, мѣсяцъ и зоры, кабъ обцекала кругомъ ракá, кабъ быў празъ раку мостъ, золотая мосьничина, сяребраная мосьничина, — кабъ празъ мостъ перакинулася вясёлка и концами ў воду упиралася.» Тольки сказала паненка — и пойшла работа: той пилиць, той сячé, той стружиць, — къ рáнку будьíнокъ [2]) готоў. Якъ сказано, такъ здзѣлано. Вышоў Юръя на дворъ, глянуў и залюбоваўся: стоиць будовина подъ самоя небо, надъ будынкомъ вясёлка граиць, мостъ огнемъ горыць. Увыйшоў ў сяредзину—глянуў ў верхъ, чуць не ослѣпъ — такъ сонца сіяиць, зоры блищаць...

Стаў Юръя на мосту, чикае пана. Ажъ скоро и панъ нячисьцикъ выходзиць. Глядзиць любуетца. Поглядзѣў, поглядзѣў: «Ну, молодзецъ Юръя», — каже ёнъ — «вартъ дочки, коли твоя гэта работа. Нечого говориць — постараўся. Што-жь? никому — сабѣ. Али покуль вясельля спраўляць, яще табѣ работу маю. Ёсь у мяне конь добрый, цаны́ яму нима, али не объѣжджаный. Объѣздзи ты яго къ вясельлю».

---

1) будто бы; 2) господскій домъ. Слов. Носовича.

Нечого робиць. «Добре пане», каже Юръя: — заўтра объѣжджу.

Вышла мачиха зъ своими дочками поглядзѣць будоўни. Убачили — и яны дзиву далися; а якъ почули, што бацька доклероваў [1]) отдаць дочку за майстра, дыкъ кожная захоцѣла выйци замужъ. Особливо жонка нячисьцика хоцѣла, кабъ яе которой дочцѣ достаўся такій мужъ.

А нашъ Юръя якъ сцямнѣло, поцягнуўся къ своей панéнцы ночываць. Пришоў и каже, якую яму работу загадаў бацька яе. «Али я не боюся», каже ёнъ, — «гэта работа по мнѣ: хоць якого коня объѣжджу».

— «Не», каже паненка: — «напяродъ не хвалися: гэта работа самая труднѣйшая! Ты думаешъ, што гэто будзе конь настоящій? — Не, гэто будзе самъ мой бацька... Ёнъ ня вѣриць, што гэто ты самъ будынокъ поставіў. Али ня бойся! я и тутъ ра́ды дамъ. Спи спокойно.» Юръя яе послухаў, лёхъ спаць и таки здорово храпануў. На заўтра будзиць яго паненка. «Идзи коня объѣжджаць,» каже йна. «Вотъ табѣ мой цудоўный прутóчикъ: коли конь занорóвитца, дыкъ ты яго помежъ вушей сцибани́ гэтымъ пруточкомъ — усцихомиритца.» И пошоў Юръя ўзяўши прутóчокъ.

Увыйшоў ў стайню: стоиць конь, золотая шарсьци́нка, сяребраная шарсьцинка, вочи кроўю налиты, изъ ноздрей полымя шибае, изъ вушей дымъ валиць и подступитца ня можно. Юръя махнуў коло сябе прутóчкомъ — и жаръ яго ня бяре́; подыйшоў къ коню — на дыбы становитца, подъ стропъ [2]) подскакивае, сѣсьци не дае; а якъ заржаў — стайня трасéтца. Юръя якъ сцибанé яго помежъ вушей, дыкъ ёнъ и на колѣни упаў. Юръя скорэй на верхъ скокъ... Конь на дыбы: чуць-чуць яго не скинуў; али Юръя не промахъ: давай яго хвоста́ць межъ вушей. Конь подъ имъ танцуе, а ёнъ яго хвóщиць. И понёсъ яго конь, ляциць, чуць зямли чапае и ўсё норовиць Юръю скинуць, кабъ копытами раз-

---

1) обѣщалъ. 2) потолокъ, — съ польскаго: strop.

давиць. А ёнъ яго хвощиць, а ёнъ яго хвощиць... Лятаў конь, лятаў по горахъ, по болотахъ, чиразъ лясы́, али подъ конецъ таки змо́гся: повярнуў домоў. Скоро пошоў шагомъ, такъ яны и на стайню пріѣхали. Поставіў яго тамъ Юръя, а самъ пошоў по двору бродзиць, кого не споткае, — нихто зъ имъ говорицъ ня хоче. И пошоў ёнъ до паненки.

— «Ну, видаць добрую задаў ты лазню мойму бацьку, коли самъ цѣлъ вярнуўся! Ложися спаць, бо ты, видаць, змордоваўся [1])». И лягли́ яны спаць.

На заўтра отъ бацьки посланецъ приходзиць, зовець паненку ў покой.

«Ну» каже яна Юръю, «скоро и цябе позовуць выбираць сабѣ жонку. Мы ўсѣ на одно лицо. Коли хочешь мяне выбраць, дыкъ глядзи мнѣ на лобъ: у мяне на лобу будзе муха сядзѣць».

Якъ ина сказала, такъ и сталося: скоро позвали и Юръя до пана. Спотыкае яго панъ зъ завязанымъ ло́бомъ.

«Ну, мой зяць названный, выбирай сабѣ жонку; которую сподобаешь,—тая и твоя. Якъ я сказаў, такъ и будзе».

Увыйшли ў покой. Глянуў Юръя—стояць паненки якъ одна. Поглядзѣў, поглядзѣў,—убачіў муху на лобу у одной. Ёнъ и хваць яе за руку: «Вотъ, каже, моя жонка».

«Гэта, дыкъ гэта,» каже нячи́сьцикъ [2]): «у мяне дзѣци ўсѣ роўны. Живице сабѣ на здороўе.»

А мачиха ажъ позелянѣла со злосьци, што ни яе дочку выбраў ёнъ. «Ну, яжъ надъ ими зымщуся [3])!» подумала йна.

И пошли молодые ў тую хатку ночаваць, покуль вясельля ма́е быць. Пришли яны, тая паненка и кажиць: «будземъ цяперъ спаць, бо ў поўнычь намъ треба ў дорогу пущатца, треба уцекаць ў твою сторону́, а не то моя мачиха погубиць насъ.»

Лягли яны, отпочнули трохи. Ў поўнычь прочхнулися и собралися ў дорогу. Паненка поплювала ў каждый вуголъ своей хатки и Юръю сказала наплюваць. И пойшли яны. Пройшли по-

---

1) истомился. 2) *нечистая сила, чортъ.* 3) я имъ отомщу.

радошный кусокъ. Ужо и добрый дзень настаў, ужо ўсѣ поўста́вали. Чакаюць молодыхъ — не ўстаюць. Послали будзиць. «Ўставайце» кажуць посланцы, «ужо дзень настаў!»

— Заразъ ўстанемъ! отказывае слина.

Ужо сонца подъ поўдзень стала подбиратца. Ўзноў слуги прійшли: «ўставайце», кличуць, «бо ужо скоро поўдзень».

— «Надзѣваемся!» отказывае ихъ слина. Ужо и полудноваць пора. Слуги приходзюць, кличуць полудноваць.

— «Мы́емся», откликается слина. Пришли звацъ ихъ на обѣдъ — слина высохла, нихто не откликаетца. Выломали дзверы — никого нима. Якъ сказали гэто нячи́сьцику, якъ разсердзитца-жь ёнъ, якъ расходзитца ёнъ, ажъ объ сцѣнку головой стаў битца. А мачиха кричиць: «Посылай гонцоў догоняць — чи живыхъ, чи мертвыхъ, а нехай ихъ привядуць.» Пусьцилися гонцы ўслѣдъ, лицяць — якъ конь выскочиць може. И Юръя съ паненкой бягуць, якъ змога. Прилягла́ паненка ву́хомъ на землю, послухала—послухала: «Ай» кажиць, «гонцы за нами ляцяць, скоро догонюць, бѣ́жмо шпарчѣй[1]). А якъ насъ догонюць — я обярнуся овечкой, а цябе обярну пастушкомъ. Запытаютца у цябе: «чи не бачіў ты, якъ ишли мужчина съ дзяўчиной? кажи, что не бачіў». Ажъ скоро и гонцы показалися.

Махнула паненка пруточкомъ: сама зробилася овечкой, а Юръя — пастушкомъ.

«Пастушокъ, чи не бачіў ты, якъ бѣгли мужчина и дзяўчина?» закричали гонцы.

— «Я тутъ зъ малыхъ дзёнъ пасьціў, а никого такого не бачіў», — каже такъ пастушокъ.

Гонцы и вярнулися назадъ, бо думали, што зъ дороги збилися, слѣдъ стра́цили. Вярнулися и кажуць пану, якъ и што: «никого, кажуць, ня ви́дзяли, ма́е быць слѣдъ страцили, чи ни на той дорози погналися, бо споткали мы пастушка и овечку,

---

1) быстрѣй, отъ нарѣч.: шпарко — скоро, быстро. Слов. Носовича.

дыкъ пастухъ намъ сказаў, што ёнъ зъ малыхъ дзёнъ тутъ пасьциць, а никого такого не бачіў.

— «Гэто яны и были!» закричала пани — «догоняйце ихъ шпарчѣй и сячи́це топарами».

Кинулися гонцы назадъ ўдогонку, а ужо Юръя съ паненкой, тымъ часомъ, далёко отбѣглися. Бягу́ць яны, бягуць, ажъ чуюць земля гудзиць. Прилягла́ паненка вухомъ къ ёй: «гонютца» каже. Пробѣгли ящо трохи и гонцы показалися. Паненка махнула пруто́чкомъ: сама обярнулася садомъ, а Юръя зробіўся садоўничимъ.

Подъѣзджаюць гонцы и пытаюць: «Чи не бачіў ты якъ тутъ двое людзей бѣгли: мужчина и кобе́та?

«Не, никого, такого я ня видзѣў, а ужо я тутъ даўно садъ доглида́ю» — такъ отказывае догонщикамъ садоўничій.

— А пастухъ чи не гнаў тутъ овечки?

«И пастуха не бачіў».

Такъ гонцы домоў и вярнулися, бо думали, што зъ дороги збилися. А Юръя съ паненкой побѣгли далѣй. А гонцы пріѣхаўши до дому, и кажу́ць панамъ, якъ и што: «Никого не догнали, якъ водой разли́лися. Споткали мы садоўничаго ў садзи, дыкъ ёнъ сказаў намъ, што нихто на той дорози ня бѣгъ и пастухъ съ овечкой не гнаўся. Мы и вярнулися, бо што-жь ловиць ў поли вѣцеръ?»

—«Дурные вы!» закричали на ихъ панъ и пани: — «треба было вамъ сѣчь садъ и садоўничаго, бо гэто были наши уцекачи. Не кепская на васъ надзѣя, треба самимъ гнатца»...

И кинулися ў догонку панъ и пани зъ гонцами: ляцяць — ажъ пылъ курить, ажъ зимля́ дрожиць, ажъ гулъ идзець. А ужо Юръя съ паненкой подъ домъ подбиралися; почули гулъ—шпарчѣй бѣгчи пусьцилися, бо догадалися, што бацька паненкинъ зъ мачихой за ими гонютца. А гулъ тымъ часомъ ўсё громчѣй и громчѣй идзець.... «Не», каже паненка, «не добяжимъ до твойго дому. Треба хоць цябе ратовацъ»... И обярнула сябе рако́й, а Юръю рыболовомъ. Ажъ скоро и гонцы наскочили и, ни слова

ни кажучи, давай сѣчь раку́ топорами. Такъ рака́ кроўю и поплыла.

А Юръя на другомъ берагу́ стоиць и рады дацъ ня може, што робиць не знае.

— «Околѣвай, поганая»! кажуць паны рацэ́, «а ты звóдыяшъ, беражи́ся: и до цябе добярóмся». Сказали такъ Юръю и домоў повярнули.

Чуиць Юръя, што стóгниць рака́: «Охъ цяжко мнѣ. Доўго мнѣ ящо отлеживатца, — раны гоиць, доўго съ тобой ня видзитца. Идзи, Юръя, домоў, тольки глядзи, на мяне не забывай!... А кабъ ты на мянѐ помніў, глядзи ни зъ кимъ не цалуйся. Поцалу́исься — на мяне забудзешъ. Навѣдывай мяне»...

Пошоў Юръя домоў уже моркотный [1]), думаў съ жóнкой вéрнитца, ажъ вотъ табѣ на...

Пришоў домоў. Бацьки якъ убачили яго — отъ радосьци якъ не ошалѣли. Тольки дуже здзивилися, што ёнъ ни зъ кимъ цаловатца ня хочиць, наветъ и зъ ими не поцаловаўся. Ну, што-жь, мало што бывае?.... И стаў Юръя дома жиць, бацькоў радоваць. А якъ настане субота — идзе къ рацэ, поговóрицъ зъ ракой, возьмиць одъ яе кошулю чистую на нядзѣлю, ей чорную отдась и пойдзе домоў, — ўсе чакае, покуль раны панéнки подживуць...

Такъ пройшоў ужо ладный часъ, рака́ стала чисцéць, раны паненки стали гоитца, ажъ такій припадокъ трапіўся: заснуў разъ Юръя, пришоў нѣйкій дзѣдъ и поцаловаў яго соннаго. Прочхнуўся Юръя и на паненку забыўся.

Прошоў ящо часъ и Юръя задумаў жанитца, а ужо бацьки даўно яму дзяўчину наглéдзили. Подобалася дзяўчина Юръю и вясельля стали гуляць. Вясельля было гу́чноя [1]). Али Юръю што-сь моркотно, смутно, а самъ не знае чаго. Стали коровай мясиць, крáсочки и зорочки ляпи́ць. Ажъ увыйшла якая-сь кобéцина, и каже йна: «Дозвольце мнѣ, коровайницы, зробиць вамъ селезьня и ву́точку на коровай». Коровайницы дозволили. Вы́липила йна се-

---

1) грустный, печальный 2) Гучный: веселый, шумный. Слов. Носовича.

лезня и вуточку. Посадзила селезня на коровай молодого, а вуточку ў рукахъ тримае, приговаривае: «забыўся силязенька, якъ я цябе зъ няволи вызволя́ла»! ды ў голоўку яго—клёў! «Забыўся якъ я твою голову ратовала!», ды зноў ў голову яго—клёў. «За́быўся якъ я для цябе бацьку матку покидала, съ тобой уцекала!», ды ўзноў ўголову яго—клеў. «Ўспомни якъ я за гэто раны принимала!»—ды ящо ў голову—клёў!....

Тутъ Юрья ўсё припомніў, што зъ имъ дзѣилося, тогды ёнъ спознаў и свою паненку (а гэта была йна) и кинуўся ей на шію.

«Вотъ, бацьки, моя жонка»! закричаў ёнъ:—«ина мяне зъ няволи вызволила»!

И посадзіў яе радомъ зъ собой на мѣсто молодой, а ей сплаціў поциру [1]) и зза стола вонъ. И доўго яны жили, и щасливо жили.

От Розаліи Казимировны Осьмакъ. Записалъ А. Е. Богдановичъ.

137.

ПОПЪ И РАБОТНИКЪ.

Могил. губ. Горец. у., м. Дубровна.

Жіў сабѣ попъ, а у яго ни одинъ работникъ ни вы́будить года. Вотъ одинъ пришоў къ яму наняться ў работники на годъ, а попъ говорить: «хорошо! Ну здѣлаимъ такоя условія: коли ты выбудишь у мяне годъ, то я табѣ зыплачу́, а коли ня выбудишь, то ты мнѣ заплати».

— Ну хорошо; дыва́й закладе́мся объ три щаўки» кажить работникъ, «кыли́ я выбуду у тябе годъ, то я табѣ дамъ три щаўки, а кыли ня выбуду, то ты мнѣ». И начаў ёнъ у яго служить. Тогды попъ говорить: «Иди зарѣжъ вола». Ёнъ ўзяў нож и пошоў, а попъ пошоў ды глядить: чимъ ёнъ яго будить рѣзать? А ёнъ ўзяў ды яго щаўкомъ и забіў. Тогды попъ и говорить: «Иди, стяражи́ оўса, тамъ яго нѣхто ѣсьть». Работникъ ўзяў лыка и пошоў. Лёхъ ў радкахъ и дожидаить. Пришли къ яму мядьвѣди,—

1) т. е. напрасные затраты.

дыкъ ёнъ самаго старшаго уловіў, сѣў на яго и ѣдить ў дворъ къ попу и пытáить: «Куды мнѣ гэтого коня поставить»? А попъ говорить: «Поставь яго съ конями». Ёнъ поставіў. На други́ день, попъ пошоў глядѣть того коня,—поглядить: ажно мядьвѣдь тамъ ўсихъ коней задраў, а самъ уже ляжи́ть. А попъ говóрить: «што ты гэто здѣлаў! ничимъ жа тяперъ ў прудъ[1]) везть». А ёнъ говорить: «я свойго мядьвѣдя запрагу». Ўзяў мяшкоў, наклаў, запрогъ мядвѣдя и повезъ ў прудъ. А ў тымъ пруды ни давали черти молоть. Тольки ёнъ привезъ, а къ яму тутъ черти и вы́скычили и хотѣли яго задавить, а ёнъ якъ ухопіў прудный камень и забіў одного, а двухъ уловіў и привезъ къ попу: Кирилу и Гаўрилу. А попъ пытáить: «Што, ты смолоў»? — Смолоў. — «Ну ѣдь тяперъ къ пану по гроши». Ёнъ запрогъ Кирилу и Гаўрилу и поѣхаў. Тольки пріѣхаў къ тому пану, а панъ якъ вы́скычить— хотѣў яго бить. А ёнъ говорить: Кирила, Гаўрила! стиснитя яго»! Яны яго якъ стиснули, дыкъ панъ оддаў яму гроши. Ёнъ ўзяў и поѣхаў. Попъ яго пытаить: «Што ти привезъ гроши»?—А во яны.

Затымъ ёнъ отслужіў свой годъ и просить гроши. Попъ оддаў яму гроши. Тогды ёнъ говорить: Дай я табѣ щаўкну три щаўки. Попу нечого дѣлать, выставіў лобъ. Ёнъ яму якъ щаўкнуў, ажъ ужъ искары изъ лоба посыпались. Тогды ёнъ ўзяў свои гроши и пошоў.

Зап. ученикъ народн. училища Б. Радушовъ.

138.

КЛИМКО — ВОРЪ И ЧЕРТИ.

Минской губ., Минскаго уѣзда, Рубежевичской вол., мѣстечка Рубежевичъ.

Жіў сабѣ нѣколи на свѣця панъ, а ў пана того быў пáробокъ по имяни Климко. Панъ гэты разъ сказау яму: «Климко до пана!»

— Заразъ, васпанъ.

«Сходи ты унь до того пана, и украдзь у яго жонку да и при-

1) Прудъ — мельница. Слов. Носовича.

няси яе мнѣ». «Добро», кажо яму Климко и пошоў. Пришоўши туды, ёнъ обнёсъ ихъ хату нѣйкимъ зѣйльлямъ, кабъ яны добро заснули и почуўши потымъ, што яны ужо спяць, пошоў ў хату. Увойшоўши ў хату, ёнъ ўзяў жонку гэтого пана, а на мѣйсцо яе положыў заткала [1]), а жонку гэту понёсъ къ свойму пану.

Потымъ панъ яму кажа: «Ты однакъ добры злодій! украдзь ты мнѣ де нибудзь коня». Климко послухаў и пошоў ажъ до самаго цара, кабъ украсьци у яго коня. Якъ вамъ ужо вѣдомо, у цара много солдатоў. А якжа коня украсьци? думаў, думаў ёнъ, да и придумаў вотъ што: «напою я ихъ горэлкою, а якъ яны упъютца и заснуць, то я тоды и украду коня». Пошоў ёнъ на рынокъ, купіў спиритусу бо́чачку и поткаціў яе подъ хлѣў, т. е. подъ самыя ворота. Якъ увидзяли гэты спиритусъ солдаты, такъ и выпили яго ўсяго, а потымъ и поснули. Тоды ёнъ увойшоў ў хлѣў, сѣў на коня и сказаў: «Догоняйця коли хо́чаця». Для чаго гэто будзя догоняць, коли ў хлѣвѣ ўсѣ, якъ порѣзаныя спяць.

Треци разъ панъ кажа Климку: «ты вѣдаяшъ самъ, у мяне паробкоў много, а сыроў нима,—треба будзя имъ на Пятра усимъ по сыру даць, а тутъ нима дзѣ ўзяць; пойдзи къ пактару [2]), ў яго цэлы свиранъ [3]) сыроў, украдзь и приняси ихъ ко мнѣ».

Пошоў нашъ Климко сыры красьци, а тамъ собакоў вельми много. Якъ тутъ красьци? сабаки ни пускаюць. Думаў, думаў ёнъ и придумаў вотъ што: «пойду куплю млека и горэлки, змяшаю разамъ и дамъ собакамъ ѣсьци». Пошоў, купіў, наліў ў короты и даў имъ ѣсьци; собаки поѣли и гэтакъ упилися, што якъ няживыя повалалися на зямлю. Тоды ихъ Климко позвязаваў за хвосты и попиракидаў пиразъ плотъ: одного туды, а другого туды; сыры покраў и понёсъ пану. Панъ яму кажа: «за гэта я табѣ даю болото и чарцей, што были тамъ». Подзякаваў яму Климко и пошоў до дому, а напроціў яму идзе кобыла коросливая и съ жарабямъ,

---

1) Затычка, которою затыкаютъ трубу ў печя. Она состоитъ изъ тряпокъ. Слов. Носовича. 2) Съ польскаго: paktarz, pachtarz — откупщикъ, а тутъ въ смыслѣ арендатора помѣщичьяго скота, для пользованія молочными отъ него скопами. Это слово соотвѣтствуетъ нѣмецкому: Pachter. Ш. 3) амбаръ.

ў гэтого жаребяци быў звонóчакъ на шіи. Ўзяў гэту кобылу Климко и поѣхау на болото. Якъ тольки почули черци, што Климко пріѣхаў, то повы́лазили и кажуць: «чаго ты сюды пришоу?», а Климко имъ кажа: «Пришоў церкву ставиць» Пополохалися черци и кажуць: «А дзѣшъ твоé работники»? а Климко имъ кажа: «На што мнѣ работники? моя церква ужо готова. Чуяця ужо вотъ вязуць звоны́»[1]). А жарабя́, ходзячи коля кобылы, звониць ўсё. Переполохалися черци ище гóрій и кажуць яму: «мы табѣ заплацимъ, што ты залочашъ», и на мѣйсцѣ грошай прислали яму молодого чортка. Вышоў гэты чортокъ и кажа: «Подужаймося! и хто кого подýжая, той и гроши вóзьмя». А яму Климко на гэто кажа: «вотъ ты возьми каминь и сцисни яго гэтакъ, кабъ исъ яго вода поцякла». Чортокъ ўзяу камень и сцуснуў яго гэтакъ моцно, што на пясокъ расцуснуў, а вода и не показалася. Потымъ ўзяў Климко, но ёнъ ўзяў не каминь, а сыръ, сцуснуў яго, сыроватка ўзяла и поцякла. Тоды гэты чортокъ побѣхъ до дому и принесъ гроши. Климко ўскинуў мяшокъ на спину и пошоў до дому. Съ гэтой поры Климко разбогаціў и цяперъ живé, медъ и вино пъé.

Запис. учен. Несвиж. Учител. Семин. Иваномъ Богданкевичемъ. Ср. выше № 57, стр. 120—127.

в) БЫТОВЫЯ.

139.

РАЗБОГАТѢВШІЕ ПЛЕМЯННИКИ И ЗАВИСТЛИВЫЙ ДЯДЯ.

Минск. г., Борисовск. у., Мстижск. вол.

Были два браты́: одзинъ бѣдный, други богаты. Бѣдны, умирая, кажа своимъ дзѣцямъ: «глядзиця, што вашъ дзядзька будзе робúць и вы тоя робиця, дыкъ и будзиця жиць». Ну дыкъ дзѣци,—ихъ было два хлопцы,—якъ ўстануць, больши кажа мéньшаму: «идзи, глядзи, што дзядцька робиць. Поѣдзиць сѣяць ў гэты дзень збожжа[2]),—яны тожа, орацъ—яны орацъ и т. д. Ужо хлопцы́ стали богацѣй за дзядзьку. Тогды гэты дзядзька догадаўся, што яны за имъ подсматриваюць и нарочино якъ пришоў

1) колокола. 2) збожже — всякій хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Носовича.

вечаромъ къ яму меньши хлопицъ, ёнъ кажа свойму сыну: «Ну заўтра будзимъ дворъ ко́ля хлѣва орацъ». До́бро. Пришоўши домоў, хлопицъ разсказаў большому, што дзядзька будзе дворъ орацъ. Яны на заўтрая и свой стали орацъ. Тольки прогнали борозну, дыкъ тамъ дыямантуў поўна борозна блищиць, якъ слонцы. Яны дзи́вюцца, што гэто такоя? набрали цѣлы приполъ и понясли къ пану показацъ. Принясли, высыпали зъ припола пану ў покой, дыкъ увесь покой й засвяцило. Тогды панъ зъ радосьци посадзіў хлопцоў на крэсли, гарба́ты[1]) наліў имъ и кажа: «Дзякў вамъ за госьциницъ! гэто надто дорогоя каменьня. Возьмиця за гэто у мяне ў воборы дьвѣ пары волоў, пару кони и збожжа, сколькі трэба».

Вярнулися домоў хлопцы, рады, што панъ надзяліў ихъ добромъ и стали жицъ, якъ найлѣпій. Ашъ дзядзьку стало завидно. Той приходзи къ имъ и проси: «Скажиця, што вы зробили такоя пану, што той васъ такъ нcorrectградзіў?» Больши хлопицъ кажа: «А ничаго! Я ў своей жонки волосы оборваў и занесъ пану, дыкъ той за гэто и надаваў намъ ўсяго».

Пришоўши домоў, дзядзька давай скубсьци волосья ў жонки. Тая гвалту рове́, а ёнъ нарваў жменю и понесъ къ пану. Прихо́дзи и кажа: «Дзинь добры пану!» а панъ отказывае: «А што ты, Кузьма, скажишъ»? — «А вотъ», кажа, «принёсъ пану госьциницъ таки, якъ и пляменьники мое давали».—«Ну садзисяжь, коли принесъ». Тогды ёнъ кажа: «трэбашь першь госьциницъ отдацъ», выняў зъ за пазухи ды пялёхъ! пану на столъ гэтоя волосья. Тогды панъ позваў оконома и кажа: «Завядзи-тко Кузьму ў стайню ды дай яму наградныхъ дьвѣ сотни добрыхъ.»

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Ив. Сазовича.

140.

МУЖИКЪ РОМАНЪ И ЖИДЫ.

Минск. губ. Слуцкаго уѣзда, им. Рачковичи.

Жіў въ одной дзереўни мужикъ съ жонкою. Его звали Романомъ. Ены жили бѣдно. И у ихъ ничого не было, тольки одзинъ ко-

1) чаю.

зёлъ, а землю обработываць ены просили людзей. Потомъ мужикъ каже своей жонцѣ: «Поведу я, бабо, козла на торгъ и продамъ его, — на што ёнъ намъ»? Баба согласилась. Мужикъ повъёў козла на торгъ. Тамъ подышли къ ему три жиды, стали козла торговаць, выторговали дзешево, а гроши заплацили, якъ за вола. Мужикъ, получіўши гроши, скорѣй пошоў домоў, а жиды знали, гдзѣ ёнъ живé. Оглéдзѣўшись, што гроши заплацили за козла, якъ за вола, жиды сговорилися, штопъ за гэто забиць Романа, што ёнъ ихъ ошукаў. Пошли на други дзень шукаць Романа. Подходзяць къ дзереўни, ены увидзли Романа на высокой горѣ óручи. Романъ, замѣціў, што къ ему идуць жиды, оставіў ораць, ўзяў цѣлéшки, на которыхъ вьезъ соху, сѣў на ихъ и кáцицъ къ жидомъ съ горы. Подъѣхаўши къ жидóмъ, ёнъ каже имъ: «Ци видзѣли вы такіе цѣлешки, якъ у мене? — куды захочу, туды и поѣду: не нужно ни коней, ничóго». Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штобы ёнъ продаў имъ цѣлешки. «Боже сохрани, штобъ я продаў такую выгоду! — ни за што!»

— Уй, яки́ ты Романка, нихороши чаловикъ! Ты насъ обмануў, якъ продаваў козла, а цеперъ не хочешъ своя цѣлешка продоваць.

«Ну такъ и быць! дасьцё пъядзесятъ рублёў, такъ продамъ». Жиды выняли гроши, заплацили и повезли цѣлешки; привезли въ мѣстэчко и стали говорицъ между собою: «Ци ми буджемъ такъ ѣхачь, якъ музыкъ? не, ми ихъ вукрасимъ». Выкрасили ены цѣлежки и ў торговы дзень вывезли на базаръ. Одзинъ жидъ сѣў и начаў гнаць цѣлешки: «дюхъ, дюхъ»! — Стояць цѣлешки на мѣсьцѣ. Други жидъ говорицъ: «Якъ ты сѣў! Романъ ни такъ сидзѣў». И сѣў самъ, спусціўши ногъ на бокъ и стаў погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлешки на мѣсьцѣ. Трейци жидъ каже: «Дали Бохъ Романъ ни такъ сидзѣў — ёнъ сидзѣў назадъ ногамъ» и сѣў такъ, — стаў погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлешки. «А! гэто песъ Романъ обмануў. Пойджемъ, забъемъ его! ёнъ тутъ». И пошли шукаць Романа и по дорозѣ сговорилися наперотъ, штопъ ёнъ ихъ напоіў за то, што два разы ихъ ошукаў. Романъ, замѣціўши жидоў, пошоў ў корчму, даў

жиду дзевяць рублей и сказаў: «Коли я наберу большъ, то заплачу послѣ, а коли меншь, то остатокъ твой». Жидъ согласіўся. Тутъ ўходзяць жиды и къ Роману говóраць: «Ахъ Романка, якъ ты живешъ! хоцяпъ ты намъ купіў вýпиць за то, што ошукваў».— «Ну, добре! ходзице ў бокоўку»! Ены пошли и стали пиць. Коли ены напилися, Романъ имъ говориць: «Ну вотъ выпили и бачили, што я не плаціў; цеперъ поглядзѣце, якъ я буду расплачивацца». Жиды ходзяць за Романомъ, а ёнъ подышоў къ жиду, ўзяўся за свою соломеную шапку и каже: «ну заплачено?».

— «Заплачено, мой голубокъ! Идзи сабѣ съ Богомъ».

Тогды Романъ обраціўся къ жидóмъ и говориць: «Ну, а што видзѣли, якъ я расплачиваўся? гэто моя шапка такая: што буду браць, купляць — якъ только скажу: заплачено?» — такъ ўсѣ и кажуць заплачено. — Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў свою шапку. Доўго не соглашаўся Романъ, а потомъ и кажець: «Ну коли вы такъ захоцѣли, тò я продамъ за триста рублей, а вы людзи торговые, выбереце большъ». Жиды подумали, подумали, выняли триста рублей и отдали Роману; а Романъ, ўзяўши гроши, скорѣй пошоў до дому. Жиды, ўзяўши шапку, окрасили яе и на други дзень пошли ў кóрчму. Тамъ напили, наѣли на дваццаць пъяць рублёў и пришли расплачиваца. Одзинъ надзѣў шапку, подышоў и говориць: «Ну заплацено»?

— «Што? Коли ты мнѣ плаціў»? Други его толкае ў бокъ и каже: «Романъ не такъ дзержаўся за шапку» и — надзѣў шапку, узяўся съ боку за яе и говориць: «заплацено»?

— «Што? Коли вы мнѣ платили? Набрали стольки и кажуць: заплачено».

Трэйци жидъ также ў бокъ съ шапкою и шепче, што Романъ не такъ дзержаўся за шапку, и, самъ надзѣўши шапку, подышоў и каже: «Ци заплацено?» Корчмаръ стаў ругацца, што ены не плацили. Жиды заплаціўши, пошли биць Романа за обманъ. Пришли ў дзереўню, гдзѣ жіў Романъ и идуць улицею. Романъ вышоў на улицу поглядзѣць, — бачиць, што идуць жиды. Ёнъ,

ўбѣгши ў хату, кричиць на свою жонку: давай скорѣй бѣлую рубашку и штаны»! Баба ўнесла. Ёнъ скорѣй надзѣў, ўверцѣў онучами ноги, а ў головы поставіў вмѣсто свѣчки качалку, лёгъ на ла́ву и лежиць, якъ мертвы. Жиды увойшли ў хату, бачаць, што Романъ помъёръ, стали радовацца: «Што Романка? Подохъ таки. Узе не будзешъ насъ ошуквац и одзинъ ўзяў качалку и каже: «Хоця разъ дамъ ему за то, што ёнъ насъ столько обманваў!» и ударіў его по бруху. Романъ ўсхваціўся и гово́риць: «Ахъ благодару васъ за то, што вы ударили мене качалкою, потому што я, якъ умираў, забыў сказаць своей бабѣ, што у мене ёсь такая качалка, отъ которой можно оживаць. Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў имъ качалкў. «Не, гэто вамъ не цѣлешки и не шапка. Я якъ почую, што хто дзѣ умре богаты, пойду оживлю, такъ и будзе сто рублей за разъ, а коли вы уже такъ хочеце, то давайце три сотни рублёў; вы людзи большъ ходзице, большъ и заро́бице». Жиды дали три сотни рублёў, ўзяли качалку, вылаковали, увернули ў бумагу, положили ў хутляръ и ходзяць отъ одного мѣста до другого. Вдрухъ чуюць, што ў одномъ городзѣ помъёръ богаты слѣдовацель. Жиды туды скорѣй пришли ў комнату, — тамъ плачъ, вопль, а жиды цѣшаць: «Ша! будзе жіў!» И одзинъ выняў качалку и ударіў по бруху, — мерцвецъ лежиць, а всѣ смотруць. Други жидъ говориць, што ёнъ крѣпко заснуў, нужно ему удариць по грудзи и ударіў. Мерцвецъ не ворушицца. Тогды трейци говориць: «Гэто ёнъ напіўся и крѣпко заснуў, нужно ему вдариць по головѣ и якъ даў со всей силы по головѣ, ашъ мозги показалися. Тогды жидоў посадзили ў острогъ на два годы. Отсѣдзѣўши ў острозѣ, жиды пошли къ Роману, штопъ его забиць. Романъ, не придумаўши ничого, попаўся ў руки жидо́мъ. Жиды рѣшили его утопиць: засадзили его ў мѣшокъ, понесли на рѣчку. Тамъ огледзѣлися, што не ўзяли съ собой саке́ры [1]), — оставили Романа на леду́, а сами пошли за сакерою. Ў то время ѣхаў панъ;

1) Въ слов. Носовича: *сѣке́ра* — топоръ, сѣкира.

Романъ почуў, што хто-то ѣдзе, стаў кричаць: «А Боже мой, не умѣю ни читаць, ни писаць! Хочуць за короля обираць». Панъ остановіўся и сказаў: «Я умѣю читаць и писаць, нихай мене за короля оберуць». — «Такъ выпусьцъ мене, пане, а самъ сядзь ў мѣхъ». Панъ выпусьціў Романа изъ мѣшка, даў ему подписку, што то его собственные кони, а самъ ўлѣзъ ў мѣшокъ, Романъ его завязаў, а самъ сѣў и поѣхаў. Пришли жиды и стали рубиць лётъ, а панъ кричиць: «Я умѣю читаць и писаць, обирайце мене за короля»!

— «А лихо таби, Романка, ты уже выучіуся тутъ читаць и писать, мы цебе оберомъ за короля» и прорубіўши лётъ, бросили пана ў прорупь. На други дзень Романъ увидзѣў жидоў и говориць имъ: «А што? вы мене утопили, —поглядзѣце: якихъ я тамъ пару коней ўзяў!» —Жиды испугалися и стали просиць, штопъ ёнъ ихъ завъёў туды. Тогды Романъ говориць: «Я уже много васъ по обманваў, за то цеперъ ничого не возьму и повъёў на рѣчку сдзѣлаць прорупъ. Жиды здзѣлили. Тогды Романъ, обраціўшися къ одному, сказаў: «лѣсъ»! Жидъ ў рѣчку и попёръ, а Романъ на другого: «скорѣй, скорѣй»! ёнъ тамъ лучшихъ коней вы́бере, потомъ на трейцяго и утопіў ўсѣхъ трохъ жидоў, а самъ возвраціўся къ своей бабѣ и стаў зъ ею жиць да поживаць, да большъ жидоў обдуваць.

Зап. учит. народн. учил. Н. Николаевичъ. Ср. выше, стр. 120—27.

141.

ДѢДЪ ВОРЪ, БАБА ВИРОЖБИТКА.

Минск. губ. и у., Столпецкой волости, с. Николаевщина.

Жили дзѣдъ и баба; обое яны были стары и робиць ни хоцѣли. «Гдзѣ чортъ не сможе, туды баба пошле́», говориць поговорка. И ўздумала баба жиць богачѣй. А якъ жиць богачей, коли лѣнисься робиць? Думала баба, думала, дай придумала: «Няхай мой дзѣду́ня зробицца злодзѣемъ (воромъ), а я буду ворожбиткою, и што мой дзѣдъ украдзе, то повиненъ сказаць мнѣ, а якъ

будуць людзи пытацца: ци не вѣдая хто, гдзѣ хто украў моя доброя, я буду ворожиць и буду наставаць отъ крадзеннаго половину. А може хто подумае, што лѣпей украсьци ды ни оддаць». Но и гэтые старье людзи знали одзинацатую заповѣдзь: што коли украдзешъ, альбо знайдзешъ, треба отдаць. Имя бабы гэтуй было Хоўряньня. Першая ночь пошоў дзѣдъ красьци и украў у сусѣда нароги[1]) да подоткнуў у ягожъ подъ страхо́ю[2]). Ўстаў назаўтра сусѣдъ, пошоў глядзѣць сохи, — ажъ на сосѣ и нарогоў нима. Приходзиць сусѣдъ къ бабѣ и говориць, што такъ и такъ: «Наша ворожбитка ўзялася отгадаць, гдзѣ сусѣда нароги: воду лила ў дванацаць мисокъ, узлы на вяроўцы вязала, наконецъ сказала сусѣду, што яго нароги ў яго жа хлѣва подъ страхо́ю. Такъ и ў другій разъ нашъ дзѣдъ украў вола и ўзноў баба отгадала и половину платы ўзяла сабѣ. Но одна догадка нашае Хоураньни вельми смѣшная: У одного пана лёкаи съ фурманомъ украли гроши. Присылая той панъ гэтыхъ самыхъ жуликоў за бабой Хоўроньнею. Лёкай ўздумаў: ў брычку, ў тымъ мѣсьцы, гдзѣ садзя баба, положыць поўдзесятка яе́цъ. Гэтымъ хоцѣў ёнъ дознаць: ци умѣя баба ворожиць? Пріѣхали за бабою. Отказацца ей было ня можно; яна и согласилася. Кажному вядо́мо, што гэтая баба николи не садзилася ў панскую брычку. Якъ сѣла на мяккихъ подушкахъ, то и сказала: «Алешъ якъ мякко, ўсё роўно, якъ курицы на яйцахъ». Гэты слова кинули ў дрожь лёкая; ёнъ думаў, што баба одгадала. Але баба нічо́го объ гэтумъ ни вѣдала. Пріѣхала Хоўроньня къ пану; панъ самъ зняў яе зъ возу и занёсъ ў одну коморку, гдзѣ никого ня было и оставіў яе тамъ одну, кабъ не мѣшаць ей ворожиць. Лёкай нашъ ўздумаў пойци, забиць ворону и угосьцить бабу; гэтымъ ёнъ хоцѣў узнаць ў ворожбитцы праўду. Якъ забіў ворону, вялѣў ёнъ яе спекци, а потомъ понёсъ къ баби. Подышоў подъ дзверы яе комнаты и слухая. Ажъ баба сама сибе кляне: «ахъ я Хоўроньня, Хоўроньня, попалась сюда, якъ ворона

---

1) лемехъ, сошникъ. Въ слов. Носовича: *нарогъ*, т. е. въ ед. ч. 2) Въ слов. Носовича: Стрѣха: а) кровля, б) край кровли.

ў паньскіе покои»! А лёкай подъ дзверми подумаў, што баба одгадала, што ёнъ нясе ворону и вярнуўся назадъ.

Ў той коморы быў пѣвень подъ печкою. Цѣлы дзень моўчаў, а якъ настала ночь, начаў спѣвацъ. Гэтое ўсё робилося ночьчу. Фурманъ, выпрагши кони, стаў подъ вокномъ послухаць, што баба робиць и говорицъ. Ў гэты самы часъ, якъ разъ пѣвень заспѣваў. Баби стало вясялѣй; яна и кажа: «Вотъ хоць одзинъ ту есьць!» Баба сказала такъ на пѣўня, а фурманъ подумаў, што яна гэто на яго казала, што вотъ одзинъ злодзѣй нашоўся! Пошоў фурманъ къ лёкаю на раду. Думали яны, думали, на остатку сказали одзинъ другому: «Лѣпѣй трэба бабы перепросиць, кабъ не казала пану, што мы украли гроши, а то прийдзетца намъ кепско, ды яще ў Сибиры будземъ».

Пошли, перепросили[1]) бабу и сказали, гдзѣ яны положыли гроши. На утро рано пришоў панъ къ бабѣ пытаць: хто украў гроши? Баба яму разсказала, «што домовый занёсъ яго гроши на гумно, на самы верхъ, а паробокъ сягоння лазіў правиць страху, ды знашоў и положыў подъ шуло; яны тамъ и цяперъ ляжаць». Пошоў панъ туды, нашоў гроши, даў трацякъ баби Хоўроньни и вялѣў фурману и лёкаю завазци бабу до дому. Янышъ ни повязли яе до дому, а завязли ў густы боръ и тамъ покинули, забраўши гроши тыя, што даў панъ. А дома дзѣдъ тоже попаўся ў бяду: яго зловили и посадзили ў куницу (тюрьму), гдзѣ и помёръ. А баба зъ лѣсу ня вышла, нима вядомо, гдзѣ пропала.

Съ тыхъ поръ нихто подъ старосьць ни барэтца ворожиць, а ляпей пойдзе по Божуй милосьци.

Зап. учен. Несвижск. учительской семинаріи Іос. Сенькевичемъ. Ср. выше, стр. 213, 100 и 217, 101.

142.

СЫНЪ ХВЯДОСЪ.

Тамъ же.

Быў у бацьки сынъ Хвядосъ. Бацька хоцѣў яго жаниць, поѣхаў ў сваты, а сыну сказаў поставиць снопоў ў восиць[2]), кабъ,

---

1) *Перепросить:* просить прощенія. Слов. Носовича. 2) въ овинъ.

знача, ранницой можно было змолоциць. Пошоў Хвядосъ стаўляць снопы ды увесь токъ и спаліў. Прiижджая ночьчу бацька, будзя Хвядо́са: «По́йдзимъ молоциць!» Той отказывае: «А чимъ, коли цапы погорэли»?

— Якъ погорэли?

«А такъ».

— «Ня ужожъ хто зробiў, самъ згорэў и цапы попалiў?» Не́чаго робиць. Бацька побядоваў, побядоваў, по́томъ думае: «Ожаню яго; тогды, можа, поразумнѣе».

Послаў гэто Хвядоса къ попу ў сповиць. На дорозѣ ёнъ спотыкае чаловѣка, той пытае: «Куды, Хвядосъ, волишь»?

— Жаницца буду, ў сповидь иду.

«Дай Богъ счасливо»!

— Такъ и будзець, — отказаў Хвядосъ. Пришоў ў клибанiю[1]). Попъ пытае: «Ты жаницца хочишъ? А ци умѣешь па́цяры»? Хвядосъ кажа: «Не, я ихъ николи нячуў и ни бачiў, а есьць Кондратъ, меньшы братъ, — во дыкъ той на пацяры, якъ гадъ»! Ну попъ хоцѣў ужо яго прогнаць, ажъ бача ёнъ нѣшто тримае. «Што гэто у цябе подъ полой»? — «А гэто я, бацюшка госьцинца принёсъ: трохо изъ бы́дла, а трохо изъ збожжа» и положiў вянокъ цибули и курицу.

Послаў попъ Хвядоса зъ своей кобылой на ночлегъ, «а заўтра» кажа, «я зъ тобой распраўлюсь».

На заўтра рано приходзи Хвядосъ къ попу, надуўся и стоиць ў кутку. Попъ кажа: «Чаго ты на́дуўся, Хвядосъ»?

— И тыбъ надуўся, кабъ на ночлезѣ быў.

«А што тамъ»?

— А тоя, што твою кобылу воўки ўкусили.

«А ци много укусили? будзиць жива?

— А дзѣ тамъ? остаўся только хвостъ ды грыва.

Зап. волостн. писар. А. Ганусомъ отъ Пр. Стрэльчёнка.

---

1) домъ священно-служителей. Это слово искажено отъ: *плебанiя*, что, по словарю Носовича, значитъ — католическiй монастырь и домъ католическаго приходскаго священника.

АНЕКДОТЫ.

143.

МУЖИКЪ И ПАНИЧЪ.

Минск. губ., Борис. у., Мстижск. волости.

Ѣхаў мужикъ, спотыкае ёнъ нѣкоего панича́ идзець дорогой и просицца: «подвязця». — «До́бра!» кажа мужикъ, «садзися!» Ёнъ сѣў и яны поѣхали. Дорогой мужикъ пытае: «Хто ты и куды йдзешъ?»—«Я», кажа, «скубэнтъ, учуся ў гимназіи, а цяперъ насъ пусьцили на вакацую, дыкъ иду домоў».

— А чаго васъ тамъ вучуць?

«Ды ўсякихъ навукъ, въ наприкладъ, громъ и блиска́вица, гэто знача — лякричаство такоя яно...»

— Не, братъ; видаць, што ву́чанъ да ни дову́чанъ: гэто Божжа моць называицца, а ни лякричиство твоё нѣйкоя. Во што!

И такъ яны, спо́ручися, — той своё, а той своё, ѣхали ў бродъ, дыкъ чаловѣкъ спихая скубэнта зъ возу, кажа: «Колишъ ты таки́ мудры, дыкъ пирайдзи́шъ цяперъ чиразъ бродъ, ни намочіўся ў гразъ». А той кажа: «Постой, пирайду, позволь мнѣ тольки подлѣзци по коню къ дузѣ, а тамъ и пирайду сухо». Ўзяў дый ўзлѣзъ на коня, выняў цихонько зъ кяшени сцизорикъ [1]), и чирахъ по гужамъ—каламашкя зъ оглоблями и осталася ў бро́дзѣ, а ёнъ вярхо́мъ на кони и проѣхаў на сухоя, кинуў коня и пошоў сабѣ. И покуль чаловѣкъ, по брухо ў грази, прыладзіў ўзноў коня, скубэнтъ уже дойшоў до якого-то засыцѣнка [2]), зайшоў у водну хату. Тамъ молодзица блины пикла́. Ёнъ проси: «пусьци ночова́ць!»—«Добро»! кажа. Ну ёнъ сичасъ и лёгъ на топчанѣ [3]). Можа чиразъ годзи́ну, ци боли, пріјзджаиць господаръ. Молодзица

---

1) перочинный ножикъ, 2) *Засицѣнокъ* — участокъ земли съ домикомъ и хозяйственнымъ обзаведеніемъ, отдаваемый большею частью въ арендное содержаніе. Слов. Носовича. 3) *Топчанъ* — простая, широкая скамья для катанья бѣлья. Тамъ же.

яму: «чаго ты марудзіў доўго? Сусѣдзи пеўня ужо вячёраюць, а я цябе ўсё чикаю».

— Ябъ даўно быў бы, али прычапіуся ко мнѣ нѣйкій скубентъ и подстроіў мнѣ штуку, кабъ яго повѣтрые....! А хто гэто у цябе на топчанѣ ляжиць?

— «А нѣкій паничъ попросіўся ночовацъ».

Чаловѣкъ подышоў къ яму: «А, ты тутъ? Нашоўся жъ, братъ.... Ну але покуль што якоя, ходзи повячэраимъ першъ: сегоняя у насъ дзяды!» Посадзіў яго за столъ, стали вячэрацъ. Чаловѣкъ съ жонкой выпили кварту горэлки,—ёнъ по яе гэто и ѣздзіў ў каршму. Повячэрали, господыня послала скубэнту посьцель на топчанѣ, подъ полацями. Той было ужо хоцѣў укласцися, али господаръ азяў бизунъ [1]) ў руки ды кажа: «Постой-тко, поучу тобѣ трохо, коли ўсё ў тахту скажешъ, то будзишъ цѣлъ, а коли не—попадзешъ бизуна». И показывая на цяпло [2]), што горэло на коминку, кажа: «Што гэто?» Скубэнтъ отвичае: «Звѣсно—огонь». Той яго сцёбъ бизуномъ: «Не, братъ, прошибся! Гэто называицца ни огонь, а *красота!*» и показывая на кота, што сядзѣў на припячку и мыў сабѣ лапкой мордочку: «А гэто што?» Скубэнтъ кажа: «котъ!» Ёнъ ўзноў яго сцёбъ бизуномъ: «Не», кажа, гэто *чистота!*» А дыли [3]) показаў на полаци: «А гэто што?» Той кажа: «Полаци». — «Не, братъ, гэто *высота*, помни!» ды бизуномъ. «Ну, а цыперъ», показывая яму на воду, «ў послѣдній разъ угадай, што гэто»? Скубентъ кажа: «Звѣсно—вода!». Мужикъ яму ўзноў бизуномъ: «Не, братъ, прошибся, гэто называецца: *благодацъ!*»

Послѣ гэтыхъ навукъ мужикъ положіў бизунъ, полѣзъ на полаци спацъ, господыня лигла на печи, а скубэнтъ на топчанъ и заснули. Подъ дзень мужикъ зъ жонкой ўстали и пошли ў ёўню молоцицъ. Прочхнуся скубентъ, оглёдзіўся, никого нима ў хаци. «Ну» думае, «зроблю штуку!» ўзяў зловіў кота, причапіў къ хвосту головѣшку зъ огнемъ и ўскинуў на полаци; а тамъ лёнъ сушіўся. Тогды скубэнтъ пошоў ў ёўню къ господару и кажа:

---

1) Бичъ, ременная плеть. 2) огонь. 3) т. е. а дали,—далѣе.

«Дзякуи табѣ за хлѣбъ соль, ночлегъ и наўку, али вотъ: чистота ухопила красоту и понисла на высоту, а коли ня уживешъ [1]) благодаци, то ня будзишь сядзѣць у хаци!» и пошоў сабѣ.

Мужикъ гэто одумаўся, што скубэнтъ пеўня штуку зробіў, побѣгъ ў хату, бача—лёнъ горицъ на полацяхъ, давай заливаць и скубэнта поминаць [2]).

Зап. волостн. писаремъ А. Гамусомъ отъ кр. Якова Бузы. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

144.

ЦИ БЫЛА У ГРИГОРА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

а) Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Чумаки гнали разъ волоў теразъ сяло. Мужики гэтого сяла пытаютца у чумакоў: «Идзѣ вы стольки набрали волоў?» Яны кажуць: «Выросцили на поли». Мужики зговорились помежъ собой, сложились и купили одного вола. Посѣкли яго на кусочки и

---

1) не употребишь.

2) Вар. Новогрудск. уѣзда, села Полберегъ, верескoвской волости.

Одзинъ разъ ишоў школьникъ дорогою, а воколо его ѣхаў мужикъ. Школьникъ зачаў просиць гэтого мужика, кабъ ёнъ ўзяў яго на возъ. Мужикъ ўзяў. Ѣхали яны, ѣхали и пріѣхали до Нѣмана, и кабъ имъ пераѣхаць чаразъ Нѣманъ, то мужыкъ сѣў на возѣ, а школьникъ на волѣ. Подплыўши на серадзину Нѣмана, школьникъ одпрогъ вола и поплыў, а мужикъ и остаўся на колёсахъ. Пóтомъ нѣякъ мужикъ выплыў на берагъ, догнаў школьника и пошли яны до дому. Воцили ў хату и остались ночоваць. Жонка гэтого чаловѣка запалила лучину и мужикъ, показывая рукою на огонь, сказаў до школьника: «што гэто?» Школьникъ кажа: «гэто огонь»! Мужикъ яго—ляпъ по мордзѣ и кажа: «Гэто красота». Потымъ мужыкъ убачіў кота и кажа: «Што гэто?» Школьникъ кажа: «Гэто котъ!» Мужыкъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гэто чистота». Послѣ мужикъ углéдзѣў воду ў кубѣ и кажа: «Што гэто»? Школьникъ сказаў: «Гэто вода»! Мужикъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гэто благодаць». Потымъ легли спаць. Пераночоваўши ночь, на ранки мужикъ ўстаў и пошоў молоцицца, а школьникъ ўзяў махнушку зъ огнемъ и ущапіў коту ў хвостъ, пусьціў у хату. Пóтымъ выскочыў на дворъ и начаў кричаць: «господаръ, господаръ! идзи бяри благодаць, хату ратоваць: ухопила чистота красоту и уцекла въ хату».

Зап. ученикомъ приготовительн. класса Несвижской Учительской Семинаріи І. Змачинскимъ.

посѣяли ў лѣтку на поли. Теразъ нѣскольки дней три мужики: Иванъ, Григоръ и Остапъ пошли поглядзѣць: ци ростуць волы? Пришли на поле, а тые куски такъ и подымаютца. Одзинъ кажець: «Полядзи-тко, братцы, якъ скоро растуць». Пошли яны ў други конецъ поля и замѣцили якую-то звѣрину, побѣжаўшую съ кускомъ мяса въ пячурку [1]). Мужики разсердзились и думаюць: якъ бы гэту звѣрину забиць? Андрей кажець: «треба кому-нибудзь достаць яе изъ пячуры. Иванъ, лѣзь-ко ты!» — «Не, ты лѣпи, Григоръ, лѣзь, ты майстра ла́зиць». Григоръ согласіўся, но съ тымъ, штобъ за яго ноги привязаць вяроўку: кыли яго доўго ня будзиць чуць, шобъ выцягну́ли яго. Вотъ ёнъ и полѣзъ. Андрей и Остапъ ждали, ждали яго — ня чуць. Тоды яны ўзяли за вяроўку и выцягнули Григора, — глядзь, ажно ёнъ безъ головы. Андрей пытаець у Остапа: «Ци была у Григора голова, якъ ёнъ лѣзь ў пячуру?» А тэй кажа: «Я не прицяміў. Пойдземъ-ка, попыта́имъ у яго жонки». Пошли яны къ жонцы Григора пытатца: «Ци была у твойго мужика голова?»

— А хто яго вѣдаиць? Здаетца, якъ учо́ра блины уплитаў, дыкъ головой мотаў.

Зап. учен. народн. училища Е. Жданцовъ.

145.

ЦИ БЫЛА У ПОПА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

б) Слуцкаго уѣзда, м. Вызны.

Разъ одзинъ чаловѣкъ посѣяў жито на поля́нцѣ. Жито не уродзи́ло. На другую весну пріѣхаў чаловѣкъ да посѣяў грэчку— и грэчка не уродзилась. Стаў ёнъ и гадаець: «што гэто замѣсто такоя, што ништо ни ро́дзиць»? Отъ ёнъ посѣяў соли—и соль не выросла. Разъ приходзиць ёнъ на полянку и вгле́дзѣў слѣды медзвѣдзя и каже: што гэто козулька переходзиць, за тымъ ништо ни ро́дзиць. Отъ ены позвали попа, кабъ ёнъ отправіў молебенъ. Попъ ѣдучи, угле́дзѣў гнѣздо медзьвѣдзя, позваў людзей и каже: гэто тая казюлька, што переходзиць черезъ поле. Забиць

1) Пячура — нора. Слов. Носов.

яе трэба. «Лѣзьце! бице!»—Нихто ни хоче. Отъ полѣзъ самъ попъ ў дуплэ, тольки ўнизъ головою, прилѣзъ къ самому медзьвѣдзю, а медзьвѣдзь ўзяў да попу голову одкусіў. Ждуць людзи попа часъ, ждуць другій — нима ихъ попа. Стали его цегнуць за ноги изъ дупла, выцегнули, зирнули, — ажно нима у попа головы. Одны кажуць, што казюлька откусила, а другіе кажуць, што ёнъ гэтакъ пріѣхаў изъ дому. Отъ яны заспорились, да и подралися. Пошли спрашиваць у хурмана, которы въезъ попа; хурманъ каже: «я хоць въезъ, да ни знаю, якъ ёнъ быў, али здаецца безъ головы, а може и зъ головою. Попытайцеся у наймички: ена знае, ена учора часала ему косы». Пошли, пытаюць: «ци ни вѣдаешь ты: ци была у попа голова?» Ена каже: «я хоць цесала ему косы, але забыла». Такъ наши мужики все пытали, да пытали, а толку не добрали: ци была у попа голова, ци не? Такъ и остались невѣдавши.

Зап. учен. Несвижской учит. сем. Василіемъ Гринковымъ.

146.

КИСЕЛЬ.

а) Витебск. губ. и уѣзда, м. Чашники.

Поѣхаў зяць къ цёщи. Цеща наварила кисялю. Мужикъ ня знаў, што гэто. Ёнъ и спрашиваець: «Што гэто?» Цеща кажиць: «Кисель, кисель». Ѣдзиць ёнъ къ жонцѣ, а дорогой ўсё: «кисель, кисель». Заразъ мужикъ и забыў, якъ казаў. Вотъ ёнъ топчиць гразь и ищиць ў грази. Ѣдзиць панъ. Пытаиць: «Што ты, мужикъ ищишь?» — Ахъ, паночикъ, забыўся.—«Экій ты мужикъ дуракъ, замѣсіў гразь, якъ кисель. — «А вой, паночикъ: кисель, кисель, паночикъ, кисель! Дзенькую, паночикъ, дзенькую»...

Зап. мною отъ М. Коткевичевны.

147.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святошицы.

Ў одняй дзяреўни ни знали, якъ варыць кисель. Исъ тэй дзярэўни жаніўся малецъ и ўзяў молодуху изъ другой дзяреўни, дзѣ умѣли варыць кисель. Послѣ вясельля гэты малецъ поѣхаў къ цещѣ ў госьцы. Цеща яго угосьцила ўсимъ и кисялёмъ. Тогды

зяць, идучы ў дворъ, спросіў: «Мамо, а мамо! якъ называецца гэты кулѣшь, што ты мнѣ давала? Ёнъ же дуже смашны».

— Гэто ни кулѣшъ, мой зяцюхно, а гэто кисель.

«Ци умѣешъ робиць яго, Параска»? пытае ёнъ молодуху.

— Умѣю.

Тогды ёнъ стаў коня запрагаць и штобы ни забыцца, ўсё говóрыць: «Кисель, кисель, кисель!» Такъ ёнъ говорыў, ѣдучы ў дворъ. На дорозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ чаловѣкомъ. Тэй сказаў: «здрастуй»! Ёнъ отвѣціў и забыўся названьня кисяля. Ёнъ вярнуўся къ цещѣ спрашиваць: «Мамо! я забыўся, якъ тэй кулѣшъ называецца».

— Кисель.

«Дай мнѣ, мамо, на показъ, штопъ я ня забыўся?

Цеща дала. Ёнъ положыў кисель ў шапку и поѣхаў. На дорозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ паномъ и, объѣжджаючи пана лужею, зняў шапку, а кисель изъ шапки да ў лужу. Тогды ёнъ: «Штопъ цябе, мой паночакъ, прȧнцы зъѣли! якъ я за тобою згубіў штуку, што ни отдȧў бы за пъяць сотъ рублёў». Панъ остановіўся и спрашиваець: «за што ты мужыкъ, бранисьця?»

— За то, што за тобою згубіў штуку и забыў, якъ яна зовецца, дужа дорогая штука.

Панъ подумаў, што праўда и закасаўшы руки, стаў мужыку помогаць шукаць. А мужыкъ, замѣсіў грась зъ водою, дзѣ и растаў кисель. Панъ шукаў, пȯтомъ кажець: «А нехъ цебе дьябли возьмуць! здзѣлаў воду, якъ кисель». — А, паночакъ; «кисель! кисель! кисель!» — и скорэй на возъ да на кони и крычыць: «кисель, кисель»! Панъ гледзѣў, гледзѣў и кажець: «О дурны! якъ сказаў: кисель, дыкъ ёнъ и поѣхаў, крычучи: кисель!»

Прыѣхаўшы ў дворъ, нашъ мужыкъ и кажець жонцы: «Параска! ци умѣешъ варыць кисель»?

— Да къ чаму не?

«Ну гледзишъ, штопъ заўтра зварыла, а то я забуду, якъ ёнъ зовéцца.

Съ тыхъ поръ ў той дзяреўни навучылися варыць кисель.

Зап. учит. народн. училища. г. Николаевичемъ.

148.

ДУМЫ МУЖИКА-СТРѢЛЬЦА.

Витебск. г., Лепельскаго у.

Быў стралéцъ. Пришоў ёнъ ў лѣсъ, глядзиць — заиць на кусьцѣ спиць. Достаў ёнъ изъ кишени свою табакерку дый трасéць на руку табакъ, а самъ думаець: «што я зъ гэтымъ заинькомъ здзѣлаю? Возьму я яго забъю, кожу зъ яго здзяру́, говядзину ў дзежку, кожу продамъ. То ни малыя дзеньги будуць, — вяли́кія. — Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я курочку, тая курочка нанясéць яець. Посаджу курочку, йна вы́видзиць сциплинятокъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вяликія. Питушкоў покаплуню, а ку́рычикъ такъ попродамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вяликія. Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я овечку и барана. Тая овечка окóциць ягнятокъ. Бара́шакъ спокладаю, овечакъ такъ продамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вяликія. Што я за тыя дзеньги куплю? Куплю я сѣмя и лёну и корабъ, поѣду на мóра купчеваць. Куплю я вочину и буду пóдаци брацъ. Придзець мужикъ отпрашиваць, скажиць: «паночикъ, будзь панъ ласкаў! подождзи, — оддамъ зъ подзиньнкованьемъ». «Вонъ мужикъ!» да вскрикнуў такъ, што заиць испугаўся и ўшоў.

Зап. мною отъ М. Коткевичавны.

149.

КАРТАВЫЯ ДОЧКИ.

Минск. губ., Слуцк. дер., Кіевецкой волости, сел. Семежево.

Были у мацери три дочки, да вельми не удалыи да еще и *гартáвыи*, такъ што нихто не хоцѣў ихъ брацъ замужъ. Отъ одзинъ разъ пріѣхали къ имъ сваты́. Маци спекла еéчню частова́ць свата, а дóчакъ посадзила на печь и сказала: кабъ ены́ ничого не говорили и сама вышла ў сѣнцы. А котъ прибѣгъ да и стаў ѣсьци еéчню. Отъ большая и закричала: «Маци, о маци! котъ меркечню ѣсьць». А другая говóриць: «А подла, а табѣ

маци казала *мерчаць*», а трецця говориць: «А я добре исто и умерцала». Ўслышаўши гэто, ўшли и послѣдніе сватьі [1]).

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Як. Арабинка.

150.

ПОЗДРАВЛЕНІЕ.

Городъ Борисовъ.

Жыў быў одзинъ панъ и у яго родзіўся сынъ. Ўся дворня задумала якъ найлѣпи поклоницца пану, а ихъ окономъ такъ навучаиць: «Я буду исьци перши, а госьцинца яму принясемъ, я буду на головѣ нясьцú яму поўную корзину яéцъ, старшина ворону, а староста маслёнку. Якъ придземъ, я буду першь говорыць. Ты, старшина скажи: «соўсимъ дворомъ», а ты, староста, скажи: «зъ дзяцьми и зъ жонкой», а ты паробокъ скажи: «зъ ўсимъ набыткомъ [1])». Яны прышли скоро къ пану ў покой. У оконома вяроўка отвязалась отъ лапця и якъ паробокъ увышоў и ногой прыдзержаў, ня умысля, вяроўку, окономъ поваліўся и крычиць: «бодай ты пропаў!» Старшина ни почуў, што окономъ кажиць и кажа: «Соусимъ дворомъ», а староста кажа: «Зъ дзяцьми изъ жонкой», а паробокъ кажа: «Соўсимъ своимъ набыткомъ». Панъ якъ почуў гэто, прогнаў ихъ кіямъ, якъ собакъ, вонъ.

Зап. учен. 2-го класса Борисовск. уѣзднаго училища И. Дрелингомъ.

---

1) Вар. Великор. «Были у одной вдовы три дочери картавыя. Ждала она къ нимъ жениха. Только нужно было ей разъ отлучиться изъ дому, она и накаываетъ дочерямъ: «Смотрите, дочки, пріѣдетъ безъ меня женихъ,—много съ нимъ не разговаривайте,—не то, пожалуй, ни которую не возьметъ за-мужъ, какъ узнаетъ, что вы картавыя. А какъ заговоритъ съ которой, такъ вы отвѣчайте на его слова только: да, либо нѣтъ. Дочери обѣщались такъ дѣлать. Пріѣзжаетъ къ нимъ женихъ безъ матери, заговариваетъ со старшей, она и говоритъ: «Мнѣ мамка ничего не венѣна гононить»,—а другая, «Дуя ты дуя! зачѣмъ же гононишъ?» А третья: «Всѣ вы дуи! одна я умная,—ничего ни гононина, мамка сюшаясь»—Женихъ всѣхъ разобралъ 2) до единой, да драло! Пришла мать, узнала, что дочери безъ нея набѣдокурили, да такую имъ трепку задала,—всѣ косы выдергала». Русск. народн. сказки Е. А. Чудинскэго. Москва, 1864 г., стр. 138.

1) Набытокъ — пріобрѣтеніе, имущество. 2) т. е. понялъ.

151.

ХИТРЫЙ ЦІУНЪ.

Минск. г. Слуцк. у., с. Подлѣсьѣ.

Ось я вамъ раскажу, што у насъ была за штука. Быў у насъ ў дворіе одзинъ ціунъ, хитры таки, што іоўнъ тутъ и самого чорта пероуйдзе. Отъ гэты ціунъ и кажа писару, што ў дворіе ў тоўмъ самумъ служіў:

«Паничку! віедаеце, што я вамъ скажу?».

— «Ну? а што?»

«А отъ што. Есть тутъ ў дворіе ў насъ одзинъ рымаръ Дакъ іоўнъ каждаи ночи до жоўнки біегае чиразъ самыя могилки. Дакъ его, кажа, треба напужаць».

— «Ну, а якъ жажъ его напужаць?» пытае той писаръ. А писаръ тэты быў добры чаловіекъ, молоды еще, але трохи дурковаты. Отъ ціунъ и кажа: «Отъ я васъ, паничику, навучў. Вы возьмице што біелое, обопницеса[1]) да и сядзьце коло каплицы. А якъ іоўнъ будзе подходзиць подъ тую каплицу, дакъ вы выскочице да на его».

— Ну, добра. Той писаръ сказаў, што зробиць. Тымъ часомъ гэты самы ціунъ пошоў до тоѓо рымара да и кажа ему:

«Отъ віедаишъ, што я таби скажу?».

— «А што?» пытае той.

«Дакъ почакай. Отъ якъ будзешь ици сегодня до жоўнки, то возьми съ собою добрую поплиску. Бо цебе гэты нашъ дурны писаръ будзе пугаць. Глядзижъ возьми, да полупи ў вохвоту».

— «До́бра, до́бра! Дамъ я гэтому страху». Ну приходзиць вечаръ. Отъ той писаръ пошоў, обопняўся просцирадломъ[2]), да и сіеў коло каплицы. Идзе и рымаръ и несе съ собою добрую поплéцину. Але штобъ писаръ не углéдзяў поплéцины[3]), дакъ іоўнъ привязаў яи́ до ноги, дакъ яна волочицца сзаду, и ни видна. Чуць тоўлько іоўнъ подходзиць подъ каплицу, ажъ выскакае ніешто.

---

1) покройтесь; 2) простыней; 3) *поплецина*—длинная тонкая жердь, употребляемая при покрытіи кровли соломою. Слов. Носовича.

Дакъ гэты ціунъ и одскочіў,—спужаўся. Стоиць и глядзиць. Дакъ той писаръ ближай подходзиць. Отъ той ціунъ якъ хвациць поплецину, да якъ мозгоне́ [1]) ўздоўжъ по писару тою поплециною. Той бачиць, што бѣда, да на уцёки: А ціунъ за имъ. Да якъ сперисьциць его изноў, той поправляецца. А ціўнъ изноў якъ ризне его. Бачиць писаръ, што бѣда, моцно вельми бъецца и гониць его зъ могилокъ. Давай кричаць: «Ёўхимъ, Ёўхимъ! што ты робишъ? гэтожъ я, писаръ!».

— А, той хитры мужикъ, злодзѣй! што то ў дворіе живучи....

«Яки ты, кажа, писаръ? Нашъ писаръ ў дворіе сядзиць, ты не писаръ». Да изноў давай его опоганеваць. Насилу добіегъ до брамы [2]). Идзе по дзѣдзи́нцу [3]) и сустрячае ціуна. Отъ той подходзицъ да и пытае:

«А штожъ, паничику?»

— Ни, ничого. Познаў, кажа.

Идзе уже скривіўшися такъ, якъ три дни не ѣўши. А той ціунъ,—ажъ за боки́ бере́цця со сміеху. Пришоў да и разсказвае: такъ и такъ. «Отъ якъ я, кажа, писару обмануў!»—Мы просто чуць не полопались отъ сміеху.

Зап. учен. VIII кл. слуцкой гимназіи Копаць.

152.

ШЛЯХЦИЦЪ И МУЖИКИ.

Гродн. губ. и уѣзда, околица Залевичи на востокъ отъ м. Индуры — 8 верстъ.

Быў ў насъ таки шляхцицъ-шкодникъ [4]), што ўсё пасвіў живину [5]) по шкодзи. Одзинъ разъ ёнъ пошоў пасвиць быдло на мужицки плесъ, дзе ёнъ ў первей ўсё гоняў такъ, екъ на свое и на́ватъ зъ око́лицы мало кого пускаў.

Одзинъ разъ мужики припильновали его. Екъ ёнъ перагнаў церазъ рѣку Свислочъ съ своими сусѣдзьми, то мужики набѣгли зъ жита. Сусѣдзи стали съ своею живиною уцекаць церазъ рѣку

1) Ударитъ; 2) до воротъ; 3) дзѣзинецъ,—мѣсто, окружающее церковь. Слов. Носовича; 4) *Шкодникъ*: обидчикъ, наносящій другому вредъ: Слов. Носовича; 5) скотину.

на свое болото, а ёнъ кажа: «Я не буду уцекаць, я зъ ими знаюса, ены мине не будуць рушиць». А мужики екъ набѣгли, то екъ стали его биць — хто чимъ могъ: хто коломъ, а хто пугою. Познаў ёнъ, што бѣда,—давай уцекаць церазъ воду—зъ одзежою, зъ ботами, да попаў ў такое мѣйсьцо глыбокое, што ледво вылѣзъ. Тоды ёнъ пришоў до своихъ людзей околичныхъ, дый давай ихъ лаець и кажа: «Чаму вы мине йшли бороницъ?» Раззловаўся на ихъ и прогнаў съ стуль зъ околичнаго болота. Прослѣ того ёнъ доўго прохворѣў и большъ нигды тамъ не гнаў пасвиць.

153.

АСЭСОРЪ И ЖАБРАКЪ. 1)

Той же губ. и у. д. Демитково на сѣв.-зап. отъ м. Индуры—7 верстъ.

Быў ў Индуры асэсоръ, дыкъ ёнъ коли тульки йшоў до косьцёла, то ўсё даваў жабракамъ по три гроши. Разъ одному жабракеви дали много хлѣба, дый ёнъ пошоў до корчмэ, дый той хлѣбъ и оддаў жидоўцы за кручокъ горѣлки, а жидоўка ўзяла той хлѣбъ дый высыпала ў цебаръ ў сѣчку и хоцѣла оддаць коровамъ. Тамъ быў тысячны, бачіў якъ яна высыпала, пошоў дый сказаў асэсорови. Асэсоръ кажа: «Пойдземъ поглядзимъ!» Пошли яны тамъ до корчмы, ажноў тамъ той жабракъ сядзиць за столомъ и спѣвае. Асэсоръ пытаецца у жидоўки: «Дзѣ той хлѣбъ, што ёнъ табѣ оддаў?» Жидоўка показала, а ёнъ казаў ўзяць той цебаръ и жабрака и привесьци яго до ее стодолы 2) и сказау: «Глядзишъ ты, покуль не выберешь гэтого хлѣба съ сѣчки и не *ззяси*, то я цябе не пущу!» Ну и ёнъ ѣў той хлѣбъ съ цэбра три дни, а якъ ззѣў весь той хлѣбъ, тоды яго выпусцили.

154.

ЖАБРАКЪ - ОШУКАНЕЦЪ 3).

Той же губ. и у. д. Конюхи на юго-востокъ отъ м. Индуры — 8 верстъ.

Быў ў нашумъ селѣ чаловѣкъ; ёнъ не хоцѣў робици, дый пошоў жабровацъ. Разъ зайшоў ёнъ ў одну хату, а ў той хаци

1) Засѣдатель и нищій, просящій милостыни. 2) въ хлѣвъ. 3) *ошуканецъ*—обманщикъ.

быў мрецъ. Жабракъ сказаў: «Што мнѣ дасьцё, коли ёнъ оживé?» Тые людзи сказали: «Што хочешь, тое дáмо». Жабракъ каже: «Дайце дзесець рублёў, то я пойду и принесу такого зелья». Яны яму дали, чаго ёнъ хоцѣў. Тоды ёнъ имъ сказаў: «Возьмеце вашаго мерца труну, вынесьце на поле, разложеце огонь и труну гэту спалеце. Екъ зачне труна горѣць, то ёнъ будзе ўставаць». Такъ людзе тые и зробили: ўзели труну и спалили до званьня[1]), а мрецъ не ўстае. Тые людзи ждали, ждали, — нiякъ жабрака не приждали, дый и стали яго гониць. А якъ догнали—и давай яго биць: били, били яны, чисто збили яго и чуць живого пусьцили. Ёнъ ледва пришоў до хаты, а якъ пришоў, то лежау ў посьцели чатыри недзѣли.

Всѣ три зап. учит. народн. учил.

155.

QUI PRO QUO.

а) Минск. г., Слуцк. у. Быстрыцкой волости, деревни Мажевичъ.

Одзинъ чаловѣкъ недалеко отъ дороги копаў ямину. Тудою ѣхаў знакомэй гэтому чаловѣку панъ, да-й говорыць на гэтого чаловѣка: «дзень добрый табѣ, Миколáю!»

— Але, паночку, я ямину копáю.

«А чый гэто фольбарокъ?»

— Гэта моя соха и подпáлокъ.

Бачиць панъ, што чаловѣкъ не знае, што гэто за фальбаракъ, сказаў по просту: «Чый гэто дворъ?»

— Гэто мой чорный волъ, а рыжаго панъ даў.

«А якъ яго прозвиско?»

— Якъ зъ далека, такъ и зъ близка.

«Ци ты, Миколаю, глухъ?»

— Але, паночку, я зъ сыномъ ў двухъ.

«Ци много васъ такихъ на свѣцѣ дуракоў?»

1) т. е. дотла.

— Наклаў, дзѣжачку буракоў, а капуста не вродзила.

Панъ бачиць, што чаловѣкъ смѣецца надъ паномъ, ёнъ, разсердзившись, поѣхаў дальше.

Зап. Демьянъ Лапотка, учен. Молодеченской семинаріи.

156.

б) Мог. г. Сѣннинск. у.

«Бабушка! дай што-нибудзь поѣсь».
— На кручку, сударь повѣсь!
«Дай чаго, бабушка, покушаць!»
— Нихто, сударъ, ни порушиць.
«У́мна бабушка! у́мна, у́мна.
— Дорожки, сударъ, коло гумна.

Зап. мною отъ витебск. мѣщанки, урожден. Сиѣнннск. у.

157.

ЗАБЫЎСЯ ХВАМИЛЬЛЮ.

Минск. г., Борис. у., Мстижск. в.

Пришоў мужикъ къ пану и кажа: Кланяўся пану панъ... нихай яго!... богдай яго — забыўся хвамильлю.

— Ну якъ жа? Припомни.

«Ды неякъ похожа на птушку... а кабъ яго»!

— Можа, панъ Синицкій?

«Не!»

— Можа — Вронскій?.. Вирабьёў?

«Не!» ёнъ здаецца живе ў Вырбанцѣ, а нихай яго!... забыўся».

— А ужъ пеўня Вярбицкій.

«Ага, ага! кабъ яго повѣтрыя! — Ёнъ, ёнъ самый, паня».

— Ахъ ду́рань! Якжа ты казаў, што похожа на птушку, коли на дрэви?

«Ўсё роўно, паня, птушка и на дрэви садзицца».

Зап. волостн. писаръ А. Ганусомъ отъ Кр. Якова Бузы.

158.

ОСТОРОЖНЫЙ ДОКЛАДЧИКЪ.

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Два годы панъ жiў ў городзѣ, а сямьмя яго: жонка и дочки оставалися дома, ў маёнтку. Бизъ пана ў дворѣ много чаго поробилося нядобраго. Сямьмя послала къ яму ў городъ чаловѣка ознаймиць и наказала яму, кабъ ёнъ зъ разу дужа ни пужаў пана, а разсказаў бы ўсё помаленьку. Ёнъ такъ и зробiў. Панъ якъ запытаўся у яго: «ну што чуваць ў моимъ маёнтку, ти ўсё добро?» — Той кажа: «А хвала Богу ўсё, тольки ножикъ садовы паньски зоўсимъ затупили.»

— Пычаму?

«Гэто якъ скуру зъ вогира [1]) здзирали, ужъ тогды уступили».

— Чи жъ мой вогиръ паў?

«Ага! ёнъ вельми подорваўся, якъ проводзили ховаць панюю, дыкъ издохъ.»

— Ай, што ты кажишъ!

«А вѣчный покой ей, яна пумёрла, якъ дворъ съ палацомъ горэли, надто спужалася муся.»

Тутъ ужо панъ заўсимъ обмартвѣў. Тогды чаловѣкъ, кабъ успокоиць яго трохи, кажа: «Ни бядуй, панъ, ни бядуй! по смутку и радосьць будзя: паненка дочўшку родзила, — гэто яна добыла, якъ охвицэры стояли.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы. Изъ матерiал. доставлен. Минск. Статист. Комитетомъ.

159.

ЦИ ВѢДАЕШЬ, ШТО ГЕТО ТРОЙЦА?

Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Ишоў мужыкъ на Святую Троицу ў церкоў, а на сустрэчу

---

1) *Вогеръ:* жеребецъ. Слов. Носовича.

яму ѣдзиць панъ и спрашиваиць: «Куды ты идзешь, мужичóкъ?.

— Ў церкоў молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Тройца.

«Ци вѣдаешъ, што гэто Тройца?»

— Не, панóчыкъ мой, ня вѣдаю.

«Вотъ я табѣ растолкую». Панъ зняў зъ головы шапку и кажыць: «Бачишъ: шапка маиць верхъ, сярóдку и подкладку, такъ и Богъ одзинъ, да въ трохъ лицахъ. Ци поняў?»

— Поняў.

Пошоў мужикъ дáли, сустрэўся яму други панъ и спрашиваиць такъ само, якъ тэй, што впиродъ ѣхаў.

«Куды идзешъ?»

— Ў церкоў, молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Святая Тройца.

«А вѣдаешъ ты, што гэто Тройца?»

— Чаму ня вѣдаю? — Якъ панова шапка.

Зап. учен. народн. учил.—Этотъ разсказъ въ ходу и въ Гродн. губ., съ той только разницей, что все толкованіе приписывается ксендзу.

160.

НАБОЖНЫЙ КСЕНДЗЪ.

Гродн. г.

Быў собѣ одзинъ ксендзъ вельми набожны. Ёнъ разъ сказаў ўсимъ людзямъ, што ў другую нядзѣлю приляциць ў косцелъ Свенты Духъ. Уже ксендзъ моліўся цѣлы тыдзень [1]), ажно яму приснилосе, што Духъ Свенты ни явится яму за тоя, што ёнъ похваліўся. Ёнъ ни хоцѣў, штобъ ў другую нядзѣлю было гэтакъ. Бритко послаў ёнъ свого паробка на сяло, кабъ ёнъ купіў бѣ-

1) недѣлю.

лаго голубка и ў нядзѣлю рано занёсъ яго ў косьцёлъ на гору [1]). А тамъ ў столи были маленькія дзверцы. Ў нядзѣлю рано пришло до косцела шмать [2]) людзей и паноў. А ксендзъ послаў свого паробка на гору косцела и сказаў: «Якъ тольки я ў косьцелѣ скажу: «Духу Свенты! зэйць (сойди) на мене!» такъ ты ўпусьцишъ гэтого голубка ў косьцелъ». Ксендзъ пошоў ў косьцелъ, а паробокъ полѣзъ ў гору. Тамъ ёнъ поглядзѣў, ажно голубка нема, заѣў котъ. А тымъ часомъ ксендзь ў косцелѣ казаў казаньня и подняўши руки до неба, каже: «Духу Свенты, зэйць на мене»! А паробокъ съ горы кричиць: «Не машъ, добродзѣю, котъ зъядлъ!»

Изъ записи учен. Свислоч. Семин. О. Мохначъ.

161.

ОТВѢТЪ ДѢВУШКИ.

Ковенск. г., Ново-Алекс. у., м. Дукшты.

«Идзетъ чиловѣкъ дорогый, а кыла (возлѣ) дороги дзѣвка слала лёнъ, ды такая пригóжыя. «Богъ помочь! Дзень добрый» гыворúтъ ёнъ. «Спасибо»! отказываетъ ена. А дзень тогды былъ такой хорошій. «Дзень хорошій, ды и лёнъ хорошій, а дзѣвка ящó лучши—пригожéй», гыворитъ опять чиловѣкъ. А яна яму и отказываетъ»: «Хвали», гыворитъ, «дзень вéчирымъ, лёнъ вы́чысымъ, а дзѣвку замужемъ»....

«Вотъ какая разумная была дзѣвка», прибавилъ мой разсказщикъ, кучеръ, везшій меня въ г. Ново-Александровскъ, Ков. губ.

Зап. учит. народн. училища. Гайдуковъ.

162.

ОТВѢТЪ МУЖИКА.

Ѣдзиць мужикъ, на ўстрѣчу яму панъ. «Куды ты мужикъ ѣдзишь?»

---

1) на чердакъ.
2) множество.

— На мѣсто, паночикъ.

«Чаго ты мужикъ ѣдзишь на мѣсто?»

— Ѣджу, паночикъ, купляць до мяса закра́сы.

«Дуринь жа ты, мужикъ! икая жъ треба закраса до мяса?»

— Эхъ, паночикъ, бязь соли и мясо ня смашно.

«Ну мужикъ, ты умёнъ, якъ попъ Сямёнъ».

Зап. мною.

163.

ОТВѢТЫ МУЖИКА.

а) Минск. г., Борис. у.

Ѣхаў мужыкъ на рынокъ торчиць [1]) продаваць. Якъ разъ по дорозѣ ѣхаў панъ и забачіў мужыка, зачаў яму крычаць, для чаго ёнъ яму дорогу заступаець? Панъ гу́кае [2]): «Мужыкъ! прочь зъ дороги зъ доўгимъ носомъ». Мужыкъ не зная паньскаго зюка́ння [3]), мысліў, што трэба носъ одвярнуць и, слѣзши зъ дороги, одвярнуў рукою носъ на сторону и сказаў: «Ѣдзь, пане, хоць къ чорту!» Панъ баче, што мужыкъ смѣёцца, крикнуў: «прочь ты зъ конёмъ!» Мужыкъ выпрагъ коня, а сани поставіў на дорозѣ. А якъ гэта было зимой и ў больши морозъ, дыкъ панъ заморозіў сабѣ ноги, начаў злицца и кричаць на мужыка: «Долой соўсимъ зъ дороги!» Мужыкъ покуль выпрагъ коня, покуль зъѣхаў, дыкъ панъ еле, еле не замерзъ соўсимъ. Вотъ панъ прыѣхаў ў тотъ городъ, куды мужыку трэба было. На заўтра ходзиць панъ по рынку, шукаючи оўса. Подходзиць къ тому мужыку, которого ёнъ ўчора видзѣў и пытае: «Чи не чуць тутъ оўса?» Мужыкъ ўзлѣзъ на возъ и нюхае: «Не, паночку, не чуць!»

— Мужыкъ! чи не ўчара́шни ты?

«Не, паночку, матка казала, што даўно родзила».

---

1) Отъ слова: *торчь* — и. с. ж. собират. собраніе нестроганныхъ, длинныхъ досокъ. Слов. Носовича. 2) кличетъ. 3) по словарю Носовича: *зю́канне* — *пріятельскій разговоръ*, а по смыслу нашего разсказа выходитъ просто: рѣчь, разговоръ.

— Мужыкъ! ты чій?

«Марънининъ».

— А хто Марьяна?

«Жонка моя».

— А кого ты боисься?

«А паночку, ёсьць у Пилипа на дворѣ сучка, яе ўси боимся; хто идзé, полѣна несé».

— А хто у васъ выше ўсихъ людзей?

«А ёсьць у насъ, паночку, Аўдзѣй—выше ўсихъ людзей».

— Мужыкъ, чи много васъ такихъ дуракоў?

«Тры кадзи буракоў, трецця капуста».

Панъ каже: «Якъ бы я табе, мужикъ, заѣхаў! (т. е. ударилъ).

«Заѣдзь, паночекъ, мы и табѣ накладземъ».

Панъ баче, што зъ мужыкомъ не зговорисься, плюнуў и пошоў шукаць того пана, чій гэты мужыкъ. Нашоўши того пана и позюкаўши зъ имъ, каже по польски: «Пане, твой мужыкъ кпиць[1]) зе мне, а ябъ яму даў сто лозъ». Вотъ прывялѝ мужика ў панскіе покои. Вѣдóмо, якъ у пана много дзверей, то мужыкъ што идзе, то ўсѣ дзверы одмыкае. Панъ начаў кричаць: «замы́кай»! Мужыкъ якъ замыкаець: «Му!» А панъ ўсе кричиць: «замы́кай, дурню!»—Боюся, паночекъ, гэто, дурню замыкаў: «Му!» Тогды панъ каже: «ну видзишь, ёнъ и надо мне кпиць. Панъ приказаў даць мужыку рóзогъ; а мужыкъ такъ закричаў, што панскіе дзѣци испугались. Яго прогнали и ёнъ пошоў сабѣ ничóго не мысля.

Со словъ старухи крестьянки Тадоры зап. ученикъ Борисовск. уѣзд. училища Ивáнъ Дрелингъ.

164.

б) Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, Изабелинск. вол., дер. Дрогичанъ.

Ѣдзя рáзъ сабѣ одзи́нъ панъ и якуратъ попало ѣхаць яму церазъ однó сялó, а коля́ селá стоицъ дворъ. Панъ остановіўсё ў

1) кпиць — шутить, обманывать, шутя. Слов. Носовича.

ге́тумъ сялѣ́ и пытае у одного чаловѣку: «Чаловѣ́чку! Хто гэты дворъ трымае [1])?»

— «А што», кажа, «паночку, якъ новы быў, то самъ стояў, а цяперъ якъ стары́, то на лиси́цы [2]) узяли́».

Панъ заду́маўсё и ни вѣдая, што говоры́ць, а по́сля и пытая: «Хтожъ у васъ ста́рши?»

— Старши, паня?

«Але!» кажа панъ.

— У насъ ёсьць одна стара́я ба́ба, ей, дальбо́, ёсьць лѣтъ ужé зъ о́симдзясятъ, то яна нэйстарэ́йшая за ўси́хъ въ ге́тумъ сялѣ́.

«Ни, чаловѣ́чку, я ни объ томъ табѣ говору́, я ни объ томъ цябе пытаю».

— А объ чомъ жа, па́ня?

«Я хочу цябе спытаць: кого у васъ слухаюць?»

— Ага! слухаюць? Ёсьць, паночку у насъ ў сялѣ́ одзи́нъ хло́пчикъ, лѣтъ сями́, альбо́ и дзевеци́, то якъ зачне́ грацъ на ду́даццы, альбо на скры́поццы, то ўсё сяло збяга́ятца и слу́хая.

«Да нёхъ цябе, чаловѣ́чку, дьябли во́змуць, у цябе ни я́коя праўды не добицца». И поѣхаў панъ своéю дорогою, а чаловѣкъ постояў, посмяя́ўся съ того пана, дэй тольки того.

На другой дзень прывозиць гэты чаловѣ́къ дровы ў горотъ на про́дажъ, такъ якъ бы у насъ до Воўковыска. Прыѣхаў туда́ и той панъ овéсъ купля́ць, и ўсюды хо́дзячи, пытая то у сяго, то у того: «ци нима *оуса*, ци ни чутно оўса?... и вя́домо якъ пытая хто чаго... Ну и якъ разъ напаў на того чаловѣ́ка, што дровы прывéзъ.

«Чаловѣ́чку! ци ни чутно тутъ дзѣ овса?»

— Оўса?

«Але!» кажа панъ.

— Постой, паночку, заразъ!

Ўзлѣзъ чаловѣкъ на свой возъ, на дровы и вѣ́трыць но́сомъ. Повѣ́трыў, повѣ́трыў, дай ка́жа:

1) трымаць — держать (съ польск.) 2) лисицы — особаго рода устройство подпоры, приспособляемыя къ поднятію деревянныхъ строеній. *П. Г.*

«Нé, паночку, не чýтно!»

— «Што тутъ за дъяболъ!» кажа панъ, «ци ни учарашни ты, чаловѣ́чку?»

«Бодай на цябе ў роў, панóчку, вывалили!», подýмаў сябѣ чаловѣкъ, а пóсля и кажа: «Што ты, панóчку, мнѣ будзя лѣтъ большъ, якъ зъ сброкъ, а ты кажашъ, што учарашни!»

И пóсля гэтого яны разошлись и большъ не бачалися.

Зап. учен. III кл. Молодеченск. учит. семинаріи И. Купрашевичъ. Сравн. нашъ сборникъ Бѣлорусск. пѣсенъ, стр. 429, №№ 762—764, и Труды Этногр. Статистич. Эксп. въ Зап. Р. край, т. 2-й, стр. 616, № 86.

165.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

У водного ходяина було богата сало и висѣло яно у сѣнцахъ. Отъ ноччу пришовъ злоди, вскарабкався, оторвавъ сало, да и самъ бракнувся исъ саломъ объ землю. Почувъ ходяинъ стукотъ, увойшовъ ў сѣнцы, ажъ злоди и кажа: «ти ня купишь сала?»

— На що яно минѣ? У мине, мовлявъ, свойго богато.

«А я думавъ, що ты купишь. Щобъ знавъ, дакъ ба ня несъ сюды такую тижаръ, вельми уморився, треба нести икъ другому, подсобь хоть поднять.

166.

Тамъ же.

КРА! КРА!—КУК—КУ!

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

Купивъ синъ изъ батькомъ на ярмонци корову, дай ведуть домовъ, а ворона лятить и крáчить: «кра! кра!» Синъ и кажа: «Не, брéшишь! не вкравъ, а купивъ!» Лятить кукуля и кукуить: «кук-ку, кук-ку!».

— «А шо? отъ и кукуля кажа, що я купивъ, а ни вкравъ.

Оба зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

167.

РАЗУМНЫЙ ХЛОПЕЦЪ И НЕДОГАДЛИВЫЙ ВОРЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣз., мѣст. Коссово.

У одного молодого хлопца, лѣтъ, може, осимнацаци, украли коня. Ёнъ пошоў на кермашъ, думаючи, альбо може найдзе того, що украли. Пришоўши на кермашъ, и доўго выглядываўши, нашоў свого коня. Тутъ ёнъ схопіў яго за гриву и спытаўсе «чій гэто конь?» Одзинъ одозваўсе (той самый, що украў), що то его конь. Тоды хлопецъ закрыў очи коню и сказаў «а гдзѣжъ ты его ўзяў?» А ёнъ каже, що купіў. «Колижъ ты его купіў, то скажи, на якое око ёнъ слѣпы?» Злодзѣй еще не успѣўши разглядзѣць коня, сказаў, що на лѣво. Хлопецъ открыў коню лѣвое око. Злодзѣй спохваціўсе и сказаў, що ёнъ обмыліўсе и що конь слѣпы на право око. Хлопецъ открыў право око и показаў, що конь быў не слѣпы. Тоды людзи быўшіе тутъ, ўзели злодзѣя подъ арестъ, а хлопцу, похваліўши за его растропносць, отдали коня.

Записано ученикомъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Григоріемъ Юревичемъ.

168.

ПРО СОЛДАТЪ.

Могил. губ, Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

а) Шоў одзинъ прохожи солдатъ и зашоў къ одному хозяину на ночь. У того хозяина жонка пожарыла на снѣданьня гусака и ўложыло яго ў латушку, вынисла вонъ, а солдатъ слѣдзіў за гэтымъ. На заўтра хозяинъ зъ жаною пошоў молоциць, а хозяйка яще спала. Въ гэто время солдатъ пошоў да ўзяў гусака, а туды положыў два лапци. Потомъ, отходзя, самъ сабѣ думае: нужно зайци, хозяину поспасибковаць за ношлегъ. Зайшоў ёнъ ў гумно, гдзѣ яны молоцили и стаў благодарыць. А хозяинъ стаў яго спрашиваць: «откуды вы служывы?» А ёнъ и говорыць: «Я сначала служыў ў пана Гусакоўскаго, а панъ жыў ў Латкевичахъ,

а циперъ пирайшоў ў Торбевичи, а ў Латкевичахъ посялилися два брата Лапцюганы и Досвиданьня». Мужыкъ жа ничого низнаў, што солдатъ ўзяў гусака сабѣ ў торбу, а ў латушку položыў два лапци. Прышоўшы снѣдаць, хозяйка жалуецца хозяину, што солдатъ украў гусака. Тогды хозяинъ догадаўся, што говорыў яму солдатъ, ды было уже позно.

169.

Тамъ же

б) Ишла баба, а за ею солдатъ. Ёнъ яе догнаў и говорыць ей:

«Ци была ты ў Голодры́говѣ?»

— Нѣтъ! ци далеко яно́?

«Нѣтъ не далёко. А ў Поцѣивѣ ци была?»

— Нѣтъ.

Тогды солдатъ кажець: «Ну пойдземъ разомъ!» Яны и пошли. Баба было ў шуби и ў сярмя́зи, а ёнъ ў одной шинели, — дыкъ ёнъ озябъ, а баба впоцѣла. Дыкъ солдатъ и кажець ей: «Дай ты мнѣ, бабушка, шубки, хоць нимножко пройду, пока нагрэюся, — и тогды я табѣ оддамъ.» Баба и оддала яму шубу. Ёнъ надзѣў и по́шоў такъ скоро, што баба ни справицца ици. Яна стала кричаць: «обождҗи, служба!» а ёнъ ей кажець: «нѣтъ! ты вжо скоро придзишъ ў Голодрыгово.» И такъ солдатъ уцёкъ отъ бабы зъ шубой.

Оба зап. учит. народн. училища Н. Николаевичъ.

170.

Минск. г., Борис. у. Мстижск. в.

в) Стояли солдаты ў сялѣ. У поўкоўника паў жарабе́цъ; ёнъ послаў дзиньщика позваць кого зняць скуру. Дзяньщи́къ побѣгъ на сяло и дзѣ ни запытае, кабъ хто йшоў здзираць скуру, каждый одмоўляицца, што ня умѣиць. «Во, спроси», кажуць, «оконо́ма нашаго, — той на гэто мэтъ: здзярэ́ць такъ, што любо».

Думаў гэто дзяньщикъ; што тутъ робиць?» Азяў на хитрось,— пошоў ў други конецъ сяла и першаго ўстрэчнаго пытае: «Хто

тутъ ў вашимъ сялѣ ёсть самый мудрэйши? поўкоўникъ хочэ яго нагродзиць»? Той кажа: «здаецца, окромѣ мяне никого, братъ, ни найдзишъ, хибо Сымонъ? али не! за мяне, здаецца, мудрэй нима». «А, добро, братъ, пойдзимъ скорэй». Пришли ў полкъ, а тамъ яму ножъ ў руки: «Лупи скуру!» Посли ужъ ёнъ николи ни называў сябе мудрымъ.

171.

Тамъ же.

г) Пшоў солдатъ по мѣсту и видзиць ляжиць мяшо́къ зъ житомъ; ёнъ ўзяў яго и понёсъ. А тэй, чья жито, увидзіў и говориць: «на што ты ўзяў рожъ?» Тогды солдатъ кажець: «Коли рожъ, дакъ на! Я думаў, што горохъ» — и бросіў рожъ.

Оба зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Данилы Тубальца.

172.

Гродн. губ. гор. Волковыскъ.

д) Одзинъ чаловѣкъ быў натто бѣдны. Отъ ёнъ разъ ўзяў одвязаў вола, дай повёў до Воўковыска продаваць. Отъ ёнъ сабѣ ведзе до мѣста. А гэто было зимою, такъ той чаловѣкъ надзѣў кожухъ, одставіў коўнеръ, хусткою обвезаўсе, дай ведзе сабѣ его вола на веро́ваццѣ. Уже ёнъ войшоў въ мѣсто, ажъ двое москалёў идуць и бачаць гэто заразъ ены́. Поговорыли съ собою, дай пошли до гэтого чаловѣка. Одзинъ москаль ўзяў дай учапіўсе за веро́вочку и упираецца та́къ, екъ бы волъ, а други́ одвезаў вола и повёў его. А той першы идзе, ўзяўшисе за веровочку, и идзе. Чаловѣкъ нічо́го не вѣдаў, дай ведзе сабѣ; ёнъ думаў, што вола ведзе, ажъ ёнъ завернуўсе въ одну улицу, а той москаль ўзяў дай пусьціў веровочку. Чаловѣкъ чуе, што нѣшто лекко весьци, оглянуўся, — ажъ нима вола. Ёнъ въ плачь; али ничого уже не зробишъ. Отъ якъ москали обманы́ваюць и крыўдуць.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочск. учит. семин. Антоновъ.

173.

Той же губ., Пружанск. уѣзда, м. Шерешево.

ж) Стоявъ собе́ одзинъ москаль у одной господыни, а той москаль бывъ вэдьмаръ и часто сварывся зъ господы́нею. Разъ вонъ посваривса зъ ею и сказавъ, що я тобе́ нигды не дарую? И що-жъ вышло? якъ вона господыня хотѣла сажаци хлѣбъ ў печь, то москаль геты зробивъ ей такъ, що ей показаласа печь замѣсь (вмѣсто) окна, а окно показалосе печею и показалосе, що тутъ и огонь и жаръ и все, и гето вона увэсь хлѣбъ ўсадзила сюды. Коли вышла вона на дворъ, — ажъ увэсь ее хлѣбъ лежитъ подъ окномъ на дворѣ, валяется ў пэску и у ногъ свиней.

Зап. учен. Молод. учит. сем. Осипъ Сивуда.

174.

ПРО ЦЫГАНЪ И ДРУГИХЪ ИНОРОДЦЕВЪ.

МУЖИКЪ, ЦЫГАНЪ И НѢМЕЦЪ.

Витебск. Леп. у., с. Бочейково.

Мужикъ, цыганъ, жидъ и нѣмецъ уговорились ици вмѣсцѣ бѣлы свѣтъ повидаць, уму разуму набрацца. Вотъ и пойшли яны. Ночь и обняла ихъ ў лясу. Видзюць яны стоиць по сярадзины лѣсу хата. «Зайдземъ», думаюць, «сюды, попросицца но ночъ». Увойшли яны ў гэту хату и видзюць: сядзиць на лаўцы баба-яга, вытарашіўши на ихъ отъ страху вочи. «Што вамъ тутоцьки потреба, народъ незнакомый?»

«Ай, бабусичка, пусьци ты насъ пираночаваць».

— «Ночўйця сабѣ, али вѣдайця тоя, што гэту ночь будзиць тутъ пото́па».

— «Будзиць ня будзиць, али трэба тутъ заночаваць», кажыць мужыкъ, бо другого мѣйсьца тутъ ни знайдзишъ. Вотъ мужыкъ лёхъ на лаўцы, жидъ на столикѣ, цыганъ залѣзъ на печку, а нѣмецъ подвязаў подъ столь корыто, да и залёгъ ў имъ, думаючи, што коли начнецца пото́па, дыкъ ёнъ отвяжыць вяроўку ды и поплыве́ць.

Захоцѣлось мужику ѣсьци, вотъ ёнъ достаў зъ кишеня мяса

ды и жуець поцихоньку. Чуиць жидъ, што мужикъ ѣсьць мяса, давай просиць,—штобъ и яму даў ковалыкъ. Мужикъ даець ды и кажець: «мясо сырое, кыли хочешъ ѣсьць, идзи къ цыгану. Цыганъ пипку куриць, дыкъ на пипцѣ спячёшъ мяса». Жидъ облизываючись, кажиць мужику: ай да смашноя мясо.

«Аци ты ужо спёкъ?» гукаиць до жида мужикъ?

— Спёкъ.

—«А огонь погасіў?

— «Ой не»! Тутъ жидъ захваціў вядро воды, ды-сахъ! на цыгана. Цыганъ якъ закричиць благимъ матымъ: «Ай потопа, ай потопа»! А нѣмецъ зачўўши гэто: рызь! по вяроўкамъ ды якъ грасницца зъ корытомъ объ зямлю, ажъ ўси свои косьци поломаў!

Вотъ табѣ нѣмецъ хитрецъ! На гэтомъ и моей басни конецъ.

Зап. крестьяниномъ Андреемъ Носыревымъ.

175.

ЦЫГАНЪ И ПОПЪ.

Могил. губ., Гометьск. у., Старо-юркович. волости.

Договорився циганъ искосить у попа синокосъ. Попили могаричи. На завтра поѣхавъ циганъ съ па́рубкомъ икъ синокосу. Циганъ и кажить: «нумъ пополуднуимъ!»—«Давай!» сказали парубки. Пополуднивали. «Ну оддишились. А коли бу́дамъ косить?» Циганъ и кажа: «Ви тольки то дѣлайте, що, я буду дѣлать, дакъ ўсё будя добре». Отъ яны лягли спать и проспали до ве́чира. Вечеромъ циганъ и кажа: «Нумъ що пополуднимъ!»—Пополудновали.—«Нумъ теперь ѣхать домовъ!» Пріѣхали. Циганъ и кажа: «Ну, батюшка, вже траву покосили, давай отправу». Отъ батюшки заплативъ, що слѣдовало и давъ цигану пирогъ. Отъ циганъ и кажа: «Дай, батюшка ще и сала». —«За що вже тебѣ сало?» —Ни давъ.

— «Ну, батюшка, ни давъ сала, щобъ тебѣ трава встала!»— На завтра батюшка поѣхавъ на лугъ и съ граблямъ,—ажъ вся трава стоить. Отъ попъ и кажа: «Ахъ Боже мой! луччай бы я тавъ кусокъ сала, чомъ моя трава ўстала».

Зап. наставникомъ народн учил. П. Ст. Батуринымъ.

176.

МУЖИКЪ И ЦЫГАНЪ.

Той же губ. Рогач. у., д. Янова.

Живъ такъ сабѣ въ одномъ сялѣ мужикъ и цыганъ. Во тый цыганъ и позвавъ мужика къ сабѣ христить. Мужикъ пирехрестивъ у яго и давъ попъ тому цыганёнку имя—Сидоръ. Прошло дни со три, якъ ёнъ родився, приходитъ цыганъ къ мужику да и кажа: «Кумъ, а кумъ! твой хресникъ, высуня головку изъ люльки да и кажа: «тато, а тато! я мёду хочу». Мужикъ давъ вяликій кусокъ. Во цыганъ и пойшовъ, а да́ли приходитъ и на другій день, да и прося еще. Мужикъ догадався, што ета цыганъ самъ ѣсть. Во ёнъ и кажа: «Ходзи, кумъ, самъ, ў па́сяку да и возьми скольки табѣ треба». Цыганъ пойшовъ, а тамъ ў пасяцы были въ одномъ вульле восы. Мужикъ поставивъ лѣсницу да и кажа: «лѣсь самъ да и кушай». Тольки цыганъ ўзлѣсъ, а мужикъ ўзявъ да и принявъ лѣсницу. Цыганъ отчинивъ вульле, да и глядить, ажно тамока мёдъ. Во ёнъ карпанувъ ножемъ, а восы якъ вылятять, да якъ стали яго кусать, ёнъ тогды кажа: «кумъ! подай скорѣй вонъ тоя!», а мужикъ яму подае́ то соломенку́, то былинку, а цыганъ усе кричить: «ня тоя, а вонъ тоя», а самъ ня зная, якъ зовуть. Во а дали яго узяла немочь, ёнъ и павъ. Мужикъ тогды и пытая: «кумъ! можа дробину?»

— Ай кумокъ дай уже тяперъ грабину, да глядзи уже мою дятину.

Зап. воспит. Учит. Сееин. И. Адамовичъ

177.

ЦЫГАНЪ И КРЕСТЬЯНИНЪ

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, м. Шерешево.

Одзинъ цыганъ зашовъ до одного господара̀ ў клуню (сарай) и обачивъ, що тамъ вэльмя много пауценя висѣло на стѣнахъ и стрѣхахъ. Цыганъ поглéдзѣвъ, поглéдзѣвъ на пауцене и сказавъ господару́: «знаешъ що? гэто пауцене можно очи-

сьцици,—коли хочъ, я тобѣ яго очищу и ў твоей клуни его нигды не будзе». — «Що ты за гэто схочешъ?».

«А ощожъ, якъ пуврублевку, то будзе чиста клуня».

Той господаръ сгодивса (условился, уговорился) зъ цыганомъ за пуврубля. Товды цыганъ взявъ запаливъ пауцене и воно выгорѣло всé, а стрѣха и стѣны хоть бы задымились одъ огня, воны осталися цѣлы якъ и были. Товды господаръ заплацивъ цыгану пуврубля и еще подзяковавъ. Послѣ гэтого господаръ пришовъ черезъ дзень ў клуню и обачивъ, що зновъ нашлосе много пауценя. Тутъ господаръ постоявъ, погледзѣвъ на пауцене и сказавъ: «Э уже я знаю гету штуку, я уже самъ умѣю якъ очисьциць клуню одъ пауценя». И гето поговоривъ, самъ зъ собою и взявъ запалку (спичку) и запаливъ пауцене, а уже якъ запаливъ пауцене, то очисьцивъ не только пауцене, но и всю господарку и всю тую улицу, въ екой вонъ живъ, такъ що оставса одзинъ попэлъ и камéне.

178.

ЦЫГАНЪ И ГОСПОДАРЪ.

Одзинъ цыганъ ўлѣзъ до одного господара ў комору, кобъ що нибудзь тамъ украсьци. Лазивъ вонъ тамъ, лазивъ и нашовъ тамъ сало, и давай его ѣсьци, но якъ вонъ выходзивъ зъ коморы (кладовой), то попавъ ў хату до господара. Якъ тутъ вонъ обачивъ, що будзе бида отъ господара, то придумавъ хитросьць, якъ выйци изъ биды. Вонъ сказавъ такъ господару́: «пане господару́, на тобé сало! чортъ его прислав много тобé». Той господаръ злекавса и сказавъ цыгану: «Коли тобѣ давъ чортъ сало, то и неси его собѣ». Той цыганъ зарадововса, да давай Богъ ноги. Только его и бачали, все равно, що его чортъ понёсъ.

Обѣ зап. учен. Молод. учит. Сем. Осипъ Сивуда.

179.

КРАСНОБАЙКИ.

а) Витебск. губ. Леп. у., Чашминки..

«Ванька, дзѣ быў?

— На рынкѣ, сударъ.

«Што ты видзѣў?

— Грошы по мошнамъ, калачи по ночвамъ, платки по карманахъ.

«Даў табѣ гривенникъ»?

— Даў, сударъ.

«Даў другой»?

— Даў, сударъ.

«Да дзѣ другой»?

— Да самы той.

«Што жо ты купіў?

— Купіў горо́шку и засѣяў ніўку. Якъ удаўся горохъ! — тонокъ и високъ и на лисьцця шырокъ.

«Вотъ то хорошо»!

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы свиньни, увесь горохъ повытоптали.

«Вотъ гэто худо»!

— Худо, да ня дужо. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — поўну кадку насоліў.

«Вотъ гэто хорошо.

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы кошки, ўсю говядзину повытаскали.

«Вотъ гэто худо»!

— Худо да ня дужа. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — жонѣ шубку пошыў.

«Вотъ то хорошо».

— Хорошо да ня дужа. Пошла жана на висповидь, попъ кошки спознаў, шубу зъ яе содраў.

«Вотъ гэто худо»!

— Худо, да ня дужо. Якъ судзи́цца ды водзи́цца, якъ судзицца ды водзицца — высудзіў два рога, чатыры нога и хвостъ доўги и сама красно. Згадайця: што гэто за штука?

«Да гэто корова».

— Поцѣлуй въ ж.... ды будзь здорово!

«Ды штожъ гэто за штука»?

— До гэто ня штука. Я поймаў такую штукў.

— Подъ гору бяжаць, зъ горы куляицца.

«Да гэто лисица»!

— У цябе ў вочахъ митусица.—Гэто еще ня штука. У мяне ёсьць штука. По лясу свищиць, бѣлыхъ овецъ ищиць.

«Гэто воўкъ».

— Бирагися, баринъ, штобъ васъ ня стоўкъ (съѣлъ). Гэто яще нея штука. Ды вотъ у мяне штука: подъ гору бягуць, а зъ горы коцюцца.

«Да гэто зайцы»!

— Поцалуй, баринъ, у яйцы.

Зап. мною отъ мѣщанки М. Коткевичевны.

180.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святоимцы.

«Откуль ты»?

— Зъ Ростова.

«Говорацъ тамъ водомылка вода змыла».

— Да змыла.

«Говорацъ тамъ хлѣбъ дзешевъ»?

— Да дзешевъ. Я за полушку купіў гороху осьмушку.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо да не дужо.

«Отчаго такъ»?

— Ѣхаў звозчикъ сѣдой на кобылѣ гнѣдой, якъ ударіў яе, такъ разсыпаў мой горохъ.

«Плохо твое дзѣло»!

— Плохо — плохо, да не дужо.

«Отчаго такъ»?

— А оттого жъ такъ: якъ я начаў гресьць да месьць — нагропъ скольки понесьць.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо, да не дужо.

«Отчаго такъ»?

— А оттого такъ: якъ посѣяў я тэй горохъ, якъ народзіўся тэй горохъ рѣдокъ, росистъ и стручистъ.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ унадзилися поповы свиньни — сьцерли, умяли, ў навозъ скачали.

«Плохо, плохо твое дзѣло»!

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ свиней бить да лупиць, къ сѣнокосу сало солиць — и насоліў семъ кадушекъ.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ унадзилися поповы кошки — выволокли сало до крошки.

«Плохо, плохо твое дзѣло»!

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ кошакъ бить да лупиць и жанѣ зъ шкуръ шубу шиць.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого, што была жана богомольна: якъ начала къ церкви ходзиць, а попъ кадзиць, — жана шубу сняла и попу отдала.

«Плохо твое дзѣло»!

— Плохо — плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ»?

— Оттого такъ: якъ начаў я попа судзиць да радзиць, — высудзіў корову съ пяцьцю пальцами.

«Гэто мядзввѣдзь! глазы табѣ продзерець».

— Я табѣ про мядзьвѣдзя разскажу: то мядзьвѣдзь, што по полю бѣгаець, да всякъ хватаець.

«Ета воўкъ, што табѣ на толкъ».

— Я табѣ про воўка разскажу: то воўкъ, што по полю бѣгаець, хвостомъ слѣдъ заметаець.

«То заяцъ».

— Я табѣ про зайца разскажу: то заяцъ, што зъ засичка на засичакъ прыгаиць да зернушки глотаець.

«То мышъ! Жану яго подвышъ».

— Я табѣ про мышъ разскажу: то мышъ, што по полю бѣгаиць, зернушка собераиць.

«Ето ворона, очи табѣ пропорола».

— Я табѣ про ворону разскажу: а то ворона, што по полю летаиць, зъ копъ зёрна выбераиць.

«То гракъ» [1]).

— Отступъ дуракъ! Свѣтъ пройшоў — такихъ дуракоў не видаў, якъ ты.

Зап. учит. народн. училища. Н. Ѳ. Николаевичемъ.

181.

в) Могилевск. губ., Дубровны.

«Я дорогой шоў, я питакъ, братъ знашоў».

— Гэто хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Питакъ щербатъ».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа: я гороху купіў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Горохъ чарвивъ».

— Ото худо.

1) Гракъ а) птица грачъ; б) зѣвака. Сл. Носовича.

«Ху́до, да не дужа».
— А што?
«Я вупра выкырміў».
— Ото хорошо.
«Хорошо, да не дужа».
— А што?
«Воўкъ вупра зъѣў».
— Ото худо.
«Худо, да не дужа».
— А што?
«Я воўка забіў».
— Ото хорошо.
«Хорошо, да не дужа».
— А што?
Панъ шкурку отобраў.

Зап. учен. народн. училища Н. Трутко.

182.

г) Минск. губ., Новогрудскаго уѣзда, Коваленко.

«Чаломъ братъ»!
— Скудова братъ?
«Зъ Бирастова».
— Што жа тамъ, братъ, слышно?
«Архирей же́ницца».
— Архіерей хорошій молодзець. Ѣхаў я циразъ яго дворецъ, а ёнъ ходзиць да посвистывае.
«Чаломъ братъ»!
— Скудова, братъ?
«Зъ города Бирастова».
— Што тамъ слышно?
«Рыба *зира* (?), рыбу ловили, соломой тушили, боке́ посмолили. Посѣяў я 3 чецвярци горо́шку — ни сушоў мой горошакъ, ни коре́ньчика».
— Вотъ братъ худо!

«Худо, да ня вельми ящо. Якъ зародзіў мой горошо́къ ды подъ одзинъ стручо́къ.

— Вотъ, братъ, слаўно!

«Слаўно, да ня вельми ящо. Якъ унадзилися поповы свиньни, вытаскали мой горо́шакъ до кореньчика. Якъ зачаў я поповы свиньни бици и кадушку мяса солици. Якъ занадзилися поповы кошки, вытаскали мясо зъ кадушки».

— Вотъ, братъ, худо!

«Худо, да ня вельми... Якъ зачаў я поповы кошки бици, ды зъ ихъ шкуры лупици, своей жонцѣ шубу шици. Якъ *потрику* (?) познаў ды на честку насъ зъ жаной позваў. Попъ шкурки познаў, ды зъ моей жонушки шубу содраў».

— Вотъ, братъ, худо.

«Худо, да ня вельми. Якъ начаў я зъ попушкомъ бицци, залобки волочицца—выбіў[1]) я зъ яго два ро́га, чатыра но́ги, доўги хвостъ (т. е. корову)».

Зап. учен. VIII кл. гимназіи Коваленко.

ЛЕГЕНДЫ.

183.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ДІАВОЛА И БОЛОТЪ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

«Шелъ Спасъ по синему морю, видитъ море начинаетъ пѣниться, начинаютъ бить необыкновенно сильныя волны, появился громаднѣйшій водяной столбъ. Спасъ подходитъ къ этому столбу посмотрѣть, и видитъ въ рединѣ этого столба живого великана, поварачивающагося, но не могущаго встать. Спасъ взялъ этого великана и выбросилъ на берегъ. Явился такой красавецъ, что

---

1) Выбилъ здѣсь значитъ: сдѣлалъ. Крестьянинъ здѣшній, въ случаѣ обиды съ чьей либо стороны, обращается къ чараўникамъ или знахарямъ, которые, по его убѣжденію, въ состояніи превратить человѣка въ какое угодно животное. К.

красотѣ его изумился самъ Спасъ. Спасъ взялъ этого красавца и поставилъ его начальникомъ надъ всѣми ангелами. Этотъ красавецъ и началъ внушать ангеламъ неповиновеніе къ Богу. «За что, говоритъ, будемъ повиноваться Богу? Что такое чудное сдѣлалъ Богъ, сотворивъ человѣка? Мы и сами сдѣлаемъ такого же человѣка, еще лучшаго». Нѣкоторые изъ ангеловъ и соблазнились словами этого великана и помыслили въ себѣ: «въ самомъ дѣлѣ, за что мы будемъ повиноваться Богу? Пойдемъ и сдѣлаемъ такого же человѣка». Отправились и давай мутить небольшія озера и рѣки; трудились до такой степени, что отъ работы лица ихъ сдѣлались черны какъ уголь. Долго они мутили рѣки и озера, появились разнаго рода насѣкомыя, пресмыкающіяся и ползающія, но человѣка сдѣлать не могли. Тогда пришелъ къ нимъ Спасъ и посмотрѣлъ на нихъ съ гнѣвомъ. Лица этихъ непокорныхъ сдѣлались ужасно страшными; на головахъ выросли рога; вмѣсто языковъ у нихъ явились огненныя жала. Другіе ангелы взглянули на нихъ, испугались и отступились отъ нихъ, а они и остались. Такъ какъ они помутили воды, превратили ихъ въ болота, то имъ и назначено жить въ нихъ. Съ тѣхъ поръ и до настоящаго времени черные живутъ въ болотахъ, мѣстахъ, устроенныхъ ими. Впослѣдствіи времени этимъ чернымъ стали давать различныя имена: чертъ, діаволъ, сатана, бѣсъ, и такъ далѣе. Различныя имена даны чернымъ оттого, что во время земной жизни Спасителя они различными способами старались искусить Господа.

Изъ статьи свящ. Симеона Нечаева: «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борисовскаго уѣзда» въ Минск. Епархіальныхъ Вѣдомостяхъ 1874 г., № 7. ч. неофиціальной, стр. 231.

184.

ПОЧЕМУ ЧЕРТИ ВЪ БОЛОТАХЪ ЖИВУТЪ.

Минск. губ, Борисовск. уѣзда Мстижск. вол.

«Быў одзинъ дужа прытки áнялъ на небѣ и ни хоцѣў ужо Бога слухаць, дыкъ Богъ яго выкинуў зъ неба долоў за Анцыпора. Сядзѣў гэты Анцыпоръ доўго одзинъ на зямли, а посли и

проси Бога: «Надто», кажа, «мнѣ одному нудно; змилуйся, зроби мнѣ товаришша другого»!

Богъ ўзяў атрáмэнту[1]), пусьціў капильку, дыкъ и стаў други чортъ. Анцыпоръ замѣціў, гдзѣ Богъ поставіў атрамэнтъ той, украў яго ды давай пырскаць ўсюды — дыкъ наробіў цѣлы мильлёнъ войска чортоў и повёў ихъ къ Богу на небо: «Выходзи», кажа, «на пляцъ, будзимъ воявáць, цяперъ кролеўство ужо мое!»

Богъ стоиць сабѣ. Нѣшто зъ далёку загурчэло, блиснуло. Анцыпоръ двизицца: «што гэто»? Богъ кажа: «Гэто моё войско идзець»! Тольки сказаў, — громъ и блискавицы якъ загрымѣли, заблистали, стали пируны страля́ць — страхъ! ўсё небо сколыхнулося, затраслося, дыкъ чэрци и попáдали — куды которы: хто ў болото, которы ў воду, которы ў лѣсъ, которы ў пóля — куды попало. Зъ тыхъ поръ тамъ и сидзяць. Цяперъ св. Илья якъ увидзя гдзѣ которого, и смале яму пяруномъ туды».

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавья Стрэльчёнка.

185.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ КОНЯ.

Гродненск. губ.

Даўней, кажуць, бороноваў чаловѣкъ, а чортъ пришоў, сѣў на борону и чаловѣкъ не могъ поцягниць бороны. Тогды Богъ сказаў на чорта, штобы ёнъ быў конемъ — и чортъ стаў конёмъ, и зъ тыхъ поръ стали на свѣци кони.

Зап. учен. Свислоч. учит. сем. Мышко.

186.

БОГЪ, СПАСЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ. и у.

Прежде сотворенія міра Мацеръ Божжа сядзѣла у мора зъ Исусомъ Хрыстомъ. Ишоў чортъ и встрѣў Бога. Богъ говóриць: «идзи ў мора, возьми тамъ камень и земли». Чортъ пошоў, камень ўзяў, а земли тольки хоцѣў ўзяць, дыкъ Исусъ Хрыстосъ ня

1) чернила.

попусьціў, хоцѣў яму голову одсѣчь, дыкъ ёнъ мечъ прыдзержаў рукой, а землю ўзяў ў ротъ. Вышоўши на берагъ, чортъ даець Богу камень, а Богъ патаиць: «А гдзѣжа земля»? А чортъ яму кажиць: «якъ я хоцѣў зямлю брацъ, дыкъ Исусъ Хрыстосъ хоцѣў голову одсѣчь, дыкъ я прыдзержаў рукою мечь, а зямлю ўзяў ў ротъ: вой ена»! Тогды Богъ сказаў яму: «счасьцьця твоя, што ты вышоў зъ мора, а я хоцѣў цябе истрабиць, но тольки я тябе истраблю ящо!». Чортъ пошоў и ничаго ни сказаў. Такъ яны и развойшлись.

Зап. мною отъ быв. дворовой.

187.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ МЕДВѢДЯ.

а) С. Маделино, Витеб. уѣзда.

Зъ даўна Богъ ходзіў по зямлѣ, цяперъ ужо ня ходзиць, —ну и захоцѣлося мужику зъ жонкой спужаць Бога. Яны прыбяднѣли, бѣдно жили. «А што ёнъ ходзиць, насъ ничымъ ни надзиляиць; спужаимъ жа и мы яго»! И стали думаць, якъ яго спужаць. Подлѣзимъ подъ мостъ и замычамъ, а Богъ успудзицца насъ. А Богъ сказаў: «коли жъ вы такъ замычали, то и будзице вѣкъ мычаць», и обярнуў ихъ мядзьвѣдзями. Зъ того и мядзьвѣдзи стали.

Зап. М. Игн. Хмѣлевская отъ крестьянки Ганны Алексѣевны (женщина лѣтъ 50-ти).

188.

б) Ковенск. губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Одзинъ человѣкъ зыхоцѣлъ ошукаць Христа, ёнъ подлѣзъ подъ мостъ, чырезъ который шелъ Христосъ и зачалъ мырматаць: мр. мр. мр! какъ мядзвѣць. Христосъ зналъ, што гэто былъ чыловѣкъ и гыворитъ яму: «Мырмачи-шь ты съ ныни довѣки!» и обярнулъ яво въ мядзвѣдзя. Вотъ тольки пыцямицись (присмотритесь) въ мядзвядзя, какъ разъ такій ноги, кыкъ въ чыловѣка.

Зап. учит. народн. училища. г. Гайдуковъ.

189.

в) Витебск. губ., Леп. уѣзда, с. Вѣтрино.

Ишоў одзинъ разъ панъ Езусъ зъ учнями; ажъ ўздўмалося одному чилавѣку спужаць яго. Вотъ ёнъ стаў ракомъ за лясиняй. Той стаў, и дожидаиць, коли ёнъ подойдзиць. Якъ тольки панъ Езусъ подойшоў къ яму, то ёнъ высунуўся изъ-за дзиравины и крыкнуў: «Га!» Панъ Езусъ ни улякнуўся, али сказаў тому чиловѣку: «Ну, чиловѣча, ты стаў на карачкахъ, якъ звѣръ, такъ и будзишъ жа ты вѣкъ звяромъ». Вотъ зъ гэтой поры и зачаўся мядзвѣдзъ; одътого у яго и подошвы на ногахъ, быць у чиловѣка.

Зап. Свящ. I. Вик. Копецкій. Ср. Чубинскаго «Труды», I, стр. 50—51.

190.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ВОЛКА.

Витебск. губ. и уѣзда, сел. Маделино.

Богъ сотворіу чаловѣка изъ глины, а чортъ сотворіў воўка и стали зъ собой закладáцца, Богъ говóрыць: «Мое лѣпша», а нядоброй говорыць: «Мое лѣпша». Спираюцца, а Богъ кажыць: «Ты самъ на свою работу будзешь тукаць, а моя работа будзиць ўсямў свѣту радосьць, вотъ тольки поглядзи на мою работу, зъ іé ўвесь свѣтъ завядзецца, а вотъ одступи и глянь на свою». Нядобрый одступіў, а воўкъ ўскочіў и побѣгъ и вужаки за имъ попоўзли. Тоды чортъ отвярнуўся и крикнуў: «Гаму!», а Богъ и засміяўся: «А што» говорыць, «чы ни казаў я, што ты и самъ будзишь на свою работу тукаць?», ну и вѣкъ ўси на воўка тукаюць. А Богъ засміяўся—дый самъ сабе подзяковаў, што ёнъ самъ зъ своей работы засміяўся.

Зап. М. Иг. Хмѣлевской. Ср. «Труды» Чубинскаго I, стр. 52.

191.

ГОЛОДНЫ ВОУКЪ.

а) Гродненск. уѣздъ, дер. *Ревки.*

Одзинъ разъ воўкъ голодны пошоў до Бога ѣсьць просиць. Богъ кáжа яму: «Пойдзи зъѣшъ лы́саго коня.» Воўкъ прышоў до кóней и бачиць—ўсѣ кони чорные, потому што чаловѣкъ замазаў

конямъ лы́сину. Воўкъ прышоў зноў до Бога на жалобу и ка́жа, што чаловѣкъ замазаў коню лы́сину. Тайды Богъ сказаў воўку: «Пойдзи, зъѣшъ чаловѣка». Воўкъ прышоў до чаловѣка и кажа яму: «Богъ сказаў мнѣ зъѣсьць цябе». Чаловѣкъ кажа воўку: «Позволь мнѣ умыцца!» Воўкъ позволіў. Чаловѣкъ умыўса и ка́жа воўку́: «Дай хвоста уцерциса». Воўкъ даў хвоста, чаловѣкъ екъ окруціў хвостъ ко́ле руки, да екъ ўзяў биць воўка — и забіў яго.

Зап. учен. Свислоч. Учительск. Семинаріи Мышко.

192.

б) Той же губ., Слонимск. уѣзда, Костровиской волости, дер. Задворье.

Нѣколи воўкъ пришоў до Бога ѣсьци просиць и говориць: я ѣсьци хочу. «Пойдзи ты», каже яму Богъ «ззѣшъ плоци́цу». Воўкъ пошоў до раки́ и вгледзѣў плоцицу: ловіў, ловіў — и ни поймаў. Ёнъ отыйшоў и увидзѣў корову и говориць: «Ўсе роўно: хоць плоцица, хоць ялови́ца; пойду я яе ззѣмъ». Пошоў ззѣў и ни подъѣў.

Приходзиць други́ расъ къ Богу и говориць: «Боже, Боже! я ѣсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты ззѣшъ вокуня». Воўкъ пошоў къ ракѣ и вгледзѣў коня и говориць: «Ўсе роўно: ци конь, ци вокунь, пойду, яго ззѣмъ!» Пошоў, ззѣў и ни подъѣў.

Пришоў и трейци расъ до Бога ѣсьци просиць и говориць: «Боже, Боже! я ѣсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты, ззѣшъ на пятнадцаць грошай». Воўкъ пошоў и вгле́дзѣў кобылу жъ жеребямъ и говориць: «Кобыла дзесяць грошай, а жеребя пьяць грошай, — пойду, ихъ ззѣмъ». Пошоў ззѣў и такъ ни подъѣў.

Приходзиць чацверты расъ къ Богу и говориць: «Боже, Боже! я ѣсьци хочу». Тогды Богъ сказаў яму: «Я табѣ говоріў ззѣсьци на пятнаццаць грошай, а ты такую зробіў шкоду чаловѣку». Послѣ Богъ сказаў воўку: «Пойдзи ты ззѣшь то, што ў лѣси ку́кае». Воўкъ пошоў ў лѣсъ, скакаў по кустамъ и ничого не поймаў. Послѣ почуў, што чаловѣкъ рубая дровы и гово́риць: «Усё роўно, ци кука, ци стука, — пойду я, яго ззѣмъ». Пришоўши къ чаловѣку, воўкъ и говориць: «Вялѣў мнѣ Богъ цябе ззѣсьци». — «Ты

бачишь», каже яму чаловѣкъ, «што я зъ головы кашливы и ввесь помаранъ; якъ же ты будзешь мяне ѣсьци? Пойду я вмыюся». Ёнъ пошоў, высякъ дубину и пришоўши къ воўку, каже: «Подай мнѣ хвостъ вцерцися». Воўкъ подаў; а чаловѣкъ ўзяў да закруціў вокрухъ руки да якъ начаў яго бичь, такъ воўкъ одорваў хвостъ и побѣхъ и позваў много воўкоў. А чаловѣкъ ўзлѣзъ на елку. Якъ тольки воўки пришли, такъ и постали одзинъ на одномъ, и капъ еще одзинъ, ци два, то досталипъ чаловѣка. Тогды чаловѣкъ сказаў: «Кому, кому, а куртачу потопчу: одорваў я яму хвостъ, одорву и головоў!» Куртачъ сполохаўся, выскочіў и побѣгъ. Яны догнали яго и разорвали.

Зап. учен. Свислочск. Учительскій Семинаріи Ив. Бартошъ.—Ср. Легенды Аѳанасьева, стр. 107—9.

193.

в) Могил. губ., Гомельск. уѣзда, сел. Старо-Юрковичи.

Живъ сабѣ нищасны вовкъ. Ня могъ ёнъ ничого сабѣ доставать. Отъ приходя вовкъ икъ Святому Ягорью и говора: «Господи! я хочу ѣсьть». Ягорья й кáжа: «Иди икъ рѣйцци: тамъ богато ходить гусей, дакъ и съѣжъ ихъ». Приходя вовкъ икъ рѣйцци, встрикаить гусей и говора: «Гуси, гуси, я васъ исьѣмъ».—«За що ты насъ будашь ѣсьть? ты луччай послухай, икъ ми заграимъ, ми добрые музыканты». Отъ гуси закричали, замахали крыльямъ, а вовкъ стоить да ногой тупъ! тупъ! и кода ёнъ поднявъ морду, гуси вже и улятѣли. Отъ ёнъ пириночувавъ, и на завтра ни́ща [1]), приходя икъ Ягорью: «Господи, я хочу ѣсьть»! А я табѣ казавъ изъѣсть гусей». — Да яны влятѣли. — «Ну тамъ за гумномъ ходя свинья да й вельми большая, дакъ иди, яе исьѣжъ»! Вовкъ приходя икъ свиньѣ. «Свинья, свинья, а свинья! я табѣ исьѣмъ»!— «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мине будашь ѣсьть? ты лучъ послухай мое пѣсьни: я добрая пѣсинница». Отъ свиння куви, куви! да икъ назьбиралась богато свинней, икъ почали вищать да вовка матать. Дакъ ёнъ икъ вырвався, да самъ сабѣ и думая: «Дуракъ я, що ѣсьть хочу, а пѣсинь слухаю». И опьять приходя къ

1) т. е. на ща: на тощакъ.

Ягорью. «Господи! я хочу ѣсьть!» — А я табѣ вилѣвъ иззѣсть свинью. — «Да ина утикла». — Ну тамъ у поли ходя баранъ, ди иззѣшь яго. — Отъ приходя ёнъ къ барану: «Баранъ, а баранъ! Я тибе иззѣмъ!» — «А вовкъ, ты вовкъ! отъ еще треба лупить да и рвать! иди лу́чъ стань ў лощини, да ротъ разявъ, дакъ я табѣ самъ ўскóчу». Вовкъ ставъ, а баранъ разогнався, да икъ гипнувъ яго въ лопъ, а самъ швидко втикать; вовкъ пиривярнувся, а яго вже и ня видно. Вовкъ пириночувавъ и опьять приходя икъ Ягорью: «Господи! я хочу ѣсьть!» — Ажа я тибѣ казавъ иззѣсть барана. — «Да ёнъ убѣгъ». — «Ну йди, тамъ поповъ парубокъ сячеть дрóви, дакъ иди да иззѣшь кобилу; ось тамъ попадешь». Побѣгъ вовкъ ў лѣсъ: кобила, кобила! я тибе иззѣмъ! — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мине будашь ѣсьть? ось у мине граматка: нуть почитай!» Вовкъ вискалився и зуби вискаливъ, а кобила яго икъ цóпнула — ажъ ёнъ пирикувиркнувся, а кобила оторвалась и ну куды выдна. Вовкъ уставъ, глядить, — стоить парубокъ. «Парубокъ, парубокъ! я тибѣ иззѣмъ»! — За що? — «А за то, що кобила втикла». — «Не ѣшь мине, вовкъ! Я лучъ дамъ тибѣ гуся, да що и по пястру». — Гляди, щобъ була правда»! — «Будать правда». Отъ скоро забрихали собаки и парубокъ узнавъ, що вже вовкъ тутъ, винисъ яму гуся. Вовкъ иззѣвъ и кажа: «А пестрить коли будашь»? — «А зара́зъ!» Отъ ёнъ вилѣвъ чилядкомъ нагрѣть укропу [1]), а самъ винисъ мѣхъ и кажить: «Ну лѣсь сюды»! Вовкъ ўлѣсъ. Отъ ёнъ завизавъ хохолъ, и ставъ лить укропъ. Кидався вовкъ, кидався то на той бокъ, то на сей бокъ. Отъ вовкъ продравъ мѣхъ и утёкъ; на динъ бокъ посмотра — голо, на други посмотра — голо. «Ну правда попястривъ, спосиби!» Отъ вовкъ изновъ иде къ Ягорью. «Господи! я хочу ѣсьть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ иззѣсть кобилу. — «Да ина утикла». — «Ну, онъ тамъ изъ одного сила́ въ другоя идеть кравець, дакъ иди яго иззѣшь.» Приходя вовкъ икъ кравцу: «Кравецъ, а кравецъ! я тибе иззѣмъ!» — «Щожь ты будашь ѣсьть, ни знаючи, сколько треба. Ты луччай стань за́домъ, дакъ я отмѣрую». Отъ ёнъ ставъ, а кравецъ икъ ставъ яго трипать зилѣзнымъ аршиномъ: крутився, крутився,

1) Укропъ — вскипяченная вода, кипятокъ. Слов. Носовича.

оторвавъ сабѣ хвостъ и побѣгъ куды видна. Прибѣгъ на лугъ, полижавъ, полижавъ да изновъ приходя къ Ягорію: «Господи! я хочу ѣсть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ иззѣсьть кравца. — «Да я нипосиливъ». — «Ну отъ ёнъ теперь и съ другого сила идеть въ третія, дакъ иди да назьбирай вже богато вовковъ». Отъ ёнъ назьбиравъ богато. Бачить кравецъ, що бяжить богато вовковъ, швидко побѣгъ ў лѣсъ и взадрався на хвою. Прибѣгли вовки й годають, щобъ яго достать. Отъ куцахвосты говорить: «Я стану, а ви на мине становитесь». Всѣ вовки и лѣзуть одинъ на другого, отъ вже яго достають, а ёнъ, сѣдячи и говора: «Кому, кому, а тому пестромў куцохвостому, икъ соскачу, — дакъ задамъ»! Испугався куцы, да съподъ вовковъ втикать, а съ яго: бу, бу, бу... Икъ рассердились тоды вовки; порвали куцаго на шматки. А кравецъ изълѣзъ, пирихристився, да и пошовъ, куды яму треба було ити.

Зап. учит. народн. училища г. Батуринъ.

194.

ВРАЖДА ВОЛКА, СОБАКИ, КОШКИ И МЫШКИ.

а) Гродн. губ.

Во времена стародавнія волкъ, собака, кошка и мышъ жили межъ собою дружно, не враждовали, а другъ за друга стояли и ни въ чемъ недостатка не терпѣли. Разъ волку какъ-то пришлось нѣкоторое время поголодать. Приходитъ онъ къ Богу и проситъ пропитанія. Богъ выдалъ ему грамоту на свободное испрашиваніе себѣ милостыни по деревнямъ и селамъ. Съ этой грамотой волкъ и отправился на нищенскій промыселъ. По дорогѣ ему пришлось перейти по кладкѣ черезъ какую-то рѣчонку и по неосторожности, упалъ въ воду, и такъ смочилъ свою грамоту, что ее невозможно было вскрыть безъ предварительной высушки. Добѣжавъ до ближайшей деревни, волкъ вбѣжалъ въ первую избу и попросилъ тамъ хозяйскую собаку оказать ему дружескую услугу и высушить его промокшую грамоту, а самъ, тоже мокрый, отправился сушиться въ овинъ. По уходѣ волка собака тотчасъ бережно, насколько было возможно, разостлала эту грамоту на грядкѣ, а за недосугомъ присматривать за сушкою поручила лежавшему

тутъ коту, съ просьбою передать эту бумагу волку, когда онъ за ней придетъ.

Между тѣмъ кошка заснула и высохшая вскорѣ грамота упала съ грядки на землю и попала въ зубы прибѣжавшей мыши. Та, ничего не зная, что это за бумага, изгрызла ее почти всю и оставшіеся отъ нея клочки затащила въ свою норку.

Когда волкъ вернулся въ избу и узналъ о случившемся, то сталъ бранить своихъ товарищей. А такъ какъ никто изъ нихъ признать себя виновнымъ не хотѣлъ, то они всѣ между собою перессорились окончательно. Волкъ былъ въ отчаяніи, потому что больше одной грамоты ему не могло быть выдано. Взвылъ онъ, бѣдный, благимъ матомъ и съ ожесточеніемъ набросился на собаку, которой только послѣ продолжительной борьбы удалось вырваться изъ его лапъ. Тогда собака, въ свою очередь, въ изступленіи бросилась на кошку и не выпустила ея изъ своихъ лапъ, пока не искусала ее донельзя. Тутъ кошка опрокинулась на мышъ, главную виновницу несчастья волка.

Съ тѣхъ поръ и ведется взаимная вражда и ненависть между волкомъ, кошкой и собакой.

Изъ записи Н. Я. Никифоровскаго.

195.

б) Минск. ґуб., Борисовск. уѣзда, Мстижск. вол.

Пѐршь и собака мѣў шляхэ́тскія папе́ры. Ну вядомо: гдзѣ яму зъ ими носицца. Отдаў ёнъ коту и проси: «сховай, братко, (першь собака, котъ и мыши были зъ собой ву дружбѣ) подъ стрэху́ дзѣ высоко, тамъ цалѣй будзиць». Котъ азяў ды отдаў мышамъ сховаць подъ подлогу, бо бояўся, што подъ стрэ́хой найдзе хто. Адыли, бача собака, што яго нихто не шану́е,—окрыўдыўся, мысля: «яшъ имъ покажу, хто я таки!» Пошоў къ коту, проси достаць паперы. Той полѣзъ къ мышамъ,—ажъ яны даўно ихъ зъѣли. Ну зъ тыхъ поръ у ихъ и пошли гэто нинависьць одзинъ къ другому: собака на кота, а котъ на мышъ.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

196.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ АИСТА.

а) Минск. губ. и уѣзда.

Аистъ это человѣкъ, обратившійся въ птицу по слѣдующему случаю.

Однажды Богъ собралъ всѣхъ гадовъ и лягушекъ въ кожаный мѣхъ, отдалъ ихъ человѣку и велѣлъ утопить ихъ въ рѣкѣ, строго на строго запретивъ ему развязывать мѣшокъ. Человѣкъ пришелъ къ рѣкѣ и, подстрекаемый сильнымъ любопытствомъ, посмотрѣлъ, что́ именно принесъ топить. Но не успѣлъ онъ развязать мѣшокъ, какъ оттуда выпрыгнуло множество гадовъ и лягушекъ и разбѣжались по болоту. Тогда Богъ сказалъ человѣку: «Собирай же, пока не соберешь всѣхъ!» А чтобъ ему было удобнѣе собирать, превратилъ его въ птицу.

Аистъ или *бусель* у крестьянъ называется вѣщей птицей. Чтобы удобнѣе пользоваться его предсказаніями, они устраиваютъ ему гнѣзда вблизи своихъ жилищъ и убѣждены въ томъ, что, если не будетъ въ гнѣздѣ никакого металла, то не будетъ и аистовъ, ради чего и кладутъ туда желѣзо и мѣдь.

Предсказанія аиста выражаются слѣдующимъ образомъ: онъ каждую весну выбрасываетъ изъ гнѣзда яйцо или птенца. Когда выброситъ яйцо, то будетъ хорошій урожай, такъ что можно будетъ купить хлѣба за яйцо, а когда птенца, то и за дитя не купишь.

Изъ записи ученика Несвижской Учительской Семинаріи Ломако.

197.

б) Ковенск. губ., Ново-александр. уѣзда, м. Дукшты.

Давнѣй говорятъ была гарастъ много гадоў, лягухъ, жабъ и другой поскудный твари. Вотъ, одзинъ разъ Бохъ и захоцѣлъ умерцвиць гэту па́скуць, штобы яны ня мѣшали чиловѣку хорошо жиць на свѣци. Взяў Богъ два мѣшка: въ одзинъ поклаў гадоў, а въ другій лягухъ и жабъ, завязаў крѣпко мѣшки и вѣлеў бабы

нясци́ гэты мѣшки въ болото и утопиць ихъ тамъ. Богъ знаў, што баба всякая цикавая (любопытная) и видно за то пригрозіў ей ня развязываць мѣшокъ и ня глядзѣць што тамъ есьць. Принесла баба гэты мѣшки къ болоту и уже хоцѣла кинуть ихъ туда, ды ня вцярпѣла... Смерць зыхоцѣлось ей пыглядзѣць... Яна возьми и рызвяжи мяшки, — а гэта паскуць скокъ, скокъ за мяшкомъ, и разбѣглась: которая въ болото, которая въ лѣсъ! Богъ рыссярдзился на бабу и велѣлъ ей собрaць все гэто, а штобы ей было лучше сыбираць Богъ *яну* обярнулъ въ бацьяна зъ долгимъ носымъ и зъ долгими ногами ходзиць пы болотымъ.

Гэта была правда, коли нибуць. Вотъ тольки пыцямись (присмотрись, наблюдай) въ бацьяна: чорный хвостъ, гэто за то, што въ баба была чорная споднница (юбка). И ня ядутъ яго за то, што ёнъ зъ человѣка. Коли ня хошъ видзиць гадзину (змѣю) лѣтымъ, тыкъ какъ первый разъ видзишь весной бацьяна, зывяжи ны хрестку вузялокъ, тыкъ и ня видзишъ никогды и ня вкуситъ (не ужалитъ) тогды.

Зная объ этомъ суевѣріи, крестьяне, увидѣвъ въ первый разъ аиста, завязываютъ на ниточкѣ своего креста узелокъ, чтобы не ужалила змѣя и штобы не увидѣть ее. «Вбиваць бацьяна большой грѣхъ.»

Зап. учит. народн. учил. г. Гайдуковъ.

198.

НАКАЗАНІЕ АИСТА.

Слуцк. уѣзда, дер. Ячево (подъ самимъ Слуцкомъ).

Коли Богъ зробіў жабоў, ящерицоў и ужоў, то узложіў ихъ ў мѣшокъ и даў яго трымаць бацяну, сказаўши, кабъ ёнъ туды ня глядзѣў.

Бацяна узяла циковасць и ёнъ расхиліў мяшокъ, кабъ поглядзѣць, што тамака ёсь. Якъ гэто ёнъ расхиліў мяшокъ, такъ ўсѣ ящерыцы, жабы и повыскакывали. Пришоў Госпоць, да якъ увидзѣў, што бацянъ повыпущаў ўсѣхъ зъ мѣху, то ўзяў дубца и зачаў бацяна гасицъ по заду, отъ гэтаго у бацяна задъ черны,

и казаў яму Богъ: «Усю жисць ходзиць табѣ по болоту и збирацъ тыхъ жабъ, што повыпущаў.

Записана учен. слуцк. гимн. А. Харлашповичемъ отъ крестьянина дер. Ячево подъ самымъ Слуцкомъ.

199.

ПОЧЕМУ КРЕСТЬЯНЕ СЧИТАЮТЪ ГРѢХОМЪ УБИТЬ ЛАСТОЧКУ.

Смоленск. губ., Бѣльск. уѣзда, Поникольской волости, дер. Меженевка.

У насъ ў деревни говоряць: «Хто касатоцку (ласточку) забьець, яму ў во адъ идзиць». Матка казала: коды Суса Христа на хрёстъ вяли и стали ены. ўраги, Христа на хрестъ распинаць, до гоўздзёмъ руцки, ножки прибиваць, а виробьи ўсё лятали да надъ Христомъ сдекались, ены, виробеюшки, крылышкамъ махали, ў носикахъ гоўздзи брали, ўрагамъ подавали. Ўраги потьнуць зобиваць, а виробьи зацирикаюць: ены радовались, какъ Суса Христа муцили. А тутоцка ляцѣли зъ за синя моря касатки, ены енто увидали и стали промежъ себя крицаць. Наляцѣли ены на ўрагоў, стали у нихъ гоўздзе отнимаць, наляцѣли ены на воробьеў, — стали воробьеў отъ Христа отгоняць. И сказаў Сусъ Христосъ: «Касатоцки, птушки дробныя! вы мяня, Суса Христа, во какъ жалѣете! а положу я, Сусъ Христосъ, такое словецу шко, кабы да людзямъ васъ не трогаць, не вбиваць, кабы вамъ, касатушки, стужи во вѣкъ не видаць! а хто васъ забьéць, у того рука отсохнець». А сказаў Сусъ Христосъ: «Кабы вамъ, воробьи, по мецéли, по стужѣ лятаць! кабы вамъ, воробьи, хлѣбнаго зерна не видаць, а коли хто васъ забьець, на тымъ грѣха нѣтути», кабы васъ, касатки, отъ Христа отгоняли, а наляцѣли касатки на виробьёў цёмной туцей, а разогнали воробьёў отъ Христа того.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки своей, ученицы, Н. Григорьевой.

200.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ДЯТЛА.

Дятель произошелъ отъ человѣка по слѣдующему случаю.

Въ одно воскресенье пчеловодъ пошелъ въ лѣсъ, чтобы сдѣлать бортъ для пчелъ; взлѣзъ на сосну и началъ ее долбить. Богъ,

увидѣвъ это, сказалъ: «долби постоянно»! и превратилъ его въ дятла.

201.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ЛЕТУЧЕЙ МЫШИ.

Летучая мышь или *кожанъ* произошла изъ обыкновенной мыши слѣдующимъ образомъ. Обыкновенная мышь разъ съѣла косточку изъ той говядины, которую освятили на Пасху, отъ этого и обратилась въ летучую.

Если она, по увѣренію крестьянъ, своимъ крыломъ дотронется до головы человѣка, то она вся покроется нарывами или шолудями. Поэтому они избѣгаютъ встрѣчи съ нею во время ея полета и истребляютъ ее, гдѣ только къ этому представится случай, послѣ чего тщательно вымываютъ руки, чтобы незаразиться названной болѣзнью, когда прикоснешься ими къ головѣ.

Оба изъ записки учен. Несвижск. учит. сем. Ломако.

202.

О ПЧЕЛѢ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

Шелъ Спасъ по синему морю и видитъ: среди моря камень. На этомъ камнѣ сидитъ прекраснѣйшая дѣва и плачетъ: чтó падетъ слёзка — вылетитъ пчелка.

Спасъ, взглянувъ на эту прекрасную дѣву, былъ тронутъ ея слезами и самъ не могъ удержаться отъ слезъ. А потому и сказалъ этой прекрасной дѣвѣ: «Пусть же и моя слезка будетъ между твоими!» Пала слеза и вылетѣла великая пчелка — матка. (Николай Ивановъ Добышъ).

Изъ ст. св. Симеона Нечаева. «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борис. уѣзда. Минск. Епарх. Вѣдом. 1874 г. № 7, ч. неоф., стр. 233.

203.

О ПЧЕЛАХЪ.

Витебск. губ., Невельск. уѣзда.

Создалъ Богъ шмелей, а чортъ пчелъ. Видитъ Богъ, что мало

у него толка и дохода: рой весь у него разлетится, куда ни попало, да и меду нѣтъ. Зашелъ онъ къ чорту посмотрѣть, что у него дѣлается. Тотъ накормилъ его медомъ. Понравился Богу медъ и ему завидно стало. «Будемъ», говоритъ онъ чорту «мѣняться». Чортъ, разумѣется, не согласился. «Ну, такъ ладно», говоритъ Богъ, «вижу, что съ тобою ничего не подѣлаешь, такъ уступи мнѣ хоть одну пчелу!»

Подумалъ, подумалъ чортъ да и согласился. Богъ взялъ отъ чорта пчелу, дунулъ на нее и стала она маткой [1]). Запѣла матка, зазвенѣла и стала подыматься вверхъ: пчелы всѣ поднялись за ней да и улетѣли. Вотъ чортъ и остался ни съ чѣмъ, а у Бога— и медъ и воскъ.

Сообщ. студент. Медико-Хирург. Ак. С. Ѳ. Максимовымъ.

204.

ШЕРШНЕВАЯ ОСА.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда.

Пчелъ первоначально Богъ сотворилъ однихъ полезныхъ на благо человѣку. Чорту это завидно стало и сталъ онъ неотступно просить Бога предоставить ему въ пользованіе хоть нѣсколько такихъ пчелъ. Разгнѣванный этой дерзостью чорта, Богъ схватилъ цѣлую треть пчелъ и бросилъ ихъ ему прямо въ лицо. Отъ сильнаго удара пчелы вдругъ стали крупнѣе и разлетѣлись въ разныя стороны, а отъ прикосновенія къ чортову лицу—черными и получили способность больно кусаться. И теперь еще шершневая оса прежде, чѣмъ укусить человѣка, старается ударить его въ лицо.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ по разсказу ученика Свислочск. учит. семинаріи Кугача, уроженца Пружанск. уѣзда.

---

1) Какъ видно изъ расказа, у пчелъ, въ бытность ихъ подъ началомъ чорта, матки не было. Было ли это оговорено разскащикомъ—не помню. М.

205.

О ВШАХЪ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Когда Богъ сотворилъ первыхъ людей, то они были чисты и не знали, что такое вши. Но одна баба съ дочерью, скучая бездѣльемъ, какъ-то разъ сказала: «Ахъ, Божа ласкáвы! не маю жадной работы; дай ты мнѣ, Божа, зъ неба хоць козýлекъ (маленькія насѣкомыя), то я буду ихъ бици». Богъ на нее разгнѣвался и послалъ ей цѣлую жменю *вашей* (вшей) и яны такъ расплодзились, што яна съ дочкою не могла ихъ перабиць,—яны загрызли ихъ на смерць. Отъ гэтого воши расплодзилися на цѣломъ свѣцѣ.

Изъ записи псаломщика И. Онуф. Карскаго.

206.

ОТЪ ЧЕГО КОЛОСЪ ХЛѢБНЫХЪ РАСТЕНІЙ ТЕПЕРЬ ТАКЪ МАЛЪ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Даунѣй дужа добро было жиць на свѣци. Самъ Богъ ходзіў по зямлѣ, жіў мижды людзьми, навучаў ихъ добру, оберегаў отъ злого. Тогды пановáла на зямлѣ праўда, а крыўда по задворкамъ ховалася. Людзи доживалися доўгого вѣку, были дужи, крѣпки — вѣкъ вѣковали, ни бяды, ни напасьци, ни якой хворобы не знали. Усѣ роўно працовали, гора ня мѣли, бо усяго было много. Зямли — паши скольки хочешь, а посѣешь — по локци колосы рóдзиць, а зерня на жици, якъ той бобъ. Дожъ выпадаў ў пору, ў пору стояла погода. Граду нихто и не бачіў. Круглый годъ стояло цёплоя лѣто. Ў лѣсахъ росли садовыя древы, а на ихъ яблыкъ и грушъ — и не обобратца. Были мядовые крыницы, зъ ихъ цякли солодкіе рѣки. Звяры водзилися смирные, другъ дружки не драпали [1]), а, якъ тые зайцы, травой кормилися. Але прогнѣвали людзи

1) Драпаць: драть. Слов. Носовича.

Бога; прокляў Ёнъ и людзей и зямлю и покинуў насъ грѣшныхъ.

За одну кобету (кабъ ей ни дна, ни покрышки) мы такъ покутуемъ [1]). Была ина богатая, ўсяго мѣла здоволь, али такая зайздросная уродзилася, такая злая, што и цяперешнимъ свѣтомъ коли пойскаць — рѣдко знайдзешь.

Намолоціў яе мужъ пшаницы и зъ першаго умолоту захоцѣли блиноў поспытаць.

Пячé тая кобета блины. Тымъ часомъ успаскудзилося яе дзиця. Што жъ ина робиць, поганая? Ўзила блинъ и обцерла имъ паскудства, опаганила даръ Божій...

Ажъ заходзиць къ ей чиловѣкъ — подорожникъ. «Спорня табѣ ў дзяжу»! кажа такъ. Ина и не подзяковала. «Зайшоў я къ вамъ трохи отпочинуць и дай мнѣ чаго нибудзь перекусиць на дорогу, бо иду я зъ дальней стороны — здорожіўся [2])» — каже той чиловѣкъ. А ина — нима того, кабъ приняць чужака, почастоваць яго якъ повино быць — пожалѣла навэтъ блина горачаго, а подняла зъ зямли той опаскудженный и дае тому чиловѣку: «ѣшь, каже, живися»! А гэто, видаць, быў самъ Богъ. И каже Ёнъ: «Коли вы Божжаго дару не шануеце, чужака не почитаеце, полю́цку не принимаеце, дыкъ вы Божьей ласки не варты». И про́кляў Богъ зямлю. Зробилася ина якъ камень, — сохой ня уздзярешъ. Погода змянилася: то палы [3]), то стужа. Солодкіе рѣки повысыхали, трава пожоўкла, лисьцьця поспадали. Наступіу голодъ, моръ. Мруць людзи якъ мухи; ѣсьци нечаго, што мѣли, то зъѣли.

Стали тогды выць звяры́, собаки, кошки... стали жалковаць до Бога: «За што ты, Божа, насъ караешь — голодомъ морешъ? Чимъ мы провинилися? Мы твою ласку помнили, твойго приказаньня не рушили, жили такъ, якъ ты намъ наказаваў. Пожалѣй ты хоць насъ, — не губи голодомъ и холодомъ!

И ўзмиловаўся Богъ надъ живѣлами. Пославъ на землю дожъ; зробіў такъ, што у насъ половина на году холодно — зима, по-

1) терпимъ, страдаемъ; 2) *Здороживацьца* — сильно устать отъ дороги. Слов. Носовича; 3) засуха.

ловина цепло — лѣто. Зима на людзей, лѣто на звяроў. Уроджаи стаў посылаць тольки на звяроў, на собакъ, на кошакъ, на короў. Ихъ лаской мы живемъ, ихъ хлѣбъ объѣдаемъ, а на сябе повинны прациваць щиро до поту, до кроваваго мозоля. И Богъ людзей покинуў, узыйшоў на небо. А до неба високо—покуль домолисься, покуль достукаесься... И пошла зъ той поры пановаць на свѣци крыўда, а праўда по задворкамъ ховаетца, вочъ не показывае. И што далѣй, дыкъ жиць хужей и хужей становитца, бо людзи болѣе и болѣе гнѣвяць Бога».

По окончаніи этого разсказа разсказщица обратилась къ своимъ внукамъ съ слѣдующимъ поученіемъ:

«Хлѣбъ, мое дзѣтки, — Божій даръ; яго треба шановаць, а то Богъ покара́е. Коли ясьцё хлѣбецъ, дзѣтки, — на крыши́це, а коли ненарокомъ и накрышитца, дыкъ крошечки позберайце, пережегнайцеся [1]), изъѣшьче, кабъ добро Божіе не пошло ў поглумъ, бо гэто грѣхъ. Разъ чиловѣкъ одзинъ ѣў хлѣбъ и крошка нѣякъ упала на землю. Ёнъ, бѣдный, спужаўся, стаў шукаць яе, прытко шукае и плачець. А тымъ часомъ яго гумно загорѣлося. Бягуць людзи, кричаць яму: «Гумно горить! бяжи тушиць, а то згоришъ»! Ёнъ не побѣгъ, — дотуль шукаў, покуль не знашоў тые крошки. Знашоўши, пережегнаўся, поцаловаў яе, перепросіў хлѣбецъ и зъѣў на здороўе. Потымъ вышоў на дворъ — глядзиць: а гумно и потухло».

«Во якіе цуды Богъ посылае тому, хто хлѣбъ, Божій даръ, шануе. Такъ и вы, дзѣточки, шануйце хлѣбецъ, кабъ Бога не прогнѣваць.

Со словъ крестьянки Розаліи Осьмакъ записалъ учитель Минск. приходскаго училища А. Ег. Богдановичъ.

207.

б) Смоленск. губ. и уѣзда.

Давнымъ давно въ времена незапамятныя, когда людей еще

---

1) перекреститесь.

было мало на свѣтѣ, всѣ хлѣбныя растенія, какъ то: рожь, ячмень, пшеница и другіе, родились такими колосистыми, что колосъ былъ въ длину всего стебля, отъ макушки до земли, и такими полновѣсными, что нѣсколько такихъ колосьевъ только что въ подъемъ для одной руки человѣческой. Много и теперь лѣнивыхъ жницъ, а тогда всѣ женщины были лѣнтяйки, живши въ довольствѣ, какъ сыръ въ маслѣ, притомъ ихъ было не много, а всего родилось въ изобиліи. Вышли разъ въ то время женщины жать такую колосистую и полновѣсную рожь, и стали роптать на Бога, что онъ родитъ рожь съ такими колосьями, которые и тяжелы и простираются въ длину всего стебля, какъ бы только для того, чтобы онѣ мучились, когда и въ руку то забирать такіе усатистые и увѣсистые колосья неудобно и тяжело, а носить снопы и возить въ гумны совсѣмъ не подъ силу. Богъ услышавши такой ропотъ, рѣшилъ стрясти всѣ колосья и оставить одни стебли. Но въ то время, когда Онъ приступилъ къ этому дѣлу, въ полѣ находилась собака. Смекнувши, что если очистится весь колосъ, то хлѣба вовсе не будетъ, она завыла жалобно, прося Бога оставить хотя небольшую часть колоса на ихъ собачью долю. И Богъ внялъ собачьему вою и сжалившись, очистилъ не весь колосъ, а оставилъ его на верху стебля на столько, на сколько онъ родится и теперь. И такъ люди теперь питаются не своею долею хлѣба, а собачьею.

Сообщено г. Некрасовымъ.

208.

в) Гродн. губ. и уѣзда, приходъ Лаша.

Когда Богъ сотворилъ человѣка, то долгое время хлѣба не было; люди питались разнаго рода кореньями. Говорятъ: даже бульбы не было. Болѣе всѣхъ голодали собаки. Поэтому онѣ, поднявши свои морды вверхъ, страшно завыли, прося у Бога хлѣба. Богъ услышалъ ихъ просьбу и бросилъ имъ съ неба одинъ ржаной колосъ. Но такъ какъ собакъ было очень много, то одинъ колосъ не могъ утолить голодъ ихъ всѣхъ, поэтому онѣ стали его отнимать другъ у друга и рвать въ разныя стороны, пока наконецъ

не разорвали его въ клочки и не растоптали ногами. Оттого зерна разсыпались по землѣ и на слѣдующій годъ отъ одного колоса пошелъ такой обильный урожай, что люди намолотили цѣлую бочку ржи. И съ тѣхъ поръ стали разводить хлѣбъ — а все по почину собакъ.

Изъ записи псаломщика И. О. Карскаго.

209.

г) Той же губ., Пружанск. уѣзда.

Тотъ хлѣбъ, который люди употребляютъ теперь, называется у насъ кошачьимъ и собачьимъ хлѣбомъ, оттого, что его первоначально выпросили у Бога собаки и кошки, а потомъ уже человѣкъ, страдая голодомъ, отнялъ его у нихъ и оставилъ за собой навсегда. Вотъ какъ это было. Прежде, въ далекіе старые годы на каждомъ стебли ржи выростало по два колоса. Хлѣба у человѣка тогда было столько, что онъ не зналъ, куда его дѣвать: валялся онъ и подъ ногами и топтали его всѣ, какъ люди, такъ и животныя.

Разъ приходитъ къ мужику Богъ въ видѣ убогаго нищаго и проситъ милостыни. Мужикъ велѣлъ ребятишкамъ собрать валявшіяся на полу корки хлѣба и положить ихъ нищему въ суму. Ребятишки наклали въ суму и цѣлые стебли и отдѣльные колоски. Нищій вышелъ изъ хаты съ видимой досадой; ему обидно было, что мужикъ такъ брезгаетъ даромъ Божіемъ и даетъ нищимъ только тотъ хлѣбъ, который валяется на полу. А нищій этотъ былъ самъ Богъ и поэтому онъ сдѣлалъ такъ, что въ короткій промежутокъ времени рожь совершенно выродилась и сдѣлалась до такой степени тощею и скудною, что человѣкъ вынужденъ былъ отказать въ кормѣ не только домашнимъ животнымъ, но и себѣ.

Собака и кошка, наголодавшись болѣе другихъ, пошли къ Богу просить себѣ пропитанія. Богъ вынулъ изъ нищенской сумы

стебелекъ съ однимъ только колоскомъ на верху и велѣлъ имъ разводить себѣ съ него рожь. Стала у нихъ рожь рости съ однимъ только колоскомъ. Человѣкъ, замѣтивъ у собаки и кошки эту рожь, отнялъ и ее на свою нужду, а имъ предоставилъ самую малую часть.

Хотя по древности лѣтъ люди позабыли, что настоящіе хозяева ржи, стало быть и печенаго хлѣба, собственно собаки и кошки, но слѣды полноправности на этотъ даръ Божій до сихъ поръ обнаруживаются при ѣдѣ хлѣба человѣка, собакъ и кошекъ: первый, когда ѣстъ, подбираетъ даже крошечки, послѣднія же оставляютъ эти крошки безъ всякаго вниманія.

Зап. по разсказу крестьянина Пружанск. уѣзда, Гродн. губ. учителемъ приготовительн. класса Свислоч. учит. сем. Н. Я. Никифоровскимъ.

210.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Даўнѣй, якъ яще людзи были не такъ грѣшны, ходзіў по свѣци Богъ съ своими апостолами. Разъ ишли Богъ, святый Юрій и святый Микола. Пройшли яны дорогу дужа большую, заморилися, хоцѣли ѣсьци и пиць. Пришли ў сяло́. Походзяць къ новой большой хацѣ. И каже св. Юрій: «Боже, ў гэтой хацѣ пэвно живець богатый чилавѣкъ; зайдзимъ къ яму и попросимся ночевaць; може ёнъ насъ чимъ нибуць почасту́е.» Зайшли. Самъ богатырь ляжиць выцягнуўшися на полку́; посяродъ хаты стоиць свѣточъ, а ў свѣточи лучинка гориць; подъ лучинкой стоиць жлукто зъ водой, кабъ вуга́льля падали ў жлукто, а не на подлогу. Пусьци, чилавѣче, насъ переночеваць! каже св. Юрій. «Нима гдзѣ! идзице далѣй».

«Дай хоць воды напитца».

— «Пи, коли хочешь; вунъ стоиць у жлукци!» И богатыръ показаў имъ на жлукто, куды вугольля отъ лучины па́дали.

Попробовали гэтой воды св. Юрій и св. Микола и выйшли.

Перейшли ўсё сяло. На концы сяла стояла маленькая хатка. Ў гэтой хатцы жила бѣдная ўдова. Дзяцей у яе якъ бобу, а хлѣба—ни дробу. И каже Богъ св. Юрью и Миколу: «вотъ тутъ мы переночуемъ»! Зайшли ў хатку.

«Пусьци, кобета, насъ переночеваць».

— Ночуйце, каже, добрые людзы, на здороўе. Вамъ жешь своей хаты на одну ночь не будоваць.

Была у гэтой ўдовы одна короўка. Ўдова подоила короўку и дала молочко повячерaць своимъ ношлежникамъ; а сама изъ дзѣтками и такъ спаць легла. На заўтрашній дзень Богъ подзяковаў ўдовѣ за ношлегъ и пошоў со святыми своими далѣй, людзей добру вучиць.

Идуць яны, идуць — ажъ кóцитца имъ насустрѣчъ бочка зъ золотомъ. И пытае бочка у Бога, куды ей каци́тца.

— «Кацися», каже Богъ, «ў гэтое сяло къ тому богатыру, што насъ на ночь не пусьціў». И кажуць св. Юры и св. Микола: «Боже, нехай лѣпѣй коцитца ина къ той доброй ўдовѣ, што насъ приняла»... Богъ ихъ не послухаў.

Бочка и покацилася къ богатыру. Идуць далѣй. Спотыкáе ихъ голодный воўкъ. Стаў воўкъ просиць Бога позволиць яму зъѣсьци чію нибуць корову.

«Бяжи», каже Богъ, «ў гэтое сяло и зъѣшь коро́ву той ўдовы, што мы сягоньня ночевали.» Тутъ ўзноў стали просиць Бога св. Юры и св. Микола, кабъ Богъ сказаў воўку зъѣсьци корову богатыра, бо у яго много короў, а у ўдовы тольки одна. Што ина будзе ѣсьци изъ дзѣтками? Богъ ихъ не послухаў. И каже воўкъ Богу:

«Якъ же я познаю ўдовину корову»?

— Ина сама чорная, а на лбу бѣлая мѣточка».

Воўкъ и побѣгъ.

Пришли ў другое сяло. Богъ стаў народъ вучиць. И каже Микола святому Юръю: «покуль Богъ будзе вучиць людзей, збѣгай ты ды замажь мазьзю у удовиной коровы бѣлую мѣточку— воўкъ и не познае яе!»

Юры побѣгъ. Збѣгаў, замазаў и назадъ вярнуўся. Авоўкъ бѣгаў, бѣгаў — ни нашоў ни одной чорной коровы зъ бѣленькой мѣточкой. Прибѣгъ къ Богу и говорицъ гэто яму.

— Понюхай, которая пахне мазьзю, тую и ѣшь. Убачіў Юры, што яго праца пропала дарма.

Вярнуўся Богъ и святые на небо и нашли богатыра у пекли, а бѣдную ўдову ў раю.

211.

САМЪ НЕ ѢШЬ, А УБОГОМУ ДАЙ.

Тамъ же.

Быў одзинъ вельми богатый и вельми жъ скупый чилавѣкъ. Ёнъ николи ни одного убогаго не подаріў. А много было у яго ўсякаго добра: и гроши, и збожжа [1]), и быдла [2]) — просто умирацъ ня треба. Али кому наконовано у якій часъ померци, дыкъ нигдзѣ отъ смерци не сховаешься; такъ и гэтый чилавѣкъ не откупіўся отъ смерци: помёръ. Покуль яго трупъ стояў ў домовинѣ ў церкви, душа была ужо на тымъ свѣци. Тамъ споткаў ёнъ своихъ свояко́ў и знаёмыхъ; бачицъ—передъ кажиной душой стоицъ столъ, а на столѣ ляжицъ ружная ѣда; у кого ѣды большъ, у кого менѣй. Яму жь показаў анёлъ соўсимъ порожній столъ. И говорицъ гэтый чилавѣкъ до Бога: «Боже, чаму у воўсихъ ёсь што ѣсьци, а у мяне нима»? Богъ и каже яму: «яны набрали съ собой яды съ того свѣту». «Пусьци мяне, Боже, на землю, нехай и я наберу сабѣ ўсяго». Богъ пусьціў яго. Отжіў гэтый чилавѣкъ, устаў изъ домовины и пришоў до дому. Ўси дзивилися такому цуду. «Ма быцъ ёнъ чароўникъ», говорили иншіе. «Ёнъ же ўсимъ домашнимъ заказаў хуцинько пячи пироги, шинки, килбасы... Положіў ўсяго гэтого ў мяшки и сказаў положицъ яму ў могилу. Свояки и знаёмые проводзили яго до могилы, собралося много народу и убогихъ. Убогіе просили, кабъ ёнъ ихъ чимъ нибудзь подаріў, али ёнъ не даў имъ ничого, думаючи, что самому останетца мало.

---

1) *Збожже:* всякій хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Носовича. 2) *Быдло:* скотъ рогатый. Тамъ же.

Тольки дорòгой одзинъ пирогъ упаў ў гразь. Чилавѣкъ гэтый подумаў, што сòромно нèсьци на той свѣтъ пирогъ съ гразей — отдаў яго убогому, сказаўши: «на, жарй»!..

Якъ лёгъ той чилавѣкъ ў домовину, — такъ и помёръ.

Зъявилася душа яго на тымъ свѣци. Идзе къ свойму столу, ажъ бачиць — ляжиць на столѣ тольки одзинъ пирогъ съ гразёй, што ёнъ отдаў убогому.

212.

БОГЪ НАКАЗЫВАЕТЪ ЗАВИСТЛИВЫХЪ.

а) Тамъ же.

Была одна богатая кобета; быу у яе сынъ. Матка была скупая и злая, а сынъ добрый и милосердный; матка дуже не любила убогихъ, а сынъ што тольки могъ — отдаваў убогимъ. Черезъ усё свое житця гэтая кобета тольки одзинъ разъ подарила убогаго. Было гэто такъ. Кобета полола ў огородзи цыбулю; ишоў убогій и стаў просиць у яе цыбули. Кобета стала на яго кричаць и гнаць прочь. Убогій не йдзе, а еще жалосьнѣй стаў просиць. Кобета бачиць што отъ яго не отчепишься—выщикнула три цибулинки и кинула яму ихъ черезъ плотъ [1]). Убогій подзяковаў и пошоў.

Померла гэтая кобета; надто жь ей трудно было умираць. Сынъ знаў, што и на тымъ свѣци будзе матцы трудно. И стаў ёнъ раздаваць маткино добро убогимъ, даваць на церквы и косьцёлы, служиць обѣдни по яе душѣ... Раздаў ўсё богатство и самъ стаў убогимъ.

Пришла пора и сынъ помёръ. На тымъ свѣци ёнъ попаў ў рай. Матки ў раю не нашоў. Нима ў раю, дыкъ пэвно ў вотхлани, чи у пекли. Разъ ходзіў сынъ по раю и подыйшоў къ маленькой землянцы; двери ў землянку тольки лычькомъ завязаны. «Што тутъ такое ёсь»? думае ёнъ сабѣ. Развязаў лычько, увыйшоў ў землянку. Бачиць стоиць коцёлъ съ горачей смолой, а ў смолѣ сма-

1) *Плотъ*: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

жутца грѣшники; мижды ими и яго матка. И говорицъ яму яго матка: «Сынокъ мой, ты видзишь куды я попала. Ты угодный Богу, вызволяй мяне отсюль»! Сынъ пошоў, заплакаўши, до Бога; стаў просицъ Бога вызволицъ яго матку изъ пекла. И каже яму Богъ: «Нехай яе вызволяюць яе дȧры». Дȧроў у ея ўсяго три цибулинки, што ина колись-то дала убогому. «Ўзяў Богъ гэтыя три цибулинки и зробіў изъ ихъ ланцужȯкъ. И каже Богъ сыну: «попробуй выцягнуць гэтымъ ланцужкомъ свою матку изъ пекла». Пришоў сынъ къ пеклу и пересказаў своей матцы, што яму Богъ казаў; пȯтымъ подаў ей одзинъ конецъ ланцужка, а самъ за другій тримае. Стаў подымаць... Убачили гэто другіе грѣшники и яны схопилися за яѐ. Цибульный ланцужокъ не рветца. Сынъ ужо радоваўся, што вызволицъ матку изъ пекла; ажъ тутъ матка закричала на другихъ грѣшникоў, што трималися за яе: «пошли прочь!.. Ишъ вы якіе разумники: за чужіе дары хочеце изъ пекла вылѣзьци!»..

Ланцужокъ — тропъ! и порваўся. Матка узноў нырнула у смолу.

А ўсе черезъ свою зайздросьць.

Всѣ три зап. А. Е. Богдановичемъ.

213.

б) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Кіевецкой волости, м. Семежево.

Жили два брата: одзинъ богатый, а другій такій бѣдный, што *наведъ* не было чаго ѣсьци. Отъ ёнъ пошоў ў лѣсъ, кабъ нарвацъ хоця зелья и наварицъ дзѣцямъ ѣсьци, да екъ зайшоў ў лѣсъ, отъ забыў свое горе и остаўся ў лѣсѣ ночвацъ. Сидзѣў ёнъ тамъ да и сидзѣў до поўночи, а ў поўночь учуў: стукъ, крикъ, трескъ и лясканьне пўгами и угледзѣў, што св. Юрай, Петръ и Павелъ жануць усихъ звѣроў, екіе только ёсь на свѣцѣ. Угледзѣўши гэто, ёнъ ўзлѣзъ на хвойну. Подогнаўши подъ его звѣроў, ены стали кормицъ ихъ и давали имъ ўсимъ по булцы хлѣба. Екъ дали уже ўсимъ, то аще одна булка осталаса. «Гдзѣ жъ гэту дзѣвацъ»? пытае Петръ у Юръя. Юрай кажа: «Оддай гэтому, што

на дзеравѣ сѣдзицъ». Ены сказали яму́, кабъ ёнъ злѣзъ зъ дзерава—и оддали яму булку хлѣба и сказали, кабъ заразъ не зъѣдаў ўсего хлѣба. Ёнъ такъ и робіў, якъ яму казали и колько ёнъ зъѣсьць за́ дзень зъ дзѣцьми, то за́ ночь гэтулько выросьце, такъ што ёнъ забогацѣў уже наведъ. Объ гэтомъ узнаў богатый братъ, ёнъ распытаў ў его, якъ ёнъ забогацѣў? Узнаўши гэто и ёнъ пошоў ў лѣсъ передъ Юрья и бачіў ўсе то, што бачіў и бѣдный, а когда стали кормиць звѣроў, то одному медзьвѣдзю не стало булки хлѣба и яму сказали, кабъ зъѣў гэтого чаловѣка, што сѣдзиць на дзеравѣ. Медзвѣдзь яго изъѣў.

Зап. ученикъ Несвижской учительской семинаріи Яковъ Арабинка.

214.

БОГЪ И СВЯТЫЙ МИКОЛА.

а) Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Ишоў разъ Богъ и святый Микола, и шли яны шли дорогой и ночь ихъ заспѣла. Пришли яны ў дзиравушку и стали у мужыка на́ нычь просицца, а мужыкъ тотъ и не пусціў, кажыць: «у мине цѣсьно, идзице сабѣ зъ Богомъ дальшы».

Пошли яны, нечего дзѣлаць. Идуць, идуць,—глядзяць: ажны ў лазни огонь свѣцицца. Богъ же знаў якій ето огонь свѣцицца, а Микола и кажыць: «Што-то ето ў лазни огонь свѣцицца, хто-бъ ето тамъ ў ночи сидзѣў? пойду погляджу». А Богъ кажыць: «Идзи коли хошъ». Вотъ ёнъ и пошоў. Только што дзвери отхутаў, ажны яму плёскъ ў вочи водой зъ ночовыкъ. А ў етый лазни ды была родзи́ха. Баба только што рабёнка покупала и стала воду выливаць, ажны тутъ Микола подоспѣў. Разсердзился мой Микола: «Ну, кажыць, ня будзець жа етому рабёнку щасцьця!» и пошли яны зъ Богомъ дальши. Вотъ рабёнокъ етый якъ росьци, дыкъ росьци и выросъ большой, только быў дужа бѣдный; матка яго померла́, ни было у яго ни што носиць, ни што ѣсьць и на работу яго нихто ни браў. Вотъ и сустрэў разъ яго Господзь Богъ. И стаў пытаць: «Куды ты идзешь, мальчикъ?», а ёнъ кажыць: «Иду, дзѣдзинька, куды вочи глядзяць, нѣтъ у мине ни кола, ни двора, хоць бы хто ў пастухи

наняў». А Богъ кажыць: «Идзи вонъ ў тую дзиреўню, тамъ ёсь богатый мужыкъ, ёнъ цибе паймецъ, ты у яго платы ни бяры, а попроси самую дранную цялушку ў стадзи». Послухаў той малецъ Бога, пошоў къ мужыку и стаў къ яму ў пастухи нанимацца. Мужыкъ пытаець: «Што-жъ табѣ заплациць»? А ёнъ кажыць: «Не надо мнѣ ни якій платы, а дай ты мнѣ што ни на есьць драннѣйшую цялушку ў стадзи». Мужыкъ кажыць: «Ладно, дамъ табѣ цялушку». Вотъ и пасець ёнъ мужыкоў статыкъ и свою цёлку, и разрослася яго цёлка, просто такая здзѣлалась корова, што ў стадзи роўной ей нима. Вотъ идуць разъ опяць Богъ зъ Миколымъ, идуць дый коло того мужыка стада. И сталъ Микола дзивувацца: «Ой, кажыць, чыя то такая корова, вотъ жа гладкая, и ни разу-жъ я нигдзѣ такой гладкой ня видзіў». «А Богъ кажыць: ета-жъ того мальца, што зъ яго табѣ вочи залили». — «Ну такъ», кажыць тоды Микола, зъядуць жа ету корову воўки». Только што ёнъ такъ сказау, одкуль ни возмись тры воўка, якъ бѣгли, такъ прамо за мальцеву корову и разорвали яе на кусочки. Стау той малецъ плакаць, бидувацъ, а Богъ кажыць яму: «Ни плаць, попроси циперъ у мужыка горсьць пшаницы и посѣй собѣ на лядзи». Вотъ и стаў малецъ той просиць у мужика: «Дай мнѣ трошку пшаницы, я сабѣ посѣю». Мужыкъ даў яму гарнецъ. Вотъ ёнъ ўзяў высѣкъ зъ пятокъ кустоў, копнуў разки зъ два и посѣіў тую пшаницу. На лѣто якъ уродзила-жъ ина, дыкъ Божа мой! Зъ кажнаго зирна́ дзесиць колосьёў, а на кажнымъ колоси сто зяронъ. Идуць разъ Богъ зъ Миколымъ ў лѣтку кыла той пшаницы, и стаў Микола дзивувацца: «Чыя то такая пшаница? одъ роду такей не видзѣў». А Богъ кажыць: «Ета того мальца, што табѣ вочи заливаў». — «Колижъ такъ, ня быць жа етой пшаницы!» Одкуль ни возьмись туча зъ громомъ, зъ молоньей, збила, скруцила, зъ зямлею смѣшала яму пшаницу, такъ што и слѣду ни осталося. Плачыць опяць бѣдный малецъ, горуиць. Мужыкъ кажыць: «Ни плаць, што-жъ дзѣлаць, коли цибе Богъ ўсё обижаиць, якъ то кажуць: зъ Богомъ ня бицца.» Вотъ и ишоў разъ опяць Богъ и сустрэў

того мальца и кажыць яму: «Попроси ты у хозяина горсьць жыта и посѣй гдзѣ нибудзь, а на лѣто, якъ ужы ето жыто выросциць, возьми дый продай яго попу; можа ты зъ тыхъ грошы разжывесься». Послухаў малецъ, стаў у мужыка жыта просиць: «Дай мнѣ, кажыць, хоць горсточку жыта посѣиць, можа я якъ нибуць ци ни разжывуся.» Даў яму хозяинъ гарницъ жыта и обмежыкъ земли, айдзѣ посѣиць. Посѣіў той малецъ жыто, — якъ выросложъ яно, дакъ ищо луччы за той пшаницы. Ў лѣтку, якъ ужы стаў быць видзинъ уроджай, ўзяў дый продаў попу. Вотъ и шли разъ опяць Богъ зъ Миколымъ кыла поля. Стаў Микола пытацца. «Чыё то такое жыто, вотъ жа жыто, дыкъ жыто». А Богъ кажыць: «Попова». И пошли сабѣ дальшы. А попъ тое жыто сжаў, мальцу заплаціў и разжіўся нашъ малецъ зъ тыхъ дзенигъ — и обшукаў Богъ Миколу.

Зап. А. Фр. Лисовской. Ср. въ «Легендахъ Аѳанасьева, стр. 39: «Илья — пророкъ и Никола»

215.

БОГЪ, ЮРЫ И МИКОЛА.

б) Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Ишли разъ чиразъ одно сяло Богъ, святый Юрый и св. Микола. Ужо была ночь, и ў сялѣ ўсѣ спали, тольки ў одной лазеньци горѣў огонёкъ. Ўзяла цекавось Миколу и захоцѣў ёнъ поглядзѣць празъ воконце, што тамъ рóбитца ў лазеньцы. И стаў ёнъ подходзиць къ воконцу. А Юры яму кажа: «Ня будзь, Микола, такимъ цекавымъ, бо достанетца табѣ коли нибудзь за твою цекавась».

— «Якое табѣ дзѣло?» каже яму Микола: «коли Богъ моўчиць, дыкъ моўчаў бы и ты; старшый знашоўся»! И пошоў св. Микола подъ воконце.

А тамъ, ў лазеньцы молодзица дзицю роджала и баба пупорѣзница ей помогала. Тольки стаў Микола приглядыватца, ажъ яго изъ лазни убачили. «Якій гэто», думаюць сабѣ, «шибельникъ подглядывае: породзиху хоче сурочиць». Баба ня доўго думаючи,

схвацила камень зъ печки, и якъ пусьциць яго ў вокно, и разбила лобъ св. Миколу; ажъ заплакаў ёнъ, бѣдный. А св. Юрый надъ имъ смяе́тца, за боки хватаетца: «а што я казаў, што достанетца табѣ на барыши за твою цекавось. Ой добра! Ня будзь такимъ надто цекавымъ». Усердзіўся св. Микола. «Ну», каже, «кому, кому, а гэтому выродку, што цяперъ родзіўся, я дамся ў знаки. Будзець ёнъ мяне помниць! Кабъ яму добра ня было»! И пошли яны далѣй.

Прошло послѣ гэтого годоў съ двадцатокъ. Хлопчикъ, што тогды родзіўся, якъ бабы св. Миколу лобъ разбили, ужо выросъ и зробіўся господаро́мъ... Але не шанцовало яму, неўчомъ добра ня было. Працоваў ёнъ щиро; бьетца якъ рыба объ лёдъ, а ўсё нима щасьцьця. Сядзиць ёнъ разъ на завалинѣ и плачиць, свою горкую долю проклинае. А йшоў тудою Богъ съ св. Юръемъ и съ св. Миколаемъ. Убачіў Богъ, што плаче чиловѣкъ и послаў св. Юрья запытатца у яго, чаго ёнъ плаче, и помогчи яму. Подыйшоў Юры — видзиць: знамый чиловѣкъ и тогды догадаўся, што у яго за горе. Але потомъ пытае: «Чаго ты плачешъ. чиловѣче?» Ёнъ яму и разсказывае: «такъ и такъ», каже, «нима мнѣ ни ў чомъ щасьцьця. За што ни возьмуся — не щасьцьця, дый го́дзе. Працую, горую, а смаку ня чую». Подумаў св. Юрый, подумаў и каже: «Кинь ты господарку, а стань за пастуха и радзися, кабъ табѣ плацили рабымъ и перепялёсымъ статкомъ. Я табѣ буду спріяць и ты разбогацѣешъ». Сказаў такъ св. Юрый и пошоў догоняць Бога и св. Миколу.

А гэтый чиловѣкъ послухаў св. Юрья: наняўся за пастуха и змовіўся, кабъ яму плацили господары за пасту рабыми и перепялёсыми целятыми. Попасціў ёнъ лѣто, другоя — ручиць яму: целяты роджаютца найбольшъ ра́бые, увесь статокъ быў здоровый и николи не было, кабъ корова пропала, чи кабъ воўкъ задраў яе. Послужіў гэтый чиловѣкъ два лѣты людземъ, а на треціе лѣто стаў тольки свой статокъ пасциць. Пасціў ёнъ статокъ, продаваў короў и тольки зъ гэтого и жіў. И развялося у яго статку большъ, чимъ ў воўсимъ сялѣ. И разбогацѣў гэтый чиловѣкъ.

Тольки на яго нещасьцьця ишоў разъ Богъ, св. Юрый и св. Микола коло яго статку и стаў св. Микола дзивоватца: «Чій гэто такій статокъ?» — пытае ёнъ у Бога — «пройшли мы большую округу, а такого рослаго и тлустаго статку не бачили». Богъ и каже: «Гэто статокъ того чиловѣка, што табѣ на яго родзи́нахъ бабы лобъ разбили». Ўзяла злось Миколу и каже ёнъ Богу: «Бо́жачка! зроби ты такъ, кабъ ёнъ со ўсякого гэтого статку ня мѣў корысьци»! Богъ Миколу послухаў — и напаў на статокъ моръ: передохъ увесь статокъ.

Послѣ гэтого ўзноў проходзіў тымъ мѣстомъ Богъ, св. Юрый и св. Микола: видзюць плачиць гэтый чиловѣкъ. Богъ и посылае св. Юръя запытатца: чаго плачець? и помогчи́ яму. Св. Юрый распытаў и каже тому чиловѣку: «Продай ты скуры отъ короў и купи пшаницы. Засѣй гэтой пшаницей по́ле и якъ будзе исьци коло твойго поля Богъ, попроси яго, кабъ Ёнъ перажегнаў твоё поле. Будзець табѣ большій уроджай». Сказаў такъ и самъ пошоў.

Такъ и зробіў гэтый чиловѣкъ и уродзила у яго пшаница — полокую колосы. Глядзиць чиловѣкъ — не нарадуитца.

Ажъ шоў разъ яго полемъ Богъ зъ св. Юръемъ и св. Микалаемъ. «Чія бъ гэта была такая пшаница»? пытая Микола у Бога?»

— «А гэто того чиловѣка, што на родзинахъ табѣ бабы лобъ разбили», каже Богъ.

И просиць св. Микола: «Дай, Божа, кабъ ёнъ яе тольки рашато́ зъ гумна принёсъ!» Богъ яго послухаў: наслаў градъ на гэтоя поле — побіў градъ ўсю пшаницу, и тольки рашато́ намолоціў яе той господаръ.

Ўзноў плачиць ёнъ на свою долю. Ажъ бачиць: идзе Богъ. И пошоў той чиловѣкъ до Бога на скаргу [1]): «Зашто ты, Боже», каже ёнъ, «и посылаешъ на мяне такія пляги [2])? Чимъ я провиніўся? Дай мнѣ якій способъ къ житцьцю»!

---

1) *Скарга:* жалоба. Слов. Носовича.

2) *Пляга:* наказаніе, кара вообще. Тамъ же.

Богъ яму и каже: «Занимайся господарствомъ якъ и занимаўся, але тольки на вясноўскаго Миколу спраў Микольщину». Такъ и зробіў гэтый чиловѣкъ. Справіў гучную Микольщину и запросіў на яе чуць ня ўсё сяло́. Ажъ скоро подыйшоў и Богъ зъ Юръемъ и св. Миколай. Пройшли яны дорогу дуже большую и были голодные. И попросіў ихъ господаръ ў бясѣду, посадзіў ихъ на куцѣ и стаў частова́ць, якъ мога. Мужики подвыпили и стали Микольщину піяць, св. Миколу выхваляць:

А хто, хто святого Миколу любиць,
А хто, хто святому Миколѣ служиць,
Тому святый угодникъ помогае,
Отъ зла напасьци зберегае.
А хто, хто святого Миколу молиць,
А хто, хто святого Миколу просиць,
У того ніўка дождживомъ полита,
У того жито градомъ не побита.

А св. Микола сядзиць и радуетца. Подъ конецъ бясѣды ўзяў св. Микола чарку и пъе до господара, кажучи: «Дай жажъ, Боже, кабъ табѣ весело жилося, ўсе счасливо велося»!

Богъ каже: «Добре! але чи вѣдаешъ за кого ты просишъ? Гэто жъ той чиловѣкъ, што табѣ на родзинахъ бабы лобъ разбили?»

Святый Микола такъ улагодзіўся [1]), што перестаў на того чиловѣка гнѣватца. Изъ той поры стаў ёнъ щасливо жиць и Бога хвалиць.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

216.

БОГЪ, ПОПЪ И МИКОЛА.

Витебск. г. и уѣзда Королевской волости.

Якъ ишоў разъ Богъ, попъ и Микола, йшли яны йшли дый прышли къ мужыку и стали просицца ночываць. Мужыкъ ка-

1) умилостивился.

жыць: «Ў мине нейгдзѣ, развѣ идзице ў токъ на солому». Пошли дый лягли́: Богъ одъ сцѣнки, Микола посяродъ, а попъ зъ краю. На заўтра ўстаў мужыкъ рано дый пошоў молоциць, а Богъ, Микола и попъ спяць. Досада ўзяла мужыка, стаў ихъ будзиць: «ўставайце, помогайце мнѣ молоциць», а яны быццымъ ня чуюць. Тогды мужыкъ якъ дасьць попу цяпо́мъ!—што разъ пройдзиць, попа задзѣниць. Тогды Богъ сказаў: «Микола! ложысь зъ краю, а попъ посяродъ». Пирыляглись, а мужыкъ опяць попа—хлопъ!— Тогды Богъ кажыць: «Дай-ка я лягу на твое мѣсто, а ты ложысь одъ сцѣнки». Лягли, а мужыкъ и тамъ попа достаў,—хлопъ! Видзяць, што неча дзѣлаць, ўстали. Вотъ и кажыць Богъ мужыку: «Няумѣишъ ты молоциць, тыжъ бы поставіў снопы радомъ, дый подпаліў соло́му лучинкой, солома згориць, а зярно останицца. Радъ мужыкъ, што ни надо будзиць молоциць, побѣгъ — жонки хвалицца. Богъ, попъ и Микола пошли, а ёнъ на заўтраго и здзѣлаў такъ, якъ Богъ яго учіў, поставіў снопы радомъ и подпаліў,—ажны ня тольки солома и зярны попалилися и такъ загорэўся,—и ўвесь хлѣбъ мужыкоў погорэў.

Зап. А. Фр. Лисовской.

217.

ВЕЛИКІЙ ГРѢШНИКЪ.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Даўно гэто дзѣилося... Чула я отъ старыхъ людзей, а яны лгаць ня будуць — значитца праўда была. Жіў на свѣци дуже большій грѣшникъ. Такій грѣшникъ, што не было того грѣха, кабъ ёнъ не сограшіў. Такій быў злодзѣй, якого и свѣтъ не бачіў: ёнъ и краў, и чиніў разбои, губіў людзей безъ покаяньня... Навэтъ на Бога забыўся,—чорту душу запродаў; чароваў, коли краў, оборачиваўся воўколакомъ, пущаў моровые повѣтры — и не было лику [1]) яго грѣхоў.

Пришлося яму помирацъ. Тутъ такій страхъ яго огарнуў [2]),

1) счету. 2) обнялъ.

што не могла яго душа покинуць цѣло. Нима яму смерци, дый гóдзе. Тутъ ўспомніў ёнъ на Бога. Захоцѣў посповѣдатца, душу очисьцицъ. Сколько не приводзили къ яму попоў, ксяндзоў, — якъ разскажець имъ свои грахи́, — не даюць отпущеньня. Такій ёнъ быў грѣшникъ. А смерць не приходзиць, а душа яго мучитца, зъ цѣломъ ня може разлучитца. Раздаў ёнъ свое богатця убогимъ и пошоў по свѣту шукаць такого ўгодника, кабъ замоліў яго грахи, разлучіў душу зъ цѣломъ. Идзець, разпытывая... Порáили яму людзи довѣдатца къ одному пусцельнику, што цѣлоя житцьця жіў ў пущи, посьціў, — ѣў тольки хлѣбъ зъ водой, моліўся — душу спасаў и угодный быў Богу. И пошоў ёнъ къ яму. Приходзиць, — такъ и такъ, каже, — я дужо вяликій грѣшникъ, ратуй, каже, мяне, — высповѣдуй. Ты угодный Богу, — може отпусьцицъ мое грахи́. Стаў споведатца. Выслухаў яго той пусцельникъ и каже: «Ты такій грѣшникъ, што цябе смерць ня возьмець, земля ня примець, покуль ты свое грахи́ на гэтымъ свѣци не отпокутываешь [1]), покуль ты ня зробишь стольки добра, кабъ яно твои грахи перавáжило [2]). А дотуль ты будзишь мучитца на гэтымъ свѣци».

И пошоў той грѣшникъ заслуживаць спáсеньня. Ходзіў ёнъ на офяры [3]) и ходзіў на колѣняхъ, моріў голодомъ свое цѣло, нанимаўся къ сярдзитымъ господарóмъ на работу, кабъ яго били, ложіўся за другихъ подъ розги, услужіў хворымъ и убогимъ, — смерць не приходзиць. Хоцѣў на сябе руки наложиць: топіўся, вѣшаўся и рѣзаўся — ўсё нима смерци, тольки муки принимаў надаремня.

И такъ пройшло много лѣтъ. Разъ идзець ёнъ полемъ. Идзець и проклинае свою долю. Ўзяла яго злось, што нима яму смерци. «Докуль я буду мучитца?» думае ёнъ сабѣ. А быў перший дзень Вяликодня. Идзець ёнъ и бачиць много, много народу на полѣ—пашуць, боронуюць. «Штожъ бы гэто значило»? думае ёнъ,

1) не отстрадаешь. 2) перевѣсило. 3) Офяра (съ польск.)—набожный обѣтъ, напр.: «Офяру положили ици въ Мазоловъ къ чудовной Божіей Мацери». Слов. Носовича.

«першій дзень Вяликодня, такое свято, што и птушки святкуюць — гнѣзды ня ўюць, а тутъ народъ хрищеный марудзитца [1])» Подходзиць ближей — бачиць: войтъ похадживає между работниками, кричиць и бизуномъ ихъ подгоняе. Тые плачуць, жалютца: «што гэто», кажуць, «ты зусмыхаешься надъ нами? Хиба нима у цябе Бога ў серцы? Бъешъ насъ, ка́тываешъ ў будни, у свято не даешь отпочынку... И навотъ сягоньня, на Вяликдзень вышоў на пригонъ»! А войтъ раве́ць якъ опонтаный [2]), бизуномъ лупиць.

Глядзѣў, глядзѣў той грѣшникъ: «Во» думае окаянный, «ни попущи [3]) мяне! думаць гэто якъ народъ мордуе!» Подыйшоў ёнъ къ войту и каже: «Што ты робишь? За што ты людзей мучишъ?» А войтъ, ни слово не кажучи, якъ нахлысне яго бизуномъ чиразъ лобъ, — ажъ искры зъ вочь посыпалися. Озвярѣў нашъ грѣшникъ, схваціў камень, якъ пусьциць имъ ў войта... И разбіў яму черепъ. Войтъ и не айкнуў — сосвяжіўся [4]). А грѣшникъ на тымъ мѣсьци пирохней разсыпаўся; кончіў покуту—и пошла яго душа на той свѣтъ.

Зап. со словъ крестьянки Розаліи Осьмакъ А. Е. Богдановичъ.

218.

О ПУСТЫННИКѢ.

а) Той же губ. Новогруд. уѣзда, м. Негнѣвичи.

Такъ жіў сабѣ одзинъ чаловѣкъ, ня мѣў ёнъ ни якого дому, ни якой родни й ня вмѣў ёнъ якъ молицца Богу. Яму прадчува́лось, што ёсьць таки нѣхто, што сотворіў небо и зямлю и ўсё, што тольки ёсьць на свѣця. Гэтому чаловѣку вельми хоцѣлось быць вгоднымъ Богу. Для гэтого ёнъ ўсякій дзень выходзіў ў лѣсъ, гдзѣ ляжа́ла тоўстая колода. А той чаловѣкъ знаў, што Богу служиць цяжко, дакъ ёнъ кажды дзень скакаў рано утромъ на гэтую колоду, а якъ на колоду скакаць цяжко, дакъ ёнъ говоріў: «Гэто, Божа, табѣ!», а якъ скакаў съ колоды, дакъ говоріў: «Гэто, Божа, мнѣ». Коло таé колоды ляжала дорога, а тою дорогою

1) зѣваетъ. 2) *Опонтаный*: съ ума спяченный. Слов. Носовича. 3) не хуже. 4) не успѣлъ сказать: ай — умеръ. Б.

да треба было ѣхаць бацюшку [1]). Подъѣхаўши къ гэтому чаловѣку, бацюшко вялѣў свойму хурману спыниць [2]) кони. Припынившись, бацюшко спытаўся гэтого чаловѣка, што ёнъ ро́биць? Гэты чаловѣкъ сказаў, што ёнъ гэдакъ Богу молицца. Тогды бацюшко злѣзъ съ повозки и сказаў: «Вось я цябе повучу́, якъ Богу молицца». Гэты чаловѣкъ вельми быў радъ, што ёнъ будзя вмѣць Богу молицца. Навучіўши гэтого чаловѣка молицца Богу, бацюшко поѣхаў своею дорогою, а той чаловѣкъ сѣў на колодзя й стаў молитву повтораць, да ніякъ забыўся одного слова, таки ёнъ мусіў догнаць того бацюшка и просиць, кабъ ёнъ сказаў яму слово. А гэтому бацюшку да трэба было пераяжджа́ць рэ́чку, дакъ ёнъ гэто сабѣ сѣў на паромъ й поѣхаў на другій бокъ рэчки. Якъ жа бацюшко быў по середзинѣ рэчки, дакъ гэты чаловѣкъ ўступіў ў рэ́чку и пошоў къ бацюшку по водзѣ, якъ по досцы. Догнаўши бацюшка, гэты человѣкъ стаў просиць яго навучиць тоя слово, якоя ёнъ забыўся. Но бацюшко сказаў яму: «Идзи и молись, якъ впе́радъ моліўся, потому, што ты лепшъ вго́дзянъ мине Богу, коли по водзѣ ходзишь.» Але якъ пошоў гэтый пустынникъ назадъ, дакъ уже потонуў ў водзѣ по косточки (ниже колѣнъ).

Зап. Семенъ Лазаревичъ, крестьянинъ мѣстечка Негнѣвичъ, Новогрудскаго уѣзда, Минской губерніи.

219.

а) Той же губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Цяперешнимъ свѣтомъ надто трудно спасенья заслужиць. Такій свѣтъ настаў, што, якъ тые людзи кажуць: ни положи, ни постаў. Цяперъ и царквей и попоў много, и письменныхъ людзей шматъ [3]) развялося... Мо́лютца по ксёнжцы, а ўсё праўды на свѣци нима. Даунѣй людзи ничого гэтого не знали и ў церкоў не учащали, а потомъ справедливѣйшіе были и спасенныхъ большъ было.

---

1) т. е. священнику. 2) удержать, остановить. К. 3) много.

Такъ жiў одзинъ чиловѣкъ, што ня умѣў по письмѐнному Богу молитца и ў церкву николи ни ходзiў, а угодный быў Богу, бо добрый души быў чиловѣкъ. Жiў ёнъ на одзиноцы, никому злого ни робiў, ни заѣдаў чужого добра, ня пiў сироцкихъ слёзъ, ни смоктаў люцкого поту. Зъ ўсходомъ сонца ўставаў, браўся за работу, працоваў щиро, до поту; зъ заходомъ спаць ложiўся.

Ўстаўши ранкомъ и кладучися спаць, пойдзе, бывало, къ колодзи и скачиць чиразъ колоду, скачиць и приговаривая: «Табѣ, Божа!—Мнѣ, Божа! Табѣ, Божа!—Мнѣ, Божа!» Разъ тридцаць пираскочиць колоду — и ўсяго яго богомоле́ньня. А потомъ доўгого вѣку дожiўся, спасе́ньня заслужiўся и людзи яго шановали за яго справедливось. Али вядо́мо дурный народъ: думали, што ке́пско яму будзе на тымъ свѣци за то, што ёнъ ня умѣе Богу молитца и ў церкву ня ходзиць. И стали гэто яго уговариваць: «Сходзи, ды сходзи ў церкву хоць разъ ў своимъ житци, бязъ гэтого, кажуць, и ў рай не попадзешъ.»

Послухаў ёнъ людзей и пошоў зъ ими на Вяликдзень ў церкоу. Кабъ скорѣй дойци, пошли яны пуцинками [1]). Приходзюць къ рацэ́; чиразъ раку́ мосту не было́, а такъ ляжа́ла кладочка. И стали людзи пераходзиць на другой берагъ по кладочцы, а гэтый чиловѣкъ пошоў прамо по водзѣ, якъ по сухому. Пирайшоў и навэтъ ногъ не замочiў. Людзи ажъ дзивувалися.

Пришли ў церкву. Народу тамъ собрался много, много,—вядомо Вяликъ дзень. Народъ гэто цискаетца ўпяродъ, тоўкаюць другъ дружку, — сами ня молютца и другимъ ня даюць. Бабы собралися ў кутку и якъ тыя сороки сокочуць—одна другую обговариваюць, только сварки заводзюць; а другiе дремлюць, стоючи. Хлопцы зъ дзѣўчатами смяютца. Попы бяруць на молебны, торгуютца, свянцо́нного све́нцюць, миркуюць, кабъ сабѣ боли отрѣзаць: вядомо — поповы вочи николи ня поўны.

Вотъ табѣ и богомоленьня и спасеньня души! — Одно грѣхово́дзьзя!

---

1) тропинками. Б.

А черци сидзяць ды на воловыя скуры грахи́ записываюць. И нихто ихъ ня видзиць, тольки той спасённый чиловѣкъ: ёнъ и грѣховодьзя видзѣў, якъ черци людзей змущаюць и якъ грахи́ ихъ записываюць. Чимъ большъ народу, тымъ большъ грахоў, навэтъ и черци не сподзѣвалися, што стольки будзиць имъ уцѣхи: скуръ мало приготовали, не было на чимъ записываць. Одзинъ нячисьцикъ [1]) стаў зубами скуру расцягиваць и такъ зубы ощеріў, што и спасённый чиловѣкъ не уцѣрпѣў — засмѣяўся. Тольки ёнъ засмѣяўся, черци ў ладошки заплескали.

Кончилося богомоленьня, пошли людзи домоў разгоўлятца. Идучи назадъ, попробоваў гэтый чиловѣкъ перейци чиразъ раку́— и до колѣнъ помочіўся. Ажъ заплакаў, неборака [2]), обернуўся ёнъ къ людзямъ и кажець: «Добрые людзи! шоў я ў церкву грахоў ня мѣў, зъ церкви ворочуюся—и грахи нясу: гэто яны мяне ў воду поцягнули. Мабыць, што ў церкви и спасенный согражиць.»

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

220.

МАРКА ПЯКЁЛЬНЫЙ [3]).

Тамъ же.

Колись-то такая проява проявилася... Жіў на концу села бобыль Янка Горатный зъ жонкой своей Альжбе́той — доброю кобетой. Людзи яны были бѣдные, али справедливые. Жили зъ мозоля, зъ працы рукъ своихъ; на чужоя добро не загоралися. Своей госпадарки ня мѣли, на людзей працовали. А такъ живучи, нямно́го наживешъ. Кепско бобылю жиць... Ў бѣдноцѣ ўсяго нацерписься: хто надъ бѣднякомъ ня здекываетца? А пожалѣць нима кому, коли Богъ не пожалѣя. Ёнъ (хвалиць яго ласку святую) надъ ими таки ўзмиловаўся, послаў имъ радось, подмогу на старосьци: родзилося у ихъ дзиця — сынокъ. Али якъ достатки нима, дыкъ и радось не ў радось...—Такъ и нашаму Янку—ни родзи́нъ, ни хрезьби́нъ нима чимъ справиць. Хоць нихрещоноя дзиця живи!

---

1) нечистая сила, чортъ. 2) бѣдняга. 3) адскій мучитель, слово ругательное. Слов. Носовича.

Пошоў Янка къ сусѣдзямъ ў пазыки [1]. Зайшоў къ одному сусѣду: «Позычь, каже, хлѣба и якой нибудзь окрасы... Баба моя, кабъ здорова была, разсыпалася — Богъ сына пославў... Ўспомогуся — отдамъ... Треба жъ нового чиловѣчка по людску приняць на гэтый свѣтъ?»

— «Што треба, то треба... и што чаго казаць...» такъ каже сусѣдъ: — «али хлѣбъ у насъ на выходзи... перадъ святомъ пячи нявольна. А што до окрасы [2], дыкъ самъ вѣдаешъ, биражомъ яе на припаръ [3] для чужника [4]. Може хто другій позычиць...».

А другіе якъ зговорилися: куды ни поткнетца — не даюцъ дый годзе. Хто каже: нима, хто: не дамъ — самому треба, а иншіе бѣднотой стали яго попрекаць...

Горко зробилося Янку на душѣ: пирайшоў ўсе сяло, ходзючи по сусѣдзяхъ, и просіў позычиць, и на отработъ, — нихто ни дае. Просіў того сяго за кумой — хто жъ пойдзе къ голышу? Идзи ў кумы, — няси породзиси покрывало — страта [5]. А чимъ ёнъ отудзеичиць [6]? Навэтъ порадкомъ не участуе...

И нихто ни пошоў.

Такая жалысь огарнула Янку Горатнаго, такая цеижаръ напала на серца, што ёнъ ажъ заплакаў, бѣдный. Идзець и плачиць. Плачиць и приговоривае: «Божа Ты мой, Божа! За што Ты мяне караешъ? Хоць бы Ты узмиловаўси надо мной! Али, видацъ, на кого людзи, на того и Богъ»...

Идзецъ, слезами обливаетца. Ажъ спотыкае ёнъ старика и старушку, старенькихъ — старенькихъ, якъ земля. Идуць, кіёчками попираютца, другъ за дружку тримаютца.

«Чаго ты плачешь, чилавѣча?» пытаюцъ яны у яго.

— Такъ и такъ, каже; и ўсе пайсткомъ [7] имъ развазывае.

---

1) Пазыка (позыка) — одолженіе. «Пошоў ў позыки» — значитъ: пошелъ просить взаймы. 2) *Окраса*—все то, что дѣлаетъ кушанье болѣе вкуснымъ и питательнымъ: мясо, сало, убоина, масло, молоко, грибы и т. п. 3) *Припаръ*: страдная пора. 4) *Чужникъ*: гость, толочникъ, сосѣдъ, помогающій въ работѣ, за угощеніе. Б.—5) расходъ, трата. 6) отблагодарить, отплатить. 7) послѣдовательно, по порядку. Б.

«Мы твойго сына охрисцимъ, не плачъ. Вядзи насъ до хаты».

Обрадоваўся Янка, идзе — ногъ подъ собой ня чуе.

«Самъ Богъ васъ послаў мнѣ на уцѣху, каже Янка: — не здарма я уздыхаў до яго».

— Може, кажуць, и Богъ.

Пришли ў хату до Янки Горатнаго. А яго Альжбета, добрая кобета, неколи вылеживатца, уже дзиця обáбила [1]), мѣйсца подъ припечкомъ заховала, покупала... Што зробишъ, коли некому до яго, *анёлка*, прихинутца? Мусишь сама бабкой быцъ. Янка и каже жонцы: «Дзякывай Богу, Альжбета, — добрыхъ людзей Богъ послаў. Споткаў ихъ на дорози. Кумами згодзилися быцъ. А то ўсѣ отъ насъ отхинулися — нихто не захоцѣў до Христу дзиця потримацъ. Позычицъ — ничого не позычіў. Нехай кумы дороженькіе прибачаюцъ [2]) — частовацъ ихъ нячимъ».

— «Не дбайце [3]) объ насъ, мы не голодные», кажуцъ кумы: — «а на дорогу перекусицъ ёсь у насъ хлѣбъ ў торбочцы... Будземъ сыты». Перехрисцили дзиця, безъ попа, безъ ничого... Назвали Маркомъ.

Выпяли кумы съ торбочки окрайчикъ хлѣба, достали трошки соли, попросили коўшъ воды, и сами пополуднывали, и Янку съ жонкой накормили. Вотъ и ўсѣ хрезьбины... Янка ня вѣдаў, якъ имъ дзяковаць.

Кончилися хрезьбины, кумъ и каже Янку: «Коли мой хросьникъ, выросши, будзе жиць по справедливосьци, дыкъ я на яго не забуду, позову къ сабѣ ў госьци. А цяперъ — нехай вяликій росьцé, а вы живице здоровы». И вышли зъ хаты. Янка ихъ проводзіў за вороты. Тольки вышли кумы за вороты и якъ водой разлилися—зникли. Янка ажъ спужаўся такой проявѣ, ледзь могъ разказаць своей жóнцы, якіе цудоўные были у ихъ кумы. А гэто быў Богъ и Матка Боская.

1) *Обабить*: сдѣлать все то, что дѣлаетъ съ новорожденнымъ бабка—повитуха: отрѣзать пуповину, выкупать, спеленать и т. п. Б. 2) извинять. 3) не думайте.

Годоваўся Марка бацькамъ на поцѣху, людзямъ на завидъ. Росъ, якъ грибъ ў цёплое лѣто. Подняўся на ноги, вобраўся ў силу — стаў бацькамъ помогаць гóра гороваць. Працоваў щиро, кровавымъ потомъ заробляў хлѣбъ, чужого добра не браў, а своимъ послѣднимъ дзяліўся.

Вярнуўся разъ Марка зъ работы зъ поля, сядзиць зь бацьками на завалинѣ, гуторку вядзе. Ажъ бачиць: бяжиць къ имъ на дворъ хорошій стаенный конь — золотая шарсьцинка, сярэбранная шарсьцúнка. Ўзбѣгъ на дворъ и стаў, якъ ўкопанный. Штобъ такоя гэто значило? Откуль такій конь зъявіўся? подумали яны. Подыйшоў Янка къ коню, хоцѣў ўзяць яго за обротку [1]) — конь подъ стропъ [2]) подняўся, не даетца. Подыйшоў Марка къ коню, ўзяўся за обротку — конь до зямли прнижіўся. Ўспомнили тутъ Янка зъ Альжбетой, што ихъ кумы доклеровали позваць хросника ў госьци къ сабѣ, и кажуць: «Гэто цябе, Марка, хросные бацьки зовуць ў госьци, коня прислали. Што-жъ, садзися ды ѣдзь зъ Богомъ!»

Сѣў Марка на коня, и тольки сказаў: «бывайце здоровые!», — конь такъ понёсъ яго, што Марка и вочами не змигнуў, якъ за сяломъ опыніўся [3]).

Бяжиць конь, якъ на крыльяхъ ляциць. Минаюць яны городы, сёлы, долины и горы, рѣки, озеры, боры и пущи... приляцѣли на край свѣту. Дорога пошла полями. Поле и поле — и нигдзѣ живой души нима. Тутъ конь пошоў шагомъ. Скоро показалися и людзи, але тые людзи, што грѣшно жили на нашимъ свѣци. По одной и другой сторонѣ дороги было большущае болото... и конца яму не видаць. А ў болоцѣ людзей видзимо нявидзимо... Ляжáць, якъ колоды и гніюць за животцю. Черви и лягушки на ихъ поўзаюць, цѣла ихъ точуць, а яны ни поворýшатца, ни рукой, ни ногой кранýць ня могуць. Смярдзиць отъ ихъ, якъ отъ падлы. Ўздыхнуў объ ихъ Марка, а помогчи

---

1) отъ сл. оброть (оброць) — мочальная или веровочная узда. Опытъ области сл. 2) подъ крышу, т. е. высоко, на дыбы. 3) очутился.

ничимъ ня можець. Проѣхали болото. Бачиць Марка — стояць по-бокъ дороги людзи на колѣнкахъ и руками дзяруць одзинъ другому тваръ [1]), дзяруць безъ перестанку. На рукахъ у ихъ ногци доўгіе повыростали, драпаюць [2]) яны ими другъ дружцы по мордзи, обливаютца кроўю. Пожаліў ихъ Марка, а помогчи ничимъ ня можецъ. Ѣдуцъ далѣй. Споткали людзей — стояцъ на корачкахъ и лижуцъ языками горачія сковородки. Языки потухли, смажутца, сквирчацъ [3]), а лижуць. Пожалѣў и ихъ Марка, а конь идзець ды идзець...

Подъѣхаў Марка къ новой покуцѣ [4]). Сидзяць людзи обаполъ дороги, сыплюцъ жменями жарству [5]) ў ротъ, чамкаюцъ зубами, перецираюць яе, ядуць — ненаядутца. Зъ роту кроў цяче, а перестаць не могуць. Ўздыхнуў Марка, али кабъ помогчи имъ — ничимъ не поможешъ.

Далѣй убачіў Марка: много — много людзей — стояць голые и сами зъ сябе скуру лупюць. Коло ихъ лижаць мяшки зъ сольлю, и тые людзи скуру здзраюць, шкумутаюць [6]) свое мяса и сольлю посыпаюць; корчутца, морщутца, енчуць, а перестаць ня могуць. Ўздыхнуў Марка и поѣхаў далѣй.

Ажъ бачиць — лежаць кобеты, голые, у верхъ грудзями, а вужи ссуць ихъ за цыцки, смокчуць ихъ кроў... Жалко стала Марку, али што будзешь робиць? Видаць заслужили.

Пóтымъ того убачіў Марка: кругомъ, далеко — далеко! — стояць стоўбы, а къ стоўбамъ прикуваны грѣшники, мужчины и кобеты. Передъ ими стояць столы, а на столахъ настаўлена ружныхъ наѣдкоў и напиткоў. А грѣшникамъ и ѣсьци и пиць дуже хочитца; рвутца къ столамъ, ды достаць ня могуць — ланцуги крѣпки. А ихъ голоя цѣло то отъ жары лопаетца, то отъ стужи золѣиць [7]). Огарнула жалысь Марку и радъ бы помогчи имъ, ды ня вольна.

Ѣдзиць Марка далѣй. Кругомъ дороги земля каменистая. А

---

1) лице. 2) царапаютъ. 3) д. б. съ польск. skwierczec—шипѣть, пищать и пр. 4) наказанію. 5) дресва, крупный песокъ. 6) рвутъ въ клочки 7) мерзнетъ.

черци позапрагали людзей ў сохи, ўздзяруць землю, погоняюць ихъ горачимъ зялѣзомъ по голому цѣлу, лупюць и приговариваюць: «Шпарчѣй [1]), шпарчѣй, шпарчѣй!...» А людзи со ўсихъ силъ упираютца, налегаюць на ярмо, а ўсе нячисьцикамъ ня ўгодзюць. Пошкодаваў и гэтыхъ людзей Марка. Али жъ чи имъ лягчѣй одъ гэтого? Проминули и гэтую муку. Наѣзджаюць на горшую: черци, якъ тые кáты [2]), зъ людзей жилья цягнуць, кишки выматываюць... А яны рогочуць — смяю́тца, якъ бы и запраўды имъ вéсило. Шкода ихъ Марку, али ничого не дорáдзишь.

Скольки дзёнъ ѣхаў Марка — нявѣдомо. Ужо яму и млосно [3]) зробилося отъ жалю, што людзи такъ мóрдуютца [4]). Коли, думае сабѣ, гэто кончитца? Конь побѣгъ трушкомъ, а потымъ и рысьсю. Чимъ дальши ѣдуць, тымъ жарчѣй становитца. Смолой смярдзиць стало. И увидзѣў Марка кругомъ, покуль воко достане, — смоляные рѣки и озёры. А смола огнемъ горыць, кипиць... И грѣшники ў смóлѣ смажутца [5])—хто по поясъ, хто по грудзи, по шію... Кричаць, енчуць... Ажъ заплакаў Марка — ня вытримаў. Конь, якъ вѣцеръ, понёсъ яго. И нясéць, и нясéць... Дорога пошла ў гору: што далѣй, то вышѣй, вышѣй... И началися сады, а ў садахъ людзей, людзей... и мущинъ, и кобетъ, и дзяцей... пяюць, играюць, скачуць — души весиляць. Ўсе у ихъ ёсь, чаго душа хочиць. «Гэто, пэўно, рай», догадаўся Марка. И весялѣй яму стало на серцу.

Конь бѣгъ, бѣгъ, и на колѣни упаў. Глянуў Марка, бачиць— большущій столъ, бѣлымъ обрусомъ накрытый; на ёмъ ружной яды́ настаўлёна. За столомъ служаць старичокъ и старушка (Богъ и Матка Боска). Анёлы зъ золотыми крыльлями имъ услугываюць. И каже Богъ Марку: «Злѣзай зъ коня, мой хресьничекъ, — погосьци у мяне!»... Марка злѣзъ зъ коня, поклоніўся Богу ў ноги; «Здороў табѣ, татко»! такъ каже.

Анёлы ўзяли яго подъ ручки и посадзили за столъ.

---

1) скорѣй (отъ нарѣч. шпарко: скоро). 2) палачи. 3) тошно, дурно, досадно. 4) томятся. 5) жарятся. Сл. Носовича.

«Ѣшь, мое дзіцятко! частуйся!» каже Богъ Марку: — «чаго зажадаиць [1]) твоя душа — ўсё на столѣ знайдзишъ. Нагореваўся, напрацоваўся, горатничекъ ты мой, на тымъ свѣци, хоць тутъ, у мяне ў госьцяхъ, отпочни.»

И стаў Марка частоватца, дзякуючи хросному бацьку за доброя слово. А ѣда такая слаткая, такая слаткая — сама ў горло проситца. Што ни попробуе Марко — ўсе смашнѣй и смашнѣй.

А Богъ примуша: «ѣшь, мой сынокъ! Постаўлено гэто не на ўсходъ, а на страву!..»

— Дзяку, каже, татульна! сытъ я, наживіўся... Хоць и смашны твое поѣдки, али и имъ есь мѣра.

«Ну, якъ хочешъ... Ни кажи потомъ, што примусу [2]) не было. А подъѣў, дыкъ на здороўе.»

Оглянуўся Марка — кругомъ такъ пригожа, што душа радуетца, серца захвыцаетца... Тутъ ўспомніў ёнъ про тыхъ мученикоў — покутничкоў, што бачіў на дорози и пытае у Бога:

«Скажи мнѣ, татулька, што гэто за людзи мучаются тамъ у болоци? Лижаць — не кра́нутца, черви, козяўки и жабы ихъ цѣла точуць. За што яны покутуюць!

— Гэто, мое дзѣтко, грѣшники. Такъ покутуюць яны за гультайства. На тымъ свѣци, при житцьцю, не працовали, на боку лижали, чужую потъ — кроў смоктали... За тое тутъ лежаць, якъ помаки [3]) ў болоци, и гады ихъ кроў смокчуць, цѣла точуць... Якіе учинки, такая и ка́ра.

«А скажи мнѣ, татулька, ящо бачіў я людзей, што стояць на колѣняхъ и другъ дружцы вочи выдзераюць. За што гэто яны?»

— А за тоя имъ такая кара, што на тымъ свѣци яны чинили сварки, стырки, грызню, нена́вись. Якіе яны сами, такая имъ и покута.

«А за што, татулька, людзи языками горачіе сковороды лижуць?»

---

1) отъ глаг. жадаць: страстно хотѣть. Слов. Носовича. 2) *Примусъ* — принужденіе. Тамъ же. 3) *Помака* — колода, долго мокнувшая въ водѣ. Б.

— За то́я яны лижуць, што надто доўгій языкъ мѣли, на привязи не дзержали, лгали, плётки разводзили, понапрасну клялися, не за праўду присягали, людзямъ зло причиняли. Такая имъ и покута.

«Ато бачіў я людзей» каже Марка, «што жарству жару́ць, якъ ў процьу... Кроў зъ роту цяче... скрыгаюць зубамъ... Чаму гэто такъ яны?»

— А тому такъ, што на тымъ свѣци имъ ўсяго было мало; богатця собирали, чужоя заѣдали, бѣдныхъ, горатныхъ забиждали, межи подрывали, зямлю отбирали... А што богатця? земля — ня што иншее. Нехай яе и жару́ць. Якая заслуга, такая и заплата.

«Ящо бачіў я людзей, што сами зъ сябе скуру лупюць, мяса шкумутаюць, сольлю посыпаюць... Чимъ яны провинилися?«

И каже Богъ Марку:

— Яны зъ бѣднаго послѣднюю сорочку драли, коли што позычали,—большую лихву брали; ўдоў, сиротъ забиждали... За тоя яны зъ сябе скуры здзираюць, мяса вырываюць, сольлю посыпаюць... Такъ солены сироцкія слёзы.

«А скажи мнѣ, хросный татка, чимъ провинилися тые кобеты, што лежаць голые, а вужи и вужаки ихъ смокчуць за цыцки, якъ пъяўки упиваютца ў бѣлое цѣло?»

— Гэтые кобеты мукъ породзихи не знали, дзяцей умысьне[1]) безъ поры зроняли, а родзіўши, не годовали—со свѣту зводзили, грудзьзю не кормили — мамокъ нанимали. Тутъ яны вужакъ кормюць, вужи ихъ кроў смокчуць.

«Ато видзѣў я: къ стоўбамъ людзи принязаны, а передъ ими стояць столы зъ ядо́й. Людзи рвутца къ ядзѣ, видаць голодные, ды достаць ня могуць. И жаръ ихъ пяче́, и стужа морозиць. Чимъ заслужили яны такую покуту?»

Богъ на гэта кажиць:

---

1) нарочно.

— Тые людзи жалосьци ня мѣли, милосердзьзя не знали, сами солодко ѣли, медомъ, горѣлкой запивали, хорошо ходзили, смашно спали, ни холоду, ни голоду не знали, а бѣдныхъ, горатныхъ не принимали, на ночь не пускали, убогихъ не дарили, голодныхъ не кормили, воды, смагу [1]) прогнаць, шкодовали. Цяперъ нихай поспытаюць, якъ легко голодаць, холодаць, бачиць вокомъ и неўзяць руками.

Ўзноў пытае Марка.

«А за што, я бачіў, людзей такъ мордуюць [2]): нячисьцики (не ў гэтымъ свянцонымъ мѣсьци кажучи) позапрагали ихъ ў сохи, новину поднимаць примушаюць, горачимъ зялѣзомъ погоняюць. А земля каменистая, цяжолая...»

Богъ яму и каже.

— Гэтые людзи—войты, цивуны, окамóны, комисары. При житцю яны такъ народъ мордовали, и ў будни, и ў свята на пригонъ гоняли, отдўхи, отпочинку не давали, ни хвораго, ни здоровóго не разбирали. Цяперъ такъ надъ ими нячисьцики здекываютца.

«Напоткаў я по дорози и горшую мўку, каже Марка: нячисьцики цягнуць зъ людзей жильля, выматываюць кишки, а яны, бѣдные, рогочуць... Хто бъ гэто такіе были?»

— А гэто вашіе паны, каже Богъ. Яны катовали людзей, цягнули зъ ихъ жи́льля, выматывали кишки, выбивали силы, ў ярма запрагали, продавали — мужа зъ жонкой, бацьку зъ дзяцьми разлучали, гроши вымогали, а сами жили — роскошевали, ў радóсьци, ў веселóсьци... Имъ и покута вяселая — рогочуць, сардэчнымъ смѣхомъ смяютца...

«Коли жъ ты ўсе знаешъ, дыкъ скажи жъ ты мнѣ, татулька, хто и за што ў смоляныхъ рѣкахъ и озерахъ кипиць? Дужа яны енчуць, зубами скрыгаюць.»

— Гэта кара самая найбольшая, каже Богъ. Смажутца ў смолѣ, горацъ ў огнѣ разбойники, душагубы, што житцьця у людзей

1) жажду. *Мордова́ць*: морить, томить, изнурять трудами. Слов. Носовича.

отбирали, злымъ зельлемъ, отрутой отраўляли, дзяцей сироцили, бязъ споведзи, бязъ причасьця на той светъ отпраўляли; кипяць тамъ коноводы, што последнюю скоцинку крали, госпадароў *поубосту* [1]) пущали; пякутца тамъ докащики, донощики, здрайцы, што клёнтву ломали, за народъ, за праўду не стояли, свойго брата паномъ выдавали—продавали; пражутца тамъ, смажутца воўкулаки, ведзьмаки и ведзьмы, чароўники и чароўницы, што чорту душу запродали,—людзей чаровали, моровое повѣтра напущали, на короў, на коней звяроў посылали, ў жици заломы ломали, у короў молоки отбирали... И нима имъ ни дна, ни покрышки... Што тимъ посеяли, то тутъ споживаюць, по заслузи плату принимаюць...

«Жаль мне ихъ, татка»! каже такъ Марка. — «Чи ня можно ихъ якъ небудзь ратоваць?»

— Ты ихъ, мое дзетко, не ратуешъ. А коли ты такій жалосливый, — едзь ў свою сторону, къ своимъ бацьку, къ матцы, ходзи по селахъ, по засценкахъ, къ беднымъ и къ богатымъ, вучи ихъ, давай прикладъ, кабъ яны были добрыми, людзей не обиждали, чужого не брали, не сварилися, не лгали; кабъ сами працовали, людзей не мордовали; кабъ свойго брата паномъ не выдавали; кабъ дзяцей годовали—добру навучали; кабъ не чаровали; праўды, Божжаго приказаньня, не забывали.

Ўстаў Марка зъ за стола, подзяковаў Богу, покланіўся яму ў ноги ды й каже: «Ўсе ты, татка, знаешъ, ўсё ведаешъ, ўсяго у цябе много,—скажижъ ты мне, хто ты такій, якъ цябе звацъ? А то пріеду я домой — гдзе, у кого быў? ня буду умець сказаць.»

— Зовуць мяне: Богъ Исусъ Христосъ, а гэта моя Матка.

Якъ сказаў гэто Богъ, ўдругъ ўсе зникло [2]), а Марка на своемъ дворе опынуўся.

Покинуў ёнъ бацьку — матку, пошоў на свеци ходзиць, што

1) Пускала по міру. Это слово собственно сокращеніе изъ двухъ словъ: *по убожеству*, отъ прилаг. убогій — бедный. «Ходзиць по убосту» значитъ ходить и просить милостыни, по убожеству, по бедности, побираться. Б. 2) исчезло.

видзѣў, што чуў на тымъ свѣци разказываць, якъ повинно жиць людзей навучаць. И прозвали яго Марка Пякельный.

Отъ дзядоў и прадзядоў дошла до нась гэтая поголоска.

(Записано учителемъ минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ со словъ 65—лѣтней крестьянки Розаліи Осьмакъ).

221.

ПОПЪ, ДУРАКЪ И ТРОЕ КОНЕЙ.

Той же губ. и у.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў ў ихъ одзинъ сынъ и тотъ дуракъ. Дошли яны до такой поры, што хлѣба не быль куска. Вотъ посылаюць яны дурака на службу, дуракъ стаў плакаць, одговарываццa: «я не умѣю работы робиць». Но послѣ дуракъ раздумаўся и пошоў на службу. Идзець ёнъ поле, идзець другоя, на трецьця ўсходзя,—на гэтымъ поли стоиць дворэць, а ў гэтомъ дворцѣ попъ живець. Ўсходзіў дуракъ на дворъ, сѣў на камень и пяé пѣсню. Ажъ тутъ заразъ всходзя попъ и пытаецца у дурака: «Чаго, дзиця бацьково, сядзишъ тутъ.» Дуракъ зняў шапку и кáжа: «Службы, бацюшка, шукаю.» — Попъ кажа: «Становися у мяне, у мяне служба ни цяжкая, только пасциць трое коней: Петра, Юрья и Паула.» — Добра, бацюшка. — «Ну цяперъ идзи, ляжъ оддыхни, а заўтра за работу бярыся». На заўтраго попáддзя дала яму пирапéчку [1]) и кусокъ сала и выправила дурака пасьци кони. Вотъ дуракъ погнаў кони. Йшли яны, йшли и прышли къ такой крутой горэ́, што ни взыйци, ни сыйци зъ гэтой горы, а ў гэтой горэ писчѣли черци. Трохи кони походзили, заразъ Юрый скокъ цяразъ гору, а за имъ и Петръ, а *Паўлъ*, говора: «садзися на мяне, а то тутъ останесься». Дуракъ стаў плакаць: «Ни хочу садзитца на цябе, ты мяне звалишъ, но якъ бояўся черцей, то сѣў на Паўла, ўзяўся за хвостъ и дзяржицца, а Паўлъ якъ скóкня цяразъ гору, то у дурака черци оторвали цѣлою *крылу* ў сярмязѣ. И вотъ якъ

---

1) Лепешку.

пирскачили гору, тогды яны пошли дали. Прышли къ рацэ, а коло раки́ лижали два чаловѣка: одзинъ головой ў ракў, а другій ногами и крычаць: «пиць хочимъ!». Station Station Station Station Station

«Ахъ Божа мой! пихай тому хоць лѣнь пиравярнуцца, а гэтый головой ў рацэ и то крычиць: «пиць хочу». Яны дураку сказали: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Ёнъ и пошоў дали ў слѣдъ за конями и видзя ў лѣся ляжиць конь и подъ имъ ўсяго досиць и оўса и воды, а дуракъ кажа: «Кабъ ня шкура, дыкъ бы косьци розсыпалися.» Конь дураку кажа: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». Ёнъ и пошоў дали. Идзець, а на дорозѣ ляжиць леў. Дуракъ говора: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы зъ яго сала пока́палабъ, ажно ябъ наѣўся». Леў яму сказаў: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». И ёнъ пошоў дали и увидзѣў на дорозѣ ходзяць дзвѣ овечки. Дуракъ и имъ кажа: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы сала пока́палабъ. И овечки— сказали дураку: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». Пошли яны дали, идуць и видзя дуракъ на дорозѣ стоиць ко́ршма, а въ гэтой коршмѣ чуць играюць. Дуракъ забѣгъ ў корчму и пытаецца у гуляющихъ: што у ихъ сягодня? Яны кажуць: «*Коляды!*»—«Побяжўжъ я домоў, мой годъ кончіўся». Прыгнаў ёнъ кони домоў, заперъ ў хлѣў, а самъ пошоў къ попу за расчетомъ. Попъ ўзяў одно крэсло даў дураку, другое сабѣ, сѣў и пытаецца у дурака: «А што, дзиця бацьково, видзіў?» А дуракъ кажа: «А што я, бацюшка, видзіў? прышли кони къ такой крутой горы, што ни взы́йци, ни сы́йци, а въ горэ пищѣли черци, вотъ якъ кони прышли къ горэ, то Юрый скокъ цяразъ гору, а за имъ и Петръ, а Паўлъ говора:— «Садзися на мяне, дуракъ, а то тутъ останесься». Вотъ якъ сѣў я на Паула, дыкъ ёнъ якъ скокня циразъ гору, то ў мяне оторвали черци *крылу*». — «Гэто, дзиця бацьково, тамъ пекло, неспасеныя души. А што бо́ли, дзиця бацьково, видзіў?» А што боли я видзѣў? — коло раки́ лижали два человѣка, одзинъ головой ў рацэ, а другій ногами и крычали: пиць хочимъ.—«Гэто, дзиця бацьково, нядобрые людзи: подорожный человѣкъ якъ придзя къ имъ попрося воды, то яны запирали одъ яго воду. А што боли, дзиця

бацьково, видзѣў?»—А што, бацюшка, я видзѣў ляжиць леў на жоўтымъ пяску, такій тлустый. Капъ солнца прыгрэло, дыкъ бы сало покаполабъ. «Гэто, дзиця бацьково, добрый чаловѣкъ. На гэтымъ свѣцѣ, ёнъ якъ жіў, то придзя къ яму подорожны чаловѣкъ, попрося хлѣба, то ёнъ, коли свойго нимая, то попрося у кого нибудзь и то даець. А боли што, дзиця бацьково, видзѣў?» А што я, бацюшка, видзѣў? на дорозѣ на жоўтымъ пяску ходзили дзвѣ овечки, ды такія жирныя. Кабъ сонца прыгрэло, то салабъ покапалабъ.—«Гэто, дзиця бацьково, добрые вдовы, къ имъ тожа якъ придзя чаловѣкъ, попрося хлѣба, то яны хоць позычуць ды дадуць. А боли, што дзиця бацьково, видзѣў?—А што я бацюшка видзѣў? стоиць на дорозѣ кόршма, а ў гэтой коршмѣ играюць, скачуць, я попросіу коней, кабъ яны подождали, а я забѣгъ, попытаўся, што у ихъ сегоння?—Яны сказали: *коляды*. Тогды я сказаў: побягў я домоў, мой годъ кончіўся.—«Вѣрно, дзидя бацьково, служиў, на табѣ тридцаць рублей!». Ёнъ получиў расчетъ и побѣгъ домоў зъ радосьцьцю. Прыбѣгши домоў, яны стали жиць ды поживаць ды дураковы гроши проживаць.

Записано ученикомъ 2-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Николаемъ Нацкевичемъ.

222.

МУЖЪ—БОГДАННЫЙ.

Той же губ. и уѣзда, м. Холопеничи.

Служіў такъ сабѣ чилавѣкъ у одного богатого господара, служіў ёнъ зъ малку—дзёнъ [1]) и служіў щиро. Быў ёнъ чилавѣкъ вѣрный, до работы улеглый, и господаръ той шановаў яго за працавитосць. Вядомо,—годуючися у людзей, немного убачишъ, почуешъ, нямногому выучишься;—такъ и той чилавѣкъ,—якъ дзень дыкъ ночь ў працы, ў рабоци—нямного бачіў, нямного чуў. Дожіўся ёнъ до сталыхъ [2]) лѣтъ, а свѣту ни бачіў. И захоцѣлося

1) съ малолѣтства 2) почтенныхъ. Б.

яму поглядзѣць, якъ людзи живуць. И стаў ёнъ проситца ў господара ў свѣтъ: «Пусьци ды пусьци — хоць погляджу на людзей; а то вѣкъ у цябе зжiў — ў лѣси, на засцѣнку — што дѣетца на свѣци не знаю». Нечого робиць — пусьцiў яго той господаръ.

«Задурiў ты, каже, подъ старосць: нѣтъ вѣдомо чаго табѣ захоцѣлося — свѣту побачиць! Ўсюды людзи, якъ людзи. Ты думаешъ, што гдзѣ нибудзь ёсь на корѣ каша? Нигдзѣ нима. Вотъ сядзѣў бы на одномъ мѣсьци, цяплѣй бы было. На одномъ мѣсьци лежучи и камень обростае...» И много чаго яму говорiў, уговариваў свойго паробка остатца. Али той якъ уперся—пойду ды пойду — хоць ты што хочошь яму дзѣлай. Мусiў [1]) пусьциць яго госпадаръ. «Ну, каже, нечаго робиць — мушу пусьциць цябе. Жаль мнѣ цябе — нагоруишься ты у людзей: чужая сторона — ня родная матка... Идзи сабѣ. Чилавѣкъ ты справядливый, служiў ты мнѣ вѣрне, — вотъ табѣ за твою працу». И даў яму мяшёчикъ чирвонцоў.

«На што гэто мнѣ?» — каже наймитъ, бо не знаў, што можно зъ грошами робиць и на што яны потребны. Не хоцѣў брать. Али госпадаръ силкомъ заложiў ихъ яму за пазуху и каже: «Згодзитца ў дорози; гэто гроши, а безъ гроши цяперешнимъ свѣтомъ никуды не потыкайся.»

Собраўся той паробокъ и пошоў свѣту глядзѣць.

Ишоў, ишоў ёнъ, куды вочи глядзяць, дойшоў до мястэчка. Цяжко яму нясьци тоя золото за пазухой. Увойшоў ёнъ ў крамку, выняў мяшечикъ зъ золотомъ и каже торгоўцы: «Возьми сабѣ, што тутъ ёсь, а мнѣ насыпъ чаго нибудзь лягчейшаго.» Тая глянула — обрадывалася, и зъ радосьци ня вѣдае, чаго яму насыпаць. Попаўся подъ руки ладанъ — насыпала яму ладону. Пошоў той чилавѣкъ далѣй.

Настала ночь, а кругомъ лѣсъ, — негдзѣ переночеваць. Напоткаў ёнъ коло дороги изрубъ [2]). Тутъ заночую, — думае сабѣ. Нацягаў ў изрубъ хворосту, разложiў огонь. Было у яго сала и

1) Принужденъ былъ. 2) срубъ.

хлѣбъ. Стаў ёнъ смажиць сала на рожо́нчику и ѣсьци зъ хлѣбомъ. Повячераў и заснуў ў томъ изрубѣ. Огня не потушіў, кабъ цяплѣй было спаць и кабъ комары не кусали. Ажъ такъ золокомъ [1]) чуиць нѣшто жарко стало. Прочхнуўся — горицъ изрубъ. Што ёнъ не робіў, кабъ потушиць яго, али гдзѣ огонь ты безъ воды потушишь?

Ледзь—няледзь самъ живый выскочіў. Горицъ изрубъ. Плачиць той па́робокъ: Боже ты, мой Боже! наробіў я чилавѣку шкоды, пропала яго праца... Нехай же, каже, и моя та́къ пропадае»... Зъ гэтымъ словомъ выхваціў зъ за пазухи мяшечикъ зъ ладономъ и кинуў яго ў огонь. Пошоў пахъ отъ ладану ў го́ру, дойшоў до неба. Почуў Богъ той пахъ и посылае анёла запытатца, чаго гэтый чилавѣкъ потребуе. Зляцѣў анёлъ и пытае: «Чаго табѣ треба чилавѣче? чаго ты хочешъ?»

Подумаў, подумаў той чилавѣкъ — ня вѣдае чаго яму просиць; чаго яму треба? Далѣй каже: «Дай ты мнѣ жонку, коли ты такій добрый; бо якъ я бобыль, — ня хочиць за мяне идци ни одна дзѣўка. И коли я, бывало, стану жартоваць зъ дѣўчатами на йгрыщи, чи то на ношлези, дыкъ то́льки, бывало, штурхаютца [2]). А мнѣ-бъ жонка знадобилася. Ды яно, праўду казаўши, кепско чилавѣку жиць бязъ жо́нки.»

Анёлъ выслухаў яго, поляцѣў до Бога. Передаў Богу тые словы. Богъ и каже: «Праўда яго, — кепско чилавѣку быць бязъ жонки. Чилавѣкъ ёнъ щирый — треба яму даць жонку.» Потымъ каже анёлу: «Сходзи ты къ гэтому чилавѣку и скажи яму: Нехай ёнъ идзець прамо по дорози на ўсходъ сонца, дойдзе ёнъ до розстанекъ [3]), тамъ будзе стояць крыжъ, а подъ крыжемъ убачиць вяроўку. Нехай торгане тройчи за вяроўку и чекае: будзе яму жонка». Анёлъ поляцѣў и такъ сказаў бѣдному па́робку. Скоро показалося красноя соўнійко, освяцило и обогрѣла ўсю землю. Поднялися пташки, стали щебетаць — Богу молитца. Помоліўся и нашъ па́робокъ Богу и пошоў на ўсходъ сонца шукаць кры-

---

1) на разсвѣтѣ. 2) толкаются. 3) распутіе.

жовой дороги. Чи доўго, чи не, ёнъ ишоў, только знашоў крыжовую дорогу: стоиць крыжъ и вяроўка при ёмъ висиць. Торгануў нашъ бѣдный па́робокъ за вяроўку: разъ, другій разъ и трейцій; торгануў и чекае. Пройшоў таки ладный часъ — ничо́го нима. «Обманіў, думае сабѣ, поганый! а казаў, якъ торганешъ — будзе жонка. Гдзѣ-жь ина?» Хоцѣў ужо идци прочь, ажъ чуе — нѣшто зашумѣло. Глянуў ў верхъ — ляциць нѣшто зъ неба, ляциць, ажъ гудзиць. Потымъ шлёпъ! объ землю: «Я тутъ!», каже. Глянуў той па́робокъ — ляжиць рыбина, большущая рыбина.

— «Вотъ табѣ и маешъ, — каже ёнъ: вотъ табѣ и жонка! Якъ же я буду жиць зъ рыбиной? Што я вокунь якій нибудзь, ци што?»

Тымъ часомъ тая рыбина тропъ — тропъ! хвостомъ трейчи страпяну́лася, и вышла зъ яе паненка, ды такая пригожая, якъ малева́ная. Глянуў на яе па́робокъ — и ротъ разявіў; глядзиць — слова вымовиць ня може, якъ бытцымъ яму зацяло» [1]). Глядзиць — ни рукой, ни ногой ни кране, шевельнутца ня може — зачарованый дый годзе, такъ ёнъ задзивіўся... И было чаго! бо дуже жь ина пригожая. А паненка стоиць передъ имъ, голоўку на бокъ склонила, ручки на живоцѣ зложила, хусточку ў рукахъ тримае — чистый анёлокъ.

И каже паненка: «Будзь здороу, мой мужъ богданный!» А ёнъ моўчиць — своимъ вушамъ ня вѣриць.

«Будзь здороў, мой мужъ богданный!» — каже ина другій разъ. А ёнъ моўчиць, — сказаць слова ня смѣицъ.

«Будзь здороў, мой мужъ богданный! — Што-жь ты моўчишь?» каже йна ў трейцій разъ. Тогды то́льки ёнъ осмѣлиўся: «Здороў, здороў!» — каже.

«Я твоя жонка», — каже ина: тая, што ты ў Бога просіў. Вотъ Богъ табѣ и послаў мяне. Чи радъ же ты мнѣ?» Тутъ яму — тки мова [2]) вярнулася.

«А моя-жъ ты паненочка! чи може-жь гэто быць? Не,

1) Отняло рѣчь. 2) способность говорить, рѣчь.

пэўно, паненка, зъ мяне насмѣхаишься? Ты такая молодзенькая, пригожая, а я, вядомо, мужикъ.»

— Ня бойся, — каже йна: — и мужикъ чилавѣкъ. У Бога ўси людзи роўны.

«Боже ты мой, Боже! хвалиць твою ласку святую! Вотъ радось Богъ послаў!» каже такъ па́робокъ. «Али боюся, паненочка, боюся!...»

Чаго-жь ты бойсься? пытае йна.

«Боюся, якъ ты со мной будзе́шь жиць—я табѣ ня роўня, и, коли праўду говориць, старъ я для цябе.

— «Ня бойся, кажу табѣ... Поживемъ—поладзимъ. А цяперъ треба подумаць, гдзѣ намъ ночку ночеваць: пойдземъ сабѣ хатку шукаць.» И пошли яны. Пришли ў сяло. Идуць по сялу, пытаюць: чи ня пусьциць хто жиць къ сабѣ. Дзивютца людзи: откуль гэто паненка ўзялася? и зъ мужикомъ ходзиць, и каже, што гэто мужъ яе... Боялися пусьциць... Али таки змиловаўся одзинъ господаръ, пусьціў ихъ ў ла́зеньку [1]) жиць. Увыйшли яны ў лазеньку—чорна кругомъ, гразна, воды налита. На што ужо паробокъ—ко ўсяму привыкъ,—и ёнъ, глянуўши, заплакаў: якъ гэто йна, паненка тая, такая кволая [2]), якъ ина тутъ будзе жиць? Ани сѣсьци гдзѣ, и ни легчи, ани ѣсьци зварыць... Подумаў ёнъ гэто и заплакаў. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго.

— Я плачу, што на го́ра цябе Богъ послаў ко мнѣ. Нима табѣ ни якого притулку [3]). Якъ ты будзешь жиць тутъ?

«Ня бойся, каже, проживемъ.»

Стала ина ў порози, трейчи махнула хусточкой, што была ў яе у рукахъ, и лазенька якъ озолоцѣла: и столъ зъявіўся, и лаўки, и посьцель, и ѣда... ўсё, што треба. Ўзноў па́робокъ той задзивіўся—ротъ разинуў. Цудоўная, думае сабѣ, особа. И стали яны жиць. Али ня доўго таки нажилися. Бачили людзи, што у мужика такая жонка пригожая,—захоцѣли выслужитца—пошли до пана.

---

1) баньку. 2) слабая. 3) *Притулокъ*: временное пристанище. Слов. Носовича.

Такъ и такъ, кажуць, пане: зъявіўся тутъ мужикъ съ паненкой, живуць якъ мужъ изъ жонкой. Куды яму, мужику, такая жонка? Ина настаящая паненка, молодая, пригожая, а ёнъ, вядомо, мужикъ. Куды йна яму? Вотъ кабъ пану...

А панъ быў рабый, не пригожій, али-жь надто ласый до дзѣвокъ. Подъ вечеръ пошоў ёнъ ў сяло, бытцымъ на прохоцку [1]), а самъ подыйшоў къ лазенци, поглядзѣў ў щелочку, бачиць — и праўда — паненка дуже пригожая, а мужикъ соўсимъ негалюзный [2]). Увыйшоў ў лазеньку. «Што вы за людзи? «пытае. «Откуль вы?»

— «Ёнъ»—каже яму паненка, «мой мужъ богданный, а я яго жонка».

— Вотъ якъ... мужъ богданный... Знаемъ мы такія штуки... Говори ты, мужикъ, откуль ўзяў такую паненку? крикнуў панъ.

«Богъ даў, паночикъ!» каже пáробокъ.

— «Вы пеўна уцеклые», каже панъ. И приказаў ихъ одвясци ў дворъ. Повели ихъ, бѣдныхъ. Плачиць мужикъ, а паненка яго уцѣшае: «Не плачь, ничóго ёнъ намъ ня зробиць... Поцерпимъ, — бо бязъ гóра добра ня будзе». Посадзили ихъ ў дворѣ ў хатку, пильнуюць, кабъ не ўцякли.

Панъ мужа муштруиць, а до жонки добираетца. Али не на такую напаў, голыми руками не возьмишъ. «Я, каже, мужняя жана, хоць ты, каже, рѣжь мяне, а на грѣхъ ня змусьцишь».

И задумаў панъ мужика съ свѣту збавиць, кабъ тогды лягчѣй было до жонки добратца. Загадаў панъ тому пáробку задачу: «Добудзь мнѣ, каже, такого собачку, што якъ ў хвосьцикъ зайграешъ, кабъ ўсякій пошоў скакаць. Покуль, каже, не добудзешь, домой не ворочайся, бо засяку цябе». Пришоў пáробокъ до жонки богданной, пришоў и плачиць.

«Чаго ты плачешь?» пытае йна у яго. — «Такъ и такъ, каже, загадаў мнѣ панъ задачу такую и такую. Пойци такого собачку шукаць, значитца къ табѣ ня вярнутца. Гдзѣ я яго возьму такого?»

---

1) У Носовича: прохожка — прогулка. 2) невзрачный, плюгавый. Б.

— «Не плачь», каже яго жонка богданная, «я табѣ дораджу [1]), найдзешъ собачку такого и домоў вѐрнишься, цѣлъ будзишь, а панъ мнѣ ничо́го ня зробиць. Ложися цяперъ спаць, а заўтра собирайся ў дорогу». Повячерили яны, лягли спаць, выспалися. На заўтришній дзень жонка богданная и кажиць свойму мужу: «Вотъ табѣ моя хусточка и вотъ табѣ мой пярсьценокъ; пярсьценокъ надзѣнь на палецъ, хусточку тримай [2]) ў рукахъ. Идзи той дорогой, што сюды пришоў, подыйдзи къ тому крыжу, гдзѣ мяне достаў, торгани за тую вяроўку, што тамъ висиць, торгани тройчи. Спу́сьцитца по вяроўцы лубка [3]), садзися ў гэтую лубку, торгани потымъ тройчи и ты опынешься на тымъ свѣци. Будзешь ты по сярэдзинѣ круга — кругомъ тамъ огонь гориць, грѣшники смажутца — гэта пекло. Идзи прама на огонь. Куды ня пойдзешъ, къ огню придзешъ. Ты тогды подойдзешъ къ огню, — хусточкой махни — огонь передъ тобой разступитца, ты идзи далѣй. Жарко табѣ будзиць — хусточкой обцирайся. Перайдзешъ пекло, будзе такоя поле, роўное — роўное, широкоя — широкоя. Пойдзешъ по полю, будзешь людзей спотыкаць — ни съ кимъ ня говори. Пярайдзешъ поле — кругомъ будзець садъ, убачишъ много — много воротъ, стукни ў вороты, выйдуць табѣ насустрѣчь мое́ сёстры. Ты имъ скажешъ: «Послала мяне къ вамъ моя жонка богданная, кабъ вы дали мнѣ такого собачку, што коли ў хвосцикъ зайграешъ, ўсякій скакаць будзе». Коли яны запытаюць призна́ки, покажишь имъ мой пярсьценокъ. Яны табѣ дадуць собачку, ховай яго за пазуху, и той дорогой и ворочайся. Придзешъ къ лубцы, сядзь ў лубку и спускайся на землю. Ну, будзь здороў и идзи зъ Богомъ.»

Попрощаўся мужъ богданный изъ женкой и пошоў доставаць того штучнаго собачку. Зробіў такъ, якъ жонка яму разказала, подняўся на той свѣтъ, оглянуўся — стоиць по сярэдзинѣ круга, по краяхъ смоляныя рѣки общекаюць и огнемъ го-

1) Отъ глаг. дорадзиць: пріискивать средства къ отстраненію чего-либо. Слов. Носовича. 2) держи. 3) лукошко, корзина изъ лубка. Слов. Носовича.

рацъ. Высоко — высоко полымя ўздымаетца. Куды не пойдзи, къ пеклу придзешъ. Якъ стояў, такъ и пошоў куды вочи глядзяць. Што ближнѣй къ пеклу, то жарчѣй становитца. Оботретца хусточкой — холодъ чуе. Ў пекли голосъ, крикъ, енкъ, якъ бура якая вы́ицъ. Махнуў ёнъ передъ собой хусточкой, огонь разступіўся, по бокахъ стоицъ, якъ лѣсъ, сцѣнами. Пошоў нашъ па́робокъ по гэтой дорози, обцираючися хусточкой, кабъ ня было жарко. Вышоў на поле — и поле идзе кругомъ, коло огня. Широкоя поле. Людзи по ёмъ сло́няютца, моўчацъ... И мужикъ имъ ничо́го не сказаў—ни худого, ни до́брого. Пошоў далѣй. Подыйшоў таки икъ саду тому. Идзецъ садъ кругомъ коло поля — и ўсё вороты — вороты и не зличицъ, а ў садзи пяюцъ, играюцъ, якъ на вясе́льли. Подыйшоў гэтый па́робокъ къ однымъ воротамъ, стукнуў ў вороты, ажъ заразъ яны и расчинилися. И убачіў ёнъ много — много пане́нокъ и ўсё такія пригожія, якъ яго жонка. «Здороў вамъ!», каже ёнъ имъ. «Прислала мяне жонка богданная, кабъ выдали того собачку, што ў хвосьцикъ якъ зайграешь, то́ кажный заскачицъ. А вотъ вамъ и призна́ка, што я не маню». И показаў имъ пярсьценокъ. Побѣгла одна зъ паненокъ, скоро такъ принясла собачку, подала яму. «Кланяйся», каже, «сястрѣ». И вороты зачинили. Сѣў коло воротъ нашъ мужикъ, отпочнуў трохи. Али ду́мае сабѣ, треба къ жонцы поспѣшицъ. И якъ пришоў, такъ и назадъ пошоў. Такъ и на зямлю вярнуўся. Усѣўся на ростанькахъ подъ крыжемъ, сядзицъ, дай, думае, погляджу на свойго цудоўнаго собачку. Выніў яго зза пазухи, поглядзѣў — поглядзѣў,—дай, думае, зайграю: якъ то ёнъ играе. А то, можа, мяне ошукали, и ёнъ не такій цудоўный, якъ панъ требывае. Тогды хоцъ домоў ня ворочайся.

Стали такъ подъѣзджацъ нѣйкіе людзи, и зайграў той па́робокъ. Тольки зайграў ёнъ,—якъ пошли тые людзи скакацъ; скачуцъ, подпѣваюцъ:

Ой не самъ я трасуся, —
Мяне черци трасуцъ;

Молодые черценятки
Подгоцкиваюць. Ухъ — я! Ухъ — я!

Пяюць, скачуць — останавитца ня могуць. Скачуць людзи, скачуць кони ихъ. Пастухъ по близосци пасціў статокъ. Почули музыку и яны ў плясъ пусьцилися: и пастухъ, и свиньни, и овечки... И такъ яны скакали, — покуль пáробокъ не перестаў играць. Перестаў ёнъ и яны стали. Заморилися, а на душѣ весело. А гэто были купцы. Подзяковали яны яму за музыку и дали яму госьцинца хустку. Радъ ёнъ: ёсь што бабѣ подáровацъ. Пошоў домоў. Зайшоў ў пародъ къ своей жонцы. Поздороўкаўся зъ ей, хусту вынимае зза пазухи: «Я табѣ, моя жонухна, и госьцинецъ принесъ... Добрыхъ людзей Богъ послаў, купцоў... Я имъ пойграў, а яны мнѣ хусту дали. Вотъ табѣ ина... Глянь, якая пригожая...»

— «Дзякуй табѣ, што ты ня мяне не забыўся. А панъ и не чекаў, што ты вéрнишься. Пообѣдай ты и идзи до яго». Пошоў ёнъ до пана. Панъ задзивіўся. «Што ты вярнуўся? А гдзѣ-жь твой собачка?»

— Принёсъ, пане, — и вынимае яго зза пазухи. «Во якъ... принесъ таки...» каже панъ. Нутка зайграй... поглядзимъ, чи такая?...» Зайграў пáробокъ, и пошоў панъ скакаць; скачиць, припѣваиць:

Ой не самъ я трасуся,
Мяне черци трасуць;
Молодые черценятки
Подгоцкиваюць... Ухъ — я! ухъ — я!

Хто увойдзиць зъ дворовыхъ — и яны ў плясь пускаютца. Змаріў ёнъ ихъ соўсимъ: другіе на землю попадали, а и то не унимаютца: ногами дрыгаюць. Дотуль скакали, докуль играў пáробокъ. Прочухаўся трохи панъ, отпочнуў: «Подай», каже, «собачку!» Пáробокъ подаў. Тогды панъ приказаў пáробка ў погребъ заперци,

а тымъ часомъ думаў яго жонку присилиць[1]). Али надаремня турбуваўся[2]): къ ёй и приступу нѣтъ. Ёнъ ужо ей и жанитца доклероваў. Паней, каже, будзешъ.

А ина яму такъ кажиць: «Якъ я за цябе пойду, коли ты такій старый, рабый, непригожій, а я такая молодая. Коли ты ужо хочешъ мяне за жонку мѣць, дыкъ помолодзѣй трохи, похорошѣй.

«Якъ же я помолодзѣю, на гэто способа нима»?

— Ёсь способъ, я яго знаю, — каже такъ жонка богданная. Хто-жь ня хочиць быць молодымъ? И панъ захоцѣў.

Сказала яму тогды жонка паробка: поставиць коцёлъ сяродъ двора, разложиць подъ котломъ огонь и готоваць воду. «Лѣзь, каже йна пану, ў коцёлъ, окунися тройчи и молодый будзешъ».

— «Што ты», каже ей панъ, «зварицъ мяне хочешъ? Якъ разъ полѣзу... убачишь... Ты-жь свойго мужа, хама, пошли туды, коли ты такая разумная. А я послѣ...»

— Нехай лѣзе мужъ, коли ты ня хочешъ быць молодымъ. Самъ будзешъ жалковаць.»

И посылае панъ за мужемъ яе. Привяли яго зъ погреба. Стоиць ёнъ, трасетца, ня вѣдае, што зъ имъ будуць робиць. «Лѣзь ў коцёлъ», каже яму панъ, «молодый будзешъ. Жонка твоя для мяне приготовала гэтую лазню. Попробуйка ты ўпяродъ...»

Заплакаў паробокъ. «Лѣзь, ня бойся», — каже яму жонка: «будзешъ цѣлъ». Дала ина яму ў руку свой пярсьценокъ: кинуўся ёнъ ў коцёлъ, три разы перевярнуўся тамъ и выскочіў такимъ молодымъ, што не налюбуишься. Пана ажъ зайздросьцъ ўзяла. Кинуўся ёнъ ў коцелъ—и вылѣзци ня може. Такъ и зваріўся. Мясо яго собакамъ выкинули.

Зап. А. Е. Богдановичъ, въ М. Холопеничахъ, Борисовскаго уѣзда.

---

1) Произвести надъ ней насиліе, силою заставить творить его волю. 2) безпокоили.

223.

ЯКЪ БОГЪ ПО СВѢЦЯ ЖАБРОВАУ.

Виленск. г., Виленск. уѣзда, Лебедевской вол., м. Лебедева.

Была одна баба старая. Сядзѣла яна́ ў хатца и ничо́го ня мѣла. Приходзя къ ей дзѣдокъ, такій ста́ренькій, такій си́веньки и просицца ночавацъ. Яна одмогаицца, кажа: нима чаго́ ѣсьци, нима дзѣ ле́гчи. Ёнъ пришоў, сѣў ў запечку и кажа: «во тутъ я лягу!» и вытрасъ ей зъ своей торбы кро́шечки и кажа: «Разчиняй зъ гэтыхъ крошакъ хлѣбъ.» Яна ўзяла трохи тыхъ крошакъ, ўсыпала ихъ ў дзе́жачку и учинила. Зроби́лося зъ жменьки тыхъ крошакъ поўна дзе́жка хлѣба. На завтрая ўстала яна, даў ёнъ ей изноў жменьку кро́шакъ на замѣску. Яна ўсё дзивуицца, кажа: «Божа мой, Божа! скуль гэтый хлѣбъ браўся? ти будзиць жа гэтыхъ крошакъ замѣсиць?» — Богъ кажа (бо гэто быў ёнъ): «нябось, будзя!»

Почала́ яна мясицъ той хлѣбъ, а цѣсто ажъ ва́лицца зъ дзе́жачки. Замяси́ла яна той хлѣбъ, зроби́ла скольки бондачакъ и посадзила ў печь. После Богъ кажа: «Дай жа ты мнѣ, дочу́шка, вяршокъ зъ хлѣба и ци нима у цябе тро́шки маку?» Яна кажа: «Ёсьць.» Богъ узяў зъ хлѣба вяршокъ, змясіў, змясіў и посыпаў макомъ, а после посадзіў ў печь. Посядзѣў той хлѣбъ ў печи, а Богъ кажа: «Поглядзи, моя дочу́шка, можа ужо спекся хлѣбъ?» Коли поглядзѣла яна ў печь, — ажъ тая бондачка [1]) што Богъ посыпаў макомъ, разрослася, якъ коровай, а на вярху макъ зацвіў ружными квѣтками. Яна и кажицъ: «А Божа мой, Божа мой, штошъ гэто ёсьць, што ў печи макъ зацвіў? Пўвня нѣйкій цудъ Боскій.» После до Бога кажа: «Мусиць жа ваша ёсьць Богъ?» Тольки яна гэто сказала, ажъ того старика и ни стало: и ни дзвери ни отчиняла, ничого ни скрыпѣла, а яна ня увидзяла, дзѣ ёнъ дзѣўся, тольки почула, якъ ёнъ сказаў: «Благослоўляю цябе и твоихъ дзѣтокъ» и увидзила, якъ ў хацѣ зробилося свѣтло.— Зъ гэтой поры яна начала добро жиць.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. семинаріи А. Ставицкимъ.

1) печеный хлѣбецъ.

224.

ПОЧЕМУ ЛЮДЯМЪ НЕИЗВѢСТНО ВРЕМЯ СВОЕЙ СМЕРТИ?

Могилевск. г., Мстиславск. уѣзда, с. Монастырщина.

Было время, што самъ Богъ ходивъ по зямлѣ и говоривъ зъ людями. Во иде Ёнъ, разъ по полю и бачить, што старый, дужа старый мужикъ стоить, колосья бъе, дай соломой ихъ переплетае. А тогды еще люди знали время, коли помирать придѣцца. Знавъ и етый мужикъ, што скоро помре и хотѣвъ заплесть плятень соломой, бо ни надовго ёнъ треба ему бывъ. Подышовъ Богъ къ мужику, а той ўсе солому бяре да скоро заплятае, ни лядить, што дирки дужа большія остаюцца. Бачыть Богъ ета и кажа ему: «што ета ты, братъ, дѣлаешь, якъ тыки ты городишь, да ета жъ горожа и зимы ни перастоить.»

«А няхай сабѣ ни стоиць», кажа мужикъ, «я и самъ скоро помру, на штошъ тогды ена мнѣ?» Бача Богъ, што ня добро ета, штобъ люди знали, коли помирать стануть, што такъ, пожалуй, и свѣтъ прахомъ пойде, и здѣлавъ Ёнъ, што съ тыхъ поръ не знаютъ люди объ своей смерти.

Зап. учит. народн. училища Феоф. Гашкевичемъ.

205.

ПОЧЕМУ БАБЫ РАБОТАЮТЪ, НЕ ОТДЫХАЮЧИ?

Тамъ же.

Ну а коли слушаишь, дакъ и скажу табѣ еще про то, за што баба ўсегды работае и ни въ будень, ни въ праздникъ ей ни вѣкъ нима угомону. Иде разъ Богъ по полю и бача: молодица нѣшто жне. «Здоровъ, голубка!»

— Здоровъ.

«Ходика ты сюды, разскажи мнѣ тутъ одно дѣло.»

— А идзи ты! мнѣ безъ тябе неколи, ляди во ни дожнешъ до товару.

«Ну кабъ жа табѣ и повѣкъ не коли было!»

Сказавъ, дай пошовъ дали. Орéть мужикъ полосу́. Подышовъ Ёнъ. «Здоровъ», говорить, «добрый человѣкъ! ты, братъ, якъ бáчу, ду́жа зтоми́вся; ходи, братъ, трохи посиди, табаки понюхай, да мнѣ тутъ про дѣло разскажешь.» Подышовъ мужикъ, понюхавъ табáки и сѣвъ. Погомонѣли скольки тамъ ены, ўставъ Богъ, ўставъ и мужикъ. «Ну прощай, братъ, спасибо табѣ, дай Богъ ў пору справицца, ў пору проклажáцца». Пошовъ Ёнъ, а съ той поры мужикъ, ў пору за всегды порáботае, ў пору и отдыхнець, а баба къ одному кинецца, другое справить, а отдыхнуть нéколи, гляди, што еще што-либо найдецца.

Обѣ зап. учит. народн. училища Ѳ. Гашкевичемъ.

226.

НАПАСЬЦЬ.

Чаловѣкъ зъ Касьцюкоў вёзъ ў Борисова на парѣ кони пшаницу продаваць. Спотыкае ёнъ ў Стаховѣ — нясець баба при жорноускіе молоты и проси: «Подвязи, чаловѣча, мои молоты!»— «Добро!» кажа. Яна и положила на возѣ, а сама идзець ззаду и пытае: «Скажи мнѣ ци ты коли молисься Богу за напасьць?» — «Не», кажа, «нашто молицца? Яна и такъ ко мнѣ ни причэпицца.» Баба отказывае: «Заўсёды молися, дзицятко, бо будзишъ каицца нѣколи!» Сказала гэто и сѣла сабѣ зъзаду на яго возѣ. Ѣдуць. Подъйжджаюць къ Борисову, — баба ўзноў пытаицца: «Чаму ня молисься за напасьць?» Ёнъ моучиць, думая: этъ! баба дурная, што зъ ей говорицъ. Яна и трэцьци разъ ўзноў тоя самая. Тогды чаловѣкъ ужо крикнуў ей: «Сядзи!» кажа, «коли сядзишъ!»

Пріѣхали на базаръ, чаловѣкъ отпрогъ кони, поставіў коля воза, подкинуў имъ сѣна, а баба ўсё сядзиць на возѣ, на михахъ. Ёнъ ей кажа: «злась, бяры свои молоты ды идзи сабѣ!» А яна: «Табѣ якое дзѣло до мойго воза? Ня добро, што подвезли цябе зъ молотами, а ёнъ ящо лáицца!» Зробили крикъ, гамъ, прибѣгли городничія: «Што, што такоя?» Чаловѣкъ кажа, што ёнъ под-

возіў бабу, а баба, што яна. Ну ўсяки знае: нашто бабѣ жарноклёўскіе молоты? ўсѣ посудзили за бабу, а чаловѣка хоцѣли ужо вясьци ў поллицую, той тогды давай молицца, хрисцицца, плача. «Во», кажа, «и ня сніў и ня думаў, якъ причапилася напасьць.» Тогды баба злѣзла зъ воза и кажа яму: «Ну, глядзи и помни, што я табѣ казала; гэтожъ я сама и ёсьць *Напасьць*. Я къ тому тольки чапаюся, хто ня молицца Богу». Сказала и зникла.

Зап. волоснымъ писаремъ Мстижской вол. Борисовскаго у. Минской губ., А. Ганусомъ отъ кр. Мих. Стрэльченка.

227.

ПРО ДОБРАГО И ЗЛАГО БРАТА, ПРО СВ. ЮРЪЯ И ПРО КОРОЛЕЎНУ ВУПАРА (УПЫРЯ).

Той же губ. и у. м. Холопеничи.

Жили на свѣци два браты: одзинъ добрый и милосэрдный, а другій скупый и злый.

Спочатку мѣли яны богатця пороўну, али добрый братъ своё богатця бѣднымъ раздаваў, людзей зъ напасьци вызволяў, ўдовамъ, сиротамъ помогаў, подорожника [1]) принимаў: корміў, поіў и ничого за гэто не браў, а потому збѣднѣў, мало што ня ўсе богатця раздаў: тольки сто рублей у яго и засталося.

А скупый братъ гроши позычаў, много лишку за позыку браў, а спогоняў — зъ людзей скуру драў: кони, короў продаваў; прамо—ходзяйства рѣшаў; самъ богацѣў, наживаўся съ чужой працы, зъ сироцкихъ слёзъ, а людзей поўбосту пущаў. Бывало, не довядзи Боже позычаць у яго... А позычіў — дыкъ будзешъ помниць: ёнъ съ цябе кроў высмокче, жильля выцягне... Такій быў гадъ. Прамо треба сказаць, што чилавѣкъ Бога ў сэрцы а ни крошки ня мѣў. Али якъ то́пisься, дыкъ и за бритву хо́писься: такъ и къ яму йшли таки людзи ў позыки. Одна была надзѣя на добраго брата, покуль ёнъ ящо быў заможный [2]). Попадзетца, бывало, хто нибудзь ў капцюры [3]) къ скупому, станиць ёнъ донимаць,

1) странника, путника. 2) *заможный* — богатый. Сл. Носовича. 3) въ шапку, т. е. во власть.

доўгъ спогоняць; мотошно придзетца бѣдному чилавѣку;—добрый братъ и вызволиць зъ бяды—отдась яго доўгъ. Такъ яго богатця нималь ня ўсё [1]) и перайшло къ злому брату.

Здарилося [2]) такъ, што позычiў одзинъ чилавѣкъ у скупого сто рублей; змовiўся вярнýць ихъ зъ лишкомъ къ Юръю восéньскому; божiўся, святого Юръю ў поруки браў, што отдась, али не спраўдзiў: подорваўся ў припаръ [3]) на рабоци, занядужiў, а къ Богачу (Рождество Богородицы) и Богу душу отдаў. Навэтъ съ поля ня могъ добра собраць, такъ што по смерци яго нéчаго было и продаць, кабъ скупому доўгъ отдаць. А скупый лютýе, што гроши яго пропали, али таки сроку чекае. Подыйшоў срокъ,—приходзиць богатый къ ўдовѣ яго: «Подавай гроши!»

— Што-жь табѣ отдаць, каже ина: бачишъ самъ, што ничого не осталося! Навэтъ зимы зимоваць нечимъ!

«А! дыкъ вы круциць думаеце? Не! ни на такого напали!... Я у яго зъ горла выдзеру, я яму на тымъ свѣци не дамъ покою. Браць—браў, а якъ отдаваць,—дыкъ нима чимъ. А яцо присягаўся, што отдась, Юръю ў поруки браў!... Я зъ ихъ спаганю! чи той, чи той, а повинны отдаць! Што гэто?—бязсудная земля, ци што?»

Кричаў ёнъ, кричаў, али бачиць, што зъ ўдовы нечаго ўзяць, дыкъ ёнъ накинуўся на святого Юръю (а яго вобрàзъ висѣў на сцянѣ), съ кулаками къ яму прискакывае, кричиць: «Подавай мои гроши! ты-жъ порукой быў!...» Кричиць, лáитца — просто, якъ шалёный. Али бачиць, што и Юръя моўчиць, гроши яму не отдаé,—схопiў ёнъ обрàзъ, Бога не побояўся: стаў объ землю кидаць, ногами топтаць... А далѣй — подняў обрàзъ и побѣгъ на мòгилки. Откопаў могилу того бѣднаго чилавѣка, раскрыў домовину и давай яго ногами, со злосци, топтаць, ў морду плеваць; кричиць: «Давай мои гроши!» Покинець чилавѣка, за вобрàзъ приметца: бъець, плюець на яго и кричиць: ты порукой быў—подавай мои гроши!...»

1) *нималь ня усё*—едвали не все. Б. 2) случилось. 3) ў припаръ—во время страды.

Тымъ часомъ братъ яго ў чужую сторону идци собираўся и пришоў на могилу къ матцы попрощатца, Богу помолитца. Ажъ чуиць, — кричиць нѣхто: «подавай мои гроши!» — и лаетца такими словами, што и сказаць нявольно. Пошоў ёнъ на крикъ и бачиць, што гэто яго скупый братъ.

«Чаго ты тутъ лютуешъ?» — пытае ёнъ у злого брата.

А у яго ажъ пѣна выступила.

— Ёнъ у мяне гроши позычаў... сягоньня срокъ!... ды вотъ здохъ—не отдае. Юръя порукой быў, и тожъ не хоче плацицъ...

«Скольки-жъ табѣ виноватъ?» — пытае добрый братъ.

— Сто рублей одной истины [1]... Кабъ яму ни дна, ни покрышки!...

Добрый братъ выняў свое послѣдніе гроши и отдаў ихъ злому брату:

«На!», каже, «возьми, тольки не здековайся надъ образомъ и дай ты чилавѣку покой святый...»

Расплаціўся зъ братомъ, зарыў могилу того чилавѣка, поставіў св. Юръю ў каплицу, помоліўся щиро Богу, поплакаў надъ матчиной могилой и пошоў ў чужую сторону, пошоў безъ гроша ў кишени.

Ишоў ёнъ чи доўго, чи коротко,—тольки пришоў ў большій городъ. Пошоў на торгъ — думаў на работу нанятца, ажъ чуиць: охвотника выкликаюць; али на што, — за народомъ ня чуць. Радомъ зъ имъ стояў такъ старичокъ ў порваной сермяжцы. Чилавѣкъ той и пытае у старика: «Скажи мнѣ, на што гэто охвотника выкликаюць?»

— «Нищасьця у насъ. Была у нашаго короля одна дочка ды и помёрла. Занёсли яе у косьцёлъ, поставили дзякоў читаць надъ ей, дыкъ ина той же ночи ўсихъ дзякоў переѣла. Видаць увый-

---

1) чистаго капитала, безъ процентовъ. Б.—Ср. обл. Ярославск. г. истинникъ: «Капиталъ, ссужаемый въ долгъ, или настоящая цѣна товару, проданному въ долгъ». Оп. обл. великорусск. словаря. Печерскій въ своихъ сочиненіяхъ часто употребляетъ это слово въ смыслѣ капитала. Ш.

шоў ў яе нячи́сьцикъ и йна стала ву́паромъ. Съ той поры йна кажную ночь ходзиць, людзей ѣсь, кроў ихъ смокчиць. Дыкъ король, кабъ ни губиць нявиннаго народу, нанимае охвотникоў и посылае ихъ ў косьцёлъ. Оттуль ящо нихто не ворочаўся.»

Подумаў, подумаў нашъ чилавѣкъ: «Пойду я», каже ёнъ, «хоць одну душу заберагу. А я одзинокій, жалѣць мяне некому.»

— Идзи, коли ты такій добрый... А я табѣ помогу живымъ остатца; только зауговоромъ: што ты заробишъ—дзѣлиць по поламъ.

Змовилися[1])—и вызваўся той чилавѣкъ охво́тникомъ.—Повяли́ яго къ королю, получіў ёнъ плату и, по уговору, раздзѣліў яе попаламъ: половину отдаў тому старичку, а свою половину раздаў убогимъ, кабъ молилися за яго душу. И пошли яны къ тому косьцелу, гдзѣ стояла домовина зъ королеўной. Доро̀гой старичокъ даў тому чилавѣку свянцо́ный ву́голь, громничную свѣчку, крыжикъ и шкаплеры[2]) и сказаў яму такъ: «Якъ увойдзе́шь ў косьцелъ, подыйдзи къ домовини и стань сблизку ў головахъ; запали́ свѣчку и зачурайся, обвядзи ву́глемъ кругъ — косый сажень поперекъ; сядзь по сяредзинѣ круга, тримай ў рукахъ крыжикъ и шкаплеры и молися Богу. Якъ запяю́ць першіе пѣтухи, дыкъ королеўна выйдзе зъ домовины, почуе духъ чилавѣчій и стане цябе шукаць, кабъ твою кроў выссаць; али ты ня бойся, бо за кругъ ина не перасту́пиць и табѣ ни якой бяды ня зробиць, только слухай мяне: Якъ только йна трохи отойдзетца отъ домовины, кабъ цябе шукаць, дыкъ ты положи ў домовину крыжъ, а́ самъ ўзноў ўскочи́ ў кругъ и не вылазь отту́ль, покуль не запяю́ць третціе пѣўни. Тогды королеўна упадзе́, якъ мертвая; тогды ты накинь на яе шкаплеры и йна ничо́го табѣ не зробиць. Помни, што я табѣ казаў, и цѣлъ будзешъ.»

Подыйшли яны къ косьцёлу и попрощалися. А закрыстыяны[3]) ўвяли того чилавѣка ў косьцёлъ и дзвери за имъ запёрли. Пе-

---

1) договорились, условились. 2) съ польск. *szkaplerz*: «два кусочка освященной матеріи съ вышитымъ именемъ Пресвятой Дѣвы, носимые на шеѣ многими католиками.— Словарь Польск. Россійскій Глюксберга.— 3) съ польск. же *zakrystyan*: церковный служитель, ризничій, ключаръ. *Ш.*

рехрисціўся ёнъ, запаліў свѣчку и першъ-на-першъ обвёў кругомъ сябе кругъ. Сѣў посяродъ яго. Оглядзѣўся — и схопіў яго страхъ. Стоиць домовина. Кругомъ чилавѣччія косьци валяютца. Смуродъ[1]) стоиць отъ гнилого мяса... Ўся подлога[2]) кроўю залита... Спужаўся ёнъ. Потымъ опомніўся и стаў Богу молитца. Сядзиць, чикаець...

Тольки заспѣвали пѣўни — стала торгатца домовина; застукала, загрукала — и крышка зляцѣла. Выскочила королеўна — ўся синяя, во́чи потаращила, зубы ощерила... И то зубами заляскае, то языкъ доўгій, — доўгій высулупиць — облизываетца. Понюхала — почула живую кроў, и якъ зарого́чиць, якъ зарогочиць!...

Той добрый чалавѣкъ мало што не замлѣў, такъ спужаўся. Волосы яго постали дыбомъ, за скурой якъ мурашки забѣгали, руки трасутца, зубами ляскае, якъ бы яго трасца колоциць; хоче молитца — языкъ не поворачиваетца; хоче жигнатца[3]) — рука ня служиць. Кинулася на яго королеўна, добѣгла докруга и якъ бы лобомъ объ стѣнку ударилася — отско̀чила. А ёнъ, кабъ не спужаўся такъ, што ня могъ зъ мѣста кранутца — такъ бы яму ў концы: выскочіў бы съ круга, и йна-бъ яго схопила.

Стала королеўна бѣгаць по косьцёлу, шукаць яго. Што набяжиць на кругъ, дыкъ и отскочиць, якъ горохъ отъ сцяны́, и побяжиць ў другій бокъ. А ёнъ, тымъ часомъ, осмѣліўся — ды и ўкинуў крыжъ ў домовину; самъ сядзиць, Богу молитца. А паненка бѣгае, — ўсё яго шукае. Злу́е, што знайци ня можиць, ажъ выиць, якъ воўкъ, стала и зубами скриготаць. Тутъ заспѣвали другіе пѣтухи, — йна ящо люцѣй стала. Хвата́иць косьци, грызець ихъ... не смошна́: хочитца живой крови. Бѣгала йна, бѣгала, кидалася и туды, и сюды — ня зловиць; а носомъ чуиць, што ёсь живый чилавѣкъ. А ўжо наступаюць трейціе пѣтухи: не́чого робиць — голодной треба лѣзци ў домовину. Подбѣгла йна къ ёй, скокнула ў сярэдзину, и якъ бы на жаръ лягла́ — выскочила. Ды якъ заплачиць, заплачиць... Нельза ей легчи — крыжъ не пускае. И просиць йна и

---

1) смрадъ. 2) деревянный полъ. Слов. Носовича. 3) креститься.

молиць: «выйми крыжъ! докляруе спочиваць спокойно, людзей не травожиць, крови не смоктаць». Нема рады: той моўчиць, па́льцамъ не кра́нець. Заспѣвали трейціе пѣўни и йна якъ снопъ, упала, гдзѣ стояла. Тогды той чалавѣкъ осмѣліўся, вышоў съ круга и накинуў на яе шкаплеры. Йна и очуняла; поднялася и ў ноги яму повалилася:

«Дзякуй», каже, «табѣ што ты мяне зъ пякельной муки вратоваў. Покуль жиць буду, не тольки жонкой,—слугой твоей буду.» А сама зроби́лася такая худая, блѣдная — якъ три дни до смерци.

Уклѣнкли [1]) яны передъ образомъ и стали молитца Богу. Ужо и ранокъ настаў. И стали яны стукатца ў дзвери, кабъ выпусьцили ихъ вонъ. Отчинили имъ дзвери, и тольки отъ дзива ахнули: ня тольки чалавѣкъ той жіў остаўся, а и пане́нка отжила. Дойшла вѣсьць до короля. Король ня вѣдаў, гдзѣ яму отъ радосьци подзѣтца, што почаць, якъ приняць дочку и того чилавѣка. И даў король такій вырокъ: «отдаць дочку замужъ за яе збавицеля и отказаць яму королеўство.»—Якъ сказаў, такъ и зробіў. Справили вясе́льля и повѣнчали ихъ. Звяли́ ихъ ў камору, якъ повинна быць. Тольки собиралися молодые спаць легчи, ажъ няттуль — няттсюль, якъ съ подъзямли выросъ той старичокъ, што навучаў нашаго чалавѣка, якъ быць яму ў косьцёли, и каже: «помнишъ уговоръ? Ты обѣщаў ўсё дзялиць пополамъ, што заробишъ. Заробіў жонку—давай и яе дзялиць пополамъ». Съ тымъ словомъ выхваціў зъ подъ полы мечъ, — шась! —и разсѣкъ яе на дзвѣ половины.

«Што ты зробіў!» хоцѣў закричаць молодый — ды голосу нима. Стоиць якъ пень и тольки. А старичокъ положіў яе цѣло на столъ, порубіў яго на дробные кусочки, дунуў на ихъ —и яны заворушилися, стали зростатца и ўстала паненка пригожейшая, чимъ была.

«Ахъ, якъ я доўго спала» — тольки сказала. А што было, што зъ ей робилося — ничого ня помнила.

А той старичокъ скинуў порваную сермяжку и зъявіўся такимъ пригожимъ молойцомъ, што залюбоватца: одзѣньня золотоя,

---

1) стали на колѣни.

ў руцѣ пика, при боку мечъ... И кажиць: «Я святый Юрый! Дзякуй табѣ, што ты отъ бязчесьця мяне збавіў... Живице на здороўе»... И зъ гэтымъ словомъ якъ водой разліўся — зникъ.

Зап. въ м. Холопеничахъ со словъ Анны Старжинской, А. Е. Богдановичемъ.

228.

БОГЪ НАГРАЖДАЕТЪ ТРУДОЛЮБИВЫХЪ И КАРАЕТЪ ЛѢНИВЫХЪ.

Тамъ же.

Жіў ў одномъ сялѣ шавéцъ — чилавѣкъ дуже сярдзитый, пъяница, ды къ тому ящó бѣдный, прабѣ́дный. И откуль быць достатку? Работы не пильноваўся, слова не дзержаў... Поўдня шіе, поўдня пъецъ; што зарòбиць — пропивае; нема гроши — работу заставиць, послѣднюю одзѐжину пропъець. Придзе пъяный до дому — давай жонку биць. А жонка яго такая была добрая кобéцина, што цяперешнимъ свѣтомъ ня скоро знайдешъ такую. Работница была—дай Богъ ўсякому доброму: и дзяцей годовáла, и ў хаци прибирала, и мужу помогала, — щи́ро гóра горовáла, Проворная такая была, до ўсяго здáтная [1]....

И нацéрпилася-жъ йна мýки отъ свойго поганаго мужа: біў ёнъ яе, души послухаючи, чи треба — чи ня треба, біў-чимъ попала: и поцягомъ, и копыломъ, и полѣномъ — што ў руки попадзéтца. А йна хоць бы водой замуцила: моўчиць, ня пяречиць, тольки цишкомъ до Бога ўздыхáе.

Была ў томъ царствѣ королеўна, — злóсница, нягóдница, *полымянка* (?), што и не привядзи Богъ... Ўсё ей не ў ладъ, ўсе не подъ нороў.... Тольки и спокойна, коли спиць. Прочхнéтца — шипиць, кипиць, ўсихъ муштрýе. Не тольки своихъ дворовыхъ — ўсё царство змордовáла. То йна войны воюиць, — людзей глушиць, то кажиць горы рыць—золота копаць, то людзей зъ мѣста на мѣсто гоняе, — сялибу мѣняе, то ў няволю продаé, то цяжкіе поборы накладáе... Стóгниць народъ, горýиць, до Бога ўздыхае...

До поры и Богъ церпиць: пожалѣў ёнъ народъ, пожалѣў и тую бѣдную шаўчиху. Послаў разъ анѣла, кабъ пиранёсъ ёнъ

---

1) на все способная.

шаўчиху ў королеўскіе покои, а королеўну ў шаўцову хату. Якъ Богъ приказаў, такъ анелъ и зробіў.

Прочхнулася шаўчиха, ўсхопилася съ посьцели: «ай», думае, «заспала, треба снѣданьня зготовацъ, ў хаци прибрацъ, покуль мужъ ўстаниць.» Зиркнула кругомъ — и чуць не обомлѣла. «Гдзѣ я?» думае—«чи ни на томъ свѣци?» Покои такіе пригожіе; такъ хорошо, якъ ў раю... «Може я сплю ящо? Не, не сплю».... Упала йна на колѣни и стала Богу молитца, кабъ даў Богъ притомносць [1]) яе мыслямъ. А слуги на цыпочкахъ подъ дзверьми похадживаюць, подслухываюць, чи прочхнулася королеўна. Поглядзѣли ў щелочку — и дзиву далися: королеўна Богу молитца, чаго николи йна ни робила. Увыйшли покоёўки [2]), пытаютца: якое одзѣньня прикажиць подаць королеўна.

«Якое дасьцё, дыкъ и ладно», — каже шаўчиха, и такимъ гэто голосомъ ласковымъ, што слуги яще большъ здзивилися. Дзень пройшоў — нихто не быў битый, ни кого ў вострогъ не посадзили, хто што зробиць, ўсе ладно. По ўсяму царству пошла поголоска, што королеўна натуру змянила: стала цихая, спокойная, жалослива, милосердная. Ўсея царство ўзрадовалося, бо ўсимъ стало лехко жиць. И такъ было до яе смерци, покуль ина душу Богу отдала.

Ну, а той королеўнѣ пришлося соўсимъ иначи. Зъ вечера шавецъ быў выпіўши, крѣпко заснуў, бо знаў што жонка порой разбудзиць. Прочхнуўся ёнъ, бачипь — соўсимъ позно, а ў хаци не прибрано, снѣданьня не зварана и жонка спиць. Якъ схопила яго злось, якъ схвациць ёнъ копылъ, якъ станиць мясиць боки королеўнѣ: «Ўставай, поганая, кабъ ты околѣла! Гдзѣ дратва? Чаму не насучила? Чаго разоспалася? Чаму ў хаци не прибрано?» — и лупиць, и лупиць... А королеўна и ничого не разумѣя, тольки кричиць благимъ матомъ: «гвалтъ, ратуйця! рѣжуць, бъюць!» А шавецъ ящо больше отъ гэтого ў злось ўходзиць и

1) дѣйствительность, осуществленіе.
2) горничныя.

ящо большъ яе бъе. Збіў яе на горкіи яблыкъ, ажъ обомлѣла йна, ажъ самъ шавецъ спужаўся, — стаў водой отливаць. Очунѣла йна трохи, ляжиць, сто́гниць. «Ну — ну! го́дзе стогнаць, ня первинка, — ўставай, за̀ работу бярися!« — кричиць шавецъ.

— «Я королеўна!»... каже йна. Узноў зазловаў шавецъ: «Ты королеўна? Яжъ табѣ покажу королеўство!» — и давай яе биць. Ина слугъ зовець на по̀мочь, а̀ ёнъ больши бъець.

Не́чаго роби́ць, мусила за работу приниматца, але ничо́го йна не ўмѣе робиць, а шавецъ за ўсе бъець. Го́ра ўсяму навучиць! Навучилася и королеўна мужицкой рабоци и такая зробилася цихая, мяккая, якъ едвабная [1]. И такъ мучилася ина до самой смерци, свои грахи отпокутывывала.

Записано тѣмъ же отъ Анны Ѳоминичны Богдановичъ.

ПРО СМЕРТЪ.

а) СОЛДАТЪ И СМЕРТЬ.

Могилевск. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ солдатъ служыў двацаць пяць лѣтъ и за гэто время тольки три дни яго ни били. Били яго за то, што ёнъ быў вельми добры, што имѣў, ўсё бѣднымъ отдаваў. Прослужыўшы дваццаць пяць лѣтъ, яго выбили, дали тры рубли на дорогу и отправили домой. На дорозѣ ўстрэціў яго нищи и кажець: «Подай, служывеньки, бѣдному.» Солдатъ выняў рубль и даў яму, а самъ гово́рыць: «вотъ осталось два рубля; за одзинъ куплю скрыпку, а за други табаку. Трубку закуру, скрыпкой развяселюся» — и пошоў дальши. На дорозѣ ўстрэка́е яго други нищи и гово́рыць: «Подай, земля́къ, бѣдному». Землякъ выняў други рубль и отдаў яму, а самъ остаўся съ однымъ рублемъ и говорыць: «Табакъ куплю, трубкой развясялю́сь» — и пошоў да́ли. По дорозѣ ўстрэчае

---

1) шолковая.

яго трэци нищи и каже: «Подай, зямлякъ, бѣдному!» Солдатъ отдаў и послѣдни рубль и пошоў сябѣ дали. На дорозѣ ёнъ увидзѣў маленькую хатку, ёнъ туды и зайшоў. Тамъ ёнъ увидзѣў трохъ нищихъ, которымъ даваў грошы. Вдрухъ къ яму подходзиць одзинъ нищи и говорыць: «Хочашъ, зямлякъ, ѣсьци?» — «Ахъ, хочу!» Тогды яму дали рýмку вина и маленькую проскурку [1]). Солдатъ не хоча брацъ, думая сябѣ: «штó мнѣ тутъ ѣсьци? на одзинъ разъ укусиць, да на одзинъ глотокъ вина.» А нищіе говорацъ: «ѣжъ, зямлякъ!» —Ёнъ стаў ѣсьци,—ѣў, ѣў, наѣўся и яще осталася большая часьць. Тогды одзинъ нищи подходзиць къ зямляку и говорыць: «Проси у Бога царства».

— Да што мнѣ ваше царство? Я дванцаць пяць лѣтъ служыў, ўсяго тры дни ня быў битымъ.

Подыйшоў къ яму други нищи и говорыць: «Проси у Бога гэтае торбочки, што на сьцянѣ висиць: што захочашъ, то яна табѣ дась». Солдатъ скорэй пошоў и каже: «Господзи, дай мнѣ гэту торбочку!» Богъ яму яе и отдаў. Тогды зямлякъ вышоў ў лѣсъ и говорыць: «Торба, дай попиць, поѣсьць, повясялицца!» Тутъ стаў пирадъ имъ столъ, крэсло и скрыпка. Солдатъ напіўся, наѣўся, ўзяў торбу и пошоў—и ўсё пропало. Ишоў ёнъ, йшоў,—видзиць стоиць домъ; ёнъ идзе прамо туды, а тамъ днемъ жыў панъ, а на ночь выбираўся ў други домъ, потому што ноччу ни можно было тамъ жиць: черци ни давали.

Панъ увидзѣўшы зямляка, послаў яму сказаць, штопъ ёнъ туды нейшоў. Слуги бягуць и крычаць: «Нейдзи, зямлякъ, тутъ цябе ноччу задушаць». А зямлякъ отвячае: «Ни боюся я ничóго» и пошоў ў той домъ. Ноччу начали собирацца черци и насобралось ихъ много и начали шуциць коле зямляка. А зямлякъ сказаў: «Торба, возьми ихъ!» Торба расшнуровалася и захвацила ўсихъ чарцéй. На други дзень панъ посылая слугъ выкинуць косьци зямляка. Слуги прышли,—видзяць: сядзиць зямлякъ. Яны скорэй къ пану и говоруць, што зямлякъ жыў. Панъ пошоў туды и вид-

---

1) просвирку.

зиць: сядзи́ць зямлякъ и спрашивае: «нѣтъ ли у васъ жалѣзныхъ тоўкачоў?» Панъ говорыць: «ёсь». Тогды зямлякъ сказаў: «Торба, вярнися подъ тоўкачы!» Торба повярнулася и начали тоўкачы бицъ чарцей. Чэрци пищаць, просяцца: «пусьци насъ! никóли не пойдземъ снова». Доўго ихъ били, потомъ пусьцили. Яны полящѣли: одзинъ съ поломаною спиною, други́—ногами. За гэто панъ даваў зямляку много грóшай, но ёнъ ни ўзяў и пошоў съ своею торбою дальши. По дорозѣ ёнъ зайшоў ў кабакъ и говорыць жыду: «дай мнѣ патентъ [1])!» а жыдъ каже: «Солдатъ, солдатъ! ты маешъ грошы?»—«Я табѣ говору: «дай патентъ, ты маешъ копѣйку».—Солдатъ каже: «я табѣ говору: давай патентъ!»—Ну давай сто рублёў, тогды дамъ патентъ».—«Торба!» каже солдатъ, «дай сто рублёў». Торба дала. Тогды солдатъ открыў ящe лаўку, начаў торговаць, даваць безъ грошэй горэлку. Сюды прыходзили танцоваць и одзинъ танцоваў и зломаў ногу. Тогды городничы сказаў: дацъ зямляку сорокъ палокъ. А зямлякъ сказаў: «Торба, дай яму сорокъ палокъ!» Торба схвацила яго и начала бицъ Увидзѣўшы гэто, ўсѣ разбяжалися, а зямлякъ оставіў ўсё и пошоў дальши съ своею торбою. На дорозѣ ихъ ўстрэцила смерць на мосту. «Куда ты идзешъ, ноздрата, лупата?» — На страхъ людзей.—Зямлякъ открыў табакерку: «Полѣзай сюды, ноздрата, лупата!» Смерць полѣзла ў табакерку. Зямлякъ ўложыў табакерку ў карманъ и пошоў дальши.

Старые людзи размножилися, што некуды было дзѣваццa. Тогды Бохъ посылае анелоў шукаць смерць. Анелы ўгледзѣли зямляка и спрашиваюць: «Ци у цябе, зямлякъ, смерць?»—«У мяне; шукайци яе». Зямлякъ выпусьціў смерць и пошоу дальши. А смерць явилася къ Богу и каже: «А Божа мой, Божа! Икъ засадзіў мяне нѣйки солдатъ ў табакерку,—ляжу тамъ йкъ каменчыкъ, а горко якъ тамъ». А зямлякъ идзе да йдзе сябѣ по дорозѣ и зноў устрэкаиць смерць. «Куды ты идзешъ, ноздрата,

1) Тутъ слово *патентъ* употреблено, очевидно, не совсѣмъ въ обычномъ смыслѣ, а именно въ какомъ—записавшій, къ сожалѣнію, не объяснилъ. Ш.

лупата»? — «По срэднихъ людзей». Ёнъ зноў открыў табакерку и каже: «Ступай сюды!» Смерць ўлѣзла ў табакерку и ёнъ пошоў дальши. Средніе людзи дожили до глубокой старосьци, ажъ нидзѣ дзѣвацца отъ ихъ. Тогды Бохъ зноў посылае анелоў шукаць смерць. Нечого робиць, — зямлякъ выпусьціў смерць и пошоў дальши. Ў трэйци разъ ёнъ зноў ўстрэціў смерць: «Куды ты лѣзешъ, ноздрата, лупата?»—«По малыхъ дзяцѣй.»—«Ступай, зноў ў табакерку»! Засадзіў ёнъ яе туды и пошоў своей дорогой. Малыя дзѣци повыросли и постáрэли, што дзѣваць не куды. Зноў Бохъ послаў по смерць. Анелы нашли зямляка и кажуць: «Пусьци, зямлякъ, смерць»! Ёнъ выпусьціў и пошоў дальши. Такъ зайшоў ёнъ на той свѣтъ. Тамъ зайшоў ёнъ ў адъ,—видзиць, што души грѣшныхъ шумомъ кипяць ў смолѣ. Ёнъ сказаў чэрцямъ: «Дайци мнѣ дзвѣ чарпахи шуму». Яны ни дали. Тогды прышли большъ чарцей и кажуць: «Даймо! Гэто той, што насъ біў тоўкачами». Яны дали яму шуму, а ёнъ вынесъ на мóра и выліў шумъ [1]) (души). Якъ очисьцилися души, то загули, якъ пчелки и поляцѣли на небо, а зямлякъ зайшоў ў рай. Тамъ Бохъ прыслаў анела, которы ўзяў и душу зямляка.

Зап. учит. народн. училища Николаевичемъ.

229.

б) СОЛДАТЪ ДЕНИСЪ И СМЕРТЬ.

Минск. губ. и уѣзда, Самохвалович. волости, дер. Слобода Дубицкая.

Якъ сотворыў Богъ людзей и побачіў, што ихъ наплодзилось на землѣ вельми много и што яны съ каждымъ годомъ ўсё прыбываюць и прыбываюць, ажно ў скоросьци ўсю землю займуць и ня будзе нигдзѣ пустого мѣста, — ёнъ задумаўся. Доўго ёнъ думаў и прыдумаў смерць и послаў яе на землю, кобъ яна забирала людзей. Покуль смерць прышла на землю, яна забыла, што ёй трэба робиць. Вотъ яна зайшла ў першую хату, што была съ

1) Пѣна, накипь въ горшкѣ при варкѣ.

краю сяла́, а тама-ка жіў москаль,—заваўся ёнъ Дзяни́съ, дакъ яна и просиць яго, штобъ ёнъ сходзіў къ Богу и попытауся, што ёй робиць, бо, бачъ, ёй было вельми стыдно, што́ такъ скоро забыла.

Пошоў Дзянисъ къ Богу и пытаетца у яго, што трэба робиць смерци? А Богъ одвѣчае: «Нехай бяре́ малыхъ дзяцей 7 годоў». Прышоў Дзянисъ до́моў, бачиць — смерць яго ожидае. Шкода яму стало дзяцей; дакъ ёнъ ёй и каже: «Идзи ў лѣса и грызи молодыя дзереўя». Якъ пройшло 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць къ Дзянису и просиць яго сходзиць къ Богу, попытатца, што ёй цяперъ робиць. Дзянисъ пошоў къ Богу. Прыходзиць туды и пытаетца, што трэба робиць смерци цяперъ? Богъ и каже: «Нехай бяре старыхъ людзей». Прыходзиць Дзянисъ къ смерци и каже: «бяры и грызы старые дубы и сосны цѣлыхъ семь годоў». Смерць пошла ў лѣсъ и стала грызць. Якъ пройшло 7 годоў, то яна зноў прыходзиць къ москалю и просиць сходзиць къ Богу, кобъ указаў больше работы. Якъ прышоў Дзянисъ къ Богу и попытаўся, што робиць смерци, то Богъ прыказаў брацъ среднихъ людзей 7 годоў. А Дзянисъ прышоўши, ёй сказаў, штобъ яна грызла среднія дзерэўя семъ годоў. Якъ пройшли и гэты 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць къ Дзянису и просиць яго сходзиць къ Богу попытатца, што ёй робиць. Дзянисъ пошоў и якъ запытаўся, то Богъ каже: «Нехай ужо цябе возьме». Задумаўся Дзяни́съ и пошоў домоў. Дорогою ёнъ зайшоў ў лѣсъ, знайшоў орѣхъ зъ дзирочкою и пошоў. Якъ прышоў ёнъ ў свою хату, смерць и стала пытатца, што робиць? А Дзянисъ якъ разъ дзяржаў ў рукахъ дзира́вы орѣхъ, повярцѣў яго пирадъ носомъ смерци и каже: Богъ прыказаў табѣ лѣзць ў гэты орэхъ». Смерць зморщилась да и полѣзла, а Дзяни́съ, заткнуў дзирку паклей, положыў орэхъ ў шапку и думае сабѣ: цяперъ жа буду жиць, скольки захочу. Доўго ёнъ жыў, по́тымъ яму додзѣло. Вотъ ёнъ и думае, гдзѣ гэто смерць моя дзѣлась? И пошоў къ Богу пытатца. Тоды Богъ каже яму: «а на штошъ ты яе засадзіў ў орэхъ?» Тутъ Дзянисъ ўспомніў про свою

штуку, зняў шапку, выняў орѣхъ и выпусьціў смерць, — дакъ на ёй остались тольки косьци и йна ня могла стаць на ногахъ. Тоды Богъ каже Дзянису: «Коли ты яе такъ высушіў, то и носи яе на сябѣ.» Вотъ чаму якъ малю́юць смерць, то ставяць тольки косьци, а ззаду такъ, якъ цѣнь чаловѣка: гэто Дзянисъ москаль, которому Богъ прыказаў носиць яе.

Зап. П. Ив. Ломако. Ср. въ «Легендахъ» Аѳанасьева, стр. 53: Легенду: Солдатъ и смерть.

230.

в) БѢДНЯКЪ ДОКТОРЪ И КУМЪ (СМЕРТЬ).

Минской губ., Игум. у. с. Колбча.

Жыў одзинъ бѣдны чаловѣкъ; обродзилася яго жонка; прывъёў бабу и куму́, а по ку́ма ходзіў, ходзіў,—той ни нашоў. Вышоў ёнъ на дорогу, ажно идзе чаловѣкъ. «Куды ты, чаловѣча, идзешъ?», пытаецца той у бѣдного. «У мине родзи́ны», отвичае той. «Бабу прывъёў и куму, а ку́ма нима».—«Я у цибе буду за кума». Бѣдны даў куму тры грошы и сказаў: «Идзи, купи муки». Жыды дали тры пуды муки и щэ дали здачы. «Ахъ, кумокъ, я жыдоў ошукаў, да и жыды ня дурни». Ўзяў бѣднякъ ў тры пальцы муки и ўчыниіў хлѣпъ, а потомъ ўзяў изноў ў тры пальцы и замѣсіў. Хлѣпъ якъ подышоў, дыкъ поўна дзешка стала. Даў бѣдны куму изноў тры грошы, штопъ ёнъ купіў горэлки. Пошоў кумъ и купіў тры вядры́ горэлки.

«Ахъ, кумокъ, яжъ жыдоў ошукаў—и жыды ни дурни».

Позвали потымъ людзей и стали горѣлку пиць. Пъюць, а яна ўсё исъ судка ле́ицци.

«Ци вѣдаешъ, кумъ, хто я?» пытаицца тэй у бѣднаго.»

— А Бохъ цибе вѣдае, хто ты.

«Я», кажа, «смерць. Будзь ты циперъ за дохтора, зьбяры травы якой, ды и ссушы. Якъ ты прыдзишъ, дыкъ я буду ў ногахъ стояць, ты кіўни на мине, дыкъ я и пойду.»

Быў ў сялѣ ў ихъ богатыръ [1]) ды дужа заховорэў. Ў ка́ршмѣ

1) богачъ.

того сяла́ собралось дужа богато людзей: тутъ были два сыны́ богатыра и бѣдны дохторъ. Одзинъ сынъ кажа: «Мы стараемся объ своёмъ бацьку, да ничо́го ни зъдзѣлали — ляжыць дужа хворы.»

— «Кабъ я полядзѣў, дыкъ ба ёнъ очуняў» — кажа дохторъ.

«Ни такіе глядзѣли и то ни да́ли рады», сказаў одзинъ сынъ. А други сынъ одзываецц: «А може ёнъ и дась рады?» Ўзяў ёнъ чарку горэлки ды даў дохтору, али и другую, а по́тымъ яму и кажа:

— «Ходзи, полядзи мойго бацьки.»

Прыходзя бѣднякъ дохторъ ў хату икъ богачу, глянуў, — ажъ яго кумъ ў ногахъ больного богача стоиць. Дохторъ кіўнуў — той и пошоў. Дохторъ ўсыпаў травы ў воду, нагрэў яе и даў выпиць больному богачу. Такъ богачъ и поздоровѣў. Сыны подзяковали дохтора, дали яму двацдаць пяць рублей, а старыкъ, проводзючы, добавіў дохтору ищэ стольки, што скоро вылячыў яго. Прыяжджа́я грапъ ў тоя сяло́ на охвоту, заѣхаў ёнъ икъ богатыру и тамъ захворэў. Сыскали дохтороў. А ходзяинъ кажа грапу: «Ё ў нашымъ сялѣ чаловѣкъ, которы одлячыў мине». Сяйчасъ сыскали того чаловѣка. Ёнъ прышоў — ажъ кумъ ў ногахъ стоиць. Бѣднякъ дохторъ кіўнуў и кумъ пошоў, а ёнъ ўзяў травы, поцёръ на руцэ́. Дохторы глядзяць, што за лякарства. Якъ выпіў грапъ съ чаямъ лякарства, такъ циразъ тры часы и поздоровѣў.

Ѣхаў царъ и заѣхаў къ грапу на обѣтъ и крэпко захворэў, такъ што ня можа самъ ўстаць. Посыскували ўсихъ дохтороў. Тогды грапъ и говора: «Ё у мине́ таки чаловѣкъ, што и мнѣ ра́ду даў». Царъ вялѣў послаць свою карэту. Сяйчасъ яго прывязьли́. Коли новы дохторъ увойшоў, ўсѣ дохторы задзивилися, што ёнъ просты мужыкъ. Полядзѣў нашъ просты дохторъ на цара, ажъ ў ногахъ стоиць яго кумъ. Ёнъ кіўнуў и кумъ пошоў.

«А што даси мнѣ рады?» пытаицца царъ.

— «Дамъ ў тры часы» отвичая новы дохторъ. Потымъ вялѣў поставиць чаю, ўзяў травы, поцёръ на руцэ ды ўсыпаў ў чай и

даў выпиць цару. Царъ выпіў и сяйчасъ ўстаў. Дохторъ и ў други расъ даў. Царъ ўстаў зъ посьцели и ужо ходзя. Поднёсъ дохторъ — бѣднякъ свое лякарство цару и ў трэцій расъ. Бачуць тые дохторы, што мужыкъ вылячыў цара, пусьцилися на уцёкъ.

Пытаицца царъ у свойго дохтора: ци ёсь у яго дзѣци?

— Ёсь, бацюшка, государъ.

Царъ ў скоросьци вялѣў побрацъ ўсихъ яго дзяцей ў казённые школы. «Твое́ дзѣци будуць за гиниралоў и за полкоўникоў, а дочки твое́ повыходзиць за хвицэроў» говорыцъ царъ мужыку— дохтору. «Дамъ ищэ табѣ нитнаццаць сёлъ и пидзисятъ домоў съ упраўляющими». Дохторъ нашъ разомъ стаў такимъ богачомъ, што яму и ни сьнилося навэтъ. Дохторъ жыў съ ца́ромъ и ни якой бяды ня знаў, потомъ захворэў, нябора́ка, и лёхъ ў посьцель, поглядзѣў около сибе, — ажъ кумъ ў головахъ стоиць. Вялѣў дохторъ сьдзѣлаць на шрубахъ [1]) ло́жокъ и якъ крутане той ло́жокъ, такъ сьмерць останецца ў ногахъ, а потымъ изноў пирохо́дзя икъ головѣ. «Не», кумокъ! круци, ня круци, до трэба умерци», говора кумъ.

«А дзѣшъ мнѣ свое богацьце дзѣць?» пытаицца дохторъ.

— Оддай на бѣдныхъ, на цэркви и на косьцёлы.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

231.

г) КРЕСТНАЯ МАТЬ.

Черниг. губ., Суражску, д. Чертовичи.

Живъ, бивъ сябѣ бѣдный старичёкъ со старушцею и родзила яго старушця; но такъ ёны были въ большой прибѣдностзя [2]), такъ

1) т. е. на винтахъ.

2) Изображеніе смягчаемаго звука *т* (передъ мягкими гласными и ь) не черезъ *ц*, какъ принято, или *тс*, какъ пишутъ нѣкоторые, а посредствомъ *тз*, съ намѣреніемъ оставлено нами неприкосновеннымъ. Оно, можетъ быть, окажется нелишнимъ для фонетическихъ соображеній лингвистамъ-физіологамъ.— Неударяемое *о* вездѣ произносится какъ *а*. Ш.

што не имѣли днѐвнаго пропитанія. Пойшовъ ёнъ кӯмовъ зватзь къ яму не идутзь, собственно за бѣдностзію, што нѐчаго ни випитзь, ни закуситзь. Пришовъ ёнъ домой и заплакавъ. «Во што, бабъ, понясу къ батзюшку дзитзёнка самъ!».

Идзетзь, сустрекаетца яму на сустрѣчу женщина на дорози. «Куда идзешь, чаловѣкъ добрый?» Ёнъ расказавъ ей ӯсѣ свои обиды. Ёна кажа-ка ёму: «Коли жъ такъ, ходзимъ! я буду у тзябѣ за кӯму!» Ӯзяла у яго дзизёнка и понясла, приходзитзь къ батзюшци, батзюшця бувъ за кума́. И спрашивая яго батзюшця: «Ну што жъ естзъ у тзябе, што выпитзь и закуситзь?» — «Батзюшца, ничагó у мяне нѣту». Ёнъ давъ яму хлѣбушка, крупъ, говядзини и ящё рубль грошей. Приходзя домой, и бача што сусѣдзи приносили яму: хто хлѣба, а хто крупъ на кашу, хто говядзини кусокъ, а хто такъ жа и сальця́ кусокъ, изнесено такъ, што слава Богу, только одной сявӯхи ни було. Ёнъ тоди славъ икъ шинкарю, и кажа-ка яму шинкарь: «А я думавъ, што ти уже и ня придзешь». — «Господзинъ у мяне дзенёгъ нѣту и не ичимъ идзитзь», кажа-ка старикъ. — «Да я тзябѣ и такъ дамъ, сколько тзябѣ нужна!» — «Дайтзя хотзь четвяртзинку». — «Да я тзябѣ и полъ вядра дамъ». — «Слава Богу хрестбины у насъ такъ, какъ и у настоящихъ людзей» думая старикъ.

Покончáлись хрестбины, разойшлися усѣ людзи, остáлась ёдна кумá. И спрашивая яна:

«Ну што, куманёкъ, ти знаешь, хто я?»

— Богъ жа васъ зная, кумушка, хто вы!

«Кумокъ! я смертзь. Вотъ што, кумокъ, я твоихъ дзѣтокъ подрощу и ворожитзь тзябе навучу, хто позоветзь васъ, такъ я вамъ въ етомъ помогу, только, только смотритзя, идзѣ я буду сидзѣтзъ: ежели буду ӯ голóвахъ, то кажи: будзя живъ! а ежели ӯ ногахъ, то умретзь, хотзь до ста знахарей собери, то умретзь.»

Еднажды бѣдный етотъ старикъ выйшовъ на юлицу; бачиць— толпа стоицъ народу. Ёнъ ставъ и слушая, што ени кажуцъ. Вотъ чуя, што ёдзинъ господзинъ кажа: «Порайтзя братзи! мой батзька нездоровъ, если-бъ хто пораи́въ зелья, што бъ ёнъ поправився, я

тоди бъ и не знавъ, якъ ёго благотворитзь». Старикъ и кажа-ка ёму: «А чимъ ёнъ не здоровъ? я ёму помогу». Той чаловѣкъ приставъ къ ёму и казжа-ка: «Дзядзюшка! можа вы, што знаятзя хорошая, подзитзя поглядзитзя.» Старикъ пойшовъ. Ўходзя ёнъ ў ихъ хату и тольки отворивъ дзвери, увидзѣвъ свою куму. Сидзиць ена ў головахъ и засмѣяласъ. Ёнъ подыйходзя къ больному, помацавъ его за голову и за грудзь и кажа ка: «Живъ будзя, Богъ дастзь.» Больно́й кажа-ка яму: «Дзядзюшка! коли бъ ваша слово дошло до Бога, я бы не знавъ, якъ вамъ благодаритзь». — «Ну живъ будзя»! Хозяинъ давъ яму пудъ хлѣба, крупъ; старикъ и пойшовъ. Толька выйшовъ ёнъ зъ хати, больной говориць: «Поднимитзя мяне!». Подняли яго. Ёнъ посидзѣвъ и мала по малу ставъ поправлятза и кажа-ка: «Ахъ! большую силу той господзинъ зная. Сынокъ! наградзитзь ёго треба!» Господзинъ той выйшовъ ў славу, начали́ ёго и благородные зватзь и такъ жа дойшло дзѣло и до ца́ря. Заболѣвъ самъ царь. Посилаютъ за этимъ старикомъ, привозятзъ ёго туда, царь больны ляжитзь и спрашиваетзь: «А што, старикъ, поможишь ти моей бядзи»?

Старикъ убачивъ куму, што яна ў головахъ сидиць и смяётца. «Батюшца царь! Богъ дастзь живи будзитя». «Охъ, колибъ Богъ давъ!» Только што выйшовъ старикъ, царь и сказавъ «Подимитзя мяне, поводзтзя мяне». Царь разойшовся и спрашиваетзь: «А дзѣ той старикъ?» Ёго позвали; царь и сказавъ: «Скажи, старикъ, сколько у тзябе семейства́?»—Старикъ расказавъ. Послали за его семейство̀мъ. Привезли ихъ во царскій дворецъ, дали имъ комна́ту; куша́ли яны въ одномъ столѣ зъ царемъ, а жили врозь лѣтъ десятзь. — Опятзь заболѣвъ царь, опятзь зовутзь старика. Когда ёнъ приходзитзь икъ яму, убачивъ куму у яго ногахъ и кажа-ка ца́рю: «Нѣтзь, батюшица царь, помиратзъ треба, у́же няльзя помочь.» Царь вялѣвъ позватзъ сюда члено́въ. «Якъ только я помру» сказавъ ёнъ имъ, «поставитзъ етаго старика на моё мѣста, ёнъ правдзивой старикъ» и за тзѣмъ кончи́вся. Позвали санатзъ, нарядзили старика ца́ремъ. Ёнъ проживъ лѣтзь двадзятзь пятзь, довелъ своихъ дзятзей такъ, якъ и нада — и самъ заболѣвъ. Ёнъ

смотря на ноги, а кума сидзиць ў ногахъ: «Кумушка не ўжели мяне придзется ўмиратзь?» «А вжежъ, куманекъ.»

«Яшо годочикъ три дайтзя пожитзь.»

«Нѣтъ кумокъ». Ёнъ на служителей своихъ: «Положитзя мяне, идзѣ ногами ляжавъ». Переворатзили яго назадъ, идзѣ ноги были́, а кума яму кажа-ка: «Кумокъ! сколько не вяртзи, ну нада умяртзи́.» «Кумушка, пойду жъ я по своимъ дворцу, хочь посмотрю.» А яна кажа-ка: «Кумокъ! пойдземь.» Яна ўзяла яго за руку и пошла ў садъ и ходзятзь по саду! «Кумушка! какой-то шумъ во дворцѣ.»— «Куманекъ! ето тѣло твое хоронятзь!»

Зап. учитель народн. училища А. Ляхницкій.

ПРЕДАНІЯ.

232.

О ЦЕРКВАХЪ И ЧУДОТВОРНЫХЪ ИКОНАХЪ.

I.

О ЦЕРКВИ ВЪ ВОЛОКАХЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

Ну гэтожъ ўсякому звѣсно, што наша церкоў ў Волокахъ [1]), гдзѣ цудоўный образъ Божжай Матки, першъ была ў тымъ мѣсьци, дзѣ цяперъ Туръе-Горы называюцца [2]) и сяло тама-ко тожа было, али колись-то Швады́, ци Турки,—хто ихъ вѣдае? на самая св. Юръя знichтожили яго и покуль гэто яны тамъ рабовали [3]),народъ весь тамъ собраўся и запёрся ў церкави. Подпаліўши сяло́, Швады кинулися къ церкави, выломали дзвери, видзюць: увесь народъ зъ слизами, на колѣняхъ, молицца, дыкъ князь Швэцки, а за имъ другіе нидовярки стали страляць ў во́бразъ, ажъ

---

1) Деревня Волоки Мстижской волости. 2) Лѣсистая мѣстность съ множествомъ кургановъ и огромнымъ камнемъ (Князь—Камень), въ $4^1/_2$ верстахъ отъ дер. Волокъ. 3) грабили, разоряли.

тутъ ў водзинъ мóмантъ нявидзимая сила и откинула поганцоў назадъ и яны куды которы поуцикали, а тые зъ ихъ, што страляли, то зичасъ жа вси послѣпли, а самы князь ихъ тутъ жа, коля церкови, и пяравярнуўся ў каминь. На вобразѣ тымъ и цяпера-ка видаць тые мѣсты, дзѣ были стрэлы, али на скрозь ни пробито, а тольки маленькія ямки трохо поўгинаўшися. Людзи помолилися, подзяковали Богу, што уцалѣли, выйшли зъ церкови, глидзяць—ўсё сяло вы́горэло, послѣдніе головѣшки кýруцца, нигдзѣ, знача, ни кола, ни двора ни осталося. Тогды яны построили новоя сяло на цяперышнимъ мѣсьци, пиранясли туды и церкоў тую, али образа нихто ніякъ не могъ ўзяць, ўсё Боска моць ни допускала. А дыли приснилося одному старичку Найсвентшая Матка и кажа: «Собярицця малыхъ дзяцей, яны мой вобразъ легко пиранясуць.» Разсказаў объ гэтымъ старикъ сильчанамъ, тые ўси грумадой и пошли зъ дзѣцьми своими, — дыкъ дзѣци малые ўзялися ручками зы образъ и поволокли помаленьку. Тогды сяло по гэтому и назвали «Волоки.» И ци мало ужо зъ тыхъ часоў ўсякихъ цудоў было отъ гэтого вобраза! и довяроно, што хто тольки отъ ўсяго сэрца щиро помолицца, дыкъ ву ўсякимъ гóры, ци болѣзьни Боская Матка яму и помóжа.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Волокъ Данилы Тубальца.

233.

II.

О КОЛПЕНСКОЙ ЦЕРКВИ.

а) Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Деревенской вол.

Вблизи села Деревной, на высокой горѣ, съ которой открывается довольно живописный видъ на далекія окрестности, находится маленькая деревянная церковь, очень бѣдная, почти въ полуразрушенномъ видѣ. О сооруженіи этого храма народъ говоритъ слѣдующее: На томъ мѣстѣ, гдѣ нынѣ церковь, когда-то росла груша. На этой грушѣ явилась Божія Матерь съ Іисусомъ

Христомъ на рукахъ. На спросъ, какъ явилась Матерь Божія: въ видѣ иконы или статуи? полученъ былъ такой отвѣтъ: «Якъ явилася? Якъ у Щаря (село Слонимскаго уѣзда) Панъ Іезусъ плыў на столку (на скамейкѣ) по Нѣману и якъ людзи вышли и зняли со столка, то столакъ поплыў, а Панъ Іезусъ остаўся!» Вѣроятно въ видѣ статуи.

Появленіе Божіей Матери первые обнаружили пастухи; они извѣстили помѣщика и тотъ на чудесномъ мѣстѣ построилъ церковь. Матерь Божія перешла на сказанную грушу изъ села Колпеницы, изъ подъ города Слуцка, Минской губ. (есть ли въ дѣйствительности такое село — не знаю), оттого нынѣ церковь и вся гора называется Колпенскою, или Колпенка. Когда церковь была построена, Матерь Божія нѣкоторое время пробыла въ ней, но «негодная душа заглѣдзѣлася» на неё и Матерь Божія ушла въ Ошмянскій уѣздъ, Виленской губ., — въ какое именно селеніе неизвѣстно. По тому изображенію была написана икона, которая находится въ церкви и понынѣ.

234.

б)

Другіе говорятъ такъ. Много лѣтъ тому назадъ, какая-то владѣлица имѣнія Деревной страдала глазами и совершенно ослѣпла. Находясь въ такомъ состояніи, она дала обѣтъ, что если Богъ ей возвратитъ зрѣніе, она на той горѣ, которую прежде всего увидитъ, — построитъ церковь. Кругомъ мѣстность гористая. Владѣлица прозрѣла. Увидѣла первую гору Колпенскую и исполнила свой обѣтъ. Около этого времени крестьянинъ села Деревной увидѣлъ плывшій по протекающей у подножія горы рѣкѣ Иссѣ образъ Пресвятыя Богородицы; онъ его взялъ и передалъ помѣщицѣ, а та его обновила и помѣстила въ церкви.

Нынѣ въ церкви находится очень грубой работы образъ Пресвятыя Богородицы съ Іисусомъ Христомъ на рукахъ. На иконѣ написано, что изображеніе Колпенской Божіей Матери, между

тѣмъ оно имѣетъ нѣкоторое сходство съ Тихвинской иконой Божіей Матери, въ честь которой бываетъ церковное торжество 26 іюня.

Зап. волостн. писаремъ П. В. Свекло [1]).

235.

ОБЪ УШЕДШИХЪ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВАХЪ.

I.

По Витебскому уѣзду (бывш. Суражскому) слишкомъ распространены разсказы объ ушедшихъ въ землю церквахъ. Трудно найти такое возвышенное по положенію мѣсто, про которое бы не ходило въ народѣ преданіе, какъ о мѣстѣ, гдѣ въ незапамятныя времена стояла церковь, которая внезапно вошла въ землю со всѣми молящимися. Въ этомъ отношеніи замѣчательна одна мѣстность близъ села Веляшковичъ, о которой въ народѣ ходитъ слѣдующее преданіе. Въ трехъ верстахъ отъ названнаго села, по дорогѣ, ведущей къ мѣстечку Яновичи, находится деревня Городокъ. Самая деревня скрывается въ небольшомъ лѣсу и стоитъ на значительномъ возвышеніи. Нѣсколько лѣтъ тому назадъ настоящій трактъ былъ мало проѣзднымъ, а движеніе преимущественно совершалось черезъ деревню, не доѣзжая до которой нужно было ѣхать въ гору. Правая сторона этой горы замѣтно возвышается передъ лѣвой. По неисправности, трудности подъема, особенно въ дождливое время, дорога оставлена даже и мѣстными жителями.

Упомянутая возвышенность имѣетъ съ трехъ сторонъ довольно крутой подъемъ, вершина же представляетъ ровную, правильную площадь. Жители окрестныхъ деревень единогласно утверждаютъ, что въ незапамятныя времена на этой площади стояла церковь, которая за грѣхи ли молящихся, или по другимъ пред-

---

1) Какъ эта запись, такъ и другія, въ предыдущихъ отдѣлахъ, равно и далѣе приводимыя, за подписью разн. волостн. писарей означенной губерніи, также и Минской, обязательнѣйше доставлены намъ Статистическими Комитетами этихъ губерній. Ш.

начертаніямъ Промысла, ушла въ землю со всѣми молящимися, въ то самое время, когда священникъ читалъ Евангеліе. Было время, что церковь начала выступать изъ земли: на наружную сторону показался шпицъ. Какой то мальчикъ, пастушокъ, наступилъ на этотъ шпицъ и укололъ себѣ ногу, что́ и послужило поводомъ къ открытію мѣста исчезнувшей церкви, потому что современные тому происшествію старожилы, за давностью чуда, не могли даже точно указывать это мѣсто. Набожное усердіе подвинуло мѣстныхъ селянъ къ раскопкѣ горы и освобожденію святого храма изъ подземельнаго заключенія; но лишь только откопали главу, церковь мгновенно вновь ушла еще глубже и унесла на своей главѣ усердныхъ раскопщиковъ и разрытая земля приняла прежній видъ.

Ушедшая въ землю церковь непремѣнно должна, по убѣжденію народа, выйти со временемъ на поверхность и занять свое прежнее мѣсто, которое, въ виду этого обстоятельства, не заростаетъ густымъ и большимъ лѣсомъ, не смотря на то, что кругомъ густые лиственные лѣса и кустарники даютъ этому мѣсту свои сѣмена, отовсюду переносимыя то вѣтромъ, то птицами. Кусты орѣшника, кое гдѣ растущаго на мѣстѣ ушедшей въ землю церкви, выросли изъ тѣхъ орѣховъ, которые находились въ карманахъ нѣкоторыхъ молящихся. Въ свою очередь и одиноко стоящія здѣсь березы нѣкогда были посажены въ церковной оградѣ и съ тѣхъ поръ, какъ церковь ушла, онѣ больше не растутъ. Въ иную пору въ горѣ слышится колокольный звонъ, вопли молящихся, церковное пѣніе и чтеніе, и многое другое, что обнаруживаетъ постепенно ослабѣвающую, однако жизнь ушедшихъ въ землю молельщиковъ. Въ былыя времена все это слышалось чаще и явственнѣе, теперь же слабѣе и рѣже. Во всякомъ случаѣ подземное богослуженіе идетъ не одновременно съ богослуженіемъ сосѣдней и другихъ церквей, а всегда то раньше, то позже, и только въ свѣтлую седмицу оно идетъ одновременно съ наземными церковными службами.

Сказанное исключительно о Городокской церкви носитъ на себѣ характеръ всѣхъ преданій, разсказываемыхъ объ ушедшихъ

въ землю церквахъ, со всѣми однообразными мелочными обстоятельствами. Въ ряду съ такими преданіями идетъ другое, а именно: въ давнія времена появился въ краѣ какой то «осилокъ» [1]), который разрушилъ множество церквей, ударяя по храму, то правою, то лѣвою рукой, а иногда и ногой. Какъ на мѣсто, гдѣ такимъ образомъ была разрушена церковь указываютъ на существующее близъ села Велишковичъ церковищенское кладбище, называемое просто «церковищемъ». Окрестное населеніе набожно чтитъ подобныя мѣста прежнихъ церквей, сюда не гоняется скотъ, проѣзжіе и прохожіе непремѣнно кладутъ крестное знаменіе, какъ при проѣздѣ мимо настоящей церкви. Въ иныхъ мѣстахъ благочестивыя руки воздвигаютъ кресты, поддерживаютъ уже существующіе и ставятъ свѣчи.

Въ дополненіе къ сказанному о самой мѣстности, гдѣ по преданію ушла въ землю церковь, слѣдуетъ упомянуть, что предшествующая Городку мѣстность называется «Долгимъ полемъ», несмотря на то, что это поле находится теперь подъ огромнымъ березовымъ и еловымъ лѣсомъ, между тѣмъ, какъ находящаяся за Городкомъ деревня «Залѣсье» скрывается скорѣе въ кустарникахъ, чѣмъ въ лѣсу, да и тотъ торопливо очищается подъ пахотное поле.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

236.

ДЗЕМКОЎ ГРУДЪ НА МѢСТѢ УШЕДШЕЙ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВИ.

II.

Гродненск. губ. и уѣзда, дер. *Ревки.*

Старые людзи кажуць, што гдзѣ гэтотъ грудъ, тамъ даўнѣй было мѣсто (городъ). Великое было гэто мѣсто и по серэдзинѣ стояла великая церкоў. По емъ были войны, тайды людзи ўсѣ увойшли ў гэту церкоў и земля растворилася и церкоў увойшла ў землю зъ людзи. Кажуць, екъ правитца на Великъ дзень на-

---

1) силачъ.

боженство[1]) ў церкиви, то треба лехчь на гэтомъ грудзѣ и почуешъ, што и тамъ правитца набоженство и чутно, екъ звонець и спѣваюць. Такъ недаўно, кажуць, на томъ грудзи гораў чаловѣкъ изъ Суховлянъ (такъ называютъ деревню), ему и ноги и руки поломало, а волы ў той моментъ здохли. Гэты чаловѣкъ раскаяўся и ёнъ выздоровѣў.

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. учит. сем. Мышко. [2])

237.

ОБЪ УШЕДШЕМЪ ВЪ ЗЕМЛЮ КОЛОКОЛѢ.

Гродн. губ., Кобринскаго уѣзда, м. Городца.

Въ приходской церкви м. Городца есть довольно большой колоколъ, о чудесномъ полученіи котораго разсказывается слѣдующее. Вмѣстѣ съ другимъ, такимъ же колоколомъ онъ приплылъ къ берегу мѣстной рѣки и зазвонилъ. Но такъ какъ священникъ и прихожане медлили крестнымъ ходомъ, то оба колокола стали опускаться въ воду и когда прибылъ крестный ходъ къ берегу, одинъ колоколъ скрылся въ водѣ, а другой видѣнъ былъ лишь на половину. Немедленно закинули сѣти и вытащили этотъ послѣдній колоколъ, но при всѣхъ усиліяхъ не могли вытащить другого колокола, который, какъ нужно думать, скоро отплылъ дальше.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Михаилъ Гловацкій.

238.

КАПЛИЦА, ПОСѢЩАВШАЯСЯ МЕРТВЕЦАМИ.

Дер. Великая Весь, Волковыскаго уѣзда, — той же губ.

На западъ отъ деревни Великая Весь стояла раньше небольшая каплица, которую рѣдко кто посѣщалъ, въ виду ея «забочности». Ежегодно во время чтенія страстей эта каплица наполнялась мертвецами, которые освѣщали ее яркимъ огнемъ и

---

1) богослуженіе. 2) Почти всѣ приводимыя въ этомъ сборникѣ записи учениковъ названной Учительской семинаріи обязательно доставлены намъ почтеннѣйшимъ сотрудникомъ нашимъ, Н. Я. Никифоровскимъ. Ш.

слушали «Вангили» [1]), которыя читались поочередно мертвецами — священниками. Всѣ эти мертвецы собирались съ одного только ближайшаго кладбища. Въ настоящее время нѣтъ и слѣда этой каплицы.

Ученикъ Свислоч. Семин., житель дер. Великая Весь, Почобутъ.

239.

КАПЛИЦА, ОБИТАЕМАЯ НЕЧИСТОЙ СИЛОЙ.

Той же губ. и уѣзда, дер. Ревки.

Недалеко отъ рѣки Скидлицы есьць сажалка, а коле сажалки даўней панъ строіў каплицу, но людзи не захоцѣли робиць каплицы: одны ўлѣзуць ў каплицу, а другіе на дворѣ. И тыя, которыя ўлѣзуць, тамъ стукаюць, а тые, которые на дворѣ, боятца и кажуць пану, што тамъ черци. И панъ велѣў оставиць робиць каплицу. Съ тѣхъ поръ ў той каплицы черци живуць. Недаўно, кажуць, ишоў почьчу чаловѣкъ коле гэтой каплицы и его што-то ухопило.

Зап. учен. Свислочск. учит. семинаріи Мышко.

240.

О КЛАДѢ, ЗАРЫТОМЪ ШВЕДАМИ.

Село Торокани, Кобринскаго уѣзда, Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ дер. Торокани, Кобринскаго уѣзда, находится старое кладбище, на которомъ въ Великую Субботу ежегодно появляются огненные язычки, отъ сумерекъ до полночи. Эти язычки безпрестанно мѣняются въ цвѣтѣ и бываютъ то бѣлыми, то красными, то синими. Это есть ничто иное, какъ зарытыя здѣсь шведами деньги, которыя пересушиваются, по заклятію, въ Великую Субботу. Воспользоваться деньгами не трудно: стоитъ только, не щадя памяти погребенныхъ здѣсь умершихъ, взрыть все кладбище и разметать кости.

Изъ записи учен. Свисл. уч. сем. Соколовскій.

1) т. е. Евангелія.

241.

О ЗАКЛЯТОМЪ КЛАДѢ.

Той же губ., Волковыс. уѣзда, дер. Великая-Весь.

На сѣверной сторонѣ дер. Великая-Весь, въ полуторѣ верстѣ отъ нея, можно видѣть небольшую возвышенность. Здѣсь время отъ времени старожилы видятъ голубого коня, который «гарцуетъ» и при приближеніи къ нему «утекаетъ» и проваливается въ землю. Это есть заклятый кладъ, который никому никогда не дается въ руки. Находимые тамъ серебряныя деньги поддерживаютъ вѣру окрестнаго населенія въ зачарованный кладъ.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Игнатія Почобута.

242.

СРАЖАЮЩІЕСЯ СОЛДАТЫ.

Той же губ., Бѣльскаго уѣзда, дер. Тривежи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Тривежи, Бѣльскаго уѣзда, указываютъ мѣсто погребенія русскихъ и польскихъ солдатъ, павшихъ здѣсь въ кровопролитномъ, хотя и равномъ боѣ. Ожесточеніе сражающихся, говоритъ преданіе, было такъ велико, что оно продолжается съ тѣхъ поръ и до нашего времени. Въ полночь передъ новымъ годомъ можно видѣть здѣсь двухъ русскихъ и двухъ польскихъ солдатъ, которые ожесточенно рубятъ другъ друга и, не докончивъ сраженія, проваливаются въ землю при первомъ пѣніи пѣтуха.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Анд. Ос. Прокопчука.

243.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ДѢВИЦА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ означенной деревни, Лысковской вол., Волковыскаго уѣзда, и теперь находится небольшая роща, о ко-

торой въ памяти окрестнаго населенія сохранилось слѣдующее преданіе. Одинъ человѣкъ, по имени Янко, проѣзжалъ близъ рощи въ самую полночь. Когда онъ поровнялся съ окопами, кои можно видѣть и теперь, то увидѣлъ большой желѣзный сундукъ, по обѣ стороны котораго находились двѣ цѣпныя собаки; на сундукѣ сидѣла дѣвица и чесала волосы, отъ которыхъ пышало пламя. Дѣвица слезно стала просить Янко подойти къ ней и распутать волосы, обѣщая сдѣлать его счастливымъ на всю жизнь и увѣряя, что злыя собаки не тронутъ его. Удивленный и напуганный Янко не рѣшился однако подойти къ дѣвицѣ, а бросилъ ей свой поясъ, чтобы крѣпче привязать собакъ. Лишь только поясъ коснулся дѣвицы, сундукъ загремѣлъ, зазвякали въ немъ деньги и дѣвица отчаянно взвизгнула и явственно произнесла слѣдующія слова: «Проклята твоя душа отнынѣ до вѣку, што ты мене зачапивъ: мучилась я сто роковъ, буду мучится и еще столько-же; но и ты не воскреснешь!» Съ этими словами она ушла въ землю вмѣстѣ съ сундукомъ, собаками и поясомъ Янко. Дѣйствительно Янко остался несчаснымъ на всю жизнь и его несчастіе до сего дня ставятъ въ примѣръ другимъ.

Уч. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ и Габровскій.

244.

О КОРОЛЕВОЙ ГОРѢ.

Той же губ. [1]).

На западной сторонѣ дер. Горска, въ одной верстѣ отъ послѣдней, находится «Королева гора», которая образовалась по слѣдующему поводу. Пастухи устроили потѣшную войну и выбрали королемъ одного своего товарища. Когда игра не удалась по винѣ короля, пастухи рѣшили сдѣлать ему примѣрное наказаніе и для

1) Уѣзда,—какъ при этомъ, такъ и при нѣкоторыхъ другихъ преданіяхъ, записанныхъ учениками Свислочской учительской семинаріи, въ рукописи г. Никифоровскаго, къ сожалѣнію, не указано. Этотъ небольшой пробѣлъ будетъ пополненъ въ «Примѣчаніяхъ» къ этой части настоящаго сборника. Ш.

того согнули березу и къ вершинѣ ея привязали несчастнаго короля, шуточно грозя повѣсить его. Въ это самое время въ стадо ворвался волкъ — и пастухи оставивъ короля, бросились прогонять волка. Когда же они возвратились къ несчастному королю, послѣдній былъ мертвъ. Пастухи такъ плакали и убивались по товарищѣ прежде и послѣ его погребенія, что земля сама собою стала подниматься и образовала надъ могилой настоящую гору.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

245.

О РВАХЪ.

I.

Той же губ.

Въ четырехъ верстахъ отъ той же деревни, на восточной сторонѣ, находится длинный и глубокій ровъ, извѣстный подъ названіемъ «Перировъ». Раньше это была рѣка и по ней плавали суда и сплавлялся лѣсъ. Однажды королевичъ, переправляясь съ своей матерью королевой чрезъ рѣку, упалъ въ воду и утонулъ. Мать бросила въ рѣку щетку, отъ чего вода быстро спала; на днѣ рѣки лежалъ мертвый королевичъ. Всѣ усилія спасти сына оказались безплодными и злополучная королева прокляла рѣку, которая съ той поры наполняется водой только въ весеннюю пору.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

246.

II.

Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ села Орѣничъ находятся большіе рвы, которые когда-то составляли ложе громадной рѣки. Разъ переправлялась черезъ рѣку вѣдьма и нечаянно уронила въ нее похищенное дитя, которое тутъ-же и утонуло. Вѣдьма прокляла рѣку и вода ушла въ землю. На томъ мѣстѣ, гдѣ уходила

вода, выросъ особенный кустъ: отъ такъ сказать затыкаетъ отверстіе, чрезъ которое прошла вода. Если бы, по народному повѣрью, нашелся ловкій и сильный человѣкъ и выдернулъ этотъ кустъ за одинъ пріемъ, то исчезнувшая рѣка снова появилась бы на своемъ мѣстѣ.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Иванъ Медвѣдь.

247.

III.

БОРОНОУСКІЙ РОЎ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Гэты Бороноўскій роў надто глубокій, и ў емъ, кажуць, черци сѣдзяць съ тѣхъ поръ, екъ ѣхаў коле гэтого рова панъ зъ своее жонкою и вывернуўся ў гэты роў, — и его жонка забилася. Зъ тыхъ поръ ў гэтымъ рови черци страшаць ночою людзей.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Мышко.

248.

О РѢКАХЪ И ОЗЕРАХЪ.

I.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ РѢКИ ВИЛІИ.

Минск. губ., Бориск. у.

О происхожденіи рѣкъ среди населенія Витушинской волости (Борисов. у., Минск. губ.) существуетъ слѣдующее преданіе: Богъ, собравши всѣхъ птичекъ, велѣлъ имъ копать рѣку. Птички послушались, стали копать землю и образовались рѣки и озера. А одна изъ птичекъ, которую крестьяне называютъ «конюхъ», отказалось копать и потому Богъ запретилъ ей пить воду на землѣ, а дозволилъ ей пить на древесномъ листѣ. Поэтому въ лѣтніе дни, когда сухая погода бываетъ продолжительная, конюхъ своимъ свистомъ проситъ Бога послать дождь, дабы онъ могъ напиться хотя на листкѣ. О происхожденіи же рѣки Виліи по-

вѣствуется слѣдующее: На мѣстѣ истока этой рѣки (въ лѣсномъ урочищѣ «Стёпъ-Камень», что въ Витушинской волости) нѣкогда жило одно семейство: мать, сынъ и дочь. Сынъ былъ непослушнымъ, а дочь была развратная. Когда мать, бывало, упрекнетъ ее за нехорошее поведеніе, дочь всегда отвѣчала: «Не твое дѣло: по мнѣ людзи ѣздили и ѣздить будутъ». Мать прокляла свою дочь за такой дерзкій отвѣтъ, и она разлилась рѣкой, названной «Виліей», а сынъ за неповиновеніе сталъ камнемъ въ образѣ человѣка. Камень этотъ на томъ мѣстѣ стоитъ и теперь съ отбитою отъ удара молніею головою.

Изъ записи писаря Витушинск. вол. А. Бѣлыковича.

249.

II.

Той же губ. и уѣзда, Мстижск. вол.

Рѣка Бяроза (Березина) во якъ началася: Проци млину [1]) за Докшицами росла бяроза, а свиньня подъ ей ўсё рыла, рыла и дорылася до водзяной жилы. Дыкъ тогды и чухнула рака́, яё по гэтому и назвали: «Бяроза:»

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ.

450.

III.

О РѢКѢ УЖИЦѢ [2]) (ВУЖИЦА).

Разсказываютъ, что будто бы село, находившееся около этой рѣчки, окружала огромная змѣя «Вужица», которая каждый день съѣдала по одному человѣку изъ этого села, и никто не могъ освободить его отъ этого чудовища. Наконецъ пріѣхалъ сюда Донской казакъ, по имени Гришка, и отрубилъ ему голову. Вдругъ

---

1) мельницы. 2) Рѣчка эта находится въ Витебской губ., Дриссенскаго у., и впадаетъ въ Западную Двину. Я.

голова эта погналась за нимъ. Онъ вскочилъ на лошадь и началъ убѣгать отъ нея, но она его преслѣдовала до самой Двины. Гришка бросился въ Двину, надѣясь переплыть ее, и здѣсь же утонулъ, а съ нимъ вмѣстѣ и голова чудовища. А то мѣсто, гдѣ стояло село, тотчасъ же провалилось. Говорятъ, что въ день Ивана Купалы, если приложиться къ землѣ, то слышенъ подъ землею звонъ колоколовъ и пѣніе въ церкви.

Съ тѣхъ поръ крестьяне на томъ мѣстѣ, гдѣ стояло провалившееся село, не охотно селятся, и если вы спросите кого нибудь изъ крестьянъ: сколько здѣсь душъ, или хатъ? Вы непремѣнно услышите слѣдующій отвѣтъ: «а што тутъ ёсть, семъ хатъ съ хлѣвами, и семъ душъ съ свиннями.»

Зап. учен. 5-го кл. Витебск. гимназіи Янкоскій.

451.

IV.

ПОЧЕМУ МЕЛѢЕТЪ РѢКА ЦАТА?

Могил. губ., Гомельск. уѣзда, с. Старо-Юрковичи.

Въ верстѣ отъ села Старыхъ-Юрковичъ тянется узкая, черноземно-глинистая полоса низменной, болотистой почвы, покрытая очеретомъ и различными болотными растеніями. Тянется она, извиваясь, между множества селъ и деревень, верстъ за 50 съ сѣверо-запада за дер. Рудней-Цатой на границы съ Черниговской губерніей, впадаетъ въ Вагу, а Вага въ р. Сновъ, притокъ Десны. Эта полоса есть рѣка Цата. Весною разливается она довольно широко, а лѣтомъ высыхаетъ. Еще недавно, — лѣтъ 5 тому назадъ, она настолько еще была обильна водою, что коегдѣ на протяженіи ея были устроены водяныя мельницы и сукновальни. А прежде, какъ говорятъ старики, сохранившіе въ своей памяти преданія отъ старыхъ временъ, это была большая рѣка, по которой носились суда и плоты. Рѣка эта составляетъ часть границы между Московскою и Литовскою Русью.

Здѣсь же, на границѣ Черниговской губерніи, недалеко отъ

дер. Быстры (Могил. губ.), Чуровичъ и Хвоевичъ (Черниг. губ.) виднѣются слѣды и остатки засѣкъ, рогатинъ и вообще преградъ, которые, быть можетъ, устраивали поляки, чтобы затруднить набѣги буйныхъ казаковъ и гайдамаковъ, во времена Наливайка, Остряницы, Хмѣльницкаго и другихъ. Здѣсь же на границѣ, среди почти степныхъ мѣстъ уцѣлѣли лѣса, служившіе притонами различныхъ бѣглецовъ. Курганы и холмы свидѣтельствуютъ о происходившихъ схваткахъ и сраженіяхъ. Вотъ какъ разсказываютъ крестьяне объ обмелѣніи Цаты: «Казали люди, що ета була большая рика́, що по ей плавали плыты [1]). На бирагу́, въ очиротахъ була хатка и жила тамъ удова, большая вѣдьма, и були у яе синъ и дочь—русалка, вельми пригожіе. Сина йна любила, а дочь—не, оттого, що и дочь стольки вѣдала, скольки йна.

Разъ матки ни була дома. Отъ дочь и кажа: «Ходимъ, брато́къ, купацца!» Братъ пошовъ купацца, да и втопився. Вярнулась ўдова, и щобъ отживить сина, узила очиро́тину и юшку [2]): очиротину наложила, а юшкой накрыла. Отъ тыхъ поръ вода унилась. А русалка вхо́ила брата да втикла въ Дняпръ.

Зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

252.

V.

ОБЪ ОЗЕРѢ ВЪ ДОМОШКОВИЧАХЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстижск. вол.

А во́зиро, што ў Домошковичахъ [3]) тамъ жадной [4]) раки́ ня ў ходзѣ и ни выходзѣ, а гэтакаяшь глыбокое, такъ само кажуць, стало. Першъ было поле; на ёмъ ўсё грэ́чку сѣяли. Разъ гэто скосили грэчку, пусьцили свиньней пасьцицъ, дыкъ порсюкъ [5]) ў во́днымъ мѣсьци шукаючи, муся зимляныхъ орэхоў, рыў, рыў и дорыўся до зямельныхъ цмокоў [6]), ну и чабахнула отту́ляка вода,

---

1) плоты; 2) вьюшку; 3) Осивской волости; 4) ни одной; 5) порядочный поросенокъ, кабанчикъ. Слов. Носов.; 6) *цмокъ* или *смокъ* (по тому же словарю)—сказочное названіе змія.

свиньней ўсихъ потопили зъ разу, а пастушки уцяклй домоў. Ў возиры тымъ и рыбы ўсякой гóдзя. Разъ грапъ Слизинь однэй щуцѣ причапіў бляшку подъ жебры и написаў лйтары: «Коли хто и дзѣ яго злови, капъ ознаймили яму». Ну дыкъ ў скольки годъ и зловили тую самую щуку ў Мядзили [1]). Яна ниначи якъ пеўня подземными ракáми туды заплыла.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ.

253.

VI.

ОБЪ ОЗЕРѢ [2]) ПЬЯВИЧЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, сел. Деревной.

Тамъ, гдѣ въ настоящее время озеро, когда-то находилась деревня. Въ эту деревню однажды пришли два нищихъ, народъ полагаетъ: самъ Іисусъ Христосъ съ однимъ апостоломъ. Зашли они въ одну избу, гдѣ баба пекла блины. Нищіе попросили блиновъ. Баба имъ не дала и выгнала ихъ изъ дому. Нищіе пошли въ другую избу, гдѣ жила очень бѣдная женщина съ груднымъ ребенкомъ и попросили ту женщину покормить ихъ. У женщины ничего не оказалось; но желая чѣмъ нибудь накормить нищихъ, она влила въ чашку холодной воды, насыпала нѣсколько муки, и всколотивъ и посоливъ, предложила нищимъ ѣсть, хотя было не сварено, говоря, что такой похлебкой она сама питается. Нищіе отказались ѣсть, но видя радушіе хозяйки, предложили ей немедленно уйдти изъ деревни, потому что съ деревней сейчасъ произойдетъ несчастіе. Но уходя, женщина обязана была не оглядываться. Взявъ ребенка на руки, она ушла изъ деревни. Вдругъ услышала за собою какіе-то крики—и оглянулась.... Вся деревня провалилась въ землю и на мѣстѣ ея образовалось озеро, женщина же обратилась въ камень, который стоитъ на берегу

1) Виленск. губ., Вилейскаго уѣзда. 2) Находится близъ села Деревной, на землѣ, принадлежащей причту; занимаетъ оно пространство около трехъ квадратныхъ десятинъ. С.

озера и по настоящее время. Говорятъ, что камень имѣлъ раньше фигуру женщины съ ребенкомъ на рукахъ и у женщины были замѣтны на шеѣ бусы.

Озеро очень глубокое. Говорятъ будто связывали веревокъ въ 40 сажень и мѣрили глубину, привѣсивъ гирю, но до дна недостали, а вмѣсто бывшей гири вытащили обратно баранью голову. Какой-то человѣкъ въ этомъ озерѣ утонулъ и по этому случаю жители признали, что въ озерѣ обитаютъ нечистые духи.

(Отъ собирателя). Я лично осматривалъ камень, въ который будто-бы обратилась женщина. Это довольно большой обыкновенный булыжникъ, вышиною по колѣно человѣку, но широкій, безъ всякой формы, даже съ довольно длинной гранью на верху и не имѣетъ никакихъ подобій какихъ-либо очертаній.

Зап. вол. писарь Осипъ Лукьянецъ.

264.

VII.

ЗАРОСТАЮЩІЯ ОЗЕРА.

Почти про всякое заростающее озеро, равно какъ и болото, въ народѣ ходятъ преданія въ родѣ слѣдующаго: мать однажды пекла блины и послала своего сына въ ближайшее озеро за водою. Вдругъ она слышитъ крики утопающаго сына. И въ испугѣ и замѣшательствѣ, бросается вонъ изъ избы со сковородою въ рукѣ. Сынъ тонетъ на глазахъ матери, лишенной средствъ ему помочь. Въ отчаяніи и сильной злобѣ за погибель единственнаго сына, мать проклинаетъ озеро и бросаетъ въ него сковороду съ лежащимъ на ней блиномъ, отчего озеро немедленно начинаетъ заростать.

При этомъ разскащики всегда добавляютъ, что заросшее озеро можно возвратить въ первобытное состояніе; для этого нужно одно только условіе—отыскать заброшенную въ него сковороду, блинъ, растворившійся въ болотную поверхность, и тогда озеро снова возстановится въ ту минуту, когда сковорода вынется изъ воды.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

255.

VIII.

СВИСЛОЧСКОЕ ОЗЕРО.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Гдзѣ циперь гэтое озеро, тутъ ўпяродъ росла велика лалышина, а озера не было, только были каналы обгороджаны парканомъ[1]) и тамъ было много рыбы, а по середзини каналоў была выспа [2]) обсажена ўкругъ ольхами и одна ольха была спилована по половини. На той ольси стояла другая ольха и якъ тутъ кермашъ, то сюда пріѣзжджали богатые купцы и продавали ўселякіе товары, а Тышкевичъ быў радъ, што до его мѣстэчка пріѣжджаюць купцы и ёнъ ценгле [3]) даваў имъ обѣдъ, и якъ пора была исьци на обѣдъ, то выстаўляли бѣлую харніўку [4]), а купцы якъ убачаць, што выстаўлена была харніўка, такъ яны вѣдали, што пора исьци на обѣдъ. Гэты звяринецъ, што цеперъ вырубали на дрова, такъ само быў обгороджаны и тутъ были усякіе звѣры, а ихъ пильноваў одзинъ чаловѣкъ, который называўся звѣринникъ. И отъ самого палацу быў мостъ черазъ звяринецъ, да до того косцелка, што на Бреской гулицы.

Зап. учен. пригот. кл. Свислоч. учит. сем. А. Рутковскій, уроженецъ м. Свислочи.

256.

IX.

ОЛЬХОВСКОЕ ОЗЕРО.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Пацевичи, Песковской волости.

Въ пяти верстахъ отъ дер. Пацевичи находится «Ольховское озеро». Очень давно на этомъ мѣстѣ была деревня. Однажды, въ видѣ нищаго, пришелъ въ деревню самъ Богъ и сталъ просить ночлега. Но никто изъ беззаконныхъ жителей не сжалился надъ нищимъ и не пустилъ его въ свой домъ. Выйдя за деревню, нищій проклялъ всѣхъ ея жителей, за исключеніемъ одного спавшаго ста-

---

1) заборомъ; 2) островъ; 3) съ польск. ciągle: всегда; 4) искаженное съ польск. chorągiew, chorągiewka: хоругвь, знамя, значокъ, флагъ и т. п. Ш.

рика. Какъ только этотъ послѣдній проснулся и вышелъ за околицу, земля съ домами стала осѣдать; въ то же время отъ сильнаго дождя осѣвшее мѣсто начало наполняться водою. Когда праведный старикъ оглянулся на деревню, то увидѣлъ озеро, на срединѣ котораго, какъ разъ въ томъ мѣстѣ, гдѣ приходился его домъ, плавалъ столъ съ раскрытою на немъ книгою, которую читалъ онъ передъ сномъ и закрыть не успѣлъ. Спустя сто лѣтъ затопленная деревня опять увидѣла свѣтъ Божій и вотъ какимъ образомъ: пастухъ увидѣлъ крестъ на берегу озера и хотѣлъ поднять его, но крестъ оказался на цѣпи. Пастухъ потянулъ цѣпь — и на поверхность озера всплыла деревня, радостные жители которой подняли веселый крикъ. Пастухъ такъ испугался, что выпустилъ цѣпь изъ рукъ и на его глазахъ деревня снова ушла въ воду еще на сто лѣтъ.

Учен. Свислоч. уч. семинар. Онуфрій Мохначъ.

257.

О КАМНЯХЪ.

I.

Минской губ.

О камняхъ существуетъ повѣріе, что въ былыя времена они, подобно животнымъ чувствовали, росли, размножались, но когда люди прогнѣвали Бога, то онъ проклялъ и людей и землю. Земля перестала давать прежніе обильные урожаи и камни перестали рости [1]).

Въ Борисовскомъ уѣздѣ, около села Краснолуцка, лежитъ большой камень, въ которомъ, по преданію, въ старину, жилъ портной. Онъ шилъ безустанно, и шилъ очень хорошо, только не нужно было его просить объ этомъ, — въ противномъ случаѣ онъ

---

1) И въ Гродненской губерніи (по сообщенію почтеннаго псаломщика И. О. Карскаго) крестьяне бѣлоруссы вѣрятъ, что камни прежде росли, но однажды Божія Матерь шла по дорогѣ и ударилась лѣвой ногой о камень, отъ чего потекла кровь. Она прокляла тогда всѣ камни и сказала: «Не рости вамъ больше!» И вотъ съ тѣхъ поръ и прекратился ростъ камней. Ш.

поступалъ какъ разъ наоборотъ, а иногда, бывало, просто изрѣжетъ матеріалъ и броситъ. Онъ ни съ кѣмъ не говорилъ ни слова. За работу ему приносили ѣсть и пить. Не служитъ ли послѣднее указаніемъ на поклоненіе и жертвоприношенія камнямъ? Есть данныя, позволяющія отвѣчать на это утвердительно [1]). Такъ напримѣръ въ Бѣлоруссіи есть много камней, прославившихся въ народѣ чудодѣйственной силою. Два такихъ камня находятся, между прочимъ, въ Игуменскомъ уѣздѣ, близъ села Пережира. Одинъ изъ нихъ называется Дзя́ммянъ, другой—Маръя. Они находятся одинъ отъ другого на разстояніи приблизительно 100 саженей. Лѣтъ 20 тому назадъ прославился чудодѣйственною силою камень *Маръя*. Ходили слухи объ исцѣленіи паралитиковъ, хромыхъ, глухихъ и пр. Къ нему стекались на поклоненіе не только жителей ближайшихъ мѣстностей, но даже издалека, изъ губерній: Могилевской, Витебской, Псковской, Виленской и пр.

Маръя — аршина два въ высоту, около аршина въ ширину, а толщиною въ 1 футъ; *Дзяммянъ* будетъ нѣсколько меньше *Марьи*. Глаза суевѣровъ усматриваютъ въ томъ и другомъ подобіе человѣческой фигуры, хотя эти камни не имѣютъ ни малѣйшихъ признаковъ ни головы, ни другихъ частей человѣческаго тѣла. Къ половымъ различіямъ повело присутствіе у *Марьи* два небольшихъ возвышенія по срединѣ: они принимаются за женскія груди. Этимъ камнямъ приносили пожертвованія: холстъ, лёнъ, шерсть и деньги. Впрочемъ въ послѣднее время популярность *Марьи* сильно упала и о прежнихъ приношеніяхъ и въ таминѣ нѣтъ. Только иногда дѣвушка, выпрашивая себѣ жениха, привѣситъ къ камню кольцо или нѣсколько бусъ.

Изъ сообщенія А. Е. Богда́новича.

---

1) Поклоненіе камнямъ, какъ извѣстно, было весьма распространено среди народовъ Европы до введенія къ нимъ христіанства, а въ другихъ частяхъ свѣта, куда не успѣли еще проникнуть спасительные лучи его ученія, оно въ полной силѣ существуетъ и доселѣ. Слабые слѣды этого поклоненія мы встрѣчаемъ и теперь еще не только въ Бѣлоруссіи, но и въ другихъ областяхъ Россіи, среди темной невѣжественной массы ея сельскаго населенія. См. «Примѣчанія къ этому тому. Ш.

258.

II.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

За Туръими горами, коля дзярэўни Пустой, при дорозѣ, што стояць побочь два вяликіе каменьни, а трэцци зъ заду меньши и называюцца «валы», дыкъ называны оттого такъ, што коли-то, можа за прадвѣчныхъ часоў, одзинъ чаловѣкъ ў самы святы Вяликдзень кажа жонцѣ: «Людзи кажуць сяго дня вяликъ дзень, поглядзимъ гэтой праўды: коли вяликъ дзень, дыкъ я повининъ много нара́ць» [1]). Ўзяў запрогъ ў соху пару волоў и поѣхаў на поле орацъ. Ў поўдзень жонка понясла́ яму полу́дновацъ. Приходзи туда, ажъ видзиць: якъ ёнъ, такъ и волы пиравярнулися каменьнями. Яна́ и пошла назадъ, голо́сючи. Зъ тыхъ поръ та́мока нихто боли николи и ни ораў, ды и мѣсто тоя цяперъ и заросло лѣсомъ.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ Дост. Минск. Статист. Комитетомъ.

259.

III.

ПРЕДАНІЕ О КАМНЯХЪ ПО ВИЛЕНСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Вблизи мѣстечка Курженецъ, въ 9 верстахъ отъ уѣзднаго города Вилейки, на полѣ лежитъ огромный камень, называемый Гомсинъ. Крестьяне разсказываютъ, что давнымъ давно на этомъ мѣстѣ жилъ сапожникъ Гомсинъ. Онъ былъ *философъ*, ни во что не вѣрилъ, не ходилъ въ церковь и не уважалъ праздничныхъ дней. Въ одно Свѣтлое Христово Воскресенье, называемое въ простонародіи «Вяликъ дзень», Гомсинъ, понимая значеніе этихъ словъ въ буквальномъ смыслѣ, такъ разсудилъ: когда онъ въ будній день можетъ сшить одну пару сапогъ, то въ *вяликъ—дзень* долженъ сшить двѣ пары. Объявивъ о своемъ умозаключеніи до-

1) т. е. наорацъ.

мочадцамъ и сосѣдямъ, онъ прилежно сталъ работать, подтрунивая надъ уходившими въ церковь, что въ то время, когда они понапрасну убиваютъ время, онъ въ тотъ день заработываетъ вдвое болѣе обыкновеннаго. Вотъ народъ валитъ уже изъ церкви, а Гомсинъ все еще сидитъ за работой; но когда поровнялся съ его избой, на ясномъ, лазурномъ небѣ неожиданно явилось чреватая туча, полился дождь, и въ ту же минуту грянулъ громъ въ самую избу Гомсина. Пораженные необыкновеннымъ явленіемъ и ослѣпленные такъ непостижимо блеснувшею молніею, всѣ присутствующіе пали на колѣни и закрыли глаза руками, а когда, успокоенные опять водворившеюся тишиною, открыли глаза, каковъ былъ ихъ ужасъ, когда удивленные и пораженные ихъ взоры не могли отыскать ни избы Гомсина, ни его самого, какъ будто никогда не существовавшихъ. На томъ же мѣстѣ, гдѣ была изба, лежалъ большой камень, до сихъ поръ существующій, какъ нѣкій свидѣтель грознаго событія и какъ рѣзкій примѣръ наказанія Господня, за неисполненіе его заповѣдей.—Многіе изъ окрестныхъ крестьянъ глубоко убѣждены, что въ день Свѣтло-Христова Воскресенья, наклонясь къ камню, слышатъ пѣніе пѣтуха и стукъ сапожничьяго молота; но что всего удивительнѣе, какъ увѣряли меня люди достойной вѣры, что почти каждое лѣто въ камень этотъ ударяетъ громъ, и, въ самомъ дѣлѣ, онъ во многихъ мѣстахъ потрескался.

Въ этомъ родѣ почти къ каждому большому камню усвоена чудесная легенда. Въ Вилейскомъ уѣздѣ есть еще другой камень, на которомъ будто бы видятъ оттискъ человѣческой ноги. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, при большой дорогѣ, ведущей изъ Трокъ въ Ошмяны, есть такой камень съ подобіемъ оттиска человѣческой ноги. Въ Лидскомъ уѣздѣ, Веверскаго прихода, въ имѣніи Іозефово, помѣщика Шишки, при деревнѣ Мейры, на большомъ камнѣ видѣнъ такой же оттискъ, но народъ говоритъ, что это *ступень* Пресвятой Богородицы. Въ Трокскомъ уѣздѣ, въ Козукишскомъ приходѣ, въ имѣніи Миткишки, помѣщика Подгурскаго, на правомъ берегу Виліи, такой же камень съ оттискомъ, также

величаемымъ ступнею Божіей Матери. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, за мѣстечкомъ Сморгони, при Минской почтовой дорогѣ, на лугу лежитъ камень длиною пять аршинъ, шириною четыре. Далѣе за Сморгонями, есть камень еще больше этого, длиною восемь, шириною 6 аршинъ, отъ котораго вблизи находящееся мѣстечко получило названіе *Камня*. Первый изъ этихъ камней чрезвычайно высокій, служитъ работникамъ оградою отъ вѣтра и зноя во время отдыха; а о послѣднемъ сохранилось преданіе, что будто бы въ прежнее время, ежели кто положилъ на немъ два злотыхъ (30 п. с.), то, возвратясь домой, найдетъ повѣшенные сапоги, неизвѣстно откуда явившіеся. Въ городѣ Вильнѣ, за предмѣстьемъ Снипишки, по правой рукѣ Вилькомирской дороги, за домами, на полѣ, лежитъ нѣсколько камней. Простой народъ увѣряетъ, что во время оно, какіе-то новобрачные на этомъ мѣстѣ пировали свадьбу неприличнымъ образомъ, пьянствуя, богохульствуя и проч. За это Господь Богъ наказалъ ихъ, превративъ въ эти камни. Въ Вилейскомъ уѣздѣ, въ лѣсу имѣнія Клесинъ, помѣщика Коверскаго, находятся три камня, изъ которыхъ два похожи на воловъ, а одинъ на человѣка. Народъ увѣряетъ, что это пахарь съ двумя волами, превращенные въ камни, за то, что пахарь обработывалъ землю въ праздникъ Глѣба и Бориса (24-го іюля) [1]).

Изъ стат. Киркора: «Этнографическій взглядъ на Виленскую губернію». Этнографическій Сборникъ Имп. Р. Геогр. Общества, выпускъ III, 1858 г., стр. 179—80.

---

1) Понятіе о наказаніи за разныя преступленія превращеніемъ въ камни широко распространено въ Литвѣ и въ Западной Руси. Въ Слуцкомъ уѣздѣ, въ 14 верстахъ отъ Несвижа, имѣнія князя Радзивила, при фольваркѣ Лозовичи, лежатъ два камня необыкновенной величины и одинъ высокій камень, стоящій въ видѣ статуи, дѣйствительно немного похожъ на человѣческую фигуру. Лежащіе камни тоже были два вола, а стоящая фигура пахарь, рѣшившійся пахать землю въ Свѣтло-Христово Воскресенье, превращенный за это вмѣстѣ съ волами. К.

260.

IV.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, дер. Кивачино.

Близь дер. Кивачино, Пружанскаго уѣзда, и на постоящее время можно видѣть большой, круглый камень, на ровной площадкѣ котораго замѣтны два углубленія, напоминающія отпечатокъ человѣческихъ ногъ и углубленіе, получившееся отъ сидѣнья на камнѣ. Эти слѣды оставлены св. Дѣвой, когда она шла въ Іерусалимъ съ младенцемъ на рукахъ и отдыхала на камнѣ. Падающая на камень дождевая вода никогда не высыхаетъ въ его углубленіяхъ и много помогаетъ лихорадочнымъ больнымъ, когда тѣ умываются ею.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Дулько.

261.

V.

КАМЕНЬ НА МѢСТѢ ПРОВАЛИВШАГОСЯ ОЗЕРА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Голышки, Подоросской вол.

Вблизи почтовой дороги изъ Подороска въ г. Волковыскъ, на сѣверъ отъ дер. Голышки, съ правой стороны, лежитъ большой камень, подъ которымъ скрыто заколдованное озеро. Очень давно проѣзжала здѣсь какая-то знатная паненка съ любимою собачкой. Паненка захотѣла выкупать собачку и бросила ее въ воду. Зацѣпилась-ли собачка въ травѣ или ее сглотнула рыба, но только собачка погибла въ озерѣ. Разгнѣванная паненка прокляла озеро и оно ушла въ землю, оставивъ на поверхности одинъ только камень.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Осипъ Майко.

262.

VI.

Той же губ.

Близъ восточной дороги, ведущей въ мѣстечко Деречинъ, въ одной верстѣ отъ послѣдняго, еще и теперь можно видѣть семь вертикально стоящихъ камней, изъ коихъ 6 находится въ группѣ, а седьмой на пять саженей дальше отъ нихъ. О внезапномъ появленіи этихъ камней разсказывается слѣдующее. Изъ мѣстечковой церкви возвращался однажды свадебный поѣздъ и на этомъ роковомъ мѣстѣ встрѣтилъ лютаго чародѣя, который, не дождавшись обычнаго почтительнаго привѣта, проклялъ поѣзжанъ: лошади и экипажи провалились въ землю, а люди превратились въ камни. Въ недавнее сравнительно время на этихъ камняхъ можно было видѣть ясныя очертанія человѣческихъ фигуръ; на невѣстѣ же подвѣнечное уборы. Отдѣльно стоящій камень есть несчастный «музыка», который обыкновенно слѣдуетъ поодаль за поѣздомъ.

Ученикъ Свислоч. уч. семинаріи Михаилъ Римша.

263.

VII.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, Песковской волости, дер. Пацевичи.

Въ разстояніи 50 саженей отъ дер. Пацевичи нѣсколько лѣтъ тому назадъ лежалъ довольно большой камень синеватаго цвѣта. Видѣли многократно, какъ на плоской поверхности камня горѣли три свѣчи, а передъ камнемъ стояли въ молитвенномъ положеніи двѣ дѣвочки. Въ одной изъ нихъ можно было признать крестьянскую дочь Ганну, какъ разъ пропавшую изъ дому въ такое время, что и подтвердилось отцовскимъ досмотромъ. На вопросъ отца, гдѣ она была, Ганна упала на землю и тотчасъ-же крѣпко уснула и проснувшись отвѣтила: «я спала». Это обстоятельство сдѣлалось извѣстнымъ въ народѣ и камень прослылъ чудодѣйственнымъ, а стекавшіеся богомольцы осыпали его богатыми

приношеніями. При постройкѣ церкви въ Самуйловичахъ хотѣли употребить въ дѣло сказанный камень, но каменотесъ, при первомъ приступѣ къ дѣлу заболѣлъ, и послѣ тяжкихъ мукъ умеръ на третій день. Когда же другіе рабочіе положили камень на «брику» и тронули лошадей, всѣ колеса разомъ сломались, камень упалъ на землю и ушелъ въ глубь. Но за одну эту попытку у священника перемерли всѣ дѣти и самъ онъ съ женой заболѣлъ. Тогда рѣшено было на этомъ мѣстѣ построить церковь, которая и сооружена во имя Святой Анны.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Онуфрій Мохначъ.

264.

VIII.

Той же губ., Кобринскаго уѣзда, Именинской волости, дер. Именины.

Въ одной верстѣ съ чѣмъ-то отъ дер. Именины, Кобринскаго уѣзда, на высокой горѣ, покрытой сосновымъ лѣсомъ, лежитъ большой камень, о которомъ разсказывается слѣдующее. Однажды въ дождливую погоду ночлежникъ[1]) расположился у камня, избравъ его изголовьемъ и подославъ ночлежный свой мѣшокъ. Не успѣлъ онъ заснуть, какъ услышалъ грозное приказаніе удалиться отъ камня. Упрямый ночлежникъ не послушался грознаго голоса и послѣ троекратнаго повторенія его. Тогда невидимою силой вырвало мѣшокъ изъ подъ ночлежника и отнесло его самого шаговъ на 50 въ сторону; ночлежникъ перемѣстился и легъ на новомъ мѣстѣ. Отсюда онъ увидѣлъ на камнѣ перемежающійся то синій, то красный огонь; тоже увидѣли и остальные ночлежники, прибывшіе сюда. Когда они подходили къ камню, огонь исчезалъ; но лишь только удалялись отъ него на мѣсто паденія мѣшка, огонь снова появлялся. На другой день ночлежники нашли при камнѣ три серебряныя монеты. Появленіе огня при камнѣ продолжается, говорятъ, и по настоящее время.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Павелъ Соколовскій.

---

1) Ночной сторожъ пасущихся лошадей. Слов. Носовича.

265.

IX.

Той же губ.

Въ трехъ верстахъ отъ имѣнія Стародворецъ, на восточной сторонѣ и теперь можно видѣть большой камень, бѣловатаго цвѣта, напоминающій издали форму костела. И дѣйствительно, на этомъ мѣстѣ говоритъ преданіе, когда-то стоялъ костелъ; но за грѣхи людей онъ ушелъ въ землю со всѣми молившимися тамъ. Съ того времени небольшая ложбина верхней части камня стала наполняться чудотворною водой, помогавшею при глазныхъ болѣзняхъ, пока одинъ сумазбродный панъ не вздумалъ помазать этой водой глазъ своей собачкѣ. Тогда вода стала мало по малу терять свою чудодѣйственную силу, пока наконецъ совершенно изсякла.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Курило.

266.

X.

Той же губ., Кобринск. уѣзда.

На западной сторонѣ дер. Гумницъ, въ разстояніи двухъ верстъ по дорогѣ, ведущей въ дер. Толково, стоитъ большой крестъ, у подножія котораго лежитъ объемистый камень. Послѣ того какъ злая мать похоронила здѣсь свою незаконнорожденную и некрещеную двойню, это, спокойное доселѣ, мѣсто заселилось нечистою силою, которая стала вредить исключительно жидамъ и татарамъ, а изъ за нихъ доставалось и христіанамъ, если только они проходили или проѣзжали ночью вмѣстѣ съ «нехристью». Разсказываютъ, что однажды мужикъ везъ жида и когда поровнялись съ крестомъ, лошадь стала на дыбы, а къ жиду присосѣдилось какое то чудовище и стало душить его. Отчаяннымъ голосомъ жидъ закричалъ: «Мотай, Хведосько, рукой (т. е. крестись); мотай, змилуйся,

мотай!» Мужикъ сталъ креститься, читать молитвы — и чудовище исчезло, не сдѣлавъ ему вреда. Но когда онъ оглянулся назадъ, то увидѣлъ жида мертваго въ своей «брикѣ».

Учен. Свисл. уч. семинаріи Яковъ Соколовскій.

267.

ПРЕДАНІЕ О ШВЕДАХЪ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, на восточной сторонѣ и теперь находится небольшой лѣсокъ, называемый «Окопы». Во время войны русскихъ со шведами на «Окопѣ» осталось множество человѣческихъ труповъ, которые окрестные жители должны были убрать. Перенося къ общей могилѣ одного павшаго, замѣтили на пальцѣ дорогой перстень и стали снимать его, но никакъ не могли, а потому отрубили палецъ и только тогда завладѣли перстнемъ. Долго послѣ этого въ деревню сталъ приходить по ночамъ безпальый мертвецъ и тревожилъ жителей, въ особенности тотъ домъ, гдѣ находился перстень, пока послѣдній вмѣстѣ съ пальцевыми костяжками не былъ положенъ въ могилу.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ.

268.

НАСЫПИ ШВЕДОВЪ.

Той же губ., Волковыск го уѣзда, дер. Тереховичи.

На юго-восточной сторонѣ города Волковыска находятся батарейныя насыпи, имѣющія видъ большихъ горъ, каковыми на самомъ дѣлѣ ихъ и считаютъ. По общему указанію эти насыпи сдѣланы шведами во время войны съ русскими. Нужную для этого землю шведы носили собственными шапками, причемъ сдѣлали такой зарокъ, что эти горы можно будетъ разрушить только тогда, когда снесутъ землю солдатскими шапками въ прежнія мѣста.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Александръ Габровскій.

269.

БАБАВЩИНСКІЙ ПОГРЕБЪ.

Витебской губ. и уѣзда.

Заслуживаетъ вниманія разсказъ о погребѣ, находящемся близъ фольварка Бабавщина, отстоящаго отъ села Велишковичъ въ трехъ верстахъ, въ лѣвой сторонѣ отъ Яновичской дороги, и скрывающагося какъ и самый погребъ въ большомъ лѣсу. Указывая на самый погребъ, старожилы съ тѣмъ вмѣстѣ указываютъ и на вымощенную камнемъ дорожку, которая ведетъ отъ погреба къ близъ лежащему ключу. Народное преданіе разсказываетъ объ этомъ погребѣ слѣдующее: въ давнія времена здѣсь жило множество разбойниковъ, которые выстроили этотъ погребъ для того, чтобы скрывать награбленныя богатства и имѣть притонъ. Уходя на промыселъ, разбойники каждый разъ крѣпко запирали входную дверь, заваливая ее жерновомъ и засыпая землею. Самый погребъ какъ и входъ они «зачаровывали», такъ что никто изъ постороннихъ уже не могъ проникнуть внутрь погреба. Однажды разбойники держали у себя въ плѣну знатную дѣвушку, родители которой при содѣйствіи царскаго войска употребляли всѣ усилія, чтобы отыскать дочь и наказать похитителей. Когда не стало возможности скрываться отъ преслѣдователей, разбойники заперли ее и «зачаровали» погребъ, а чрезъ непродолжительное время попали въ руки правосудія и были казнены....

Родители отыскали мѣсто заключенія своей дочери и дѣятельно принялись откапывать входную въ погребъ дверь. Но каждый разъ, какъ рабочіе успѣвали уже дорыться до жернова, на нихъ, равно какъ и на всѣхъ присутствующихъ, нападалъ тяжелый сонъ и никто не успѣвалъ уйти съ мѣста, а падалъ тамъ, гдѣ и стоялъ и засыпалъ на вѣки. Немногіе оставшіеся въ живыхъ по пробужденіи увидѣли, что раскопанная ими земля приняла прежній свой видъ и закрыла собою тѣхъ товарищей, которые были

ближе къ двери. Таже самая работа была исполнена нѣсколько разъ и не родителями только, но и другими лицами и всегда оканчивалось тѣмъ же. Зная про неудачу предшественниковъ, современные искатели приключеній уже не рѣшаются возобновить опасную попытку.

Еще не очень давно, какъ увѣряетъ народъ, можно было слышать стоны и просьбы злополучной дѣвушки. Такъ какъ заворожившіе мѣсто ея заключенія погибли, не выдавъ тайны, то дѣвушка каждый разъ указывала, что освободить ее можно лишь тогда, когда отыщется другой жерновъ, работавшій вмѣстѣ съ жерновомъ, приваленнымъ къ двери. Не смотря на самыя настоятельныя старанія родителей и другихъ лицъ, жерновъ не былъ отысканъ. Говорятъ, что одна часть его лежала при паперти Городокской церкви, ушедшей въ землю, а другая подъ кутнымъ угломъ дома родителей дѣвушки, или же ея злосчастнаго жениха.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

270.

ЧЕРНЫЙ БАРАНЪ.

Гродненской губ., Бѣлостокскаго уѣзда, м. Городокъ.

Въ одной верстѣ отъ м. Городка, Бѣлостокскаго уѣзда, на юго-западной сторонѣ, находится небольшой мостъ, съ одной стороны котораго два небольшихъ холма, а съ другой обширный лугъ. Многіе видѣли, что изъ подъ этого моста въ глухую полночь выбѣгаетъ черный баранъ, который прыгаетъ по дорогѣ, блеетъ точно зоветъ на помощь. Долго люди пытались поймать этого барана, но тщетно; это удалось наконецъ какому то простачку, который, схвативъ и связавъ барана, положилъ его въ «брику». Но лишь только «нукнулъ» онъ лошадь, какъ она, при всемъ напряженіи своихъ силъ не могла тронуться съ мѣста: колеса не вертѣлись. Испуганный простачекъ обратился къ Богу съ молитвою и началъ

креститься. Лишь только осѣнилъ онъ себя крестомъ, какъ послышался оглушающій хохотъ и баранъ исчезъ изъ «брики».

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Петръ Соколовъ.

271.

ЗАКОЛДОВАННОЕ МѢСТО.

Той же губ. и уѣзда, село Новая-Воля.

На западной сторонѣ села Новая-Воля, Бѣлостокскаго уѣзда, еще и теперь указываютъ мѣсто, гдѣ въ отдаленное время находилась «мѣстность» богатаго холостого пана. Однажды на усадьбу напали разбойники, убили пана, всѣхъ его «челядинцевъ», унесли весь скарбъ и до тла разорили всѣ *«будынки»* [1]). Съ того времени здѣсь появляются иногда разные «цуды», чаще другихъ можно видѣть весьма длинный «скутъ», который упирается однимъ концомъ въ землю, а другимъ въ небо. Это тотъ самый «скутъ», по которому убитый панъ взошелъ на небо и по которому онъ спускается время отъ времени осматривать свое опустѣлое *«будованне»*.

Учен. Свисл. учит. семинаріи Василевскій.

272.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ЖЕНЩИНА.

Той же губ., Пружанскаго уѣзда, Рудникской волости, дер. Рожковичи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Рожковичи, Пружанскаго уѣзда, стоятъ двѣ сосны, промежъ которыхъ въ одну и ту же пору года появляется женщина съ распущенными волосами и въ бѣлой, длинной одеждѣ. Кто бы ни попался къ этой женщинѣ, онъ дѣлается ея жертвой: она водитъ его по болотамъ, изнуряетъ до послѣдней степени и умерщвляетъ изнуреннаго, такъ что никто не можетъ найти и слѣдовъ его гибели. Но лишь только въ это время

1) Господскій домъ. Слов. Носовича. Тутъ же будынки употребляется въ смыслѣ строенія, постройки (отъ глаг. будовать — строить). По смыслу выходитъ: *столбъ*. Ни у Носовича, ни въ польск. словарѣ мы этого слова не нашли. Ш.

запоетъ вблизи пѣтухъ, женщина мгновенно пропадаетъ. Спасшіеся отъ гибели разсказываютъ, что во время странствованія съ этой ужасной женщиной, имъ видѣлись длинныя и широкія рѣки, громадные лѣса, обширные поля и луга и большіе города.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи. Титъ.

273.

ДВОРЕЦЪ, ПРОВАЛИВШІЙСЯ ОТЪ ПРОКЛЯТІЯ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, м. Лысково.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, Волковыскаго уѣзда, находится урочище подъ названіемъ «Окопы». Въ отдаленное время здѣсь находился богатый панскій дворецъ, въ которомъ жила знатная паня Бэня. Дворецъ былъ окопанъ высокимъ землянымъ валомъ, всегда полнымъ воды. Когда была война русскихъ съ поляками, дворецъ былъ разрушенъ. Едва спасшаяся отъ плѣна и гибели паня прокляла не только воюющихъ, но и то мѣсто, въ которомъ былъ ея дворецъ и которое досталось побѣдителямъ. Съ тѣхъ поръ здѣсь можно слышать вопль каждую ночь; по временамъ же показывается краткосрочный огонь, потухающій съ приближеніемъ къ нему человѣка.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Гривачевскій.

274.

ВОЛШЕБНАЯ ТАТАРКА.

Той же губ., Бѣлостокскаго уѣзда.

На четвертой верстѣ почтовой дороги отъ м. Заблудова къ станціи Геранимова, съ правой стороны, на довольно большой горкѣ проживала когда то волшебница—татарка. Рѣдко кто могъ проѣхать цѣлымъ и невредимымъ мимо жилища волшебницы: она догоняла прохожаго и проѣзжаго, сильнымъ крикомъ цѣпенила лошадей и сѣдоковъ, а потомъ удушала послѣднихъ на своей груди. Это продолжалось бы очень долго и много людей погибло

бы, если бы не слѣдующій случай. Догадливый кучеръ проѣзжавшаго пана покрылъ лошадей своей и панскою шубой и пригласилъ пана выйти изъ экипажа и спрятаться за ближайшее дерево. Волшебница своимъ обычнымъ крикомъ остановила лошадей и, предполагая въ нихъ человѣческихъ оборотней, стала душить. Тѣмъ временемъ кучеръ сорвалъ серебряную пуговку съ одежды своего пана, зарядилъ ружье и сразу убилъ злую татарку. Изъ раны убитой волшебницы потекла не кровь, а густая смола.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Климюкъ.

275.

ЗАКЛЯТОЕ МѢСТО.

Той же губ., Слоним. уѣзда, д. Заполье.

У насъ стояў млинъ [1]) стары и тамъ ў ночи завсюды то горыць, то тращиць. Такъ одзинъ разъ ишоў музыка зъ весельле, дый ле того млина ишоў: такіе видаюцца ему палацы. Ажъ выходзиць попъ и просиць, кабъ ёнъ зашоў поиграць, каже: «я табѣ заплачу, колько хочешь». Ну ёнъ пошоў. И уводиць его попъ ў палаць. А тамъ стояць кресла ўсё. Посадзили его на кресли, даюць ему пиць и ѣсьци. Ёнъ играе, а ены тамъ скачуць ўсё. Послѣ екъ пѣтухъ заспѣваў, такъ и згинуло ўсё, а ёнъ самъ сѣдзиць на церкеви. Такъ ёнъ перехрисціўсе и пошоў.

Зап. учен. пригот. кл. Свислоч. учит. семинаріи Ермоловичъ.

276.

МАШЕКА.

(Народное преданіе). Могил. губ.

Во всей почти Могилевской губерніи извѣстно имя Машеки, какого-то страшнаго чудовища, которымъ пугаютъ дѣтей. Заплачетъ ли дитя, или закапризничаетъ, — обыкновенно говорятъ ему: «А вонъ Машека! Машека идеть! Машека услышить!»

---

1) мельница.

Сдѣлаетъ ли кто непріятную, уродливую гримасу, также кричатъ на него: «Машека! Машека!»

Народное преданіе говоритъ, что имя это историческое и тѣсно связано съ исторіей Могилева, Приводимъ это преданіе, какъ оно сохраняется въ устахъ нашего народа.

На томъ мѣстѣ, гдѣ теперь Могилевъ, стоялъ темный непроходимый лѣсъ, непроницаемый для солнечныхъ лучей, отъ котораго и Днѣпру было тѣсно, а Днѣпръ въ это время былъ широкъ и сердитъ. Въ этомъ лѣсу жилъ страшный разбойникъ, котораго звали Машекой. Онъ обладалъ такою исполинскою силою, что одною рукою останавливалъ экипажъ съ восмерикомъ лошадей на всемъ скаку и однимъ разомъ вырывалъ большія сосны, а ходилъ онъ въ медвѣжьей шкурѣ, шерстью вверхъ. Не такой тогда былъ народъ, какъ теперь, много было силачей, но всѣ трепетали Машеки и пять десятковъ ничего не могли сдѣлать противъ одного. Машека наводилъ ужасъ на всѣ окрестныя селенія. Не смотря на то, что люди жили тогда большими селами, онъ безбоязненно входилъ въ каждое село и бралъ, что ему было угодно. Вездѣ добровольно отворяли ему ворота, лишь бы только оставилъ душу въ тѣлѣ. Не разъ выходили противъ Машеки цѣлыми полками, но онъ жилъ въ такой непроходимой чащѣ, что никто не находилъ не только его берлоги, но и дороги назадъ и всѣ или умирали голодомъ, или были убиваемы кистенемъ.

Но и на Машеку пришла погибель. Чего не могли сдѣлать сотни людей, то сдѣлала одна женщина. Однажды по дорогѣ черезъ лѣсъ ѣхала плетеная, запряженная восемью лошадьми брика, въ которой сидѣлъ молодой мущина съ прекрасною женщиною. Вдругъ явился Машека изъ-за огромной ели, мигомъ остановилъ брику и отправилъ на тотъ свѣтъ кучера, такъ что онъ и оглянуться не успѣлъ. Сидѣвшій въ брикѣ, видя, что дѣло идетъ не на шутку, выхватилъ саблю и со всего размаха ударилъ Машеку по головѣ, но сабля переломилась о стальную щетину, а мущина приросъ къ своему мѣсту отъ одного удара разбойника. Но при взглядѣ на женщину Машека сталъ какъ

вкопанный. Онъ узналъ въ ней старую знакомую. Она-то, отвергнувъ его любовь, и заставила его подружиться съ буйнымъ вѣтромъ. Оправившись отъ изумленія, Машека взялъ въ свои лапы полумертвую отъ испуга красавицу и отнесъ въ свою берлогу. Здѣсь она очнулась, съ разу поняла свое положеніе и составила планъ, какъ бы погубить изверга. Она притворялась кроткою, такъ что разбойникъ совершенно ей ввѣрился. Однажды онъ безпечно заснулъ при ней крѣпкимъ сномъ. Она осторожно достала огромный ножъ — и кровь хлынула рѣкой изъ разрѣзаннаго горла изверга. Совершивъ это дѣло, красавица какъ-то вышла на дорогу, пришла къ своимъ и показала имъ проклятое мѣсто, на которомъ съ большимъ поруганіемъ зарыли трупъ того людоѣда, и назвали оное *могилою льва.*

Недалеко отъ того мѣста нашли большой бугоръ или гору, которая вся была облита кровью и усыпана костями невинныхъ жертвъ звѣрства Машеки[1]).

Послѣ Машеки здѣсь жило еще много разбойниковъ, для истребленія которыхъ владѣвшіе симъ краемъ князья назначали это мѣсто для ссылки преступниковъ.

Ссыльные мало по малу вырубили лѣсъ и черезъ то прогнали разбойниковъ. Впослѣдствіи на этомъ мѣстѣ основанъ городъ, который или отъ множества могилъ убитыхъ разбойниками людей, или отъ могилы льва Машеки названъ Могилевымъ.

Ф. Подобѣдъ. Могил. Вѣд. 1851 г., № 8, ч. неофиц. ч.

ВОСПОМИНАНІЯ И РАЗСКАЗЫ О БЫЛОМЪ.

277.

О ПРЕБЫВАНІИ ФРАНЦУЗОВЪ.

а) въ Полоцкомъ уѣздѣ Витебской губерніи.

Родзилася я ў Дзявичку—озяро́ ёсьць тамъ Дзявичекъ и дзяреўня Дзявичекъ, а тамъ дзяреўня Качара́ги, Стодо́ла. А Синяў-

1) Эта гора и теперь называется *Машековской* или Мышаковской; на ней находится городское кладбище. П.

скаго (Шанявскаго) дворъ недалёчка одъ насъ Сарнопольля; тамъ ишоў ручей Сидороў, на томъ боку было Синяўскаго, а на гэтомъ боку нашаго, Синяўскаго дзяреўни: Грушкова и Колотоўка, а ў Стодолѣ было половина нашаго, — а половина Езавицкаго; казённые мужики были́.

Бацьку мого звали Якоў Шашко; быў ёнъ самъ хозяинъ, было́ у яго чатыре сыны́. Ўсѣ помёрли и самъ помёръ ящо до прапцузоў. Якъ помёръ бацька дали намъ паны́ здольника [1]) съ жонкой и съ дзяцёмъ; ше́сьцяро было́ дзяцей, сёмый самъ, восьмая—яна. — Посли прапцузоў, якъ вышли яны — дзялилися зъ братомъ, ци братъ зъ ими, хто и́хъ тамъ знаиць. Два годы́ зъ здольникомъ прожили́, на трецьемъ году́ прапцузы пришли, и пришли на *самую Ильлю.* — Только дала намъ здольница юшки, а прапцузы пришли и ложки у насъ побрали, стали юшку [2]) хлибаць. Чаловѣкъ зъ дзесяць, ня больши, пришло; стали яны по́ліўку тую хлибаць, а мы скоцину заняли́ и погнали за озяро́ Дзявичекъ, а изъ озяра покопаны канавы, такіи ключи радзи рыбы, што рыба на свѣжую воду́ идзе́ць, такъ гэти ключи радзи рыбы покопаны.— Якъ вотъ сиголѣтняя зима такъ тхло мусиць быць; лёдъ тоўстый и снѣгу нарынуло [3]), дакъ рыбѣ душно; канавы глубокіи покопаны; якъ вычисьцюць канавы сяродъ лѣта — коли суха, такъ ўсякій беражець самъ для сябе, радзи своей корысьци.—Дакъ якъ найдзець рыбы ў тыи канавы,—тамъ якъ ёсьць печь топицца, такій паръ валиць. Бывало бацька по́йдзиць, коли зна́йдзиць много рыбы ў норота́хъ [4]), рыбу тую выбярець и язокъ [5]) разбере́ць; такъ рыбы поўная канава найдзець, тогды чарпа́й только саками; такими мяше́чками на вилкахъ; че́рпаюць тыми саками, да ў саки кладуць и домоў вязуць, а Шантыріеха и Дроздъ не боронили [6])— нехай ловиць той, кому рыба ловицца. Ужо посли якъ стаў

---

1) Работника. 2) *Юшка* — уха, жидкая похлебка, сокъ изъ чего-либо вареваго. Слов. Носовича; 3) навѣяло; 4) въ Слов. Носовича: Неретъ: рыболовный снарядъ съ вешею, сдѣланный изъ прутьевъ, нерета; 5) отъ сл. *язъ*, мѣсто въ рѣкѣ, перегороженное перевязаннымъ между собою частымъ кольемъ для задержанія рыбы, — заколъ. Слов. Носовича; 6) не воспрещали.

Руткоўскій, забраў ёнъ ўсё подъ сябе, корыстовацца никому не даваў; ня только заберéць ў канавахъ, такъ и ловиць не даваў; ёнъ вотъ и ацепоромъ [1]) быў. Пріѣдуць жиды, наложуць возоў дзесиць, — были́ мы добры и богатые были... Мусиць же быль́ што.... коли жито жнемъ, а сырое будзець—дакъ бацька скольки копъ зложиць опрычь, кабъ зрослося и сўшиць яго опрычь, и сыпюць опрычь на постъ... на солодуху. Здѣлаўши солодухи... вотъ солодуха и меду не нáдо! такъ было што ѣсьць. — Кони быль́ дзевя́церо и короў штукъ двадцаць и больши ёсьць. — Якъ бацька помёръ, пошла матка за одзéжей ў клѣць и забылася пяраклѣць [2]) замкнуць; ўлѣзли туды два кони́, насыпана было на выгребы солодовое жито; якъ наѣлиси яны того жита, такъ думали—ци не прибягуцца яны, можа живы будуць, али священникъ якъ тольки пріѣхаў ховаць бацьку — такъ и кони подохли, и скура полопалася на ихъ, тольки на хрипцѣ осталася цѣла; а конь быў слаўный и кобыла, што жарабятъ водзила.

Якъ загнали мы живоцину за три островы [3])..... промежъ большого лѣсу — пожни.... ўзогнали на чацвертый остроў, стали мущины загородку валиць; валили лѣсъ, кабъ живоцина ня вышла ўсё роўно якъ зъ хлѣву, а скоцины было много,—площадзь якъ вотъ ёсьць рынокъ, а пожня больше за рынокъ, воды нѣтъ нигдзѣ. Пошла я съ Пёклой воды искаць, нигдзѣ нѣтъ, дакъ мы ў Чарвятку, ў рѣчку, что вышла изъ Чарвята изъ озяра и упала ў Полоту, ў гэту ў самую. Зачарпнули мы по вядры́ да на кійку и нясёмъ. —Ўзошла я на ўзволокъ..... гляджу.... ажъ французы коло нашей скоцины. «А Пёклачка», кажу, «французы!»—«Кидай вёдры, бяры палки!!.». кричиць тая Пёкла. Побрали мы палки, да бяго́мъ побѣгли къ имъ: «А вы гады! зачымъ сюды пришли!..» А французы ў башмачкахъ, ў чулкахъ на уцёкъ, яны уцикали,

---

1) искаженое отъ сл. ассесоръ: засѣдатель (земскій); нынѣ—становой приставъ. Сл. Носовича. 2) переклѣць: «чуланъ у крыльца клѣти, подъ одною крышею съ нимъ». Тамъ же. 3) У Носовича нѣтъ, а въ «Дополн. къ Опыту области великор. словаря» находимъ: островъ — мѣсто въ лѣсу, покрытое высокою травою. Ш.

а мы за ими гналиси; тогды и мужчины за ими, а то стояць руки поспусціўши. Угнали мы французоў ў тыи ключи. Ци осталися яны тамъ живы, ци не, хто ихъ тамъ вѣдаиць. Якъ мы ихъ прогнали, заняли́ мы живоцину и погнали по болоту, по кичахъ[1]), по драхбѣ[2]) такой, што и Боже упаси, покуль ажъ догнали до рѣчки Чарвятки; тамъ братъ вѣдаў, гдзѣ перагнаць чиразъ рѣчку. Якъ перагнали чиразъ рѣчку, дакъ скоцина ночавала тамъ на лугахъ; на заутрае ужо обваливали изгородку.... Кабъ оттуль ня рушили скоцину, такъ ўсябъ, можа, была цѣла, ўсѣ были тамъ, ўся живоцина была ў кучи и наша и сосѣдей.... Погнала я тольки на луги́ дробязгъ: овецъ, козъ. Дробязгъ ходзиць, а я сяджу ў кичахъ, ажъ чую гомоняць. Дай погладзѣць... хто гомониць. Якъ ўстала—виджу пяць пранцузоў на коняхъ, ябъ на уцёки, да у ихъ пистолеты ёсьць.... застрѣлюць; дакъ я стою, якъ дурочка якая и яны стояць за канавой, рукой махаюць да кричаць «Галё, галё, галё маширъ», а я стою... Дакъ двое, отдаўши кони, перашли чиразъ язъ, да мяне подъ руки и вядуць. Ўзяўши вяровочку, завязали мнѣ кола шыи; вядзи ихъ, кажуць, гдзѣ кровы, гдзѣ млеко, масло, бараны, куры, яйки. Повелабъ я ихъ ў Лапациновыхъ дворъ — да Полота; якъ же повяду чиразъ рѣчку? надо вясьци кола озера́. Яи́ъ увила ў березнякъ, — почемъ я знаю по яко́му яны говоруць? ничого не знатко, тольки и знатко: «галё, галё, маширъ!», а знатко, што говоруць, што добро будзець, што я привяду ихъ къ чаму доброму, а у мяне за колошиной[3]) ножъ ёсь: якъ лапци обуты, дакъ за онучиной ёнъ и торчиць, надо-жь лапци сплесьць, ниминучи дзѣло, дакъ ёнъ у мяне и быў. Согнуцца мнѣ ня можно, я и подняла ногу и выцягнула ножикъ. — Богъ мнѣ такъ показываў,— я такъ и ро́била. Было ящо видно ў поўотвечорка, ўзяла я да вяроўку перарѣзала да ў рукахъ дзяржу, якъ будто кола шыи копаюся; яны думаюць, можа вяроўка мулиць[4]), а я дзяржу... якъ увила я ихъ ў тыи ключи: лоза́ густая, крапива большаа. Якъ скокну я чиразъ канаву, а французъ за мной, конь пираскочіў...

1) кочкахъ. 2) драхба: валежникъ, ломъ, сучья въ лѣсу. 3) Въ словарѣ Носовича: «*Калошина*—нижняя часть штановъ къ пятѣ». 4) надавливаетъ, жметъ.

я чиразъ другую и ёнъ туды, а тамъ конь и сѣў. Тогды яны ўсё разомъ выстралили зъ пяци пистолетоў. Вотъ дай Богъ, Збавицеля къ сконаню [1]) такъ щиро призвацъ, якъ щиро кажу.

II.

Якъ уцикла я отъ тыхъ французоў, вярнулася я къ живоцинѣ, забрала статокъ да уже позно пригнала къ своимъ; а яны говоруць: «Чаго ты такъ позно пригнала скоцину, мусиць спáла.» На што-жъ мнѣ хвалицца, што было? нехай будзець такъ, а то мнѣ жъ придзецца на заўтрія изноў гнаць скоцину, нихто жъ другій не отважицца гнаць [2]) якъ спочуўши, што французы приходзили. Такъ пробыли мы до Большой Богородзицы; на Большую жъ Богородзицу пригнали мы скоцину домоў. По ўсихъ дзереўняхъ поставлены были ў кажной хацѣ по три чаловѣки залóгоў [3]); а нашъ Дзявичекъ близко двора, дакъ у насъ не было; съ пратéнцыей, коли есьщь якая, идзи ў дворъ. Стали тыи залоги хозяинамъ говóрицъ: «Гоници кроў домоў, цѣло будзицъ ўсё». — И поставлены были тыи залоги отъ французоў, штобъ мужики работу робили и косили и жали и молоцили. Якъ намалоцуць ночьчу, такъ ў лѣсъ занясуць, ямы повыкопаюць и бяростой обложуць, штобъ было на зиму што ѣсьць, пясокъ разнясуць и муравейнику нанясуць, а французы и знайдуць. Богъ святый вѣдаець, якъ яны знали: заразъ и знайдуць, а было жъ ихъ тамъ якъ туча незличóная... Якъ пригнали мы домоў и своихъ и Качеражиныхъ и съ Ступакоў и съ Сиценца и съ Стодолы короў къ полдню, а одвечоркомъ погнали къ озярý, понаѣхали французы изъ двороў и давай ловиць кого поймаюць; коли поймаюць барана, альбо подцёлка, привяжуць переднія ножки къ заднимъ, да одного барана къ другому, альбо къ подцёлку и пиракинуць чиразъ коня; а поймаюць быка, ци корову, то одного съ одного боку, а другого зъ другого боку привяжуць и повядуць. Одкуль яны ужо брали тые вяроўки, ўсе жъ пріѣзджали зъ вяроўками, набяруць скольки имъ надо и повядуць,—

1) смерти. 2) 15-го августа. 3) залогъ — заложникъ.

войску жъ много надо. Назаўтра, якъ настаў золочокъ, погнала я статокъ ў лѣсъ, сама ходжу по чистому полю, а якъ которая скоцина выйдзицъ изъ лѣсу, я яе опяць туды заврну. Гляджу—ажъ прайцузы гопюць ўсихъ короў зъ чатырехъ дзеравень. Увогнаўши ў пашу улицу,—улица была широкая, заѣхало скольки чаловѣкъ напяродъ статку и кажуць нашимъ Дзявицкимъ: Бярицы свой статокъ!» Мусиць сабѣ думали «тутъ же близко, возьмемъ коли надо будзиць, а который зъ нашихъ кинуўся загоняць, дакъ ничого ня зробиць, коровы чужіи уцикаюць; а я скорѣй давай своихъ короў дальше ў лѣсъ одгоняць. После казали, што кликали мяне,—да гдзѣ-жъ я почую, коли далёко отогналася ужо? Загналася я далёко да думаю сабѣ, доўгожъ гэто будзиць, покуль прайцузы попойдуць, а домоў можно будзець гнатца, дакъ я короў дойныхъ своихъ да другихъ ўсяго зъ дзесятокъ сабѣ кинула, а тыхъ позапускала. Гдзѣшъ мнѣ одной управицца, да куды и молоко лиць? Надрала я бяросты, наробила кужни[1]) такіи, доюў тыи кужни да стаўлю: якъ скисниць, дакъ я на пень выверну простоквашу, сыроватка збяжиць, а творахъ тамъ и ссохниць, дакъ я яго зъ молокомъ зъ смитанкой и ѣмъ, орѣхами закусываю. Орѣхоў же скольки хочешъ бяри, щипаць мнѣ ихъ не надо, готовые, Якъ набяру ихъ тамъ да положу сушиць, дакъ одъ соекъ бида́, скольки ихъ тамъ наляциць — дакъ нязличиць. Ягодъ: черный смороды, брусницъ скольки хочишъ. — Погоню я своихъ короў ў поле — идзець одна коло однэй близехонько, ни одна не раўне́ць, а коли хрусниць которая, дакъ ўсѣ глядзь — глядзь да на яе. На ночь пригонюся опяць на тоя само мѣсцѣчко: полягуць коровы, одна коло однэй близенько. Стали ужо ночи холодныя, и я межъ ихъ лягу. Пообносилася я, тольки рубцы одъ одзежи на мнѣ засталися,—а лягу межъ короў—мнѣ и цёпло. Такъ дожила я до Покрова, дай, думаю сябѣ: довѣдуюся я домоў, што тамъ чуваць. Вышла

---

1) Кузово́чки. Слово кужень въ уменшительн. формѣ: куженька (по указанію «Опыта областн. великор. словаря) употребляетси въ Кашинск. у. Тверской губерніи и означаетъ между прочимъ: маленькую корзинку, сплéтенную изъ драницъ. Ш.

изъ бора́, да на поле выйци ня можно: соўсимъ голая. Поглаядж у— братъ мой па поли оре́ць; думаю сабѣ, якъ доое́цъ борозну, дакъ заве́рницца ўзадъ опяць къ лѣсу. Я зашла ў той бокъ и стала кликаць: «Хвядотъ, а Хвядотъ!»... Першій разъ поглядзѣў тольки и стаў опяцъ орацъ; я кликнула и другій разъ: «Хвядотъ, а Хвядотъ!».. тогды ёнъ спрашиваець: «Хто мяне кличиць». Я кажу: «Брацитка, гэто я!» А ёнъ кажиць: «Агапка, гэто ты?»—«Брацитка, —я!» откликаюся. «Ходзи-шъ сюды, чаму ты няйдзешъ сюды?».— «Брацитка, яжъ голая!» Тогды кинуўши коня, бягомъ ёнъ ко мнѣ; я за кустъ, скорчіўшись, притаилася; дакъ ёнъ зняўши носоў [1]) зъ сябе, на мяне накинуў,—тогды я пошла ў дзяреўню, да разсказала, гдзѣ нашъ статокъ. Дакъ тольки ў нашимъ Дзявичку однымъ и засталися коровы, а то ўсюдахъ — ўсюдахъ побрали пранцузы.

Народъ ўсё лѣто ховаўся ў лясу́, тольки одна брато́ва [2]) заставалася ў хаци. У яе быў малый робёнокъ, дакъ зъ робёнкомъ ў таборъ, другіе яе не принимали, боялися што робёнокъ станиць кричаць, кабъ пранцузы не почули. Ўсе лѣто яна тамъ прожила; мыиць бяльлё на ихъ, доиць имъ короў. Сперша яще́ я одна яе провѣдывала: подошла я къ сялу, ажъ яны ўсе коло пчельни; пчолъ палюць, да медъ достаюць. Я ско́ринько ў хату; сядзиць яна за люлькой и мяне за люльку посадзила. Нашло пранцузоў ў хату, нанясли мёду, сыру—повенъ столъ. Я поглядзѣла, да кажу: «Пора мнѣ ицци.»—Не, няйдзи», кажиць яна, «забъюць»... Я и заночавала, а золочкомъ [3]), ўзяўши у братовой жонки горщо́чакъ масла, да скорѣй ў лѣсъ. А якъ повышли послѣ наши изъ лѣсу на работу, дакъ и жнуць и косюць. Покажуцца пранцузы, — которая станиць уцикаць, дакъ яны и стриляць. Скольки позастрѣлили! а якъ застануцца, дакъ ўсяго было. А братова жонка посли ўся стала ў ранахъ и братъ одъ яе набраўся: кажуць што уся дзяреўня набралася хворобы одъ тыхъ пранцузоў.

1) верхняя свитка. 2) жена брата. 3) на зарѣ, на разсвѣтѣ, чуть свѣтъ. Ш.

III.

На самого Покрова подъѣхали казаки подъ нашъ дворъ да стали стриляць, дакъ и повыгнали пранцузоў. Тогды и ў Полоцку ужо цихо стало, не стало слышно стрѣлу. Тогды ужо я отважилася исьци домоў; а сосѣдзи мяне и матку цѣлую зиму за тоя кормили, а я дзявицей учила Богу молицца. Приду, бывало, ў хату, дадуць мнѣ ѣсьць; я и кажу: «понясу матцѣ». —«Ѣшъ, ѣшъ, сама, дадзёмъ и матцѣ». Принясу домоў, дакъ и брато́вазъ нами хлибаець. А у брата была худая кобылёшка, дакъ ёнъ и поѣхаў на ей кормицца самъ коло сябе. — Якъ же дождалися вясны, тогды ўсимъ полягчело. По дворахъ ўсе панское поле позосталося някошеноя и нижатоя. Пойдзимъ на поле, набяромъ колосья ячменю, награбёмъ жита да ярицы, завязёмъ домоў, змолоцимъ да и ядзи́мъ; грецки награбёмъ, зробимъ на поли токъ, тамъ и змолоцимъ. А лёнъ што застаўся на полѣ и ходзіўши кола яго, такъ ня выходзимъ. Волокно само на ёмъ поошставало [1]), а бѣлъ такъ, што сказаць ня можно, и крѣпкій такій: который же лижаў, то увесь пополамъ, соўсимъ ня крѣпокъ.

Зап. со словъ старухи—крестьянки А. Я. К. Зейне въ 1870 г.

278.

б) въ Мстижской вол., Борисовскаго уѣзда, Минской губ.

Ў 12-мъ году, якъ бились пранцузы ў Студзенцѣ, дыкъ я, малы тогды, зъ та́томъ, за Макаўемъ, пяньку́ мочили, дыкъ ўсё чу́имъ: зимля и вода—дырррръ, дырррръ! Я спужаўся, пытаю: «што гэто такоя?»—Бацька и кажа, што гэто пеўня коля Борисова война идзе. Я пытаю: «а ци далёко тоя Борисова?» А ёнъ кажа: «Мили чатыры будзе». Посли ужо часто помню разсказывали, што пранцузы, якъ ишли чиразъ Бярозу, чиразъ мостъ, а той мостъ наши войски подпиловали, дыкъ ихъ бѣдныхъ тамъ, якъ прусакоў тыхъ, порубили; кажуць: ўся рака́, якъ мостъ, была за-

1) поистрепалось.

пруджана, пиралазиць можно было по трупахъ, вода чирвона отъ крыви—пиць ня можно было, а самъ ихній Наполинъ тогды шапку згубіў и, уцикаючи, тольки крикнуў: «Ну, ящо нéколи вярнуся за шапкой!» Кажуць: тамъ ў Студзенцѣ пранцуская брика зъ золотомъ схована, али нихто ня вѣдае, гдзѣ. Ато праўда ў Мраи, дзѣ цяперъ валюшь и ёсьць криница, дыкъ тамъ, якъ пираходзили пранцы, три янтолики зъ золотомъ упусьцили. Али гдзѣ тамъ ў гэтой багнѣ [1]) ихъ достаць? а другоя, — нихто и ни шукаиць, бо довѣроная праўда: хто, бывало, што-нибудзь, хоць гузикъ [2]) яки ўзяў пранцузскій, дыкъ нихто ни разжыўся, а кожанъ пропаў отъ якого нибудзь лиха; ды кажуць: и шкода было обдзираць ихъ, — яны, бѣдные, якъ мухи пропадали, тольки штóники короценькія мѣли, паньчошки, чаравички; а хоць ў Пилипоўку гэто было, али гэтакій жа морозъ быў. А якъ на Москву йшли, дыкъ ў самые Пятроўки и, бывало, на сялѣ никого ни чапаюць, а ящо за ўсё—ўсякоя й гроши давали; али много нашаго брата ошукавали старовѣры: убяруцца ў ихъ одзéньня ды прiѣдуць ў сяло, побяруць скоцинку и ўсе, што лéпшоя — ды драло! а другіе думаюць, што гэто пранцузы, — во якъ! Чиразъ скольки годоў, — я ужо жанаты быў, зъ обозомъ ў Полоцкъ ѣхаў, дыкъ прiѣжджаў ў Макаўя одзинъ пранцузъ и пытаўся Яўмена Курьяна; сказали, што ёнъ зъ жонкой умерли. «Ну, покажиця мнѣ ихъ хату, гдзѣ яны жили». Мы сказали, што даўно згорэ́ло. Пранцузъ тогды нѣшто задумаўся. Посядзѣў трохи и поѣхаў назадъ, али якъ садзіўся на коня, дыкъ Тодоръ Майстра пытае: на што яму Яўменъ? Ёнъ сказаў: «трэба; я якъ уцикаў зъ Студзенки, по болоцѣ, празъ Нанборакъ, муся: *Уборакъ*», дыкъ ў вашимъ сялѣ ў яго ночоваў.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавыя Данилы Стрэльченка.

---

1) болото, топь. Слов. Носовича. 2) *гузикъ*: пуговица.

ВОСПОМИНАНІЕ О ЕЗУИТАХЪ И О СТАРОМЪ БЫТѢ.

279.

РАЗСКАЗЪ СТАРОЙ ДВОРОВОЙ.

«Здорова кума! Куды идзешъ?»

— А, сястрица ты моя родная! гэто жь я къ табѣ иду.

— Што жъ такое

«Ци ня вѣдаешъ ты, гдзѣ тыи тамъ Горáны?»

— А на што яны табѣ?

«Моя жъ Машка туды замужъ зайшоўши».

— Чула, чула я гэто.

«Дакъ мнѣ вѣдаць хочецца ў якимъ гэто боку тыи Гораны, ци яны за краснымъ мостомъ, ци ў другимъ якимъ боку? Хуцъ ўзглянуць ў тую сторонку!...»

— Ну, нешто жь ты ужо дужа роздобрухалася, здаецца жъ, таки ня дужа надъ ей розрывалася.

«Да вотъ не розрывалася, а якъ зъѣхала, дакъ ня вѣдзь чаго нéякъ и дужа моркотно.—Дакъ скажи жъ мнѣ, гдзѣ тыи Гораны, коли вѣдаешъ?»

— Во! я ня буду вѣдаць, гдзѣ гэто Гораны, коли я ў дворѣ и родзилася и ўзросла и замужъ зашла; тамъ и моя Христуля родзилася.

«Няго[1]) заправды? Зязюлька жъ ты моя родная! разскажи жъ ты мнѣ про ихъ!»

— Добро,.. разскажу..... Вотъ видзишь: Гораны не за краснымъ мостомъ, а табѣ надо ицци чаразъ рынокъ, коло Данилки, коло больницы да и за рогатку, а тамъ Просмушки мимо пройшоўши, коло красныхъ могилокъ да просто ажно до самого Струння.

«А ў Струнни ци была жъ ты?»

— Не, ня пришлося ни разóчку быць ў томъ боку.

---

1) неужъ-то.

«Якъ же жъ гэто; тамъ видзь лагеры. Перши за корпусомъ дакъ кадзеты ў большихъ палаткахъ празъ ўсе лѣто тамъ жилі́; а цяперицька, якъ корпусъ по другому стаў называцца, попостроили дзеревянные бараки.»

— Што жъ гэто за бараки такіе?

«Якъ домы́ и дзвери и вокны большіе, тольки не мощоные, бязъ печакъ и бязъ столи, вѣдома строены якъ тольки на лѣто, штобъ лѣтомъ жицъ тамъ.»

— А зимой же тамъ хто?

«Одзинъ сторожъ тамъ наглядаець, штобъ чаго не розломали да не побрали; ў насъ же на гэто народъ лоўкій и охочій.»

— Ци гэто Струння Язовицкое (Езуитское) ци Бискупское?

«Гдзѣ тамъ Язовицкое, оттуль до Язовицкаго будзець ящо вёрстъ коло дзесятку, коли не поболѣ; а гэто тоя Струння, што перши Бискупское называлося, за тоя, што якъ были уніяты, дакъ бискупъ Уніяцскій тамъ жіў; тогды то Струнне пригожеѣ было: отъ дороги заразъ быў большій стаў [1]), ишоў ёнъ колѣномъ, при самомъ колѣнѣ коло стаў ельникъ густо быў насаженъ, якъ сцяна́, а тамъ Бискупскій домъ, мурова́ный, пребольшенный, на три етажи, а чацвертый ящо склепъ, дакъ вотъ якій быў домъ; а цегла [2]) жъ якая тамъ пребольшенная, да цвердая такая, штоніякъ на разобьешъ,... и роблена яна не по цяперешнему, што возьмуць глину, чуць змочуць водой, посыплюць пяску, разы два лопатой пяравернуць, да рогожкой часы на два накрыюць,... а пехай сабѣ хуць и на поўдня, и кажуць: «глина прѣець.» А гдзѣ ёй тамъ прѣць... за гэту пору, што подъ рогожкой проляжи́ць, дакъ яна и не согрѣецца, ня тольки што пярапрѣиць; а Струньскую цеглу робили не такъ.

Старовѣръ Рагозинъ, што живець на вуглу той вулицы, якъ одъ больницы пойдзишь къ тому мѣсту, гдзѣ была старовѣрская моле́нная, а цяперицька стоиць священническій домъ; дакъ вотъ казаў той Рагозинъ, —яму лѣтъ, вѣрно, коло дзевяноста, а Струнь-

1) прудъ. 2) У Носовича: *цэ́гла:* кирпичъ.

скую цеглу робіў ящо дзѣдъ яго, дакъ ёнъ одъ яго чуў, што въ одно лѣто глину сладзили да ў ямы поховали, тамъ ў ямахъ глина ўсе другое лѣто пролежала, на трецее уже лѣто стали цеглу робиць.—Ну, дакъ я казала, што Бискупскій домъ пребольшенный быў, а гэтого ящо ня досыць, трошку отступіўши пристроенъ и другій каменный домъ, тамъ ужо тыи, што до бискупа принале-жали, изъ ихъ одного ксендза и я видзѣла (яго звали Быкоўскій) у яго и бородаўка была на щапѣ, ци на лобу,—добро ня помню; ёнъ, видзишъ, быў надъ ксяндзоўскими хальварками, по ихнему гэто звали «кураторомъ».

«Во нашли прозвище, якъ бы ў хальваркахъ тольки одны куры; ёсьць же и ящо добро, а то выдумали ксендза *кураторомъ* называць.»

— Не, гэто мусиць ня тое, што ты кажишъ, а нѣшто другое значилося. Ну гэтотъ кураторъ, якъ быў надъ хальварками, дакъ ёнъ госьцинцемъ (почтовою дорогою) ѣздзіў ў Островляны, яны тожъ были подъ имъ; а ў Островлянахъ была наша почта, дакъ ёнъ даваў солому конямъ на подсьцель, а браў за гэто гной [1]); ўсюдахъ такъ робюць, вотъ и на городу зъ околицы мужики ѣздзюць да гной возюць, наша жъ зямелька тольки съ гноемъ и урожай даéць; дакъ вотъ ужо и было знакомство, и ёнъ, бывало, якъ ѣдзиць большакомъ (почт. дор.) дакъ ў дворъ заѣзджаець.— Гэтотъ самый ў другимъ камеономъ дому жіў; а тамъ къ стаў ближе — стояў броваръ [2]), гдзѣ водку гнали, тогды якъ ўсюдахъ водку гнали, радзи браги, статокъ кормиць. — Кабъ ни брага, дакъ ня вѣдаю, ци засталася бы гдзѣ скоцина, при тогдашнихъ упадкахъ; заўсегды казали, што гурты быкоў заносили заразу. Много жъ ихъ тогды и гоняли, рѣдкій дзень коли не было гурта, другій разъ и по два на дзень, а гурты якіе пребольшущіе, на цѣлую вярсту розцяницца, а при гурцѣ людзи и пѣшіе и конныхъ дзасятка со три альбо съ чатыре; конныхъ яны розсылали быкамъ украинскимъ пашу [3]) займаць. Быки пребольшенные такіе, другій

1) навозъ. 2) пивоварня, пивоваренный заводъ. 3) пастбище для подножнаго корма.

быкъ больше стáеннаго коня (стайня-конюшня), а роги, чуць не зъ мои руки; и во дворъ къ намъ яны заѣзджалися паны и наймали имъ коли жито съ поля, альбо сѣно зъ луга звязýць, бывало и положуць на столъ скольки цалковыхъ за попáску, альбо за ночлехъ, тогды пасуць коли и поўдня; а на ночь съ поля згонюць на пустоя мѣсто, альбо на дорогу, кажуць, што на полѣ быки ня скоро улягуцца, коли ёсьць што щипнуць; хозяйству жъ была бъ корысць, кабъ скоцину на полѣ положили.

— Ну, дакъ што жъ ящо было ў тымъ Струнни?

Што было? вѣдомо, къ бровару [1]) надобенъ быў прудъ (мельница), ёнъ и стояў коло дороги, што одъ Бискупскаго двора просто къ церкви йшла; быў садъ большій: съ одной стороны, я ужо казала, быў обсáдженъ ельникомъ, съ другой—бярóзами, а тамъ дальше ўсё липами и по сярóдку ўсѣ дорожки обсáджены липами, цяперъ тыи липы розрослися такъ, што ў другомъ мѣсьцѣ ни соўнышка не проглянець, ни дождчь ни капнець; а промежъ дорожекъ яблони были, да мусиць одъ цѣни, ци што, тыи яблони попропадáли. Пригожо было, якъ бывало, идземъ, альбо мимо ѣдзимъ, дакъ глядзишъ ни наглядзишся, а тутъ ящо пáвы, хвосты роспусціўши, коло бискупскаго дома ходзяць, а на хвосьцѣ концы перъя такія блискучія, што чудо. Пáву то я нидаўненько ў городзи видзѣла у нѣмца, што ильнóмъ торгуиць;... вотъ сястрица гроши грабéць, чуць не лопатой, коли яго помочникъ такимъ важнымъ ѣздзиць, што ни жадному изъ паноў зъ имъ ни зровняцца.

Што цяперъ про паноў казаць, имъ пришлося хуже, чѣмъ нашаму брату...... У кого дворъ ёсьць, дакъ гроши нѣтъ, а бязъ гроши якóя тамъ хозяйство? возьмиць который гроши у жидоў, такъ и соўсимъ пропаў и ня выдзирúцца изъ ихъ когцей, и дворъ за ништо пóйдзиць...

«Што когци то когци, дзяруць яны добро и бóльшаго и малого, дóсиць одъ ихъ и нашаму брату! Якій лучій домъ за хри-

1) пивоварня, винокурня, пивной заводъ.

сцяниномъ зостаўся, жидъ якъ нибудзь да заберéць ў своé лапы, а хрисціянамъ нехай ладно будзиць и на краю города.

— Што жъ тамъ ящо ёсьць ў Струнни?

«Вѣдомо што ёсьць... ёсьць церква, да якая ящó. Кажуць неколи бискупъ Лисоўскій ѣздзіў ў тую зямлю, гдзѣ Христосъ жіў, дакъ тамъ ў найбольшимъ городзѣ сподобаў собѣ нѣйкую церкву, дакъ такую и ў Струнни построиў. Церква крыжемъ [1]) построена и дахъ [2]) быў перши тольки круглый, а цяперъ якъ стала праваслаўная, дакъ надъ дзверами звонницу, ци колокольню, зробили. Коло воротъ два высокихъ каменныхъ стоўба; ў тыхъ стоўбахъ ў сяредзинѣ и сходки ёсьць, по тымъ сходкамъ можно на гáночекъ выйци, што подъ самой крышкой, сажни три кóсыхъ отъ зямли будзець вышки до яго; гáночекъ гэты кругомъ стоўба идзець и коло яго рамотка зроблена; крышка вотъ якъ ёсьць сахарная голова и желѣзными листами была накрыта, али недаўно листы позваливалися, ци ихъ хто долойки поскидываў; а на головѣ на той зробленъ изъ жалѣза мѣсяцъ молодзúкъ, рожками къ верху, а надъ имъ крыжъ небóльшенькій.—Одъ стоўбоў на окóло идзéць мурованая сцянá и дванандцаць круглыхъ каплицъ зроблено промежъ той мурованой сцянú. Коли мура [3]) ў сярóдки было пригожо ельникомъ высаджено, да нешто ельнику много посохло. У церкви той, кажуць, бискупы попохованы.... зъ правой то руки нѣйкая жалѣзная крышка, якъ гробъ, ци гэто самый гробъ, ци крышка отъ дзвярей ў склепъ,—добро ня вѣдаю.—А ў церкви ў той и за уніятоў заусегды были царскіи дзверы, кажуць жа, што и на верхнимъ замкѣ яны были.... Были.... а по дзереўнямъ нигдзѣ ихъ ни было.—Зъ лѣвой же руки ў церкви стояць и фонары и другія вещи, што при бискупѣ нады были, а цяперъ такъ стояць. Яны трóшку похожи на тыи, што при архиреи ў церкви бываюць, и тоя што на голову бискупъ надзѣваў было похожо и золотомъ шито, тольки ня круглоя, а на чатыри углы было зроблено и крыжикъ быў зверху на самой сяредзинѣ.

---

1) крестообразно. 2) кровля. 3) каменной стѣны.

А што жъ цяперъ ў бискупскомъ домѣ?

Цяперъ одзинъ верхній радъ покоёў збили да зробили магазынъ на збóжже; перши было зроблено для того, штобъ хлѣбъ быў ў запасѣ, коли будзець неуроджай, áли нешто яно не доўго тамъ вы́ляжало, вѣдомо сыромолотноя по Дзвинѣ на стругахъ привозили неодкуль здалёка, а посли якъ перемѣняць надо было, дакъ опяць на Дзвину ў лодки ссыпаць возили, тамъ жа Дзвина и зъ поўвярсты ня будзець. Разъ, здаецца, перамяни́ли, а посли и соўсимъ распродали.—Познѣй изъ Полоцка туды казенный магазынъ, што солдатамъ пайки давали зъ верхняго замка перавяли́, али и той ня доўго тамъ побыў; цяперецька тамъ хоромы пустые стояць, одзинъ сторожъ живець.—Вотъ табѣ и Струння, гдзѣ поўно было, тамъ стало пусто, а гдзѣ цвятóчки росли, тамъ полынъ заняўся; за тожь мужичкамъ дóбро стало жиць; гдзѣ дворноя жито росло, туды мужички изъ лясоў да зъ болотъ переходзили жиць и дзвѣ дзяреўни построили.

Зап. преподавателемъ полоцкой военной гимназіи, А. Яков. Зейне.

280.

I.

РАЗСКАЗЫ О ПОЛЬСКОМЪ МЯТЕЖѢ.

Минск. губ., Новогруд. у., м. Еремичи.

Въ одзинъ годъ весною, якъ вжо ишли вицины[1]) въ Кролевицъ[2]), поляке́ вельми хоцѣли, кабъ якъ мы имъ зноў робили па́нщину ды ўсё ѣздили по нашимъ пана́мъ. Разъ, якъ я вжо стояў зъ вициною коле Синяўскія слободы, дакъ вбачіў вельми много полякоў хоцѣли перайсьци́ за Нѣманъ въ слободу. Мы ихъ перавезли́ и яны́ намъ дали́ много рублёў. Поляке́ тыя зайшли къ одному пану, а пана не было дома, а панская жóнка стала ихъ частовацъ, а послѣ поляке́ ўзяли и пошли ў лѣсъ. Почакаўши трохи, мы вбачили много нашаго войска. Войско тоя перайшлó зá Нѣманъ, ды въ той лѣсъ пошли. Тамъ яны вбачили поляко́ў и обкружили ихъ. Тогда поляке вжо не хоцѣли бицца и здались на-

1) особый родъ барокъ или лодокъ. 2) Кёнигсбергъ.

шимъ солдатомъ, а въ одного поляка быў загáракъ [1]). Ёнъ взяў его ды разбіў своимъ обцáцомъ [2]). Гэдакъ полякоў и побрали, а нѣкоторые потопилися. Жóнку тую, што частовáла полякоў, хоцѣли забраць, але панъ заплаціў за яё пяць тысячъ рублёў.

Зап. учен. приготов. кл. Несвижской учительской семинаріи Григорій Груша; сообщ. учит. эт. кл. П. А. Введенскимъ.

281.

II.

Минск. губ., Новогрудск. у., Городищенск. волость.

Якъ гэто быў мяцежъ, якъ гэто поляке вставали на насъ за тоё, што нашъ царъ сказаў, кабъ мы ня робили панщину. Тогды поляке собиралися такъ: коли у водного пана поляка быў сынъ, альбо большъ сыноў, тогды яны брали косы, вилки, сакéры [3]) и йшли къ другому, у которого гэдакъ были сыны. Яны сказали гэтому пану, кабъ ёнъ пусьціў своихъ сыноў. Коли ёнъ соглашаўся, то яны ховались у яго ў хляву, альбо ў гумнѣ. Гэты панъ носіў ѣсьци туда и, снарадзіў, отпраўляў ихъ всѣхъ разомъ. И тогды яны йшли къ другому пану. Коли гэдакъ, бывало, назбираюцца шматъ [4]) молодыхъ паноў зъ косами, вилками, сакерами и стрѣльбами, то идуць ў вéску, рѣжуць тамъ людзей, забираюць ўсе добро, подпаловаюць [5]) ўсѣ хаты, а которыхъ вяликихъ мужчинъ остаўляюць и кажуць, кабъ яны йшли зъ ими, а коли гэтые ня хоцѣли ици, то яны *мэнчили* [6]) ихъ. Гэдакъ разъ яны пришли до нашаго пана, Антóся, двананцаць поўстанцаў и сказали, кабъ ёнъ пусьціў своихъ сыноў, а ёнъ даў гэтымъ поўстанцамъ много грошай и хлѣба и яны пошли. Изъ двора пришли яны подъ нашу вéску и сховались за горкою до ночи, а ночьчу хоцѣли прійци подпалиць нашу вёску и насъ ўсѣхъ порѣзаць. Но нашъ сусѣдъ, Сымонъ, заглядзѣў кудою яны йшли и гдзѣ припыналися и сказаў ўсѣмъ сусѣдзямъ. Тогды наши сусѣдзи Адамъ, Лявонъ, Игнась, Винцесь, Янко, Павлюкъ и Пятрýсь

1) карманные часы. 2) каблукомъ. 3) топоры. 4) много. 5) поджигаютъ. 6) мучили.

побрали косы, сакéры и стрѣльбы, пошли и прогнали ихъ отъ своé вески. Яны пошли отъ вёски и ховались въ лѣси. Тогды пошоў нашъ Трохимъ дрова сѣчь, — яны яго зловили и *заменчили* на смердь.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвиж. учительск. Семинаріи В. Кащинъ. Сообщ. тѣмъ же.

282.

О ПАНАХЪ.

Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда, с. Мухоѣдъ.

За панами було жить погáно. Ище сонце не вспѣе взыйци, якъ вже попудъ окнами ходзиць еки-нибудь начальникъ и кричиць: «Добры дзень, Аўдзѣй, идзи на панщину!» Ище часомъ въ недзѣлю звоняць въ церкоў, а подъ окнами кричиць: «на панщину идзи?» Такъ було жиць за паномъ Шидловскимъ. Дакъ за ето яго вбили, екъ разъ на Тройцу. Отъ якъ ето приключилось. На Тройцу ёнъ поѣхаў въ Красноўку до обѣдни. Тогды пяць чаловѣкъ зговорилисе, пошли, да въ лѣси засѣли и дожидались тамъ яго, покуль ёнъ будзе назадъ ѣхаць. Якъ только ёнъ возвращаўся, то ены вускочили зъ лѣсу, убили яго и зацегли за колоду, а коня яго пусьцили, дакъ конь и пошоў въ село. Нихто бъ и не знаў, ды колибъ не конь, а то конь вбѣгъ въ село. Тогды ажъ обхожденіе було. Тогды познали, што ето конь пановъ и пошли да и найшли пана за колодою. Потымъ взнали, хто таки убіў и взяли тыхъ людзей въ Сибиръ копаць руду въ Уральскихъ горахъ.

Зап. учен. приготовит. класса Несвижской учительской семинаріи Лавръ Кочанъ. Сообщ. тѣмъ же.

283.

ВОСПОМИНАНІЕ О ХОЛЕРѢ (Разсказъ бабушки).

Виленск. г., Лидскаго у., ж. Орлы.

Гэто было надто, надто даўнó. Я тоды была еще маленькая, неболѣй якъ по семомъ году. Нашлася ў нашихъ мѣстахъ хворóба и мнóго, много людзей зъ яе помёрло. И то дзиво, Божа Ты мой! Видзимъ чаловѣкъ ходзиць, рóбиць, говóрыць, ѣсьць и пъéць, а то живо крикнець: «мнѣ нидобро!» ухопитца за животъ, ста-

нець вонитова́ць[1]), зробитца холоднымъ и ссинея и до вечера готоў, Богу душу отда́ў. Ўпе́редъ думали, што гэта бѣда кончитца на двóхъ-трóхъ. Ажнó янá якъ стала косиць бизъ всякаго разбора и старого и малóго, то мы покинули хаты и уцекли ў лѣсъ. Ци мало, ци доўго были мы ў лѣси, але коли вернулися до хаты, то никого ни нашли въ живыхъ. Вотъ якъ велика́ была́ на насъ гэта кара Божая; уже послей я узнала, што хвороба гэта называетца *холерою.*

Зап. М. Житковъ.

284.

ШУТОЧНЫЕ РАЗСКАЗЫ.

Въ дружеской и товарищеской бѣсѣдѣ, забывъ вѣчно текущее свое горе, бѣлорусскій крестьянинъ любитъ послушать, да и самъ разсказать что нибудь такое, отчего, по простодушному добавленію крестьянина, можно «животы надорвать». Такіе разсказы, за исключеніемъ циническихъ, любопытны и выражаютъ часто глубокую мысль. Въ виду этого я приведу два разсказа.

«Баба шла въ городъ по мало знакомой дорогѣ; она принуждена была обращаться ко встрѣчнымъ съ безпрестанными распросами о своемъ дальнѣйшемъ пути. Между обыкновенными прохожими баба встрѣтила войта и спрашиваетъ: «скажи, мужичекъ, какъ идетъ дорога въ городъ?» — «Развѣ я тебѣ мужикъ!» крикнулъ войтъ. «Ну кто тебя тамъ знаетъ: мужикъ ли ты, десятскій ли, сотскій, али можетъ дозорецъ[2]), али лавникъ, — все равно — покажи дорогу...» — Я не мужикъ и не сотскій, а я *войтъ!* крикнулъ на неразумную бабу ея важный спутникъ. Услышавъ, что передъ нею стоитъ войтъ, баба упала на колѣни и прогово-

---

1) рвать; съ польск. *womitowac.* Ш.

2) Дозорцами назывались надсмотрщики за работами отдѣльной группы *пригонныхъ* крестьянъ. На ихъ обязанности лежало заблаговременно оповѣщать дома, изъ которыхъ должны быть поставлены рабочіе на наступающій день. Съ тѣмъ вмѣстѣ они наблюдали и за имуществомъ своихъ односельцовъ, такъ что при спросѣ помѣщика они обязаны были отвѣтить сколько въ данномъ крестьянскомъ домѣ скота, хлѣба, одежды и проч. Должность лавника исключительно была экзекуторская, или правильнѣе—сѣкуторская. Этихъ безсердечныхъ людей и теперь помнятъ многіе крестьяне. Н. Никиф.

рила: «А святой же войтинька! покажи мнѣ дороженьку». Войтъ смягчился поведеніемъ бабы и указалъ ей дорогу.»

Значеніе войтовъ, которые были главными распорядителями работъ въ крѣпостномъ помѣщичьемъ хозяйствѣ, было очень высоко въ общественномъ крестьянскомъ мнѣніи. Будучи правымъ глазомъ помѣщика и первымъ послѣ управляющаго, войтъ безконтрольно могъ казнить и миловать всякаго крестьянина, принадлежащаго его помѣщику. Обидѣть какимъ бы то ни было образомъ войта — крайнее несчастье; и напротивъ — угодить и услужить ему—честь и матеріальная выгода. За войтомъ слѣдуетъ *тіунъ* — тоже почетное лицо, завѣдывавшее хлѣбными анбарами, скотскимъ кормомъ и проч., далѣе—*лавникъ*, а наконецъ—*дозорцы*. Велишовическій помѣщикъ освобождалъ отъ пригонной работы не только семейства поименованныхъ должностныхъ лицъ, но иногда и ближайшихъ ихъ родственниковъ. Замѣчательно, что несмотря на тѣ бѣдствія, которыя причиняли простому народу поименованныя должностныя лица, при освобожденіи отъ крѣпостного права онъ простилъ ихъ и, за малыми исключеніями, выбралъ своихъ прежнихъ начальниковъ въ должностныя лица, обусловливаемыя Положеніемъ 19 февраля 1861 года.

Почтительность бѣлорусскаго крестьянина еще и по настоящее время можетъ считаться безпримѣрною: встрѣчный проѣзжій непремѣнно свернетъ съ дороги, прохожій, какъ и проѣзжій почтительно снимаетъ шапку и непремѣнно скажетъ какое-нибудь привѣтствіе въ родѣ «добрыдзень»! Проходя или проѣзжая мимо работающихъ, окликнетъ словами: «помоги, Божа»! и т. п. [1]). Однажды прохожій шляхтичъ повстрѣчалъ проѣзжаго москаля, который и спросилъ у спутника: «Скажи, любезный, далеко ли до города?» Обиженный такимъ неслыханнымъ привѣтствіемъ, шляхтичъ сказалъ: «22 версты». Москаль уѣхалъ, не поблагодаривъ указчика, а шляхтичъ остановился въ раздумьи о москаль-

1) Это не совсѣмъ такъ. Въ своихъ неоднократныхъ разъѣздахъ по Бѣлоруссіи (начиная съ 1877 г.) я весьма рѣдко находилъ подтвержденіе приведеннымъ фактамъ. Думаю, что эти факты относятся къ дореформенному времени. Ш.

скомъ невѣжествѣ и неблагодарности и долго смотрѣлъ вслѣдъ уѣзжающему невѣжѣ. Въ это время, тѣмъ же самымъ путемъ ѣхалъ мужичекъ. Почтительно остановившись, онъ снялъ шапку и сказалъ: «Будь, паночекъ, ласковъ — скажи сколько верстъ до города?» — До города, миленькій, только пять верстъ! А для того лайдака, что проѣхалъ — 22 версты.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

Пословицы и поговорки [1]).

А.

1. Абы голова,—то шолудзи будзиць; абы зубы, — то хлѣба будзе.

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

—

2. Абы корыто, — сви́ньни будуць.

Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

—

3. Анци́пъ на́шаму бацькѣ родны Миколка.

Мог. г., Горецк. ул., с. Святошицы.

—

Б.

4. Безъ прово́ду (предводителя) войско ги́бне,

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

—

5. Блага́я пу́га лычана́я, а безъ ня́е горэ́й [2]).

Т.

—

6. Богатъ Андрей:—
Поу́на хата дзяце́й.

Минск. г., Борис. у. Ср. у Носовича

—

---

1) Пословицъ и поговорокъ, равно какъ и загадокъ собрано было у меня вдвое, если не втрое больше, чѣмъ въ предлагаемомъ ихъ здѣсь сборникѣ. Количество ихъ съузилось такъ, вслѣдствіе произведенной мною строгой ихъ провѣрки съ напечатанными уже прежде у Носовича (въ XII Т. Сб. Отд. р. яз. и сл. Ак. Н.) и у г. Е. Романова въ 1-мъ томѣ его бѣлорусскаго сборника. Я вынужденъ былъ вычеркнуть ихъ изъ своего списка цѣлыми десятками, позволивъ себѣ сдѣлать исключеніе только для нѣкоторыхъ, заимствованныхъ мною изъ (сдѣлавшейся уже давно библіографической рѣдкостью) книги гр. Е. Тишкевича: «Opisania powiatu Borysowskiego» и оказавшихся въ упомянутомъ сборникѣ Носовича, безъ всякаго указанія на источникъ заимствованія. Отсутствіе такого указанія, особливо при тѣхъ пословицахъ, при которыхъ находятся какія-либо интересныя объясненія, можетъ, думалось мнѣ, ввести читателя въ заблужденіе на счетъ авторства ихъ составителя. Поэтому я счелъ далеко не лишнимъ привести въ выноскахъ, въ подстрочномъ переводѣ, подобныя объясненія къ заимствованнымъ изъ означенной книги Тишкевича пословицамъ, съ подписью Т. и указаніемъ страницъ въ обоихъ сборникахъ. Самый текстъ пословицъ и поговорокъ переданъ у меня съ строгимъ соблюденіемъ звуковой стороны мѣстнаго (борисовскаго у. Минской губ.) говора. Ш.

2) т. е. плохъ кнутъ изъ лычекъ, но безъ него еще хуже. Ш.

7. Богаты грошы збирая, а чортъ мошну готуя.
Минск. г., Игум. у., с. Новос.

—

8. Богатыръ [3]) дзиви́цца:
Чымъ худакъ [4]) живи́цца.
Т.

—

9. Богъ болѣе ма́ецъ, якъ раздаў.
Т.

—

10. Боязливому и страхъ здаетца,
Виленск. г., Вилейск. у. д., Слобода.

—

11. Боюсь я цябе, якъ воўкъ ягня́ци.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. вол.

—

12. Бывало буя́ло, а сягонне рыкаци не хоче [5]).
Гродн. г., Пружанск. у.

—

13. Будзецъ пора
Будзецъ и трава [6]). Т.

—

14. Будзецъ чымъ дзѣла запхнуць [7]). Т.

—

15. Бѣда, якъ дуда:
Зачнецъ дуць,—
Ашъ слёзы набягуць [8]). Т.

—

16. Бѣда дзѣду безъ бабы:
Ѣду́ць вши до скабы [9]).
Гродн. г., Слон. у.

В.

17. «Ванька, пей сусла!»
— Да жарко.
«Такъ дуй!»
— Да добре дуць,
Коли дадуць [10]).
Этн. Сб. вып. II.

—

3) богачъ. 4) бѣдный, бѣднякъ.

5) *Буять* (цъ) — буйствовать, проявлять неугомонную дѣятельность отъ избытка силъ. «Быки буяюць» или «обуяли», говорятъ о такихъ быкахъ, которые съ жиру бѣсятся, ломаютъ плугъ, не подчиняются командѣ. «Рыкаце не хоче́»— значитъ: ослабѣлъ до того, что даже рычаніемъ не заявляетъ о необходимости удовлетворять свои потребности. Примѣняютъ эту пословицу къ людямъ, прежде бывшимъ богатыми, потомъ обѣднѣвшими, прежде неугомонными, а затѣмъ смирившимися. А. Богдановичъ.

6) Употребляется и въ переносномъ смыслѣ, говоря о тѣхъ, кто жалуется на проволочку. Т. 436. Ср. Сборн. бѣлор. посл. Носовича 9.

7) Принимая на службу работника или работницу, неспособныхъ къ работѣ, либо лѣнивыхъ, говорятъ: пригодятся для отбыванія барщины. Это объясняетъ на чемъ основывается мнѣніе, что барщина вредна для производительности края и возрастанія его благосостоянія. Т. 415.

8) Дутье въ дуду трудно и вызываетъ слезы наравнѣ съ бѣдою. Т. 430. Ср. Н. 12.

9) Скабы или (по Борисовскому) *шкабы* — кости, выдающіяся вслѣдствіе худобы. Худощаваго человѣка, худую лошаденку бѣлоруссы называютъ *шкабой.* Смыслъ пословицы: безъ бабы, которая бы ухаживала за дѣдомъ, наприм.: мыла его бѣлье, *шукала* (искала) ў головѣ и т. п. дѣда заѣдятъ вши до костей. А. Богдановичъ.

10) Говорится тому, кто показываетъ видъ, что хочетъ поподчивать, а въ самомъ дѣлѣ вовсе того не желаетъ. Этногр. Сб. вып. II.

18. Великъ дубъ, да дуплянатый.

Минск. г., Игум. у.

—

19. Ви́дзянъ соколъ по полёту, а сова по во́ку.

Той же губ., Борис. у., с. Краснолуки.

—

20. Виноградамъ въ сердца,
Сахаромъ въ душу;
Мяды́ мяда́мъ,
Никому ня дамъ.
Это зельля въ зимку не ме́рзня,
Въ ле́тку ня ки́сня;
На тоща выпъишъ — ня пу́ша,
На хлѣбъ выпъишъ—
Все лихоя поту́ша. [11]).

Этн. Сб.

—

21. Вольному воля, святому рай.

Мог. г., Горецк. у., с. Святоинцы.

—

22. Во́синь кажиць: рожу́,
А вясна кажиць: ищи́ я погляджу [12]).

Этн. Сб.

—

23. Воўка зубы кормяць.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

24. Всяки цыганъ свойго коня хвалиць.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

25. Всяко ни пиряняць, што поводы плывець [13]).

Тамъ-же.

—

26. Вѣдаў Богъ, што не даў свиньни рогъ.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

27. Высоко подняў, да знизу ни подпёръ.

Минск. г., Игум. у., д. Слобода.

Г.

28. Гдзѣ нянекъ много,
Тамъ дзиця безного.

Гродн. г., Волков. у.

—

29. Гдзѣ гно́ямъ [14]) смердзиць,
Тамъ и родзиць.

Виленск. г., Ошм. у., Волож. вол.

—

30. Гдзѣ покатаитца скоци́нка,
Тамъ останитца шарсци́нка. [15]).

Этн. Сб.

—

31. Гдзѣ ораты плачець,
Тамъ жнея скачець.

Т.

—

32. Гдзѣ цвѣтъ,
Тамъ и ме́дъ.

Минск. г., Игум. у., с. Иже.

—

11) Приговорка при питьѣ горѣлки на пирушкахъ и въ корчмахъ. Этн. Сб. Эта *приговорка* явно книжнаго происхожденія. Ш.

12) Говорится тому, кто осенью хвалитъ посѣянную рожь. Этн. Сб.

13) Кто безпокоится, что на его счетъ сплетничаютъ. Соотвѣтствуетъ великороссійской поговоркѣ: на всякое чиханье не наздравствуешься. Ш.

14) Навозомъ.

15) По Борисовскому: «гдзѣ скоцинка покачаетца, тамъ шарсцинка останетца». Гдѣ лошади или другая скотина катается, тамъ обыкновенно остается шерсть. Пословица эта почти тоже, что: «шило въ мѣшкѣ не утаишъ», или точнѣе: всякое дѣло оставляетъ по себѣ слѣды. А. Б.

33. Гни дзерэўцо, покуль гнецца.
Виленск. г., Вил. у.

—

34. Голы́шъ, якъ бичъ,
Гуля́ка, якъ собака.
Гродн. г., Пруж. у.

—

35. Го́рдаго Богъ зъ неба спихаець.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.

—

36. Го́рка ре́цька—да яду́ць,
Кепско замужъ—да йдуць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

37. Го́рко пи, солоно ѣшъ—
И по смерци ня згніе́шъ.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

38. Грай на вѣру,
А пиши на сцѣну. [16]).
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

39. Гроши камень бъюць.
Минск. г., Борис. у.

—

40. Гэто не атласъ, а одъ насъ [17]).
Т.

—

41. Гэто куликъ вяликого болота.
Т.

—

42. Гэто́ яму́ якъ лапци плясьци́ [18]).
Т.

—

43. Гэто не пальцамъ перекива́ць.

Д.

44. Даў Богъ дзѣци,
Да нима дзѣ дзѣци.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.

—

45. Даў Богъ це́ля,
Да нима хлѣба.
Той же г., Слуцк. у. Царевской в.

—

46. Дзми́цяръ — хи́цяръ, да и Саўка ня дуракъ [19]).
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.

—

47. Добры человѣкъ,
Што укусиць, то зъѣсць.
Т.

—

48. До 20 (лѣтъ) не выросъ, до 30 ня умёнъ, до 40 коли ня жана́тъ, а до 50 ня богатъ,—то ничаго́ отъ яго ня чакай,—такъ и помре́.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

—

16) Говорятъ на игрищахъ музыканту и корчмарю, когда тѣ требуютъ денегъ (обыкновенно за каждый танецъ платится впередъ музыканту). Въ переносномъ смыслѣ пословица употребляется по отношенію къ людямъ, которые требуютъ къ себѣ довѣрія, коего не заслуживаютъ. А. Б.

17) Видя признаки богатства господскаго, говорятъ: «не атласъ, а одъ насъ». Начало этой пословицы забавно: какой-то панъ, показывая одному крестьянину атласъ, сказалъ. «гэто атласъ». А крестьянинъ, глуповатый франтъ, отвѣтилъ: «Ага! одъ насъ! Т. 414. Ср. посл. Н. 24. Есть и порусски поговорка: «этотъ атласъ не отъ насъ, или неотстаетъ отъ насъ», но съ другимъ значеніемъ. Ш.

18) Т. е. дѣло мелкое, почти механическое. А. Б.

19) Поговорка эта употребляется, когда кто-нибудь желаетъ перехитрить другого. Послѣдній, желая показать, что онъ замѣтилъ хитрость и говоритъ приведенную поговорку, смыслъ которой: ты уменъ, но и я не дуракъ. А. Б.

49. До Пятра—зъ макатра́,
На Пятры—ў макатры [20]).
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

50. Дотуль попадзя княги́ня,
Покуль попъ не зги́ня.
Тамъ же.

—

51. До Юрья повинно быць сѣно и у дурня.
Вил. д., Ошмянск. у., Волж. в.

—

52. Доўгъ ни раве́ць,
А спаць ни дае́ць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.

—

53. Дударъ—ни господаръ, стралецъ—ни жилецъ; рыбакъ—и той по вуши обгніецъ.
Минск. г., Борис. у.

Ж.

54. Живучу ўсякъ наживешъ,—
И Кузьму бацькой назове́шъ.
Вит. г. и у.

З.

55. Задаўся на приказки,
Якъ собачая скурка на прывязки [21]).
Т.

—

56. За дурнями Богъ.
Т.

—

57. За очима свѣту не бачиць. [22]).
Минск. г., Борис. у.

—

58. Збанъ до поры воду носиць;
Екъ збанъ побъе́тца,
То и вода разліе́тца [23]).
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

—

59. Зима на лѣто работая, а лѣто на зиму.
Виленск. г., Свен. у.

И.

60. И Бога хвали,
И чорта не гнѣви.
Т.

61. И рыбы не хочу,
И хвоста не мочу.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

К.

62. Кабъ ня клинъ да ня мохъ—
Даўно бъ майстра здохъ.
Минск. г., Борис. у.

—

63. Кабъ ня дзирки ў роцѣ,
Ходзіў бы ў злоцѣ.
Т.

—

64. Кабъ на ѣжа да ни одзѣ́жа,
Такъ бы и опо́хъ ле́жа.
Этн. Сб.

—

20) До Петра (29 іюля) приходится питаться урожаемъ предыдущаго года, а послѣ Петра уже можно получить свѣжіе продукты. *Макаҵёръ*—горшокъ, въ которомъ растираютъ макъ. Е. Карскій.

21) У насъ говорятъ такъ: «Здаўся на приказки, якъ сучка на привязки»—обыкновенно назойливому и зло́му остряку, чтобы задѣть его унизительнымъ сравненіемъ. А. Б.

22) Эта поговорка вполнѣ соотвѣтствуетъ нѣмецкой: «Er sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht», которая въ новѣйшее время начинаетъ все болѣе и болѣе пріобрѣтать у насъ право гражданства подъ формой: «за деревьями онъ лѣса не видитъ». Ш.

23) Напоминаетъ русскую пословицу: «Повадился кувшинъ по воду ходить,—тутъ ему голову сломить». Ш.

65. Кинь пирадъ собою — найдзешъ за собою [24]).
Виленск. г., Вилейск. у.

—

66. Коли дало робиць, то дасьць и зъѣсьць [25]).

—

67. Коли жито ў марцѣ глядзиць на небо,—
Ня ѣсьци тогды хлѣба.
Минск. г., Борис. у.

—

68. Коли не кра́кала воро́на ў гору летучи, то ў низъ и поготоую [26]). Т.

—

69. Коли на столѣ гусь и порося—
Вотъ работа хороша.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

70. Коли мясо смярдзиць,—то половина бяды́, а коли рыба смярдзи́ць,—то цѣлая бяда́; коли мужикъ пъе́, то половина бяды, а коли жонка пъе́,—то цѣлая бяда́.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

71. Коли ня вѣруць—ни божися,
Коли бъюць—ни просися.
Минск. г., Борис. у., с. Краснолуки.

—

72. Коли то́пisься
И за бритву хо́пisься.
Той же г., Борис. у.

—

73. Коли ў хлѣба пло́дзиць
И на нивѣ ро́дзиць,
Такъ и дуракъ хату во́дзиць.
Минск. г., Борис. у.

—

74. Коли не вылиняў конь до св. Яна, нехай идзе́ць до другого пана [27]).
Т.

—

75. Къ Пятру—
Хлѣба тольки ў вядру́,
А на Ильлю,
Хоць на печь налію,
А екъ пришоў Спасъ,
Будзець хлѣба зъ насъ,
А ужо екъ пришла Госпожа́—
У насъ хлѣба поўна дзяжа́.
Минск. г., Иг. у., с. Иже.

—

76. Курну вядзець [28]). Т.
Минск. г., Игум. у., с. Иже.

Л.

77. Лисливая (ласковая) цялятко двѣ матки ссе, а го́рдая—ни водной.
Минск. г., Слуцк. у., Царевской вол.

—

78. Лѣпи перши гнѣў, чимъ послѣдни.
Той же губ., Борис. у.

—

79. Лѣпшъ поклонитца мона́рху,
Чимъ такому па́рху.
Гродн. г., Пруж. у.

---

24) Соотвѣтствуетъ русской пословицѣ: Кинь хлѣбъ соль въ лѣсъ, пойдешь, найдешь. Ш.

25) Если въ сѣнокосную пору, начиная съ послѣднихъ чиселъ іюня, стоитъ хорошая погода, то предугадываютъ, что зима будетъ морозная и ровная. Т. 437. Ср. посл. Н. 63.

26) Кто не достигаетъ чего-либо въ молодыхъ лѣтахъ, тѣмъ менѣе удастся ему это въ старости. Т. 416. Ср. Н. 63.

27) Здоровые кони линяютъ весной; а если конь не вылинялъ до Ивана Купалы, то значитъ онъ слабосильный, плохой, и его слѣдуетъ продать кому нибудь. А. Б.

28) Мурлыканье кота называется «*курну*». Если кто разсказываетъ что-либо скучное, говорятъ: «Атъ курну вядзе́цъ!». Т. 424. Ср. у Н. 71.

М.

80. Мало сала, мало хлѣба,
Мало земли—болѣй треба.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

81. Ма́рець одморозиць палець.
Тамъ же.

82. Моць Божая! Я отъ плоту, а яна до плоту [29]). Т.

83. Моимъ саломъ да по моей шкуры и мажуць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

84. Мужику лѣто, што святому рай.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ельковщины.

85. Мѣў чортъ уродзитца, да пѣтухъ запѣў.
Т.

86. Мятли́ца—хлѣба полови́ца.
Т.

Н.

87. Набоўжны, якъ святого Юръя коўнь [30]).
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

88. На Ивана
Ночъ одорвана (коротка).
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

89. На рахманаго [31]) Боўхъ нанесе, а сміѣлы самъ набѣжиць.
Минск. г., Слуцк. у.

90. Нашаму паробку кумоў сватъ.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошици.

91. На Янахъ чажала, на Петра напекла.
Виленск. г., Ошмянск. у., в. Волж.

92. На Юръя повинно быць сѣно и у дурня.
Тамъ же.

93. Нашаму щаняци (въ др. м. цяляци).
Удалося воўка поняци.
Т.

94. Надъ своимъ товаромъ
Ўсякій паномъ.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

95. Не до соли,
Коли граюць на басоли [32]).
Т.

96. Не живи добромъ,
А живи умомъ.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

---

29) Поговорка о пьяныхъ. Пьяный, желая идти съ помощью своихъ собственныхъ только силъ и словно на перекоръ зашатывающійся къ плетню, опредѣляетъ дѣйствіе водки, какъ проявленіе высшей силы, противиться которой мудрено. Т. 424. Ср. посл. Н. 79.

30) Смыслъ этой пословицы ироническій. Такъ говорятъ о ханжахъ, лицемѣрахъ набожныхъ. Конь Юрья хотя и рисуется на иконахъ и хотя эти иконы и поставляются въ церкви, но вѣдь конь оттого не святой. А. Б.

31) тихаго нравомъ. Слов. Носов.

32) *Басоля* или басетля — віолончель, а также басъ и контрабасъ. Мать отправила сына — недоростка въ мѣстечко купить соль. Продавши яйца, онъ ку-

97. Не то злóдзяй, што украў, а тó, што украў, да добро сховаў.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

98. Не ўсё то слонца,
Што ў воконца.
Тамъ же.

99. Не хвалися за семъ дзёнъ, а хвалися за семъ годъ.
Минск. г., Борис. у.

100. Не чапай никóго,
Не бойся ничóго.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

101. Не заўся (г) дыі́
Якъ на дзяды́.
Виленск. г., Вилейск. у.

102. Не конь вязе, але дорога,
Не Богъ помогае, але пýга.
Минск. г., Борис. у.

103. Не (я) купіў бацьки шапки,
— Няхай вуши мерзнуць.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки (и въ Бор. Т.).

104. Не нашаму цяляци
Воўка поймаци.
Тамъ же.

105. Не пиши пяро́мъ,
А пиши умомъ.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

106. Не по старосьци мруць,
Не по молодосьци живуць.
Минск. г., Борис. у.

107. Не тки носа
У чужоя просо.
Минск. г., Борис. у.

108. Ни ро́ду, ни плоду,
Якъ бѣлъ камень ў вóду.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

109. Ни сюды, ни туды
Моé милые дуды [33]). Т.

110. Ня знайство заигрѣхъ ня личуць.
Минск. г., Борис. у.

111. Ни чыни смердзѣ добра, ня люби яго жонки [34]). Т.

112. Носіў воўкъ,—понясли воўка. Т.

О.

113. Отъ прибытку голова ни болиць.
Той же г., Борис. у.

П.

114. Панъ зъ паномъ бъéтца, а у мужика лопъ трэщиць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

пилъ столько соли, что наполнилъ ею цѣлый карманъ. Проходя мимо корчмы, гдѣ въ это время была игрища, онъ зашелъ туда и пустился въ плясъ. Среди размашистыхъ движеній у него распоролся карманъ. Танцовавшая съ нимъ дѣвушка и замѣтила ему, что у него соль сыплется, однако это его не остановило и тутъ-то онъ ей сказалъ: «Не до соли, коли играюць на басоли». Вотъ откуда произошла эта поговорка. Т. 423.

33) Дуду очень неудобно держать; трудно къ ней приловчиться. Отсюда произошло сравненіе неловкихъ людей съ дудою. Т. 425. Ср. посл. Н. 114.

34) Смердъ (мужикъ), больше цѣнившій честь своей жены и своего дома,

*

115. Панъ нашъ, а мы паньскіе [35]). Т.

—

116. Па́ньска хворо́ба, а мужицка здороўе.
Минск. г., Борис. у. Ср. у. Носов.

—

117. Первые щеняты за плотъ [36]). Т.

—

118. Поклонися ку́сту,
А ёнъ дасьцъ хлѣба лусту. Т.

—

119. По ласымъ ку́сѣ —
И воды напъюся.
Гродн. г., Пруж. у.

—

120. Потуль хлусили [37]),
Покуль кусили.
Тамъ же.

—

121. По шляхо́цку — пополамъ клёцку,
А въ мужицкомъ счо́ци:
По три клёцки въ ро́ци [38]).
Этн. Сб.

—

122. Прима́пкій хлѣбъ—собацкій.
Минск. г., Борис. у.

—

123. Пришла Мико́ла—
Сѣй, ня́ пытай ни у ко́го.
Виленск. г., Ошмянск. у.

—

124. Пришла Прачистая —
Пярапеча чистая.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

125. Пропала короўка, —
Няхай пропадзець и вяроўка.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

126. Вар. Ўзяў чортъ короўку,
Няхай бярець и вяроўку.
Т.

—

127. Пустой пту́шки пустыя и пѣсни.
Минск. г., Борис. у.

—

128. Пусто мѣсто запусты, пусьци Боже куцейку (кутью).
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

129. Пъяному и чортъ зъ дороги соступаиць.
Минск. г., Игум. у., д. Слобода.

—

чѣмъ милости пана. Вотъ обстоятельство, давшее, вѣроятно, начало этой пословицѣ. Т. 412. Объясненіе это не совсѣмъ ясно.—Ср. посл. Н. 109.

35) Эта пословица употребляется въ двоякомъ значеніи: недавно помѣщики считали крестьянина, его трудъ, источники его собственности и самую его собственность своими, а крестьянинъ съ своей стороны признавалъ имущество помѣщика за общую принадлежность. Укравшій овесъ съ господскаго поля крестьянинъ оправдывался тѣмъ, что его стравилъ панскимъ конемъ: «Яжъ нягдзѣ подзѣў — паньскаё добро, паньская жъ и скоцинька». Требуя вспомоществованія, крестьяне говорили: «До когожъ мы пойдземъ? — Панъ нашъ, а мы паньскіе». Воровство же панскаго добра они не считали за грѣхъ, говоря: гэ́тажъ наша пра́ца. Т. 414.

36) Признаются болѣе подверженными бѣшенству. Т. 437.

37) *Хлусиць* или *лудзиць*—значитъ: лгать, измышлять. А. Б.

38) Когда кому даютъ мало горѣлки, а ему хотѣлось бы выпить больше. Этн. Сб.

Р.

130. Работай, небо́же,
То и Богъ помо́же.
Гродн. г., Слон. у.

С.

131. Своей бяды́
Никому ни кажи:
Бо добры злякне́тца [39]),
А злы посмѣ́етца
Минск. г., Борис. у.

—

132. Свое лычко лучше чужого раменцу́.
Минск. г., Слуцк. у.

—

133. Свой носо́ў [40]) цяплѣй чужого кожуха.
Минск. г., Борис. у.

—

134. Своихъ много, а якъ приходзиць топитца, — не за кого ухопи́тца.
Гродн. г., Слон. у.

—

135. Сказаў якъ связа́ў.
Той же г., Игум. у.

—

136. Сколькi ву́тка ня мудрись, а лебедземъ ня быць.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

137. Скупы два раза тра́циць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

138. Собака и на Бога бре́ше.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

139. Сова́ ня уро́дзиць сокола [41]) Т.
Вар. Не родзиць сова сокола́,
А такого бѣса якъ сама́
Гродн. г., Слон. у., д. Звѣровщина.

—

140. Спаць ложись —
Богу молись;
Ўставай —
Бога не забывай.
Виленск. г., Вилейск. у., с. Королевцы.

—

141. Сподзѣваўся дзѣдъ на ме́дъ,
ды ня ѣўши спаць лёхъ.
Тамъ же.

—

142. Спиць, ёкъ послѣ маку.
Гродн. губ.

—

143. Старцу сяло не накладомъ. [42]) Т.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в

—

144. Сѣяць ў свини голосъ [43]).
Т.

У.

145. У вола языкъ доўги, да говорыць ня можець.
Т.

—

39) Испугается.

40) Нѣчто въ родѣ рубахи изъ холста, которую крестьяне надѣваютъ поверхъ одежи. Слов. Носов.

41) Доброкачественность потомка много зависитъ отъ доброкачественности самки. Здѣсь говорится о лошадяхъ. Арабы высоко цѣнятъ хорошихъ кобылицъ. Т. 436. Ср. у Н. 153.

42) Въ давнее время старцы, неспособные къ труду, бродили отъ села къ селу, молясь и оповѣщая новости, и зачастую забивались въ дальнія мѣстности страны. Ихъ не называли нищими, потому что имъ не было надобности выпрашивать подаянія: повсюду они находили гостепріимство и привѣтъ: чѣмъ хата богата тѣмъ и рады. Быть можетъ это объясняетъ, какимъ способомъ къ намъ дошли изъ отдаленныхъ провинцій пѣсни и общность представленій. Т. 433. Ср. у Н. 156.

43) Въ осеннie холода хлѣвное стадо реветъ. Съ 12 августа начинается по-

146. Ў восинь и виробей богатъ.

—

Ўзяла погань моць [44]). Т.

—

147. Ўзойдзець коли сонце
И ў наше оконце [45]). Т.

—

148. У людзей пытай,
Да своўй разумъ май.
Той же г., Слуцк. у., с. Подлѣсье.

—

149. Ўлѣзъ ў нéротъ —
Ни ўзадъ, ни ў пéредъ.
Этн. Сб.

—

150. У попа, кажуць, дзвѣ руки: одна, што ксицидь, другая, што бярéць, а тэй, што даéць,—тэй нима.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошины.

—

151. Ўсѣ хороши́,
Якъ клёцки ў кулеши́.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.

—

152. Ўсѣ чéрци одной шéрсьци.
Т.

—

153. Ў тры сѣкачы сякуць —
Одного рака пякуць.

—

154. У яго зъ одной губы и горачо и сьцюдзяко́. Т.

—

155. У яго на вербы грушки растуць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы

—

156. У яго и на корѣ каша.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.

—

157. У цябе стольки праўды, якъ ў рашаци́ воды.
Тамъ же.

—

158. Ў чужомъ боку́ —
Вочи по кулаку́.
Минск. г., Борис. у.

—

159. Ў чужо́я просо
Ня тычъ носа.
Той же г., Слуцк. у., с. Новоселки.

X.

160. Хвасливаго зъ богатымъ ня разбярéшь.
Могил. г., Горецк. у., с. Свят.

—

161. Хитросьцьцю увесь свѣтъ перайдзешъ, да назадъ не вéрнесься.
Минск. г., Борис. у.

—

162. Хлѣбъ зъ лопаты сопхнуў [46]).
Т.

—

сѣвъ, такъ называемый *красный*, а болѣе ранній называется *хвощевой*, тощій Т. 436.

44) Пословица эта возникла въ то время, когда Литва господствовало надъ русскими, исповѣдывавшими уже тогда христіанскую вѣру. Употребляется эта пословица для обозначенія той истины, что люди хитрые имѣютъ обыкновенно перевѣсъ надъ людьми простодушными, о которыхъ говорятъ: не были тамъ, гдѣ Іисусъ Христосъ былъ измѣннически преданъ. Т. 412. Ср. у Н. 13.

45) Соотвѣтствуетъ великор. поговоркѣ: будетъ и на нашей улицѣ праздникъ. Ш.

46) Говорятъ о такомъ человѣкѣ, который, не сумѣвъ воспользоваться выгодностью своего положенія, потерялъ должность или чью-либо милость. Т. 417.

163. Хлѣбъ сказаў: остаў стрѣльбу́ и вуду́ — тогды и я у цябе буду.

Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

—

164. Хлѣба соли ни жалѣй: доброму для добросьци, а злому для злосьци.

Тамъ же.

—

165. Хоць за вола,—абы дома ня была [47]).

Тамъ же.

—

166. Хоць ня скоро, да здорово.

Тамъ же.

—

167. Хоць руки черны, да работа бѣла.

Тамъ же.

—

168. Хоць ты мяне капутъ, дыкъ я табѣ не галёмъ [48]).

Т.

—

169. Хоць штаны застаўлю,
А на своёмъ застаўлю.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

170. Хто глядзиць во́комъ,
Той не пойдзе бо́комъ.

Гродн. г., Волков. у. Ср. у Нос.

—

171. Хто дба́е [49]),
Той и ма́е.

Гродн. г., Волков. у.

—

172. Хто дороги пыта́е, тотъ не блудзя.

Этнг. Сб.

—

173. Хто зъ кимъ ни живе́ць,
Той съ тымъ ни зварыцца.

Минск. г., Борис. у.

—

174. Хто курыць,
Того зъ пекла ту́рацъ,
А хто нюхае,
Той самъ ў пеклы тру́хая.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

175. Хто маець статокъ,
Той маець и упадокъ.

Минск. г., Бор. у., Т.

—

176. Хто на молоцѣ опарыуся,
Той и на воду дмухае [50]).

Виленск. г., Вилейск. у.

—

177. Хто поле тро́ицъ,
Той хлѣбъ кро́ицъ.

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

—

178. Хто самъ та́кій,
Тэй на другого кладеть знаки.

Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ельковщины.

—

179. Хто спиць до сло́нца,
Того хлѣбъ у мошо́нцы.

Тамъ же.

—

47) Такъ подшутиваютъ надъ дѣвушками, желающими избавиться отъ домашнихъ заботъ черезъ замужество.

48) Изъ временъ 1812 года—отвѣтъ крестьянина Французу, принуждавшему его показать дорогу. Т. 433. Ср. у Н. 175.

49) отъ глаг. дбаць: бдѣть, бодрствовать, заботиться, о чемъ. Слов. Носов.

50) Соотвѣтствуетъ русск. поговоркѣ: обжегся на молокѣ —и на водицу будешь дуть. Ш.

180. Хто три разы орé,
Той тры снопы большъ берé.
Тамъ же.

—

Ч.

181. Чаго ты задумаўся, якъ собака ў чоўнѣ?
Минск. г., Слуцк. у.

—

182. Чортъ душу выме,
А панъ шкуру здыме.
Гродн. г., Слон. у.

—

183. Чыи бъ бычки не скакали, — былибъ наши цялятки [51]).
Этнг. Сб.

Ш.

184. Шалы до добраго ни доведзéць.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

185. Што знаишъ, того и не пытай.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

186. Што кому на умѣ,
Той тóя и дзяўбé.
Тамъ же.

—

187. Што кочанъ, то голова, а што голова, то разумъ.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

188. Што образъ, то и офяра.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

189. Што плюнешъ, того не подымешъ.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ельковщина.

—

190. Што вложа хамъ,
Того ня выймя и панъ.
Этног. Сб.

—

191. Што ў лѣсѣ родзи́цца,
Ў хацѣ знадобицца.
Т.

—

192. Што писаръ зробиць,—самъ чортъ не переробиць.
Гродн. г., Слон. у.

Я.

193. Якъ на дворѣ лёдъ,
Такъ ковалю мёдъ.
Гродн. г., Слоним. у.

—

194. Якъ помажешъ, такъ и поѣдзешъ.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

195. Якъ ты къ людзямъ, такъ людзи къ табѣ.
Той же г., Слуцк. у.

—

51) Вар. у. Тишковичи: Чые бычки, абы моё цѣлятко было.

Загадки.

СКАЗКИ — ЗАГАДКИ.

а) Минс. г., Борис. у. Мстижск. в.

Быў царъ Салямонъ-Мудрый, дочуўся ёнъ, што нѣгдзѣ-то ёсьць одна молодая царица и хвалицца, што яна ящó мудрэйшая за ягó. Ну дыкъ ёнъ послаў гэто къ ёй чиразъ питухá карточку: «Пріизжждáй ко мнѣ ў дворэ́цъ, хочу цябе видзиць и говориць зъ тобой».—«Дóбро» отвичаиць яна и ўзяла съ собой 500 молодыхъ хлопцоў и пріѣхала къ Салямону-Мудрому. И якъ войшла ў дворэцъ, бача: сядзи́ць ёнъ на трони, на золотымъ крэсли и кажа ей: «Подыйдзи ближэ́й!» А янá стоиць ўсё ў порóзѣ, боицца, знáча, далій исьци, бо видзиць кругомъ ўсё вода стоиць. Салямонъ-Мудрый ўзноў говóрэ: «идзи, идзи, ня бойся»! Тогды янá поднилá трóхо сподни́цы, стала ступаць и застыдзи́лася, што зъ разу ни догадалася, што гэто ни вода, а такая подлóга[1]) зроблина. Салямонъ и засміяўся: «Якажъ ты мудрая, што ни познала, што подлога у мяне за шкло?»—Янá тогды отказывая: «Ну, а колишь ты мудрый, дыкъ отгадай дьвѣ загадки, што я загадаю и коли отгадаишъ, то ўсихъ хлопцоў своихъ отдамъ табѣ за тóя, а коли нé, то ты пови́ненъ пирадъ ўсими людзьми назваць мяне тоже мудрой». И говорэ: «Высоко, тонко стояць, головы опусьціўши и шумяць и говоруць: для рыбы — кепско, для рабочаго — цяжко, а богатымъ, бѣднымъ и мяртвымъ — ўсимъ дóбро. Ну што гэто»? Салямонъ-Мудрый, ня думаючи доўго, й кажа: «Гэто лёнъ»!

— «Такъ. А другая: Сто лѣтъ ляжиць ў зямлѣ — ни згніець, приложи къ бацьку,—отживець, пусьци на воду поплывець?» Салямонъ зъ разу отгадаў: «Гэто, кажа, ву́голь». Приложи къ бацьку,—цяплу, знача, и загорыцца». Тогды нéчаго робиць: царица отдала своихъ 500 хлопцоў и хоцѣла уже выѣжджаць домоў, али Салямонъ-Мудрый и кажа ёй: «Постой! и ты-шъ, мудрая, потому

1) полъ.

мудрая, што я на табѣ думаю жаницца». И ни откладаючи надоўго, послали за попомъ и сичасъ жа звинчалися.

б) Тамъ же.

Нѣгдзѣ паненка была, дыкъ яна дужа любила, кабъ ей загадки загадывали и хто, бывало, ей загадáе и яна ни одгадае, то плацила по дьвѣсьця рублей, а коли одгадае, — брала стольки сябѣ. Ну вотъ одзинъ чаловѣкъ прышоў гэто къ ей; яна й кажа: «загадай загадку!» и положила дьвѣсьця рублёў. Чаловѣкъ одказывае: «Я якъ йшоў до паненки со мной было такоя здарэньне [1]): я еднымъ пэ́ндомъ трохъ забэндаў,—руки поломаў, кишки порваў, на пупѣ цяпло разложыў й пячи́стоя спёкъ, зъѣў и на загадки прыспѣў. Во! кажа, разгадай». Тая думала, думала,—ни разгадала (а то, бывало, першъ хто при́дзе, дыкъ служэ́бница разпытая у яго, што ёнъ будзе загадываць и якъ разгадка той сабѣ скажа, а яна паненцѣ й пиракажа, ну тая, вядо́мо, ужо легко и разгадываиць) и кажа: «Скажи, што гэто такоя было табѣ»?—Ёнъ взяў гроши ў кишэнь и кажа: «Гэто во што было: Йшоў я зъ стрэльбой [2]) и скрыпкой,—бяжиць дзикая коза,—я ей бабэцъ!—забіў. Яна козная была, я трое козинятъ достаў, скрыпку побіў, струны порваў, ручку зъ стрэльбы одломаў и ў скрыпцы на пупѣ спёкъ ихъ и зъѣў».

Обѣ зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

А.

1. АРБУЗЪ ВЪ ОГОРОДѢ.

Подъ плотомъ [3]) курка кублицца.

Минск. г., Мозырск. у.

Б.

2. БАЛКА.

а) Середъ хаты Семенъ лежитъ.

Могил. г., Гомельск. у.

---

1) случай. 2) ружьемъ. 3) Плотъ: бревенчатая изгородъ. Слов. Носовича.

3. БЛИНЪ.

Плѣшъ на гору,
Плѣшъ подъ гору,
Плѣшъ тяпнешъ,
Плѣшъ перевернешъ.

Минск. г., Иг. у.

—

4. БЛИНЪ ПАТЕЛЬНЫЙ [1]), ПОДМАЗНЯ.

Желѣзный токъ,
Свины пирожокъ,
Оўсяны посадъ.

Тамъ же.

—

5) БЛОХА.

Е воронецъ [2])
Ня треба ни пуги, ни дубецъ:
Куда хоча,
Туды и скоча.

Тамъ же. Ср. у Романова.

—

6. БОЛОТО.

Ни море, ни зямля́, корабли не плаваюць, бо нельзя.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

—

7. БОРОНА.

И шло хлопцоў 25
После зимы сляды́ знаць.

Виленск. г., Свенц. у.

—

8. БОЧКА.

Дубъ дубасомъ,
Семъ поясоў,
Въ боку дзирка,
Ў срацѣ шпилька.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

9. БРУСЬЯ (въ строеніи).

Ишли чарни́чки
На вичарни́чки, —
Икъ лягли спать,
Дакъ и таперь сплять.

Мог. г., Гом. у. Ср. у Романова.

—

10. БУРАКЪ (свекла).

а) Чирвоная цвикля [3])
До зямли прилипла.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

б) Сама пани ў комори,
А косы на мори.

Могилевск. г., Гомельск. у.

—

12. БУТЫЛКА.

Синенькій пѣтушокъ
Бѣгаеть безъ кишокъ.

Могилевск. г., Сѣн. у.

В.

12. ВЕДРО И ПОЧОПКА [4]).

Вутка ў мори,
Хвостъ ў гори.

Тамъ же.

—

13. ВЕРЕЩАКА [5]).

У добраго мужа
Сяродъ печи лужа.

Вил. г., Свенц. у., Могил. г. Сѣн.

—

14. ВОДЫ ВЪ РѢШЕТѢ.

Чаго не обнясешъ вокругъ хаты?

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

—

1) сковородный. 2) вороная лошадь. 3) въ Слов. Носовича: *цвикель* — клинъ, вставляемый въ рукава рубахи подъ пахою, ластовица. 4) *Почопка*: перевязь, дужка у ведра. Слов. Носов. 5) Бѣлорусское блюдо, приготовляемое изъ свинаго мяса, почекъ, печенки, зажаренныхъ въ салѣ и притертыхъ мукой. А. Богдановичъ.

15. ВОЛЪ.

Якъ родзицца —
Ў дудочку игра́я,
Якъ выросьця
Землю копая,
А якъ помре́ —
Такъ ў танцы идзе́, —
А ўсё ня гуляя.

Тамъ же.

—

16. ВОРОТЫ.

На вулицы барабанъ
Досками обогбанъ [1]):
Хто идзе́ць,
Той зазвинець.

Вил. г., Вилейск. у.

—

17. ВѢНИКЪ.

а) Колибъ ни бацюшкинъ шандрикъ-мандрикъ, то матушкина шандра-мандра по колѣни заросла.

Могил. г., Горецк. у.

—

б) То сямъ пацъ,
То тамъ пацъ,
Подъ припечкомъ спацъ.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

—

18. ВОЛКЪ.

а) Ишоў тота
Коло плота,
Пытаўся ў жмури:
Ти дома ляпа?

Мог. г., Сѣн. у.

—

19. ВЬЮНЪ.

Круть вьерть—
Нѣтъ чиропочкамъ смерть.

Моск. г., Гом. у. Ср. у Романова.

Г.

20. ГОДЪ.

Стоиць покой,
А ў тымъ покою
Дзвинадцаць воконъ,
А на тыхъ вокнахъ
По чатыры панны,
А у тыхъ паноў
По семъ вянкоў.

Витебск. г., Леп. у.

—

б) Збудоваў Богъ домъ круглый—бязъ вуглоў; а ў томъ доми дванадцаць воконъ, ў тыхъ вокнахъ по чатыре пана, а у тыхъ паноў по семъ сыноў, а каждому сыну по имени дано.

Тамъ же.

—

г) Стоиць дубъ, на дубу дванадцаць гнѣздъ, на каждомъ гняздзѣ по чатыри синицы, ў каждой синицы по чатырнадцаць яиць: семъ чорныхъ и семъ бѣлыхъ.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

д) Выходзили дванадцаць молойцоў, выносили пидзясятъ два сокола, выпускали триста шесьцідзисятъ пяць лебедзей.

Тамъ же.

—

21. ГОЛОВА.

Горщо́чакъ вумёнъ,
Семъ дырочакъ ў ёмъ.

Могил. г., Мстисл. у.

—

22. ГОРШОКЪ.

а) Быў я на копали,
Быў я на топали,
Быў я на кружанѣ,
Быў я на пожары,

1) обкрытъ, обшитъ.

Быў я на возѣ,
И быў я на торгу.

Виленск. г., Свенц. у.

—

б) Живець колоцицца
И объ смерци забоцицца,
Якъ придзецца поконаць,
Дыкъ не кому поховаць:
Собаки ня ѣдуць
И людзи ня бяруць.

Минск. г., Игум. у.

—

в) Якъ родзитца—круцицца,
а посмерци собаки косьцей
ни ядуць.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

23. ГРИБЪ.

Стоиць ў лозѣ́
На одной нозѣ́.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

24. ГРОМЪ.

а) Стукаець грукаець—нй̆гдзѣ
яго ни знайдзешъ.

Мог. г., Сѣн. у.

—

б) Крикнуў волъ
На сто озеръ,
На сто миль,
На увесь міръ.

Могил. г., Сѣн. у. Ср. у Роман.

—

25. ГУМНО, ТОКЪ И ЦѢПЪ.

Бацька горбаты, матка пляснатая, а сынъ кручены.

Минск. г.

—

26. ГУСАКЪ.

Вышоў волъ,
Зарзаў якъ конь,
Надуўся якъ мѣхъ,

27. ГУСИНОЕ ПЕРО.

Нашла мяне маци,
Згубила мяне маци,
Подняли мяне людзи,
Понесли на торгъ торговаци,
Одрѣзали мнѣ голову:
А самъ бѣлъ, якъ снѣхъ, —
Однимъ рогомъ траву ѣсьць.
Сталъ я пиць
И ясно говориць.

Витебск. г., Леп. у., м. Чашн.

—

28. ГУСЬ.

а) Лопатою ходзиць, а рогомъ траву ѣсьць.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

б) Вышоў на дворъ,
Крикнуў якъ волъ,
А самъ на лопаткахъ ходзиць.

Той же г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

в) Стоиць быкъ на ляду́,
И пъе рогомъ воду́.

Тамъ же.

Д.

29. ДВЕРЬ.

Помизь лисиць [1])
Свиньня висиць.

Минск. г. и Вилен. Свенц.

—

30. ДВЕРЬ ВЪ ПЕЧИ.

Бяжиць воўчокъ,
Осмолённый бочокъ.

Минск. г., Новогруд. у.

—

31. ДЕНЬ.

а) Бѣлый быкъ
Въ окно тыкъ.

Могил. г., Гомельск. у. Ср. у Романова.

---

1) Лисица—орудіе для стискиванія или сплоченія досокъ,—тиски. Слов. Носовича.

б) Подъ оконце подойдзя,—
ни стукаючи, ни групаючи;
одъ оконца одойдзя — ни
стукня, ни грукня.

Минск. г., Новогрудск. у.

—

в) Ни стучѣло, ни гручѣло,—
Подъ оконцо подляцѣло.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы. Ср. у Романова.

—

32. ДЕНЬ, НОЧЬ И СПЯЩІЕ ЛЮДИ.

Бѣлая корова черную положила, а черная тростникъ положила.

Смоленск. г.

—

33. ДИТЯ ВЪ КОЛЫБЕЛИ.

Посяродъ хаты сало висицъ.

Минск. г., Игум. у.,

—

34. ДИТЯ, ВЕРОВКА (висячей колыбели) и ЦАЦКИ (игрушки).

Чатыри чатырочки
И дзвѣ растопырочки,
Семый вяртунъ.

Виленск. г., Свенц. у.,

—

35. ДОРОГА.

Е на свѣця Кася —
На цѣлый свѣтъ расцяглася,—
Капъ ўстала
Дакъ и неба достала.

Минск. г., Игум. у.

—

36. ДОРОГИ.

Чаго къ хаця ня приставишъ?

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

37. ДУГА.

Якъ ляжить—ниже воробья,
А якъ станеть—выше коня.

Мог. г., Сѣн. у.

б) Якъ стоицъ вышай за коня, а якъ лежицъ — нижай за кота.

Минск. г., Бор. у.

—

38. ДУХЪ ИЛИ ВОЗДУХЪ.

Кругомъ носа вьѐтца,
А въ руки ня даѐтца.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

Ж.

39. ЖИТО.

Временемъ разсѣваю,
Временемъ собираю,
Самъ сытъ бываю
И людзей кормлю.

Виленск. г., Свенц. у., д. Утка.

—

40. ЖОРНЫ (жернова).

а) На полицы
Дзвѣ лисицы,
Што дадуць,
То зьядуць.

Минск. г., Игум. у.

—

б) Трясетца, колоцицца,
Обо всемъ свѣту забоцицца.

Смоленск. г.

—

г) Копа на копѣ,
А на вярху-кій.

Виленск. г., Вилейск. у. с. Иже.

д) Два парсюка рѣжутца —
помижъ нихъ пѣна ляцицъ.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

41. ЖУКОВИНА [8]).

Дзяжа мясная, обручь залѣзный.

Той же.

—

42. ЖУКЪ.

Чоронъ да ня воронъ,
Рогатъ, да ня быкъ,

8) перстень.

Шесьць ногъ безъ копытъ,
Идзецъ—зямли не дзярецъ.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

б) Чоронъ воронъ, да ня птахъ,
А изъ крыльлями, да ня соколъ.
Шесьць ногъ безъ копытъ,
А равéць якъ быкъ.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

З.

43. ЗАМОКЪ.

а) Молчанъ — собачка домъ сьцирежéць.
Виленск. г., Вилейск. у.

—

б) Вирабей вола дзяржиць.
Д. Застѣнье.

—

44. ЗАПАХЪ.

Коло носа бовтáетца,
А въ руки не попадáетца [1]).
Могил. г., Мстисл. у.

—

45. ЗАСЛОНКА.

Стоицъ бычокъ,
Осмолёны бочокъ. [2])
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

46. ЗЕМЛЯ И СНѢГЪ.

Дзяжá старая, а вѣко новое.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

47. ЗЕМЛЯНИКА.

Сядзиць пани на мурку
У чирвонымъ каптурку:
Хто идзе, дыкъ поклоницца [3]).
Минск. г., Игум. у. Ср. у Романова.

—

48. ЗМѢЯ.

Изъ куста ципуля,
За ногу шипуля.
Виленск. г., Свенц. у.

—

49. ЗУБЫ.

Изъ подъ печки куры бѣлыя глядять.
Могил. г., Мстисл. у.

И.

50. ИГОЛКА.

а) Синенькая, маленькая увесь свѣтъ одѣеть.
Мог. г., Сѣн. у.

—

б) Воўкъ желѣзный, хвостъ колопняный.
Виленск. г., Вилейск. у.

К.

51. КАРТА. (Географическая).

Есть токая сторона, которая ўся гладкая. Есть на ёй большія горы, города—безъ домовъ, рѣки—безъ воды, лѣса — безъ деревьевъ, поля — безъ травы; народу хоць и много считаетца, але ничого ня робяць?
Зап. Вилен. г., Свен. у., д. Королевцы.

—

52. КАПУСТА.

Круцестая, вярцестая,
Хто яе дбае, будзя сто годъ жиць.
Минск. г., Новогрудск. у.

—

53. КЛУБОКЪ НИТОКЪ.

а) Кругло безъ угла—за концы не подымешь.
Смолен. г.

—

б) Ў кутóчку на прутóчку
Гаўрыловы яйцы.
Минск. г.

—

1) Ср. выше № 48. 2) Ср. выше № 38.
3) Въ Новгорóдск. уѣздѣ окончивается: Хто идзе, той склóницца.

в) Скинусь ў сторону—
Останется хвостъ
На семъ верстъ.
Могил. г., Мстисл. у.

г) Чаго за хвостъ не подоймешъ?
Виленск. г., Вилейск. у. д. Застѣнье.

—

54. КЛЯМКА [10]).

Хто идзе́ць,
За пупъ цягне́ць.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

55. КНИГА.

Безъ языка, а говориць.
Вил. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

56. КНУТЪ.

Якъ тоя называецца,
Што пополамъ складаецца,
Хоць зубоў ня ма́я,
Але кусаецца.
Минск. г., Новогрудск. у.

—

57. КОЙКА.

Чатыры ноги ма́ю,—
Але ня звѣръ,
Пухъ и перъя ма́ю,—
Але ня птахъ;
Душу и цѣло маю,
Да ня чаловѣкъ.
Минск. г., Новогрудск. у.,

—

58. КОЛЁСА.

Вѣкъ поживали,
Одинъ одного не догоняли.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода

—

59. КОЛОКОЛЪ ЦЕРКОВНЫЙ.

Божжую хвалу
За хвостъ цягаю:
Хвала крициць,
Што хвостъ болицъ.
Витебск. г. и у.

—

60. КОЛОКОЛЪ.

Сидзиць пятухъ на воротахъ: голосъ до неба, а хвостъ до земли.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы. Ср. у Романова.

—

61. КОМАРЪ.

Семо́го мая
Выляцила пцица злая,
Хто яе убъе́ць
Свою кроў прольле́ць.
Виленск. г., Свенц. у., д. Утка.

—

62. КОНЦЫ ПОЯСА ПРИ ЗАВЯЗКѢ.

Ты, братъ, иди туды, а я пойду туды, дай на пуповой горѣ стренимся.
Могил. г., Мстисл. у.

—

63. КОНОПЛЯ.

Ноги ў рэ́цпы,
Голова ў клѣци.
Витебск. г., Леп. у.

—

64. КОРОМЫСЛО.

Ни свѣтъ, ни заря
Согнувшись и пошовъ исъ двора.
Могил., Гом. у.

—

65. КОРШУНЪ, ЦЫПЛЯТА И КУРИЦА.

Ляцѣвъ тутаръ,
Сѣвъ на колутаръ;
Пытаецца у клюки:
Гдзѣ твои патраки?
Мог. г., Сѣн. у.

—

10) Желѣзная у двери щеколда съ ручкой. Слов. Носов.

66. КОЧЕТЫГЪ.

Синенькій голубо́чекъ
Шмыгъ подъ лубо́чекъ.
Смоленск. г.

67. КОЧЕРГА.

Цыганка поганка по золоцѣ скачець.
Виленск. г., Свенц. у., д. Колодки.

68. КРАПИВА.

Сядить уро́да
Посеро́дъ огорода:
Хто за яе при́мецца,
Ўсякъ скри́вицца.
Могил. г., Мстисл. у.

69. КРОСНЫ.

Цупомъ припру,
Ногами потру,
Руками пихну,
А дзѣ раззявицца—вопхну.
Минск. г., Борис. у.

70. КРУЧОКЪ.

Стары дзядо́къ,—
Назадъ горбокъ.
Виленск. г., Свенц. у., д. Колодки.

71. КОСА.

Ишла щука
Съ Кременчука:
Куда гляне,
Трава вяне
Могил. г., Гом. у. Ср. у Романова.

72. КОСА, ТРАВА, СТОГЪ СѢНА.

Щука линява
Лѣсъ уваляла;
Лѣсъ упаў,
Городъ стаў.
Минск. г., Мозырск. у.

Л.

73. ЛАВКА ВЪ ХАТѢ.

Головы вмѣстѣ, а ноги розно.
Мог. г., Сѣн. у.

74. ЛАПТИ И ОБОРЫ.

Два коня, а четыре хвоста.
Смоленск. г.

75. ЛАПОТЬ.

Цаловаў, миловаў,
Подъ лаўкў схова́ў.
Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

76. ЛЕДЪ.

84. Положіў Богъ пичаць,
Бязъ зялѣза ни почаць.
Витебск. г., Леп. у.

77. ЛЕМЕШИ [1]).

Синенькіе грибки подъ землею скачуць.
Мог. г., Сѣн. у.

78. ЛОЖКА.

Чатыры чатырнички,
Пятый поўнырничакъ,
Шо́сты про́сты
Нисе́ кривулечку
Помижъ тыхъ дый ў вуличку.
Могил. г., Рогоч. у.

79. ЛОЖКА СЪ КАШЕЮ.

Оближи дай зноў уложы [2]).
Гродн. г., Волков. у.

80. ЛУКЪ.

а) Ѣхавъ пане
Ў красномъ жупанѣ:

---

1) Лемеши отъ сущ. лемекъ — сошникъ. Слов. Носов. 2) «Якъ хто возьме ложцу каши, то оближе дай зноў ўложиць горщокъ».

Хто уба́че,
Той запла́че.

Могил. г., Гом. ў., Ср. у Романова.

—

б) Сидить Ходосься
Растряпавши волосься.
Хто идзе́
Той скубе́.

Мог. г., Мстисл. у.

—

81. ЛѢСТНИЦА.

Ще то за дорога: ще хто иде, дакъ хромае?

Могил. г., Гом. у.

—

82. МАКОВАЯ ГОЛОВА.

Поўна бочечка крупъ,
А на верся струпъ.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

М.

83. МАКЪ.

а) На мори палка, на той палцэ галка, я могу писаць, што тамъ много тысячъ.

С. Иже.

б) Идзя по градамъ, рву безъ счету, а все цѣло.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—

84. МЕЛЬНИЦА.

Сядить жорувъ на купини, тресетца, колотитца, а объ емъ увесь свѣтъ клопоцитца.

Мог. г., Сѣн. у.

—

85. МИСКА СЪ ЛОЖКАМИ.

Коло лу́нички
А ўее ву́точки.

Гродн. г., Слон. у.

—

86. МОРКОВЬ.

Сѣдзи панна ў коморы,
Ее власы на подворы.

Мог. г., Гомельск. у.

—

87. МОРКОВЬ.

Панна у коморы,
А кудры на дворы.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

—

88. МОХЪ ВЪ СТѢНѢ.

а) Полна хата госьцей:
Кажному по посьцель.

Минск. г., Игум. у.

—

б) И у насъ и у васъ
Поросёнокъ увязъ.

Гродн. г., Слон. у.

—

89. МУРАВЬИ.

Семъ сотъ муляроў [1])
Змуровали церкоў безъ углоў.

Минск. г., Игум. у.

—

90. МУРАШКИ, МУРАВЕЙНИКЪ.

Ишли цесли безъ топороў,
Зрубили коморку безъ углоў.

Д. Застѣнье.

—

91. МЫТЬСЯ ВЪ БАНѢ.

Въ субботы на нядзѣлю—
Дала бъ свойму добродзѣю:
И свярбиць, и болиць, и щакочацца
—Боли хочацца.

Минск. г., Новогрудск. у.

—

1) *Муляръ* — каменщикъ.

92. МѢСЯЦЪ.

Ишоў молодзёнъ,
Ни дорогой, ни пуцёмъ,
А помыўся ни водою, ни росою,
А уцерся ни тканымъ, ни пранымъ.

Виленск. г., Свенц. у., д. Утки.

Н.

93. НАРОГИ.

Синія голубчики по подземелью скачуць?

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

94. НЕБО, ЗВѢЗДЫ, МѢСЯЦЪ.

Поле незмѣ̆рно,
Быдло не зличо́но,
Пастухъ рогатый.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

95. НЕДѢЛЯ.

Ляцѣў семидонъ,
Звіў гняздо,
Якъ унёсъ семъ яй, —
Каждому имя даў.

Гродн. г., Слон. у.

—

96. НОГА.

Зъзаду животъ,
Спереду хребётъ.

Виленск. г., Велейск. у., с. Иже.

—

97. НОГИ.

Пришоў гось, ды подъ лаву.

Тамъ же.

—

98. НОЧЬ.

Чорная корова
Людей поколола.

Мог. г., Гомельск. у.

—

О.

99. ОГОНЬ.

Рыжій быкъ ды чорного лижець.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

—

100. ОРѢХЪ.

а) Пришоў дурны дзѣдъ, пригнуў осинку: солодкое выкусіў, а горькое выплюнуў.

с. Иже.

—

б) Малый малы́шакъ
Зваліўся зъ вышакъ [1]),
Не такъ одбіўся
Якъ шапочки забыўся.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

г) У маленькимъ горщочку кашица смачная.

Д. Застѣнье. Ср. у Романова.

П.

101. ПАУТИНА.

Коронями ў гору росьцець.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

102. ПЕНЬКА.

Пошла баба до Кіева,
Дома кости покинула.

Могил. г., Мстисл. у.

—

103. ПЕРО.

Чаго пяразъ хату не пяракинишь?

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—

104. ПЕЧЬ.

а) Пришоў, пощупаў,
Ўзлѣзъ на яе,

1) Съ полатей.

Сядзѣў до пóту
Спогнаў охвóту.

Минск. г.

—

в) Татулька упіўся,
На матульку ўзбіўся;
Матулька лихая,
Татульку спихая.

Минск. г., Новогрудск. у.

—

105. ПЕЧЬ, ОГОНЬ И ДЫМЪ.

Мацъ толста,
Дочь красна,
Сынъ Федосъ
Пошоў подъ небёсъ.

Смоленск. г. Ср. у Романова.

—

106. ПИЛКА

Сама якъ щепка,
Дзяцей якъ моли.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

—

107. ПИСЬМО.

а) Черный колеръ,
Гусиный орелъ.

Минск. г.

—

б) Сотру, сомну, за море пошлю; тамъ мяне познаюць и заговорацъ обо мнѣ.

Той же г.

—

108. ПѢТУХЪ.

Народзіўся пророкъ зъ подъ бѣлаго камня, — стаў пророкъ пророкаци, стали людзи зъ мертвыхъ ўставаци.

Минск. г., Игум. у. и В. г., Свенц. у.

—

109. ПЧЕЛЫ.

Въ тёмной темнýшечки
Сидять чернýшечки
И вяжутъ вязаночки —
Ни узла, ни пятéлечки.

Могил. г., Мстисл. у.

—

Р.

110. РАКЪ.

а) Якъ живé—дыкъ чорны,
Якъ умрець—чирвоны.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Нóгоў много, вусы длины,
а хвосцикомъ ляпъ да ляпъ.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

—

111. РЕБЕНОКЪ И ГРУДЬ МАТЕРИ.

Пришовъ гость бязъ вѣстей,
Поѣвъ курочку бязъ костей,—
Курочка цѣла и гость сытъ.

Могил. г., Мстисл. у.

—

112 а). РЕМЕНЬ.

Ў дзень, якъ коло,
А ў ночи, якъ вонжъ,
Хто одгадае—
Будзя мой монжъ.

Гродн. г.

—

113. РОСА.

Вечаромъ приляцицъ — всю ночь на зямли проляжицъ, а утромъ на небо опяць поляцицъ.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

—

114. РУКАВИЦА.

а) Пяць пунь одни вороты.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

—

б) Щупаў по завалищу,
А ощупаў космацищу,
А усунўу—голыша.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

115. РУЧНАЯ МЕЛЬНИЦА.

На полицы
Двѣ синицы:
Што дадуть,
То зъядуть.

Мог. г., Гом. у. и Минск. Новогрудск.

—

116. РЫБА ПОДО ЛЬДОМЪ.

По подлавицу рабыя целятки
ходзяць.

Виленск. г., Свенц. у., д. Колодки.

С.

117. САНИ.

Побѣгъ ў лясокъ
Задраў носокъ.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

118. СВѢТОЧЬ.

а) Стары дзѣдзя
На жердзи ѣдзя.

Минск. г., Новогр. у.

—

б) Цыганъ зубы попаліў.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

119. СЕРПЪ.

Маленькая, кривенькая ўсё
поле обскакала.

Минск. г., Игум. у.

—

120. СКРИПКА.

а) Пѣтушóкъ безъ кишóкъ—
хорошенько пяéць.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

—

в) Празъ [1]) брухо дорога,
Мижъ ногъ тревога,
Надъ дзиркой вясéлья.

Той же г. и у., д. Застѣнье.

—

121. СНОПЫ.

На Потутовой горѣ
Ляжаць людзи порѣзанные,
А головы повязанныя.

Той же г. и у., с. Иже.

—

122. СМОРКАТЬСЯ.

Пришли ў пяци, ўзяли поросёнка—дрыстунка́; якъ кинули дрыстунка, дыкъ ёнъ вякнуў.

Минск. г., Новогрудск. у.

—

123. СОЛНЦЕ.

а) На поли поляси
Сидить птица вяратни́ца,
Яé нихто ни сымáе:
Ни цары, ни царица,
Ни красна дѣвица.

Могил. г., Мстисл. у. и въ Смоленск. г.

—

б) Бяжиць ли́ска
Коло лѣсу близко:
Ни слѣду даць,
Ни яе догнаць.

Минск. г., Борис. у.

—

124. СОЛЬ.

Ў мори дубъ сякуць, — на увесь свѣтъ трески разлятаюцца.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

125. СОПЛИ.

Што панъ ў кишень хуваець,
А мужикъ на зямлю кидаець?

Минск. г., Борис. у.

—

126. СТОГЪ.

а) Грабли гору свярну́ли.

Виленск. г., Вилейск. у.

—

б) Щука сунець, лѣсъ вянець,
На тымъ мѣсьця косцелъ
станець.

Той же г. и у.

—

127. СТОЛБЪ (стоупъ).

Стоиць рыгоръ
Помижъ горъ
Вилами подперты.

Минск. г., Новогрудск. у.

—

1) чрезъ.

128. СТОЛЪ.

Стоиць сосна, а на сосны липа, на липѣ коноплина, на коноплинѣ глина, а въ глинѣ свиньне рыюць [1]).

Гродн. г., Волков. у.

—

129. СТРѢЛОКЪ [2]).

Пошлю посланца по милого госьця: ци будзя, ци ня будзя, а посланецъ не вернецца.

Минск. г.

—

130. СѢНОКОСЪ.

Лѣсъ сяку — лѣсъ вянецъ,
На тымъ мѣсьци городъ станець.

Минск. г.

—

131. СѢТКА.

Семъ сотъ воротъ, одзинъ уходъ.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

—

132. СѢТКА (сѣть), РЫБА, ВОДА.

Пріѣхали комисары, —
Господароў увязали,
А хата празъ вокно ушло.

Тамъ же.

—

133. СѢЯЦЬ МУКУ.

Подъ липой мяцелица мяцець.

Гродн. г.

—

134. ТРУБА (пастухова).

Ходить коло лѣсу
Пяéть куролѣсу:
Ни пѣтухъ, ни курица, —
Деревяный носъ.

Могил. г., Мстисл. у.

Т.

135. ТѢНЬ (сцѣнь).

На огнѣ ня горыць,
На водзѣ ня тонець
И на соломи ня шáсциць.

Вил. г., Вилейск. у., с. Иже.

У.

136. УГОЛЬЯ ГОРЯЩІЕ.

Повенъ подпéчакъ
Чирвоныхъ яéчакъ.

Тамъ же.

Х.

137. ХОМУТЪ.

Воўны клочóкъ,
Дрова сучокъ
И соломы пучокъ.

Вит. г., Леп. у.

Ц.

138. ЦѢПЫ.

а) Лятаюць гуськи́,
Дубовые носки́,
И говорацъ: то-то мы!

Минск. г., Борис. у.

—

139. б) Рыжыя цяплятки
Поклали хвосты на градки.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

—

140. ЦѢПЪ.

Помижъ дуби́нки,
Помижъ ляци́нки,
Ляжиць кусокъ скурацинки.

Виленск. г., Свенц. у., д. Колодки.

Ч.

141. ЧЕЛОВѢКЪ.

а) Стояць вилы, на вилахъ кадубъ, на кадубѣ елина, а ў елинѣ свиньни рыюцъ.

Гродн. г., Слоним. у.

---

1) «Ноги (стола) сосновые, а верхъ липовы; на ёмъ обрусокъ (скатерка) коноляны (посконый), а на обруску стоиць миска глиняна, а на мисцѣ плавае свинина». Замѣч. записавшаго.—2) Вѣрнѣе было бы: *стрѣла* или *выстрѣлъ*. Ш.

б) Стояць вилы, на вилахъ коробъ [1]), на коробѣ мига́йло, на мигайлѣ морга́йло, на моргайлѣ густый ельникъ, а ў густымъ ельнику дзикія свиньни.

Минск. г., Игум. у.

—

142. ЧЕЛОВѢКЪ НА ЛОШАДИ.

Што ето за звѣръ, што шесьць ногъ, два животэ, дзвѣ руки, дзвѣ пары вочей, грива и хвостъ?

Той же г. и у., с. Новоселки.

—

143. ЧОВЕНЬ (челнъ).

Ѣду, ѣду,—
Слѣду нѣту;
Коня погоняю,
На смерць поглядаю:
Конь безъ хвоста,
А пуга безъ свиста.

Виленск. г., Вилейск. у., д Застѣнье.

Я.

144. ЯБЛОНЯ.

Хто на дзѣтки квапенъ,
Той матку облапиць.

Тамъ же.

—

145. ЯЗЫКЪ.

Ляжить колода
Сиро́тъ болота;
Ни гніе, ни сохня.

Могилевск. г., Гом. у.

—

146. ЯЙЦО.

а) Котицца барильцо,—
Ни дна, ни рильца.

Могилевск. г., Гом. ў.

—

б) Ни дзвяроў, ни вокна.
Поўна боча́чка вина.

Минск. г., Б. у.

—

в) Чаго въ уголъ ня ўбьешъ?

Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

1) Въ с. Новоселкахъ того же уѣзда отсюда такъ продолжаютъ: «на коробѣ гарбузъ, на гарбузѣ лѣсъ, а у лѣся свиньни хо́дзяць». Ш.

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

А. ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА (КЛЯТВА), ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ.

Б. ЗАГОВОРЫ, ЗАКЛИНАНІЯ.

А.

Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія ругань [1]).

а) ПРИВѢТСТВІЯ И ПОЖЕЛАНІЯ.

При встрѣчѣ, или при входѣ въ хату (*утромъ и въ теченіе дня*):

1. «Дзень добрый! Добры дзень».
Отвѣтъ: «Здороў!»
2. «Якъ живецё? Чи дужи, чи крѣпки?» или:
3. «Якъ маецеся?
— Атъ! ничо́го сабѣ, — живемъ, хвалицъ Бога, помаленьку.
4. *Вечеромъ:* «Добры вечаръ!» Или: Добры вечаръ ў хату!

Въ Гродненск. губ.: При встрѣчѣ съ знакомымъ или незнакомымъ лицемъ, также при входѣ въ чужой домъ и пр. крестьянинъ имѣетъ обыкновеніе, въ видѣ привѣтствія, почтенія, говорить:

---

1) Данными этого отдѣла, особливо выраженіями привѣтствій и пожеланій, бѣлорусское нарѣчіе (какъ впрочемъ и языкъ великорусскій) весьма небогато, но тѣмъ не менѣе онѣ вполнѣ заслуживаютъ вниманія этнографической науки и со временемъ, при тщательнѣйшемъ ихъ сборѣ, послужатъ, безъ сомнѣнія, нелишнимъ подспорьемъ будущимъ изслѣдователямъ народной психологіи. Крайняя скудость оказавшихся въ нашихъ рукахъ данныхъ означеннаго разряда не позволила намъ расположить ихъ въ болѣе строгой системѣ. Ш.

«Нѣхъ беидзѣ похвалёны Езусъ Христусъ!» Другой долженъ отвѣтить: «На вѣки вѣковъ. Амэнъ» [1]).

При прощаніи:

5. «Живице здоровы! Оставайцеся здоровы!»

6. «Бывайце здоровы! Дай, Божа, здоровымъ бачицца.»

Если вечеромъ:

7. «Добра́ нычь!»

При кушаньѣ:

8. «Хлѣбъ-соль!»

— Просимъ ѣсьци.

При работѣ:

9. «Поможи Божа!» [2])

— Дзякуй.

При сѣвѣ:

10. «Родзи, Божа!»

При молотьбѣ:

11. «Споры, Божа!»

Чихающему говорятъ:

12. «Будзь здароў, мѣй сто короў! А мнѣ цялу́шку на заводъ даси.»

Или:

13. «Будзьця здро́вы
«Чорные бровы!
«А мои не та́ковы.
«Коли на ваши ува́жу,
«Такъ я свои ў сажу ума́жу,
«А ваши пирава́жу.»

14. «Виватъ!
«На сто лятъ,
«На бочку ви́на,
«На ве́сну сына.

Или:

15. «Виватъ!
«Ты́сёнцъ хатъ,
«И злата бе́чка,

---

1) Изъ статьи: «Замѣтки о западной части Гродненской губ.» Этногр. Сборникъ, вып. III, стр. 86. Впрочемъ эта форма привѣтствія, вошедшая въ употребленіе, вѣроятно, во время Уніи, практикуется и доселѣ среди сельскаго люда почти всѣхъ бѣлорусскихъ губерній — преимущественно при свадебныхъ церемоніяхъ. Ш. 2) Въ нѣкоторыхъ уѣздахъ Минск. губ., говорятъ и: Помогай Богъ! и сокращенно: Могай Бо! (Богъ). Ш.

«Млода паненéчка,
«И сынъ и цуречка! [1])
16. «*За чаркой:*
«Будзь здороў!
Отвѣтъ:
— «Пи здороў!
«Дай жа, Божа,
«Кабъ намъ было гóжо,
«Весело жилóся,
«Щасливо вялóся:
«Ў поли уродзисто,
«Ў гумнѣ — накладзисто,
«Ў клѣци насыписто,
«Ў млынѣ — намéлисто,
«Ў дзяжи́ подыхóдзисто,
«На столѣ уѣдзисто [2]).»

Въ Гродненскомъ уѣздѣ Гродненской губерніи въ ходу слѣдующія формы привѣтствій и поздравленій:

17. «Панéусъ [3]) похвалёны! ци живы, ци здоровы? Виншую васъ зъ новымъ рокомъ щасьцьцемъ. Дай, Божа, лѣ́пшае жыцьця, здороўя и ўсенького доброго! Кабъ Бохъ захаваў ніўку, жывинку (скотинку), дружы́нку (семейку), пры лѣпшихъ уродзаяхъ и пры ўсякихъ помысносьцяхъ и гроши до зайздросьци.»

На это хозяинъ отвѣчаетъ:

18. «Дзя́ку табѣ, братко Сцéпане (или Михайло и т. п.). Дайжа, Божа, и табѣ, братко, ўсенькаго доброго, и твоёй дружы́нцы, и ніўцы и скоцинцы ўсего того, чаго ты самъ отъ Бога ласкаваго жондаешъ» (желаешь).

Молодыхъ хозяевъ съ новымъ годомъ поздравляютъ такъ:

19. «Виншую [4]) васъ зъ новымъ рóкомъ, щéнсцьцемъ, зъ вшелко помышносьцію здровѣмъ, злота бéчка, сына и цурéчка».

Хозяинъ съ хозяйкой обыкновенно смѣются при этихъ словахъ и въ отвѣтъ говорятъ:

«Дзя́ку дзякуемъ за доброе слово; але ты, Сцепáнку, много жичишъ [5]) для насъ, молодыхъ, зразу сына и дочку вельми много».

Поздравляющій, въ такомъ случаѣ, продолжаетъ:

---

1) зап. мною. 2) Сообщ. А. Ег. Богдановичемъ изъ Борис. у. Минск. губ. 3) Сокращено отъ: *Панъ Езусъ.* 4) т. е. поздравляю, благожелаю, съ польск. Winszować, перешедшее туда съ нѣмецк. wünschen. Ш. 5) желаешь.

— «Якъ сабѣ хóчаце. Але якъ то кажуць: зъ пѣсни слова не выкинешъ.»

Хозяинъ отвѣчаетъ:

«Праўда и гэто, даль Бохъ праўда! Не такъ збудзецца, якъ хочашъ, але якъ Бохъ дасьць.» [1])

Въ дополненіе приводимъ еще рядъ выраженій привѣтствій и пожеланій, записанныхъ въ селѣ Махировѣ (Полоцкаго уѣзда Витебской губ.) многоуважаемымъ сотрудникомъ нашимъ Н. Я. Никифоровскимъ и обставленныхъ имъ интересными объясненіями:

Когда сажаютъ въ печь хлѣбы, входящій привѣтствуетъ:

20. «Вяликъ подходомъ!»

При этомъ нужно замѣтить, что стряпуха не любитъ во время этого дѣла прихода не только постороннихъ лицъ, но и своихъ домашнихъ, потому что хлѣбы потрескаются.

Иногда между стряпухой, мѣсящей тѣсто въ квашнѣ, и входящимъ въ это время происходитъ слѣдующій обмѣнъ привѣтствій: Входящій говоритъ:

21. «Спорня въ дзѣжу!» [2])

Стряпуха:

22. «Сто рублёў въ мошну!» — что входящій дополняетъ:

23. «А табѣ сына ў вясну!»

Всѣ тутъ присутствующіе при этомъ хохочутъ, не исключая и самой стряпухи. — Но если она дѣвушка, то обычай требуетъ, чтобы она стыдливо выбѣжала изъ хаты. Хорошо, если она при этомъ еще заплачетъ. Она тогда заслужитъ съ разу одобреніе присутствующихъ и всѣ единогласно станутъ говорить: «гэта сти́пная (спепенная) дзяўчина!» Само собою разумѣется, что совершенно противоположное будутъ думать и говорить про дѣвушку, которая встрѣтитъ послѣднее привѣтствіе, какъ встрѣтила бы его женщина замужняя.

---

1) Сообщ. Псаломщикъ И. О. Карскій. 2) Это пожеланіе весьма употребительно въ данномъ случаѣ и среди сельскаго населенія многихъ великорусскихъ губерній въ такой формѣ: «Спорынья́ въ квашню!» на что получается отвѣтъ тожественный съ нашимъ: — «Сто рублей въ мошну!» Ш.

Входящій въ избу во время печенія блиновъ привѣтствуетъ стряпуху словами:

24. «Скочкомъ блины!»

Иногда шутливая и близкая къ вошедшему стряпуха вмѣсто обычнаго отвѣтнаго «спасибо!» отвѣчаетъ: «торчкомъ зы зубы!» Этотъ отвѣтъ встрѣчается всѣми присутствующими смѣхомъ, не исключая и вошедшаго привѣтствующаго и служитъ темою для дальнѣйшихъ шутливыхъ разговоровъ. Если приходящій балагуръ и состоитъ въ близкихъ отношеніяхъ къ дому, то онъ непремѣнно скажетъ: «А мусиць, цябе мужикъ дзиржаў учора за ж..., што блины пыдгора́юць?» Общій смѣхъ встрѣчаетъ эти слова, а стряпуха, покраснѣвъ, говоритъ: «Нихай сыби́!» Дѣвушкѣ же стряпухѣ тотъ же балагуръ говоритъ: «Мусиць цябе ўчо́ра мальцы дзиржали за ж..., што блины пыдгараюць?»[1]) Всѣ хохочутъ, а дѣвушка стряпуха убѣгаетъ изъ хаты. Ее немедленно замѣняетъ другая, шутливый же разговоръ продолжается, хотя никто изъ присутствующихъ не обнаруживаетъ при этомъ ни малѣйшаго неуваженія и нерасположенія къ дѣвушкѣ, въ шутку и незлоумышленно обиженной.

25. Вошедшій въ хату во время завтрака, обѣда, полдника и *вячѐри* и вообще во время ѣды, произноситъ: «хлѣбъ ды соль!» Обычнымъ отвѣтомъ на такое привѣтствіе служитъ лаконическое приглашеніе: «Ходзи къ намъ!» Сказавъ: спасибо, вошедшій иногда дѣйствительно садится къ общему столу и ѣстъ, иногда же онъ рѣшительно докладываетъ, что уже поѣлъ и болѣе ѣсть не хочетъ. Въ этомъ случаѣ, усѣвшись поодаль отъ стола, онъ заговариваетъ о дѣлѣ, по которому пришелъ, или заводитъ рѣчь объ интересующемъ его предметѣ, то съ тѣмъ, то съ другимъ изъ застольниковъ. Когда же вошедшій близокъ семьѣ, ему отвѣчаютъ на привѣтствіе: «Ѣмъ да свой, а ты мимо сто́лу, ды къ по́лу [2])» этими словами какъ бы говорится: Ступай отдыхать, пока мы поѣдимъ.

1) Этимъ обстоятельствомъ и во многихъ мѣстахъ Великороссіи народъ объясняетъ причину подгоранія блиновъ. Ш.

2) Поломъ называется нижняя подъ полатями досчатая настилка, нары, для семейнаго отдыха. Н.

Во время доенія коровъ проходящій мимо говоритъ:

26. «Молочно вамъ!»

Когда разсаживаютъ капусту прохожіе привѣтствуютъ работающихъ словами:

27. «Зъ вядро кычаны!»

Когда *потыршатъ*, т. е. раздѣляютъ на части и складываютъ для соленья въ кадку мясо убитой скотины: коровы, свиньи, овцы и пр., то вошедшій говоритъ:

28. «Дайжа, Божа, што лѣто, то гэто!», т. е. ежегодно *споживаць* (съѣдать) отъ своихъ хозяйственныхъ трудовъ.

Обычныя благожеланія при постройкѣ зданія, замѣняющія часто и привѣтствія, выражаются такъ:

29. Дай, Божа, гэтой будынки ны пыстыяньне, а вамъ на прыживаньнѣ!»

Рыбакамъ говорятъ:

30. «Рыбно вамъ!»

При неудачѣ въ рыбной ловлѣ рыбаки шутливо отвѣчаютъ:

31. «Хуць ня рыбно, дыкъ зато юшно! [1])

Нужно замѣтить, что на всѣ безъ исключенія привѣтствія при различныхъ работахъ, работающій отвѣчаетъ однообразнымъ: «спасибо!» Онъ ждетъ отъ проходящаго привѣтствія, обижается, когда онъ этого не сдѣлаетъ, и ворчитъ про себя: «ци яму́ языкъ отсохъ?» Напротивъ того радуется, когда услышитъ привѣтствіе, хотя и старается маскировать свою радость. Такъ, напримѣръ, работающій, замѣтивъ во время своей работы подходящаго къ нему сосѣда, какъ бы ни обрадовался онъ въ душѣ возможности на нѣсколько минутъ отдыха, сопровождающагося обыкновенно бесѣдой, и услышать слова благожеланія, онъ никакъ и ничѣмъ этого не обнаружитъ и нарочно еще болѣе погрузится въ свою работу, точно и не видитъ никого, и при полученіи обычнаго привѣтствія, онъ отвѣтитъ на него нехотя, ни на секунду не прерывая своей работы, пока подошедшій самъ не сдѣлаетъ почина къ бесѣдѣ. Не

1) отъ сл. юха, юшка: уха́. Ш.

будь этого почина, рабочій нашъ, можетъ быть, и продолжалъ бы свою работу до конца. Но такой желанный вызовъ къ отдыху заставляетъ его бросать работу и спѣшитъ отдыхать, покуда это будетъ возможно. Иногда въ такой промежутокъ времени сошедшіеся пріятели успѣютъ побывать и въ корчмѣ, на лугу и т. д., сдѣлать даже одну — другую совершенно постороннія работы.

Бѣлорусскія женщины (какъ и великорусскія) привыкли слышать въ обращеніи къ нимъ или когда рѣчь идетъ о нихъ слово *«баба»*. Такъ мужъ, обращаясь къ своей женѣ называетъ ее: «ба́бухна», «бабу́лька» и т. п., говоря объ отсутствіи жены, онъ непремѣнно скажетъ: «моей бабы нѣтъ.» Даже когда онъ хвалитъ ее или постороннюю женщину, онъ въ лицо прямо ей говоритъ: «Ты славная баба», или «бабёнка». Но попробуйте привѣтствовать жницъ: «Помогай вамъ Богъ, бабки!»—и вамъ непремѣнно отвѣтятъ: «Ци мы рѣзали табѣ пупъ?» Но замѣните слово «бабки» словомъ «жо́ночки»—и ваше привѣтствіе будетъ принято съ замѣтнымъ удовольствіемъ.

Кромѣ привѣтствій отъ постороннихъ лицъ, выражающихъ свои пожеланія трудящимся, существуютъ и такія благожеланія, которыя произносятся самимъ лицомъ, принимающимся за собственную свою работу. Изъ числа немногихъ въ этомъ родѣ благожеланій мнѣ пришлось слышать слѣдующія.

При убоѣ скота:

Выбравъ нужное для убоя *животину*, хозяинъ уводитъ или уноситъ ее отъ прочаго скота, при чемъ, останавливаясь на порогѣ хлѣва, онъ благословляетъ остающійся скотъ, произнося слѣдующее.

32. «Паси, Божа остальцоў!

Кончая посѣвъ какого либо хлѣба, хозяинъ при бросаніи послѣдней горсти говоритъ:

33. «Родзи, Божа, на ўсихъ долю: ны жильцоў, ны ўдоўцоў, ны шаўцоў, ны крауцаў, ны жидоў и ны паноў.»

Прибавимъ сюда, что и по окончаніи жатвы (ржи), на дожинкахъ, когда жницы приходятъ на панскій или просто *госпо-*

дарскій дворъ для передачи хозяину вѣнка, то одна изъ нихъ, выбранная по жеребью, произноситъ по порученію своихъ товарокъ, поздравленіе или *виншованьне* по установленной, какъ видно изстари, формулѣ, что, какъ намъ извѣстно, практикуется по всей Бѣлоруссіи. Мы знаемъ пока два варіанта означенной формулы (одинъ изъ Дисненск. уѣзда Виленск. губ., другой изъ Лепельск. у. Витебск. г.), которые признаемъ весьма кстати привести здѣсь:

34. а) «Лѣтось посаджóна, сёлѣто ўзрощóна — на буйныхъ вѣтрáхъ, на дробныхъ дождж́áхъ. Піранёсъ жа Бохъ чиразъ золотой сярпóкъ, пираняси жа, Божа, чиразъ лёгиньки душóкъ: ў току — умолотъ, ў дзяжи — подходомъ, а на столѣ — сыцьцю. Прошу, пану, вянокъ, а намъ пици мядóкъ.

Зап. г-жою Смигельскою.

---

35. б) Якъ дзѣўка хлѣбъ виншуець:

«Благослови, Божа, ў коморы, ў обóры, и ў поли, и ў гумнѣ! И дай уродзай зямли, дожжу. Сушп, грады, чары, насыланьня, ўси чартоўскіе дзѣла — оддалú, а зробь добра и милосьць отъ Бога. Виншую васъ новымъ гóдымъ, новымъ счасьцьцемъ. Дай, Божа, гэты годъ провесьць ў корысьци, ў радосьци и ў добрымъ здороўѣ».

Зап. мною (Изъ моего сборника: «Бѣлорусск. народныя пѣсни» X. 212).

б) БОЖБА, КЛЯТВА.

Изъ этого разряда выраженій намъ удалось добыть нѣкоторое количество только изъ губерній Гродненской и Минской.

Крестьянинъ Гродненской губерніи имѣетъ страсть подтверждать истинность своихъ увѣреній божбой. Поэтому онъ очень богатъ выраженіями этого рода. Вотъ нѣкоторыя изъ нихъ.

1. Капъ я до дому ни дошоў!
2. Капъ я гэдакъ нóчанку святую пераночаваў и дзень святый дождаў, коль гэто нипраўда!
3. Ну, капъ я такъ оглядаў жонку, дзѣцей своихъ, коль гэто нипраўда!

4. Капъ мнѣ Бохъ да не помогъ, коли я брату нипраўду кажу!
5. Дали Бохъ праўда! капъ я ни́нико гэдакъ щастливъ дзень перажіў, якъ гэто праўда!
6. Капъ ни́ника но́чанку пераночоваў, коль гэто нипраўда!

Продаетъ ли, покупаетъ ли нашъ крестьянинъ что-нибудь,— онъ постоянно твердитъ:

7. Даль Бохъ праўда, што я прешлы торгъ быў и за бульбу (или за жито и т. п.) гэдульку ўзяў.

При покупкѣ онъ иной разъ свое подтвержде́ніе выражаетъ и такъ:

«Мой сусѣдъ быў тамъ-то на торгу и ў крамѣ гэ́дулько заплаціў, колько я циперь даю». И если сказанное въ самомъ дѣлѣ такъ, то онъ непремѣнно прибавитъ:

8. Капъ я такъ щасливе до хаты вернуўся, коль гэто ниправда!
9. Капъ я оглядаў такъ свою живинку.
10. Капъ я такъ оглядаў свою жонку, дзѣтокъ, — коль гэто нипраўда.
11. А коль ты не вѣришъ, то капъ я выщегнуўся ўдошъ лавы, коль гэто нипраўда.
12. Капъ я на ре́сьцѣ (наконецъ, въ послѣдній разъ) оглядаў ясносць Боску, коль гэто нипраўда?
13. Капъ мнѣ языкъ стаў коломъ, коль гэто нипраўда!

Тутъ обыкновенно какой-нибудь сосѣдъ или знакомый подтверждаетъ въ пользу клянущагося и говоритъ: «Муси гэто праўда, коли чаловѣкъ такъ кляне́цца и божицца, а коль ёнъ не вѣрицъ, то одойдзи одъ его, чортъ его возьми! Што ты такъ божисьса, а ёнъ, пога́нецъ, табѣ не вѣрицъ». Пріятели обыкновенно вслѣдъ затѣмъ отправляются въ ближайшій кабакъ выпить по *чарцѣ* горѣлки и отвести себѣ душу разговоромъ. «Отъ, падло! хоцъ ты ему серце выми да покажи, — ёнъ табѣ и тоды не повѣрыцъ». Невѣрящій же въ божбу, особенно если онъ еврей, обыкновенно говоритъ: «Мнѣ не першій разъ чуци гэтакое кляненьне! Уже привыкъ я до гэтого, але найбольшъ того ўсё выходзицъ,

што нипраўда». Тогда клянущій приходитъ въ азартъ, плюнетъ и уходитъ, говоря: «Поцалуй ты мнѣ ў сраку! Падло ты! Недовѣрку!» И зачастую покажетъ кукишъ и прибавитъ: «Отъ табѣ, падло!»

Сообщ. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Въ Борисовскомъ уѣздѣ Минской губерніи, по сообщенію мѣстнаго уроженца, А. Ег. Богдановича, въ ходу, между прочимъ, слѣдующія выраженія божбы:

14. *До души*! (т. е. говорю отъ души, по совѣсти, по чести). Для пущей убѣдительности, или подъ вліяніемъ особенной чувствительности, вмѣсто «до души», говорятъ: «до душитынькая» (т. е. въ формѣ уменьшительно—ласкательной) [1]).
15. Кабъ я скрозь зямли проваліўся!
16. Кабъ я съ мѣста не устаў!
17. Кабъ я коликомъ стаў!
18. Кабъ я свѣту ня бачіў!
19. Кабъ я бацьки — матки ня видзѣў!
20. Кабъ мнѣ вочи лопнули!
21. Кабъ мнѣ руки отцохли! (отсохли).
22. Кабъ я сонца ня бачіў!
23. Кабъ я не дождаў того-то (чего-нибудь пріятнаго, желательнаго).

Самая страшная божба та, которая произносится съ землей во рту, или въ рукѣ, а также сложивши мизинцы рукъ на крестъ.

в) ПРОКЛЯТІЯ.

Гродненской губерніи и уѣзда.

«И выраженіями проклятій (пишетъ почтенный И. О. Карскій) весьма богаты крестьяне бѣлоруссы и шляхта Гродненской губерніи, въ особенности уѣздовъ Гродненскаго, Пружанскаго и Кобринскаго. У этихъ деревенскихъ жителей имѣется обильный

1) Божба: «*до души!*» весьма распространена и по Витебской губерніи. Ш.

запасъ проклятій про всякій случай. Мы приводимъ здѣсь только нѣкоторыя, болѣе характерныя.

Скажетъ, напримѣръ, сосѣдъ сосѣду: «Што ты вѣдаешъ, братко, я чуў самъ, што на цебе казаў такой-то (Андрейко, или Янко)? Ёнъ казаў, што ты украў то-то. «На это слушатель обыкновенно отвѣчаетъ:

1. «Капъ ёнъ ни кротаў [1]) ни руками, ни ногами!»
2. «Капъ ёнъ такъ оглядаў жонку свою и дзѣтокъ!»
3. «Капъ ёнъ такъ приждаў на коледы разговѣцца!»
4. «Капъ ему языкъ выперло, якъ гэто праўда! Ёнъ самъ злóдзѣй, а на другихъ говорыць. Я дамъ на позвонно [2]), капъ ему жóнца его и дзѣткамъ звонило въ ушахъ, покуль ены будуць жиць на гэтомъ свѣци, якъ ёнъ циперъ звониць своимъ языкомъ собачьчимъ».
5. «Капъ ему земкаче [3]) лопнули».
6. «Якъ зóйдзе до церкви молицца Пану Богу, капъ ёнъ тоды языка не ўсунуў назадъ ў ротъ, якъ стане молицца! Капъ ёнъ не выговорыў пéршаго слова предъ Паномъ Богомъ!»
7. «Капъ ёнъ весь сцарнѣў, гицель гэты, якъ ёнъ мене невинне черниць!»
8. «Капъ его жонка и дзѣци высохли въ горохову лопатку!»

Мнѣ случилось быть свидѣтелемъ вотъ какой ссоры: крестьянинъ Дзюрдзь, найдзя въ своемъ огородѣ поросенка своего однодеревенца, Кардаша, прибилъ его такъ, что онъ на пятый день околѣлъ. Кардашъ, при первой же затѣмъ встрѣчѣ съ Дзюрдземъ приступилъ къ нему съ цѣлымъ потокомъ отборныхъ проклятій, — въ такомъ родѣ:

9. «Чуешъ, братко Дзюрдзь! Забіў ты мого пацвинка,—капъ цѣ громъ забіў! Капъ ты до хаты не дошоў».
10. «Капъ ты ясносьци Божай не бачіў!»

---

1) Отъ глаг. кратать, въ Слов. Носовича: крятаць — шатать, двигать, трогать. 2) т. е. плата въ церковь, чтобъ звонили; 3) глаза, сотвѣт. великор. областн. зенки. Ш.

11. «Забіў ты мнѣ (имя рекъ) пацвинка, — капъ ты ни до чагó добраго не добіўся!»

12. «Закопаў я свого пацвинка, — капъ ты, братко, закопаў свою жонку, дзѣтокъ, и кабъ ты самъ здохъ горшъ собаки! — Отъ што я табѣ жычу!»

13. «Капъ ты на гору зашоў да яснаго слонца не бачіў!»

14. «Плачу я зъ дзѣцьми циперъ своими, — капъ ты такъ плакаў зъ жонкою своею и зъ дзѣтками!»

15. «Цѣло жицьце страціў мой пацвинокъ, — капъ ты, братко, страціў цѣло жицьце своé!»

16. «Циперъ ёнъ ў сырой землицы гніе, — капъ ты, братко, за жицьце згніў, ходзячи на гэтумъ свѣци, — зъ жонкою своею и дзѣтками своими».

17. «Смердзиць циперъ мой пацвинокъ, — капъ ты самъ просмердзѣў за жицьце, кабъ до цибе нихто не доткнуўся! Капъ ты ўсякому смердзѣў и ўсякій побаяўся подыйсьци до цибе, якъ до падла якого!»

«Помни ты, падло, што я ў недзѣлю [1]) пойду до церкви и постаўлю до горы ногами свѣчку претъ свéнтымъ бйцемъ Миколаемъ на твою голову, на твой ротъ, на твой плотъ, — то цебе спраже ў тры напасьци, и буду молиць Богу, капъ ты пошоў до Бога ясною свѣчою! [2]) А коль моé молитвы не помогуць ў нашай церкви, то я дамъ на мшу до Рожанаго Стоку [3]), альбо дзѣ до другого цудоўнаго мѣсьци, альбо на жидоўскую школу, — то поглядзимъ, што табѣ будзе, гицлю ты!»

---

1) Т. е. въ воскресенье.

2) Это проклятіе основано на повѣрьѣ (существующемъ и въ великорусскихъ губерніяхъ), что если хочешь вымолить на голову своему обидчику или недругу какого либо зла у почитаемаго святого, то слѣдуетъ поставить ему свѣчку вверхъ ногами, т. е. зажигая ее не со свѣтильни, а съ нижняго конца, съ *пятки*, шепча при этомъ имя своего лиходѣя и задуманное зложеланіе. Ш.

«Капъ ты пошоў до Бога ясною свѣчою» — значитъ: чтобы всѣ твои постройки были истреблены пожаромъ. И. К.

3) Т. е. закажу обѣдню въ церкви мѣстечка (Сокольскаго уѣзда, Гродненской губерніи), носившаго въ недавнемъ прошломъ названіе Ржаны Стокъ, а теперь извѣстнаго подъ именемъ «Красны Стокъ». И. К.

Дзюрдзь былъ до того тронутъ, что вынужденъ былъ извиниться предъ Кардашомъ и спросилъ: «Сколько табѣ коштуе пацвинокъ твой, што я забіў?» Потерпѣвшій отвѣчалъ: «три золотые» (т. е. 45 коп.). Дзюрдзь вынулъ изъ кармана 30 коп., вручилъ потерпѣвшему, а 15 коп. просилъ обождать, послѣ чего они поцѣловались и пошли вмѣстѣ къ Янкелю въ кабакъ на згоду [1]), гдѣ выпили 5 кручковъ горѣлки и разошлись друзьями.

Сообщ. псаломщикъ И. О. Карскій.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

18. Кабъ цябе мацъ земля не носила!
19. Кабъ ты скрозь зямли проваліўся!
20. Кабъ ты коликомъ стаў!
21. Кабъ ты здохъ, кабъ ты спохъ!
22. Скульля табѣ, мульля (тоже, что скульля, — чирья)!
23. Трасца, хвороба табѣ!
24. Кабъ я табѣ домовину зробіў!
25. Кабъ я на твоихъ хаўтурахъ кашу ѣў!
26. Кабъ табѣ ручки ў кручки, ножки ў кочарóжки!
27. Кабъ зъ цябе кишки вымотали, жильля выцягнули!
28. Кабъ зъ цябе скурку драли!
29. Кабъ табѣ вóчи выколупали!
30. Кабъ ты смали напіўся!
31. Кабъ ты свѣту ни бачіў, грому ня чуў!
30. Кабъ ты дзяцей не оглядаў!

Сообщилъ А. Е. Богдановичъ.

РУГАНЬ.

Гродненской губ. и уѣзда.

«Крестьянинъ нашъ», сообщаетъ почтенный И. О. Карскій, «богатъ и руганью. У него найдется не мало выраженій этой словесной категоріи; онъ пускаетъ ихъ въ ходъ при малѣйшемъ

---

1) на мировую.

поводѣ. Обыкновенно онъ начинаетъ ругаться изъ за пустяка. Первое ругательное его слово:

1. «Падло ты, злодзѣй!»

Если обруганный на это отвѣтитъ ругателю:

2. «Насѣру табѣ!» — то обиженный говоритъ:
3. «Сѣры кроўлю на дуброўлю, горщокъ маку, скулу ў сраку Капъ ена́ табѣ высохла!»
4. «Нехай черви сточаць табѣ твою сраку!»
5. «Капъ ты на трибусѣ (на брюхѣ) лазіў и сраку волочіў.»
6. «Капъ цѣ пранцы цаловали!»

Если младшій скажетъ старшему: *«ты»*, то старшій начнетъ его ругать такъ:

7. «Што ты, падло, мене тыкаешъ? Капъ цѣ тыкнуло ножомъ подъ серце!»
8. «Капъ ты наткнуўся на камень да голоў скруціў сабѣ, альбо: капъ ты попаў на виры [1]) да тамъ жицьце сабѣ положіў».

Если хозяинъ, придя въ домъ свой, увидитъ, что работникъ или работница сидитъ безъ дѣла, то онъ выражаетъ свое негодованіе въ слѣдующихъ словахъ:

9. «Што ты, падло, сѣдзишъ? Капъ ты сѣў (или сѣла) крыцою!»
10. «Чаму ты (къ работнику), падло, нейдзешъ сѣно косици? «Капъ цѣ скосило ў тры напасьци!»
11. «Чаму ты не гра́бишъ? [2]) Капъ цѣ згорбило ў одзинъ горпъ!»

Работницѣ:

12. «Ты, падло, сѣдзишъ, а свиньне зъ бобу ўсю лебеду выцягали. Капъ цѣ выцягнуло ў дошъ лавы».
13. «А ў бульбы уже воўке́ гнѣзда повили. Капъ ты выла цэло жицьце свое́!»

---

1) Виръ или *вырь*: а) водоворотъ въ рѣкѣ или въ озерѣ; б) всякое опасное и неизвѣстное мѣсто. Слов. Нос. 2) не сгребаешь.

14. «Капъ ты обрыняла, якъ гора Могилянска [1])!»
15. «Капъ цѣ холера ўзяла!»
16. «Капъ цѣ трасца затрасла!»
17. «Капъ цѣ ме́нка цяшка заменчила!» [2])
18. «Капъ цѣ пошалець [3]) ўзяла!»
19. «Капъ свенте́го Валента хвороба [4]) ўзяла!»
20. «Капъ цѣ бѣгунка (поносъ) замучила!»
21. «Капъ цѣ крова́ўки (кровавый поносъ) заразила!»

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Б.

Заговоры.

Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ знахаряхъ — шептунахъ, сообщившихъ свои заговоры С. Н. Рачинской. Изъ ея письма къ собирателю (въ 1879 г.)

I.

ЯКУЛЕНОКЪ.

«Покойный Якуленокъ, былъ, по моему, несомнѣнно одинъ изъ самыхъ симпатичныхъ представителей русскаго земледѣльческаго люда. Высокій ростомъ, худой, съ длинной сѣдой бородой, всегда серьезный и сосредоточенный. Онъ никогда не покидалъ своей деревушки, страстно любилъ хлѣбопашество и съ презрѣніемъ относился къ тѣмъ крестьянамъ, которые уходили на дальніе зара-

---

1) т. е. чтобы раздулась въ гору. — Гора Могилянская находится вблизи дер. Могиляны Гродн. у., въ Лашинск. приходѣ. И. К. 2) чтобъ тебя муки тяжкія замучили (форма польская); 3) т. е. шестинедѣльная горячка. И. К. 4) т. е. падучая болѣзнь, пляска *св. Вита*. Послѣднее названіе, пользующееся на Руси бо́льшимъ распространеніемъ, зашло къ намъ изъ Германіи и есть не что иное какъ имя названнаго святого, искаженное нѣмецкой народной этимологіей. См.: «Zeitschriff des Vereins. f. Volkskunde» за 1891 г. № 3, стр. 297 и Шайбле: Deutsche Stich-n. Hiebworte, стр. 62. Ш.

ботки. Сосѣди хотя его и боялись, но уважали, ибо онъ вреда никогда никому не сдѣлалъ. Не знаю, когда онъ началъ заниматься знахарствомъ и у кого выучился; въ моихъ воспоминаніяхъ онъ съ самаго начала является сѣдымъ, какъ лунь, съ упроченной славой хорошаго знахаря. Онъ дѣйствительно былъ очень старъ, отца моего онъ помнилъ совсѣмъ молодымъ человѣкомъ, между ними была лѣтъ 15 разница, а отецъ скончался 71 года. Якуленокъ очень любилъ отца, расположеніе это онъ перенесъ и на меня и онъ самъ первый вызвался научить меня всякой премудрости, говоря: «Хорошимъ дзѣламъ, вýмнымъ словамъ пропадаць и Богъ не велѣў, а я помру—ўсё пропадзéць; такъ я табѣ говориць буду, а за тобя людзи Богу молицца станупь. А только какъ я помру, ты за меня *обѣнню* отслужи, а то шалиць буду, и ты спужаешься.»

Къ темнымъ силамъ, отъ злого вліянія которыхъ охранялъ людей, онъ относился со страхомъ и уваженіемъ. Первому заговору (отъ укушенія змѣя) онъ выучилъ меня, стоя со мною въ сосновой рощѣ, гдѣ я случайно съ нимъ встрѣтился во время прогулки: онъ возвращался отъ какого-то больного. Весь заговоръ онъ говорилъ таинственнымъ шепотомъ, поминутно останавливаясь и пугливо озираясь при малѣйшемъ шорохѣ въ травѣ. Онъ боялся, чтобы змѣинный царь *Уръ* и царица *Урица* не подслушали его. Черезъ два дня онъ пришелъ ко мнѣ и долго сидѣлъ въ моемъ кабинетѣ. Передъ тѣмъ, какъ сказать новый заговоръ, онъ усердно молился, заставлялъ и меня молиться. Пока я записывала заговоры, онъ все время что-то шепталъ, потомъ бралъ меня за правую руку и заставлялъ (какъ и Арина Максимова) прямо смотрѣть ему въ глаза, окна закрылъ, драпировку на окнахъ спустилъ, сказалъ, чтобы я сегодня во всѣхъ углахъ комнаты покропила бы святой водой. «Потому ены́ ўси на тобе зарицца будуць и будуць цебя пужаць, штобы ты отъ ихъ ў страху была, а ты не бось». Вообще по мнѣнію знахарей нечистая сила опаснѣе всего въ лѣсу и въ такихъ помѣщеніяхъ, гдѣ нѣтъ иконъ, въ жилыхъ же комнатахъ она преимущественно гнѣздится въ

углахъ, на которые знахари и обращаютъ всегда особенное вниманіе, крестятъ ихъ и шепчутъ надъ ними.

II.

ДМИТРІЙ ШВАРКУНЪ.

Дмитрій Шваркунъ личность совсѣмъ другого рода. Это мужикъ хитрый, не особенно добродушный и на него смотрятъ не какъ на знахаря, а какъ на колдуна. Онъ почти никогда въ церковь не ходитъ; его всѣ боятся, такъ какъ онъ на многихъ зло наводилъ и наружность его производитъ совсѣмъ другое впечатлѣніе, чѣмъ наружность Якулёнка. Роста онъ небольшого, съ вѣчно всклокоченной головой и злыми, хитрыми глазами. Самъ онъ, разумѣется, не сознается, чтобы зло на кого-нибудь накликалъ, но есть факты, доказывающіе это, какъ нельзя вѣрнѣе. Такъ напримѣръ одна баба сама видѣла, какъ онъ во время крестьянской свадьбы подбѣжалъ къ печи и, нагнувшись надъ горшкомъ, что-то прошепталъ, потомъ бросилъ въ горшокъ два маленькихъ, блестящихъ камешка, а молодой и молодая сейчасъ послѣ свадьбы захворали и были долго больны: Шваркунъ ихъ испортилъ. Онъ мстилъ молодому за то, что тотъ не женился на его племянницѣ.— При заломѣ ржи всегда зовутъ Шваркуна.

Шваркунъ болѣе всего отличается умѣніемъ отгонять лѣшаго и русалокъ; къ нимъ онъ относится не съ такимъ уваженіемъ, какъ Якулёнокъ, а съ какой-то насмѣшкой: «Мы, дескать, ихъ не боимся». Впрочемъ онъ тоже отказался сказать заговоръ въ лѣсу, а въ комнатѣ тоже потребовалъ, чтобы окно закрыли. «Гэта поганая нéчисть покоя не дасьцъ», говорилъ онъ.—Упомянулъ онъ и о стукахъ въ отцовскомъ домѣ, «но», прибавилъ онъ, «у меня у самого дзѣдъ ў вокно стучаў, такъ я къ знахаркѣ ходзіў, енá и заговорила; то не мое дзѣло (у кажиннаго знахаря свое дзѣло). Якулю [1]) Богъ открыў, а хто мнѣ открыў, — про то я знаю».

1) т. е. Якулёнку.

III.

АРИНА МАКСИМОВА.

Знахаркѣ Аринѣ Максимовой лѣтъ 50; она женщина бойкая, живая. Я давно о ней слыхала, но не смотря на то, что я неоднократно приглашала ее къ себѣ,—идти ко мнѣ никакъ не хотѣла, пока не узнала, что у меня бываетъ извѣстный въ нашихъ деревняхъ знахарь Якулёнокъ. Тогда она согласилась и въ свою очередь просила, чтобы я ей сказала заговоръ отъ змѣй Якулёнка. Этимъ то заговоромъ онъ заслужилъ себѣ извѣстность во всѣхъ окрестныхъ нашихъ деревняхъ. Говоря заговоръ, Арина очень волновалась, вскакивала со стула, крестила углы, молилась сама и меня заставляла молитву читать. Послѣ каждаго заговора она брала меня за правую руку, держала ее молча довольно долго, глядя прямо мнѣ въ глаза. Она сказала мнѣ еще нѣсколько заговоровъ, но я не успѣла ихъ записать. Всей премудрости она научилась у своей бабки, которая слыла колдуньей и умѣла *зло накликать*. Я увѣрена, что и Арина это умѣетъ, но сознаться въ этомъ не хочетъ.

IV.

МАТВѢЙ ЕГОРОВЪ.

Про него г-жа Рачинская говоритъ слѣдующее: «Онъ мужикъ не старый, постоянно сумрачный. Въ церковь онъ ходитъ рѣдко, но часто его видали на колѣняхъ и творящимъ крестное знаменіе, то на лугахъ, то въ лѣсу. Долго онъ не соглашался идти ко мнѣ и на всѣ мои доводы отвѣчалъ: «Зачѣмъ это я съ себя корону зниму, да на цябе надзѣну?» По независящимъ отъ меня обстоятельствамъ мое свиданіе съ нимъ было очень краткое. Я успѣла списать съ него лишь одинъ заговоръ.»

Разсказъ про лѣшаго крестьянки Алёны Хмотовой, Смоленской губ., Бѣльскаго у., Поникольской вол., дер. Рехлице.

1.

«Ты слухай меня, вотъ табѣ хрестъ! ўсю праўду говорю. Пошла я вутромъ ў лѣсъ за грибамъ, а бацька миня клицёць: «Цаго хлѣба ни бярешь ў лѣсъ?» А я не брала, што думаю: домоў приду зъ грибоў, я дома и пообѣдаю. Пошла это я ў лѣсъ. Только иду да думаю: «слоўно лѣсъ ня тотъ — тропочки нѣтъ, а ўсё омшара [1]) и такая омшара тонкая, и ўсё это я иду и ўсе не по той пути, значиицъ сама не вѣдала, куда иду: тутоцка — омшара, тамоцка — трясина; а ўздумала, што лѣшій меня круцицъ. Измуцилась я и ѣсьцъ ницогъ нѣтъ. Только это я ўздумала, вижу — старикъ. Я спугалась, стала хресцицца, а ёнъ ў пень обернуўся, такей пень старый, а коло пня—малина, да такая ядрёная, какъ ў саду господскомъ, а ни то, што ў лѣсѣ. Я ў ротъ ўзяла, а ёна слоўна калина у-во-рту́ горяне́цъ. Я плюнула, хресцицца стала и малина мелкая стала, сладкая. Опяцъ хресцицца стала. Слышу—коровы заревѣли, я ў ту сторону, да зъ лѣсу и вышла, да лѣсъ то увесь ни великъ... а энто — лѣшій, ёнъ спутаў меня да водзіў по омшарѣ.» [2])

2.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЛѢШАГО.

Тамъ-же, дер. Межененка.

а) Когды у твоего бацьки лѣсъ горѣў, ёнъ мяня послаў, я и пошоў вутромъ да и пристаў, на сопку [3]) и лёгъ. — Ляжу́ я этта, — стало слоўно ў сонъ мяня кидаць. Ўдругъ этта, нѣхто мяня за руку

---

1) У Носов. нѣтъ, а въ «Дополн. къ Оп. обл. слов.» находимъ: «низменное мѣсто, покрытое мхомъ и иногда мелкимъ лѣсомъ. Пск. губ.»

2) «Я старалась» (писала мнѣ госпожа Рачинская въ письмѣ при посылкѣ этого разсказа) «списать точно этотъ разсказъ и по возможности сохранила оттѣнки мѣстнаго говора. Разскащица повторила мнѣ свой разсказъ нѣсколько разъ, но вы, вѣроятно, знаете сами, что народные наши разскащики при повтореніи каждый разъ нѣсколько измѣняютъ свое изложеніе».

3) на кочку. Р.

хваціў, я глядзь, а ёнъ стоиць и шапку зъ мяня сняў, а руки въ него, какъ вода студзённая, борода какъ во мохъ биваець, большўшая бѣлая, а нутро яво такъ и гудзиць, слоўно вѣцеръ, а ёнъ мяня маниць. Ёнъ серчаў, што лѣсъ горить. Я хрёстъ яму показаў да и сказаў: «Хожу по лѣсамъ, по кустамъ, по мхамъ, по болотамъ, по лыкодёрамъ, по гнилецямъ, по черницамъ (ягода черника), по малинамъ, куда-ль не хожу, никогда неблужу, солнце— по солнцў, луна по лунѣ, при частыхъ звѣздахъ, при вечернихъ зоряхъ, хожу не блужу, а табѣ лѣсной хозяинъ покорносьць отдала, отъ мяня раба отшатнись, ў бярезу обярнись. Аминь.»

«Два раза сказаў, ёнъ и пропаў и гулъ по лѣсу пошоў, а я вижу грибъ стоиць да трепыхаецця, а ёнъ ў грибъ обернўўся, а ёнъ и ў листъ обе́рнетца, — яму́ ўсе роўно.»

От крестьянина Дмитрія Шваркуна.

3.

Той же г. Порѣч. у., дер. Борки.

б) «Если цаго ў лѣсу спужаешься, аль ў ноцы, то энто на тябя наносное, знациць на тябя хозяинъ, аль лѣсной, аль домовой, ты яму́ и кажи:

«Лѣсъ цесно́й, царь домово́й, хозяинъ большо́й и прошу я васъ зъ хлѣбомъ зъ солью, зъ бѣлой рубашкой, зъ красной рубахой, зъ низкимъ поклономъ, просьцици, благословици».

«12 поклоноў поклонись яму́ на ўси цатыре стороны, по три раза яму́ поклонись, а хресьцица не надобы, ёнъ и самъ ня хрящёнъ. Кругомъ обойдзи и руки опусьци, а не хресьцись.

Отъ крестьянки Агафьи Петровой.

4.

Той же губ. Бѣльскаго уѣзда, Понікольской волости, дер. Майкова.

в) «Если ребята ў лѣсъ идуць за ягодамъ, аль за грибамъ, а ў лѣсу тымъ лѣшій гуляець, ёнъ не ў всякомъ лѣсѣ ходзиць, — не должна матка ихъ зря пускаць, а то лѣшій заведзе́ць ихъ, а ена́ ихъ должна ў лѣсъ провесьци, на пень хлѣба положиць, да ветошку, да на ўси стороны поклониться, да и сказаць:

«Царь лѣсово́й, царица лѣсови́ца! прими ты нашъ подарокъ и низко́й поклонъ, и прими ты моихъ малыхъ ребятъ и отпусьци ихъ домоў, штобы ены́ по лѣсу не плутали, подъ сосной не *ноцуали*, шѣрой колоды не ѣли, клюцевой воды не пили, до дому доходзили; а табѣ ў лѣсу спаць, зъ дзѣткамъ по пнямъ ходзиць, съ жаной на мху спаць, а моихъ робятъ ў глаза не видаць. Аминь».

От крестьянки Арины Михайловой.

5.

Тамъ-же.

г) «Коли ў лѣсу жиць будзешъ и станець вокругъ дома лѣшій шумѣць, и по ночамъ шалиць, иной разъ слоўно робенокъ плачиць, а то и въ дверь стучиць, ты возьми хлѣбъ, ў чистую тряпочку заверни и ў лѣсъ няси́, вечеромъ на сухую колоду положи и какъ солнце зайдзець, заговоръ скажи три раза:

«Иду въ лѣсъ, бяру хлѣбъ и соль и нясу лѣсному хозяину, Клепякѣ и Остракѣ, и подзи отъ мяне несчасный на мхи, на болото, на гнилую колоду. Тамъ табѣ посьцель послана, изголовье высокое, пярина пуховая; тамъ табѣ спаць, а моего не видаць. Не я цябе гоню, гониць ця Христосъ и святая Лука, гоняць цябе огнемъ, пламенемъ, желѣзнымъ прутомъ.»

Отъ крест. Ѳ. Якулёнка.

6.

ПРОТИВЪ ДОМОВОГО.

Той же волости, дер. Никитино.

«Когда домовой поцне́ць шалиць во дворѣ, возьми хлѣба, въ чистую тряпочку заверни, возьми воды, побрызгай по двору, заговоръ скажи, а хлѣбъ на ночь на дворѣ оставь, штобы домовой знаў, што ты яму́ не жалѣешь и пойдзёць у цябе ўсе ладно». А заговоръ такъ говори:

«Царь хозяюшка дворовой! Царица хозяюшка дворови́ца! И дарую я цябе и хлѣбомъ и соллю и низкимъ поклономъ, а што

самъ ѣмъ, пью, тѣмъ цябе дарю. А ты хозяюшка бацюшка и хозяюшка матушка, мяне береги и скоцинку блюдзи! Аминь».

От крест. Марьи Дмитровой.

7.

ОТЪ ДВОРОВОГО.

Той же губ., уѣзда и вол., дер. Майкова.

«Коли лиходзѣй кола *дўора* ходзиць, бываець скоту тогда *вренно*: стонуць коровы слоўно *млявыя* [1]), и молока не будзець. А надо тогда своему дўоровому цесь отдаць, ёнъ это любиць, ёнъ самъ чужого лиходзѣя отгоницъ отъ двора и станець ўсё *ланно*. А ў всякомъ дворѣ свой дворовый ёсь, — то не дворъ безъ двороваго — когда надо яму́ цесь отдаць, я во какъ дзѣлаю: Пойду я на рѣку, што на нотьнѣ (ночнѣ), рѣцка ёсь, ты жъ знаешь, и пойду я на мѣсто, гдзѣ кустоў нѣтуци, а какъ ёсь песокъ желтый на берегу, пойду на зари, какъ заря всходзиць, я воды церпну три раза: разъ зацерпну—выльлю на песокъ, клюну, другой разъ зацерпну, — сама умоюсь, по трецьему разу — перехрящусь и снесу домой. Какъ цемнѣць станець я этой водой коровамъ головы смочу и въ углы покроплю, а плаци́шко (полотенцо) цистое на порогъ положу и хлѣбца кусокъ и скажу́:

«Царь дворовой! царица дворовица! Твои дзѣтки царенята! Дарую я васъ и хлѣбомъ и сольлю, милуйця и вы моихъ животоў, корми́ця вы ихъ ярой пшеной, пои́ця вы ихъ мэдово́й сытой, покрыйця вы ихъ шелковой пеленой, блюдзиця вы ихъ отъ цужого дворовова, отъ цужого полевова, отъ подмежника, отъ коцережника, отъ кустоўника, отъ грибоўника.

«Супостатъ, супостатъ! Табѣ мова двора не видаць, у короў молока не отнимаць: ни у Цернушки, ни у Бурешки, ни у Рыжушки, ни у Звѣздошки. А вы ссыльные прессыльные! Ступайця ў тридзевятоя царство, ў тридзесятоя государство; ў цемный лѣсъ; тамъ вамъ посьцель послана: изголовье крутовое, перина пуховая,

1) *Млявый:* а) чувствующій слабость, истомляющійся скоро; 2) томительный. Слов. Носовича.

конья [1]) шубка, субольи са́поцки [2]), гардовы цулоцки, сахфьяны сапожки. Вамъ ў церкви не бывацъ, Христа не цѣловацъ, а на Кеянѣ на морѣ пропадацъ. Аминь.»

Со словъ крестьянки Арины Максимовой.

8.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ШУМА.

Тамъ же.

«Когда бацька, аль дзѣдъ помре́цъ и живе́цъ сынъ, аль доцъ ў вотцоўскомъ домѣ, то бываецъ, што *шумъ* по вугламъ ступи́цъ, слоўно рукой ступицъ, и энтотъ шумъ опасительный, такъ спужаешься, ижна ў знобъ кинецъ; ёнъ и ў господскомъ дому бываецъ. Такъ возьми икону, вотцовска басловенія, ўси углы обойдзи и заговоръ скажи:

«Шумъ, шумокъ! Ты цаво́ спохваціўся? аль зъ радосьци, аль зъ пецали? Коль на радосьцъ — ступы, коль на горе, — моўцы. Какъ зимой пицѣ не пѣтцъ, листамъ не шумѣтцъ, такъ шуму не гудзѣцъ на этотъ разъ и въ этотъ цасъ я молитву *тўорю*, я хрестъ дзержу, на цебя кладу. Ступай на церкоўный дворъ, на колокольню высокую, — тамъ гудзи, а ў доми не блажи. Аминь» [3]).

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

9.

ПРОТИВЪ РУСАЛКИ.

Той же волости дер. Межененки.

Коли русалка къ табѣ приставацъ будзицъ, ты на нее ня глядзи, а ўсё на землю и скажи:

«Водзяница, лѣсовица, шальная дзѣвица! Отвяжись, откацись, ў моёмъ *дўорѣ* ня кажись; табѣ тутъ ня вѣкъ жицъ, а нядзѣлю

---

1) вѣроятно коння = кунья; 2) шапочки. 3) Странно, что, судя по этому заговору, крестьяне наши точно сговорились со спиритами, которые придаютъ такую важность всякимъ, по ихъ мнѣнію, необъяснимымъ стукамъ. Р.

быць[1]). Ступай ў рѣку глубокую, на осину высокую. Осина трясись, водзяница уймись. Я законъ принимаў, златой хрёстъ целоваў; мнѣ съ тобой не водзицца, не кумицца. Ступай ў боръ, ў чащу, къ лѣсному хозяину, ёнъ табе ждаў, на мху посьцелюшку слаў, муравой усцилаў, въ изголовьице колоду клаў; съ нимъ табѣ спаць, а мяне хряшчо́наго табѣ ня ви́даць. Аминь».

«Домоў придзешъ,—святой водзицы испей и ў грудзёхъ святой водой помой; ляжешъ спаць — о дзѣўкахъ ня думай, а Богородзицу читай трижды.

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

10.

НАНОСЫ.

Той же губ., у. и волости, д. Новой.

а) «Когда злый цаловѣкъ лихо наносиць, ёнъ возьмець яйцо куринное, мяхонькое такое, ёнъ ў немъ дырку прокруциць да и выпусьциць и возьмець ёнъ тоды и оберне́ць это яйцо волосомъ и ўсякимъ волосомъ обернець. Зъ злого жаребца возьмець волосъ, и съ пса цёрного, и съ покойника и съ лихого цаловѣка, и съ нищаго. Этимъ волосомъ яйцо закруциць. Ноцью подыйдзець къ порогу, да яйцо подкациць, да скажець:

«Кацись, наносъ, подъ пецку! Подъ пецку кацись, подъ пецкой ложись. Какъ тымъ волосомъ гниць, такъ хозяйну, рабу Петру, нездоровому быць. Какъ въ яйцѣ пусто, такъ въ дому у него пусьць будзець пусто. Какъ яйцо кацитца, на Петра горю валитца. Лихо накликаю, лихо нанесу. Моей душѣ ў котлѣ кипѣць, а Петру ў свѣтѣ ўсё царпѣць. И разъ и два и три и на ўсю жизнь».

«Тому цаловѣку трудно будзець, а одно спасенье: хрященской водой ўси вуглы и пець окропи и Іоану Войну молебенъ отслужи. А это праўда. Спроси у попа—и ёнъ скажець табѣ.»

---

1) Намекъ на то, что, по народному преданію, русалки въ іюнѣ мѣсяцѣ только на недѣлю покидаютъ воду и идутъ въ лѣсъ. Р.

11.

Той же губ., Порѣчскаго у., дер. Борки.

б) Коли когда на цаловѣка врагъ лихой лихо напусьцицъ, то тому цаловѣку не *ланно* бываець, а какъ ворожиць, я табѣ скажу:

Надыць ўзяць лукоўку; ўоткну иголокъ зъ ниткой ў яе, пошапцу:

«Господзи Боже, святые Апостолы, Сусь Христосъ, Прецыстая Мацерь! Ворожка! ворожка! скажи ўсю праўду. Ти вѣтряный? ти полевой? ти напускной? ти домовой?» — Шапцу́, шапцу́, а на ее гляжу, да за нитку дзержу. Ёна и покажець табѣ, гдзѣ походзиць надыць, такъ и клониць и клониць ў тую сторонку. Я и къ игумену ходзила, на духу каялась. А ёнъ говориць: «я такъ, Агафья, ня могу ни рѣшиць, ни запрецыць, а ты да зъ молитвой дзѣлай и кладзи ты, баба, низкіе поклоны и по вутру и по вецеру». — «Я табѣ скажу во першая молитва, когда хто што напусьциць на скотъ, аль на цаловѣка.

«Сусь Христосъ! во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь! Христосъ воскресе! (3 раза). Хресціў Иванъ Хрясцицель и приступила на яго дьявольская сила зъ цатырехъ сторонъ. Подаў Господзь кропила — и вотступила дьявольская сила, и махнуў Иванъ Хрясцицель на ўсі цатыре стороны — вотступила дьявольская сила на тридзевяць сажень. Выходзи, отступи и рабоў тыхъ просьци (скажи имя), тутъ вамъ ня хупуванье[1]), тутъ вамъ не *красуанье.* Ты идзи въ цисто поле, къ синю морю, тамъ ты хупуйся, тамъ ты красуйся, отъ мяня вотступись, не само собой, Господней могутой, Господомъ Богомъ, Сусомъ Христомъ, во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь».

«Возьми ты свяцу́ Страстную, да травы Духовской, ёна дужа пользицельна бываець. Ты свяцу зажги, *травой* по хлява́мъ покури и въ ихъ воску со свѣцы покопай, а цаловѣка тоже обкури.»

От крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 15 №№ зап. С. Н. Рачинской.

---

1) Синонимъ слову красованье; отъ прилаг.: хупавый, упавый или купавый = красивый. См. Рыбникова III, Замѣтка собират., стр. XXI и LVIII. Ш.

12.

ПРОТИВЪ ЗАЛОМА (завитки).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Заломъ или завитка имѣетъ форму вѣнка или чашки, сплетенныхъ изъ ржаныхъ стеблей вмѣстѣ съ колосьями. Это, по убѣжденію народа, дѣло рукъ злого человѣка. Такой лиходѣй, замыслившій сдѣлать кому-либо завитку, отправляется въ полдень или въ полночь на его, засѣянное рожью поле и тамъ, раздѣвшись до нага, захватываетъ въ руки нѣсколько стеблей ржи и скручиваетъ ихъ въ завитку, вокругъ которой онъ обходитъ три раза, произнося какія-то тайныя слова. Затѣмъ онъ, уже въ лежачемъ положеніи, оборачивается, тоже три раза, кубаремъ, вокругъ завитки, снова шепча таинственныя слова. Наконецъ, раскопавъ руками тутъ же землю и насыпавъ туда угли, соль и еще коечто, засыпаетъ ямку самымъ старательнымъ образомъ. Дѣлая все это, лиходѣй имѣетъ въ виду нанести вредъ самому земледѣльцу, или его женѣ, его дѣтямъ или его скоту. Народъ глубоко убѣжденъ, что если сжиная рожь, сжать вмѣстѣ съ нею и завитку, на предметъ, на который она сдѣлана, умретъ непремѣнно медленнымъ изнуреніемъ здоровья. Вотъ почему при сжатьѣ ржи поселяне слѣдятъ за завитками и если окажется таковая, то ее съ большой осторожностью обжинаютъ кругомъ. Нѣкоторые хозяева, въ такомъ случаѣ приглашаютъ священника, чтобы онъ съ молитвословіемъ вырвалъ завитку, а другіе немедленно обращаются за совѣтомъ къ знахарю и тотъ съ произнесеніемъ словъ заговора вырываетъ съ корнемъ завитку, сжигаетъ ее или подкладываетъ въ лѣсу подъ гнилую колоду. Заговоры противъ завитокъ бываютъ разнаго содержанія; здѣсь приведу только одинъ изъ нихъ:

«Ишоў Исусъ Хрыстосъ изъ небьёсъ цяразъ трое воротъ, зъ золотымъ крестомъ, зъ золотымъ мечомъ. Я золотымъ крестомъ хозяйство ограждаю и здоровьемъ надзѣляю, а Исусъ

Хрыстосъ золотымъ мечомъ завитокъ вырывае и етые слова золотымъ мечомъ назадъ отсылае и его на той свѣтъ загоняе» [1]).

Народъ сильно вѣритъ, что если завитку вырветъ знахарь съ произнесеніемъ словъ заговора, то сдѣлавшій ее лиходѣй непремѣнно умретъ мучительною смертью, а если вскорѣ по совершенной имъ операціи, его постигнетъ болѣзнь, то онъ самъ обращается къ тому же знахарю, прося пощадить его. Знахарь же за условленное вознагражденіе охотно берется за излѣченіе и произноситъ надъ страждущимъ слѣдующій заговоръ:

«Ишоў Исусъ Хрыстосъ изъ небъёсъ зъ золотымъ крестомъ и зъ золотымъ мечомъ. Якъ зъ того свѣту не ўставаць, вина кубкоў не *вупиваць*, такъ яму (имя рекъ) етой хворобу не мацъ».

Сообщено Н. Гр. Яцко.

14.

б) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Къ табѣ, Сохвья Микула́вна, Шваркунъ приходзіў. Ёнъ такій дзѣдъ, яво ўся дзяреўня знаець, ёнъ до всево дошоў, а на Иллю (Ильинъ день) яму́ Паша зъ Требе́зокъ, кузнецова жо́нка, холсцину дала, да водку ставила, штобъ ёнъ ей заломъ заговоріў, а та Васиха ўдова солдаткина Пашкѣ заломъ заломила; заломиля да сама помёрла. А ўсе Шваркунъ, ей Богу. Зъ Пашкина двора дзѣўка за грибамъ ходзила. По вутру идзець ена по межѣ, коло Пашиной дзесятцинѣ, глянь, — а рожь ходыномъ ходзиць. Ена подошедши, глянула, — а Васиха тамъ сидзиць и волоса распусьціўши ў *вонной* (въ одной) рубахѣ: ена́ этто заломъ такъ и ломиць и смотриць быстрымъ глазомъ, А дзѣўка какъ побяжи́цъ къ Пашкѣ: «Ку́монька моя *ронная* (ро́дная), не ходзи жаць, табѣ Васиха заломъ заломила». Такъ Пашка ажно взвыла, што жаць ўремя. А Шваркунъ заговоріў рожь — и ницогъ (ничего). А Васиха нядзѣльку пожила, помёрла и ўсё тутъ. А ёнъ ня дурнымъ дзѣломъ, а ўсё святымъ словомъ заговариваець.

---

1) Ср. у г. Романова: Бѣлорусскій сборникъ V, стр. 11.

«Возьми вобразъ Миколы Чудотворца, ступай ў рожь, рано, до сонца, а какъ сонце взбйдзець, ты къ закату стань, да на вобразъ глядзи и заговоръ говори, а коли сонце няйграець, коли туманъ пойдзець, какъ дымъ, ты ня говори, а другимъ днемъ скажи, какъ сонце играць будзець:

«Микулай Чудотворецъ и Святой Божій! И помилуй насъ отъ худого, отъ лихого, отъ злого. Микулай Святой по межомъ ходзиць, да рожь росьциць, по цеплымъ ночамъ, по вутреннимъ зарямъ, а лихъ цаловѣкъ по межомъ ходзіў, да заломъ ломіў по цёплымъ ночамъ, по холоднымъ росамъ. А пошли яму, Божа, на смерць, на болѣсьць, а на куту ляжаць; яму хлѣба ня зъисць, воды ня пиць, а ў могилѣ быць, а рабѣ Праскоўѣ здоровой быць, Миколаю Святому молебенъ служиць. Аменъ».

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

15.

в) Той-же губерніи и уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

«Если злодзѣй заломъ ў ржи заломиць, такъ заломъ не трошь, а тронешь — худо будзець, а ступай ў лѣсъ и хрестъ съ собой бяри, ў ноць ступай, ты небось, потому ты заговоръ лѣсовому знаешь; а ноць штобы *винная*[1]) была — съ мѣсяцемъ. Пойдзи, да осину найдзи, а въ ней сукъ ёсь на макушкѣ, — хрестомъ суцья растуць. Ты тотъ сукъ зломи и на то поле идзи, гдзѣ заломъ, да тамъ и сидзи и сукъ ў рукахъ дзяржи, а на траву клась не надо: ёнъ на травѣ не вянець, а яму надо вянуць. Какъ солнце играць станець, ты тымъ сукомъ заломъ разбяри, да и скажи:

«Хто работаў на меня, пусь работаў на себя. Какъ на восинѣ лисьцья вянуць, сохнуць, такъ пусь у злодзѣя руки, ноги отсохнуць; какъ на восинѣ птицамъ гнѣздъ не виць, такъ злодзѣю ў

---

1) видная.

дому не жиць; и какъ тый восинѣ на корню не устояць, такъ злодзѣю со посьцели не ўстаць».

«Ты это говори, а къ со(л)нецу спиной ўстань и брось ты восину и ногамъ растопцы; тому злодзѣю руки, ноги отсохнуць и помрець, а рожь не поганная».

От крестьянки Арины Максимовой.

16.

ПРОТИВЪ ДУРНАГО ГЛАЗА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго у., Поникольской в., д. Никитина.

«Господзи баслови, Господзи пособи!
Отъ присухъ, отъ недухъ,
Отъ уроковъ, отъ пороковъ,
И дзвѣнадцаци царёвъ,
И двѣнадцаци королёў,
И дзвѣнадцаци присухъ,
И дзвѣнадцаци недухъ.
И откуда вы прикацилися?
И на что же вы спохвацилися?
Или на радосьцяхъ?
Или на зависьцяхъ?
Или на спорныхъ?
Или на вздорныхъ?
Отъ красныхъ дзѣвицъ,
Отъ молодыхъ молодзицъ,
Отъ старыхъ старикоў,
Отъ удалыхъ молодцоў,
И отъ первожонца,
И отъ другожонца,
И отъ чорнаго глаза,
И отъ чорнаго, подзадорнаго,
И съ боку смотрящаго,
Съ боку заходящаго.

Вамъ тутъ не быць, не жиць
Притки пристаўки!
Идзице вы на мхи на болота,
На гнилыя колода,
На лѣса дремучіе,
На мѣста топучія,
Тамъ вашъ родъ племени,
Явства сахарныя,
А рабу Ивану добраго здороўя».

«Если человѣку худо станець, налей ў чашку воды, заговори этимъ заговоромъ воду, дай тому чаловѣку воды, штобы піў цихонько, а сама ўсё шапчи́, ўсе надъ нимъ шапчи́, а если съ глаза начнець яго ў сонъ клониць, станець зѣвота и слиза съ глазъ — и пройдзець ўся болѣсьць».

От крестьянки М. Дмитріевой.

17.

б) Той же губ. и уѣзда, дер. Майкова.

Энтотъ заговоръ, окромя мяня нихто не знаець, я яво у своей бабки *вывчила*[1]), а ена баба была вумная, ена ўсякое слово знала. Во знахарка ёсь зъ рѣки воду бярéць, нашепчець и пиць дась, а отъ ей помоги нѣтъ; а я такъ дзѣлаю: пойду, гдзѣ клюцева вода ёсь, а не то, што рѣка, потому ў рѣкѣ вода нециста, во я ў тый клюцъ, што на воду бярéцца хожу, ей Богу! ўсё по ноцамъ, потому слово такоя. Возьму воды ў цáсецьку, понясу ў ту воду хрёсъ маленькій, стану рукой воду хрисциць, а сама шапцу: «Маць Богородица! Помилуй и сохрани меня». Шесь разъ такъ скажу, потомъ ў избу снясу и цаску подъ вóбразъ постаўлю, да вобразомъ Працистой прикрою; ена и стоиць три дня, а когда придзець цаловѣкъ, говориць, што лихо яму зъ худого глаза, я сей цасъ тый водой яго спрысну и говорю:

«Господзи баслóви (молитву *тўори*, про сонъ Богородзицы

1) т. е.: выучила.

говори): А приснилось Богородзицѣ сонъ, гдзѣ была прибыла во градѣ Ерусалимѣ и ў церкви соборной; присніўся сонъ: Христа муцали, на купаре́со древо распинали, буйну голову обруцемъ, ряциво́ серца копьемъ, а Мацъ Пряциста *рода́ла* (рыдала), на зямлю слёзу роняла. А хто судъ судзіў? Святый Кузьма-Дземьянъ и Петръ и Павелъ. А куда слеза пала—ўсю зямлю́ прошла, клюцеву воду дала. А хто ту воду пье́цъ — отъ Бога не забытъ, у Христа не покинутъ и на вогнѣ не соженъ и водой не затоплёнъ, и гадомъ не заѣдзенъ. А вы при́тки, прису́хи отъ красныхъ дзѣвицъ, отъ молодыхъ молодзицъ, отъ вудалы́хъ вудальцо́въ, и ўси прису́хи, ўси вясну́хи, ўси золоту́хи, отвалицесь, откацицесь отъ буйной головы, отъ хребетной косьци, отъ жилъ, отъ пажилъ, и отъ мозогъ и отъ пяценокъ и отъ легценокъ. Не я пособляю, а Мацъ Пряцистая Дзѣва—ена басловляецъ, ена помогаецъ. Аминь».

«Три раза цаловѣка спрысни и выпицъ дай и здороў будзецъ».

От крестьянки Арины Максимовой.

18.

в) Той же г. и у., Поникольской вол.

«Когда человѣка сглазяцъ, станецъ ёнъ худзѣцъ и отъ ѣды яго отобьецъ, ты до восхода солнца надъ водой три раза заговоръ скажи и дай яму выпицъ». А заговоръ вотъ какой:

«Царица водзица съ подъ утренней зари и съ подъ вечерней зари, сѣрый камень обмывала, круты бережки сцирала. Рабъ Ѳедоръ рукой своей воду браў, рабу Алену измываў отъ всякаго глаза, отъ всякаго часа избавляў, урокамъ по свѣту не ходзицъ, рабѣ Божьей больной не быцъ. Аминь».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

19.

г) Той-же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Когда цаловѣка сглазяцъ, дурнымъ глазомъ поглядзяцъ, а станецца зъ нимъ, что таково яму́ томно бываецъ, возьми воды цистой, наговори и пицъ дай. А наговаривай такъ:

«Царица водзица, красная дзѣвица, кацилася, валилася зъ Іордана рѣки, омывала, общисьцала круты берега, било коренье, шерое каменье, омый, общисьци раба (имя рекъ) отъ буйной головы, отъ ясныхъ воцъ, отъ русыхъ косъ, отъ румяна лица, отъ рецива серца, отъ хребтовой косьци, отъ *сренней* [1]) цасьци, отъ жилъ, отъ пажилъ, отъ суставоў; уроки и пороки, и завистные и радсстные, и спереду сустрякая, и зъ боку заглядая, съ заду нагоняя, и старые старики и молодые молодушки, и дзѣўкинъ сынъ, и дзѣўкина доць, просьпиця, благсловица (раба имя-рѣкъ). Я васъ посылаю, гдзѣ солнце ня свѣциць и мѣсяцъ ня блеснець, ў мхи болота, гнилыя колоды, не сама собой,—Господней могутой, Сусомъ Хрестомъ, Матерью Пряцистой. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 6 зап. С. Н. Рачинской.

20.

ОТЪ ГЛАЗА НОВОРОЖДЕННАГО.

д) Минск. г., Слуцк. у., Погостск. в.

До крещенія новорожденнаго бабка-повитуха считаетъ необходимымъ пошептать надъ нимъ «подзіўки», для того, чтобы кто-либо не сглазилъ его. Заговоръ этотъ слѣдующій:

«Першимъ разомъ, лепшимъ часомъ, поможи мѣ, Господзи, подзіўки зговорици зъ (имя ребенка), зъ гэтого стану, зъ черныхъ очей; зъ шырокихъ плечей, зъ синихъ жилъ, зъ жоўтой косьци, зъ румяного лица, зъ чорнаго вóлоса. *Мо* [1]) вы подуманные, мо вы погаданные, мо вы женоцкіе, мо вы дзѣвоцкіе, мо вы паробацкіе, мо вы свитальные, мо вы змеркальные, мо вы поўночные, мо вы утринные, — по косьцяхъ же вы не ходзи́це, косьцей не ломи́це, личка не хмури́це. Досюль же вы кололи и пороли, екъ мойго духу не чули, — цеперь же полюбице мой духъ: мой духъ легеньки и цёпленьки. Я жъ васъ прошу, молю, ссылаю и зговораю, на сухіе лѣса, на ницые лозы, гдзѣ вѣцеръ

---

1) средней
2) Сокращенное: можетъ (т. е. можетъ быть). Ш.

не вѣе, гдзѣ сонце не грѣе, гдзѣ людзи не ходзюць, гдзѣ пташки не летаюць».—Во время этого заговора шептуха держитъ ножъ, которымъ поглаживаетъ тѣло ребенка, для того, чтобы не пристало что-либо злое, а затѣмъ ножъ затыкаетъ въ постельку ребенка, въ изголовье.

Зап. волостн. писаремъ С. Прозоровымъ.

21.

УРОКИ И ПРИСТРѢКИ.

е) Минской г., Рѣчицкаго у.

Господу Богу помолюся, Прачистуй-Святой Мацеры поклонюся. Якъ ня жывумъ ня вставаць, вина кубкоў ня упиваць, такъ (имя рекъ) урокоу ня мацъ. «*Ву* сороки, вороны—хватайце уроки и прыстрѣки, няси́це по цемнымъ лѣсамъ, по частымъ кустамъ:— прыцḗшные, прысмѣшные, прыдуманые, прымоўляные, прыговорные, прыпиваные, прыѣданые, поповськіе, паньскіе, жыдоўськіе, цыганьскіе, мужчыньськіе, хлопоцкіе, жано́цкіе, дзяво́цкіе: поповськіе подъ рызами, паньськіе подъ подушками, жидоўськіе — подъ ярмолкою, цыганьськіе — подъ плащомъ, мужыцкіе—подъ шапкою, хлопоцкіе—подъ очепкомъ[1]), дзявоцкіе—подъ платкомъ.

Сообщ. Н. Яцко.

22.

ж) Витебской губ., Леп. уѣзда.

Царица — водзица; Кацерина, Марина! Омываешъ ты крутые берега, желтые пески, сырые кореньня, шерый камень, — омывай, очищай раба Божьжаго Н. на чемъ яму уроцы схвацились, на пицни́ьни, на ядзе́ньни, альбо на гуляньни и на круговаьни, или на мягкимъ почива́ньни, одъ ясныхъ глазъ или одъ чорныхъ бровъ, или одъ беззаконнаго дзѣвичьчаго нахожденьня. Будзьця уроцы маленькіе легонькіе, якъ павлиныи пёрушки, якъ маково зёрнышко. Идзи́ця, бяжи́ця въ чистоя по́ля, въ цемные лѣса, въ

1) чепцомъ.

шерые боры: въ шерыхъ борахъ, въ цёмныхъ лѣсахъ ёсьць распрыкрасны хороши большой лугъ; на широкомъ красивомъ лугу тамъ стоиць ракитовы кустъ; подъ ракитовымъ кустомъ сѣдзиць маменька, пероги пячéць, васъ въ госьци зовéць; тамъ вамъ почиваньне уроцамъ: по косьцямъ ни ходзиць, косьцей ни ломаць, рэтивоя серце, легкіе печени не сушиць, суставоў не ломаць. Я васъ уроцоў тому и прошу, — нн самъ я прошу, нн самъ собой — Господомъ Богомъ со святою Госпожею Богородзицею и ўсѣми святыми во вѣки вѣкоў. Аминь.

Списалъ этотъ заговоръ со словъ одного знахаря въ Лепельскомъ уѣздѣ С. К. Шимковичъ.

23.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ КРИКСЫ И ПЛАКСЫ (особаго рода болѣзней дѣтей).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

«Если мать, вслѣдствіе небрежности, укладывая спать своего ребенка, забудетъ перекрестить его самого, его колыбель, двери дома и окна, то дьяволъ, пользуясь этимъ, забирается во внутрь ребенка и побуждаетъ его плакать и кричать. Мать наконецъ догадывается о причинѣ такого возбужденнаго состоянія ребенка и на слѣдующую ночь выполняетъ надъ нимъ долгъ матери — христіанки, но ребенокъ все-таки не перестаетъ плакать и кричать. Тогда она утверждается въ мысли, что это дѣло нечистаго и приглашаетъ знахаря, который шепотомъ произноситъ надъ ребенкомъ слѣдующій заговоръ:

«Стоиць Прачиста Мацерь Божія на покуци, а идолъ на порóзи, а слуга (ангелъ Хранитель) на сторóжи. Прачистуй Мацеры Божэй молитвы, а идолу — крыксы и плаксы и ночницы, а дзицяци на прысыпаньня, штобъ спало, прыѣдало и цѣлу прыбувало». Послѣ этого мать совершенно успокоивается въ полной увѣренности, что нечистый оставилъ ея дѣтище и больше тревожить его не будетъ.

Сообщ. Н. Гр. Яцко.

24.

б) Смоленск. губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Майкова.

«Крикса — ена зимой бываець и не даець робятамъ спаць, ены и стануць ўсю ноць блажиць, такъ ты воду нашепцы цепленькую, рабёнка умой, а ў цаскѣ што останецца, на порогъ постаў и заговоръ скажи, ена, эта крикса и побѣжиць процъ».

«Бѣжала крикса зъ надворья, стала крикса младзенцоў пугаць, а стояць ли младзенцоў два *ардандела* (архангела): одзинъ арданделъ дзѣтокъ кацаець, а другой криксу отгоняець: ступай, крикса, ў цемное дупло, ў совинное гнѣздо, а сюда не идзи и робятъ не будзи» [1]).

От крестьянки Арины Максимовой.

25.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ НОЧНИЦЫ.

Тамъ-же.

«А *нотьница* [2])—ена когда пристанець, отъ ее покоя нѣтъ: и станець томно и таково мляво,—ни цебѣ спаць, ни ѣсь, ни пиць, и ноги слоўно не свои, ўсю ноць ляжáць будзешь, а ена нѣтуци. А ты лѣтомъ *дремы* набяри, — твѣтъ такой ёсь, — насуши, аль свѣжимъ—ўсё раўно,—тымъ твѣтомъ посьцель посыпь и на порогъ положи, лягъ, а лижамши заговоръ скажи, а тольки воцы закрой, на порогъ не глядзи: если цябе нотьница увидзиць, ена табѣ спокоя не дасьць.

«Нотьница, нотьница нотьная! набяру я траўки мураўки, какъ

---

1) О «криксѣ» я сама въ первый разъ услышала, хотѣла узнать отъ своей знахарки что нибудь о томъ, каковой представляетъ ее себѣ народъ, но ничего не добилась. Моя Арина лишь повторяла: ена махонькая и не видаць, какъ проскоцицъ. Р.

2) Ночница, по словамъ знахарки, является въ видѣ женщины, одѣтой въ темное, иногда въ бѣлое платье, она входитъ неслышными шагами, садится на кровать, дотрогивается руками до человѣка и отъ этого прикосновенія человѣкъ лишается сна, слабѣетъ и умираетъ. Р.

и го́лоцка вострую; станець ена цябя колоць, станець ена цябя зець (жечь) — отцого ты рабу Сохью (Софью) и знобишь и сушишь и покою не даешь ни у ноцуську, ни ў зорюшку. Заря зарица, заря вутрення и заря вячерня! возьмиця отъ рабы Сохьи худобицу и дайце добродзицу, сонъ ўсю ноць и пиценье и ѣдзенье. Зарѣ зарюшкѣ краснѣць, рабѣ Сохьѣ здоровѣць.

Со словъ крестьянки Арины Максимовой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

26.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ВЫВИХА.

а) Могилевской губ., Горецкаго уѣзда.

Ѣхаў Богъ чыразъ калиновый мостъ, мостъ сколыхнуўся, конь спотыкнуўся и звихъ минуўся (3 раза).

Зап. М. Г. Машурка.

27.

б) Той же губ., Гомельскаго уѣзда.

«Господу Богу помолимся, святой Прачистой Божіей Матери поклонимся и всѣмъ святымъ, Кіявскимъ Пячерскимъ.»

«На мори, на лука-мори; на мори, на кіяни сама Прачиста, Божжа Матиръ ходила, шавковую траву ирвала, рабу Божія (имя) и ко звиху прикладала, помоги давала. Ѣхавъ извихъ по калиновомъ мосту, — мостъ проломився, конь спотикнувся, суставы и суставины. А Христіанину, рабу Божжому (имя) извихъ минись.

Зап. учител. сельск. учил. г. Батуринъ.

28.

ПРОТИВЪ КРОВОТЕЧЕНІЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«На синимъ морѣ, во кея́нѣ ляжыць бѣлъ — каминь, на тымъ камни сидзѣли три панны Ганны, красны шоўкъ мотали, кроў останыўляли». Произнося эти слова надъ больнымъ повторяя ихъ три раза, нужно непремѣнно и плюнуть три раза.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

29.

б) Могилевской губ., въ Рогачевѣ.

Ишоў Христосъ на Іордань чыразъ раку́, чыразъ мостъ. Іордань стала, кровь пирастала.

Изъ рукописи сообщено М. Г. Машурко.

30.

в) Смоленской губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Котиловка.

«Коли у человѣка сильно кроў цечець, ты яго положи, холодной водой ключевой голову примочи, да эту рѣчь говори, только четнымъ числомъ не говори, а либо пяць, либо семь разъ:

«Господзи баслови и съ восхода солнца и до запада открылось 12 ключей, изъ 12 ключей процекала рѣка и среди той рѣки ляжиць бѣлъ камень, на бѣломъ на каменѣ сидзиць красна дзѣвица, — ни красна дзѣвица, а Мадь Пресвятая Богородзица и ў рукахъ своихъ дзержиць животворную иголку, а въ животворную иголку вдернута красная шелчинка, и животворной иголкой рану прокалываетъ и красною шелчинкой рану зашиваець и кроваваго посѣка на свѣтѣ не бываець и Мадь Пресвятая Богородзица на вѣкъ рану заживляець. Лѣтнему цвѣту зимой не распускацца, а боли этой на вѣкъ прекращацца. Аминь».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

31.

г) Той же губ., Порѣченскаго уѣзда, дер. Борки.

«Коли у кого зъ раны, аль болѣсьць кроў идзець, а удержи ей пѣтуци, то возьми воду клюцаву, *холонную*, ты яё заговори и цаловѣка помой той водой. Ты водой мой, а сама усё шапци:

«Шли пло́тнички рабо́тнички, зъ вострыми топорами, колы каменья, зъ подъ каменья кроў не канула церной волной. Кроў замыкаю, и кого заговариваю (раба имя рекъ) прости, благослови». Кругомъ оцерши того цаловѣка, аль скоцинку и плюнь и хрёстъ охресци.»

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой.

32.

д) Тамъ-же.

Летаў Архангелъ Михаилъ по поднебесью, спусціўся ёнъ на землю, вдаріў раба Божья (имя) жезломъ, кроў тець становилася, а къ рабу Божью здоровье возврацилося.

Всѣ 3 зап. С. Н. Рачинской.

33.

е) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Плило три рѣ́чки: одна водяная, другая молочная, а третгя кривавая. Водяная протячи́! И молочная протячи! А кровь горучая сунимѝся и запячѝся!—Другимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Плила рака́ морамъ, а въ той рацѣ́ три жилы: одна водяная, другая молочная, а третгя кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кривавая сунимися и запячися! — Треттимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Плило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а третгя кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кровъ горучая сунимайся, запикайся!

Зап. учит. народн. училища г. Батуринъ.

34.

ж) Гродненской губерніи и уѣзда.

«Кроў кровушка! перастань цечы! Будзешъ ў здоровумъ цѣлѣ и ў жылахъ жици и разомъ Бога хвалици; а коль не перастанешъ цечы да зъ цѣла ици, то цебѣ не будуць обсарвоваци, але собаки будуць лизаци. Го́дзижъ табѣ ици, ици годзи, бо ў гэтого чаловѣка хворого, посоловѣли очи, да помлѣли руки, ноги».

Если кровотеченіе случится у мущины, то знахарь или знахарка послѣ *замовленья* изображаетъ ему на лбу крестъ изъ крови, а если у женщины, то перевязываетъ больной лытку красной лентой (жичкой).

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

35.

ОТЪ ЗУБНОЙ БОЛИ.

а) Витебской губ., и уѣзда, Королевской вол.

Во время новолунія нужно вывести страдающаго зубной болью на дворъ, поставить его лицемъ къ мѣсяцу и говорить:

«Мылодзи́къ мылодэй, твой рогъ зылотэй! Ци быў ты на тымъ свѣцѣ?—Быу.—«Ци видзіў тамъ живыхъ и мёртвыхъ?»—Видзіў. — «Ци боляць имъ зубы?» — Не. — Нихай жа ни боляць и мнѣ».

Загово́ръ этотъ говоритъ знахарь, а паціентъ долженъ повторять его за нимъ. Незнахарь же, хотя бы и говорилъ эти самыя слова, никакой силы имѣть не будутъ.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

36.

б) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Молодзикъ молодый, у цебе рогъ золотый; ў моры купаўсе, намъ споказаўсе. Спрашиваў молодый у старого: «Ци боляць *зубу* у няжывого?» Якъ у няжывого зубу ня боляць, такъ у раба Божжаго, штобъ ня болѣли.

Зап. учит. народн. училища Н. Гр. Яцко.

37.

в) Гродненской губерніи и уѣзда.

«О вы зубы, зубы! чамужъ вы не бѣлы да руды? Хиба вы што кепско жава́ли, што хворобы достали. Перастаньце жа вы хворэци, будзѣце якъ вельки панъ ў гарэци. А коль не перастанеце болѣци, то мы будземо васъ жалѣзомъ цегну́ци. Идзи жа ты хвороба ў шыроко поле, ў сухіе лѣса, да ў мокрые болота, а хворобы намъ жадной не треба, бо ена прышла отъ чорта, але не зъ неба».

При этихъ словахъ знахарь третъ слегка пальцемъ больной еубь, послѣ чего даетъ больному пить холодную воду изъ новаго, совсѣмъ не бывшаго въ употребленіи стакана, обведя его предва-

рительно три раза вокругъ головы больного, оставшуюся же воду онъ выливаетъ на óтмашь черезъ себя.

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

38.

г) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол., дер. Майкова.

Младъ молодзикъ! младъ молодзикъ нарождаецца,
У цемныхъ ночахъ, ў вечернихъ заряхъ,
Не чуяў ёнъ ни стукоту, ни грухуту
Ни заносныхъ лунъ, да ни солнышка.
Рабъ Николай ў утробѣ мацери зарождаўся,
Ни чуяў ёнъ ни стукоту, ни грухуту,
Ни краснаго солнца, ни яснаго мѣсяца.
Дай Господзи, штобы яго зубы не болѣли,
И болѣзни въ себѣ ня имѣли. Аминь.

«Этимъ заговоромъ наговорицъ соль, положицъ ее на вокно, такъ чтобы на нее мѣсяцъ свѣціў, а потомъ на больной зубъ положицъ и подзержацъ, такъ боль и пройдзецъ.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. Якуленка.

39.

г) Ковенской губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Нужно обыкновенною иглою очертить кругомъ больнаго зуба, потомъ запрятать иглу за кору плодоваго дерева, при чемъ слѣдуетъ произнести слѣдующія слова:

«Помоги мнѣ Госпыдзи зубы (имя рекъ) зыгыворитъ сей дзень и по сей часъ, по мое слово».

Зап. учит. народн. училища г. Гайдуковъ.

40.

ПРОТИВЪ БОЛѢЗНИ ГОРЛА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда Поникольской вол., дер. Майкова.

«Когда у человѣка глотку заложиць, што и дыхнуць нельзя, ты возьми воды, разведзи съ медомъ, заговори воду и выпиць тому человѣку дай. А говори такъ:

«На кіянѣ на морѣ, на островѣ, на бережку выростала тросьць изъ земли до неба. Хто тую тросьць вырвець? А вырвець ту тросьць Михаилъ Архангелъ, Петръ и Павелъ. И не я помогаю, не я пособляю, — пособляець самъ Госьподзь Богъ, самъ Іисусъ Христосъ. Аменъ.»

Отъ крестьянина Ѳедора Якулёнка.

41.

б) Той же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Налей воды и коли у кого глотка заложиць, подъ тый водой хрестъ охрести да и пиць дай, а сама наговаривай:

«На морѣ, на кіянѣ ляжаў бѣлъ камень, ляцѣла жаба, валилась жаба, вдарилась жаба объ вострый камень, разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зёрна, а штобъ и у раба (имя) разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зёрна по моему слову, во вѣки. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

42.

ПРОТИВЪ КОЛОТЬЯ (кольки).

Минской губ., Рѣчицк. уѣзда.

«Ишоў Богъ дорогою и сустрѣў колюку. «Куда ты идзешъ?— Иду колоць и пороць.—«Идзи ў цемный лѣсъ, тамъ стоиць чорный волъ,—идзи, коли и поры, а етого чаловѣка (имя рекъ) неколи и не поры».

Зап. Н. Г. Яцко.

43.

ВОЛОСЪ ЗАГОВАРИВАЕТЪ.

Смоленской губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Если у кого бываець, што волосъ пристанець и ёнъ прикинецца ў рану и станець та рана ныць да болѣць и сутерпу нѣтъ, возьми травы на церкоўномъ дворѣ, а то вотъ попъ когды кропиць—на траўку попадзець, а я примѣцаю: ена́ дужа хороша бываець, помогаець; а травой рану привяжу и скажу:

«Ты волосъ, волосъ коловóй и волосъ ломовóй и мозговой и разсыпной, и волосъ жильный и трехъжильный и волосъ денный и волосъ нотьнóй (ночной) и волосъ сербуцій и волосъ ломуцій и волосъ знобуцій! Отцаго ты колишь, отцаго ты ломишь? у буйной головѣ, ў рецивомъ серцѣ, ў скорыхъ ногахъ, ў ясныхъ воцахъ уцишися, умирися и не кóли, не ломи ни ў молодзикахъ, ни у вéтохахъ (ни въ началѣ, ни въ исходѣ мѣсяца), ни на сходзѣ красно сонца, ни на закацѣ красна мѣсяца. Ступай ў землю цемную, ў цьму кромѣшную, не къ людзямъ живымъ, а къ *попурямъ* лихимъ» [1]).

От̃ъ Ар. Максимовой. Зап. С. Н. Рачинской

44.

ПРОТИВЪ ЛИХОРАДКИ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

Нужно идти, не оглядываясь въ лѣсъ, къ первой попавшейся осинѣ, поглодать у нея кору и говорить:

«Осинка, осинка! Возьми мою трасцынку, оддай моё здороўя».

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

45.

б) Могилевской губ.

Подъ дубомъ, подъ дубовымъ листомъ лежаць трú святители: Первый — Михаилъ Архангелъ, другой — Кузьма-Дземмянъ, трецци — святый Моисей. Святый Моисей собирался въ путь въ дорогу зъ жалѣзнымъ бичóмъ, тропой черный, дорогой торной. Устрѣцились съ имъ дзвѣнанцаць дзѣў — наги, босы, растрепаны

1) По объясненію знахарки *попуря*—это покойникъ, который *шалитъ*, т. е. является къ живымъ и мучитъ ихъ. Всѣ наши крестьяне вѣрятъ въ существованіе *«волоса»* и присутствіемъ его объясняютъ всѣ застарѣлыя или внезапно, безъ видимой причины открывающіяся въ тѣлѣ раны. Волосъ, по ихъ мнѣнію, крошечный червякъ и прикидывается человѣку черезъ прикосновеніе колдуна или мертвеца. Р.

косы. Святый Моисей у ихъ спрашиваець: «Дзѣвы, дзѣвы! куды вы идзеце?» — По свѣту ходзимъ, косьци сушиць и серце крушиць. Святый Моисей на нихъ разсердзіўся, хоцѣў ихъ биць, колоць. Яны ўсѣ стали просиць: «Святый Моисей, ни би, ни коли!»

«Хто гэту молитву будзець знать и читаць, къ тому мы въ домъ не пойдземъ».

Зап. студентомъ Петерб. университета М. Г. Машурко.

44.

в) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Коли цебя, веснуха, болѣсць ёна такая, кликаць будзець; ёна ноцница, цаловѣ́ка соннаго зовець, меня звала: «Митрій, Митрій» слоўно во дзѣўка какая, такъ ты коли скажешь чаго, такъ ёна во какъ муциць табе будзець, ажно ноги въ табѣ подкосяцца, и поцне́ць ёна табѣ трясьци и нутро твое ўсё расхля́баець. А ты сорви листъ дубовый да обари да пей, а какъ ёна кликаць станець, ты вўгаль красный на порогъ положи, ёна во какъ жара боицца, да глаза закрыўши, заговоръ говори, ёна и побѣжиць какъ и слыху не станець, ў другую хату пойдзець. А говори такъ:

«По первымъ, весня́нка, а вторая ледзя́нка, а треццяя листопа́дница, а цатвертая косцяни́ца, пятая квакту́хка, шо́штая ноцница, сёммая смутни́ца! откацись, отвались, отъ грудзеў и отъ бѣла цѣла, отъ буйной головы! ты дзѣўкой ня шляйся, на мяня ня зирайся, я ў хацѣ ляжу́, на вуголь гляжу, какъ ву́глю сгорѣць, такъ табѣ ў котлѣ кипѣць. Бяги́ ня зирайся, назадъ ня вертайся, ступай ў пни, ў колоды, ў гнилое болото, тамъ табѣ жиць, со мхоў воду пиць. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьяина Поникольск. вол., дер. Межененка Дмитрія Шаркуна.

45.

ОТЪ РОЖИ.

Гродненской губерніи.

«Ты рожа, рожа! ты возросла и до цѣла грѣшнаго прышла; — хучей жа росьци, да расцвѣтай и звяўшы съ твару [1]) пропадай».

Произнося эти слова, знахарь третъ пальцемъ по больному мѣсту и затѣмъ отворяетъ дверь хаты и плюнетъ 3 раза на землю.

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

46.

ЗАМОВЛЕНІЕ СКУЛЪ.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха, перекрестившись три раза передъ иконами, говоритъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шептати!» — Дунетъ три раза на скулу, а потомъ столько же долой (т. е. на полъ) и начнетъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шептати, щобъ яны ни пороли, ни кололи, ни бушевали!» Это она повторяетъ еще два раза. Затѣмъ взявъ перегорѣлый камень и проводивъ имъ три раза вокругъ скулы, бросаетъ его на полъ съ такою силой, что онъ разсыпается въ дребезги. Нашептываніе повторяется три дня.

Зап. учителемъ народн. училища г. Батуринымъ.

47.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БОЛИ ВЪ КРЕСТѢ (УЦИНА).

Витебск. губ. и у., Королевск. вол.

Нужно ночью идти подъ овинъ, потереться тамъ подъ уголъ и говорить:

«Овинъ, овинъ! возьми мой уцинъ, оддай мнѣ моё здороўя».— Такимъ же образомъ повторять эти слова каждую ночь до тѣхъ поръ, пока не прекратится боль.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

---

1) лица.

48.

ОТЪ ПЕРЕПОЯ.

Минской губ. Рѣчицкаго уѣзда.

«Зъ оццоуской молитвою! маччыно пороржденьне, Господне благослоуньне! стану я залѣзнымъ стоўпомъ; обтынюся я залѣзнымъ тыномъ, обгороджўся я дробными звѣздами, освячўся яснымъ мѣсяцемъ, подпережуся красною зарою, обрыюся небомъ зямлею. Прошу я *Марскихъ* (?), Кіевскихъ Печерскихъ, у Яна Красьцицеля: охрасьци душу (имя рекъ). На Ивановуй косьци не ходзи, Ивановуй косьци не ломи, Ивановуго серца не томи. Я зъ духомъ, Богъ съ помощью. Люби-шъ мене и духъ мой».

Зап. Н. Гр. Яцко.

49.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ЗМѢИ.

а) Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда.

Змія корпія, змія квирита! на што своихъ дзѣцей распусьцила? Пойду я къ Іисусу Христу. Христосъ возьмець острый мечъ, пойдзець твоихъ рубиць и сѣчь. — Человѣче Божій! нейдзи къ Іисусу Христу! я своихъ дзѣцей уйму и имъ жало замору (повторить три раза).

Зап. Н. Г. Яцко.

50.

б) Той же г., Бобруйск. у., м. Свислочь.

Во ймя Тца и Сына и Святого Духа. Аминъ. Ѣдзя святы Юры — Ягоры на небяси, на золотомъ кони, выстрѣжáя, выгражáя отъ ужа и ярыцы, отъ гада тарапея (видъ ужа). Выпусьци своё жало трусьимъ пярóмъ, рассыпся маковымъ зярнóмъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Н. Новицкимъ. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.

51.

в) Смоленской губ., Порѣчск. у.

А если кого змѣй куснецъ, тую рану водой омый, а только на тую воду наговорицъ надыть. «Во имя Отца и Сына и Св. Духа. Нынѣ небо было мѣнно[1]), а змѣя была желѣзна, на небѣ потускнѣло, на землѣ поцарнѣло, зъила змѣя, зъила яго, изъ подъ липова куста, раба (имя). Змѣи вы змѣй! вы всѣ моховыя, лѣсовыя, боровыя, ползуцыя, лятуція, збирайцеся, злетайцеся, къ свому царю змѣиному *Суходыму*, а ёнъ васъ гоницъ жалѣзнымъ прутомъ къ самому Христу, что вы, не спросимшись, бросаецесь, кусаецесь, на цаловѣка кидаецесь. Вуймицесь, вуймицесь, въ землю пропадзице и во вѣки вѣкоў. Аминь.

От крестьянки Агаѳьи Петровой.

52.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЗМѢЙ.

г) *Той же* губ., Бѣльск. у., Поникольской в., д. Майкова.

«Царь змѣиный Иръ,
И царица Ири́ца!
Лютыхъ своихъ змѣй унимай,
Лихо жало вынимай:
Первую змѣю дворовую,
Втору змѣю лѣсовую,
Подме́жницу, коре́жницу,
Полеви́цу, водяни́цу.
Не будземъ унимацъ.
Напусьцицъ на цябя
Самъ Господзь Богъ,
Самъ Илля Пророкъ
Тучу цёмну, пелену огненну
И пожнецъ тя, поццнецъ тя

1) Мѣдное.

И по вѣтру разнесець тя;
И будзешъ унимаць,
Будзешъ сокращаць,
Будзешъ жиць, царúць,
Дзяцей выводзиць».

«Возьми банной воды, да наговори три раза до восхода сонца, наговори да жевлакъ припечи; какъ высохнець, такъ на ночи спаць».

От крестьянина Ѳ. Якулёнка. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

53.

д) Минской г., Бобруйск. у., м. Свислочи.

Во́ имя 'тца й Сына й Святого Духа. Аминъ. Помолимся Господу Богу, Мацеръ Божію просимъ на помощи. Царъ Семёнъ, возми жало до сибѣ, — не возмешъ до сибѣ, пойду до Господа Бога, до Духа Святого, до Кіеўскихъ Печерскихъ, до ўсѣхъ преподобныхъ. Выпусьци своё жало трусьимъ пяромъ, разсыпся маковымъ зярномъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Николаемъ Новицкимъ. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.

54.

ж) Ковенской г., Новоалександр. у., м. Дукшты.

«Гадъ Яковъ, гадзина Яковица! Гадъ, гадъ! возьми свой ядъ. А ня возьмишъ свойва яду, я пойду на Кіянъ (Окіянъ) моря. На Кіяни мори ляжытъ латырь каминь. Я съ латыря камня возьму огню, съ питуна кровьи, выжгу вси мхи, вси боло́ты, вси крутыи бериги́. Ня будзитъ вамъ ни пристанища, ни прибѣжыща. Вѣтка и млада марто, мая мѣсяца — во вѣки вѣкомъ».

Заговаривается этотъ заговоръ на водѣ. По воду въ колодезь нужно идти самому шептуну, не останавливаясь и не оглядываясь назадъ. Черпать воду слѣдуетъ съ одного раза и наливши ее въ сосудъ, проговорить надъ нею, не переводя духу, означенный за-

говоръ, а затѣмъ трижды дунуть и плюнуть въ воду. Этой водою моютъ больное мѣсто и лицо паціента и даютъ ему ея немного испить.

Зап. учит. народн. училища г. Гайдукомъ.

55.

з) Смоленской губ. и уѣзда, с. Прудки.

Какъ только произойдетъ случай укушенія человѣка или скотины змѣею и какъ только прибѣгнутъ за помощію къ знахарю (что обыкновенно стараются дѣлать съ момента укушенія до захожденія солнца), то онъ сейчасъ берется за дѣло слѣдующимъ образомъ: наливаетъ чашку воды, ставитъ ее на столъ, а иногда всыпаетъ въ эту чашку хлѣбныя зерна, куски печенаго хлѣба и произноситъ надъ этими предметами три раза къ ряду слѣдующія слова:

«Святый Георгій (Юрій?) храбрый распущенъ по всей земли на звѣри, на змѣи, на гады лютые. Гадзина водзянная, земленная, слѣпни и вужи, змѣи и вужаки, ярица, переярица! отдайце и возмице свою жалосць и яросць (если скотина укушена, то говоритъ: у такой-то скоцины, съ такой-то примѣтой, напримѣръ, у рыжей коровы; если-же человѣкъ укушенъ, то — у раба Божія такого-то). Если не отдадзице своей жалосьци и яросьци, то не будзець вамъ сбудзища ни подъ кустомъ, ни подъ листомъ, ни подъ корнями. Солнце и яркій мѣсяцъ не будуць вамъ свѣцить и не будзець принимаць васъ сыра маць земля».

Наговоренную воду даютъ больному пить, а если въ чашкѣ были зерна и хлѣбъ, то и съѣсть послѣдніе.

Зап. г. Некрасовымъ.

56.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ГАДОВЪ.

Могилевской губ.

На хлѣбѣ, или на водѣ наговаривать 3 раза.

Пусиха, Росиха, Сохва-Сорохва! Ты яраая гноявáя, гиловáя,

колодная, болотная! узними *жегало* свое! А не узнимишъ, то пойду до Господа. Господзь Богъ, Исусъ Христосъ пришлецъ ангела-архангела зъ ойстрымъ мечемъ. Ёнъ цябе мечемъ посѣчецъ, огнемъ подпечецъ и попелъ твой *разодмецъ*, зраза здуть отъ сябе.

Зап. М. Г. Машурко.

57.

ОТЪ УКУШЕНІЯ УЖА.

Минской г., Рѣчицк. у.

Ў чистумъ поли стоиць игрушка. Подъ игрушкою стоиць столикъ; а на томъ столику стояць кубки наливáные, а за тымъ столикомъ сядзиць царъ Давыдъ. «Царэ Давыдзе! Царэ Давыдзе! Царэ Давыдзе! Сунимай свою чэлядзь чарамовую, земляную, грязевую, межевую, подорожную, подплотную, домовую и всякую всялякую» (трижды).

Зап. Н. Гр. Яцко.

58.

ОТЪ БѢШЕНСТВА.

а) Ковенской г., Ново-Александровскаго у., м. Дукшты.

Одинъ изъ нижеслѣдующихъ заговоровъ пишется на хлѣбѣ или бумагѣ и дается проглотить укушенному бѣшенымъ животнымъ по три раза въ день въ теченіе трехъ дней. Послѣдній заговоръ считается болѣе дѣйствительнымъ, потому что «его можно читать съ 4-хъ сторонъ, отъ четырехъ вѣтровъ.

1. Алиронъ, Лидонъ, Калая, Филонъ, Студидонъ.
2. Шалаю, Лараю, Жалокъ, Ціонъ, Сонеро, Перо, Орепературсъ.
3. Сатор
   Арепо
   Тенет
   Опера
   Ротас

Сообщено учителемъ народнаго училища г. Гайдукомъ.

59.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БѢШЕНОЙ СОБАКИ.

б) Смоленской г., Бѣльскаго у., Поникольской в.

«Когда человѣка или собаку собака шальная укусиць, возьми кусокъ хлѣба, наговори, отведзи человѣка ў баню, ў самую то есьць жаркую, три дня сряду ўсё ў баню водзи, да пусьць парицца, а самъ хлѣба дай яму ѣсьць, да ўсё наговаривай:

Господзи баслови! «Идзець Іисусъ Христосъ по пуци по дорогѣ съ своимъ со апостоломъ. И Христосъ Апостолъ вернися, на раба Василля оглянися, и шумъ и шаль въ головѣ и сердцѣ уймися, и рабъ Василій на свѣтъ здоровый явися. Аминь.

От крестьянина Ѳ. Якуленка.

60.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛѢ.

Той же г., у. и волости, деревня Майкова.

«Когда ў первый разъ скоцину ў поле гоняюць, ўстань рано, а у тый дзень скоцину не гони, когда сонце не играець, а тогда ў первый разъ гони, когда солнышко на зарѣ играць будзець, а какъ если замоложовиць (тучи заходить будутъ) будзець — ни гони, а какъ если ясно играць будзець, выйдзи на полянку *онна*, штобъ еще никохъ (никого) не было́. Возьми ты какое ни ёсь сцеко́лушко, у клюцевой воды три раза обмой, стань къ сонцу лицомъ, а корову *онну* постаў мордой къ сонцу, а сцеколушко дзяржи напроціў сонца, штобъ ено ў немъ играло. Стань на колѣни, положи три поклона, а на колѣняхъ стой, сцеклушко дзяржи и заговоръ говори, а потомъ ў томъ самомъ мѣсцѣ сцеклушко зарой: ено будзець ляжаць ў зямлѣ, а скоцинка здорова будзець и сыта. А заговаривай ты такъ:

«Красно́ сонце и ясёнъ свѣтъ и со лунами я́сными и со звѣздами ца́стыми и зъ зарями во́гнеными и зъ утреней росой и зъ вяцерней, и сушу и море осичаешь (освѣщаешь) и мацъ сыру

землю угрѣваешъ и зъ весеннимъ цепломъ и зъ лѣтнимъ вогнёмъ и угрѣй, упарь сыру землю, распусьци зялёну траву по лѣсамъ, по лугамъ, по канавамъ, по кустамъ. И сохрани ты моихъ милыхъ животоў отъ всякаго лиходзѣя! Даруй моимъ животамъ пицéньне и ѣдзéньне, покрой ихъ шолковой пеленой, окружи жалѣзнымъ тыномъ, а лиходзѣя убей вогненной стрѣлой, вогнемъ пламенёмъ. — Идзице, матушки, ў цисто поле, ў зяленые луга! Тамъ вамъ ѣда — трава зилёна, тамъ вамъ пицьцё — вода студзёна. И угрѣй ихъ, красно сонце, а домоў привядзи, ясенъ мѣсяцъ. И соблюдзи ихъ, красно сонце, отъ лихого цаловѣка, отъ царя полевого, отъ царя водяного, отъ царя лѣсового, отъ яго дзѣтокъ царенятъ, штобы ёнъ короў домоў ня водзіў и царятъ молокомъ ня поіў; и сохрани ихъ отъ стрѣлы вогненной, отъ звѣря бягучаго, отъ гада ползучаго, отъ змѣи попилухи. Аминь.

От крестьянина Матвѣя Егорова.

61.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЧЕМЕРА (БОЛѢЗНИ ЛОШАДЕЙ).

а) Тамъ же.

«Когда съ лошадью болѣсьць сдзѣлаецца, чемеръ называецца, и схвацицъ эта лошадзь вдругъ, такъ на землю и грянецъ, ты возьми дугу, три раза вокругъ лошадзи обведзи, да и скажи:

«Какъ этому суку дзереву на корню не бываць, отростkoў не пускаць, пцицамъ на немъ не саживаць, лисьцямъ на немъ не шумливаць, такъ моему коню, Гаўрилѣ, больному не бываць, а по полю скакаць да земну траву топтаць. Аминь».

«Станешъ корову лѣчиць, назови *Анной*, а лошадзь Гаўрилой, а другимъ именемъ назовешъ, проку никакого не будзецъ».

Отъ крестьян. Ѳ. Якуленка. Всѣ три зап. С. Н. Рачинской.

62.

б) Той же губ. Смоленск. уѣзда.

«На небѣ мѣсяцъ царь, въ морѣ ракъ царь, а на землѣ волкъ царь. Какъ всѣмъ имъ вмѣсцѣ не сходзицца, такъ не быць и че-

мери (если человѣкъ; то у раба Божія такого-то если скотина, то у такой-то (примѣты шерсти) ни кишечной, ни жильной, ни поджильной, ни косцяной, ни внутренней, ни кровяной, ни головной, ни шерсцяной (если животины), ни волосяной (если человѣкъ)». Этотъ заговоръ знахарь произноситъ надъ водою, которую велитъ давать пить и животъ мочить животному или человѣку, подверженнымъ этой болѣзни.

Сообщ. г. Некрасовымъ.

63.

ЗАМОВЛЕНІЕ ЧЕРВЕЙ.

а) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха подойдя въ хлѣвѣ къ коровѣ, и смотря на рану, въ которой завелись черви, плюнетъ на нее три раза, перекрестится и говоритъ:

«Девить ня девить, восимъ ня восимъ, семъ ня семъ, шесть ня шесть, пьять ня пьять, чатыри ня чатыри, три ня три, два ня два, одинъ ня динъ». Потомъ снова: девять ня девять... Всего повторяется девять разъ. Въ заключенье плюнетъ три раза.

Зап. учителемъ народнаго училища г. Батуринымъ.

64.

б) Минской губ., Игуменскаго уѣзда, сел. Микуличи.

«Ожаніўся чарвякъ зъ дзявяцую жонками. Изъ дзявяци стало восимъ, изъ восьми — семъ, изъ сями — шо́сьць, изъ шасьци — пяць, изъ пяци — чатыры, изъ чатырохъ — тры, изъ трохъ — дзвѣ, изъ двохъ—одна, изъ о́дною— ни водного. Отсыпцяся черви до водного!»

Зап. воспит. Минской Духовной семинаріи А. Ральцевичъ.

65.

в) Той же губ., Слуцкаго уѣзда, Погостской волости.

Ийшоў Кузьма калиновымъ мостомъ и просиць старшаго червяка: «выгоняй ты черве! Не сѣдзѣце ў гэтой ранѣ, не ѣжьцѐ

гэтого мяса, бо васъ будзе колоць и пороць, якъ тую бабу, што ў недзѣлю хлѣбъ пекла.

Зап. волостн. писаремъ С. Прозоровъ. Изъ сообщеній Минск. Статист. Комитета.

66.

КОГДА У КОРОВЪ МОЛОКО ПРОПАДАЕТЪ.

Смоленск. губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«У короў когда молоко пропадзець, ў Тройцу надыть сходзиць на зарѣ ко клюцу, да съ клюца бери 9 ложекъ воды, а 10 ложку взяўши по воду, пусьци ў клюць-то назадъ. Сдѣлай это три раза, да усё говори. «Сополняйся, сополняйся вода клюцева, а въ короўкахъ молоко». Заговоріўши воду, тый водой у короў рога вымый да и хребтовую косьць й будзець молоко, а подмываць ихъ надыць 12 зорь.

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Зап. С. Н. Рачинской.

67.

ЗАГОВОРЪ НА СТРѢЛЬБУ (ружье).

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Наши крестьяне увѣрены, что искусные лѣсники, благодаря знанію особыхъ заговоровъ, могутъ стрѣлять безъ промаха, могутъ прострѣлить платокъ на шеѣ, не затронувъ шеи, или заговорить другому стрѣльцу ружье такъ, что послѣ выстрѣла дробь останется въ ружьѣ, или зарядъ не попадетъ въ цѣль, или наоборотъ, весь будетъ попадать въ мелкую дичь, такъ что она будетъ никуда негодна. Чтобы не заговорили дроби, нужно ее держать во рту, когда заряжаешь ружье,—такъ совѣтуютъ опытные люди. Притомъ нужно знать противодѣйствующіе заговоры; ихъ же, къ сожалѣнію, раздобыть весьма трудно, такъ какъ на сей счетъ въ Бѣлоруссіи господствуетъ мнѣніе, что заговоръ, сообщенный другому лицу, теряетъ силу въ устахъ сообщившаго. Послѣ этого понятно, что вы мало найдете людей, готовыхъ подѣлиться своей тайной. Заговоръ сообщаютъ, главнымъ образомъ,

подъ конецъ жизни, да и то людямъ близкимъ: сыновьямъ, дочерямъ или другимъ родственникамъ и избраннымъ, постороннему же человѣку очень рѣдко. Приводимъ одинъ изъ заговоровъ на стрѣльбу [1]).

«На синимъ мори, на бережочку, на жоўтымъ пясочку, стоиць дубъ зялёный, къ зямлѣ нахилёный. А зъ того дуба якъ узнималися шуры да буры, вѣтры кавуры [2]), якъ наносили глушцоў (глухарей), цяцерекъ, гусей и вутокъ, молаго птаства, якъ цемной хмары, якъ нагоняли лисицъ и зайцоў, лосей и дзикоў (кабановъ) — мнѣ на потребу (или: сколько мнѣ треба). Ой ляцице пташки и шѣрыя вутки ко мнѣ, стрѣльцу — молойцу. Бажице, лисицы и шѣрые зайцы, на мою стрѣльбу. А моя стрѣльба ручёная, вученая, кабъ маху не давала, ўсякоя живѣло [3]) на мѣсьци клала.

Сообщ. А. Е. Богдановичъ.

68.

Смоленской губерніи, Бѣльскаго уѣзда.

Коли охотникъ поставіў ловушку въ лѣсу и звѣрь въ нее попаў, ёнъ прежде чѣмъ звѣря брацъ, долженъ заговоръ сказацъ, а то самъ свое счасцця сглазицъ.

ЗАГОВОРЪ.

«Какъ этому дзереву на корнѣ не стояць, отросткоў не пускаць, такъ моимъ звѣрямъ никому не урекаць. Лѣсъ дремучій, звѣрь бѣгучій! Звѣрь пробѣгаў, но моего слѣда не видаў, а я добрый молодзець на него напаў, а лѣсу честному и лѣсному хозяину поклонъ отдаваў и подаркомъ его надзѣляў: хлѣбомъ да солью, да коленкорову рубаху, да шоўковую подпояску.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. Ѳ. Андреева.

---

1) Приведенный заговоръ, какъ и нѣкоторые другіе, мы записали въ м. Холопеничахъ отъ родственниковъ и близкихъ намъ людей. Этотъ заговоръ произносится охотникомъ при входѣ въ лѣсъ, чтобы тянула дичь. Б.

2) Бѣлоруссы незнаютъ смысла этого слова, — по крайней мѣрѣ тѣ, къ которымъ я обращался за толкованіемъ. Б. 3) животное.

69.

КАКЪ СВАДЬБУ РАЗСТРОИТЬ.

Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол.

«Коли свадьбу испортить надо, знахарь возьмець волосъ ў вдоўца, у вдовы, да у бабы гулящей, а еще луцинку, аль гнилушку у сухого древа, а еще отъ рубахи отъ бабы бездѣтной оторвець и ўси эти волосы ўвернець ў тряпку, на болото снесець и скажець:

«Шелки мурины, 12 присухъ, 12 недугъ! Вамъ поклонъ, вамъ пашенишный (пшеничный) пирогъ!» И кинець ёнъ ў болото пирогъ и луцынку зъ тряпкой и зъ волосомъ коло берега и попелъ положиць на ўсю ночь. А на вутро до сонца вынець, унесець. А какъ будуць у ворога свадьбу строиць, ёнъ подойдзець, какъ молодые на крыльцо выдуць, а ёнъ прямо ў ноги имъ подбросиць и кажець:

Попъ солучiў, а я разлучiў,
Попъ съ Хрястомъ, а я съ хвостомъ,
Попу уходзиць, а намъ тутъ жиць,
Какъ сухой рябины лисцьевъ не пускаць,
Такъ табѣ дзѣцей не рожаць;
Какъ зимой лѣту не быць,
Такъ вамъ у мѣсцѣ не жиць.

Испорциць ёнъ свадьбу. Онно (одно) спасенье: на богомолье идзи.

От молодой крестьянки.

70.

ЗАГОВОРЪ КАКЪ СВАДЬБУ УКРѢПИТЬ, ЧТОБЫ ЗЛЫЕ ЛЮДИ НЕ РАЗСТРОИЛИ.

Тамъ же.

«На свадзьбу лиходзѣи ўсегда заряцца и ены ўсякую свадзьбу разведуць, ну меня и просяць: «Подзь, бабынька, на помогу!» А

помогатыя завсегда въ меня ёсь. Когда гроза бываець и ў древо быць, то ў тымъ древѣ стрѣлка бываець отъ грозы и черезъ три года та стрѣлка выходзиць, — ена такая махонькая, какъ во камышъ какой, — а надо примѣцаць: какое древо грозой небесной побито, у тово древо циразъ три года стрѣлка упадзець, — во такъ на троўкѣ ляжиць. А лиходзѣи знаюць, ены съ той стрѣлкой дзѣлъ понадзѣлаюць, и я знаю, ўсё ходзила, нашла. *Онна́* (одна) у меня ёсь, я никому не отдамъ, а ёсь у меня другое древо на примѣцѣ, яму во трецій годъ пошоў: я ўсе гляжу, какъ найду, табѣ дамъ. Вотъ если какую свадзьбу закрѣпиць надо, я пойду ў ту избу, а стрѣлку за пазуху дзержу. Какъ этто женихъ, аль невѣста отве́рнецца, а я ў рукѣ стрѣлку дзяржу да ихъ и обвяду, — ены и ня цуюць, а топерь ихъ и не разведзешь. Да потомъ воду нашепчу, стрѣлку въ ее положу, ена полежиць, я выну, ены воду выпьюць, а я заговоръ скажу и крѣпко будзець.

«Иванъ великій воинъ! не боишься ты ни лиходзѣя, ни супостата, помоги рабу Василлю и рабѣ Матренѣ, штобы ёны повѣнцались ни на муку, ни на горе, ни ў лихой цасъ, а ў добрый цасъ, на радосьць, на весельле, и штобы не боялись ены ни колдуноў, ни колдуниць, ни ерецикоў, ни ерециць, и сожги колдуноў, сожги *колдуниць*, каменной стрѣлой, вогнемъ небеснымъ, штобы ены ни бросались, ни кидались, на свадзебку ни зирались. Ты Св. Лука-Демьянъ! отлуци ихъ отъ свѣта бѣлаго, а раба Василля, рабу Матрену солуци ў водно мѣсто. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки Арины Максимовой.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

ДУХОВНЫЕ СТИХИ, ВИРШИ РЕЛИГІОЗНО-НРАВСТВЕННАГО СОДЕРЖАНІЯ, МОЛИТВЫ.

Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ. [1])

а) Минской губ.

Духовные стихи бѣлоруссы называютъ «пѣснями старе́цкими», потому, что ихъ поютъ преимущественно «старцы», особаго рода нищіе, такъ что говоря о духовныхъ стихахъ, нельзя обойти молчаніемъ ихъ пѣвцовъ, хранителей и, пожалуй, творцовъ.

Нашъ деревенскій нищій вовсе не то, что городской попрошайка, ведущій нерѣдко пьяную и развратную жизнь. Есть, конечно, и въ деревнѣ нищіе дурной нравственности, но такихъ, сравнительно, меньше, чѣмъ въ городѣ; такихъ нищихъ бѣлоруссы презираютъ, считаютъ ихъ недостойными своего званія и рѣдко даютъ имъ милостыню. «Якій ты ста́рецъ», нерѣдко приходится слышать упреки какого-нибудь бѣлорусса, возмущеннаго дурнымъ поведеніемъ нищаго; «коли ты горѣлку, якъ воду,

---

1) Пока бо́льшая часть матеріаловъ этого отдѣла, приготовленная къ печати уже лѣтъ 8 тому назадъ, покоилась, помимо моей воли, въ моемъ портфелѣ, изрѣдка только пополняясь нѣкоторыми новыми данными, литература нашего предмета успѣла обогатиться цѣлымъ рядомъ весьма цѣнныхъ для науки вкладовъ гг. Романова, Никифоровскаго и Грузинскаго (обстоятельныя заглавія ихъ трудовъ будутъ указаны въ своемъ мѣстѣ при цитатахъ). На предлагаемый же нами здѣсь весь третій отдѣлъ настоящаго сборника мы смотримъ только какъ на посильное дополненіе къ трудамъ вышеназванныхъ достопочтенныхъ, въ данномъ случаѣ — предшественниковъ нашихъ, болѣе насъ счастливыхъ. Тѣмъ не менѣе позволяемъ себѣ думать, что и это дополненіе окажется не совсѣмъ лишнимъ для будущихъ изслѣдователей въ области бѣлорусскаго духовнаго стиха. Ш.

пе́шь» и проч. Иначе относятся къ нищему, который «соблюдаеть» свое званіе: такихъ уважаютъ. Такіе нищіе—нужные въ деревнѣ люди; ихъ молитвы считаются особенно спасительными; безъ нихъ не обойдется ни одинъ поминальный день[1]), потому что, по воззрѣніямъ бѣлоруссовъ, то, что мы даемъ нищему, получимъ то-же въ загробной жизни или мы сами или наши умершіе родственники. Кромѣ того, на «дзяды» нищіе поминаютъ покойниковъ. Становится нищій поминальщикъ предъ иконами; хозяинъ или хозяйка подсказываютъ ему имена своихъ умершихъ родственниковъ, а онъ, о каждомъ изъ нихъ, произноситъ слѣдующее поминаніе: «душу (имя рекъ), Божа, помяни» и въ заключеніе произноситъ общую поминальную молитву. Если въ поминальный день нищій минуетъ чей-нибудь домъ, то его, нищаго, возвращаютъ, просятъ зайти, иногда посылаютъ за нимъ на домъ.— Нищіе дѣлятся или, вѣрнѣе, дѣлились на старцо̂ў и убогихъ. Различіе между ними слѣдующее: убогій — это, въ большинствѣ случаевъ, калѣка, увѣчный и при томъ бѣднякъ, а старецъ можетъ и не быть калѣкой (однако между ними довольно часто встрѣчаются слѣпые); онъ можетъ быть человѣкомъ даже съ нѣкоторымъ достаткомъ и это не ставится ему въ осужденіе, если онъ, имѣя скромный достатокъ, собираетъ милостыню. Старцы̂ — это носители религіозныхъ преданій бѣлоруссовъ. Эти люди на столько обезсиленные годами и житейскими невзгодами, что не въ состояніи вести хозяйство, если оно есть, работать на себя, кормиться собственнымъ трудомъ. Они ходятъ на поклоненіе мѣстнымъ святынямъ, а иногда и отдаленнымъ, но особенно чтимымъ въ Бѣлоруссіи, напримѣръ: въ Кіевъ, «Почаевъ», въ Вильну къ Остробрамской иконѣ Богоматери; посѣщаютъ сельскіе «кермаши»[2]), устраиваемыя въ дни храмовыхъ праздниковъ, и, по окон-

1) Къ этому (на основаніи имѣющихся у насъ въ рукахъ данныхъ) мы должны прибавить, что въ очень недавнее время, въ иныхъ мѣстахъ Бѣлоруссіи, за неимѣніемъ тамъ грамотныхъ людей нищіе старцы приглашались пѣть свои пѣсни и читать свои молитвы, вмѣсто псалтири, и надъ покойникомъ, пока онъ находился въ домѣ. Ш.

2) т. е. ярмарки.

чаніи богослуженія, распѣваютъ на базарной площади, гдѣ много народа, религіозныя пѣсни, собирая подаяніе. Ходятъ они и по домамъ, поютъ свои пѣсни, разсказываютъ легенды. Ихъ иногда приглашаютъ «ў бесѣду», т. е. на угощеніе, особенно на «Микольщину»—это маленькое пиршество, устраиваемое какимъ нибудь зажиточнымъ хозяиномъ въ честь Св. Николая, весной или осенью, въ день, когда празднуется память этого святого, въ благодарность за хорошій урожай, уже собранный или еще ожидаемый или для умилостивленія святаго и испрошенія обилія плодовъ земныхъ. На Микольщинахъ старцы занимаютъ почетныя мѣста. Они знаютъ молитвы, исцѣляющія недуги, «порчу», «суроцы» и проч.

Къ сожалѣнію для этнографіи типъ старца почти совершенно исчезъ въ Бѣлоруссіи и замѣнился обыкновеннымъ нищимъ; старцы унесли съ собой въ могилу много интереснаго и цѣннаго для этнографіи. Такъ напримѣръ теперь въ Бѣлоруссіи нигдѣ не услышишь историческихъ пѣсенъ, а онѣ были и намъ въ дѣтствѣ приходилось слышать, какъ старецъ пѣлъ стихи про Бориса и Глѣба, про князя Михайлу, про царицу Алену.

Въ былыя времена, по разсказамъ стариковъ, старцы соединялись въ небольшія нищенскія артели, содержали на общія средства лошадь съ телѣгой, а иногда и двѣ и три, и разъѣзжали по деревнямъ распѣвать духовные стихи, разсказывать легенды, повѣствовать о видѣнномъ во время путешествія по святымъ мѣстамъ и собирать подаяніе. Все собранное дѣлили поровну. Если между старцами были слѣпцы, то эти нанимали для себя «повадыроў» за особую плату и прокормленіе. Повадырь въ дѣлежѣ подаянія не участвовалъ. Артель то разъѣзжалась и расходилась по разнымъ мѣстамъ, то вновь сходилась въ условленныхъ пунктахъ. Старцы имѣли свой особый языкъ, нѣчто въ родѣ языка русскихъ офеней [1]). Особенно много было старцоў въ Сѣнновскомъ

1) Довольно подробный словарикъ этого языка, существующаго, какъ оказывается и доселѣ въ Минской и Могилевской губерніяхъ, читатель найдетъ

уѣздѣ, Могилевской губ., но были они и въ другихъ мѣстностяхъ Бѣлоруссіи. Пѣли они подъ аккомпаниментъ лиры. Это особый струнный инструментъ, сохранившійся и до сихъ поръ въ Бобруйскомъ уѣздѣ. По формѣ лира напоминаетъ скрипку, только гораздо больше ея. Лира дѣлается изъ еловаго дерева, съ вырѣзами на верхней доскѣ. Въ средину ящика лиры вдѣлана особая ось съ колесцомъ изъ кленоваго дерева, гладко обточенномъ по окружности. Къ ящику съ одного конца приклеивается ручка съ клавишами и колышками для натягиванія струнъ, а съ другого выдвигается вершка на два ось, къ которой придѣлана ручка для вращенія колесца. Чрезъ окружность колесца протянуты три струны. Лира привѣшивается съ праваго бока, немного выше бедра. Посредствомъ ручки вращается колесцо; оно задѣваетъ струны и заставляетъ ихъ звучать. Одновременно лѣвой рукой пѣвецъ ударяетъ по клавишамъ, которыя отъ удара падаютъ на струны и тянется мелодія чрезвычайно своеобразная, заунывная, неблагозвучная [1]). Если пѣвцовъ нѣсколько, то они поютъ хоромъ, но всегда въ унисонъ.

По своему происхожденію бѣлорусскіе духовные стихи распадаются на четыре группы. Одни изъ нихъ заимствованы у староверовъ, живущихъ издавна въ Бѣлоруссіи; эти стихи хотя и сохранили многія особенности своего великорусскаго склада, но болѣе или менѣе, такъ сказать, *обѣлорушены*; таковы напримѣръ: «Сонъ Пресвятыя Богородицы», «Протекала рѣка отъ Исуса Христа». Другіе главнымъ образомъ распространены въ средѣ бѣлоруссовъ-католиковъ, дворовыхъ людей польскихъ помѣщиковъ и такъ называемой «шѣрачковой шляхты». Въ стихахъ этого рода почти половина

въ весьма любопытной статьѣ г. Е. Романова: «Очеркъ быта нищихъ Могилевской губерніи и ихъ условный языкъ («любецкій лементъ», помѣщен. въ 4-й кн. «Этногр. Обозрѣніе» за 1890 г., стр. 126—145. Ш.

1) Отличный рисунокъ лиры и болѣе подробное ея описаніе см. въ ст. г. А. Е. Грузинскаго: «Изъ этнографическихъ наблюденій въ Рѣчицкомъ уѣздѣ Минской губерніи» въ 4-й кн. «Этнографическаго Обозрѣнія» за 1891 г., стр. 155—156 и прилож. къ нимъ. Ш.

словъ польскаго происхожденія, хотя, конечно, искалѣченныхъ въ бѣлорусскомъ произношеніи. Таковы напримѣръ: «Шли три паненки Христа шукаци». Третья группа: стихи церковниковъ,— переполненные славянскими выраженіями; это самые непопулярные стихи: въ народную массу они почти не проникаютъ и держатся только въ средѣ церковныхъ причетниковъ и пономарей. Они ихъ распѣваютъ, когда ѣздятъ «Христа славить», «по колядѣ», «по осеникѣ» и проч.; даже и въ средѣ причта они извѣстны главнымъ образомъ въ Витебской губерніи, а въ другихъ мѣстностяхъ встрѣчаются очень рѣдко. Таковы: «Днесь Христосъ раждается», «Вопль бысть зѣло велій въ предрайстей странѣ» и многіе другіе. И не потому они не распространяются въ народѣ, чтобы были въ какомъ-либо отношеніи хуже бѣлорусскихъ стиховъ того-же рода, а потому, что славянскій языкъ мало понятенъ бѣлоруссамъ и плохо запоминается ими. Четвертая группа, самая распространенная, состоитъ изъ стиховъ, обращающихся преимущественно среди православныхъ бѣлоруссовъ или бывшихъ уніатовъ. Если эти стихи и заимствованы, то до такой степени передѣланы, что совершенно стерлись, по крайней мѣрѣ съ внѣшней стороны, слѣды ихъ происхожденія. Ихъ то главнымъ образомъ и распѣваютъ нищіе. Обыкновенные крестьяне, какъ мы уже замѣтили выше, поютъ духовные стихи рѣдко, во-первыхъ потому, что вообще мужчины бѣлоруссы поютъ мало, а если и поютъ, то только въ веселый часъ, подъ пьяную руку, а въ такомъ настроеніи пѣть духовныя пѣсни дѣло неподходящее; точно также женщины и дѣвушки болѣе склонны пѣть пѣсни другаго рода; во вторыхъ потому, что напѣвы этихъ пѣсенъ даже и бѣлоруссами, которыхъ мелодіи очень первобытны и грубы, считаютъ слишкомъ заунывными и некрасивыми. «Пяюць, якъ старцы» обыкновенно замѣчаютъ бѣлоруссы по поводу нескладнаго и неблагозвучнаго пѣнія.

Сообщ. А. Е. Богдановичемъ.

б) Гродненской губ.

Въ Гродненской губерніи старцевъ-нищихъ не особенно много въ сравненіи съ другими губерніями, тѣмъ болѣе слѣпцовъ, но гдѣ таковые существуютъ, то въ будніе дни они рѣдко ходятъ *жабровать*, т. е. побираться, просить милостыни именемъ Христовымъ [1]). Но *жабраки* ходятъ преимущественно по домамъ на *дзяды́*, въ Рождественскіе праздники, на новый годъ, на «Тры Короле́» (т. е. въ день Богоявленія Господня—6-го января), на Св. Пасху и въ особенности на *фесты* [2]). Нищіе старцы-жабраки, здоровые, ходятъ жабровать по одиночкѣ и общей связи между ними нѣтъ, какъ нѣтъ общей связи и между нищими слѣпцами. Только по окончаніи *фестовъ* они всѣ собираются вмѣстѣ, гдѣ либо въ лѣсу при дорогѣ, или въ кустарникѣ, а въ крайнемъ случаѣ, во ржи или пшеницѣ, гдѣ, съ запасами водки и закуски, садятся въ кружокъ и пируютъ, распѣвая, довольно чинно, покуда не опьянѣютъ, святыя пѣсни. Но когда отъ обильныхъ возліяній хмѣль отуманитъ ихъ головы, у нихъ пойдутъ пѣсни совсѣмъ другого сорта, часто весьма нецензурныя, сопровождаемыя пляскою. Толкуютъ о выручкѣ, восхваляютъ и превозносятъ тѣхъ изъ своихъ слушателей, которые щедро ихъ вознаградили за пѣсни, и наоборотъ осыпаютъ порицаніями и всякими нелегкими желаніями и проклятіями тѣхъ изъ нихъ, которые, по состоянію своему, могли бы дать больше, а дали весьма мало. Особливо достается отъ нихъ тѣмъ состоятельнымъ слушателямъ, отъ которыхъ ничего не получали: «Капъ ему Бохъ ничо̀го добраго не даў! Капъ ему Бохъ не допомохъ ни ў ніўцы, ни ў живинцы! Капъ его лихая доля споткала, якъ насъ на старосьцъ! Таки́, падло, богатыръ и ничо́го не даў! Гэто жарты», и т. п.

1) Крестьяне Гродн. и Виленск. нищихъ называютъ жабраками.

2) *Фестъ* (хвестъ) значитъ мѣстный храмовой праздникъ, церковное торжество въ честь того святого, имени котораго посвящена церковь или костелъ. На фестахъ, обыкновенно, *кермашей* (ярмарковъ) не бываетъ, чѣмъ они существенно и отличаются отъ послѣднихъ. Но случается, что *кермаши* въ иныхъ мѣстахъ совпадаетъ въ одинъ день съ фестомъ. К.

Мнѣ въ 1860 году, на обратномъ пути изъ Рожаного Стока, случилось быть свидѣтелемъ слѣдующей сцены: въ 100 саж. отъ дороги, въ опушкѣ лѣса слышу я громкій разговоръ, смѣхъ и т. п. Подхожу ближе и вижу толпу нищихъ, распивающихъ по очереди водку и величающихъ при этомъ другъ друга маршалками, судьями, *справниками*, *ассесорами* и т. д. Когда я, при случаѣ, сообщилъ этотъ, не мало удивившій меня курьезный фактъ своему хорошему знакомому, управляющему имѣніями графа Станислава Валицкаго, г. Н. Дудзинскому, то онъ, съ своей стороны разсказалъ мнѣ слѣдующее: «Проѣзжая разъ верхомъ по опушкѣ лѣса, я наткнулся на банду нищихъ около 20 человѣкъ, которые, пируя, провозглашали тосты за разныхъ графовъ, князей, президентовъ, маршалковъ и т. п. А какъ это происходило на землѣ моего довѣрителя, то я слѣзъ съ лошади и привязавши ее къ дереву, отправился, изъ любопытства, посмотрѣть: что это за собраніе такое въ лѣсу? Оказалось слѣдующее: человѣкъ 20 нищихъ, въ томъ числѣ около 6 бабъ, распиваютъ водку, закусываютъ, а двое изъ нихъ играютъ на скрипкахъ, и при вышивкахъ провозглашаютъ тосты въ честь разныхъ графовъ, князей, маршалковъ и т. п. Я подошелъ къ нищимъ и говорю: «За какихъ вы вельможъ провозглашаете тосты?» Вдругъ одинъ изъ нищихъ, болѣе другихъ бойкій и смѣлый, Осипъ Савицкій, подходитъ ко мнѣ и, снявъ шапку, говоритъ: «Панъ добродзѣй! такъ якъ насъ нихто не шануе, не зважае, а тýолько жабраками величае, то мы хоць сами сабе дзисейшій дзень пошануемъ. Вельможный пане ронца! Хоць на гэтумъ свицѣ есьць и много паноў, разныхъ князоў, грапоў, маршалкоў и празыдэнтоў, ены заслужили славу и гонóры отъ королёў за своé богацтво, але Бохъ ласкавы одзинъ тýолько вѣдае, ци ены на томъ свѣцѣ по смерци будуць граповаць да пановаць, бо и ў Ванели [1]) свентей сказано, што на томъ свѣцѣ по смерци одны жабраке тýолько будуць пановаци, бо енэ на гэтомъ свѣцѣ церпяцъ вельку

1) т. е .Евангеліи.

нендзу[1]) да бѣдноту, то мы думаемъ, што не есьць великимъ грѣхомъ, коли себе сами звеличаемъ». Затѣмъ онъ взялъ въ руки чарку водки и произнесъ слѣдующій тостъ: «За здоровье пана маршалка Ёзыба Калабыша (фамилія нищаго, къ которому была обращена рѣчь). Дай Божа, пане маршалку, пане Калабыше, за рокъ дочака́ци при лѣпшихъ поцѣхахъ и пожиткахъ.» Калабышъ въ свою очередь налилъ чарку и поднявши ее, сказалъ: «Дзяку, братко, пане сендзе, за добро жиченьне. Дай Пане Божа, капъ мы за рокъ дочакали, одзинъ другого винзова́ли и капъ еще большие пугарэ[2]) выпивали» и т. д. «Я» заключилъ свой разсказъ г. Дудзинскій «покачалъ только головою и ушелъ».

Подъ вліяніемъ хмѣля нищіе въ подобныхъ случаяхъ сватаютъ себѣ невѣстъ, сговариваются: гдѣ, когда сойтиться на *фесты*. Когда же къ условленному времени и мѣсту они соберутся, то всѣ садятся въ кружокъ на землю, потчуютъ другъ друга чѣмъ кто можетъ изъ принесенныхъ съѣстныхъ запасовъ, предлагаютъ одинъ другому помолиться за своего татку или свою матку, если они въ живыхъ, а если они уже умерли, то говорятъ: «Скажи, братко, тры «*Здровясь Марыя*» за такихъ то», послѣ чего становятся на колѣни и молятся за живыхъ и умершихъ. По окончаніи молитвъ начинается братская трапеза съ тостами, шутками, танцами, пѣснями и проч., по вышеописанному.

Нищіе же слѣпцы собираются на фесты всегда партіями, большей частью человѣкъ въ 5 или 6, садятся на землю въ кружокъ, по срединѣ котораго ставятъ скарбницу, т. е. кружку жестяную, запертую на замочекъ и подъ акомпаниментъ скрипки (своего же брата скрипача доморощеннаго) начинаютъ распѣвать свои набожныя пѣсни. Около поющихъ мало по малу собирается кружокъ внимательныхъ слушателей, изъ которыхъ каждый бросаетъ имъ въ скарбницу малую толику денегъ, по силѣ своихъ средствъ: кто копѣйку, кто грошъ, кто и 5 коп.

1) Съ польскаго: «*nędza*» — бѣда, бѣдность, бѣдствіе, нищета, убожество, скудость». Словарь польско-россійскій. Варшава. Типографія Глюксберга. 1843.
2) рюмка, или чара.

и т. д., а иные жертвуютъ кусками хлѣба, сыра, булки, или яйцами, баранками и т. п. Этого рода предметы нищіе кладутъ въ торбы. Мнѣ случалось видѣть въ селѣ Лашѣ (Гродн. уѣзда) одного слѣпаго нищаго, ходившаго на свой промыселъ съ какимъ-то музыкальнымъ инструментомъ особаго устройства, на подобіе колесной колодки (въ которую вбиваютъ шпицы), только немного подлиннѣе [1]). Въ этомъ инструментѣ было нѣсколько клавишей и кольба. Вотъ этотъ то слѣпецъ-нищій на *фестѣ*, въ день св. Николая, распѣвая разнаго рода святыя пѣсни, разумѣется, польскія, правой рукой вертѣлъ кольбу, а лѣвой игралъ на клавишахъ, чѣмъ и обратилъ на себя вниманіе всей публики, которая давала ему въ 20 разъ болѣе, чѣмъ другимъ нищимъ. Онъ ходилъ совершенно отдѣльно отъ другихъ, одинъ, только съ дѣвочкой лѣтъ 12-ти или немного болѣе, повидимому дочкой или родственницей, которая служила ему повадыремъ. Этой дѣвочкѣ приходилось черезъ каждые два часа носить сборы подаянія (исключая денегъ) на квартиру, находившуюся по близости. Сборы эти оказались въ такомъ количествѣ, что когда на другой день моему нищему пришлось подняться въ дальнѣйшій путь, то они не могли умѣститься на одной подводѣ.

Кромѣ обычныхъ своихъ духовныхъ стиховъ нищіе на фестахъ распѣваютъ еще любимыя пѣсни своей фантазіи, въ родѣ той, которую мнѣ приходилось слышать въ 1856 г. въ м. Индурѣ, около костела. Вотъ эта пѣсня:

Даль Бохъ косцёлъ мураваны, але не цаглова́ны [2]),
Даль Бохъ олтаръ дзираваны, але не фарнированы,
Даль Бохъ хоронги [3]) сукенны да полотня́ны,
Але не *аксамитны да не одва́бны* [4]),
Даль Бохъ лежацъ крыжэ́ на олтарахъ мѣдзя́ны да сталева́ны,
Але не золотые, ани серебра́ны,

---

1) ср. выше, стр. 564. 2) каменный, но не кирпичный. 3) хоругви. 4) но не бархатныя и не шелковыя.

Даль Бохъ ўсё образы малева́ны,
Але не золотые и не сребра́ны
Ой Матка Боска и ушистки свенты!
Мы ўсѣ забраны; ой Езу, Езу, змилуйся надъ нами!

Въ это время проходившій мимо настоятель костела, Корсакъ, сдѣлалъ строжайшій выговоръ нищимъ за безобразную ихъ пѣснь — и ушелъ въ косцелъ. Замѣтивши отсутствіе строгаго ксендза, нищій пѣвецъ затянулъ слѣдующую пѣснь:

Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы,
Ой якъ ёнъ виси до горэ́ ногами, —
Ой Езу, Езу, змилуйса надъ нами!
Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
Ой якъ ёнъ виси, ренце спущоны,
Ой Езу, Езу, не бо́ндзь засмуцоны.
Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
Ой якъ ёнъ виси-глова до земли спущона.
О Матка Боска, бондзь благословёна.

Многіе изъ нищихъ-слѣпцовъ занимаются и ремеслами: плетутъ корзины, полукошки къ телѣгамъ, вьютъ веревки, дѣлаютъ деревянныя ложки, миски и т. п., копаютъ могилы для умершихъ, а иные изъ нихъ играютъ на скрипкахъ во время *фестовъ*, на свадьбахъ. Крестьяне такимъ музыкантамъ отдаютъ преимущество предъ другими. Въ подобныхъ случаяхъ они говорятъ: «Треба пошукаць *музы́ку*, якого куольвѣкъ сляпо́го, капъ пограў на весельлѣ, то, кажа, будзе щастливая жицьце молодыхъ, якъ играя жабракъ сляпы.»

Слѣпого нищаго, хотя и 30 лѣтняго, даже и младшаго возраста, всегда обыкновенно крестьяне называютъ «дзѣдомъ сляпымъ» и ему вездѣ отдаютъ предпочтеніе предъ нищими зрячими. Такъ напр. если къ крестьянину придутъ въ одинъ день, положимъ, 3 человѣка нищихъ зрячихъ и 5 нищихъ слѣпцовъ, то зачастую первымъ откажутъ въ подаяніи, послѣднимъ

же—никогда. И даже если хлѣба дома не окажется, то у сосѣда займутъ и слѣпцамъ передадутъ, но отказать—никогда не откажутъ. Мнѣ случалось въ селѣ Коптёвкѣ (Гродн. у., въ 12 верстахъ отъ Гродна) быть очевидцемъ слѣдующей сцены: Приходитъ въ свою хату съ работы на господскомъ дворѣ крестьянинъ помѣщицы Валицкой, Андрей Бычокъ, а жена ему и говоритъ: «ниняка (сегодня) быў у насъ жабракъ сляпы́й, але я ему, бѣдняньkому, нічо́го не дала, бо хлѣба нема ни кусочка и ни одной бульбочки.» Вдругъ мой крестьянинъ Бычокъ поднимаетъ *оснискo* (кнутъ, которымъ воловъ погоняютъ) и давай стебать свою жену, приговаривая: «Лѣпшъ ты сама ничого не ѣшъ, дзѣцямъ и мнѣ не давай, а сляпому жабракеви тре [1]) было даць, хоць позенчиць. Ци ты вѣдаешъ, падло, што якъ не даси́ сляпому, то́ табѣ самой *земкачи* [2]) выпрэ». Изъ этого случая видно какимъ почетомъ пользуется въ Гродн. губ. слѣпой нищій. Тоже самое я замѣчаю теперь и въ Ковенской губерніи [3]).

У крестьянина бѣлорусса тѣ только старцы нищіе-слѣпцы въ особомъ почетѣ, которые знаютъ молитвы и пѣсни не изъ кантычекъ или молитвенниковъ, а такъ сказать собственнаго издѣлья. По уходѣ такихъ старцевъ крестьяне обыкновенно говорятъ: «Отъ коли спѣваў, такъ спѣваў!» или: «якъ хорошé дзѣдъ пацыры [4]) говорыў! Гэдакихъ пацыроў рэдко чуци».

Мнѣ никогда не случалось сравнивать старéцкіе стихи съ тѣми, которые напечатаны въ старыхъ кантычкахъ, но я знаю, что тѣ изъ распѣваемыхъ старцами стихи, которые болѣе по сердцу неграмотнымъ крестьянамъ, почти ни малѣйшаго сходства не имѣютъ съ тѣми пѣснями, которыя напечатаны въ костельныхъ кантычкахъ, такъ какъ я отчасти знакомъ и съ ними. До 1863 года всѣ духовные стихи пѣвались старцами и вообще людьми умѣлыми въ косте-

1) сокращен. отъ треба. 2) глаза. 3) Почтенный И. О. Карскій въ настоящее время служитъ псаломщикомъ въ м. Цитовянахъ Россіенскаго уѣзда Гродн. губ. Ш. 4) Молитвы; въ друг. мѣст. Бѣлоруссіи въ един. ч. *па́церъ*, искажен. отъ лат.: Pater noster молитва Господня (Отче нашъ), а потомъ молитва вообще. См. слов. Носовича. Ш.

лахъ и церквахъ преимущественно по польски, хотя съ искаженіемъ нѣкоторыхъ словъ. Исключительно же на бѣлорусскомъ нарѣчіи пѣлись и поются лишь тѣ стихи, которые крестьяне считаютъ своимъ доморощеннымъ произведеніемъ. На *хоўтурахъ* или на «прикладзинахъ», т. е. когда ставятъ крестъ на могилѣ недавно умершихъ, въ домѣ покойника поютъ обыкновенно польскія священныя пѣсни въ продолженіе ночи, хотя бы здѣсь присутствовалъ и священникъ, но если, что нерѣдко случалось, родственники и близкіе покойника не въ состояніи были пѣть сами, то нанимали нищихъ, въ особенности слѣпцовъ, если только таковые находились вблизи. Это мнѣ случалось часто видѣть до 1863 года въ Лашинскомъ и другихъ приходахъ Гродн. уѣзда. На проводы же покойника до кладбища нищіе приглашались для пѣнія каноновъ, литій и проч. только въ такомъ случаѣ, если хата была въ порядочномъ разстояніи отъ церкви или костела и хозяинъ бѣденъ, не въ состояніи заплатить причту за проводы. Въ римско-католическихъ же приходахъ означенной губерніи этотъ обычай практикуется и доднесь, такъ какъ у нихъ погребеніе сопряжено съ большими расходами, если пригласить ксендза.

Относительно артельнаго начала въ средѣ нищихъ слѣпцовъ, то у нихъ мы встрѣчаемъ его вотъ въ какомъ видѣ: на *фестахъ* и кермашахъ подаянія собираютъ сообща, а все собранное подъ конецъ укладываютъ въ мѣшки и завязываютъ ихъ своимъ узломъ. По прибытію же домой они приглашаютъ довѣренное лицо, напр. церковнаго старосту, если таковой живетъ по близости, или другое болѣе почетное лицо и просятъ его раздѣлить привезенную добычу поровну, по числу участниковъ въ ихъ компаніи. Разумѣется, что такого рода просьба не остается безъ исполненія. Иногда бываетъ, что часть собраннаго подаянія нищіе-слѣпцы жертвуютъ на церковь, или даютъ на *мшу*[1]) святую. Вообще нищіе-слѣпцы пользуются у нашихъ крестьянъ хорошей репутаціей, и можно сказать, что они народъ добросовѣстный. Касательно же

---

1) обѣдню.

другихъ нищихъ этого нельзя сказать. Среди нихъ мы нерѣдко встрѣчаемъ людей непохвальнаго нрава, любящихъ, напримѣръ, выпивать, пѣть свѣтскія пѣсни, зачастую нецензурныя, а иногда и стянуть, что плохо лежитъ. Нѣкоторые изъ нихъ могли бы еще работать, но лѣнятся и предпочитаютъ добывать себѣ средства пропитанія именемъ Христа. Иногда эти негодяи занимаются и грабежомъ. Въ 70-хъ годахъ въ Ковенской губерніи былъ слѣдующій случай этого рода. Въ 6 верстахъ отъ м. Эржвилокъ раннимъ вечеромъ ѣхала дорогой одна зажиточная помѣщица съ своимъ малолѣтнимъ кучеромъ. Вдругъ слышитъ она изъ придорожной канавы стонъ и плачъ. Она велѣла остановиться кучеру, вышла изъ экипажа, подошла къ канавѣ и увидѣла тамъ лежащаго съ своими торбами нищаго, плачущаго и зовущаго на помощь такими словами: «Кто ў Бога вѣритъ, подымите меня! я околѣваю.» Сердобольная барыня пожалѣла несчастнаго, подозвала мальчика и вдвоемъ подняли нищаго калѣку и подали ему костыли. Но едва успѣли они это сдѣлать, какъ негодяй этотъ моментально выхватилъ изъ за пазухи ножъ и зарѣзалъ свою спасительницу и ея кучера, а самъ сѣлъ въ бричку и укатилъ. Вскорѣ однако его поймали и по рѣшенію суда сослали въ Сибирь на каторгу. Такихъ примѣровъ не мало можно услышать въ гг. Гродненск. и Ковенской.

Народъ всегда относится къ нищей братіи весьма внимательно и помогаетъ ей усердно, чѣмъ только можетъ, но усерднѣе всего, какъ замѣтилъ уже я выше, къ нищимъ слѣпцамъ и калѣкамъ, которымъ только въ рѣдкихъ случаяхъ отказываетъ въ помощи. «Треба заўжды [1]) помохчи жабракеви», говорятъ въ народѣ, «бо Богу одному тỏлько вядомо, што зъ нами можа здарытца [2]): нинѣ мы одзѣты и сыты, а заўтра можемъ исьци съ торбами жабраковаци, да ащé можашъ страцицъ руки, або ноги, ци очи» и т. п. И дѣйствительно въ Гродненской, Виленской и Ковенской губерніяхъ, какъ я замѣчаю съ самыхъ юныхъ лѣтъ моихъ и поднесь, народъ сочувственно всегда относился

1) всегда. 2) случиться.

и относится къ нищимъ. Полицейская власть напротивъ всегда бываетъ къ нимъ невнимательна: гдѣ бы нищій на *фестѣ* ни сѣлъ, куда бы онъ ни заходилъ — полиціи до этого дѣла нѣтъ; она даже не поинтересуется узнать: есть ли у него паспортъ?

Духовенство православное не болѣе полиціи интересуется нищими. Послѣдніе же всегда заходятъ въ дома причта, гдѣ ихъ надѣляютъ хлѣбомъ, картофелемъ, либо тряпьемъ. Католическое же духовенство напротивъ того весьма внимательно относится къ нищимъ, хотя на іезуитской подкладкѣ. Такъ напр. въ сел. Цитовянахъ въ настоящее время при костелѣ состоятъ 12 нищихъ, которые живутъ въ ксендзовскомъ домѣ, въ такъ называемомъ *шпиталѣ* [1]), но эти нищіе всѣ положительно люди здоровые, и могли бы себѣ добывать хлѣбъ насущный честнымъ трудомъ. Но ксендзы нищихъ калѣкъ и престарѣлыхъ не принимаютъ въ шпитали, потому что эти несчастные работать не могутъ. А нищіе здоровые съ наступленіемъ весны работаютъ на полѣ, въ огородахъ и лугахъ ксендзовскихъ—даромъ. За то ксендзы довольно часто въ проповѣдяхъ своихъ стараются вызвать въ своихъ слушателяхъ чувства милосердія и дѣятельной благотворительности къ этимъ своимъ даровымъ работникамъ, приблизительно въ словахъ такого рода: «Вы надѣлены отъ Бога всѣми благами, а нищіе умираютъ на вашихъ глазахъ съ голоду. Гдѣ же ваша совѣсть христіанская?» и т. п. Такія воззванія всегда достигаютъ своей цѣли: народъ дѣлится съ нищими послѣдними своими крохами. При всѣхъ костелахъ Ковенской губерніи усердными ксендзами заведенъ такой обычай: Кто изъ прихожанъ *закупитъ* (закажетъ) *мшу*, тотъ обязанъ надѣлить печенымъ хлѣбомъ нищихъ, находящихся въ *шпиталяхъ*, приблизительно по три фунта на человѣка, а осенью и мясомъ. Кромѣ того, осенью же послѣ каждой *акзебріи* [2]) прихожане

1) богадельнѣ. И въ Могил. губ. «при многихъ церквахъ существуютъ избушки, въ которыхъ имѣютъ пребываніе нищіе прихода». См. указанный выше «Очеркъ быта нищихъ Могил. губ.» г. Романова. 2) съ польск.: *exekwie* — похороны, выносъ, погребеніе, отпѣваніе умершаго. Ш.

приготовляютъ въ *шпиталяхъ* обѣды для нищихъ, что̀ продолжается съ 1-го сентября по февраль.

Относительно вопроса: замѣняютъ ли нищіе духовенство при погребеніяхъ и поминкахъ? — могу сказать только слѣдующее: мнѣ никогда не доводилось видѣть или слышать что-нибудь подобное, но бывали случаи, что нищіе пѣли пѣсни святыя надъ умершими и провожали ихъ черезъ деревни съ пѣніемъ, тамъ, гдѣ вслѣдствіе бѣдности не въ состояніи были пригласить священника; такъ равномѣрно на поминки, или осенью, когда ставятъ кресты на кладбищѣ, либо при дорогѣ, крестьяне бывало приглашали къ себѣ въ домъ нищихъ, которые всю ночь напролетъ распѣвали набожныя пѣсни, за что имъ устраивали, бывало, пиръ, въ родѣ того, какъ на *хоутурахъ*.

Касательно затронутаго мною выше (стр. 571) вопроса: поютъ ли нищіе свои пѣсни и канты по польски изъ кантычекъ, то я долженъ здѣсь прибавить, что мало того, что они всегда и вездѣ практиковали пѣніе польскихъ кантычекъ но даже и въ пѣсняхъ своего домашняго производства они постоянно придерживаются польскаго діалекта и напѣва, хотя бы пѣвецъ самъ былъ православнаго вѣроисповѣданія и даже умѣлъ читать по русски. Бывали впрочемъ и такіе проходимцы нищіе, дурачившіе народъ знаніемъ русскихъ набожныхъ пѣсенъ. Такъ напр. въ селѣ Лашѣ (Гродн. у.) былъ крестьянинъ Осипъ Савицкій, своего рода Балакиревъ. Въ молодыхъ лѣтахъ онъ былъ большой шутъ и на сходкахъ и въ кабакахъ народъ съ удовольствіемъ слушалъ его рѣчи балагурныя и остроты. Грамотѣ же онъ никогда не зналъ. Подъ старость Савицкій очень обнищалъ. Что же ему оставалось дѣлать какъ не побираться именемъ Христовымъ? Ходить же съ торбой, и просить милостынки по Лашинскому и сосѣднимъ съ нимъ приходамъ — ему совѣсть не позволяла, и поэтому отправился онъ жабравать по приходамъ другихъ уѣздовъ. И вотъ какимъ способомъ располагалъ онъ къ себѣ сердца добровольныхъ дателей: придетъ, бывало въ домъ, вынетъ какую-то книгу славянскую и давай молиться въ такомъ родѣ: «Помолимся за благочестивѣйшаго, само-

державнѣйшаго великаго государя нашего императора Николая Павловича» и пр. Однимъ словомъ произносилъ, насколько зналъ, эктенію, наслушавшись ея при прилежномъ посѣщеніи церковныхъ службъ въ Лашинской церкви. И вотъ по окончаніи молитвы благочестивые слушатели и слушательницы начинаютъ *дѣда* распрашивать: «Откуль ты, дзѣдушко? У насъ аще такихъ не было никóли, капъ порусски моліўся хто, а тўолько ў церкви гэдакъ молятца». На что Савицкій всегда беззастѣнчиво отвѣчалъ, что онъ изъ Москвы. Тѣ, возбужденные любопытствомъ, бывало, станутъ дальше распрашивать: «Да якъ жа у васъ въ Москвѣ? да што тамъ такоя? Якій тамъ народъ?» А онъ тому и радъ и пустить пыль въ глаза, что «у насъ, молъ, такъ и такъ народъ живетъ, я же то-то и то-то видалъ.» Понятно, что темному народу такіе турусы на колесахъ по сердцу и онъ всегда щедро награждалъ платою краснобая. Однако нашему Савицкому недолго пришлось пользоваться замысловатымъ своимъ способомъ легкой наживы. Вскорѣ по возвращеніи своемъ изъ странствія по приходамъ другихъ уѣздовъ Гродн. губ. въ Лашу, онъ былъ узнанъ и изобличенъ въ обманѣ, однимъ проѣзжимъ изъ Изабелинской волости Волковыскаго уѣзда и его заработкамъ былъ положенъ конецъ навсегда.

Въ Гродненской губерніи до 1860 года, кромѣ того, были еще особаго рода нищіе, подъ названіемъ *квесторы* [1]). Они одѣвались всегда чище другихъ жабраковъ. Носили они длиннополые капоты, а за плечами у нихъ была кожаная сумка, въ которой находилось Еванілія (т. е. Евангеліе на польскомъ языкѣ). Придетъ, бывало, такой квесторъ къ кому-нибудь въ домъ, тотчасъ вынетъ Евангеліе и начинаетъ читать одно *зачало* за другимъ. По прочтеніи онъ самъ поцѣлуетъ крестъ и Евангеліе и предлагаетъ ихъ цѣловать всѣмъ присутствующимъ, послѣ чего хозяинъ или хозяйка даютъ квестору деньги, не менѣе 13 коп. Въ настоящее время квесторовъ въ Гродн. губ. только весьма рѣдко встрѣтишь. Они ходятъ теперь большей частью по губерніямъ царства Польскаго.

1) Съ польскаго: *kwestarz* — собиратель, проситель милостыни, сборщикъ. Словарь польско-россійскій Глюксберга. III.

Квесторы эти бываютъ большей частью изъ выгнанныхъ изъ службы за проказы органистовъ, *сакристіановъ*, а иногда и изъ бѣдныхъ, *гоноро́вых*ъ шляхтичей. Во время же уніи встрѣчались квесторы и изъ людей порядочныхъ, которые брали на себя такое занятіе съ іезуитской цѣлью, во имя религіозной пропаганды, чтобы разузнавать духъ и направленіе уніатскаго населенія и склонять его, при случаѣ, въ католическую вѣру. Этого рода пропаганда особенно усиленно работала съ 1831 года по 1860.

Здѣсь будетъ, я думаю, кстати привести въ заключеніе разсказъ изъ воспоминаній покойнаго священника Льва Кречетникова. Въ 1886 году почтенный отецъ Левъ передалъ мнѣ слѣдующее: «Пріѣзжаю я разъ въ деревню моего прихода, и тамъ въ одной хатѣ нахожу квестора (или лапара), стоявшаго на колѣняхъ съ книгой въ рукахъ и читающаго акаѳистъ Божіей Матери, въ такомъ родѣ: «Радуйся, Мати Божія Гродненская! Радуйся, Мати Божія Виленская! Радуйся, Мати Божія Бѣлостокскія! Радуйся, Мати Божія Брестская! Радуйся, Мати Божія Лашинская и т. д.» Затѣмъ сталъ въ такомъ родѣ величать всѣ знакомые города и села. Послушалъ я его акаѳистъ и говорю: «Ахъ ты, безбожникъ! Что кощунствуешь? Арестовать его!» Вдругъ онъ вскочилъ на ноги—и драло, оставивъ всѣ свои пожитки, которыхъ оказалось: 5 пудовъ овечьей шерсти, 3 пуда льна, 85 кусковъ холста и пр. Пожитки эти я велѣлъ забрать въ пользу церкви, а лошадь съ телѣжкой отправилъ въ полицію».

Изъ сообщеній г. псаломщика Лашинской церкви И. О. Карскаго.

А.

Духовные стихи.

1.

ЛАЗАРЬ.

а) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Жилъ на свѣцѣ славенъ богатырь:
Пилъ, ѣлъ сладко, ходзилъ хорошо,
Было у богатаго злато, серебро,
Дорогого каменья, скатна жемцуга;
Не было у богатаго спасеной души.
Какъ былъ же у богатаго убогій старикъ,
Убогій старикъ, Лазарь во гною.
Приходзилъ тотъ Лазарь къ брату подъ окно,
Закрицалъ, завопилъ громкимъ голосомъ:
«Милосцивый брацецъ, богатъ цаловѣкъ!
«Христа радзи, брацецъ, напой, накорми,
«Про милость про Божью, — душу напитай!
«Не я жь цебѣ заплацу, Господзь заплаця.
«Цавожь твоей душанцѣ лутце надо быць».
Страмнымъ словомъ богаць отказалъ,
И убогому Лазарю самъ проговорилъ:
«О, страмный ты, убогій, лежишь во гною,
«Какъ ты мене можешь братомъ называць?
«Какъ ты мене смѣешь роднымъ нарицаць?
«Этакого брата въ родзѣ моёмъ нѣтъ,
«Этакого страмнаго слыхомъ не слыхаць.
«Есь у мяне брацьця, каковъ я и самъ,
«Въ которыхъ много злата, серебра,
«Въ которыхъ много скатна жемцуга;
«Тыя мои брацьця возлюбленныи;
«Есь у мене, богатаго, два лютыи псы,

«Вотъ тебѣ, Лазарю,—два брата родныхъ.»
Еньі на столики схаживали,
Мелкіе крошецки собирывали;
Къ убогому Лазарю принашивали,
И тымъ его душиньку пропитывали,
И гноюція ра́ноцки зализывали.
И заговорилъ тотъ Лазарь:
«Спокаисься, брацецъ, не во времяцко,
«И вспомнишь ты, брацецъ, мене Лазаря!»
— О, страмный ты убогій! цымъ ты мене грозишь?
— Какъ я ни боюся ни кимъ никого́,
— Какъ ни блюдуся ницымъ ницаго́.
— Отъ скорби болѣсьци—волхвамъ отойду;
— Отъ лютыя смерци—казной откуплюсь;
— Отъ воровъ—разбойниковъ ружьемъ отобьюсь;
— Отъ нищихъ убогихъ—вороты запру.
Научився Лазарь самъ Бога молиць:
«Выслушай, Господзи, молитву мою,
«Убогаго Лазаря, неправедную,
«Создай жа мнѣ, Господзи, вмяре́ць поскорѣй.
«Уже жь моя душинька нажилася,
«Холоду и голоду нацярпѣлася,
«И злаго *ряценья* (слово) наслышалася,
«Отъ своего брата отъ богатаго».
Услышалъ Господзь Богъ молитву яго,
Убогаго Лазаря правидную.
И послалъ Господзь Богъ съ нябесъ ангеловъ,
Ня строгихъ, ня грозныхъ, двухъ милосцивыхъ,
По яго по душиньку по Лазареву.
Вынимали душиньку во сахарны уста,
Вынимали душиньку цесно, радосно,
И положили душиньку на ризъ-пелену,
И понесли душиньку ко Свѣту—Христу;
И посадзили душиньку въ прекрашенный рай:

«Царствуй, душинька, со нынѣ до вѣку,
«За свою за правду праведную,
«За свои за мысли надобныя.»
Ня долгое времяцко, цасокъ погодзя, —
Зацѣялъ богатый поцѣшенный пиръ,
Зазывалъ богатый дорогихъ госьцей,
Дорогихъ госьцей, князей да бояръ.
Заходзилъ богатый въ зелёнъ садъ гулять,
Выходзилъ богатый на крутой крылецъ,
За нимъ выходзили князи и бояры,
За нимъ выходзила жена со дзѣцямъ,
Слуги выносили мяды́ и вино.
Не успѣлъ богатый въ зеленъ садъ войци,
Встрѣцила богатаго злая хвороба,
Злая, лихая, *привродливая*,
И взяло богатаго за бѣлы грудзи,
И подняло богатаго во верхъ высоко,
Ударило богатаго о сыру землю,
Отбило богатому весь умъ разумъ проць,
Ни воспомнилъ богатый ницымъ нищаго́,
Ни узналъ богатый ни кимъ никого:
Ни князей бояръ, ни жаны, ни дзяце́й;
Имѣнье — богатство вихремъ подняло,
Злато, серебро — земля приняла,
Жена, дзѣци — по міру пошли,
Борзы кобели въ лѣсъ уцекли.
И вспомнилъ богатый Бога молицъ:
«О, Господзи, Боже нашъ, Спасъ милосцивый!
«Выслушай, Господзи, молитву мою,
«Богатаго Лазаря, праведную:
«Уже жь моя душинька на вольномъ свѣту
«Хорошо наѣлась, сладко напилась,
«Цвѣтнаго плацьця наносилася,
«Съ князьямъ, боярамъ нагулялася;

«Создай мнѣ, Господзи, полутце того,
«Вышли мнѣ, Господзи, съ небесъ ангеловъ:
«Ни строгихъ, ни грозныхъ, двухъ милосцивыхъ».
И слушалъ Господзь Богъ молитву яго,
Богатаго Лазаря, неправедную.
И послалъ Господзь Богъ съ небесъ ангеловъ:
Строгихъ и грозныхъ, нямилосцивыхъ;
Вынимали душиньку сквозь лѣво ребро;
Всторнули душиньку, круцясь и вярцясь,
Вскинули душиньку въ кипуцу смолу.
Нямногое времяцко, цасокъ погодзя,
Ня смогъ богатый муки соцярпѣць,
И завидзѣлъ богатый брата во раю.
«Милосцивый брацецъ, святый Лазарю!
«Едзиная матушка насъ породзила,
«Не едзиной долюшкой Господзь надзялúлъ:
«Мене богатствомъ, а цябе нуждой.
«Милосцивый брацецъ, святый Лазарю!
«Хоця жъ ты нямнóжко пожалѣй мене,
«Сходзи ты, брацецъ, на сине море,
«Обмоцы́ ты, брацецъ, хоць мезинъ перстъ,
«Обмоцы ты, брацецъ, мои уста;
«Не дай жа ты, брацецъ, мене всему сгорѣць!»
— Милосцивый брацецъ, богатъ целовѣкъ,
— И радъ бы я, брацецъ, на море сходзиць,
— И всю мою руку въ воду помоцыць,
— И весь огонь *полынье* [1]) водой утушиць,
— Но тутъ, брацецъ, воля не моя,
— Воля не моя, а Самаго Христа.
— Ци помнишь ты, брацецъ, тое времяцко,
— Какъ жили мы были на вольномъ свѣту:
— Нищихъ убогихъ ты не принималъ,

1) вм. полымя.

— Отъ цемной ноцушки ихъ не укрывалъ,
—И мертвыхъ во гробѣ не проваживалъ.
«Ахъ колибъ я зналъ, брацецъ, про эту бѣду,
«Поцёлъ бы я цябе, брацецъ, братамъ роднымъ,
«И пили бъ мы, ѣли съ одного стола,
«Однубъ одзежу съ тобой мы носили,
«И мертвыхъ во гробѣ проваживали,
«И отъ цемной ноцки схоронивали.» [1])

Зап. Ѳ. Ив. Серебренниковымъ; сообщ. С. К. Шимковичемъ.

2.

б) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

На семъ на свѣцѣ на вольномъ, на вольной зямли́,
Живаў сябѣ славенъ богатъ чловѣкъ;
Роскошно ёнъ живаў и ѣдаў,
На Господа Бога богачъ не уповаў,
На святыя церкви ёнъ не накладаў,

---

1) Этотъ стихъ, какъ и другіе, ниже помѣщаемые, съ подписью: «Ѳ. И. Серебренниковымъ», взяты нами изъ его статьи: «О народныхъ праздникахъ Себежск. уѣзда» (напечатанной въ «Памятной книжкѣ Витебской губерніи» за 1867 г.), но не изъ печатнаго ея изданія, а изъ подлинной рукописи, доставленной намъ въ 1870 г. инспекторомъ народныхъ училищъ Витебск. губ. С. К. Шимковичемъ. Фонетика въ нашей рукописи, при сравненіи, оказалась выдержаннѣе, чѣмъ въ печатномъ изданіи, гдѣ мы постоянно встрѣчаемся съ такой напримѣръ непослѣдовательностью: то б*ыть*, бра́*т*ецъ, бол*ѣсти*, то по*ць*, корм*иць*, *ц*емной, бра*ц*ецъ, *брацыця*, пла*ць*це и т. д. Тоже самое замѣчаемъ относительно *д*. Въ рукописи же *д* и *т* постоянно смягчаются предъ мягкими гласными и ь—первое въ *дз*, а второе въ *ц*. Колебанію подвергаются въ рукописи: изъ гласн. только *е* неударяемое. Такъ напр. то *вознясенье*, *будзя*, *мяне*, *жана*—то мене, *небесы*, *жена* и пр., а изъ согласн.—*р*. Чаще всего этотъ звукъ является мягкимъ, какъ напр.: ряце (рече), царь, дарю, Христосъ, — то вдругъ: Храсцицель (т. е. креститель). Это колебаніе въ болѣе вѣрномъ начертаніи характерныхъ звуковъ мѣстнаго говора, не безынтересное, по нашему мнѣнію, для фонетико-психологическихъ соображеній — мы, безъ ущерба для опытнаго діалектолога, сохранили въ нашемъ изданіи неприкосновеннымъ. Оно произошло, вѣроятно, вслѣдствіе непривычки писать по бѣлорусски. *Цоканье* же, т. е. *ц* вм. *ч*. выдержано какъ въ печати, такъ и въ рукописи. *Л* и *в* въ концѣ слога ни въ той, ни въ другой не превращается въ у. Ш.

Кресты позлацисты ёнъ не позлачаў,
Нищихъ убогихъ въ домъ свой не примаў,
Свойго брата Лазара за брата не ймѣў,
Ёнъ свойво рода, да племени не маў.
Быў у яго брацецъ, убогій чловѣкъ,
Лижаў у богáчаго прадъ воротами,
Просіў у богачаго хлѣба и соли:
«Мой милосьцивы брацецъ, слаўный богатырь,
«Напой мяне, накорми, радзи Христа!
«Напитай, брацецъ, душу мою!
«О не я жь табѣ оддацель —
«Господзь заплациць со вышняго неба,
«Со вышняго неба облакомъ нанесéць.»
Свойму брату Лазару строго одказаў:
— «Ты гною́щій, Лазаръ, ляжишь ў гнои,
— «Смердзишъ ты, Лазаръ, якъ мой лютый песъ.
— «А ты моимъ братомъ ўзываешься,
— «Моимъ ты родомъ нарекаешься.
— «У мяне брата Лазара ў роду не было,
— «Гэтакой я скверносьци слыхомъ не слыхаў.
— «Ёсь у мяне браціи получше цябе,
— «Ёсь у мяне браціи князи, бояре,
— «Во *вкоторымъ* много злата серебра,
— «Больше за того чиста жéмчуга,
— «Во тые мои *брацьця* возлюбленые;
— «Самъ я не боюся жадныхъ началоў,
— «Отъ Господа Бога самъ одмолюся,
— «Отъ судовъ, отъ началоў дзеньгами одкуплюся,
— «Отъ зла человѣка ружьжемъ одобьюся».
Ёнъ плюнуў и харкнуў, самъ прочъ одойшоў,
За собой ворота вялѣў заперець.
Не было въ томъ домѣ жадныхъ набожныхъ,
Не было ў томъ домѣ милосцивыхъ,
И не возмиловались надъ яго душой, надъ Лазаревой (2),

Не напоили яго, не накормили
И милосьцинки яму не сотворили.
Были ў томъ домѣ два лютые псы,
Завжды [1]) по застольлю ёны ходзили,
Мелкіе крошечки ёны собирали,
За вороты къ Лазару ёны нашивали,
Тымъ же яго душеньку пропитывали;
Ко цѣлу лѣкарство добро чинили,
Кровавые ранушки зализывали.
Стаў жа Лазаръ Богу молицца,
Съ горучимъ слезамъ, изъ вяликимъ трудамъ:
«О Божа мой, Божа, Спасъ милосьцивый!
«Ты услышъ, Господзь, молитву мою:
«Прійми мою душеньку до хвалы Своей,
«А ужо жь моя душенька
«На вольномъ свѣцѣ намучилася,
«Холоду и голоду нацерпѣлася,
«Зла сотворе́ньня нави́дзѣлася,
«Вяликія муки набиралася».
Во̀слышаў Господзь Богъ молитвы яго,
Молитвы яго, ўсе праведныя:
«Праведно говоришъ, Лазаръ, молитву,
«Не хвалишъся, Лазаръ, нуждой своей.»
Ссылаець Господзь Богъ со вышняго неба
Трохъ ангелоў, трехъ жа ихъ честныхъ
И трохъ милосцивыхъ съ бѣлой пеляной;
Брали яго душеньку честно, радостно,
Брали яго душеньку сахарнымъ устнамъ,
Посадзили душеньку на бѣлъ-пеленѣ,
Посадзили душеньку во свѣтломъ раи,
Во святаго Абрамія на лонѣ у яго.
Во тутъ табѣ, Лазаръ, вѣкъ вѣковаць,
А уживай ты то́я, што Богъ готоваў.

---

1) всегда.

3.

ПѢСНЯ ПРО БОГАТАГО. [1])

в) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

Садзіуся богачій на добра коня,
Соѣзжаў богачій зъ дому свойго,
Выѣзжаў богачій въ чистоя по́ля,
Въ чистоя поля на прогуляньне,
А на красованьне въ поля полевацъ;
Впередзи бога́чаго пышная рожа,
По бокамъ богачаго два лютые *пса*,
Позадзи богачаго жена изъ дзѣцьми.
Подносяцъ богачаму мёду и вина,
Больши за того чиста жéмчуга.
Не съѣхаў богачій поля свойго,
Злая хвороба на зямлю спала,
И злая лихая, привродливая,
Збила, сколоцила со добра коня,
Вдарила богачаго объ сыру зямлю,
Объ сыру зямлю, о бѣлы камень,
О бѣло каменьне, сыро кореньне.
Не помницъ богачій ничамъ ничагó,
Не помницъ богачій ни кѣмъ никого,
Не помницъ богачій дому свойго;
Пышная рожа прочъ отступила,
А два лютые псы до лѣсу пошли,
А жана со дзѣцьми на побѣгъ пошла.
Жицьце богачаго вихремъ разнесло,
Атласы богачаго ўсе тлѣнъ поѣў,
Золото, серебро зямля приняла,
А пышная рожа прочъ отступила.
Стаў же богатый Богу молицца:
«А Божа мой, Божа, Спасъ милосцивый!
«Ты вослышъ, Господзь Богъ, молитву мою,

1) Этотъ варіантъ служитъ какъ бы продолженіемъ предыдущаго. Ш.

«Прійми мою душеньку до хвалы своей,
«А ужо жь моя душенька на вольномъ свѣцѣ
«Упила и уѣла, дороги, кра́сны одежды поносила,
«Ў золоцѣ, ў серебрѣ нацимилась,
«Неправеднымъ судомъ насудзилась,
«Вяликіе проценты душа набиралась.»
Вослышалъ Господзь Богъ молитву яго,
Молитву яго, неправедную.
«Неправедна твоя, богачъ, молитва
«Не хвалишься, богачій, бѣдностцьцю своей,
«А хвалишься, богачій, богатцствомъ своимъ.».
Ссылаець Господзь Богъ со вышняго неба (2)
Трохъ врагоў, трохъ пекельникоў (2),
По яго по душеньку по богачаго.
Брали яго душеньку немилосьциво,
Брали яго душеньку жалѣзнымъ крукамъ,
Брали яго душеньку скрось лѣво рабро,
А всторнули душеньку на востро копъе,
Подняли душеньку ў гору высоко,
А ўкинули душеньку ў пекло глубоко.
Поплыў богачій по огнянной рацѣ,
Зазрѣў богачій брата свойго:
«Охъ, брацецъ мой, святый Лазару!
«Насъ едзина матушка съ тобой родзила,
«Не едзиной Господзь долей надзѣліў:
«Цябе Господзь надзѣліў скверносцьцю,
«Вяликой хворобой, больносцьцю,
«Мяне надзѣліў пыщносцьцю,
«Вяликимъ богацьцемъ, гордосцьцю.
«Твоя скверносць, больносьць, во свѣтломъ раи,
«Моя пышносьць, гордосьць во огнянной рацѣ.
«Сходзіў бы ты, брацець, на сине море,
«Помочіў бы, брацець, хоць мизинъ пярсто́къ,
«Помазаў бы брату хоць по ўсьценькамъ,

«А не даў бы брату устамъ засмягнуць.
— Ахъ брацецъ, мой брацецъ, славенъ богатыръ!
— Ты мяне, брацець, за брата не маў,
— Ты на мяне, брата, пливаў и харкаў,
— Самъ прочъ одходзіў, а за собой вялѣў ворота запе-
рець.
— Ябъ на гэто, брацець, я жь бы не уповаў,
— Ябъ сходзіў бы, брацець, на сине море,
— Помочіў бы, брацець, по локоць руку во студзёну
воду,
— Затошіў бы, брацець, вогняну руку,
— А не даў бы брату ўсему сгорѣць,
— А не даў бы брату во вѣкъ мучицца.
— Ты брацець мой, брацець, славенъ богатыръ!
— Тутъ же не наша воля, Самаго Бога,
— У Святаго Абрамія самъ на лонѣ.
— А идзи ты, брацець, ко Святому Абраміи,
— Што табѣ Святый Абрамъ пріречиць.
Одгласіў богачій Святому Абрами:
— «Абраме, Абраме, Абрамъ пресвятый!
«Пусьци мяне, Абраме, за живой пророкъ
«За живой пророкъ, на вольный свѣтъ.»
А живой пророкъ строго отказаў:
«У мяне на томъ свѣцѣ живыхъ пророкъ нѣтъ,
«Ёсь на вольномъ свѣцѣ церква святая,
«Ёсь у святой церкви Божіе письмо;
«Было табѣ къ церкви часто ходзиць,
«Было табѣ ў церкви письмо прочитываць,
«А на гэтотъ же свѣтъ царство заживаць;
«А цяперъ ты сидзи, гдѣ посаженъ,
«А жнивай ты тоя, что самъ готоваў.
А у Господа Бога Ангели поюць,
Поюць пѣсни херувимскія,
Ко Господу гласъ подаюць.

Обѣ зап. учителемъ народнаго училища Н. Коробовымъ.

4.

г) Грод. губ. и уѣзда, Лашинскій приходъ.

Маци два сына да породзила,
Да не одну имъ долю надзѣлила:
Брату Лазару вельми велька убожство,
А Юльяну сильно богацтво.
Пошоў братъ Лазаръ до Юльяна,
До Юльяна на споможеньне;
А у Юльяна брама замкнута,
Брама замкнута да зачинена.
«Браце Юльяне, ты отчиниса,
«Ты отчиниса да и одомкниса!
«Я-шъ иду до цебе по ельможню́[1])».
— Хто шъ тое скаже, што ты есьць мой братъ?
— Есьць у мене такіе браце́, якъ я самъ;
— Есьць у мене пани жонка да прапы́шная,
— Есьць у мене челядзь да вельми га́рда́я[2]),
— Есьць у мене золотыя кареты,
— Брильянты, золотые монэты,
— Да стушки, жуковинки[3]) брыльянто́вы, жамчуго́вы.
— Я-шъ цебе кажу зъ брамы выгнаци,
— Зъ брамы[4]) выгнаци, псами сковаци.
Засіў Юльянъ мёдъ вино пици,
Одослаў Лазара до гною гници.
Лежаў Лазаръ братъ да тры лѣты,
Ой стали его вельми черви точи́ци,
Стаў жа Лазаръ вельми Бога проси́ци,
До Пана Бога ручки свое́ взносици:
«А выслухай жа, Божа, да просьбы мое́,
«Возьми-шъ мою душу до хвалы свое́».
А выслухаў Бохъ да просьбы его,

1) милостыню. 2) *гарды* — гордый, спѣсивый, недоступный. Слов. Носов. 3) ленты и кольца. 4) отъ воротъ.

Прыслаў два анёлы по душу его,
Ўзяли его душу вельми леге́нько,
Понесли до неба надто цихе́нько,
Посадзили-шъ его у Бога на лонѣ,
У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
Да пусьціў жа Панъ Бохъ на Юлъяна,
На Юльяна цяшку хворобу;
Лежаў Юльянъ да и тры лѣты.
Стали Юльяна черви точици, —
Ой стаў Юльянъ Бога просици,
До Пана Бога ручки взносици:
«Да выслухай, Божа, прозьбы мое́,
«Возьми-шъ мою душу до хвалы свое́!»
Выслухаў Бохъ и прозьбы его,
Заслаў два лихіе по душу его.
Ўзяли шъ его душу съ крыкомъ да гу́комъ,
Понесли его душу вельми шыроко,
Ўкинули ў пекло надто глыбоко.
Забачіў Юльянъ брата Лазара,
Брата Лазара, у Бога на лонѣ,
У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
«Браце Лазару, умочы мезинецъ палецъ!
«Умочъ мезинецъ палецъ, помочъ губы мнѣ.»
— Я не буду мочыци, предъ Богомъ грашы́ци.
— Ты-шъ казаў, браце, што не есьць я твой братъ,
— Што не есьць твой братъ, што я есьць псоў братъ,
— Ты мене казаў зъ брамы выгнаци,
— Зъ брамы выгнаци да псами сковаци.
— А тво́е собаки вельми лихіе,
— Крышки [1]) носили да мою душу жывили.
— Ты-шъ засѣў, браце, мёдъ вино пици,
— А мене одослаў да ў гной гноици.
— Ты-шъ казаў, браце, есьць у мене стушки,

1) т. е. крошки.

— Есьць у мене златы карэты,
— Брыльянты, златы монэты,
— Да жуковинки жамчуго́вы, брылья́нто́вы.
«Сту́шки, грошы, брыльянту́шки, — порохомъ пошли.
«Кабъ я на гэто не сподзѣваўса,
«У вельки скарбы ябъ не убиваўся
«Ябъ што суботы свѣчки сукаў,
«Да у кляшторъ [1]) Божы на прасто́лъ стаўляў,
«Ябъ што недзѣли, то на мшы даваў,
«Ябъ каждый обѣдъ жабракоў прымаў.
«Ой нещаслива́-шъ та годзи́на,
«Што на свѣтъ мене пусьцила,
«Нещаслива та матка была,
«Котора мене породзила, —
«А цеперъ я грэшникъ да цебе, пане, волаю,
«Да ратунку твого чакаю. Аменъ [2]).»

Зап. псаломщ. И. Он. Карскимъ. Ср. у Романова: Бѣлорусск. сборн., выпускъ V, 341—56, Литовск. Епарх. вѣд. 1892 г., № 10 и въ статьѣ. Н. Я. Никифоровскаго: «Очерки Витебской Бѣлоруссіи. I Старцы.» Этногр. Обозрѣн. 1892 г. № 1, стр. 93.

---

1) католическій монастырь.

2) При присылкѣ этой пѣсни вмѣстѣ съ другими духовными стихами, нижепомѣщаемыми, почтенный И. О. писалъ мнѣ слѣдующее: «Посылаю вамъ духовные стихи, которые въ юныхъ моихъ лѣтахъ мнѣ доводилось не разъ слышать отъ старцевъ-нищихъ и слѣпцовъ, и которые, какъ оказывается, и теперь поются этими бродячими пѣвцами на дому, такъ какъ при церквахъ духовенствомъ имъ воспрещается ихъ пѣть. Пѣсни эти не изгладились у меня изъ памяти и до сихъ поръ. При всемъ томъ однако въ бытность мою, въ 1889 году, въ Лашѣ я счелъ не лишнимъ провѣрить ихъ черезъ посредство тамошнихъ старцевъ и старушекъ. А въ нынѣшнемъ (1892) году я встрѣтилъ солдатика Гродн. губ., большаго любителя духовныхъ стиховъ, и онъ, по моей просьбѣ, перепѣлъ мнѣ стихи, заключающіеся въ моихъ записяхъ, и, къ удовольствію моему, всѣ они оказались точь въ точь въ такомъ видѣ, въ какомъ я ихъ вамъ здѣсь представляю.»

«Относительно пѣсни о Лазарѣ и Юльянѣ, то таковая и поднесь поется католиками въ костелахъ, нищими при костелахъ, а также и дома». К.

6.

АЛЕКСѢЙ ЧЕЛОВѢКЪ БОЖІЙ.

Витебской губ. и уѣзда дер. Васьковича.

Ў тымъ же городзѣ да ў Римѣ,
Ў тымъ же городзѣ ў Ерусалимѣ,
Жіў тамъ слаўный князь Архемьянъ,
Съ обрученой своей кинягиней,
Ня было у яго отроду-отрожденьня[1]).
Стаў же ёнъ Богу молицца:
«Дай же мнѣ, Боже, отрожденьня,
«На старыи лѣты сбереженьня,
«На конецъ смерци, на споминъ души!»
Съ тый же поры зачижерила[2]) яго жана́,
Нямножко, ни мало яна носила,
Сорокъ нядзѣлекъ проносила.
Породзила жь яна чадо, —
На Духа Святаго спородзи́ла,
Въ воскресеньне дзенечикъ яго ксцила.
Собирали яны́ да попоў,
Собирали яны да дзьякоў,
Свое чадо взлюбленноя ксцици.
Ра́дзилися[3]) ўсѣ попы, радзилися и дьяки:
Якóя яму имя даци?
Дадзёмъ яму имя Аляксѣемъ,
Дадзёмъ яму Божьимъ чаловѣкомъ.
Ня расьцець же Ляксѣй по часамъ,
Ёнъ за годъ же выростаиць вяликій;
Отдае́ць яго бацюшка ў школу,
Отдаець яго матушка ў школу —
По письменно письмеца навучици.
Ня стольки того Ляксѣя навучаюць,

1) отродье, т. е. дѣтей. 2) забеременила. 3) совѣтовались. Ш.

Больше того самъ понимаиць.
Рукописнаго письма навучіўся.
Приходзиць къ своему бацюшки,
Приходзиць къ своей матушки, —
Хочець яго бацюшка жаниць,
Хочець яго матушка жаниць.
Аляксѣй жаница дай ня хочець.
Сосватали яму кинягиню,
Обрученую яму Кацярину.
Засадзили Ляксѣя за столы,
Засадзили Аляксѣя за цесовы,
Ничóго Ляксѣй ня говóриць,
Ничóго Ляксѣй ня промовиць,
Тольки Ляксѣй Богу молицца,
Низкіе поклоны отбиваиць,
Горучіе слёзы одливаиць.
Обручили Ляксѣя съ кинягиней,
Съ суженой яго Кацяриной.
На однымъ яны платочку стояли,
Персьценьки яны мѣняли,
Одному яны Богу присягали.
Пріѣзджаиць Ляксѣй домоў,
Съ суженой своей кинягиней,
Съ обрученой своей Кацяриной;
Засадзили Ляксѣя за столы,
Засадзили Ляксѣя за цесовыя,
За скарцеци за бѣлёвые,
За напитками дорогими,
За стрáвами за сахáрными,
За хлѣбами за пеклеванными.
Ничóго Ляксѣй не спиваець,
Ничóго Ляксѣй не зъѣдаець,
Тольки Богу ёнъ молицца,
Низкіе поклоны одбиваець,

Горучіе слёзы одливаець.
Повялй яго ў ложнйцу
Съ сужóною яго Кацяриной,
Съ обручóною яго кинягиней,—
Ничóго Ляксѣй не говóриць,
Ничóго Ляксѣй не промóвиць,
Только промовіў Ляксѣй:
«Сужóная моя кинягиня!
«Обручóная моя Кацярина!
«Издзѣнь зъ мяне плацьця самоцвѣтное,
«Надзѣнь на мяне черные ризы.»
Пошоў жа Ляксѣй къ мору,
Стаў жа Ляксѣй Богу молицца,
Стаў жа Ляксѣй Богу трудзицца,
Низкіе поклоны одбиваець,
Горучія слёзы одливаець:
«Ой Божа мой, Божа, Царъ Небесный!
«Пираняси мяне, Божа, черезъ сине море!»
Ўзнялися буйны вѣцярóчки,
Ўзнялися дробные дожжёчки,
Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
Пирнясло Ляксѣя черезъ сине море.
Пошоў Ляксѣй ў церкоў.
Стаў жа Ляксѣй Богу молицца,
Стаў жа Ляксѣй Богу трудзицца,
Низкіе поклоны одбиваець,
Горучіе слёзы проливаець.
Нямножко Ляксѣй тамъ моліўся,
Нямножко Ляксѣй тамъ трудзіўся,
Тольки сорокъ годоў.
Одгласила яму Мацъ Прачиста:
«Дóсыць табѣ Богу молйцца,
«Дóсыць табѣ Богу трудзйцца,
«Пора табѣ къ своиму бацюшкѣ,

«Пора табѣ къ своей матушкѣ.»
Пошоў жа Ляксѣй икъ мору,
Пошоў жа Ляксѣй икъ си́нему
Стаў жа Ляксѣй Богу молицца,
Стаў же Ляксѣй Богу трудзицца,
Низкіе поклоны одбиваець,
Горучіе слезы проливаець:
«Ой Божа мой, Божа, Царъ Небесный!
«Пирняси мяне чиразъ сине море!»
Ўзняли́ся буйны вѣцяро́чки,
Ўзняли́ся дробные дожже́чки,
Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
Пирнясло Ляксѣя чиразъ сине море.
Пошоў же Ляксѣй ў церкоў, —
Не ставіўся Ляксѣй межи панства,
Да стаў жа Ляксѣй межи старцеў.
А бацюшка слаўный Архемьянъ —
Ёнъ по церкви ступаець,
Да мелкую казну разсыпаець,
Ўсё нищую брацьцю надѣляець.
Приходзиць ёнъ ко Ляксѣю, —
Ляксѣй милосцыни ня бяре́ць:
«Слаўный князь Архемьянъ!
«Ведзи-ка мяне да домоў.
«Постаў мнѣ кельлю богодзѣльлю,
«На широки́мъ своимъ на подворъю,
«На часценькимъ на проходзьзю,
«Проци вышняго свово воко́шка,
«На восходзѣ краснаго солнышка,
«Не радзи мяне ты постанови,
«Радзи свово сына Ляксѣя!»
— Почаму жь ты мово сына знаешъ?
— По́ имени яго называешъ?
«А чаму жь мнѣ твово сына не знаци?

«По имени яго не звацн?
«Ў однымъ училищѣ мы учились,
«Рукописнаго письма навучились.»
Повёў ёнъ Ляксѣя да домоў,
Постановіў яму́ кельлю богодзѣльлю.
Што ёнъ самъ спиваў и зъѣдаў,
Пиценьнё, йдзеньнё яму одсылаў.
«Ахъ вы слуги, слуги мои вѣрные
«Возьмице моё пиценьнё, йдзеньнё
«Понясице тому старцу нищему убогому.»
Тыи слуги сами йдзеньнё то зъѣдали
И пицёньнё то спивали,
Ў яго кельлю ены плевали и сморкали.
Нямножко Ляксѣй тамъ ужіў,
Тольки три дни да три ночи,
Въ воскресеньне дзянёчикъ, въ заутреній часъ,
Ёнъ Ляксѣй праставіўся:
Сами звоны зазвонились,
Сами книги разложились,
Сами лампы зацеплились,
Сами церкви расчинились,
Сами службы заслужились.
Ўстаў слаўный князь Архемьянъ:
«Слуги мои, слуги вѣрные!
«Або ў нашемъ городзѣ святый народзіўся,
«Або ў нашемъ городзѣ святый пераставіўся,
«Ходзице вы, слуги мои, у кельлю богодзѣльлю:
«Чи жіў нашъ нищій убогій?»
— Ты слаўный князь нашъ, Архемьянъ,
— Нашъ нищій убогій перастановіўся.
И пошоў жў слаўный князь Архемьянъ;
Приходзиць ёнъ въ кельлю богодзѣльлю—
Ажно Ляксѣй перастановіўся,
На грудзёхъ яго ляжиць пи́семко,

А ў рукахъ дзяржиць ёнъ пе́рейко.
«Ахъ ты сынъ мой, сынъ Ляксѣю!
«Чаму жь мнѣ тоды не сказаўся?
«Я постановіў бы кельлю ня такую,
«Я постановіў бы кельлю камяну́ю
«На широкимъ своимъ на подворійкѣ,
«На ча́сценькимъ своимъ на прохо́дзейку,
«Проци вышняго свово воко́шачка,
«На восходзѣ краснаго солнышка.»
Приходзиць до яго матушка.
«Охъ, сынку, мой сынку, Ляксѣю!
«Чаму жь ты мнѣ прежде не сказаўся?
«Чаму жь ты мнѣ прежде не признаўся?
«Надзѣла бъ я табѣ ризы не такія,
«Надзѣла бъ табѣ ризы золотыя,»
Приходзиць до яго кинягиня,
Обручо́ная яго Кацярина:
«А мужъ жа мой сужо́ной!
«А мужъ жа мой обручо́ной!
«Чаму жь ты мнѣ прежде не сказаўся?
«Чаму жь ты мнѣ прежде не признаўся?
«Я бъ тайкомъ къ табѣ приходзила,
«Пиценьнё, йдзеньнё приносила,
«Нихто бъ про насъ съ тобой не знаў,
«Грѣху бъ мы съ тобой не мали [1]),
«Разомъ бы съ тобой прастанови́лися,
«Ў водну бы гробницу положилися.»
Гробницу ена́ ўсе гребаець,
Горучія слезы роняець.
Нямножко, нямало того время
Прожила кинягиня только три часы;
Чиразъ три часы перастанови́лася,

1) т. е. не имѣли.

Яго кинягиня, обручо́ная яго Кацярина.
Ў водну ихъ гробницу сположили,
Одной пеленой ихъ накрыли;
Ня множко, ня мало ихъ хували,
Только три дни да три ночи.
Ня можно Ляксѣя ни провезьць,
Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.
Яго бацюшка слаўный Архемьянъ,
Ёнъ по Римушкѣ поступаець,
Казну мелкую розсыпаець
Ўсё нищую брацьцю надзѣляець.
Нихто тэй казны не бяре́ць,
Ўсё за Ляксѣемъ идуць,
Ўсё Ляксѣя бяруць.
Ня можно Ляксѣя ни провезьць,
Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.

Зап. учен. 6-го кл. Витебск. гим. Д. Безперчій. Ср. у Романова: Бѣлорусск. сборн., вып. V, 357—70.

6.

ПРО СВ. ВАРВАРУ.

Минской губ., Борис. уѣзда.

Ўсходзила зара́ золотая со синяго мора,
Расьцилала огнявые шаты [1]) на увесь ўсходъ сонца.
Раскидала золотыя перъя по синему небу.
А была-жъ то не́ зара золотая,
А была жъ то Варвара святая.
Якъ зъявилась, людзямъ показалась,
Дзиву даўся весь народъ хрищоный.
Вялѣў панъ-круль сребро-злото браци,
А Св. Варвары подару́нки даваци.
Св. Варвара сребра-злота не брала,

1) дорогія одежды, ризы. Слов. Носовича.

Съ паномъ крулемъ и грашиць не стала.
Вялѣў панъ-круль слугамъ огни положиць,
На св. Варвару молока навариць.
Св. Варвара вельми того зленкла,
Передъ Господомъ Богомъ на колѣни укленкла:
«А Господзи Божа! стань на поруки!
«Не дай цярпѣць неповинной муки!»
Пoслаў Господзь трохъ ангелоў зъ неба,
«Не бойся, Варвара! Богъ кажиць — такъ треба!»
Св. Варвара ў молоцѣ варилась,
Найлучшая панна зъ котла вороцилась.
Вялѣў панъ-круль слугамъ огню положиць,
На св. Варвару олею [1]) насмажиць [2]).
Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
Вялѣў панъ-круль слугамъ огню положиць,
На св. Варвару смолы навариць.
Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
Вялѣў панъ-круль дробно шкло [3]) набиць,
Св. Варвару на тымъ шклѣ водзиць.
Св. Варвара на тымъ шклѣ ходзила,
Не одныя крапельки [4]) крыви ни зронила,
Найлучшая панна, якъ прежъ того была.
Сказаў панъ-круль до Св. Варвáры:
«Пошукаю табѣ ещо бóльшей кáры,
«Бо ты не святая — есь ты чароўница;
«Мусишь зъ бѣлымъ свѣтомъ на вѣкъ разлучитца».
Вялѣў панъ-круль слугамъ склепъ ўзмуровацъ,
Св. Варвару живую сховаць.
Тые слуги склепъ ўзмуровали,
Св. Варвару ў тымъ склепи сховали.
Якъ поѣхиў панъ-круль на войну,
И былъ панъ-круль три годы на войнѣ.

1) Конопляное масло. Слов. Носовича. 2) жарить. Тамъ же. 3) Стекло. 4) Капельки.

Пбтымъ того зъ войны вороціўся,
На цисовую ложу спаць ёнъ положіўся.
Во снѣ бачиць, што Варвара жива,
Найлучшая панна, якъ прежъ того была.
Вялѣў панъ-круль слугамъ склепъ той разбиваци,
Св. Варвару оттуль доставаци.
Принялися слуги той склепъ раскидаци, —
Св. Варвару живою застали.
Послѣ того слуги вельми здзивовáли,
И Св. Варвары поклоны усé клали.
«Ахъ, крулю нашъ пане, ёсь Варвара жива,
«Пенкнѣйшая [1]) панна, якъ прежъ того была».
— Слуги, моé слуги, нявѣрне служили:
— Св. Варвару ўпотай кормили»!
Вялѣў панъ-круль слугамъ слупъ [2]) ўзмуровáци,
Для св. Варвары ката доставаци.
Только той катъ [3]) мячéмъ размахнуўся,
Съ подъ яснаго сонца пярунъ [4]) ката забіў.
Ударіў пярунъ — и ката не стала,
А Варварина слава по ўсимъ свѣци пала.

Зап. А. Е. Богдановичемъ въ 1891 г.

7.

ЦМОКЪ. [5])

Минской губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой вол., м. Колбча.

А гдзѣ жъ была нявѣрная зямля —
Ня вѣрыли Господу Богу,
А вѣрыли погáному цмóку.
Давали яму дань вяликую,
Якъ дай подай до остатняго.

---

1) Красивѣйшая. 2) Столбъ. 3) Заплечный мастеръ, палачъ. Слов. Носовича. 4) Громъ. 5) *Цмокъ* или *смокъ:* сказочное названіе змія. Слов. Носов.

Прышла по дань икъ самому цару,
Къ самому цару, на яго до́ню[1]).
«Да устань, доню, ранюсенько,
«Умывайся, доню, бялюсенько,
«Поѣдземъ съ тобой на поляваньня.
— Оцѐцъ мой, оцецъ уродзо́ный!
— И псы нашы ни кормлёны,
— Слуги нашы ни увобраны,
— Кони нашы ни сѣдла́ны.
«Псыжъ нашы укормлёны,
«Слуги нашы увобраны,
«Кони нашы посѣдланы».
Ѣдуць по́ля и другоя,
А трэцьцее зьѣжджаючы,
Прыѣжджаюць икъ си́няму мору,
Ажъ плыве поганый цмокъ:
Зъ яго роту огонь са́пле,
Зъ яго нозьдзёръ искры сыплюцца,
Зъ яго вушэ́й дымъ идзе́,
Зъ яго вочей кроў плыве́.
Прыплывае и прымоўляе:
«Подай, цару, ты свою доню!»
— Постой, цмоку, дай промовици,
— Трое пацеракъ отмовици.
Зачуў тоя Господзь Богъ:
«Святый Юрэй, бяры коня,
«Зъ войстрымъ копьпёмъ, зъ золотымъ сѣдломъ,
«Уби того поганаго цмока,
«Спровадзь отъ бѣдъ тую царэўну,
«Провадзь яе ажъ до не́ба!»

Зап. въ 1889 г. учитель народнаго училища Н. Г. Яцко, отъ 98 лѣтняго. Ср. въ Бѣлор. сборникѣ Романова, вып. V, 315—16, также «Бѣлорусскія пѣсни Й. Носовича, въ V т. Зап. этногр. отд. И. Р. г. Общ., стр. 112—20.

---

1) т. е. *дочку*

8.

ВАСИЛІЙ ПУСТЫННИКЪ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Василій въ пустынѣ спасался,
Не имѣлъ ни въ рукахъ, ни въ ногахъ владзѣньня,
А имѣлъ посты и молитвы святыя,
И во снѣ ему пятница соснилась,
И свѣцо́й его освѣцила,
И хрестомъ Божыимъ благословила:
Встань ты, рабъ Божій, пустынникъ Василій!
Идзи ты къ князьямъ и бояромъ,
Ко всимъ Божьимъ Христіаномъ,
Разскажи ты женоцкамъ цасны́мъ,
Штобъ посцили въ нядзѣльки три дзянёцки,
Въ середу золы не золивали,
А въ пятницу пыли не пылили,
И въ воскресный дзень Богу бы молились,
Христа Бога на домъ призывали.
И разскажи бацюшкамъ роднымъ,
Штобъ по мацерну слову не бранились,
Мы съ матернаго слова вси пропадаемъ.
Разскажи ты матушкамъ роднымъ,
Штобъ въ утробѣ младенцевъ не кляли,
И цересъ дзѣцей бы не божились,
Штобъ жидами дзѣцей не называли:
Жиды Христомъ Богомъ прокляты.
За то яны Христомъ Богомъ прокляты,
Што Христа Бога муцыли, роспинали
И на хресту Его крыжевали,
И руки ноги гвоздзями прибивали.
И горяцу кровь Его проливали.
Завидзѣла святая мацъ Марія, —

Идзе къ Іисусу сама со пла́цомъ, жалко прицытая:
«Грозенъ Сынъ ты мой возлюбленный,
«Нарекался жиць безсмертно;
«Напрасную муку ты принимаешь,
«И безвинную кровь проливаешь!»
Проряце́ Христосъ на распятьи:
Не плаць, моя матушка Марія,
Не рыдай Дзѣва Пресвятая!
Не ра́дзи себя я муку церплю:
Церплю муку ра́дзи мірскаго спасенья,
Штобъ міръ въ Божій домъ ходзилъ,
Яры свѣцы зацеплялъ,
Цебя Божью Мацерь вспоминалъ,
И меня Христа — Бога взвелицалъ,
Отъ нынѣ и до вѣка. Алилуя.

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

9.

ПЛАЧЪ АДАМА.

Минской губ.

Пріўкрасное сонце
У раи восходзи́ло,
Весь рай освяци́ла;
Того часу Ева сограши́ла; —
Ева сограшила,
Празъ законъ праступи́ла:
Яблочко ўкусила,
Адама змусьцила,
Бога прогнязи́ла.
Отъ Господа Бога
Ангелъ прилитае,
Адаму звѣщае:

«Ахъ, Адаме, Адаме,
«Чесный господару!
«Не вялѣў вамъ самъ Господзь Богъ
«Быць ў свѣтломъ раю!»
Ахъ, якъ пошла Ева со свѣчами,
Адамъ со слезами
До Господа Бога,
До Спаса святого:
«Ахъ, Спасе мой, Спасе,
«Спасе милосьцивый!
«Змилуйся надо мною,
«Сограшіў прадъ Тобою!
«Бо ўжо-шь я не бачу
«Мѣсяца ясного,
«Сонца пріукрасного.
«Бо ужо-шь я не чую
«Ангельскаго гласу,
«Хирувимскаго спиху!»
Скольки ни молили,
Бога не ўпросили.
Святый Петра-Паўла
Рай отчинили;
Правотца Адама
И нашу мацю Еву
Зъ раю выводзили.
Пошоў Адамъ до своёго гробу,
Проліў горки слёзки
На сырую зямельку.
Го́рко плачиць
И такъ причитаиць:
«Ахъ, гробе мой, гробе,
Ты вячистый доме!
Пойдзе наше цѣло
Червямъ на зъядзе́ньня;

Пойдуць наши кóсьци—
Зямли́ на владзѣ́ньня.
Вочи наши — я́мы,
Руки наши — грáбли;
Што вочи забáчуць,
То руки загрáбяць;
Намъ здаéтца трошки,
А ў Господа много;
У Паўла записано,
У Петра поли́чино».
Пойдземъ мы, братцы,
На Сіóнскую гору,
И спяéмъ мы славу
Еви и Адаму.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ. Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. V, 378—81.

10.

ВОЗНЕСЕНЬЕ ИЛИ ОТКУДА ПРОИЗОШЛА МИЛОСТЫНЯ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Канунъ было праздника Христова,
Канунъ вознясеньня Господня,
Въ само Христово вознясеньня
Вознесся Христосъ на небесы.
Завидзили убогіе людзи,
Заслышала нищая брацьця.
«Свѣтъ Христосъ, сынъ Божій!
«Съ кѣмъ жа ты насъ оставляешъ?
«Съ кѣмъ жа ты насъ покидаешъ?
«Кто жъ насъ поиць, кормиць будзя?
«Кто насъ будзя одзѣвваць и обуваць?
«Отъ цемной нóцушки укрываць?»
И ряцé Христосъ, Царь нябесный:
«Не плацьця вы, нищая брацья!

«Не рыда́йця убогіе людзи!
«Даруя вамъ гору золотую,
«И ещё раку́ медовую;
«И будзице вы сыты, одзѣты,
«И отъ цёмнэй ноцки укрыты,
И гласивъ Иванъ, Божій Хрясцицель:
«Свѣтъ Христосъ сынъ Божій!
«Ни дари ты имъ ни горы золотой,
«Ня раки́ медовой!
«Имъ зъ горой ня совладаць,
«Отымуцъ яе князья бояре,
«И бездзѣльные людзи;
«А дай ты имъ имене́ Христово:
«Будуцъ яны сыты и одзѣты
«И отъ цёмнэй ноцки укрыты».
И гласивъ Христосъ на небесахъ:
«Спасибо Иванъ, Божій Храсци́цель!
«Позлацу я твои уста золотыя
«За судъ твой справедливый;
«Умѣлъ ты, судъ, разсудзи́ци
«И мое Христово имя опредзѣлици,
«По нищей брацьци раздзѣлици.

Заключеніе:

Мы славимъ Цебе, Христосъ, Богъ нашъ
Отъ нынѣ и до вѣка, аллилуя!
За милостыню Христову,
Слава Цебе, Господзи!

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ. Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. V, стр. 381—84.

11.

СВЯТАЯ ДОРОТА.

Гродн. г. и у. м. Лаша.

Ой ишла святая Дорота
Церазъ Крулеўскіе ворота,
Споткаў яе ясны король.
Кудышъ ты идзешъ, Дорота,
Церасъ Крулеўскіе ворота?
Ащé того кроль негодзенъ,
Што на мене сказаў. [1])
Усадзіў Дороту кроль ў турму,
А самъ поѣхаў на войну.
Сѣдзиць жа Дорота ў цемницы
И нема кроля зъ войницы.
Сѣдзиць жа Дорота дзевиць лѣтъ,
А кроль зъ войны якъ нѣтъ, такъ нѣтъ.
Сѣдзиць Дорота ў цемницы,
Прыѣжджая кроль зъ войницы.
«Отчинице, слуги, ворота.
«Ци жыва наша Дорота?
— Якъ жыва, кролю, якъ жыва,
— Пенкнѣйша стала, якъ была.
«Невѣрнѣ, слуги, мнѣ служыли!
«На што Дороту жывили?»
— Не мы Дороту жывили,
Ой ее жывіў самъ Панъ Бохъ,
Тройца Святая едына,
Свента Дорота жывила.
Казаў кроль святую Дороту ў олею варыци,
И туды треба Дороту ўсадзици.

---

1) Тутъ, видно, есть пропускъ, мѣшающій понять причину гнѣва короля, о чемъ говорится въ послѣдующемъ. См. «Примѣчанія». Ш.

Свента Дорота ў олѣй ступала,
Але пенкнѣйшая стала, якъ была.
«Кажу слугамъ шкло набиuи,
«И по шклу Дороту водзици.»
Дорота на шкло ступала,
Зъ ее свента кроў капала.
«Наточецѣ, слуги, мечъ остро,
«Треба сцяци Дороцѣ голову быстро».
Слуги меча ащё не подали,
Святую Дороту до неба ўзяли.
Свента Дорота ў небѣ раюе,
Намъ вѣчне мѣсца шыхуе,
А пану кролю пекло готуе. [1])

Зап. псаломщикомъ Ив. Онуфр. Карскимъ. Ср. въ Бѣлор. Сборн. Романова, вып. V, стр. 336—7.

12.

ПѢСНЬ О ГРѢШНОЙ ДѢВѢ.

а) Гродн. г. и у., с. Лаша.

А ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ходзіў Панъ Бохъ по ўсемъ свѣцѣ,
Ходзіў Панъ Бохъ жабруючи,
Грѣшныхъ людзей пробуючи.
И шоў Панъ Бохъ цёмнымъ лѣсомъ,
Ашъ тамъ дзѣўка воду несе.
«Дай мнѣ, дзѣўка, зимной воды,
«Ой помыци руки, ноги».
— Охъ я дзѣду не дамъ воды:
— Гэта вода забрудзона,

1) Этотъ стихъ мы получили уже во время печатанія книги и поэтому онъ, къ сожалѣнію, не могъ попасть на надлежащее ему выше мѣсто, т. е. послѣ стиха «Про св. Варвару» (см. № 6, стр. 597), къ которому онъ — и по содержанію и складу — относится, какъ ближайшій его варіантъ. Ш.

— Зъ дзе́рава ли́стомъ затрушона.
«Не тымъ дзѣўка забрудзона,
«Што зъ дзерава листомъ затрушона, —
«Дзевяць сыноў породзила,
«Ни одного не хры́сцила,
«Да ў гэтуй водзѣ потопила.
— Муси ты, дзѣду, ве́льки про́рокъ,
— Што ўсё грахе́ ты вызнаешъ.
«Охъ я, дзѣўка, да не пророкъ, —
«Я зъ неба да самъ Панъ Бохъ».
Стала дзѣўка, подума́ла,
Да подумаўши, заплака́ла,
Пану Богу до нохъ пала.
«Постой, дзѣўка, не ленка́йся,
«Идзи до церкви, сповѣда́йся».
Якъ туолько дзѣўка ў церкви стала, —
На семъ саженъ земля упала,
Жоўты свѣчки погаси́ла,
Ўсѣ святые посмуци́ла,
Да усѣ прастолы повалила.
Якъ туолько дзѣўка сповѣць мѣла, —
На семъ сажонъ земля ўстала,
Усѣ свѣчки загора́лися,
Ўсѣ святые звесели́лися,
Чистымъ се́рцамъ Богу помолилися.

Цеперъ Пану Богу чесьць оддаваймо и со святыми грѣшную дзѣўку выхваляймо.

Зап. псаломщики И. Он. Карскимъ.

13.

б) Могилевской губ. Рогач. у. с. Корма.

И въ нядѣльку вельми рано,
Ранѣй того звоны били.

Й въ крыницы выдá грáла,
Вой тамъ дѣвка выдý брала.
Сустрѣлся зъ ей Самъ Госпыдь Богъ:
«Подай дѣвка своé воды
«Помыть свенты руцы, нóги».
Дѣвка Бога ни ятгыдáла,
Йна Богу й ятказала.
«Ли тябе, гостя, выдá нячиста,
«Нападала зъ древа лúстымъ».
— Ета выдá все ёсть чиста,
— Сама дѣвка ты нячиста.
Дѣвка Бога улякнулась,
Пирядъ Бóгымъ на крыжъ пала.
«Й стой, дѣвка, не вликайся!
«Йди до ксендзы сповѣдайся
«И всимъ грѣхамъ ўскрывайся».
Дѣвка до ксендзы й ступала
Й ўсимъ гряхомъ ўскрывалась,
Й яднымъ гряхомъ не призналась.—
Цѣла мáкымъ разсыпáлась.
«Й встывайте сынки зъ воды,
«Прикыпайте маткины кости».
— Наша матка была ямна [1]),
— Пышла душа яе къ дьяблу.
— Наша матка была пекна,
— Пышла душа яе въ пекла. [2])

Записана отъ 60 лѣтняго старика въ с. Кормѣ учителемъ народной школы. Ср. Бѣлор. народ. пѣсни Шейна 1874 г., № 717 и 718, стр. 387—8.

---

1) т. е. погребна (съ польск.) Ш.

2) Смыслъ этой пѣсни, по толкованію пѣвца, слѣдующій: жена Самарянка, будучи дѣвицей, родила восемь сыновей, которыхъ она, тотчасъ по рожденіи, все бросала въ рѣку. Съ тѣхъ поръ совѣсть ее неотступно мучила — и вода постоянно казалась ей кровью. Разъ, мучимая жаждой, она зашла въ лѣсъ, отыскала тамъ колодезъ съ чистой водой, да зачерпнула изъ него, сколько ей было нужно, воды и хотѣла испить. Но перейдя, черезъ ту рѣку, въ которой

14.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделина.

А ў нидзѣльку зъ пораненька 2.
Ишла дзѣўка за водою, 2.
Да й Боже пирядóю.
«А постой дзѣўка, ты дай воды,
«Помыць руки, помыць ноги!»
Дзѣука Бога не увознала:
— Гэта вода нечистая,
— Древомъ, листомъ западала,
— Жоўтымъ пяскомъ заношало.
«Сама й, дзѣўка, нячистая!
«Чаму воду ничисьцила? —
«Дзевяць сыноў спородзила,
«На Дунаи потопила,
«За то й вода нячистая.»
Тоды дзѣўка Бога увознала,
Пирадъ Богомъ крыжемъ пала.
«А стой дзѣўка, ни уклоняйся,
«Идзи до дому, убирайся,
«А йдзи къ ксинзамъ, сповидайся,
«А ўсимъ грѣхамъ признавайся».
Стала дзѣўка убирацца,
Стало яе цѣло расподацца, —
Стала дзѣўка сповидацца —
Стали косьцы распадацца,

она топила своихъ дѣтей, Самарянка вдругъ увидѣла, что набранная ею вода обратилась въ кровь. Въ это самое время встрѣтилъ ее Спаситель и приказалъ ей поисповѣдаться въ своихъ грѣхахъ. Самарянка повиновалась, но исповѣдуясь, не открыла того именно грѣха, за который была такъ наказана. Тогда тѣло ея стало разсыпаться въ мелкій порошекъ и она начала просить своихъ сынковъ выйдти изъ воды и закопать хоть ея кости, но напрасно. Въ лѣтнее время, въ хорошую погоду и до сихъ поръ этотъ порошекъ попадается въ видѣ пыли, вихремъ подымаемой въ гору. Изъ записи записавшаго. Ш.

Анёлочки зъ мертвыхъ (в)стали,
Тыи косьци позбирали.

Дальше пѣвица не помнила. Зап. мною въ 1870 г.

15.

г) Минской губ., Слуцкаго у., Синявской вол.

Ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ.
Идзе самъ Богъ бо́ромъ, ля́сомъ, —
Ажъ тамъ дзѣўка воду несе:
«Постой дзѣўка, дай мнѣ воды!»
— Гэта вода да есть гнюсна.
«Охъ ты дзѣўка сама гнюсна!
«Гэта вода да есть чиста.
«Дзевяць сыноў породзила,
«Ни жаднаго не хрисьцила,
«Ўсѣ дзевяць потопила».
— «Ци ты све́нты, ци ты про́рокъ,
— «Што ўсѣ мои грѣхи знаешъ?»
Тоя дзѣўка уленкнула,
На колѣна укленкнула.
«Ахъ ты, дзѣўка, не ленкайся,
«Идзи до ксендза, споврядайся!»
— Пошла дзѣўка до церкоўки, —
Ее ця́ло на прохъ пало,
Дзевяць сыноў зъ ма́ртвыхъ встало:
«Якое намъ было похова́ньне,
«Такое табѣ помираньне».

16.

д) Тамъ же.

Ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ,

Ишоў самъ Богъ, жебрýючи,
Грѣшныхъ людзей пробýючи.
Сышоў самъ Богъ на новый дворъ,
Ажъ тамъ дзѣўка воду брала.
«Ой ты дзѣўка, красавица,
«Дай Богу чистой воды,
«Помыць Ему руки, ноги».
— «Моя вода да нечиста,
— «Нападала зъ древа листу».
«Тажъ вода твоя да чиста,
«А ты дзѣўка грѣшница:
«Дзевяць сыноў породзила,
«Всѣ ў той водзѣ потопила.
«Охъ ты, дзѣўка, не пужайся.
«Идзи до ксéндзя, сповядайся.
«Не идзи, дзѣўка, сама,
«Нехай цебе ксендзы уведуць.
— Дзѣўка Бога не слухáла,
Да ў косцёлъ сама ступала;
На семъ саженъ земля упала.
Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ ўстала.
Ее цяло подобрали,
Да зняли его высоко,
Да кинули его да глыбоко:
«Отожъ табѣ, наша матка!
«Якое намъ было годованьне,
«Такое табѣ похованьне».

Обѣ зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

17.

СОНЪ БОЖІЕЙ МАТЕРИ.

а) Могилевской губ., Чериковскаго уѣзда, Малятичской вол.

Сонъ Божьей Матери пріяснився,
Якъ Исусъ Христосъ народився.

Съ вечоръ Мати Марія запроспала,
По немножку Марія проспала,
А не больши того скрозь сонъ видала.
Бачить чада спородила,
А въ пелены яго спеленала,
Шалковымъ поясомъ сповивала,
На рѣцѣ Іорданѣ яго крястила,
На золотомъ на пристолѣ сположила.
Сонъ Божьей Матери пріяснився, —
А хто-жъ етый сонъ разгадаить,
Поименно разбираить,
Ай безъ грамоты прочитаить,
Достоинъ будить у Господа Бога,
А збавленъ будить отъ мукъ вѣчно,
А при ёмъ будить царство небесное.
Отписала въ царство небесное.
А речеть Исусъ Христосъ,
Глаголевавъ Царь небесный:
«Матушка Марія Присвятая,
«Пречудная Дѣва, Мати Богородица!
«Не речи своего сна, свѣтъ, никому
«А я самъ етый сонъ святый знаю,
«Я поименно разбираю,
«Я безъ грамоты прочитаю:
«Што быть мнѣ, матушка,
«Быть мнѣ малому, —
«Спойманому, запроданному,
«А убитому, скровавитому.
«Запродасть мяне Іуда беззаконный
«Ай тымъ-жа жидамъ нихрященнымъ,
«Ай тымъ-жа явреямъ биззаконнымъ.
«Возьмуть мяне тыя навѣрныя,
«Тоя жидовьё нихрященное,
«Ай тыя явреи биззаконныя.

«А будуть мяне, матушка, жиды мучити,
«Да на хрестъ мои руцы крыжувати,
«Да жалѣзными гвоздями прибивати,
«Копьёмъ мои ребры всѣ ломати,
«Божественную кровь святую разливати,
«На головку вянецъ надѣвати,
«По головцы тростью рабувати».
Якъ расплачитца Мати Марія,
Разрыдаитца Присвятая,
Причудная Дѣва, Мати Богородица:
«Ой, сынку мой, сынку сладкій, Іисусе,
«Ой, сынку мой, сынку, Царь небесный!
«Бязвинную муку принимаешь,
«Понапрасна святую кровь разливаешь!»
Ой речеть жа то Самъ Исусъ Христосъ,
Ой глаголевавъ Царь небесный:
«Матушка, Марія Присвятая,
«Причудная Дѣва, Мати Богородица!
«Не принявши муки, ня быть святому,
«Ни разливши крови—ня быть бязгрѣшному.
«Я ежели муки отмучуся,
«Отъ ўсѣхъ отъ гряховъ избавлюся,
«Я въ новомъ во гробѣ положуся,
«Плащаницею покрыюся,
«Да раснымъ ладыномъ накажуся.
«А два дни я буду за вмершаго,
«На третій день я воскресну,
«А въ воскресный день воскресенья,
«Самъ я, матушка, на небеса взыйду
«Въ частнѣйшій день на Вознесенье,
«Съ частнѣйшими хирувимами,
«Съ славнѣйшими серахвимами,
«А и съ усими съ образными со святыми».
Якъ расплачитца Мати Марія,

Разрыдаитца Присвятая,
Причудная Дѣва, Мати Богородица:
«Ай сынку мой, сынку, сладкій Іисусе,
Ай сынку мой, сынку, Царь небесный!
Да съ кимъ мяне, дѣву, покидаешь?
Да кому ты назоръ[1]) святый оставляешь?»
Ой речеть, речеть самъ Исусъ Христосъ,
Ой глаголевавъ Царь небесный:
«Ни плачь, матушка, ни смутися,
«Ни выплакай своихъ свѣтлыхъ гла́зыкъ,
«Ни скорби лица румяныго,
«Ни врывай серца ретиваго;
«Ни одну я дѣву покидаю,
«Ни единый назоръ святый оставляю,
«Покидаю Дѣву съ Святымъ Духомъ,
«А съ Святымъ-же Духомъ и съ святымъ Иваномъ,
«А съ святымъ-же Иваномъ, съ Благословымъ.
«Нарицай, матушка, Ивана за сына,
«За свойго за сына, моимъ братомъ,
«Мѣста Исуса Христа, Сына Божжаго.
«Да покуда я съ муки отмучу́ся,
«Отъ ўсѣхъ отъ гряховъ оттерплюся,
«Самъ я, матушка, съ неба сойду,
«Припокой твоимъ мощамъ я явлюся,
«Припокой твоимъ мощамъ приклонюся:
«Прости, прости, мать Марія,
«Пречудная Дѣва Богородица!
«Отпишу твое лицо на икони,
«На икони на вобра́зи;
«Поставлю икону у Божжій церкви,
«А въ соборѣ въ Русалимѣ,
«Перидъ царскими воротами,

1) назоръ—наблюденіе.

«Перидъ херуимскими столами,
«Перидъ ясными свѣчами.
«Туды будуть, матушка, міръ — люди приходити,
«Кануны — проскуры [1]) приносити,
«На Божіимъ пристоли становити,
«Акахвисты — молебны закупляти,
«Восковы свѣчи затепляти,
«Земные уклоны отклоняти
«И тебе, матушка Марія, умоляти,
«И мяне, Исуса Христа, прославляти,
«Ўсемогущимъ творцомъ нарицати».
— Сонъ Божьей Матери пріяснився,
Якъ Исусъ Христосъ народився.
А хто-жъ етый сонъ радъ послышать,
И хто-жъ етый сонъ понимаить,
Богъ яму гряховъ отпущаить.
Хто-жъ етый сонъ закупляеть —
Достоинъ ёнъ будить у Господа Бога,
Избавленъ ёнъ будить отъ мукъ вѣчныхъ,
И пріеминъ ёнъ будить ў царство небесное.
А въ чьимъ доми сонъ святый восписваить,
Ў томъ доми Господь пребываить,
Прячистыя Мати проживаить.
— Славенъ нашъ Богъ, Самъ прославився
И велико Яго имя на весь свѣтъ Господній.

Записано волостнымъ писаремъ П. Кулаевымъ.

18.

б) Минской губ., Борис. уѣзда, сел. Зачистье.

Во слаўномъ городзѣ въ Ерусалимѣ,
На святой рацэ на Ерданской,

1) просфиры.

На святой горэ на Сіянской,
Якъ выросла дрэво тамъ святóя,
Святоя дрэво *купарэзо*,
Первочудный хрестъ проявіўся,
Якъ самъ Сусъ Хрыстосъ народзіўся.
Прышоў до Маріи Царъ нибесны,
Царъ нибесны, самъ Господзь Богъ.
«Ци спишъ, матка Марія, ци смуцися?
«Ци спишъ матулька, Дзѣво Богородзица?»
— Нимного часу сы полноци,
— Много *скруху* создалося,
— А много во снѣ прыснилóся:
— Видала бо сонъ первочудный,
— Видала бо сонъ перводивный,
— Што я Іисуса Хрыста спородзила,
— Ў пялю́шачки яго спялянáла,
— На святой рацэ́ охрасцúла,
— На святой рацэ на Ерданской,
— На святой горэ на Сіянской.
— Выросло тамъ дрэво пресвятоя,
— Тамъ святоя дрэво купарэзо.»
«Ахъ мацъ моя Пресвятая,
«Первочудная дзѣва Богородзица!
«Вохъ и знай, мацъ моя матушка:
«Вохъ чы то быцъ мнѣ поймáнному,
«Вохъ, чы быцъ то мнѣ замучóнному,
«И быцъ, матушка, сокрыжонному,
«И быцъ мнѣ, матушка, *за распятому*,
«И быцъ мнѣ, матушка, за розбитому,
«И быцъ мнѣ, матушка, за скровавлёному,
«И быцъ мнѣ, матушка, за прэдадзённому,
«Вохъ тымъ жа жидомъ нихрысцонным ъ,
«Вохъ тымъ жа Іудомъ низаконнымъ».
— Якъ расплакалася Матка Марія

Якъ разрыдалася Дзѣва Пресвятая:
«Куды жъ моя, чадо отхождаешъ?
«Вохъ кому на дозоръ оставляешъ?
— «Покидаю я, матушка, зъ Святымъ Духомъ,
«Зъ святымъ Иваномъ Благославнымъ.
«Налицала сабѣ матушка Я́на за сына,
«Вмѣсто свойго сына, мойго брата,
«Съ своимъ сынкомъ возлюбленнымъ,
«Съ моимъ братомъ *дороженнымъ*.
«Напишу свой ликъ на во́бра́зѣ
«И поставлю, матушка, ў Божжей церкви,
«Ў Божжей церкви ў Ерусалимѣ,
«И будуць къ табѣ, матушка, людзи прыхождаци
«И земные поклоны одбиваци,
«Горучіе слёзы проливаци,
«Цябе, Дзиво Марія, взвеличаци,
«И мяне, Іисуса Христа, прославляци:
«Славенъ нашъ Богъ и свѣтъ прославіўся».

Зап. мною въ 1877 г. отъ слѣпого нищаго изъ деревни Борокъ.

19.

в) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой вол., дер. Ухватовка.

На Ли́ньскуй горэ стояла церкоўка,
Ў той цэркоўки Прачыста Мацеръ Божа спочыва́ла;
Прыходзиць яе́ сыно́чакъ: «Матушка моя родная!
«Ци сьпишъ, ци такъ ляжышъ?»
— Сынъ мой возлюбленный! сьнила я сонъ про цябе:
— Што хочуць жыды *сьце́рама* (?) дрэва
— На твою глову корону зробиць,
— Копьёмъ за рэбро́ узяць,
— Перло́вою ме́чкою голоўку изьнящь.
«Не есь тому, матушка моя родная, сонъ,
«Есь тому, матушка моя родная, праўда.»

Ў нядзѣ́лю рано пораненьку, якъ сонейко ўсхо́дзиць,
Прачыста Мацеръ Божьжа свойго сына за руку во́дзиць:
Повела на па́церъ, а съ пацеры на ю́трань,
Зъ ютрани на Божьжу службу,
Зъ Божае службы ў номастыръ,
А зъ номастыра на мора́,
На морахъ бѣлый ка́мень ляжы́ць,
На бѣлумъ камени цэркоўка стоиць,
Ў той цэркоўки прыстолъ стои́ць,
На томъ прыстоли свѣчи горапь,
Ко́ля того прысто́лу Сусъ Хрыстосъ стоиць,
Сусъ Хрыстосъ стоиць, Сынъ Божый:
Ножки стуліў, ручки разьня́ў,
Во́чками скрапіў, семъ ранъ отворыў,
Прасьвятую кроў разліў.
Прышоў Петро и Павелъ, яго, ву́чаники:
«Господзи нашъ, Господзи!
«Што ты за насъ такую му́ку прынима́ешъ,
«Што раны отвораешъ, прасьвятую кроў пролива́ешъ?
— Не дзивице, Петро и Пауле, на мою му́ку,
— Берыце Хрыста ў руки,
— Вядзице яго по свѣту,
— Давайце старо́му, мало́му,
— Крыво́му, сьляпому,
— Штобы яны́ сонъ ентый знали,
— На зямли мукъ ня ма́ли,
— Ў пекли ня кипѣли,
— Ў пьятницу до посьниканьня,
— Ў субботу до снѣданьня
— И ў нядзѣлю штобъ до Божое службы ходзили,
— Будзець пекло затворо́нная,
— Царство нябесная отворо́нная.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

20.

г) Могилевской губ., Климович. уѣзда, Хотовижск. вол.

«Пыкидáю тябе, Дѣву, съ Святымъ Духомъ,
«Со Святымъ Духомъ, съ святымъ Иваномъ,
«А съ тымъ жа Иваномъ Быгослóвымъ
«Нарицай, мати, Ивана своимъ сыномъ,
«Своимъ сыномъ, моимъ братомъ,
«Вмѣсто Іисуса Христа, Сына Божія.
«А покуль я зъ муки отмучýся,
«И зы умершихъ во гробъ спыложýся,
«И въ новымъ жа гради спыложуся,
«Плыщанúцыю обовьюся,
«Ряснымъ лáдунымъ накажýся,
«Два дни буду зы умершихъ,
«А на третій день, матушка, воскресну,
«А на третій день выскрясéнія,
«На великъ жа празникъ — Вызнясенія.
«Ани на небо я вызнясуся,
«Съ часнѣйшими съ херувимами,
«Съ славнѣйшими сирафимами,
«А со всѣми сыбразными сы святыми;
«А кыгдá жъ я, мати Марія,
«Ды на неби я обсялю́ся,
«А тогды же я, мати Марія,
«Ды къ твоимъ мыщáмъ [1]) явлюся,
«Кы твоимъ мыщáмъ приклонюся,
«Пыклонúвшися, пыпрощýся:
«А прыщáй, матушка Марія,
«Прыщáй мяне, Дѣва Присвитая,
«Прывочýдная Дѣва мати, Быгорóдица!
«Ныпишý я твой ликъ, мати, ны икони,
«На той жа икони, мати, ны выбрáзи.

---

1) т. е. мощамъ.

«Пыста́влю я твой ликъ въ свято́мъ мѣсти,
«И вы главнымъ гради, гради Русалими,
«Во святой церкви, во собори,
«Въ томъ собори на пристоли,
«Пиридъ царскими вырыта́ми,
«Пирядъ чудными выбрыза́ми,
«Пиридъ хирувимьскими стыла́ми,
«Пиридъ жаркими свича́ми,
«Ай дѣжъ ангилы всё кликнують,
«А тряпещуть силы вси нябе́сныя.
«Туды жъ будить міръ, мати, приходити,
«И канунъ и просфиры приносити,
«А на Божымъ пристоли стынови́ти,
«Акахвисты и молебны зыкупля́ти,
«Высковы́я свѣчи затипля́ти,
«А зямны́я поклоны отклыня́ти,
«А тябе будуть, мати, вопрошати,
«Го́спыда Бога упрышати,
«И мяне, Іисуса Христа, прыслывля́ти,
«Всимогущимъ жа творцомъ ырицати.
«Ай сонъ Божій, матушка, оснився,
«А кыгда зане Христосъ ырадився.»
— А хто жъ етый сонъ пынима́ить,
Тэй чиловѣкъ збавленъ будить
Отъ муки вѣшныя игряховъ смяртельныхъ,
А хто етый сонъ зыкупля́ить, —
А на сорыкъ дёнъ Богъ гряховъ збывля́ить,
Тэй царство нябесныя зыкупляить.
А въ чіемъ доми сонъ святый рыспива́итца,
Въ томъ доми Христосъ Богъ прибываить,
А Прячистыя Матушка приживаить,
А святыя жъ ангилы возлитають,
А тряпещуть крылушкымъ нябеснымъ,
А нячистую силу отгоняють.

Сыхранить домъ етый Богъ и помилуитъ
Отъ злодѣя, чиродѣя,
Отъ огнянныя всё пожоги,
Отъ выдя́ныя да всё потоки —
А вспиваимъ сонъ святый. Алилуя [1]).

Зап. волостнымъ писаремъ.

21.

д) Той же губ., Сѣн. у., Бобрской вол.

«На славнымъ градзѣ Русиламѣ
«Причудное дзиво слышалося
«И мнѣ сквозь сонъ видзѣлося.
«А видзився сонъ пріязный, сонъ причудный:
«Якъ я чадо спородзила,
«Ў пялёночки пилинала,
«Шавковымъ по́ясомъ спывивала,
«На святой ряцѣ крисцила.
«Ой на той рядѣ Іорданской,
«Ой на горѣ на Синайской,
«Тамъ выросло дзерево,
«Присвятое дзерево купаросъ.
«Ой на томъ дзеривѣ сѣнь явився,
«Якъ Езусъ Христосъ народзився.
«А хто мнѣ гэтый сонъ разгадаиць?
«А хто гэтый сонъ расчитаиць?»
— Я и самъ, матушка, разгадаю,
— Я и самъ расчитаю,
— Я и самъ гэтый сонъ давно знаю:
— Быць мнѣ, матушка, за пойманого,
— За пойманого, за распятого
— Тымъ жи́дымъ никращонымъ,
— Тымъ юдомъ беззаконнымъ».
Расплакалася маци Марія,

1) Въ этомъ варіантѣ, очевидно, не достаетъ начала; онъ служитъ какъ бы продолженіемъ къ предыдущ. №№ 17 и 18 (стр. 612—18). Ш.

Расплакалася Присвятая:
«А куды, мое чадо, отходзишь?
«Кому мяне на дозоръ покидаешь?»
— Покидаю на дозоръ св. Духомъ,
— Святымъ Духомъ, святымъ Янымъ,
— Святымъ Янымъ съ Богословомъ.
— Нарекай, мамычка, на Яна на сына,
— На своего сына, на моего брата.
— Ёнъ твои мощи прихываиць,
— Прихувавши мощи, уклоницца,
— А уклонившися, попрощаитца:
— Прости, прости, маци Марія,
— Прости, прости, Пресвятая!
— Я на небеса ўзнясуся
— И за мертвеца въ гробъ сположуся,
— И въ плащаницы correction
— Спишу я Твой ликъ на бумагу,
— Поставлю Твой ликъ ў святой церкви,
— Ў святой церкви на олтари,
— На вяликой олтари, на орханѣ.
— А будуць къ табѣ людзи приходзици,
— Зямные поклоны уклоняци,
— Тонкія платы засцилаци,
— И горячія слезы выливаци,
— И Тябе, маци Марія, прославляци,
— А мяне, Езуса Христа, узвеличаци.

Зап. волостнымъ писаремъ. Доставленъ Могил. Статист. Комитетомъ.

22.

ГРѢШНИЦА, ИЛИ КАКЪ ДУША СЪ ТѢЛОМЪ РАСТАЕТСЯ.

1) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Что по морю, морю синему,
По синему морю по Хвалынскому,

Тамъ плыли восплывали святые корабли,
Во коробляхъ святые ангелы,
Святые ангелы, свѣтъ - архангелы,
Напроцивъ кораблей самъ Іисусъ Христосъ,
Самъ Іисусъ Христосъ, царь небесный нашъ,
Ёнъ у ангеловъ сталъ спрашивать и выпытывать:
«Охъ вы ангелы мои и архангелы!
«Гдзѣ вы хаживали, гдзѣ вы гуливали,
«И что вы видзѣли и что вы слышали?»
— Охъ ты, Іисусъ Христосъ, самъ небесный Царь!
— И много мы видзѣли и много слышали:
— Какъ душа зъ бѣлымъ цѣломъ разставалася,
— Разставшись, душинька, не прощалася,
— А зъ циста поля свороцилася,
— Съ своимъ бѣлымъ цѣломъ распросцилася:
— «Ты просьци-тка просьци, цѣло бѣлое моё!
— «Цѣло бѣлое, беззаконное было!
— «Пóйдзимъ, цѣло, во сыру мацъ землю,
— «Во сыру мацъ землю, въ гробову доску,
— «Косьци земли на преданье,
— «А цѣло червямъ на растоценье,
И не спокаившись душа, грѣхи вгадывала.
«Поцемъ же ты, душа, грѣхи вгадывала?»
— Какъ я жила была на вольномъ свѣту
— Я не имѣла ни среды, ни пятницы
— И святыхъ годовыхъ праздницковъ,
— Воскресенье Христово не поцы́тывала,
— Заутрини съ вецéрнями просы́пывала,
— Полудзённую обѣдзинку прогуливала,
— Во Божію церковь не хаживала,
— За хрестъ, за молитву не стаивала,
— Земныхъ поклоновъ не кладывала,
— Евангеліе святое не прослушивала,
— Што въ Евангеліи написано,

— Въ самаго Христа напецатано.
— Есть написано, въ Христа напецатано
— Въ цомъ грѣхи, въ цомъ спáсинье:
— Цымъ намъ душиньку спасьци,
— Цымъ въ рай ее ввесьци,
— Захошъ душу спасьци — постомъ, молитвамъ святымъ,
— Ещё низкимъ поклонамъ земнымъ,
— А захошъ въ рай войци — святой милостыней,
— Цесна поданной и потайной,
— Отъ желанья своего, труда праведнаго.
— А въ этыхъ грѣхахъ Богу не кáилася
— И отцу духовному не сказывала —
— И цяжкій грѣхъ себѣ полуцывала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— Отца съ мацерью своею не поцы́тывала,
— По мáцирному слову ихъ бранивала.
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
— Отцу духовному не сказывала.
— Еще, душа, Богу согрѣшила:
— По помошку, душа, много хаживала,
— Въ соломѣ заломы заламывала,
— Со всякаго хлѣба споръ вынимывала;
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася,
— Отцу ду́ховному не сказывала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— По подворьямъ, душа, много хаживала,
— Про воры вороты распи́рывала,
— Вороцившись назадъ не запирывала,
— Скоцинушку въ поле повыпускивала,
— Сосѣдній хлѣбъ повытравливала,
— Сосѣда съ сосѣдомъ на брань сваживала, —
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася,
— И отцу духовному не сказывала.

— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— По дворищамъ, душа, много хаживала,
— Въ коровахъ молоко повыдаивала,
— По бѣлому каменью разливывала...—
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не ка́ялася,
— И отцу духовному не сказывала.
— Еще, душа, Богу согрѣшила:
— По-подъ о́конью, душа, много хаживала,
— Хоць не слышала, душа, — скажу слышала;
— Хоцъ не видзѣла, — скажу видзѣла; —
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася
— И отцу духовному не сказывала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— По пуницкамъ, душа, хаживала,
— На игрищахъ много плясывала,
— Своимъ бѣлымъ руцынькамъ прихлопывала,
— Дурную половину процѣнивала.
— Самаго Христа разгнѣвливала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— Сводней, душа, много сваживала,
— Мужа съ женою поразлуцивала,
— Златые вѣнцы разрушивала; —
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
— И отцу духовному не сказывала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— По свадзьбамъ, душа, много хаживала,
— Свадзьбы звѣремъ оборацывала; —
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася.
— И отцу духовному не сказывала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— Въ утробѣ младенцевъ запорцивала,
— Церезъ дзѣцей своихъ божилася,
— Жидами дзѣцей назывывала,
— Дли бѣлыхъ грудзей дзѣцей присыпывала,

— Смаленьку своё дзѣця проклинывала; —
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
— И отцу духовному не сказывала.
— Ещё, душа, Богу согрѣшила:
— Какъ напилася душа зелена вина,
— Отъ зелена вина, душа, пьяна была,
— Отъ зелена вина, душа, померла; —
— Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
— И отцу духовному не сказывала. —
Провалилася душа сквозь преисподнюю,
Безъ покаянья, душа, безъ священника.
«Вотъ вѣкъ муцыцца тебѣ, душа, — неотмуцыцца,
«И вѣкъ ка́ицца тебѣ, душа, не откаицца
«За свое великое прегрѣшенье,
«За свое великое беззаконье!»
— Помилуй насъ Богъ отъ всякихъ грѣховъ!

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

23.

СТРАШНЫЙ СУДЪ.

2) Той же губ. и уѣзда дер. Воськовичи.

Святой Рима, Рима, Рима праведный!
Въ немъ жили были душеньки, души праведны.
Въ немъ жили были душеньки, души грѣшныи.
Якъ укрикнули душеньки души грѣшныи:
«Хто жъ насъ, душеньки, да судзици будзецъ?»
Ёсь у насъ судзьзя *златовый* (?) Христа,
Узлатоваго Христа, свѣтъ Михайла,
Свѣтъ Михайла-рахайла, судьззя праведный.
Якъ узойшоў же ёнъ на Сіянскую гору́,
Затрубіў же ёнъ въ свою гласную трубу́—
Мацъ сыра земля взгромоздзилася,
Сырые пески ўсё разсыпалися,

Гробовыи доски ўси повскрылися,
Живые души и мертвыи ўси повстали,
Повстали яны ўсё на Страшный судъ исьци,
Повстали яны ўсё муки видзѣць.
«Становицеся вы души, души праведныи,
«Становицеся по правой сторонѣ!
«Становицесь вы души, души грѣшныи,
«Становицеся по лѣвой сторонѣ!
«Охъ и я васъ цяперъ судзици буду:
«Зачѣмъ вы души, души грѣшныи,
«Ойцоў и матокъ вы не слухивали,
«По средамъ, по пятницамъ вы не пáщивали,
«Трецьяго дзенечка воскресеньня,
«Которого того ўсё праздничка,
«Вы суды судзили ўсё неправедные,
«Великіи подкупы вы ўсё биравали,
«Виноватыхъ правыми ставили,
«А праведныхъ виновáцили,
«А до Божіихъ службъ не хаживали,
«Божіе слоўцо не выслушивали;
«Затымъ вы, душеньки, души грѣшные,
«Идзиця колъ огняныи рѣки,
«Ищиця сабѣ броду мелкаго,
«Броду мелкаго, переходовка;
«Коли жъ нáйдзеця, — ў раю будзеця,
«А не нáйдзеця — во цьмѣ будзеця.»
Пошли тыи душеньки ўсё зрыгаючи,
Ўсё ойцоў своихъ, матокъ проклинаючи:
«Ай наши ойцы, маци! яны проклягы будуць,
«Якъ насъ маленькихъ ня ўчивали,
«И до Божьихъ службъ не посылывали,
«Божьихъ мы службъ ня выслухивали, —
«Затымъ мы душеньки, души грѣшныи,
«Затымъ мы будзимъ по вѣкъ мучицца,

«По вѣкъ мучицьца, ня одмучицьца.»
— «А вы душеньки, души праведны,
«Вы ойцоў и матокъ своихъ слухивали,
«По средамъ и пятницамъ вы па́щивали,
«Трецьёго дзенёчка воскресенiйка,
«Которого того ўсё праздничка,
«И до Божьихъ службъ вы хаживали,
«И Божье слоўцо вы выслухивали,
«Вы суды судзили ўсё праведные,
«Вы великихъ подкуповъ ня бирывали,
«Виноватыхъ вы виновацили,
«А праведныхъ праведны-шъ дзѣлали;
«Затымъ вы души праведные
«Идзиця вы по ножовомъ колибу,
«Идзиця коло огнянной рѣки
«Ищиця сабѣ броду мелкаго,
«Ищиця переходоў часценькихъ,
«Коли жъ на́йдзеця — въ раю будзеця,
«А не найдзеця — во цьмѣ будзеця.
— Пошли жъ тыи души ўсё зрыгаючи,
Ойцоў своихъ, матокъ вспоминаючи:
«Они насъ маленькихъ вучивали,
«На Божьи службы посылывали
«Затымъ мы души, души праведныи,
«Въ раю будземъ во вѣкоў».

Зап. учен. витебской гимназiи (6-го кл.) Безперчимъ.

24.

ЕВАНГЕЛИСТАЯ ПѢСНЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«Ахъ ты, Жижка научоны,
«Между школы и броны,
«Свэнтымъ письмамъ збаўлёны,

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и разъ!»
— Одзинъ Сынъ Маріинъ
— Ёнъ нябесный короны,
— Ёнъ надъ нами кролюиць,
— Кролюиць, кролюиць, кролюиць. [1])
«Ахъ ты Жижка научоны и т. д.
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и два?»
— Ёсьць два тубли Мойсея [2]) и т. д.
«Ахъ ты, Жижка научоны и т. д.
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и три?»
— Ёсьць три потривярхолы (т. е. патріархи)
— Два тубли Мойсея [3]) и т. д.

(Опять сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што-то ёсьць чатыры?»
— Чатыры листа Вангалиста [4]) и т. д.

(Опять сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и пяць?»
— Цярпѣў Богъ пяць ранъ безъ вины [5]) и т. д.

Вар. Той же губ. и у.
1) Ахъ ты, Жачикъ, научóный,
Уновой школы наброный,
Повѣръ жа мнѣ, Жачикъ,
Чуишъ: одзинъ!
Одзинъ Сынъ Маріинъ, —
Сынъ на небѣ крулюиць,
А Богъ надъ намъ пануиць
2) Два табли Мосеевыхъ
Одзинъ Сынъ Маріинъ и т. д.
3) Три потривярховыхъ и т.
4) Чатыры листы Евангелиста и т. д.
5) Пяць ранъ цярпѣў Панъ Богъ безъ вины и т. д.

(Опять сначала)
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што ёсьць шесьць?»
— Ёсьць шесьць лялейлеў [6]) и т. д.
(Сначала)
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и семъ»
— Ёсьць семъ листоў прописанныхъ [7]) и т. д.
. . . . .
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и восимъ?»
— Ёсьць восимъ крыжоў крыжованныхъ [8]) и т. д.
. . . . .
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то есьць и дзевиць?»
— Ёсьць дзевиць святыхъ сукромэнтыў [9]) и т. д.
. . . . . .
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и дзесиць?»
— Ёсьць дзесиць Божьжихъ приказаній и т. д.
. . . . .
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць одзинадцыць?»
— Ёсьць одзинадцыць пророкоў [10]) и т. д.
. . . . .
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць дзвѣнадцаць?»
— Ёсьць дзвѣнадцаць ангэлыў. [11])

---

6) Шесьць крулевъ лилеивыхъ,
Прынасвентша Марія и т. д.
7) Семъ Божьихъ сукромэнтоў и т. д.
8) Восимъ глазъ Архангельскихъ и т. д.
9) Дзевиць крыжоў крыжованныхъ и т. д.
10) Одзинадцыць мученикоў,
11) Дзвѣнадцыць апостолоў...

(Тутъ тоже повторяется все предыдущее въ обратномъ порядкѣ и оканчивается отвѣтомъ на вопросъ: «Чуишь одзинъ?»

Зап. учен. V класса Витебской гимназіи въ 1869 г.

Ису Хрысту воды поднёсъ,
Табѣ, Жижка, кукишъ подъ носъ.
Ёсьць два тубли Мойсея,
Ёсьць три *потривярхолы*,
Чатыры листы Вангалисты,
Цярпѣў Богъ пяць ранъ бизъ вины,
Есьць шесьць лялйеў,
Есьць семъ листоў прописанныхъ,
Восимъ крыжоў крыжованныхъ,
Дзевяць святыхъ сукроментыў,
Дзесяць Божьжихъ приказаній,
Одзинадцыць пророкоў,
А дзвѣнадцыць ангелыў.
Ису Христу воды поднёсъ,
Табѣ, Жижка, кукишъ подъ носъ,
Одзинъ сынъ Маріинъ,
Ёнъ нябесны короны,
Ёнъ надъ нами кролюиць,
Кролюиць, кролюиць, кролюиць.

Зап. А. Л. Лисовской отъ старика нищаго въ 1868 г. Ср. у Безсонова: «Калѣки перехожіе», вып. I, 379—93.

25.

О ЗБАВЕНЮ ДУШЫ ХРЫСЦІЯНСКОЙ, ИЛИ РАЗМОВА ЧОРТА ЗЪ МАЛЕНЬКИМЪ ХЛОПЦАМЪ.

б) Гродненской губ.

«Мой ты, жачку малый,
«Але доскональый
«Скажы ты мнѣ, што гэто есьць одзинъ?»
— Одзинъ сынъ змарый, што надъ нами крулюе.
«Ой ты, жачку учоны,
«За ўсѣхъ хлопцоу выброны,
«Скажы-шъ ты мнѣ, што значыць два?»
— Дзвѣ таблицы Можайша (Моисея)
— Одзинъ сынъ *змарый* (?), што надъ нами крулюе.

(Пропускаемъ отвѣты на остальныя числа до 12, такъ какъ при послѣднемъ всѣ они повторяются).

Скажы-шъ ты мнѣ, што есьць дванацаць?
— Дванацаць свентыхъ апостолоў,
— Одзинацаць прыказань косьце́льныхъ
— Дзесяць прыказанёў Боскихъ,
— Намъ данныхъ на горахъ Сымонскихъ,
— Дзѣвѣць хороў ангельскихъ,
— Госемъ свентыхъ пророкоў,
— Шесь кветушакъ лиліи
— Прынайсвеншай Марыи,
— Пяць ранъ Хрыстусъ мялъ, (имѣлъ)
— Якъ на крыжу умираў;
— Чатыры листы Вангелисты
— Тры патрыярхове
— Дзвѣ таблицы Можайшовы
— Одзинъ сынъ змарый,
— Што надъ нами крулюе. [1])

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

---

1) «Пѣсню эту мнѣ случалось слышать въ юныхъ лѣтахъ. Она усердно распѣвалась по вечерамъ въ Гродненскомъ уѣздѣ женщинами и дѣвицами на супряткахъ и въ праздники—весною, осенью, лѣтомъ и зимою. Кромѣ того мнѣ доводилось ее слышать въ деревнѣ *Сухой Долинѣ*, распѣваемой надъ покойникомъ. Въ народѣ она была извѣстна подъ означеннымъ въ текстѣ заглавіемъ. О происхожденіи этой пѣсни крестьяне разсказывали слѣдующую легенду:

«Вышоў, кажа, одзинъ вечаръ маленькіи хлопчыкъ на дворъ, *могло* быць годзина дзевята, — ашъ бачыць на повѣтру (на воздуху) шатанъ лецить — зъ рогами, ў плащэ и невинную душу несе, котора вельми надто крычала и до Пана Бога и Матки Боской волала (звала). Такъ гэты хлопчыкъ упаў на колѣни и давай хрысьци́ца да Богу молицца. Перахрысьцыў ёнъ, вѣ́домо, и шатана,—такъ шатанъ за́расъ остановіўся и кажа: хлопъ! скажы ты мнѣ: «што гэто значыць—одзинъ?»—Енъ и давай ему спѣваци ашъ до двинацаци. Шатанъ, вѣ́домо, пытаў большъ, якъ до дванацаци, можа, до сорока якихъ, але якъ гэты хлопецъ вельми быў разумны, то ёнъ ему заспѣваў ды хоць до ста, бо ему а́нелъ на ухо ўсё шапта́ў. Але якъ ў ночы дванацаць выбило и пѣтухэ заспѣвали, то шатанъ кинуў невинную душу, а самъ — бойць ў воду и пропаў. А хлопецъ ўзяў душу и довёў до хаты. Гэта душа была на гэтумъ сыѣцѣ ащё 12 роко́ў, по́тымъ до Бога пошла. А гэты, кажа, хлопецъ, якъ выросъ ве́льки, то зробіўса ащё му́дрэѣ и потымъ, кажа, ў Рымѣ Папрамъ быў (т. е. папой)». И. К.

26.

ПѢСНЬ О БОМБОЛЕѢ [1]).

Гроднинской губ. и у.

Свентый Андрею, свентый Бомболею!
Да дай намъ ра́ды ў своемъ виногра́дзѣ.
— Рады бы я да даў, да не моя воля, —
Самого Створицеля да аще Пана Бога.
Который чаловѣкъ зъ вечера працу́е,
То на заўтрашни дзень его Богъ жалуе.
Голосики было, ажъ ножки помлѣли:
Наѣхали казаке да ўсё свыво́льнике,
Загоняли за пальцы, смоляныя спицы.
Прыѣхаў казакъ, старшій атаманецъ,
Выняў селезёнку черезъ потыленьку.
Заснуў я вельми смашно, але ўсѣмъ людзямъ значно.
Немножко я спаў — сто восимдзесятъ лѣтъ.
Кремень рубайце, а мене вынимайце,
Церку робѣце и мине тамъ становѣце;

---

1) «И эту пѣсню мнѣ очень часто доводилось слышать до 1863 г., на *фестахъ* преимущественно при костёлахъ, а именно при Рожано-Стокскомъ (Сокольскаго уѣзда), Индурскомъ, Квасовскомъ, Луненскомъ и Еисмонтскомъ (Гродненскаго уѣзда), которую народъ и ксендзы слушали съ особеннымъ увлеченіемъ. Мнѣ также доводилось слышать, что *Бомболей* былъ ксендзъ езуитъ Андрей Боболи, который совращалъ православный бѣлорусскій народъ въ католичество и вообще былъ страшный гонитель православія. Но народу православному эти гоненія наконецъ пришли не въ моготу и онъ убилъ фанатика езуита. Мнимыя мощи находятся, какъ извѣстно, въ Полоцкомъ католическомъ костёлѣ и католики воздаютъ ему такую же честь, какъ Іосафату Кунцевичу. Ксендзами фанатиками въ честь ихъ устраивались фесты, составлялись пѣсни, кои навязывали насильно православному народу, который, безсознательно, по традиціонной привычкѣ своихъ дѣдовъ и прадѣдовъ, продолжалъ восхвалять въ нихъ своихъ заклятыхъ враговъ. И еще нескоро нашъ бѣлоруссъ православный пойметъ, что слѣдуетъ изгнать совершенно изъ своей памяти слѣды закоснѣлыхъ своихъ враговъ, такъ какъ они, т. е. бѣлоруссы, еще далеко не утверждены въ истинахъ православной церкви». И. Карскій.

Постаўце мою трунку ў Бресьцѣ на прастолѣ;
Одоўсюль будуць людзи прыбываци,
Да Пана Бога и мене будуць выслаўляци,
То буду-шъ я имъ ратунокъ даваци:
Ў щасьци, не ў щасьци каждому *фрасунку*,
Мушу додаци при щирыхъ модлахъ каждому ратунку.
Хоць я и не ў долѣ, але ў Боской хвалѣ.
Нехай ваши модлы Бохъ выслухае,
Бо за васъ моя кроў пролита, —
Свентего ойца Бомболея езавита. Аминъ.

Зап. псаломщикъ И. О. Карскій. Вар. этой пѣсни см. въ «Примѣчаніяхъ».

27.

КОСТЕЛЬНАЯ ПѢСНЬ БѢЛОРУССКАГО НАРОДА.

Могилевской губ., Оршанскаго уѣзда.

Ахъ мой Бóжа—вѣру Табѣ́,
Я ўсё вѣру, ўсё для Цябе;
Ўсю́ надзéю ў Табѣ́ маю́,
За ўсё Цябé лепшъ кохáю.
Ты сотвáрыў, Ты откýпіў,
Ты насъ Бóжа—самъ посвя́ціў.
Нихáй Табѣ́ — гдзе ёсць людзи́ —
Чесьць и хвáла отъ всѣхъ бýдзи.
Табѣ, Бóжа, клáняемся,
На ўсю́ вóлю мы здáемся,
Жиць и умирáць хóчимъ Табѣ́,
Што Ты ёсьць дóбрый самъ въ сабѣ.
Ахъ мой Бóжа зграшнў Табѣ́,
Празъ грѣхъ пéкла достаў сáбѣ;
Не жаль, Божá, згýбы моéй,
Якъ жаль, Божá, крыýды Твоей!
Рýчки и вóчки къ нéбу ўзнóсимъ —
Отпущéння грáхоў прóсимъ.
Ахъ мой, Бóжа, ўсё кáюся,

Просци грахи́, попраўлюся;
И ўжё сто разъ умёрць во́лю,
На грѣхъ боли́ не призво́лю;
А для Твойго́ сподобання —
Хочу хова́ць приказа́ння:
Жиць и умира́ць хочу́ Табѣ́,
Што ты ёсьць до́бры самъ въ сабѣ́.
Слёзы на́ши выливаимъ,
Щёрымъ сэ́рцэмъ при́река́имъ:
Поку́ль будзи́мъ з людзьми́ жици́,
Ня бу́дзимъ Бо́гу гра́шици.
О Спа́сителю — нашъ Па́не!
Еды́нэ наше́ коха́не,
«Руки́ и ноги́ Твэ ця́луемъ,
«За грахи́ свое жа́луемъ —
«Цалуемы́ Тво́е раны
«Спасителю́ нашъ коха́ны!
О Марія, Ма́тка Бо́жа,
Преподо́бна ра́йска ро́жа,
Причи́ныя къ Бо́гу за́ нами
Нягодными́ грѣшника́ми.
Ўсѣ́ святы́я гля́ньця з нёба,
Ва́ша ла́ска намъ потре́ба;
Моли́ця Бо́га за́ нами́
Нягодными грѣшника́ми.
Хва́ла Бо́гу пра́удзивэму,
Въ Тро́йцы Свя́той е́дынэму;
Хва́ла Ойцу́ и Сыно́ви —
Хва́ла Свято́му Духо́ви. Аминь.

Октября 25 дня 1879 года. Орша. С. Я. Цѣханскій.

28.

ПѢСНЯ 10 ЗАПОВѢДЕЙ.

а) Могилевской губ., Рогачевскаго уѣзда, сел. Кормы.

А вы люди христіане!
Послушайтя приказанья,
Што вамъ Самъ Богъ приказавъ,
Што вамъ дѣлать заказавъ.
Первое: штобъ ня мѣли...
Другимъ быгáмъ ня вѣрили,
Чырывникáмъ ни дать вѣры,
Чартьемъ ничимъ ни тять фяры.
Бóгымъ клятиá, — то *другоя* [1]),
Заказуя намъ Богъ тоя.
Кары вѣчный ни миная,
Хто нывра́сна прысигая.
Третье: штобъ вы знали
Праздничный день святкова́ли,
Бога просиць и молитца,
Въ церкывъ ходиць ни лянитца.
Четвертое: шануй *батьцку*,
И поважай свою матку.
Хто отца, матку шану́я,
Тому Богъ вѣку даруя.
Пятые: ни зыбивай,
Людцкія крывы ни разливай,
Крыо́въ *у́пойства* (?) до Бога
Клича: ни калечь никого.
Шастое: биряжися:
Зъ чужимъ мужымъ ни ложися;
То вяде въ пекло человѣка,
Оттуль ня выйдя до вѣку.
Сядмоя: ни вкрадь ничо́го,

1) т. е. другое приказанье — другая заповѣдь. Ш.

Й ни намовляй никого.
Ня чинь ніякой крадéжи
Ни зъ денегъ, ни зъ збожжа, ни зъ одежи.
Восьмая: ня *свѣтчь* хвальчива,
Живи зъ людьми справедливо,
Ни налягай ни на кого,
Покинь злости, бойся Бога.
Девятое: ни пожондай,
Зъ чужой жоной не засидай,
Ни дай прычины до грѣху,
Покинь чертовску утѣху.
Десятое: Бога люби,
И ближняго свого ни губи,
Люби яго якъ самъ сябя
Дѣлай добря, дасть Богъ табѣ.
Одиннадцатое: ни якой бяды ня дѣлай,
Ни зымути́ водой бѣлой.
Послушійтя христіяне!
Поселѣдняе время живемь,
Будемъ слезы проливатцы,
Сами сябе проклинатцы.
Нявмѣли Бога молить,
Только умѣли жидамъ служить;
Бо Бога ни вмолили,
Только жидамъ услужили.
Попы, ксяндзы про то знайтя,
Служить жидамъ запрещайтя.

Зап. отъ 60-лѣтняго старца въ сел. Кормы учителемъ народной школы.

29.

б) Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Ланкой волости.

Вы людзи хрисьціяне
Слухайце приказаньня,

Што намъ Господзь приказуець,
Ўсимъ намъ дзѣло указуець:
А *первоя,* — штобъ мы Бога знали,
Инымъ Богомъ ня вѣрили,
Чароўникамъ не даць вѣры,
А чартомъ не учиниць офяры.
Клясцься съ Богомъ — *то другоя,*
Заказуя намъ Богъ тоя;
Вѣчна кара ня миная,
Хто напрасно присягая.
А *трецея,* — штобъ мы знали,
Дзень нядзѣли святковали,
Бога хвалиць и молитца,
Ў церкоў ходзиць ня лянитца.
Чацьвертоя: шануй отца,
Поважай мацеръ свою.
Хто отца мацеръ шануя,
Тому Богъ вѣку даруя.
Пятоя: не забивай!
Люцкой криви не разливай.
Кроў до помсты [1]) до Бога;
Кличуць: не тойся ничого.
Шостоя: беражися!
Ни съ кого ни глумися;
Ня ўводзь ў пекло чаловѣка, —
Одтуль ня выйдзя до вѣка.
Сёмоя: не крадзь ничого,
И не подмоўляй никого.
Ня чини жаднай крадзежи,
Живи по Божай удзержи.
Восьмоя: не фальшъ фальшиве,
Живи зъ людзьми справядливе;

---

1) *помста* — мщеніе. Слов. Носовича.

Не налягай ни на кого,
Покинь злосьць, бойся Бога.
Дзевятоя: не пожалай,
Съ чужой жонкой не засѣдай,
Не дай причины къ грѣху,
Покинь шатанскую уцѣху.
Дзесятоя, — то для дому:
Не дзѣлай обижды никому;
Люби ўсихъ, якъ самъ сябе,
Молись Богу, Богъ дасьць табѣ.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

30.

ДЗЕСЯЦЕРО БОЖЫХЪ ПРЫКАЗАНЬНЕЙ.

в) Той же губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудичской вол.

1. Азь есь Господзь Богъ твой на неби, который вувяў зь Ипецкой нявoли.

2. Не взывай пана Бога по именьнѣ надарэмне.

3. Помни дзень свяциць недзѣльній.

4. Шануй оцца и мацяру и будзешъ жыць доўголѣценъ на зямли.

5. Не *чужанось* [1]).

6. Не крадзь.

7. Не моў напроціў ближняму свойму.

8. Ня будзь свѣткою [2]) хвальчываю на зямли.

9. Ни пожалай ни раба, ни рабини яго, бо я грѣшный чаловѣкъ.

10. Сповѣдайся, прощайся назадъ цябе, наперадъ цябе, нейдзи ко мнѣ ни въ ядзеньни, ни въ ў пиценьни, ни ў походни, ни ў ра-

---

1) Ошибочно вмѣсто не *чужаложь*, искаженное въ свою очередь, съ польскаго cudzołoż. Въ польск. библіи заповѣдь: не прелюбы сотвори выражено такъ: «Nie będziesz cudzołożył». Cudzołożyć—значить прелюбодѣйствовать. Ш.

2) *свѣтка* — свидѣтель. Слов. Носовича.

бóци, ни у моёмъ сынѣ. Прыдзи ко мнѣ янгаль откупицель — прыступицель, Прачыста святая Матка Божа, Господáрня вялика, очысьци мою душу, безъ числа перэдъ тобою сограшыўшу—словами, думами, мусьлями, нячыстотою, пухотóю, обжорствомъ, лѣнествомъ. Господзи просьци! Матка Божа! закрывай, заступай рызою святою, ласкою небесною, опцовою молитвою, мáччынымъ порождэньнемъ. *Ой—меціа* [1]) и Сына и Святого Духа. Аминъ.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Гр. Яцко.

Б.

Вирши (псáльмы) религіозно-нравственнаго содержанія.

31.

Могилевской губ.

Ужаснися человѣче
И слезися своимъ сердцемъ,
Что душею помрачился,
Потерялъ себя ты нынѣ
Во грѣсѣхъ своихъ.
Отложи свои забавы
И утѣхи сего міра,
Не отдайся въ рабство вѣчно,
Не теряй своей свободы.
Какъ жилъ Ассирійскій царь,
Въ Ниневіѣ былъ владѣтель,
Уязвился женскимъ взоромъ,
Проводилъ всю жизнь въ забавахъ,
За что сжегъ себя несчастный.
Царь тотъ былъ Сарданапалъ.

---

1) т. е. во имя Отца.

Огребайся отъ пороковъ,
Ни къ чему ни будь пристрастенъ,
А когда къ нимъ пристрастишься,
Тогда поздно исправляться,
Тогда будешь безъ ума.
Не теряй твою ты совѣсть
Отъ содружествъ юныхъ дѣвъ,
Наипаче берегися,
Въ разговорахъ съ женскимъ поломъ:
Не отдайся въ плѣнъ.
Не губи свою ты совѣсть
Безобразными дѣлами,
И не будь привязанъ къ онымъ.
Убѣгай отъ нихъ на вѣки,
И жива будетъ душа.
Углубися твоимъ сердцемъ
И душею пребывай въ томъ,
Размышляй о томъ всечасно,
Какъ во гробѣ пребывати.
Сей да будетъ ти предметъ.
Самъ Спаситель рекъ намъ: будетъ
Въ дни послѣдни страхъ великій;
Придутъ бѣдствія ужасны,
Какихъ не бывало
Отъ созданія міра.
Въ тѣ дни море возмутится,
Превеликой, грозной бурей,
И свирѣпыми волнами
Устрашитъ смертельно
Всѣхъ живущихъ на земли.
Гласъ народа будетъ страшный,
Въ плачѣ, воплѣ преужасномъ
Возрыдаютъ и восплачутъ,
Что постигло злое время:

«Куда намъ сокрыться»?
Въ тѣ дни солнце не дастъ свѣта,
И покрыетъ мракъ вселенну,
Съ неба звѣзды будутъ падать,
А всѣ люди вострепещутъ:
«О бѣда несносная»!
Побѣгуть изъ селъ, изъ града,
Всѣ жилища опустѣютъ,
Но убѣжищъ не обрящутъ,
И къ горамъ, холмамъ воскликнутъ:
«Упадите вы на насъ»!
Какъ придетъ та година,
И вострубятъ трубы грозны,
Вострепещутъ, убоятся
Основанія земныя.
Ахъ страшенъ тотъ день!
Слышны будутъ страшны громы
И стоны ужасны,
Сотрясутся мрачны гробы,
Въ нихъ лежащіе проснуться,
Спавшіе отъ вѣка.
Тогда мертвые возстанутъ,
Разлучаться на двѣ части:
Скоро праведные люди
Вознесутся въ рай пресвѣтлый,
Въ царствіе Отца ихъ;
А для грѣшныхъ нѣтъ отрады,
Обличатся передъ всѣми:
Обнаженны, посрамленны,
И услышатъ гласъ прегрозный:
«Отъидите отъ Мене»!
Смотритъ адъ на нихъ свирѣпый,
Устрашаетъ и зіяетъ,
Онъ не можетъ ихъ дождаться,

Да скорѣй погубитъ ихъ
Вѣчно, безъ конца.
Тогда грѣшные восплачутъ,
Что дѣла ихъ обличаютъ,
И себя осудятъ сами,
Что они повинны стали
Вѣчной лютой казни.
Тартаръ пасть свою разверзетъ,
Ада князь явится
И съ властями онъ своими
Противъ грѣшныхъ ополчится.
«Ахъ, увы! увы!» рекутъ.
Онъ вонзитъ жестокій взоръ свой
Въ беззащитны души грѣшныхъ,
Будетъ больно ихъ пронзать,
Адскимъ жаломъ устрашать,
Ихъ сердца прострѣлитъ.
Блудъ творящи любодѣи
И всѣ въ гордости живущи
Окованы будутъ вѣчно,
Наслѣдуютъ бездну;
Пламень тамъ геенскій.
Всѣ неправдою живущи,
Милости не сотворши,
Сребролюбцы, пиролюбцы
Вѣчно будутъ плакать
Во адскихъ заклепахъ.
Свыше страшный гласъ раздастся,
Жесточае страшныхъ громовъ,
Возьмутъ злыя зміи грѣшныхъ:
Вѣчная тамъ тьма!
А святые водворятся
Въ свѣтломъ градѣ и прекрасномъ,
Свыше Богомъ озарятся,

Благодатію жить будутъ
Вѣчно безъ конца.
Истребится имя смерти
И приближиться не смѣеть,
И святыя лики многи
И начнуть пѣть непрестанно
Пострадавшаго за насъ.
Всѣ святые водворятся
Вѣчно въ Божіихъ чертогахъ,
На главахъ ихъ возблистаютъ
Царски вѣнцы златые
Во вѣкъ и въ вѣкъ вѣка.

32.

Нынѣ, нынѣ я печаленъ,
Нынѣ радость всю отвергъ,
Я остался безотраденъ,
Провождаю дни въ скорбѣхъ!
Непрестанно воздыхаю,
Токи слезъ лія изъ глазъ,
Крѣпко въ перси ударяю,
Вознося къ Творцу мой гласъ:
О, услышь мое стенанье,
Боже мой, Небесный Царь!
На мое призри страданье,
Укрѣпи безсильну тварь!
Ты въ бѣдахъ мнѣ будь отрада,
Непостижимый въ небесахъ,
Ты избавь меня отъ ада,
Вопію къ Тебѣ въ слезахъ!
О, унылыхъ Ободритель!
Неба и земли Творецъ!
Будь мнѣ въ скорби Покровитель,

И заступникъ и Отецъ!
На Тебя я уповаю,
О, всесильный Боже мой!
И надеждою взываю:
Защити въ печали злой!
Не боюся я напасти,
Если будешь Ты со мной,
Разоритель адской власти,
Управляй моей судьбой!
Ты утѣшь мой духъ смущенный,
Будь мнѣ въ помощь Ты готовъ,
Я грѣхами отягченный,
Прибѣгаю въ Твой покровъ!
Пріими мое стенанье,
Съ высоты мой гласъ внемли,
Дай блаженно упованье,
Тамъ мнѣ жити повели!
Умъ плѣнился мой Тобою,
О, Правителю сердецъ!
Духъ стремится мой къ покою,
Гдѣ печалямъ всѣмъ конецъ.

Обѣ зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

33.

Могилевской губ., Климовичскаго уѣзда.

Съ другомъ я вчера сядѣвъ,
Нынѣ смерти зрю придѣлъ.
О горя, горя мнѣ вяликое! (этотъ припѣвъ повторяется послѣ каждаго двустишія).

Плоть мою во гробъ кладуть,
Душу-же на судъ вядуть.
Милости ня будить тамь,
Коль не миловалъ я самь.

Вѣрна друга нѣтъ со мной,
Скрылся свѣтъ хранитель мой.
Мимо царства прохожу,
Горько плачу и гляжу.
Царство горнѣ слезне зрю
И пригорько говорю:
Царство свято, домъ святый
Грѣшныхъ не пріимешь ты.
Ты прости, прекрасный рай!
Во иной иду я край.
Вѣчно не узрю тябе,
Въ бездну я низвергъ себя.
Весь я въ пламени стою,
Пѣснь плачевну вопію.
Я во вѣки не єгорю,
Бога свята не узрю.
Смолу и огонь пію
За пригорду жизнь мою.
Какъ на семъ я свѣти живъ
Крѣпко Бога раздраживъ.
Дней воскресныхъ я не чтивъ,
Во грѣхахъ дни проводивъ.
Бога всюдыхъ призывавъ
Страшный Судъ не забывавъ.
Я не чтивъ отца и мать,
Всѣхъ старался раздражать.
Ничему ни вѣря, живъ
И какъ скверный пёсъ ходивъ.
Всякій грѣхъ творивъ стократъ,
Райскихъ не искавъ палатъ.
Всѣ законы приступивъ,
Крайній богохульный бывъ.
Каятися ни хотѣвъ,
Бога въ сердцѣ не имѣвъ.

Поруганъ не будитъ Богъ,
Всѣмъ Онъ сломитъ гордый рогъ,
По дѣломъ воздастъ всѣмъ Онъ
Нарушающимъ законъ!
О горя, горя мнѣ вяликое!

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

34.

Той же губ. Чаусскаго уѣзда, Чернявской волости.

Мы плачемся и рыдаемъ,
Когда придутъ худыя времена,
Когда придетъ часъ послѣдній,
Земля и вода страхнутца,
Солнце зъ мѣсячкомъ примеркнетъ,
Дробныя звѣзды на землю спадутъ,
Притячецъ рѣка огненная,
Пожретъ кровъ — тварь земляную,
Тудой йшовъ святъ Михайло,
На Сіонскую гору ёнъ усходитъ,
Ў семигласную трубу ёнъ уструбитъ.
Ўси мертвые съ гроба ўстанутъ,
На страшный Судъ ўси пойдутъ:
Праведныя души по правой руцѣ,
А грѣшныя ўси по лѣвой руцѣ.
«Праведныя души — ўси христолюбивыя!
«Вы-жъ мою волю сотворяли,
«За Христа молитвою вы стояли,
«Сабѣ царство небесное готовали
«Отъ Святаго Духа сомогущаго».
«А грѣшныя души оставалися,
«За Христа молитвою не стояли,
«Сабѣ царство небесное не уготовали;
«Готовали сабѣ огонь вѣчный.
«Горятъ огни неугасимые,

«Кипитъ смола несгараемая.
«Я и Самъ за васъ на хрестѣ бывъ,
«Изъ рукъ, изъ ногъ кровь проливъ,
«А въ нотомъ гробѣ сположився,
«Плащаницею обвився.
«Я два дни бывъ за умершаго,
«На третій день воскресенье
«Ради вашихъ душъ спасенья!»
«Аллилуйя, аллилуйя,
«Слава Табѣ, Христе Боже Нашъ»!

Зап. волостнымъ писаремъ Измайловымъ. Ср. у г. Романова въ V вып. его Бѣлор. Сборн., стр. 390.

35.

Той же губ.

Ты мой Богъ, Іисусе, Ты моя радосте!
Ты ми веселіе, Ты моя сладосте!
Аще бы вся моя погубилъ въ мірѣ,
Тя Боже, Спасе мой, всегда имамъ въ вѣрѣ.
Богатство земное ни во что вмѣняю,
Егда, зря на небо, Тя, Бога всѣхъ, знаю!
Аще біеши мя — долженъ есмь хвалити,
Аще ми внемлеши — буду Тя любити!
Люблю Тя, Боже мой, паче всѣхъ святѣйшаго!
Люблю Тя, Царю мой, всѣхъ достойнѣйшаго!
Дверь сердца моего сокруши каменну,
Положи въ насъ любовъ къ Тебѣ пламенну!
Аще-бы людіе Тя, Христе, познали,
Никогда-бы грѣхами Тя не прогнѣвали.
Егда Тя познаемъ въ мольбѣ Херувимской,
Тогда Тя прославимъ въ хвалѣ Серафимской!
Хощемъ вси усердно Тя, Христе, познати;
Сподоби насъ лицемъ къ лицу на Тебе взирати!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

36.

Той же губ., Климовичскаго уѣзда.

О горя мнѣ грѣшнику сущу,
Горя благихъ дѣлъ не имущу! 2.
Кто предъ Судъ Божій явлюся? 2.
Кто со святыми висялюся. 2.
Отступихъ отъ Бога злобою, 2.
Грѣхолюбивъ самъ сый собою. 2.
Темность паче свѣта какою, 2.
Свѣта благодати не ма́ю, 2.
Совлекохся первыя одежды. 2
Се мя неправда и дѣло 2
Убиваютъ душу и тѣло. 2
Отъидохъ далеча на страну, 2.
Отъ рожецъ питатися стану. 2.
Дому чуждъ небеснаго владыки, 2.
Ни достоинъ жити съ человѣки. 2.
Временная предпочитаю, 2.
А о славѣ вѣчной ни помышляю. 2.
Что бѣдный имамъ сотворити, 2.
Когда Господь придешь судити? 2.
Восплачусь горько со слезами: 2.
«Божа, да будить милость Твоя съ нами! 2.
«Да ни услышу стражды на вѣки. 2.
«Ахъ, ужасаюсь бѣды привялики, 2.
«Пойду къ Отцу и реку Ему смѣло: 2.
«Согрѣшихъ ти, Отче мой, зѣло! 2.
«Ахъ, прими меня заблужденнаго сына, 2.
«Яко-же наемника твоего едина! 2.
Пойду къ Нему прежде дни Страшнаго Суда 2
И ни повѣмь дѣла моя блудница, 2
Падши предъ Нимъ умилюся 2
Да никогда его пищи лишуся. 2.

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

37.

Той же губ.

Пробудись отъ сна, невѣсто!
Се въ полуночи Женихъ
Отъ небесъ грядетъ безвѣстно,
Съ мертвыми судить живыхъ!
Бди, молися! Онъ осудитъ
Нерадиваго раба,
Коего отъ сна пробудить,
Страшная Его труба!
Но блаженъ Христовъ рабъ вѣрный,
Что обрящетъ бдящимъ Богъ!
Онъ зрѣть будетъ свѣтъ безмѣрный,
Въ райскій внидетъ онъ чертогъ!
А лѣнивымъ ноги, руки свяжуть
И ихъ въ геенскій свергнуть ровъ,
Гдѣ ждуть ихъ вѣчны муки,
Скрежетаніе зубовъ!
Берегися, сколько мочи,
Сна, душе, и трезва будь!
Можетъ быть, и въ сей полночи
Позовутъ тебя на судъ.
Дѣвы глупыя вздремали,
Оскудѣлъ у нихъ елей,
И за то несчастны стали,
И остановились внѣ дверей.
Убѣгай грѣха, какъ яда,
Убѣгай, душе моя,
Чтобъ не пасть тебѣ до ада,
Свѣтлаго лишась рая!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

38.

НА ХАУТУРАХЪ, ТРЕТИНАХЪ, ДЕВЯТИНАХЪ И НА РАДУНИЦѢ.

Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Уже слонце на заходзѣ, спаци не ложуса,
До сповѣдзи неготовый, Богу не молюса.
Кажуць людзи, што я умру, а я хочу жици.
Покуль жици на гэтумъ свѣци мушу согрѣшици.
Есьць у мене сребро, злото, тамъ гэто не треба,
Чтеры дошки, земли трошки, збавеньня зъ неба.
Дадуць табѣ цемну хату и смутну ложу.
Не дай, Божа, въ грѣхахъ умирацъ, о мой моцный Божа!
Якъ зазвоняць во всѣ звоны при остатней годзинѣ,
Поклонюса ўсему свѣту и своей родзинѣ.
Я думаў доўго жици, але треба ў цемнѣ гници.

39.

ПѢСНЬ О СМЕРТИ И СТРАШНОМЪ СУДѢ.

а) Тамъ же.

Што-то мнѣ ў снѣ приснилоса,
И што-то ў снѣ придалоса?
Охъ што треба помираци,
Малыхъ дзѣтокъ покидаци,
Зъ своимъ жицьцемъ разлучатца,
Да зъ своимъ родомъ разставатца.
Ащé на свѣцѣ не нажіўса,
Да предъ Богомъ не заслужіўса,
Старосьци не дождаўса,
И умираци не прыбраўса.
Стоиць жа смерць надо мною,
Вельми страшною собою.
Чамужъ ты мене не звѣсьцила,
Якъ до мене прыходзила?

— Яжъ до цябе прыходзила
— И съ тобою говорыла.
— Ты ў роскоши пъешъ, гуляешъ,
— Сто лѣтъ вѣку закладаешъ,
— А о смерци ницъ недбаешъ. —
«Смерць жа моя кохана!
«*Шакъ* (?) ты отъ Бога прыслана.
«Пожджы, смерць, хоць годзину!»
И смерць жа послухала,
И годзину подождала
И родзину прыждала.
Душа съ цѣломъ разсталоса.
Прылецѣли анёлы зъ неба,
Ўзяли душу тамъ, дзѣ треба. Аманъ.

Обѣ зап. псаломщ. И. О. Карскимъ.

40.

в) Могилевской губ., Быховскаго уѣзда, Пропойской вол.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!
«Ты по улицѣ ходзила
«И къ воротамъ приходзила,
«Въ воротики постукала.
    «Ахъ ты смерць, моя смерць!
    «Не пора-жъ мнѣ умéрць,
    «Мои лѣта молодыя
    «Да и дзѣтушки дробныя».
Смерць на то не уповáе,
Да и ближе подступáе.
Смерць въ сѣнцы входзи́ла
И къ дзверямъ приходзила.
    «Ахъ ты смерць, моя смерць!
    «Не порá-жъ мнѣ умéрць,
    «Мои лѣта молодыя
    «И дзѣтушки дробны́я».

Смерць на то не упова́е
Да и ближе приступа́е.
Да и къ полу приходзила,
Въ бо́дры ноги поступи́ла,
Бодры ноги подломила.
«Ахъ ты смерць, моя смерць!
«Не пора-жъ мнѣ уме́рць!
«Мои лѣта молодыя
«И дзѣтушки дробныя»
Смерць въ голову вступа́е,
Да голову нациска́е,
Ясны вочи зацемня́е,
Бѣлы ручки сощипляя.
«Ахъ ты смерць, моя смерць!
«Ужо-жъ пора мнѣ уме́рць,
«Мои лѣ́ты минуютца,
«Дробны дѣти зостанутца».

Зап. волостнымъ писаремъ.

41.

Той же губ.

г) Вотъ смерти вѣстникъ новый
Явился предо мной,
Я вижу гробъ готовый,
Въ немъ братъ сокрылся мой.
И льзя-ль не ужасаться?
Слезъ токи не пролить?
Зря гробъ, не сокрушаться?
Мнѣ-ль камнемъ должно быть?
Всѣ плакали, рыдали
Святые въ жизни сей,
Какъ смерть воспоминали,
Какъ мыслили о ней.
Предъ смертію своею,

Нося пречисту плоть,
Былъ трепетенъ душею
Спаситель Нашъ Господь...
Такъ мнѣ-ли будетъ лира
Играть веселый тонъ,
Какъ смертная сѣкира
Разить изъ сердца стонъ?
И мнѣ-ль свое слезами
Лице не орошать?
Съ грѣховными дѣлами
Какъ можно не рыдать?
Сей гробъ напоминаетъ
Моей кончины часъ,
И явно мнѣ вѣщаетъ
Божественный сей гласъ:
«Умершіе воспрянутъ,
«И будетъ судъ тебѣ».
Что-жь будетъ намъ? Не знаю
И знать нельзя теперь.
Отверзетъ-ли мнѣ къ раю
Господь-Спаситель дверь?
А ежели оставитъ
Въ гееннѣ вѣкъ страдать?
Увы! о горе! вѣчно
Ревѣть, стонать, рыдать!
Но, зря на гробъ, потоки,
Дай, Боже, слезы лить,
Чтобъ ими злы пороки
Я нынѣ могъ отмыть;
Избавиться отъ ада,
А тамъ вселиться могъ,
Гдѣ вѣчная отрада
Зиждитель всѣхъ насъ, —Богъ!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

42.

д) Тамъ же.

Славнѣе смерти нѣтъ,
Какъ той, что жизнь даетъ;
Той жизни нѣтъ славнѣй,
Изъ смерти что течетъ.
Смерть красить нашу жизнь,
Конецъ вѣнчаетъ дѣло;
Коль счастливъ, сердце чье
При смерти Богомъ тлѣло!
Премудрый въ мірѣ семъ
Желаеть много;
Безумный всѣхъ вещей
Что-жъ сыщетъ?.. Ничего!
О чудо! все течетъ,
Дабы придти къ покою;
Лишь грѣшный человѣкъ
Мятется суетою.
Молитвой гнать бѣсовъ,
Смирять постами плоть,
А міръ забвеніемъ попрать
Велитъ Господь.
Свобода губитъ насъ,
Свобода избавляеть,
Свобода вяжетъ насъ,
Свобода и вѣнчаетъ.

Зап. тѣмъ же.

43.

О СМЕРТИ СПАСИТЕЛЯ.

а) Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Ой церазъ поле да широкое,
Езусъ, мой Езусъ, да широкое,

Ой черезъ море да глыбокое
Ходзила, блудзила Панна Марыя,
Ой шукаючи Божаго Сына.
Ой споткала тры жыдочки.
«Ой мое шъ вы тры жыдочки!
«Ци не бачыли вы Сына мого?
— Ой одзинъ кажа: «Я не бачыў!»
А други кажа: «Я забачіў!»
А трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.»
Наши ойцы Его мурдовали,
Замурдоваўши, поховали;
Поховали-шъ Его на высокихъ горахъ,
Охъ, на тыхъ горахъ дзераво наросло;
А съ того дзерава крыжы рублены,
Охъ, а съ тыхъ крыжоў косьцёлъ стаўлены,
А ў тымъ косьцелѣ гробы лежаць,
А ў першимъ гробѣ Ёнъ святы лежиць,
А ў другимъ гробѣ Панна Марыя,
А ў трейцимъ гробѣ Панъ Езусь лежиць.
Надъ Святымъ свѣчки горэли,
Надъ Панной Марыей анели спѣвали,
А надъ Сыномъ Божжимъ рожа расцвѣла.
Свѣчки горэли — свѣтъ освяцили,
Анели спѣвали — свѣтъ звеселили,
Рожа зацвѣла — весело стало.
А съ той рожы вылецѣў пташакъ;
Полецѣў жа ёнъ просто [1]) до неба.
Охъ тамъ жа его да затрымали [2]),
А затрымаўши, его распытали [3]),
Охъ, распытаўши, да ўсё укленкнули [4]),
Охъ уклянкнуўши, пацеръ [5]) змовили,

---

1) прямо. 2) задержали. 3) распросили. 4) упали на колѣни. 5) молитву: Отче нашъ.

Пацеръ до неба, бо намъ такъ треба,
И быци, жици, Бога хвалици;
Езусъ, мой Езусъ, Бога хвалици.

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

44.

О МЕНКАХЪ [1]) И СМЕРТИ ПАНА ЕЗУСА.

б) Тамъ же.

Черезъ поле шырокóе,
Черезъ море глыбокое,
Туды йшла Боска Матка,
Туды йшла святенкая;
Спотыкнула тры анëлы,
Спотыкнула тры святые:
Моé шъ вы тры анëлы,
Моé-шъ вы тры святые!
Ци не бачыли вы Езуса Хрыстуса,
Езуса Хрыстуса, Сына мого,
Сына мого, Бога свого?
— Одзинъ кажа: «Я не бачыў!»
Други́ кажа: «Я не знаю!»
Трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.
Ой съ пятницы на суботу
Твого сына жидэ ўзяли,
Жидэ ўзяли, мурдовали,
Его, Святого на крыжъ збили,
Ручки ношки прыбивали,
Обручъ на голову прыцискали,
Кроў святую проливали,
Хрысту муки задавали».
— «Ци-шъ много тамъ жыдоў было?»

---

1) мукахъ.

«Сорокъ жыдоў и чатеры.
«Его святаго зъ крыжа збили,
«У новы гробъ положили».
— «Ци глыбоки той новы гробъ?»
«Сорокъ са́жань и чате́ры;
«Бѣлымъ камнемъ прывалили».
— «Ци вельки той быў камень?» —
«Сорокъ сажань и чатеры».
Прышла туды Боска Матка,
Прышла туды святенкая,
Крыжемъ пала, заплакала,
Пану Богу поклонъ дала:
«Ты жъ, бѣлы камень, ты скацися!
«Новы гробе, растворыся!
«Езусъ Хрыстусъ зъ мартвыхъ ўстань!»
Зъ мартвыхъ ўстаў и Хрыстомъ ўстаў.
Стала шъ ена закликаци:
«Петре-Пауле, подай ключы,
«Подай ключы ўнутраные!
«Отчини дзверы пекляные,
«Выпусьци душы збаўленые,
«Ўпущу душы жыдоўскіе,
«Жыдоўскіе, невѣрные».
Хвала шъ табѣ Езусъ Хрыстусъ!
Хвала табѣ, моцны Божа!
Што насъ отбіў и отчыніў
И намъ крулеўство отворыў. Аманъ!

Эту пѣснь пѣлъ крестьянинъ Степанъ Лида съ сыновьями во дни Великаго поста и на кладбищѣ при крестахъ [1]). Зап. тѣмъ же.

---

1) Бо́льшая же часть другихъ духовныхъ стиховъ, сообщенныхъ г. Карскимъ, распѣвалась, по его словамъ, на *фестахъ* нищими крестьянами Бѣльскаго, Сокольскаго и Гродненск. уѣздовъ Гродненской губ. «Мнѣ» пишетъ онъ, «доводилось большую часть этихъ стиховъ слышать въ Рожаномъ, или (по новому) Красномъ Стокѣ, Сокольскаго уѣзда, гдѣ *обитаетъ* чудотворная икона Божіей Матери. До 1862 года народъ стекался туда со всѣхъ губерній При-

45.

в) Минской губ., Игуменскаго уѣзда.

Прачыста сына родзила,
На прыстоли посадзи́ла,
Сама пошла къ Богу по имя,
А Богъ сказаў: «Святый Илья».
Прачыстая ня узлюби́ла,
Исусомъ Хрыстомъ прыложыла.
Прышла домоў — сына нема.
Пошла яна шукаючы,
Сына свойго пытаючы.
Сустрѣлася съ трымá убогими:
«Милые мое тры убогіе!
«Ци ня бачыли сына мойго,
«Сына мойго, Суса Хрыста?»
Одзинъ кажа: «Я ни бачыў!»
Другій кажа: «Я ни видзѣў!»
Трэцій кажа: «Я и самъ тамъ быў.
«Твойго сына жыды ўзяли,
«На крыжъ ручки расьпинали,
«Копъемъ сэрцэ доставали,
«На крутой горэ́ поховали:
«Дзѣ голоўка пала, тамъ цэркоў застала,
«Дзѣ ручки пали, тамъ прыстолы стали,
«Дзѣ ножки пали, тамъ крыжы стали.

вислянскаго края, а равно изъ губерній: Виленской, Волынской и Гродн. Съ 1866 года Рожаностокскій костелъ обращенъ въ православную церковь и съ тѣхъ поръ паломничество туда потеряло для народа прежнюю свою привлекательность. Говорятъ «Якъ косьцелъ цеперъ перевернули на церкву, то и Матка Боска вышла зъ косьцела». «Понятно», продолжаетъ г. Карскій, «что это произошло отъ подстрекательства ксендзовъ. Въ настоящее время въ Красномъ-Стокѣ фестовъ не бываетъ, хотя народъ туда и собирается, но въ маломъ, сравнительно, количествѣ, приблизительно тысячъ въ двухъ, не болѣе, а прежде, до 1863 г., народу собиралось, бывало, десятками тысячъ и по нѣсколько разъ въ году». К.

«Сами звоны зазвонилися,
«Сами свѣчи засвѣцилися,
«Сами анёлы поуставали,
«Анельскіе пѣсьни зауспѣвали».

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

В.

Молитвы и молитвенные стихи.

46.

МОЛИТВА УТРЕННЯЯ.

Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Дзякуй Господу Богу, соўничку ясному, мѣсячику красному, звѣздочкамъ свѣтленькимъ, міру хрищоному, образу чесному, што я ету ночку переночаваў. Дай Боже еты дзенёкъ передневаци въ щасьцѣ, въ корысьци, въ нрибытку, въ веселосьци и въ добромъ здоровьи. Имя Ойца и Святого Духа. Амэнъ.

Зап. волостнымъ писаремъ С.

47.

МОЛИТВА ПРЕДЪ ОТХОДОМЪ КО СНУ.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда.

а) Янгеле храницеле! Храни мене до поўночы, до свита́ньня. Матка Божа, Сусъ Хрыстосъ до сконча́ньня. Красто́мъ кращу́ся, на красьцѣ спаць ложу́ся, красто́мъ укрываюся. Бо́жая Мацеръ ў головахъ, Прачыстая ў нога́хъ, я́нгали по бокахъ. На Сіянськуй горэ стоиць тры я́нгали: одзинъ прылягае, другій прысыпа́е, а трэйцій — Божые молитвы показувае.

48.

б) На добра ночъ Господу Богу, Прачыстуй Святой Мацяры Божуй и ўсимъ святымъ, свѣту бѣлому, сонцу ясному, стражнику Споднему. Господзи! Сваци небо, сваци насъ хрысьціяней ўсихъ на свѣци. *Ой-мецица* [1]) и Сына и Святого Духа. Аминъ.

Зап. народнымъ учителемъ Н. Гр. Яцко.

---

1) т. е.: во имя отца (ойца).

49.

Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудической волости.

в) Я ложуся спаць, даю Богу знаць. Богъ надо мною, хростъ подо мною. Ангелы мои! станьце вы при мнѣ! Прачистая Маци посьцельку сьцеле, Хрыстомъ накрые. Хростъ ў рукахъ, хростъ ў ножкахъ. Отъ лѣваго боку отступисе покуса: отъ четырехъ оконъ, отъ пятаго верха, отъ шостыхъ дзверей. Прачистая Маци мойго цѣло Духомъ просвѣцила. Ойца, Сына и Святого Духа. Аминъ.

Зап. волостнымъ писаремъ.

50.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛЕ ВЪ ПЕРВЫЙ РАЗЪ, НА ЮРЬѢ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Божа мисосердны, Творче едины крыжова́ны! Прими до чести, до хвалы небесные. Божа! исцѣляй, укрывай, засьцерагай и распложай статку и милаго набытку [1]) отъ ўсякаго злого упадку [2]): отъ хорта полево́го, отъ звѣра лясово́го, отъ убытка лихого, отъ заздриваго вока [3]), отъ напраснаго слова, отъ непріятеля злого. Святый Юръра Ягоры! Святый Глѣбъ и Бориса! Святый Микола угоднику Божій, ухраницель Господня! зохрани, помилуй и заступи и ўсяго́ статку, милаго набытку. Святый Илья Проро́чакъ! Пя́ценька Прасковея! Святый Петро и Павелъ! Святый Михайло-архайло! Кузьма со Дземьяномъ! Святый Спасъ Преблаже́нный и дзень Рождестве́нный! Покроў укрывающій, Святы Змитры умолящій, Святая Варвара Великомучаница, возлюбленица! Прикры Божа милосердны и ўсяго статку и милаго набытку отъ ўсякаго злого упадку. Святая Варвара, великая мученица, Исусъ Хрыстосъ, Прачи́стая Маць Божая и ўси святые свято́чки, годовые праздничики. Стань Господзи, Божа милосердный на помощь, ангелы святые на радосьць, а Маць святая Богородзица на уцѣшеньне, на ўспоможеньне.

Якъ Богъ укрываицъ небо облаками и морэ вала́ми, горы

1) *набытокъ* — пріобрѣтеніе, пожитокъ и т. п. 2) урона, убытка. 3) завистливаго глаза.

песками, пцйцу перáми, зямлк травою, рыбу лускóю [1]) и воду волною, дрэво листомъ, а чаловѣка одзѣньнемъ — такъ, Божа милосердны, исцѣляй, укрывай и вызволяй зъ лютой зимы на красну вясну́, на Юръровы рóсы, на Микольскія трáвы, на цихіе вѣтры, на божествéнные дни. Укры Господзи, Божа милосердны, ў дзень подъ слонцемъ, ночьчу подъ мясóнцемъ отъ гада поўзу́чаго, отъ змѣя лятýчаго, отъ вѣдзьмы чародзѣйницы, отъ накупного зопастателя, отъ *зоха* [2])—ябедника, отъ тáциныхъ рукъ, отъ заздры́выхъ очей, отъ злыхъ людзей. Якъ у найсвенцей Матки Божой цѣла коруна, ни шаргана [3]), такъ будзь ўся скоцина цѣла. Дай Божа милосерды, штобы нигды ни шаргана, крвы́ ни разливана и лютому звѣру ни подана, злому чаловѣку ни облекована, тольки на свенцей Маткѣ Боской на руцѣ создовано—на уцѣху, и на радосьць, и на приплодокъ, и на свою працу вѣрную, и на Боску долю и на милость Христовую, святую небесную, животворящую. При тыхъ молитвахъ за статку цѣлебную, за набытки милые, за пашеньку родливую, за здоровійко милое — Бога мы просимъ, молитву Божію творимъ.

Зап. мною въ сел. Зачистьѣ отъ нищаго Григора Лапы (лѣтъ 30), изъ деревни Борокъ.

51.

Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Ланской волости.

О хто, хто Миколая любиць,
О хто, хто Миколаю служиць,—
Тому святый Миколай
На ўсякій часъ помогай, —
Миколаю!
О хто, хто живé у яго двóры,
Помочникъ на зямлѣ, на мóры,
Возьмець яго одъ напасьци,

---

1) чешуею. 2) *зоха*—вѣроятно—отъ слова *зухъ*: проворный, ловкій и т. д. III.
3) не замарана, не запачкана, не испорчена.

Не дасьць яму ў грехъ ўпасьци;
Миколаю!
О хто къ яму прибѣгая,
На помощь къ сабѣ призывая,
Тотъ ня будзя ошуканы
И грахоўно одзѣраны, —
Миколаю!
Пастыру Славянскаго стаду!
Возьми насъ на правой [1])
Миколаю!
Миколаю имя знаменито
Побѣждай тэзоименито,
Побѣждай Огараны,
Сохрани Христіяны, —
Миколаю!
Побѣждай врагоў нашихъ всюда,
Помощникъ въ скорбяхъ намъ будзешь,
Хоцящыхъ насъ разорицъ,
Зволь ихъ уста заградзицъ, —
Миколаю!
Миколаю, молься за нами!
Просимъ ця тутъ со слязами,
Мы ця будземъ прослаўляцъ,
Имя твоё взвяличацъ —
Навѣки.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

52.

НА ПОМИНКАХЪ.

Могилевской губ. и уѣзда, Павловичской вол.

Помолимся за упокоеніе рабовъ Божіихъ!

Святый Божа, Святый Крѣпкій, Святый безсмертый, помилуй насъ!

---

1) тутъ въ рукописи не достаетъ слова. Ш.

Затѣмъ поютъ Отче нашъ и
Со вдухи праведныя скончавшимся,
Сохраняя блаженніе жизни!
Яже Твой, человѣколюбче, упокоющи Господи,
Гдѣ святые отцы праведныя опочиваютъ, Аврамъ и Исакъ.
Еще помянемъ за упокоеніе рабовъ Божіихъ,
У Бога мы просимъ милости Божей и царства небеснаго!
Еще помолимся за упокоеніе рабовъ Божіихъ:
У Бога мы просимъ царства бязсмертнаго, Бога нашаго,
Гдѣ святые праведники отпочиваютъ.
Блаженному успенію — вѣчный покой;
Сотвори имъ вѣчную память.
Возсіяй, Господи, присносущія рабы Божія, змарлыя души!

Затѣмъ хозяинъ произноситъ имена своихъ умершихъ, а нищіе послѣ каждаго имени припѣваютъ:

53.

Николая душу раба Божьяго во царствіе Божіи да помяни!

После поименнаго поминовенія нищіе поютъ слѣдующее:

Вспомяни, Господи, въ нашемъ поколѣніи:
Которые въ воды потопáли,
Которые на огняхъ погорáли,
Которые на морозахъ померзали,
Которые голодами повмирали,
Которыхъ звѣри, пируны побивали, —
Во царствіи небесно о, Боже, да помяни!

Вспомяни, Господи, въ вашемъ поколѣніи:
Которые подъ войструю мечь подходили, голову клали,
Горучую кровь разливали,
Безъ отцовъ духовныхъ хóвали,
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашу бабку пріемку,
Которая сырыя замли взыскала

И блудъ и тѣло очищала,
Отцу и матки на руки здавала, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашего батьку хрященнаго,
И вашу матку хрящонную,
Которые подъ Божій хрестъ подносили,
Ў христіанскую вѣру вводили,
А у Бога доли счастья просили, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, старыхъ вашихъ и малыхъ,
Предъ Богомъ собранныхъ,
Дядовскій родъ и ба́бчинъ,
Отцы ваши да матки,
Братцы ваши да сестры,
Младыя младенцы, красныя паненочки,
Дѣточки маленькія, рожонныя и крещонныя,
Чистоплотныя до девятаго поколѣнія,
До десятаго правочитання,
До двинадцатыя молитвы, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:
За голосными звонами,
За ясными свѣчами,
За мяккими проскурками,
За пахучими ладунами,
За тридевятыми поклонами,
За виноградами Христовыми —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Да впиши, Господи, честныя змарлыя души:
Въ книги суботнія,
Во *особы* (?) духовныя,

Во Ивангеліе Божіе,
Въ псалтыри вѣчныя —
Во царство вѣчное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:
При мшахъ, при церквахъ,
При костелахъ, при монастыряхъ,
При службахъ Божихъ, при кахмистрахъ,
При цудовныхъ образахъ, при ласци Господней,
При тайной вячери.

Ня мы жъ то сознаемъ, самъ Господь сознаеть,
Каждую душачку по имяни называить,
По имяни зовущи, отъ вѣку умершіе,
Въ гроби лежащіе, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Сошли, Господи, умарлыя души:
До города Русалима,
До царя Давыда,
До предковъ Адама,
До прасвѣтлаго царства,
До вѣчнаго покою,
Гдѣ самъ Исусъ Христосъ отпочиваетъ,
Праведныя души до раю прилучаеть,
А грѣшныя души очищаеть.

Такъ и прилучите чистыя души къ Авраму святому.
Нихтожъ такъ не безгрѣшенъ,
Только одинъ Господь Богъ безъ грѣха;
Святая Прачистая Мать Божія,
Ангельскими пѣснями воспиваема!
А праведныя души до раю прилучають.
Во блаженномъ успеніи вѣчный покой, —
Сотвори имъ вѣчную память!

Зап. волостнымъ писаремъ Степановымъ.

54.

Климовичскаго уѣзда, Милославичской вол., Могилевской губ.

Помяни Господи раба Твоего (имя умершаго),
Памятующихъ и не памятующихъ,
Писанныхъ и неписанныхъ,
Читанныхъ и нечитанныхъ
Помяни Господи!
Которые на лѣсу заблуждались,
И деревомъ побивáло,
Звѣрье поѣдáло,
Лисьтя застилала,
И на водѣ потопали,
Черизъ мечъ головы теряли,
На огни погарали. —
И помяни ихъ Господи
Во царствіи Своемъ,
Безродныхъ головъ и безплеменныхъ,
Знающихъ и незнающихъ,
Дисятое писанія,
Двинадцатое иоколѣніе.
Самъ Ты, Господи, сознаешь
И по имени называишь;
По имени зовуща,
Во гроби лижаща.
Да помянешь Господь Богъ
Усопшихъ душъ
Успенія блаженныя жизни!
Ўпиши ихъ, Господи,
Ў книги суботныя,
Ў грамоть царьковную
И въ службу духовную!
Донеси ихъ, Господи,

До града Русалима,
До покоя вѣшнаго,
До царства нябеснаго,
Ай дѣ Самъ Христосъ прибываить
И праведныя души принимаить
И отъ гряховъ очищаить,
Успенія блаженія
Вѣшная память! (три раза).

Зап. волостнымъ писаремъ Лосковичемъ.

55.

Въ той же губерніи Гомельскаго уѣзда, Красно-Будской волости, на поминкахъ нищіе, передъ обѣдомъ, читаютъ слѣдующую молитву:

Спаси, Господи, помилуй дяды́ ваши и бабу́си, отцы ваши да мату́си, дядьки ваши да тетки, браты ваши да сестры, дѣточки ваши маленькіе, ангелы крещоные, чада возлюбленные... Господи Божа, спомяни до девятого поколѣнія, до десятого почитанія, въ великомъ ростѣ, которыхъ мы не знаемъ... Самъ Богъ спозная, по имени почитая. Да неси, Господи, до царя Давида, до города Ерусалима, до предкаго Адама, до пресвѣтлаго царства! Запиши, Господи, въ книги духовныя, въ грамоты церковныя, въ псалтырь вѣчный.... въ блаженомъ успеніи... Вѣчный покой подай, Господи, усопшему рабу твоему (имя) и сотвори яму вѣчною память!» (трижды).

Зап. волостной писарь Лебедевъ. Сообщ. Мог. Статист. Комит.

56.

Витебской губ., Себежск. уѣзда.

Нищая братія любитъ ярмарки по обильному въ пользу свою сбору подаяній, и какъ въ праздники, такъ и на ярмаркахъ выпрашиваютъ милостыню особаго рода молитвами и причитаніями.

Нѣкоторыя изъ женщинъ, давая обѣтъ отслужить особый для себя молебенъ въ церкви, считаютъ непремѣнною обязанностью обратиться за молитвою и къ нищей братіи, которая помолилась бы о здравіи ихъ родныхъ, упокоеніи умершихъ и благополучномъ состояніи ихъ домашняго скота (за животовъ). За каждое молитвенное воспѣваніе нищимъ платится по 1 коп. с. или по куску холста, или же по нѣскольку яицъ.

О здравіи нищіе молятся такъ:

Воспасай, Боже, помилуй!
За весь міръ православный,
За пóящихъ, за кормящихъ:
Хто насъ, сиротъ, пóя и кóрмя,
Обувая и одзѣвая,
Отъ цемной ноцки укрывая,
Христу славу возсылая, —
Воспасай, Боже, и помилуй!

(Послѣ этого слѣдуетъ перечень именъ за здравіе которыхъ нужно помолиться).

За ихъ долю, за сцасье,
Со семьёй съ животами (со скотомъ),
Со малымъ со дзѣткамъ,
Со всѣмъ домомъ благороднымъ,
Самъ Христосъ, Царь небесный,
Мацъ Прецистая Царица,
Богородзица Мать Божья,
Воскресеніе Христово,
Вознесеніе Святое,
Живонацальная Троица,
Нареценная Пятница,
Христотерпица Святая!
Святые Петръ и Павелъ,
Кузьма со Дземьяномъ,

Спасай, Боже, помилуй!
Михайла Архангелъ,
Херувимы и Серафимы,
Вся небесная сила!
Никандръ преподобный,
Припустынскій жицель!
Порховскій Божій Свяцицель!
Цудзенъ Нилъ Столобенскій,
Христіанскій заступникъ,
Заступай, Боже, помилуй!
Святый Илья, пророкъ Божій!
Огненная колесница,
Вся небесная сила!
Спаси, Боже, помилуй!
За Иваново (и прочихъ) здоровье,
Со семьей съ животами,
Со всимъ домомъ благороднымъ,
На трудахъ, на работахъ,
На Святой Божьей молитвѣ,
При ноцлегахъ, при покояхъ,
При Божіей церкви,
При отцовой молитвѣ,
Матушкинымъ спорожденьемъ,
Бацюшкинымъ благословеньемъ,
Нашай нищенской молитвой
Спасай, Боже, помилуй,
Покровой укрывающій,
Закрой ризой пеленой,
Невгасимою свѣцёй.

57.

ЗА УМЕРШИХЪ:

Воспомяни, Господзи, всѣхъ взродцевъ,
Родзицелей переставшихъ душъ —

Въ царствіи небесномъ!
Воспомяни, Господзи, поповъ, священниковъ,
И всѣхъ церковныхъ прицетниковъ
Въ царствіи небесномъ!
Вспомяни, Господзи, царей, королей,
Военныхъ людей —
Во царствіи небесномъ.
Вспомяни, Господзи:
Бацюшекъ родныхъ и матушекъ родныхъ,
Бацюшекъ крестныхъ и матушекъ крестныхъ,
Бабушку пупорѣзную,
Дзѣдовъ, прадзѣдовъ,
Бабокъ, прабабокъ,
Цётушекъ родныхъ,
Дзядзюшекъ родныхъ,
Братій и сестеръ,
Сиротъ и вдовъ,
Безпріютныхъ головъ,
Младыхъ младзенцовъ,
Красныхъ дзѣвицъ.
Вспомяни, Господзи:
На огнѣ сгорящихъ,
На водзѣ потоплящихъ,
Въ лѣсу заблудзящихъ,
Древомъ побіенныхъ,
Громомъ убіенныхъ,
Молніей сожженныхъ,
Зяблыхъ, мёрзлыхъ,
Посяцóныхъ, положéнныхъ,
Въ цужую землю заведзенныхъ,
Заклюценыхъ, зацюрéмныхъ. —
Вспомяни, Господзи,
Христолюбивое воинство,

При царской службѣ
Со святой молитвой!

58.

ЗА ЖИВОТОВЪ (ДОМАШНІЙ СКОТЪ).

Попаси и соцали, Господзи,
Животовъ и стадниковъ
Отъ всякаго впадку:
Флоръ — лошадокъ,
Василій — коровокъ,
Настасья — овецекъ,
Василій Косарымскій [1]) — свинокъ,
Акинѳій — гусятокъ,
Ѳеодосій — козокъ,
Зосима и Саватій,
Соловецкіе цудотворцы — пцелокъ.
Паси, Господзи, и помилуй,
Всю бранную стаду [2]).
Святый Ягорій Храбрый
Всё стадо въ поле отпущая,
Въ дому принимая,
Въ цистыхъ поляхъ,
Гдзѣ ходзюць, гуляюць,
Траву съѣдаюць,
Воду спиваюць,
На святомъ мѣсьцѣ поциваюць:
Днемъ подъ сонцемъ,
Ноцью подъ мѣсяцемъ [3]),
Подъ цастымъ звѣздамъ,
Подъ небеснымъ облакомъ.

---

1) Кессарійскій. 2) набранное стадо. 3) вѣроятнѣе: подъ мясо́нцемъ.

Попаси, Господзи,
Отъ звѣря бѣгуцаго,
Отъ гада ползуцаго!
Попаси, Господзи,
Отъ змѣи — чаровницы,
Отъ ненавистаго глаза!
Попаси, Господзи,
Всю бранную стаду,
Міру православному
Старыя стадки,
Вамъ на приплодки.

Молодые стадки вамъ напожитки, до рукъ вамъ примаци, на престолѣ (столѣ) ѣдзяци, на нашу дзѣсяцину сироцкую удзѣляци. Амынъ.

Всѣ 3 зап. Ѳ. И. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

59.

БЛАГОДАРЕНІЕ НИЩАГО ЗА МИЛОСТЫНЮ.

Того же уѣзда, сел. Кисель.

Спаси, Господи, животовъ!
Статку отъ усякаго упадку,
Святы Хролъ лошадокъ, а Борисъ свинокъ,
Настасья пріукрое овечекъ:
День подъ сонцемъ,
Ночи подъ мясѣнцемъ,
Подъ луной, подъ звѣздамъ,
Подъ яснымъ зарямъ,
Гдѣ яны ходять, гуляють,
Шолкову траву съѣдають,
Ключову воду спивають,
По святымъ мѣстамъ отдыхають.
И сохрани ихъ, Господи,

От зѣря бягучаго,
Отъ гада поўзучаго,
Отъ змѣи чародѣицы,
И отъ худой чаловѣчицы.
Дай-ка вамъ, Господи,
Молоды статки на прибытки,
А старые на пожитки,
Кабъ була гдѣ поживать,
Господа Бога прославлять,
На престолѣ Его выхвалять,
И на нищую братію давать—
Годъ отъ году, вѣкъ отъ вѣку,
Нашими молитвами,
Янгельскими утѣхами.
Дай жа́ вамъ, Божа, съ высокаго неба
Злата и серебра, животовъ на здоровье,
Самымъ на доброе здоровье. Амынъ.

60.

На ярмаркахъ иногда приходится слышать отъ слѣпаго нищаго, если онъ навеселѣ, въ перемежку съ духовными и молитвенными пѣснями, стихи и пожеланія совсѣмъ иного рода, какъ напр. слѣдующіе:

А гдѣ же тэй куваль хрипатый,
Што куеть рыдли, лопаты
Ля-мя-ши?
Было у яго три тялицы,
Надоивъ ёнъ три дойницы
Мо-ло-ка.
Накосивъ ёнъ сѣна ве́ли,
Што ни' дна телка ня зъѣла,—
За-хво-рѣ́ла.
Идите жъ вы по конова́ла,
По королевскаго Михалу,—
Будемъ ля-чи́ть.

*

Поидў ў ка́рчму чисто упьюся,
Приду зъ карчмы — похмялю́ся—
Го-рѣл-кой.

Пойду ў карчму — не гдѣ дѣться,
Приду зъ карчмы — жонка бье́тся,—
Мо-ло-да.

А ужожъ гэто надоѣло,
А ужъ жъ гэто надоѣло—
За-всег-да.

Ня 'дна шапка ў карчмы сѣла,
Ня 'дна шапка ў корчмѣ сѣла,—
У жи-да.

Окончивъ эту пѣсню нищій спрашиваетъ у своего повадыря: «Михалко! а Михалко! ти даютъ»?

— Не

«Ну, нихай же имъ черти дарма пяю́ть! Пойдемъ дали». Съ этими словами нищій съ своимъ Михалкомъ переходитъ по площади на другое мѣсто, гдѣ больше народа, и снова затягиваетъ туже пѣсню, по окончаніи которой онъ опять спрашиваетъ: «Михалко, а Михалко! а може даютъ?» —

— Даютъ.

61.

Дай жа, Божа, хозяинъ,
Кабъ ваши тилятки
Были гладки,
Ўуши какъ лопатки,
Хвосты якъ бичи,
Пусть яны подмы́киваютъ
Пѳдбрыкиваютъ.

62.

Вирша новѣйшей формаціи.

Виленской губ. Вилейскаго уѣзда, Рабунской вол., сел. Рабуни.

Цяперъ у насъ такихъ много,
Што ня помняць на Бога,
А на ближняго никóли,
Же чиняць по своей воли.
Бога свойго зниважаимъ [1]),
Ворожбитовъ призываимъ,
Ствурца неба образкаимъ [2]),
Хоць неправду присягаимъ.
Свя́та [3]) хоць ня много маимъ,
И то на мши ня бываимъ,
А на Бога нарекаимъ,
Што отъ Яго ласки ни маимъ.
Можно вѣдаць, хоць Богъ нявинны тому:
Якая заслуга наша,
Такая намъ отъ Бога па́ша.
Бацьку и матку клянець, лаиць,
Еще изъ золокъ потримаиць;
Жалѣиць ковалка хлѣба,
Вонъ гониць изъ хаты, — ня треба.
Коли даешь рукамъ волю,
То помни на свою нядолю.
Цяперъ на свѣцѣ занедбаюць [4]),
Часомъ по дзвѣ жóнки маюць,
А жонки часомъ пяць мужикоў;
Бо цяперъ свѣтъ такоў, —
Што чужо ўзяў, то ня грѣхъ,
Разумѣць сабѣ быць на смѣхъ;

1) Зневажаць: поносить, безславить, ругать. Сл. Носовича. 2) оскорбляемъ. 3) *свя́то* — праздникъ. 4) отъ гл. занедбаць — оставить безъ вниманія, въ пренебреженіи. Сл. Носовича. Далѣе видно недостаетъ стиха. Ш.

А часомъ чужое украсьци,
Абы тольки якъ не попасьци.
Ближняму добра ня жычиць [1]);
Хоць яму́ што позычиць [2]),
Ёнъ позычиць на тое,
Капъ сыскаць зъ яго у́ трое.
Увесь свѣтъ бы мѣць хоцѣли,
Капъ мы только силу мѣли.
Судьдзя, ци панъ судзиць по тымъ,
Кого видзиць богатымъ;
Хто боли дау́, — прау́да того,
Худы пропау́, — вины яго.
Пыху [3]) у́ сэрцу своимъ маиць
Мизэрнымъ нагаржаець [4]).
Надъ крыхою [5]) хлѣба млѣиць,
Голодному даць жалѣиць.
Гнѣваица братъ на брата,
Клятба, крику поу́на хата.
Систра зъ сястрою грыжи [6]) досиць,
Капъ пропала Бога просиць.
Завидуешъ ты другому,
Што поводзитца у́ яго дому:
Маиць хлѣбы, маиць пчо́лы,
Ты бъ хоцѣу, капъ ёнъ быу́ голы.
Бога хвалиць ляницца,
Яму́ ня хочацца молицца.
Што духовны навучаиць,
Ёнъ и тое пересмѣваиць;
Побожныхъ словъ ня взываиць
И кломствомъ [7]) называиць.

---

1) желаетъ. 2) дасть въ займы, одолжитъ. 3) гордость, спесь. Сл. Носовича. 4) надъ бѣдными издѣваются. 5) крохою. 6) *грыжа* — ссора, брань, ворчаніе на всякую бездѣлицу, частые выговоры. Сл. Носовича. 7) *кломство* — съ польск. kłamstwo: ложь, неправда, обманъ.

По мшу пойдзець зъ міра збирать,
Капъ ничо́го свое ни даць.
Ў косцелѣ ня бываиць спѣвакомъ,
На кирмаши ходзиць ракомъ.
Осянины часомъ у цябе, —
Тогды нима роўны табѣ.
Гдзѣ хрезбины чуваишъ,
Хоць ня кумомъ, — тамъ бываешъ,
А ў вясельли хто съ приносомъ,
А ты перши придзешъ зъ носомъ;
Пьешъ, яси́, ашъ празъ горло,
Ни одному и назадъ поперло.
Али гдзѣ горѣлка бываиць,
Часомъ и на смерць запаляець;
А ни запалиць, дыкъ повалиць по дорозѣ,
Одморозишь руки, ноги, —
Вотъ тогды вѣчны убоги.
Пойдзешь тогды по горэлымъ,
Што празъ своволю сголѣлымъ.
Якъ святы дзень пройшоў, —
Ўзяў мяшо́къ насыпаў
Ды ў каршму пошоў, —
Што́ пропіў, а рэшто згубіў.
Тольки сабѣ заліў во́чи,
Пришоў домоў ў ночи.
Якъ ўстануць ў дома сварицца,
Ёнъ ня уцярпѣў, зачаў бицци.
Ахъ! не съ такимъ осподарствомъ, брацьця,
Капъ ня былй пустки ў хацѣ.
Якъ станемъ на страшнемъ су́дзѣ,
Ня добра тамъ такимъ будзя:
Добрымъ до неба на вѣки,
А злымъ до пекла на мэнки.
Ня выкупиць бацьки и маци,

Хоць бы роднаго дзицяци,
Ани панъ слуги своей,
Хоць у яго гроши много.
А тамъ хоць найбольшому пану,
Ўсё яму будзиць дано.
Якъ хто скажиць праўду зъ боку,
Дыкъ яму́ якъ соль ў во́ку.
Што годъ мяжу́ разрываиць,
А ўсе тамъ хлѣба шукаиць.
А ў-мяжи́ ни знайдзишъ хлѣба,
Капъ Богъ даў намъ такъ и неба.
Мы дзивимся гаратно́му,
Што ёнъ часомъ радъ чужому.
Инши ажъ надто свойго маиць.
А ўсё чужого хапаиць.
Скольки снопоў одмоло́циць,
Стольки и на торгу поволочиць.
А цяперъ, пане, Якиме,
Будзимъ молоцици и мякине [1]).

Зап. ученикомъ Свислочевской семинаріи Ракоцкій.

———

1) Подобныхъ виршей не мало въ ходу среди русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края. Несмотря на неуклюжесть ихъ внѣшней формы, онѣ отличаются значительнымъ богатствомъ своего религіозно-нравственнаго и бытоваго содержанія, и потому не могутъ не послужить подспорьемъ для научныхъ изслѣдованій въ области этнографіи означеннаго края. Современемъ мы надѣемся сообщить этого рода виршей въ бо́льшемъ количествѣ. Ш.

ПРИМѢЧАНІЯ и ДОПОЛНЕНІЯ.

Къ стр. 26—27. № 15: «Пошелъ козелъ за орѣхами». Болѣе полный бѣлорусскій варіантъ этой байки мы находимъ въ 3-мъ выпускѣ Бѣлорусскаго сборника г. Романова, на стр. 12, № 8, подъ заглавіемъ: «Коза въ орѣхáхъ». Въ Великоруссіи эта байка, только въ формѣ пѣсни, пользовалась значительнымъ распространеніемъ въ прежнее дореформенное время. Изъ извѣстныхъ въ печати варіантовъ (сказки Аѳан., I, стр. 26, № 2, «Дѣтск. пѣсни». Безсонова, № 101 и нѣкот. др.) мы приводимъ ниже для сравненія одинъ, какъ болѣе сжатый, записанный г. Кудрявцевымъ въ Нижегородской губерніи:

Пошелъ козелъ по лыки,
 Коза по орѣхи.
Козелъ пришелъ съ лыками,
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
«Добро-же ты, коза!
«Нашлю на тя волковъ».
 Волки нейдутъ козу драть,
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
«Добро-же вы, волки!
«Нашлю на васъ люди».»
 Люди нейдутъ волковъ бить,
 Волки нейдутъ козу драть,—
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
«Добро-же вы, люди!
«Нашлю на васъ дубье».
 Дубье нейдетъ людей бить,
 Люди нейдутъ волковъ брать,
 Волки нейдутъ козу драть —
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
«Добро-же ты, дубье!
«Нашлю на тебя огонь».
 Огонь нейдетъ дубье жечь,
 Дубье нейдетъ людей бить и т. д.
«Добро-же ты, огонь!
«Нашлю на тебя воду».
 Вода нейдетъ огонь тушить, и т. д.
«Добро-же ты, вода!
«Нашлю на тя быковъ».
 Быки нейдутъ воду пить, и т. д.
«Добро-же вы, быки!
«Нашлю на васъ ножи».
 Ножи нейдутъ быковъ колоть, и т. д.

«Добро-же вы, ножи!
«Нашлю на васъ камни».
Камни пошли ножей тупить,
Ножи пошли быковъ колоть,
Быки пошли воду пить,
Вода пошла огонь лить,
Огонь пошелъ дубье жечь,
Дубье пошло людей бить,
Люди пошли волки стрѣлять,
Волки пошли козу драть —
Пришла коза съ орѣхами.

Изъ Нижегородскаго сборника Гацискаго, т. IV, стр. 233—4.

Не менѣе значительно распространеніе варіантовъ этой любопытной пѣсни и среди другихъ культурныхъ европейскихъ народовъ, какъ славянскаго и германскаго, такъ и романскаго племени. Для сравненія приведемъ здѣсь только тѣ изъ нихъ, которые оказались въ имѣющихся у насъ подъ руками сборникахъ.

а) Чешскій.

Jukel a hrom.

Šel Jukel na pivo,
Na dobré pivíčko,
Šla žena pro Jukla
«Pojd domů brzičko!»
Jukel nechce domů jit,
Ze se mu chce ještě pit,
Že půjde na pivo
Na dobré pivíčko.
Poslala pro psika,
Aby pes Jukla kous.
Pes nechce Jukla kousat,
Jukel nechce domů jit,
Že se mu chce ještě pit,
Že půjde na pivo,
Na dobré pivičko.
Poslala je pro kej,
Aby kej psa mlátil:
Kej nechce psa mlatit,
Pes nechce Jukla kousat,
Jukel nechce domů jit, atd.
Poslala pro oheň
Aby oheň kej palil:
Cheň nechce kej palit,

Kej nechce psa mlatit
Pes nechce Jukla kousat, atd.
Poslala pro vodu,
Aby oheň hasila:
Voda nechce oheň hasit,
Oheň nechce kej palit,
Kej nechce psa mlatit, atd.
Poslala pro vola,
Aby vůl vodu pil:
Vůl nechce vodu pit,
Voda nechce oheň hasit,
Oheň nechce kej palit, atd.
Poslala pro řeznika,
Aby řeznik vola bil:
Řeznik nechce vola bit,
Vůl nechce vodu pit,
Voda nechce oheň hasit, atd.
Poslala pro bábu,
Aby odčarovala:
Baba nechce čarovat,
Řeznik nechce vola bit,
Vůl nechce vodu pit, atd.
Poslala pro čerta,
Aby čert bàbu vzal:
Cert nechce bábu brát,
Bàba nechce čarovat,
Řeznik nechce vola bit, atd.
Poslala pro hroma,
Aby hrom čerta tlouk:
Hrom začne čerta tlunct,
Cert začne bàbu brat,
Baba začne čarovat,
Reznik začne vola bit,
Vůl začne vodu pit,
Voda začne oheň hasit,
Oheň začne kej palit,
Kej začne psa mlatit,
Pes začne Jukla kousat,
Jukel už chce domů jit,
Że už se mu nechce pit;
Ach to dobré pivo,
To dobré pivičko!

Z Hradecká—Srov. Suš. 624; Kol. II, 54; Koryt I, 64; Meinh. 91, 193. —Изъ сборн. Эрбена. Prostonarodni Česke pisně a Ři kadla v Praze 1864., стр. 379—80.

б) Нѣмецкій.

Jokel.

Es schickt der Herr den Jokel aus,
Er soll den Hafer schneiden;
Der Jokel schneid't den Hafer nicht
Und kommt auch nicht nach Haus.
Da schickt der Herr den Pudel aus,
Er soll den Jokel beißen;
Der Pudel beißt den Jokel nicht,
Der Jokel schneid't den Hafer nicht
Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr den Prügel aus,
Er soll den Pudel schlagen;
Der Prügel schlägt den Pudel nicht,
Der Pudel beißt den Jokel nicht,
Der Jokel schneid't den Hafer nicht
Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr das Feuer aus,
Es soll den Prügel brennen;
Das Feuer brennt den Prügel nicht,
Der Prugel schlägt den Pudel nicht,
Der Pudel u. s. w.

Es schickt der Herr das Wasser aus,
Es soll das Feuer löschen;
Das Wasser löscht das Feuer nicht,
Das Feuer brennt den Prügel nicht,
Der Prügel u. s. w.

Da schickt der Herr den Ochsen aus,
Er soll das Wasser saufen;
Der Ochse säuft das Wasser nicht,
Das Wasser löscht das Feuer nicht,
Das Feuer u. s. w.

Da schickt der Herr den Schlächter aus,
Er soll den Ochsen schlachten;
Der Schlächter schlächt den Ochsen nicht,
Der Ochse säuft das Wasser nicht,
Das Wasser u. s. w.

Da schickt der Herr den Henker aus,
Er soll den Metzger hängen;

Der Henker hängt den Metzger nicht.
Der Schlächter schlächt den Ochsen nicht,
Der Ochse u. s. w.

Da geht der Herr selbst hinaus
Und macht gar bald ein End' daraus;
Der Henker hängt den Schlächter nun,
Der Metzger schlacht't den Ochsen nun,
Der Ochse säuft das Wasser nun,
Das Wasser löscht das Feuer nun
Das Feuer brennt den Prügel nun,
Der Prügel schlägt den Pudel nun,
Der Pudel beißt den Jokel nun,
Der Jokel schneid't den Hafer nun.
Und kommt sofort nach Haus.

Erlachs Volkslieder. Изъ «Liederfibel» E. L. Рохгольца, стр. 106—8.

Тотъ-же Рохгольцъ въ другой своей извѣстной книгѣ: „Alemanisches Kinderlied und Kinderspiel aus der Schweiz" послѣ приведенія двухъ варіантовъ пѣсни Joggeli на мѣстномъ швейцарскомъ жаргонѣ, сообщаетъ слѣдующее:

«Въ фельетонѣ Pays, journal de l'empire 24 oct. 1853, напечатана слѣдующая народная пѣсня изъ окрестности Немирмонъ:

в)

Le conjurateur et le loup.

J'ya un loup dedans un bois,
Le loup ne veut sortir du bois,
Ha, j'te promets, compèr Brocard,
Tu sortiras de ce lieu-là!

Le loup ne veut pas sortir du bois,
Il faut aller chercher de chien.
Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher le chien,
Le chien n'veut japper au loup,
Le loup ne veut pas sortir du bois,
Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher l'bâton,
L'bâton ne veut pas battre le chien,
Le chien ne veut etc.

Il faut aller chercher le feu,
Le feut n'veut pas brûler le bâton,
L'bâton etc.

Il faut aller chercher de l'eau,
L'eau n'veut pas éteindre le feu.

Il faut aller chercher le veau,
Le veau ne veut pas boire l'eau.

Il faut aller chercher l'boucher,
L'boucher n'veut pas tuer le veau.

Il faut aller chercher l'Diable,
Le Diable veut bien venir,
L'boucher veut bien tuer le veau,
Et le veau veut bien boire l'eau,
L'eau veut bien éteindre le feu,
Le feu veut bien brûler l'bâton,
L'bâton veut bien battre le chien,
Le chien veut bien japper au loup,
Le loup veut bien sortir du bois,
Ha, j'te promets, compèr Brocard,
Tu sortiras de ce lieu-là!

Изъ сопоставленія уже однихъ приведенныхъ пѣсенныхъ текстовъ нашей байки мы видимъ, что пункты сходства, почти тожества, преобладаютъ въ нихъ надъ сторонами различія. За то основная идея у нихъ у всѣхъ одна и таже: наказать лѣниваго и нерадиваго за неисполненіе ихъ обязанностей. Болѣе или менѣе длинный рядъ попытокъ исполнить заданное порученіе предлагается послѣдовательно разнымъ, довольно грознымъ агентамъ, но никто изъ нихъ за это не берется, пока очередь не доходитъ до послѣдняго, которому наконецъ и удается удовлетворить требуемое. Разницу мы замѣчаемъ только въ томъ, что въ русскомъ варіантѣ этотъ послѣдній—камни, въ чешскомъ—громъ, въ нѣмецкомъ—хозяинъ, во французскомъ—дьяволъ. Все это просто зависитъ отъ направленія и склада фантазіи даннаго народа, отъ его воззрѣній на природу, отъ окружающихъ его бытовыхъ условій и т. п. Отсюда же объясняется и разница въ побудительной причинѣ дѣйствій въ различныхъ редакціяхъ нашей пѣсни: въ одной—коза не возвращается съ орѣхами, въ другой—пьяный мужъ не идетъ изъ кабака домой, въ третьей—работникъ не хочетъ жать овесъ, въ четвертой—волкъ не выходитъ изъ лѣса. Что-же касается до формы изложенія, то она во всѣхъ редакціяхъ одна и таже, съ тою только разницей, что число выбираемыхъ въ исполнители кары въ одной больше, въ другой меньше.

Теперь естественнымъ образомъ возникаетъ вопросъ: чѣмъ объяснить такое поразительное сходство, такое общее согласіе въ идеѣ, со-

держаніи и даже внѣшней формѣ трактуемой пѣсни въ ея различныхъ редакціяхъ у разныхъ народовъ? Какъ будто всѣ онѣ болѣе или менѣе вѣрныя копіи съ одного и того-же оригинала? Довольно вѣскія, какъ намъ кажется, указанія для разрѣшенія этого вопроса мы находимъ въ той же книгѣ Рохгольца. На стр. 153, вслѣдъ за приведеннымъ выше французскимъ текстомъ, онъ говоритъ слѣдующее:

«Первоначальный халдейскій текстъ, послужившій основаніемъ ко всѣмъ приведеннымъ варіантамъ, мы находимъ въ сборникѣ еврейскихъ пасхальныхъ пѣснопѣній и разсказовъ подъ заглавіемъ *Sepher Haggadah* (т. е. книга сказаній), которая, по указанію Бутфора, въ изданной имъ Bibliotheka Rabinica, вышла въ свѣтъ въ Венеціи въ 1609 г. Объ этой пасхальной пѣснѣ фонъ Гардтъ (Probst von der Hardt) написалъ на латинскомъ языкѣ цѣлый трактатъ De Haedo (Helmstett 1727) и ему до настоящаго времени принадлежитъ честь разрѣшенія загадки этой сказочной рацеи. Халдейскій текстъ, тамъ помѣщенный, представляетъ слѣдующій ходъ дѣйствій». Тутъ у Рохгольца слѣдуетъ часть пѣсни въ нѣмецкомъ подстрочномъ переводѣ, а остальная часть только въ сжатомъ пересказѣ содержанія. Мы же съ своей стороны считаемъ весьма умѣстнымъ привести здѣсь цѣликомъ эту загадочную пѣсню въ русскомъ переводѣ, помѣщенномъ при еврейскомъ текстѣ Seder Hoggada (изд. кажется въ Вильнѣ). Мы позволили только себѣ исправить нѣкоторыя отступленія отъ оригинала и сократить повторенія:

Хад гадья́, хад гадья́!

Одинъ козликъ, одинъ козликъ! [1])

Котораго купилъ отецъ за двѣ *зузы* [2])

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

Пришла кошечка и съѣла козлика и т. д.

Пришла собаченка и укусила кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла палочка и прибила собаченку, что укусила кошечку и т. д.

Пришелъ огонекъ и сжегъ палочку, что прибила собаченку, укусившую кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла водица и потушила огонечекъ, что сжегъ палочку и т. д.

Пришелъ быкъ и выпилъ водицу, что потушила огонечекъ, сжегшій палочку, которая прибила собаченку и т. д.

Пришелъ рѣзникъ и убилъ быченочка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибившую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ ангелъ смерти и убилъ рѣзника, что зарѣзалъ быченочка

1) Этотъ припѣвъ повторяется послѣ каждой строфы.
2) Мелкая монета.

который выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибившую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ Святый (т. е. Богъ) — да будетъ онъ благословенъ! — и умертвилъ ангела смерти, что убилъ рѣзника, который зарѣзалъ быченочка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибившую собаченку, которая укусила кошечку, что съѣла козлика, котораго купилъ отецъ за двѣ *зузы*.

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

«Фонъ Гардтъ — продолжаетъ почтенный этнографъ — видитъ въ этомъ преслѣдуемомъ козликѣ судьбы еврейскаго народа, которому суждено испытать на себѣ гнетъ цѣлаго ряда своихъ гонителей до тѣхъ поръ, пока наконецъ самъ Господь не избавитъ его отъ нихъ, а въ подкрѣпленіе своего взгляда онъ ссылается на слѣдующія слова пророка Іереміи (глава 30, ст. 16, 17): «... всѣ пожирающіе тебя, будутъ пожраны, всѣ притѣснители твои, всѣ они въ плѣнъ пойдутъ, разорители твои будутъ разорены и грабители твои преданы будутъ грабежу».

«Я дамъ тебѣ врачевство и исцѣлю тебя отъ ранъ твоихъ, — говоритъ Господь, — ибо они назвали тебя отверженною, говоря: это пустыня, о которой никто не спрашиваетъ». Это сопостановленіе указываетъ намъ и основаніе, почему пѣсня о козликѣ могла удержаться до нашихъ дней въ еврейской литургіи и ежегодно серьезно и ревностно распѣвается въ первые дни вечера пасхи. Эта пѣсня имѣетъ для евреевъ такое-же религіозное значеніе, какъ для лютеранъ: „Ein Lämlein geht und trägt die Schuld" ect.

«Евреи-раціоналисты новѣйшаго времени уже не находятъ, конечно, такого историческаго соотношенія къ своей пасхальной пѣснѣ. Когда Андрей Тейбнеръ (см. его соч. Muthmaßung von den altjüdischen Osterlied: Ein Zicklein, глава 2, стр. 22) спросилъ о значеніи ея одного польскаго еврея, то онъ получилъ отъ него такое объясненіе: «пѣсня эта указываетъ, что въ нашемъ мірѣ одинъ имѣетъ верхъ надъ другимъ и каждая тварь имѣетъ своего повелителя».

Далѣе приводятся нѣкоторыя интересныя библіографическія указанія литературы нашего предмета и затѣмъ сообщается, что рядомъ съ текстомъ еврейско-нѣмецкой ритуальной пѣсни уже въ давнее время былъ въ ходу и другой, общенѣмецкій, который начинался не съ *козлика*, а съ собственнаго личнаго имени: Joggel. Но интереснѣе всего для насъ слѣдующее мѣсто изъ цитуемаго нами замѣчанія Рохгольца: «Какъ пѣсня о козликѣ до нашихъ дней служила и служитъ евреямъ для ритуальныхъ цѣлей, такъ точно пѣсня о «Joggel» въ новѣйшее уже время распѣвалась при христіанскихъ религіозныхъ торжествахъ. Такъ напримѣръ въ 1810 г. полковникъ Фленсбергъ сообщилъ въ Мюнхенскомъ журналѣ *«Эосъ»* пѣсню, которая въ концѣ праздника св. Ламперта (17-го сентября) распѣвается въ Вестфальскомъ соборѣ при процессіи, состоящей изъ монаховъ и мирянъ, при чемъ, въ заключеніи, всѣ пляшутъ вокругъ освѣщенныхъ вѣнковъ изъ зелени. И въ этой пѣснѣ съ начала до

конца проходитъ весь рядъ уже знакомыхъ намъ пѣсенныхъ лицъ. Начинается только эта пѣсня такъ:

> Der Herr, der schickt den Jäger aus,
> Soll die Birnen schmeißen и т. д.»

Если же теперь, ознакомившись ближе съ халдейскимъ оригиналомъ нашей пѣсни, проведемъ строгую параллель между нимъ и его копіями или подражаніями на почвѣ европейскихъ языковъ, то мы замѣтимъ въ послѣднихъ довольно крупныя отличія отъ перваго. Такъ напр. въ первомъ основная идея та, что слабый въ этомъ мірѣ становится жертвой болѣе сильнаго, во вторыхъ же высказывается мысль о необходимости наказанія для непослушныхъ и строптивыхъ. Далѣе: въ оригиналѣ никакого проступка или преступленія, заслуживающаго наказанія не выставлено на видъ: кошка съѣдаетъ ни въ чемъ неповиннаго козлика, только потому, что она сильнѣе его, затѣмъ она сама въ свою очередь становится жертвой болѣе сильной твари, а эта еще сильнѣйшей силѣ и т. д. Въ подражаніяхъ же всѣ власть имѣющіе, призываемые къ карательнымъ дѣйствіямъ противъ виновныхъ, какъ-бы стакнувшись между собою, рѣшительно не повинуются призыву. И самымъ тономъ оригиналъ нашъ отличается отъ его передѣлокъ на европейской почвѣ. Тамъ онъ сильно отзывается элегіей, какъ бы похороннымъ причитаніемъ, — здѣсь же онъ звучитъ смѣлымъ, бравурнымъ настроеніемъ.

Нѣкоторыя небезъинтересныя соображенія по трактуемому здѣсь вопросу читатель найдетъ еще въ статьѣ французскаго ученаго E. Monet: La chanson de Bricon (въ Revue de l'histoire des Religions и въ отд. от.).

Къ стр. 62, № 30. «Иванъ Попелышъ». — Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 226, № 36, у Аѳанасьева: Сказки. I, стр. 316, № 75, и IV, стр. 111: Ив. Попяловъ.

Къ стр. 74, № 38. Ср. тамъ же III, 91—5 и IV, 407—11.

Къ стр. 80—86, №№ 40—44. «Бобовое зерно». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 380, № 2: Бобокъ, и стр. 381, № 4: Бобинка.

Къ стр. 86—91, №№ 45—6. «Кацигорошыкъ». — Ср. у Манжуры: «Сказки, послов.» и т. п. во II т. Сборн. Харьковск. Историко-Филологич. Общ. (отдѣльно) стр. 28, и у Добровольскаго, 624: Катигорошинка.

Къ стр. 91—7, №№ 47—49. «Бабина дочка и дѣдова дочка». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 361—5 и у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 63—8, №№ 14—16.

Къ стр. 98—102, №№ 51 и 52: «Музыка Климята и черцп». Ср. у Драгоманова «Малор. народн. преданія и разсказы», стр. 52—3.

Къ стр. 110—116, № 54: «Ивашка-барашка-мядвяжья вушко». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 229, № 61.

Къ стр. 102, № 53: «Сучкинъ сынъ». Сл. у Манжуры: «Сказки, послов. и т. п». стр. 24, и у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 252—269, №№ 68 и 69.

Къ стр. 120—127, № 57: «Климко». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 362: «Клымъ и чорты».

Къ стр. 128—33, №№ 58 и 59: «Котъ и дурень». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 219—26, №№ 33—5.

Къ стр. 151, № 71. «Коваль и одновóкуя гóра» — Ср. у Романова, тамъ же, стр. 211, № 29: «Куваль бѣды искавъ», у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 510, № 11: «Про чоловіка, що шукавъ біду» и у Аѳанасьева (сказки) III, стр. 100: «Лихо одноглазое».

Къ стр. 163, № 78: «Панъ и мужикъ». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 181: «Роги».

Къ стр. 187, № 89. Ср. тамъ же, стр. 382.

Къ стр. 213, № 100. «Казка про попа и дзяка». Ср. у Добровольскаго, Смоленск. этногр. сборн., I, стр. 675, № 3.

Къ стр. 241, № 112. Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 530—537.

Къ стр. 242, № 113: «Рабинъ и теленокъ» Ср. у Добровольскаго I, 704, № 16: «Какъ попъ тяліуся» и у г. Манжуры въ выше назв. сборн. стр. 94: «Якъ чоловакъ телывся».

Къ стр. 244—257: «Не любо — не слушай». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 413—18; Смолен. этногр. сборн., Добровольскаго, I, стр. 659—62; Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 517, № 13; Драгоманова: «Малор. народн. предан. и разсказы», стр. 338, № 26, и у Манжуры «Сказки» и т. п. стр. 83: «Брехня».

Къ стр. 308—10, № 143. «Мужикъ и паничъ». Ср. у Манжуры «Сказки» и т. п., стр. 121: «Школяръ та мужыкъ».

Къ стр. 321, № 158: «Осторожный докладчикъ».

Для сравненія приводимъ польск. вар. изъ книги гр. Е. Тишкевича «Opisanie powiatu Borysowskiego», стр. 428, подъ поговоркой: Prosto z mosta. «Gdy kto w mówieniu jest nieuważny, donosi o nieszczęściu, nic w mówieniu nie łagodząc. Jest anegdata, w której daje się przykład stopniowego oswojenia ze smutną wiadomością: Poslaniec zapytany: co słychać we dworze? powiada że wszystko dobrze, tylko się złamał scysoryk. Od czego? zdejmowano skórę ze stajennego konia. Przez co sginął? Poderwał się wodę wożąc. Naco?—Pożar był.—Z czego?—W czasie pogrzebu pani od lamp wszczął się.—Z czego umarła pani?—Z tęsknoty po zmarłych dziatkach».

Весьма вѣроятно, что этотъ анекдотъ перешелъ къ полякамъ, а черезъ ихъ посредство и къ бѣлоруссамъ, изъ сосѣдней Германіи, гдѣ онъ пользуется большимъ распространеніемъ. Въ сообщеніи гр. Тишкевича онъ не безъ намѣренія значительно сокращенъ. Болѣе обстоятельную передачу его находимъ у Гебеля, въ его Schatzkästlein, подъ заглавіемъ: „Ein Wort giebt das andere", т. е. «слово за слово»:

«Одинъ богатый господинъ изъ Швабіи отправилъ своего молодого сына въ Парижъ, чтобы онъ научился тамъ французскому языку и коекакимъ хорошимъ манерамъ. Черезъ годъ, или немного болѣе, туда-же прибылъ изъ отцовскаго дома одинъ работникъ. Увидѣвши его, нашъ молодчикъ съ радостнымъ удивленіемъ вскричалъ: «Ба! какими судьбами ты здѣсь? Что новаго у насъ дома?»

— Новаго немного, только дней 10 тому назадъ вашъ прекрасный вороной конь, подаренный вамъ въ прошломъ году вашимъ охотничьимъ товарищемъ, подохъ.

«О бѣдное животное! отчего же однако?

— Оттого, видно, что больно много нажрался стервятины, когда одинъ за другимъ наши прекрасныя лошади передохли.

«Какъ! вся четверка нашихъ вороныхъ прекрасныхъ лошадей пала? Какъ же это случилось?»

— Онѣ очень ужъ измучились отъ возки воды, когда горѣлъ вашъ домъ и дворъ. И вѣдь все это ни къ чему не послужило.

«О Боже!» вскрикнулъ Вильгельмъ отъ ужаса, «нашъ прекрасный домъ сгорѣлъ! Какъ же это?»

— По неосторожности съ огнемъ при трупѣ вашего покойнаго батюшки: его хоронили ночью, при факелахъ. А для пожара вѣдь одной искорки достаточно.

«Злосчастныя вѣсти!» воскликнулъ Вильгельмъ. «А что же сталось съ моей сестрой?»

— Вашъ батюшка и умеръ-то именно съ печали, когда узналъ, что барышня, сестрица ваша, ребеночка родила, мальчика. Кромѣ этого у насъ мало новаго. Изъ Гебеля: «Schatzkästlein des rheinischen Hausfreund (отд. изд.), стр. 110». Въ дни моей молодости мнѣ довольно часто приходилось слышать этотъ анекдотъ (только подъ названіемъ: „Die Geschichte vom schwarzen Raben") отъ стараго своего учителя, отставнаго прусскаго офицера, и каждый разъ непремѣнно по поводу непрямого, уклончиваго отвѣта со стороны ученика на предложенный ему вопросъ при выспрашиваніи урока.

Къ стр. 324, №№ 163 и 364. Ср. также «Труды» Чубинск. II, стр. 618, № 87, и у Романова вып. II, стр. 433.

Къ стр. 334—40. Краснобайки. Ср. Смоленскій этнограф. сборн., Добровольскаго, I, стр. 658.

Къ стр. 343—4, №№ 187—9. О происхожденіи медвѣдя. Ср. у Роман. Бѣлор. сборн., вып. IV, стр. 22, № 17 и стр. 168, № 24, Драгом. «Малор. предан. и разсказы», стр. 5, № 10 и Верещагина. «Вотяки Сосновскаго края» въ III вып. XIV тома «Записокъ» И. Р. Геогр. Общ. по отдѣленію этногр., стр. 147.

Къ стр. 355, № 205. О вшахъ. Для сравненія приводимъ цѣликомъ изъ вышеназваннаго Сборн., сказокъ и т. п. г. Манжуры (стр. 144) слѣдующее малор. преданіе объ этомъ предметѣ: «Була соби таки стара баба, що за старостью та хворостью не здужа вже ничого робыты, а бизъ дила йий нудно сыдыты. Отъ вона и давай Бога просыты: дай, каэ, Господы, мени яку небудь роботу. Богъ узявъ тай дай йай воши, отъ вона и давай ихъ тоди ськаты».

Къ стр. 355—60, №№ 206—9. «Отъ чего колосъ хлѣбныхъ растеній такъ малъ?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 169, № 28, Смоленск. этнограф. сборн. Добровольскаго, ч. I, стр. 289, №№ 58 и 59, у Драгоманова «Малор. народн. преданія и разсказы», стр. 14, № 99, и «Труды» Чубинскаго, I, стр. 156. Эта легенда распространена и у нѣмцевъ. Вотъ какъ она у нихъ разсказывается:

«Въ древнія времена, когда Богъ еще самъ странствовалъ по землѣ, плодородіе почвы было гораздо больше, чѣмъ теперь; тогда колосья были

не только въ 50 или 60, но въ 400 и 500 разъ больше. Тогда зерна на стеблѣ были съ низу до самого верху — во всю длину. Но таковы ужъ люди! въ довольствѣ они пренебрегаютъ даромъ Божіимъ, становятся равнодушными и легкомысленными.

Однажды мимо ржанаго поля шла женщина съ ребенкомъ, который, рѣзвясь и прыгая, упалъ въ лужу и замаралъ на себѣ платьице. Тогда мать нарвала цѣлую горсть прекрасныхъ колосьевъ и обтерла ими ребенка. Когда Господь Богъ, проходившій тутъ какъ разъ въ это время, это увидѣлъ, то онъ разгнѣвался и сказалъ: «Отнынѣ ржаной стебель не будетъ болѣе носить колосьевъ. Люди недостойны небеснаго дара». Всѣ люди, тутъ бывшіе и слышавшія эти слова, испугались, пали на колѣни и взмолились, чтобы Богъ оставилъ на стеблѣ хоть немного колосьевъ: если ужъ они сами того не заслуживаютъ, то хоть ради невинныхъ куръ, которыя безъ того умрутъ съ голоду. Господь, предвидѣвшій ихъ бѣдствіе, умилосердился и исполнилъ эту просьбу. Такимъ образомъ на верхушкѣ стебля и остался колосъ въ томъ видѣ, въ какомъ онъ растетъ и теперь. Изъ «Kinder-und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm» II. B. Bibliotheksausgabe, стр. 322».

По другой нѣмецкой легендѣ, приводимой вкратцѣ въ «Deutsche Pflanzensage» Пергера (стр. 109), причина смягченія гнѣва Божія объясняется ходатайствомъ св. Дѣвы. — Г. Потанинъ въ IV вып своихъ «Очерковъ Сѣв.-Западной Монголіи, стр. 352 сообщаетъ два сказанія о хлѣбѣ, которыя оказываются тоже весьма сходными съ нашими варіантами, особливо съ № 206. Вотъ эти сказанія:

а) «Въ старое время не снѣгъ, а бѣлая мука (Цаганъ гулюръ) падала съ неба зимой на землю. Одна женщина имѣла единственнаго сына; онъ огадился, она подтерла его тѣстомъ, и съ той поры вмѣсто муки сталъ падать снѣгъ. (Баинъ-Цыганъ, Дюрбютъ г. Улантомъ).

б) Прежде зерна покрывали стволъ жита отъ верхушки до земли; кто-то ногой ошмыгивалъ зерна, и они всѣ осыпались; прибѣжала собака и стала просить оставить для нея. Только и осталось, сколько теперь есть въ колосѣ. Поэтому слѣдуетъ засѣвать хлѣбъ на собаку или на дѣтей, чтобы хлѣбъ хорошо родился». — См. также у Верещагина. «Вотяки Сосновск. края» въ Зап. И. Р. Г. Об., по отд. этногр. т. XIV, вып. II, стр. 93.

Къ стр. 360, № 210. «Богачъ и бѣдная вдова». Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 11—13, №№ 3 и 6.

Къ стр. 365—7, № 214. «Богъ и святой Микола». Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 165, № 17.

Къ стр. 370, № 216: «Богъ, попъ и Микола». Ср. у Чубинскаго «Труды», т. I, стр. 153, и II, стр. 329, № 821: «Про Бога и Петра». (Сказка эта, какъ видно, сплетена собственно изъ двухъ); у Драгоманова: «Малор. народныя преданія и разсказы» стр. 129, № 27: «Спасъ, св. Петръ и злая жена» и у Аѳанасьева «Народн. русск. легенды» № 17 «Чудесная молотьба» и въ «Примѣчаніяхъ» № 1. Въ заключеніе приводимъ слѣдующій нѣмецкій варіантъ, весьма схожій съ нашимъ.

«Спаситель со своимъ спутникомъ Петромъ, во время своего странствія по землѣ, пришелъ въ мѣстечко Нидерлатаихъ, въ Баваріи; они попросились на ночлегъ въ одинъ крестьянскій дворъ, на что скупой его владѣлецъ согласился, но съ тѣмъ однико-жь условіемъ, чтобы они оба помогли ему въ молотьбѣ. Въ два часа ночи хозяинъ сталъ будить Петра. Когда же послѣдній продолжалъ себѣ спать, то нашъ крестьянинъ разсердился и далъ ему нѣсколько тумаковъ. Тогда Спаситель, по благости своей, перелегъ впередъ, а Петру велѣлъ лечь къ стѣнѣ. Но когда крестьянинъ опять пришелъ и увидѣлъ лежащаго впереди все еще спящимъ, то подумалъ: «нѣтъ, съ этимъ ничего не подѣлаешь!» и надѣлилъ нѣсколькими ударами лежащаго у стѣны. Наконецъ наши странники отправились на ригу. Здѣсь Спаситель выдернулъ колосъ изъ одного снопа, приложилъ его къ горѣвшему вблизи огарку и пока колосъ сгоралъ, изъ него съ легкимъ шумомъ посыпалось столько зеренъ, что вскорѣ изъ нихъ образовалась цѣлая куча. Скупой крестьянинъ смотрѣлъ на все это съ жадностью, и когда Господь ушелъ, онъ вздумалъ ему подражать. Но огонь попалъ въ снопъ и вскорѣ вся рига сгорѣла до тла. Петръ былъ отмщенъ и крестьянинъ наказанъ за то, что недовольствовался даромъ Божіимъ». Deutsche Pflanzensage von Perger, стр. 117.

Къ стр. 373—6, № 218 и 219. О пустынникѣ. Ср. у Драгоманова: «Малор. народн. предан. и разсказы», стр. 141: «Какъ молились святые въ старину». Здѣсь будетъ кстати привести новый малорусск. вар. изъ Кіевск. Старины 1888 г.».

«Я не разъ слышалъ въ Кіевщинѣ слѣдующій довольно извѣстный разсказъ: 1) «Бувъ соби чоловикъ, що живъ у лиси и скакавъ зъ колоды на колоду, прыговоруючи: оце тоби, Боже, а це мени, Боже; Отакъ винъ соби спасався и такій вже спасеный бувъ, що мигъ зверху по води ходыты. Колы тимъ лисомъ иде чернецъ. Прыйшовъ винъ до того чоловика, тай пытайться: що це ты, чоловиче добрый, робышъ? — Спасаюся, каже. — «То не такъ же треба спасаться». И навчивъ його всихъ молытвъ якъ треба, сказано по церковному. Радійце вже тай чоловикъ; годи вже скакать зъ колоды на колоду; молыться вже такъ, якъ його научено. Колы забувъ винъ йідно слово. Бижыть винъ, догоняйе ченца, щобъ його навчывъ то слово. Прибигайе до мора, ажъ бачить — чернецъ вже поплывъ, куды йому треба. Той чоловикъ давай бигты по води; колы бачить, вода йому ногы ажъ за кистки займайе. То винъ вернувся и давай знovъ скакать зъ колоды на колоду, та прыговорувать: «оце тоби, Боже, а це мени, Боже» и ставъ винъ знovъ ходыты по води, якъ перше». (Кіевск. Старина, ноябрь 1888 г., ст. 268, Ѳ. Рыльск.: Къ изученію украинск. нар. міровоззрѣнія). Ср. также разсказъ гр. Л. Н. Толстаго: «Три старика». Первообразъ этого разсказа находится въ древне-еврейской литературѣ,—въ *Талмудѣ*, въ какомъ либо изъ *Мидрашей*, или же въ коментаріяхъ къ нимъ. Содержаніе этого разсказа я помню очень хорошо съ самыхъ юныхъ лѣтъ, но сдѣлать опредѣленную ссылку—теперь пока, къ сожалѣнію, не могу.

Къ стр. 399, № 225. «Почему бабы работаютъ не отдыхаючи?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, 10, № 3: «Богъ, баба и мужикъ» и

у Драгом. «Малор. народн. предан. и разск.» стр. 170: «Отчего же женщины больше работаютъ?»

Къ стр. 409. «Солдатъ и смерть» Ср. у Чубинскаго «Труды», II, стр. 430, № 131.

Къ стр. 437, № 257. Къ преданіямъ о камняхъ прибавимъ здѣсь для полноты еще одно, давно нами намѣченное, но по недосмотру не попавшее на надлежащее мѣсто въ текстѣ этого тома. Оно записано г. Анимеле и напечатано въ 1853 г. во II вып. Этнографическаго Сборника Имп. Р. Геогр. Общества въ ст. «Народныя преданія и памятники».

«Въ селеніи Каменцѣ (имѣніе помѣщицы Павловичевой, между Себежемъ и Люценомъ Витебской губ.) находятся курганы, вышиною до одного аршина и болѣе, пространствомъ до 400 квадратныхъ саженъ»... Подлѣ кургановъ, саженяхъ въ пяти, у дорожки, лежитъ дикій камень, продолговатый и плоскій, длиною аршина въ полтора, толщиною въ поперечникѣ съ одной стороны до 8, а съ другой 6 вершковъ, называемый крестьянами *пѣстуномъ*. Крестьяне съ незапамятныхъ временъ кладутъ на него деньги, холстъ, поясы и проч., приходя для подобныхъ приношеній иногда верстъ за 50 и далѣе. Каждый изъ ближайшихъ жителей, проходя мимо этого камня, считаетъ долгомъ взять эти приношенія и при первомъ случаѣ доставить въ церковь. Крестьяне разсказываютъ объ этомъ камнѣ слѣдующее: «Была война; проходили войска и гнались за красивой, честной дзявицей. Дзявица тая вбѣгла отъ войска, сказала: лучшибъ я камнямъ по зямли каталась, чимъ имъ на пасмишку досталась, и, это сказавши, дзявица тая въ етотъ *пѣстунъ* каминь обярнулась».

«Не болѣе 15 лѣтъ тому назадъ, увѣренность въ необыкновенномъ значеніи упомянутаго камня еще болѣе усилилась отъ слѣдующаго происшествія: одинъ мелкопомѣстный, достаточный помѣщикъ, и притомъ отлично воспитанный, римскаго исповѣданія, имѣлъ въ арендномъ содержаніи имѣніе версты за три отъ того камня и, издѣваясь надъ суевѣріемъ крестьянъ, велѣлъ привезти этотъ камень къ себѣ въ мызу и положить подъ порогъ амбара, вмѣсто ступени, гдѣ онъ и пролежалъ лѣтъ пять. Между тѣмъ, со времени взятія камня, помѣщикъ самъ и жена его подвергались различнымъ болѣзнямъ и неудачамъ во всѣхъ предпріятіяхъ и оборотахъ: въ короткое время изъ порядочнаго состоянія помѣщикъ дошелъ до нищеты; наконецъ, увидавъ *что-то* (?) во снѣ и полагая, что причина всѣхъ тѣхъ несчастій—насмѣшки надъ камнемъ, онъ прислалъ нарочно людей изъ Невельскаго уѣзда, гдѣ имѣлъ тогда жительство, верстъ за 100, положить этотъ камень опять на мѣсто».

Относительно роста камней и его прекращенія мы получили отъ почтеннаго И. О. Карскаго, уже по отпечатаніи отдѣла, слѣдующее дополненіе:

«Недавно одинъ изъ прихожанъ нашей церкви (въ с. Цитовянахъ, Россіенск. у., Ковенской губ.), крестьянинъ деревни Барановки, Осипъ Кальвишъ, человѣкъ уже пожилыхъ лѣтъ, въ отвѣтъ на мой вопросъ: откуда взялись на свѣтѣ камни? сказалъ мнѣ слѣдующее:

«Вы думаете, что вы только одни знаете о камняхъ? — знаю и я то *само*, хоть и неграмотный. Мнѣ отецъ мой покойный передавалъ, что

въ началѣ земля вся была ровная и весьма урожайная, т. е. родила хлѣбъ не такъ какъ теперь, а въ десять разъ больше, потому что на ней и на показъ ни одного камня не было. Но вотъ дьяволы взбунтовались противъ Бога и захотѣли быть такими же, какъ онъ самъ. Тогда Богъ ихъ сбросилъ съ неба на землю, обратилъ въ камни и проклялъ, чтобы они болѣе не росли. И вотъ который теперь великій камень, то значитъ, былъ великій дьяволъ, а гдѣ видимъ маленькій камень, — тутъ, значитъ, былъ маленькій чортикъ. А кабь Богъ ихъ не проклиналъ и онибь все росли, такъ тогда не только что нельзя было бы землю пахать и рожь сѣять, но и ходить по землѣ не можно было бы человѣку. Вотъ и все». — Ср. также въ Бѣлор. сборн. г. Романова, вып IV, стр. 170, № 29.

Большое сходство съ предыдущими сообщеніями заключаетъ въ себѣ относящееся сюда слѣдующее повѣрье Лужичанъ:

«Большіе камни ростутъ въ землѣ и изъ земли, но если разъ они увидятъ солнце или только оно къ нимъ прикоснется, то они перестаютъ рости. У нихъ есть и дѣти; малютокъ часто находятъ приросшими къ большимъ. Они сростаются и изъ нихъ опять выходятъ большіе. Сначала они довольно мягки и извилисты и каменотесы однимъ ударомъ разбиваютъ въ куски подобные камни. Если-же эти куски опять зарыть въ землю, то они снова отвердѣютъ и сростаются. Говорятъ, что камни росли такимъ образомъ до Рождества Христова, но потомъ перестали рости и вотъ почему. Іисусъ Христосъ, во время своего странствія по землѣ, разъ какъ-то ударился о камень, за что и проклялъ всѣ камни, и съ тѣхъ поръ они перестали рости». (Wendische Volkssagen und Gebräuche aus dem Spreewald. Von Wilibald von Schulenburg", стр. 269).

Относительно же происхожденія камней мы во первыхъ напомнимъ читателю существующее у Малороссовъ повѣрье, по которому выходитъ, что горы, камни и прочія неровности на землѣ суть созданіе идола, т. е. дьявола: «Що Богъ создавъ, терівне, чисте, а вже що идолове, там саме каміняччa, і гори і всяки викрутаси. То идол такого понароблював.» (См. М. Драгоманова. Малорусскія народныя преданія и разсказы, стр. 15, № 41). А во вторыхъ позволимъ себѣ еще привести здѣсь въ русскомъ переводѣ весьма интересное повѣрье эстовъ на этотъ счетъ.

«Каждый камень, а мѣловые въ особенности, снабжены чудесными письменами, но не всѣ люди могутъ ихъ разгадать. На этихъ камняхъ написана судьба каждаго человѣка въ отдѣльности. *Kiritargod* (Каменные мудрецы), умѣющіе читать сокровенныя вещи на камняхъ, вотъ какъ объ этомъ толкуютъ: Когда Моисей, у подножія горы Синая, разбилъ скрижали закона, то вѣтеръ развѣялъ ихъ прахъ по всей землѣ и изъ каждой пылинки выросъ камень, а на каждомъ камнѣ написаны законъ и судьба людей» (Wiedemann: Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten, стр. 388 и 457).

Кстати замѣтимъ здѣсь, что вообще о камняхъ, какъ о предметѣ религіознаго поклоненія и суевѣрныхъ представленій народныхъ массъ, въ нашей литературѣ до сихъ поръ очень мало свѣдѣній, и даже тѣ немногія, которыми она располагаетъ, зарыты въ грудахъ Губернскихъ вѣдомостей и другихъ областныхъ изданій и пользоваться ими возможно

только однимъ счастливымъ, въ этомъ отношеніи, столичнымъ жителямъ. По этому не малую услугу оказалъ бы отечественной этнографіи тотъ, кто взялъ бы на себя трудъ собрать во едино и издать въ свѣтъ все то, что найдется по части культа камней въ литературѣ нашей и иностранной. Но до тѣхъ поръ мы считаемъ нелишнимъ присоединить къ настоящей нашей замѣткѣ немногія слѣдующія, болѣе важныя библіографическія указанія, которыя, если не ученымъ спеціалистамъ (они, понятно, всегда хорошо освѣдомлены по части библіографіи своего предмета), то кому-нибудь изъ серьезныхъ любителей народовѣдѣнія авось пригодятся:

1. Der Mensch in der Geschichte von Bastian. T. III, стр. 131—3.

2. Народовѣдѣніе О. Пешеля, въ русскомъ переводѣ проф. Ю. Петри, стр. 254, 256, 293, 305, 307. Въ указанныхъ мѣстахъ названныхъ сочиненій читатель найдетъ довольно обстоятельный обзоръ исторіи поклоненія камнямъ у всѣхъ народовъ древняго и новаго міра, какъ въ старомъ, такъ и въ новомъ свѣтѣ.

3. Deutsche Mythologie v. J. Grimm, изд. 1877 г., т. II, стр. 1017—22, и т. III, стр. 34—9 и 361—3. Здѣсь дѣло идетъ почти исключительно о драгоцѣнныхъ камняхъ, о вѣрованіи у разныхъ народовъ въ ихъ цѣлебную и чудотворную силу и т. п.

4. Der Deutsche Volksaberglaube der Gegenwart, von Dr. Ad. Wuttke.

5. Edm. Weckenstadt. Wendische Sagen, Märchen und aberglaubische Gebräuche. Стр. 428—33.

6. Русскіе простонародные праздники И. Снегирева, вып. I, стр. 15 и вып. IV, стр. 69, — ст. «Башь и башнка».

7. Очерки сѣв.-западной Монголіи Гр. Н. Потанина, вып. IV, стр. 189 и 773. — О камнѣ «дзада»

Къ стр. 478. Въ подстрочномъ объясненіи къ поговоркѣ: «Не до соли, коли грають на басоли (взятомъ изъ книги Тышкевича) приводится забавный анекдотъ, который, какъ оказывается, зашелъ въ Минск. губ. изъ Малороссіи, гдѣ онъ зап. г. Залюбовскимъ. Приводимъ его здѣсь вполнѣ изъ II-го тома «Трудовъ» Чубинскаго (стр. 678):

«Теперь мині не до соли.

«Пославъ батько сина за силлю, давъ ёму гривню грошей. Купивъ «синъ соли, скілько було сказано ёму, — ще шагой виторгувавъ зъ тихъ «грошей; всипавъ сіль у заполу, тяй иде до дому. На дорозі бувъ шинокъ, «а въ шинку тому гра музика, люде танцюють, ажъ ділъ гуде. Надійшовъ «туди нашъ парубокъ и дуже ёму заманулось потанцёвати, а въ кишені «шагъ мулить. — Музика, грай мині одному!

«Пугукнувъ парубокъ, віддавъ того шага и почавъ танцювати, ажъ «хата мала, а вінъ закида ноги, и въ присідки, и черезъ ногу, усякъ «було. Затанцювавъ парубокъ, а сіль все по троху сиплетъся зъ заполи. «Що майне вінъ ногою, то сіль такъ и пиросна по хаті. А люде стоять «округи, тай приказують ёму саме підъ ногу, мовъ знарошне виграють:

— «Ой, парубче, сіль сиплеться, ой, парубче, сіль сиплеться.

«А парубокъ зайшовсь такъ, що й себе не тяне, та все імъ:

— «Тетерь мині не до соли, коли грають на басолі! Теперь мині не «до соли, коли грають на басоли!

«Ходивъ, ходивъ парубокъ, поки ажъ не відтанцювавъ свого шага. «Стала музика, и вінъ ставъ. Глянувъ: ажъ сіль уся по долівці, ще самъ «віпъ и поростеравъ іі ногами. Скрививсь парубокъ, та въ слёзи:

— «А бодай ёго лихо година знала! Що-жъ теперъ тато скажуть?

«Потягъ собі сердяга до дому».

Къ стр. 485. Сказки-загадки. а) сравн. «Славянск. сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ» академика А. Веселовскаго, стр. 343—5 и его-же: Опыты развитія христіанской легенды, II, Ж. М. Н. Пр., стр. 251.

Къ стр.503. Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія, ругань, заговоры, заклинанія — подведены у насъ подъ одну рубрику, подъ одинъ общій отдѣлъ, на томъ основаніи, что у всѣхъ у нихъ и цѣль одна, а именно: осуществленіе на дѣлѣ того, что ими высказывается въ словахъ или ясно подразумѣвается. Произносящій эти формулы глубоко вѣруетъ, что дѣйствія ихъ, добрыя или злыя, при извѣстныхъ условіяхъ, а подъ часъ даже безусловно, могутъ и должны постигнуть тотъ объектъ, въ пользу или во вредъ котораго онѣ произносятся. Эта вѣра раздѣляется народными массами не только у насъ, но и на западѣ Европы и не совсѣмъ чужды и культурнымъ слоямъ націй. Не говоря уже о заговорахъ и заклинаніяхъ, которые въ своихъ формулахъ сами часто опредѣляютъ свою неотразимую чудодѣйственную силу, но и ругань, кромѣ выраженій негодованія и презрѣнія къ данному предмету, часто лицо, ихъ произносящее, сопровождаетъ всякими зложеланіями, въ непремѣнную сбывчивость которыхъ вѣритъ всей душей.

Вообще этотъ отдѣлъ народной словесности представляетъ много интереснаго и вполнѣ заслуживаетъ вниманія ученыхъ изслѣдователей. Къ сожалѣнію матеріалъ для работы, за исключеніемъ заговоровъ и заклинаній, изданныхъ уже въ достаточномъ количествѣ, у насъ въ литературѣ едва-едва намѣченъ, въ видѣ нѣсколькихъ страничекъ въ «Пословицахъ» Даля и разбросанныхъ выраженій въ Опытѣ областнаго великорусск. словаря и въ Дополненіи къ нему, изд. Академіей Наукъ.

Относительно формы привѣтствій долженъ замѣтить, что слова: *здороваться*, *здравствуй* и *поздравляю*, *поздравленіе* въ дореформенное время почти не слыхать было на Бѣлой Руси среди крестьянскаго населенія, а вмѣсто нихъ говорилось: «*витатца*, *повитатца* и т. д., *добры дзенъ*, *добрá ночь*, *винщую*, *винщуемъ*, *виншиваньне*» и т. д.

Къ стр. 606, № 11.

Стихъ о св. Доротѣ.

(Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.)

«Ой шла свента Дорота
Крузь Крулевскіи ворота.
Судосивъ еі ясный круль:
«Куды-жъ ты йдяшь, Дорота?»

— Крузь крулевскіи ворота!
— Еще гэто круль не годзонъ,
Що на мэнэ повѣдзялъ.
Всадывъ Дороту круль въ тэмныцю,
А самъ поіхавъ на войныцю.
Сыдытъ Дорота въ тэмныці, —
Нэ мае круля зъ войныці!
Сыдытъ Дорота дэвэть літъ,
А таки круля зъ войны нітъ.
Сыдытъ Дорота въ тэмныці,
Приізжае круль зъ войныці.
— «Отчиньтэ, слуги, ворота!
«Чи жива наша Дорота?
— Якъ жива, круле, якъ жива, —
— Пыкнѣйша стала якъ була.
«Нэ вірно слуги служилы!
«На що Дороту живылы?
— Нэ мы Дороту живыли,
— Ой живывъ, круле, Господь Бугъ,
— Труйца святая едына
— Свенту Дороту живыла.
«Кажу слугамъ голію [1]) вариты,
«Туды Дороту всадыты».
Свента Дорота въ голію вступала, —
Пыкнійша стала якъ була
— «Кажу слугамъ шкла на быты,
— «По шклу Дороту водыты».
Дорота на шкло ступала,
За ею свента кровь капала.
«Подайте, слуги, меча острэго [2])
«Стяты голову быстрэго»
Еще слуги меча не подалы, —
Свенту Дороту до нэба взялы,
Свента Дорота въ нэбі раю́е,
Намъ вічнэ місце шиху́е,
А пану крулю пэкло готуе».

«Несомнѣнно передѣлка съ польскаго, но съ нѣкоторыми пропусками. Въ соотвѣтствующей польской пѣснѣ король дѣлаетъ Доротѣ брачное предложеніе и получаетъ отказъ, что и служитъ причиною заключеніе ея въ темницу. Здѣсь же причиною страданій Дороты является грубый отвѣтъ ея на совершенно невинное заигрыванье короля».

Изъ ст. г. Демьяновича. Литовск. Епарх. вѣдомости, 1892 г., № 8.

---

1) Голій, олій = масло; 2) острэго, быстрэго — польскія формы.

Къ стр. 629, № 24. Мы озаглавили нашъ варіантъ тѣмъ названіемъ, которое утвердилось за нимъ въ нашей литературѣ со временъ появленія въ печати сборника духовныхъ стиховъ Кирѣевскаго (въ 1848 г.). Такъ онъ называется у всѣхъ нашихъ ученыхъ этнографовъ: у Пыпина, Безсонова, академика А. Веселовскаго и другихъ. Но никто изъ нихъ ни словечкомъ нигдѣ не заикнулся, почему они присвоили этому стиху такой громкій титулъ? Если только потому, что на вопросъ: «что есть четыре?» во всѣхъ варіантахъ русскихъ слѣдуетъ отвѣтъ: «четыре листы Евангелисты», то тамъ же вездѣ на вопросъ: «что есть два?» отвѣчается: «двѣ тавли Моисеева»; стало быть на этомъ основаніи съ такимъ же правомъ можно было бы назвать нашъ стихъ: *пѣснію Моисеевой.* Если же это названіе было въ ходу среди какой-либо части русскаго народа, то кто-нибудь изъ собирателей стараго или новаго поколѣнія давнымъ-давно бы довелъ объ этомъ до свѣдѣнія ученаго міра. Но этого мы не встрѣчаемъ ни въ одномъ изъ извѣстныхъ доселѣ сборниковъ.

Кромѣ того: во всѣхъ другихъ литературахъ, какъ славянскихъ, такъ и романскихъ и германскихъ народовъ, гдѣ, какъ отчасти увидимъ ниже, существуетъ не мало текстовъ, весьма сходныхъ и по содержанію и по формѣ съ нашей піесой, ни одинъ изъ нихъ не титулуется Евангелистой пѣсней, хотя почти во всѣхъ на 4-ый вопросъ получается тотъ же отвѣтъ, т. е.: 4 листы Евангелисты. Во всякомъ случаѣ этотъ вопросъ вполнѣ заслуживаетъ пристальнаго вниманія ученыхъ изслѣдователей нашей народной словесности.

Что же касается слова *жижка*, то едва-ли оно имѣетъ что-нибудь общее съ историческимъ именемъ Жижка, а скорѣе всего есть не что иное, какъ искаженіе польскаго слова *жакъ*, умен. *жачекъ*, т. е. школьникъ, педантъ. А жаки (по объясненію Безсонова въ 4 выпускѣ «Калѣкъ перехожихъ», стр. XX) «или дьяки, имя шедшее еще изъ Греціи, но вмѣсто церковнослужителей и письмоводителей обращено на учениковъ и студентовъ. Они учились въ Латинскихъ школахъ, подъ непосредственнымъ наблюденіемъ духовенства, а въ счастливыя времена — даже Езуитовъ. Жаки дѣлались просвѣтителями народа и не доросли до строгихъ латинскихъ ученыхъ, руководили народными праздниками. Они подправляли стихи по своему, присочиняли, а главное разносили вмѣсто *понтниковъ* и *пельгжымовъ,* а еще главнѣе представляли».

Болѣе подробностей о дякахъ см. стат. г. Житецкаго: «Странствующіе школьники въ старинной Малороссіи» (Кіевская Старина 1892 г., № 2, и въ томъ же журн., въ іюньск. кн. «Преданіе и пѣснь объ экзаменѣ дяка въ старинной Малороссіи» г. В. Боржковскаго. Послѣдняя статья заслуживаетъ наше вниманіе еще тѣмъ, что она сообщаетъ весьма интересный новый варіантъ нашей пѣсни. «Въ м. Мирковѣ (Подольской губ.)» говоритъ г. Боржковскій, записанъ варьянтъ извѣстной пѣсни, такъ называемой «Евангелистой», которая могла быть пѣснью экзаменной для дяковъ и, судя по обращенію къ дяку, была передѣлана для этой цѣли изъ старинныхъ варіантовъ, распространенныхъ и въ великорусскихъ и въ западноевропейскихъ редакціяхъ. Въ сборникѣ Кирѣевскаго, напримѣръ, помѣщенъ текстъ этой пѣсни съ такимъ обращеніемъ: «Вы рабы оные,

рабы поученные, надъ школами выбраны! Повѣдайте, что есть единъ?» Приводимый варіантъ интересенъ особенно тѣмъ, что къ 12 отвѣтамъ прибавляетъ еще одинъ — тринадцатый, что служитъ указаніемъ потери первоначальнаго смысла пѣсни, основанной на толкованіи таинственнаго значенія излюбленнаго числа двѣнадцать. Записана она мною отъ старика крестьянина, который выучилъ ее въ молодости «одъ старыхъ людей». Такъ какъ характеръ построенія этой пѣсни хорошо извѣстенъ, то послѣ перваго отвѣта (продолжаетъ г. Боржковской), я приведу сразу тринадцатый, изъ котораго будутъ видны всѣ прочіе....

Ой ты дячокъ учоный,
На вси школы выбраный,
Скажи мени, дячку,
Що есть трынадцать?
— Есть трынадцать—пивень запивъ.
Лыхый землю пролетивъ.
Есть дванадцять апостоливъ,
Одинадцять ученыкивъ,
Десять Божыхъ прыказаня,
Девять Божего поколиня,
Восимъ хоръ хоровымъ,
Симъ Божыхъ сокроментовъ,
Шесть Божыхъ линіивъ,
Преднайсвентыхъ Маріи,
Пять ранъ терпивъ Панъ
За насъ грiшныхъ хрестіянъ,
Штыры лысты Вангелысты,
А тры патрыархировыхъ,
Дви таблыцы Мусійовыхъ,
Йиденъ сынъ Маріинъ,
Винъ на небы крулюйе,
Надъ нами пануйе [1])».

---

1) «Ой вы люди учены
Надъ школами выбраны!
Скажите намъ, что есть пять?
— Пять ранъ терпѣлъ Панъ
За насъ грѣшныхъ христіанъ,
Четыре листа евангелиста,
Три лицы въ Единицѣ,
Двѣ Мойсевы таблицы,
Единъ Сынъ Маріинъ,
Той въ небѣ ликуетъ,
Царствуетъ надъ нами.

Пѣсню эту поютъ такъ, что вопросы выводитъ одинъ запѣвало, а отвѣты поются хоромъ».

(Изъ стат.: «Народныя пѣсни духовнаго содержанія» въ Кіевск. г., «Воскресное Чтеніе» за 1872 г. № 37).

Въ своихъ «Разысканіяхъ въ области русскаго духовнаго стиха» (въ 32 т. Сборн. отд. р. яз. и слов. И. А. Н., стр. 72—82) и «Замѣткахъ по литературѣ и народной словесности» (въ томъ же сборникѣ, стр. 92—5) многоуважаемый академикъ А. Н. Веселовскій сообщаетъ цѣлый рядъ весьма любопытныхъ историко-литературныхъ данныхъ относительно нашего стиха. Изъ названныхъ статей оказывается, что вопервыхъ эта пьеса въ формѣ пѣсни весьма распространена въ разныхъ варіантахъ почти у всѣхъ европейскихъ народовъ, и во вторыхъ, что у нѣкоторыхъ изъ нихъ существуетъ рядъ сказокъ, подъ названіемъ: «повѣсти о числахъ» съ подобнымъ же содержаніемъ въ катехизической формѣ, но гдѣ вопросы задаетъ уже чортъ (какъ въ легендѣ, напечатанной у насъ выше въ выноскѣ, на стр. 633). Что же касается пѣсеннаго текста нашего стиха, то онъ представляется г. Веселовскому краткимъ катехизисомъ, «но катехизисомъ церковно-школьнаго происхожденія, который отвѣчалъ первичнымъ мнемоническимъ требованіямъ духовнаго обученія. Не даромъ «Повѣсть о числахъ» поется на Рождествѣ не только въ Румыніи и у Галицкихъ Русиновъ; среди извѣстной части Евреевъ она приняла значеніе пасхальной пѣсни и французское населеніе Канады иллюстровало ее — архаическимъ духовнымъ танцемъ». Разыск., стр. 81—2.

Ни самихъ текстовъ варіантовъ (за исключеніемъ двухъ отрывковъ), ни указаній на источники трактуемыхъ имъ текстовъ мы въ статьѣ нашего почтеннаго академика не находимъ. Онъ довольствуется на этотъ счетъ только указаніемъ на библіографію этого предмета въ книгѣ румынскаго ученаго Хыждеў (Curînte din bètrânu), что́ для его спеціальныхъ цѣлей и спеціальныхъ читателей, пожалуй, и достаточно. Но мы имѣемъ въ виду и тѣхъ любознательныхъ читателей въ провинціи, которые серьезно интересуются народною словесностью и поэтому находимъ весьма у мѣста помѣстить здѣсь цѣликомъ нѣкоторые, болѣе выдающіеся тексты нашей піесы изъ имѣющихся у насъ подъ руками сборниковъ, добыть которыхъ въ настоящее время и въ столицахъ не такъ-то легко. При такомъ непосредственномъ знакомствѣ съ объектомъ, подлежащемъ обсужденію, этимъ читателямъ сподручнѣе будетъ критически провѣрить взгляды на него спеціальныхъ изслѣдователей и составить себѣ о немъ свое собственное мнѣніе.

а) Галицк. (изъ Саноцкаго округа).

«Дячку, дячку вывченый,
«На всѣ школы выбранный!
«Повѣджъ же намъ, що єденъ а єденъ?» —
«Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
«Єденъ то бывъ самъ сынъ Божій,
«Що надъ нами кралює,
«И кралэвацъ все буде».

Дальнѣйшіе вопросы, которые доходятъ только до 9-ти, мы здѣсь пропускаемъ, отвѣты на нихъ повторяются въ обратномъ порядкѣ, при послѣднемъ вопросѣ, такъ:

Дячку, дячку вывченый,
На всѣ школы выбранный!
«Повѣджъ же намъ, що девять а девять?
— Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
Девять коронъ ангельскихъ,
Вôсêмъ свѣчъ горитъ предъ Богомъ,
Сêмъ радости у Бога,
Шести граютъ лелію,
Пять ихъ было Божихъ ранъ,
Штыри листы ангелисты,
Трёхъ ихъ было патрулямôвъ,
Двохъ ихъ было Божихъ святци,
Єденъ то бывъ самъ Сынъ Божій,
Щô надъ нами кралює.
И кралэвацъ все буде.»

Изъ Сборника Я. Ѳ. Головацкаго: Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, ч. II, стр. 146—7.

б) Чешскій.

Mistr [1]).

Mistře, mistře vyučeny,
Ve všech školach vycvičený!
Pověz mi, co jest to: Jeden? —
«Jeden pán Bůh náš,
«Který na nebi přebývás».

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školach vyvičený!
Pověz mí, co jest to: Dvě? —
«Dvě tabule Mojžišovy
«Jeden pán Bůh náš
«Který nad námi přebývàš».

Mistře, mistře vyučený
Ve všech školach vycvičený!
Pověz mi, co jest to: Tři? —
«Tri svati patriarchově,
«Dvě tabule Mojžišovy» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školach vycvičený!
Pověz mi, co jest to: Čtyry? —
«Čtyři evangelistově,
«Tři patriarchově» atd.

---

1) Впереди этой пѣсни въ сборникѣ Эрбена помѣщена другая, подъ заглавіемъ Řehorska, подъ которой собиратель дѣлаетъ слѣдующее замѣчаніе, вполнѣ относящееся и къ нашей: «Эту пѣснь распѣвали ученики, ходя съ учителемъ изъ дома въ домъ и собирая дары, до учрежденія имперскихъ школъ при императорѣ Іосифѣ II, когда хожденіе это прекратилось. При этомъ часто

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školach vycvičeny!
Pověz mi, co jest to: Pět? —
«Pět ran Ježišovych,
«Ctyři evangelistově» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školách vycvičeny!
Pověz mi, co jest to: Šést? —
«Šést štoudvi kamenych,
Vinem naplněných,
«Pét ran Ježišovych» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školách vycvičeny!
Pověz mi, co jest to: Sedum? —
«Sedum darů Ducha svateho,
Šést štoudvi kamennych» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školách vivičený!
Pověz mi, co jest to: Osum? —
«Osmero blahoslavenstvi,
«Sedum darů Ducha svatàho» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školach vicvičeny!
Pověz mi, co to jest: Devět? —
«Devět kůrů andělskych,
«Osmero blahoslavenstvi» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školách vycvičeny!
Pověz mi, co jest to: Deset? —
«Desatero božich přikázani,
«Devět kůrů andèlských» atd.

Mistře, mistře vyučený,
Ve všech školách vycvičeny!
Pověz mi, co jest to: Jedenáct? —
«Jedenáct panen zmortovaných,
«Na Rejně v Kolině pochovaných,
«Desatero božich přikázani» atd.

Mistře, mistře vyucený,
Ve všech školách vycvičeny!
Pověz mi, co jest to: Dvanáct? —

также играли на *mistra* или на *vojaky*, передавая речитативомъ слѣдующія и другія подобныя пѣсни или вирши».

Dvanáct apoštolů
U bozího stolu,
Jedenáct panen zmordovaných,
Na Rejne v Koline pochovaných,
Desatero božich prikázani,
Devět kůru andělskych,
Osmero blahoslavenstvi,
Sedum darů Ducha svatého,
Šest štoudvi kamenných
Vinem naplněných,
Pět ran Ježišových,
Čtyři evangelistově,
Tři svati patriarchově
Dvě tabule Mojžišovy,
Jeden pán Bůh náš [1]),
Který na nebi přebývaš.

Изъ сборника Эрбена: Prostonarodni česke pisněa řikadla. V. Praze. 1864. стр. 50.

в) Лужицкій.

Dwanasće Heby.

(Vot Maje Rudinojc Bórkowach).

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo jaden?

Jaden jo ten wjerny bóg,
Na husokim ńebju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele stej dwa?

Dwa stej z toga raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg,
Na husokim ńebju.

Spojedaji z pismow spojedaj:
Wele su tśi?

Tśi su patrijarchy,
Dwa stej z togo raja,
Bózego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim ńebju.

1) Jeden pån Bůh na nevi, Který panuje nad nami. nade vžemi.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele su styri?

Styri ewangelisty,
Tśi su patrijarchu,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjernij bóg
Na husokim ńebju.

Spojedaj z pismow spojedaj,
Wele jo pjeś?

Pjeś su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim ńebju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo śesć?

Śesć jo Kana kružow
Wo tej wjaža na tej swažbe
Kana Galilejskej,
Pjeś su mudre knježny, at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo sedom?

Sedom božych darow,
Šesć jo Kana kružow at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo wosom?

Wosom božych miłosców,
Sedom bóžych darow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žeẃeś?

Žeẃeś jo pór jańźelow,
Wosom bóžych miłośćow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo źaseś?

Źaseś božych kaznjow,
Źeẃeś jo pór jańželow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo jadnasćo?

Jadnasće jo gwjedow,
Źaseś božych kaznjow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo dwanasćo?

Dwanasćo jo pósłow,
Jadnasćo jo gwjezdow,
Źaseś bózych kaznjow,
Źeẃeś pór janźelow,
Wosom bóžych miłosćow,
Sedom bóžych darow,
Šesć jo Kana kružow,
Wo tej wjaže na tej swažbe
Kana Galilejskej,
Pjeś su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Tśi su patrijarchy,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim ńebju.

Изъ сборника Гаупта и Смоляра, ч. II, стр. 150—2.

Приводимый ниже изъ книги Рохгольца Kinderlied und Kinderspiel нѣмецкій текстъ интересенъ въ особенности тѣмъ, что онъ сталъ достояніемъ дѣтскаго міра и что число вопросовъ въ немъ доходитъ до 15.

г) Нѣмецкій.

Räthselfrage.

„Guter Gesell, ich frage dich!"
— guter Gesell, was fragst du mich?
„Ich frage dich das erste,
„was ist einmal eins und das mehrste?"

— Ein maleins ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwabt über Land und Meer.

„Ich frage dich das zweite,
„Was die Tafeln Moses beseutun?"

— Zwei sind die Tafeln Moses,
— ewig ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwebt über Land und Meer.

„Ich will das dritte frage?"
„Was drei Patriarchen besage?"

— Drei sind die Patriarchen,
— zwei sind die Tafeln Moses,
— einig ist Gott der Herr u. s. w.

„Ich frage dich das vierte,
„was sind vier Evangelisten?"

Viere sind Evangeliste,
Feuft sind Wunden Christi,
Secht Krug sind mit rothe Wi,
Sacrament sind sieben iü,
acht Stuck Seligkeite,
nün Chör der Engle
zästusig Litter,
olftusig Jungfraue

„Geter Gesell, ich frage dich!"
guter Gesell, was fragst du mich?
„wie viel sinds Himmels glofte?"
— so viel as zvölf Apostle,
— drizäche Jünger,
— vierzähe Noth'helfer
— füfzäch G'hei meuße
wedder Gott der Herr ist ei's. mi liebe G'sell,
und dä bihut ü's vor der Höll! [1])

По поводу этой пѣсни Рохгольцъ замѣчаетъ слѣдующее: «Приведенный текстъ мы сообщили въ діалектѣ Freienater. Хотя онъ имѣетъ католическую окраску, однако дѣтскій міръ строго реформатскаго Цюриха давно имъ воспользовался для своихъ игръ, какъ это доказываетъ Ульрихъ въ своей исторіи евреевъ въ Швейцаріи (вышедшей въ свѣтъ въ Базелѣ въ 1768 г.), стр. 138. Тамъ указана связь этой пьесы съ одной пасхальной пѣсnью евреевъ, которую мы находимъ въ «Sepher Haggadah». Тутъ авторъ цитуетъ въ нѣмецкомъ переводѣ одну только часть названной пѣсни. Мы же съ своей стороны считаемъ цѣлесообразнѣе привести ее здѣсь цѣликомъ въ подстрочномъ русскомъ переводѣ:

1) Есть варіанты и на чисто нѣмецкомъ языкѣ, какъ напр. въ **Liederfibel** того же Рохгольца, Симрока и др. собирателей.

(Эход или ахад Мі ёдеа?)

Единъ кто знаетъ?

Единъ я знаю: Единъ нашъ Богъ на небесахъ и на землѣ.

Два кто знаетъ?

Два я знаю: Двѣ скрижали завѣта, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Три кто знаетъ?

Три я знаю: Три патріарха, — двѣ скрижали завѣта, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Четыре кто знаетъ?

Четыре я знаю: Четыре наши матери [1]) и т. д., т. е. повторяется все предыдущее.

Пять кто знаетъ?

Пять я знаю: Пять книгъ Моисевыхъ и т. д.

Шесть кто знаетъ?

Шесть я знаю: Шесть книгъ Мишна и т. д.

Семь кто знаетъ?

Семь я знаю: Семь дней недѣли и т. д.

Восемь кто знаетъ?

Восемь я знаю: Восемь дней обрѣзанія и т. д.

Девять кто знаетъ?

Девять я знаю: Девять мѣсяцевъ беременности и т. д.

Десять кто знаетъ?

Десять я знаю: Десять заповѣдей и т. д.

Одиннадцать кто знаетъ?

Одиннадцать я знаю: Одиннадцать созвѣздій и т. д.

Двѣнадцать кто знаетъ?

Двѣнадцать я знаю: Двѣнадцать колѣнъ и т. д.

Тринадцать кто знаетъ?

Тринадцать я знаю: Тринадцать Божьихъ качествъ и т. д.

---

1) Подразумѣваются жены патріарховъ: Сарра, Ревека, Рахиль и Лія. Ш.

«Упомянутый ревностный изслѣдователь Ульрихъ замѣчаетъ при этомъ, что эта пѣсня, благодаря своей пріятной мелодіи перешла изъ устъ еврейскихъ дѣтей къ христіанскимъ дѣтямъ города Цюриха, при ихъ совмѣстныхъ играхъ на улицахъ. Это однако могло случиться въ Цюрихѣ еще до реформаціи, потому что иначе были-бы непонятны намеки на католическое вѣроученіе, какъ напр. упомянутыя тамъ 8 блаженствъ, 9 ангельскихъ хоровъ, 11 тысячъ мучениковъ. Новонѣмецкій текстъ этой пѣсни мы находимъ у Симрока Deutsche Volkslieder, № 339, съ ссылкой на Циско. На Рейнѣ крестьяне до сихъ поръ поютъ въ веселой компаніи эту пѣсню подъ именемъ Vesper (вечерни) 2c.».

Изъ одних приведенныхъ выше текстовъ нашей пьесы (а подобныхъ имъ масса въ литературѣ европейскихъ народовъ) читатель легко замѣтитъ въ нихъ поразительныя сходства по содержанію и формѣ, какъ между собою, такъ въ особенности съ еврейской пасхальной пѣснію. Но послужила-ли послѣдняя первообразомъ для всѣхъ остальныхъ, или-же и она сама въ свою очередь позаимствована изъ какого другаго, болѣе древняго источника? — Этотъ вопросъ выходитъ уже изъ рамокъ нашей задачи. Рѣшеніе этого вопроса подлежитъ нашимъ ученымъ оріенталистамъ и этнографамъ. Мы съ своей стороны считаемъ нужнымъ прибавить только слѣдующее:

Какъ пѣсня о количѣ (*хад гадъя*), такъ и пѣсня вопросовъ: «Единъ кто знаетъ?» (*эхад мі ёдэа*) обыкновенно печатаются рядомъ въ концѣ пасхальнаго молитвенника (Seder Haggadah) и въ первые два вечера Пасхи поются въ каждомъ еврейскомъ семействѣ всѣми его членами и приглашенными сотрапезниками за обрядовымъ столомъ. По обязательному сообщенію высокоуважаемаго гебраиста Д. А. Хвольсона названныя двѣ пасхальныя обрядовыя пѣсни употребляются во время Пасхи хотя большею частью евреевъ, но не во всѣхъ странахъ и не всѣми. Такъ напр. въ изданіяхъ означеннаго молитвенника въ Багдадѣ и Тунисѣ нѣтъ этихъ пѣсенъ. Ихъ нѣтъ также въ самомъ первомъ изданіи Seder Haggadah., вышедшемъ въ Константинополѣ въ 1505 г.

Къ стр. 634, № 26.

Стихъ о «Бомболіѣ».

Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.

Свентый Андрію, свентый Бомболію,
Додай намъ рады въ своимъ винограды.
— Радъ-бы я дадать, да нэ моя воля, —
Самого Творца ще и Господа Бога,
Который чоловікъ зъ вечэра працюе,
На завтрешній дэнь его Богъ жалуе
(Голосоньки булы, ажъ нужки помлілы [1])

1) Въ скобки взяты рѣдко встрѣчающіеся варіанты.

Наіхалы козацы, усэжъ сваволныці,
Заганялы за польці смоляныи спицы.
Прійхавъ козакъ, старшій атаманэць, —
Выйнявъ зылзоньку 2) кырызъ 3) потылыньку.
«Заснувъ я смачно, що всімъ людямъ значно
«Нэмнужко успавъ, — сто восімдесятъ літъ.
(Крамінь рубайтэ, а мэнэ выймайтэ)
«Церкву робьтэ, мэнэ встановытэ.
«Ветавтэ муй трунокъ въ Пыньску на престолі,
«Изовсюль будутъ людкі прыбуваты,
«То буду-жъ я имъ ратунокъ даваты:
«Въ сченсцю, нэсченсцю всякому процанку
«Мушу додаты каждому ратунку
(«Хочь я и нэвдолый, абы въ Божей хвалы»).

Іезуитъ Андрей Боболи проповѣдывалъ католичество въ м. Ивановѣ (Яново, Кобринск. уѣзда, гдѣ и убитъ 1657 г. выведеннымъ изъ терпѣнія народомъ. Стихъ о немъ, какъ и стихъ о вѣрѣ остается памятникомъ настойчивости польско-католической пропаганды и неразборчивости употребляемыхъ ею средствъ. Извѣстные фанатики, гонители православія и преданнаго ему народа, беззастѣнчиво провозглашались святыми, поддѣлывались ихъ мощи, устроивались въ честь ихъ торжественные «фесты», составлялись для народа пѣсни о нихъ, и народъ, въ простотѣ души, воспѣвалъ, какъ мучениковъ и святыхъ, своихъ завзятыхъ враговъ и мучителей, которыхъ онъ самъ въ лицѣ своихъ предковъ предалъ смерти. Такъ искусно католическая пропаганда умѣла спутать понятія народа и перетолковать ему его собственную жизнь! Народъ спасла младенческая непосредственность его сознанія, по которой онъ относится къ факту, не разсуждая о задней сторонѣ его, не желая знать о томъ, что составляетъ его подкладку, поэтому, хотя его успѣли пріучить праздновать день памяти Іосафата Кунцевича и воспѣвать «Бомболія», однако тѣ тенденціи, выразителями которыхъ были Іосафатъ и Бомболій, не тронули его. Народъ съ чужихъ словъ признавалъ ихъ святыми, мучениками, — и только. Какъ ни близокъ «Бомболій» къ нашему народу по мѣсту своихъ лжеподвиговъ и смерти, однако, народъ, кромѣ пѣсни въ честь его, ничего о немъ не знаетъ, — доказательство, что зло католической пропаганды коснулось его своею внѣшнею стороною, своимъ выраженіемъ, но ея душа, ея идея въ своемъ антогонизмѣ восточному православію не оставила въ немъ слѣда.

Кстати. Въ Брестскомъ уѣздѣ въ народѣ есть сказка о Бомболіи, въ которой этотъ лжесвятой представляется шарлатаномъ, выдающимъ себя за чудотворца и въ концѣ концовъ терпящимъ полное фіаско. О послѣднемъ чудѣ его разсказывается такъ: Бомболій предсказалъ царю турецкому, что въ такой-то день на совершенно ясномъ небѣ появится тучка, величиною въ шапку, изъ которой при громѣ и молніи будетъ падать дождь, но на такомъ маломъ пространствѣ, которое можно накрыть рѣшетомъ. Въ назначенный день царь турецкій и множество народа ждали

чуда. Бомболій имѣлъ особеннаго устройства ящикъ (скрыню), въ которомъ онъ могъ свободно летать и подниматься на значительную высоту. Въ этомъ ящикѣ поднялся онъ, захвативъ съ собою огниво, жерновъ и кувшинъ воды, и остановился высоко надъ народомъ. Народъ дѣйствительно увидѣлъ предсказанное чудо, но во время чудеснаго дождя одинъ турокъ выстрѣлилъ въ тучку — пуля пробила ящикъ, и самозванный святой упалъ на землю. Обманъ раскрылся, и Бомболій былъ убитъ. Думается, что на эту сказку можно смотрѣть, какъ на выраженіе ироническаго отношенія народа къ навязанному ему святому. Такое-же отношеніе къ Бомболію проскальзываетъ, повидимому, и въ заключительномъ стихѣ пѣсни о немъ:

Хочь я и нэвдалы, абы въ Божей хвалы.

Этого стиха нѣкоторые варіанты не имѣютъ. Можетъ быть, народъ прибавилъ его отъ себя, чтобы высказать свой настоящій взглядъ на Бомболія, какъ на святого не особенной святости.

Изъ статьи М. М. Демьяновича: «О духовныхъ стихахъ, употребительныхъ въ Брашевическомъ приходѣ, Кобринскаго уѣзда». Литовск. епарх. вѣд., 1892 г. № 10.

Къ стр. 635, № 26. Пѣсня эта была сильно въ ходу среди бѣлорусскаго населенія во время уніи и усердно распѣвалась богомольцами какъ въ церквахъ уніатскихъ, такъ и въ костелахъ, почему и называется *костельною.* Простой народъ въ сущности мало отличалъ одинъ Божій храмъ отъ другаго; онъ съ одинаковымъ усердіемъ молился какъ въ томъ, такъ и въ другомъ. Точно также онъ, помимо наружнаго вида, мало отличалъ ксендза отъ священника-уніата. И къ тому и къ другому онъ, въ случаѣ надобности, всегда обращался со словами: батюшка ксендзъ, или ксендзъ—батюшка! О степени-же распространенности этой пѣсни въ эпоху до *возсоединенія* достаточно будетъ привести здѣсь нѣсколько строкъ изъ отзыва уже покойнаго достопочтеннаго моего сотрудника С. К. Шимковича по разсмотрѣніи имъ въ рукописи отдѣла духовныхъ стиховъ, приготовленнаго къ печатавшемуся въ 70-ыхъ годахъ И. Р. Геогр. Обществомъ моего перваго бѣлорусскаго сборника. При этомъ надо замѣтить, что почтенный мой рецензентъ былъ коренной бѣлоруссъ, вышедшій изъ среды мѣстнаго духовенства, и горячо любившій свой народъ. Вотъ эти строки: «Прочитавъ вашу тетрадь съ духовными стихами и стихотвореніями, я вспомнилъ, что нѣкоторые изъ нихъ мнѣ часто приходилось слышать въ молодости моей, лѣтъ 25, 30 тому назадъ, въ мѣстечкахъ Бѣшенковичи, Чашники (Витебской губ.) и Смолянахъ (Могилевской губерніи); таковы: «Ахъ, мой Боже, вѣру Табѣ» и «Ишли три паненки Христа шукаци». Пѣніе этихъ двухъ пѣсенъ, особенно первой, было очень употребительно въ народѣ (до возсоединенія уніатовъ съ православными) въ уніатскихъ церквахъ, городовъ, мѣстечекъ и селъ; по воскресеньямъ и праздничнымъ днямъ ее часто можно было слышать. Послѣ обѣдни и вечерни всѣ присутствующіе въ храмѣ мущины и женщины становились на колѣна и общимъ хо-

ромъ пѣли ее. Эта пѣсня была перепечатываема въ нѣкоторыхъ богослужебныхъ книгахъ уніатскихъ, но въ народномъ употребленіи подвергалась разнымъ измѣненіямъ, впрочемъ незначительнымъ. Вторая была въ ходу, особенно у мѣщанъ и преимущественно у набожныхъ мѣщанокъ, которыя распѣвали ее дома при благоговѣйномъ душевномъ настроеніи, особенно въ великопостные дни; извѣстна она была и многимъ крестьянамъ, или вѣрнѣе сказать, крестьянкамъ. Напѣвъ этихъ пѣсенъ мнѣ и теперь помнится. Не знаю, поются ли онѣ обѣ и въ настоящее время гдѣ нибудь, но первую изъ нихъ, лѣтъ 8 назадъ, я слышалъ въ м. Сиротино, во время храмоваго праздника отъ нищихъ, которые пѣли ее вмѣстѣ съ Лазаремъ, сидя при дорогѣ, и не очень давно въ м. Приджуйскѣ, тоже отъ нищихъ при костелѣ». (Бѣлорусск. народныя пѣсни Шейна, стр. 385—6).

Въ дополненіе къ сказанному здѣсь весьма кстати будетъ привести изъ означеннаго сборника одинъ изъ трехъ помѣщенныхъ тамъ (стр. 391—94 (варіантовъ упоминаемой Шимковичемъ второй пѣсни. Вотъ этотъ варіантъ:

Ишли три паненки
Христа шукаци,
Ой Езу, мой Езу!
Христа шукаци. [1])
Сустрѣли паненки
Да трехъ жидовьёў:
«Ци ня вы, жидове,
«Христа мучили?»
— Ой ня мы, паненьки, —
— Наши ойцоўя.
Ты узыйздзи, паненка,
На круту гору,
Ты ўзглянь, паненка,
Подъ ясну зару.
А подъ ясной ли зарой
Бѣлъ косьцелъ стоиць,
А у тымъ косьцелѣ
Три гробы стояць.
А ў першимъ гробѣ
Панъ Езусъ ляжиць,
А ў другимъ жа гробѣ
Анёлки яго,
А ў трецьцимъ жа гробѣ
Свента Марія,

1) Припѣвъ повторяется послѣ каждыхъ двухъ стиховъ, съ повтореніемъ послѣдняго изъ нихъ. Можетъ быть, что вмѣсто: «Ой Езу мой Езу», пѣвалось: «Ой Езумъ, ой Езумъ». Но въ старческомъ, дрябломъ голосѣ моей пѣвицы нельзя было ясно различить настоящаго произношенія.

А пирадъ Язу́сомъ
Свѣчи пылаюць,
А пирадъ анёлкомъ
Пташки спиваюць,
А пирадъ Маріей
Рожа расцвила.
А выляцѣў жа зъ рожи
Бялюсеньки птахъ:
Само яму чарство
Растворилося,
Само яму небо
Расчинялося, —
Ой Езу, мой Езу,
Расчинялося.

(Зап. мною въ 1867 г. отъ бывшей дворовой безграмотной 60-ти лѣтней старухи Арины).

Къ стр. 641—661. Б. Вирши и т. д. Въ большей части нумеро́въ этого отдѣла нѣтъ почти никакихъ слѣдовъ мѣстнаго говора и по языку они нисколько не отличаются отъ обще-русскаго литературнаго. Причина тому, полагаю, та, что они не были записаны непосредственно съ устъ народа, а списаны со старинныхъ завѣтныхъ тетрадей, которыя во многихъ крестьянскихъ семействахъ хранятся какъ святыня. Но тѣмъ не менѣе эти №№ заключаютъ въ себѣ много небезынтересныхъ данныхъ въ другихъ отношеніяхъ.